This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HW 2388 F

Bequest Charles [illegible]

KE 11340

Samuel Howe

[illegible]

Joh

Joh. [illegible]

Bach

[illegible]

Samuel Horne

P. TERENTII
CARTHAGINENSIS AFRI
COMOEDIÆ
SEX.

Interpretatione & Notis

ILLUSTRAVIT

NICOLAUS CAMUS, J. U. D.

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINIS

EDITIO PRIORIBUS LONGE EMACULATIOR.

Imprimatur,

Ex Æd. *Lambeth*,
June 23, 1687.

GUIL. NEEDHAM.

LONDINI:
Impenſis W. Innys; R. Ware; J. Walthoe; J. & P. Knapton; S. Birt; T. Longman; C. Hitch; E. Wicksteed; J. Hodges; S. Austen; J. Pote; J. Davidson; C. Bathurst; B. Dod; J. & J. Rivington; W. Johnston; & M. Cooper. MDCCXLIX.

KE 11340

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
047*172

SERENISSIMO
GALLIARUM
DELPHINO
LUDOVICI Magni FILIO.

TERENTIUM Tibi, DELPHINE SERENISSIME, cum Notis ac Commentariis recèns editum, eâ, quâ par eſt, reverentiâ, offero; munus, ut ſpero, non ingratum; tum quia tuos in uſus paratum eſt, tum quia genus hoc amœniorum literarum lubens ac lætus excipis. Quanti Poëtam hunc à teneris pené unguiculis æſtimâris, tam omnibus notum eſt, quàm Tibi glorioſùm. Hujus Tu fabulas nocturnâ diurnâque manu verſabas, lepidos ubique ſales bellè ſupra ætatem mirabaris, & tam venuſtè recitabas, quàm ille ſcripſerat eleganter. Hunc ergo Regio nomini tuo inſcribendum duxi, quem Tu præ cæteris Latinæ Linguæ auctoribus didiciſti; ut quantùm Tibi attulit fructùs & voluptatis, tantùm ei gratiæ referas ac præſidii. Is enim jam es, DELPHINE SERENISSIME, qui ingenia quanta ſint, tanti æſtimes; & doctorum hominum famam tuo non tantùm patrocinio, ſed etiam judicio tuearis. Hinc fit ut magna commendatio, magnum laudis publicæ præjudicium ſit, Tibi nondum adoleſcenti placuiſſe. Quod quidem in Te præſtitit ſapiens ac ſedula pueritiæ tuæ inſtitutio. Quanquam enim ineſt Tibi

 quidquid

quidquid ſummis Principibus conferre fortuna aut natura poteſt, Natalium ſplendor, & longâ Regum ſerie ducta generis claritudo, dignitati forma conveniens, vivida erectáque indoles, mira ingenii morumque felicitas, Virtus propria quam exerceas, paterna quam imiteris; majus tamen aliquid inſtitutio contulit, ſapientiam; ita natus es, ut Maximi Reges ſolent, ita educatus ut Optimi. Ecqua enim fuit unquam ſolicitior, aut ſanctior in Aulis diſciplina? Deum ac Parentes colere, ſervare modum in rebus, blandas adulantium fraudes rejicere, tribuere ſuam cuique laudem, benignè ſingulos ac liberaliter excipere, dare operam ſtudiis literarum, & quidquid eſt bonarum artium animo complecti, hæc ſunt ſapientiæ monita, quæ & lubenter audis, & ſpontè ſequeris. Hinc ego in eam ſpem facilè adducor, Te hoc qualecumque ſit munuſculum, non eſſe deſpecturum; quippe nec tua id ſinet humanitas, quæ ſumma eſt, nec tuus in rem literariam amor, qui quotidiano ſtudiorum uſu alitur, & augetur. Accipe ergo, Delphine Sereniſſime, venuſtiſſimi Poetæ Comœdias, in quibus & Latini ſermonis elegantiam, & vivam morum, civiliſque ſapientiæ imaginem, & urbanos, non unius modò Comici, ſed virorum etiam in Romanâ Republicâ Principum, Lælii ac Scipionis, jocos invenias. Servent Te diu fata Regi & Regno incolumem, & Ludovico Magno Parenti tuo parem Te præſtent, quia majorem non poſſunt. Hæc ſunt vota,

Delphine Sereniſſime,

Devotiſſimi & humillimi Servi tui

Frederici Leonard.

PRÆFATIO.

NEC *intempeſtivis Terentii laudibus, nec ambitioſâ hujus Commentarii commendatione morabor te,* LECTOR BENEVOLE: *ſcilicet alterum jam ſatis noſti; alterius penes te judicium eſto. Neque enim is ego ſum, qui magnifico ſermone famam prævertere poſtulem, nec tu is es, qui etſi poſtulem, imprudens aſſentias. Id unum ergo te monitum velim, quâ causâ, quóve conſilio, tot ſimul prodeant in lucem cum Interpretationibus & Notis Latini auctores; quo præſidio quibúſve opibus tantus labor proceſſerit; quis denique in republicâ literariâ futurus ſit earum lucubrationum uſus, ut tibi univerſi operis ratio conſtet, & rem non tam laudare me putes, quàm exponere.*

DELPHINUM *ex Auguſtiſſima* REGINA *cum ſuſcepiſſet* LUDOVICUS MAGNUS, *id ſibi negotii dari credidit, ut & Patrem ſimul ageret & Regem: & quamquam publicis rebus erat occupatiſſimus, ita domeſticis incubuit, ut dum regnum ampliſſimum parat filio, regno filium pararet ſui ſimilem, aut ſi quid eo poſſet, amplius. Exemplis id cœpit ſuis, quæ magna ſunt ad laudem incitamenta: quæſivit deinde qui Auguſti Pueri pectus optimis moribus, animum excoleret liberalibus diſciplinis. Mox Nobiliſſimum Carolum Sam. Mauræum Montauſerii Ducem in eas curas accivit, virum domi & militiæ egregium, veri rectique tenacem, omnibus ingenii ac doctrinæ opibus inſtructum, cujus ſpectatæ fidei ac virtuti ſpes publicas, ſuaſque tutò committeret. Ille continuò huic uni rei totum ſe dedere; moderari Principis pueritiam; ætati teneræ quæ convenirent, ea curare omnia; quæ uſui olim eſſe poſſent, providere; omni denique operâ & diligentiâ promovere erectam ac vividam indolem, quæ ſpem uberioris fructûs induxerat, ubi matureſceret: interea quæ commodior & expeditior diſcendarum literarum ratio eſſet, excogitabat; tum quia ſublevandus eſt tot ærumnis Principum animus, laboris plerumque minùs patiens, tum quia ad graviores Reipublicæ curas properantibus compendia quædam ſtudiorum quærenda ſunt. Exploraverat, ut eſt in evolvendis veterum monumentis exercitatiſſimus, multorum Interpretum incuriam, obſcuram multorum diligentiam. Placuit demum Latinos omnes auctores excudi cum Commentariis, breviter quidem, ſed tamen dilucidè ac diligenter compoſitis. Magnificum id quidem duxit, totum quodammodo Latium renovare: & dum unius Principis inſtitutioni conſulit, de univerſis literis benè mereri. Celebrioribus ergo Grammaticis mandatum opus: ſtatutus ſuus cuique labor, decreta pro labore cujuſque merces; datum ſingulis interpretandi ſpecimen.*

Ea imprimis cura fuit, ut auctorum textus quàm emandatiſſimus ederetur; gloſſa deinde quæ ſimplici ac nitido verborum contextu abditos ſenſus explicaret, implicatas periodos retexeret, inverſas in ordinem ſuum revocaret, & carminum legibus ac numeris adſtrictas ſolveret. Ita tamen ut nec liberiùs excurreret in Paraphraſim, nec quid prætermitteret quod tyronum animos juvare poſſet; ipſorum auctorum verbis adhibitis, ubi eſſent ſatis nota; ſubſtitutis facilioribus, ubi minùs eſſent facilia. Additæ ſunt etiam Notæ, quæ reconditas figuras, & ſi quid eſſet antiqui moris, aut hiſtoriæ veteris, aut fabulæ, ſine ullo faſtu verborum illuſtrarent. Neque enim hìc licuit vanas obtrudere conjecturas, aut minutas correctiunculas ad faſtidium uſque ingerere, aut operoſis Criticorum nugis lectoris animum fatigare magis quàm erudire; quæ plerumque, aut mera ſunt ludibria, aut vana ingenii oſtentamenta. Id tantùm propoſitum eſt, SERÈNISSIMI DELPHINI, *publicìſque ſerviri commodis, è veterum Commentariorum copiâ excerpere quæ quiſque adnotaverit appoſitè, nec tam res novas proferre, quàm neceſſarias; quod quidem curam magis quàm acumen ingenii, aut reconditam eruditionem poſtulat.*

In hâc palæſtrâ multi deſudarunt, fortè non pari induſtriâ: qui metam attigerint, qui non, tute exiſtima; & ſin minùs ſucceſſum operis, ſaltem conſilium adproba. Interea hâc interpretendi arte utere, quam nos Auguſto Principi velut ſubſidiariam, poſtquam ampliorem & doctiorem acceperit ab Illuſtriſſimo & Reverendiſſimo Condomenſi Epiſcopo Præceptore ſuo, viro Literarum omnium, tum ſacrarum, tum ſecularium peritiſſimo. Emendatiores profectò ii Commentarii prodirent, ſi Nobiliſſimus HUETIUS *conſummatæ doctrinæ vir, Principis Propræceptor, ut univerſum Opus dirigere, ita ſingulas ejus partes recognoſcere potuiſſet. Quod ad Terentium hunc attinet,* LECTOR, *primus omnium eſt editus, velut in experimentum rei; & immaturâ Commentatoris ſui morte typographis traditus, nondum ſuis omnibus numeris abſolutus. Atque ita ſi quid incaſtigati irrepſerit, quod non abnuerim, velim tuâ humanitate indulgeas, aut dexteritate tuâ illud emendes. Donati Commentarios, & locupletiſſimos Indices addidimus, ut intelligat in hoc perficiendo opere curam ſaltem ac diligentiam non defuiſſe.* Vale.

PRO-

PROLEGOMENA *TERENTIANA.*

P. TERENTII VITA, EX SUETONIO.

P. TERENTIUS Afer, Carthagine natus, ſervivit Romæ Terentio Lucano Senatori, à quo ob ingenium & formam, non inſtitutus modò liberaliter, ſed & maturè manumiſſus. Quidam captum eſſe exiſtimant, quod fieri nullo modo potuiſſet, Feneſtella docet; cum in fine ſecundi belli Punici, & ante initium tertii natus ſit, & mortuus: nec ſi à Numidis aut Getulis captus ſit, ad ducem Romanum pervenire potuiſſet; nullo commercio inter Italicos & Afros, niſi poſt deletam Carthaginem, cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, ſed maxime cum Scipione Africano, & cum Lælio: quibus etiam corporis gratiâ conciliatus exiſtimatur, quod ipſum Feneſtella arguit; contendens utroque majorem natu fuiſſe; quamvis Cornelius Nepos æqualeis omneis fuiſſe tradat, & Porcius ſuſpicionem de conſuetudine per hæc faciat:

Dum laſciviam nobilium & fucoſas laudes petit,
Dum Africani voci divinæ inhiat avidis auribus,
Dum ad Furium ſe cœnitare, & Lælium pulchrum putat,
Dum ſe amari ab hiſce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem ætatis ſuæ; ad ſummam inopiam redactus eſt.
Itaque è conſpectu omnium abiit, in Græciam, terram ultimam.
Mortuus eſt Stymphalo Arcadiæ oppido: nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut eſſet, quò referret obitum domini ſervulus.

Scripſit comœdias ſex: ex quibus primam Andriam cum ædilibus daret, juſſus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum veniſſet, dictus eſt initium quidem fabulæ, quod erat contemptiore veſtitu, ſubſellio, juxta lectulum reſidens legiſſe: poſt paucos verò verſus, invitatus ut accumberet, cœnaſſe unà: deinde cætera

percurriſſe; non ſine magna Cæcilii admiratione. Et hanc autem & quinque reliquas æqualiter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita ſcribit;

Sumetur Hecyra ſexta ex iis fabula.

Eunuchus quidem bis acta eſt, meruitque pretium quantum nulla antea cujuſquam comœdia, id eſt, octo millia nummûm. Propterea ſumma quoque titulo adſcribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. Non obſcura fama eſt, adjutum Terentium in ſcriptis à Lælio & Scipione, quibuſcum familiariter vixit. Eandem ipſe auxit. Nunquam enim, niſi leviter, ſe tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod iſti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, aſſidueque unà ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens exiſtimant,
Eam laudem hic ducit maximam; cum illis placet,
Qui vobis univerſis & populo placent.
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore uſu' eſt ſine ſuperbia.

Videtur autem ſe levius defendiſſe, quia ſciebat, Lælio & Scipioni non ingratam eſſe hanc opinionem: quæ tamen magis & uſque ad poſteriora tempora valuit. Q. Memmius in oratione pro ſe ait: P. Africanus, qui à Terentio perſonam mutuatus, quæ domi luſerat ipſe, nomine illius in ſcenam detulit. Nepos auctore certo comperiſſe ſe ait, C. Lælium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore, temporius ut diſcumberet, petiiſſe ab ea, ne interpellaretur: ſerius tandem ingreſſum triclinium, dixiſſe, non ſæpe in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: deinde rogatum ut ſcripta illa proferret, pronunciaſſe verſus qui ſunt in Heautontimorumeno;

Sati' pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt.

Santra Terentium exiſtimat, ſi modò in ſcribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, & qui conſularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, conſulari utroque ac poëta: ideo ipſum non juvenes deſignaſſe, qui ſe adjuviſſe dicerentur; ſed viros, quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus ſit expertus. Poſt editus comœdias nondum quintum atque trigeſimum egreſſus annum, cauſſa evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro ſuis edere, ſeu percipiendi Græcorum inſtituta moreſque, quos perinde exprimeret in ſcriptis; egreſſus urbe eſt, neque amplius rediit. De morte ejus Volcatius tradit;

Sed ut Afer ſex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Aſiam fecit; navim cum ſemel
Conſcendit; viſus nunquam eſt: ſic vitâ vacat.

Q. Con-

Q. Conſetius redeuntem è Græcia periiſſe in mare dicit, cum centum & octo fabulis converſis à Menandro. Cæteri, mortuum eſſe in Arcadiæ Stymphalo, ſive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore conſulibus, morbo implicitum, acri dolore ac tædio amiſſarum fabularum, quas in navi præmiſerat, ac ſimul fabularum, quas novas fecerat. Fuiſſe dicitur mediocri ſtatura, gracili corpore, colore fuſco. Reliquit filiam, quæ Equiti Romano nupſit. Item hortulos ſex jugerum, via Appia, ad Martis villam, quo magis miror Porcium ſcribere:

—— Nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut eſſet quò referret obitum domini ſervulus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis præfert; ſcribens in compitalibus:

Terentio non ſimilem dices quempiam.

Volcatius autem non ſolum Nævio, & Plauto, & Cæcilio, ſed Licinio quoque poſtponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone Terenti,
Converſum expreſſumque Latina voce Menandrum
In medio populi ſedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item C. Cæſar.

Tu quoque tu in ſummis, ô dimidiate Menander,
Poneris; & merito, puri ſermonis amator.
Lenibus atque utinam ſcriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac deſpectus parte jaceres:
Unum hoc maceror & doleo tibi deeſſe Terenti.

Hæc Suetonius Tranquillus: nam duos Terentios poëtas fuiſſe ſcribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo: alter Libertinus Terentius, Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidiſſe Terentium, Valgius in Actæone ait:

Hæ quæ vocantur fabulæ, cujus ſunt?
Non has: quia jura populis recenſens dabat
Honore ſummo affectus, fecit fabulas?

Duæ ab Apollodoro tranſlatæ eſſe dicuntur Comico; Phormio, & Hecyra: quatuor reliquæ à Menandro: ex quibus magno ſucceſſu & pretio ſtetit Eununchus: Hecyra ſæpe excluſa, vix acta eſt.

TANA-

TANAQUILLI FABRI NOTULÆ AD VITAM TERENTII.

EX SUETONIO.

ALII, [EX ÆLIO DONATO.] quod falſum. Itaque id mutatum volui.

Dum laſciviam.] Verſus lepidiſſimi ſunt; & ſane digni qui & iterum legantur, & amentur diu. Sunt autem illi trochaici tetrametri catalectici, ut bene multi apud Terentium. Iſte, profecto, Porcius, horum verſuum auctor, homo fuit ſuaviſſimi ingenii, & quem Gratiæ naſcentem placide & amanter viderant; ſed, malum! ille nobis periit, & tot hodie venena, peſtes, & carcinomata poëtarum ſuperſunt. Cæterum, ne quis exiſtimet (*laſciviam*) hoc loco id eſſe quod in ſermone noſtro ſonat, nam *laſcivia* hîc quidem nihil aliud ſignificat, quam luſus liberiores, jocos, convivia, & quæ id genus alias tenuiculis hominibus non licent; ſummis autem viris, qui eleganti ingenio ſint prædlti, ea & licent, & bene ſuccedunt.

Dum ad Furium ſe cœnitare, & Lælium, pulchrum putat.] Crederes eſſe Iambicum tetrametrum: at non eſt. Nam poëta *Furium* fecit diſſyllabum per ſynizeſin; etſi nomen illud, tamen, ſit triſyllabum, ut ex verſibus infra poſitis, & Horatio conſtat:

Furius hibernas cana nive conſpuit Alpes.

Rapi.] Abſolutum eſt, neque ab alio verbo regitur; alioqui contra rationem faceret poëta. *Rapi* autem eſt, rhedâ aut equo vehi; Horatius, ubi de illo ſuo itinere agit. Serm. V. lib. I.

Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis.

Saltem ut eſſet quò referret obitum domini ſervulus.] Hic verſus elegantia ſua exuperat cæteros. Quid enim venuſtius dixeris, quam, Emi domum, ſaltem ut ſit locus quo ſervulus poſt obitum domini rediens, & fores pulſans ſuſpirabundus & gemens, atque exanimatus, dicat:

Heus, aperite, aperite aliquis, herus eſt mortuus;
Nunc cicer, heu!
Nunc periere & allia,
Pernaque putrida, cæpaque,
Omnia noſtris
Ventricellis
Quæ ſolebant
Eſſe viatica,
Illa nobis
Cum domino periere ſimul, ſimul.
Heus, properate, aperite aliquis, herus eſt mortuus.

Eunuchus quidem bis acta eſt.] Error. Qui enim? An tantum bis acta eſt Terentii Eunuchus? Ego millies arbitror. Lege igitur, ut cuidam viſum (bis *die* acta eſt) quæ præcipua Fabulæ laus, ut cum mane acta ſit, ea in veſperam à ſpectatoribus efflagitetur.

Propterea ſumma quoque Titulo adſcribitur.] Mutila itaque eſt Didaſcalia. Ibi enim nihil tale legitur.

Kalendis Martiis admonitum ab uxore.] Cur Kalendis Martiis? quia eo die regnum matronarum erat. Vide Ovid. in Faſtis, & Horatii Oden, cujus initium eſt:

Martiis cœlebs quid agam Kalendis.

Ad eam dicunt Interpretes quod dici oportuit.

Conſularibus ludis.] Conjecit Muretus (*Conſualibus ludis*) De iis ludis Plutarchus in Romulo, ut & Livius initio hiſtoriæ. Sed mihi longè aptius videtur corrigere, *Cerealibus*, qui ludi in Circo celebrabantur magna & accuratiſſima pompa; iiſque Ædiles præerant. Adde quòd haudquaquam veriſimile ſit, fabulas datas non fuiſſe prius in ludis iſtis, quos Romanos vocat Muretus, imo, & contra facit Livius; at ego ſcio in Cerealibus ab initio non fuiſſe comœdias; quia ſcilicet ludi triſtiores erant; ſed poſt ſecundum bellum Punicum aliquid in iis mutatum fuiſſe non ſine ratione ſuſpicari poſſis ex veteri hiſtoria.

In Limone.] Quid ſit Græcè Leimon notiſſimum eſt, iis certe qui vel Homerum legerint. Ego autem, quantum conjectura poſſum aſſequi, ſic exiſtimo, hic M. Tullii Ciceronis liber nihil aliud continebat niſi Epigrammata in viros claros, quocunque in genere præſtantiæ ſibi nomen paraſſent. Itaque cum de multis aliis prius dixiſſet Cicero, ab his verbis incepit: *Tu quoque.* At Julius Cæſar, qui Ciceroni æmulabatur, idem argumentum aggreſſus eſt, ſic itaque & ipſe incepit: *Tu quoque.* Sunt qui exiſtimant hos verſus à Grammaticis confictos olim fuiſſe; non arbitror: ſunt enim nimium Latini & nimium ingenui. Adde quod & Auſonius, qui ſub Gratiano imperatore floruit, eos imitatione dignatus eſt in protreptico ad Nepotem:

Tu quoque, qui Latium lecto ſermone, Terenti, &c.

Quod obſervare decuerat, non autem Latiniſſimos verſus damnare.

Solus lecto ſermone.] Id eſt, qui ſolus, inter veteres, lecto, terſo, venuſto, atque eleganti ſermone uteris. Quæ laus, ô Muſæ! à tali potiſſimum ſcriptore,

Illa viam ſummo ſurgens affectat Olympo.

Sic alibi idem Cicero dixit: *Nulla femina lectior:* alibi: *lectiſſimus adoleſcens*, ô Gratiæ! vos hæc feciſtis: at vos pauci noverunt.

Hæ, quæ vocantur, Fabulæ cujus ſunt?] Debet eſſe trimeter Iambicus, qui non eſt. Scribe:

Hæ, quæ vocantur, Fabulæ cuju' ſunt?

Ex priſca ſcribendi conſuetudine.

——*Jura populis recenſentibus*, &c.

Ob ſenſum & metri rationem legendum, *recenſens*, ut in quibuſdam libris ſcriptum eſt. At τὸ RE apud veteres & longum erat & breve.

Libertinus.] Vides *libertum* & *libertinum* pro eodem ſumi, quamvis alter ab altero diſtet uno gradu; Horat. *Namque eſt ille, pater quod erat meus.* Sed & ſic locutus fuerat Plautus; quod, credo, Juris Interpretes annotaverunt.

Sed cum in iis, quæ ſuperius à Suetonio ſcripta ſunt, bene multa reperiantur, quæ exactiorem aliquam diſquiſitionem requirant: aliquod operæ pretium fore arbitror, ſi in locum ſuum ea retraham, quæ à me adhinc aliquot annis ſcripta ſunt de ætate Terentii. Æqui & ſtudioſi Lectores, ſpero, diligentiæ noſtræ favebunt.

DE ÆTATE P. TERENTII.

DEcrevi hodie quærere diligentius paulo quam ab iis factum eſt, quos viderim certiuſque & clarius tradere, quænam Terentii ætas fuerit: tum difficultates nonnullas enodare, quæ circa illam oriri ſolent, qua ex re aliquid utilitatis ad eos perventurum ſcio, qui illo ſcriptore delectantur. Id autem, ut recte inſtitui, commodeque procedere poſſit, quatuor ſunt, quæ mihi in primis ponenda & ſtabilienda videantur:

I. Quo anno Urbis conditæ mortuus ſit Plautus.
II. Quo anno mortuus ſit Scipio Africanus Major.
III. Quo anno natus ſit Scipio Æmilianus.
IV. Quo anno natus ſit & mortuos P. Terentius poeta.

His enim quaſi terminis depactis, facile, uti ſpero, veritatem indagabimus, & ita undique circumcludemus, ut ne amplius effugiat, ſed comprehenſa teneatur. Nihil autem aptius & magis è re fuerit, quam diagramma, ſeu ſeriem aliquot Conſulum ante oculos habere; en tibi.

SERIES CONSULUM.

Anni ab
Urbe cond.
569. Claudius Pulcer, Porcius Licinius.
570. Q. Fabius Labeo, M. Claud. Marcellus.
571. L. Æmil. Paulus, Cn. Bæbius.
572. P. Corn. Lentulus, M. Bævius.
573. A Poſtumius Albinus, C. Calpurnius Piſo.
574. Q. Fulv. Flaccus, L. Manlius Acidinus.
575. M. Junius Brutus, A. Manlius Volſo.
576. C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus.
577. Q. Petilius Sp. Cn. Corn. Scipio Hiſpallus.
578. P. Mutius Scævola, M. Æmilius Lepidus II.

579. Sp.

579. Sp. Poſtumius Albinus, M. Mutius Scævola.
580. L. Poſtumius Albinus, M. Popilius Lænas.
581. C. Popilius Lænas. P. Ælius Ligur.
582. P. Licinius Craſſus, C. Caſſius Longinus.
583. A. Hoſtil. Mancinus, A. Atilius Serranus.
584. Q. Martius Philippus II. Q. Servilius Cæpio.
585. L. Æmilius Paulus II. C. Licinius Craſſus.
586. Q. Julius Pætus, M. Julius Pennus.
587. C. Sulpicius Gallus, M. Claudius Marcellus.
588. T. Manlius Torquatus, Cn. Octavius.
589. A. Manlius Torquatus, Q. Caſſius Longinus.
590. T. Sempronius Gracchus, M. Juventius Talna.
591. P. Cornel. Scipio Naſica, C. Martius Figulus.
592. M. Valerius Meſſala, Fannius Strabo.
593. L. Anicius Gallus, M. Cornelius Cethegus.
594. Cn. Corn. Dolabella, M. Fulvius Nobilior.
595. M. Æmilius Lepidus, C. Popilius Lænas II.
596. Sex. Jul. Cæſar, L. Aurelius Oreſtes.
597. L. Corn. Lentulus, C. Martius Figulus II.
598. L. Cornel. Scipio Naſica, M. Cl. Marcellus II.
599. Q. Opimius Nepos, L. Poſtumius Albinus.
600. Q. Fulvius Nobilior, T. Annius Luſcus.
601. M. Claud. Marcellus III. Valer. Flaccus.
602. L. Licinius Lucullus, A. Poſtumius Albinus.
603. L. Quintius Flamininus, M. Acilius Balbus.

Sub his Conſulibus III. bellum Punicum inchoatur; at anno
604. Scipio Æmil. Carthaginem capit, diruit.

Primum igitur, quod de Plauti morte poſitum eſt, id ex Cicerone in Bruto conſtat: *Nam Plautus*, inquit, *P. Claudio, L. Porcio Coſſ. mortuus eſt, Catone Cenſore*, id eſt anno U. conditæ. D. LXIX. ſeu CLXXVII. ante Chriſtum natum. Fallitur itaque Hieronymus, cum in Chronico Euſebiano ſcribit, OLYMPIADE CXLV. *Plautus ex Umbriâ Sarſina Romæ moritur.* Dicendum enim fuerit OLYMPIADE CXLIX. Quod an obſervatum à Scaligero fuerit, neſcio.

Scipio autem Major, avus Scipionis Æmiliani, per adoptionem filii ſcilicet, anno ſequenti, id eſt DLXX. ab Urbe condita, fato conceſſit, uti olim à Polybio ſcriptum fuerat, & ex eo docet Livius, lib. XXIX. Neque vero aliter ſenſit Cicero in admirabili libello de Senectute.

At Scipio Minor, ſeu Æmilianus, qui naturalis Æmilii Pauli filius fuit, adoptatus autem à filio Scipionis Africani prioris, eodem planè anno natus eſt, quo denatus eſt Plautus; Urbis conditæ ſcilicet, DLIX. id quod negaverit nemo, cum Livius ſcribat lib. XLIV. *Conſulem* (id eſt, Æmilium Paulum) *quum ſe in caſtra victor recepiſſet, ne ſincero gaudio frueretur, cura de minore filio ſtimulabat. P. Scipio is erat Africanus, & ipſe poſtea deleta Carthagine appellatus, naturalis Conſulis Pauli, adoptione, Africani nepos. Is ſeptimum decimum tunc annum agens, quod ipſum curam augebat*, &c.

Terentius denique ſub Conſulatu Cornel. Dolabellæ & Fluvii Nobilioris mortuus eſt, uti ſcriptum à Suetonio fuerat, quem Donatus tranſcripſit. *Ceteri mortuum eſſe credunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore Coſſ.* quod in annum Urbis conditæ D.XCIV. incidat neceſſe eſt. Sed quo anno natus eſt? hoc enim quæri utile fuerit. Id ita conſtitui poteſt: pro certo affirmavit Feneſtella, ſcriptor Antiquitatis Romanæ peritiſſimus: *Inter finem ſecundi belli Punici, & initium tertii, natum eſſe & mortuum Terentium.* Verba hominis ſunt apud Suetonium, qui olim de poetis Latinis ſcripſerat; at ſecundum bellum Punicum deſiit anno Urb. conditæ D.LII. Tertium autem inchoatum DC.III. Vides itaque annos XLIX. intra quos & natus ſit & mortuus. Sed tempus illud à Feneſtella poſitum, nec ab initio, nec à fine circumſcriptum eſt; atque adeo, ſi pauculi anni utrinque demantur, facile intelligis quam hæc recte cum eo congruant, quod Suetonius obſervaverat (*Ceteri mortuum eſſe tradunt Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore Coſſ.*) Anni enim X. aut XI. qui à fine ſecundi & ante finem tertii belli Punici inter utrumque terminum partiendi & diſtrahendi, rem claram & ediſſertatam dabunt. Quamobrem natus eſt Terentius anno urbis Romanæ D. LX. id eſt, novem annis ante mortem Plauti, totidem annis ante ortum Scipionis Æmiliani, undecim autem ante obitum Scipionis Majoris, qui, primus Africanus dictus eſt. Neque vero ultra hoc tempus Conſulis Fulvii ſcripſiſſe Terentium apparet, cùm poſtrema omnium Fabularum, ADELPHI ſcilicet, edita fuerit anno Urbis D.XCIII. L. Anicio Gallo, M. Cornel. Cethego Coſſ. quo tempore natus erat Terentius annos XXXIV. Hinc itaque eſt, quod, ubi de Plauto & Nævio loquitur, eos inter veteres poëtas refert, in Prologo Eunuchi, ſcilicet:

Quare æquum eſt vos cognoſcere, atque ignoſcere,
Quæ VETERES factitarunt, ſi faciunt novi.

Neque hoc minus verum eſt quod dicam: non potuiſſe juvari Terentium in Fabulis ſcribendis à Scipione Majore, cùm circa obitum illius, undecim, non amplius, annos natus eſſet. Sed en tibi fontem erroris, ex quo tot portenta profluxerunt; videlicet utrumque Scipionem confuderunt, & alterum pro altero ſumſere. Quo enim tempore edidit Adelphos Terentius, jam annos quinque & viginti natus erat Scipio Æmilianus, quo nihil majus habuit imperium Romanum. Verum enim Herois illius elogium eſt [*P. Scipio Æmilianus, vir avitis P. Africani paterniſque L. Pauli virtutibus ſimillimus,* &c. INGENIIQUE AC STUDIORUM EMINENTISSIMUS, *&c.* Paterculus lib. I.] At, qui talis erat, facile, ut arbitror, Terentium, ſi fuiſſet opus, adjutare potuiſſet. Huic paterculi teſtimonio addas licet quod de cura L. Pauli circa educationem inſtitutionemque liberorum, de tot magiſtris è Græcia petitis, qui illos in omni artium genere erudirent, à Plutarcho ſcriptum eſt: at non tranſcribam, cùm totum id apud ipſum legere poſſis. Aliud quoque fuit, unde in errorem inducti homines fuere; nomen Lælii ſcilicet. At hoc meminiſſe decuerat, Scipionem Æmilianum Lælii opera uſum quoque fuiſſe, ſed illum Lælium prioris filium intelligi

intelligi debere. Quid autem, ut ad Æmilianum revertatur oratio, an cuiquam minus credibile videatur, potuiſſe illum ea ætate [xxv. an.] Menandreas Fabulas Latine convertere, quâ multi longè minori indole præditi quàm qua ipſe erat, jam clariſſima ingenii ſui monumenta ſæpius ediderunt: An quod Menandri Fabulæ difficiles erant? Imò nil facilius, nil apertius, uti ex latiſſimis fragmentis conſtat, quæ paſſim apud Auctores ſeu ſacros ſeu profanos reperias. Sed nunc, ut rem abſolvam, libet mihi illa percurrere, quæ ex Suetonio excerpſit Æl. Donatus, aut, quod verum eſt, qui nobis Donatum mutilarunt. (*Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, ſed maxime cum P. Scipione Africano, & C. Lælio: quibus etiam corporis gratiâ conciliatus exiſtimatur, quod & ipſum Feneſtella arguit, contendens utroque majorem natu fuiſſe.*) Hoc dextra lævaque falſum eſt, & fieri nequit. Qua enim ratione fieri poſſit, ut Scipione Africano ætate major eſſet Terentius, cum tanto tempore poſt Plauti obitum floruerit, ut eum veterem vocet, uti oſtendi ſuperius? at Plautus uno tantum anno ante mortem Scipionis Africani obiit. Quonam etiam pacto congruere hæc poſſunt cum illis ejuſdem Feneſtellæ verbis *inter finem ſecundi belli Punici & initium tertii natum eſſe & mortuum Terentium?* Itaque hæc à Feneſtella ſcribi non potuerunt; ſed videlicet eum Epitomiſtes non eſt aſſecutus. Id enim ſcipſerit Feneſtella de Scipione Æmiliano; neque aliter ſentiebat Nepos, cum *æquales omnes fuiſſe tradidit*; quanquam, ut dixi antea, decem aut undecim anni inter ætatem Æmiliani & Terentii intercedunt.

Propterea ſumma quoque titulo adſcribitur.] Titulus hoc loco *Didaſcaliam* ſignificat. Ergo, ut hodie editur, multila eſt.

Si modo in ſcribendo indiguerit.] Recte illud, *ſi modò:* quamvis enim admirabilis quædam puritas germanitaſque Latini ſermonis in Terentii Fabulis ſit, non tamen inde probetur adjutum eum fuiſſe à ſummatibus viris, cum Phædrus Thracii generis ſervus, qui ſub Tiberio vixit, tam pure, tamque Latine, ſine omni tamen adjutoris ſuſpicione ſcripſerit. Quanquam circa Heautontimorumenon Terentii aliquid eſt, quod me movet tamen: ſed id alias fortaſſe agetur.

Non tam Scipione & Lælio uti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere.] Et tamen adoleſcentulus ille annum jam tunc viceſimum agebat. Sed & Saluſtius ulterius multo adoleſcentiam produxit; qui pontificatum maximum Caio Cæſari mandatum ait, cum *adhuc adoleſcentulus* eſſet. Quot annos autem natus erat Cæſar? poteras dixiſſe xxxvi. & id oſtendet Manutius, ni credis.

Conſetius redeuntem è Græcia periiſſe in mari dicit cum cviii. *Fabulis converſis è Menandro.*] Graviſſimum verò damnum, inquies. Verùm ne lachryma, neque te afflictes, non quod illæ Fabulæ ſalvæ ſint, ſed quia nunquam à Terentio ſcriptæ fuerunt. Id enim nec vitæ tempus patitur, nec, ſi vel ſeculum expleſſet Terentius, centum & octo Fabulas è Menandro convertere potuiſſet, niſi ab Orco Græcus poëta remiſſus fuiſſet, qui novas denuo faceret. Nam ex his comœdiis, quæ hodie leguntur, quatuor ſunt Menandri; Menander autem, uti ex Suida & veteribus magiſtris conſtat, cviii. aut ad ſummum cix. quanquam alii cv. tantum prodiderunt, ſcripſerat; at ex illis jam quatuor converſæ fuerant à Terentio. Quamobrem

obrem bono Conſetio ob iſtam tam inſignem munificentiam vides quantum fidei debeatur. Antequam deſino, dicendum aliquid arbitror de illo etiam quod multis perſuaſum eſſe video; fieri potuiſſe ut *ſecutus ſit Scipionem triumphantem Terentius, pileo capiti impoſito, omnique deinde vita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluerit.* Illa verba, quæ Livii ſunt, editioni ſuæ, quæ omnium politiſſima eſt & venuſtiſſima, præfixit vir clariſſimus, cujus nomini parcendum. Sunt autem illa ex Livio lib. xxx. petita, ſed quæ in poëtam noſtrum haud conveniant; is enim Terentius, quo de agitur, tunc ſenator erat, ut ex ipſomet Livio conſtat; deinde prætor dein legatus quoque P. R. Carthaginem miſſus eſt. Adde quod & nomina diverſa utrique; nam poëta dictus eſt, P. Terentius, ille alter, Quintus Terentius Culleo. Sed Oroſius tamen diſerte ſcripſit: *Scipio jam cognomento Africanus, triumphans, Urbem ingreſſus eſt, quem Terentius, qui poſtea Comicus, ex nobilibus Carthaginenſium captivis, pileatus, quod indultæ ſibi libertatis inſigne fuit, triumphantem poſt currum ſecutus eſt.* Ita, inquam, ſcripſit Oroſius, ſed nil eſt quod à vero magis alienum ſit; neque hoc in Oroſio novum. Si Livium diligenter conſuluiſſet, tale quid haud unquam ſcripſiſſet. Deinde ea fabula, quoquò illam vertas, ſtare non poteſt; nam prior Scipio anno Urbis DLII. triumphavit; at cum ab Æmiliano capta fuit Carthago, poëta noſter jam fato functus fuerat, uti ſuperius oſtendi; ſique adhuc in vivis erat, quod contra eſt, Romæ tunc florere debuit. Videtur tamen & ei rumori ſeſe credulum præbuiſſe Quinctilianus Declamatione IX. cui reſponderi haud neceſſe eſt, nam abunde dictum arbitror.

JUDICIA VETERUM DE TERENTIO.

VARRO, Parmenone. NONIUS in Poſcere.

IN argumentis Cæcilius poſcit palmam; in etheſin Terentius; in ſermonibus Plautus.

CICERO de optimo genere Oratorum.

In re quod optimum ſit quæritur: in hominibus dicitur, quod eſt. Itaque licet dicere, & Ennium ſummum Epicum poetam, ſi cui ita videtur; & Pacuvium Tragicum; & Cæcilium fortaſſe Comicum. Unum vero eſt genus perfecti, à quo qui abſunt, genere differunt, ut ab Attio Terentius: ſed in eodem non ſunt pares.

Et infra.

Idem & Andriam & Synephebos, nec minus Terentium & Cæcilium, quam Menandrum legunt. Quod eſt igitur eorum in orationibus è Græco converſis faſtidium, nullum cum ſit in verſibus?

Lib. VII. Epiſt. 3. ad Attic.

Secutus ſum, non dico Cæcilium, Mane ut ex portu in Piræum (malus enim auctor Latinitatis eſt) ſed Terentium: cujus fabellæ, propter

tiam ſermonis putabantur à C. Lælio ſcribi, Heri aliquot adoleſcentuli coîmus in Piræum.

In Lælio ex perſona Lælii.

In Andria familiaris meus Terentius dixit. Et mox: In obſequio, quoniam Terentiano verbo libenter utor, comitas adſit.

HORATIUS, *lib. Epiſt. ad Auguſtum.*

Ambigitur quoties, uter utro ſit prior; aufert
Pacuvius docti famam ſenis, Accius alti.
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte;
Hos ediſcit, & hos arcto ſtipata theatro
Spectat Roma frequens.

OVIDIUS, *lib.* II. *Triſtium.*

Nec liber indicium eſt animi; ſed honeſta voluntas
Plurima mulcendis auribus apta refert.
Accius eſſe atrox: conviva Terentius eſſet,
Eſſent pugnaces qui fera bella canunt.

VOLCATIUS SEDIGITUS *apud* A. GELLIUM, *lib.* XV. *cap.* xxiv.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtæ Comico cui deferant.
Eum, me judice, errorem diſſolvam tibi;
Ut contra ſiquis ſentiat, nihil ſentiat.
Cæcilio palmam Statio do Comico.
Plautus ſecundus facile exſuperat cæteros,
Dein Nævius, qui fervet pretium, tertius eſt.
Si erit, quod quarto, dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto ſequitur hos loco Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octavum obtinet
Nono loco eſſe facile facio Luſcium.
Decimum addo cauſâ antiquitatis Ennium.

VELLEIUS PATERCULUS, *lib.* I.

Dulceſque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque & Afranium, ſub pari ætate nituerunt.

FAB. QUINTILIAN. *lib.* X. *cap.* i.

In Comœdia maxime claudicamus; licet Varro dicat Muſas, Ælii Stolonis ſententia, Plautino Sermone locuturas fuiſſe, ſi Latine loqui vellent: licet Cæcilium laudibus ferant: licet Terentii ſcripta ad Scipionem Africanum referantur: quæ tamen ſunt in hoc genere elegantiſſima & plus adhuc habitura gratiæ, ſi intra verſus trimetros ſtetiſſent.

Idem Declamat. IX. *ſive Gladiator.*

Terentium, quem inter cæteros captivos, ſecundo Punico bello, Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, inſigne receptæ libertatis pileo teſtantem, in triumpho ducis eſſe conſpectum.

PLINIUS, *lib.* I. *epiſt.* xvi.

Legit mihi nuper epiſtolas, quas uxoris eſſe dicebat: Plautum vel Terentium metro ſolutum legi credidi.

AGELLIUS, *lib.* VII. *cap.* xiv.

Vera autem & propria hujuſmodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro eſſe dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.

Idem lib. XVII. *cap.* xxi.

Neque magno intervallo poſtea Q. Ennius, & juxta Cæcilius & Terentius, ac ſubinde Pacuvius: & Pacuvio jam ſene Accius, clariorque in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.

AUSONIUS *in Protreptico ad Nepotem.*

Tu quoque qui Latium lecto ſermone, Terenti,
Comis & adſtricto percurris pulpita ſocco,
Ad nova vix memorem diverbia coge ſenectam.

LACTANT. *de falſa ſap. cap.* iv.

Nemo poteſt de ſe recte judicare. Quod nobilis poëta teſtatur, ita enim comparatam eſſe hominum naturam, &c.

EUSEBIUS *in Chronico.*

Ptolemæi VI. id eſt Pilometoris regno deceſſit P. Terentius, quo tempore Ariſtarchus, Homericorum ille verſuum cenſor, floruit.

HIERON. *in Chronico. Olymp.* 155. *ann.* 3.

P. Terentius Carthagienſis Comœdiarum ſcriptor, ob ingenium & formam libertate donatus, in Arcadia moritur: qui primùm Andriam, antequam Ædilibus, Cæcilio multum ſe miranti legit.

Idem, de optimo genere interpretandi.

Terentius Menandrum, Plautus & Cæcilios veteres Comicos interpretati ſunt: numquid hærent in verbis? ac non decorem magis & elegantiam in tranſlatione conſervant, quàm veritatem interpretationis.

Idem ad Suniam & Fretellam.

Hanc eſſe regulam boni interpretis, ut idioma alterius linguæ, ſuæ linguæ exprimat proprietate: quod quidem & Tullium in Protagora Platonis, & in Oeconomico Xenophontis, & in Demoſthenis contra Æſchinem oratione feciſſe convincimus, & Plautum, Terentium, Cæciliumque eruditiſſimos viros in Græcis Comœdiis transferendis.

Idem

Idem ad Paulinum.

Habet unumquodque propoſitum principes ſuos. Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: Philoſophi proponant ſibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Ariſtotelem: Poetæ æmulenter Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.

PAULUS OROSIUS, *lib.* IV. *cap.* xix.

Scipio jam cognomento Africanus, triumphans urbem ingreſſus eſt, quem Terentius, qui poſtea Comicus, ex nobilibus Carthaginenſium captivis pileatus, quod indultæ ſibi libertatis inſigne fuit, triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

Livius, lib. XXX. *non Comicum hunc intelligi, ſed ad Terentium Culleonem ſenatorem Rom. refert, qui pileo capiti impoſito, ſecutus eſt Scipionem triumphantem: certe de alterutro Quintiliani etiam locus ex Declam.* IX. *intelligendus eſt.* Lindenbrogius.

SIDONIUS APOLLINAR. *Carm.* XX.

Quid vos eloquii canam Latini,
Arpinas, Patavine, Mantuane,
Et te Comica qui doces, Terenti,
Et te tempore qui ſatus ſevero,
Graios, Plaute! ſales lepore tranſis?

RUFINUS GRAMMATICUS *Antiochenſis.*

Agnovit metrum, ſervatque Terentius artem;
Nam prologos trimetro didicit componere verſu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

SERVIUS *in illud lib.* I. *Æneid.* Talibus incuſat.

Sciendum eſt, Terentium, propter ſolam proprietatem, omnibus Comicis eſſe præpoſitum; quibus eſt, quantum ad cætera ſpectat, inferior.

FL. SOSIPATER CHARISIUS.

Ἤθη, ut ait Varro de Latino ſermone, lib. v. nulli alii ſervare convenit quam Titinnio & Terentio. Πάθη verò Trabea, inquit, & Attilius & Cæcilius facile moverant.

ISIDOR. *Origin. lib.* I. *cap.* xxxix.

Fabulas poëtæ quaſdam delectandi causâ finxerunt, quaſdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati ſunt. Delectandi causâ fictas, ut eas quas vulgo dicunt, vel quas Plautus & Terentius compoſuerunt.

In antiquo Cod. Mſſ. in Bibliotheca Regis Gall. multiſque aliis Mſſ.

Natus in excelſis tectis Carthaginis altæ
Romanis dulcibus bellica præda ſui.
Deſcripſi mores hominum, juvenum, ſenumque,
Qualiter & ſervi decipiant dominos:

Quid meretrix, quid leno dolis confingat avarus,
Hæc quicunque legit, ſic, puto, cautus erit.

EVANTHIUS *de Tragœdia & Comœdia:*

Tum perſonarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi, nemo diligentius Terentio cuſtodivit. Quinetiam ſolus auſus eſt, cum in fictis argumentis fidem veritatis aſſequeretur, etiam contra præſcripta Comica, meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ ſint, & voluntas per ipſum & cauſſa non deſit. Hæc cum artificioſiſſima Terentius fecerit: tum illud eſt admirandum, quod & morem retinuit, ut Comœdiam ſcriberet, & temperavit affectum, ne in Tragœdiam tranſiliret; quod cum aliis rebus minime obtentum & à Plauto, & ab Afranio, & Accio, & multis fere magnis Comicis invenimus. Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile, quod ejus Fabulæ eo ſunt temperamento, ut neque extumeſcant ad tragicam celſitudinem, neque abjiciantur ad mimicam vilitatem. Adde quod nihil abſtruſum ab eo ponitur; aut quod ab hiſtoricis requirendum ſit: quod ſæpius Plautus facit, & eò eſt obſcurior in pluribus locis. Adde quod argumenti ac ſtyli ita attente memor eſt, ut nuſquam non caverit aut curaverit ea, quæ obeſſe potuerunt: tum quod media primis atque poſtremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, ſed aptum ex ſe totum & uno corpore videatur eſſe compoſitum. Illud quoque mirabile in eo primo, quod non ita miſcet perſonas quatuor, ut obſcura ſit earum diſtinctio. Et item, quod nihil ad populum facit actorem, velut ex Tragœdia, loqui: quod vitium Plauti frequentiſſimum eſt. Illud etiam inter cætera ejus laude dignum videtur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad ſcribendum. Nam excepta Hecyra, in qua unius Pamphili amor eſt, cæteræ quinque binos adoleſcentulos habent.

ANNOTATIONES J. HEN. BOECLERI IN JUDICIA VETERUM DE TERENTIO.

IN his judiciis quædam ne abſurditate quidem carent: quale *Volcatii Sedigiti* pridem doctis viſum eſt. *Elegantia ſermonis, & mores*, conſenſu tribuuntur: etiam *ars & metri diligentia.* In *argumentis* quid valeat ſubinde videbimus. Diximus autem antea, aliud vulgi, aliud eruditorum de Poëtis judicium eſſe. Certe, ſi quis attendat, *Horatii* verſus allati, vulgi ſententiam, non ipſius, ſummi ſane Critici, exprimunt. Quid enim ipſe admiraretur in principe Comicorum, noluit cuiquam occultum eſſe. Ipſe eruditi tantum inter ſe non diſcrepare videbuntur, ſi ſingulos intueamur, quin unius & alterius ſententia cæterorum auctoritate obrui queat. De Horatio dictum eſt: quem non legit, multo minus Terentianas in eo imitationes obſervavit, qui ad interpretes ſibi hic eundem exiſtimat. *Servii* auctoritas tanti non eſt, ut loco rationis eſſe debeat. Nonne enim multa ſunt, quæ eruditionis potius, quàm judicii facultatem in eo Grammatico teſtantur? *Fabius Quintilianus*

tilianus pleno laudat ore Terentium, niſi quod incaute de trimetris addit: refutatus merito à *Georgio Fabricio*. Cæterum qui pauciſſimos accuratæ criticæ ſucceſſu omni ævo præſtitiſſe, ignorat: illum pleraque interioris doctrinæ myſteria fugiant neceſſe eſt. Non ſufficit eruditio, quæ confidentiam perſæpe generat; ut plus ſatis prompti ſint, ad pronunciandum, qui auctoris genium nondum perdidicerunt: ne dicam de pervulgatis opinionibus, quæ haud raro eximias quoque mentes devertunt; cum præſertim quod probe notandum, de nova comœdia judicaturis, reſpectus veteris ſubinde obſtaret, animumque diversè traheret. Dicam iterum: Accedat vir ingenio & doctrina præſtantiſſimus, ad ferendum paulo explicatius de magno aliquo & perfecto ex Veteribus Poëta ſententiam: niſi iterum iterumque relegerit, niſi cogitaverit ſubtiliſſime, ac exegerit ſingula attentiſſime, facile linea excidet. Documenta nolumus jam niſi ex proximo petere. Sicut acerrimi vir ingenii *Franciſcus Guietus* nuper admodum, rectiſſime & feliciſſime amplexus Afranii ſententiam, *omnes omnium Comicorum in uno Terentii eminere virtutes*, judicavit: ita ſuperiore ſæculo, nollemus ſummo viro, & quod caput rei eſt, *κριτικωτάτῳ*, *Julio Scaligero* ea de noſtro poëta excidiſſe, quæ nullomodo defendi, ac ne tolerari quidem poſſunt.

Illud quidem libenter ſumimus, quod de judicio populi fatetur; quo etiamſi ſuperatum eſſe legam à Philemone Menandrum, nondum tamen ideò Menandro major eſt Philemon. Debet enim, ni fallor, eruditis idem licere, quod populo: ut hic quidem pro ſuo captu, illi pro ingenio & doctrina ſententiam ferant. At enim populi judicio hîc ſtandum eſt: populo dabantur fabulæ; & is *non ad diſcendam ſermonis puritatem eò confluebat, ſed ad animum riſu ac jocis relaxandum*: quæ *Scaligeri* verba ſunt. Sed *ἀπειρία* populi non tollit artium inſtituta. Quando in foro reus accuſatur ac defenditur, Populus non confluit ad diſcendam ſermonis elegantiam; neque proptèrea non laudabitur Orator, qui ſtudet. Confluxerit populus ad oblectandum animum viſu & auditu rerum ridicularum: huic deſiderio explendo, nemo opinor Poëta fabulam ſcripſerit: hiſtrione enim quam Poëta dignior hæc opera eſſet. Poëtæ inſtitutum ad philoſophiam ſpectat: atque in Comœdia hoc ipſum agit, ut, dum putat populus ludicram rem geri, amore virtutum, odio vitiorum, quæque his affinia ſunt, & ad emendandos mores pertinent, imbuatur. Rudioribus itaque temporibus, rudius hoc ſolebat fieri: animiſque nec compoſitis nec excultis aliquid indulgendum erat. Accedente quodam cultu, ut in omnibus civitatibus ac inconditis moribus ad gradus quoſdam diſciplinæ proceditur, temperandum erat quicquid nimium videbatur, invitatis & placide traductis ad rectiora animis: ut voluptatem non jam ex ſolo riſu, quod imperitiſſimorum eſt, ſed ex conſuetudine vitæ fortunæque humanæ, eleganti rerum texſu ac conſecutione per imitationem expreſſa, ſibi petendam judicarent. Quam ipſam rem cum Comœdia nova ſibi propoſuiſſet, aliorum induſtriâ ſane profecerit; certe ſolius Terentii ingenio ad faſtigium aſcendit. Si igitur Volcatius Sedigitus de Comicis judicium ferre

vo'uit, cur tam diverſa miſcuit? Cur Plautum & alios ideò prætulit, quod plus de antiquæ Comœdiæ genio referrent? cur populo, etiam cultiori ſæculo haud ægre ad ſolutiora reſpicienti, adulatus potius, quàm poëſeos inſtituto, & doctrinæ legibus obſecutus eſt? Sed mittamus Sedigitum: qui tamen errandi Scaligero auctor fuit, nam ut ejus judicium defenderet, ſuo non bene uſus eſt. Quis edim porro ferat iſta? *At res putentur ipſæ, profecto languidiores erunt Terentianæ:* quam apud Plautum ſcilicet alioſque. Quis demum ille languor? ſi omnia excutias, hoc dicendum fuerit: quæ res in Comœdia ita exhibentur, ut minus captetur riſus, neque jocis & facetiis omnia impleantur, illæ languidiores ſunt. Nunquam tuliſſet ille princeps Criticorum æquo animo, ſi quiſquam alius pronunciaſſet languidiorem eſſe Poëſin, ubi retinetur quod eſt difficillimum, ſed Poëta accurato dignum, ex hilaritate modus. Quid? quod urbanitatis eruditæ ac feſtivitatis artificio nemini cedit Terentius. Tantum obeſt rationi auctoritas, cui te ſemel permiſeris. Et excogitandum tamen aliquid fuit, ne ſine ratione videretur diſputari. *Quando* (inquit *Scaliger*) *res eo perducta eſt, ut nos in lingua patria, hoc eſt, Latina, ſimus peregrini, quam ex nitidiſſimi cujuſque authoris operibus emendicatam, ad ea quæ ſentimus applicaremus; atque in ea Terentianæ munditiæ potiores eſſent ſalibus Plautinis: quantum propter animi voluptatem tribuerunt Plauto priſci, tantum ætas noſtra, ob linguæ Latinæ cultum, Terentio. Ille igitur illorum ſecunda fortuna commendatus: hic noſtra miſeria magnus factus eſt. Nam equidem Plautum ut Comicum, Terentium ut loquutorem admirabor.* Si miſeria junioris ævi cauſſam dedit ἁμαρτήματι κριτικῷ: quid ergo ante tot ſæculo *Horatium* movit, ut ſtultitiæ poſtularet eos, qui ſales Plautinos ab urbanitatem & leporem referrent? ut non phraſin magis Terentii, quàm ſales & lepores tanto ſtudio conſectaretur? At unus & item alter ob ſolum linguæ Latinæ nitorem nuper tantum Terentio tribuit. Neſcio quinam illi fuerint: omnium minime decebat Scaligerum in eo numero eſſe: qui, ſi tanta intentione animi tractaſſet Terentium, quanta Virgilium, non minus perfectum in ſuo opere illum per omnia judicaſſet. Sunt autem, ut omnibus patet, inter eruditos non pauci, & fuerunt, qui orationem Terentii merito quidem adamarunt, longe plura autem, id eſt, omnia ea, quibus opera hujuſmodi commendantur, in eo admirati ſunt: nec ut *locutoris* (abſit verborum vilitas, ubi plus quam verba ſpectantur) ſed ut Comici & Philoſophi exacti hoc exemplar ſibi propoſuerunt. Enimvero, qui præter ſtilum nihil in Terentio amare didicit, eum à Muſis & Gratiis cum maxime alienum eſſe nemo abnuat. Sed hæc hactenus ad *Jul. Scalig. Poet. lib.* III. *cap.* xcvi. & VI. *cap.* ii.

LOCA MENANDRI, ET APOLLODORI,

Quæ TERENTIUS Latine eſt interpretatus.

SCHREVELIUS LECTORI.

SUbjecit editioni Terentianæ à ſe recenſitæ Nobliſſimus ac celeberrimus *Dan. Heinſius* loca aliquot Menandri, quæ Terentius Latine eſt imitatus, ex collectione *Andreæ Schotti:* nos iis alia ex eodem

eodem Menandro adjunximus, atque inſuper ex Apollodoro, quòd illos duos propriè imitatus fuerit atque expreſſerit Poëta, quod ex Comœdiarum ejus ἐπιγραφαῖς eſt manifeſtum. Ea autem nobis ſuppeditarunt, partim excerpta *Gratiana* ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis partim quædam Terentii editio à *Martino Hainecio* procurata, partim doctorum in Terentium Commentaria.

ANDRIA. Actus I. Scena I.

FEci è ſervo ut eſſes libertus mihi. *Verſus Menandri legitur etiam in Elenchis.*

Ἐγώ σε δοῦλον ὄντ' ἔθηκ' ἐλεύθερον.

Ego te, quum ſervus eſſes, liberum feci.

Mala mens, malus animus. *Videtur Terentius alluſiſſe ad illud Menandri:*

Γνώμης γὰρ ἐσθλῆς ἔργα χρηστὰ γίγνεται.

Bonæ mentis, bona ſunt opera.

Actus I. Scena II.

Nihil me fallis. *Menandri apud Donatum*:

Νῦν δὲ οὐδὲν λέληθάς με ἄν.

Neque tu tunc me clam es.

Actus II. Scena II.

Olera & piſciculos. *Menandri verba è Perinthia huc pertinentia, quæ ab Athenæo, lib.* VII. *Dipnoſophiſt. referuntur.*

Τὸ παιδίον δ' εἰσῆλθεν ἰψητὺς φέρον.

Intravit puer minutos piſciculos ferens.

Actus III. Scena II.

Nunc primum fac iſtæc ut lavet. *Menander*:

Λούσατε αὐτὴν τάχιστα.

Lavate illum actutum.

Actus III. Scena III.

Amantium iræ. *Expreſſit Terentius illud Menandri, & explicat Victorius Var. lect. lib.* IV. *c.* xiv.

Ὀργὴ φιλοῦντων ὀλίγον ἰσχύει χρόνον.

Amantium iræ exiguo durant tempore.

Actus IV. Scena IV.

Mirum verò, impudenter mulier ſi facit meretrix. *Menander*:

Οὐδὲ ποθ' ἑταίρα τοῦ καλοῦ πεφρόντικε.

Meretrix pudorem penſi nunquam habet.

Actus V. Scena IV.

Sycophantes. *Menander*: Γεωργῷ·

Καὶ συκοφάντης εὐθὺς, ὁ τὸ τριβώνιον

Ἔχων καλεῖται, κἂν ἀδικούμενος τύχῃ.

Cui veſtis ſqualida, ſycophanta dicitur

Statim, quamvis patiatur ipſe injuriam.

Sic eſt hic. *Menander*:

Οὗτος αὐτός ἐστι.

EUNUCH. *Proleg.*

Reſponſum non dictum eſſe, quia læſit prius. *Hic verſus congruit ſenario, ex Menandri Olynthia:*

Ὡς οὐχ ὑπάρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος.

Ut qui non prior incipiam, ſed me vindicem.

ACTUS I. SCENA I.

Sed ipſa egreditur. *Menander in prologo fabulæ, Thais inſcriptæ, elegantiſſimis verbis ejus ἦθος expreſſit, quos Plutarchus in commentario, De audiendis Poëtis, refert hoc modo:*

Ἐμοὶ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην θεά,
Θρασεῖαν, ὡραίαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἅμα,
Ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πυκνὰ,
Μηδενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ᾽ ἀεί.
Nunc illam talem cane, quod te veneror, dea,
Ferocem, ſed pulchellam, & illecebriloquam;
Injuſtificam, cluſiforem, poſcinummiam;
Et neminamantem, ſemper ſimulantem tamen.

ACTUS II. SCENA II.

Is quæſtus. *Menander.*

Πράττει δ᾽ ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων.
Cum adulatore agitur nunc omnium optime.

Nec ſurſum. *Menandro eſt, στρέφεσθαι ἄνω, κάτω. Sic enim:*

Ὤμην ἐγὼ τοὺς πλουσίους, ὦ Φανία,
Οἷς μὴ τὸ δανείζεσθαι πρόσεστιν, οὐ στένειν
Τὰς νύκτας, οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω.
Οἴμοι λέγειν.
Putabam ego, divîtes, ô Phania!
Quibus nulla fœnore accipiendi neceſſitas incumbit, neque gemere
Noctu, neque ſurſum deorſum verſando ſeſe
Ejulare.————

Verſus hi ita recte leguntur in Plutarchi libellis, non modo impreſſis, verum etiam MSS. duobus περὶ εὐθυμίας. Nam apud Stobæum cap. XCV. *mendoſe eſt, στρεφομένους ἂν νύκτα.*

ACTUS II. SCENA III.

Liquet mihi dejerare. *Menander:*

Ὅρκον δὲ φεῦγε, κἂν δικαίως ὀμνύῃς,
Jusjurandum devitato, etiam quum juſte jurare poteris.

ACTUS III. SCENA I.

Nunquam tibi dixi. *Menander:*

Ἔχω δ᾽ ἐπίκληρον Λαμίαν· οὐκ εἴρηκά σοι;
Eſt mihi Lamia; quæ nullos cohæredes habet: nonne dixi tibi?

ACTUS III. SCENA I.

Tacent; ſatis laudant. *Menander:*

———— Κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ
Διὰ τοῦ σιωπᾶν, πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει.
Eo ipſo dum plane nil loquitur, tacendo quam plurima de ſeipſa dicit.

ACTUS

Actus IV. Scena IV.

Hic eſt vietus, vetus, veternoſus ſenex, colore muſtellino. *Voluit exprimere locum Menandri :*

Οὗτός ἐςι γαλεώτης γέρων.

Hic eſt muſtela ſenex.

Actus V. Scena VI.

Sed tu quod cavere poſſis. *Tranſlata à Menandro ſententia, cujus hi citantur à Stobæo ſenarii :*

Εὐήθειά μοι φαίνεται δηλουμένη
Τὸ νοῦν μὲν ὅσα δεῖ, μὴ φυλάττεσθαι δ' ἃ δεῖ.
Manifeſta mihi videtur hæc eſſe fatuitas,
Aſſequi, quid fieri oporteat, neque facere tamen.

Actus V. Scena IX.

Quod vis donum, præmium. *Menander,*

Εὖξαι τί βούλει, πάντα σοι γενήσεται.

Elige quod optes, optata feres omnia.

HEAUTONTIMOR. Actus I. Scena II.

Illum inſimulat durum. *Menander,*

Σκληρὸν πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν.

Quod in increpando erga filium ſit ſævus.

Periculum ex aliis. *Huc pertinet illud Menandri,*

Βλέπων πεπαίδευμ' εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά.

Mala intuens aliorum doctus ego fui.

Actus II. Scena III.

Occaſio, locus, &c. *Menander :*

Μικρὰ πρόφασίς ἐςι τοῦ πρᾶξαι κακῶς.

Ad prave agendum, parva ſatis occaſio eſt.

Actus II. Scena III.

Texentem telam ſtudioſe, &c. *Menand. apud P. Victor. lib.* IX. *cap.* XV. *Var. Lect.*

Ἐξ ἱςαρίου γὰρ ἐκρέματο φιλοπόνως πάνυ.

Animum à tela ſuſpenſum omnino ſtudioſe occupabat.

Una ancillula erat, &c. *Menand. apud Politianum :*

Καὶ θεραπαινὶς ἦν μία αὕτη
Συνύφαινε ῥυπαρῶς διακειμένη.
Et una ancillula erat ;
Hæc ſordidi animi plena, texturam una faciebat.

Facinus magnum & memorabile. *Menander :*

Μέγα καὶ περίβοητον ἔργον.

In aurem utramvis ut dormias, *Menander Plautio :*

Ἐπ' ἀμφοτέραν, ἵν' ἐπίκληρος ᾖ, μέλλει καθευδήσειν.

In aurem utramque, quandoquidem dotata eſt, cubet.

In eum jam res rediit locum, ut ſit neceſſe. *Menander :*

Τρία γάρ ἐςι, δι' ὧν ἅπαντα γίγνεται.
Ἢ κατὰ νόμους, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἤγε τρίτον, ἔθει τινί.
Ad res gerendas his tribus compellimur,
Neceſſitate, lege, conſuetudine.

Actus II. Scena IV.

Formæ mores conſimiles fient. *Menander apud Stobæum :*
Ὅταν φύσει τὸ κάλλος ἐπικοσμεῖ τρόπος
Χρηστὸς, διπλασίως προσιὼν ἁλίσκεται.
Quando mores faciles naturali formæ ornatum adferunt, ventitans
dupliciter capitur.

Nos quoque ſenes eſt æquum ſenibus obſequi. *Menander :*
Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει.
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.
Seni ſenilis lingua jucundiſſima :
Puerque puero, & apta mulieri mulier :
Et æger ægro : preſſus infortunio
Lenimen eſt homini malis exercito.

Aliena melius ut videant. *In hanc ſententiam Menander :*
Οὐθεὶς ἐπ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Πάμφιλε,
Σαφῶς, ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται.
Aperte ſua mala nemo videt, ô Pamphile,
Sed alterius peccatum conſpicabitur.

Actus IV. Scena II.

Nihil tam difficile quin quærendo. *Menander apud Stobæum* λόγῳ κ.
Ἁλωτὰ γίνεται ἐπιμελείᾳ, καὶ πόνῳ ἅπαντα.
Omnia queunt laboribus & induſtria comprehendi.

Actus IV. Scena V.

Jus ſummum, ſumma injuria. *Menander apud Stobæum* μ ϛ.
——ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους
Λίαν ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται,
——qui leges intuetur optimas
Nimis accuratè, ille ſycophanta prorſus eſt.

Actus V. Scena I.

Argentum ut dares. *Expreſſit hunc Menandri verſiculum :*
Λουτρὸν, θεραπαίνας, καὶ ἀργυρώματα.
Balneas, ancillas, & pecunias.

Actus V. Scena II.

Modo liceat vivere, eſt ſpes. *Apollodorus :*
Οὐδέ ποτ' ἀθυμεῖν, τὸν κακῶς πράσσοντα
Ἄνδρα, τὰ βελτίω δὲ προσδοκᾷν ἀεί.
In miſeriis nullis labaſcere convenit,
Meliora ſed ſperare ſemper adfore.

Actus V. Scena V.

Quid iſtud ? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere. *Menander :*
Ὁ σκληρότατος πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν,
Τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ.
Valde in monendo ſi quis aſper filio.

Verbis

Verbis acerbus eſt quidem : ſed re, pater.

Sic idem *Menander :*

Πρὸς υἱὸν ὀργὴν οὐκ ἔχει χρηςὸς πατήρ.

Boni parentis ira nulla in filium.

Ruſamne illam virginem, cæſiam, ſparſo ore, adunco naſo? non poſſum, Pater. *Menander :*

Δυ' ἔσθ' ἃ κρῖναι τὸν γαμεῖν μέλλοντα δεῖ,
Ἤτοι προσηνῆ ὄψιν, ἢ χρηςὸν τρόπον.
Τὴν ὁμόνοιαν γὰρ τὴν πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ.

In nuptiis ſpectare res decet duas,
Amabilem aut ſpeciem oris, aut mores probos.
Concordiam nam continent hæc mutuam.

Formam cum probis moribus conjungit hoc verſiculo idem *Menander :*

Ὡς ἡδὺ τὸ κάλλος ὅταν ἔχῃ νοῦν σώφρονα.

Quam grata forma eſt cui comes modeſta mens!

ADELPHIS. Actus I. Scena I.

Et quod fortunatum iſti putant, Uxorem nunquam habui. *Menander :*

Ὦ μακάριόν με! γυναῖκα οὐ λαμβάνω.

O me beatum, qui uxorem habere nolo!

Actus I. Scena II.

Quem neque pudet quidquam, nec metuit quemquam. *Menander apud Priſcian. lib.* VIII.

Ὃς δ' οὔτ' ἐρυθριᾷν οἶδεν, οὐδὲ δεδιέναι,
Τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει.

Ille vero, qui nec erubeſcere novit, neque metuere,
Univerſæ impudentiæ primas tenet.

Homine imperito nunquam quicquam injuſtius. *Menander :*

Οὐκ ἔστ' ἄνοιαν οὐδέν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ,
Τολμηρότερον.

Nihil imperito videtur eſſe audacius.

Actus II. Scena I.

Minime miror, qui inſanire occipiunt ex injuria. *Menander :*

Οἴμοι! τὸ γὰρ ἄφνω δυςυχεῖν μανίαν ποιεῖ.

Hei mihi, ut repentinum infortunium inſaniam parit!

Actus III. Scena III.

Fratrem homini nemini eſſe. *Menander :*

Ὡς ἡδὺ γ' ἐν ἀδελφοῖς ἐςὶν ὁμονοίας ἔρως.

Quam jucundus eſt inter fratres concordiæ amor!

Actus III. Scena II.

Quid credas jam? aut cui credas? *Menander :*

Μὴ πάντα πείρω πᾶσι πιςεύειν ἀεί.

Credenda cunctis eſſe cuncta ne puta.

Actus III. Scena IV.

Quid vos vis cogit, &c. *Vide locum Menandri, quem hic & ſupra expreſſit in Heautontim. Act.* II. *Scen.* III.

Actus

ACTUS IV. SCENA V.

Tacet. *Menander :*

Πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει.

Apud multos ſilentium loco reſponſionis eſt.

Erubuit, ſalva res eſt. *Menander :*

Ἐρυθριῶν πᾶς χρηςὸς εἶναί μοι δοκεῖ.

Qui erubuit, eſſe mihi videtur vir bonus.

An ſedere oportuit domi virginem tam grandem ? *Menander :*

Θυγάτηρ ἐπίγαμος κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ,
Διὰ τοῦ σιωπᾶν πλεῖςα περὶ αὐτῆς λέγει.

Filia nubilis, etſi plane nihil loquatur,
Ipſo tamen ſilentio plurimum de ſe prædicat.

Menſes abierunt decem. *Menander Pletio :*

Γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος.

Mulier, poſtquam concepit, menſem agit decimum.

Dormienti confecturos Deos. *Menander :*

Αὐτόματα γὰρ τὰ πράγματ' ἐςὶ τὸ συμφέρον,
Ῥεῖ κἂν καθευδήσῃ, πάλιν τἀναντία.

Sponte ſua nam res ad uſum manant ; ſed &, dum quis dormit, rurſum contrariæ.

ACTUS V. SCENA III.

Communia eſſe amicorum inter ſe omnia. *Menander in Adelphis, Eraſmo citante :*

Τὰ τῶν φίλων κοιν' οὐ μόνον τὰ χρήματα,
Καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινωνία.

Communia amicos inter, non pecuniæ
Tantum, ſed & mens pariter & prudentia.

ACTUS V. SCENA IV.

Duxi uxorem. *Huc ſpectat illud Menandri apud Stobæum :*

Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων,
Πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει.

Uxorem habere ; liberorum, Parmeno,
Patrem eſſe, curas multas in vitam invehit,

Et :

Τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἦν λύπη, φόβος, φροντίς.

Liberorum patrem eſſe factum : mœror fuit, formido, & anxietas.

HECYRA. ACTUS II. SCENA I.

Neque declinatam quicquam ab aliarum ingenio ullam reperias. *Menander :*

Γυνὴ γυναικὸς πώποτ' οὐδὲν διαφέρει.

A fœmina nil fœmina unquam diſcrepat.

Poſtmodum reſciſces. *Menander :*

Ταῦθ' ὕςερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα.

Quænam ſint commiſſa, hæc tu poſtmodum reſciſces.

ACTUS III. SCENA III.

Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus. *Apollodorus :*

Οὕτως

Οὕτως ἕκαστος διὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἦν ϗ ταπεινός.
Ita quiſque, ut res dant ſeſe, & gravis, & humilis eſſe ſolet.]

Actus III. Scena V.

Salvum atque validum. *Menander :*
Εὐτυχοῦντα ϗ σεσωσμένον.
Fortunatum, ſalvumque.

Actus IV. Scena II.

Ut ne cui me longinquitas ætatis obſtet, mortemve exſpectet meam. *Menander :*
Πικρὸν ἐςι θρέμμα γέρων ἐν οἰκίᾳ μένων.
Amarulentus eſt alumnus ſenex domi manens.

Actus IV. Scena IV.

Amaræ mulieres ſunt. *Menander apud Stobæum :*
Φύσει γυνὴ δυσήνιόν ἐςι ϗ πικρόν.
Natura mala mulier atque effrænis eſt.

Actus V. Scena III.

Abhinc menſes decem fere. *Vide dictum Menandri, Adelph. Act.* IV. *Sc.* V.

PHORMIONE. Actus I. Scena II.

Quod fors fert, feremus æquo animo. *Menander :*
Ἔνεγκ' ἀτυχίαν ϗ βλάβην εὐσχημόνως.
Fortunam adverſam, diſpendiumque, decenter ferto.

Iſtuc viri eſt officium. *Menander :*
Τοῦτ' ἐςὶν ἀνδρός.
Hoc viri eſt.

Actus I. Scena IV.

Fortes fortuna adjuvat. *Menander apud Stobæum :*
Τόλμη δίκαια ϗ θεὸς συλλαμβάνει.
Audaciam juſtam vel adjuvat Deus.

Actus II. Scena II.

Injuriam audiſti. *Menander in Miſogyno :*
—— ὄμνυμί σοι τὸν ἥλιον
Ἦ μὴν ποιήσειν σοι γραφὴν κακώσεως.
—— juro Solem tibi,
Injuriarum me tibi ſcripturum dicam.

Cum Ratione.] Rationem, *quod eſt in Palatino codice, magis placet. Nam ita quoque citat Victor. lib.* V. *c.* XX. *ubi inter alios verſus Menandri hunc adducit.*
Τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν·
Nam quod me alit, id ego plane judico Deum.

Actus III. Scena III.

Solus amico amicus. *Apollodorus :*
Μόνος γε ἐπίςαται φιλεῖν τοὺς φίλους·
Ut qui ſolus amicos amare didicit.

Actus IV. Scena I.

Senectus ipſa morbus. *Apollodorus:* 1
Τὸ γῆράς ἐστιν αὐτὸ νόσημα.
Ego meorum ſolus ſum meus. *Apollodorus:* 2
Ἐγὼ γὰρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.

Actus IV. Scena IV.

Dicis quod male eſt, &c. *Menander:*
——— Λέγεις ἀεὶ τὸ λυποῦν,
Μηδὲν ἀντιπαρατιθεὶς τῶν προσλεγομένων.
Semper, quod mœrorem affert, narras, nihil eorum addens quod ex adverſum alloquiis ſit idoneum.

EVANTHIUS
DE TRAGŒDIA ET COMŒDIA.

Quæ hic de Tragœdia & Comœdia referuntur, ea non, ut alii, ex Cornuto, *vel* Aſpero *deſumpta, ſed ex* Evanthii *commentario in* Terentium *ſelecta eſſe arbitror. Ejuſceque rei evidentiſſimum argumentum eſt, quod ſub hujus eruditiſſimi Grammatici nomine (quem iiſdem cum Donato temporibus, hoc eſt, Olymp.* 285. *regnante* Conſtantio *fil.* Conſtantini, *C. P. floruiſſe notat* Hieronymus) *hæc verba adferat* Rufinus *Antiochenſis Grammaticus lib. de metris Terentianis:* Concinna argumento, conſuetudine congrua, utilis ſententiis, grata ſalibus, apta metro. *Et poſtea ſic:* Veteres etſi uſi ipſi quoque metris, &c. *Quæ ipſiſſima in hiſce prolegomenis nunc leguntur.* Lindenbrogius.

INitium Tragœdiæ & Comœdiæ à rebus divinis eſt inchoatum: quibus pro fructibus vota ſolventes operabantur antiqui. Nam incenſis jam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod ſacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς ᾠδῆς, hoc eſt, ab hirco, hoſte vinearum, & à cantilena. Ejus ipſius rei apud *Virgilium* plena fit mentio; vel quod hirco donabatur ejus carminis Poëta; vel quod uter ejus muſti plenus ſolenne præmium cantoribus fuerat; vel quod ora ſua fæcibus perlinebant ſcenici, ante uſum perſonarum ab *Æſchylo* repertum. Fæces enim dicuntur Græcè τρύγες. Et his quidem cauſis Tragœdiæ nomen eſt inventum. At verò nondum coactis in urbem Athenienſibus, cum Apollini Nomio, vel ΑΓΥΑΘῷ, id eſt, paſtorum vicinorumque præſidi Deo, conſtructis aris in honorem divinæ rei circum Atticæ vicos, villas, pagos, & compita, feſtum carmen ſolenniter cantarent: orta eſt Comœdia ἀπὸ τῶν κωμῶν καὶ τῆς ᾠδῆς compoſito nomine, vel ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν, q. e. commeſſatum ire cantantes: quod à Poëtis ſolenni die, vel amatoriè laſcivientibus choris comicis, non abſurdum eſt. Itaque ut rerum, ita etiam temporum ipſo cœpto ordine, Tragœdia primo prolata eſſe cognoſcitur. Nam ut ab incultis & feris moribus

pau-

paulatim perventum eſt ad manſuetudinem, urbeſque ſunt conditæ, & vita mitior atque otioſior proceſſit: ita res Tragicæ longè antè Comicas inventæ. Quamvis autem retro priſca volventibus reperiatur *Theſpis* Tragœdiæ primus inventor: & Comœdiæ veteris pater *Eupolis* cum *Cratino*, *Ariſtophanique* eſſe dicatur: *Homerus* tamen, qui ferè omnis Poëticæ largiſſimus fons eſt, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam ſuorum operum lege præſcripſit: Qui Iliadem inſtar Tragœdiæ, Odyſſeam ad imaginem Comœdiæ, feciſſe monſtratur. Nam poſt illius tale tantumque documentum, ab ingenioſiſſimis imitatoribus & digeſta ſunt in ordinem, & diviſa ea, quæ etiam tum temerè ſcribebantur adhuc impolita, atque in ipſis rudimentis haudquaquam, ut poſtea facta ſunt, decora atque lævia. At nos ea, quæ proprie de Tragœdia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes, in alia tempora differamus: & de his fabulis jam loquamur, quas *Terentius* imitatus eſt. Poſtquam demonſtrandæ originis cauſa de utriuſque generis initio diximus: quod neceſſe eſt, jam dicemus.

Comœdia fere vetus, ut ipſa quoque olim Tragœdia, ſimplex carmen (quemadmodum jam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc ſpatiatus, nunc conſiſtens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primo una perſona ſubſtituta eſt cantoribus, quæ reſpondens alternis choro, locupletavit variavitque rem muſicam; tum altera; tum tertia; & ad poſtremum, creſcente numero, per authores diverſos, perſonæ, pallæ, cothurni, ſocci, & cæteri ornatus atque inſignia ſcenicorum reperta: & ad hoc unicuique ſuus habitus, & ad ultimum, qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum, actores eſſent, diſtributa, & diviſa quinquepartito tota eſt fabula; quæ tamen in ipſis ortus ſui velut quibuſdam incunabulis, & vix dum incipiens κωμῳδία ἰτιώνος καὶ ἀρχαία dicta eſt: ἀρχαία idcirco, quia eſt de nobis parum cognitis vitiis: ἰτιώνος autem, quia ineſt in ea velut hiſtorica fides veræ narrationis, & denominatio omnium de quibus liberæ deſcribebatur. Etenim per priſcos Poëtas, non ut nunc, penitus ficta argumenta, ſed res geſtæ à civibus palam cum eorum ſæpe, qui geſſerant, nomine decantabantur. Ideo ipſa ſuo tempore moribus multum profuit civitatis: cum unuſquiſque caveret, culpa ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſtico probro. Sed cum Poëtæ abuti licentius ſtylo, & paſſim lædere ex libidine cœpiſſent plures bonos, ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret lege lata ſiluêre. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id eſt SATYRA, ſumpſit exordium: quæ à ſatyris, quos illotos ſemper ac petulantes Deos ſcimus eſſe, vocitata eſt: etſi aliunde nomen traxiſſe prave putant alii. Hæc, quæ Satyra dicitur, ejuſmodi fuit, ut in ea, quamvis duro & veluti agreſti joco, de vitiis civium tamen ſine ullo proprii nominis titulo carmen eſſet. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poëtis, cum in ſuſpicionem potentibus civibus veniſſent, illorum facta deſcripſiſſe in pejus, ac deformaſſe genus ſtylo carminis: quod primo *Lucilius* novo conſcripſit modo, ut Poëſin inde faceret, id eſt, unius carminis plures libros.

Hoc

Hoc igitur, quo ſuprà diximus, modo, coacti omittere ſatyram, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc eſt, novam comœdiam, reperêre Poëtæ, quæ argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, & minus amaritudinis ſpectatoribus & eadem opera multum delectationis afferret; concinna argumento, conſuetudine congrua, utilis ſententiis, grata ſalibus, apta metro. Ut igitur ſuperiores illæ ſuis quæque celebrantur authoribus; ita hæc νέα κωμῳδία cum multorum antea, tum præcipue *Menandri*, *Terentiique* eſt: de qua cum multa dicenda ſint, ſat erit tamen, velut admonendi lectoris cauſa, quod de Arte Comica veterum chartis continetur, exponere. *Comœdia vetus*, ut ab initio chorus fuit, paulatimque perſonarum numero in quinque actus proceſſit: ita paulatim velut attrito atque extenuato choro ad *novam Comœdiam* ſic pervenit, ut in ea non modo non inducatur chorus, ſed ne locus quidem ullus jam relinquatur choro. Nam poſtquam otioſo tempore, faſtidioſior ſpectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula tranſibat, conſurgere & abire cœpiſſet: admonuit Poëtas, primo quidem choros prætermittere, locum eis relinquentes, ut *Menander* fecit hac de cauſa, non, ut alii exiſtimant, alia. Poſtremo ne locum quidem relinquerunt: quod Latini fecerunt Comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile eſt. Tum etiam Græci prologos non habent more noſtrorum, quos Latini habent. Deinde θεὺς ἀπὸ μηχανῆς, id eſt, Deos argumentis narrandis machinatos, cæteri Latini inſtar Græcorum habent; *Terentius* non habet. Ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id eſt perſonas extra argumentum accerſitas, non facile cæteri habent: quibus *Terentius* ſæpe utitur, ut per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres, etſi ipſi quoque metris negligentius egerunt iambici verſus duntaxat in ſecundo & quarto loco, tamen à *Terentio* vincuntur reſolutione hujus metri, quantum poteſt comminuti ad imaginem proſæ orationis. Tum perſonarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi, nemo diligentius *Terentio* cuſtodit. Quinetiam ſolus auſus eſt, cum in fictis argumentis fidem veritatis aſſequeretur, etiam contra præſcripta Comica, meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ ſint, & voluntas per ipſum & cauſa non deſit. Hæc cum artificioſe *Terentius* fecerit, tum illud admirandum, quod & morem retinuit, ut Comœdiam ſcriberet, & temperavit affectum, ne in Tragœdiam tranſiliret: quod cum aliis rebus minime obtentum & à *Plauto*, & ab *Afranio* & *Accio*, & multis fere magnis Comicis invenimus. Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile, quod ejus fabulæ eo ſunt temperamento, ut neque extumeſcant ad tragicam celſitudinem, neque abjiciantur ad mimicam vilitatem. Adde quod nihil abſtruſum ab eo ponitur, aut quod ab hiſtoricis requirendum ſit; quod ſæpius *Plautus* facit, & eo eſt obſcurior in pluribus locis. Adde quod argumenti ac ſtyli ita attente memor eſt, ut nuſquam non caverit, aut curaverit ea, quæ obeſſe potuerunt: tum quod media primis atque poſtremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, ſed

aptum

aptum ex ſe totum, & uno corpore videatur eſſe compoſitum. Illud quoque mirabile in eo primo, quod non ita miſcet perſonas quatuor, ut obſcura ſit earum diſtinctio. Et item quod nihil ad populum facit actorem velut ex Tragœdia loqui: quod vitium *Plauti* frequentiſſimum eſt. Illud etiam inter cætera ejus laude dignum videtur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad ſcribendum. Nam exceptâ Hecyrâ, in qua unius Pamphili amor eſt, cæteræ quinque binos adoleſcentulos habent. Illud vero tenendum eſt, poſt παν κωμῳδίαν Latinos multa fabularum genera protuliſſe: ut Togatas, à ſcenicis atque argumentis Latinis: Prætextatas, ab dignitate perſonarum, & Latina hiſtoria: Attellanas, à civitate Campaniæ, ubi actitatæ ſunt plurimæ: Rhyntonicas, ab actoris nomine: Tabernarias, ab humilitate argumenti & ſtyli: Mimos, ut diuturna imitatione vilium rerum & levium perſonarum. Inter Tragœdiam autem & Comœdiam cum multa, tum in primis hoc diſtat: quod in Comœdia mediocres fortunæ hominum, parvi impetus periculaque, lætique ſunt exitus actionum: at in Tragœdia, omnia contraria, ingentes perſonæ, magni timores, exitus funeſti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla ultima: In Tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quod in Tragœdia, fugienda vita; in Comœdia, capeſſenda exprimitur. Poſtremo, quod omnis Comœdia de fictis eſt argumentis: Tragœdia ſæpe ab hiſtorica fide petitur. Latinæ fabulæ primo à *Livio Andronico* ſcriptæ ſunt, cum etiam tum ad cuncta recentibus, idem & Poëta & actor fabularum ſuarum fuiſſet. Comœdiæ autem motoriæ ſunt, aut ſtatariæ, aut miſtæ. Motoriæ, turbulentæ: ſtatariæ, quietiores: miſtæ, ex utroque actu conſiſtentes. Comœdia per quatuor partes dividitur, Prologum, Protaſin, Epitaſin, Cataſtrophen. Prologus eſt velut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo licet, præter argumentum, aliquid ad populum, vel ex Poëtæ, vel ex ipſius fabulæ, vel ex actoris commodo loqui. Protaſis primus eſt actus, initiumque dramatis. Epitaſis incrementum proceſſuſque turbarum: ac totius, ut ita dixerim, motus erroris. Cataſtrophe, converſio rerum eſt ad jucundos exitus, patefacta cunctis cognitione geſtorum.

DONATI FRAGMENTUM DE COMOEDIA ET TRAGOEDIA.

COMOEDIA, eſt fabula, diverſa inſtituta continens, affectuumque civilium ac privatorum, quibus diſcitur, quid ſit in vita utile, quid contra evitandum. Hanc Græci ſic definiére, κωμῳδία ἐςὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Comœdiam eſſe *Cicero* ait, *imitationem vitæ, ſpeculum conſuetudinis, imaginem veritatis.* Comœdiæ autem à more antiquo dictæ: quia in vicis hujuſmodi carmina initio agebantur, apud Græcos: ut in Italia Compitalitiis ludicris, admiſto pronunciationis modulo, quo, dum actus commutantur, populus detinebatur. Aut ἀπὸ τῶν κωμῶν, hoc eſt, ab actu vitæ hominum, qui in vicis habitabant,

tabant, ob mediocritatem fortunarum: non in aulis regiis, ut ſunt perſonæ Tragicæ. Comœdia vero, quia Poema ſub imitatione vitæ atque morum ſimilitudine compoſitum eſt, in geſtu, & in pronunciatione conſiſtit. Comœdiam apud Græcos dubium eſt quis invenerit primus, apud Latinos certum eſt. Comœdiam & Tragœdiam Togatam primo *Livius Andronicus* reperit: aitque, *Comœdiam eſſe quotidianæ vitæ ſpeculum*: nec injuria; nam ut intenti ſpeculo veritatis lineamenta facile per imagines colligimus: ita lectione Comœdiæ imitationem vitæ conſuetudiniſque non ægerrimè animadvertimus. Hujus autem originis ratio ab cæteris civitatibus, moribuſque provenit. Athenienſes namque Atticam cuſtodientes elegantiam, cum vellent male viventes notare, in vicos & compita ex omnibus locis læti alacreſque veniebant, ibique cum nominibus, ſingulorum vitam publicabant: unde nomen compoſitum, ut Comœdia vocaretur. Hæc autem carmina in pratis primum mollibus agebantur. Nec deerant præmia, quibus ad ſcribendum doctorum provocarentur ingenia: ſed & actoribus munera offerebantur, quò libentius jucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. Caper namque pro donis his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur: à quo etiam Tragœdiæ nomen exortum eſt. Nonnulli autem ex àmurca olei fæce, quæ eſt humor aquatilis, Tragœdiam dici vocarique maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipſi Comœdiarum Tragœdiarumque ſcriptores, hujus Dei velut Patris numen colere veneriarique cœperunt. Cujus rei probabilis ratio extitit: ita enim carmina inchoata proferebantur, ut per ea laudes ejus & facta glorioſa celebrari proferrique conſtaret: tum paulatim fama hujus artis increbuit, *Theſpis* autem primus hæc ſcripta in omnium notitiam protulit. Poſtea *Æſchylus*, ſecutus exemplum, publicavit. De quibus ita *Horatius* in arte Poëtica loquitur:

Ignotum tragicæ genus inveniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe Poëmata Theſpis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ
Æſchylus, & modicis inſtravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Succeſſit vetus his Comœdia, non ſine multa
Laude: ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta: choruſque
Turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquêre Poëtæ:
Nec minimum meruêre decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel qui Prætextas, vel qui docuêre Togatas.

Fabula generale nomen eſt, ejus duæ primæ partes ſunt, Tragœdia & Comœdia. Si Latina argumentatio ſit, Prætextata dicitur. Comœdia autem multas ſpecies habet: aut enim Palliata eſt, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus,

aut

aut Rhintonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta, ob humilitatem argumenti ejus, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut ſocco utuntur in ſcena, aut pulpito, ſed plano pede : vel ideo quod non ea negotia continet, quæ perſonarum in turribus aut in cœnaculis habitantium ſunt, ſed in plano & humili loco. Perſonati primi egiſſe dicuntur Comœdiam Cincius & Faliſcus : Tragœdiam Minutius & Prothonius. Omnium autem Comœdiarum ſcripta ex quatuor rebus omnino ſumuntur, nomine, loco, facto, eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, ut Andria, Leucadia, Brunduſina. Facto, ut Eunuchus, Aſinaria, Captivi. Eventu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Comœdiarum formæ ſunt tres : Palliatæ, Græcum habitum ferentes : quas nonnulli Tabernarias vocant. Togatæ juxta formam perſonarum, habitum togarum deſiderantes. Attellanæ, ſalibus & jocis compoſitæ, quæ in ſe non habent niſi vetuſtam elegantiam. Comœdia autem dividitur in quatuor partes, Prologum, Protaſin, Epitaſin, Cataſtrophen. Prologus eſt prima dictio, à Græcis dicta πρόλογος, id eſt, antecedens veram fabulæ compoſitionem elocutio. Ejus ſpecies quatuor ſunt: Συστατικὸς, commendatitius: quo fabula vel Poëta commendatur. Ἀναφορικὸς relativus : quod aut adverſario maledicta, aut gratiæ populo referuntur. Ὑποθετικὸς, argumentativus : fabulæ argumentum exponens. Μικτὸς, miſtus : omnia hæc in ſe continens. Inter Prologum & Prologium quidam hoc intereſſe voluerunt : quia prologus eſt velut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo ſcilicet, præter argumentum, aliquid ad populum vel ex Poëta, vel ex ipſius fabulæ, vel actoris commodo loquitur. Prologium autem eſt, cum tantum de argumento dicitur. Protaſis eſt primus actus initiumque dramatis, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem retinendam. Epitaſis eſt incrementum proceſſuſque turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Cataſtrophe eſt converſio rerum ad jocundos exitus, patefacta cunctis cognitione geſtorum. In pleriſque fabulis ipſarum nomina priora ponebantur, quam Poëtarum : in nonnullis Poëtarum, quam fabularum. Cujus moris diverſitatem antiquitas probat. Nam cum primi aliqui fabulas ederent, ipſarum nomina pronunciabantur ante, quam Poëtæ pronunciarentur, ne aliqua invidia à ſcribendo deterreri poſſent. Cum autem per editionem multarum, Poëtæ jam eſſet authoritas acquiſita, rurſus priora Poëtarum nomina proferebantur : ut per ipſorum vocabula fabulis attentio acquireretur.

Actas diverſis ludis manifeſtum eſt inſcribi. Nam ludorum quatuor ſunt ſpecies, quos Curules Ædiles munere publico curant. Megalenſes, magnis Diis conſecrati, quos Græci Μεγαλησίους appellant. Funebres, ad retinendum populum inſtituti, dum pompa funeri decreta in nomina patricii viri plene inſtruitur. Plebeii, qui pro ſalute plebis eduntur. Apollinares, Apollini conſecrati. In ſcena duæ aræ poni ſolebant, dextra Liberi, ſiniſtra ejus Dei cui ludi fiebant : unde *Terentius* in Andria ait, *Ex ara hac ſume verbenas.*

 Hinc

Hinc Ulyſſem palliatum ſemper inducunt: ſive quod aliquando inſaniam ſimulavit, quo tempore tectum ſe eſſe voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: ſeu ob ſingularem ſapientiam, qua tectus munituſque plurimum ſociis profuit. Hujus enim virtutis erit, animi ſemper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolas, ſicut Locros, palliatos fuiſſe commemorant. Achillis & Neoptolemi perſonæ diademata habent; quamvis regalia ſceptra nunquam tenuerint; cujus argumenti probatio talis inducitur, quod nunquam cum reliqua Græciæ juventute ad gerenda cum Trojanis bella, ſacramenta conjurationis inierunt, nec unquam ſub Agamemnonis imperio fuerunt.

Comicis ſenibus candidus veſtitus inducitur, quod is antiquiſſimus fuiſſe memoratur. Adoleſcentibus diſcolor attribuitur. Servi comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant. Paraſiti cum intortis palliis veniunt. Læto veſtitu candidus: ærumnoſo obſoletus: purpureus diviti, pauperi phœniceus datur: militi chlamys purpurea: puellæ habitus peregrinus inducitur: lenio pallio varii coloris utitur: meretrici ob avaritiam luteum datur. Syrmata dicta ſunt ab eo, quod trahuntur: quæ res ab ſcenica luxuria inſtituta eſt. Eadem in luctuoſis perſonis incuriam ſui per negligentiam ſignificat. Aulæa quoque in ſcena intexta ſternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam uſque perlatus: pro quibus ſiparia ætas poſterior accepit. Eſt autem mimicum velum, quod populo obſiſtit, dum fabularum actus commutantur. Diverbia hiſtriones pronunciabant. Cantica vero temperabantur modis, non à Poëta, ſed à perito artis muſicæ factis. Neque enim omnia iiſdem modis in uno cantico agebantur, ſed ſæpe mutatis, ut ſignificant qui tres numeros in Comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Qui hujuſcemodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ & ſcriptoris & actoris ſuperponebant. Hujuſmodi adeò carmina ad tibias fiebant; ut his auditis, multi ex populo ante diſcerent, quam fabulam acturi ſcenici eſſent, quam omnino ſpectatoribus ipſis antecedens titulos pronunciaretur. Agebantur autem tibiis paribus aut imparibus, & dextris aut ſiniſtris. Dextræ autem & Lydiæ ſua gravitate ſeriam Comœdiæ dictionem pronunciabant. Siniſtræ & Serranæ acuminis levitate jocum in Comœdia oſtendebant. Ubi autem dextra & ſiniſtra acta fabula inſcribebatur, miſtim joci & gravitates denunciabantur.

DESID. ERASMUS ROTERODAMUS DE METRIS TERENTIANIS.

Comici Latini multam libertatem ſibi uſurparunt in verſibus, ſed nemo largius Terentio: adeò ut apud priſcos quoque fuerint qui judicarent, in hujus fabulis nullam eſſe carminum legem. Sed hos falli manifeſtum eſt. Rurſus fuerunt qui non negarunt, ab hoc ſervari metrorum leges, ſed ob immodicam libertatem non eſſe operæ pretium torqueri doctos carminum dimenſione,

menſione, quòd & res ſit immenſi laboris, nec ita multum adferat frugis. At ego ab utroque genere diſſentio: nam ut manifeſtius eſt, quàm ut egeat probatione, Terentii comœdias verſibus conſtare; ita qui negligendam putarunt metrorum rationem, frequenter Poëtæ ſermonem corruperunt, dum aliam vocem pro alia ſubjiciunt, quod nimium ſæpe uſu venit ſcribis in auctoribus ſolutæ dictionis, dum addunt atque adimunt, dum verborum invertunt ordinem. Nonnihil etiam hic peccarunt eruditi, qui dum carminum genera diſtinguunt ac dimetiuntur, parum attenti, interjecerunt verba quædam, ut explerent verſus hiatum, aut reſecuerunt quod videbatur ſupereſſe. Videtur autem ſtudio factum à Terentio, ut diſſimulato carmine quam proximè accederet ad orationem ſolutam: quod idem effectaſſe videtur Horatius in Sermonibus & Epiſtolis. Hinc tanta in dimetiendo difficultas, ut exiſtimem ipſum Donatum, aut Cornutum, aut Aſperum, ſi viverent, in locis aliquot vel hæſuros, vel inter ſe diſſenſuros. Proinde nos quatriduanam opellam ſumpſimus, ut adoleſcentulis aliquam hujus difficultatis partem adimeremus, non quidem in omnes fabulas, ſed in unam perpetuò, & in cæteris carptim: quo ceu filo adjuti, ſeſe faciliùs è cæteris explicent labyrinthis. Conſtat autem hujus fabulæ his fermè metrorum generibus.

Iambico trimetro, qui & ſenarii dicuntur à numero pedum.

Iambico tetrametro, qui ab aliis quadrati, ab aliis octonarii dicuntur. Monometrum ac dimetrum raró interjicitur. In hoc genere quovis loco pro iambo ponit tribrachyn, ſpondæum, dactylum, anapæſtum, modò totius carminis penultima ſyllaba ſit brevis. Siquidem in hoc verſu:

Nullum eſt jam dictum, quod non dictum ſit prius.

omnes ſpondæi ſunt, excepto ultimo, cujus generis & alios aliquot reperias.

Eandem libertatem ſumit in trochaicis, tetrametris catalecticis, ſatis habens ſi totius carminis penultima ſit brevis. Illud tamen ubique cavetur, ne vel trochæus ingrediatur iambicum carmen, vel iambicus trochaicum.

Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudatur una ſyllaba, producta penultima, quoties iambico dimetro acatalectico accinitur dimeter catalecticus. Veluti ſi, *Jam lucis orto ſidere*, accinas, *Cultor Dei memento*.

Quanquam in hoc quoque genere uſurpatur, cum communis, de qua dictum eſt, Comicorum libertas, tum illa peculiaris, quòd pro penultima longa ponit interdum duas breves. Exemplum eſt in actus quarti ſcena ſecunda:

Jam ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum.

Hic penultima producta eſt. Ibidem

Orare juſſit, ſi ſe ames, hera, jam ut ad ſeſe venias. Item

Hanc expetivi, contigit, conveniunt mores, valeant.

In his pro penultima longa ponuntur duæ breves. Hos verſus etiam ſcazontes appellant.

Eſt ſcazontis genus diminutum, quod dimetro iambico accinit duos trochæos: velut in actus tertii ſcena ſecunda.

Adhuc, Archillis, quæ adſolent : Hic dimeter eſt: *quæque oportet*, Duo ſunt trochæi. Contrà in aliis additur pes legitimo numero. Interim prior carminis pars eſt trochaica, poſterior iambica, & contrà.

Admiſcentur interdum & cretici, ſive amphimacri, qui pes mediam habet brevem inter extremas longas: ſic ut ſinguli verſus habeant quaternos aut ternos creticos, niſi quòd hîc quoque uſurpatur libertas comica ſicut in cæteris. Exemplum eſt in quarti actus ſcena prima :

Ut malis gaudeant, atque ex incommodis.

Quatuor cretici ſunt, niſi quod tertius eſt ſpondæus. Ibidem:

Tum impudentiſſima eorum oratio eſt.

Tres habent creticos. Quanquam arbitror prius carmen vitiatum mutato dictionum ordine. Etenim ſi ſic legas: *Et tamen res cogit denegare, ibi tum eorum impudentiſſima oratio eſt :* ut poſterior verſus excipiat ſynalœpham prioris, carmen probè conſtat. Quidam tamen malunt hic eſſe trimetros trochaicos catalecticos.

Iambici trimetri facilior eſt dimenſio, cum penthemimeris finit dictionem. Velut *Effertur, imus.* Et, *Sic cogitabam.*

Difficilior cum contrà : Ut, *Honeſtæ & liberali : accedo ad pediſſequas.* In *be* cæſura eſt. Idem efficiunt crebræ ſynalœphæ : ut ibi, *Quæ ibi aderant, forte unam aſpicio adoluſcentulam.*

In tetrametris item iambicis ac trochaicis durior eſt dimenſio, ſi prior dimeter non finiat dictionem, præſertim ſi non ſit iambus, aut ſi accedat ſynalœphe, ut,

Meum gnatum rumor eſt amare, id populus curat ſcilicet.

Prior dimeter finitur in *ma*, ſyllabam productam, & excipitur à ſynalœphe *re id*.

Rurſus ibidem :

Qui poſtquam audierat non datum iri, &c.

Prior dimeter definit in *i*, admixta ſynalœphe.

Turbat & illud Lectorem minus exercitatum, quod interdum repentè miſcet iambica cum trochaicis, trimetra interdum & dimetra aut monometra cum tetrametris, acatalectica cum catalecticis, cretica cum iambicis ac trochaicis : quod locis aliquot annotavimus in margine. Ea mixtura maximè fit ubi res ſunt turbulentiores. Fit interdum, ut ſcena prior definat in hemiſtichium, & ab hujus clauſula incipiat ſcena proxima: velut in Andriæ actus tertii, ſcena tertia, *Sed eccum video ipſum foras exire.* Dimeter eſt plenus cum ſeſquipede. Perficitur initio ſcenæ ſequentis, *Ad te ibam, quidnam eſt ?* ut ſit ſcazon tetrameter catalecticus. Nonnunquam dictio quæ pertinet ad ſenſum verſus ſequentis, per eliſionem annectitur fini præcedentis : ut in prologo Eunuchi, *Qui bene vertendo & eas deſcribendo male, ex Græcis bonis,* &c. Durius eſt, cum, diſſecta dictione, prior ſyllaba finit verſum, reliquæ incipiunt ſequentem, ut Eunuchi actus tertii, ſcena prima :

Continuò ſi quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comeſſatum, tu Pamphilam.

Eliſiones item & ſynæreſes, præſertim minus uſitatæ apud recentiores, faciunt ut Lector impeditus frequenter hæreat in carmine,

mine. Eliditur autem in comicis verſibus *u* conſonans, ut in ſcena 1. *Sine invidia laudem invenias, & amicos pares.* Rurſus ibidem, *Liberius vivendi fuit poteſtas, nam antea*, &c. Item in ſcena tertia, *Enimvero, Dave, nihil loci eſt*, &c.

Carmen enim incipit ab anapæſto. Et ante in ſcena prima, *Enimvero ſpectatum ſatis.*

Eliditur & *s*, tum in fine, tum in media dictione. In fine, ut in prima ſcena,

Sed quid opus eſt verbis? Sed quid opu' ſt. Eliſa ſimul & vocali *e*.

Idem fit in *ſatis, Nec ſatis digna cui committas*, &c.

Rurſus in prologo Andriæ, fit in medio dictionis, *Id iſti vituperant*: aliiſque locis compluribus, quorum aliquot in margine annotavimus. Interdum elidunt *l*, ut in prima ſcena Andriæ, *Pro uxore habere hanc peregrinam, ego illud ſedulo*: ut *grinam ego il*, faciant dactylum. Hanc libertatem frequenter uſurpat Homerus, dum *s* elidit in ὀδυσσεύς, & *l*, in ἀχιλλεύς.

Sæpenumero contrahuntur vocales, velut in his, *fuit, Deos, dies, meus, ſuus, ſcias, nihil, mihi*, ut ſint monoſyllaba. Similiter *ei, ejus, hujus, cujus*, monoſyllaba ponuntur ſubinde: *eorum, meorum* diſſyllaba. *Liberius vivendi fuit poteſtas. Di fuit*, facit Spondæum. *Scias poſſe habere jam ipſum ſuæ*, &c. *Scias poſſe* ſpondæus eſt: & *ſuæ* unica ſyllaba eſt. *Meum gnatum rumor eſt amare*; *meum gna* ſpondæus eſt. Item *antehac* diſſyllabum eſt. *Nam quod antehac fecit.* Frequenter eliditur *d* in *quid, & ſed* pro vocali: & ficut in *periculum*, elidimus *u*; idem hic facit in *paululum* & *annulum*. Quin & ſyllabæ quædam aliter pronunciantur, quàm apud recentiores uſurpatæ ſunt: velut in *ſuſpicio*, ſecunda producitur: unde factum eſt, ut quidam legant *ſuſpicionem*. Rurſum in *cave, vade, mane*, & ubi finalis corripitur.

Minimo momento mutatur genus carminis, velut in actus quarti, ſcena 1. Si legas,

In denegando modo quis pudor eſt paululum. Trimeter eſt iambicus. Rurſus ſi *In* annectas fini verſus præcedentis, verſus conſtabit quatuor creticis. *Denegan-do-modo-quis-pudorſt-paululum.* Si in *modo*, facias pyrrhichium, erit trimeter trochaicus catalecticus.

Dene-gando-modo-quis-pu-dor-eſt-paululum.

Porrò inter iambos tetrametros catalecticos, & trochaicos tetrametros catalecticos, tanta eſt affinitas, ut interdum nihil referat eundem verſum utrum per iambos, an per trochæos metiaris. Velut in actus tertii ſcena quarta.

Utinam mihi eſſet aliquid hic, quo nunc me præcipitem darem.

Si *mihi* facias unicam ſyllabam, trochaicus eſt; ſi duas, iambicus eſt: quale eſt & in actus v. ſcena 1.

Satis jam ſatis, Simo! ſpectata erga te amicitia eſt mea.

Item ſequens:

Satis pericli cœpi adire, orandi jam finem face.

Licet per iambos vel trochæos metiri. Hujus generis ſunt & alii complures. Illud mihi monendus eſt Lector, ut meminerit à notato metro idem carminem genus durare, donec repererit annotatum diverſum.

IN CARMINUM GENERA EX EODEM ERASMO.

In prologo. IN titulo. *Cneo Sulpitio Coſſ.* Glareanus legit *Caio*. *Nam in prologis.*] Aut non eliditur *m*, aut *prologi* dixit, ut Græci *polypus*, & nos *opilio*. *Nam ita diſſimili ſunt argumento.* Niſi elidas in *argumento* ſyllabam, non conſtat trimeter: aut niſi legas, *diſſimili argumento ſunt*.

Act. 1. Sc. 1. *Id iſti.*] Eliditur *s*, in *iſti*. *Vos iſthæc.*] Iambici trimetri. *Cognoſces, & quid facere in hac re te.*] Vel *te hac in re*.

Liberius vivendi fuit.] Niſi elidas *u*, in *vivendi*, carmen non conſtat: & *fuit* monoſyllabum eſt. *Sine invidia.*] Eliditur *v*, conſonans: & niſi ſit proceleuſmaticus, in *dia* fit ſynæreſis. *Ex Andro commigravit huc.*] Aliter *huic*. *Nam qui cum ingeniis conflictatur ejuſmodi.*] *Ejuſmodi* triſyllabum eſt. *Quid obſtat, cur non veræ*] Aliter, *Quid igitur obſtat*, ſed tum *veræ* expungendum. *Pro uxore habere hanc peregrinam, ego illud.*] Eliditur *l*, aut verſus non conſtat.

Act. 1. Sc. 2. *Sed quid opus eſt.*] *Opu'ſt.* *Non dubium eſt.*] Iambici Trimetri. *Futuras eſſe audivit.*] *Eſſe*, redundat in metro, ni facias ſynæreſin in *audiit*, aut niſi elidas *e* in *ſed*, quod aliquoties facere videtur Terentius *ſd. ipſ.* ut interjectio veluti conticeſcentis repentè. *Mirabar.*] Iambicus tetrameter. *Verebar.*] Dimeter. *Nunquam cuiquam.*] Trochaici tetrametri. *Id voluit.*] Iambici tetrametri. *Ne eſſet.*] Trochaicus tetrameter. *Aſtute.*] Iambici. *Si ſenſero hodie quidquam in his te nuptiis.*] Aliter *hiſce*.] Redit ad trimetros. *Verberibus cæſum.*] Rurſus ad tetrametros.

Act. 1. Sc. 3. *Enimvero Dave.*] Iambici tetrametri. In *enimvero* eliditur *m* & *u* conſonans. *Si illum relinquo, ejus vitæ timeo; ſin opitulor, hujus minas*] *Ejus* & *hujus* ſunt monoſyllaba. *Quo jure, quaque injuria præcipitem me.*] *Me* redundat. *Ad hæc mala.*] Trimetri. *Sive iſta.*] *Iſta* redundat. *Mihi, quidem.*] Videtur Trochaicus Hypercatalecticus. *Sed Myſis.*] Trimeter Iambicus. *Conveniam Pam-*

Act. 1. Sc. 4. *philum.*] Iambicus tetrameter. *Audivi Archillis.*] Trochaici te-

Act. 1. Sc. 5. trametri catalectici. *Sed quidnam.*] Tetrameter Iambicus, niſi, *ſed*, ſit extra verſum additum. *Hoccine eſt humanum factum?*] Iambici tetrametri. *Quid illud eſt?*] Tetrametro accinitur monometer. *Uxorem decrerat.*] Tetrametri Iambici. *Miſeram me.*] Dimeter. *Quid Chremes.*] Trochaici tetrametri. *Itane obſtinate.*] Tetrameter Iambicus. *Quod ſi fit.*] Dimeter. *Adeon' hominem eſſe invenuſtum.*] Prior dimeter eſt Trochaicus, alter eſt dimeter catalecticus, in penultima duas breves habens pro longa: poteſt tamen totus eſſe Iambicus ſi legas, *adeon'*, aut in *invenuſtum*, elidias *s*, conſonantem. *Prô Deûm.*] Dimeter, redundante pede. *Chremetis pacto.*] Tetram. Iamb. *Contemptus.*] Iamb. trimet. *Repudiatus.*] Trochaici tetram. *Nam quid ego.*] Dimeter Iamb. *Tantamne rem.*] Tetram. Iamb. *Quod ſi ego reſciſſem id prius.*] *Prius* unica ſyllaba eſt. *Aliquid facerem.*] Trochaici tetram. *Amor, miſericordia.*] Iambicus tetrameter catalecticus, penultima longa.

Tum

Tum patris pudor, qui me tam leni paſſus eſt animo uſque adhuc.] Aliter *ad hoc.*] Iambici tetrametri. *Laborat è dolore, atque ex hoc miſera ſolicita eſt, diem.*] Aliàs *die*. *Ne deſeras ſe.*] Trimetri Iambici. *Per tuam.*] *Tuam* unica ſyllaba eſt. *Bona noſtra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei.*] *Tuæ* & *dei* monoſyllaba ſunt. *Sed cur tu.*] Sunt duo dimetri catalectici; poſterior habet duas breves in penultima pro longa. *Ne ad morbum.*] Hic Senarius perficitur initio proximæ ſcenæ. *Quid ais, Byrrhia? Daturne illa.*] Act. 1. Sc. 1.
Dimeter. *Nuptum.*] Senarii. *Ita poſtquam.*] Tetrametri Iambici. *Quod poſſit.*] Senarius. *Ah, quanto.*] Monometer. *Te id dare.*] Duo trochaici tetrametri. *Facile omnes.*] Iambici tetrametri. *Abi hinc in malam.*] Suſpicor *abin'* aut *abeas* legendum, ut conſtet verſus. Iambici trimetri. *Ad te venio.*] Trochaici tetrametri. *Sed iſtud.*] Eliditur *s*, in *iſtud*. *Audi nunc jam.*] Si dividis *jam*, verſus conſtat. *Cum is nihil promereat, poſtulare.*] Iambicus tetrameter, niſi elidas *u*, in *poſtulare*. *Nuptias effugere.*] Trochaici. *Niſi ea, quæ nihil opus.*] In *opus* eliditur *s*. *Dii boni.*] Trochaici tetrametri. *Tuus pater.*] *Tuus* unica ſyllaba eſt. *Redeunti interea ex ipſa re mihi incidit ſuſpicio.*] In *Suſpicio* antepenultima producitur. Act. 2. Sc. 2.

Maneo, interea introire.] *Introire* triſſyllabum eſt. *Quid igitur.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Ipſus ſibi.*] In *Ipſus* eliditur *s*. *Egone dicam.*] Duæ ſyllabæ deſunt. Fortè ſcriptum erat, *faciam Dave*, & quoniam ſequitur nomen perſonæ, lector putavit idem bis poſitum. *Suadere noli.*] Iambici trimetri. *Sine omni periculo.*] Act. 2. Sc. 3.
Omni ſupereſt. *Patri dic.*] Iambici tetrametri. *Dabit nemo: inveniet inopem potius.*] In *inveniet u* eliditur. *Potius* diſſyllabum eſt. *Aliam otioſus.*] Aliàs *alia*. *Vide quo me inducas.*] *Vide* Pyrrhichius eſt.

Dicam, puerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ab illa.] Aliàs, *ex Reviſo quid agant.*] Iambici trimetri. *Herus me relictis rebus.*] Iambici trimetri. *Neque iſtic.*] *s*, eliditur in *iſtic*. Act. 2. Sc. 4. Act. 2. Sc. 5.

Hic nunc me credit.] Iambici trimetri. *Propter hoſpitæ hujuſce conſuetudinem.* Hic verſus videtur depravatus, inverſo dictionum ordine. Conſtabit ſi legas, *Hujuſce propter conſuetudinem hoſpitæ*. *Subtriſtis viſus eſt.*] *Viſu'ſt.* *Nihil propter hanc rem, ſed.*] In *ſed* eliditur *d*. *Quidnam eſt.*] Si legas *quid id eſt*, aut *quidnam eſt*, verſus conſtabit. Act. 2. Sc. 6.

Ait nimium.] *Ait* unica ſyllaba eſt. *Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum.*] *Meorum* diſſyllabum eſt. *Hem illic eſt hujc rei caput.*] *Rei* monoſyllabum eſt. *Ita pol quidem.*] Iambici trimetri. *Sed hic Pamphilus.*] In *ſed* videtur elidi *d* litera, aut certè vocalis *e*. *Vix tandem ſenſi ſtolidus.*] In *ſtolidus* eliditur *s*, in fine. *Nunc hujus.*] *Hujus* monoſyllabum eſt. *Adhuc Archillis.*] Iambici dimetri tres, quibus accinuntur duo trochæi. *Date.* Dimeter catalecticus. Act. 3. Sc. 1.

Peræcaſtor.] Iambicus trimeter. *Deos quæſo.*] Iambici tetrametri. *Non imperabat coram quid opus facto eſſet puerperæ.*] *Puerperæ* triſyllabum eſt. *Tibi videor.*] Si legas *videbor*, conſtat verſus. *Credone tibi.*] Iambicus trimeter. *Teneo quid erret.*] Item hic. *Quid credas.*] Iambici tetrametri. *Certè enim.*] Trochaicus tetrameter. *Egone.* Act. 3. Sc. 2.

Iambici

Iambici tetrametri. *Hoc ego ſcio.*] Huic verſui deeſt ſyllaba, nam eſt ſcazon. *Sed nihilo.*] Trochaici tetrametri. *Hoc niſi ſit, puerum ut tu videas, nihil moventur.*] Aliàs *morentur. Quid ais.*] Trochaicus dimeter catalecticus. *Id conſilii.*] Rurſus trochaici tetrametri. *Non impulit.*] Iambici trimetri. *Atque adeo.*] Iambicus tetrameter ſca-
Act.3. Sc.3. zon catalecticus. *Jubeo Chremetem.*] Iambici tetrametri. *Auſculto.*] Iambicus dimeter. *Per te ego.*] Iambici trimetri. *Dehinc facile ex illis ſeſe emerſurum malis.*] *Emergere* activè. *Neque illum.*] In *illum* eliditur *l. At iſtuc.*] In *iſtuc* eliditur *s. Sed quid ais.*] Iambici tetrametri catalectici ſcazontes. *Sed eccum.*] Aliàs *atque.* Hæc pars
Act.3. Sc.4. eſt ſcazontis ſequentis. *Ad te ibam.*] Scazontes, ut antè. *Cur uxor.*] *Uxor* redundat in verſu, & videtur additum ab Interprete. *Ego dudum.*] Iambici tetrametri. *Nunquam quivi egó iſtuc.*] Aut eliditur *u*, in *quivi*, aut *s*, in *iſtuc. Hem.*] pendet à priore verſu. *Narro quæ tu dudum.*] Aliàs *narro huic. Quidnam audio.*] Trochaicus tetrameter catalecticus. *Hem quid dixti.*] Rurſus octonarii, Iambici. *Nullus ſum.*] In *nullus* eliditur *s. Sed eccum.*] Dimeter Iambicus. *Utinam mihi.*] Trochaicus tetrameter catalecticus.

Act.3. Sc.5. *Ubi illic.*] Iambici tetrametri. *Qua fiducia.*] *Qua* refertur ad dimetrum priorem. *Nec quid de me.*] *Nec* pertinet ad dimetrum pri-
Act.4. Sc.1. orem. *Hem quo fretus.*] *Hem* additur extra metrum. *Hoccine.*] Hic eſt Iamb. Pentameter. *Tanta vecordia.*] Cretici dimetri, id eſt, quatuor pedum. *Et tamen res cogit.*] Aliàs *premit.* Deeſt aliquid metro,
Act.4. Sc.2. nam pro quarto cretico poſuit Iambum.] *Tum impudentiſſima.*] Cretici tres. *Quis tu es.*] Et hìc pro quarto cretico ponitur Iambus. *Proximus ſum.*] Cretici quatuor. *Si roges.*] Cretici tres. *Non verentur.*] Trochaicus ſcazon. *Sed quid agam.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Multum moleſtus certò.*] Iamb. tetrameter. *Etiam nunc me ſubducere.*] Aliàs *ſeducere.*

Act.4. Sc.3. *Quid iſtuc.*] Trochaici tetrametri. *Quantaſque.*] Iambici trimetri. *Quid iſtuc.*] In *iſtuc*, eliditur *s. Imò etiam.*] Iambici trimetri.
Act.4. Sc.4. *Quis ambo.*] Iambicus tetrameter. *Niſi mihi Deos.*] Et hic tetrame-
Act.4. Sc.5. ter.] *Factum eſt.*] Trimetri rurſus. *Imò etiam, nam ſatis.*] In *ſatis*, eliditur *s. Faciam.*] Iambici tetrametri. *Jam ubi ubi erit.*] Iambici tetrametri ſcazontes catalectici. *Optumè te mihi offers.*] Verſus conſtat, ſi legas *Opportunè te mihi offers. Nihil ne eſſe.*] Iambici trimetri. *Quò portas puerum.*] Hemiſtichium abſolvitur proxima ſcena. *Myſis nunc opus.*] Iambici trimetri. *Nova nunc religio te.*] Aliàs, *in te. Revertor.*] Iambici trimetri. *Illic eſt.*] Iambicus tetrameter. *Quid turbæ.*] Trochaicus catalecticus. *Quid illic hominum litigant.*] Aliàs, *litigat. Tum annona.*] Rurſus trimetri Iambici. *Qui hìc neminem alium video.*] Aliàs *videam. Mirùm vero, impudenter mulier ſi facit meretrix.*] Iambicus ſcazon catalecticus. Senarius erit, ſi legas, *Mirum impudenter mulier ſi meretrix facit. Ab Andria eſt.*] Iambici trimetri. *Ebo, an non eſt.*] *Ebo* eſt extra verſum, aut annectitur priori. *Cum in pariundo aliquot adſuerunt. Adſuerunt* triſyllabum eſt. *Tanto hercle magis.*] In *magis* eliditur *s. Quis hìc loquitur?*] In *quis* eliditur *s. Novi rem omnem, ſed eſt Simo intus?*] Pentameter eſt, niſi legas, *intus eſt*, in fine. *Ne me attingas.*] Iambicus tetrameter. *Ebo inepta.*] Trimetri.

Quid

Quid ſciam.] Aliàs *qui. In hac habitaſſe.*] Iambici trimetri. *Quæ ſi inhoneſtè optavit parare hîc divitias.*] Eliditur *v*, conſonans in *divitias. Itane Chryſis?*] Duo trochæi, tres cretici. *Noſne? ſic.*] *Sic* addunt Interpretes, & ſine illo non conſtat Verſus trimeter. *Ut quimus.*] Iambici trimetri. *Tum ipſam deſpoliare non licet.*] Aliàs *lubet.* Act.4. Sc.6.

Optume hoſpes.] Si addas *morem* in principio, conſtat verſus: aut ſi pro *optumè* legas *opportunè*, & probabile eſt hoc commiſſum ſcriptoris vitio. Nam Donatus non addit *morem.* Act.5. Sc.1.

Satis jam.] Trochaici tetrametri catalectici. *Vide, quàm iniquus. Vide* corripit, ſicut *cave. Animo jam nunc.*] Trochaici tetrametri. *Quid illud mali eſt.*] In *illud* eliditur *l.* Act.5. Sc.2.

Imo vero indignum.] Niſi in *vero* elidas *v* conſonans, verſus erit Iambicus tetrameter catalecticus. *Triſtis ſeveritas.*] In *triſtis* eliditur *s. Quidnam apportas?* Iambicus tetrameter. *Quid ait?*] Trochaici rurſum. *Hem Dromo.*] Si *hem* eſt in verſu, Iambicus eſt tetrameter. Si annectas verſui præcedenti, trochaicus eſt tetrameter catalecticus.

Audi, obſecro.] Iambici tetrametri. *Ego jam te.*] Duo trochaici tetrametri. *Age nunc.*] Iambici trimetri. *Quis me volt?*] Iambici trimetri. *Num facti piget.*] Aliàs *pudet.* Act.5. Sc.3.

Vide num ejus color.] *Co* corripitur. *Ego me amare.*] Trochaici tetrametri. *Vis me uxorem ducere? hanc vis.*] *Hanc* ſupereſt, niſi legas *uxorem hanc. Mitte orare.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Sed hiccine.*] *Sed* redundat, niſi elidas *e. Ego iſtæc.*] *s* eliditur in *iſtæc. Eadem hæc Chreme.*] Tetrameter ſcazon catalecticus. *Quod ſpero.*] Octonarius Iambicus. *Cujam igitur.*] Iambicus dimeter. *Certe mea eſt.*] Trochaici tetrametri. *Tum illam hic.*] Iambici tetrametri. *Jube ſolvi.*] *Jube* pyrrhichius eſt. *Proviſo.*] Iambicus tetrameter. *Non putare.*] Trochaicus tetrameter. Act.5. Sc.4. Act.5. Sc.5.

Ego vitam Deorum.] *Deorum* diſſyllabum eſt. *Quod voluptates.*] In *voluptates* eliditur *u. Sed quem ego.*] Iambicus tetrameter. *Quid illud?*] Trochaicus tetrameter uterque. *Pamphilus ubinam?*[Iambici tetrametri. *Et quidem ego.*] Trochaici tetrametri. *Prius reſciſceres tu.*] Si legas, *tu prius reſciſceres*, verſus probè conſtat. *Calliepius recenſuit.*] Dimeter Iambicus. Act.5. Sc.6.

EX EUNUCHO.

ARGUMENTUM ſecundum, quod incipit Meretrix, non ſunt verſus. *Si quiſquam eſt.*] Senarii. *Atque à theſauro.*] Aliàs *à theſauris*, puto fuiſſe ſcriptum, *à theſauro is. Quam illic.*] *Illic* pro *ille*, ut aliàs ſæpe. *Unde eſſet.*] Aliàs *is ſit. Nullum eſt jam dictum, quod non dictum ſit prius.*] Omnes ſpondæi, excepto ultimo. *Quid igitur faciam.*] Iambici trimetri. *Verum ſi incipies, neque perficies.*] Aliàs *pertendas.* In Prologo. Act.1. Sc.2.

Et illas quas habet.] In *illas* eliditur *l. Miſeram me.*] Iambici trimetri. *Quid hîc ſtabas.*] In *quid* videtur elidi *d. Aut ego iſtuc.*] In *iſtuc* eliditur *s. Cupio aliquos.*] *Cupio* ſupereſt in trimetro. *Ego excludor.*] *Ego* prior ſyllaba pertinet ad finem metri præcedentis. *Egon' id.*] Idem *hic.*

Si

Act. 2. Sc. 1. *Si quidem biduum.*] *Siquidem* corripit, cùm videantur duæ dictiones. Ita Ovidius, *Siquidem eſt ventura ſenectus. Fac ita ut juſſi, deducantur iſti.*] Trochaicus tetrameter acatalecticus, niſi tollas è verſu *iſti*. *Fiet.*] Trochaicus catalecticus. *Ab rogitare.*] Iambicus dimeter. *Utinam tam.*] Trochaicus tetrameter. *Ne iſtuc*] Trimeter Iambicus. *Memini.*] Iambicus ſcazon catalecticus. *Perpeti.* Act. 2. Sc. 2. Trochaici. *Opus faciam.*] Elide duo *s*. *Tandem ego.*] Iambicus tetrameter. *Univerſum triduum.*] Trochaici. *Vide quid.*] *Vide* pyrrhichius. *Ni ego me turpiter hodie hîc.*] Aliàs *hinc*: *Dii immortales.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Quid intereſt.*] In *quid* eliditur *d*. *Simul conſilium cum re amiſti? viden'.*] Niſi elidas *l*, in *ſimul*, Iambicus eſt, & in trochaico eliditur *u*, in *viden'* niſi legas *vide*. *Sed his.*] In *ſed* eliditur *d*.

Negat quis.] Iambicus tetrameter. *Omnia aſſentari.*] Trochaici. *Dum hæc loquimur.*] Iambicus ſcazon trimeter catalect.

Aucupes.] *Aucupes* videtur adjectum, nam & repugnat verſui, nec ponitur à Donato. *Ille ubi miſer famelicus videt me eſſe in tantum* Act. 3. Sc. 3. *honorem.*] Aliàs, *tanto honore*. *Et rogitare.*] Aliàs, *rogare*. *Occidi.*] Creticus. *Neque virgo.*] Octonarii Iambici. *Tædet harum.*] Trochaici tetrametri.

Hic vero eſt.] Iambicus tetrameter catalecticus. *Dices fuiſſe.*] Iambicus acatalecticus. *Ut illum Dii.*] Iambicus tetrameter catalecticus. *Meque adeo.*] Tetrameter acatalecticus.

Ita prorſum.] Dimeter Iambicus. *Flos ipſe.*] Senarius catalecticus uterque. *Quid virgo.*] Iambici tetrametri catalectici. *Advenicus.*] Iambici trimetri. *Imò enimvero.*] Eliditur *u*. *Sex vel.*] *Vel* ſupereſt in verſu. *Dum hæc dicit.*] Aliàs *loquitur*. *In hanc noſtram.*] *Hanc* redundat in metro.

O Parmeno!] Aliàs *Eho*.] *Huc deducta.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Videbit.*] Iambici tetrametri. *Dixti pulchre.*] Trochaicus tetrameter. *Habent deſpicatam.*] Si legas *deſpectam*, conſtat verſus. Act. 4. Sc. 1. *Magnas vero.*] Senarii Iambici. *Quod in te eſt.*] Donatus legit *Quod*, ſed eliditur *d*. *Tuum obſecro te.*] Aliàs *te*. *Quod eam me amare ſuſpi-* Act. 3. Sc. 2. *catur.*] Aliàs *ſuſpicata eſt*. *Par pari referto.*] Deeſt ſyllaba; ſi Act. 3. Sc. 3. legas, *par ſic pari*, aut *par mox pari*, conſtat metrum. *Metuet* Act. 3. Sc. 4. Act. 3. Sc. 5. *ſemper.*] Aliàs *metuat*. *Ridiculum, non.*] Aliàs *nec*. *Audire vocem.*] Senarii. *Quid, hunc non.*] In *quid* eliditur *d*. *Poſtea continuo.*] Aliàs *poſt hoc*. *Profecto quanto magis.*] Senarii Iambici. *Heri aliquot.*] Iambici tetrametri catalectici. *Num quis hic.*] Trochaici tetrametri catalectici. *Nunc eſt.*] Iambici tetrametri catalectici. *Sed neminem.*] Senarii acatalectici. *Quoque eam.*] Aliàs *quique*. Iambici.

Adibo.] Catalecticus. *Narra iſtuc.*] Acatalecticus. *Noſtin'*] Tròchaicus tetrameter catalecticus. *Iſtam ipſam.*] Iambicus catalecticus. *Virgo.*] Trochaicus catalecticus. *Cum ipſum.*] Iambicus acatalecticus. *Erat quidem.*] *E* pertinet ad verſum præcedentem. Act. 4. Sc. 1. *Novitiæ.*] Trochaicus catalectic. *Adhortor.*] Iambicus tetrameter. *Ubi inerat.*] Aliàs *ibi*. *Veniſſe clanculum.*] Niſi legas *clam*, metrum non conſtat. *Dum hæc.*] Catalecticus. *It, lavit.*] Trochaicus catalecticus. *Sto exſpectans.*] Iambicus catalecticus. *Ita me Dii.*] Iambicus tetrameter catalecticus. *Ne quam ille.*] Trochaicus catalecticus.

cus. *Nam poſtquam.*] Iambicus catalecticus. *Militem.*] Trochaici tetrametri acatalectici. *Id faciebat.*] Octonarius catalecticus. *De* Act.4. Sc.2.
ſorore.] Trochaicus catalecticus. *Heus, inquit, puer.*] Niſi legas Act.4. Sc.3.
puere, non conſtat verſus. *Accerſe.*] Iambicus tetrameter, ſed prima ſyllaba, *Accerſe,* pertinet ad verſum præcedentem. *Dum rus.*] Senarii. *Sed quid hoc.*] Trochaicus catalecticus. *Ubi ego.*] Iambici tetrametri catalectici. *Hoccine.*] *Hoccine* prima pertinet ad verſum præcedentem. *Quinetiam.*] Trochaicus catalecticus. *Veſtem omnem.*] Octonarius acatalecticus. *Hem.*] Dimeter. *Neſcio.*] Trochaicus catalecticus. *Adibo.*] Iambicus tetrameter. *Hem, Phædria.*] Iambici trimetri. *Cum donis tuis tam lepidis.*] Aliàs *inlepidis. Rogas.*] Iambici tetrametri. *Perii.*] Trochaicus. *Heu, obſecro.*] Iambici quadrati. *Qui fuerit.*] Trimeter. *Virgo ipſa.*] Tetrametri.
Quò ille.] Trochaicus tetrameter. *Fortè ad nos.*] Trochaicus tetra- Act.4. Sc.4.
meter, redundante ſyllaba. *Perii.*] Trochaici catalectici. *Sed nihil poſſe.*] Si legas *poteſſe*, iambicus eſt, & ſic legendum arbitror: nam & ſequens iambicus eſt. *Exi foras.*] Senarii. *Nunc eo.*] Trochaicus tetramet. catalect. *Tace obſecro.*] Senarii. *Reſpondeat.*] Iambicus ſeptem pedum. *At ille.*] Trimetri. *Meam ipſam induit.*
Induit diſſyllabum eſt. *Jam ſatis.*] Trochaici catalectici. *Mirum.*] Act.4. Sc.5.
Iambici tetrametri. *Heus tu.*] Trochaici. *Alio pacto honeſte quo-* Act.4. Sc.4.
modo hinc abeam neſcio.] Deeſt ſyllaba, fortè *nunc*. *Inveniam ho-* Act.4. Sc.7.
die.] *Hodie*, prima producta, *hoc die*. *Tu pol.*] *Tu* ſupereſt. *At at.*] Iamb. tetram. *Sed Thais.*] Iamb. tetram. *Quod intellexi*] *d*, videtur elidi. *Credo equidem.*] Troch. tetram. catal. *Te ipſam exſpectabam.*] Aliàs, *exſpecto*. *Militem ſecum.*] Aliàs, *Militum*. *Hanccine ego.*] Octonarii. *Mori me ſatius.*] In *ſatius* eliditur *s*. *Quid ignave.*] In *quid* eliditur *d*. *Qui iſtuc.*] Aliàs, *iſtum*. *Omnia prius.*] Trochaici catalect. *Siccine agis.*] Videntur cretici. *Scibis.*] Trochaici acatalectici. *Satis hoc eſt tibi.*] Donatus legit *Satin' hoc eſt tibi*, & poſt *ais* addendum *Thais?* ubi rurſus notata loquentis perſona locum fecit errori. *Pergin'.*] Senarii. *Hera mea tace.*] Niſi Act.5. Sc.1.
legas bis *tace*, verſus non conſtat. *Apud Antiphonem.*] Iambici tri- Act.5. Sc.2.
metri. *Aufugiſtin'.*] Prima *aufugiſtin'* pertinet ad verſum præcedentem. *Paululum quiddam.* Py. *Ehò, paululum, impudens. An paululum hoc eſſe tibi videtur virginem.*] Niſi legas *paulum*, verſus non conſtat. *Te mihi patronam cupio.*] Aliàs, *capio*. *Adeſt optime.*] In *adeſt* prior ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. *Quid, quid?*]
Senarii. *Reverto quidnam*] Senarii. *Proh fidem.*] Trochaici Act.5. Sc.3.
catalectici. *Hem colligavit*] *Hem* extra metrum eſt. *Ex meo pro-* Act.5. Sc.4.
pinquo] Senarii. *Sed eſtne.*] In *ſed*, aut *e* eliditur aut *d*. *Re-* Act.5. Sc.5.
liquom.] Fortè *relictum*. *Nunquam ædepol.*] Iambici tetrametri Act.5. Sc.6.
catalectici. *Quæ quid timeret ſciebam.*] *Sciebam* diſſyllabum eſt. *Non* Act.5. Sc.7.
poſſum ſatis narrare.] Aliàs, *Non pote ſatis narrare*. *Quid nunc.*] Act.5. Sc.8.
Trochaici catalectici. *O populares.*] Iambici tetrametri acatalectici. Act.5. Sc.9.
Meo fratri gaudeo amorem eſſe omnem in tranquillo.] Non eliditur *m*. *Miles pellitur.*] Aliàs, *pelletur*. *Parmeno modo.*] Trochaicus catalecticus. *Gaudeo.*] Octonarii.

Illum laudas] Trochaici. *O Thraſo.*] Suſpicor carmen inverſione ordinis depravatum. Conſtabit ſi ſic legas, *O Thraſo, ſalvete:*

tu

tu fortaſſis hîc quæ facta ſunt neſcis. Scio, cur ergo in his te conſpicor regionibus? Ut *ego* pronomen elidatur. *Et quod des, paululum.*] *Paululum* diſſyllabum.

EX HEAUTONTIMORUMENO.

ARGUMENTUM C. Sulpitii conſtat ſenariis. In titulo, *C. Cornelio*, aliàs legitur, *T. Sempronio*. Vide anno ab Urbe con-
In prologo. dita 591. *Ne cui ſit.*] Senarii. *Quanquam hæc.*] Senarii. *Ubi rem*
Act. 1. Sc. 1. *reſcivi.*] Aliàs, *id. Nam uſque dum ille vitam illam incolit.*] Aliàs,
Act. 1. Sc. 2. *incolet. Et illum obſequentem.*] In *illum* eliditur *l. Nihil adhuc eſt*]
Iambici quadrati hypercatalectici & acatalectici, dimeter unus acatalecticus. Quadratus unus catalecticus, brachycatalectici duo.
Act. 2. Sc. 1. *Nihil adhuc eſt.*] Catalecticus. *Et illam ſimul.*] Brachycatalectici.
Act. 2. Sc. 2. *Qui cum.*] Trochaicus dimeter catalecticus. *Pater adeſt.*] Tro-
Act. 2. Sc. 3. chaici tetrametri catalectici. *Probè.*] Iambici octonarii hypercata-
Act. 2. Sc. 4. lectici. *Atque etiam nunc.*] Iambici quadrati acatal. *Quàm iniqui.*] Octonarii iamb. *Si mihi ſecundæ.*] Octon. iamb. *Etiam caves ne videat fortè hinc.*] Aliàs, *hîc. Ain' tu.*] Senarii & Octonarii iamb. permixtis Troch. catalecticis. *Ain' tu.*] Trochaici catalectici. *Dum ego propter te.*] Iambicus octonarius acatalecticus. *Nam & vita.* Senarii iambici.] *Quantum ex ipſa re conjecturam fecimus.*] Aliàs, *cepimus. Ita timui*] Proceleuſmaticus & tres anapæſti. *Adducimus tuam.*] Octonarii iambici acatalectici, permixtis trochaicis catalecticis. *Enimvero reticere.*] Octonarius. *Clitipho eſt.*] Trochaici.
Act. 2. Sc. 5. *Nam apud patrem.*] *Nam* redundat in verſu. *Ibo obviam.*] Senarii. *Ædepol te.*] Trochaici octo catalectici permixtis iambicis quadratis acatalecticis. Porrò ſenarii quinque. *Ergo mea.*] Iambici octona-
Act. 3. Sc. 1. rii acatalectici. *Antiphila.*] Senarii. *O mi Clinia.*] Aliàs, *mi expectate:* tunc erit trochaicus catalecticus. *Salvum veniſſe.*] Aliàs,
Act. 3. Sc. 2. *adveniſſe. Luceſcit.*] Senarii. *Putabit pravum, an rectum ſiet, quod petet.*] Aliàs, *petit. Abiturum ſe abs te eſſe ilico minabitur.*]
Act. 3. Sc. 3. Aliàs, *minitabitur. Hac illac.*] Senarii. *At nunc,* Aliàs, *& Cauſa.*] Proceleuſmaticus in 2. *At heus tu facito dum.*] *d,* eliditur. *Nec cum malefacerem.*] Proceleuſmaticus in 2. *Quid iſtuc quæſo.*] Iambici quadrati & acatalectici & catalectici. Denarius item unus, & fragmentum Iambici quadrati. Senarius unus. Fragmentum unum. *Vel heri in convivio.*] Aliàs, *vino. Facio, conjecturam.*] Quadratus iambicus acatalecticus. *Poſthac.*] Trochaicus catalecticus dimeter. *Cenſen' verò.*] Trochaici tetrametri, *Eſt meretrix.*] Senarius. *Vah, vide.*] Octonarius iambicus. *Hic huic.*] Trochaici qua-
Act. 4. Sc. 1. drati catalectici. *Niſi me animus.*] Iambici quadrati acatalectici, trochaici acatalectici, unus acatalecticus, unus hypercatalecticus. [*Niſi me animus.*] Iambici quadrati acatalectici. *Credo.*] Trochaici quadrati catalectici. *Si puellam*] Trochaici catalectici. *Annulum.*]
Act. 4. Sc. 2. *Annulum* diſſyllabum eſt. *Niſi me animus fallit.*] Iambici octonarii
Act. 4. Sc. 3. acatalectici. *Nulla mihi res.*] Iambici quadrati catalectici, & unus ſenarius. Trochaici quadrati catalectici, & unus hypercatalecticus. *Nam qui ille*] Senarius. *Huic equidem.*] Trochaici catalectici. *Tu fortaſſe*] Hypercatalecticus. *Satis pol.*] Iambici quadrati catalectici, unus

unus hypercatalecticus. *Ita me Dii.*] Senarii, unus quadratus. *Optabit rurſum.*] Quadratus. *Eccum.*] Senarii. *Et quidem.*] Aliàs, *equidem. Jus ſummum ſæpe ſumma malitia eſt.* Aliàs, *injuria. Nulla eſt.*] Senarii. *Apud Cliniam.*] *Apud* redundat in metro. *Ubi Clitipho.*] Senarii. *Multo omnium.*] Senarii, *Erravi.*] *Erravi*, prima ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. *Ego me non tam aſtutum.*] Troch. quad. catalectici, & ſenarii iambici. *Ego me non tam.*] Trochaici quadrati catalectici. *Neque ita perſpicacem eſſe, id ſcio.*] Aliàs, *certo ſcio*, tunc eſſet iambicus. *Quamobrem? neſcio.*] Iambici tetrametri acatalectici. *Filii eſt amica.*] Senarii iambici. *Duo talenta.*] Trochaici catalectici quadrati. *Quæ in me fecit.*] Verſus perficitur ſequenti ſcena. *Itáne tandem.*] Trochaici quadrati catalectici, & iambici quadrati acatalectici, & fragmentum. *Nec tibi, nec huic.*] Aliàs, *tibi. Ita nos abalienavit.*] Iambici quadrati.] *Ego dicam quod mihi in mentem.*] Aliàs, *in mente eſt. Mentem venit.*] Trochaici. *Quid autem hoc?* Iambici tetrametri catalectici. *Profectò niſi caves.*] Iambici quadrati acatalectici. Trochaici varii numero ſeptem. *Imò ſcis potius, quam quidem redeat ad integrum hæc eadem oratio.*] Denarius catalecticus. Divide *imò* : ſi tollas *eadem*, verſus conſtat. *Non poſtulo.*] Trochaici. *Subditum ſe.*] Octonarius hypercatalecticus. *Confitere.*] Denarius catalecticus. *Egone.*] Tetrametri Iambici catalectici. *Quid eſt.*] Dimeter. *Convinces facile.*] Trochaici. *Si unquam.*] Trochaici quadrati catalectici, permixti iambis aliquot. *Enimvero, Chremes.*] Trochaici quadrati catalectici mixtis iambicis quadratis. *Sine te.*] Iambicus tetrameter. *Non faciam.*] Iambicus. *Ignoſce.*] Trochaici. *Nate mi.*] *Nate mi*, eſt extra verſum.

Act.4. Sc.4. Act.4. Sc.5. Act.4. Sc.6. Act.4. Sc.7. Act.4. Sc.8. Act.5. Sc.1. Act.5. Sc.2. Act.5. Sc.3. Act.5. Sc.4. Act.5. Sc.5.

EX ADELPHIS.

STorax] Senarii. *Hem opportunè.*] Senarii. *Rogitas me.*] Aliàs *rogas. Amat? dabitur.*] *Amat*, prior ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. *Obſecro, populares.*] Iambici tetrametri catalectici. *Subvenite.*] *v* eliditur. *Ego iſtam.*] Dimeter. *Æſchine, audi.*] Trochaici tetrametri acatalectici. *Factam eſſe.*] Trochaici catalectici. *Novi ego.*] Acatalecticus. *Indignum injuria*] Catalectici. *I intrò.*] Iambicus acatalecticus. *Nimium iſtoc.*] Trochaici catalectici. *Ne mora.*] Iambici quadrati acatalectici.] *O facinus.* Trochaici. *I nunc.*] Iambici acatalect. *Ob malefacta.*] Trochaici catalectici permixtis iambis acatalecticis. *Verùm enim.*] In *enim* eliditur *m*. *Tace, egomet.*] Iambici quadrati acatalect. & ſenarii. *Metuiſti, ſi nunc de tuo jure conceſſiſſes paululum, atque.*] Eliſio excipitur à verſu ſequenti. *Injeci ſcrupulum.*] Senarii iambici. *Quod ad te rediturum.*] In *quod* elide *d*. *Per oppreſſionem.*] In *per* eliditur *r*. *Abs quivis.*] Iambici quadrati acatalectici. *Meum amorem.*] Aliàs, *laborem Sed quiſnam?*] Aliàs, *quidnam. Ubi ille.*] Iambici quadrati acatalectici. *Obſecro mea.*] Iambici quadrati acatalectici. *Nunc illud.*] Iambici quadrati acatalectici, & unus dimeter, permixtis trochaicis aliquot acatalecticis. *O hominem impium!*] Aliàs *impurum. Sed ceſſo heram?* Iambicus acatalecticus. *Hem, quiſquis.*] Trochaici. *Noſtram vitam.*] Iambici tetrametri catalectici. *Diſperii.*] Senarii iambici. *Dementia.*] Quadratus.

Act.1. Sc.1. Act.1. Sc.2. Act.2. Sc.1. Act.2. Sc.2. Act.2. Sc.3. Act.2. Sc.4. Act.3. Sc.1. Act.3. Sc.2. Act.3. Sc.3.

Act.3. Sc.3. Quadratus. *Prô Dii.*] Senarii iambici. *Atque æqualem.*] *Atque* prior
Act.3. Sc.4. ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. *Quàm illas deſeram.*] Aliàs,
illam. Bono animo.] Senarii. *Ain' patrem?*] Iambici quadrati aca-
Act.3. Sc.5. talectici, uno aut altero trochaico catalectico mixto. Dimeter unus
Act.4. Sc.1. iambicus. *Næ ego homo.*] Trochaici quadrati catalectici, unus dena-
Act.4. Sc.2. rius, paucis iambicis immixtis. *Quoniam.*] Videntur cretici. *Ego in*
Act.4. Sc.2. *hac re.*] Quadrati iambici & trochaici. *Omnes quibus res.* Trochaici
catalectici. *Quapropter te.*] Iambici tetrametri. *Diſcrucior.*] Iam-
Act.4. Sc.3. bici quadrati acatalect. Senarius unus. Scazon trochaici catalectici
quadrati. *Membra metu.*] Trochaici. *Emiſſe id.*] Trochaicus dime-
Act.4. Sc.4. ter hypercatalecticus. *Nam ut hinc.*] Iambici tetrametri. *Nunc quid*
faciam.] Trochaici catalectici quadrati. *Prodit neſcio.*] Verſus per-
ficitur proxima ſcena. *Ita uti.* Iambici quadrati acatalectici & cata-
lectici. Dimeter unus. Cæteri trochaici quadrati catalectici iam-
Act.4. Sc.5. bici Senarii. *Facite.*] Trochaici tetrametri. *Cur non ludo.*] Se-
narii. *Cur non ludo hunc aliquantiſper? melius eſt.* Si addas *nunc*,
verſus conſtat. *Itane.*] *Ita* prima pertinet ad verſum præcedentem.
Quid ipſæ.] Aliàs, *Quid ipſæ aiunt? Quid lachrumas?*] Trochaici
catalectici quadrati. *Ego eo intro.*] Iambici quadrati acatalectici.
Quid hoc.] Iambicus catalecticus ſcazon. *Sed ceſſo.*] Trochaici cata-
Act.4. Sc.6. lectici. *Defeſſus ſum.*] Senarii. *Ibo illis.*] Senarii. *Ædepol.*] Senarii.
Act.4. Sc.7. *Heus Syre.*] Senarii. *Parata à nobis.*] Senarii. *Nunquid minus.*] Aliàs,
Act.5. Sc.1. *num qui. Quàm mecum.*] Aliàs, *quod. Cum prima luce.*] Aliàs, *primo*
Act.5. Sc.2. *lucu. Nunquam ita.*] Trochaici quadrati acatalectici. *Quod mihi*
Act.5. Sc.3.
Act.5. Sc.4. *nunc.*] Iambicus tetrameter acatalecticus. *Prope jam.*] Trochaici.
Act.5. Sc.5. *Heus Demea.*] Senarii. *Hera ego.*] Senarii. *Occidunt me quidem.*]
Act.5. Sc.6. Senarii. In *quidem* aliquid eliditur. *Jubet frater.*] Senarii. *Me du-*
Act.5. Sc.7. *cere.*] Iambici tetrametri acatalectici. *Age quid ſi.*] Trochaici. *Et*
Act.5. Sc.8.
Act.5. Sc.9. *ſi hoc.*] Iambici tetrametri. *Factum eſt.*] Fragmentum. Trochaici
catalectici quadrati, ultimus ſcazon. *Optimum quidem.*] In *quidem*
fit eliſio.

EX HECYRA.

PER *pol.*] Senarii. *Senex ſi quæret.*] Senarii. *Cum milite.*] Pro-
Act.1. Sc.1. celeuſmaticus. *Pro Deûm.*] Iambici quadrati catalect. Trochai-
Act.1. Sc.2. cus quadratus catalect. *Me miſeram.*] Senarii. *Itaque una.*] Iam-
Act.2. Sc.1. bici tetrametri. *Quo quiſque.*] Senarius. *Multo melius.*] Trochaicus
quadratus catalecticus. *Enim laſſam.*] Iambici tetrametri *Et ſi ſcio.*]
Act.2. Sc.2. Iambici quadrati acatalect. *Ædepol.*] Trochaici catalect. quadrati.
Act.2. Sc.3. *Ædepol* autem eſt extra carmen. *Nemini ego.*] Trochaici quadrati
catalect. Iambici quadrati & catalectici & acatalectici ſenarii. *Ne-*
Act.3. Sc.1. *mini ego.*] Trochaici. *Cui quanto.*] Iambicus catalecticus. *Quàm huc.*]
Acatalectici. *At ſic citius.* Trochaicus. *Si non rediſſes.*] Iambici
catalectici. *Rurſum in gratiam.*] *Rurſum* abundat. *Profectò, Par-*
meno, me celas.] Aliàs, *celant. Quonam modo.*] Iambici quadrati
Act.3. Sc.2. catalectici. *Neſcio quid.*] Iambici quadrati catalectici. *Quid ais?*]
Trochaicus catalecticus. *Hem iſtoc.*] Iambici catalectici. *Nequeo*
mearum.] Trochaici octonarii catalectici, & ſenarii 6. *Adeſt Par-*
Act.3. Sc.3. *meno.*] Senarii. *Ain' tu.*] Senarii & unus quadratus. *Num alias ut*
omittam.

omittam.] Aliàs, *mittam. Dixtine.*] Trochaici octonarii catalectici, Act.3. Sc.4.
& ſenarii Iambici. *Quibus iris.*] Senarii. *Perii.*] Trochaici Act.3. Sc.5.
& iambici octonarii catalectici, & acatalectici mixti. *Dicam.*] Act.4. Sc.1.
Iambicus dimeter. *Sed oſtium.*] Trochaici catalectici. *Atque*
eccam.] Iambici catalectici. *Nam ſi utrumvis.*] Trochaicus ca-
talecticus. *Non ſit.*] Iambici catalectici. *Perii.*] Acatalecticus.
Credo.] Acatalecticus trochaicus. *Quid ſit.*] Iambici catalectici.
Adeon' pervicaci.] Trochaici acatalectici. *Ut eo eſſem.*] Trochai-
cus octonarius catalecticus. *Nullum pol.*] Iambici acatalectici. Act.4. Sc.2.
Non clam.] Iambici quadrati acatalectici. *Itaque ut eſſe ego illàm.*] Act.4. Sc.3.
Aliàs, *illa. Ferantur.*] Senarius. *Quidvis.*] Iambicus catalecticus.
Quia de uxore.] Trochaici catalectici. *Sed non minuam.*] Mixtum
trochaicum cum Iambico catalectico.] *Neſcias.*] Trochaicus cata-
lecticus. *Quando hæc.*] Iambici acatalectici. *Sumus.*] Dimeter Iam-
bicus. *Sed video.*] Iambicus catalecticus. *Tibi quoque.*] Senarii. Act.4. Sc.4.
Non hoc de nihilo.] Iambici quadrati catalectici & acatalectici. Act.5. Sc.1.
Trochaici catalectici mixti. *Ego pol quoque.*] Quadrati Iambici ca-
talectici. *Ne nomen mihi quæſtus.*] Aliàs, *meo quæſtui. Sed quid iſtuc.*]
Trochaici catalectici. *Quis id ait?*] Iambicus acatalecticus. *Pue-*
rúmque.] Trochaici catalectici. *Lepida es.*] Iambicus acatalecticus.
Eas ad.] Trochaici catalectici. *Aliter ſi facias.*] Iambici tetrame-
tri acatalectici. *Nihil apud me.*] Iambici quadrati catalectici. *Be-* Act.5. Sc.2.
nigne.] Dimeter catalecticus. *Sed cum tu.*] Octonarii catalectici. Act.5. Sc.3.
Ædepol.] Trochaici octonarii catalectici, Iambici quadrati cata-
lectici. *Quantum obtuli.*] Iambici quadrati catalectici. *Homo ſe fa-* Act.5. Sc.4.
tetur vi in via virginem.] *Virginem* ſupereſt. *Dicitque ſeſe illi an-*
nulum.] *Annulum* diſſyllabum eſt. *Vide, mi Parmeno.*] Iambici
quadrati acatalectici mixtis ſenariis & trochaicis quadratis catalecti-
cis. *Egóne.*] Iambici tetrametri acatalectici. *Sed Bacchidem.*] Se-
narii. *Ut Voluptati.*] Quadrati acatalectici Iambici. *Myrrhina.*]
Trochaici tetram. *Quantum hodie.*] Iambici acatalectici. *Sequere*
me.] Trochaicus catalecticus. *Feci imprudens.*] Senarius trochaicus
acatalecticus.

EX PHORMIONE.

P*Oſtquam poëta.*] Senarii. *Per quem res agetur.*] Aliàs, *geretur.* In Prologo.
Amicus ſummus.] Senarii. *Si quis me quæret.*] Senarii.
Quanto in periculo ſim.] Aliàs, *ſimus. Hanc amare cœpit perdite.*] Act.1. Sc.1.
Aliàs, *perditus. Interea dum ſedemus illinc.*] Aliàs, *illic. Nunc omit-* Act.1. Sc.2.
te.] Aliàs, *amitte. Imò nihil, niſi.*] Aliàs, *præter. Adeon' rem.*] Act.1. Sc.3.
Mixta carmina: pars eſt trochaici, altera Iambos habet catalecti-
cos. *Neu me cupidum.*] Trochaici catalectici. *Dum expecto.*] Iambici Act.1. Sc.4.
catalectici. *Amore abundas, Antipho.*] Dimeter Iambicus. *Quod*
ſi.] Aliàs, *Etſi. Nullus es, Geta.*] Iambici quadrati acatalectici tro-
chaicis octonariis catalecticis permixtis. Senarii item Iambici aca-
talect. *Ad hanc rem.*] Senarius. *Quod cum audierit.*] Tetrametri
acatalectici. *Ejus me miſeret.*] Trochaicus acatalect. *Recte ego.*]
Catalecticus. *Aliquid convaſaſſem.*] Iambicus acatalecticus. *Quam*
hic fugam.] Dimeter trochaicus catalecticus. *Sed ubi Antipho?*]

Iambici tetrametri acatalectici. *Ah, ſanúſne es?*] Iambicus ca-
talecticus. *Hominem.*] Monometer hypercatalecticus. *Satis pro*
imperio.] Trochaici catalectici. *Ne te iratus ſuis ſævis dictis pro-*
telet. Aliàs, *ſævidicis verbis protelet* : & *ſævidicis* poſtulat carmen.
Non poſſum adeſſe.] Senarius Iambicus hypercatalecticus. *Mane,*
Act.2. Sc.1. *inquam.*] Senarius acatalecticus. *Si quid poteſt.*] Aliàs, *potes.* *Itane*
Act.2. Sc.2. *tandem?*] Iambici quadrati acatalectici, & ſenarii. *Itane.*] Si cor-
Act.2. Sc.3. poris *ita*, trochaicus eſt. *Nec meum imperium.*] Trochaicus. *Re-*
vereri.] Iambicus. *Monitor.*] Iambici acatalectici. *Mi patrue.*]
Senarii. *Quin quod meritus eſt.*] Aliàs, *ſit.* *Itane patris.*] Tro-
chaici octonarii catalectici præter duos extremos. *Senex adeſt.*]
Iambici quadrati acatalectici. *En, unquam.*] Senarii. *Si herum*
inſimulabis avar.] Aliàs, *malitiæ.* *Abi in malam crucem.*] Si legas *ī*,
Act.2. Sc.4. pro *abi*, conſtat verſus. *Quanta me cura.*] Senarii iambici. *Enim-*
Act.3. Sc.1. *vero, Antipho.*] Iambici quadrati catalectici. *Teipſum quærebam.*]
Act.3. Sc.2. Acatalectici. *Dorio, audi.*] Trochaici tetrametri acatalectici per-
Act.3. Sc.3. mixtis iambis quadratis acatalecticis. *Nec cum hujuſmodi.*] In *hu-*
Act.4. Sc.1. *juſmodi* eliditur *s.* *Quid faciam.*] Trochaici tetrametri catalectici,
Act.4. Sc.2. permixti paucis iambis quadratis acatalecticis. *Quid, qua profectus*
Act.4. Sc.3. *cauſa.*] Senarii. *Ego hominem*] Senarii. *Exſpecto.*] Senarii. *Venire*
ſalvum volupe.] Aliàs, *volup.* *Ut ad pauca redeam.*] Si legas, *ad*
pauca ut redeat, conſtat verſus: forte in *ad* eliditur *d.* *Geta.*] Se-
narii. *Quietus eſto.*] Iambici quadrati acatalectici. *Nos noſtro*
Act.4. Sc.4. *officio.*] Aliàs, *digreſſos.* *Quid agam?*] Senarii. *Aut qui conſilia.*]
Act.4. Sc.5. *A* poſtremum pertinet ad verſum ſequentem. *Nam vereor.*] Iam-
Act.5. Sc.1. bici tetrametri catalectici. *Nam quæ hoc eſt.*] Trochaicus cata-
lecticus. *Quod ut facerem.*] Iambicus acatalecticus. *Haſce eſſe.*]
Trochaici. *Qui eſt ejus pater.*] Mixtus trochaico & iambico. *Ne*
me iſtoc.] Iambici quadrati catalectici. *Eho, dic mihi.*] Iambici
quadrati catalectici. *Nemo ex me ſcibit.*] Trochaicus. *Noſtrapte*
culpa.] Iambici quadrati catalectici. *Vorſuram ſol.*] Aliàs, *verſura.*
Agedum, ut ſoles.] Iambici quadrati catalectici & acatalectici.
Act.5. Sc.2. *Faciam ut jubes:*] Iambici quadrati acatalectici. *Quin tu.*] Aliàs,
Act.5. Sc.3. *quid.* *Quid non.*] Aliàs, *qui.* *Obſecro vi.*] Aliàs, *cave.* *Nemo eſt.*]
Act.5. Sc.4. Aliàs, *homo nemo.* *Itane parvam.*] Aliàs, *parum.* *Lætus ſum.*]
Act.5. Sc.5. Iambici quadrati catalectici. *Argentum accepi.*] Iambici quadrati
Act.5. Sc.6. catalectici. *O fortuna!*] Trochaici octonarii catalectici. *Tantam*
fortunam.] Senarii. *Diis magnas.*] Senarii. *Vel oculum exculpe.*]
Act.5. Sc.7. Aliàs, *exclude.* *Quis nominat me?*] Senarii trochaici, octonarii
Act.5. Sc.8. catalectici. *Abi*]. *Abi* corripit. *Demipho, te appello.*] Trochaici
octonarii catalectici.

GUIL-

GUILLELMO BELLAIO LANGEO TAURINI PROREGI ANTONIUS GOVEANUS, *S. T. P.*

CUM mihi eſſet id cum multis commune, ut divinas virtutes tuas in adminiſtrando utroque tempore, & belli, & pacis, mecum ipſe tacitus admirarer : optavi ſemper mihi tempus dari, quo judicii hujus mei de ſingulari tua virtute & tibi darem ſignificationem aliquam, & poſteritati relinquerem teſtimonium. Quod cum meum eſſe vellem, neque conari ego tamen magna poſſem, danda mihi opera fuit, tale id ſaltem ut eſſet, quo neque dignius ego quidquam præſtare omnino poſſem, neque à me tu majus exſpectare, Nam cùm à puero ſtudiis me literarum dediſſem, & literis tradita à veteribus eſſent multa divinitùs, quæ neque intelligendo, nedum imitando, aſſequeremur, eſſetque intelligere prius neceſſe quæ velles imitari, intelligere autem ſane nemo corrupta poſſet, atque depravata : operam digniorem nullam, quam quidem ego navare potuiſſem, nullam ad vetuſtatis cognitionem, & imitationem, tam eſſe neceſſariam putavi, quàm eam quæ in veterum ſcriptis recenſendis, recognoſcendiſque poneretur. Quod ut eſt, quoquò te vertas, arduum atque difficile ; ita in Terentii Comœdiis, velle id quidem, plenum eſt bonæ voluntatis, præſtare non niſi majoris cujuſdam ingenii, atque ejus eruditionis, quam non recipit hæc ætas : poſt eos præſertim viros, qui in ea re non mediocriter, neque infeliciter laborarunt. Tantæ difficultatis has reperio cauſas, quòd ſermo penè eſt oratio omnis Comicorum, qui ſe corrumpi facilè patitur ; quod verſu concluſa, in quo intelligi vix numerus poteſt, atque menſura adeò varia eſt, atque multiplex ; quæ ſi non notatur diligenter, detrahi multa poſſunt, addi quoque impunè multa, loco plurima moveri : quòd tanta in exemplaribus varietas, tum nulla fides : quòd jam multis retrò ſeculis author hic à librariis fuerit depravatus, ipſius etiam Ciceronis, ut opinio mea eſt, eruditiſſimis temporibus, quibus erant ii verſus, ut ipſe ſcribit, uſitatiſſimi. Id ut credam facit, quòd ab ipſo interim Cicerone Terentiani verſus multi malè citantur, qualis is eſt in illa ad Lentulum epiſtola longè optima.

Intromittamus comeſſatum, tu Pamphilam.

Ubi *comeſſatum intromittamus*, ſcripſiſſe Terentium ratio indicat ſenarii. Ac eodem loco poſt,

Par pari referto, quod eam mordeat.

Ubi, ut id taceam, quòd pro *mordeat*, *remordeat* repoſuit feliciſſimè Æmylius Ferretus, parens alter meus (gratiorem tibi multo eſſe ſcio, Æmyli, pietatis erga te meæ, quàm doctrinæ tuæ meam teſtificationem) id inquam, ut taceam, legendum erat præterea, *Referto par pari*. Neque enim Trochæum, quem Choreum Cicero vocat, ii verſus recipiunt, ut neque Trochaici Iambum. Afferrem ejus generis permulta, ſi te docerem, non monerem. Jam à Nonio Marcello, Feſto Pompeio, Priſciano, aliter citantur

multa, quàm ſcripta eſſe à Terentio ſit veriſimile. Ne longius abeas, eſt in Andriæ ſcena prima verſus hic,

Sine invidia laudem invenias, & amicos pares.

In eo ſuas neſcio quas colliſiones comminiſcitur Priſcianus: ubi ſi legas,

Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.

Verſui conſulas, ſine ullo aut ſententiæ, aut venuſtatis detrimento. Equidem nunquam exiſtimavi ſua poëtas libertate tam uti libenter, quàm neceſſariò. Quæ cùm & ipſa die, & magnorum virorum teſtimoniis confirmata ſint: non dubito quin nos, qui iis de rebus aliter ſentimus, antiquitatem ſerò, neque tamen non temerè, reprehendere videamur. Hæc nos profectò, Guillelme Bellai, quæ in omnes partes periculi ſunt pleniſſima, deterrere debuerunt, ſi præter bonam voluptatem nihil ad tantam rem afferre potuiſſemus. At cum & infinita propè primi nos quæ egerent caſtigatione deprehenderimus, & ab aliis animadverſa, neque diu minus, neque minus fortaſſe diligenter conſideravimus, noſtrumque eſſe aliquod potuerit ii de rebus judicium, rei intereſſe literariæ putavi, id omnibus per me fieri quam notiſſimum. Judicii autem noſtri cauſas erit fortaſſe cùm explicabimus, quas in præſentia omnes perſequi, ut quàm infiniti eſſet laboris taceam, hominis certè eſſet minus occupati; teſtificari tantum hoc tempore, liquidóque jurare poſſumus, nihil nos, niſi neceſſario, nihil niſi verſus, elegantiæ, ſententiæque convitio immutaſſe: reſtituiſſe quædam, ut ab iis authoribus, de quibus antea loquebamur, citata reperiebamus: codicibus ita uſos fuiſſe plurimis, ut plus ſemper apud nos valuerit judicii ratio, quàm librarii manus indocta, atque temeraria. Atque ut animo præſumere poſſis, quid de toto hoc labore noſtro debeas judicare, referam paucis, quæ in Andriæ Prologo, quæ in ſcena prima corruptè legi animadverterim.

Ubi in Prologo legebatur,

Id iſti vituperant factum, atque in eo diſputant.

Non conſtare verſum notarat Eraſmus, niſi in pronomine *iſti* litera ſecunda elideretur, atque ita fieret *anapæſtus*. Hujuſmodi nos eliſiones tam duras, ut dicam leviſſimè, non agnoſcimus in re minimè neceſſaria. Scripſiſſe Terentium *Iſti id vituperant*, & verſus clamat, & codices nonnulli teſtantur. Tale iſtud eſt, quod idem in Eunuchi Actus III. Scena II. verſu illo,

Qui habet ſalem,

Quod in te eſt. Extremam ſcilicet in *quod* elidi literam, ubi *Qui* legi debere & verſus & ipſa Latinitas oſtendunt.

Ubi, *Ut pernoſcatis & quid ſpei reliquum.*

Nos ſcriptum fuiſſe dicimus, *Ut & is pernoſcat, quid ſpei ſit reliquum:* atque aliter ſcripſiſſe Terentium perſuaderi non poteſt. Id porrò locus habet ſententiæ, fabulam vos cognoſcite, ut & Poëta perſpicere poſſit, quid ſibi à vobis ſpei relinquatur de Comœdiis quas in poſterum ſcribet: an ſcilicet explodendæ vobis prius ſint, quàm ſpectandæ, atque cognoſcendæ. Præter quem unum locum, ſi alium nullum in opere toto emendaſſemus, ſatisfactum & officio noſtro, & hominum expectationi erat abunde.

Ubi in prima Scena,

Propterea quòd ſerviebas liberaliter.

Nos *ſervibas*: generis ejus ſunt *ſcibam, neſcibam, ſævibam*: *ſerviebas* non patitur verſus.

Ubi, *Sed mihi hoc moleſtum eſt: nam iſthæc commemoratio,*

Quaſi exprobratio eſt immemoris beneficii. Nos, *Sed mî hoc moleſtum eſt: nam iſthæc commemoratio eſt, Quaſi exprobratio immemoris beneficii.* *Mî*, poſtulat verſus: eo & multis aliis locis utitur Terentius, uſus antea fuerat Plautus, uſi ſunt poſtea Virgilius & Horatius. *Eſt* quod in prioris verſus fine poſuerimus, fecit ſeries verborum naturalis: ita *beneficii* ſyllabarum nihil detrahetur.

Ubi, *Id gratum fuiſſe adverſum te habeo gratiam.*

Nos, *Gratum id fuiſſe*: & neſcio quomodo magis placet auribus eruditis: omitto, id quoque verſum poſtulare. Neque verò dubito quin *fuiſſe* fieri diſſyllabum magis iis plaçeat, qui cum aures non habeant, eſſe religioſe inepti volunt.

Ubi, *Ita faciam. Hoc primùm in hac re prædico tibi.*

Nos, *In re hac*: quòd aliter ſtare non poſſit verſus.

Ubi, *Liberius vivendi fuit poteſtas: nam antea.*

Ut verſus ratio habeatur, elidi Eraſmus in *vivendi u* voluit unum, fierique *fuit* monoſyllabum. Nos ut eſſe *fuit*, ſyllabam unam apud hunc authorem mille locis ſcimus, ita illas in *vivendi*, eliſiones (penè ſcripſeram illuſiones) illas, inquam, eliſiones non agnoſcimus: cum præſertim tam eſſe ingenioſum nihil ſit neceſſe. Scripſiſſe Terentium putamus, *Fuit vivendi liberius poteſtas: nam antea.* Nihil hîc novum, nihil non conceſſum committitur: neque tamen orationis venuſtate quidquam deperditur.

Ubi, *Nunquam præponens ſe illis, ita ut facillimè.*

Præponens ſe aliis nunquam: ita & verſus vult, & orationis efflagitat venuſtas.

Aliis eſſe legendum & codex me monuit pervetuſtus, & aliis quoque video placuiſſe: ut non modo ab eos, quibus cum Pamphilus unà erat, ſed ad omnes homines referri poſſit, ut & id quod præcedit, *adverſus nemini.*

Ubi, *Sine invidia laudem invenias, & amicos pares.*

Quod & Priſciani & noſtrum eſſet judicium antea dicebamus: à quo ſi diſſentimus, cogitare nemo debet, qui aut ille fuerit, aut nos ſimus: ſed quid quiſque dicat, quid in judicando fuerit ſecutus.

Ubi, *Nam qui cum ingeniis conflictatur ejuſmodi.*

Nos, *Nam qui cum ingeniis conflictat ejuſmodi.* Ita in Phormione, *Nunquam uſus venit, ut cum hujuſmodi conflictares malo.* Probari enim mihi non poteſt feciſſe hîc Terentium *ejuſmodi* triſyllabum, quod quinque eſſe ſyllabarum conceſſa vocalium diviſione ſolet. Non diſſimile valde eſt, niſi quòd pudendum magis, quod idem notavit in illo Act. III. Scen. II. *Non imperabat coràm, quid opus facto eſſet puerperæ.* *Eſt puerperæ* triſyllabum: cùm ſi fiat triſyllabum, verſus ſtare octonarius Iambicus non poſſit.

Ubi, *Neque commovetur animus in ea re tamen,*

Scias poſſe habere jam ipſum ſuæ vitæ modum. Poſterior hic verſus, niſi *ſcias* unam facias ſyllabam, & *ſuæ* item unam, numerum excedit. Ego in exemplari vetuſto ſcriptum reperio,

Neque commovetur animus in ea re, ſcias
Tum jam ipſum habere poſſe ſuæ vitæ modum. Quæ ſine controverſia, vera eſt, atque germana lectio: non mutatur ſententia, ſua orationi gratia relinquitur, dura illa in verbo, *ſcias*, vitatur colliſio: facilis porrò *tum* in *tamen*, fuit mutatio,

Ubi, *Effertur, imus. Interea inter mulieres,*
Quæ ibi aderant, forte unam aſpicio adoleſcentulam.

Nos & quòd ita venuſtior ſit oratio, & quòd verſus impediri ſe tot pedibus penè clamet, legendum putavimus, *quæ ibi aderant, aſpicio forte adoleſcentulam.* Aliter citatur ab Interprete, non nego: at aliter quoque citatur illud, *Iſti id vituperant factum:* aliter alia, nec ea quidem pauca. Illud ſanè argumento eſſe poteſt, quàm ille parum verſuum horum rationem tenuerit, quòd cum invenire non poſſet, cur eſſet illud *unam* additum à poëta, non conſiderarit, num à verſu quoque reſpueretur, quod non admitti à ſententia videret,

Ubi, *Perculſit illico animum, at at hoc illud eſt.*

Nos *attat.* Idem erat flagitium in illo Eunuchi, *Sed quis hic eſt, huc qui pergit,* &c.

Idem in illo Hecyræ Trimetro. *Oportet, atat eccum Phidippum & patrem:* in quo tertiò fuerat interjectio repetenda.

Ubi, *Pro uxore habere hanc peregrinam: ego illud ſedulo*
Negare factum. Ut Senarius conſtet, corripi in *illud*, literæ detractione priorem vult Eraſmus. Nos legendum putamus, *Pro uxore habere hanc peregrinam, illi ego ſedulo Negare factum eſt.* Atque ita ſcripſiſſe Terentium, etſi verſus ratio non diceret, ex eo certè quod ſequitur, *ille inſtat factum, judicare tu quidem poſſes.*

Ubi, *Satis vehemens cauſa ad objurgandum.* SO. *qui cedo? Sat vehemens* legendum putabamus, ne *vehemens* fieret diſſyllabum: quod cùm tamen fieri poſſe videremus, egere locus notatione, non caſtigatione viſus eſt.

Ubi, *Ea primum ab illo eſt animadvertenda injuria.*

Nos ita verſu poſtulante, neque minore tamen venuſtate, *Ea primum ab illo animadvertenda injuria eſt.* In iis vides omnibus, admonitos nos à verſu, ſecutos venuſtatem, non turbaſſe ſententiam: quorum per ſe quodque tantùm apud eruditos valere debet, ut contra omnium exemplarium teſtimonia poſſit ad emendandum locum ſufficere. Venuſtas fecit, ut de illo Scenæ ſecundæ dubitarem. D. *Hoc quid ſit?* S. *Omnes qui amant, graviter ſibi duri uxorem ferunt:* ſciebam enim *Quid hoc?* magis eſſe Terentianum, quàm, *Quid hoc ſit?* Taceo quòd ita concurrentes non hiant, ut antea vocales. Cum ergo propter venuſtatem mihi jam eſſet locus ſuſpectus, ad ſcriptum poſtea in aliis exemplaribus adverterim, *Miror quod hoc ſit*, judicavi Interpretis verba pro Terentianis in contextum irrepſiſſe. Fecit ſententia ut illud Scenæ 4. *Audivi Archillis, jamdudum Lesbiam adduci jubes*, ita legeremus: *Audivi Archillis, jamdudum quod Lesbiam adduci jubes.* Quo in loco, quia ſcilicet corruptè legebatur, incertam eſſe diſtinctionem notavit Donatus: taceo id verſum quoque poſtulare, qui Octonarius eſt Iambicus, ut, qui ſequitur, *Sanè pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria.*

Fecit

Fecit ſententia ut illud Chæreæ in Eunucho, *Occidi.*

Neque virgo eſt uſquam, nec ego, qui è conſpectu illam amiſi meo. Ubi quæram? ubi inveſtigem? quem perconter? quam inſiſtam viam? Incertus ſum: una hæc ſpes eſt, ubi ubi eſt, diu celari non poteſt: Ita legeremus, *Occidi, Neque virgo eſt uſquam, neque ego, qui è conſpectu illam amiſi meo. Ubi quæram? ubi inveſtigem? quem te-conter? quam inſiſtam viam? Certus ſum: una hæc ſpes eſt, ubi ubi eſt diu celari non poteſt.* Angitur nimirum animo Chærea, & ſe virginem è conſpectu perdiſſe, neque ſcire tamen qua ad eam ratione rurſus perveniret. Ei certè, quod penè præterieram, ſtare iambicus octonarius ſi legas, *incertus ſum, non poteſt.* Operæ pretium eſt Donati audire in eum locum argutias. In Phormione verba ſunt Getæ ſervi flagra timentis, & ea ſe vitare poſſe deſperantis. *Ad precatorem abeam credo,* qui mihi ſic oret, *Nunc amitte quæſo hunc,* cæterum *poſthac, ſi quicquam, nil precor,* tantummodo *non addas,* ubi ego hinc abiero, vel occidito. Ubi nos legendum putamus, *non cædas,* niſi *addere* pro *cædere* veteres uſurpabant: id poſtulat omnino ſententia, indicat quod intulit, *vel occidito.* In Andriæ Act. I. Scen. II. ita legebatur, *Ne temere facias, neque tu haud dicas, tibi non prædictum cave.* In eum verſum ita interpretum unus. Duæ negationes unam faciunt affirmationem, tres negationes pro affirmatione una ſumuntur, ut *hîc, neque, haud, non.* Alter tertiam negationem vult redundare. Uterque teſtis eſt, alios pro *haud,* legiſſe *hoc:* quam ego lectionem veriorem puto, & Terentio digniorem. Paulo antè ita Simo. *Quid hoc? Itellextin? An nondum etiam ne hoc quidem?* Quod cum & poſtulet ſententia, neque deſit etiam codicis teſtimonium, qui *haud* malunt tamen, facere mihi videntur, ut Terentii verbis utar, ne intelligendo ut nihil intelligant: qui, *Neve tu id dicas:* pro, *Neque tu haud dicas* repoſuit, qui ferre octonarius poſſet iambicus vidit parum. At neque hoc tantum loco pro *hoc, Haud ſcriptum flagitioſe animadverti.* In Hecyræ, Act III. Sc. I. *Ita Parmeno, haud hercle quidem parum eſt:* ubi legendum, *Hoc hercle quidem parum eſt.* Nam cum ſingulari aliqua injuria inter uxorem & matrem, iram crederet Pamphilus excitatam, quæ tam durara animoque miſerè ob eam cauſam torqueretur, velletque hero Parmeno conſolationem aliquam adhibere monet nihil id eſſe, quod tam grave ille exiſtimaret; ſubjicitque pueri inter ſeſe quàm pro levibus noxis iras gerunt? Quapropter? quia enim qui nos gubernat animus, infirmum gerunt: itidem mulieres ſunt fermè, ut pueri levi ſententia. Fortaſſe unum aliquod verbum inter eas hanc iram conciverit. Incredibile eſt, quàm multa generis hujus, quoquò me verto, occurrant. Non diſcedam ab eo loco: totumque adeò referam, quo facilius res teneri poſſit:

Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt veniſſe, Parmeno,
Unde ira inter eas interceſſit, quæ tam permanſit diu. [*exequi,*
Par. *Hoc hercle quidem parum eſt: ſi vis vero veram rationem*
Non maximas, quæ maximæ ſunt interdum iræ, injurias
Faciunt. Nam ſæpe eſt, quibus in rebus aliis ne iratus quidem eſt,
Cum de eadem cauſa eſt iracundus factus inimiciſſimus,

Pueri inter ſeſe quàm pro levibus noxiis iras gerunt?
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres ſunt firmè ut pueri, levi ſententia.
Fortaſſe unum aliquid verbum inter eas hanc iram conciverit:

Quo in loco legendum puto,

Nam maximæ, quæ maximæ ſunt interdum iræ, injuriæ
Faciunt.

Nam cum ex iræ diuturnitate injuriæ magnitudinem Pamphilus colligeret, *levi*, inquit Parmeno, duceris *here* argumento: rationémque ſi quæris, maximæ interdum iræ à non maximis injuriis enaſcuntur. Vides iracundis hominibus id accidere, ut inimiciſſimi fiant iis de cauſis, quæ alios homines ne leviter quidem poſſent commovere. Quia in Hecyram me conjeci, nolo videri temerè veniſſe: ita poſt paulo eum locum, in quo eram, ſcriptum reperiebam,

Non uſus facto eſt mihi nunc hunc intrò ſequi:
Nam inviſos omnes non eſſe illis ſentio.
Heri nemo voluit Soſtratam intrò admittere.
Si fortè morbus amplior factus fiet,
Quod ſanè nollem, maximè heri cauſa mei,
Servum illico introiiſſe dicent Soſtratæ,
Aliquid tuliſſe comminiſcentur mali
Capiti atque ætati illorum, morbus qui auctu' ſit.

Verba ſunt *Parmenonis*. Ego *capiti atque ſaluti illorum* ſcripſiſſe Terentium puto, cum inter eas voces non levis affinitas ſit, & alteram ſententia requirat, & à Cicerone locis ſint infinitis hæc duo conjuncta. Unum præterea locum ſi tibi indicaro, ab Hecyra diſcedam. In Act. II. Sc. I. ita legebatur:

An quia ruri eſſe crebro ſoleo, neſcire arbitramini
Quo quiſque pacto hic vitam veſtrorum exigat?
Multo meliu' hic quæ fiunt, quam illic ubi ſum aſſiduè, ſcio.
Ideo, quia uti vos mihi domi eritis, perinde ego ero fama foris.

Verba ſunt Lachetis ſenis: quo in loco *fama* redundare mihi videtur. Cauſam enim adfert Laches, quare tam bene ſciret, quæ domi in urbe gererentur, cum eſſet ipſe ruri: in eo, inquit, facio, quia ut vos res meas domi adminiſtrabitis, ut mihi laborabitis, ut mihi obſequemini, ita ego vobis ero ruri: hoc eſt, vobis deſieri nihil patiar, benignéque omnia præbebo, ſi mecum vos benevolentia officiiſque certetis: quod ſi contrà à vobis fieri ſenſero, ſinam & egere, & algere, & eſurire, nihilque rure ad vos deferri patiar. Unde huc tamen ea dictio irrepſerit, non diſſimulabo. Sequitur,

Jam pridem equidem audivi cepiſſe odium tui Philumenam.

Ubi cùm notatum eſſet, à fama argumentari Lachetem, *Fama* in proximum ſuperiorem verſum irrepſit. Hæc hactenus fuiſſe excuſa, explicata, omnium qui literas tractant, judicio approbata.

Quid ego nunc dicam, eaſdem dictiones corruptas in hoc authore ferè fuiſſe, atque depravatas? quot locis pro *ſuſpectio*, *ſuſpicio*: pro *in gratiis*, *ingratus*: pro *gratiis*, *gratis*: pro *eccere*, & *certe*: ſcriptum erat? Quid ego querar, verba flagitioſe adeo tranſpoſita

interim

interim fuiſſe, ut totam orationem miſerè perturbarent? Quid omiſſos librariorum incuria totos verſus, ſine quibus neque ſtare ſententia poterat, neque verſuum ſuperiorum menſura? Nihil mentior, ſcriptum erat ſic in Prologo Heautont.

Ne cui ſit veſtrum mirum, cur partes ſeni
Poëta dederit, quæ ſunt adoleſcentium,
Id primùm dicam, deinde quod veni eloquar.

Ubi erat legendum, *Id deinde dicam, primum quod veni eloquar.*

Notatus à nobis hic locus eſt, & explicatus ſuo tempore.

Scriptum ſic erat in Phormionis, Act. IV. Sc. IV.

Ut te quidem omnes Dii, Deæque, ſuperi, inferi,
Malis exemplis perdant: hem ſi quid velis,
Huic mandes quod quidem rectè curatum velis.

Quid verſus poſtremus cum menſuram excederet, neque tamen poſſe detrahi quidquam viderem, neque abſoluta etiam planè eſſe videretur, perfectaque ſententia, incido in codicem, non illum quidem, qui ſua auctoritate fidem facere debuerit, ſed qui monere tamen dubitantem potuerit. In eo ſic ſcriptum erat,

Ut te quidem omnes Dii, Deæque, ſuperi, inferi
Malis exemplis perdant: hem ſi quid velis,
Huic mandes, quod rectè curatum quidem
Velis, ad ſcopulum qui te è tranquillo inferat.

Quem verſum Terentianum eſſe negare nemo poſſit. Idem ejuſdem fabulæ, Act. V. Sc. VI. flagitium deprehendimus, ubi hæc deerant Trochaico.

Curialis vernula eſt qui me vocat.

Quæ verba ſuo loco & Terentii eſſe oſtendimus, & quid haberent ſententiæ declaravimus.

Si quæ generis ſunt hujus vellem omnia recenſere, volumen à me haberes, non epiſtolam. Jam de verſuum genere & diſtinctione puderet dicere quàm aliter ſentimus nos, quàm ii, qui ante nos fuerunt, niſi ad te ſcriberem, qui iis de rebus judicare omnium optimè potes. Initium eſt Sc. V. Act. I.

P. *Hocne eſt humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris?*
M. *Quid illud eſt?* P. *Prô Deûm atque hominum fidem, quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt?*
Uxorem decrerat dare ſeſe mihi hodie: nonne oportuit
Præſciſſe me ante? nonne prius communicatum oportuit?
M. *Miſeram me, quod verbum audio?*
P. *Quid Chremes, qui denegarat ſe commiſſurum mihi*
Gnatam ſuam uxorem? id mutavit, quia immutatum videt.
Itane obſtinate operam dat, ut me à Glycerio miſerum abſtrahat?
Quod ſi fit, pereo funditus. [*ſum?*
Adeon' hominem eſſe invenuſtum, aut infelicem quenquam, ut ego
Prô Deûm atque hominum fidem, nullone ego
Chremetis pacto adfinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, ſpretus? facta, tranſacta omnia: hem
Repudiatus repetor, quamobrem? niſi ſi id eſt quod ſuſpicor,
Aliquid monſtri alunt: eam quoniam nemini obtrudi poteſt,

Itur ad me. M. *oratio hæc me miſeram exanimavit metu.*
Pa. *Nam quid ego dicam de patre? ah,*
Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens modò.

Verſum primum eſſe voluit Eraſmus iambicum octonarium juſtæ menſuræ, id enim dicere ſolemus acatalecticum. Secundum octonarium quoque, cui tamen accinatur & adnectatur monometer, hoc eſt, una, ut Græci vocant, διποδία, ea autem erit, tū mē ſia ēſt. At non accinitur iambico octonario, ſed ſcazonti: octavus enim pes ſpondæus eſt: valde mihi præterea argutum videtur in eadem dictione & octonarii finem, & monometri quærere initium. Tertium iambicum octonarium eſſe voluit, quod fieri minimè poteſt, cum *hodie* extremum producat: quarto generis ejuſdem, dimetrum quintum, ſextum trochaicum, octonarium catalecticum, cum & priores omnes iambici ſunt, neque niſi iambici ſequantur. Octavum octonarium fecit iambicum, nonum dimetrum iambicum. Decimum octonarium iambicum, ſi quidem in *inveſtum*, *u* primum elidas, quod quidem ſi verba modicè tranſponas, minimè eſt opus: undecimum, dimetrum redundante pede, novum ſanè, ut dicam leviſſimè, genus carminis: hunc qui ſequitur octonarium rurſus iambicum, poſt quem trimetrum, ſequi voluit trochaicos tres tretrametros, catalecticos eos quidem, quibus ſubjunxit dimetrum iambicum acatalecticum, cum dimetri ejuſdem eſſe generis ſoleant cum iis quibus fuerint adjecti. Hæc ſi, quemadmodum Eraſmus vult, ſcripſit Terentius, mihi certè non eſt poëta: at neque ita ſcripſit; neque id nos putare eſt æquum. Quem locum antequàm in eos verſus redigo, quibus eſſe à Terentio ſcriptum ſit veriſimile, notabo quanta ſit in exemplaribus varietas, atque incertitudo. In verſu primo utrobique *hoccine* in aliis exemplaribus reperio, reperio & *factu* & *inceptu*, quod à Donato quoque videmus annotatum. In ſecundo vetuſtum exemplar non habet *fidem*, quomodo interim locutus eſt poëta: in alio, *atque hominum* non reperio, atque ita quoque ſcripſiſſe aliquando Terentium animadverto: in tertio *dare*, in aliquibus codicibus non legitur: neque carmen poſtulat, & iratus ſupprimere mul a ſolet; quæ cum adſcribere ſoleant interpretes, in verſum ſit ſæpe ut admittantur. *Se*, præterea video geminatum, & pro *denegarat*, *denegaverat* ſcriptum reperio. Jam in octavo pro *quia*, quoniam. Ubi poſtea Chremetis: ubi *itur*, *itum*. Accipe nunc ut verſus hos putarim & ſcriptos fuiſſe & eſſe diſtinguendos.

P. *Hoccine factum eſt humanum aut inceptum? hoccine officium patris?*
My. *Quid illum eſt?*
P. *Prô Deûm atque hominum fidem, quid eſt, ſi hoc non eſt contumelia?*
Uxorem decrêrat dare ſeſe mî hodie: nonne oportuit
Præciſſe me ante? nonnè prius communicatum oportuit?
My. *Miſeram me, quod verbum audio?* P. *Quid Chremes, qui denegaverat.*
Se commiſſurum mihi gnatam ſuam uxorem, mutavit id,
Quoniam me immutatum videt: itane obſtinate dat operam, ut
Me à Glycerio miſerum abſtrahat: quod ſi fit, pereo funditùs.
Adeon' hominem invenuſtum eſſe, aut infelicem quenquam, ut ego ſum?
Prô Deûm atque hominum fidem, nullo ego pacto Chremis

Adſini-

Adfinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, ſpretus, facta, tranſacta omnia, hem,
Repudiatus repetor: quamobrem? niſi ſi id eſt,
Quod ſuſpicor, monſtri aliquid alunt: ea quoniam
Obtrudi nemini poteſt, ad me itur. M. *Hæc*
Oratio me miſeram exanimavit metu.

Omnes iambici ſunt, octonarii partim, partim ſenarii, monometer unus, non is quidem quem eſſe Eraſmus putabat, eum efficit Myſis: quæ dum à Pamphilo exaudiri non vult, pauca loquitur. Monometrum in re ſimili in Phormione obſervavimus, ubi taciti Antipho & Phædria Getam audiunt: ac cum à Geta Antipho nominaretur, ibi tum Phædria,

P. *Te nominat.* A. *Neſcio quod magnum hoc nuncio exſpecto malum.*
P. *Ah! San' ne es?*
G. *Domum ire pergam, ubi plurimum eſt.* P. *Revocemus hominem.*
A. *Sta ilico.* G. *hem.*

Quo etiam loco nos valde ab Eraſmo diſſentimus: qui cum ubi monometrum faceret non inveniret, & octonarium fecit catalecticum, qui, ut ſuperiores omnes, eſſe debebat acatalecticus, & monometrum hypercatalecticum, qui ſi erat monometer faciundus, acatalecticus certè faciundus erat. Ad locum ſuperiorem ut redeamus, in quo pro *hocne*, nos *hoccine:* quod ideo Eraſmus immutavit, ut trochæum poſſet evitare: verùm cum legi *hoccine* ſecundo loco ſit neceſſe, priore ſcripſiſſe aliter Terentium perſuaderi non poteſt, quare nemo non videt fuiſſe verborum ſeriem perturbatam. *Deûm*, eſt utrobique monoſyllabum: niſi poſteriore dici interim productè, & à Grammaticis video notatum, & nos in hoc Poëta non ſemel obſervavimus. Atque ut ab ea Scena non diſcedam, ſequitur paulo poſt,

Quod ſi ego reſciſſem id prius, quid facerem ſi quis nunc me roget.

In eo verſu, quem iambicum eſſe vult, ut revera eſſe debet, *prius* ſyllabam eſſe unam vult Eraſmus, cùm ſid id fiat, iambicus eſſe octonarius non poſſit. Nos legendum putamus, *Quod ſi ego prius id reſciſſem, &c.* Sequitur,

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. Sed nunc quid primum exequar?
Tot me impediunt curæ, quæ meum animum diverſè trahunt.
Amor, miſericordia hujus, nuptiarum ſollicitudo. Hos cum faciat Eraſmus trochaicos, rogarem eum libenter, an *amor*, non eſſet iambicus, quem trochaici non recipiunt. Mihil certè iambici octonarii videntur, quales & qui præcedunt, & qui ſequuntur, atque ita legendi,

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem: ſed quid primum nunc exequar?
Impediunt me tot curæ, quæ meum animum diverſè trahunt.
Amor, hujus miſericordia, nuptiarum ſollicitudo.

Verſus porro ille,

Sed nunc peropu' eſt aut hunc cum ipſa, aut me aliquid de illa adverſum hunc loqui.

Cum ſit octonarius, legenda ſic eſt,

Sed nunc peropu' eſt, aut nunc cum ipſa, aut me aliquid de illa adverſum hunc loqui. Ubi paulo poſt,

Bene

Bene & pudicè ejus doctum atque eductum, ſinam

Coactum egeſtate ingenium immutarier? *Ejus* redundat, verſui enim officit, & venuſtati. Ubi, *Et ad pudicitiam, & ad tutandam rem ſient?* Ad ſecundum eiſdem de cauſis tolli voluimus: quas ſecuti etiam ſumus in emendando verſu illo, quem penè præterieram ex octonariis, *abi domum. Id mihi viſus dicere, abi cito & ſuſpende te.* Quanto elegantius, *Abi cito, ſuſpende te,* ubi res poſtulet celeritatem? Taceo quòd ſtare verſus aliter non poteſt. Ubi, *Hanc mihi in manum dat, mors continuo ipſam occupat.* MY. legendum erat. Ubi P. *Sed cur tu abis ab illa?* MY. *Obſtetricem accerſo.* P. *Propera. Abis,* ſenarius non patitur, comica non magnopere deſiderat elegantia. Locum hunc ut claudam, equidem ubi diligenter rem perpendo, nuſquam inter iambicos video trochaicos à Terentio temere interjectos, quæ vetus doctorum fuit opinio, neque inter hos, illos: quibus tantum generibus uſum eſſe Terentium animadverto. Atque ut apertè videas, quanta hac in parte libros corruptio pervaſerat, eſt Act. III. Sc. II.

Adhuc Archillis quæ aſſolent, quæque oportet
Signa ad ſalutem eſſe, omnia huic eſſe video.
Nunc primùm fac iſthæc ut lavet, poſt deinde
Quod juſſi ei dare bibere, & quantum imperavi,
Date: mox ego huc revertar.
Per æcoſtor ſcitus puer natus eſt Pamphilia.

Primos tres verſus iambicus dimeter eſſe voluit Eraſmus, quibus tamen eſſent annexi duo trochæi: duo ſunt trochæi, *Quæque oportet:* duo, *eſſe video:* quoniam pro trochæo poni Tibrachys poteſt, in quem ſcilicet diſſolvitur, utpote temporibus parem. *Poſt deinde,* duo trochæi. At hic verſus, *Nunc primum fac iſthæc ut lavet:* eſtne dimeter iambicus? Eraſmo an fuerit neſcio, mihi certè nunquam erit. Jam quartum verſum, cujus Eraſmus genus non notavit, quem eſſe dicemus? Quintum etiam quòd dimetrum faciat catalecticum, vidit meo judicio parum. Mihi ſcenæ hujus verſus generis ſunt ejuſdem: iambici enim ſunt omnes; menſuræ tamen diſparis. Quatuor primi, quibus cum iis, qui domi ſunt, loquitur Leſbia, ea ratione ſunt, ut primi & tertii extremæ ſyllabæ initia ſint ſecundi & quarti: ita omnes acatalectici erunt. Octonarii omnes, præter quartum; is enim dimeter eſt, qui octonarius quoque fuiſſet, niſi ad Spectatores & ſe & orationem Lesbia convertiſſet. Sic illius in Eunucho: *Ita fac ut juſſi, deducantur iſti, &c.* Et illius quoque in eadem Scena, *Memini tametſi nullus moneas, &c.* Extremæ ſyllabæ initiis ſequentium verſuum ſunt accommodandæ; quod & aliis locis non paucis & animadvertimus, & indicavimus. Scripti mihi ſic videntur à Terentio,

Adhuc Archillis quæ adſolent, quæque eſſe oportet ad ſalutem
Signa, omnia huic eſſe video. Nunc primum iſtæc ut lavet
Facite: poſt deinde, quod juſſi, ei date bibere, & quantum imperavi
Date: mox ego revertar huc.

Facite, ut pro *fac,* reponerem non fecit verſus ratio; ſed quòd, *date* dixit poſtea, non *da. Date,* porrò eſſe legendum, non *dare,* & codices nonnulli teſtantur, & ratio indicat loquendi; dictum tamen

tamen id Interpres putat conſuetudine magis, quàm ratione: quòd ſi conſuetudinis id eſt, non ſcripturæ vitium, oſtendere debuit, aut alibi Terentium ſic ſcripſiſſe, aut Comicorum omnino quenquam ita locutum; quorum de medio ſumpta eſt omnis ratio. Quintum verſiculum iambicum eſſe puto octonarium: à quo quæ detracta ſunt, ſequenti adjecta ſunt verſui. Ita ergo legimus,

Per æcaſtor ſcitu' puer natu' eſt Pamphilo: quæſo Deos
Superſtes ut ſiet, quandoquidem ipſe eſt ingenio bono.

Magis res erat deſperata Actus quarti initio,

Hoccine credibile eſt, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua uti comparent commoda? ha
Idne verum eſt? imo id genus hominum eſt peſſimum, in
Denegando modo queis pudor eſt paululum:
Poſt ubi eſt tempus promiſſa jam perfici,
Tum neceſſario ſeſe aperiunt, & timent,
Et tamen res cogit denegare. Ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt.
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus
Proximus ſum egomet mihi. Attamen, ubi fides
Si roges, nihil pudet: hic, ubi opus eſt,
Non verentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi verentur.

Primum pentametrum iambicum fecit Eraſmus, quos nullos ſcripſit Terentius: ſequentes duos dimetros creticos: quod (taceo eorum verſuum eſſe authorem Eraſmum) fieri minimè poteſt: cum *atque exin,* moloſſum non creticum efficiant: quatuor ſequentes qui eſſent non notavit: creticos certè dimetros dicere non poteſt. In nono verſu deeſſe aliquid putavit, quòd pro cretico quarto iambus poneretur. At *res cogit,* eratne creticus ſecundus, ut pro quarto poſitum diceret iambum? In decimo creticos tres notavit, qui ubi eſſent, vellem profectò indicaſſet, nè nos in quærendo fruſtra laboraſſemus. In undecimo ut in nono, pro cretico quarto iambum poni notavit. Primum, ſi in nono pro cretico eſſe iambum putabat, quòd verſui deeſſe aliquid videretur, quid hîc commiſſum eſt flagitii, ut qui creticus eſſe debuerat, factus ſit iambus? Tum verò, *quis tu es,* creticum quis eſſe dixerit, ac non potius ſpondæum? Jam in verſu ſequenti ubi quatuor cretici? ubi in illo, *Si roges, &c.* tres? eſtne, *nihil pudet,* creticus? equidem non arbitror. Extremum eſſe voluit trochaicum ſcazontem, addere debuit catalecticum, quos nullos ſcripſit Terentius. Ego omnes eſſe arbitror iambicos tetrametros, hoc eſt, octonarios ſive quadratos, quales ſunt qui ſequuntur omnes uſque ad trimetros, quibus pene clauditur ſcena. Legendos autem ita cenſeo,

Hoccine credibile, aut memorabile, tanta ut cuiquam vecordia
Innata ſiet, ut gaudeat malis, atque ex incommodis
Alterius, ſua uti commoda comparet? ha, verumne id eſt? genus
Immo hominum id peſſimum eſt, in denegando queis pudor modo
Paululum adeſt, poſt ubi jam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum ſe neceſſario aperiunt, timent, & cogit res eos

Tum

Tum denegare. Ibi tum impudentiſſima eorum eſt oratio,
Quis tu es? quis es mihi? cur meam tibi? heus proximu' ſum egomet mihi.
Attamen ubi fides, ſi roges, nihil pudet: hîc, ubi eſt opus,
Nihil verentur: illic, ubi verentur, ibi non eſt opus.

Siqua vides immutata, quæ pauca vides, cogitare primum debes, quanta in exemplaribus ſit varietas, tum quàm facilè fuerit *eſt* addere, *e* geminare, & in contextum venire, pro *tum* ſcribi *cum*, *nihil* & *non* ſuis de mutuo ſedibus expuliſſe. *Eos*, quod additum à nobis eo loco quo Eraſmus deeſſe nonnihil imprudens divinavit, addidimus certè codicis teſtimonio. Ejuſdem ſunt qui ſequuntur & generis & menſuræ,

Sed quid agam? adeamne ad eum, & injuriam hanc expoſtulem cum [eo?
Male ingeram multa? atque aliquis dicat, nihil promoveris.
Multum moleſtus certè ei fuero, atque animo morem geſſero.

Ita enim ſunt legendi. Plura Guil. Bellai, capere epiſtolæ brevitas non poteſt, & omnia perſequi negotii eſſet & otii majoris: unum ſi addidero, quia in eo ſum loco, ſcribendi finem faciam. Legitur paulo poſt,

P. *Cur me enecas? hoc audi. Nunquam deſtitit*
Inſtare, ut dicerem eſſe ducturum patri,
Suadere, orare uſque adeo donec perpulit.
C. *Quis homo iſtuc?* P. *Davos.* C. *Davos?* P. *interturbat.*
C. *quamobrem?* P. *neſcio.*
Niſi mihi Deos ſatis ſcio fuiſſe iratos qui auſcultaverim.

Qui duo poſteriores verſus octonarii ſunt iambici, ut nunc quidem ſunt: judicio tamen noſtro trimetri eſſe debent tres, ac ſic legi,

C. *Quis homo iſtuc?* P. *Davos.* C. *Davos?* P. *Davos omnia.*
C. *Quamobrem?* P. *neſcio: niſi mihi Deos ſatis*
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultaverim.

Quanta orationi acceſſerit venuſtas intelligis, quæ certè cum locus ſuſpectus non eſſet vehementer, ad immutandum momenti nunquam ſatis habuiſſet, niſi in vetere ſatis exemplari ita ſcriptum reperiſſem. *Quis homo iſtuc?* P. *Davos.* C. *Davos?* P. *Davos interturbat omnia:* ego *interturbat* eſſe Interpretis affirmare auſim. Ejus generis quàm ſint multa neque credi, neque dici facile poteſt. In Phormione ita legebatur, *Itane tandem quæſo itidem item ut meretricem*, ubi abuſus ſis: cujus verſiculi duo illa verba, *Ut meretricem*, eſſe quoque Interpretis indicat apertè ſenarius. In Andr. Act. IV. Scen. III. ſcriptum ſic erat,

M. *Ne me attingas, ſceleſte, ſi pol Glycerio non omnia hæc.*
D. *Eho inepta, neſcis quid ſit actum.* M. *quid ſciam?*

Ego utrumque trimetrum eſſe puto. Illudque, *quid ſit actum*. Interpretis eſſe, non Authoris, proinde ita legendum,

Ne me attingas, ſceleſte, ſi pol Glycerio
Non omnia hæc. D. *eho inepta, neſcis.* M. *quid ſciam?*

Neque recuſem quin quantum de judicio hoc meo, tantum de exiſtimatione detrahatur.

Habes Guil. Bellai! conjicere unde poſſis, aut quid ego effecerim, aut quid efficere voluerim: neque verò dubito, quin ut poſt alios

alios multa nos ſatis deprehendimus, poſt nos alii quoque multa ſint animadverſuri. Optamus autem gratus tibi ſit conatus iſte noſter, & utilis. Studioſis, ut favore tuo cum publica utilitate conjuncto, in qua vigiliarum omnium mearum præmium ſemper putavi reponendum, in utriuſque linguæ authoribus caſtigandis noſtris indies accendatur induſtria. Vale.

Lugduni, ad Cal. Apriles.

ANTONIUS GOVEANUS DE VERSIBUS TERENTIANIS.

TERENTIANI verſus, aut Iambici ſunt, aut Trochaici. Iambici pedes duos recipiunt, Iambicum & Spondæum, & in quos ii diſſolvuntur, nullos præterea. Trochaici item duos, Trochæum & Spondæum, & in quos ii diſſolvuntur, nullos præterea. Iambici aut monometri ſunt, aut dimetri, aut trimetri, aut tetrametri. Monometri unam habent menſuram, hoc eſt, pedes duos; duas dimetri, tres trimetri, hoc eſt, pedes ſex, unde à Latinis Senarii dicti ſunt. Tetrametri quatuor, hoc eſt, pedes octo: qui & octonarii à Latinis, & quadrati, & longiſſimi dicuntur. Monometri & trimetri juſtæ ſemper ſunt menſuræ, & veri ſemper iambici, hoc eſt pedem ultimum ſemper habent iambum. Dimetrorum & tetrametrorum juſtæ quidem ſunt menſuræ, qui acatalectici vocantur, iique veri ſemper apud hunc authorem ſunt iambici. Injuſtæ quidam menſuræ ſunt, & ii non ſemper veri ſunt iambici, ſed ut plurimum ſpondæum, aut dactylum ultima ſede recipiunt, dicunturque ſcazontes. Injuſtæ autem eſſe verſus menſuræ modis duobus accidit: aut enim juſto ſyllabæ minores ſunt, aut majores: illi catalectici, hi hypercatalectici ſunt nominati. Dimetri, ut multi ſint catalectici, ita nulli hypercatalectici reperiuntur. Nunc trochaici, aut dimetri ſunt, aut tetrametri, catalectici omnes, vel hypercatalectici, & ii octonarii: nulli ſiquidem dimetri hypercatalectici ſunt. Nimis fuere ingenioſi qui denarios verſus in Terentio ſunt commenti, qui pentametros iambicos, qui dimetros redundante pede, qui dimetros creticos, qui creticos monometros, redundante pede, qui è cretico uno verſum breviſſimum, qui creticos in quibus pro cretico poneretur moloſſus, poneretur & iambus, qui & ſenarios iambicos hypercatalecticos, qui monſtra illa verſuum è trochaicis & iambis conflata. Porrò nec ab iambicis ad trochaicos, nec ab iis ad illos tranſit Poëta, niſi (quæ vetus doctorum fuit opinio, longo à me intervallo renovata) res id aut poſtulet, aut certè ferat. Quomodo autem id res aut poſtulet, aut ferat, ſuis locis in iis Commentariis docebimus, quos in Terentium paramus. Quæ poëtarum more licere ſibi voluit Terentius, quæ quidem pauca ſunt, hæc animadverti: in unam contrahit ſyllabam, *meus, tuus, ſuus, deum, deos, deæ, prior, puer, rei, ebo, fuit, ea*: in duas *eadem, eodem, duarum*: diſſolvit *jam* in ſyllabas duas, in tres *vero*, in quatuor *virginem*, in quinque *ejuſmodi*. *Redducere, redductus, relliquus* geminata effert conſonante. Literam, quæ in

optimus

optimus extrema eſt, tollit frequentiſſimè: extremâ prioris verſûs vocali eſt cum ad inchoandum ſequentem utatur: eſt cum, ſi fortè vocalis ſit, à vocali quæ ſequentem inchoat verſum, elidi velit; quemadmodum quæ ſequentem inchoat, ab ea interim abſumitur vocali quæ præcedentem claudit. Hæc judicio noſtro ſunt, quæ de verſibus Terentianis & præcipi debuerunt neceſſario, & verè potuerunt.

DE LUDIS MEGALENSIBUS.

DE Ludis Megalenſibus quia certi nihil apud Authores reperiebam, non abs re putavi, quæ colligere ipſe potui, in medium afferre. Μεγαλεσίους Magnos dici à Græcis Deos author eſt Donatus: σίους enim Æoles Deos vocant: unde Sibyllas dici vult Ariſto: quod Deorum mentes conſiliaque perſpiciant. Magnos verò Deos, intelligo, quos Majorum gentium Cicero vocat, qui à terris in cœlum non pervenere: tales habebantur Jupiter, Neptunus, Minerva, Juno. At neque magnis omnibus Diis, ſed tantùm cœleſtibus erant hi ludi conſecrati. Hos eſſe quos Romanos interim videmus appellatos, ex eo colligo, quod Aſconius ſcribit, Romanos ludos Magnos quoque appellari, quòd magnis Diis erant inſtituti: quos eoſdem Circenſes dictos putat. Unde illud Virgilii, *Magnis Circenſibus actis.* Non eſſe eoſdem ludos Megalenſes, & eos equos Megaleſia dicimus, ex Ciceronis Oratione de Aruſpicum reſponſis apertè colligimus, ubi Megaleſia Megalenſibus celebrari dicit: Verba ſic habent, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri majores ante templum in ipſo Matris magnæ conſpectu Megalenſibus fieri celebrarique voluerunt? qui ſunt more inſtitutiſque maximè caſti, ſolennes, religioſi, quibus ludis primum ante populi conſeſſum Senatui P. Africanus iterum Conſul ille Major dedit, ut eos ludos hæc lues impura pollueret: quô ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis causâ acceſſerat, manus adferebantur: quò matrona nulla adiit propter vim conſeſſumque ſervorum. Ita ludos eos quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita in hac urbe conſederit, qui & uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipſo & appetita religio externa, & Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur: hos ludos ſervi fecerunt, ſervi ſpectaverunt, tota denique hoc Ædili ſervorum Megaleſia fuerunt. Extrema hæc verba declarant illos ludos, quos Megalenſibus in Palatio in ipſo Matris magnæ conſpectu fieri dicebat initio eſſe Megaleſia: nam & Livius ſcribit M. Jun. Brutum ædem magnæ Matri Deûm in Palatio dedicaſſe, & ludos ob eam dedicationem factos, Megaleſia appellaſſe. Megalenſes porrò ludi, ſive Romani, ſive Magni, ſive Circenſes, ſub regibus fuere inſtituti: fiebantque ſub initium menſis Septembris: durabant autem non amplius dies novem. Cicero in actione prima in Verrem: Nonnæ ſunt hodie Sextiles, hora nona convenire cœpiſtis: hunc diem jam ne numerant quidem: decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus eſt: ii ludi dies quindecim auferent: deinde Romani continuo conſequantur; ita propè XL diebus

bus interpoſitis, tum denique ſe ad ea quæ à nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur. Quorum dierum ſi quis rationem ſubducat, & ſub initium Septembris cadere Ludos Romanos, & non amplius novem dies duraſſe deprehendet. De iis Ludis Romanis ita Cicero libro quinto in Verrem: Nunc ſum deſignatus Ædilis; habeo rationem quid à populo Romano acceperim, mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum ceremonia Cereri, Liberæ, Liberoque faciendos, mihi Floram matrem Populo plebique Romanæ, ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciundos, mihi ſacrarum ædium procurationem, &c. Quo loco Megalenſes ludos non omiſiſſet, quos Ædiles ſumma religione & dignitate faciebant, niſi iidem & Megalenſes ludi fuiſſent & Romani. Hac tamen tota de re aſſeveranter dictum nihil velim.

DE TIBIIS PARIBUS ET IMPARIBUS.

CHOROS ad diſtinguendos actus adhibebant Græci Poëtæ, Latini tibias adhibuere, in gravi Comœdia dextras, in levi ſiniſtras; quare gravem ſonum dextræ, acutum ſiniſtræ emittebant, ut ſono comœdiæ vel levitati vel gravitati reſponderent. Quod ut fieret commodius, impares fiebant dextræ, hoc eſt, unico foramine, ſiniſtræ pares & geminæ, ut cùm duobus foraminibus exiret ſonus, diſtractus, & diſſectus acutior ad aures perveniret. Adhiberi utræque ſolebant, cum mixta è genere utroque erat comœdia.

ANTONIUS GOVEANUS

EX INSCRIPTIONE ANDRIÆ.

Mihi ſic inſcriptio hæc videtur legenda:

ANDRIA Terentii. Acta ludis Megalenſibus M. Fulvio, M. Glabrione Ædilibus Curulibus. Egere L. Ambivius Turpio, L. Attilius Præneſtinus. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus & imparibus, hoc eſt, ſiniſtris & dextris. Tota Græca eſt.

Menandrou: edita M. Marcello, Cn. Sulpitio Coſſ.

Ex Act. I. Scen. I. *Imo*, apud hunc authorem priore & producta & brevi reperio. Unde venio in opinionem ſcribi debere gemino *m*, alteriúſque detractione corripi poſſe priorem. Et Scen. II. *Circuitione* pentaſyllabum. Et Scen. V. *Ne ad morbum etiam. M. teneo.*] Verſus hic finitur ſcenæ ſequentis initio. Ex Act. II. Scen. I. *Quid ait Byrrhia?*] Finis præcedentis verſus. Et Scen. II. Notatu dignum id putavi, quòd in illo, *Etiam puerum inde abiens conveni Chremis, Olera, & piſciculos minutos ferre obolo in cænam ſeni. Conveni* pro *inveni*, & occurri ſumitur. Eodem modo ſumitur in illo Eunuchi Act. II. Scen. II. *Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc atque ordinis*: quod non viſus eſt Donatus intelligere. Cicero in

Catone majore, *Equidem efferor ſtudio patres veſtros, quos colui & dilexi, videndi:* neque eos verò ſolùm convenire aveo quos ipſe cognovi; ſed illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipſe conſcripſi. Quo in loco convenire Theodorus interpretatur εὑρεῖν quod certè eſt invenire: ubi nos erraſſe Theodorum putavimus aliquando. Terentii illud in Hecyra apertè id demonſtrat:

Pam. *In arcem tranſcurſo eſt opus.* Par *cui homini?* Pam. *tibi.*
Par. *In arcem! quid eo?* Pam. *Callidemidem hoſpitem*
Myconium, qui mecum una advectus eſt, conveni.
Quid ceſſas? Par. *quid vis dicam? an conveniam modo?*

Ex Act. IV. Scen. I. *Niſi mihi Deos ſatis ſcio fuiſſe iratos.*] *Niſi* poſteriore producta, ſumitur autem hoc loco, ut multis aliis in hoc eodem Authore, pro *ſed.* Vide Eunuch. Act. III. Scen. IV. verſum ultimum. Et Scen. V. *Ah, ah, ah.*] Hiſtrionis tertia interjectio eſſe videtur, proindéque extra verſum eſt. Vide Eunuch. Act. III. Scen. I. & Heautont. Act. V. Scen. I. Et Scen. VI. *Quæ ſe inhoneſte optavit parare hic divitias.*] Egere locus hic notatione viſus eſt propter novitatem, malam favoris conciliatricem. Sunt qui *parere* non *parare* ſcripſiſſe Poëtam velint: ad id facere eſt, non ſanare vulnus: neque enim *parare* in cauſa erat cur ſuis numeris non conſtaret ſenarius, neque *parere* ut conſtaret. Ego *ditias* non *divitias* ſcripſiſſe Terentium puto. Idem in Heautont. Act. I. Scen. II. *Parentes, patriam incolumem, amicos, genu', divitias,* ubi quoque *ditias* poſtulat octon. iambicus. Rurſus Act. III. Scen. II. *Vicinum hunc: noſtin'? at quaſi is non divitiis,* ubi & *ditiis* verſus efflagitat ſenarius. *Dis certe* pro *Dives* idem dixit in Adelph. *Dis quidem eſſe Demea.* Cum igitur *divitiæ* nuſquam reperiam apud hunc authorem, niſi his locis quos citavi, & his ipſis omnibus *Ditiæ* carmen poſtulet, & quemadmodum *Dis* pro *dives,* ita *Ditiæ* pro *Divitiæ* dici potuerint, rem dignam putavi quam & indicarem ego, & in quam alii diligentius inquirerent. *Optumè hoſpes, pol, Crito antiquum obtines.*] *Opportune* pro *optimè,* qui legendum putant ut verſui conſulant, potiùs quàm *morem* addant, vident meo judicio parum: nam & *opportune* ſententia non poſtulat, & in Hecyra ita Terent.

At tu æcaſtor morem antiquum atque ingenium obtines. Non eſt quòd nos moveat interpretis authoritas in illud Gnathonis in Eunucho: *Non cognoſco veſtrum tam ſuperbum,* ubi ille *ſuperbum* dici vult abſolutè, ut hoc Andriæ *Antiquum obtines:* non eſt inquam quod nos moveat: ſcriptum ſiquidem invenio eo loco, *Non noſco genu' veſtrum tam ſuperbum.* Eſt quod Galli dicunt, *vous ne ſerez pas ſi mauvais, voſtre pere eſtoit ſi bon.* Ex Act. V. Scen. IV. *Andr. Ego Critonem video? & certe is eſt, ſalvos ſis Crito.*

Verſus hic, cum trochaicus eſſe debeat catalecticus, corruptè legitur: quem ut emendaret Eraſmus, *Is* detraxit: verſui quidem certe conſuluit, elegantiæ non habuit rationem, quæ *is* ſibi detrahi non patitur. Ego poſt eam interrogationem, *Andrium ego Critonem video? Et certe* ſubjici non puto commodè; *Ecere* non *Et certe,* puto ſcripſiſſe Terentium. *Ecere* autem adverbium eſt jurandi, ac ſi diceres, *per ædem Cereris,* ut *Æcaſtor, per ædem Caſtoris, Ædepol,*

Ædepol, per ædem Pollucis. Eo uſus eſt Plautus, eo Terentius non ſemel. Ita & elegantia & verſus Terentium ſcripſiſſe clamant. Idem erat flagitium in Eunuchi Act. V. Scen. II. Idem in Adelph. Act. I. Scen. I. Idem multis aliis locis. *Itane verò obturbat?*] Locus ſi, ut Interpretes volunt, accipiatur, ut *verò* adverbium ſit, ſintque hæc inter ſe diſtincta, *Itane verò? obturbat*, corruptum eſſe locum aſſeveratione omni confirmo. Quod ſi *verò* nomen ſit caſu dandi, referaturque ad verbum *obturbat*, obturbare vero erit veritati obſtrepere. Miratur ergo Crito tam eſſe veritati adverſum Simonem, ut ei obſtrepat, & vera dicentes amet interpellare.

EX INSCRIPTIONE EUNUCHI.

Mihi inſcriptio hæc ſic legenda videtur:

PUBL. Terent. Afric. Eunuchus. Acta ludis Magalenſ. L. Poſthumio Albino, L. Cornelio Merula Ædilibus Curulibus, Egere L. Ambivius Turpio, L. Attilius Præneſtinus. Modos fecit Claudius Flaccus Claudii filius, tibiis duabus dextra & ſiniſtra. Acta ſecundò eſt. Græca eſt Menandru. Edita M. Valerio Meſſala. C. Fannio Strabone Coſſ.

Ex prologo. *Poſtquam ædiles emerunt.*] Antequàm fabulæ ante populum agerentur, agebantur privatim apud ædiles.

Quàm plurimis, & minimè multos lædere.] *Quàm plurimis* duæ ſunt dictiones. Loci ſententia, cujus nos Æmilius Ferretus admonuit, hæc eſt, *Si quiſquam eſt qui bonis placere velit potiùs quàm malis* (nam per plurimos, eoſdem hîc intelligimus, quos Græci per πολλὰς) neque tamen malos lædere, in iis eſſe ſe Poëta profitetur. Adverbium *potius* ſubintelligi non eſt novum: ſic Ulpianus, ſic Cicero lib. III. in Verrem eſt locutus. Sic Homerus ὀδυσσ. ρ.

Αὐτὸν ἔχοιμί τε βύλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶν δε.

Ex Act. I. Scen. I. *Perſicies.*] Alibi *pertendes:* in quam ſignificationem dicitur à Terentio Heautontimor. Act. V. Scen. V. *Video non licere, ut cœperam, hoc pertendere.* Ex Act. II. Scen. II. *Ad cœnam ut veniat.*] *Cœna* hic pro prandio: nam quam nunc cœnam dicimus, veteres veſpernam dixiſſe teſtis eſt Non. Marcellus. Vide Act. III. Scen. II. Verſ. 26. *Ego illum.* Et Scen. III. *Calidum.*] Male interpres putat *Callidum* ſcribendum: nam & Græci θερμὸν dicunt, & verſus aliter non conſtat. Ex Act. III. Scen. I. *Ha, ha, he.*] Poſteriores duæ interjectiones hiſtrionis ſunt, & extra verſum. Vide Andr. Act. IV. Scen. IV. & Heautont. Act. V. Scen. I. Et Scen. II. *Vel ſobrius.*] Hinc colliges invitatam fuiſſe Thaidem à Milite non ad veſpernam, ut veteres loquebantur, cum adhuc eſſet ſobrius; vide quod ſupra notavimus Act. II. Scen. II. Vide Act. IV. Scen. VII. verſu penultimo.

Parata omnia. Gn. *fiat.* Tha. *diligenter, Pythias.*] Aut *præſto omnia* ſcribendum eſt, aut *fiat* ſyllaba una faciunda: quod magis placet, *parta* omnia maluiſſem, ſi proprietas ſermonis paſſa fuiſſet, non enim *parere* cœnam dicimus, ſed *parare*. Et Scen. IV. *Niſi*

quicquid eſt.] *Niſi* pro *ſed*, vid. Adelph. Act. I. Scen. II. verſum ultimum. Ex Act. IV. Scen. IV.

Verum hercle hoc verbum eſt, ſine Cerere & Libero friget Venus. Verſum hunc ſcriptum etiam hoc modo reperio:

Verum hercle verbum hoc eſt, ſine Cerere & Baccho friget Venus.] Atque ita ſi legatur, iambicus erit octon. acatalect. quales & ſuperiores & inferiores omnes. Niſi velis *Libero* eſſe dactylum. Vide quæ in verſiculum illum Adelphorum Act. II. Scen. I. eſt à nobis adnotatum. Et Scen. VI. *Abi tu.*] *Abi* poſteriore correpta.

Et Scen. VII. *Domique, focique, fac viciſſim ut memineris.*] Hinc colligas non fuiſſe ad veſpernam, ut ante dicebamus Act. III. Scen. II. invitatam Thaidem, cum eodem die Sanga coquus à Gnathone ſui officii commonefiat. Præterea, quod multò maximum eſt argumentum, tot res poſt cœnam geri eodem die nòn potuerunt, ſi cœnam pro veſperna ſumimus.

Ex Act. V. Scen. V. *Quod mœchis ſolet.*] Athenienſes mœchis pudenda & ſedes expilabant. quod ſupplicii genus παρατιλμὸς dicebatur.

EX INSCRIPTIONE HEAUTONTIM.

Inſcriptio mihi hæc ſic videtur legenda:

PUBL. Terentii Afri Heautontimorumenos. Græca eſt Menandrou. Acta ludis Megalenſibus L. Cornelio Lentulo, L. Valerio Flacco Ædilibus Curulibus: Egit L. Ambivius Turpio. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Acta deinde duabus dextris. Acta etiam tertio. Edita T. Sempronio Graccho, M. Juventio Helua Coſſ.

Ex Prologo.

Id primum dicam, deinde quod veni eloquar.

Locum hunc, quo in hoc authore obſcurior nullus, notare malui, quam emendare: ut in re tam difficili, atque perplexa, ſuum cuique judicium, relinqueretur. Primum non eo ordine, quo res propoſita eſt, narratur: neque enim hæc quæ ſequuntur,

Ex integra Græca integram Comœdiam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon:

Duplex quæ ex argumento facta eſt ſimplici. Hæc, inquam, non demonſtrant, cur partes ſeni poëta dederit, quæ erant adoleſcentium: quod tamen dicturum ſe primum pollicetur. Jam ubi poſt paulo dicit, Oratorem eſſe ſe, non Prologum, non docet cur venerit: venerat enim Hiſtrio non ut prologum recitaret, ſed ut ageret Fabulam: id tamen fuerat quod ſecundo loco erat dicturus. Deinde quis ille ſenex, cui adoleſcentium erant datæ partes? quæ illæ ipſæ adoleſcentium partes? Ego, ut quod ſentio paucis dicam, verborum ordinem perturbatum tantas loco tenebras puto attuliſſe: quod ſi ita legamus, *Id deinde dicam, primum quod veni eloquar*, erunt omnia clariora. Nam cum prologi ad adoleſcentibus ſolerent recitari, eſſetque L. Ambivius ſenex, qui prologum recitaret: cur adoleſcentium partes ſeni eſſent demandatæ, mirari populus jure potuiſſet; cujus facti

causam

cauſam dicturum ſe pollicetur, ubiquare venerat explicaſſet. Veni, inquit, ut ex integra Græca, integram comœdiam agam, quæ ex ſimplici argumento duplex facta eſt. Dicerem & cuja eſſet Græca, & Latinam quis fecit, niſi partem veſtrûm maximam ſcire arbitrarer. Habetis cur venerim, dicam jam nunc cur partes has prologi, quæ erant adoleſcentium, ſenex didicerim. Non Prologum voluit me eſſe poëta, hoc eſt, fabulæ argumentum narrare, ſed Oratorem fecit, qui pro ſe apud vos cauſam dicerem, adverſus eos rumores, quos de ſe malevoli diſtulerunt. Contaminaſſe ſcilicet Græcas multas, dum facit paucas Latinas. Orator ergo ad vos venio ornatu Prologi. Ex Act. IV. Scen. III. *Voſtrum Senem*. Sy. *Imo ut.*] *Imo* priore brevi.

EX INSCRIPTIONE ADELPHORUM.

Mihi ſic inſcriptio hæc videtur legenda :

ADELPHI Terentii. Acta ludis Funebribus L. Æmil. Paul. Q. Fab. Maxim. P. Cornelio Africano Ædilibus Curulibus. Egere L. Attilius Præneſtinus, L. Numidius Poſthumus. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis dextris. Facta Latina eſt è Græca Menandrou, L. Anitio Gallo, M. Cornelio Cethego Coſſ.

Ex Act I. Scen. II. *Niſi quidquid eſt.*] *Niſi* pro *ſed.* Ex Act. II. Scen. I.

Dŏmŏ mē *eripuit, verberavit, me invito abduxit meam.*

Domo me e, anapæſtus eſſe videtur : alioquin non conſtabit Trochaicus. Ablativos eſſe, *primo*, *vero*, *cito*, *ſedulo*, *mutuo*, *crebro*, *ſero*, ultimiſque correptis dici interim, nemo neſcit. Act. V. Scen. VIII. *animo* extremam corripere adnotavimus. Et Act. IV. Scen. I. *Quaſi puero.*] *Puero* diſſyllabum. Et Scen. II. *Niſi me credo.*] *Niſi* pro *ſed.* *Quonam ?* Sy. *illic ubi, &c.*

Verſum hunc denarium catalecticum trochaicum faciunt, quos nullos ſcripſit Terentius. Alibi *quidnam ?* Sy. *illuc, &c.* Ego legendum putarim, *Ubinam ?* Sy. *ubi etiam, &c.* ut ſic Trochaic. octon. hypercat. *Quonam*, non videtur ſententia poſtulare : illic Donatus non legit. Et Scen. V. *Domi virginem.*] *Domi* poſteriore correpta, niſi virginem quadriſyllabum facis. *Abi domum.*] *Abi* poſter. correpta. Ex Act. V. Scen. VIII. *Corpore & animo.* M. *Gaudeo*] nĭmŏ *gau*, anapæſtus : hoc idem etiam Act. II. Scen. I. adnotavimus, in *domo me eripuit, &c.*

EX INSRIPTIONE HECYRÆ.

Hæc inſcriptio judicio noſtro ita legenda eſt :

TERENTII Hecyra. Tota Græca eſt Apollodorou. Edita Cn. Octavio, T. Manlio Torquato Coſſ. Acta primò ludis Romanis, Sex. Jul. Cæſare, Cn. Corn. Dolabella, Ædilibus Curulibus, ſine Prologo : non eſt placita. Relata eſt iterum ludis Funebribus L. Æmilii Pauli, non eſt placita tota. Relata eſt tertiò, Q. Ful. L. Martio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Tur-

pio: modos fecit Claudius Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Placuit.

Ex Act. III. Scen. IV. *Imo quid*] Anapæſtus, vide verſum ultimum. Scen. IV. Act. IV. Vide Hecyr. Scen. ult. Ex Act. IV. Scen. IV. *Imo ut.*] Anapæſtus. Vide Act. III. Scen. IV.

EX INSCRIPTIONE PHORMIONIS.

Hæc inſcriptio judicio noſtro ita legenda eſt:

PUB. Terentii Afri Phormio. Acta ludis Romanis L. Poſthumio Albino, L. Cornelio Merula Ædilib. Curul. Egere L. Ambivius Turpio, L. Attilius Præneſtinu. Modos fecit Claud. Flaccus, Claud. filius, tibiis paribus. Tota Græca eſt Apollodorou, ἐπιδικαζομένη. Acta quartò eſt. Edita C. Fannio Strabone, M. Valerio Meſſala Coſſ.

Ex Act. I. Sc. IV. *Nam abſque eo eſſet. Recte mihi vidiſſem.* Scriptum in alio exemplari reperio, *Nam abſque eo recte ego mihi vidiſſem.* Quòd ſi *eſſet* legamus, aut notandum novum erit locutionis genus: aut ita oratio diſtinguenda, *Nam abſque eo, eſſet recte, ego mihi vidiſſem.* Ex Act. II. Sc. I. *Nil ſuave meritum eſt.*] In hæc verba ita Interpres, *Ordo & ſenſus hic eſt: Nihil mihi mercedis ſuave eſt, ut ego illam cum illo nuptam feram. Suave* enim meritum, *ſuavem* mercedem ſignificat. Ego ſcriptum fuiſſe puto, *Nil ſuave meritu' eſt*: ut ad Antiphonem ea verba ſic referantur, *Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem? non faciam, non enim meritus à me eſt, ei ut eſſe dulce aut ſuave aliquid patiar.* Poteſt & ſic id intelligi: *Nihil mihi fecit Antipho ſuave, ut ei aliquid eſſe ſuave permittam. Mereri,* pro *facere* non hoc tantùm loco uſurpavit. Ita in Hecyra, Act. III. Scen. V.

Quæ nunquam quidquam erga me commerita eſt, pater,
Quod nollem, & ſæpe quod vellem meritam ſcio.

Nempe Phormionem.] Alia exemplaria habent, *Num Phormionem?* atque ita conſtat Senarius. Vide an malis literarum tranſpoſitione, in Phormionem primam breviter dici: cum & Apollodorus, cujus hæc fabula eſt, ejus dictionis ſyllabam primam corripuerit. Quod qua ratione fecerit non video, niſi pro Phormio Phromio ſcripſerit. De his literarum tranſpoſitionibus, vide Theodorum Grammaticæ libro quarto. Et Scen. III. *Eho tu ſobrinum tuum.*] Apud Ciceronem in Oratore ad Brutum legimus, *Eho tu cognatum. Id quod lex jubet.*] Vide num legendum, *Ei quod,* &c. ut paulò poſt, cum Senis verba repetit Phormio, *Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? Non agam, i.*] Dactylus. Ex Act. III. Scen. II.

Dorio audi obſecro. D. *non audio.* P. *parumper.* D. *quin omitte me.*] In hunc verſum ita Interpres, *Sunt qui ſic legant, ut Dorio Phædria dicat: Leno, audi: iterum Phædria: Obſecro.* Certè qui ita orationem diſtinguebant, id viderunt, non petere Phædriam à Lenone ut audiret: ſed ut parumper Leno pecuniam exſpectaret. Neque enim reſpondiſſet Leno, Non audio, ſi audientiam tantùm adoleſcens poſtularet: id ſiquidem reſpondere ſolemus, cum quod petitur non conceſſuros non ſignificamus. Ego diſtinguendam ita orationem non puto: cum illud *Audi,* lenoni tam obſtinato ad dene-

denegandum minus convenire videatur. Verſum eſſe trochaicum conſtat, ſi *Audi* non detrahimus, hypercatalecticum, cum *Dorio* primam habeat longam : à muneribus enim, non ab haſta nomen habet, & in hac ipſa Scena bis prima producta reperitur : ſin detrahimus, & ſententiæ conſulitur, & verſus Trochaicus fiet catalecticus, quales qui ſequuntur omnes, qui quidem Trochaici ſunt. *Parumper* illud Phædriæ ad exſpectationem pecuniæ, non ad audientiam referri debere omnino confirmo : ſequitur enim, *Neque exorare ut maneas triduum hoc ?* Locus hoc habere ſententiæ videtur, Dorio, inquit Phædria, exſpecta obſecro dum pecuniam conficio. Surdo, inquit Dorio, fabulam narras. Miſſum me fac, moleſtus es. Hic Phædria, *Audi quod dicam, Dorio, non me capis :* quod parumper peto ut exſpectes, eſt ut triduum tantùm exſpectes, ne quod parumper ut exſpectes peto, putes, petere me, hominum aliorum more, ut in multos dies aut menſes exſpectes.

A. *Miſeritum eſt.* P. *hei veris vincor.* G. *quam eſt uterque ſimili' ſui ?*] In hac ſcena verſus non eſt alius difficilior intellectu. *Miſeritum eſt*, dicere per ironiam Antiphonem vult Interpres : quod ego illi aſſentior. At quid ſit *veris vincor :* quid, *Quàm eſt uterque ſimilis ſui*, neque ille dicit, neque ego aſſequor. Scriptum fuiſſe credo, *Hei verbis vincor.* Vincebat enim Lenonis in negando pertinacia & loquacitas, adoleſcentis ingenui atque liberalis pudorem. Quamobrem ſecum Geta, Quàm Leno is, inquit, mores Lenonis habet, & Phædria pudentis atque liberalis adoleſcentis, qui verbis à Lenone vinci ſe fateatur. Et Scen. III. *Dum igitur diëm licet.*] *Diem* una ſyllaba ; hunc verſum citat Priſcianus ſine *diem.* Ego malo propter elegantiam ſyllabam facere unam quàm tollere, cum ea dictione ſublata, verſus etiam aliud deſideret. Ex Act. IV. Scen. IV. *Aruſpex.*] *Aruſpex* qui ab Haruga derivatur, primam vocalem habere debet aſpiratam.

Ex Act. V. Scen. II. *Vorſuram ſolvis*] *Vorſura* potius legendum ſeptimo caſu, quàm *verſuram*, etſi Budæo aliter videtur. Et Scen. III. *Capiebat ſtatim*] *Statim* priore longo pro perpetuo & æqualiter. Et Scen. VI.

G. *Vapulabis.* A. *Id tibi jam quidem fiet, niſi reſiſtis, verbero.*
G. *Familiariorem oportet eſſe hunc qui minitatur malum.*

Scenam hanc trochaicis conſtare catalecticis verſus metientibus clarum eſt. Quare cum prior ille verſus neque trochaicus eſſet ejus menſuræ, quam Terentiani verſus nunquam excedunt, hoc eſt, cum neque octon. eſſet catalecticus, neque hypercatalecticus, incidit animo ſuſpicio, loco aliquid eſſe additum, vel certè detractum : quid id eſſe poſſet, cum reperire non poſſem cogitando, in codicem incidi, vix dignum, qui mihi fidem facere deberet, niſi judicii ratio acceſſiſſet. In eo ita ſcriptum reperi :

G. *Vapulabis. Curialis vernula eſt qui me vocat.*
A. *Id tibi quidem jam fiet, niſi reſiſtis, verbero.*
G. *Familiariorem oportet eſſe hunc qui minitat malum.*

Quæ lectio propter multas res mihi probatur : verſui enim conſulitur, & id quod ſubjecit, *Familiariorem eſſe oportet, qui minitat malum*, explicatur magis : vocare enim potuit quivis, vernula

 etiam,

etiam, minitare malum (ut loci hujus verbo utar, quo uſos antiquos notatum video à Priſciano) non niſi qui in eum jus habeat & imperium: unde in ſuſpicionem venit Geta, herum eſſe, à quo vocaretur, non vernulam, quemadmodum initio putabat, cui verbera etiam minitaverat. Id unum relinquebatur dubium, quid Curialem vernulam dixiſſet Poëta, cùm Curiales hi dicantur, qui curiæ ſint ejuſdem, curiámque ſervi non haberent, neque apud Romanos, neque apud Græcos. Ea de re duæ animo ſubibant opiniones, aut legendum, *Familiaris vernula eſt*, nam & ſubjecit, *familiariorem*, & verſus utrumque patitur trochaicus: aut ſervos curiales dici poſſe, qui dominis ſerviunt ejuſdem curiæ. Populares enim dicuntur etiam ſervi, qui dominis populi ejuſdem ſerviunt: ita enim ſumendum illud puto, Act. I. Scen. I. *Amicus ſummus meus & popularis Geta*. Palliatam enim eſſe fabulam meminiſſe debemus, civitatemque Athenienſem in δήμους, hoc eſt, populos diviſam fuiſſe, quemadmodum hodie eſt Florentina. Nam putare ideo à Davo popularem Getam appellatum, quòd eſſent nationis ejuſdem, quod Interpreti video placuiſſe, ignorare eſt populos fuiſſe diverſos Getas & Davos, & ſervis nomina dari ſolita ab eo populo unde eſſet quiſque. Diverſos autem fuiſſe populos Strabo libro ſeptimo his verbis teſtatur: Fuit & alia regionis diviſio ex antiquis permanens temporibus, alios enim Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem qui ad Pontum in orientem vergunt, Dacos autem qui in oppoſitum verſus Germaniam & ad Iſtri fontes, quos olim Davos vocatos eſſe reor. Ex quo apud Athenienſes Davorum & Getarum nomina ſervilia plurimùm abundabant. Hoc ſanè credibilius eſt, quàm à Scytharum gente derivari, quos Daas vocant: longè enim illi ad Hyrcaniam poſiti ſunt, nec ex eo loco Athenas mancipia deportata putandum eſt. Hæc Strabo, Regio ergo eadem erat & Davorum, & Getarum, & lingua eadem, quemadmodum poſt paulo ſcribit idem Strabo; proinde gens eadem, ſed in populos varios diviſa: neque protinus ejuſdem populi dici debent, qui ejuſdem gentis ſunt, & nationis. Et Scena ſeptima. *In angiportum hoc*.] Priſcianus legit *hunc*, ut probet etiam genere maſculino *angiportum* reperiri. Et Scena nona. D. *Ut voles faciet*. N. *imò ut jam ſcias*.] & *imò ut*, anapæſtus.

JULII CÆSARIS SCALIGERI LIBER DE COMCICIS DIMENSIONIBUS.

Ad Silvium Cæſarem filium.

QUibus artibus poëtarum ingenia excolerentur, cùm eſſet à nobis duobus libris explicatum; non prius abſolutum fuiſſe opus illud videbatur, quàm addita de verſibus comicis commentatione inſtitutum teneremus. Nam cùm de origine, generibus, partibus fabularum, quæ in ſcenam afferrentur, & ab aliis olim, & à nobis ipſis ſuo loco ſit diſputatum: in animo habebamus, totum hoc negotium legare iis, qui de pedum quantitate, deque verſuum ratione conſcripſerant. Verùm cùm & maximus

vir

vir Eraſmus, & poſt eum plerique alii ita hanc conficere Provinciam aggreſſi ſunt, ut & ille his non pauca reliquiſſe, & hi eadem illa aut reſeciſſe, aut præteriiſſe viſi ſint, coactus ſum, Silviole fili, hac quoque opera oſtendere animum erga te noſtrum: ut quem in locum Naturæ ope teipſum evehere mirabamur, noſtris auſpiciis promoveri, ac provenire eò poſſis. Nam cùm per neceſſaria per ſe cognitio eſt ipſa, tum etiam ſi non eſſet, videntur tamen viri illi talem effeciſſe: ſive ad eorum magnitudinem intueare, quam ad hujuſmodi lucubrationem demiſiſſent: ſive negligentiam ſpectes, qua mutilam depravatamque relinquerent.

Ac primùm quidem quam Eraſmus affert, vereor ut accipienda ſit dubitatio: ſit, nécne certis pedibus aſtricta comœdia. Nam quanquam Quintilianus hoc dixiſſe videtur, non tamen pedum leges potius, quam trimetrorum præſcriptionem deſideravit: neque in omnibus, ſed in Terentianis tantùm: quarum gratiam, quam elegantia orationis atque puritate conſequutæ eſſent, diminutam putabat licentia verſuum longiorum: cùm tamen Plautus nihilo ſit in trimetris frequentior. Hoc autem amplius eadem in quæſtione peccat Priſcianus: quoſdam eſſe, qui in Terentii fabulis extare metra negent, atque eoſdem tamen ait, illa quaſi arcana quædam, ſibique ſolis cognita profiteri. Quid enim eſt hoc? negare numeros in verſu quopiam, eoſdémque numeros in eodem verſu ſe ſolos dimetiri poſſe? Hanc ſententiam more ſuo de illo mutuatus Eraſmus, commodiorem fecit: dividit enim eam, ejuſque partes ad diverſa refert judicia. Alios inquit negare, alios quaſi inutilem eam inveſtigationem exiſtimare. Quorum utrumque cùm ipſe rejeciſſet, quod erat priore loco, meritò quaſi judicatum omiſit. Alterius autem rationem hanc reddere inſtituit. Non operam perdere nos indagandis verſuum generibus, hanc enim diligentia effici, ut quæ librariorum incuria tranſpoſitæ voces ſint, ſuis eæ ſedibus reſtituantur. Ego verò neque hoc eſſe neceſſarium video, & plus conferre ad ſolutæ orationis libertatem. Nam neque ubivis tranſpoſitæ voces, verſus tollent connexionem: & frequentiſſimè deprehendimus, ob numeri neceſſitatem ita tranſpoſitas, ut ſi eandem ſententiam in epiſtolam ſis allaturus, cogaris aliis ſedibus digerere: veluti cùm Terentianus Simo ait,

Si ſenſero hodie quicquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quo fiant minus.

Nam priore verſu multa invertas ſine diſpendio numerorum: in altero autem, & quotidiano ſermone, & forenſibus contentionibus aliter loquare. Itaque ſi librarii ita ſcripſiſſent:

Fallaciæ conari, quominùs fiant: ex eorum temeritate hoc fructus capiamus, ut minore negotio imitemur. Hoc igitur non negamus nos, verſuum legibus duci nos ad verborum ſedes inveſtigandas: ſed in eo ullam eſſe utilitatem, hoc negamus: imò verò conducere interdum magis, ſi tranſpoſita ſint, quo ordine orationem noſtram inſtituamus. Sed profectò hac opera plus fuit laboris ſumptum, quàm captum utilitatis: ut non ſine cauſa miraremur, ſummos viros tantum ſtudii in dimetiendis illis verſibus poſuiſſe, Priſcianum, Donatum, Aſperum, Jubam, Scaurum, Probum, Sulpitium,

tium, Varronem ipſum. Quorum frequentiæ cùm mihi in mentem venit, apparet illico aut obſcura diligentia, qui infecto negotio eguerint ſucceſſore: aut res ipſa perdita, quæ vel ab uno alteróve tantorum virorum nequiverit confici. Quare ea quoque cauſa, ſed potiſſimum ea, inquam, eſſe potuit, ut ad hanc contemplationem ſtudium noſtrum adhiberemus. Neque enim ſola res petenda jam eſt nobis, ſed ipſa contentione de clariſſimis autoribus victoria reportanda. Atque ut eorum judicia hac quoque in parte emendemus, ſimul ad hanc operam incitemus ingenia literatorum: ut non minimam pronunciandi rationem ex hac commentatione conſequi ſeſe poſſe putent: quemadmodum cùm intellexerint neque aſpirationem, neque ſibilum, neque mutam inter ſe conſpirare potuiſſe, ut prima ſyllaba in voce hac, *iſthic*, produceretur. Qua in voce eadem qui putant ſibilum extrudi in pronuntiando, neque morem ſervarunt, neque etymologiam obſervarunt. Nam Æoles, quos Latini maximè ſunt imitati, quod alii ἐσθλὸν dicerent, ipſi ἐσλὸν pronunciabant: ita in verbo *iſtic* ſatius fuit mutam abjicere. Et fuit ratio: nam *is*, pronomen integrum manet: cauda autem illa, quam vocant ſyllabicam adjectionem, nullo diſpendio expuncta etiam leniori relinquit locum conjunctioni. Præterea multis in locis animadvertas, poſituram conſonantium non producere vocalem: ſed ſuapte natura niti brevitate: ut, *in*, *ſed*, *ad*, *quod*, *aliud*, *ſimul*: in quibus qui putarunt oportere poſtremum elidi elementum, vehementer errarunt. Sed longè faciliùs in diſjunctis vocibus correptam vocalem tenuere, quàm in conjunctis. At in conjunctis ita pronuntiabant, ut poſitura nihil afferret moræ brevitati. Sic *inſidias*, & *inferos*, primam producere dixerunt: *indicationem* autem & *incautum*, corripere. Quare ſi hoc in uno tractu ac tenore faciebant, multò commodius interpoſito eo intervallo, quod ſeparatis vocibus debetur, efficere debuere. Nam ſi dicas, *in ſedibus*, atque ibi præpoſitio brevis ſit, quæ in ea compoſitione longa fuiſſet, quantò aptius brevis erit, ſi dicas, *in diem*: quæ ſi compones, brevis quoque erit? Præterea animadvertemus, quàm celeriter multas vocales pronuntiando expediverint, ut etiam cum ſequentibus obſcurarint. Sic enim in illis, *ſcias*, *ſuæ*, *tuæ*, *fuit*, *dies*, *deos*, *prius*: quæ efficiebant monoſyllaba: ita ex duobus comparativis, *potius*, *melius*, duos conſtituebant pyrrhichios. Nam quemadmodum menſuremus verſum illum ex Andria?

Dabit nemo: inveniet inopem potiùs, quàm te corrumpi ſinat.

Neceſſe enim eſt ex duabus vocibus his, *potiùs quàm*, unum pedem fieri: quod ut efficias, multâ prius, ac mirabili eget interpolatione. Ergo vulgò ita quoque locutos puto, non laturos ſcenarum barbariem, quæ de medio ſumeret ſermonem. In hac tamen re & diſceptarunt multi, & non pauci errarunt: ſicut & illi, qui reddere voluerunt rationem verſuum: cum alii eſſent curtiſſimi, alii adeò longi, ut mihil libeat cum Plautino trapezita jocari, dum unum ſcribo explevit mihi totas ceras quatuor: quantus ille eſt ex Eunucho:

Et magnifica verba: verba dum ſint; verùm ſi ad rem conferentur, vapulabit.

Quan-

Quanquam, hîc quoque ab illis diſſentio, aióque duos verſus eſſe: priorem trochaicum dimetrum brachycatalecticum, alterum octonarium. Nam ſic pronunciavit, ut cùm dixiſſet.

Et magnifica verba: ſubſtitit, affixitque ibi propoſitum in verbis: poſtea ſimul cum re mutavit ſententiam, ut pro factis facta redderet, & verbera minitaretur. Priſcianus diſtinctionis cauſa breviores incertos verſus dicit. Verùm neque ille diſtinctio hæc quid eſſet, declaravit: neque nos, quid ſibi velit, ſanè ſcimus. Nam quæ diſtinctio eſſe debet, non ſolùm eadem in Scena, ſed etiam perſona? quæve in prima Scena graviſſimæ Comœdiæ Amphitruonis? Ipſo enim ingreſſu ſtatim nuſquam ſibi conſtat. Aut qualem in ea Scena, in qua Pamphilus de patris duritia queritur? qui in eodem argumento propoſitóque perſtaret conqueſtionis, & tetrametris illud inſeruit dimetrum:

Quod ſi ſit, pereo funditùs.

Alii, ut ſibi videbantur, acutiores, è rebus ipſis duci, non ſolùm pedum ſtatum, aut curſum, ſed etiam verſuum tractus prodidere: in re perturbatâ mutari verſus, pedéſque ipſos confundi: in celeritate trochaicos trudi: gravibus perſonis ſtatarios ſermones confieri ex ſpondæis. Afferunt huc non tam pro teſte, quàm pro judice Virgilianam prudentiam, divinam illam ſanè mihi: qui rem, verborum nitore ac numerorum concinnitate oculis ſubjiciat. Ego verò ut horum diligentiam veneratus ſum, quam equidem tanto ſtudio in meis poëmatis exprimere conatus fuerim: ita in comœdiis falſam ſimul atque ſupervacaneam animadverti. Nam ſi in perſonarum ſtatibus diverſis, ſi in contrariis negotiis, ſi in fabularum partibus maximè inter ſe diſſimilibus, idem pes, idem pedum ordo, idem carminum genus oſtendatur: jam nulla cauſa eſt, quin horum ſententia, tanquam vana explodatur. Ergo in divina fabula, ac verè theſauro, quam levi nimis de cauſa Trinummum inſcripſit Plautus, Protaſis trimetro iambico tota conſtat: item Epitaſis, tum Cataſtrophe. Stichus è contrario, tota trochaicis longis. In Moſtellaria adoleſcenti Philolacheti, homini perdito luxu, atque otio corrupto, quique unam modò rem ageret, ut inſerviret ventri, dati verſus ſunt omni pedum penè genere pleni. Tranioni autem ſervo trepido, in re deſperata, verſus compoſiti, atque ſibiipſis conſtantes. Seni Teuropidæ, viro gravi, parco, læto, aucta re, amoto maritimorum metu periculorum, ſenarii iambici. Quid gravius Amphitruone? quid magis ſtatarium, quàm finis fabulæ converſæ? concluditur tamen fabula trochaicis. In Sticho autem tam iambis potant, quàm trochæis. Gurgulio currens in re nova, novo nuntio vehitur trochæi rotis. At Acanthio in Mercatore haud abſimili in re quadratis utitur iambicis, at iiſdem in Terentiana Phormione Geta pari in negotio. Ergaſilus verò paraſitus in Captivis, tam trochaicis, quàm aliis: cùm tamen ſimilem ageret curſuram. Quemadmodum & Dinacium puer in Sticho nuntii autor novi, utriſque miſtim uſus eſt. Præterea trochaicis Harpax Cacula militaris in Pſeudolo dum Leonem quærit. Trochaicis Erotium meretrix in Menæchmis, ut obſonium comparandum curet. At è contrariò trochaicis Lyſiteles adoleſcens, & gravis, & frugi in Trinummo:

&

& Chremes ſenex, vir bonus, ac prudens in Andria, ſeria imprimis de re, paterno animo, conſtanti conqueſtione. Quod ſi ad Davum reſpiciant, qui ſequenti ſcena jam otium atque tranquillitatem imperando ſibi, belliſſimos fundit trochaicos, jam ipſi illa de celeritate aliquid conſultius remittant. Poëtas profectò iſtos comicos noſtrates, ut in mentem venerant res arripuiſſe, eiſque numeros accommodaſſe reor. Iſti verò legumlatores novi, plerique hoc ſuis obtinent ingeniis peculiare: ſemel alicubi ſi quid deprehendêre, illico pro lege habent. Atqui longo multóque opus eſt ſtudio, eſt opus conſilio prudenti, acri judicio opus eſt: quanquam equidem non negarim, fabularum initiis, ubi animos auréſque ſpectatorum trimetris verſibus imbuiſſent, ipſi ſibi ſuo quaſi jure agerent, deinceps interſperſis alicubi ejuſdem generis ſenariis, idque neque ſemper, neque coactos, neque conſultò factitaſſe exiſtimamus. Fuit tamen hoc illis in more poſitum, ut narrationibus trimetros majore ex parte adaptarent: neque ſolùm in Argumentis, aut Prologo, aut Protaſi; ſed etiam apud perſonas eas, quæ etiam aliud agerent. Quemadmodum cùm Davus in Andria, de aliis rebus loquens, alia utitur verſuum dimenſione: ubi ad narrationem deventum eſt, de navi fracta apud Andrum, ad trimetros divertitur:

Ad hæc mala, hoc mihi accedit etiam: hæc Andria.

Eadem diligentia in Epiſtolis. In Pſeudolo ab longis in ſenarios deflectitur. In Aſinaria quoque quod pactum conſcriptum eſt inter adoleſcentem, & lenam, ſenariis expletur: quoniam ſit narratio quædam: quanquam ne hic quidem ſemper. Nam longis verſibus narrat in Rudente Grippus, eventis fortunæ ſeſe bene acceptum. At in eadem ſenex ſomnium trimetris. Ex utriſque verò, atque etiam aliis miſtis Soſia Amphitruonis: quanquam ubi ad manus ventum eſt, iamborum vim atque alacritatem minutiore gyro flectit, ac vibrat. Cùm igitur tam inconſtantem legem videamus, ut illis Poëtis neque curæ fuerit, uti facerent, neque ſalvo puri ſermonis nitore efficere potuere, uti numeris eſſent aſtrictioribus: nos ſic inventa, aut quemadmodum exiſtunt, permittamus, aut ſi quid ſiniſtri ſeſe offerat, ne odioſe extorqueamus: præſertim cùm licentiæ vitium cum Græcis, unde ſumpſiſſent, ſibi commune, licentia, uti ſolet, auxere.

Illud verò, quod aliqui dubitando, quidam etiam aſſeverando negabant, fabulas Terentianas trimetris circumſcriptas, falſum eſſe deprehendimus. Nam & apud eum Poëtam plus eſſe hujus carminis invenies: & contrà, apud Plautum quadratos, alióque longiorum genera. Andria penè ex æquo diviſa in utrumque genus eſt. Haud enim ita multò ab longis ſenariorum numerus ſuperatur. In Eunucho, & Heautontimorumeno, item. At in Adelphis penè ex quadrante longi ab ſenariis exceduntur. Phormionem potior ſenariorum numerus conficit. Hecyra laxior fabula, ac pedeſtrior eſt: itaque omnium Terentianarum, ad ſermonem quotidianum quàm proximè accedit: eſt tamen in ea ſenariorum plus tertia parte. At contrà, Plautina Amphitruo, & Rudens, vix totus quadrans expletur ſenariis. Aſinaria, Epidicus, quam tantopere ipſe autor laudat, Moſtellaria, Menæchmi, Miles,

Miles, Mercator, Pſeudolus, Aulularia, Caſina, Gurgulio, Bacchides, aut ex utriſque æquè conſtant, aut etiam minus habent ſenariorum. Captivi verò, & Perſa, & Pœnulus, plus dimidio textæ ſunt longis. Trinummus legebatur hactenus tota quadratis, aut non multò brevioribus. Eam nos ita reſtituimus priſtinæ ſinceritati, ut ad quingentos ſenarios excuſſerimus. Quorum tamen numero præſtant longi verſus duplo. Quam operam etiam cùm Truculento impendiſſemus: paulò minus ducentis reformatis, tantam longiorum invenimus multitudinem, vix ut illorum hi eſſent pars quinta. Atque is labor non temerè ſuſceptus eſt: cùm tam facilè mendacium Quintiliani autoritate tegeretur. Nam iſti magni viri, dum nihil inexcuſſum volunt, & faſtidiunt leviora, plus profectò nominis uſurpant, quàm ponant operæ. Quemadmodum Priſcianus quoque, cui de anapæſto ſententia excidit ſatis abſurda, cùm dixit: Erit autem probabilis iambicus verſus, & tragœdiis aptus, ſi ſecundum, & quartum pedem, non alios feceris, quàm iambos, aut eum, qui tribrachus eſt, aut anapæſtus: quoniam ſunt pares. Qua enim audacia fretus anapæſtum tribracho parem dixit? Nam quod ait paribus ſedibus anapæſtum recipi: verum eſt. Sic enim extat in Pluto Ariſtophanis:

Ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐςὶν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί,

Et bis in eodem verſu.

Οὐδ' ἐξεπέτρεπετο, κ' οὐκ ἐδόκεν μ' ὁρᾶν ἔτι,

Verùm hoc eſt illi adeò frequens, ut nullus pudor Latinis ſit jam futurus, quibus linguæ ratio perſuaſit, ne hoc attentius curarent: præſertim cùm tragœdia quoque hoc admiſerit, gravius ſanè ac longè caſtius poëma. Obſervantior Sophocles: Euripides minus obnoxius: nam minus pepercit illis ſedibus:

Γλῶτταν δ' ἐπιορκὴ σαγὰν ἰδία τῆς φρενός.

Et in Hecuba:

Κ' εἰ σμικρὸν ἔχοιμι πάντ' ἂν ἀρκέντως ἔχῃ.

Neque ſolùm anapæſtum paribus ſedibus poſuit illis, ſed etiam in ultima, ut in Oreſte:

Αὐτεργός· οἵπερ καὶ μόνοι σώζουσι πόλιν.

Quem ſi tribrachyn voces, ſyllabam nunc reſpicias, non legem illam, qua ultima habetur indifferens.

Eraſmus autem rectè ſedibus imparibus dicebat, pro iambo receptum ſpondæum, dactylum, tribrachyn, anapæſtum: proceleuſmaticum autem omiſit, quoniam excidiſſet memoria: & creticum, quem ſanè putaret non admitti. Nam ſi in eam ſedem poſſe recipi ſperaſſet, non multa carmina ſubvertiſſet. Proceleuſmaticus autem proximè ad naturam dactyli accedit, differens ſyllabarum numero, temporum tractibus par. Tribus autem modis excipitur pes ille. Aut enim mollis eſt, atque adminiculis quibuſdam ſimilior factus dactylo: ut, *Genua labant: ariete: parietibus.* Duabus enim vocalibus conſtitutis, prior conſonantis vim quandam videtur obtinere. Aut eſt apertior, ut in verſu Enniano:

Capitibus nutantis pinus, rectoſque cupreſſos.

Aut eſt coactus, ademptis conſonantibus quibus ſyllabarum brevitas impeditur: cujuſmodi eſt in Andria:

Sine invidia laudem invenias, & amicos pares.

Itaque

Itaque ad eum verſum cùm deveniſſet Eraſmus, neque agnoſcere vellet proceleuſmaticum, quem in ſuis legibus non conſtituiſſet, & putaret duriuſculè fieri, ſi Æolicum digamma auferretur, ut exiret proceleuſmaticus: ſuſtulit tamen, ut exciperetur tribrachus in duabus primoribus ſyllabis hujus nominis, *invidia*, & ex duabus poſtremis vocalibus una ſyllaba concreta eſſet. Verùm ut natura, ita in arte illius imitatrice faciendum nobis eſt, nihil aut otioſè, aut ſuperfluò agere. Ergo ut conſtet ratio dimenſionis, ſi recipias proceleuſmaticum, unum tantùm moliris, cùm tollis digamma. Si malis tribrachum, & hoc tibi idem curandum eſt, ut tollas: & præterea duabus confertis ſyllabis obſcuranda oratio. Nam ſi nihil refert pronunciéſne *invidia*, an *invida*, quid intelligamus? quod ſi (ac verius quidem eſt) ita pronunciemus, ut quaſi ſonùm conſonantis prior vocalis obtineat, jam non ſit tribrachus amplius, ſed anapæſtus. Nam ita pronunciari in quibuſdam proceleuſmaticis jam diximus, & apparet ex illo verſu Poëtæ:

Stellio, & lucifugis congeſta cubilia blattis.

Et apud Horatium:

Ut Naſidieni juvit te cœna beati.

Nam idem nomen aliter:

Naſidienus ad hæc.

Quare in priore verſu, omnes erunt ſpondæi præter quintum. Sic enim Catullus, *pituitæ*, primam cum produxit:

Muccuſque & mala pituita naſi.

Non corripuit Horatius:

Niſi cum pituita moleſta eſt.

Sed triſyllabum poſuit: ita ut media litera Æolicum ſit digamma: quod & elicitur ex judicio Ælii Stolonis, qui à *petendo vitam* duci ratus eſt. Verùm quod in *invidia* fecit, ut unam ex duabus efficeret ſyllabam, commodius confeciſſet in *injuria*, illo verſu:

Quo jure, quaque injuria præcipitem me in piſtrinum dabit.

Sicit in *perfidia*, prologo Amphitruonis:

Non ambitione, neque perfidia; qui minus.

Id quod ad animadvertiſſet, non ſuſtuliſſet pronomen *me*, quod magna cum emphaſi, ac geſtu ad timorem perſonæ poſitum eſt: & omnibus in exemplaribus legitur. Tolli autem Æolicum elementum in ea voce, palam eſt etiam verſu illo Phormionis:

Qui ſæpe propter invidiam adimunt diviti.

Neque enim mirum eſt adventitiam literam de medio tolli quaſi peregrinam. Eſt enim *video*, ἰδῶ· ſicut in verbo *vivo*: fuit enim βιῶ· eo verſu:

Liberius vivendi fuit poteſtas: nam antea.

Puto enim non admodum vegetam, contentámque fuiſſe literæ illius pronuntiationem: ſicuti neque in *ovo*, neque in *ove*, cum libitum eſſet: quæ ut aſperrima eſt apud Germanos, ita penè vocalis apud Vaſcones, non conſonans: nedum ut duplex uſpiam ſit. Sed nequaquam par ratio fuit aut neceſſitas, aut elideretur idem digamma, in verbo hoc, *inveniet*: eo verſu ex Andria:

Dabit nemo: inveniet inopem potius, quàm te corrumpi ſinat.

Nihilo

Nihilo enim mutatur verſus dimenſio, ſive tollatur, ſive relinquatur: quare contrà quam ſenſere, nullo pacto debeat tolli. In conjunctione quoque hac, *enimvero*, durius ſit, ſi eximatur. Quid enim eſſet, *enimvero?* Sed unam ſyllabam fuiſſe, *enim*, cum vellent arbitror: ſiquidem Græcum fuit ἐν, & ἐνὶ. At quaſi pro conſonante accepere, ut oſtendimus, in *Stellio*, *invidia*, *injuria*. Quod ſi cui paulò aſperior videatur pronunciatio: is non meminit, ea ratione, *cui* eſſe monoſyllabum, & *hui*: & quod omnium duriſſimum eſt, *huic*. Proceleuſmaticos autem aliis duobus verſibus animadvertêre quidam, utroque ex Andria:

Mala mens, malus animus: quem quidem ego ſi ſenſero.
Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.

Ac de priore quidem non eſt diſceptandum. In poſteriore autem mollior eſt: propterea quòd antiqui pronomina, *mi*, & *ti*, monoſyllaba pronunciabant ad Æolenſibus accepta, μοὶ, τοί· *tu*, τύ· τί, *te*. Sic enim in Gurgulione accipiendum eſt:

Curato, ego tibi quod amas, jam huc adducam.

Tibi, proceleuſmaticum hîc quoque facient, neque errabunt. Hoc tantùm agebamus, ut intelligeres ſecundiorem fluxum earum ſyllabarum ad proceleuſmaticum, quarum duæ in unam redigi atque coaleſcere poſſint. De cretico autem, quem iſti omni conatu ſubterfugêre, pluribus rationibus, atque exemplis eſt diſputandum. Nam ſi in heroicum admittitur, ſi in trogœdia, quod eſt poëma clarum, nobile, elatum, caſtum, locum invenit: quare in medium ac vulgatum ſermonem non recipiatur? Eſt igitur apud Poëtam:

Et naufragum Scyllacæum.

Dicent non fuiſſe emendatum librum. At Vari & Tuccæ judicio emendatum fuit hoc. At eſt in emendatiſſimo libro Georgicôn, quod ſuprà adduximus:

Stellio, & lucifugis.

At eſt Euripidæ cum alibi, tum in Hecuba:

Δυοῖν δὲ παίδοιν δύω νεκρὼ καθόψεται.

Cùm tamen dicere potuiſſet: Παίδοιν δυοῖν,

Itaque nos quoque in Nemeſi, ſtuduimus gravitati, & auribus:

Heu genus nefandum.

Nam abjecta interjectione, exanguis oratio eſt: item ſi dicas,

Heu gens nefanda.

Et alio loco poſuimus, *ſiniſtra*: potuiſſet dici, *ſcæva*. Sed paucis aures poëticæ datæ ſunt. Præterea ſi dactylus & anapæſtus in iambi loca ſuffecti ſunt, quorum utervis una illum & ſyllaba & tempore ſuperaret, quare eam licentiam ſermonis eadem puritas non coëgerit recipere quaſdam voces, in quibus eſſet creticus? præſertim cùm è puris creticis aliquot verſus conſtent. Præterea, ea nomina, verbaque, *deus*, *dies*, *fuit*, *mea*, *ſua*, *tua*, eò pertinent, ut cum collectionem in unam ſyllabam patiantur, doceant nos in cretico idem quoque fieri poſſe, ut emolliantur pronunciatione. Ad hæc, ſi omnium moroſiſſimus pes, ac penè ferus, ἀντιβακχεῖος, in heroicum receptus eſt apud Homerum: cum ἀγύνητον, & ἀνδροτῆτα, facit ut dactylum primoribus ſyllabis amplectantur:

plectantur: nulla cauſa eſt, quin rationes etiam autoritatibus fulciantur: quas Eraſmus ſi diligentius recenſuiſſet, non tranſtuliſſet præpoſitionem *ex* in Andriæ prologo: ſic,

Qui bene vertendo, & eas deſcribendo malè; ex
Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.

Quod equidem ut non improbo, ita conſilium non laudo, quo adductus eſt, ut id faceret, ob amphimacrum vitandum. At ſi his rationibus non acquieſcat, exemplis ſaltem credere cogatur: quæ quanquam habebam penè infinita, tamen & multa omiſi, in quibus poſſent tergiverſari: & aliá firma penè innumera, ne tædium parerent; paucis igitur contenti ſimus. Ex Hecyra igitur cum illud poſſemus adducere:

Eam calamitatem veſtra intelligentia:

ſuperſedimus duabus de cauſis: quoniam & ipſi liquidam non geminant in poſtrema dictione: & nos pronomen, quod primo loco poſitum eſt, monoſyllabum agnoſcimus: quare audiamus ex Aſinaria:

Fortè ſi tuſſire occæpſit, ne ſic tuſſita.

Puto autem ſic legendum præcipient: *Fors ſi tuſſire.* Nam ii magis erunt ferendi, quàm qui putabunt conjunctionem *ſi* corripi: ut in *niſi*, & in *ſiquidem.* Quare alia quæramus; ex Gurgulione:

Sitit hæc anus quantillum ſitit; modita eſt, capit.

Item in his duobus, binos:

Pervelim ſepultam; ſed quem adhuc naſo odos meo.
Sedatum te; quam longe à me abeſt; lumen hoc vide.

Videamus alios multos, in eadem:

Sed grandiorem gradum ergo fac ad me obſecro.

Ubi *fac* longum eſt, contra recentiores.

Salve anus; egon' ſalva ſim, quæ ſicca ſum ſiti?
Jámne ego huic dico? quid dices? me periiſſe, age.

Item ex Andria:

Sive iſta uxor, ſive amica eſt, gravida è Pamphilio eſt.

Quo è verſu ut creticum tolleret, non veritus eſt univerſæ orationis detrahere ornamentum: pronomen illud ſcilicet, quod in ſecundo loco ſtatim legitur. Videamus ergo etiam ex Eunucho:

Quæ cum amatore ſuo cùm cœnant liguriunt.

Nam hìc non poſſumus effugere, quin aut prima in ſede creticus ſit, aut in quinta. Nam ſi ſecundam vocem non collidas, ſed integram relinquas in dimenſione, ſicut frequenter ſit, & Plautus voluit ſibi licere in Pſeudolo:

Si de damnoſis natis, aut de amatoribus,

Creticus ſit inevitabilis in quinta. Nam prima ſyllaba naturâ, non poſitione longa eſt. *Cœnare* enim mediam naturâ producit. Sin collidas, jam in prima ſede hoc eveniat, eadem validiſſimus ratione: qualis etiam ex Heautontimorumeno:

Itane comparatam eſſe hominum naturam omnium.

Quem verſum qui trochaicum putent, nugas agant; hæc enim fuga neque neceſſaria eſt, & eſt fruſtra. Nam in prologo Adelphorum, quæ pars eſſe debet politiſſima:

Indicio

Indicio de ipſe erit : vos eritis judices.

In eadem fabula.

Quam aut hic nunc manere tamdiu ; aut nunc perſequi.

Ineptè divertunt ad trochaicos. Quid enim in illo dicent ?

Iſte futilis, ſomnium ; ſineres verò illum tuum ?

Etenim trochæos extorquere nequeant ex eo. Et in Eunucho :

Sed neminem curioſum intervenire nunc mihi.

Quem Eraſmus verſum pro ſenario imprudenter ſeſe metitum eſſe putat. Et in Hecyra :

A Myrrhina hæc ſunt mea uxore exorta omnia.

Et in Pœnulo :

Perque meos amores, perque Adelphaſium meam.

Et in Amphitruone :

Inimicos oſa ſum ſemper obtuerier.

Et in Aſinaria :

Deam ſibi invocet, quam lubebit, propitiam.

Et in Aulularia :

Nempe ſicut dicis ; quid hic ? non poterat de ſuo ?

Ex Caſina :

Aut quaſi lumbricus terram quidem te poſtules.

Sicut ex Captivis :

Inde me continuò recipiam rurſum domum.

Ex Caſina alterum :

Quid facies ? concludere in feneſtram firmiter.

Quòd ſi dicant elidi ſibilum, quemadmodum in Rudente ;

Illuſtriores fecit : feneſtraſque indidit :

Objicies illud ex Aulularia :

Ædepol mortalem parcè parcum prædicas.

Quo loco ſi jurandi adverbium pronuntiatum autument ab antiquis per mediæ ſyllabæ exemptionem ; alium opponas è Pſeudulo :

Nunc tuo cum filio liber accubat ; omnia.

Ubi ſi dicant *ad* præpoſitionem in compoſitione etiam correptam enuntiari conſueviſſe ; quæramus nos, quare in aliis carminum generibus nullis licuerit hoc ? Quòd ſi reſpondeat in cauſa eſſe pedeſtrem ac vulgarem orationem ; hinc inſtemus nos, non valde meritam eſſe illius vilitatem, ut tam accuratis aſtricta numeris creticum aſpernaretur. Itaque verbum ſubſtantivum aliquando miris torſere modis ; ut in Milite Plautus :

Cenſen' verò adeò eſſe parcum, & miſerè vivere ?
Dicas uxorem tibi eſſe neceſſum ducere.

Apertiùs verò in Gurgulione, ſimplici ſibilo pronunciatur :

Huic anni non ſatis eſt ſoli ; canem eſſe hanc quidem.

Cæterùm quis eximet à cretico verſum illum ex Trinummo,

Sit taciturnitati clàm ſidei ac fiducia,

niſi qui ad trochaicam aram illam miſerè confugerit ? Quare illo obruantur ex Gurgulione, quem iambicus, ut ſeſe in omnia vertant, quin ſit, efficere nequeant :

Liberi lepos, ut veteris vetuſti cupida ſum.

Atque initio quidem arbitror vocalium tenuiorum mollitie factum, ut ſubirent pedes alieni : ſic dicimus,

Χρεώ, πηληϊάδεω, πόλεως, πλέων·

Ut bacchium etiam receperimus illo verſu:

Et læveis ocreas lento ducunt argento:

At hunc verſum ſpondaicum putat Diomedes vir doctus: non malè: ut mollior vocalis ſubeat fortiorem. Si creticum interpoſuit, ut ſpondæum faceret, in verbo *aureo*. Quod ſi in tragœdia cretici ſunt, in heroicis bacchius & antibacchius, ut taceam anapæſtum, tum Homeri, βοξέης ζεφυρὸς τε· tum Virgilii, *Fluviorum rex Eridanus*: non videntur fuiſſe tot monſtra neceſſaria, quot iſti eximendis elementis crearunt, in *quidem*, in *ſicut*, in *ſimul*, atque aliis: neque excludendas integras fuiſſe voces, aut alias ſpurias ingenuis ſupponendas, quod feciſſe Eraſmum, & ſuprà oſtendimus, & ex his patet. Nam in Eunucho *deſpectam* poſuit; *deſpicatam* ſuſtulit:

Habeat deſpicatam, & quæ nos ſemper omnibus cruciant modis.

Auxit etiam errorem alia culpa, cùm ex eadem fabula verſum fingit ex puris creticis:

Siccine agis? quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi eſt?

Quem tamen iambicum quadratum agnoſcas. Pari infelicitate & illum ex Andria creticis concluſit, qui eſſet ſenarius integer:

In denegando modò queis pudor eſt paululum.

Reſtituta namque per initium præpoſitione, quam ille nimis confidenter ſuſtulerat, in prioris finem, tolles illius & errorem, & audaciam: ſimul deprehendes craſſam culpam; qui creticum ex tribus vocibus confectum iri ſperavit illis, *queis pudor eſt.* Verùm ille vir curioſior paulò fuit emandandis auctoribus. Nam & apud Senecam:

Arcum intenſio frangit, animum remiſſio:

Eum ibi dixit eſſe inverſum ſenarium, atque ipſe ſic invertit:

Remiſſio animum frangit, arcum intenſio.

Dixiſſet commodius, quod ad pedes attinet, ſic legi poſſe: nunc, cùm neceſſitatem affert, cauſam ſuam facit deteriorem. Nam & ſic ſenarius eſt: & in aliis apud eundem auctorem ſenariis non obſervatas magis leges intelligas, quàm in comœdiis aut aliis fabulis, unde ille ſumeret. Quod ſi acrius contemplere, longè concinnior ſententia eſt: quam deformat ille inverſione ſua. Nam ſententia tametſi æqualiter de arcu, & de animo, pronunciat per contraria, tamen vult arcum referre ad animum, quoniam de animo quærit ſtatuere. Itaque non ab eo incipere; ſed in eo ſententiam terminare oportuit: præſertim cum præter expectationem de animo ſentiat. Nihil enim mirum, intenſione arcum, at mirum remiſſione animum frangi. Quare & creſcit oratio, & talis eſt, ut quavis pedum diſpoſitione potior ſit. Ita curioſa hæc ingenia ſæpenumero judicio carent.

De comicorum verſuum materia, partiúmque quantitate, ſatis diſputatum eſt; de ipſarum partium numero deinceps videamus. Principio, quod antea in libris *De Arte Poëtica* ſtatuimus, hic repetendum eſt, Verſus per initia curtos fuiſſe, duobus ad ſummum contentos pedibus. Id quod & ratione comprehenditur: ſiquidem partes toto corpore priores ſunt; & exemplis: ſic enim ortum eſſe primum ſenarium in Apollinis pugna, quam cum Pythone conſeruit, ex illa ſimplici acclamatione.

Iὴ παιάν.

Quam cùm & iterarent, & frequentarent, natum aiunt ſenarium: quo tantopere in ſuis oraculis poſtea ille celebrarit.

Iὴ παιὰν, ἰὴ παιὰν, ἰὴ παιάν.

Qua de cauſa apud auctores fabularum, invenias unica voce contentum verſum; ut in Eunucho:

Occidi.

Sed & monoſyllabum interdum; ut in Hecuba:

Φεῦ.

Et eadem geminata voce, diſtinctæ voces, ut in Pluto, ut in Oreſte:

ἆ, ἆ.

Et conjuncta; ut in Philoctete Sophoclis:

Ἀτταταῖ.

Repetitis deinde tractibus productiores facti; ut in Nubibus:

Ἰοὺ, ἰού.

Hoc quoque ita in Trinummo duplicatum fuit, ut dimeter fieret:

O Callicles, ô Callicles.

Ergo cùm duo pedum eſſent genera, alterum motorium, alterum ſtatarium; qui verſus ex motoriis conſtarent, in iis binos pedes ſingulis collectos tractibus feriebant: qui autem è ſtatariis conſtabantur, ſatis habebant ſuum cuique ſedi pedem referre. In priori claſſe fuit pyrrhichius; cujus verſus Enopolios dictus eſt: quo uſi ſumus nos toto poëmatio, quod dicaveramus Sileni natalibus:

Modò citus ego pede celere magis ago numeros:
Abeóque Venere duce loca ſuper alia volans.

Et Euripides in Oreſte:

Χρύσεον ἔμολετε ποτε:
Ανὰ κέλαδον ἀπὸ λέχεον.

Ejuſdem generis eſt, iambus, trochæus, tribrachus. In ſecundo cenſu ſpondæus habetur, dactylus, anapæſtus, proceleuſmaticus, creticus, amphimacrus, bacchius, palimbacchius. Neque verò ſine ratione fuit hoc. In his namque vocibus, accentionum natura quatuor, aut quinque temporibus frequens eſt. Ergo ſtatarii verſus ex pedum numero nomen obtinuere; ita, ut heroici, quoniam ſex ſpondæis conſtarent, ſenarii dicerentur: motorii autem non item; qui ob celeritatem ſatis habuerunt, ex dimidio tantùm nomen ſibi retinere: propterea quòd bini prodirent ſimul: atque ita factum eſt, ut quibus eſſent pedes bini, ii monometri vocarentur; quibus quatuor, dimetri: quibus ſex, trimetri: quibus octo, tetrametri. Hæc apud Græcos. Latini autem his nominibus etiam alia addidere: non ab dimenſionibus, quæ binos caperent pedes, ſed à pedum numero, quaternarios, ſenarios, octonarios: tanto commodius, cum unica voce etiam imparibus conſtitutos pedibus nominabant. Quinarios ſeptenarios. Nam hos Græci brachycatalectici adjectione agnoſcunt, quanti ſint. Octonarios autem etiam quadratos appellavimus: quemadmodum in cubica figura anguli octoni ſunt: ita cum eandem quadrantalem dicerent, eodem nomine hoſce verſus inſignitos voluere. Nam conſtituta quadrata ſuperficies, ſi fluat atque poſtea ſiſtatur, quadrantal

creat:

creat: quare corpus hoc Latini Græca voce teſſeram Vocitarunt: non à laterum numero, ut quidam putavere, ſunt enim ſex; ſed ab radice conſtitutionis: ſic enim appellant Mathematici. Præterea cùm ſenarii plus in uſu fuiſſent, primuſque Boiſtus produxerit octonarios, ab illo tractu longos nominavere. Ergo neque Gellius Ennianos verſus quadratos rectè appellavit trochaicos illos:

Hoc erit tibi argumentum ſemper in promptu ſitum:
Ne quid expectes amicos, tute quod poſſis agere.

Neque Varro in ſeptimo De lingua Latina, illos ex Eunucho:

Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Pyræo:

Siquidem Ruffinus auctor eſt, eundem Varronem ita ſenſiſſe, verſum ſeptenarium fieri, cùm ad ſenarium pes triſyllabus adderetur: additque exemplum iiſdem numeris, ex Hecyra:

Nam ſi remittant quippiam Philumenæ dolores.

Non ſolùm igitur à ſe diſſentit ipſe, verùm etiam errat definiendo. Nam & major eſt ſeptenario, & triſyllabus pes, bracchius præſertim, iambo non ſolùm eſt adventitius, ſed etiam alterius tractus diverſi, neque dignus qui in Iambici definitionem admittatur. Et ridiculum eſt, non potius ſeptenarium ex ſeptenis fieri, ſicut ex ſenis ſenarium, quàm è ſenario & uno pede, tanto minus triſyllabo. Sed profectò magnos viros auctoritas ſæpe texit, etiam malè ſentientes: ſicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in prima quæſtione Tuſculana ſeptenarios vocat illos:

Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus,
Per terram ſanie delibutas fœdè diu vexarier.

Eraſmus Varronem ſecutus, tetrametrum nihilo felicius explicavit illis verbis, iambicum tetrametrum interdum in fine fraudari una ſyllaba producta penultima, quoties iambico dimetro accinitur dimeter catalecticus. Nam quid attinebat dicere penultimam productam? neque enim neceſſarium hoc eſt: quo loco & tribrachus eſſe poteſt & dactylus: quorum ſyllabæ poſtremæ breves ſunt. At quæ eſt illa explicatio? quaſi cùm dicas, Homini interdum pes deeſt, quoties integro ſemihomine, alteri ſemihomini pes deeſt. At verò quis neſcit tetrametros, non è duobus dimetris; ſed ex quatuor dimenſionibus conſtare: ſi quis vel partium conſideret rationem, quarum ſingulis æquale jus ſit in verſu; vel originem ipſam intueatur. Neque enim Boiſtus ille, aliúſve quiſpiam, dimetro dimetrum aptavit: ſed trimetrum, quem tum longiſſimum invenerat, monometrum addidit. Præterea quis hoc audiens, non putet eſſe nefas cæſuram facere in quinto pede? ſiquidem eſt duobus dimetris tetrametrum eſt conſarcinandum. Quid quod idem abuſus eſt dimetri trimetrique appellatione? Nam imprudenter verſum illum ex Andria iambicum pentametrum dixit eſſe:

Hoccine credibile eſt, aut memorabile?

Qui eſſet trimeter brachycatalecticus. Neque enim idem eſſe μέτρον, & pedem, ſuprà diximus: ſed μέτρον capere motorios pedes duos: quare ſi pentametrum iambicum exigas & à Græco poëta, & à Latino, tanto altero majorem oſtendat; quem errorem etiam in illo continuavit:

Novi rem omnem; ſed eſt Simo intus? eſt.

Ergo

Ergo nihil mirum ſit, qui motoriis pedibus auferat ſua jura, ad ſtatarios immeritò transferre. Illum enim verſus ex Andria:

Ut malis gaudeant, atque ex incommodis:

Auſus eſt creticum dimetrum nominare, qui tamen pes cùm non ſolùm ſyllabarum numero, ſed etiam temporum quantitate prolixior, quàm ſpondæus ſit: quare ſolus unam dimenſionem non expleat, ſi ſpondæus implet? Eum tamen ſecutus Rivius, parem erroris admiſit proportionem. Siquidem trochaicis anapæſtum interſeri nonnunquam ſcripſit cauſa celeritatis: quod dictum cum illo ſuperiore maximè convenit, idem namque ſentiunt: cùm ille creticum ad iambum, hic anapæſtum referat ad trochæum. At qui pes ita eſſet quatuor præditus temporibus, ut duo ſimul unam ſyllabam efficerent plenam ponderis & gravitatis, non potuit inter curſores illos annumerari: præſertim cum iambo ſimilior eſſet anapæſtus quàm trochæo; uterque enim à brevibus incipit, in longam deſinit. Quantò enim gravior eſt iambus trochæo, tantò eſt anapæſtus dactylo. Quare non levi de cauſa factum eſt, ut graviſſimi poëmatis graviſſima pars chorus ad graviſſimi pedis majeſtatem ſeſe conferret, ſcilicet anapæſtum. Quid quòd ille nullam poſuit rationem, propter quam trochæus eſſet iambo volubilior? At verò & nomen Græcum excitabat nos, & ſuberat ratio. Nam qui & ſyllabarum numero, & temporum ratione par eſſet iambo, non potuit eo eſſe celerior, niſi ſanè temporum, temporáque deferentium ſyllabarum ſitu, qua una re illi fieret diſſimilis. Trahit enim trochæus ſyllaba priore vocem ita, ut in poſteriore emolleſcat, ac quaſi evaneſcat. Iambus è contrario celeritatem profeſſus, gravitatem præſtat. Itaque ſanguinarius pes, & promptus ad vulnerandum, indicat & impetum primò, & ſtatariam pugnam mox. Id quod Hipponax cùm acerrimo ingenio vir animadverteret, quam rationem impetus in pede agnoviſſet, eam in peculiarem pedi verſum tranſtulit: ut ſicut iambus in ſyllaba longa pertinax pugnaret, ſic iambicus verſus in longum pedem incumberet. Leviorem enim ratus iambum, quàm ut ad impreſſionem faciendam ſatis eſſet, in quintam prælato ſedem, ſuccedere ei ſpondæum fecit. Quare id quoque judicio conſecuti ſumus nos, propius ad naturam partium acceſſurum fuiſſe totum verſum, ſi iambus imparibus, trochæus paribus ſedibus conſtituti fuiſſent. Cujus rei exemplum, quoniam res eſt minus uſitata, è noſtris poëmatiis ſubjiciemus unum ex iambicis:

Malis fortuna Cornucopiæ fundit.

Alterum ex trochaicis:

Si plaudit malis fortuna, quid juſtis ſit?

Qui flexus numerorum ſi cui abſurdus videtur, is meminerit aurium conſuetudinem violentam eſſe: nováque atque inuſitata non tam ſemper admirari, quàm ſæpe reſpuère. Verùm magnoperè noſtra intereſt, qui quoad licet Ariſtotelis exemplo rerum cauſas veſtigamus, venari rationem, propter quam cùm iambo ſedem aſſignarent priſci, maluerint pares retinere. Nam ſit in dactylico ſenario una tantùm ſatis fuit, quinta ſcilicet: ſive ille fuit ſpondaicus, una item fuit ſatis, quippe ſexta: quare trochæo impares, alias iambo conſtituere? nam hoc ſanè præter

 naturam

naturam factum videtur. Etenim per initia ſi ſolis aut iambis aut trochæis verſus conſtabant, videtur ſanè primam quamque ſedem illos arripere debuiſſe. Quibus verbis ut reſpondeam, ſanè primum ſic agam. Non eſſe rerum naturam ſecutos veteres poëtas: multa illis pro libidine facta fuiſſe, multa fortuitò excidiſſe, quæ poſtea pro legibus probarentur. Unum illud ſatis conſtat, cùm trochæo ſedem primam retinerent, non inconſultò diverſam ab ea, & aliis imparibus adverſo pedi iambo aſſignaſſe. Quare autem hanc huic, illam illi reddiderint, ſanè haud facile eſt intellectu. Atque hîc quidem ita ſentit Priſcianus: Quoniam, inquit, in ſecundo pede cùm dimetiendo feriretur verſus, minor ei loco mora debita eſt. Nam mihi contra videtur, majorem moram deberi in pronuntiando, ubi temporé ipſo immoramur. Et falſum eſſet ibi poſitum pedem, quoniam feriretur: ſed contrà, verum eſſet, ibi feriri, quoniam pes poneretur. At hoc quærimus nunc nos, quam ob cauſam ibi poſitus ſit? Præterea ſi ea ratio eſt, quomodo conſtabit in trochaicis, qui ibidem feriuntur? Ut igitur quæſtionis rationem apud nos putemus, intelligamus ſecundum verborum inventionem eſſe, ut à longis incipiamus, & in breves deducamur. Nam quanquam brevis ſyllaba natura ſua prior eſt, quàm longa, quippe ſimplicior eſt: tamen per initia inventionum cunctabantur primum; quæ ratio eſt, ut vocum fines in pronuntiatione obſcurentur. Ita enim meditantis, & conſulti animi ſuſpendere vocem, non præcipitare. Quamobrem tam in verſibus, quàm in proſa oratione, poſtremarum ſyllabarum habita ratio eſt nulla. Trochæum igitur antiquiorem fuiſſe iambo, & dactylum anapæſto par eſt. Ergo trochaicum verſum iambico priorem. Quare cùm primæ quæque ſedes trochæo fuerint peculiares, alteræ illi relictæ ſunt. Præterea cùm trochæus eſſet pes volubilis, ſtatim ſeſe ingeſſit in verſum. Iambus autem graſſator ille idem fecit, quod civilibus in rebus plurimis conſuevimus. In oratione ipſa, ut principiis gravis ac ſedata ſit, pugnam quoque cautius aggredimur; tum illa incitatu efferveſcit: ſic ad ſaltum ubi comparamus nos, fortiùs pedem figimus, ut ſtatariæ moræ majorem impetum ſubjiciamus. Sic Ariſtoteles omnium bonarum artium dominus, motum omnem ſub finem eſſe probavit concitatiorem. Ita propoſito ſpondæo & iambo, ſatius fuit ab hoc illum excipi. Præterea recentiſſima quaque memoria ferè metimur ipſas res: quare aſſignata prima ſede trochaico, ultima quoque neceſſariò trochæo finitur. Quæ ſedes, primam dico, ſi iambi fuiſſet, in ultima iambum nullum haberemus: nunc ut in ea ille ſit, pares ſedes illi attribuendæ fuere: ut recentiſſimo ſono, quippe noviſſimo, aures ſpectatorum caperentur.

Quæ de univerſa rei dicenda erant, ferè habes, Sylvi: quare deinceps ad ea, quæ particulatim animadverſa ſunt, deſcendamus. Atque equidem, ut ſeſe offerent, ita ea deſcribam. Sit ergo quod affert ab Adelphis eo verſu:

Quid is fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.

Cum enim agnoſceret ſenarium, neque rationem inire poſſet dimenſionum, abſtulit alteram ex liquidis in pronomine *ille*: id quod ut ego quoque fateor, & poſſe, & ſolere fieri: ita hîc duo

dico,

dico. Primùm, ab eo creticum quarta in ſede eſſe conſtitutum: quem tamen pedem adeò evitarit, ut everterit multa. Deinde verſus aut ipſum disjeciſſe, aut aliorum incuria ſolutos præteriſſe. Sic enim legendi ſunt:

Quid triſtis es? rogitas me, ubi nobis Æſchinus
Siet, quid triſtis ego ſim? dixine hoc fore? quid is
Fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.

Ubi verbum *ſiet* unica ſyllaba concretum ſit. Sic etiam ex Andriæ illo ſibilum abſtulit, non unde debuit:

Quis igitur eſt relictus objurgandi locus?

Sibilum, inquit, in pronomine *quis* eliditur. At verò cum neceſſariò iambicus ſit, nullo pacto ad eum modum ſecare poſſis, ſed ex participio tollendus eſt. Sed & illum malè dimetitus eſt:

Perii obſecro: tam infandum facinus mea tu, ne audivi quidem.

Quem dicit eſſe trochaicum catalecticum: cùm ſit integer quadratus iambicus, neque ad trochaicum torqueri poſſit. Sicut & præcedentem illum:

Fortè ad nos redierit: viſe, amabò, num ſit jam: faxo ſcias.

Nam ut evaderet amphimacrum, non eſt veritus trahere ſui trochaici caudam etiam ultrà octo pedes: niſi argutet, *ſcias* eſſe monoſyllabum. Sed cùm omnes illi ſint quadrati, etiam hunc iambicum malim, nulla facta in prima voce colliſione.

Quò ille abire ignavos poſſit longius, niſi ſi domum.

In prologo autem Andriæ, eo verſu:

Nam in prologis ſcribundis operam abutitur:

Cùm diceret vocis hujus, *prologis*, primam ſyllabam eſſe à Terentio productam, addidit ſanè rationem frivolam: Latina, inquit, conſuetudine: quibus mos eſt eam præpoſitionem productam habere. Nam in Latinis verbis producant, in Græcis autem abſtineant, niſi alia vis ſubſit: ſicut in hac voce, ubi liquida illa geminatur, ſicut in Heautontimorumeno:

Oratorem voluit eſſe me, non prollogum.

Ex prologo Truculenti:

Sed relliquam dat operam, ne ſit relliquom.

Et illo:

Ut pernoſcatis ecquid ſpei ſit reliquum.

Nam niſi hoc ſoliti eſſent facere, mille aliæ viæ erant ad eadem penè verba verſu concludenda, ut rem novam evitaret. Verum nova nequaquam erat: ſed ab Homero uſque. Nam in hymnis μέλος, in Iliade ἐλώρια, atque alia produxit. Etiamque nunc multæ nationes adeò craſsè eam literam pronuntient, ut intus eſſe aſpiratio videatur. Gabali, Arverni, Græci, Germani, Ligures, Taurini. Cæterùm etiam alia ratio eſt, ut & verſus ille prologi conſtet, neque liquida geminetur. Sanè ſi eam vocem quæ in eo verſu prima eſt, non colliſdas: quod ſæpe alibi & in ea, & in aliis factitatum eſt; ſicut in Eunucho:

Unà ire cum amica imperatorem in via.

In ſecunda enim ſede dactylus eſt, neque præpoſitio colliditur. Ita in illo ſi conjunctionem *nam* non collidas, nihil innovabis: præſertim cùm in promptu habuit, ut pro *nam*, ſubjiceret *namque*. Verùm, ut diximus, etiam in alio prologo idem factum eſt, ut

 gemi-

geminaretur, & rectè: minus verò rectè à Donato in Hecyræ prologo:

Propè jam remmotum injuriâ adverſarium.

Nam tametſi geminari conſueviſſe fatemur, tamen non eum fuiſſe locum, eam affectandi novationem, qui ſibi iambum, quandocunque poſſet, aſciſceret. Sicuti non minus infeliciter Priſcianus: qui cùm *redducit* geminare mutam diceret, idque exemplo probare vellet, attulit dimetrum Horatianum ex Epodo:

Redducet in ſedem vice.

Nam quid ajat, ſi negem? neque enim neceſſitate pedis perſuadebitur nobis. Quid ſi contendam non eſſe factum ab Horatio, qui quoad poteſt, iambos etiam aucupatur? Quare igitur abjecerit genuinum pedem, quare admiſerit ſpuriam literam, ut illum excluderet? Melius feciſſet, ſi ex Hecyra illud:

Remiſſam opus ſit vobis, an redductam domum.

Neque mirum, quæ in *reddo* geminetur. In Scena quoque primi Actus quinta, cùm Pamphili orationi interveniſſet Myſis, atque ſuis uterque ſeorſum affectibus uteretur, verſus interſeruit diverſos quoque poëta, quos Eraſmus confudit: ſic igitur legendi ſunt:

Hocne eſt humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?
Quid illud eſt?
Proh Deûm atque hominum fidem, quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt?

Sic enim etiam alio genere Myſis utitur iterum:

Miſeram me, quod verbum audio?

Cui reſpondet illud Pamphili:

Quod ſi ſit, pereo funditus.

In eadem autem ſcena verſum illum:

Proh Deûm atque hominum fidem, nullóne ego:

Appellat dimetrum pede redundante, laxè ſanè nimis. Nam quamobrem non quinarium? quare non trimetrum brachycatalecticum? quis unquam audivit verſum ullum pede eſſe redundante? nónne ipſe ille verſus talis eſt hoc ipſo pede, quem dicis redundare? Illud quoque malè dignoſcere viſi ſunt: cùm Act. II. putarunt initium, caudam eſſe poſtremi verſus, quo clauditur Act. I. ſic,

Ne ad morbum hoc etiam, teneo: quid ais Byrrhia?

Nam ut hoc primùm dicam, multo ſatius eſt, ut initia actuum integra ſint, quàm fines. Deinde apparet properatio in Myſide abeunte, ut Glycerium conſolaretur. Itaque abrupit ſermonem, atque abiit. Præterea inter actus vetus comœdia interſerebat ϖροσρήματα, choros, diverbia, apoſtrophas, atque alia ejuſmodi. Nova comœdia rarò gregem, niſi in fine. Aliquando etiam Choragum legimus apud Plautum. Omnino autem tibicen canebat: quod è Pſeudolo licet perſpicere:

Dum concenturio in corde ſycophantias,
Tibicen vos interea hic delectaverit.

Tanto igitur intervallo, quomodo Charinus Myſidis expleſſet verſum, quem non audiret? In eadem vero ſcena, ita perverſe legit, ut alterum novenarium faciat, alterum ſenarium relinquat; ſic

Quæſo

Quæſo ædepol, Charine, quoniam id fieri quod vis, non poteſt, velis
Quod poſſit : nihil aliud niſi Philumenam volo.

Cùm tamen duo priores optimi ſint octonarii : ſic,

Quæſo ædepol, Charine, quoniam id fieri quod vis, non poteſt,
Velis quod poſſit : nihil aliud niſi Philumenam volo.

Etiam priore conſilio monometrum vocat illum :

Ah quanto ſatius eſt.

Dimeter enim eſt brachycatalecticus. Sed & nulla neceſſitate mutat, *abi*, in *abis'*, ſive, *abeas*, cùm fruſtra putat alioqui conſtare non poſſe verſum. Nam & trochaicus eſt, ſi collidas : & iambicus, ſi non collidas. Nam & maxima eſt vis ejus vocalis quæ eſt ultima in verbo *abi*, Sic Virgilius, eo pulcherrimo verſu, quo Theocritum æmulatus eſt :

Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.

Et aſpiratio prohibet colliſionem, ſicut illi :

Hecyra eſt huic nomen fabulæ : hæc cùm data eſt.

Sic imprudenter nimis elidit ſibilum ex pronomine illius verſus ;

Sed iſtud quidnam eſt ? hodie uxorem ducis? aiunt. Pamphile.

Qui tamen rotundiſſimus ſit octonarius, neque uſquam coactus ; nam quod monet in nomine *ſuſpitio*, tertiam à fine produci, verum eſt : ſed neque nova res, neque ſine ratione. Nam & Plautus ita ſcripſit :

Et ne in ſuſpitione ponatur ſtupri,
Et clandeſtina ut celetur ſuſpitio.

Et ſatis liquet coaluiſſe duas vocales in unam. Namque ab eo quod eſſet ſuſpicitum, ſuſpicitio fuit ; itaque cùm erit brevis, tunc intelligetur ſyncope, cùm longa, ſynæreſis : ex eo quoque verſu in Andria :

An non dixi hoc eſſe futurum ? dixti ; quid meritus es ? crucem.

Priſciani autoritate dicit tolli verbum ſubſtantivum. Quo in loco mihi oblatam ſentiam occaſionem duos ſimul emandendi magnos viros ; illum qui errarit, hunc qui non correxerit. Eſt enim integer octonarius. Illud verò ejus proprium eſt, cujus culpam in alium transferre nequeas. Nam verbum ſubſtantivum *adfuerunt*, triſyllabum profeſſus eſt eo verſu,

Cùm in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.

Qui tamen verſus ſenarius iambum habet in quarta : ferendus tamen erat quaſi lapſus, niſi altero errore culpam cumulaſſet, cùm primam auferri jubet ſyllabam ex eo verſu,

Aufugiſtin' ? bera, factum : ſatin' id tibi placet ?

Integer enim ſenarius eſt, etiam citra ablationem, ſpondæis duobus, anapæſto, duobus dactylis, & poſtremo iambo. Ibi temere transfert ſyllabam inferioris in ſuperiorem : contrà debuit transferre in Hecyra, neque tranſtulit :

Quæ dico parvipendent : porrò hoc jurgium ad
Uxorem, hæc cujus ſiunt conſilio omnia.

Sicut interjectionem quoque debuit aſcribere priori verſui in Adelphis, ut ſic legeretur :

Syre, præceptorum plenus iſtorum ille : phy,
Domi habuit unde diſceret : ſit ſedulò

Reſtituiſſet

Reſtituiſſet etiam in Hecyræ verſu verbum, ut ſit ſeptenarius, ac par priori : ſic

Tecum feruntur: dixi, ita ut jubes faciam, pater.

Non debet errati cenſeri loco, illud in Andria eo verſu :

Tu rem impeditam & perditam reſtituas? hem quo fretus ſim.

In quo dicit *hem*, extra verſum ab alio additum potiùs, quàm poſitum à Poëta : cùm tamen mutila ſit ſine eo ſententia : & ſibilum elidi videmus etiam in multis locis. Sic audacter nimis aufert verbum *cupio*, ex illo Eunuchi :

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.

Cùm tamen commodius eximeret vocem ſequentem, ſine ullo carminis detrimento, etiam ſententiâ rotundiore. Sed aut ſit proceleuſmaticus primus pes, & alter amphimacrus ; aut pronomen poſſeſſivum : quod poſtremo in loco eſt, demittatur in verſum alterum ſubſequentem, qui nihilominus ſit ſenarius : ſic,

Meo : id amabo adjuta me, quò id fiat faciliùs.

Nam *faciliùs* eodem modo triſyllabum eſt, quo *potiùs* biſyllabum. Eligat autem Lector, quod magis erit ex animi ſententia : quandoquidem etiam apud Lucretium, *aliud* ita biſyllabum accipitur, ut cauda dactyli ſit. Iniquior fuit illi verſui ex Hecyra, ex quo *dum*, particulam expletivam exemit : qui tamen cum ſequentibus, cúmque præcedentibus octonarius ſit :

Mane dum ſodes, timeo, ne aliud credam, atque aliud nunties.

Hoc ibi cùm adimit, ita alibi æquè importunè addit de ſuo : ut ad eum verſum ex Eunucho :

Par pari referto, quod eam mordeat.

Modò addit *nunc*, modò *mox*, modò *ſic*, modò neſcio quid. Ego verò nihil immutandum cenſeo de conſilio Poëtæ : qui integrum proverbium, ſicut circumferebatur, ita interſeruit trochaico tractu : quare audacius etiam *remordeat* ſuppoſitum eſt. Nam ſi quid addas, verſus non conſtet : ſi nihil addas, ad concinnandum trochaicum nihil eſt opus. Et non ſolùm hoc exemplo in omnibus legitur exemplaribus : ſed etiam eadem fide recitatum à Cicerone in epiſtola ad Lentulum. Verùm appoſuit pari audacia adverbium *nunc* ei verſui :

Alio pacto honeſtè quomodo hinc abeam, neſcio.

Neque enim vocalis eliditur, ſed perſtat longa ante aſpirationem adverbii *hinc* : & trochaicus decurrit octonarius catalecticus. Sicut in verbo monoſyllabo nulla item colliſio ſit, neque in adverbio, eo verſu :

Ora me : obſecro te verò Phædria, i intrò : hei, hei.

Corrupit etiam ſyllabarum quantitates : ut in illo ejuſdem fabulæ :

Sic eſt, inveniam hodie parem ubi pol referam gratiam.

Auſus eſt dicere adverbium *hodie* primam producere : quoniam, inquit, idem ſit, ac ſi dicas hoc die. At quod nuſquam eſt, narrat. Nam cùm eſt, hoc die, propter poſitionem producitur. Nam ſuapte natura breve pronomen eſt : ſicut ejus compar, hic. Græcum enim eſt, ὅ. Quare illud Virgilianum.

Hoc erat alma parens ..

Non

Non ſolùm propter interrogationem, ſed etiam ob ſyllabæ ſervitutem, legunt, *bocce*, ii qui exiſtimati ſunt doctiores. Breve enim fuiſſe vel inde deprehenditur, ubi conſonante amiſſa in adverbio *hodie* correptum eſt: quod etiam exemplo invenias ex verſu Hecyræ.

Viſum eſt: certúne? certè Deus ſum, ſi hoc ita eſt, verum reperies.

Eſt enim pronomen *hoc* ſecunda ſyllaba dactyli, qui in quinta ſede eſt: quamobrem verſus de quo nunc controverſia eſt, ſeptenarius eſt iambicus. In convivio autem poëtico, illum eſt Eunuchi prologo.

Habeo alia multa, quæ nunc condonabuntur.

Ait mendoſum eſſe: neque enim ſcazontes in ea genera carminum admitti: itaque ut metrum corrigeret, linguam Latinam depravavit, cùm ſuppoſuit *condonabitur*. Nam quis dicat, *Tu condonaberis à me commentarios?* An verò etiam ἀκυρολογίας auſus eſt, & rectum apponere tamen caſum? At ego puto veteres excitandi ſpectatores gratia, nævos hoſce aſperſiſſe: neque, in ea re falſus ſum. Nam quî decuit minus, ſpondæo claudere iambicum, quàm dactylicum ſiſtere? At quantum decoris addit affectui, cùm diximus in inferiis filiolæ noſtræ, ſororis tuæ lectiſſimæ Sylvi:

Heu heu quonam animam, quo carmine compellabo?

Sed de his numeris in tertio libro Poëtices tibi ſatis eſt diſputatum. Ita gravitatem, & lenitatem, & conſtantiam animi oſtendens Terentius, remiſit de iambi acerbitate; néve ſine exemplo feciſſe eum arbitrere, habebis ex Prologo Amphitruonis unum:

Quòd ego huc proceſſi ſic cum ſervili ſchema.

Eſt enim σχῆμα· quanquàm non ſum neſcius viros doctos ſublata aliunde ſyllaba, *ſchemate* legere ſolitos: quare aliud habeas ex Aſinaria:

Agè nunc reſide, jam cave modo ne graxis.

Neque enim ſequêntur analogiam, qui *graxeris*, legerint: nihilo ſanè melius, quàm ſi *faxeris* & *occepſeris*, pro faxis & occepſis, malint: ſicut in Captivis:

Nunquàm iſthuc dixis, neque animum induxis tuum.

Accipies etiam unum ex eadem fabula:

Avis me ferè conſimilem faciam, ut prædixti.

Adducerem & ex Caſinæ prologo, niſi ſuſpicarer verba eſſe tranſpoſita:

Clerumenæ hæc vocatur comœdia Græcè.

Sicut ex eodem alterum:

Ratione utuntur, ludis neminem poſcunt.

Sed profectò & alibi multis locis, & in Pœnulo:

Gerræ germanæ, atque edepol λῆροι λῆρων.

Ac ne in illis quidem ſervavit Latinitatem:

Ne tu iratus ſuis ſævis dictis protelet, ſcio.

Subſtituit enim pro *ſævis dictis*, ſævidicis: at ſævidicum, mobile nomen eſt, cui igitur hærebit? an ille invenis uſquam in naturæ legibus, accidens ſine ſubſtantia? In eadem autem ſcena etiam pedum numerus eum fugit: namque iambicum ſenarium hypercatalecticum dixit illum.

Non poſſum adeſſe, ah quid agis? quò abis Antipho? mane.

Habet

Habet enim duos dactylos alterum alteri ſubeuntem ante poſtremum iambum. Æquè autem incommodè ex Heautontimorumeno brachycatalecticum nominavit illum, in quo periculum potius imminet, ne quid redundet :

Et illam ſimul cum nuncio tibi hîc ego aſſuturam hodie ſcio.

Eſt enim quadratus iambicus. Sicut illum quoque minus bene octonarium hypercatalecticum :

Probè : huic filium ſcis eſſe ? audivi, in Aſia, non eſt pater.

Nam ſi iambum in prima ſede ſtatuas, & creticum in ſecunda ob poſitionem, aut dactylum ex natura ſyllabæ, ſeptenarius eſt. Sed *audii* pronunciandum eſt, ut *Aſia* ſit anapæſtus. Sin malis trochaicum, non collidas adverbium *probè*, & erit anapæſtus prima in ſede, eritque octonarius, trochaicus, catalecticus, & *Aſia* biſyllabum. In Phormione fruſtra laborat tranſponendo verba, ut numeris conſulat, eo verſu :

Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias.

Mavult ita legi.

Ad pauca ut redeam.

At verò verbum *redeam* biſyllabum eſſe, vel ſexcentis locis, ubi opus eſt, conſtat. Eximit etiam vocalem hujus præpoſitionis *per*, eo verſu Adelphorum,

Per oppreſſionem ut hanc mihi eripere poſtulet.

At verò, quid fuerit dicere, *propreſſionem ?* nempe frigidum admodum eſt, ne dicam abſurdum, novum fugæ genus, quò evitet creticum fatalem illum : cùm tamen adeò molliter pronunciari poſſit, ut vix divertat à natura ſpondæi. Sed jam vereor ne quis eorum, quos ille multis locis premit fabulis atque irridet, reponat ei gratiam : cùm in verbo *poſtulo*, ſciant ab ipſo exemptam mediam vocalem. Magno enim in periculo eſt, ne ab illis barbarus appelletur : propterea, quòd Germani, præſertim noſtrates Vindelici, Carni, Norici, item Suevi, Saxones ita illud verbum pronunciat, vix ut eam vocalem exaudias. Verùm equidem, neque irridebo maternos avos meos, neque hominis conſilium, quippe qui memor ſim ejus verſus ex Caſina : *Nunc ne tu reſpondere poſtules me tibi.* Non igitur judicium reprehendo, ſed judicii locum. Ei enim verſui optimo atque pulcherrimo quadrato, ex Andria, hanc injuriam faciebat.

Cùm is nihil promereat : poſtulare, id gratiæ apponi ſibi.

Verùm & hîc nihil neceſſe habeas concidere, & primam natura cùm corripiat, non potuit ſibilus impedimento eſſe in illo Caſinæ verſu, quin unico tantùm tempore proferretur : factum enim eſt ex *poſſe* & *tollere.* Neque enim literas geminabant, quod etiam durat in præterito, *tetuli : & teram* ſimplici elemento ſcriptam in libris augurum, ait Varro : & hoc monet nos plurimis locis Verrius, ejuſque interpres atque imitator Feſtus. Cæterum Eraſmus utinam eam curam alium in verſum tranſtuliſſet, ad nomen hoc *periculo*, potius quàm tolleret omnem ſermonis elegantiam, atque adeò Atticiſmum : quippe pronomen, *hoc*, eſt autem ex Andria is :

Sine omni periculo : nam hocce haud dubium eſt, quin Chremes.

i Præ-

Præſertim cùm anapæſtus eſſe potuerit in primo pede. Nam *omnis* primam corripit naturâ; ductum enim eſt παρὰ τὸ ὁμῶς. Univerſitas enim fit ex rerum conjunctione. Eſt enim univerſum, extra quod nihil eſt. Neque illas mutam ac liquidam potuiſſe cogere ſyllabam ad producendum, & pueri ſciunt, & Priſcianus docet ex Callimachi verſu. Major verò difficultas objicitur in nomine hoc, *voluptas*: ex quo ille vocalem mediam auferendam cenſet, eo verſu Andriæ:

Quod voluptates eorum propriæ ſunt, nam mihi immortalitas.

Nonnihil verò eſt, ſi ſit ita pronunciandum, *Volptas*: nihil enim ad Theutonicum ſonum accedere poteſt propius: atque hoc ut effugeremus, aut conſtitueremus creticum in prima, aut etiam anapæſtum. Correpta enim conjunctio eſt alibi, vel judicio illius: quare hîc quoque eſſet. At fruſtra viderer laborare: quoniam duo verſus in Caſina ſunt, nihil nobis ſecundiores:

Sine tuos ocellos deoſculer, voluptas mea.
Quid deoſculer te? quæ res? quæ voluptas mea?

Nam niſi *volup* legas, aut facias anapæſtum, ſanè aſpera eſt pronunciatio. Sed *voluptas* fuit volupetas, à volo & peto: quæ omnia cùm ſint brevia, non immutarunt naturam. Nam ſic quoque corripias in verſu ex Heautontimorumeno, ſi ita legas ex Bembi codice:

Nec mihi fas eſſe ulla me voluptate bis frui.

Quanquam codex ille, de quo vir doctiſſimus atque ſanctiſſimus metitur noſtros, plus habuit tum apud nos venerationis, ob vetuſtatem, tum apud illum opinionis ad novitatem, quàm quantùm re ipſa præſtare valuerit. Omitto enim quæ ad privatarum vocum pertinent rationem: nam eas in Originum libris tibi ſatis explicatas puto. At quod ad verſuum ipſorum tractus ſpectat, operæ pretium eſt animadvertere multos, qui non conſtent: veluti è Phormione hunc:

Quæ ſi aſtu non providentur, me aut herum peſſundabunt.

Ita dico apud hoſce qui creticum recipiunt nullum: in noſtratibus autem mollius legitur ſic:

Quæ ſi non aſtu providentur.

Ubi octonarius eſt. Item ex Heautontimorumeno ſic legit:

Pergin' mulier odioſa eſſe? nullámne ego rem in vita mea.

At in noſtris ſic legitur:

Venire in mentem, mi vir: ob pergin' mulier eſſe? ullámne ego.

Ubi vides, ſi addas omnia illa verba, quæ præcedunt exprobrationem ſenis, verſus fiat ſtadia longior: at illi octonarii ſunt. Verùm lepor quoque in verbis eſt illis, *Ob pergin' mulier eſſe*: plus enim eſt eſſe mulierem, quàm odioſam. In altero autem ſequente:

Rem unquam volui, quin tu in ea mihi adverſatrix fueris, Soſtrata?

Videtur ſyllaba redundare: ſed *mi* pronunties, non *mihi*: Bembus autem ita legit, ut una deſiat: ſic,

Volui; quin tu in ea mihi fueris adverſatrix,
Soſtrata?

Locutionem quoque non leviter pertranſeas. Ille enim dicit, nullámne rem volui? ſanè tolerabilis ſermo, cùm verbo hoc, *volo*. Nam negatio quæ eſt in nomine, in verbum tranſit, & fit, ullam

rem

rem nolui. Non poſſis verò dicere cum verbo ſubſtantivo, nullane res eſt? quonam modo namque eſſet, ſi non eſt? neque melius procedit ille ex eadem, quem nós ſic:

Suſtuliſti, ſic eſt factum: domina, ergo herus damno auctus eſt.

Ille ſic:

Suſtuliſti, ſic eſt factum, domin', ergo herus damno auctus eſt.

At duo ſunt, quæ diſſuadent eſſe recipiendum. Primùm verſus, qui trochaicus ſit: quare in quinto pede iambum ſtatuit: nos anapæſtum. Et minus ſimile veri fuit, domi educatam, atque herum latuiſſe: erat enim modica domus, quæ vel cœna Bacchidis premeretur: quare inepta fuiſſet interrogatio. Neque fuiſſet auctus damno, quoniam domi educaſſet: ſed quoniam filiam, cui dos paranda eſſet. Itaque non foris educandam dedit, ſed exponendam. Præterea plus impendii eſt, ſi foris educantur liberi, quàm ſi domi. Sed & ille in Eunucho, toto verbo longior eſt, temere repetito:

Idque adeò viſam: viſam ſi domi'ſt, quis nam hinc à Thaïde exit?

Sed ubique videtur non minimi judicii quiſpiam neglectis numeris leporem quæſiſſe orationis: ſicut in eadem fabula:

Nihil præter promiſſum.

At nos legebamus:

Nihil prætermiſſum.

Verùm hîc argutia etiam dimenſionibus ſuum reliquit locum, ſi *nihil* ſit monoſyllabum, quod frequentiſſimum eſt. Vult dicere, Phædriam nihil præſtaturum eorum, quæ multi pollicebantur, neque quicquam illum præter promiſſum laturum: Sed in eadem lepor quoque nitidiſſimus eſt, iis verſibus:

Illum liquet mihi dejerare menſibus
Sex ſeptem prorſus non vidiſſe proximis.

Noſtri vulgatè nimis legebant, ſex vel ſeptem. Cæterum & à numero excluditur conjunctio, & à ſermonis puritate: ſicuti cùm dicimus, quinquaginta plus minus annos natus ſum. Illud quoque lepidius videtur in Heautontimorumeno:

Confitere tu? au obſecro, iſthuc inimicis ſiet:

Quàm quod legitur ab Eraſmo & aliis:

Confitere tuum non eſſe? ah obſecro te, iſthuc inimicis ſiet.

Splendidior eſt oratio repetita negatione ſenſu, non verbis: & neceſſe eſt ita legi, quoniam præcedentes verſus hic concinnat: quos verſus tam Bembus, quàm Eraſmus malè diſponit. Bembus ſic:

Subditum ſe ſuſpicatur. ſubditum ain' tu? certè? ſic erit mi vir.

Eraſmus ſic:

Subditum ſe ſuſpicatur. ſubditum? ain' tu? certè inquam mi vir?

Verùm uterque longior eſt, Eraſmianus una ſyllaba: alter autem etiam pluribus. quare ita legendi ſunt, ut ſint trochaici octonarii catalectici:

Subditum ſe ſuſpicatur, ſubditum? ain' tu? certè inquam
Mi vir. confitere tu? au obſecro, iſthuc inimicis ſiet.

Sic etiam ex Adelphis, illis duobus verſibus, neuter eſt audiendus. Bembi codex ſic:

Obſecro, mea nutrix, quid nunc ſiet? quid ſiet rogas?
Rectè ædepol ſpero, modò dolores mea tu occipiunt primulum.

Eraſmus ſic:

Obe-

Obſecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet? qui fiet rogas? rectè.

Ergo Eraſmus malè collocat adverbium *rectè*: Bembus malè omittit pronomen *tu*: ut ſint iambici quadrati. Hæc quidem manifeſta lectio, at illa ambigua, utra probior ſit? In Heautontimorumeno vetus exemplar ſic habet:

Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere, &
Quod illum inſimulat durum, id non eſt: nam parentum injuriæ
Uniuſmodi ſunt fermè; paulò qui eſt homo tolerabilis.
Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò convivarier.

Bembus & aliquot eximit verba, & alia ſerie digerit numeros:

Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere?
Et quod illum inſimulant durum, id non eſt.
Nam parentum injuriæ uniuſmodi ſunt fermè.
Scortari crebrò volunt, volunt convivarier.

Sed numeros obterit Bembus, quarto verſu: in quo & trochæum invenias tertia ſede, & iambum ſexta: quare errorem ſubeſſe neceſſe eſt; & confundit verſuum tum genera, tum quantitates. Noſtra autem lectio horum nihil: ſed aſperior viſa eſt in ſententia, cùm tamen non ſit; nam ita dicit, patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere: at qui paulò eſt tolerabilior, aliqua ſanè patiatur: ſed non crebrò ea fieri. Mutavit autem numerum verborum Terentius, cum in ſingulari dixit, *paulò qui eſt tolerabilis*, debuerat ſubdere *non vult crebro ſcortari liberos ſuos, non vult crebrò convivari.* Sed retulit numerum ad univerſitatem patrum. At in ſingulari tolerabilem poſuerat, quoniam rariores ſunt. Ita mutat numerum in Eunucho:

Eunuchum porrò dixti velle te,
Quia ſolæ utuntur his reginæ.

Quam mutationem aliquis minus commodam cum putaret; ſublatis illis verbis, *paulò qui eſt homo tolerabilis*: quæ vitia prohiberent patres in noſtra lectione, ea fecit patrare flagitia filiis in ſua.

Hæc ſunt, Sylviole fili, quæ laborioſiſſima opera excuſſi tibi: majorene tædio tot ineptiarum, an metu, ne pari inſcitia caperere, neſcio. Omiſi verò multa carmina controverſa, aut ambigua, alia vaſta: quæ etiamſi ad ſanitatem redigantur; at cura illa noſtra vel ſic longè minora ſint.

Verùm enimvero neque tibi puerilia videri debent, qui iſta ætate literariæ laudis aditum omnem explorare juberis ab indole tua, quæ magna ac multa promittit nobis: neque mihi plebeia adeò, in quibus, omiſſis ſtudiis gravioribus, tantos illos viros elaborare aliquid non pœnituit. Qui ſi quibus in locis lapſi ſunt, vel hoc ipſum eis debeatur, quod nos excitarint ad veritatem. Cujus ſplendorem, fili mi, quovis nomine chariorem habere debes. Magnum fuit Eraſmi nomen, præſertim in Germania literis renaſcentibus: majus futurum, ſi ille minor eſſe voluiſſet. Nunc fretus ingenii ſui magnitudine, multa tractare aggreſſus eſt, paulò minus accuratè: ita à nominis claritate profecta confidentia præcipitem illum egit, non ſine diſpendio multorum ſtudioſorum: qui omnes cùm docti eſſe vehementer exoptarent, pauci autem labo-

laborarent, omiſſis ærumnis, quæ ipſis in antiquorum lectione multæ exequendæ erant, compendium nacti eorum quæ Eraſmus in unum coëgiſſet, ei de omnibus fidem ita habuere, ut etiam extantibus priſcorum monumentis, unde ille vel aliquando non bona fide accepiſſet, Eraſmi nomen non pro teſte, ſed pro judice, citent, atque alieni laboris non quaſi beneficiarium faciant autorem. Quare vobis omnibus ejus nominis ſtudioſis, inter quos me quoque ſanè eſſe non nolim, commodè oſtendimus, atque opportunè quid cujúſque judicii ſequeremini. Quòd ſi quis, ut eſt ingenium quibuſdam barbarum ac ferum, pertinacius negligat, foveatque ignaviam ſuam: te ſaltem habeamus ab erroribus ejuſmodi ſegregatum.

PETRUS BEMBUS
DE TERENTII FABULIS.

Colloquuntur POMPONIUS & HERMOLAUS.

POMP. EST jam tempus, ut tu mihi item afferas aliquid è Terentii noſtri fabulis, quemadmodum recepiſti te facturum, quò hic etiam Phædrus, qui ea lectione plurimùm delectatur, habetque eum librum ferè ſemper in manibus, ſeſe augeat probis & incorruptis locis. Nam te librum habuiſſe Terentianum pervetuſtum majoribus ſcriptum literis, iis quas verà antiquas dicimus, ſæpe audivi. HERM. Eſt iſtud quidem verum, quod dicis: nam & habui eum librum, & legi, & notavi multa, quæ delectare Phædrum poterunt: ſi quidem eſt, ut dicis, in legendo illo plurimus. Quanquam quid prohibet nos etiam, Pomponi, ejus Poëtæ vel candore elegantiáque ſermonis, vel pudore gravitatéque delectari? quibus Cicero ipſe tam eſt delectatus, ut non pauca inde ſumpſerit, tranſtulerítque in ſua ſcripta non minus libenter, quàm etiam ambitioſè, ut mihi quidem videtur. Sed geram tibi morem, referámque non planè omnia quæ antiquo in libro probè ſcripta animadverti eſſe, ſunt enim propè innumerabilia: ſed ea, quæ meminero. Itaque attende, num hoc aliquid ſit, quod primum mihi in mentem venit. Nam quæ leguntur argumenta fabularum in Terentianis libris, ea Terentii non ſunt:

Sororem falſo creditam meretriculæ
Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus. Itemque:
Sororem falſo dictitatam Thaïdis,
Id ipſum ignorans miles abduxit Thraſo. Et reliqua quæ habentur fabularum reliquarum argumenta, ea dico Terentii non eſſe. POMP. Tune hoc dicis, Hermolae, Terentium Poëtam argumenta illa non ſcripſiſſe? HERM. Verò POMP. Neque illum ea compoſuiſſe? HERM. Id ipſum. POMP. Cujus autem ſunt? nam te puto id ſcire, qui ſcias Terentii non eſſe. HERM. Sunt illa quidem C. Sulpitii Apollinaris, ejus quem ſæpe citat Gellius, docti & eruditi viri, quique Pertinacem Imperatorem Latinas literas docuit. Nam in eo vetuſto libro, quem dixi, is eſt eorum argumentorum titulus: C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA;

riocha, unus idemque omnium. Pomp. O præclarum librum! ſiquidem ejus edicto Sulpitius tanto poſt tempore in poſſeſſionem ſuorum carminum reſtituitur. Sed iſta Sulpitii ſive argumenta, ſive periochæ, ut eſt in libro illo, Hermolae, ab iis quæ vulgò habentur, ecquid diſcrepant? ut ſi ea nobis recenſueris, aliquid lucri uterque noſtrûm faciat. Herm. Diſcrepant ſanè illa: ſed quantum, jam de Politiano intelliges. Is enim ſibi ea deſcripſit modò, cùm ei librum oſtendiſſem: fidemque mihi dedit, ſe impreſſoribus mandaturum, ut ea in vulgus darent. Itaque te ad Politiani libros rejicio. Sed mirum eſt, quàm aliter multa ſcripta eo in libro ſint, ac ſunt in aliis: ut appareat ſingulas omnino paginas etiamnum probam illam antiquitatem redolere. Nam & in Heautontimorumeno eſt:

Quod ſeni erit noſtro miſerius? non ſene.

Et paulo poſt:

Ejus anuis cauſa opinor, quæ erat mortua.

Non *anus*: quod etiam notat Gellius: & quomodo, ſi rectè memini, Varro in libro de Agricultura primo dixit, ut Minervæ caprini generis nihil immolarent propter oleam, quòd eam, quam læſerit, fieri dicunt ſterilem: ejus enim ſalivam eſſe fructuis venenum; pro eo quod eſt, fructus, quem quidem caſum aliter in Adelphis protulit, antiquè tamen.

Nunc exacta ætate hoc fructui pro labore ab iis fero

Et in Hecyra:

Ne nomen quæſti mihi obſtet: nam mores facile tueor. Itemque:

Quid fuit tumultui? dic mihi: an dolor repentè vaſit?

Et in Phormione:

Ubi in mentem ejus adventi venit.

Eſt & in Eunucho *Qui*, dandi caſu poſitum, pro *Cui*.

Nam in me planè Di poteſtatem ſuam
Omnem oſtendere, qui tam ſubitò tot congruerint commoda!

Et in Phormione:

O fortunatiſſime Antipho. Ant. *Ego ne?* Phæ. *Qui quod amas, domi'ſt.*

Quod tamen rectè dictum videtur: ut à *Quis* nominandi caſu, dandi caſus in hanc potius formam exeat *Qui*, quàm in illam, *Cui*. Quod quidem miror latuiſſe Quinctilianum. Is enim in eo Virgilii verſu,

———Qui non riſere parentes,
Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt.

Qui nominandi caſum dixit eſſe pluralis numeri. Itaque rectum ſonſum etiam pervertit Poëtæ: nam quod ait Virgilius,

Incipe parve puer riſu cognoſcere matrem:

Non id vult, ut puer arrideat matri, ſed ut cognoſcat matrem ab ejus riſu: magis enim mulieres omnes ſuis arrident filiis, quàm aliis; quippe quæ magis etiam illis intuendis gaudeant, neceſſe eſt: vel quoniam extra laborem ferendi ventrem, pariendique dolores & pericula jam ſunt, vel quod pueros ex ſeſe natos vident, quod eſt omnium rerum jucundiſſimum. Itaque repetit, *Incipe parve puer.* Nam cui puero parentes non riſerint, quoniam id accidere niſi propter eximiam aliquam deformitatem non poteſt, hic jam

ex iis eſſe qui Diis chari ſunt non videtur, neque dignus qui vitæ cùm muneribus maximis, tum hilaritatibus egregiè perfruatur. An non tibi ita, Pomponi, videtur? Pomp. Mihi quidem videtur: eóque magis, quòd in meo illo Virgiliano pervetuſto libro, quem dixi, ita ſcriptum eſt, *Cui non riſere parentes:* ut jam ne liceat quidem aliter credere. Error autem omnis in eo eſt, quòd riſum ad puerum referunt: nam ſi ad matrem retuliſſent, nihil ambigeretur. Puto autem te memoria tenere ea, quæ Politianus quoque hoc ipſo de Virgilii loco ſcripſerit. Herm. Quid ni teneam, Pomponi? quem quidem locum ex facili atque aperto, etiam durum & à Virgiliana loquendi ſimplicitate alieniorem facit. Sed de eo ipſe viderit. Antiquitatis autem amatorem fuiſſe Terentium, etiam illa indicio ſunt in Hecyra.

Fors fuat pol, ab eo deductum verbo perantiquo, quod eſt *fuo,* valétque idem, quod *ſum:* quo etiam eſt Virgilius uſus. *Tros Rutuluſve fuat,* pro *ſit.* Et illa in Phormione *præbit,* pro eo quod eſt, *præbet.*

Ea qui præbit, non tu hunc habeas planè præſentem Deum? Et *ductis,* pro *ductes.*

Ut me phaleratis ducas dictis, & meam ductis gratis?

Et *tacis, pro taces:* & *enicas,* pro *enecas:*

Eho tu conſobrinum tuum non noras? Dem. *Enicas:*
Dic nomen. Phor. *Nomen? maxumè.* Dem. *Quid nunc tacis?*

Et poſtea:

Satine etiam, ſi te delibutum gaudio reddo? Ant. *Enicas.*
Quin tu has pollicitationes aufers? Et item poſtea:
Abi, tange: ſi non totus friget, me enica.

Et *reſtitis,* pro *reſtitas.*

Id quidem tibi jam fiet, niſi reſtitis verbero. Et in Adelphis:
Veſtitu nimio indulgis, pro *indulges.* Et:
Membra metu debilia ſuat: animus timore obſtipuit, pro *obſtupuit:* quemadmodum dicunt quidam ſcripſiſſe Virgilium, *Obſtipui, ſteteruntque comæ.* Et:

Obſtipuit ſimul ipſe. Tum in Heautontimorumeno:
Quiſnam hic adoleſcens eſt, qui intuitur nos? pro *intuetur,*

Et, *luciſcit: hoc jam cur ceſſo pultare oſtium?* pro *luceſcit.* Et in Adelphis:

Peri hercle: hac illi ſpe hoc inciperunt, pro *inceperunt.* Et alia item ejuſmodi multis in locis: quibus quidem verbis illud contraria oratione dictum ab eo eſt in eiſdem Adelphis:

Dedit præterea in ſumptum dimedium minæ: pro *dimidium.*

Et in Eunucho:

Interea aurum ſibi clàm mulier demet: pro *demit.* Et in Phormione, *neglegitur,* pro *negligitur.*

Quia egens relicta'ſt miſera, ignoratur parens,
Neglegitur ipſa. Vide avaritia quid facit. Et paulò infrà:
Sæpe interea mihi ſenex
Narrabat ſe hunc neglegere cognatum ſuum.

Et alibi etiam. Nam quod dixi *relicta'ſt,* ita ſæpiſſime ſcriptum eo in libro invenies, pro *relicta eſt:* & *futurum'ſt* pro *futurum eſt.* Quòd verò in Phormione, ubi Sophrona & Chremes colloquuntur, hæ duæ viſuntur literæ ſic poſitæ, *S. T.* *Deob-*

Deobſecro vos, eſtne hic Stilpho? Chr *non.* Soph. *negas?*
Chr. *Concede hinc à foribus paululum iſtorum ſodes, Sophrona,*
Ne me iſtoc poſthac nomine appellaſſis. Soph. *Quid? non obſecro is,*
Quem ſemper te eſſe dictitaſti? Chr. *St.* Soph.
Quid has metuis fores?

Silentii eſt illa quidem nota, *St*, ut eo quaſi nutu & ſigno potius quàm voce, oſtendamus velle nos ſileri ab iis quibuſcum ſumus: quemadmodum volebat Chremes ſilere Sophronam, ne ab uxore ipſius exaudiretur; quam notam cùm non perciperent ii qui legebant, *e* literam addiderunt, *eſt* que fecerunt: quo ſanè verbo mirificùm Poëtæ ſenſum pertubaverunt. Quod autem in eadem legi fabula,

Interea dum ſedemus illi, intervenit
Adoleſcens quidam lacbrymans.

Illi eſt pro *illic*, vetuſto ſanè more: ut etiam in Hecyra;

Itaque ineptus hodie dum illi ſedeo, ut quiſque venerat
Accedebam. Quo verbo etiam Virgilius eſt uſus:
Patet iſti janua letho.

Tum illud etiam, quod in eadem Hecyra eſt:

Horunc ea ad nos de lege redibat hereditas.

Pro eo quod eſt, *horum.* Eſt antiquè dictum, addita *c* litera, ne colliſio fieret.

Quid illud in Phormione autem, Pomponi, quàm venuſtè dictum?

Heus quanta quanta hæc mea paupertas eſt, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem mihi eſſet fides.

Non ut eſt in reliquis, *Quantumcunque,* quod quidem etiam in Adelphis legitur.

Tu quantus quantus, nil niſi ſapientia es.

Aut quid etiam illud in eodem Phormione?

Nam quæ hæc anus eſt, exanimata à fratre quæ egreſſa'ſt meo?

Non autem, *quænam,* ut habent omnes. A quo mihi quidem loco ſumpſiſſe Virgilius videtur eam loquendi figuram, qua eſt in Georgicis uſus tam aptè, tamque venuſtè, ut nihil ſuprà,

Nam quis te juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? Quanquam vetuſtè etiam illa per literæ detractionem ſunt dicta in Andria:

Ne iſtam tuam multimodis inveniri gaudeo.

Et in Eunucho:

Quid is obſecro ad nos quamobrem adductu'ſt?

Amabant enim veteres multùm, ut ſcis, *s* literæ abjectionem; quanquam quidem alias etiam literas abjiciebant, ut in ipſa Eunucho,

Anni? Chr. *Anni? Sedecim.* Et item:
At ille alter venit annos natus ſedecim: Et in Hecyra:
Nam abducta à nobis prægnas fuerat filia.
Nec fuiſſe prægnatem ante hunc unquam ſcivi diem.

Et in Adelphis:

Sed vereor ne indiliges nimium ſies:

In quo illud mihi mirum admodùm videri ſolet, quòd quam literam adjiciebant multis in verbis, ut vides ex his, Pomponi, veteres homines ad gratiam, eandem in multis addebant: ut in Andria:

Ex ipſa milies audivi. Et in Phormione:

Atenim tædet etiam audire eadem miliens. Et in Heautonti-morumeno·

Ut nihil credas intelligere, niſi idem dictum'ſt centiens.

Quo etiam more in antiquiſſimo Virgilii libro legiſſe me, memoria teneo illum verſum:

Et noviens Styx interfuſa coercet.

Quanquam in eodem libro etiam illud legi:

——Nec face tantum

Ciſſæis prægnas ignis enixa jugales.

Sed eſt etiam in Eunucho:

More hominum evenit, ut quid ſim nanctus mali

Prius reſciſceres, quàm ego illud, quod mihi evenit boni.

Sed & *finctum* pro *ficto*, & *thenſarurum*, pro *theſauro*, & *formonſiorem*, pro *formoſiore*, aliis idem in locis Poëta dixit: tum illud etiam in Eunucho, *oſſum*, pro eo quod eſt *os*. In quo cognoſci poteſt, quàm rectiùs in vetuſto illo, quem totiens jam dico, libro ſcriptum id ſit:

Viden' Oſſum & cibus quid faciat alienus?

Quàm in cæteris, qui habent *Ocium*, non *Oſſum*. Sed jam vereor ne vobis planè videar minuta nimium & puſilla conſectari. POMP. Nobis verò, Hermolae, nihil puſillum poteſt eſſe, quod ejuſmodi ſit, in quo videas Poëtam tanti nominis etiam diligentiam adhibuiſſe, ut illo modo potius, quàm alio conſcriberet. Quin etiam, credas mihi velim, majorem in modum nos minuta iſta delectant, quæ attuliſti: valde enim faciunt ad Terentianam induſtriam probitatemque cognoſcendam. Itaque ſequere. HERM. Eſt igitur, quoniam ita vis, in Eunucho, ubi Thaïs ancillas ſuas properè alloquitur, mandans ea quæ curari vult, ſic:

Quid, quid aliud volui dicere? ehem,

Curate iſtam diligenter virginem.

Quaſi poëta ſuſpenſam Thaïdem oſtenderet ſecum ipſam quærere, quidnam illud eſſet, quod mandare ancillis in animo habuerat ſuo, neque reminiſcebatur. Itaque ait, *Quid, quid aliud?* Quo item ſenſu Cicero eſt uſus in ſuis illis ad Atticum verè familiaribus epiſtolis: *Quid præterea? quid? etiam: Gabinius ad* IV *Calendas Octobris noctu in urbem introiit.* Et alibi: *Novi quidnam ſcribam? quid? etiam: Meſſala conſul Anthronianam domum emit.* Et item: *Aliud quid? etiam: Quando te proficiſci iſtinc putes fac ut ſciam.* Quibus in locis *etiam* non addentis eſt, ſed annuentis affirmantíſque, ſe ſcilicet illud habere, quod ſcribat: ut loco ejus verbi, quod Terentius dixit *ehem*, quod quidem erat Poëticum ſanè verbum, ipſe *etiam* diceret, caſtius mediusfidius & moderatius. Apud Ciceronem autem non uno in loco, ſed pluribus, *etiam* affirmantis eſſe notam, cui contrarium infertur *non*, non te arbitror fugere. Sed víſne tibi, Pomponi, recenſeri à me eos Poëtæ verſus qui mihi in mentem venient, in quibus inſit aliquid, quod te delectare poſſit: ſinámque te illud aliquid quærere ex tuo Terentii libro, cùm voles, domi tuæ? POMP. Ego verò maximè. Vult autem etiam Phædrus hic ita te facere: qui quoniam eſt, ut vides, admodum adoleſcens, retinebit illa melius, quæ dicentur abs te, quàm ego, qui ſenex. Vacillare autem ſæpe memoriola ſenes homines,

homines, non te fugit. Itaque utar ipſo, ſi erit opus; quare ſequere. HERMOLAUS. Ego verò ſequor. Sunt igitur in eodem Eunucho prima hæc:

Si quiſquam eſt, qui placere ſtudeat bonis
Quam plurimis, & minimè multos lædere,
In his Poëta hoc nomen profitetur ſuum.
Tum ſi quis eſt, qui dictum in ſe inclementius
Exiſtimavit eſſe, ſic exiſtimet:
Reſponſum non dictum eſſe, quia læſit prior.
Qui bene vertendo & eaſdem ſcribendo malè
Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Sunt & hæc:

Opus faciam ut defatiger uſque ingratis ut dormiam.
Par. *Vigilabis laſſus: hoc plus facies?* Phæ. *Abiſſs, nihil dicit, Parmeno.* Et hæc:
Illum liquet mihi dejerare bis menſibus. al. *nihil.*
Sex ſeptem prorſus non vidiſſe proximis. Et hæc:
Ipſa'ſt, ilicet: deſine: jam conclamatum eſt.

Quemadmodum & alibi. Nam in Adelphis etiam,

Hem tibi:
Reſcivit omnem rem: id nunc clamat: ilicet:
Paratæ lites. Et in Phormione:
Hoc nihil eſt, ô Phædria: ilicet, quid hic conterimus operam fruſtra? Sed ſunt in Eunucho & hæc:
Agè, eamus intrò nunc jam, orna me, abdüc, duc, quantum poteſt.

Et ſubinfrà:

Quæ nos noſtramque adoleſcentiam habent deſpectam.

Tum & hæc:

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis ſæpe in ſe transfert, qui habet ſalem,
Quod in te eſt. Thr. *Habes* Gn. *Rex te ergo in oculis.*
Thr. *ſcilicet.* Gn. *geſtare.* Thr. *Verò: credere omnem exercitum, Conſilia.* Et hæc:
Aut dicat quod vult, ut moleſta ne ſiet. al. *aut.*
Non hercle veniam tertiò. Heus, heus, ecquis hic eſt?
Ego ſum Chremes. Et hæc:
Idque adeò viſum, viſam ſi domi'ſt. Quiſnam hinc à Thaide exit?
Is eſt, an non eſt? ipſus eſt. Quid hoc hominis? Qui hic ornatus eſt? Et hæc:
Nunc quis hic eſt? nemo eſt. Nunc quis hinc me ſequitur? nemo homoſt.
Jamne erumpere hoc mihi licet gaudium? proh Juppiter
Nunc eſt profectò interfici, cùm perpeti me poſſum.
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.
Sed neminem curioſum intervenire nunc mihi,
Qui me ſequatur quoque eam, rogitando obtundat, enicet. Et hæc:
Certè extrema linea
Amare, haud nihil eſt. Et hæc:
Quid nunc agimus? Gn. *Quid? redeamus. Jam hæc tibi aderit ſupplicans ultro.* Et hæc:

Nam jamdiu aliquam cauſam quærebat ſenex,
Quamobrem inſigne aliquid faceret iis: nunc reperit. Et hæc:
Si quid conlibitum, novi te: hoc ſi feceris,
Quod vis donum, præmium à me optato: id optatum feres. Et hæc:
Accipit homo nemo melius, neque prolixius.

Demum & in extremo hæc:

Nihil præter promiſſum eſt: ite hâc.

Sed quid eſt, Pomponi, quod te cogitare attentè admodum video? an hæc quæ dixi, memoriæ commendas tuæ? Pomp. Minimè verò, Hermolae: nam mihi ſatis eſt Phædrum iſta de te audiviſſe. Sed id diſpicio potius, mecúmque ipſe computo, quàm diverſa ſint multa eorum, quæ à te recitata ſunt, ab his, quæ vulgò habentur: redeunt enim mihi in mentem ferè ſingula: tum quàm parvæ illuſiones momenta ſæpe non parva afferant Poëtæ ſenſibus, ut illud eſt, quod dixiſti: *Nam jamdiu aliquam cauſam quærebat ſenex, Quamobrem inſigne aliquid faceret iis: nunc reperit.* Illud enim iis, quod in tuo eſt, ut ſit dandi caſus pluralis numeri, memini me legere ſic, ut eſſet nominandi, ſeníque tribueretur: itaque una addita literula, Terentianam ſermonis elegantiam candorémque qui deperierat, planè reſtituit. Sed nolo te interpellare: & quoniam Eunuchum, ut video, jam explicaſti, ex Andria ſi quid habes, affer. Habere te autem æquè multa puto. Herm. Habeo, & afferam, ſed non multa: nam ex illo libro maxima ejus fabulæ pars deſideratur, fugientibus vetuſtate literis, ut cognoſci nequeant. Sed percepta mihi tamen ſunt, atque agnita, quod meminerim, hæc perpauca:

Dave, perii. Da. *Quin tu hoc audi.* Pam. *Interii.* Da. *Quid times ſcio.*

Car. *Mea quidem hercle certe in dubio vita'ſt.* Da. *Quid timeas ſcio.*

Pam. *Nuptiæ mihi.* Da. *Etſi, ſcio.* Pam. *Hodie.* Da. *Obtundis, tametſi intelligo.*

Tum hæc:

Ergo iſtuc moveo aut curo? num tu tuum malum æquo animo feras?

Ex Heautontimorumeno autem illa primùm mihi ſeſe offerunt Menedemi ſenis cum fratre verba:

Putavit me ætate & ſapientia
Plus ſcire & providere, quàm ſeipſum ſibi.

Tum & illa;

Ancillas, ſervos, niſi eos qui opere ruſtico
Faciundo facilè victum exercerent ſuum,
Omnes produxi, ac vendidi. Inſcripſi illico
Ædis: mercedem quaſi talenta ad quandecim coëgi.

Et infra:

Nec mihi fas eſſe ulla me voluptate hic frui.

Ejus autem in pagellæ margine, ubi hi erant verſus, legi etiam illius verbi *exercerent*, interpretationem minutulis adſcriptam literis, ita: *Exercerent, reſarcirent: hoc eſt, in ſumptu exercerentur ſuo.* Virgil. *Ferrum exercebant?* pro, *In ferri fabrica exercebantur.* An non hæc eruditi hominis declaratio illius verbi tibi, Pomponi, videtur? Pomp. Mihi ſanè videtur. Nam quid potuit afferri aptius? Te

verò, Hermolae, valde amo, quem ne iſta quidem præterierint. Sed perge ad reliqua. Herm. Pergam igitur ad illa, quæ ſunt in eadem fabula :

Hoccine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere?
Et quòd illum inſimulant durum, id non eſt :
Nam parentum injuriæ uniuſmodi ſunt fermè.
Scortari crebrò nolunt : nolunt crebrò conviverier.

Quod extra verſus eadem in margine, puſilliſque literulis eſt & hoc. Virgilius :

Hunccine te, Euryale, aſpicio?

Quo lecto animadverti non tam bellè dici, *Hunc ego te, Euryale, aſcio*, quod eſt in libris omnibus, quam *hunccine*, quod in illo. Pomp. Rectè id quidem animadverſum abs te eſt, Hermolae. Illa enim interrogantis vox, NE, doloris & querelis aptiſſima, quam repetit eodem verſu Virgilius :

—— *Túne illa ſenectæ*
Sera meæ requies. ————

Si deſit prioribus iis in verbis, quæ quidem verba eadem vi, eodem oris ſpiritu mœroréque proferuntur, deſit etiam egregia ſenſus & figuræ concinnitas neceſſe eſt. Sed velim ſcire ex te, poſteaquàm hunc in locum ſermo me perduxit tuus, ut de Euryali matris lamentatione loqueremur, exiſtimes ne rectè illa dici, quæ de eo, qui paulò inferius eſt, verſu attulit Servius,

——*Nec te tua funera mater*
Produxi : ———

Ut *funera* ſit pro *funerea* poſitum. ad mulierémque referatur? Herm. An tu me tam ignarum, Pomponi, Virgiliani moris, candoris, atque judicii exiſtimas, ut quod alibi nuſquam legitur, credam à Poëta graviſſimo novandíſque verbis omnium caſtiſſimo, hoc in loco fuiſſe dictum? mihi quidem non fit veriſimile. Illi ſi erat, afferre eum oportebat exemplum aliquod quo niteretur, aſperitatémque leniret verbi. Sed de illo hactenus. Mihi ſic legendum videtur, ſi tibi uni probabitur :

———*Nec te tua funere mater*
Produxi. ——

Quo in ſenſu atque verbo nihil durum aut violentum, aut inſolens, ſed ſumma etiam cum ſermonis, tum conſuetudinis obſervatio, ſumma lenitas atque facilitas ineſt. Indoctos autem librarios, ut ſunt plerique vicinitate deceptos puto poſſeſſivi nominis, *tua funera* primùm ſcripſiſſe, cùm *funere* ſcriptum legiſſent in eo quem deſcribebant ipſi libro, mendúmque eſſe exiſtimaviſſent. Pomp. Mihi quidem iſta, Hermolae, non probantur ſolùm, ſed magnas tibi etiam gratias ago, quod Virgilio reſtitueris hoc quoque in loco & candorem & dignitatem ſuam, addo etiam & diligentiam : méque nihil omnino fruſtra abs te petere, valde gaudeo. Sed refer te ad Terentium tuum. Herm. Sunt verò in eodem Heautontimorumeno, quæ tibi explicem, & illa :

Scio quid feceris :
Suſtuliſti. Soſ. *ſic eſt factum.* Chr. *domin?* Syr. *ergo herus damno auctus eſt.* Et illa :

Quid malum? me ætatem cenſes velle id adſimularier? Et illa:
Hujus mihi res ſemper comminiſcere,
Ubi me excarnificès. Syr. *Is hinc, quo dignus es.*

Quo in loco videre eſt veteres homines Indicandi verborum pro Imperandi uſos modo. *Is hinc*, pro *I hinc*; ut etiam alibi non ſemel. *Animo bono es*, pro *eſto*: qua dicendi figura utitur ſæpe Cicero. Sed Sunt & hæc eadem in fabula:

Quò mittis iſtam quæſo? jube maneat. Bac. *Ii.* Syr. *qui eſt paratum argentum.* Et paulò pòſt:

Cape hoc argentum, ac defer. Syr. *Ii. Quid ſtas, lapis, quin accipis.*

Ut videre liceat Antiquorum in ſcribendo morem, qui *ii*, pro *i* dixerint, eo quo nos utimur. Sunt & hæc:

Pergin' mulier odioſa eſſe? nullamne ego rem unquam in vita mea
Volui, quin tu in ea mihi fueris advorſatrix Soſtrata?
Et paulò infrà:
Subditum ſe ſuſpicatur. Chr. *Subditum? ain' tu?* Soſ. *Certè ſic erit, mi vir.*
Chr. *Confitere tu?* Soſ. *An obſecra, iſtuc inimicis ſiet.*

Hæc autem quæ tibi recenſui, Pomponi, quantum ab iis differant quæ leguntur, tu facilè perſpicies, cùm tuum ſumpſeris librum: quanquam, ut video, jam perſpicies. Sed volo te ſcire, plura eſſe quæ me fugerint (neque enim reminiſci poſſum omnia) quàm quæ recordor, quæque affero. Veruntamen hæc ipſa ſatis multa eſſe poterunt, ut videas, huic omnino Poëtæ, qui quidem in hominum manibus valde frequens eſt, quantum caliginis offuderit dies; ſed ad eluendas aliarum fabularum maculas, ut poſſumus, depravationéſque tranſeamus. Itaque memini me in Adelphis legere hæc:

Naturâ tu illi pater es, conſiliis ego.
Dem. *Tun' conſiliis quicquam?* Et hæc:
Tu quod te poſterius purges hanc injuriam mihi nolle
Factam eſſe, hujus non faciam: crede hoc, ego meum jus perſequar.
Et illa:
Egon' debacchatus ſum autem? an tu in me?
Æſch. *Mitte iſthæc, atque ad rem redi.* Et illa:
Fratrem homini nemini eſſe primarium artium magis principem.
Syr. *O Cteſipho.* Cte. *O Syre. Æſchinus ubi eſt?* Syr. *Ellum te expectat domi.* Cte. *Hem.*
Syr. *Quid eſt?* Cte. *Quid ſit? illius opera Syre nunc vivo, feſtivum caput.*
Qui omnia ſibi pòſt putarit eſſe præ meo commodo. Et illa:
Obſecro, mea nutrix, quid nunc fiet? Cant. *Quid fiet, rogas?*
Rectè ædepol ſpero, modò dolores mea tu occipiunt primulum.
Jam nun times, quaſi nunquam adfueris: nunquam tute pepereris? Et illa:
Fortiter. Syr. *Perquàm: quia miſeram mulierem, & me ſer-* [*volum,*
Qui referire non audebam, vicit: hui perfortiter. Et illa:
Niſi ſi me in illo credidiſti eſſe hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri injuriam, ultrò ſi quam fecere ipſi, expoſtules,
Et ultrò accuſant: id quia non eſt à me factum, agis gratias.

Sed

Sed legi etiam in Phormione, ſi rectè memini, hæc inverſa in aliis, ut mihi videntur libris :

Quæ ſi aſtu non providentur, me aut herum peſſundabunt.
Nam non poteſt celari noſtra diutius audacia. Tum & hæc :
Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerum hunc onero pallio.

Et hæc :

Familiarem oportet eſſe hunc, qui minitatur malum ; iſne eſt
Quem quæro, an non ? ipſus eſt, congredere actutum.
Ant. *Quid.* Ge. *O omnium quantum eſt, qui vivunt, homo hominum honoratiſſime.*

Demum hoc :

Vel oculum exculpe. eſt ubi vos ulciſcar probè.

Reſtat Hecyra, cujus item, ut Phormionis, non omnino multa mihi in mentem veniunt è re nata nunc quidem, quæ aliter ſe habeant illo in libro : ſed veniunt tamen, atque ut opinor, hæc :

Quid ais ? cum virgine unà adoleſcens cubuerit
Plus potus, ſeſe illa abſtinere ut potuerit ? Et hæc :
Ædepolne nos ſumus iniquè æquè omnino omnes inviſæ viris !

Item hæc :

Nam nos omnes, quibus eſt alicunde aliquis objectus labos,
Omne quod eſt interea tempus, priuſquam id reſcitum'ſt, lucro'ſt.

Atque hæc :

Sanè hercle homo voluptati obſequens
Fuit, dum vixit : & qui ſic ſunt, haud multùm hæredem adjuvant :
Sibi verò hanc laudem relinquunt, vixit, dum vixit, bene.

Poſtremò hæc :

Voſmet videte jam, Laches & tu Pamphile
Remiſſan' opus ſit vobis, an reducta domum.
Neutra in re vobis difficultas à me erit.
Sed quid faciemus puero ?

Quo in loco animadverti, hunc dicendi ſive morem, ſive figuram. *Quid faciemus puero ?* qua etiam aliis in fabulis ſæpè eſt uſus, *Quid hic faciet ſua ? Quid te futurum cenſes ?* uſurpaſſe Ciceronem ſanè percupidè. *Quid me fiet ? Quid pecunia fiet ? Quid hoc nomine facias ? Quid factum eſt Stratone & Nicoſtrato ?* Quemadmodùm alia permulta : ut facile eum appareat ad Terentii ſermonem ſuum libenter ſermonem accomodaviſſe. Quod ſi hic etiam faciet Phædrus, ut quemadmodum ab Apelle ii, qui poſt illum pingendi artem aſſequi cupierant, multas umbrarum ejus & luminum poſitiones, multos membrorum motus, in ſuas ex ejus imaginibus tabulas ſimulachráque transferebant ; ſic ipſe hujus Poëtæ plurimos dicendi modos, ſermoniſque figuras & lumina, ſuis in ſcriptis expreſſerit : non vereor quin multò ſit facilius in magnum illum virum evaſurus, quem adhuc quidem noſtra ætas deſiderat, multæque ſupra eam fruſtra videre concupiverunt. Quanquam quidem non puto ipſum meis monitis & præceptis egere, qui te magiſtrum habeat, cujus de pleno fonte cùm hæc, tum longè meliora haurire quotidie poſſit. Sed quoniam jam adveſperaſcit, vel hora ipſa, vel tua ætas me admonet, ne te hîc diutius detineam. Quæ cùm eſſent dicta, ſine loquendi facto, illi domum abierunt, Hermolaus in cubiculum ſe recepit.

J O.

JOANNIS RIVII CASTIGATIO.

CUM prodiiſſet anno abhinc fere ſeptimo Terentius, doctiſſimi viri Philippi Melanchthonis operâ diligentiâque reſtitutus, unà cum argumentis ejuſdem & annotatiunculis; non mehercle dici poteſt, quantum hoc nomine ſtatim gratulandum ſtudioſis omnibus exiſtimarim: idque jure adeò ac meritò. Videbam enim fore brevi, ut optimus Latinitatis Author, qui innumeris antè mendis ſcatebat, nunc paulò caſtigatior majori cum voluptate, atque adeò majore cum fructu quàm anteà, à ludimagiſtris pueritiæ prælegeretur. Quæ adeò non fefellit conjectura, ut diſtractis magno Bibliopolarum commodo exemplaribus, rurſus excudi cœptus ſit Wirtembergæ, mox à Joanne Secerio Haganoæ; pòſt etiam Norimbergæ; præthereà apud Coloniam Agrippinam, ab Euchario primum Cervicorno; iterùm à Joanne Sotere; tertiò denique à Joanne Gymnico, viro optimo, & mihi vetere neceſſitudine conjunctiſſimo; ad hæc Moguntiæ aliquoties & Argentorari; ut de cæteris taceam. Interim cùm ipſe quoque eum Authorem ſtudioſis quibuſdam enarrandum ſuſcepiſſem, ſenſi tandem id quod erat, Melanchthonem gravioribus rebus occupatum, atque ipſe pro ſua modeſtia, ingenuè fatetur, veteribus exemplis haud ſatis inſtructum, non ab omnibus omnino mendis (abſit invidia dicto) comici noſtri fabulas vindicare potuiſſe. Et jam per totam prope Germaniam nulla facilè præter Philippi exemplaria probabantur, aut manibus ſtudioſæ juventutis terebantur. Id eximii viri auctoritas effecerit, an ipſa res atque utilitas extorſerit, nihil habeo dicere. Quæ nos quidem res primùm movit, ut perquiſitis antiquis exemplaribus, & manuſcriptis, & impreſſis, locos plurimos depravatos, quos ille inemendatos reliquerat, corrigere conaremur. Quid noſtra diligentia conſecuti ſimus, aliorum eſto judicium. Hoc certè jure affirmare poſſe videor, ex impreſſis nullum uſpiam extare hodie exemplar, quo in exemplari plures loci correcti ſint, quàm in eo quod nos aliquando in publicum daturi ſumus. Id ita eſſe cùm res, ut puto, teſtabitur, tum editio olim noſtra, ſi cum aliis conferatur. Etenim vi ſumma jampridem, atque omni ope, & plus demum quàm pro virili parte, ut omnium ante nos recognitionem vinceremus, admittendum mihi exiſtimavi. Interim locos plurimos à nobis quanta licuit cum fide & religione, tum diligentia, ſtudio, labore caſtigatos, priſtinoque, ut opinor, nitori, integritatique redditos publicavimus; & quidem nullo majore verborum apparatu; quandoquidem, ut ille canit; *Ornari res ipſa negat, contenta doceri.* Quod ſi laude merita qui unum alterumve in auctore quopiam illuſtrant, aut reſtituunt locum, non fraudantur, cur non ipſe quoque ſperem nonnullam me à ſtudioſis gratiam initurum, qui tot in Terentio locos fortaſſe non ineptè prorſus, diligenter quidem, & magna cura certe ab omnibus mendis vitiiſque repurgarim? Tametſi haud ſanè diſſimulavero, hærere ipſum me pleriſque in locis, & quædam, de quibus parum adhuc liqueat, ampliare: & quid in his potiſſimum ſequar, haud dum exploratum ſatis habere in tanta præſertim exemplarium antiquorum, cùm diſſentione & diſ-

diſcrepantia, tum monſtroſa alicubi etiam depravatione; ut ſuis locis oſtendemus. Quod cur tandem me fateri ingenuè pudeat? Par eſt autem quod publicæ à nobis ſtudioſorum utilitati datur, id qualc etiam cunque boni conſulere. Præſtet alius quivis quantum nos; nec dubitem omni aſſeveratione confirmare parum adeò fore quod in Terentio quis deſiderare habeat. Variam interdum ex veterum auctorum citationibus, & antiquorum inter ſe codicum repugnantia lectionem indicavi; ita demum quid mihi videatur conjecturis ſubditis oſtendens, liberum ut tamen lectori judicium ſemper relinquam. Qua in re mihi nihil fuit potius, quàm ut Donati, ubicunque liceret, fidem ſequerer, interpretis undecumque doctiſſimi, àb eoque, ne tranſverſum quidem, ut aiunt, digitum diſcederem; ſed citra ſuperſtitionem tamen, & cum judicio ſemper. Ceterùm, cùm pleroſque fore ſuſpicemur, qui quòd carminis rationem ignorent, vix aptè ſatis his de rebus judicare queant; viſum eſt ſubjicere nonnulla hìc, quæ velut januam patefaciant, & viam, ut dicitur, præmuniant imperitioribus, quo certius de recognitione noſtra judicium facere, & ſententiam ferre poſſint. Igitur comici Plautus & Terentius metro fere utuntur vel iambico, vel trochaïco, vel utroque ſimul confuſo. Iambicum, vel Monometrum eſt, quod duobus pedibus ſimplicibus conſtat; vel dimetrum, quod quatuor; vel trimetrum, quod ſex, qui & ſenarii dicuntur M. Tullio & Fab. Quintiliano; vel tetrametrum quod octo, qui & quadrati appellantur & octonarii. Ex hiſce trimetro comici, & tetrametro maximè utuntur: alias raro, & in medio ferè (ſicut Priſcianus annotavit) diſtinctionis causâ. Quod ad pedes attinet, iambici, magnâ libertate comici indifferenter ubivis ponunt iambum, tribrachyn, anapæſtum, dactylum, ſpondæum. In fine plerumque aut iambum, aut pyrrhichium, nunquam niſi in ſcazonte ſpondæum. Utitur Terentius ſæpe in iambico, pede quatuor ſyllabarum brevium proceleuſmatico, idque per reſolutionem ſpondæi, ut in Andria: *Mala mens, malus animus; quem quidem ego ſi ſenſero.* Hìc ſecundo loco eſt proceleuſmaticus: in eadem: *Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum:* hìc prima regione idem pes. Eſt autem duplex iambici genus, alterum rectum perfectumve vocatur; alterum σκάζον καὶ χωρίαμβον; cujus penultimam in fine longam eſſe oportet. Utriuſque meminit Ovidius, cum canit:

Liber in adverſos hoſtes ſtringatur iambus
Seu celer extremum, ſeu trahat ille pedem.

Utitur identidem Poëta iambico tetrametro catalectico, id eſt, cui ſyllaba in fine deſit; quo in catalectico ſibi inter alia hoc quoque permittit, ut pro penultima longa, haud raro duas breves ponat, quod facilè qui verſus in ſuos pedes digerere volet, ſic habere comperiet. In trochaicis comici indiſcretè interdum dactylos vel trochæos ponunt, nimirum quo penè diſſoluta & pedeſtri ſimillima eſſe videatur perſonarum ſermocinatio; cujus ipſe Priſcianus meminit; apud quem Victorinus non minus liberè, quàm verè ait, comicos, dum quotidianum ſermonem imitari nituntur, metra vitiare ſtudio, non imperitia; quod & Terentianus teſtatur hiſce verſibus:

Fidemque fictis dum procurant fabulis,
In metro peccant arte, non inſcitiâ. Tanta

Tanta autem affinitas eſt inter trochaicos & iambicos tetrametros, vix ut diſcernere interdum poſſis; unde nimirum fit aliquoties, ut quos forte aliquis iambicos eſſe crediderit, iidem trochaici veriùs cenſeri queant. Cujus rei cùm alia multa exempla ſunt, tum commodiſſimum fuerit ex Andria, Scen. I. Act. V. ubi duos primos verſus, vel per iambos aliquis, vel per trochæos metiri poſſit, niſi quod inſequentes verſus per trochæos eſſe metiendos indicant. Inde error eorum qui iambicos quadratos eſſe adnotarant, cùm quivis non rudiſſimus planè harum rerum, trochaicos eſſe videat. Hìc illud obiter, quamvis leve admonendum puto; mirè interdum Poëta, de induſtria ſententiam genere ipſo metri juvare videtur: velut ibi:

Dii boni, boni quid porto? ſed ubi inveniam Pamphilum?
Ut metum, in quo nunc eſt, adimam, atque expleam animum gaudio? &c.

Ubi trochaici carminis curſu & volubilitate feſtinationem repræſentat ſervuli inſolenter exultantis, & alacritate nimia geſtientis. Quocirca paſſim trochæos, tribrachios, anapæſtos admiſcuit, pedes ſcilicet, quibus celeritas plerumque à cæteris item poëtis exprimi ſolet. Similiter in Eunucho ſubitum egreſſum puellæ perturbatæ, celeritate ipſa pedum expreſſit. Ubi Phædria:

Sed quid hoc eſt, inquit, *quòd timida ſubitò egreditur Pythias?*

Hoc dedita opera poëtam ita feciſſe, vel illud indicio fuerit, quòd cum cæteri hujus ſcenæ verſus iambici ſint, unus hic trimeter trochaicus eſſe videatur. Et alioqui ſolet interdum poëta mutare metri genus, cum ventum eſt ad παρασκευὴν ſcena ſequentis: velut in Andr. Act. I. Scen. III. & rurſus Act. III. Scen. IV. iterum Act. IV. Scen. I. in Hecyra, Act. III. Scen. III. Præterea in Phorm. Act. II. Scen. II. Sic aliàs ſæpe. Tale illud quoque ex Adelphis:

Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.

Cui eſt aliquod aurium judicium, is facilè ſentiet, cur ſit poëta trochaico uſus hoc loco; nimirum ut ſenſum quodam veluti curſu pedum citorum juvaret. Quod & poëtarum principem Virgilium ſæpè factitaſſe conſtat: nam ut tarditatem rei, difficultatemque exprimere cum vult, crebris ſpondæis; ita cum celeritatem & velut impetum, & feſtinationem, dactylis frequentibus utitur. Prioris exemplum illud eſt tertio Æneidos.

Annixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.

Poſterioris illud ex quarto:

Idem omnes ſimul ardor habet, rapiuntque, ruuntque.
Littora deſeruêre. &c.

Sed nimis multa de re præſertim levi. Obſervabit hæc, aliaque id genus per ſe ipſe lector ſtudioſus. Illud non ignorandum comicos, *s* litteram conſonantem haud ſecus elidere ſolitos, ac ſi vocalis eſſet, idque frequentiſſimè. Quod & Ennium in Heroïcis, & vetuſtiſſimos quoſque facere conſueviſſe, ut & Virgilium interdum docti annotarunt: velut in Andria:

Heru' me, relictis rebus, juſſit Pamphilum.

Hic prima regione anapæſtus eſt, *s* eliſo. In Eunucho:

Jugulara' hominem. Quid ille? T. H. *mutus ilico.*

Hic

Hîc in verbo *jugularas*, *s* eliditur, ut ſit ſecundo loco anapæſtus, tertio iambus. Niſi quis dicere auſit pronomen *ille*, velut ablato altero *l*, corripi, more, imitationeque Græcorum, quod (ut ego ſentio), paulò fuerit coactius. Quamvis apud hoſce fateor alteram nonunquam de geminatis conſonantibus in verſu tolli *κατὰ παρέλλειψιν*; quo ſyllaba poſitu longa corripi queat. Et ſolent Latini in multis (ut diligenter adnotavit Priſcianus) initium aliquod accipientes à Græcis, ab anguſto in effuſum licentiæ ſpatium hoc dilatare. Sed hoc ſuæ cujuſque conjecturæ relinquo. Illud quidem non eſt, ut inficiari queam, videri interdum *l* elidi apud comicum noſtrum, quoties adeſt pronomen ille, ut in Eunucho:

Manendum eſt ſoli ſine illa? quid tum poſtea?

In Heautontim.

Nec tibi ille eſt credere auſus, quæ eſt æquom patri.

In Adelphis.

Quid is fecit? DE. *quid ille fecerit? quem neque pudet.*

In Hecyra.

Non tibi illud factum minus placet, quàm mihi, Lache!

In Phormione.

Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo, &c.

Sunt id genus ſexcenta apud Terentium. Fuiſſe autèm cum non geminaretur *l*, in hoc pronomine, videor ex Sex. Pompeio deprehendiſſe lib. I. *παρελλείψει* contraria figura eſt *διπλασιασμός*, qua ipſa frequenter poëta utitur ad producendam ſyllabam alioqui brevem, ut in Adelphis, *relliquum*, pro *reliquum*; & alibi, *rettuli*, *repperi*, atque id genus alia. Sed pergamus. *V* quoque conſonantem comici perinde ac vocalem in media dictione elidunt: quod apud Terentium, in dictionibus, *invidia* & *enimvero* fieri videmus, apud quem ipſum, *cujus*, *hujus*, *ejus* ſimileſque particulæ monoſyllabæ ferè ſunt, quod ita demum frequens eſt, ut non putem de eo ſubjicienda exempla. Illud præterea ſæpenumero uſu venit, ut prima verſus ſequentis, qui à vocali incipiat, ab ultima ſuperioris abſorbeatur, velut in illo:

Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Ubi *ex* abſorbetur ab adverſo *malè*, quo verſus præcedens clauditur. Et in Prologo Hecyræ:

Ego intereà meum non potui tutari locum.

Prior ſyllaba in pronomine *ego* pertinet ad verſum ſuperiorem: contra apud Virgilium ultima præcedentis initio quandoque inſequentis abſorbetur; quale eſt:

Ecce furens animis aderat Tyrinthius omnemque
Acceſſum luſtrans.

Cujuſmodi verſus *ὑπερμέτροι* dicuntur; ſicuti, præter alios, Diomedes oſtendit. Qualis ille etiam apud Terentium in Andr.

Tuus pater modò me prehendit, ait tibi uxorem dare ſe ſe
Hodie; item alia multa, &c.

Sic enim ex obſervatione antiquorum codicum legimus; nec ſecus Donatus, ut quidem & Romana habet & Veneta editio, conſentientibus & aliis quibuſdam: hîc igitur illud *ſe* in fine prioris abſorberi neceſſe eſt initio ſequentis; quod & aliàs fit apud eundem. Sunt autem verſus trochaïci, & qui valet metiri, ſic planè habere comperiet. Talis eſt ille ex Hecyra: *Dis-*

Diſjunxit illum ab illa, poſtquàm ipſe ſe ſe
Et illam & hanc quæ domi erat, cognovit ſatis.

Tales autem apud Plautum ſæpè occurrunt, velut in Aulularia:
Cenſen' talentum magnum exorari poteſſe
Ab iſtoc ſene, &c.

Quid autem mirum, ſi in trochaicis, iambiciſque reperias ὑπερμέτρους, cùm in Sapphicis etiam invenias apud Horatium? Utuntur comici & diæreſi identidem; quomodo in Adelphis *iam* ſemel atque iterùm diſſyllabum legitur, ut & apud Plautum nonnunquam. Ita apud Catullum *ſoluit*, apud Horatium *ſiluæ*, apud Statium *ſuaſit*. Et contraria huic figura ſynæreſi, quæ & ἐπισυναλοιφὴ dicitur, quâ duas in unam ſyllabam contrahunt, ut *ſervibas*, pro *ſerviebas*; *ſcibas* pro *ſciebas*. Sicuti apud Virgilium:
Ferreique Eumenidum thalami.

Et ſæpe aliàs. Frequens eſt etiam apud Terentium in verſuum menſione συναλοιφὴ, quæ fit cùm in diverſis dictionibus, vocalium inter ſe coeuntitium altera velut obliteratur, & ἔκθλιψις, quoties *m* cum vocali præcedente excluditur. Quanquam non ſemper idem elidi ſolitum apud veteres teſtatur Priſcian. lib. I. velut apud Terentium in Eunucho, Act. III. Scen. III.
Unà ire cum amica imperatorem in via.

Eſt enim ſecundo loco tribrachys. Quòd ſi *m* elidatur, erit ibidem pyrrhichius, cui nullus in iambico locus. Sic alibi:
Primùm iſtam, quam habes, unde habes veſtem? taces.

Eodem modo apud Juvenalem:
Cum propter plurima, tum his
Præcipuè cauſis. Satyr. 9. De figuris cæteris nihil hîc dicendum puto.

JOANNIS THEODORICI BELLOVACI SPICILEGIUM.

COMOEDIAM plurimi dictam tradunt ἀπὸ τοῦ κώμου, id eſt, à comeſſatione, & ἀπο τῆς ᾠδῆς, id eſt, à carmine; ut ſit convivale carmen. Nam in conviviis primùm jocoſo quodam carmine, civium vitia juventus liberius taxabat. Poſtea ars acceſſit, & theatrorum conſuetudo. Nec deſunt qui dictam putent à Co inſula, in qua comœdiæ inventor exulavit Epicharmus. Sunt tamen qui de nominis etymo ſic cenſuerunt. Quum apud Athenienſes jam bella ſedata eſſent, & ad otium cives ſe contuliſſent, cœperunt agreſtibus injurias inferre: qua de cauſa, agreſtes ipſi in urbem quidem ſe recipere ſolebant, interdiúque de acceptis injuriis apud cives conqueri. At quum nullus eis opem auxiliúmque ferret, tum illi noctu, mortalibus omnibus ſomno & quieti indulgentibus, urbis vicos obeuntes, nominatim cives compellabant, à quibus eſſent injuriis affecti, eorùmque in ſe malefacta atque facinora in publicum proferebant. Et hæc quidem noctu, quum ſæpe vicini audirent, poſtridie audita inter ſe referre ſolebant: eíque civi dabatur vitio, cujus noctu fuiſſent audita convicia. Quum verò ea res pleriſque prodeſſe videretur, nec in ruſticos adeo ſævirent divites;

vites; cognitum fuit id civitati utile eſſe, quòd ea exprobratio eſſet veluti quoddam malorum remedium. Hac igitur de cauſa principes urbis ea juſſerunt in theatrum deferri, quæ in malos cives noctu jactabantur, quòd videlicet ea res civitati ſimul & placeret & prodeſſet; ſanxerúntque, ut qui ingenio præſtarent, de hujuſmodi rebus carmina facerent, eaque publicè in theatro recitarent, idque liberè & impunè: quin & præmia addita. Propterea autem quòd id noctu agi cœptum eſſet, ἀπὸ τοῦ κώματος, hoc eſt, à ſomno, comœdiam dictam voluere. Primi verò qui hujuſmodi carmina fecerunt, fuiſſe dicuntur Suſarion, Rhullus, & Magnes. Apud Latinos primus comœdiam ſcripſit Livius Andronicus; dixitque comœdiam eſſe quotidianæ vitæ ſpeculum. Quem imitatus Cicero, ſic ait in oratione pro Roſcio Amerino: Et certè ad rem nihil interſit, utrum hunc ego comicum adoleſcentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poëtis eſſe, ut effictos noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamque imaginem noſtram vitæ quotidianæ videremus. Hactenus Cicero. Quoniam autem de comœdia & fuſiſſimè ſcripſit, & doctiſſimè Diomedes Grammaticus, viſum eſt ejus verba hîc attexere. Comœdia, inquit Diomedes libro tertio, eſt privatæ civiliſque fortunæ, ſine periculo vitæ, comprehenſio: apud Græcos ita definita, Κωμῳδία ἐςὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν. Κῶμαι enim appellantur pagi, id eſt, conventicula ruſticorum. Nam juventus (ut ait Varro) Attica, circum vicos ire ſolita fuit, & quæſtus ſui cauſa hoc genus carminis pronunciabat. Aut certè à vicis; nam poſteaquam ex agris Athenas commigratum eſt, & hi ludi conſtituti ſunt, ſicut Romæ Compitalitii, ad canendum prodibant, & ab urbana come & oda comœdia dicta eſt ἀπὸ τῶν Κωμῶν, id eſt, viculis, quòd ea humilium domuum fortunæ comprehendantur, non (ut in tragœdia) publicarum regiarumque. Vel ἀπὸ τοῦ κώμου, id eſt, comeſſatione, quòd olim in hujuſmodi fabulis amantium juvenum κῶμοι agebantur. Comœdia à tragœdia differt, quòd in tragœdia introducuntur duces, heroës, reges; in comœdia humiles atque privatæ perſonæ. In illa luctus, exilia, cædes; in hac amores, virginum raptus. Deinde quòd in illa frequenter & penè ſemper lætis rebus exitus triſtes, & liberorum fortunarúmque priorum in pejus agnitio; in hac triſtibus lætiora ſuccedunt. Quare varia definitione diſcretæ ſunt. Altera enim δεινῶν περιοχή, altera τύχης περίςασις dictæ ſunt. Triſtitia namque tragœdiæ proprium. Ideoque Euripides, petente Archelao rege, ut de ſe tragœdiam ſcriberet, abnuit, ac precatus eſt, ne accideret Archelao aliquid tragœdiæ proprium: oſtendens nihil aliud eſſe tragœdiam, quam miſeriarum comprehenſionem. Poëtæ primi comici fuerunt, Suſarion, Rullus, & Magnes. Hi veteris diſciplinæ jocularia quædam minus ſcitè & venuſtè pronuntiabant: in quibus hi verſus fuerunt:

Ἀκούετε λέξιν, Σουσαρίων λέξει τάδε.
Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ᾽ ὅμως, ὦ δημόται,
Οὐκ ἐςὶν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

Secunda ætate fuerunt Ariſtophanes, Eupolis, & Cratinus; qui & principum vitia inſectati, acerbiſſimas comœdias compoſuerunt.

Tertia ætas fuit Menandri & Philemonis, qui omnem acerbitatem comœdiæ mitigaverunt, atque multiplicia argumenta Græcis auctoribus ſecuti ſunt. Ab his Romani fabulas tranſtulerunt: & conſtat apud illos primùm Latino ſermone comœdiam Livium Andronicum ſcripſiſſe. Sunt qui velint Epicharmum in inſula Co exulantem, primum hoc carmen frequentaſſe, & ſic à Co, comœdiam dici. Antea itaque galeris, non perſonis utebantur; ut qualitas coloris indicium faceret ætatis, quum eſſent aut albi, aut nigri, aut rufi. Perſonis verò ut primus cœpit Roſcius Gallus, præcipuus hiſtrio, qui oculis obverſis erat, nec ſatis decorus in perſonis, niſi paraſitos pronuntiabat. Initio togatæ comœdiæ dicebantur, quòd omnia in publico honore confuſa cernebantur: quæ togatæ poſtea in prætextatas & tabernarias dividebantur. Togatæ fabulæ dicuntur, quæ ſcriptæ ſunt ſecundùm ritius & habitus hominum togatorum, id eſt, Romanorum (toga namque Romana eſt) ſicut Græcas fabulas ab habitu æquè pallitatas Varro ait nominari. Togatas autem, quum ſit generale nomen, ſpecialiter tamen pro tabernariis, non modò communis error uſurpat, quia Fannius togatas appellat, ſed & poëtæ, ut Horatius, qui ait, *Vel qui prætextas, vel qui docure togatas.* Togatarum fabularum ſpecies tot ferè ſunt, quot & palliatarum. Nam prima ſpecies eſt togatarum, quæ prætextatæ dicuntur, in quibus imperatorum negotia agebantur & publica, & reges Romani vel duces inducuntur, perſonarum dignitate, & argumentorum ſublimitate tragœdiis ſimiles. Prætextatæ autem dicuntur, quia ferè regum vel magiſtratuum, qui prætexta utuntur, in hujuſmodi fabulis acta comprehenduntur. Secunda ſpecies togatarum, quæ tabernariæ dicuntur, humilitate perſonarum & argumentorum ſimilitudine, comœdiis pares, in quibus non magiſtratus regéſque, ſed humiles homines & privatæ domus inducuntur: quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter tabernariæ vocabantur. Tertia ſpecies eſt fabularum Latinarum, quæ a civitate Oſcorum Attella, in qua primùm cœptæ, Attellanæ dictæ ſunt, argumentis dictíſque; jocularibus ſimiles ſatyris fabulis Græcis. Quarta ſpecies eſt planipedis, Græcè dicitur μίμος. Ideo autem Latinè planipes, quòd actores planis pedibus, id eſt, nudis, proſcenium introirent; non ut tragici actores cum cothurnis, neque ut comici cum ſoccis olim, non in ſuggeſtu ſcenæ, ſed in plano orcheſtræ poſitis inſtrumentis mimicis agitabant. Cujus planipedis Accius togatarum ſcriptor ita in Ædilitia fabula meminit: Datum eſt aurum, exultat planipes. Si quas tamen ex ſoccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata, à tragœdia differt. In tragœdia heroës introducuntur. Pacuvius tragœdias nominibus heroicis ſcripſit Oreſten, Chryſen, & his ſimilia. Item Accius. In prætextata autem ſcribitur Brutus, vel Decius, vel Marcellus. Togata tabernaria à comœdia differt, quòd in comœdia Græci ritus inducuntur perſonæque Græcæ, Laches, Soſtrata: in illa verò Latinæ. Togatas tabernarias in ſcenam ductaverunt præcipuè duo, Afranius & Quintus Ennius. Nam Terentius & Cæcilius comœdias ſcripſerunt. Latina Attellana, à Græca Satyrica differt, quòd in Satyrica ferè Satyrorum perſonæ inducuntur, aut ſi quæ ſunt ridiculæ ſimiles Satyris, Autolycus, Burris: in Attel-

lana,

lana, obſcœnæ perſonæ, ut Marcus. Dramata autem dicuntur tragica aut comica παρα το δρᾶν, id eſt, agere. Latinæ fabulæ appellantur, ſive factubulæ. In Latinis enim fabulis plura ſunt cantica quæ canuntur. Vel à faciendo; nam & agi fabula, non referri ab actoribus dicitur. Itaque Horatius utraque ſignificatione interpretatur, quum ita de fabula dicit: *Aut agitur res in ſcenis, aut acta refertur*. Dramatica verò tres perſonæ ſolæ agunt Ideoque Horatius ait: *Ne quarta loqui perſona laboret*; quia quarta ſemper muta. At Latini ſcriptores complures perſonas in fabulas introduxere, ut ſpecioſiores frequentiâ facerent. Satyrica eſt apud Græcos fabula, in qua item tragici poëtæ, non reges aut heroës, ſed Satyros induxerunt, ludendi cauſa jocandíque: ſimul ut ſpectator inter res tragicas ſeriaſque, Satyrorum quoque jocis & luſibus delectaretur, ut & Horatius ſentit his verſibus:

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.
Mox etiam agreſtes Satyros nudavit, & aſper
Incolumi gravitate jocum tentavit, eo quòd
Illecebris erat: & grata novitate morandus
Spectator.——

Mimus eſt ſermonis cujuſlibet motus ſive reverentia, vel factorum cum laſcivia imitatio. Mimus dictus, quaſi ſolus imitetur; & quum alia poëmata idem faciant, ſolus tamen quaſi privilegio quodam, quod fuit commune, poſſedit. Similiter atque is qui verſum facit, dictus ποιητὴς, quum tamen artifices, qui æquè quid faciunt, non dicantur poëtæ. Membra comœdiarum tria ſunt, diverbium canticum, chorus. Membra comœdiæ diverſa ſunt: definito tamen numero continetur, à quinque uſque ad decem. Diverbia ſunt partes comœdiarum, in quibus diverſorum perſonæ verſantur. Perſonæ autem diverbiorum, aut duæ aut tres, rarò autem quatuor eſſe debent, ultrà augere numerum non licet. In canticis autem una tantùm debet eſſe perſona; aut ſi duæ fuerint, ita debent eſſe, ut ex occulto una audiat nec loquatur, ſed ſecum (ſi opus fuerit) verba faciat. In choris verò numerus perſonarum definitus non eſt; quippe junctim omnes loqui debent, quaſi voce confuſa, & concentum in unam perſonam reformantes. Latinæ verò comœdiæ chorum non habent, ſed duobus tantùm membris conſtant, diverbio & cantico. Primis autem temporibus (ut aſſerit Tranquillus) omnia quæ in ſcena verſantur, in comœdia agebantur. Nam & Pantomimus & Choraules in comœdia canebant. Verùm actores comœdiarum, pro facultate & arte potiores, principatum ſibi artificio vendicabant. Sic factum eſt, ut nolentibus cedere mimis cum artificio ſuo cæteris, ſeparatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni magiſterio erant, ſervire dedignabantur, ſeipſos à comœdiis ſeparaverunt; ac ſic factum eſt, ut exemplo ſemel ſumpto, unuſquiſque artis ſuæ rem exequi cœperit, neque in comœdiam venire. Cujus rei indicia produnt nobis antiquæ comœdiæ, in quibus invenimus, *Acta tibiis paribus, aut imparibus, aut Serranis*. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id eſt, chôraulicis, artifex concinebat. In canticis autem pyraulicis reſponſabat. Sed quod paribus tibiis vel imparibus invenimus ſcriptum, hoc ſignificat, quòd ſiquando monodio agebat, unam tibiam inflabat: ſi quando ſynodio, utramque. Hæc ad verbum Diomedes:

h *Mono-*

Monodium eſt, quum unus aliquis è ſcena cantum profert, nec chorus ſimul.

Servius in illud Virgilii libro nono Æneidos :

O veræ Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.

Biforem, inquit, biſonum, imparem. Et ſervavit eis tibiarum ſuarum naturam. Tibiæ autem Serranæ dicuntur, quæ ſunt pares, & æquales habent cavernas ; aut Phrygiæ, quæ & impares ſunt, & inæquales habent cavernas. Ergo biforem, diſſimilem, diſſonum; Non enim ſunt pari modulatione compoſitæ. Ut enim ait Varro, tibia Phrygia dextra unum foramen habet, ſiniſtra duo : quorum unum acutum ſonum habet, alterum gravem. Hactenus Servius.

Varro libro primo, *De re Ruſtica*, cap. ſecundo :

Certè, inquit Fundanius, aliud paſtio, & aliud agricultura, ſed affinis. Et ut dextera tibia alia, quàm ſiniſtra, ita ut tamen ſit quodammodo conjuncta : quòd eſt altera ejuſdem carminis modorum incentiva, altera ſuccentiva. Et quidem licet adjicias, inquam, paſtorum vitam eſſe incentivam, agricolarum ſuccentivam, auctore doctiſſimo homine Dicæarcho, qui Græciæ vita qualis fuerit ab initio, nobis ita oſtendit, ut ſuperioribus temporibus fuiſſe doceat, quum homines paſtoritiam vitam agerent, neque ſcirent etiam arare terram, aut ſerere arbores, aut putare, ab his inferiore gradu ætatis ſuſceptam agriculturam. Quocirca & ſuccinit paſtorali, quòd eſt inferior, ut tibia ſiniſtra à dextræ foraminibus.

Scena, ſive σκηνὴ, verti Latinè poſt *umbracculum*, vel *tentorium*. Erat autem antiquis ſcena umbraculum ex arborum frondibus, umbræ causâ à ruſticis excitatum : ubi feſtis diebus convenientes, diverſa ludorum & jocorum genera exercebant. Id quod hodiéque in pagis videmus plurimis in locis obſervari. Nam (ut olim ante uſum theatrorum) ſcenæ ſuper plauſtra ductilia extruuntur, ac per compita ductæ, populo præbent fabularum oblectationem.

Theatra erant ædificia in populi gratiam extructa, ad hemicycli ſive ſemicirculi ſpeciem, dicata ludis ſpectandis. Latinè ſpectacula poſſis dicere ; ſic enim à commodè proſpiciendo ac videndo ſunt appellata : θεατρὴς, *ſpectator* : θεάτρια, *ſpectatrix* : θεατρεῖον, καὶ θέατρον, *ſpectaculum*, *theatrum*. Porrò, ut ſcribit Caſſiodorus, theatri frons, ſive ea theatri portio, quæ inter duo cornua protenditur, ſcena vocatur. Ita autem componebatur theatrum, ut eo conveniens, & ibi commodè ſedens turba, è longinquo facilè ſpectare poſſet, concavo æqualíque parietum circumjectu, ut vel leni ſono dicta verba, ad alterum theatri caput facilius perferrentur. Ita enim erat conformatum, ut æquè geſtus proſpicerent, ac voces audirent ii, qui ad latera & in ſummis ſederent gradibus, atque ii qui in limis juxta ſcenam. Poſtea verò excogitatum eſt theatrum in rotundam formam extructum, alio longè excellentius atque capacius : quod quia velut ex duobus conſtaret theatris, nec amplius hemicyclum, ſed rotundam formam referret, ob id amphitheatrum dictum eſt. Amphitheatrum tamen ſcribit Dion ex hoc dici, quòd per ambitum ſedilia diſponerentur abſque ſcena.

Proſcenium locus erat, ſeu velum, aut etiam pulpitum, ante cenam. Ex proſcenio in ſcenam evocabantur mimi ſive hiſtriones

nes ab ſabulas agendas; viciſſimque è ſcena illuc revertebantur. Unde actuum in Latinis comœdiis internoſcitur diſtinctio: ſicut in Græcis choro in orcheſtram demigrante.

Scenam etiam vocant comici, quicquid duæ pluresve perſonæ ſermonis integri & abſoluti colloquuntur, illícque finitur ſcena, ubi aut aliqua perſona introgreditur, ut alia ad forum, aut aliò quolibet ad viciniam currit.

Actus unus plures ſcenas comprehendit. Eſtque in comœdia actus, pars quodammodo abſoluta & integra, nondum tamen rem omnem finiens, ſed ita dimidiatam relinquens, ut reſpirent ſpectatores, & facilius commutetur quicquid in reliquis comœdiæ partibus ſupereſt. Id autem actus commutare dicebant. Interea mimi dicteria & diverbia referebant; recitabanturque neſcio quæ jocularia, quæ populum nova oblectatione afficerent. Comœdiarum recitatio in ſcena, actio dicebatur, unde etiam qui agebant, & fabulas pronuntiabant, actores dicti: qui & comœdi, hiſtriones, ludiones, ludii, & hypocritæ, id eſt, alienæ perſonæ ſimulatores.

NOMINUM COMICORUM RATIO, PER EUNDEM THEODORICUM.

NON eſt de nihilo, quòd poëtæ comici aut hæc aut illa nomina indiderunt ſuarum perſonis fabularum. Hujus rei ampliſſima tibi damus teſtimonia. Donatus in Adelphos: Nomina, inquit, perſonarum in comœdiis habere debent rationem & etymologiam. Etenim abſurdum eſt comicum apertè argumenta confingere, vel nomen perſonæ incongruum dare, vel officium quod ſit à nomine diverſum. Hinc ſervus fidelis Parmeno: infidelis, vel Syrus, vel Geta: miles Thraſo, vel Polemon: juvenis Pamphilus: matrona Myrrhina: & puer, & ab odore Storax: & à ludo, & à geſticulatione Circus: & item ſimilia, in quibus ſummum poëtæ vitium eſt, ſi quid è contrario repugnans contrarium diverſúmque protulerit: niſi per antiphraſin nomen impoſuerit jlocaliter: ut Miſargyrides in Plauto dicitur trapezita. Et ferè hoc modo apud alios à poëtis nomina componuntur deſcribenda per antiphraſin, quod deſignat Storax.

Idem in Andriam: Semper, inquit, nomina comicorum ſervorum, aut à nationibus ſunt indita; ut Myſis, Syrus: aut ex accidentibus, ut Lesbia, velut ebrioſa, à Lesbo inſula, quæ eſt ferax ſuaviſſimi candidiſſimíque vini: aut à vernilitate, ut Pſeudolus: aut ex negotio, ut Chryſalus: ut ex qualitate corporis, ut Chylacus: aut ex ſpecie formæ, ut Pinacium.

Strabo libro ſeptimo. Fuit & alio regionis diviſio, ex antiquis permanens temporibus. Alios enim Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem, qui ad Pontum in Orientem vergunt: Dacos autem, qui in oppoſitum verſus Germaniam, & ad Iſtri fontes, quos olim Davos vocatos eſſe reor. Ex quo apud Athenienſes Davorum & Getarum nomina ſervilia plurimùm abundabant. Hoc ſanè credibilius eſt, quàm à Scytharum gente derivari, quos Daas vocant. Longè enim illi ad Hyrcaniam poſiti ſunt, nec ex eo loco Athenas

mancipia deportata putandum eſt. Servos enim aut è populorum nominibus vocabant, à quibus vectabantur, ut Lydum & Syrum: aut iis maximè quæ illis in locis magis ac magis uſurpata erant, ut Manem & Midam, ex Phrygia: Tibiúmque, è Paphlagonia.

Servius in primam Eclogam Virg. Etiam hoc ſciendum, & perſonas hujus operis ex majori parte nomina de rebus ruſticis habere conficta: ut Melibœus, ὅτι μέγει αὐτῷ τῶν βοῶν, quòd curam gerit boum. Et Tityrus: nam Laconum lingua Tityrus dicitur aries major, qui gregem anteire conſueverit; ſicut etiam in comœdiis invenimus. Nam Pamphilus, eſt totus amans: Glycerium, quaſi dulcis mulier: Philumena, amabilis.

Qui de nominum propriorum etymo & interpretatione plura ſcire volet, huic adeundus eſt Cratylus Platonis.

Eraſmus in Commentario, *De rerum copia:* Comici præcipuè varietatem in ejuſdem quoque generis perſonis affectaſſe videntur. Quid enim diſſimilius, quàm Demea ac Mitio apud Terentium? Quorum hic quum etiam graviſſimè filium objurgat, blandus eſt: ille quum maximè blanditur, amarulentus: & tamen uterque ſenex, atque adeò fratres. Quid diverſius, quàm Chremes ſemper placidus ac civilis, & Simo vehemens ac ſuſpicioſus? Item quàm Pamphilus cordatus, & Charinus inops animi conſiliiſque? Quid tam diſſimile, quàm Phædria cum morbo pugnans, & Chærea nihil habens penſi? Multum item intereſt inter Davum pertinaciſſimum ſperandi auctorem, & Byrrhiam nihil præter deſperationem afferentem. Plurimum inter paraſitum Gnathonem & Phormionem: & ab utroque longè diſſident paraſiti Plautini, quemadmodum & hujus meretrices à Terentianis plurimùm diſcrepant. Terentius meretrices propemodum bonas fingit, veluti Philotin & Bacchidem in Hecyra: Plautus ſenes amantes, ac feſtivos, & uxoribus veteratoriè imponentes: quanquam aliàs Euclionem prodigioſe tenacem ac ſuſpicioſum facit. Hactenus Eraſmus.

Andros inſula eſt, una ex Cycladibus, in mari Ægæo, ab Andro Anii filio qui in ea regnavit, nomen ſortita. Porrò Ægæum mare hodie nautis, vulgò dicitur *Archipel*, nonnullis *Archipelago*. Andros nunc iiſdem vocatur *Andro*, pleriſque *Andria*. Hinc adjectivum Andrius, unde & huic fabulæ nomen. Æneas, ait Lactantius, cum patre Anchiſe & filio Aſcanio profugus Delum venit. Hic ab Anio ſacerdote Apollinis recipitur hoſpitio, qui illis indicat, quinque ſe filiarum parentem orbum relictum. Andrum enim, à quò Andros inſula, reliquiſſe patriam, &c. Ovidius libro decimotertio Metamor, de Ænea loquens:

Hunc Anius, quo rege homines, antiſtite Phœbus
Rite colebatur, templóque domóque recepit.

Virgil. quoque libro tertio Æneid. de inſula Delo verba faciens:

—— *egreſſi veneramur Apollinis urbem.*
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos,
Vittis & ſacra redimitus tempora lauro
Occurrit: veterem Anchiſem agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.

Paſibûla, verti poteſt, *omnibus conſulens:* πᾶς, *omnis, univerſus:* βουλὴ, *conſilium.* Ejus quippe agnitio nemini non conſuluit, omnium

nium animos alioqui turbatiſſimos feliciter tranquillans. Id quod luculentiſſimè docet hujus comœdiæ cataſtrophe.

Philûmena, *in amore perſeverans ac perſiſtens, manens in amicitia, φίλος, amicus: μένω, maneo.* Scribendum autem eſſet Philomena, ſecunda & tertia brevibus: at cauſa productionis aſſumit υ poſt ο, ut ſit diphthongus ȣ, quam nos in *u* longum vertimus, dicentes Philûmena. Sic dicunt Græci νȣ̃σος, ὄνομα, pro νοσος, ὄνομα Sic dixit Virg. *Upilio*, pro *Opilio.* Niſi fortè quis malit ducere à verbo φιλȣ̃μαι, id. eſt, concilior: ut ſit participium fœmininum, quaſi conciliata, vel amata.

Chryſis, aurea: χρυσὸς, aurum: Chryſides, aureæ crepidæ, vel phialæ. Aureos mores apud Horatium libro quarto Carm. ode ſecunda, enarratores intelligunt bonos & ſanctos, pulcherrimos, elegantes, & amabiles, ut apud Virgil lib. VIII. Æneid. *Aurea ſecula.* Et rurſus apud eundem lib. X. *Aurea Venus.* Erit igitur Chryſis, aurea, elegans, amabilis.

Simo, Pamphili pater, ſenex naſo ſimo & preſſo, à ſpecie nomen habet, quòd ſimi ſunt iracundi & bilioſi.

Pamphilus, adoleſcens, à fideli amore, *Totus amans*, vel *Omnibus amicus.* πᾶν, *totus, omnis* : φίλος, *amicus.*

Davus, ſervus, à patria: ut paulo antè ex Strabone.

Dromo, ſervus, à curſu: δρόμος, *curſus* : δρομαῖος, *velox* : Servorum eſt, velociter currere, quò juſſerint domini.

Soſia, libertus, *Quod ſit in bello ſervatus.* Unde & ſervis nomen inditum: σώζω, *ſervo.*

Charinus, adoleſcens, *Ab animi benevolentia* ; χαρίζομαι, *facio grata*, obſequor, & beneficium gratiamque confero.

Byrrhia, ſervus, *A patria*, inquit Donatus. Sunt qui Phrygiam his Donati verbis putent innui. Didymus certè exiſtimavit Aphroditem nuncupari παρὰ τὸ ἁβρὸν τῆς διαίτης, hoc eſt, à mollitie vitæ. *B* enim cognata videtur literæ φ· nam Philippum, aliqui βίλιππον appellant: ſicut Phrygas, Brygas. Auctor Cælius lib. XXIX. cap. xviii. Idem quoque tradit Lilius, lib. XIII. A Phrygia igitur ſeu Brygia nomen eſſet Byrrhiæ: ídque per literarum metatheſin. Porrò Phryges ingenio fuiſſe ſervili, vulgatum teſtatur adagium, Phryx plagis emendatur. Plinius lib. V. cap. xxix. Pyrrham urbem facit Cariæ. Quintilianus lib. I. docet *B* literam fuiſſe interdum pro *P* uſurpatam: ut Byrrhus, pro Pyrrhus. Itaque fieri poteſt, ut à Pyrrha urbe nomen ductum ſit Byrrhia, idem prorſus valens quod Car. Herodotus in Euterpe oſtendit, Cares barbaro ſervilíque fuiſſe ingenio, & ad quidvis malorum ferendum paratos, mercede propoſita: Unde & natum proverbium, *In Care periculum*, ſubaudi, *facito :* hoc eſt, in homine aut re viliore fac periculoſam experientiam, in qua ſi parum feliciter ceſſerit, non multum diſpendii capiendum.

Crito, quod controverſiam dirimat: κριτὴς, *judex, arbitrator :* κρίνω, *judico*, interrogo, examino, quæſtionem de aliquo habeo: Sanè Critò Andrius Athenas veniens, totam hujus comœdiæ litem & controverſiam diremit, indicans quæ eſſet Paſibula.

Chremes, Paſibulæ & Philumenæ pater, Senex, à ſcreando, quod ſenes tuſſi expurgent pectus; χρέμπτομαι, *ſcreo.*

Glycerium, meretrix, à voluptate, vel dulcedine; γλυκερὸς, *dulcis*. Hinc Glycyrrhiza, dulcis radix: vulgus Liquiritiam vocat. Glycere, hujus Glyceres, nomen mulieris proprium, verti etiam poteſt *dulcis*: ejus diminutivum Glycerium, *dulcicula*.

Myſis, ancilla, à Myſia patria. Strabo refert Myſorum populum uſque adeo contemptum fuiſſe, ut proverbio locum fecerit. Id uſurpat M. Tullius in oratione pro Flacco: *Quid*, inquit, *porro, in Græco ſermone tam tritum atque celebratum eſt, quàm ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur?*

Lesbia, obſtetrix, à Lesbo inſula. Rationem habes paulo antè.

T. FABRI OBSERVATIUNCULÆ MISCELLANEÆ AD METRA TERENTII.

ILLI ſe mihi magna quadam voluptate, & fructu haud mediocri, privare videntur, qui Terentium ſtudentes legere, nec metra tamen illa, queis uti Terentius conſuevit, novere. Memoriæ enim tam venuſtum, tamque amabilem. ſcriptorem quis mandare poſſit, & mandatum cuſtodire, niſi ſi & ipſe metra illius ſenſerit? Dein, multo ſibi majorem admirabilitatem poëta compare, ubi intellexerint lectores quo genere carminis hîc aut hîc utatur. Nam, apud Terentium quidem, plane ita videmus fieri ac apud Virgilium ſolet, ut carminis ratio, & modus rei, qua de agitur, naturam fere plerumque exprimant, quod in primis obſervandum eſt, & acri quodam aurium judicio conſectandum. Eſt aliud etiam, in quo maxima utilitas poſita eſt: Si qui enim forte errores in carmine fuerint, quod perquam facile poteſt evenire, & nimium ſæpe evenit, eos errores deprehendere poſſit nemo, niſi qui verſuum rationem calleat. Sed hæc ſatis; neque enim hoc loco artem metiendi carminis docere decrevi,

Paucas igitur obſervatiunculas propoſuiſſe ſuffecerit, quæ & certæ ſunt & perſpicuæ. Eas autem priuſquàm ingredior, hoc audi, quod apud Ciceronem in Oratore Perfecto ſcriptum eſt. (At Comicorum Senarii) propter ſimilitudinem ſermonis (*quod nos Galli vulgo vocamus* converſation & entretien) ſic ſæpe ſunt abjecti (*id eſt, neglecti & populares, &, ut Græci vocant,* ΛΟΓΟΕΙΔΕΙΣ) ut nonnunquam vix in his numerus (*id eſt, rhythmus, ut Græce dicitur*) & verſus (*id eſt, dimenſio*) ſentiri poſſit. Vides Ciceronem ipſum fateri quæ fatetur de dimenſione, de rhythmo; utrumque, ſcilicet vix ſentiri poſſe. Quid nos barbaros homines, & à felicitate, ac doctrina illius ſæculi tam magna intercapedine diſſitos judicare deceat? Sed, quod mirere, de ſenariis tantum loquitur Cicero; quid, ſi de trochaicis, de anapæſticis? de univerſo genere iambicorum? quid ſi de univerſis anapæſticorum formis agendum ipſi fuiſſet? quid de aliis generibus, quæ in Græcorum comœdiis celebrata olim fuerunt? Tum vero magis dixiſſet, *vix ſentiri poſſunt.*

Sed ad rem venio. Sic igitur docti exiſtimant, duo tantum verſuum genera eſſe apud Terentium, iambicos & trochaicos. Id ego in univerſum eſſe veriſſimum ſcio. Sed quid ad hos verſus Act. IV. Audriæ Scen. I. dicas?

Hac-

Hoccine credibile eſt, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
Ut malis gaudeat alienis, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparet commoda! ah!

Ibi nihil Faernus, vir in iſto genere diligentiſſimus. Muretus autem ultro fatetur, horum quatuor verſuum rationem explicare difficile eſſe. Scio quid Goveanus, quid Scaliger, quid Eraſmus dixerint ad hunc verſum. At non eſt ſenarius, *&c.* Arbitror eſſe Dactylicum quaternarium perfectum; & talis neceſſariò fuerit, ſi modò tollatur illud, *eſt*, quod ex gloſſemate huc irrepſit. Poſſit referri & ad genus choriambicum. Secundus poteſt eſſe trochaicus ſenarius catalecticus; ſed fortaſſe iambicus trimeter fuerat, ſic ad formam ſuam redigendus:

Innata cuiquam tanta ut ſiet vecordia.

Tunc *ſiet* fuerit monoſyllabum. Exempla infinita ſunt. Tertius eſt trochaicus ſeptenarius catalecticus, cujuſmodi non memini me multos legere.

Ut ma-lis gau-deat alien' at-qu' ex-in-com-modis.

Tamen, quod minus credibile videatur, ex regula & obſervatione, quæ inferius ponetur de elidendo *s*, poterit eſſe ſenarius ſic:

Ut mali, gau-deat a-lienis-atqu' ex-incom-modis.

Erit ſynizeſis in ſecundo pede, ut & in tertio, nil frequentius.

Quartus eſt:

Alterius ſua ut comparet commoda, ah.

Puto ſcribendum eſſe, *Alterius ut ſua commoda comparet ah.*

Erit dactylicus quaternarius. Illud autem *ah* extra verſum erit, ut ſolent eſſe exclamationes, interjectiones, in fine & initio, apud Sophoclem, Euripidem, Ariſtophanem. Quin & apud Terentium ipſum exempla reperies.

De Cretico, ſeu Amphimacro.

Joachimus Camerarius, vir inter Germanos ſuperiori ſæculo inſignis, honoratiſſimus, & longe optimus, putat, Creticum in iambico & trochaico genere locum habere non poſſe: multi contra nituntur. Sed videamus.

In Andria pag.6. legitur: *Liberius vivendi fuit poteſtas: nam antea.*

Debet autem eſſe verſus ſenarius iambicus. Itaque *liberius* erit Creticus extrito *E*, quod breve eſt, quaſi pronuntiares *librius*. exempla ejus rei ſunt innumerabilia in comicis & tragicis antiquis. Quin & apud Virgilium diligentiſſimum ſcriptorem legas, *aſpris*, pro *aſperis*; *ſemuſtum*, pro *ſemiuſtum*; *vinclis*, pro *vinculis*; *oraclum*, pro *oraculum*; *gubernaclo*, pro *gubernaculo*; *circlos*, pro *circulos*, & *maniplis*, pro *manipulis*. Ac ſi elidatur *s* in *librius*, quod olim fiebat, erit tantum dactylus *libriu'*. At illud *fuit* erit monoſyllabum; quod & verum eſſe interdum ſcio. Tunc Creticus excluſus fuerit. Ergo quæratur aliud, & aliud etiam.

Pag. 9. *Pro uxore habere hanc pere-grinam, ego il-lud ſedulo.* Manifeſtiſſimus eſſe videtur Creticus in *grin' eg' il*; ſed in *ille*, *illa*, &c. olim prior ſyllaba erat communis; quo nihil certius.

Pag 10. *Nunc tuum eſt officium has bene ut aſſimules nuptias.* Eſt autem hic verſus plane trimeter; ergo Creticus in prima ſede. Ad id negatur, per colliſionem, ſcilicet, & ſynizeſin, ita ut ſit ſpondæus in prima parte ſenarii.

Pag. 11. Paulo inferius *Dave. Hem. quid eſt? ehodum ad me: quid hic volt? quid ais? qua de re? rogas?*

Nemo, videtur certe, negare poſſit, quin hic ſit Creticus in quarta regione, nam verſus eſt octonarius acatalecticus iambicus. Sed vide: aiunt *D* elidi: itaque ſpondæus ex Cretico fiet.

Pag. 26. *Nil propter hanc rem, ſed eſt, quod ſuccenſet tibi.* Et mox: *Quidnam eſt? puer-il' eſt? quid eſt*, &c.

In utroque exemplo affirmant miſerum illud D. exteri debere, ob quod meritum, neſcio:

Pag. 41. *Veſtri cuju' ve-ſtri? Pamphili. Hem. quid, Pamphili?*

Eſt indubitatus iambicus ſenarius: itaque Creticus ſecundam ſedem occupabit, quo te cunque verteris, niſi priorem in *cuju'* brevem olim fuiſſe contendis, quod an fieri poſſit dubito. Tamen & ad hoc reſpondent, ſyllabam illam *ju'* plane perire: unde pro Cretico habebis ſpondæum

Pag. 58. *Sed ecca ip-ſa egreditur noſtri fundi calamitas.*

Pag. 71. *Dedu-cam ſed ec cum militem: eſt iſtuc datum.*

Nemo non dejeret eſſe Creticum in locis notatis, at multi negant. Nam olim dicebatur *ecum, ecam*, quia non geminabant eandem conſonantem

Pag 103. *Tu par pari referto quod e-am remordeat.*

Eſt planiſſime ſenarius., ſeu trimeter. Quamobrem in quinta ſede erit Creticus. Sed & qui Creticum hinc ablegant, ſcin' tu quid dicant? dicunt illi verſum eſſe aliter metiendum, ſic: *Tu par-pari-refer-to quod eam-remor deat.*

Et tunc erit anapæſtus in quarta dimenſione verſus. Id autem verum eſſe poteſt; nam olim, *eum, eam, eas, ſuum, ſuas, ſuis*, &c. monoſyllaba erant, ut ex Lucretio conſtat; ne ad Ennium uſque, & ad Livium Andronicum aſcendamus. Sed & falſam ibi lectionem eſſe, dixi, opinor, in Notulis.

Pag. 51. *Quod voluptates eorum propriæ ſunt: nam mî immortalitas.*

Eſt octonarius iambicus acatalecticus; debet igitur eſſe Creticus initio dimenſionis. At contra aiunt ſecundam ſyllabam in *voluptates*, eſſe brevem, quod mihi quidem videtur incredibile. Melius dicas primam ſyllabam, quæ brevis eſt, ita raptim pronuntiatam fuiſſe, ut non audiretur; & pro *volu*, diceretur, *vlu*, per *v* conſonum. Verum hæc ſatis de Cretico. Dices, quid ais, tandem? An admittendi ſunt cretici in iambeos, in trochaicos? Non arbitror: cum in cretico plus temporis abſumat pronuntiatio, quam in ſpondæo, cui tamen in iambicis comicis & tragicis locus eſt. At ſunt tamen cretici in illis verſibus ſuperius poſitis? Fateor id quidem: ſed ii non pronuntiandi ut cretici. Quid ita? Hæc regula certa eſſe videtur, cum à natura proficiſcatur: Syllaba brevis inter duas longas poſita vix pervenit ad ſenſum. Id autem ni eſſet, qui tandem Virgilius potuiſſet dicere *aſpris* pro *aſperis*, *circlos* pro *circulos*, &c.

De tribrachy nihil neceſſe eſt dicere; cum pes ille tempus iambi impleat, & eundem motum habeat.

Proceleuſmaticus, id eſt duo Pyrrhichii, ſed quatuor breves, cum ſpatium ſpondæi conſumat, cui ſpondæo jus eſt ſedendi in iambicis & trochaicis, mirum eſſe non debet, ſi apud comicos frequens reperiatur; nam & in tragicis recentioribus illum interdum reperias.

In

In Andr. *Ita fa-ciam hoc primum*, &c.

Pag. 9. *Sati' vehe-mens cauſa ad objurgandum*, &c.

Niſi dicas eſſe anapæſtum, cum apud Horatium legas:

Vĕmens, & liquidus, puerοque ſimillimus amni.

Pag. 27. *Num immemor es di-ſcipuli? ego quid narres neſcio.* Ad quem verſum notant quidam pro *diſcipuli*, pronuntiandum *diſcipli* triſyllabice, id quod tamen minus neceſſe eſt ad dimenſionem verſus deprehendendam. Verum plura addere nihil opus eſt.

Nunc quod dicam, id eſſe verum videbitur, & non eſt tamen; moloſſum ſcilicet, is ex tribus longis conſtat, pro iambo, ſpondæo, aut anapæſto ſumi, Pag. 13. *Sive iſta u-xor, ſive amica eſt, gravida è Pamphilo eſt.*

Sed ibi errorem eſſe puto, de quo in Notulis; neque enim mihi credibile fiat, moloſſum, qui tanto longior & ponderoſior ſit aliis pedibus, hìc à Terentio uſurpatum fuiſſe. Dein poſſet etiam eſſe creticus, ex ea obſervatione quæ ſuperiùs poſita eſt, circa pronomen *iſte*, & *ille*; quod tamen hìc verum eſſe non puto.

Bacchîus, ſed bacchêus, id eſt, brevis longa, longa videtur alicubi reperiri, quod tamen minus verum eſt.

Pag. 26. *Sed hic Pam-philus, quid dicit? firmavit fidem.*

Non eſt, inquam: nam verſum ita ſcribere, ita metiri debemus:

Sed hic Pam philu', quid di-cit? firmavit fidem.

Extrito *s* finali, qua de re mox.

Pag. 31. *Neque illum banc perpetuo habere, neque me perpeti.*

Non eſt bacchêus; eſt anapæſtus, nam prior in *illum* communis eſt apud veteres.

Ibid. *At iſtuc periclum in filia fieri, grave eſt.*

Neque hîc bacchêus eſt, cum priorem in *iſtuc*, *iſthic*, & aliis bene multis id genus nominibus modò longam facerent antiqui, modò brevem: nam *th*, ut θ apud Græcos, eſt levis ſibilus tantum, id eſt, pæne nihil. Adde quod *periclum* neceſſario longum eſt in ſecunda, nam illud *I* ante ipſam decurtationem longum erat.

S perit ante conſonantem. Lucretius, Ennius, Plautus, Tragici veteres: ita, *beru'*, *magi'*, *triſti'*, *omni'*, &c.

S perit ante vocalem: exemplum inſigne eſt, pag. 27.

Bonum ingenium narras adole-ſcentis: optimum.

Ubi neceſſario pronuntiandum eſt, *ſcent' optimum*: perit enim *S*, & fit ſynalœpha: eſt autem trimeter iambicus.

Pag. 43. *It n' Chryſis? hem! nos quidem pol miſeras perdidit.*

Ubi cum *s* pereat in *Chryſis*, pronuntiabis, *Chryſ'*, *hem*.

Ibidem, *Semper enim dicta eſt ejus hæc, atque habita eſt ſoror.*

Pronuntiandum eſt *ju' hæc* una ſyllaba per ſynizeſin, ſeu confidentiam. Sed exemplis parco, ſunt enim innumerabilia. Hinc, obiter dicam, facile diſcas quæ apud veteres Latinos pronuntiandi fuerit ratio, & quantopere illa ſub Julio & Octaviano Cæſaribus variare cœperit.

Confidentia, ſeu, ut Græcis dicitur, ſynizeſis, aliis ſynæreſis, in his poëtis frequentiſſima eſt; ea autem fit, cum duæ ſyllabæ ex vocalibus compoſitæ in unam coaleſcunt, ubi id res fieri poſtulat. Exempla in duabus primis fabulis en tibi, ſed de multis pauca. *Deos* monoſyllabum, ut & *ſuo*. *Quieſci* diſſyllabum, *grandiuſcula*, tetra-

tetraſyllabum, p. 43. *ait* monoſyllabum, p. 26. & alibi. Ita *fuit* monoſyllabum, ut apud Græcos *yi* in *harpyiæ*, & in omnibus præteritis participiorum activæ aut medialis formæ, quæ ſint ſecundi ſexus. Ita & *ſiet* monoſyllabum, *poſſiet* duarum interdum eſt ſyllabarum. Sed & hujus figuræ exempla ſunt apud Virgilium ſatis multa.

M. in medio dictionis eliditur, p. 7.

Quïdquam attine-re, enim ve-ro ſpectatum ſatis,

Pag. 13. *Enim-ve-ro, Dave,* &c.

Eſt anapæſtus: verſus autem eſt octonarius.

Pag. 28. Ante conſonantem in voce ſequenti, eliditur:

Certe enim ſcio: non ſatis me pernoſti etiam qualis ſim, Simo.

Eſt dactylus in prima ſede. Verſus eſt tetrameter perfectus.

Pag. 43. *Itan' Chrys' hem? nos quidem pol miſeras perdidit.*

Eliditur *l* in *ille, illos, illis,* &c. Et aliis quibuſdam. Exempl. p. 9, 13, 31, 50, 52, &c. Eliditur & *D*, ut in Eunuch. Act. II. Scen. II. Eliditur quoque *R* ut bene *à* Faerno obſervatum fuit. Graviter itaque lapſus eſt Muretus, qui non viderit in verſu Æſchili, quem ipſe profert, primam in *morphen* Gr. eſſe brevem, propter *R* liquidam: atqui ſic eſt Unde apud poëtam Græcum, ut oſtendi olim ad Phædrum: *pherbe boas, pherbe mela,* &c. eſt autem hexametrum. Secundum illud *pherbe* junctum cum ſyllaba *as* effecerit palim bacchîum, qui pes plane ab hoc genere alienus eſt.

Eliſio interdum nulla eſt, ut p. 10. & alibi ſæpius.

Breviant interdum comici quæ alii producunt, ut *i,* in *abi* p. 16. bis, & p. 52. ita Terentius ultimam corripit in *mane,* p. 41. in *jube,* p. 51. in *tace,* p, 78, &c. quia, ut opinor, ea verba erant & ſecundæ & tertiæ inflexionis.

ME. T. E. S. E.

Pro *ME* dicebant *MED.* ut Act. IV. Scen. IV.

Reliquit med homo, atque abiit, &c.

Sic enim omnino legendum eſt. Ita Plautus *med erga.*

Ita ſit & *ſed* pro *ſe*; Terentius, Act. IV. Scen. VI.

Quæ ſed inhoneſte optavit parere *hic divitias.*

IAM diſſyllabum eſt, p. 19.

Profer, dum proficiſcar aliquo, ne videam, audi nunc iam.

Eſt trochaicus. Sed hoc plus decies apud Plautum invenias. Pronuntiandum quaſi ſi ſcriptum eſſet *Yam.*

Hoc in primis neceſſe eſt meminiſſe, ne quis fallatur in metiendo carmine, Terentium ab uno genere ad alterum interdum tranſilire; quin & trochaicos iambis, & contra, ſic intermiſcere, ut abſque diligenti obſervatione, id haud facile ſentias.

E H O, ut aliæ quædam exclamationes, indignationes, interjectiones, interdum extra metrum cenſentur, ut p. 41.

Eho, an non eſt? recte ego ſemper fugi has nuptias.

Cum autem ſit iambicus ſenarius, *Eho* debet eſſe extra verſum; & id Græci factitabant, ut ſupra notavimus.

Poſtrema omnium obſervatio eſt, omnes omnino fabulas Terentii in trochaîcos deſinere; quod idem de omnibus Plauti comœdiis verum eſſe ſcio. Excipienda tamen videtur Pſeudolus, cujus poſtremus verſus eſt: *Atque approbare hunc gregem, & fabulam;*

in

in craſtinum vos vocabo. Sed audacter affirmare poſſim duobus in locis verſum unum corruptum eſſe, èum ſic leges: *Atque hunc approbare gregem, & fabulam; in craſtinum vos* voco. Quod miror à nemine animadverſum fuiſſe. At iſthuc *fabulam* diſſyllabice pronuntiari debet, ex regulis & exemplis ſuperius poſitis. Cætera bene procedent. In extremo verſu Aſinariæ eſt etiam error: Nam ille verſus ex Trochaico legitimo factus eſt octonarius vitioſus duobus locis. Sic habet:

Remur impetrari poſſe, ſi plauſum ſic clarum datis.

Sic autem ille ſcribendus:

Remur impetrari poſſe, ſi plauſum clarum datis.

Cæteri, qui à Grege pronuntiantur, & hunc præcedunt, ſunt certiſſimi trochaici.

Hæc paucis quidem, ſed, ut ſpero, ea ſatis fuerint ad illa intelligenda, quæ in cæteris Terentii fabulis paulo impeditiora videbuntur. Neque vero mihi ad credendum difficile eſt, quæ dixi modò, non ex æquo omnibus probatum iri; ſed ad eos provoco, qui ſcriptores antiquos bene ac diligenter legerint.

DANIELIS HEINSII,

AD HORATII DE PLAUTO ET TERENTIO JUDICIUM, DISSERTATIO.

At noſtri proavi Plautinos, & numeros, &
Laudavere ſales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte, mirati: ſi modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimumque ſonum digitis callemus & aure.

DURUM equidem judicium, & quod non nemo hac ætate de leporum omnium parente, ſummo critico, ac maximo poëtâ excidiſſe nollet: cujus tamèn vernæ melius de Plauto judicabant, quam qui familiam in literis tueri hac ætate credunrur. Qui nec ſæculi, quo vixit, & quo, cùm poëſis, tum Latina lingua, ad ſupremum culmen ac faſtigium evecta fuit, ignorare potuit judicium; vir tantus, & quod rei caput arbitror, principibus, qui inter ſe quotidie de iis judicabant, intime familiaris ac amicus. Auguſto autem, optimo ingeniorum judici, tam gratus atque acceptus, ut non rarò lepidiſſimus homuncio ab eo diceretur, & quem, ſi antiquitati habenda hic fides, etiam habere ab epiſtolis optavit. Qui cum contra tanti Terentii fecerit fabellas, ut & integras ex iis ῥήσεις deſcripſerit, & ubique accommodet, ſoli denique artem tribuat; hominis αὐθάδης potius quàm eruditi eſſet, ita diſſentire à tanto viro, ut ne cauſſam quidem prius cognoſcendam crederet. Quare videamus ſaltem, quid adferri pro utroque poſſit. Ne vel Flacci judicium in poſterum, ut ſolent, aut Terentium ſecurè nimium damnare quidam pergant in comœdia. Omnia autem pro Horatii judicio, qui Plautùm ſic amamus, ut è manibus rariſſimè putemus deponendum, dicentur potius quam noſtro. Ac de numeris quidem nonnulla Donatus: qua etiam in parte haud parum veteribus nonnullis placuit Terentius. Rufino quidem Grammatico, cum inquit:

Agno-

Agnovit metrum, ſervatque Terentius artem :
Nam prologus trimetro didicit componere verſu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

Quanquam certè Fabius, non ſtetiſſe intra trimetros deplorat : de quo forte aliàs dicturi ſumus. Ad alterum priuſquam veniamus, quædam præmittenda erunt. Cum eædem comœdiæ propemodum ſint partes ac tragœdiæ, finis quoque ex parte idem, ex parte diverſus, multa eſſe utrique communia neceſſe eſt. Delectare enim ac docere eſt comœdiæ: neque minus comici διδάσκαλοι & κωμῳδοδιδάσκαλοι, quam tragici à Græcis dicuntur. Nec movere riſum ſane conſtituit comœdiam, ſed plebis aucupium eſt, & abuſus. Nam ridiculum, ut recte Ariſtoteles, *vitium eſt & fœditas, doloris expers ; quæ partem in homine aliquam corrumpit abſque morbo.* Sicut fœda & detorta facies, ſi nullo cum dolore id fiat, riſum movet. Unde ipſum quoque riſum, omnes fere antiquiſſimi philoſophi indignum ſapienter judicarunt. Adeo ut Plato, tanquam ſacrilegum, traducere non dubitet Homer. qui ridentes introduxit Deos ; quod in homine non τῆς κατὰ λόγον, verum τῆς κατὰ αἴσθησιν, quemadmodum philoſophi loquuntur, διαθέσεως ſit ſignum ; à quo longe abeſt Deus : αὐτὴ ἡ ὀυσία λόγου, κὴ αὐτόνους. Unde Theſpis :

Ὁρᾳς ὅτι Ζεὺς τῷδε πρατεύει θεῶν,
Ου ψεῦδος, ὀυδὲ κόμπον, ὀυ μωρὸν γέλων
Ἀσκῶν, τὸ δ᾽ ἡδὺ μοῦνος ὀυκ ἐπίσταται.

Quare divinitus ab Ariſtotele dictum eſt, partem turpitudinis eſſe, id quod eſt ridiculum. Diſerte enim ait, ὅτι τὸ γελοῖον, μόριον τοῦ αἰσχρου ἐςίν. Ita quæ vel in verbis auctorum vel ſenſibus, vel in ſermone hominum & factis, aut detorta ſunt, aut depravata, animos plebeios vehementer movent, & hoc ipſo riſum ut plurimum excutiunt. Ideoque inuſitata dicta & obſcœna, optimorum cavillationes, ſingulorum contumelias, ſententias perverſas, ideóque inexpectatas, aliaque id genus (qualis imitatio dictorum vel factorum, & imprimis improborum) riſum maximè in comœdia, quam veterem dicebant, expreſſiſſe conſtat. Quod intelligunt, qui genium ridiculi intelligunt atque indolem. Cujus ſegetem largiſſimam vel unus Ariſtophanes ſuppeditat ; qui non modò Plautum, ſed quoſcunque hac in parte ſuperavit, omneſque τοῦ γελοίου modos ac figuras lepidiſſimè expreſſit. Denique ut acetum, niſi vinum ſit corruptum, bonum nunquam erit ; ita quæ ſincera ſunt & vera, riſum nunquam excitabunt. Appoſitè Quintilianus, ubi de ridiculo : *Et hercule omnis ſalſa dicendi ratio in eo eſt, ut aliter quam eſt, rectum verumque dicatur.* Quare & compoſitus ad riſum ſermo, ab oratione recta, quam πολιτικὴν magiſtri vocant, quam longiſſime abeat neceſſe eſt : cujus propriæ virtutes, ἡ σαφήνεια, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀλήθεια, *perſpicuitas, æquitas, ſimplicitas, veritas,* ponuntur. Qua in parte ſupra admirationem omnium Menander apud Græcos, Terentius Romanis fuerit neceſſe eſt : qui ut viris ſapientibus ac eruditis voluptatem potius afferrent, quam quacunque ratione riſum extorquerent, duplici jucunditate utilitatem (imitatione vitæ ſcilicet humanæ, & inimitabili lepore) condierunt. Metu enim Macedonicæ potentiæ, licentia antiquæ, ut obſervant critici, defecit. Cujus locum occupavit nova. Cujus & formam

nondum penitus vidiſſe abſolutam, ſed jam concepiſſe animo, putatur Ariſtoteles. Ejus vero unicum propoſitum, humanos noſſe atque imitari mores. Quò & D. Hieron. Epiſtola ad Furiam, De viduitate ſervanda, reſpicit, cum inquit, *Nec mirum, hoc ſigulum ſenſiſſe de vaſculo, quod ipſe fabricatus eſt, cum etiam comicus, cujus finis eſt humanos mores noſſe atque deſcribere, dixerit : Sine Cerere & Libero friget Venus.* Omnis autem imitatio, ut poſtea dicemus pluribus, natura placet & delectat. Hoc enim proprium eſt hominis, ut recte Ariſtoteles : qui & μιμητικώτατος τῶν ζώων merito ab eo dicitur. Joci vero, ſi petantur undique moleſti ac frigidi, aut theatrales fiunt, ſi à vita ſint alieni. Qui ut plebi forte, ita doctis placere ac ſapientibus non poſſunt. Conſtantis enim viri ac ſapientis animus laxari vult, non ſolvi. Illam autem conſtitutionem, κ̀ τὴν, ut cum Stoicis his loquar, ἐν τ᾽ αυτῷ τοῦ ἤθους μονὴν riſus ſolvit. Quem præclarè, τῆς περιχαρείας ὑπερέκχυσιν τῆς ψυχικῆς, antiqui vocant. Ideoque & Socratici, quorum libri pennarium leporum omnium fuerunt, ac facetiarum, quod è Xenophonte & Platone etiam hoc tempore apparet, χαριεντίζεσθαι, non γελωτοποιεῖν, ſolent. Ac ne ipſi quidem Siculi, ad feſtivitatem nati, & qui primi omnium comœdiæ putantur inventores, alium illius finem, quam τὸ χρήσιμον, id eſt, utilitatem, poſuerunt. De Epicharmo Theocritus :

Πολλά γὰρ ποτ̓ τὰν ζωαν τοῖς παισὶν εἶπε χρήσιμα.
Μεγάλα χάρις αὐτῷ.

Id quia ſecus in comœdia antiqua, ſtatim defecit. In qua omnia à veritate & conſuetudine aliena, hoc eſt, vere γελοῖα, & ad riſum erant comparata. Quis non ridet, cum exemplum vitæ, pater omnium virtutum, ipſa innocentia, probitas, ac virtus, Socrates ridetur ; cum in corbe feſtiviſſime philoſophatur ? cum, quot pedes pulex ſaliat, ſubtiliter ac geometrice metitur ? Pleraque enim falſa de ſententiis opinionibuſque veterum philoſophorum, & ad riſum facta aut excogitata ſunt. Quæ præcipue hunc excitare ſolent. Ideo nec omnes Plauti, tantam materiem ridendi, quantam una quævis eſt Ariſtophanicis ſuppeditat. Alteri enim omnia, alteri pauca per leges licebant. Cæterum, ut modo dicebamus, quicquid maxime ab agendi conſuetudine aut dicendi alienum eſt, riſum maxime movere ſolet. In ſententiis, qualis illa comici Nebulis.

Καί τοι πρότερον τὸν Δί᾽ ἀληθῶς ᾤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.

In verbis, ut cum furaciſſimus ſervus, κλεπτίστατος, à domino vocatur, qui laudare taciturnitatem in eodem videtur :

Ἀλλ᾽ οὐ σε κρύψω. τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἡγοῦμαί σε κ̀ κλεπτίστατον.

Quod ipſum aliquanto caſtigatius Nero extulit, qui de tali ſervo, *Nulli apud ſe plus fidei haberi* dicebat : *nihil enim ei neque incluſum neque ſignatum eſſe. Vox enim* κλεπτίστατος, tantum abeſt, ut ſermoni convenire poſſit, ὥστε οὐδὲ αὐτοῦ τὴν διάλυσιν (dicerent ſubtiles harum rerum judices) πολιτικὴν εἶναι· hoc eſt, ut ne quidem voce alia quæ eam exprimat, conſuetudini aut uſui accommodari poſſit. Itaque corrumpit vocem, plane ut faciem, qui ſic movere riſum cogitat. Qualia prope infinita Ariſtophanis. Exemplo ſint diminutiva, quæ tam diligenter tertio Rhetoricorum in illius Babyloniis rex criticorum

rum Ariſtoteles notavit: *χρυσιδάριον, λοιδορημάτιον, ἱματιδάριον, ϗ νοσημάτιον.* Quod & in ſermone ejus paſſim & in ſenſibus obſerves: quos non raro riſus cauſâ effert corruptiſſimos. Sæpe tamen cum illudit aliis. Quare voces, phraſes, ſenſus etiam ſtructuram, novæ, ut imitari cuivis tutum eſt, ita antiquam ſi quis imitari velit, maximo delectu ac judicio eſt opus: quod ſi quiſquam, recte Ariſtoteles notavit. Atque hæc cauſa, cur, ut multo perfectior utiliorque, ita minus ridicula, ſit nova, in qua omnes, ut jam abſoluta, acquieſcunt. Cum antiqui comici, iis pariter quæ dicunt, & dicendi ratione, urbanitatem, quia nihil aliud ſpectarunt quam ridiculum, pleriſque in locis, imprudenter excedant: ideoque & vitium plerumque, quod *βωμολοχίαν* dixit Ariſtoteles incurrant. Qui vir magnus Ethicorum quarto, ubi de urbanitate agit, quæ in primis locum in his habet, eoſdem & urbanos & honeſtos vocari ait: *εὐτράπελοι* enim, quaſi *εὔτροποι* dici. Sicut autem de corporibus ex motu, ita ex urbanitate judicari de animo: utrum nempe honeſtus ſit, an turpis. Qui de corporibus locus, cum obſcurus nobis videretur, neque quicquam in recentibus ſcriptoribus, qui interpretati eum ſunt, præſidii ad manum eſſet, ad Andronicum Rhodium, cujus Paraphraſin in illos libros, plane admirandam, primi & edidimus, & in Latinum convertimus ſermonem, ut ſæpe aliàs, confugimus. Qui hoc modo: *ἡ δὲ μεσότης, εὐτραπελία, ϗ οἱ ἔχοντες, εὐτράπελοι, οἷον εὔτροποι· ϗ γὰρ τοῦ ἤθους δοκοῦσι τοιαῦται κινήσεις· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, ϗ ὡς δεῖ, ϗ ὅτε. ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις ϗ πᾶν κοῦφον· βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, ϗ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· οὕτω ϗ ἀπὸ τῶν ἔξω ϗ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται ϗ τὰ ἤθη·* Quod eſt ex interpretatione noſtra: *Medium vero, εὐτραπελία, id eſt, urbanitas, quique in eo excellunt, εὐτράπελοι, quaſi εὔτροποι, hoc eſt, bene morati, dicuntur. Etenim potiſſimum à moribus videntur eſſe hi motus. Hi autem ſunt, qui concinne, & quemadmodum, & cum oportet, jocantur. Sicut enim corpora diſtingunt ſui motus; ut, exempli gratia, ignem, & quicquid leve eſt, motus qui in altum fertur, grave contra, motus qui ad medium, eodemque modo in aliis; ita ex iis qui extra ſunt, & qui in oculos incurrunt hominum motibus, habitus quoque apparent animæ & mores.* Quia autem riſus iis, ut plurimum, qui minus ſunt honeſti, quales homines plebei ſunt aut ſcurræ, gratus eſſe ſolet; hinc fit, inquit idem Ariſtoteles, ut qui ſcurriles ſint, urbani etiam dicantur. Addit autem, quod ſpectare huc propius videtur: *Diſcrimen vero ex antiqua comœdia apparet & nova. Nam in illa id quod obſcœnum, in hac autem, quod ſuſpicionem tantùm ejus movet, riſum quoque exprimit: quæ non parum differunt ad venuſtatem.* Idem de cavillis quoque addit & conviciis. Quibus abſtinuiſſe Plautum conſtat, cum obſcœnitate nemini concedat. Hujus autem in utroque ex Ariſtotelis judicio diſcrimen videamus. Byrrhia apud Terentium Andria:

Ego illum vidi virginem, forma bona
Memini videre, quo æquior ſum Pamphilo,
Si ſe illam in ſomnis quam illum amplecti maluit.

Vides in his, non obſcœnitatem, ſed ſuſpicionem rei parum verecundæ, ϗ *ὑπόνοιαν*· quæ tam eſt honeſta, ut à quavis virgine id,

id, urbanitate ſalva, dici poſſit. Quid enim ſuavius, *quam in ſomnis ampleɑi?* & quidem, ſi de viro & formoſa conjuge dicatur! Non enim dicit βινεῖν, quod Ariſtophanes dixiſſet, nec quæ in re-tali Plautus uſurpare ſolet, qui nec honeſte ea dicit, & obſcœne circumloquitur. Nam qualia ſunt iſta Caſina!

O L. *Ubi locus ſumptus porro eſt, continue ſtricto gladio, atat! papæ! papæ!* C L. *quid id papæ?*

O L. *Flagitium ob erat maximum, gladium ne haberet metui: id quærere occœpi.*

Dum gladium ne habeat quæro, arripio capulum.

Nam cæterea in quibus plane loquitur, præſertim cum de Venere ἀῤῥήτῳ agit, eu vero, ne commemorare quidem malo. Pluto autem ſatis eſſe manifeſtum, etiam cum circumloquitur quæ parum ſunt honeſta, ne honeſte quidem & cum honeſtarum aurium faſtidio, id fieri. Vides ergo paſſim veteris imaginem. Etiam, de quo mox paulo poſt, dicacitate ac maledicentia. Quæ Athenis partim leges, partim metus, partim ipſa emendavit ratio: cum tamen ſola riſum feliciſſime moverent. Novæ autem rex princepſque Menander fuit: cujus expreſſa imago ac effigies Terentius. Quem cum uterque accepiſſet, Ariſtophanis virtutes hac mercede expreſſit Plautus, ut nec omnes poſſet (quod & linguæ diverſitas, & Romanorum leges, & tempora, ac rerum publicarum ratio vetabat, ſublata jam maledicendi libertate, quæ præcipua, quod nemo neſcit, τῦ γελοίυ pars eſt) & quæcunque in Ariſtophane Plutarchus à communi conſuetudine loquendi abhorrere notat, retineret. Nam & κατὰ τὸν λεκτικὸν, ut cretici loquuntur, καὶ τὸν τῆς διανοίας τρόπον, θυμελικὸς eſt, & theatralis, non πολιτικὸς, neque τῇ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἰδέᾳ διαπρέπει· neque pauciora addidit: in quibus dum ridiculus videri vult, frigidus ac odioſus fit: quod non noſtrum, ſed Horatii judicium eſt, & Donati: quos utroſque emunctæ naris, utroſque criticorum primos ſuo tempore fuiſſe conſtat. Sed & in dicteriis, de quo jam dicebamus, ita veterim comœdiam amavit Plautus, ut ad eam ſæpe flectat, &, quod proprium in illa erat, ὀνομαστὶ ἐπωνύμως, & expreſſo nomine, aut circumſcribendo, non tam vitam hominum, quam hominem, perſtringat. Ut in illo:

Etiam Epidicum, quam ego fabulam æque ac me ipſum amo,
Nullam æque invitus ſpecto, ſi eam agit Pellio.

Sed & crudeliſſime infelicem Nævium Milite excepit:

Nam os columnatum poëtæ ineſſe audivi barbaro,
Cum bini cuſtodes ſemper totis horis accubant.

Videor audire κώδιον Κρατίνου, & quæ reliqua in veteri comœdia occurrunt, ὅσῃ κόνις. Nam ad Ariſtophanis τὸν ἔνθικτον, fruſtra ſane aſpiravit. Quis enim riſu non emoritur, cum vinoſitatem Cratini excepit Irene?

Ει. Τί δὲ Κρατῖνος ὁ σοφός ἐστιν; Τρ. Ἀπέθανεν,
Ὅθ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον. Ει. τί παθών; Τρ. Ὅ, τι;
Ὡρακιάσας (ὐ γὰρ ἐξηνέσχετο)
Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνου πλέον.

Id eſt, P. *Sapiens autem Cratinus quid agit?* T R. *Obiit,*
Cum Lacones huc irruerent. P. *Quo morbo?* T R. *Quo?*
Miſere pallere cœpit (ferre enim hoc non potuit)
Frangi cum videret vino plenum dolium. Al-

Alter enim vitium Cratini ridet: alter Nævii miſeriam. Ridiculum autem à miſeria prudenter Ariſtoteles ſejungit. Riſus enim cum atroci alicujus malo aut calamitate ſi conjunctus ſit, immanis ſit ac barbarus. Illa autem plane extra novæ legem comœdiæ:

Qui perjurum convenire vult hominem, mitto in comitium;
Qui mendacem & glorioſum, apud cloacinæ ſacrum.

Et quæ deinde ſequuntur. Quod profecto eſt à pulpito ad plauſtrum redire. Legat cætera qui volet. Sed hæc ὡς ἐν προθεωρίας μέρει, obiter ſint dicta. Nunc, ingenii exercendi cauſa ac judicii, ad ſingula eamus, & utrumque paulo quam plerique accuratius inſpiciamus. Primum in comœdia tragœdiaque, eſt diſpoſitio. Neque dubitandum, quin cum Ariſtoteles de diſpoſitione diſputat tragœdiæ, etiam comœdiæ ex iis convenire pleraque exiſtimaverit. Niſi quod ut tragicus diſponit, ita comicus quoque invenit. Alter enim accipit ab aliis, alter ipſe ſibi dat quod diſponendum eſt; niſi ſi ab alio deſumat argumentum. Certe apud Græcos. Nam Latini fabulas Græcorum, diſpoſitione aliquantulum plerunque immutata & perſonis, expreſſerunt. Ut cum è Menandri Eunucho, ſuam paucis immutatis Terentius expreſſit. Ea ratione, ut Davus, Parmeno, Chryſis, Thais, Chæreſtratus hic eſſet Phædria. Plautus in tragico-comico Amphitryone, more tragicorum fabulam accepit & diſpoſuit: ſed & nomina retinuit ex parte, quod non ſolet in comœdia: ex parte fecit. Unde raro, inveniſſe argumentum tragicus poëta dicitur (quod aut è ratione aliorum aut è ſcriptis, ut plerique ex Homero aut Cyclo Epico, petebant) contra autem comici. Ariſtoteles, τὸ δὲ μυθους ποιεῖν, Ἐπιχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν. Ita eam vocem, non ut quidam, hic accipio. Μῦθος enim ut ubique fere Ariſtoteli, non drama eſt; ſed ea actio, è qua drama conſtituitur, ἡ πρᾶξις, ἡ τῆς πραγματείας συςάσις Quomodo & accipit, cum dixit, μῦθος δ᾽ ἐςὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. Et ipſe πολυμύθεις eos vocat, qui vel varias, vel quæ tempore eodem, ab alio, non uno & eodem, geſtæ ſunt, conjungunt. Ideoque fabulam eligere, & electam recte ad ordine diſponere, ut prima virtus, ita primum maximumque opus eſt. In Amphitryone maneamus. Nam ut argumentum hoc accepit, ita ipſe ex animi ſententia diposuit. Quare potuit, ut voluit, ligare fabulam ac ſolvere. In ea igitur divina δέσις; mira enim ratione impeditur fabula & intricatur actio. At tranſitio, quæ non eſt tragica, ſed comica (μετάβασιν vocavit Ariſtoteles) pars quæ opponitur τῇ δέσει (quam & λύσιν, ſeu ſolutionem vocant) ex ſententia ſuccedere non potuit. Quare impeditus, & oblitus ſui, ire cogitur ad Deum: hoc eſt ἀπὸ μηχανῆς ſinire: quod eſt ultimum refugium poëtæ, cum τὴν δέσιν, hoc eſt, nodum, quem ligavit ipſe, ſolvere non poteſt, & rem parum provide tractavit. Nam cæteræ quæ ibi adhibentur machinæ, ad ſcenæ & choragii ornatum, καὶ τὴν ὄψιν, ut philoſophus de iis loqui ſolet, referuntur: quale eſt brontium, & ceraunoſcopium; quorum altero ad tonitru, hoc ad fulmen exprimendum, in Amphitryone opus fuit. Finem vero quæ à machina, lubentius in tragico quàm comico excuſat Ariſtoteles: quia argumento tragicus aſtringitur, quod accipit. Quanquam ne huic quidem eam fecit gratiam, cum inquit: φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ

δεῖ-

δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν· id eſt, *Manifeſtum ergo eſt, etiam exitum fabulæ è fabula ipſa peti debere, non à Machina, ut in Media: aut quemadmodum in Illiade, in iis quæ circa reditum Græcorum fiunt.* Medeam, autem, non Euripideam, ſed alterius intelligit poëtæ. Idem & Horatius, è Pariano credo Neoptolemo, è quo pleraque præcepta ſua in hoc ſcripto hauſit, fugiendum monet.

Nec Deus interſit, niſi indignus vindice nodus
Inciderit.———

Ubi *nodus* eſt ἡ δέσις, quæ interdum ope humana ſolvi non poteſt. Qui quidem, niſi præter poëtæ voluntatem aut ex argumenti eveniat neceſſitate, non à Deo, quod cujuſvis etiam imperitiſſimi eſt hominis, verum à poëta ſolvi debet. Rurſus, ſicut pictor primo ambitum delineat, deinde ſingula abſolvit, ita ſapiens poëta actionem ſuam circumſcribit. Primum, ut ſit tota: hoc eſt, ut principium, ut finem habeat, & medium: quæ in minimis quoque eſſe poſſunt. Minima autem ſenſum vix admittunt: magna nimium diſpergunt. Sic formicam vix videmus: in conſpectu elephanti viſus vix colligitur. Quare, comœdiæ tragœdiæque magnitudo & periodus, ut cum philoſopho hoc dicam, è natura utriuſque & ratione peti debent. Et mutatione prima, hoc eſt, cum infelicitate ad felicitatem in comœdia, contra autem in tragœdia, mutari poteſt actio: ita ut ex argumento nihil, quod ad rem ſpectet, prætermitti ſit neceſſe. Summus Ariſtoteli ambitus unius Solis eſt: poteſt eſſe aliquot horarum. Qua in parte admirandus Sophocles Terentiuſque. Plautus vero novem menſes uno dramate complexus eſt: ut vix major ampliorque Homericæ Iliados quam Amphitryonis ſit periodus. Alcumena autem concipit & parit: quod ſi fieret ubique, nullo epiſodio jam opus eſſet: Ideoque nec ars eſſet, ſcribere comœdiam. Præterquam quod ſit monſtri inſtar, & cum ratione ac natura pugnet, ut quæ ſimul & concipiat & pariat. Qualia nonnulla in ſcriptore hoc ſummus criticorum Cæſar Scaliger notavit. Atque hæc vitaverant poëtæ Græci, quorum ſcripta hic tantopere commendat Flaccus: Technici Græcorum, quomodo vitanda eſſent ac cavenda, ſæpe inculcarunt ſuis. Plautus ſuſque deque habuit: ut in Captivis. Quam incuriam poëta cum videret, continere ſe non potuit, quin exclamaret:

——*vos exemplaria Græca*
Nocturna verſate manu, verſate diurna:

Contra negligentiam ſuorum, & incuriam graviſſime taxaret. Quidni enim? qui hoc tum agebat, quod ante eum Ariſtoteles: qui ubique Euripidem & alios in iſtis reprehendit; nam de comicis quæ ſcripſit, hodie non extant. Porro ſimul ac poëta actionem habet, locum quoque ut actioni det, neceſſe eſt. Quia ſine loco, fieri nil poteſt. Hic autem locus, σκηνὴ δράματος à criticis vocatur: cujus finem tranſilire nefas. Nemo enim tempore eodem, quod à Plauto recte dicitur, alibi atque alibi verſari poteſt: niſi aliquid monſtroſum fiat in comœdia. Idem tamen, cum Curculionis ſcenam Epidauri poſuiſſet, Romam tranſiit in eadem, & in Romanorum mores, ſcenæ ſuæ jam oblitus, libere invehitur: & quidem, ut antiqui comici tributim. Ita ut & ſingula deſcribat loca. Act IV. Scen. *Ædepol.* Jam τὰ ἄλογα in fabulis quam mul-

ta? Ita voco, quæ nil veriſimile habent. Tale eſt, Soſiclem Menæchmum, qui veniret è Sicilia, ſurreptum item qui in Illyria jam habitaret, habitu, eodem tempore, ita ſimili fuiſſe, ut dignoſci à ſpectatoribus non poſſent; cum nil ſimile haberent iſtæ gentes. Quod vitium, ne à chorago quidem emendari poteſt. Nam Mercurius, Amphitryone, & Jupiter, Dii ſunt: quibus omnia concedi, etiam hîc, ſolent: quare incurrere τὸ ἄλογον non poſſunt. Ubi enim Dii agunt, ceſſat ratio. Quidvis enim poſſe eos, nemo eſt qui non intelligit. In Terentio, cui ſoli artem Flaccus noſter aſſignavit, nihil tale. Omnia cum judicio, cum ratione, circumſpecte, ex arte, & cum cura. Nam & fabulæ inſignem fere cum agnitione mutationem habent: quas inter τὰς μὴ ἁπλᾶς ſive πεπλεγμένας, eſſe perfectiſſimas neceſſe eſt, qualis & in reliqua ubique diſpoſitione eſt. Quod ad dictionem autem, quis negabit quædam eſſe in Plauto, quæ nec locum extra ſcenam, neque uſum niſi inter hiſtriones habent: unde ſolo & exiguo theatri ambitu circumſcribuntur? Nam & ἀγωνιστικὸν in foro, neque minus γραφικὸν, ſive uſitatum in ſcribendo characterem, longe excedunt: quo ubique nova, & jam emendata, reſpecit comœdia. Quare Varro cum ſermonis laudem illi tribuit, idem quod ubique in ſcriptis, quanti faceret antiquitatem, profitetur: ut qui τὰ ἀπηρχαιωμένα, quæ in Plauto partim ævum quo hæc ſcripſit, partim quæ pleriſque placet, ipſa deſita antiquitas commendat. Unde & ipſe qui ſic judicavit ut nimium antiquitatis in ſcribendo ſtudioſus, neque ſatis ævi ſui memor, Varro ab antiquis Criticis notatur. Qui cum ſentiant ſic judicentque; nobis qui ab illis merito pendemus, equidem tacendum reor. Auctor de cauſis eloquentiæ corruptæ: *Neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servili Noviani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis, ſordet:* quod ex vocibus antiquis patet, quas ex libris ejus critici legerunt, cùm non pauca alia ex ſcriptis ejus peti poſſint. Ideoque Cicero, qui de ætatis ſuæ & ſermone & venuſtate maxima cum cura judicabat, laudem hanc Terentio ceſſiſſe merito pronunciat. Sic enim ad Atticum: *Secutus ſum, non dico Cæcilium;* Mane ut ex portu in Piræeum: *malus enim Latinitatis auctor eſt: ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis, putabantur à Lælio ſcribi:*

Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræum.

Et Servius proprietate cæteris præpoſitum hunc notat. Idem de ſententiis, quas διανοίας vocant, judicari poteſt: omnes enim fere Plauti & θυμελικαὶ ſunt, & ab uſu alienæ: quales paſſim habet; imprimis cum philoſophatur καὶ γνωμοτυπεῖ. Ut ecce:

Inſanum eſt malum, in hoſpitium diverti ad Cupidinem.

Vere ſcenicum & illud:

Et poſtremo, niſi me auſcultas, atque hoc, ut dico, facis,
Tute pone te; latebis facile, ne inveniat te honor.

Et quis illud extra ſcenam uſurpare auſit?

Beneſacta beneſactis aliis pertegito, ne perpluant.

Quare nunquam effugient quin ſint inepti, qui hæc & alia id genus, ad ſerium dicendi genus transferunt. Conſequuntur enim, quod non vident, ut inviti riſum moveant: quod non pauci hodie

in

in ſcriptis maximo molimine à lectore impetrant. Sequitur τὸ ἦθος. Quod, ut docet Ariſtoteles, in oratione, uniuſcujuſque inſtitutum indicat & voluntatem. Quod in ſingulis repræſentare, niſi viri aut prudentis aut philoſophi, nullius eſt. Nam quemadmodum è ſingulis experientia, ita nemo ſingulorum mores ſine hac exprimit. Quare omnium accuratiſſime & optime, quid ſit facere ut ſit ἠθικὴ oratio, philoſophus oſtendit: quod vel ſolum tanti eſt, ut nihil minus nonnulli, qui ad Rhetoricarum ſuarum leges, magnorum quoque & ſublimium ingeniorum orationes exigere audent, hac in parte videant: in qua, ad ipſius quoque antiquitatis ſtuporem, Afer iſte regnat. Recte ergo Varro: *In argumentis Cæcilius poſcit palmam, in ethesin Terentius*. Significat enim. Cæcilium εὑρετικὸν, aut potius ἱνοικονόμητον fuiſſe: quemadmodum ἀνοικονόμητος nonnunquam præ reliquis videtur Plautus: cui ſermonis idem aſſignavit laudem. Quod, ſi quicquam ſapimus, Terentium eſt Plauto præferre. Ut cum eum, qui excellit in majori, magis quam qui in minori, dicimus excellere. Neque cauſa fuit alia, quare, quod obſervant veteres, idem Varro, etiam Menandro, in quibuſdam prætulerit Terentium. Exempli cauſa, Adelphorum initio. Neque immeritò. Mirifice enim, cum alibi, tum ibi regnat τὸ ἦθος. Idem Varro, cum tragœdiæ, comœdiæ, ac ſatyræ effingat formas, quid de noſtro judicet, diſerte expreſſit. Ubertatem enim tribuit tragœdiæ, quam dat Paccuvio: gracilitatem ſatyræ, quam tribuit Lucilio: mediocritatem vero comœdiæ, quam dat Terentio. Ut ſi quis uberrimo ſermonis genere heroicum definiat poëtam: & hoc tribuat Virgilio. Aulus Gellius, lib. VII. cap. xiii. *Vera autem & propria ejuſmodi formarum exempla, in lingua Latina, M. Varro eſſe dicit, ubertatis Paccuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.* Quæ eſt de comœdiæ, quemadmodum in ſcholis loquimur, eſſentia. Cum Plautus ſæpe tragico, nonnunquam quoque ſerio, utatur. Quanquam ibi ſane ſermo, ut priore loco à Varrone accipitur. Sermo enim & τὸ ἦθος differunt, ut homo prudentiſſimus, & fœmina quæ pure loquitur. Qualis dicitur Gracchorum mater. Unumquemque enim recte exprimere, & humanam optime delineare vitam, ſummus atque extremus viri atque auctoris maximi conatus eſt. Rectè grammatici ad Sophoclem: Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν ποιητικῇ, δηλοῦν ἦθος. *Eſt autem illud maximum in poëtice, exprimere ethos.* Debebat addidiſſe *in Dramatica præſertim.* Et Horatius tam multis, vitam tragœdiæ τὸ ἦθος eſſe docuit Ariſtoteles vero, etiam in tragœdia, poſt Actionem (quam Fabulam plerumque vocat) quæ eſſentiæ pars prima, partem eſſentiæ ſecundum conſtituit τὸ ἦθος. Mirum eſt autem, locum Varronis à nemine intellectum. Qui cum palmam in argumentis Cæcilio concedit, principem comœdiæ haud dubio Cæcilium conſtituit. Quare? Pars tragœdiæ præcipua eſt argumentum. Ariſtoteles modo μῦθον, modo τῶν πραγμάτων σύνθεσιν, vocare ſolet: qui & multis probat, eum qui hac parte excellit, etiamſi cæteris deſtituatur, Dramaticum poëtam dici poſſe. Pars ſecunda eſt τὸ ἦθος· quod cùm Terentiò aſſignavit Varrò, locum illi proximum concedit. Quod non poteſt ignorare, qui antiquos criticos, imprimis autem Ariſtotelem, cum cura legit, ac intelligit. Sermonis enim laus, quam Plauto tribui ab eo volunt, tantum abeſt ut cum

reliquis conferri poſſit, ut poſtremo loco, & poſt τὴν διάνοιαν, ponatur. Quare ex ſententia Varronis, qui hic Ariſtotelem expreſſit, primus eſt Cæcilius, ſecundus eſt Terentius: quos deinde Plautus ſequitur. Quod debebat cogitaſſe Siren ævi noſtri Juſtus Lipſius: qui profecto locum ſummi Romanorum critici non penetravit. Τὸ ἦθος autem Plauto Horatius abjudicat, cum inquit,

—— aſpice Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi.

Et videtur Charinum habuiſſe in animo: qui Mercatore, τὸ μανικὸν καὶ τὸ ἐρωτικὸν confundit ἦθος. Hoc eſt, ita amat, ut Menæchmus furit. Furere autem præ amore, comœdiæ non ἦθος, ſed tragœdiæ eſt πάθος· ut ex Phædra aliiſque patet. Quare? quia πάθος aliquod immane expectatur, quod tragœdiam conſtituit, ut μετάβασις conveniat furenti. Sed hæc triviales non intelligunt: qui ſummum virum Ariſtotelem tam facile contemnunt, quam nos & judicia illorum & magiſtros meritò contemnimus, quibus perſuaſum eſt, omnem veram eruditionem ex hoc uno fonte limpidiſſimo petendam. Charinus autem Plauti, ad frigiditatem uſque calet, quam non potuit vitare. Qualia ſunt iſta, Scena *Divum atque hominum:*

——— jam Cyprum veni, &c.

Item,

Porro proficiſcor quæſitum: nunc perveni Chalcidem.
Video ibi hoſpitem Zacyntho: dico quid eo advenerim:
Rogito quis eam vexerit, quis habeat, ſi inaudiverit.
Hoſpes reſpondit, Zacyntho ficus fieri non malas.

Vides hominem tam triſtem, ut feſtivus eſſe quærat. At divinus hac in parte, duos amatores in Eunucho, ſuo more, Phædriam & Chæream, divinitus utrumque, ἠθοποιεῖ. Quare cum poëtæ omnes, quorum imitatione conſtat inſtitutum ac conſilium, pictorum inſtar, teſte Criticorum rege ac principe, aut ſimiles, aut (quod non raro evenit, vel imperite καὶ ἐξ ἀσθενείας, vel captandi riſus cauſa) nunc pejores quam ſunt, exprimant, nunc meliores, ſervos pejores Plautus, ut plurimum, Terentius hos ſemper ſimiles, non meliores; meretrices vero partim ſimiles, partim meliores aliquando introducit. Similes, ut Thaidem: meliores, ut Bacchidem. Paraſitos ſemper deteriores & voraciores Plautus, nunquam meliores: ut & Doſſennus, qui hos ſolos propemodum curabat, in perſonis reliquis ἐκπίπτων. Phormio Terentianus plane eſt admirandus: ut & Gnatho. Plautini quia riſum quærunt, veritatem & ſermone & ſententiis amittunt. Tres virtutes enim ſermo, quem non ſine cauſa ἠθικὸν dixerunt Græci, nos Moratum dicimus, æquitatem nempe, veritatem & ſimplicitatem, poſtulat: quæ τὸ ἐνδιάθετον, hoc eſt, id quod unicuique eſt inſitum, ob oculos proponit: cum ridiculum, ut violentum, quia à natura alienum, quod recte de eo Ariſtoteles pronuntiat, corruptum ſit, & à corruptis cauſis, quod jam dixi, moveatur. Moratum quia ſimile eſt naturæ, leniter delectat: quod ætatum ſingularum, hominum, ac nationum, totiuſque vitæ, ſimulacrum quoddam ac imaginem, in ſcena repræſentat. Plane ut pictura quæ à vero abit, & vel cubitalem naſum, vel diſtortum os facete repræſentat, riſum movet: ſimilis delectat. Atque hoc eſt quod omnes tribuunt Menandro, quem Terentius

expreſſit.

expreſſit. Ut Hermogenes: *παρά τε αὐτῷ Μενάνδρῳ ἂν μυρία εὕροις τοιαῦτα, καὶ γυναῖκας λεγούσας, καὶ νεανίσκους ἐρῶντας, καὶ μαγείρους, καὶ παρθένους θρυπτομένας, καὶ τινας ἄλλους· ὅλως τε διὰ τὸ ὑποπίπτειν τῷ ἠθικῷ λόγῳ καὶ τῶν ὁμοίων, ταυτά γε πάντα ἢ τάγε πλεῖστα αὐτῶν, ὑποκεῖσθαι τῇ ἀφελείᾳ δεῖ.* Quemadmodum Hieronymus Menandrum & Terentium, cum maximo judicio, conjungit. Ad Paulinum enim: *Poëtæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.* Audi orationem patris irati. Heaut. Act. V. Scena *Si unquam.*

——— non ſi ex capite ſis meo
Natus, itidem ut aiunt Minervam eſſe ex Jove, ea cauſa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

Et quæ ſequuntur. Audi mitis viri potius quam boni.

Auſculta: ne me obtundas de hac re ſæpius.
Tuum filium dediſti adoptandum mihi.
Is meus eſt factus: ſi quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Opſonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortaſſe excludetur foras.
Fores effregit? reſtituentur: diſcidit
Veſtem? reſarcietur. eſt, Diis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.

Et Divina illa:

——— credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale; ſed vereor ne indiligens nimium ſies.
In qua civitate tandem arbitrare te vivere?

Et quæ ſine motu animi & ſuaviſſima voluptate legi non poſſunt. Hecyra:

——— odioſa hæc eſt ætas adoleſcentulis:
E medio æquum excedere eſt: poſtremo jam nos fabula
Sumus, Pamphile, ſenex atque anus.

Et cætera: pluſcula ſunt enim. Quis cum illa Phormione legit, non uxorem honeſtam adulteri agnoſcit?

——— an quidquam hodie eſt factum indignius
Qui mihi, ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.
Hæccine erant itiones crebræ, & manſiones diutinæ,
Lemni? hæccine erat quæ noſtros fructus minuebat calamitas?
Quid? ego æquo animo cupio miſera in hac re defungier.
Sed quid ſperem? ætate porro minus peccaturum putem?
Jam tum erat ſenex, ſenectus ſi verecundos facit,
An mea forma atque ætas jam magis expetenda eſt, Demipho?
Quid mihi nunc adfers, quamobrem expectem, aut ſperem porro non fore?

Et quandoquidem ſimplicitas, maxima moratæ orationis virtus, ſi intendatur, ſuavitatem parit, nemo ſine incredibili ac ſumma voluptate illud Bachidis leget:

——— recte amaſti, Pamphile,
Uxorem tuam: nam nunquam ante hanc diem meis oculis eam, quod noſſem, videram.
Perliberalis viſa eſt.

Ideoque fabulæ Terentianæ, doctiorem hiſtrionem, quam reliquorum, deſiderabant. Semper enim quæ morata eſt oratio,

τῇ ὑποκρίσει fulcienda. Nam quæ moribus affectibuſque deſtituitur, teſte philoſopho, eſt ἀνυπόκριτος. Neque ulla fere apud eum ſyllaba extat, quæ non animi aut affectus alicujus ſit index. Jam ut ad lepores, ſales, gratias, & venuſtates veniamus; certum eſt, fere omnes eos tolli à ridiculo, non ſecus quam in vita ab exceſſu morum virtus, ab exceſſu apparatûs, in ſcena tollitur voluptas. Quare Menandro ac Terentio lepores tribuunt antiqui, ſales Plauto Horatius concedit: quos nonnunquam inurbanos eſſe notat. Audi Paterculum: *dulceſque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque & Afranium, ſub pari ætate floruerunt.* Græci χάριτας & χαριεντισμοὺς vocant. Remiſſiores ſunt enim, quam ut riſum violenter moveant: circumſpectiores, quam ut frigeant. Abſurdum enim ſæpe cauſa eſt riſus, aut inuſitatum. Contra autem ſermo, qui & uſitatus & moratus, quique leniter decorum ſervat, ſicut eo ipſo ſit venuſtus & delectat, ita quidam eminere joci poſſunt. Qui quidem in hoc Afro (niſi Lælio eos potius ad Scipioni tribuendos putes) & Menandro, ſi judicium Horatii & antiquorum ſequimur, ex eodem ſale, è quo nata Venus eſt, deprompti videntur. Ecce ſtatim Andria. Act. V. Scena *Mitte.*

——*Davo iſtuc dedam jam negoti.* S. *non poteſt.*
P. *Qui?* S. *quia habet aliud magis ex ſeſe & majus.* P. *quidnam?*
S. *Vinctus eſt.*
P. *Pater, non recte vinctus eſt.* S. *haut ita juſſi.*

Jam Gnathonem vide, qui cum putidos Thraſonis mores Phædriæ ac Chæreæ expoſuiſſet, contra autem illi perſuaſiſſet, & jam gratias ineptus homo ac ridiculus haberet:

——*bene feciſti: gratiam habeo maximam,*
Nunquam etiam fui uſquam, quin me omnes amarent plurimum;

Reſpondet ad utrumque converſus:

Dixin' ego in hoc ineſſe vobis Atticam elegantiam?

Certe tota ſcena tertia tertii actus in Adelphis, in qua luditur à Syro Demea, divina eſt. Qualia enim illa?

——*mihi quidem non placent,*
Et clamo ſæpe: ſalſamenta hæc Stephanio
Fac macerentur pulchre.

Plane enim præter exſpectationem omnia. Jam cum vetus comœdia nihil æque ac παρῳδίαν amet, quæ plerumque & acerba eſt, & extra ſcenam quæritur, urbaniſſimus virorum rationem, qua ex actione ipſa parodiam, lepidam ſane & venuſtam, peteret, invenit. Nam cum Demea dixiſſet,

—— *fit ſedulo,*
Nihil prætermitto, conſuefacio: denique
Inſpicere, tanquam in ſpeculum, in vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito,

Et quæ ſequuntur; Reſpondet Syrus:

Conſervis ad eundem præcipio modum.
Hoc ſalſum 'ſt, hoc aduſtum 'ſt, hoc lautum 'ſt parum.
Illud recte: iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quæ poſſum, pro mea ſapientia.
Poſtremo tanquam in ſpeculum in patinas Demea
Inſpicere jubeo: & moneo, quid facto uſus ſit.

Ita

Ita ſane & Plato, & Xenophon, omneſque Socratici jocantur: nunquam frigide, nunquam obſcœne, nunquam inepte, nunquam putide. Videamus jam Plautina quædam. Ac Plutarchus quidem illud tanquam frigidum ex Ariſtophanis Theſmophoriazuſis de Euripidis matre adducit,

Ἀγρία γὰρ ἡμεῖς, ὦ γυναῖκες, δρᾷ κακὰ,
Ἅτ᾽ ἐν ἀγρίοισι λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

—Cui illud, quamvis non in ſimili omnino genere, adjungas licet,

Nam mulier olitori nunquam ſupplicat ſi quæ eſt mala:
Domi habet hortum & condimenta ad omnes mores maleficos.

Rhetores θυμελικὸν, ſive theatrale, vocarent. Ridiculum enim potius quam feſtivum eſt: & ut ſit feſtivum, nemo, vere in his ſubactus dixerit venuſtum eſſe. Ab uſu enim quam longiſſime remotum eſt. Jam vero cum in verbis frigidum aut in rebus; de verbis Ariſtoteles, de rebus alii egerunt. Frigidum autem jam vocamus, non magniloquentiæ vicinum illud vitium (quanquam illud quoque habere hic locum poteſt) quod diſcedere ab urbanitate dicitur. Quod, ut nonnihil à dicendi his magiſtris abeamus, modis fit pluribus. Vel in frigida tranſlatione. Ut cum dentes *calceati* dicuntur. Capt.

Cum calceatis dentibus, veniam tamen.

Et cum victus, *ſenteis eſitare*, & *ſcrupoſam viam commeare*, dicitur: quæ ſane frigent. Vel in minimis alluſiunculis & longe petitis. Ut Pœnulo:

MI. *Aſſum apud te eccum.* AG. *At ego elixus ſis volo.*

Et quod illi placuit non ſemel:

——— *magis calleo quam aprugnum callum callet.*

Item,

——— *callum aprugnum æquè callere non ſinam.*

Et,

Quanta ſumini abſumedo, quanta callo calamitas!

Et Curcul.

———*facite ventum, ut gaudeam.*

PH. *Maxime.* CU. *Quid facitis? quæſo.* PH. *ventum.* CU. *nolo equidem mihi*
Fieri ventulum. PH. *quid igitur vis?* CU. *eſſe, ut ventum gaudeam.*

Quas cum grammatici Latini, qui citius cœlum digito, ut ita loquar, expugnaſſent, quam ut minimam Horatii Oden expreſſiſſent, Morologias in Plauto dixerint, nondum video, quare Horatio, ut ſummo maximoque poëtæ, ita critico incomparabili, quem acutum doctumque virum ipſe D. Hieronymus ad Pammachium vocavit, idem non licuerit. Ejus ſane generis ſunt, quæ in Ariſtophane accuſat, quæque trivialia potius, quam ut viris eruditis, etiam in ſcena, placere aut debeant aut poſſint, accuratus cenſor Plutarchus judicavit: Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαίδευτος καὶ ἰδιώτης, οἷς ἐκεῖνος λέγει, ἀχίσκεται· ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχεραίνει. λέγω δὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ὁμοιόπτωτα, καὶ παρωνομασίας· τούτοις γὰρ ὁ μὲν κατὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρῆται, ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξιῶν· ὁ δὲ πολλάκις, καὶ οὐκ εὐκαίρως, καὶ ψυχρῶς. Et adducit exemplum: ut cum τοὺς ταμίας, λαμίας vocat. Nam quæ ille de Menandro, ad Terentium fere omnia referri poſſunt. In quo nihil putidum eſt, aut ineptum. Quanquam multa quæ notavit, potius antiqui comici virtutes, quam illius de quo ibi judicavit, vitia cenſenda ſunt. Princeps enim

inter illos fuit, & ad leges eas plane ſe compoſuit. Quod de Plauto nemo dicet. Eſt & frigidum, quod longe ab eo abeſt, quod aut eſſe, aut poſſe fieri putatur. Quale eſt, *pugno frangere elephanto brachium, boriola in cœlum pervenire.* Eſt & frigidum, cum ita à familiari ſermone oratio recedit, ut ad uſum amplius transferri nequeat. Tale eſt illud ibidem:

Si ante lucem ire occipias à meo primo nomine,
Concubium ſit noctis, priuſquam ad poſtremum perveneris.

Creſcit tamen frigidum, cum addit alter,

Opus face eſt & viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas.

Quæ ſi pedem unum extra ſcenam feras, protinus putiſſent: neque ad uſum applicari poterunt. Qualia nec Scipio, nec Lælius, flos nobilitatis, vel in ſcena approbaſſent. Plutarchus certe, extra liberalium theatra ac doctorum, libere relegat. Ridiculi enim ac inepti ſunt, qui plebeis tantum ſcribi comœdiam exiſtimant; cum non minus eruditis ſcribatur. Quod & Flaccus ſcivit; qui non ſine cauſa,

Creditur, ex medio quia res arceſſit, habere
Sudoris minimum; ſed habet comœdia tanto
Plus oneris, quantò veniæ minus.

Deinde autem Plauti & Doſſeni utitur exemplo, quos ſecuros de judiciis doctorum ait. Et hæc ad divinum, ut jam dixi, ac ſubactum in his principem, cujus nec judicium nec cæterorum ignorare ea tempeſtate potuit, & cujus judicium vereri debuiſſet, niſi idem aliorum fuiſſet. Jam illa Epicharmi imitatio, ut feſtiviſſima, ita, ſi ſit frequens, frigore non caret: quæ fit, cum vel ſalſa opponuntur, aut ſubjectum idem eſt cum prædicato. Ut eum Epicharmus dixit:

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼ ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις,
Tunc inter illos ego eram, tunc apud illos.

Bis enim idem dicit: quæ eſt fraus in verbis præter expectationem. Idem autem eſt cum prædicato ſubjectum: ut in illis Curcul. Act IV. Scen. IV.

Quoi homini Dii ſunt propitii, ei non eſſe iratos puto.

Sticho:

E malis multis, malum quod minimum eſt, id minimum eſt malum.

Captivis:

Hos quos videtis ſtare captivos duos,
Hi ſtant, non ſedent.

Quæ jam docti collegerunt. Unde & iſtam ſummi critici cenſuram meruit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi
Dicitur.

Quanquam ſane alibi non invenuſte iis uſus eſt. Quæ Menander tamen, & imago ejus, de quo nunc agitur, Terentius, tanquam cum periculo conjuncta, ſerio fugerunt. Hæc pro viro maximo Horatio; neque adverſus Plautum dicta ſunt, quem amamus, ſuſpicimus, diligimus, ac veneramur. Verum ut judicium ſic acuamus: ſimul ut acuti iſti, quod videntur ſibi, ita facetiſſimum ſcriptorem ament, legant, tractent, atque ediſcant (quod & recte & ordine ab iis fieri fatemur, neque enim ſatis commendari poteſt) ut nec plane & ubique veteribus probaſſe ſe meminerint: &, quod hic præcipue ſpectamus, de Horatio ejuſque criſi, minus libere loquantur: Terentii autem miram, ac prope ineffabilem amœnitatem, elegantiam

iam, judicium, ac venuſtatem, intelligere paulatim diſcant. Cujus incredibiles lepores, ut Joſephus Scaliger dicebat olim, vix centeſimus eruditorum quiſque videt. Ne cum illo ſimul & Afranium, antiquum comicum, condemnent, cujus veriſſimum atque abſolutum extat judicium:

Terentio non ſimilem dices quempiam.

Nobis eruditi ignoſcent, quod hæc fuſius: ſi cogitent præſertim, munus veri critici eſſe ac cenſoris, non literulam ejicere alibi, aut innocentem ſyllabam damnare, vocem tollere alibi, aut emendare, ſed ſincere de auctoribus ac rebus judicare: quod & ſolidæ & abſolutæ eruditionis eſt. Quô, ni fallor, omnes aſpiramus: neque ulla in re magis antiquitas præivit nobis. De auctoribus autem comicis; uter melius judicare potuerit, is ne qui ætate illa vixit, quo ad ſummum culmen poëſis pervenit, qui poëta ſummus, ſummus criticus, familiariter cum Cæſare Auguſto ac Mæcenate vixit, eorumque atque aliorum quotidie de his judicia audivit; an qui hodie harum rerum plane imperiti judicant; ipſi viderint.

Idem lib. De Conſtitutione tragœdiæ; ubi de morato agitur ſermone.

Longe autem omnibus palmam in hac parte Terentius præripuit. Cujus, ſine ſumma voluptate, moratum nec legere nec recordari poſſumus ſermonem. Sane præ reliquis ſcriptoribus decorum intellexit: ac pene ſolus quæ ab Ariſtotele rhetoricorum ſecundo de moribus præclare obſervata ſunt, divinitus expreſſit; veræ Muſarum deliciæ, & ſcenæ voluptas. A cujus elegantia, venuſtate, lepore, venere, quo quis longius abeſt, eo minus cum urbanitate commercii habet. Quod ubique vir emunctæ naris Horatius inculcat: & quod optime hac ætate Scaliger noſter, ante hunc Eraſmus; ante utrumque Varro intellexit: qui, In argumentis Cæcilius palmam poſcit, in Etheſin Terentius, in ſermonibus Plautus. *Argumentum eſt fabula. Hæc laus prima eſt. Secundum ſunt mores. Hæc ſecunda eſt. Poſtremum eſt ſermo. Hæc poſtrema eſt. Quanquam cur ſermonem præferret Plautinum Varro, alibi nobis dictum eſt: cum ut nimius ſermonis priſci ſuo tempore amator, ab antiquis notetur. Qui pro* argumentis, patheſi *legerunt, quia laus hæc à Chariſio peculiariter Cæcilio tribuitur; neque intellexerunt, quid eſſet argumentum, neque eundem in utroque ſimul poſſe laudari. Ecce mores mitis viri:*

——— credo, hercule: nam ingenium tuum novi
Liberale; Sed vereor, ne indiligens nimium ſies.

Iracundi.

Hei mihi, quid faciam? quid agam, quid clamem, aut querar?
O cœlum! O terra! O maria Neptuni!

Adoleſcentis, qui in proſpera fortuna:

Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Jupiter!
Nunc eſt profecto, interfici cum perpeti me poſſum,
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine.

Senis qui in adverſa verſatur:

Quid hoc (malum) infelicitatis, nequeo ſatis decernere,
Niſi me credo huic eſſe natum rei, ferundis miſeriis.
Primus ſentio mala noſtra: primus reſciſco omnia:
Primus porro obnuntio: ægre ſolus, ſi quid fiet, fero.

Fœminæ honeſtæ, quæ adulterii maritum convincit:

———an

——— an quidquam hodie eſt factum indignius ?
Qui mihi ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.

Et quæ ſequuntur. Vides ſermones, qui, quod eleganter ſint morati, intimos ſenſus pertentant. Hoc intereſt, quod pro perſonarum ratione, quibus gravioribus tragœdia utitur, iſti quoque variant.

PETITUS
DE ORDINE COMOEDIARUM PUBL. TERENTII.

OMnia non ſunt plana atque liquida. Primam omnium ANDRIAM eſſe, liquet ex Donato Præfatione in Andriam. *Hæc prima acta eſt Ludis Megalenſibus*, &c. Suetonius Tranquillus in vita Terentii: *Scripſit comœdias ſex, ex quibus primam Andriam, cum Ædilibus daret.* Quod & teſtantur hi verſus in Andriæ Prologo:

Favete, adeſte, æquo animo, & rem cognoſcite:
Ut pernoſcatis, & quid ſpei ſit reliquum:
Poſthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ ſint vobis prius.

Editam teſtantur cum Didaſcaliæ, tum Suetonius, M. Marcello, Cn. Sulpitio Coſſ. hoc eſt, anno ab urbe condita DLXXXVIII.

Hecyra ſemel atque iterum exacta, tertio ſtetit; unde factum, ut quo loco edita primum ſit à Terentio, non ex vero proditum ſit à Donato, Præfatione in hanc comœdiam: *Factaque & edita quinto loco, Cn. Octavio & T. Manlio Coſſ.* Atqui ſi facta editaque eſt Cn. Octavio, T. Manlio Coſſ. non igitur quinto loco; nam Cn. Octavius & T. Manlius Conſules fuerunt Anno ab urbe cond. DLXXXIX. Ergo facta eſt poſt Andriam, quam edidit Terentius anno proximo præcedenti: proinde Hecyra ſecunda eſt ordine fabularum, quas fecit Terentius.

Tertia fuit Heautontimorumenos, ut conſtat ex Didaſcaliis quæ in fronte illius leguntur, in hæc verba: *Acta tertia, M. Juventio, M. Sempronio Coſſ.* Qui conſules fuerunt anno ab urbe cond. DXCI.

Sequitur quarta Phormio, de qua Didaſcaliæ: *Facta eſt* IV. *C. Fannio, M. Valerio Coſſ.* Quod etiam teſtatur Donatus, Præfatione in hanc fabulam: *Edita eſt quarto loco M. Valerio, & C. Fannio Coſſ.* Poſt Phormionem quinta eſt edita Eunuchus, iiſdem Coſſ. iiſdem Ædilibus; habes id ex Didaſcaliis, & Donati Præfatione in hanc fabulam: Anno nimirum ab U. C. DXCIII.

Bis eodem die producta in ſcenam, tertium denique acta: pretium, octo millibus ſeſtertiûm, numeratum eſt poëtæ.

Adelphœ ſexta eſt comœdia à Terentio facta, eaque edita eſt Lucio Anicio, M. Cornelio Coſſ. hoc eſt, anno ab U. C. DXCIV. Ludis funebribus L. Æmilii Pauli, ut habes in Didaſcaliis. Iiſdem Ludis funebribus relata eſt Hecyra, ſed non placuit, ut eſt in Didaſcaliis. Prius tamen in ſcenam producta eſt Hecyra, quam Adelphœ, ut colligo ex Donato, qui dicit: *& factam & editam quinto loco.* Male, ut audivimus: niſi perinde habueris primam illius editionem, Cn. Octavio, T. Manlio Coſſ. quaſi omnino edita non eſſet, cum neque ſpectata, neque acta tunc ſit: neque tum males dices quinto loco, cum producta eſt his ludis funebribus

Æmili Pauli ante Adelphœ. Quare audiendus non eſt Donatus, qui eam *ſecundo loco actam dicit etiam tum rudi nomine poëtæ, itaque ſic pronuntiatum*, Adelphœ Terentii, *non* Terentii Adelphœ: *quod adhuc de fabulæ magis nomine poëta; quam de poëtæ nomine fabula commendaretur*. Quæ futilis argumentatio eſt: nam nulla fabularum Terentii pronunciata eſt Terentii, exempli gratia, Phormio, Heautontimorumenos, antequàm tertium edoceretur Eunuchus. Idque obſervat Donatus Præfatione in Eunuchum, tertium editam fuiſſe poſt Adelphorum editionem.

ARGUMENTA PHILIPPI MELANCHTHONIS IN PUBLII TERENTII COMŒDIAS.

IN ANDRIAM.

NUllus eſt omnino ſcriptor in Latina lingua, quem tantopere cognoſci, ediſcíque retulerit, atque Terentium. Nam cùm prima virtus in oratione ſit propriè loqui, nec proprii ſermonis artificem meliorem Terentio habeamus, dignus planè eſt, in quo perdiſcendo plurimum operæ ac ſtudii ponamus. Et ab iis qui docent pueros, ſuperſtitioſam etiam diligentiam in hoc auctore enarrando requiro. Primùm prodeſt monere, quæ comœdiæ natura ſit, quídve ſpectarint comœdiarum auctores: nomen unde factum ſit. Atque hæc quidem Donatus copioſè expoſuit. Convenit autem inter omnes, auctores comœdiarum voluiſſe & communium morum & caſuum exempla proponere: quibus velut admoniti, prudentiùs judicemus de rebus humanis, & genere orationis facundiam locupletare. Quæ inculcabunt profeſſores eò diligentius, ut ſciant pueri, quid ex illis petere debeant, quem fructum facturi ſint legendis comœdiis. Nam quo propius cognorint & vim literarum, & utilitatem, eò impenſius juvat dicere. Porrò nomen comœdia factum eſt, ut plurimi dicunt, ἀπὸ τῦ κώμυ, id eſt, a comeſſatione, & ἀπὸ τῆς ᾠδῆς, id eſt, à carmine: ut ſit convivale carmen. Nam in conviviis primùm jocoſo quodam carmine, civium vitia juventus liberiùs taxabat. Poſtea, ars acceſſit, & theatrorum conſuetudo, Ariſtoteles περὶ ποιητικῆς, de nominis origine aliter ſentit, nec piget adſcribere ejus verba: ὡς κωμῳδὺς ἐκ ἀπὸ τῦ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῇ κατὰ κώμας πλάνῃ ἀτιμαζομένυς, ἐκ τῦ ἄςεος. Cætera Donatus. In recenſendis argumentis fabularum, conſilium poëtæ ſummâ curâ exponendum eſt. Quarum perſonarum deſcriptiones in primis admirationem mereantur, in quibus locis plurimùm commoretur poëta, ubi plurimum nervorum, plurimum eloquentiæ oſtentet: quos locos ita commendent pueris, ut & familiariter ament, & tanquam digitos ſuos nôrint. Et ob hanc cauſam fabularum omnium argumenta, veteri more, in πρότασιν, ἐπίτασιν, καταςροφὴν, partiantur, ut diſtributa faciliùs adſequatur juventus. Ferè autem fabulæ continent periculum quoddam: nuſquam enim conſilio locus eſt, niſi in dubiis rebus. Neque verò aliud eſt comœdia, niſi humanorum conſiliorum & eventuum imago quædam. In Andria periclitatur Pamphilus, ut Glycerio fidem promiſſam præſtet, poſtquam patri per errorem pollicitus eſt, futurum ſe in ejus poteſtate,

ſtate, ac ducturum quam vellet. Eſtque hæc veluti στάσις fabulæ. Conſilia omnia, querelæ omnes, argumenta omnia huc referenda ſunt. Et tota fabula ſimilis eſt orationi generis ſuaſorii. Nam variè de tota cauſa conſultant ſenes, adoleſcentes, ac ſervi. Sed ut argumentum propius cernere queant pueri, ordine ſingulas partes referemus.

Periculum protaſis.

Cùm amaret Pamphilus Glycerium, eíque fidem dediſſet ducturum ſe eſſe uxorem, pater, qui amare filium compererat, conſilium capit abſtrahendi ejus à Glycerio, ſimulat ſe uxorem daturum, poſcítque ut ne filius id recuſet. Is cùm & patrem vereretur, & Glycerium deſerere parum pium judicaret, pendet animi, nec habet quò ſe vortat. Ibi Davus intelligens ſimulari rem à patre, conſulit herili filio, ut polliceatur patri, ſe in ejus poteſtate futurum, periculi nihil eſſe, quandoquidem ſimulentur nuptiæ: filius obſequitur, quanquam ægrè pollicetur patri ducturum ſe quam vellet.

Epitaſis.

Interea ſpargitur de Pamphili nuptiis rumor, reſciſcunt & mulierculæ, quibus cum Glycerio conſuetudo erat. Et pater cum à filio quod voluerat extorſiſſet, non jam ſimulat rem; ſed ſeriam fabulam orditur. Chremetem orat, ut gnatam det uxorem filio ſuo: facilè impetrat. Hîc de Pamphilo actum fuit: maturare nuptias pater ſtudet, & filius pollicitus erat ſe in patris poteſtate futurum eſſe. Quæſo, quomodo ex his turbis ſe explicet? quid faciat Pamphilus? Hic Davus, cujus imprudentiâ periculum contractum erat, cum dolus non ſucceſſiſſet, Chremetem deterret à nuptiis, fidem faciens amari aliam à Pamphilo.

Cataſtrophe.

At pater rem urget: & proceſſiſſet, niſi caſus, qui ſæpe plus valet quàm ratio, dubiis rebus opem attuliſſet. Venit quiſpiam Crito, qui docet Glycerium Chremetis filiam eſſe, gratum omnibus nuntium. Nuptiæ ex ſententia Pamphili conficiuntur. Vide ex quanto periculo, caſu evaſerit Pamphilus!

Eſt autem in more Terentio, in prima ferè ſcena longa narratione commemorare occaſionem fabulæ: atque eas narrationes plurimi fecerunt veteres. Sic in Andria exponit Pamphili amores, & patris concilium, quo is filium à Glycerio divulſurus erat. In reliquis ſcenis pergit conſilium exequi. Sunt aſperſa narrationi illi primæ multa rhetorica ornamenta. Eſt enim mirabiliter aucta commemoratione morum, ſtudiorum, ſodalitii Pamphili, qua occaſione Pamphilus deperire in Glycerium cœperit, ubi pater id primùm deprehenderit. Hæc accuratè expendet profeſſor, & velim hîc immodicè etiam anxium eſſe καὶ πολυπραγμονεῖν interpretem. Eſt enim modis omnibus efficiendum, ut mirentur, ut ament hunc auctorem pueri. Id ita fiet, ſi rectiſſimè intellexerint. Exigendum ab ipſis pueris, ut ſuo marte argumenta fabularum condant, ut locos aliquos retexant, & pluribus exponant, & tanquam ceram refingant: quæ exercitatio, prætęrquàm quòd familiariorem hunc poëtam facit, facundiam etiam alit. Finguntur hîc cordati ſenes, Davus veterator, honeſta ac pia mente præditus adoleſcens Pamphilus. Verùm ut Pamphili ingenium rectius perſpici poſſet, & ut aliquanto plus in fabula turba eſſet, confertur cum eo Charinus

Pam-

Pamphili diſſimillimus: nihil moderatum in hoc, nihil conſilii: contrà in illo moderatiora omnia penè, quàm vel ætas poſcit, vel finit amor.

In primis mirentur eloquentiam poëta in Pamphili querelis, in ſenis narrationibus, conſultationibus, & objurgationibus. Ab his exemplis & verba, & figuras Latini ſermonis, & dicendi rationem aſſueſcant petere adoleſcentes: felicius haud dubiè collocaturi operam, quàm ſi interea, velut formicæ Indicæ, aurum conveherent.

IN EUNUCHUM.

COmœdiæ ut hominum vitam, caſus, conſilia imitentur, pericula continent, quòd & conſiliis, & fortunæ, in periculis maximè locus eſt. Itaque cum diſcutere periculum ratione contendant perſonæ, finguntur varia conſilia, in quibus alia fallunt, alia felicia ſunt. Sæpe plus caſus poteſt, quàm ratio. Dominatur ferè in rebus fortuna.

Superiori fabula propoſuit modeſti adoleſcentis exemplum: is de officio ſuo honeſtè conſultat. Hîc nulla ſunt honeſta exempla, nullum honeſtum conſilium. Nam meretricii amores deſcribuntur: ut hoc exemplo cernant juvenes, tanquam in ſpeculo, amentiam hujuſmodi amatorum. Eſt autem duplex propemodum fabula. Propterea geminum argumentum recenſeo.

Primas Thraſo in hac fabula tenet. Ei cum pollicita eſſet Thais, facturam ſe ſui copiam dies aliquot, fallitur is tamen; eaque protaſis fabulæ eſt. Cum Thraſone confertur Phædria: niſi enim rivalem haberet Thraſo, nihil periclitaretur in amore.

Epitaſis fabulæ eſt, cum minatur ille ſe oppugnaturum vi ædeis Thaidis.

Cataſtrophe ridicula eſt. Nam Thraſo jam fractus, precibus impetrat, ut aliqua ſaltem in parte apud Thaidem hæreat. Porrò quia hæc fabula varia eſt, multúmque habet turbarum, caſu exoritur alius tumultus: vitiatur virgo, quam Thaidi miles donarat. Sed eſt læta ejus quoque periculi cataſtrophe. Nam uxor datur hæc adoleſcenti, qui eam compreſſerat.

Ut Thraſonem ridiculum amatorem fingeret, addit Gnathonem, qui ejus mores mirificè depingit, ut ardelionem agnoſcas.

In ſuperiori fabula plurimæ ſunt conſultationes, & tota ferè conſiſtit in genere deliberativo. Hîc plus eſt expoſtulationum, & accuſatorio ſeu judiciali generi ſimilior eſt. Nullum autem vitæ genus eſt, ubi non plurimum Thraſonum reperias: neque ulli ferè rebus humanis pernicioſiores ſunt, quàm id genus, ſi contingat imperare. In templis, in aulis, in rebus publicis omnibus omnia miſcent, ut emereantur vulgi plauſum. Quare diligenter eſt intuenda, contemplandáque Thraſonis imago in hac fabula, ut diſcas, quàm ſint inepti, quam nihili ardeliones iſti. Somnia verius hominum, quàm homines dicas. Refert autem conferre cum hac ſimiles alicubi deſcriptiones: qualis eſt apud Martialem Attali, apud Catullum Suffeni: nec piget adſcribere, ut ediſcant pueri.

AD VARUM.

Suffenus iſte, Vare, quem probè noſti,
Homo eſt venuſtus, & dicax, & urbanus,

Idemque longè plurimos facit verſus :
Puto eſſe ego illi millia, aut decem, aut plura
Perſcripta ; nec ſic, ut ſit, in palinxyſto
Relata : chartæ regiæ, novi libri,
Novi umbilici, lora rubra, membrana
Directa plumbo, & pumice omnia aquata.
Hæc cum legas, tum bellus ille, & urbanus
Suffenus, unus caprimulgus, aut foſſor
Rurſus videtur : tantùm abhorret ac nutat.
Hoc quid putemus eſſe ? qui modò ſcurra,
Aut ſi quid hac re triſtius videbatur,
Idem infaceto eſt infacetior rure.
Simul poëmata attigit, neque idem unquam
Æquè eſt beatus, ac poëma cum ſcribit :
Tam gaudet in ſe, tamque ſe ipſe miratur.
Nimirum idem omnes fallimur : neque eſt quiſquam,
Quem non in aliqua re videre Suffenum
Poſſis : ſuus cuique attributus eſt error,
Sed non videmus manticæ quod in tergo eſt.

IN ATTALUM.

Declamas bellè, cauſas agis, Attale, bellè,
Hiſtorias bellas, carmina bella facis
Componis bellè mimos, epigrammata bellè :
Bellus grammaticus, bellus es aſtrologus :
Et bellè cantas, & ſaltas, Attale, bellè :
Bellus es arte lyræ, bellus es arte pylæ.
Nil bene cum facias, facis attamen omnia bellè.
Vis dicam quid ſis ? magnus es ardelio.

IN HEAUTONTIMORUMENON.

TAnta hujus fabulæ elegantia eſt, ut plerique à Lælio, quo illis temporibus Romæ nemo fuit, eloquentior, ſcriptam exiſtimarint : & poëta ipſe teſtatur in hac puram eſſe orationem, quam laude nulla poteſt amplior excogitari. Quid eſt enim admirabilius, quàm ſermo elegans & venuſtus ? Neque prædicaturus hoc palàm fuerat comicus, niſi novam, inſignem, & pene divinam ſermonis elegantiam eſſe judicaſſet. Depingit autem parentum vitia. Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam juſto inclementius tractat, adoleſcentem modeſtum & frugi. Quem poſtquam domo ejecit, victum jurgiis & contumeliis, multo impotentius deſiderat : adeò multifariam hic peccat. Huic ſeni opponit Chremetem monitorem : ſed quem poſtea videas multo plura quàm Menedemum peccare. Primùm is nunquam olfecit perditè amare filium, & compilari ſe à ſcorto ſumptuoſo. Pôſt ubi reſciſcit multo fert impotentius id mali, quàm illa ſolebat Menedemus : ut agnoſcas ferè ita accidere, ut foris, non domi ſapiamus.

Epitaſis.

Porrò quia fingebat poëta velut oculis captum Chremetem, qui inſignia filii vitia non cernat, adducit patri ob oculos filii amicam : idque hîc periculi eſt, ne reſciſcat Chremes, Bacchidem filii amicam eſſe. Huc omnia conſilia, omnes dolos ſervuli referemus. Et à Chremete prius argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm

quàm comperit filii rem agi. Fallitur autem, cum fingitur Bacchis eſſe Cliniæ. In prima fabulæ parte, ubi Menedemum confirmat Chremes, oratio eſt deliberativi, ſeu ſuaſorii generis, qua híc conſolatur, erigit, monet animi ægrum vicinum. In reliqua fabulæ parte, quæ periculum continet, res omnis tranſlatione rhetorica agitur: quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato. In primis admirabilis eſt hic ſervulus, cujus callidiſſimis conſiliis neutiquam reſpondent eventus. Nec vulgariter de ſuo conſilio ſibi ipſe placet, cum ait: *Hic me magnificè efſero*, &c. Eſt ea mirifica omnino imago humanorum & conſiliorum & eventuum. Fallunt enim ferè aſtutiſſima conſilia mortales: Sicut Ciceronem feſellit eventus belli, adverſus Antonium ſuſcepti. Extant exempla in hiſtoriis innumerabilia.

IN ADELPHOS.

Protaſis.

ERipuerat Æſchinus lenoni mulierculam, fratri gratificatus, qui illam amabat. Id poſtquam reſcivit Demea, aſpero & incommodo ingenio pater, de eo peccato cum Mitione, cui Æſchinum dederat adoptandum, expoſtulat, queriturque ejus indulgentiâ corrumpi. Periclitantur itaque Æſchinus & ſervuli, quomodo lenoni ſatisfiat, quomodo celetur, Demea ne Cteſiphonis peccatum reſciſcat. Neque enim tam ipſe ſibi, quàm frater curæ eſt.

Præterea amabat ingenuam quandam Æſchinus, cui fidem dederat, uxorem ſe ducturum eſſe, quæ poſtquam raptam audivit pſaltriam, graviter perturbata eſt, metuens ne deſereretur. Habet hæc pars mira conſilia, miras technas ſervi, quibus fallitur Demea.

Epitaſis.

Reſciſcit Demea vitium oblatum eſſe ingenuæ ab Æſchino, ea vero de re miram tragœdiam excitat. Magis commovetur, poſtquam deprehendit Cteſiphoni cum Pſaltria rem eſſe. Miſerè etiam angitur Æſchinus, cum in diſcrimem venit, ne uxore excidat.

Cataſtrophe.

Hæ turbæ omnes prudentia & manſuetudine Mitionis ſedantur. Primas itaque in hac fabula ſenes habent. Confertur enim cum aſpero & inclementi patre urbanus & comis pater. Et huc omnia ſpectant, ut appareat in re domeſtica, publica, commerciis hominum, ubique nullam eſſe neque utiliorem, neque gratiorem virtutem comitate. Conſtat autem hæc comœdia, magna ex parte accuſationibus & excuſationibus: crebras habet querelas, & penè tragica πάθη. Quare imprimis conducit ejus lectio ad locupletandam facundiam.

IN HECYRAM.

Protaſis.

UXorem duxit Pamphilus, cum Bacchidis meretriculæ amore tantopere teneretur, ut duobus menſibus uxorem ne attingeret quidem. Poſtea per conſuetudinem animus victus eſt: cœpit placere uxor. Porrò cum ipſe peregrè abeſſet, illa domum redit ad matrem, atque ibi parit menſe ſeptimo poſtquam nupſiſſet Pamphilo. Eam rem celat & affines & patrem anus. Ubi Pamphilus redit, comperit perperiſſe. Hic graviter adeò commovetur, cum aliunde concepiſſe

exiſti-

exiſtimaret. Et cum per ſeſe dolent res Pamphilo (amabat enim mulierculam) tum moleſtum eſt ab ea divelli: neque enim honeſtum erat reducere. Periclitatur itaque Pamphilus, quomodo honeſtè demittat uxorem, neve illius peccatum proderet. Hæc fabulæ Protaſis eſt.

Epitaſis.

Inſtant pater & ſocer, inſcii quid accidiſſet, ut domum reducat: præſertim cum nec ſocrus, nec mater, id quod ſenes falſo ſuſpicati fuerant, obſtarent. Quanquam autem permoveri non poſſet Pamphilus ut reduceret, tamen cauſam conſtantiſſimè diſſimulat. Itur eò, ut putent Bacchidis amore devinctum, alieno ab uxore animo eſſe.

Cataſtrophe.

Bacchis accerſita, fidem facit nihil ſibi cum Pamphilo rei eſſe. Hîc autem prodendum peccatum uxoris fuit, aut reducenda: verùm caſu periculum diſcutitur. Fortè enim Philumenæ annulum ſocrus in digito Bacchidis conſpexit, quem olim Pamphilus ſtupratæ in tenebris Philumenæ detraxerat. Is annulus teſtatur ex Pamphilo puerum ſuſceptum eſſe. Ira redit in gratiam cum uxore Pamphilus. Jucunda eſt cum uxoribus ſenum concertatio, quæ monet ſæpe errore & falſis ſuſpicionibus fieri ut diſſentiant conjuges. In primis autem inſignis eſt humanitas & fides Pamphili in hac fabula.

IN PHORMIONEM.

Protaſis.

CUM Antipho, abſente patre, in puellam quandam unicè deperiret, nec poſſet ea potiri, niſi uxorem duceret (erat enim civis Attica) fortè nuptiæ confectæ ſunt technis ſycophantæ cujuſdam Phormionis. Is enim ex compoſito diem dicit Antiphoni, fingit puellam ei cognatam eſſe, neque quenquam aliam propiorem cui nubat. Facilè eſt vincere non repugnantem. Ita legibus ducere cogitur Antipho.

Epitaſis.

Non probatur avaro patri, ubi rediit, factum: ut qui malebat filio opulentam aliquam & dotatam obtrudere. Quare cum Phormione expoſtulat, cur in has nuptias ſe abſente filium conjecerit. Tandem paciſcitur etiam mercedem minas triginta, ſi receperit ad ſeſe puellam. Ibi verò & Antipho in diſcrimen venit, ne per eam conditionem, ipſe unicè charam & jucundam conjugem amitteret.

Cataſtrophe.

Interea domum redit & patruus Antiphonis, his fidem facit puellam Antiphoni nuptam, ex ſe in Lemno ſuſceptam eſſe, ubi cum muliercula quadam conſueverit: gaudetque ita caſu cecidiſſe, ſe abſente, ut is duceret, quem maximè ipſe generum cuperet, & paulo antè ambibat. Ita at ut & Antipho retineat uxorem, & nuptiæ patri probentur.

Secunda Cataſtrophes pars.

Porro triginta minæ quos ludos reddidere! Has extorſerat Phormio, quanquam diſſimularet dandas alteri adoleſcenti Phædriæ, qui citharitriam mercaretur: & jam perierat pecunia: quam cum repoſcunt ſenes, ſycophanta prodit Chremetem apud uxorem, & docet conſueſſe cum alia quadam peregrè, ſimulque impetrat, ut Phædriæ id argentum condonetur. Eſtque ridicula admodum καταςροφῆς pars, ubi mulier maritum objurgat, parùm memorem fidei ſuæ.

P. TE-

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

ANDRIA,

CUM

Interpretatione & Annotationibus.

Acta Ludis Megalenſibus, M. Fulvio & M. Glabrione Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, & L. Attilius Præneſtinus. Modos fecit Flaccus, Claudii filius, tibiis paribus, & imparibus: dextris, & ſiniſtris. Et eſt tota Græca. Edita M. Marcello, & C. Sulpitio Conſulibus. Anno ab urbe condita DCLXXXVII. *Ante Chriſtum natum* CLXII.

ANNOTATIONES.

A*NDRIA.*] Hæc Comœdia prima Terentii nominatur Andria, ab Andro Inſula Maris Ægæi (*l'Archipelague*) hodie *Andrò.*

Ludis Megalenſibus.] Exhibita in ludis Scenicis, Cybele magnæ Deorum matri ſacris.

M. Fulvio, & M. Glabrione Ædilibus.] Ædiles erant Magiſtratus Romæ, ex eo dicti, quòd ædes ſacras & privatas curabant; ut annonam quoque, & ludos, & ſpectacula publica, quæ populo exhibebant; propterea Fabulas, Tragœdias, & Comœdias à Poëtis emebant, agique mandabant. Primò Ædiles ex plebe creati ſunt: deinde duo ex Patriciis adjuncti; qui Curules nominati ſunt, quòd honoris causâ in Curiam curru veherentur: in quo ſella eburnea erat impoſita, in quâ conſiderent.

Modos fecit Flaccus.] Id eſt, numeros compoſuit Canticorum, qui poſt ſingulos Actus canebantur, eoſque diſtinguebant.

Tibiis paribus, & imparibus: dextris, & ſiniſtris.] Tibiæ dextræ, & ſiniſtræ dictæ ſunt à lateribus unde inflarentur. Pares ſunt dextræ, vel ſiniſtræ; ſi ſolis dextris, vel ſolis ſiniſtris caneretur: impares, ſi unâ dextrâ, alterâ ſiniſtrâ: quæ impares dictæ ſunt, quia ut numero foraminum, ſic etiam ſono differebant. Nam dextra pauciora habebat foramina, ac proindè ſonum graviorem: ſiniſtra plura, idcircò ſonus erat acutior. Quod ſi dextra, & ſiniſtra jungerentur; ſonus erat mixtus ex gravi, & acuto. Dextræ quoque Lydiæ dicebantur; ſiniſtræ Sarranæ à Sarra, quæ aliter Tyrus dicta eſt, unde Sarranum oſtrum, pro purpurâ Tyriâ. Dextra, & ſiniſtra dictæ ſunt Phrygiæ. Lydiæ conveniebant rebus gravibus; Sarranæ, ſive ſiniſtræ jocis. Phrygiæ adhibebantur, ſi jocis gravitas miſceretur. Hæc fabula Andria actâ fuit tibiis paribus, partim ſolis dextris partim ſolis ſiniſtris: nec enim ſemper in tota fabula iiſdem modis utebantur; ſed ſæpe eos mutabant: quod cum fiebat, adſcribi ſolebat, M. M. C. hoc eſt, mutantur modi Cantici.

Et eſt tota Græca.] Id eſt argumenti Græci, nam in ea inducuntur Græci, cunctaque ſcribuntur ſecundum ritus Græcorum. Græcæ Comœdiæ dicuntur Palliatæ, ut Latinæ Togatæ; nam Græci ſuper Tunicam Pallium inducebant; Latini verò Togam.

Edita M. Marcello.] Priſcum quidem, & primum fuit inſtitutum Romanorum, per annos Regum & Conſulum, tempora notare: mos verò, numerare res geſtas ab annis Urbis conditæ, ſerò cœpit.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

SIMO, ſenex, a ſimo naſo nominatus. Simi iracundi.
SOSIA, Libertus. A σώζειν, ſervare, in bello ſervatus.
DAVUS, Servus. A Patria, Davi enim iidem ac Daci.
MYSIS, Ancilla. A Patria Myſia.
PAMPHILUS, adoleſcens. A τὸ πᾶν, & φίλος; omnium amicus.
CHARINUS, adoleſcens. A χάρις, gratioſus.
BYRRHIA, Servus. A πυῤῥὸς, rufus.
LESBIA, obſtetrix. A Leſbo patria ferace vini ſuaviſſimi.
GLYCERIUM, amica Pamphili. A γλυκερὸς, dulcis.
CHREMES, ſenex. A χρέμπτεσθαι, ſcreare, quod ſenes ſcreare ſoleant.
CRITO, hoſpes Andrius. A κριτὴς, judex.
DROMO, Lorarius. A δρόμος, curſus.

ARGUMENTUM ANDRIÆ.

CHREMES Athenienſis profecturus in Aſiam, commiſit cuſtodiæ fratris ſui Phaniæ Paſibulam filiolam ſuam. Poſtea Phania fugiens bellorum motus, quibus tunc Græcia ardebat, ſequitur fratrem ſuum in Aſiam; ſed, naufragio facto ad Andrum Inſulam, ibi excipitur hoſpitio a quodam cive; & non ita multo poſt moritur. Civis hoſpes Paſibulam, orbam Phaniâ patre, educat cum Chryſide filiâ, eamque nominat Glycerium; tandemque ipſe quoque decedit e vitâ. Chryſis vero inops, & a cognatis neglecta, Athenas navigat; abductâ ſecum Glycerio: ubi cum aliquandiu vitam toleraſſet nendo lanam, & texendo telam, ad poſtremum, victa blanditiis, & promiſſis adoleſcentum, incepit facere quæſtum corpore. Pamphilus autem Simonis filius inter cæteros ad eam ventitabat; iſque amore Glycerii accenſus, primus, ſoluſque cum illa rem habuit, deditque fidem ex ſe gravidæ, ſe eam ducturum uxorem. Erat autem & Chremeti altera filia Philumena; hanc ille bonâ Pamphili impulſus famâ, ſpondet Simoni uxorem pro filio Pamphilo, ejus rei inſcio: & de communi ſenum ſententiâ dies conſtituitur faciendis nuptiis. Interea Chryſis moritur, & Chremes cognoſcit Pamphilum habere Glycerium (quam ignorabat eſſe filiam ſuam) loco uxoris. Quapropter negat ſe ei daturum filiam uxorem. Pamphilus, ea re intellecta, gaudet ſummopere. Contra Simo pater ejus ingenti dolore afficitur: attamen eum diſſimulat, fingitque ſe parare nuptias, quaſi mox futuras, ut animum filii exploraret, velletne uxorem, an recuſaret; hoc cogitans, ſe, ſi negaret, juſtam habiturum cauſam eum objurgandi, cogendique: quod ſi ei obſequeretur, ſe facile Chremetem placaturum, atque ita nuptias factum iri. Itaque præteriens apud forum, ſecuro & nihil tale metuenti filio; Pamphile! inquit, uxor hodie tibi ducenda eſt: abi domum, & para te. His verbis attonitus adoleſcens, quid faceret, aut conſilii caperet neſciebat;

verum

verum Davus ſervus, cognitâ Simonis mente & aſtutiâ, perſuadet Pamphilo ut patri dicat ſe paratum eſſe uxorem ducere: hac enim ratione, eum omnem præciſurum patri occaſionem ſe objurgandi; nec tamen eſſe verendum, ne nuptiæ fiant; nunquam enim Chremetem ei ſemel repudiato filiam ſuam uxorem daturum. Verum longe res aliter evenêre. Simo enim exorat Chremetem, & Pamphilus in verarum nuptiarum diſcrimen injicitur: at forte fortuna, eo ipſo die Glycerium exactis menſibus peperit filium; quem Davus, ut impediret nuptias, apponit foribus Simonis. Chremes in eum incidit, & cognoſcit natum eſſe ex Pamphilo; hanc ob rem eum generum rejicit. Inde turbæ maximæ concitantur; donec Crito Andrius, Chryſidi genere proximus, Athenas advenit, ad petendam ejus hæreditatem. Ejus interventu Chremes agnoſcit Glycerium, antea dictam Paſibulam, eſſe ſuam filiam; quam vehementer amatam a Pamphilo, dat ei uxorem; & Philumenam alteram filiam collocat Charino ſodali Pamphili. Itaque nuptiæ ingenti omnium lætitiâ celebrantur.

C. Sulpitii Apollinaris Periocha.

SOrorem falsò creditam meretriculæ,
Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus:
Gravidaque facta, dat fidem, uxorem ſibi
Fore hanc: nam aliam pater ei deſponderat
Gnatam Chremetis: atque, ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias; cupiens, ſuus
Quid haberet animi filius, cognoſcere.
Davi ſuaſu non repugnat Pamphilus:
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recuſat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium inſperatò agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino conjugem.

INTERPRETATIO.

Pamphilus Simonis filius, pudicitiæ Glycerii, filiæ Chremetis, vitium offert: Hæc falsò credebatur ſoror Chryſidis meretriculæ ex Andro inſulâ; quem Glycerium cùm gravidam feciſſet Pamphilus, dat ei fidem ſe hanc uxorem ducturum: nam pater Simo illi deſponderat aliam Chremetis filiam, nomine Philumenam: utque reſcivit Simo filium captum eſſe amore Glycerii, fingit nuptias ſe ille parare mox faciendas, volens deprehendere animum Pamphili de uxore ducenda; illi ſuaſu Davi ſervi, ait patri Simoni, ſe quam is dederit uxorem, lubenter accepturum: ſed ut Chremes vidit puerulum natum eſſe ex Glycerio, Pamphilum generum rejicit, nuptias recuſat: mox filiam Glycerium cùm agnoviſſet præter ſpem, dat eam Pamphilo; aliam nomine Philumenam dat etiam in uxorem Charino.

ANNOTATIONES.

Periocha eſt brevis explicatio rem comprehendens, à περιέχειν, comprehendere, complecti.

C. Sulpitii.] Sulpitius Apollinaris, ille eſt, qui à Gellio ſæpe laudatus, Pertinacem Imperatorem literas docuit.

PROLOGUS.

POETA, cum primum animum ad ſcribendum appulit,
Id ſibi negotî credidit ſolum dari,
Populo ut placerent, quas feciſſet fabulas.
Verùm aliter evenire multò intelligit:
Nam in prologis ſcribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, ſed qui malevoli
Veteris Poëtæ maledictis reſpondeat.
Nunc, quam rem vitio dent, quæſo, animum advortite.
Menander fecit Andriam & Perinthiam:
Qui utramvis recte nôrit, ambas noverit.
Non ita ſunt diſſimili argumento, ſed tamen
Diſſimili oratione ſunt factæ ac ſtylo.
Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur tranſtuliſſe, atque uſum pro ſuis.
Iſti id vituperant factum, atque in eo diſputant,
Contaminari non decere fabulas.

CUM primum Terentius Poëta animum applicuit ad faciendas Comœdias, credidit hunc ſibi tantum laborem imponi, ut Comœdiæ, quas feciſſet, populum delectarent. Verum animadvertit, multo aliter quam putaverat, evenire: nam in prologis ſcribendis, cogitur uti opera aliter atque convenit: cum argumentum fabulæ non exponat, ſed reſpondeat criminationibus Lucii Lavinii veteris Poëtæ malevoli. Nunc autem animum attendite, de qua re adverſarii hunc vituperent. Menander Poëta Comicus Græcus fecit Perinthiam & Andriam Comœdias: Qui unam earum noverit, ambas noverit; adeo ſimili ſunt factæ argumento, ſed diſſimili tamen ſermone, & modo loquendi. Terentius fatetur quidem ſe tranſtuliſſe ex Perinthia, Comœdia Græca Menandri, in ſuam Comœdiam Andriam Latinam quæ ſibi commodia viſa ſunt, hiſque uſum tanquam ſibi propriis. Hanc rem iſti culpant: ideoque diſputantes aiunt, indicorum eſſe fabulas Comicas corrumpi, alteram alteri immiſcendo.

ANNOTATIONES.

Prologus eſt oratio, quæ ad ſpectantes ante fabulam habetur: eſtque vel commendatitius, vel relativus, vel argumentativus, vel mixtus. Commendatitius, eſt, quo fabula, vel Poëta commendatur: relativus ſive anaphoricus eſt, quo maledicta adverſario, aut gratiæ populo referuntur: argumentativus, ſive hypotheticus, eſt quo argumentum fabulæ narratur: mixtus eſt, qui plura horum, aut omnia in ſe continet. Hic Prologus eſt anaphoricus, ſive relativus, defenſionem Poëtæ adverſùs malevolorum accuſationes ſuſcipiens.

1 *Appulit.*] Appellere proprie eſt, ex alto mari in portum invehi: cui contrarium eſt ſolvere, cùm funibus ſolutis, navis e portu diſcedit.

5 *Operam abutitur.*] Abutitur prologo Terentius, quoniam non explicat argumentum, quod vere prologi eſt officium; ſed reſpondet malevolis, quibus facit invidiam.

9 *Menander.*] Fuit Poeta Græcus, princeps novæ Comœdiæ, de quo Ovidius, lib. I. Am.

Dum fallax ſervus, durus pater, improba lena
Vixerit, & meretrix blanda; Menander erit.

Ad ejus exemplum Terentius ſe compoſuit, ideò dimidiatus Menander à C. Cæſare nominatus fuit.

Perinthiam.] Perinthia Comœdia Menandri dicta à Perintho urbe Thraciæ, quæ *Pera* eſt Volaterrano, *Rodoſto* Bellonio, *Pantiro* Caſtaldo.

In Andriam ex Perinthia tranſtuliſſe.] Donatus ait Terentiùm primam Scenam Perinthiæ Menandri in ſuam Andriam tranſtuliſſe.

Contaminari non decere fabulas.] Contaminari res dicitur, cum alteri rei ita immiſcetur, ut neutra incorrupta maneat. Livius, lib. IV. *Contaminari ſanguinem ſuum patres, confundique jura gentium rebantur.* Sic Lavinius vitio dabat, quod Terentius mutuabatur ex Menandro ea quæ in rem ſuam faciebant, & ex multis Comœdiis unam faceret.

Faciant

Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant:
Qui cum hunc accuſant, Nævium, Plautum, En-
Accuſant, quos hic noſter Autores habet: (nium
Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius, quam iſtorum obſcuram diligentiam.
Dehinc ut quieſcant, porro moneo, & deſinant
Maledicere, malefacta ne noſcant ſua.
Favete, adeſte æquo animo, & rem cognoſcite,
Ut pernoſcatis, ecquid ſpei ſit reliquum,
Poſthac quas faciet de integro Comœdias,
Spectandæ, an exigendæ ſint vobis prius.

Certe dum nimium intelligentes videri volunt, oſtendunt ſe nihil intelligere: nam cum hunc Poetam noſtrum reprehendunt, etiam reprehendunt inſignes Poëtas Latinos, Nævium, Plautum, Ennium; quorum autoritatem Terentius ſequitur; quorum imitari exoptat liberam, & negligenti ſimilem in transferendo curam, potius, quàm iſtorum ſervi'em, & affectum in reddendis verbis operam præ nimia diligentia obſcuram. Verum his denuncio, ut in poſterum taceant quieti, & deſinant maledecere, ne malefacta ſua videant manifeſta omnibus fieri. Vos quidem, ſpectatores, favete; adeſte benevoli, & ſpectate attenti hanc Comœdiam; ut perſcienter noſcatis, quæ ſpes habenda ſit de reliquis, quas de novo Poeta faciet: utrum debeatis eas ſpectare, an è ſcena excludere.

ANNOTATIONES.

20 *Quorum æmulari exoptat negligentiam.*] Imitandi modus alius eſt ſervilis, alius verò ingenuus. Servilis ille eſt, cum quaſi ſuperſtitione quadam, ab eo, quem imitandum nobis propoſuimus, ne tranſverſum quidem digitum diſcedere audemus: idcirco Horatius ait;

O imitatores ſervum pecus! ut mihi ſæpe
Bilem, ſæpe jocum veſtri movêre tumultus!

Ingenua imitatio eſt, quando non verbum verbo reddimus, ſed ſic aliena tractamus, ut non pro alienis habeantur, ſed agnoſcantur pro noſtris: unde Horatius in Arte:

Ne verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres.

Subaudiendum (*ut.*) Quo loco non negat fidi eſſe Interpretis verbum verbo reddere; ſed negat boni imitatoris eſſe id facere, ut vult quoque Seneca Epiſt. LXXXV. Similis debet eſſe imitator, quomodo filius, non quomodo imago. Certe operæ pretium erit hanc epiſtolam perlegere. Eadem ſentit Terentius.

27 *Exigendi.*] Id eſt, expellendæ. Sic idem Terentius in Prologo Hecyræ, Partim earum ſum exactus: partim vix ſteti.

ACTUS I. SCENA I.

SIMO. SOSIA.

Si. VOS iſtæc intro auferte: abite. Soſia,
Adeſdum: paucis te volo. *Si.* dictum puta:
Nempe ut curentur recte hæc. *Si.* imo aliud. *So.* quid eſt,
Quid tibi mea ars efficere hoc poſſit amplius?

Si. *Vos ſervi tollite iſta, quæ emi apud forum, & inſerte ea in ædes: feſtinate. Soſia, accede: paucis verbis volo tecum loqui.* So. *Puta te jam mihi dixiſſe, quod volebas, & me id intelligere: nempe ut hæc obſonia, quæ emiſti, recte apparentur.* Si. *Imo aliud eſt.* So. *Quid eſt aliud præter hoc, quod tibi mea ars efficere poſſit?*

ANNOTATIONES.

ACTUS.] Actus majores ſunt fabulæ partes, Scenæ minores. Actus vocantur, quia variæ in quoque Actu ſunt actiones. Scena Græce ſignificat *tentorium*; nam priſcis temporibus ante uſum Theatrorum, ſub frondibus, & umbraculis agebant. Scenæ in fabula ſunt, cum novarum perſonarum egreſſus & ingreſſus fiunt è Scena in Theatrum.

2 *Paucis te volo.*] Duplex hic defectus orationis, nam, *Verbis*, & *Alloqui* deſiderantur.

 Si. Nihil

Si. Nihil iſtac opus eſt arte ad hanc rem quam (paro :
Sed iis, quas ſemper in te intellexi ſitas,
Fide, & taciturnitate. *So.* expecto, quid velis.
Si. Ego poſtquam te emi a parvulo, ut ſemper (tibi
Apud me juſta & clemens fuerit ſervitus,
Scis : feci e ſervo ut eſſes libertus mihi,
Propterea quod ſerviebas liberaliter.
Quod habui ſummum pretium perſolvi tibi.
So. In memoria habeo. *Si.* haud muto factum.
So. gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo; &
Id gratum fuiſſe advorſum te, habeo gratiam.
Sed mî hoc moleſtum eſt : nam iſtæc commemo- (ratio
Quaſi exprobratio eſt immemoris beneficî.
Quin tu uno verbo dic, quid eſt, quod me velis.
Si. Ita faciam. Hoc primum in hac re prædico tibi:
Quas credis eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ.
So. Cur ſimulas igitur? *Si.* rem omnem a principio audies :
Eo pacto & gnati vitam, & conſilium meum
Cognoſces, & quid facere in hac re te velim.
Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis, Soſia,
Liberius vivendi fuit poteſtas. Nam antea
Quî ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,
Dum ætas, metus, magiſter prohibebant? *So.* ita eſt.
Si. Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,
Ut animum ad aliquod ſtudium adjungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad Philoſophos :
Horum ille nihil egregie præter cætera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter :

Si. *Nihil iſtâ tuâ arte opus mihi eſt ad hanc rem, quam paro facere : ſed his virtutibus (quas ſemper cognovi in te eſſe poſitas) fide & taciturnitate in ſecretis celandis.* So. *Expecto, quid velis me facere.* Si. *Ego, poſtquam te emi tunc, cum puer eſſes, ſcis, ut in conditione ſervili te ſemper habuerim clementer, & moderatè : feci ut eſſes libertus mihi Patrono, non amplius ſervus Domino. Præmium quam potui maximum, libertatem, dedi tibi ; quoniam libenter, ut liberi homines ſolent ; non invitè, ut ſervi, ſerviebas mihi.* So. *Id in memoria habeo.* Si. *Nollem non factum eſſe.* So. *Lætor, ſi quid bene de te merui ; aut adhuc mereo, quod probes, Simo ; & id tibi placuiſſe in beneficii loco habeo. Verùm hæc quæ dicis mihi moleſta ſunt : nam hæc iſta longa recenſio tuorum in me beneficiorum eſt quaſi exprobratio, & accuſatio facta in eum, qui accepti beneficii oblitus eſt. Sed age dic ſemel, & breviter, quid eſt, quod velis me facere.* Si. *Ita faciam, dicam. Hoc ab initio te monitum volo : hæ nuptiæ, quas credis eſſe veras, veræ eſſe à me ſimulantur.* So. *Cur ſimulas igitur?* Si. *Rem omnem à principio audies, ſimulque cognoſces quæ ſit ratio vitæ filii, & quod meum conſilium, & quid facere in hac re te velim. Nam, Soſia, is filius meus poſtquam egreſſus eſt annos primæ adoleſcentiæ ; major ei vivendi arbitrio ſuo libertas conceſſa eſt. Nam antea quomodo quis poſſet ſcire, aut noſcere ingenium ejus, dum ætas puerilis, metus, magiſter ei moderabantur, & vitii cauſam præcidebant?* So. *Ita eſt ut dicis.* Si. *Et quod plerique omnium adoleſcentulorum ſolent facere, ut animum ad aliquod exercitationis genus adjungant, aut equos alere, aut canes venaticos, aut Philoſophis operam dare : ex his omnibus ſtudiis nullum vehementius quam alia affectabat, & tamen his omnibus mediocriter ſtudebat :*

ANNOTATIONES.

10 *Libertus.*] Libertus eſt ſervus manumiſſus à domino, *id eſt*, ſervitute liberatus ; nam *manus* ſignificat poteſtatem.

12 *Summum pretium.*] Libertas dicitur inæſtimabilis à Juriſconſultis.

15 *Id gratum fuiſſe advorſum te.*] Advorſum hic ſignificat erga.

15 *Sed hoc mihi moleſtum eſt.*] Apte ad hanc ſententiam Cicero inquit ; *Odioſum ſane genus hominum, officia exprobrantium ; quæ meminiſſe decet potius is, in quem collata ſunt, non commemorare, qui contulit.*

25 *Exceſſit ex ephebis.*] Ἥβη eſt extrema pars pueritiæ, prima adoleſcentiæ. Ephebus eſt, qui ad ætatem adoleſcentiæ pervenit, ad decimum quintum ætatis annum.

26 *Quî ſcire poſſes, aut ingenium noſcere?*] Ingenium ejus, qui in poteſtate eſt, noſci non poteſt, cum is ſui animi non ſit rector, nec ei liceat, quod libet facere.

30 *Aut ad Philoſophos.*] Ellipſis eſt Terentiana : poteſt enim ſubintelligi ; *ire*, animum applicare.

Gaudebam. *So.* non injuriâ: nam id arbitror
Adprime in vita eſſe utile, Ut *ne quid nimis.*
Si. Sic vita erat: facile omneis perferre, ac pati,
Cum quibus erat cumque una, iis ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudiis, advorſus nemini,
Nunquam præponens ſe aliis: ita facillime
Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.
So. Sapienter vitam inſtituit: namque hoc tempore
Obſequium amicos, veritas odium parit.
Si. Interea mulier quædam abhinc triennium
Ex Andro commigravit huic viciniæ,
Inopiâ & cognatorum negligentiâ
Coacta, egregia forma, atque ætate integra.
So. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.
Si. Primum hæc pudice vitam, parce, ac duriter
Agebat, lanâ ac telâ victum quæritans:
Sed poſtquam amans acceſſit, pretium pollicens,
Unus, & item alter; ita ut *Ingenium* eſt omnium
Hominum a labore proclive ad lubidinem;
Accepit conditionem, dein quæſtum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perduxêre illuc ſecum, ut una eſſet, meum.
Egomet continuo mecum: Certe captus eſt:
Habet. Obſervabam mane illorum ſervulos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, Heus puer,
Dic ſodes, quis heri Chryſidem habuit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. *So.* teneo. *Si.* Phædrum, aut Cliniam
Dicebant, aut Niceratum; nam hi tres tum ſimul
Amabant. Eho, quid Pamphilus? quid? ſymbolam

Gaudebam hoc ingenio eum eſſe. So. *Non ſine cauſa gaudebas: nam id arbitror in primis utile in vita eſſe,* Ut nequid agas ſupra modum. Si. *Sic ejus vitæ inſtitutum erat: facilitate & ſuavitate morum, omnes perferre ac pati, quibuſcumque unà converſabatur; horum voluntati ſeſe accommodare, eorum obſequi ſtudiis, nemini repugnans, nunquam ſe illis præferens: quæ ratio facilis eſt ad laudem comparandam, & amicos ſibi conciliandos.* So. *Sapienter vitam inſtituit: namque, ut tempus eſt,* Obſequium amicos, veritas odium parit. Si. *Intereà dum Pamphilus ſic honeſte vivebat, tres abhinc annos, fœmina quædam ex Andro inſula, in hanc viciniam ſe contulit, egeſtate, & negligentia propinquorum coacta, eximia formæ ſpecie, & florenti ætate.* So. *Hei timeo, ne quid iſta Andria apportet mali.* Si. *Primum hæc pudice, frugaliter, & laborioſe vivebat, nendo lanam, & texendo telam victum quæritans. Aliquot Amantes acceſſerunt pretium libidinum pollicentes; ita ut ingenium eſt omnium hominum a labore proclive ad libidinem; conſenſit pol-*
Qui tunc illam amabant, forte (ita ut fit)
licitationibus, deinde cæpit quæſtum corpore facere. illis convivaretur. Egomet ſtatim
illuc filium meum perduxerunt ad Chryſidem, ut una cum Obſervabam mane illorum ſervulos
cæpi mecum cogitare: Captus eſt certe amore, habet vulnus. quis heri
venientes ad Pamphilum, aut abeuntes. Sæpe ab his quærebam, Heus, puer, dic, quæſo, Phædrum,
Chryſidem habuit? Nam hæc Andria ſic nominabatur. Sc. *Scio.* Si. *Reſpondebant,* *Ebo! dicebam, quid Pam-*
aut Cliniam, aut Niceratum; nam hi tres ſimul amabant Chryſidem.
philus fecit? quid fecit?

ANNOTATIONES.

36 *Cum quibus erat cunque.*] Tmeſis eſt, ſive ſectio pro cum quibuſcunque erat.

43 *Huic viciniæ.*] id eſt, in hanc viciniam. Dativus pro Accuſativo, ut Nonius & Priſcianus annotarunt. Donatus legit, *hûc viciniæ.*

46 *Hei vereor.*] Hei, interjectio timentis & dolentis.

56 *Habet.*] Vulneratus eſt. Tranſlatio ab Amphitheatro; ubi cum Gladiatoris vulnus acceperunt, habere dicuntur. Virg. 12. Æn. *Hoc habet: hæc melier magnis data victima divis.*

57 *Heus.*] Adverbium vocantis.

58 *Dic ſodes.*] Priſcianus ait verbum eſſe defectivum, pro, ſi audes: ſis, pro, vis. Precationem, vel exhortationem denotat.

61 *Symbolam dedit.*] Dicitur ſymbolum, & ſymbola, à συμβάλλω, confero. Inter alia ſignificata, eſt pecunia, quæ erogatur à quolibet convivarum. Latine, Collecta. Gallice, *l'Eſcot.* Anglicè, Shot or Club.

Dedit,

Dedit, cœnavit; gaudebam. Item alio die
Quærebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. Enimvero ſpectatum ſatis
Putabam, & magnum exemplum continentiæ:
Nam qui cum ingeniis conflictatur ejuſmodi,
Neque commovetur animus in ea re; ſcias
Tum jam ipſum habere poſſe ſuæ vitæ modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus eſt? hac fama impulſus Chremes
Ultro ad me venit, unicam gnatam ſuam
Cum dote ſummâ filio uxorem ut daret.
Placuit: deſpondi. Hic nuptiis dictus eſt dies.
So. Quid obſtat, cur non veræ fiant? *Si.* audies.
Fere in diebus paucis, quibus hæc acta ſunt,
Chryſis vicina hæc moritur. *So.* ô factum bene!
Beâſti: metui a Chryſide. *Si.* ibi tum filius
Cum illis, qui amabant Chryſidem, una aderat frequens;
Curabat una funus: triſtis interim, (mihi.
Nonnunquam conlachrymabat. Placuit tum id
Sic cogitabam: hic parvæ conſuetudinis
Cauſâ mortem hujus tam fert familiariter:
Quid ſi ipſe amâſſet? quid mihi hic faciet patri?
Hæc ego putabam eſſe omnia humani ingenî
Manſuetique animi officia. Quid multis moror?
Egomet quoq; ejus cauſâ in funus prodeo, (ſcies.
Nihil ſuſpicans etiam mali. *So.* hem, quid eſt? *Si.*
Effertur. imus. Interea inter mulieris,
Quæ ibi aderant, forte unam adſpicio adoleſcentulam,
Formâ. *So.* bonâ fortaſſe. *Si.* & voltu, Soſia,
Adeo modeſto, adeo venuſto, ut nihil ſupra.

(reſpondebant) partem ſuam contulit ad convivium, cœnavit; gaudebam hæc audiens. Similiter alio die interrogabam: comperiebam nihil agi quicquam, quod ad Pamphilum attineret. Certe putabam eum ſatis à me exploratum eſſe, & magnum exemplum continentiæ exhibere: Nam qui cum hominibus talis ingenii converſatur, neque tamen eorum conſuetudine ad libidinem impellitur; crede jam poſſe ipſum vitæ ſuæ moderamen & regimen habere. Cùm hoc mihi pergratum erat, tum omnes una voce omnia bona mihi de illo dicebant, & me fortunatum omninò eſſe prædicabant, qui filium haberem tam bonæ indolis. Quid pluribus verbis opus eſt? Hoc ſecundo rumore adductus Chremes, cupide me convenit, ut unicam ſuam filiam cum grandi dote uxorem daret filio meo. Placuit conditio mihi: itaque promiſi ſponſione filium meum ducturum Chremetis filiam. Hic nuptiis faciendis conſtitutus eſt dies. So. *Quid ergo impedit, quominus reipſa hæ nuptiæ fiant?* Si. *Audies. Circiter dies paucos, quibus hæc acciderunt, Chryſis hæc vicina moritur.* So. *O factum bene! Beatum me reddidiſti: metui Pamphilio ab iſtius Chryſidis conſuetudine.* Si. *Tunc temporis filius meus frequenter aderat in domo mortuæ, cum illius amatoribus; apparabat una funus: aliquando collacrymabatur. Placuit tunc id mihi. Sic cogitabam: Hic ob converſationem brevis temporis mortem hujus mulieris ægre fert adeo, ut ſi familiaris ei longo tempore fuiſſet: quid ſi eam amaſſet? quid mei, qui pater ſum, cauſâ non faciet? Hæc ego officia putabam eſſe ingenii humani & benigni. Quid te pluribus verbis detineo? Egomet quoque ejus cauſâ in funus prodeo, nondum habens eum ſuſpectum de amore.* So. *Hem, quid eſt?* Si. *Tu audies. Exportatur cadaver. imus. Interea inter mulieres, quæ ibi aderant, forte unam aſpicio adoleſcentulam, formâ.* So. *Bonâ fortaſſe.* Si. *Et vultu, Soſia, adeo modeſto, adeo eleganti, ut nihil ſupra dici poſſit.*

ANNOTATIONES.

66 *Conflictatur.*] Confligi, & conflictari res aliqua dicitur, cum ad aliam atteritur & affricatur. Ut cum lapis ad ferrum igniarii alliditur, ad eliciendam ſcintillam.

75 *Deſpondi.*] Per mutuas ſtipulationes & ſponſiones matrimonia contrahebantur. Hinc *ſponſalia, ſponſus, & ſponſa.*

90 *Effertur.*] Verbum funebre: ſolebant enim corpora mortuorum alte ferri humeris à propinquioribus, ut Metellus elatus fuit à 6. filiis tribus Conſularibus, duobus Triumphalibus, unò Cenſorio, & altero Prætore.

93 *Adeo venuſto.*] Id eſt, pulchro: à Venere. Venuſtas proprie de fœminis dicitur; dignitas de viris.

Quia tum mihi lamentari præter cæteras
Viſa eſt, & quia erat formâ præter cæteras
Honeſtâ, & liberali, accedo ad pediſſequas;
Quæ ſit, rogo: Sororem eſſe aiunt Chryſidis.
Percuſſit illico animum. At at, hoc illud eſt,
Hinc illæ lachrymæ, hæc illa eſt miſericordia.
So. Quam timeo, quorſum evadas. *Si.* funus interim
Procedit: ſequimur: ad ſepulchrum venimus:
In ignem poſita eſt: fletur. Interea hæc ſoror,
Quam dixi, ad flammam acceſſit imprudentius,
Satis cum periculo: ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene diſſimulatum amorem & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut conſuetum facile amorem cerneres,
Rejecit ſe in eum flens quam familiariter!
So. Quid ais? *Si.* redeo inde iratus, atq; ægre ferens.
Nec ſatis ad objurgandum cauſſæ: diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccavi, pater?
Quæ ſeſe voluit in ignem injicere, prohibui:
Servavi: honeſta oratio eſt. *So.* recte putas:
Nam ſi illum objurges, vitæ qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
Si. Venit Chremes poſtridie ad me clamitans,
Indignum facinus: comperiſſe Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. Ego illud ſedulo
Negare factum: ille inſtat factum: denique
Ita tum diſcedo ab illo, ut qui ſe filiam
Neget daturum. *So.* non tu ibi gnatum? *Si.* ne hæc quidem (cedo?
Satis vehemens cauſſa ad objurgandum. *So.* quî
Si. Tute ipſe his rebus finem præſcripſti, pater.

Quia tunc mihi viſa eſt lamentari pluſquam cætera, & quia illa erat formâ omnium venuſtiſſimâ, & maxime ingenuâ; accedo ad ancillas, quæ illam ſequebantur; quæ ſit, ab his quæro: Sororem reſpondent eſſe Chryſidis defunctæ. Hoc reſponſum illicò mihi commovit animum. At at (mecum dicebam) hinc illæ lachrymæ fluebant, hæc res illa cauſa eſt, cur Pamphilus tam officioſus erat in curando funere; hæc excitavit illum ad tantam miſericordiam erga Chryſidem. So. *Quam timeo ad quem finem procedat tuus hic ſermo.* Si. *Interim exequiarum pompa progreditur: ſequimur: ad ſepulchrum venimus: in rogum poſita eſt: deploratur. Interea hæc ſoror, de quâ locutus ſum, ad flammam appropinquavit inconſideratius, ſatis cum periculo: ibi tunc exanimatus Pamphilus amorem, quem tantopere diſſimulaverat & celaverat, demonſtrat: Accurrit: mediam mulierem complectitur: Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum? Tunc illa reflexit ſe in eum admodum familiariter: ita ut quivis poſſet facile cernere amorem inter illos eſſe conſuetum.* So. *Quid ais?* Si. *Redeo inde iratus, ægre ferens ea quæ Pamphilus oſtenderat. Nec tamen ſatis cauſæ habebam ad illum objurgandum: hoc enim mihi dicere potuiſſet, Quid feci? quam pœnam commerui? quod peccatum commiſi, pater? Oppoſui me ei, quæ in ignem ſe præcipitare voluit: illam à morte liberavi: Honeſta excuſatio hæc eſt.* So. *Recte putas: nam ſi eum objurges, qui vitæ alicujus auxilium tulit; quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?* So. *Venit Chremes ad me poſtera die, clamitans indignum facinus: ſe deprehendiſſe Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. Ego illud factum eſſe pernegare cœpi: illi inſtat factum: poſtremo ita tunc diſcedo ab illo, ut ab eo, qui negaret ſe daturum uxorem filiam meo filio.* So. *Non tu filium tuum ibi objurgaſti?* Si. *Ne hæc quidem cauſa ſatis valida fuit ad objurgandum.* So. *Dic mihi, quæſo, cur non?* Si. *Nam is diceret mihi; Tu ipſe, pater, terminos conſtituiſti meis voluptatibus.*

ANNOTATIONES.

96 *Forma honeſta.*] Id eſt eleganti. Horat. Sat. 2. lib. I. —— *nec, ſi quid honeſti eſt, Jactat, habetque palam; quærit quo turpia celet.*

Et liberali.] Sic liberale ingenium dicitur, libero homine dignum.

102 *Fletur.*] Cadavere in rogum collocato, deflebatur à propinquis; unde deplorata corpora mortuorum dicuntur, quibus ultimus luctus perſolutus eſt. Eſt per metaphoram: Morbus deploratus, Ægroti deplorati, quibus nullo remedio ſuccurri poteſt: & deplorata Reſp. id eſt, everſa, de qua nihil melioris ſpei ſupereſt.

109 *Quam familiariter.*] Valla interpretatur per interjectionem: Quantum familiariter! & refert ad *flens.*

119 *Ego illud ſedulo.*] Goveanus legit, *Illi ego.*

Si. Prope adeſt, cum alieno more vivendum eſt mihi:
Sine nunc meo me vivere interea modo.
So. Quis igitur relictus eſt objurgandi locus?
Si. Si propter amorem uxorem nolit ducere,
Ea primum ab illo animadvertenda injuria eſt.
Et nunc id operam do, ut per falſas nuptias
Vera objurgandi cauſa ſit, ſi deneget.
Simul ſceleratus Davus ſi quid conſilî
Habet, ut conſumat nunc, cum nihil obſint doli:
Quem ego credo manibus pedibuſq; obnixe omnia
Facturum: magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quam ut obſequatur gnato. *So.* quapropter? *Si.* rogas?
Mala mens, malus animus: quem quidem ego ſi ſenſero.
Sed quid opus eſt verbis? ſin eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil ſit moræ; reſtat Chremes,
Qui mihi exorandus eſt, & ſpero confore.
Nunc tuum eſt officium, has bene ut adſimiles nuptias:
Perterrefacias Davum: obſerves filium,
Quid agat, quid cum illo conſilî captet. *So.* ſat eſt:
Curabo. eamus jam nunc intro. *Si.* i præ, ſequar.

Prope adeſt tempus, quum vita mihi agenda erit ex voluntate alterius: ſine nunc meo me vivere arbitrio. So. *Quænam igitur alia occaſio opportunior ſe dari poteſt ad eum objurgandum?* Si. *Si propter amorem uxorem nolit ducere, hæc primùm punienda eſt mihi ab illo facta injuria. Et nunc id laboro, ut pretextu ſimulatarum nuptiarum, veram objurgandi cauſam habeam: ſi nempe uxorem recuſet. Tum etiam ut ſceleratus Davus, ſi quas fraudes excogitavit, eas totas effundat; quoniam mihi nunc nocere ejus non poſſunt doli: quem ego credo totis viribus conaturum magis certe propter id, ut mihi incommodet, quam ut obſequatur filio.* So. *Quapropter?* Si. *Quæris?* mala mens, malus animus *ejus ad id credendum me impellunt: quem quidem ego ſi ſenſero meis conſiliis obſiſtere, acerbiſſime eum puniam. Sed quid pluribus verbis opus eſt? Sin eveniat id, quod volo; ut in Pamphilo nulla ſit mora nuptiis; reſtat Chremes placandus, quem ſpero facile me exoraturum. Nunc tuum eſt officium, ut has bene ſimules fore nuptias: perterrefacias Davum: obſerves quid faciat filius, quid conſilii cum Davo capiat.* So. *Satis eſt: curabo ea, quæ mihi imperas. Nunc jam introeamus demum.* Si. *Præcede, ſequar.*

ANNOTATIONES.

129 *Ea primum ab illo animadvertenda.*] Pro ejus injuria, ab eo illata: ſic Plaut. Foris concrepuit à Sene, id eſt, Senis. Lucret. Fulgor ab auro, pro *auri*. Cicero, in Epiſt. Reus à Milone. Id eſt, accuſatore Milone. Animadvertere injuriam pro punire. Cicero in Verrem: Ea ſunt animadvertenda peccata, quæ difficillime præcaventur.

135 *Magis id adeò.*] Adeò, pro *certe*, ſine dubio. Virg. 1. Georg.

Multum adeò raſtris glebas qui frangit inertes.

Sæpe ſumitur pro *quoque*, maxime apud Plautum. Subjectum poſt *atque*, auget ſignificationem. Cicero pro Cluentio: De foro atque adeo de civitate ſublatus eſt. Apud Comicos ſæpe eſt particula ornativa, ſeu expletiva, nihil ad ſenſum conferens, ſed vel ad ſermonis ornatum, vel ad metrum explendum adhibita. Terentius infra: Propera adeò puerum tollere hinc à janua.

137 *Quem quidem ego ſi ſenſero.*] Eſt comminatio per reticentiam, ſive ἀποσιώπησιν convenit irato hæc figura. Idem Terentius in Eun. Act. V. Sc. V. Ego te furcifer! ſi vivo; ſed iſtud, quicquid eſt, primum expedi. Subintelligendum, *puniam, ulciſcar*, vel quid ſimile.

ACTUS

ACTUS I. SCENA II.

Simo. Davus.

Si. NON dubium eſt, quin uxorem nolit filius:
Ita Davum modo timere ſenſi, ubi nuptias
Futuras eſſe audivit; ſed ipſe exit foras.
Da. Mirabar hoc ſi ſic abiret: & heri ſemper lenitas
Verebar quorſum evaderet:
Qui poſtquam audierat non datum iri filio uxorem ſuo,
Nunquam cuiquam noſtrûm verbum fecit, neque id ægre tulit.
Si. At nunc faciet: neque, ut opinor, ſine tuo magno malo.
Da. Id voluit, nos ſic nec opinanteis duci falſo gaudio,
Speranteis jam amoto metu, interea oſcitanteis opprimi,
Ut ne eſſet ſpatium cogitandi ad diſturbandas nuptias:
Aſtute! *Si.* carnifex, quæ loquitur? *Da.* herus eſt, neque prævideram.
Si. Dave! *Da.* hem, quid eſt? *Si.* ehodum, ad me. *Da.* quid hic volt? *Si.* quid ais? *Da.* qua de re? *Si.* rogas?
Meum gnatum rumor eſt amare. *Da.* id populus curat ſcilicet.
Si. Hoccine agis, an non? *Da.* ego vero iſtuc. *Si.* ſed nunc ea me exquirere,
Iniqui patris eſt. Nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet.

Si. *Non dubium eſt mihi, quin filius neget ſe uxorem ducturum: adeo Davum modo timere ſenſi, ubi nuptias futuras eſſe audivit; ſed ipſe exit foras.* Da. *Mirabar ſi hæc heri ſimulatio de nuptiis, ſine cauſa excogitata, & pro nihilo foret: verebarque, quem haberet exitum continua ejus, & inuſitata lenitas: qui poſtquam audierat non datum iri filio ſuo uxorem filiam Chremetis; nunquam ulli ſervorum vel verbum dixit de hac re, neque id ægre ferre viſus eſt: hanc filii ſcilicet rejectionem.* Si. *At nunc dicet tibi, faciet; neque id, opinor, ſine tuo magno malo.* Da. *Sententia ejus fuit, nos nihil ſuſpicantes falſo ducere gaudio per hanc lenitatem inſolitam, & amoto metu nuptiarum, bene ſperantes, & deſidentes incurioſe, nos prævenire, ne nobis ullum temporis ſpatium eſſet cogitandi aliquid, ad diſturbandas nuptias: Aſtute!* Si. *Carnifex, quæ loquitur?* Da. *Herus eſt, neque animadverteram.* Si. *Dave!* Da. *hem, quid eſt?* Si. *Ehodum ad me.* Da. *Quid hic vult?* Si. *Quid ais?* Da. *Qua de re quæris?* Si. *Rogas? quaſi neſcias. Rumor eſt filium meum amare.* Da. *Quaſi vero ea cura vulgus ſolicitet.* Si. *Advertiſne animum ad ea, quæ à me dicuntur, an non?* Da. *Adverto.* Si. *Sed nunc me curioſe inquirere, an filius amet, ſeverioris & durioris patris fuerit. Nam quod antehac fecit, nil mea refert.*

Annotationes.

4 *Mirabar.*] Davus poſtquam de Soſia futuras nuptias audivit, ædibus exiens hæc ſecum metuens loquitur.

10 *Oſcitanteis.*] Oſcitare, ſive oſcitari, eſt hiare, os operire. Oſcitatio negligentiam arguit.

Opprimi.] Præveniri, occupari. Videtur tranſlatum eſſe ab ædificiis ruina incautos opprimentibus.

12 *Aſtute!*] Hoc geſtu & agitatione capitis Davus dixit.

13 *Ehodum.*] Eſt interjectio ad ſe vocantis, interdum admirantis, ut infra: Eho, an tute intellexiſti hoc aſſimularier?

14 *Id populus curat ſcilicet.*] Expulſio ironica, quâ eludit Davus dictum Simonis, ita colligens (id populus non curat.) Ironia eſt Tropus, quo intelligitur contrarium ejus, quod dicitur, ab εἴρω, quod eſt dico; unde εἴρων, diſſimulator, qui aliter dicit ac ſentit.

15 *Hoccine agis, an non?*] Aliud agere proverbiali figura eſt, aliud cogitare. Gal. *Penſer ailleurs.* Ang. to think of another Matter.

Sed, nunc ea me exquirere, iniqui patris eſt.] Ironia eſt; ſignificat enim non eſſe iniqui patris, cùm tam multa permiſerit, tandem ſub ipſas nuptias in filii mores inquirere.

Dum

Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi animum ut expleret ſuum.
Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores poſtulat.
Dehinc poſtulo, ſive æquum eſt, te oro, Dave, ut redeat jam in viam.
Da. Hoc quid ſit? *Si.* omnes, qui amant, graviter ſibi dari uxorem ferunt.
Da. Ita aiunt. *Si.* tum ſi quis magiſtrum cepit ad eam rem improbum,
Ipſum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
Da. Non hercle intelligo. *Si.* non? hem. *Da.* non: *Davus ſum, non Oedipus.*
Si. Nempe ergo aperte vis, quæ reſtant, me loqui? *Da.* ſane quidem.
Si. Si ſenſero hodie quidquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quo fiant minus;
Aut velle in ea re oſtendi, quam ſis callidus:
Verberibus cæſum te in piſtrinum, Dave, dedam uſque ad necem;
Ea lege atque omine, ut, ſi te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? *Da.* imo, callide:
Ita aperte ipſam rem modo locutus: nil circuitione uſus es.
Si. Ubivis facilius paſſus ſim, quam in hac re, me deludier.
Da. Bona verba, quæſo. *Si.* irrides? nihil me fallis. Sed dico tibi,
Ne temere facias, neque tu haud dicas tibi non prædictum: cave.

Dum tempus adoleſcentiæ amorem permiſit, ſivi ut animum voluptatibus ſatiaret. Nunc hoc tempus aliam vitæ rationem affert, alios mores poſtulat. Dehinc poſtulo, ſive æquum eſt, te oro, Dave, ut in viam bonæ frugis redeat. Da. *Quid hæc verba ſignificant? non intelligo.* Si. *Omnes, qui amicas habent, inviti uxores accipiunt à Parentibus.* Da. *Ita aiunt.* Si. *Tum ſi quis ſibi ſumpſit magiſtrum ad amorem improbum, ipſum animum libidine jam ægrum ad deteriorem partem plerumque applicat.* Da. *Per Herculem, hæc quæ dicis non intelligo.* Si. *Non intelligis? Hem.* Da. *Non: Davus ſum, tardi ingenii ſervulus: non Oedipus, ænigmatum interpres.* Si. *Nempe ergo vis aperte me loqui, quæ reſtant mihi dicenda?* Da. *Id certe velim.* Si. *Si ſenſero te quidquam fallaciæ hodie conari, ad has nuptias impediendas; aut velle in iſto conatu oſtendere, quantum ſis aſtutus: virgis verberatum te in piſtrinum, Dave, conjiciam, quoad neci datus male pereas; ea conditione, eoque auſpicio, ut ſi te inde exemerim, ego pro te molam. Intellexiſtine quid hoc eſt? An nondum ne hoc quidem intelligis?* Da. *Imò perfectè intellexi: ita clare rem expreſſiſti, ſine circuitione verborum.* Si. *In quavis alia, quam in hac re, me decipi potius paſſus ſim.* Da. *Meliora loquere, quæſo.* Si. *Irrides? nihil me lates. Sed prænuncio, ne temere in hac re quidquam doli coneris, neque tu dicas poſteà tibi non fuiſſe prædictum: cave tibi dico.*

ANNOTATIONES.

29 *Sive æquum eſt.*] Ironica correctio, ἐπανόρθωσις. Quæ tollit id quod dictum eſt, & pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.

23 *Hem.*] Interjectio eſt iraſcentis, aut indignantis.

Davus ſum, non Oedipus.] Allegoria ſumpta ab Oedipi & Sphingis fabula. Oedipus ſolus Sphingis ænigma ſolvit, ſcilicet, quid eſſet animal mane quadrupes, meridie bipes, veſperi tripes: quod quidem homo eſt.

28 *Te in piſtrinum, Dave, dedam.*] Piſtrinum locus eſt pinſendo frumento deſtinatus, ubi molæ truſatiles dictæ à trudendo, quæ impellebantur à ſervis, qui per convicium Aſini audiebant, & molæ quoq; contemptim præſepia. Aliæ erant verſatiles dictæ, quæ verſabantur à jumentis.

29 *Atque omine.*] Eſt ſignum futuri eventus. Plaut. in Caſina, Act. II. Sc. VIII. *Noſtro omine it dies.* Id eſt, auſpicatò, feliciterque, id eſt, Omen eſt noſtrum, non adverſariorum.

33 *Nihil me fallis.*] Id eſt, lates. Ovid. Eleg. 2. lib. IV. Triſt.

Nos procul expulſos communia gaudia fallunt. Id eſt, latent. Hor. *Segetis certa fides meæ Fulgentem imperio fertilis Africæ Fallit ſorte beatior.*

34 *Neque tu haud dicas tibi non prædictum.*] Goveanus legit, *Neque tu hoc*, non *haud*. Muretus ita ait: *Quicquid dicat Donatus legendum,* Hoc, *non*, Haud. Eſt enim ordo, & ſenſus; neque, id eſt, & ne tu dicere poſſis hoc tibi non prædictum, en prædico: cave.

ACTUS I. SCENA III.

Davus.

Da. ENimvero, Dave, nihil loci eſt ſegnitiæ, neque ſocordiæ,
Quantum intellexi modo ſenis ſententiam de nuptiis:
Quæ ſi non aſtu providentur, me aut herum peſſundabunt.
Nec, quid agam, certum eſt; Pamphilumne adjutem, an auſcultem ſeni.
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: ſin opitulor, hujus minas;
Cui verba dare difficile eſt. Primum jam de amore, hoc comperit:
Me infenſus ſervat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam.
Si ſenſerit, perii: aut ſi libitum fuerit, cauſam ceperit,
Quo jure, quaque injuria, præcipitem me in piſtrinum dabit.
Ad hæc mala hoc mî accedit etiam: hæc Andria,
Sive iſta uxor, ſive amica eſt, gravida e Pamphilo eſt.
Audireque eorum eſt operæ pretium audaciam:
Nam inceptio eſt amentium haud amantium.
Quidquid peperiſſet, decreverunt tollere:
Et fingunt quandam inter ſe nunc fallaciam,
Civem Atticam eſſe hanc. Fuit olim quidam ſenex

Certe, Dave, nullum tempus relictum eſt ſegnitiæ, neque ſocordiæ, quantum modo intelligere potui ſenis Simonis ſententiam de nuptiis Pamphili: quæ niſi caveantur aſtute, me aut herum Pamphilum oppriment. Nec quid agam certum eſt mihi; Pamphilumne adjutem opera mea, an ſeni, ejus patri obſequar. Si illum relinquo, timeo ne in vitæ periculum incidat; ſin opem fero, timeo ea, quæ minatus eſt mihi herus Simo, quem fallere difficile eſt. P.imum jam comperit amare Pamphilum; iratus me obſervat, ne quam faciam fallaciam ad impediendum nuptias. Si ſenſerit me id feciſſe, perii; aut ſi ei libuerit, cauſam capiet, cur me, ſive jure, ſive injuriâ in piſtrinum dedat. Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: quod hæc Andria, ſive iſta uxor eſt, ſive amica, à Pamphilo gravida eſt. Et eſt pretium operæ, jucundumque audire eorum audaciam: nam ea res inceptio eſt amentium, non amantium. Quicquid peperiſſet, ſive maſculum, ſive fœminam, decreverunt educare: & fingunt nunc inter ſe quandam fallaciam, dicturi illam Glycerium civem eſſe Atticam. Fuit olim quidam ſenex.

Annotationes.

3 *Me aut herum peſſundabunt.*] Peſſum ire, eſt perire: Ut peſſum dare, perdere, & in eadem ſignificatione, peſſum premere, ducta tralatione à re maritima: Argumento eſt locus Plauti in Ciſt. Act. II. Scen. I. *Maritimis moribus mecum experitur; ita meum frangit amentem animum: niſi quia miſer non eo peſſum, mihi nulla abeſt perdito pernicies.* Idem Plautus in Aulul. Act. IV. Scen. I. *Servum ratem eſſe amanti hero æquum cenſeo; ut toleret, ne peſſum abeat.* In Rudente ſine figurâ, Act. II. Scen. III. Verſ. 64. *Nunc eam cum navi ſcilicet, abiviſſe peſſum in altum.* J. Gul. Veriſ. lib. IV. cap. iv. Gloſſarium: *Peſſundat* βυθίζει. Καταποντίζω, *demergo, peſſundo.*

9 *Quo jure, quoque injuria.*] Id eſt, quocunque modo; ſive aliquo jure, ſive aliqua injuria.

12 *Eſt operæ pretium.*] Rem ſignificat factu, vel auditu, vel memoratu dignam.

14 *Decreverunt tollere.*] Id eſt, agnoſcere, ſuſcipere, educare. Infantes olim, ſimul ac nati erant, humi deponebantur. Ab humo vero tollebantur, & in ſinum recipiebantur. Qui non tollebantur, pro abdicatis, & projectitiis habebantur.

mercator : is navé fracta, tempeſtate ad Andrum inſulam ejectus eſt : is vita deceſſit : ibi tunc patrem Chryſidis aiunt Glycerium ejectam ad litus, parente orbam in ſuam tutelam recepiſſe : Fabulæ hæc ſunt. Mihi quidem, per Herculem, non fit veriſimile ; veruntamen hoc ipſis commentum placet. Sed Myſis è domo Chryſidis egreditur. at ego hinc ad forum me confero : Pamphilum adibo atque alloquar, ne pater ei hujus rei ignaro ſuperveniat.

Mercator: navem is fregit apud Andrum inſulam:
Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam Chryſidis
Patrem recepiſſe orbam, parvam: Fabulæ.
Mihi quidem hercle non fit veriſimile;
Atqui ipſis commentum placet.
Sed Myſis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum, ut
Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTUS I. SCENA IV.

MYSIS. ARCHILLIS.

Audivi, ô Archillis, quæ præcipis jamdudum: Leſbiam obſtetricem adduci jubes. Sane, per Pollucem, mulier illa valde vinoſa eſt, & temeraria ; nec ſatis idonea eſt, cui committere debeas mulierem primo partu ; qui periculoſus eſt ; tamen eam adducam. Spectate importunitatem hujus aniculæ. Archillis adeò inſtat, ut Leſbia quam citò adducatur : quia cum eâ compotare ſolet. Dii ! date, precor, vires Glycerio ad feliciter pariendum, atque obſtetrici Leſbiæ induſtriam opportunam in educendo partu : ut in aliis mulieribus ſublevandis potius erret. Sed quidnam video Pamphilum exanimatum ? Vereor quid hoc ſit. Expectabo, ut ſciam, quidnam triſtitiæ hæc perturbatio illi afferat.

My. AUdivi, Archillis, jamdudum: Leſbiam adduci jubes.
Sane pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria;
Nec ſatis digna, cui committas primo partu mulierem;
Tamen eam adducam. Importunitatem ſpectate aniculæ:
Quia compotrix ejus eſt. Dii! date facultatem, obſecro,
Huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor, quid ſiet.
Opperiar, ut ſciam, num quidnam hæc turba triſtitiæ adferat.

ANNOTATIONES.

2 *Pol.*] Per Pollucem; Ædepol, per ædem Pollucis; Æcaſtor, per ædem Caſtoris: Mecaſtor; me Caſtor juvet: Hercle, per Herculem; Mehercule, me Hercules juvet.

Temulenta.] Id eſt, vino dedita, à Temeto, vino, priſca lingua, Gellius, lib. X. cap. xxiii.

ACTUS

ACTUS I. SCENA V.

PAMPHILUS. MYSIS.

Pa. HOccine eſt humanum factum aut inceptum? hoccine eſt officium patris?
My. Quid illud eſt?
Pa. Prô deûm atque hominum fidem! quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt? (oportuit
Uxorem decrêrat dare ſeſe mihi hodie. Nonne
Præſciſſe me ante? nonne prius communicatum oportuit?
My. Miſeram me! quod verbum audio?
Pa. Quid Chremes? qui denegârat ſe commiſſurum mihi
Gnatam ſuam uxorem: id mutavit, quia me immutatum videt?
Itane obſtinate operam dat, ut me a Glycerio miſerum abſtrahat?
Quod ſi fit, pereo funditus.
Adeon' hominem eſſe invenuſtum, aut infelicem quenquam, ut ego ſum?
Prô deûm atque hominum fidem! nullon' ego
Chremetis pacto affinitatem effugere potero? Quot modis (Hem!
Contemptus, ſpretus? facta, tranſacta omnia.
Repudiatus repetor: quamobrem? niſi ſi id eſt, quod ſuſpicor:
Aliquid monſtri alunt: ea quoniam nemini obtrudi poteſt,
Itur ad me. *My.* oratio hæc me miſeram exanimavit metu.
Pa. Nam quid ego dicam de patre? ah! (modo,
Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens
Mihi apud forum, Uxor tibi ducenda eſt, Pamphile, hodie, inquit: para:

Pa. *An hoc factum, aut inceptum contra filium, humanum eſt? an hoc officium eſt patris?* My. *Quid illud eſt?* Pa. *Deos, homineſque teſtor, ſi hac contumelia non eſt, quid deinde nomine contumeliæ appellandum erit? Si pater conſtituerat mihi dare hodie uxorem, nonne ante de hac re certior fieri debui? Nonne conſilium & deliberationem participare?* My. *Miſeram me! quod verbum audio?* Pa. *Quid de Chremete dicam, qui denegaverat ſe daturum filiam ſuam in uxorem? Mutavit ſententiam, quia me animum immutaviſſe intelligit? itane obſtinate laborat, ut me miſerum à Glycerio abſtrahat? Quod ſi fit, pereo prorſus. Adeone quiſquam hominum inviſus eſt Veneri, & fortunæ, ut ego ſum? Proh Deûm, atque hominum fidem! Nullone ego pacto efficere potero, ut Chremes mihi affinis, & ſocer non ſit? Quot modis deſpectus, & ſpretus ab illo fui? Facta & tranſacta omnia in contrahendis nuptiis, poſtea repudiatus ſum. Hem, repudiatus repetor: Quamobrem? cauſam ignoro, niſi forte illud eſt, quod ſuſpicor: nimirum Chremetis filia deformis eſt, & monſtro ſimilis: ea, quoniam ab omnibus reſpuitur, quantumvis ſæpius oblata, ad me recurritur.* My. *Oratio hæc me miſeram exanimavit metu.* Pa. *Nam quid ego nunc dicam de patre? Ah! tantine momenti rem, ut ſunt nuptiæ, tam negligenter tranſigere potuit? Ipſe præteriens modo in foro: Pamphile, inquit, uxor tibi ducenda eſt hodie: ad id para te:*

ANNOTATIONES.

6 *Miſeram me! quod verbum audio?*] Audito uxoris nomine, exterretur Myſis.

11 *Invenuſtum.*] Venus in talorum jactu invocabatur, & qui Venerem frequenter jaciebat, venuſtus, id eſt, fortunatus, habebatur; contra invenuſtus; id eſt, infortunatus. Alii venuſtum eum dicunt, cujus genituræ domina ſit Venus; maxime ſi fuerit in Geminis, aut in proſperos Jovis radios inciderit: at in Leone, Ariete, & Virgine infelix eſſe perhibebatur.

Abi domum. Id mihi viſus eſt dicere, Abi cito, &
ſuſpende te. (proloqui,
Obſtupui: cenſen' ullum me verbum potuiſſe
Aut ullam cauſam, ineptam ſaltem, falſam, iniquam? obmutui. (quis nunc me roget;
Quod ſi ego reſciſſem id prius, quid facerem, ſi
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. Sed nunc quid primum exequar?
Tot me impediunt curæ, quæ meum animum divorſe trahunt:
Amor, miſericordia hujus, nuptiarum ſolicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni paſſus eſt animo uſque adhuc,
Quæ meo cunque animo libitum eſt, facere: eine ego ut advorſer? hei mihi!
Incertum eſt, quid agam. *My.* miſera timeo, hoc incertum quorſum accidat.
Sed nunc peropus eſt, aut hunc cum ipſa, aut me aliquid de illa adverſum hunc loqui.
Dum in dubio eſt animus, paulo momento huc illuc impellitur.
Pa. Quis hîc loquitur? Myſis, ſalve. *My.* ô ſalve, Pamphile. *Pa.* quid agit? *My.* rogas?
Laborat e dolore: atque ex hoc miſera ſollicita eſt, diem (autem hoc timet,
Quia olim in hunc ſunt conſtitutæ nuptiæ: tum
Ne deferas ſe. *Pa.* hem! egone iſtuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miſeram ſinam?
Quæ mihi ſuum animum atque omnem vitam credidit, (buerim,
Quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim,
Bene & pudice ejus doctum atque eductum, ſinam,
Coactum egeſtate, ingenium immutarier?
Non faciam. *My.* haud vereor, ſi in te ſolo ſit ſitum: (putas?
Sed vim ut queas ferre. *Pa.* adeon' me ignavum
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neq; me conſuetudo, neq; amor, neq; pudor,
Commoveat, neque commoneat, ut ſervem fidem?

abi domum. Sic loquens, id mihi viſus mandare, Abi cito, & ſuſpende te. Ad hæc verba obſtupefactus ſum: putaſne me ullum verbum proferre potuiſſe, aut ullam excuſationem, licet ineptam, fictitiam, & injuſtam? Mutus repente factus ſum. Quod ſi quis nunc à me quærat, quid facerem, ſi ego id præſenſiſſem? Reſpondebo, aliquid facerem, ne id facerem, ducerem uxorem; viderérque conſentire juſſui patris. Sed nunc quid primum exequi debeo? Tot me impediunt curæ, quæ animum meum diſtrahunt in partes varias: amor, miſericordia Glycerii, ſolicitatio, quâ urgeor, ut uxorem accipiam, Patris reverentia, qui mihi tam leniter permiſit uſque ad hunc diem arbitrio meo vivere: an ego committam, ut ei adverſer? Hei mihi! incertum eſt, quid agam. My. *Miſera timeo, quò tendat iſtud, incertum eſt, quid agam. Sed nunc maxime opus eſt, aut Pamphilum cum ipſa Glycerio, aut me aliquid de illa apud hunc loqui. Dum enim animus pendet dubius, levi impulſu in hanc vel illam partem ducitur.* Pa. *Quis hic loquitur? Myſis, ſalve.* My. *O ſalve Pamphile.* Pa. *Ut ſe habet Glycerium?* My. *Quæris? partûs doloribus torquetur: & quia olim hic dies nuptiis conſtitutus eſt, de hac re anxia timet: tum autem ne deſeras ſe.* Pa. *Hem, egone iſtud poſſim conari? ego illam miſeram propter me decipi patiar? quæ mihi affectus animi ſui, atque omnem vitam commiſit: quam ego præter cæteras animo meo dilectam loco uxoris habuerim: egone ſinam ejus ingenium bene & pudice inſtitutum, atque educatum, egeſtate coactum, [illegible] vitæ ratione minus honeſtâ immutari? Non faciam.* My. *Non id timeo, ſi iſtud in tuâ ipſius poteſtate ſit poſitum: ſed timeo ut violentiam paterni imperii poſſis ſuſtinere.* Pa. *Adeone me puſillanimum putas eſſe, adeone ejus meritorum erga me immemorem, inhumanum, aut ferum, ut neque me familiaritatis conjunctio, neque amor, neque pudor impellat, & admoneat, ut perſeverem in fide erga illam?*

ANNOTATIO.

32 *Paulo momento.*] Metaphora à trutina: cum id quod ponderatur, in neutram partem vergit, & incertum pendet.

My.

My. Unum hoc ſcio, meritam eſſe, ut memor eſſes ſui.
Pa. Memor eſſem? ô Myſis, Myſis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta ſunt in animo Chryſidis
De Glycerio. Jam ferme moriens me vocat:
Acceſſi: vos ſemotæ: nos ſoli: incipit:
Mî Pamphile, hujus formam atque ætatem vides:
Nec clam te eſt, quam illi utræque res inutiles
Et ad pudicitiam & ad tutandam rem ſient.
Quod ego te per hanc dextram oro, & ingenium tuum;
Per tuam fidem, perquo hujus ſolitudinem
Te obteſtor, ne abs te hanc ſegreges, neu deſeras:
Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive hæc te ſolum ſemper fecit maximi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus:
Te iſti virum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona noſtra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei.
Hanc mî in manum dat: mors continuo ipſam occupat:
Accepi: acceptam ſervabo. *My.* Ita ſpero quidem.
Pa. Sed cur tu abis ab illa? *My.* obſtetricem acceſſo. *Pa.* Propera.
Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis,
Ne ad morbum hoc etiam. *My.* teneo.

My. *Quid ſis facturus neſcio; ſed ego hoc unum ſcio, hanc meritam eſſe, ut memor eſſes ſui.* Pa. *Ut memor eſſem? O Myſis, Myſis! etiam nunc mihi dicta illa Chryſidis impreſſa ſunt in animo meo de Glycerio. Illa jam morti proxima vocavit me ad ſe: ego acceſſi ad eam: vos ſeceſſiſtis: nos ſoli remanſimus: ea ſic incipit loqui: Mî Pamphile, hujus formam eximiam & ætatem vides: nec te latet, quam illi utræque res iſtæ incommodæ ſint, & ad conſervandam pudicitiam & rem familiarem. Propter quod, oro te per hanc tuam dextram, & genium tuum; per tuam fidem, perque hujus ſolitudinem te obteſtor, ne abs te hanc ſepares, neve deſeras: Si te ut fratrem germanum dilexi, ſive hæc te ſolum ſemper maximi fecit, cæteris hominibus poſthabitis; ſive in omnibus rebus tibi morem geſſit: te iſti virum do, amicum, tutorem, patrem: bona hæc noſtra tibi committo, & tuæ commendo fidei. Chryſis hac oratione finitâ, mihi Glycerium tradit in manum: mors ſtatim ipſam invadit: Datam accepi: acceptam ſervabo.* My. *Ita futurum id ſpero.* Pa. *Sed cur abis ab illa?* My. *Obſtetricem acceſſo.* Pa. *Propera. Atque audiſne? Cave, ne illi unum verbum dicas de nuptiis, ne ad morbum, propter hoc, moleſtia & dolor accedat.*

ANNOTATIONES.

55 *Et ingenium tuum.*] Alii, ut & Donatus, legunt *genium.* Genius Deus eſt, in cujus tutela vivimus, à gignendo dictus, quòd ſtatim nos genitos ſuſcipiat, & tueatur. Fuit autem hic orandi modus, per Genium & dextram, antiquis uſitatus, & familiaris. Hor. Ep. vii. lib. I.

Quod te per Genium, dextramq; deoſq; Penates,
Obſecro, & obteſtor.

75 *Ne abs te hanc ſegreges.*] Segregare eſt à grege ſeparare. Sententia eſt, ne ſegreges, id eſt, repudies tibi junctam, neu deſeras ſolam, & orbam.

63 *Hanc mihi in manum dat:*] Id eſt, ſit mihi uxor, & materfamilias, quæ in manu & viri poteſtate eſt.

ACTUS II. SCENA I.

CHARINUS. BYRRHIA. PAMPHILUS.

Ch. QUID ais, Byrrhia?
Daturne illa Pamphilo hodie nuptum?
By. Sic eſt. *Ch.* quî ſcis, Byrrhia?
By. Apud forum modo de Davo audivi. *Ch.* væ miſero mihi!
Ut animus in ſpe atque in timore uſque antehac attentus fuit;
Ita, poſtquam adempta ſpes eſt, laſſus, cura confectus ſtupet.
By. Quæſo ædepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non poteſt,
Velis id, quod poſſit. *Ch.* nihil aliud, niſi Philumenam volo.
By. Ah, quanto ſatius eſt, te id dare operam,
Quî iſtum amorem ex animo amoveas, quam id loqui,
Quo magis libido fruſtra incendatur tua?
Cha. *Facile omnes, cum valemus, recta conſilia ægrotis damus.*
Tu ſi hîc ſis, aliter ſentias. *By.* age, age ut lubet. *Ch.* ſed Pamphilum
Video. Omnia experiri certum eſt prius, quam pereo. *By.* quid hic agit?
Ch. Ipſum hunc orabo: huic ſupplicabo: amorem huic narrabo meum.
Credo, impetrabo, ut aliquot ſaltem nuptiis protrahat dies.
Interea fiet aliquid, ſpero. *By.* id aliquid nihil eſt. *Ch.* Byrrhia!
Quid tibi videtur? adeon' ad eum. *By.* quidni? ſi nihil impetres,
Ut te arbitretur ſibi paratum mœchum, ſi illam duxerit.
Ch. Abin' hinc in malam rem cum ſuſpicione iſtac, ſcelus?

Ch. *Quid ais, Byrrhia? daturne hodie Philumena uxor Pamphilo?* By. *Datur.* Ch. *Quomodo id ſcis?* By. *Modò in foro id de Davo audivi.* Ch. *Væ miſero mihi! ut animus in ſpe atque timore antea uſque huc attentus fuit ad hujus rei exitum; ita poſtquam ſpes ſublata eſt, laſſus, cura exeſus oblanguet & ſtupefactus eſt.* By. *Quæſo ædepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non poteſt velis id quod poſſit.* Ch. *Nihil aliud, quam Philumenam volo.* By. *Ah, quantò potius eſt te id laborare, ut iſtum amorem Philumenæ ex animo tuo ejicias, quam hos ſermones habere, quibus cupiditas tua inutiliter inflammetur?* Ch. *Facile omnes cum ſani & valentes ſumus, utilia præcepta ægrotis damus. Tu ſi meo loco ſis, aliter ſentias, quam ſentis de amore meo.* By. *Age, age ut tibi videtur.* Ch. *Sed Pamphilum video. Decrevi omnia exquirere ad ſalutem, priuſquam peream.* By. *Quid hic agit omnia exquiſiturus imprudens?* Ch. *Ipſum Pamphilum orabo: huic ſupplicabo: amorem meum vehementem huic exponam. Obtinebo, credo, ab illo, ut ad aliquot ſaltem dies nuptias ſuas differat. Interea aliquid, ut ſpero, accidet boni.* By. *Id aliquid nihil eſt.* Ch. *Byrrhia, quid tibi videtur? Adibone Pamphilum?* By. *Quidni? ſaltem ut, ſi nihil ab eo impetres, exiſtimet te ſibi paratum uxoris Philumenæ adulterum.* Ch. *Abin' hinc in malum cruciatum, ſceleſte, cum ſuſpicione iſta?*

ANNOTATIO.

2. *Daturne illa nuptum?*] Dicitur nuptum, & nuptui dare, collocare viro virginem.

Pa. Cha-

Pa. Charinum video. ſalve. *Ch.* O ſalve Pamphile.
Ad te advenio, ſpem, ſalutem, auxilium, conſilium expetens.
Pa. Neque pol conſilii locum habeo, neque auxilii copiam.
Sed iſtuc quidnam eſt? *Ch.* hodie uxorem ducis? *Pa.* aiunt. *Ch.* Pamphile,
Si id facis, hodie poſtremùm me vides. *Pa.* quid ita? *Ch.* hei mihi!
Vereor dicere: huic dic, quæſo, Byrrhia! *By.* ego dicam. *Pa.* quid eſt?
By. Sponſam hic tuam amat. *Pa.* næ iſte haud mecum ſentit. ehodum dic mihi,
Numquidnam amplius tibi cum illa fuit, Charine? *Ch.* ah, Pamphile,
Nihil. *Pa.* quàm vellem! *Ch.* nunc te per amicitiam & per amorem obſecro,
Principio, ut de ducas. *Pa.* dabo equidem operam. *Ch.* ſed ſi id non potes,
Aut tibi ſi nuptiæ hæ ſunt cordi. *Pa.* cordi? *Ch.* ſaltem aliquot dies
Profer, dum proficiſcor aliquò, ne videam. *Pa.* audi nunc jam:
Ego, Charine, neutiquam officium liberi eſſe hominis puto,
Cum is nihil promereat, poſtulare id gratiæ apponi ſibi.
Nuptias effugere ego iſtas malo, quam tu adipiſcier.
Ch. Reddidiſti animum. *Pa.* nunc ſi quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,
Facite, fingite, invenite, efficite, quî detur tibi:
Ego id agam, mihi quî ne detur. *Ch.* ſat habeo. *Pa.* Davum optume
Video: hujus conſilio fretus ſum. *Ch.* at tu hercle haud quidquam mihi,
Niſi ea, quæ nihil opus ſunt ſciri: fugin' hinc? *By.* ego vero ac lubens.

Pa. *Charinum video. ſalve, Charine.* Ch. *O ſalve Pamphile. Ad te confugio, ſpem, ſalutem, auxilium, conſilium impetrare abs te cupiens.* Pa. *Neque pol habeo facultatem aliis conſulendi, neque poteſtatem auxiliandi. Sed quidnam eſt iſtud?* Ch. *Hodie uxorem ducis?* Pa. *Aiunt.* Ch. *Pamphile, ſi hoc facis, hodie me ultimum vides in vivis.* Pa. *Quid ita?* Ch. *Hei mihi! non audeo præ verecundia dicere: dic, quæſo, huic, Byrrhia!* By. *Ego dicam.* Pa. *Quid eſt?* By. *Hic Charinus ſponſam tuam Philumenam amat.* Pa. *Certe, valde à me diſſentit. Ehodum dic mihi, Charine, nunquid aliud amplius quam amor tibi cum illa fuit?* Ch. *Ah, Pamphile, nihil.* Pa. *Quam vellem fuiſſet!* Ch. *Nunc te per amicitiam noſtram, & per amorem meum erga Philumenam obſecro, primò ut ne eam ducas.* Pa. *Equidem id conabor facere, ne mihi ſit uxor.* Ch. *Sed ſi non potes id efficere, aut ſi hæ nuptiæ ex animo placent.* Pa. *Placent? ſcilicet?* Ch. *Saltem hos aliquod dies protrahe, dum aliquo me conferam, ne videam illas.* Pa. *Audi nunc jam: Ego, Charine, minime officium ingenui hominis eſſe opinor, poſcere gratiam ſibi haberi, cùm nullo hanc officio promeruerit. Ego iſtas nuptiàs effugere magis cupio, quam tu eas aſſequi.* Ch. *Recreaſti mihi animum tuis verbis.* Pa. *Nunc ſi quid potes, aut hic Byrrhia, facite, invenite, efficite, ut quovis modo tibi uxor Philumena detur: Ego ſtudebo, ut ne mihi detur.* Ch. *Sufficit mihi quod ais.* Pa. *Davum opportune video, cujus conſilio confido.* Ch. *At tu hercule, Byrrhia, multò abſimilis es Davo. nihil quicquam mihi dicis, niſi ea, quæ ſcire me, non ſunt utilia: an non fugis hinc?* By. *Ego vero fugio, ac libenter quidem.*

ANNOTATIONES.

28 *Quam vellem!*] Ut eſſet cauſa recuſandæ Philumenæ in uxorem.

30 *Cordi?*] Repetitio ironica. Imo hæ nuptiæ mihi Pamphilo diſplicent.

36 *Efficite, qui detur tibi:*] *Qui* pro *ut*, Plaut. *Valeo, & venio ad minus valentem, & melius qui valeas fero.* Idem multis locis aliis.

38 *Haud quicquam mihi.*] Ellipſis. Subintellige *dicis.*

39 *Niſi ea.*] Scilicet, propter ea, quæ in principio retulit Byrrhia; Ch. *Daturne illa hodie Pamphilo nuptum?* By. *Sic eſt.* Ch. *Qui ſcis?* By *Apud forum modò de Davo audivi.* Quæ verba meminit hoc loco Charinus ſe non libenter audiviſſe.

ACTUS II. SCENA II.

DAVUS. CHARINUS. PAMPHILUS.

Da. DI boni! boni quid porto? ſed ubi inveniam Pamphilum,
Ut metum, in quo nunc eſt, adimam; atque expleam animum gaudio?
Ch. Lætus eſt, neſcio quid. *Pa.* nihil eſt: nondum hæc reſcivit mala.
Da. Quem ego nunc credo, ſi jam audierit ſibi paratas nuptias,
Ch. Audin' tu illum? *Da.* toto me oppido exanimatum quærere.
Sed ubi quæram? quo nunc primum intendam? *Ch.* ceſſas alloqui?
Da. Abeo. *Pa.* Dave ades, reſiſte. *Da.* quis homo eſt, qui me? ô Pamphile!
Te ipſum quæro. euge ô Charine! ambo opportune: vos volo.
Ch. Dave, perii. *Da.* quin tu hoc audi. *Ch.* interii. *Da.* quid timeas, ſcio.
Pa. Mea quidem hercle certe in dubio vita eſt. *Da.* & quid tu, ſcio.
Pa. Nuptiæ mihi. *Da.* & id ſcio. *Pa.* hodie. *Da.* obtundis, tametſi intelligo.
Id paves, ne ducas tu illam; tu autem, ut ducas. *Ch.* rem tenes.
Pa. Iſtuc ipſum. *Da.* atqui iſtuc ipſum, nil pericli eſt: me vide.
Pa. Obſecro te, quamprimum hoc me libera miſerum metu. *Da.* Hem,
Libero: uxorem tibi jam non dat Chremes. *Pa.* quî ſcis? *Da.* ſcio.

Da. *Dii boni! quàm fe-Boem, & gratum nuncium affero? Sed ubi inveniam Pamphilum, ut metum, in quo nunc eſt, ei auferam; ejuſque animum lætitiâ perfundam?* Ch. *Lætus eſt Davus, propter neſcio quid.* Pa. *Nihil eſt, quod lætetur: nondum hæc mala audivit de nuptiis, quæ mihi parantur.* Da. *Quem ego nunc credo, ſi acceperit ſibi ducendam eſſe Philumenam.* Ch. *Audiſne tu illum?* Da. *Toto me oppido exanimatum quærere. Sed ubi eum quæram? Quò nunc primum me vertam?* Ch. *Quid ceſſas hunc alloqui?* Da. *Abeo, cum hîc eum non invenio.* Pa. *Dave, accede, gradum ſiſte.* Da. *Quis homo eſt, qui me appellat? O Pamphile, te ipſum quæro. euge, ô Charine, ambo opportune adeſtis: vos alloqui volo.* Ch. *Dave, perii.* Da. *Imo, tu hoc audi.* Ch. *Prorſus de me actum eſt.* Da. *Quid tu timeas ſcio.* Pa. *Mea quidem hercle vita in gravi periculo verſatur.* Da. *Et tu quid timeas quoque ſcio.* Pa. *Nuptiæ mihi paratæ ſunt.* Da. *Et id ſcio.* Pa. *In hunc ipſum diem.* Da. *Me verbis enecas, quamvis quid ſentias intelligam. Tu, ô Pamphile, id metuis, ne ducas uxorem Philumenam; tu, Charine, ne non ducas.* Ch. *Intelligis id quod res eſt.* Pa. *Iſtud ipſum eſt.* Da. *Atqui iſtud ipſum, quod times, nullum in ſe habet periculum: me vide.* Pa. *Ʋro te, quam citò hunc mihi miſero timorem adime.* Da. *Hem, adimo; Chremes jam tibi filiam non dat uxorem.* Pa. *Quomodo id ſcis?* Da. *Ego ſcio.*

ANNOTATIONES.

1 *Di boni!*] Erant enim & Dii mali, ut Peſtis, Febris, Pallor, & Timor: quin & Impudentiæ, & Infamiæ templa poſita fuere.

12 *Ne ducas tu illam; tu autem, ut ducas.*] Poſt verbi timendi, *Ne* pertinet ad fugienda: *Ut* ad cupita, pro quo dicimus, *ne non*. Ergo vir amicus timet, ne ægrotus moriatur; qui vero illius hæreditati inhiat, timet ut moriatur, vel, ne non moriatur.

13 *Me vide.*] Aſſeveratio promittentis: Terentius etiam ea utitur in Phormione; *Fient, me vide.* Hoc etiam genere ſermonis Gallicè utuntur, cum quippiam, aut non credenti, aut non intelligenti, perſuadere aut demonſtrare cupiunt.

Tuus pater modo me prehendit: ait tibi uxorem dare ſeſe
Hodie, item alia multa, quæ nunc non eſt narrandi locus.
Continuò ad te properans, percurro ad forum, ut dicam tibi hæc.
Ubi te non invenio, ibi aſcendo in quendam excelſum locum.
Circumſpicio. nuſquam. forte ibi hujus video Byrrhiam:
Rogo: negat vidiſſe mihi moleſtum: quid agam, cogito. (hem,
Redeunti interea, ex ipſa re mî incidit ſuſpicio:
Paululum opſonî: ipſus triſtis: de improviſo nuptiæ:
Non cohærent. *Pa.* quorſumnam iſtuc? *Da.* ego me continuo ad Chremem.
Cum illoc advenio, ſolitudo ante oſtium: jam id gaudeo.
Pa. Recte dicis, perge. *Da.* maneo: interea introire neminem (bus
Video, exire neminem, matronam nullam, in ædi-
Nihil ornati, nihil tumulti: acceſſi, introſpexi. *Pa.* ſcio. (hæc nuptiis?
Magnum ſignum. *Da.* Num videntur convenire
Pa. Non opinor, Dave. *Da.* opinor, narras? non recte accipis.
Certa res eſt. etiam puerum inde abiens conveni Chremis, (nam ſeni.
Olera & piſciculos minutos ferre obolo in cœ-
Ch. Liberatus ſum, Dave, hodie tua opera. *Da.* at nullus quidem.
Ch. Quid ita? nempe huic prorſus illam non dat. *Da.* ridiculum caput.
Quaſi neceſſe ſit, ſi huic non dat, te illam uxorem ducere.

Tuus pater modò me manu apprehendit: ait ſe hodie tibi uxorem dare, item alia multa, quæ commemorandi nunc tempus non eſt. Illico ad te properans celeriter cucurri ad forum, ut hæc tibi dicam. Ubi te non invenio, aſcendo ibidem in altum quendam locum. Circumſpicio. nuſquam ego te aſpicio. forte ibi hujus Charini ſervum Byrrhiam video: quæro ab eo, num te viderit: reſpondet non vidiſſe: ægre id fero: quid mihi ſit agendum cogito. Interea mihi redeunti è foro forte orta eſt ſuſpicio ex ipſo nuptiarum apparatu: Hem, inquam, apud me; paululum obſonii eſt apparatum: ipſemet pater Simo triſtis eſt, quem hilarem eſſe decet; tum ſubitò nuptiæ fiunt: Hæc inter ſe non conveniunt. Pa. *Quamobrem hæc dicis?* Da. *Ego me continuò confero ad Chremetis domum. Cum ego illuc advenio, ſolitudo videtur ante oſtium: jam ex eo gaudeo.* Ch. *Recte dicis, perge.* Da. *Illic exſpecto: interea neminem introire video, exire neminem: matronam nullam in domo, nullum ornatum, nullum tumultum diſcurrentis multitudinis. Acceſſi intrò, circumſpexi.* Pa. *Scio, curioſus es. Magnum indicium eſt nuptias non parari.* Da. *Num videntur convenire hæc futuris nuptiis?* Pa. *Non opinor, Dave.* Da. *Opinor, inquis? non recte intelligis: certa res eſt, non opinio. præterea diſcedens illinc, conveni ſervulum Chremetis, qui dicebat ſe ferre olera, & minutos piſciculos, obolo emptos, in cœnam ſeni.* Ch. *Liberatus ſum hodie omni cura & metu tuâ operâ.* Da. *Minime quidem liberatus es.* Ch. *Quid ita? Nempe Chremes non dat filiam ſuam Pamphilo.* Da. *Ridiculum hominem. quaſi neceſſe ſit, ſi ille non dat filiam Pamphilo, te illam uxorem accipere.*

ANNOTATIONES.

28 *Matronem nullam.*] Matronæ pronubæ nuptiarum celebrationi præerant ex parte uxoris, ſicut Aruſpex ex parte mariti. Illæ nuptam in mariti domum deducebant, & eam in geniali toro collocabant. Ad hujuſmodi officium ſpectatæ pudicitiæ mulieres adhibebantur, quæ uni ſolum viro nupſiſſent.

29 *Nihil ornati.*] Antiquus genitivus, pro, *ornatûs*. Fores floribus & frondibus ornari conſueverant.

33 *Obolo.*] Obolus, minutus fuit nummus Græcus, ſexta pars drachmæ: drachma Attica & denarius Romanus valebant ſex aſſibus noſtris Turonenſibus. Obolus igitur aſſe Turonenſi, vel duodecim nummulis Turonenſibus valebat, *douze deniers Tournois*. *Ang.* One penny farthing.

34 *At nullus quidem.*] *Nullus* pro *non*;

Niſi vides, niſi ſenis amicos oras, ambis. *Ch.* bene mones. (eſt. Vale.
Ibo: etſi hercle ſæpe jam me ſpes hæc fruſtrata

Niſi tu provides, niſi ſenis Chremetis amicos oras, ambis: nihil efficies. Ch. *Bene mones. Ibo ut ea, quæ præcipis, exequar: quamvis hercle hæc ſpes me jam ſæpe fefellit. Vale.*

Annotatio.

36 *Niſi vides,* &c.] Ellipſis, deeſt enim, *efficies.* Ellipſis eſt figura, qua in oratione aliquid reticemus, quod ad ejus abſolutionem ſit neceſſarium.

ACTUS II. SCENA III.

Pamphilus. Davus.

Pa. Quid igitur ſibi volt pater? cur ſimulat? *Da.* ego dicam tibi:
Si id ſuccenſeat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes;
Ipſus ſibi eſſe injurius videatur: neque id injuria;
Prius quam tuum animum, ut ſeſe habeat ad nuptias, perſpexerit.
Sed ſi tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illæ turbæ fient. *Pa.* quid? vis patiar? *Da.* pater eſt, Pamphile.
Difficile eſt. tum hæc ſola eſt mulier: dictum ac factum invenerit
Aliquam cauſam, quamobrem ejiciat oppido. *Pa.* ejiciat? *Da.* cito.
Pa. Cedo igitur, quid faciam, Dave? *Da.* dic te ducturum. *Pa.* hem! *Da.* quid eſt?
Pa. Egone dicam? *Da.* cur non? *Pa.* nunquam faciam. *Da.* ne nega.
Pa. Suadere noli. *Da.* ex ea re quid fiat, vide.
Pa. Ut ab illa excludar, hoc concludar. *Da.* non ita eſt.
Nempe hoc ſic eſſe opinor dicturum patrem:
Ducas volo hodie uxorem: tu, ducam, inquies.

Pa. *Quid igitur pater cogitat facere? cur ſimulat nuptias?* Da. *Ego dicam tibi: ſi propter id pater tuus nunc iraſcatur, quia Chremes nolit ut ſuam filiam ducas; ipſemet tibi videri poſſit injuriam tibi facere: & jure quidem; priuſquam perſpexerit quæ tua ſunt voluntas de nuptiis. Sed ſi tu dixeris te nolle uxorem, tunc ille culpam in te conjiciet: tum etiam lites, & jurgia maxima commovebuntur.* Pa. *Quid vis? patiar uxorem mihi dari?* Da. *Pater tuus eſt, Pamphile. Difficile eſt te ei reſiſtere. præterea hæc mulier quam amas, ſola eſt ſine auxilio: dicto citius inveniet aliquam cauſam, propter quam expellat illam è civitate.* Pa. *Expellat?* Da. *Illicò.* Pa. *Dic mihi igitur, quid faciam, Dave?* Da. *Dic te ducturum Philumenam.* Pa. *Hem!* Da. *Quid eſt?* Pa. *Egone id dicam?* Da. *Cur non?* Pa. *Nunquam faciam, Dave.* Da. *Noli negare te ducturum eſſe.* Pa. *Noli ſuadere, ut dicam me ducturum.* Da. *Vide, quid ex ea re eveniat.* Pa. *Ut à Glycerio excludar, cum Philumena concludar.* Da. *Non ita eſt. Nempe opinor id eſſe dicturum tibi patrem Simonem: Volo ut hodie ducas uxorem: tu vero, Ducam, inquies.*

Annotationes.

3 *Ipſus ſibi.*] Barlandus inquit, refer, *ſibi,* ad *videatur,* & ſubaudi ad vocem *injurius* dativum, *tibi.*

7 *Dictum ac factum.*] Donatus proverbium celeritatis eſſe ait. Græci dicunt *ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον.* Gallicè, *auſſi-tot dit, auſſi tot fait.* Simul factum ac dictum, *Ang.* So ſaid, ſo done.

Cedo,

Cedo, quid jurgabit tecum? hîc reddes omnia,
Quæ nunc ſunt certa ei conſilia, incerta ut ſient,
Sine omni periculo: nam hocce haud dubium eſt, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu eâ cauſsâ minueris
Hæc quæ facis; ne is mutet ſuam ſententiam.
Patri dic velle: ut, cum velit tibi jure iraſci, non queat.
Nam quod tu ſperas; Propulſabo facile: uxorem his moribus
Dabit nemo: inopem inveniet potius, quam te corrumpi ſinat:
Sed ſi te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris:
Aliam otioſus quæret. Interea aliquid acciderit (boni.
Pa. Itan' credis? *Da.* haud dubium id quidem eſt. *Pa.* vide, quo me inducas. *Da.* quin taces?
Pa. Dicam. puerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ex illa, cautio eſt:
Nam pollicitus ſum ſuſcepturum. *Da.* ô facinus audax! *Pa.* hanc fidem
Sibi, me obſecravit, quî ſe ſciret non deſerturum, ut darem.
Da. Curabitur. ſed pater adeſt. cave te eſſe triſtem ſentiat.

Dic mihi, qua de re pater jurgabit tecum, ſi ita ei reſponderis? Tunc id efficies, ut quod certum & deliberatum eſt ei exequi, incertum fiat, ſine ullo periculo ducendæ Philumenæ: nam hocce dubium non eſt, quin Chremes non det tibi filiam uxorem: nec tu, eâ cauſâ, quod dixeris patri tuo te illam ducturum, minus frequenter cum Glycerio verſaberis; ne ſcilicet Chremes credens te illam dimiſiſſe, mutat ſententiam de non danda tibi filia, teque rurſus generum petat. Tu autem dic patri te velle facere, quæ voluerit: ut quamvis cupiat, tibi juſta de cauſa iraſci, non poſſit. nam quod tu ſperes, refutabo facile: nemo, inquis, dabit uxorem homini his moribus prædito: pater tuus potius tibi inveniet uxorem egenam & indotatam, quam te perditum ire amicæ amore patiatur: Sed ſi cognoverit te libenter velle uxorem, facies cum obſequio negligentem, & tibi aliam quam Chremetis filiam otioſus cunctator quæret. Interea aliquid accidet, quod deſiderio tuo reſpondeat. Pa. *Itane credis fore?* Da. *Certum id quidem eſt.* Pa. *Vide in quod periculum me conjicis.* Da. *Quin taces ſecurus?* Pa. *Dicam patri me ducturum eſſe Philumenam. Cavendum autem eſt diligenter, ne pater reſciſcat puerum eſſe mihi à Glycerio: nam ei promiſi me illum educaturum.* Da. *O facinus temerarium!* Pa. *Illa oravit me ut hoc ſibi pollicerer, ut ſciret me non eam ſolam relicturum.* Da. *Illud à me curabitur. ſed pater adeſt. Cave ne te eſſe triſtem ex vultu deprehendat.*

ANNOTATIO.

18 *Minueris.*] Minus frequentem conſuetudinem habere debes cum Glycerio. Cæterum hæc ſcena continuatur ad ſuperiorem, ſummotâ Charini perſonâ, quod videre eſt ex his verbis; *Quid igitur ſibi volt pater?*

ACTUS II. SCENA IV.

SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

Si. REviſo quid agant, aut quid captent conſilî. *Da.* Hic nunc non dubitat quin te ducturum neges.

Si. *Redeo, ut videam, quid Pamphilus & Davus agant, aut quid conſilii capere cupiant.* Da. *Patri nunc dubium non eſt, quin te ducturum uxorem neges.*

ANNOTATIO.

1 *Captent.*] *Captare* eſt deſiderare capere; ut *vendito*, non eſt frequenter vendo, ſed vendere cupio: talia multa ſunt, quæ frequentativæ formæ cenſentur, cum ſunt deſiderativæ, qualia ſunt *prendo, dormito, oſtento, munito*, id eſt, munire cupio. Hæc ex Turnebo.

Venit meditatus alicunde ex ſolo loco:
Orationen ſperat inveniſſe ſe,
Quâ differat te: proin' tu face, apud te ut ſies.
Pa. Modò ut poſſim, Dave. *Da.* crede hoc mihi, inquam, Pamphile,
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Unum eſſe verbum, ſi te dices ducere.

Venit ille ex ſecreto aliquo loco, meditatus orationem, quam ſperat ſe inveniſſe idoneam, quâ animum tuum diſturbet, & in diverſum diſtrahat: proinde fac ut ſis tui compos, & paratus ad reſpondendum. Pa. *Dummodò id poſſim.* Da. *Crede mihi hoc, inquam, Pamphile, patrem tuum, ne uno quidem verbo tecum altercaturum, ſi te dices uxorem velle, quam dederit.*

ANNOTATIONE.

8 *Commutaturum unum eſſe verbum,*] Sermones commutare, eſt colloqui: ſed hoc loco eſt altercari, & verbis invicem certare; & nunquam tecum commutaturum unum eſſe verbum, hoc poſſis interpretari, ne uno quidem verbo tibi reclamaturum.

ACTUS II. SCENA V.

BYRRHIA. SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

By. HErus me relictis rebus juſſit Pamphilum
Hodie obſervare, ut, quid ageret de nuptiis, (quor.
Scirem: id propterea nunc hunc venientem ſe-
Ipſum adeo præſtò video cum Davo: hoc agam.
Si. Utrumque adeſſe video. *Da.* hem, ſerva. *Si.* Pamphile.
Da. Quaſi de improviſo reſpice ad eum. *Pa.* ehem, pater.
Da. Probe. *Si.* hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
By. Nunc noſtræ parti timeo, hic quid reſpondeat.
Pa. Neque iſtic, neque alibi tibi uſquam erit in me mora. *By.* hem!

By. *Herus Charinus juſſit me rebus omnibus poſthabitis hodie. obſervare Pamphilum, ut ſcirem quid ageret de nuptiis cum Philumena: propterea nunc venientem hunc ſubſequor. Sed ecce hic propius adeſt cum Davo: Hoc agam, ipſum obſervabo.* Si. *Utrumque Pamphilum, ac Davum prope eſſe video.* Da. *Hem, ſerva quæ præmonui.* Si. *Pamphile.* Da. *Reſpice ad patrem, tanquam non prævideris illum.* Pa. *Hem pater.* Da. *Probe reſpondiſti.* Si. *Volo ut ducas uxorem hodie, ut tibi dixi.* By. *Ego nunc metuo nobis, ſolicitus quid Pamphilus reſpondeat patri.* Pa. *Neque in iſta re, neque in ulla alia ere unquam in mora, quo minus ea fiant, quæ volueris.* By. *Hem!*

ANNOTATIONES.

3 *Id propterea*] *Id*, ſæpe apud Plautum & Terentium amat poni pro *ideò*, & *propter id:* eſtque antiqua locutio, quamobrem quidam cenſent legendum hic eſſe: *Ut quid ageret de nuptiis ſcirem id.* Nam ſi legatur, *id propterea*, alterum foret ſupervacuum. Veruntamen vera eſt lectio *id propter ea*. Etenim tralatitium, ut ſynonymæ voces apud hunc autorem, alioſque ſæpe junguntur, ut *ſæpe quidem*; *etiam quoque*; *nunc jam*; *ergo igitur*; *quamvis licet*; *propere cjus*; aut ornandi, aut explendi metri, aut ſignificationis intendendæ cauſa, etſi ſuperfluæ, copulantur.

4 *Præſtò video.*] Præſtò eſſe, id eſt, preſentem eſſe, vel adeſſe. Cicero; Præſto ſunt hirundines æſtivo tempore. Et pluribus locis aliis.

6 *Quaſi de improviſo.*] Id eſt, reflectendo conjice ita oculos ad eum, ac ſi antea illum non vidiſſes; ne ſuſpicetur meditata nos habuiſſe conſilia.

9 By. *Hem!*] Interjectio eſt indignantis Byrrhiæ, qui ſecum hoc totum loquitur.

Da. Obmutuit. *By*.quid dixit? *Si*.facis, ut te decet;
Cum iſtuc, quod poſtulo, impetro cum gratia.
Da. Sum verus? *By*. herus, quantum audio, uxore excidit.
Si. I jam nunc intro, ne in mora, cum opus ſit, ſies.
Pa. Eo. *By*. nullàne in re eſſe homini cuiquam fidem?
Verum illud verbum eſt, vulgo quod dici ſolet,
Omnes ſibi malle melius eſſe, quam alteri.
Ego illam vidi virginem: formâ bonâ
Memini videre: quo æquior ſum Pamphilo,
Si ſe illam in ſomnis, quam illum, amplecti maluit.
Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

Da. *Ad hoc reſponſum Pamphili pater Simo obmutuit.* By. *Quid dixit Pamphilus?* Si. *Facis ut te decet; quum iſtud, quod poſtulo, impetro à te tam grate, & obſequioſe.* Da. *Nonne ſum veridicus?* By. *Herus, quantum ex verbis Pamphili intelligo, uxoris ſpe dejectus eſt.* Si. *I jam nunc intro, ut nulla mora per te fiat, quando opus erit.* Pa. *Eo.* By. *Itane eſt ut nulla in re homini cuiquam ſit fides? Verum eſt illud proverbium;* Omnes ſibi melius eſſe malle, quam alteri. *Ego vidi virginem illam Philumenam: memini me vidiſſe illam formâ honeſtâ eſſe. Quapropter æquior ſum & moderatior in accuſando Pamphilo, quod verba dederit Charino, ſi ſe illam ut uxorem in ſomnis, quam illum (Charinum) amplecti maluit. Illud hero meo renunciabo, ut pro hoc malo nuncio, me male tractet.*

ANNOTATIO.

10 By. *Quid dixit?*] Interrogatio eſt indignantis; & Byrrhia ſecum hoc totum loquitur.

ACTUS II. SCENA VI.

DAVUS. SIMO.

Da. HIC nunc me credit aliquam ſibi fallaciam
Portare, & ea me hic reſtitiſſe gratia.
Si. Quid Davus narrat? *Da*. æque quidquam nunc quidem.
Si. Nihilne? hem. *Da*. nihil prorſus. *Si*. atqui exſpectabam quidem.
Da. Præter ſpem evenit: ſentio: hoc male habet (virum.
Si. Potin' es mihi verum dicere? *Da*.nihil facilius.
Si. Num illi moleſtæ quidpiam hæ ſunt nuptiæ,
Propter hoſpitæ hujuſce conſuetudinem?
Da. Nihil hercle: aut ſi adeo; bidui eſt, aut tridui
Hæc ſollicitudo: noſtin? deinde deſinet:
Etenim eam ſecum rem rectâ reputavit viâ.

Da. *Simo me credit aliquam fallaciam huc afferre, atque eâ de cauſâ hic remanſiſſe.* Si. *Quid Davus narrat?* Da. *Nihil quidem quicquam nunc, æque atque antea narro.* Si. *Nihilne? hem.* Da. *Nihil prorſus.* Si. *At ego exſpectabam ut aliquid narrares.* Da. *Evenit illi contra exſpectationem: ſentio, quod nihil inaudivit quicquam à me, quod ſperaret ſcire: hoc male habet virum.* Si. *Poteſne mihi verum dicere?* Da. *Hoc mihi nihil facilius eſt.* Si. *Nonne filius ægre fert has nuptias, propter iſtius peregrinæ Glycerii conſuetam familiaritatem?* Da. *Neutiquam hercle; aut ſi adeò ægre fert, duorum dierum, aut trium hæc ægritudo eſt: Sciſne? Deinde finem accipiet: namque recta ratione ſæpius conſideravit in animo hunc inſanum amorem Glycerii.*

ANNOTATIONES.

1 Da. *Hic nunc me credit.*] Davus ſecum ita videtur loqui, ut ſpectator tantum audiat; ſic tamen loquitur, ut velit audiri à Simone.

4 *Hem.*] Indignantis hîc vox eſt.

5 *Præter ſpem evenit:*] Hoc ſecum loquitur Davus.

Hoc male habet virum.] Quod de me nihil reſcire poteſt certi, de animo filii; qui præter ſpem ejus promiſit ſe ducturum uxorem: quodque ſuſpicari videamur, ipſum nuptias ſimulare. Idcircò Davus poſtea dixit, *commovi*.

11 *Reputavit.*] Sic Donatus legit. Alii *reputabit*.

Si. Laudo. *Da.* dum licitum eſt illi, dumq; ætas tulit,
Amavit: tum id clam: cavit, ne unquam infamiæ
Ea res ſibi eſſet, ut virum fortem decet.
Nunc uxore opus eſt: animum ad uxorem appulit.
Si. Subtriſtis viſus eſt eſſe aliquantulum mihi.
Da. Nihil propter hanc rem: ſed eſt, quod ſuccenſeat tibi.
Si. Quidnam eſt? *Da.* puerile eſt. *Si.* quid eſt? *Da.* nihil. *Si.* quin dic, quid eſt.
Da. Ait nimium parce facere ſumptum. *Si.* mene? *Da.* te.
Vix, inquit, drachmis opſonatus eſt decem.
Num filio videtur uxorem dare?
Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium,
Potiſſimum nunc? &, quod dicendum hîc ſiet,
Tu quoque perparce nimium: non laudo. *Si.* tace.
Da. Commovi. *Si.* ego, iſtæc recte ut fiant, videro.
Quidnam hoc rei eſt? quidnam hic volt veterator ſibi?
Nam ſi hîc mali eſt quidquam, hem, illic eſt huic rei caput.

Si. *Hac de cauſa eum laudo.* Da. *Dum illi per te licitum fuit, atque ætas permiſit, amori indulſit: tum id ſecreto: cavit ne unquam ex hac re infamiam contraheret, ut virum fortem decet. Nunc uxore illi opus eſt: ideo ille animum contulit ad uxorem ducendam.* Si. *Viſus eſt mihi ſubtriſtis eſſe aliquantulum.* Da. *Minime ſane propter nuptias, ſed cauſam habet, cur tibi ſubiraſcatur.* Si. *Quidnam eſt?* Da. *Puerilis res eſt.* Si. *Quid eſt?* Da. *Nihil.* Si. *Tamen dic mihi quid ſit.* Da. *Ait te nimis parcum eſſe in faciendo ſumptu.* Si. *Mene?* Da. *Te. Vix, inquit, decem drachmarum pretio obſonia emit. Num filio nuptias videtur apparare? Quem, inquit, invitabo ad cœnam meorum æqualium, maxime nunc in hac nuptiarum celebritate? Et quod tuâ veniâ hîc abſente filio dicere debeo, tu quoque parce nimium ſumptum facis: non laudo iſtud.* Si. *Tace.* Da. *Ego ſollicitavi animum Simoni meis verbis, & in ſuſpicionem adduxi, nos credere nuptias eum ſimulare.* Si. *Ego providebo ut hæc decenter parentur & fiant. Quidnam hoc rei eſt? quidnam ſibi vult hic vetus fraudum architectus? Nam ſi hîc, in his nuptiis quicquam impedimenti eſt; hem, in hoc rerum cardine præcipue verſatur hujus impedimenti caput.*

ANNOTATIONES.

23 *Quod dicendum hic ſiet.*] Id eſt, hîc inter nos, non alibi.

26 *Veterator.*] Impoſturis aſſuetus.

ACTUS III. SCENA I.

MYSIS. SIMO. DAVUS. LESBIA. GLYCERIUM.

My. ITA pol quidem res eſt, ut dîxti Leſbia:
Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.
Si. Ab Andria eſt ancilla hæc. quid narras? *Da.* ita eſt.
My. Sed hic Pamphilus. *Si.* quid dicit? *My.* firmavit fidem. *Si.* hem.

My. *Ita pol quidem res ſe habet, ut dixiſti Leſbia: non facile invenietur vir conſtantis fidei erga mulierem.* Si. *Ex Andriæ familia eſt hæc ancilla. quid narras?* Da. *Ita eſt.* My. *Sed hic Pamphilus.* Si. *Quid illa dicit?* My. *Fidem, quam dederat, confirmavit.* Si. *Hem.*

ANNOTATIONES.

Laudat hîc in principio hujus Scenæ, Myſis Pamphilum à fidei conſtantia ergà Glycerium.

4 *Sed hic Pamphilus.*] Myſis pergit laudare Pamphilum, non attendens ad Simonis verba, ſed alloquens Leſbiam: Itaq; ſenſus eſt, Vix invenias virum fidelem mulieri, ſed hic Pamphilus ita fidelis eſt Glycerio, ut fidem, quam ei dederat ſe eam ducturum, confirmaverit, pollicendo ei, ſe, quod peperiſſet, educaturum, cum poſſet exponere. Exinde inter ſe ſeorſum colloquuntur.

Da. Uti-

Da. Utinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.
My. Nam quod peperiſſet, juſſit tolli. *Si.* ô Jupiter!
Quid ego audio? actum eſt, ſiquidem hæc vera prædicat. (timum.
Le. Bonum ingenium narras adoleſcentis. *My.* op-
Sed ſequere me intrò, ne in mora illi ſis. *Le.* ſequor.
Da. Quod remedium nunc huic malo inveniam? *Si.* quid hoc?
Adeon' eſt demens ex peregrina? jam ſcio: ah!
Vix tandem ſenſi ſtolidus. *Da.* quid hic ſenſiſſe ait?
Si. Hæc primum adſertur jam mihi ab hoc fallacia.
Hanc ſimulant parere, quo Chremetem abſterreant.
Gl. Juno Lucina, fer opem, ſerva me, obſecro.
Si. Hui, tam cito? ridiculum: poſtquam ante oſtium
Me audivit ſtare, approperat: non ſat commode
Daviſa ſunt temporibus tibi, Dave, hæc. *Da.* mihin'?
Si. Num immemor es diſcipuli? *Da.* ego, quid narres, neſcio.
Si. Hiccine ſi me imparatum in veris nuptiis
Adortus eſſet, quos mihi ludos redderet?
Nunc hujus periclo fit: ego in portu navigo.

Da. *Utinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.* My. *Nam quem partum illa edidiſſet, ille juſſit educari.* Si. *O Jupiter! quid ego audio? actum eſt de nobis, ſi modo ea vera ſunt, quæ hæc ancilla prædicat.* Le. *Mores bonos narras adoleſcentis.* My. *Optimos. ſed ſequere me intrò, ne tardius ad illam venias.* Da. *Quale remedium nunc huic malo inveniam?* Si. *Quid hoc rei eſt? adeóne Pamphilus inſanit ex amore hujus peregrinæ? Jam tandem novi rem omnem: ah, vix tandem intellexi ſtultus ego hanc fallaciam.* Da. *Quid hic ſe intellexiſſe ait?* Si. *Hæc primùm jam mihi intenditur à Davo fallacia. Hanc ſimulant parere, ut deterreant Chremetem à nuptiis faciendis.* Gl. *Juno Lucina, fer opem, ſerva me, obſecro.* Si *Hui, tam citò Glycerium parit? Riſu digna res: ut primum illa me audivit ante oſtium ſtare, feſtinat parturire: hæc, Dave, non ſatis apte tibi per tempora diſpoſita ſunt.* Da. *Mihine hoc dicis?* Si. *Num ita obliviſceris, & negligis Pamphilum diſcipulum tuum, ut eum tam male doceas?* Da. *Ego minime intelligo quid dicas.* Si. *Si me bis improvidum fallaciarum ſuarum, parantem veras nuptias filio, aggreſſus eſſet, quot modis me fuiſſet ludificatus? nunc ejus periculo hæc à me ſimulantur: res vero meæ in tuto ſunt poſitæ.*

ANNOTATIONES.

10 *Quod remedium.*] Simo ex ſermone Myſis ad Leſbiam, audiverat ea quæ Pamphilus pollicitus fuerat Glycerio, in confirmationem fidei datæ: propterea ſolicitus Davus quærit; qua arte avertat mala, quæ ex improvidâ Myſis narratione accidere poterant; idcirco jam dixerat; *Utinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.*

16 *Hui, tam citò?*] *Hui* Interjectio eſt admirantis, iraſcentis; interdum etiam irridentis, qualis hic eſt.

19 *Num immemores, Dave, diſcipuli?*] Alii legunt in nominativo plurali; Num immemores diſcipuli tui ſunt præceptorum, quæ eis tradidiſti? Hi diſcipuli tui ſunt, Pamphilus, Myſis, & Leſbia, quos Simo ait magiſtrum habere Davum in nectendis dolis, & magiſtri præcepta imprudenter obſervare, atque exequi.

ACTUS III. SCENA II.

LESBIA. ARCHILLIS. SIMO. DAVUS.

Le. ADhuc, Archillis, quæ adſolent, quæq; oportent
Signa ad ſalutem eſſe, omnia huic eſſe video.
Nunc primum fac, iſtæc ut lavet: poſt deinde,

Le. *Adhuc, Archillis, omnia ſigna, quæ ſolent, quæque oportet indicare ſalutem decumbentium ex partu, huic puerperæ adeſſe video. Nunc primum fac, ut iſta lavet: deinde date ei bibere.*

ANNOTATIO.

3 *Fac, ut iſtæc lavet:*] Lavet de balneo intelligendum eſt, Lavabant laſſi, peregre venientes. Plaut. in Truculento; in Epidico, Act. V. Sc. I. Et *lavatrina* balneum domeſticum.

Quod

Quod juſſi, ei date bibere, & quantum imperavi,
Date : mox ego huc revertor.
Per ecaſtor ſcitus puer natus eſt Pamphilo.
Deos quæſo, ut ſit ſuperſtes : quandoquidem ipſe eſt ingenio bono,
Cumque huic veritus eſt optumæ adoleſcenti facere injuriam.
Si. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te eſſe ortum ? *Da.* quidnam id eſt ?
Si. Non imperabat coram, quid opus facto eſſet puerperæ :
Sed poſtquam egreſſa eſt, illis, quæ ſunt intus, clamat de via.
O Dave, itan' contemnor abs te ? aut itane tandem idoneus dolis ?
Tibi videor eſſe, quem tam aperte fallere incipias
Saltem accurate, ut metui videar certe, ſi reſciverim. (*Si.* edixin' tibi ?
Da. Certe hercle nunc hic ſe ipſus fallit, haud ego.
Interminatus ſum, ne faceres ? num veritus ? quid rettulit ?
Credon' tibi hoc nunc, peperiſſe hanc e Pamphilo ?
Da. Teneo, quid erret : quid ego agam, habeo. *Si.* quid taces ?
Da. Quid credas ? quaſi non tibi renunciata ſint hæc ſic fore.
Si. Mihin' quiſquam ? *Da.* eho, an tute intellexti hoc adſimulari ? *Si.* irrideor.
Da. Renunciatum eſt : nam quî iſtæc ibi incidit ſuſpicio ?
Si. Quî ? quia te noram. *Da.* quaſi tu dicas, factum id conſilio meo.
Si. Certe enim ſcio. *Da.* non ſatis me pernoſti etiam, qualis ſim, Simo.
Si. Egone te ? *Da.* ſed, ſi quid narrare occœpi, continuo dari
Tibi verba cenſes. *Si.* falsò. *Da.* itaque hercle nihil jam mutire audeo.

quod præſcripſi, & quantum imperavi : ſtatim poſt redibo huc. Ecaſtor, puer valde pulcher & elegans natus eſt Pamphilo. Deos precor, ut vitalis ſit, & incolumis: quoniam certe pater ejus bono eſt ingenio, & veritus eſt facere injuriam huic bonæ adoleſcenti mulieri. Si. *O Dave ! quis non credat, qui te noverit, hóc etiam à te eſſe inventum ?* Da. *Quidnam id eſt ?* Si. *Leſbia obſtetrix non precipiebat ipſi puerperæ, coram in cubiculo, quæ facienda erant : ſed poſtquam exivit foras, mulieribus, quæ ſunt intus, maluit imperare clamando è via. O Dave, itane contemnor à te ? aut itane tandem videor tibi aptus & opportunus, quem tam manifeſte fallere incipias dolis ? Saltem aſtute, non tam aperte me decipias, ut ego videar metui à te, non ſtolidus, & excors æſtimari, idque certe, ſi reſciverim.* Da. *Certe hercle hic ſe ipſe nunc fallit, non ego illum.* Si. *Nonne edixi tibi, & minando vetui, ne tu faceres aliquam nuptiis fallaciam ? Num veritus es ? Quid profuit edicere, & minari ? Putaſne me tibi credere hoc, peregrinam hanc à Pamphilo gravidiam factam filium ei peperiſſe ?* Da. *Scio in quo Simo fallatur : ego paratum habeo, quid agam.* Si. *Quid taces ?* Da. *Cur credas hanc peregrinam peperiſſe ? Quaſi vero non tibi renunciatum ſit hæc eventura eſſe.* Si. *Mihine quiſquam renunciavit ?* Da. *Eho ! an per te ſolus intellexti fingi hoc ; Glycerium peperiſſe ?* Si. *Irrideor.* Da. *Renunciatum eſt tibi ſic fore : nam unde hanc ſuſpicionem aliter habere potuiſti ?* Si. *Unde ? Quia noram ingenium tuum.* Da. *Ita loqueris, quaſi credas id factum fuiſſe meo conſilio.* Si. *Certe enim ſcio ſic eſſe.* Da. *Non ſatis perfecte noviſti, qualis ſim, Simo.* Si. *An ego non ſatis novi te ?* Da. *Sed ſi quid narrare incepi, ſtatim te falli opinaris.* Si. *Falſo id opinor, ſcilicet.* Da. *Itaque mehercle nihil jam, ne mu quidem dicere audeo.*

ANNOTATIONES.

7 *Ut ſi ſuperſtes :*] Olim parentes precabantur, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, id eſt, ſuper viverent : Unde ſuperſtitionem dictam eſſe ait Cicero 2. de Nat. Deor. Mart. lib. VII. epig. xcv.

25 *Jam mutire adeo.*] *Mu* canum eſt, inquit Chariſius, ſicut *gru* porcorum ; unde grunnire. Et mutiunt canes, cum incipiunt irritari.

Si. Hoc ego ſcio unum, neminem peperiſſe hîc. *Da.* intellextin' ? (oſtium.
Sed nihilo ſeciu' mox deferent puerum huc ante
Id ego jam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut ſis ſciens :
Ne tu hoc mihi poſterius dicas, Davi factum conſilio, aut dolis. (tam volo.
Prorſus à me opinionem hanc tuam eſſe ego amo-
Si. Unde id ſcis? *Da.* audivi, & credo. multa concurrunt ſimul,
Quî conjecturam hanc nunc facio. jam primum hæc ſe a Pamphilo (poſtquam videt
Gravidam dixit eſſe : inventum eſt falſum. nunc,
Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico
Obſtetricem accerſitum ad eam, & puerum ut adferret ſimul.
Hoc niſi fit, puerum ut tu videas, nil moventur
Si. Quid ais? cum intellexeras (nuptiæ.
Id conſilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
Da. Quis igitur eum ab illa abſtraxit niſi ego? nam omnes nos quidem
Scimus, quam miſere hanc amarit : nunc ſibi uxorem expetit.
Poſtremo id mihi da negotî : tu tamen idem has nuptias (deos.
Perge facere ita, ut facis : & id ſpero adjuturos
Si. Imo abi intrò : ibi me opperire, &, quod parato opus eſt, para.
Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.
Atq; haud ſcio an, quæ dixit, ſint vera omnia :
Sed parvi pendo : illud mihi multo maxumum eſt,
Quod mihi pollicitus eſt ipſe gnatus. Nunc Chremem
Conveniam : orabo gnato uxorem : id ſi impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitus eſt, haud dubium eſt mihi,
Si nolit, quin eum merito poſſim cogere. (mem.
Atq; adeo in tempore eccum ipſum obviam Chre-

Si. *Hoc ego unum ſcio, nullam mulierem peperiſſe hic in domo Glycerii.* Da. *An certò ſcis illud? Sed quicquid ſcias, tamen ancillæ Glycerii mox deponent infantem ante oſtium noſtrum. Id ego jam nunc tibi prædico, here, factum iri, ut certior ſis : ne tu hoc poſtea dicas factum eſſe Davi ſuaſis, & fraudibus. Omninò hanc omnem ſuſpicionem tuam a me depulſam eſſe volo.* Si. *Unde tu ſcis hanc Glycerium peperiſſe?* Da. *Audivi, & credo. Multa concurrunt, unde hanc conjecturam nunc facio. jam primùm hæc ſe dixit gravidam eſſe ex Pamphilo : hoc falſum eſſe compertum eſt. nunc poſtquam videt nuptias apparari domi, ſtatim ancilla miſſa eſt ab illa Glycerio, vocatum obſtetricem ad ipſam, ut ſimul afferret aliquem puerum ſuppoſititium. Hoc niſi fiet, & puerum allatum videas, ab illis turbari nequeunt nuptiæ.* Si. *Quid ais? Poſtquam intellexeras eas id conſilii capere, cur non id illicò Pamphilo renunciaſti?* Da. *Quis igitur eum à Glycerio abſtraxit, niſi ego? Nam certe nos quidem omnes ſcimus, quam perdite ille hanc amarit : Nunc ſibi uxorem exoptat dari. Poſtremo, da mihi id negotii, ut caveatur à poſitione pueri ante fores tuas : tu tamen perge apparare omnia ad nuptias, ut facis : & id ſpero adjuturos deos.* Si. *Imo abi intrò : ibi me exſpecta, & ea apparа, quæ apparari opus eſt : Davus non perſuaſit mihi, ut ea quæ dixit, omnino huic crederem : & fortaſſe omnia quæ dixit, ſunt vera ; ſed parvi hoc facio : illud autem omnium plurimi facio, quod mihi ipſe filius pollicitus eſt, uxorem ſe accepturum, quam darem. Nunc Chremetem conveniam : eum orabo ut uxorem filiam det filio meo : Id ſi impetro ; quid malim alio tempore, quam hodie has fieri nuptias? Nam non dubium eſt mihi, quin filium poſſim pro patria poteſtate cogere, ſi nolit præſtare, quod mihi pollicitus eſt. Atque etiam opportune ecce Chremes mihi obviam venit.*

ANNOTATIONES.

32 *Quî conjecturam hanc nunc facio :*] *Qui*, pro quomodo, unde & pro omnibus caſibus ponitur, apud Plautum atque alios Comicos.

41 *Id mihi da negotî :*] Silicet (ut vult Donatus) ut caveatur à poſitione pueri ante oſtium. Alii volunt, id mihi da negotii ; ut efficiam, quò Pamphilus uxorem velit.

ACTUS

ACTUS III. SCENA III.

SIMO. CHREMES.

Si. JUbeo Chremetem. *Ch.* oh! te ipſum quærebam. *Si.* & ego te. *Ch.* optato advenis.
Aliquot me adière, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id viſo, tune, an illi inſaniant.
Si. Auſculta pauca: & quid ego te velim, & tu quod quæris, ſcies.
Ch. Auſculto: loquere, quid velis.
Si. Per ego te Deos oro, & noſtram amicitiam, (Chreme,
Quæ incepta a parvis cum ætate accrevit ſimul;
Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus tibi poteſtas ſumma ſervandi datur;
Ut me adjuves in hac re: atque ita, uti nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. *Ch.* ah, ne me obſecra:
Quaſi hoc te orando à me impetrare oporteat.
Aliam eſſe cenſes nunc me, atq; olim, cum dabam?
Si in rem eſt utrique, ut fiant, accerſi jube:
Sed ſi ex ea re plus mali eſt, quam commodi
Utrique; id oro te, in commune ut conſulas,
Quaſi illa tua ſit, Pamphilique ego ſim pater.
Si. Imo ita volo, itaque poſtulo ut fiat, Chreme:
Neque poſtulem abs te, niſi ipſa res moneat. *Ch.* quid eſt?
Si. Iræ ſunt inter Glycerium & gnatum. *Ch.* audio.
Si. Ita magnæ, ut ſperem poſſe avelli. *Ch.* fabulæ.
Si. Profecto ſic eſt. *Ch.* ſic hercle, ut dicam tibi:
Amantium iræ amoris integratio eſt.
Si. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus da- (tur.

Si. *Salvere Chremetem volo.* Ch. *O! teipſum quærebam.* Si. *Et ego te.* Ch. *Optatus advenis. Aliquot me convenerunt, qui dicebant, ex te ſe audiviſſe, hodie filiam meam nubere filio tuo: ob id venio huc, ut videam, tune, an illi inſaniant.* Si. *Pauca, quæ dicam, attente audi: & cur ego te alloqui volo, & tu, quod à me quæris, diſces.* Ch. *Audio: loquere, quæ velis.* Si. *Chreme, ego te per Deos oro, & noſtram amicitiam, quæ incepta inter nos, cum parvi adhuc eſſemus, accrevit ſimul cum annis noſtris creſcentibus; perque unicam filiam tuam, & filium meum, cujus ſervandi poteſtas ſumma tibi datur, ut me adjuves in ejus ſalute conſervanda: atque ita nuptiæ inter illum, & filiam tuam fiant, quemadmodum eæ fuerant futuræ.* Ch. *Ah noli me obſecrare: quaſi hoc, ſi juſtum ſit id, orando te à me impetrare oporteat. An alium me opinaris eſſe, atque olim eram, cum ultro filiam meam offerebam in uxorem filio tuo? Si hoc utrique noſtrûm utile eſt, ut hæ nuptiæ fiant, jube filiam meam ad eas faciendas advocari: ſed ſi ex ea re plus mali, quàm commodi utrique plus eventurum eſt; id oro te, ut mei, tuique rationem æque habeas, tanquam filia mea tua ſit, & filius tuus meus.* Si. *Quin ego ita volo, ut dicis: itaque ut fiat poſtulo, Chreme, neque id à te poſtulare velim, niſi re ipſa præſens occaſio id ſuadeat.* Ch. *Quid eſt?* Si. *Iræ ſunt inter Glycerium & Pamphilum.* Ch. *Audio vero.* Si. *Ita graves, ut ſperem filium hunc ab illa poſſe abſtrahi.* Ch. *Fabulæ meræ.* Si. *Profectò ſic eſt, ut dico.* Ch. *Sic etiam eſt, ut dicam tibi: Amantium iræ amoris inſtauratio eſt.* Si. *Hem, id te oro, ut malo occurramus, dum ſe dat occaſio opportuna.*

ANNOTATIO.

6 *Per ego te Deos oro.*] *Per* in obteſtationibus, & adjurationibus ſolet ſeparari à ſuo accuſativo, interjectio nominativo, qui ſæpiſſime eſt, *ego*, ut ſcribit Valla. Virgil. 4. Æn.

Mene fugis? per ego has lacbrymas, dextraque tuam te.

Seneca in Agamemnone,

Per te parentis memoriam obteſtor mei.

Plaut. in Menæch. Act. V.

Per ego vobis Deos atque homines dico.

Idem. in Bacchid. Act. V. Sc. V.

Feſtus: *Ob vos ſacro, in quibuſdam precationibus eſt, pro, vos obſecro; ut & ſub vos placo, pro ſupplico.*

Dumque ejus lubido occluſa eſt contumeliis;
Prius quam harum ſcelera & lacrumæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad miſericordiam,
Uxorem demus. ſpero cônſuetudine, &
Conjugio liberali devinctum, Chreme,
Dehinc facilé ex illis ſeſe emerſurum malis.
Ch. Tibi ita hoc videtur: at ego non poſſe arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
Si. Quî ſcis ergo iſtuc, niſi periculum feceris?
Ch. At iſtuc periclum in filia fieri, grave eſt.
Si. Nempe incommoditas denique hunc omnis redit;
Si eveniat, quod, Dî prohibeant, diſceſſio:
At ſi corrigitur, quot commoditates, vide.
Principio amico filium reſtitueris:
Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.
Ch. Quid iſtuc? ſi ita iſtuc animum induxti eſſe utile;
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
Si. Merito te ſemper maximum feci, Chreme.
Ch. Sed quid ais? *Si*. quid? *Ch*. quî ſcis eos nunc diſcordare inter ſe?
Si. Ipſus mihi Davus, qui intimus eſt eorum conſiliis, dixit:
Et is mihi ſuadet, nuptias, quantum queam, ut maturem.
Num cenſes faceret, filium niſi ſciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus audies verba. heus, evocate huc Davum:
Sed eccum, video ipſum foras exire.

dumque ejus libido repreſſa eſt injuriis acceptis; priuſquam harum mulierum fallaciæ & lacrimæ ſimulatæ reducunt ejus animum ægrum amore ad miſericordiam, uxorem illi demus filiam tuam. ego ſpero illum, Chreme, ingenuæ uxoris converſatione, & conjugio devinctum, deinde facile ex illis malis, & perdito amore ſe expediturum. Ch. *Ita tibi videtur: at ego non arbitror eum poſſe inde facile emergere, neque filiam meam perpetuò habere conjugem, neque me perpeti ei ſuperinduci amicam ab illo.* Si. *Quomodo igitur id ſcis, niſi expertus ſis?* Ch. *At iſtud experiri in filia difficile, & moleſtum eſt.* Si. *Nempe incommoditas in ſumma huc omnis recidit; ſi eveniat (quod Dii avertant) inter eos ſeparatio; ſi vero corrigitur & reſipiſcit, vide quot commoditates inde naſcentur. primum amico filium reſtitueris: tibi generum firmum, & filiæ maritum invenies.* Ch. *Quid iſtud? fiat ut petis. ſi id tibi perſuaſiſti eſſe utile; nolo tibi ullum commodum in me claudi, & auferri.* Si. *Merito te ſemper, ut amicum verum, maximi feci, Chreme.* Ch. *Sed quid ais?* Si. *Quid quæris?* Ch. *Unde ſcis Pamphilum, & Glycerium nunc inter ſe diſſidere & diſcordare?* Si. *Ipſe Davus, qui interiora eorum conſilia novit, id mihi dixit: & is mihi ſuadet ut nuptias accelerem, quam maxime poſſim. Putaſne id mihi ſuaderet, niſi ſciret filium meum hæc eadem velle? Tu ipſe jam ejus verba audies. hem, accerſite ad me Davum: ſed ecce video ipſum prodire domo.*

ANNOTATIONES.

40 *Quid iſtuc?*] Verbum hoc poſt multas preces aſſenſionem ſignificat. Sic Heautontim.

Quid iſtuc? quandoquidem ducenda eſt, ego abeo propemodum, quam volo.

Et in Adelph.

Quid iſtuc? dabitur quidem, quando hic volt.

47 *Adeo.*] Sæpe ſumitur pro *quoque*, ut hic.

48. *Sed eccum.*] Pro *ecce eum*, veteres dixerunt, & *ellum*, pro *ecce illum*.

ACTUS III. SCENA IV.

Davus. Simo. Chremes.

Da. AD te ibam. *Si.* quidnam eſt? *Da.* Cur non accerſitur? jam adveſperaſcit. *Si.* audin' tu illum?
Ego dudum non nil veritus ſum, Dave, abs te, ne faceres idem,
Quod volgus ſervorum ſolet; dolis ut me deluderes,
Propterea quod amat filius. *Da.* egon' iſtuc facerem? *Si.* credidi:
Idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam. *Da.* quid? *Si.* ſcies:
Nam propemodum habeo tibi jam fidem. *Da.* tandem agnoſti, qui ſiem.
Si. Non fuerant nuptiæ futuræ. *Da.* quid? non? *Si.* ſed eâ gratiâ
Simulavi, vos ut pertentarem. *Da.* quid ais? *Si.* ſic res eſt. *Da.* vide.
Nunquam quivi ego iſtuc intelligere: vah conſilium callidum!
Si. Hoc audi: ut hinc te juſſi introire, opportune hic fit mihi obviam.
Da. Hem! numnam periimus? *Si.* narro huic, quæ tu dudum narraſti mihi.
Da. Quidnam audio? *Si.* gnatum ut det oro, vixque id exoro. *Da.* occidi.
Si. Hem! quid dixti? *Da.* optume, inquam, factum. *Si.* Nunc per huc nulla eſt mora.
Ch. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio.
Si. Nunc te oro, Dave, quoniam ſolus mihi effeciſti has nuptias,

Da. *Ad te ibam, here!* Si. *Quidnam eſt?* Da. *Cur Philumena, deſponſa uxor Pamphilo, non accerſitur? Jam veſpera prope eſt.* Si. *Audiſne tu illum, Chreme? Ego jam pridem, Dave, à te id veritus ſum, ne faceres idem, quod plerique ſervi facere ſolent; ut me dolis deluderes, propterea quod amat filius, cui ad amorem magiſter fueras.* Da. *Egone id facerem in te?* Si. *Id credidi: atque etiam id metuens, quòd nunc dicam, te & Pamphilum celavi.* Da. *Quid eſt?* Si. *Scies: Nam prope tibi jam credo.* Da. *Tandem, qui ſim cognoviſti.* Si. *Nuptiæ, quas dicebam me parare, non fuerant futuræ.* Da. *Quid? non?* Si. *Sed ea de cauſa ſimulavi eas mox faciendas, ut vos, quid animi haberetis ad eas, explorarem.* Da. *Quid ais?* Si. *Sic res ſe habet.* Da. *Vide. Nunquam ego intelligere potui te id ſimulare. Vah conſilium prudens, & cautum!* Si. *Audi: poſtquam hinc te juſſi introire domum, opportune Chremes mihi fit obviam.* Da. *Hem! nonne periimus?* Si. *Tunc narravi illi, quæ tu pridem dixiſti mihi.* Da. *Quidnam ego audio?* Si. *Filiam ut det filio meo oro, idque ægre precibus ab eo impetro.* Da. *Interii.* Si. *Hem! quid dixiſti?* Da. *Optime, inquam, feciſti.* Si. *Nunc per Chremetem nulla dilatio eſt, quin nuptiæ fiant.* Ch. *Domum modò ibo: ut nuptiæ apparentur dicam: atque ad vos, quod actum fuerit, celeriter renunciabo.* Si. *Nunc te oro, Dave, quoniam ſolus mihi tuo conſilio effeciſti, ut hæ nuptiæ peragerentur.*

Annotationes.

2 *Jam adveſperaſcit.*] Ex ritu nuptiarum hoc dictum eſt. Noctu enim uxor ducebatur in domum mariti, prælatis facibus.

10 *Vah.*] Interjectio eſt lætantis, irridentis, inſultantis, mirantis, & blandientis, qualis hic eſt.

12 *Hem! numnam periimus?*] Interjectio metuentis: & hoc ſummiſſe Davus dicit.

Da. Ego

Da. Ego vero ſolus. *Si.* corrigere mihi gnatum
porro enitere.
Da. Faciam hercle ſedulò. *Si.* potes nunc, dum
animus iratus eſt.
Da. Quieſcas. *Si.* age igitur : ubi nunc eſt ipſus ?
Da. mirum, ni domi eſt.
Si. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi,
dicam itidem illi. *Da.* nullus ſum.
Quid cauſæ eſt, quin hinc in piſtrinum recta pro-
ficiſcar via ? (omnia :
Nihil eſt preci loci relictum : jam perturbavi
Herum ſefelli : in nuptias conjeci herilem fi-
lium : (vito Pamphilo.
Feci hodie, ut fierent, inſperante hoc, atque in-
Hem aſtutia ! quòd ſi quiêſſem, nihil eveniſſet mali :
Sed eccum, ipſum video : occidi :
Utinam mihi eſſet aliquid hîc, quo nunc me præ-
cipitem darem.

Da. *Ego verò ſolus id quidem feci.* Si. *Poſthac labora filium meum emendare.* Da. *Dabo ſedulò operam, ut hoc faciam.* Si. *Potes nunc, dum animus ejus ira commotus eſt in Glycerium.* Da. *Fiet ; quieſcas.* Si. *Age igitur. Ubi nunc ipſe eſt Pamphilus ?* Da. *Mirum, ſi alibi eſt quam domi.* Si. *Ibo ad eum atque eadem hæc, quæ dixi tibi, ſimiliter illi dicam.* Da. *Omninò de me actum eſt. Quæ cauſa impedit, quin rectâ viâ proficiſcar in priſtinum ? Nullus precibus locus relictus eſt, quibus veniam impetrem : omnia turbis permiſcui : herum ſefelli Simonem : ejus filium in nuptias præcipitavi : feci ut illæ fierent, nullo modo hanc rem ſperante, ac nolente Pamphilo. O ſubtiles aſtutias ! quòd ſi nihil moviſſem, & quietus ſediſſem, nihil accidiſſet mali : ſed ecce, Pamphilum ipſum video : funditus perii : utinam hîc eſſet aliquod præcipitium, in quod me dejicerem.*

ANNOTATIO.

17 Da. *Ego verò ſolus.*] Eſt repetitio ſecum iraſcentis.

ACTUS III. SCENA V.

PAMPHILUS. DAVUS.

Pa. UBI illic ſcelus eſt, qui me perdidit ? *Da.*
perii. *Pa.* atque hoc confiteor,
Jure obtigiſſe : quandoquidem tam iners, tam nul-
li conſilii (tili ?
Sum : ſervon' fortunas meas me commiſiſſe fu-
Ergo pretium ob ſtultitiam fero : ſed inultum id
nunquam a me auferet.
Da. Poſthac incolumem ſat ſcio fore me, nunc ſi
evito hoc malum.
Pa. Nam quid ego nunc dicam patri ? negabon'
velle me, modò

Pa. *Ubi eſt ſceleràtus ille, qui me perdidit ?* Da. *Perii.* Pa. *Atque hoc confiteor, merito meo mihi accidiſſe : quandoquidem tam ſtolidus, & imprudens ſum : an oportuit fortunas meas me committere ſervo, levi & garrulo ? Ergo præmium fero ſtultitiæ meæ : ſed impune id nunquam feret.* Da. *Si hoc periculum, quod imminet, nunc evito, ſat ſcio, me poſthac ab alio quovis liberum fore.* Pa. *Sed quid ego nunc dicam patri ? negabone me velle uxorem, qui modò.*

ANNOTATIONES.

1 *Ubi illic ſcelus eſt.*] *Illic* pronomen eſt comicum, & tritum uſu vulgi. *Scelus* pro ſceleſto. Sic Græci ſubſtantivo utuntur pro Adjectivo. Dicitur, *ille ſcelus*, relatione non ad vocem *ſcelus*, ſed ad rem ſignificatam, ſcilicet Davum.

2 *Tam nulli conſilii.*] Priſcianus tradit in Inſtitutionibus Grammaticis octo illa nomina, *unus, ullus, uter, nullus, totus, ſolus, alius,* & *alter*, Veteres inflectere conſueviſſe ut alia nomina primæ, & ſecundæ declinationis.

Qui ſum pollicitus ducere? quâ fiduciâ id facere
audeam?
Nec; quid me nunc faciam, ſcio. *Da.* nec de me
equidem, atque id ago ſedulò.
Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo ali-
quam producam moram. *Pa.* oh.
Da. Viſus ſum. *Pa.* ehodum, bone vir, quid ais?
viden' me conſiliis tuis.
Miſerum impeditum eſſe? *Da.* at jam expediam.
Pa. expedies? *Da.* certe, Pamphile.
Pa. Nempe ut modò. *Da.* imo melius ſpero.
Pa. oh! tibi ego ut credam, furcifer?
Tu rem impeditam & perditam reſtituas? hem!
quo fretus ſum, (nuptias.
Qui me hodie ex tranquilliſſima re conjeciſti in
An non dixi hoc eſſe futurum? *Da.* dixti. *Pa.* quid
meritus? *Da.* crucem.
Sed paululum ſine ad me ut redeam: jam aliquid
diſpiciam. *Pa.* hei mihi!
Cum not habeo ſpatium, ut de te ſumam ſuppli-
cium, uti volo:
Namque hocce tempus, præcavere mihi me, haud
te ulciſci, ſinit.

pollicitus ſum me ipſi obſequuturum? quâ confidentiâ id facere audeam? Nec quid nunc de me faciam, ſcio. Da. *Nec ego quoque quid de me faciam: et ſi ego id ago diligenter, ut ſciam quid de me facere poſſim. Dicam Pamphilo me aliquid jam inventurum, ut huic malo nuptiarum aliquam dilationem temporis afferam.* Pa. *Oh.* Da. *Viſus ſum à Pamphilo.* Pa. *Ehodum, bone vir, quid ais? Videſne me miſerum eſſe impeditum tuis conſiliis, quibus me in has nuptias conjeciſti?* Da. *At jam expediam.* Pa. *Expedies?* Da. *Certe id efficiam, Pamphile.* Pa. *Nempe ut modò expediviſti.* Da. *Imo melius, ut ſpero.* Pa. *Oh furcifer! Egone tibi credam? Tu rem tot difficultatibus implicatam & deſperatam reſtituere poteris? Hem! quo homine innixus ſum, qui me hodie ex tranquilliſſimo ſtatu, in has nuptias moleſtas conjeciſti. An non dixi hoc malum eventurum eſſe?* Da. *Dixiſti.* Pa. *Quâ pœnâ dignus es?* Da. *Cruce. Sed paululum permitte ut recipiam animum: jam aliquid conſilium diſquiram.* Pa. *Hei mihi! cum non habeo ſpatium temporis ad te puniendum, ut volo: nam hoc breve tempus permittit mihi conſulere rebus meis, non de te pœnas ſumere.*

ANNOTATIONES.

10 *Ehodum.*] Interjectio ad ſe vocantis.
12 *Oh!*] Admirantis eſt, cum contemptu, ut mox infra, *Oh! tibi ego ut credam, furcifer?*

ACTUS IV. SCENA I.

CHARINUS. PAMPHILUS. DAVUS.

Ch. HOccine credibile eſt, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ſiet,
Ut malis gaudeat alienis, atque ex incommodis

Ch. *Hoc-ne credi, aut verbis exprimi poteſt, ut tanta veſania cuiquam à natura inſita ſit, ut malis gaudeat aliorum, atque ex incommodis*

ANNOTATIO.

3 *Ut malis gaudeat.*] *Gaudeant*, alii legunt. Si *gaudeant* legas, cum Terentius dixiſſet *cuiquam*, numerus erit pluralis pro ſingulari: ut alibi idem Poëta; *Si quiſquam eſt, qui ſtudere ſe placeat bonis quamplurimus & minime multos lædere; in his Poëta nomen profitetur ſuum.* Sic Plaut. in Corcul. Act. I. Sc. V. *Sua quiſque habeant, quod ſuum eſt.* Virg. *Quiſque ſuos patimur manes.* Iterum Plaut. in Captivis; *Ubi quiſque vident, eunt obviam:* Sunt enim ſigna univerſalia; *quiſque, quiſquam, quicunque.*

Alterius

Alterius ſua ut comparet commoda? ah,
Idne eſt verum? Imo id genus eſt hominum peſſumum,
In denegando modò queis pudor eſt paululum:
Poſt ubi jam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſario ſe aperiunt, & timent;
Et tamen res cogit eos denegare: ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,
Proximus ſum egomet mihi. attamen ubi fides,
Si roges; nihil pudet: hîc, ubi opus eſt,
Non verentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, & cum eo injuriam hanc expoſtulem?
Mala ingeram multa: atque aliquis dicat, Nihil promoveris. (morem geſſero.
Multum: moleſtus certe ei fuero, atque animo
Pa. Charine, & me & te imprudens, niſi quid Dî reſpiciunt, perdidi. (ſolviſti fidem.
Ch. Itane imprudens? tandem inventa eſt cauſa;
Pa. Quî tandem? *Ch.* etiam nunc me ducere iſtis dictis poſtulas?
Pa. Quid iſtuc eſt? *Ch.* poſtquam me amare dixi, complacita eſt tibi.
Heu me miſerum, quum tuum animum ex animo ſpectavi meo!
Pa. Falſu' es? *Ch.* non tibi ſatis eſſe hoc viſum ſolidum eſt gaudium,
Niſi me lactaſſes amantem, & falſa ſpe produceres?
Habeas. *Pa.* habeam? ah neſcis quantis in malis verſer miſer,
Quantaſque hic ſuis conſiliis mihi confecit ſolicitudines (te exemplum capit?
Meus carnifex. *Ch.* quid iſtuc tam mirum, ſi de

ſua capiat commoda? Ah, idne eſt verum? certe genus id hominum eſt deterrimum: ſi quid rogentur, tunc his tantummodo paululum in denegando pudoris eſt: poſtea ubi tempus eſt, id, quod promiſerunt præſtari, nunc neceſſariò animum detegunt, audendo cum timore quodam; & tamen pudore abjecto, res petita, quam dare nolunt, cogit eos denegare: tunc eorum oratio impudentiſſima talis eſt: Quis tu es? quâ neceſſitudine mihi conjunctus? cur meam rem tibi dem? Heus, licet mihi ſis proximus; tamen ipſe mihi ſum proximior. Quod ſi eos roges, Ubi eſt fides, quam mihi dederas? tunc nullo pudore afficiuntur: hîc, ubi opus eſt, poſtquam jam promiſerunt, vereri fidem datam frangere, non verentur: illic, ubi nihil opus eſt vereri petita denegare, cum nondum promiſerunt, ibi verentur. Sed quid agam? adeamne Pamphilum? & cum eo conquerar de injuria, quam mihi facit, accipiens Philumenam in uxorem, contrà quam mihi promiſerat? injiciam in eum multa maledicta? Quod ſi quis dicet nihil profeceris: multum reſpondebo: Saltem, ſi nihil proficiam; moleſtiam ei exhibuero, atque animo obſequutus fuero. Pa. *Charine, & me, & te imprudens, & inſciens, niſi nos Dii in hac re juvent, perdidi.* Ch. *Itane imprudens feciſti? Tandem inveniſti prætextum fallaciæ. Præclare fidem datam liberaſti ſcilicet.* Pa. *Quid tandem vis dicere?* Ch. *Etiamne quæris me iſtis dictis tuis fallere?* Pa. *Quidnam iſtud eſt, quod mihi objicis?* Ch. *Poſtquam me amare dixi Philumenam, ſtatim etiam placuit illa tibi. Heu me miſerum, qui tuum animum ex meo æſtimavi!* Pa. *Erras valde, Charine, qui ſic de meo ingenio judices.* Ch. *Nonne tibi viſum eſt ſatis hoc eſſe integrum gaudium, niſi me amantem promiſſis foviſſes, & ſpe falſa detineres? Habeas tibi illam.* Pa. *Habeam? Ah neſcis quantis in malis poſitus ſim miſer, quantaſque moleſtias atque ægritudines mihi creaverit Davus hic meus carnifex.* Ch. *Quid iſtud mirum eſt, ſi te imitatur?*

ANNOTATIONES.

7 *Denegando modò queis pudor eſt paululum.*] Don. *Queis pudor paululum adeſt.* Et hic eſt ſenſus; quibus pudor ſolummodò adeſt in denegando, ea, quæ ab his petuntur: poſtquam polliciti ſunt, & tempus eſt promiſſa perfici; tunc neceſſariò ſe aperiunt, timidè tamen: ſed res, quam promiſſam dare nolunt, cogit eos hanc denegare.

20 *Ducere.*] Pro fallere. Græci ὑπάγειν, eadem ſignificatione dicunt. Alii *ſeducere legunt*.

26 *Mihi confecit ſolicitudines.*] Alii *conflavit.*

Pa. Haud iſtuc dicas, ſi cognoris vel me, vel amorem meum.
Ch. Scio, cum patre altercaſti dudum, & is nunc (propterea tibi
Succenſet, nec te quivit hodie cogere illam ut duceres.
Pa. Imò etiam, quo tu minus ſcis ærumnas meas,
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi,
Nec poſtulabat nunc quiſquam uxorem dare.
Ch. Scio: tu coactus tua voluntate es. *Pa.* mane,
Nondum etiam ſcis. *Ch.* ſcio equidem illam ducturum eſſe te.
Pa. Cur me enecas? hoc audi: nunquam deſtitit
Inſtare, ut dicerem eſſe ducturum patri,
Suadere, orare, uſque adeo, donec perpulit.
Ch. Quis homo iſtuc? *Pa.* Davos. *Ch.* Davos? *Pa.* Davos omnia.
Ch. Quamobrem? *Pa.* neſcio: niſi mihi deos ſatis
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultaverim.
Ch. Factum hoc eſt, Dave? *Da.* factum eſt. *Ch.* hem, quid ais, ſcelus?
At tibi Dî dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, ſi omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent, quod, ni hoc, conſilium darent?
Da. Deceptus ſum, at non defatigatus. *Ch.* ſcio.
Da. Hac non ſucceſſit, alia aggrediemur via:
Niſi id putas, quia primò proceſſit parum,
Non poſſe jam ad ſalutem converti hoc malum.
Pa. Imò etiam: nam ſatis credo, ſi advigilaveris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
Da. Ego, Pamphile, hoc tibi pro ſervitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque & dies
Capitis periculum adire, dum proſim tibi.
Tuum'ſt, ſi quid præter ſpem evenit, mî ignoſcere.
Parum ſuccedit quod ago; at facio ſedulò.

Pa. *Si cognoveris vel me, vel amorem meum erga aliam, quam Philumenam; non iſtud dicas.* Ch. *Sat ſcio, tu patri tuo jampridem repugnaſti, & is propterea tibi nunc iraſcitur, nec te potuit cogere, ut Philumenam uxorem duceres.* Pa. *Imò etiam rem ignoras, quò minus cognoſcis miſerias meas, hæ nuptiæ non apparabantur mihi, nec quiſquam vel Simo, vel Chremes de Philumena mihi danda cogitabant.* Ch. *Scio: nemine jubente tuâ voluntate coactus es.* Pa. *Mane, audi, nondum ſcis, ut res ſe omninò habeat.* Ch. *Scio equidem te illam ducturum.* Pa. *Cur me dictis enecas? Hoc audi: hic nunquam ceſſavit me urgere ut patri dicerem me ducturum, ſuadere, orare, eò uſque, donec me tandem impulit invitum ad id faciendum.* Ch. *Quis homo te ad hoc impulit?* Pa. *Davus.* Ch. *Davus?* Pa. *Davus omnia omninò turbavit.* Ch. *Quamobrem?* Pa. *Neſcio ob quam cauſam adeo turbavit omnia: niſi quia Dii, ſat ſcio, mihi irati fuerunt, qui ei aures præbuerim.* Ch. *Hocne factum eſt à te, Dave?* Da. *Factum.* Ch. *At te Dii perdant, ut meritus es. Eho, dic mihi, ſi omnes hunc inimici in has nuptias, quas averſatur, conjicere vellent, quid niſi hoc, quod dediſti conſilium, ei darent?* Da. *Deceptus ſum eventu, at non defatigatus, ut rem in melius referre deſperem.* Ch. *Scio, ſcilicet.* Da. *Hac ratione res non ſucceſſit, aliâ aggrediemur: niſi putas, quia primò parùm feliciter evenit, non poſſe hoc malum jam ad ſalutem referri.* Pa. *Imo verò, puto id poſſe fieri: nam etiam credo facile, ſi diligentem operam dederis, ex unis duas mihi conficies nuptias.* Da. *Ego, Pamphile, cum tuus ſim ſervus, hoc tibi debeo, conari totis viribus, noctesque dieſque mortis periculo me exponere, dummodo tibi utilitatem afferam. Te verò convenit, ſi quid contra exſpectationem tuam evenit, mihi ignoſcere. Si parum ſucceſſit, quod ago; at facio ex animo, & bona fide. Vel, ſi opera mea tibi non placet;*

ANNOTATIONES.

29 *Scio, cum patre altercaſti dudum.*] Ironia.

43 *At tibi Dî.*] *At* principium eſt increpationi aptum. Virg. 2. Æn.

At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis, &c. Horat.

At ô deorum, quiſquis in cœlo regis
Terras, & humanum genus.

44 *Dic mihi.*] Semper hoc *dic mihi* injurioſum eſt, aut curioſiùs interrogantis, ait Donat. in hac fabula, & in Hecyra. Virg. *Dic mihi, Damœta.* Inducitur Menalcas amarè interrogans Damœtam.

Vel

Vel melius tu aliud reperi: me miſſum face.
Pa. Cupio: reſtitue in quem me accepiſti locum.
Da. Faciam. *Pa*. at jam hoc opus eſt. *Da*. hem, ſt,
mane; crepuit à Glycerio oſtium.
Pa. Nihil ad te. *Da*. quæro. *Pa*. hem, nunccine demum? *Da*. at jam hoc tibi inventum dabo.

tu aliud melius reperi: me vero abire jube. Pa. *Cupio: tu vero in eum ſtatum me reſtitue, in quo eram antequam patri promiſiſſem me uxorem ducturum.* Da. *Faciam.* Pa. *At jam opus eſt, ſtatim te hoc facere.* Da. *Hem, ſt, mane; Glycerii oſtium concrepuit.* Pa. *Hoc nihil ad te pertinet, qui attentus eſſe debes conſilio cogitando.* Da. *Id quæro.* Pa. *Hem, an hoc tandem agis?* Da. *At jam hoc inventum tibi dabo.*

ANNOTATIONES.

59 *Hem, ſt, mane.*] *St*, ſi legatur, indicit ſilentium. Nam *ſt*, ſibili ſunt ſilentium imperantes. Plaut. in Epid. Act. II. Sc. II. *St, St, habete animum bonum.*

59 *Crepuit à Glycerio oſtium.*] Ablativus, cum præpoſitione à, eſt loco genitivi, quod frequens eſt Terentio.

ACTUS IV. SCENA II.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVUS.

My. JAM, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, &
mecum adductum (macerare.
Tuum Pamphilum: tu modo, anime mi, noli te
Pa. Myſis. *My*. quid eſt? hem Pamphile, optime
mihi te offers. *Pa*. quid eſt? (nias:
My. Orare juſſit, ſi ſe ames, hera, jam ut ad ſeſe ve-
Videre ait te cupere. *Pa*. vah, perii: hoc malum
integraſcit.
Siccine me, atque illam operâ tuâ nunc miſeros
ſolicitarier? (ſenſit.
Nam idcirco accerſor, nuptias quod mî apparari
Ch. Quibus quidem quàm facile poterat quieſci,
ſi hic quieſſet.
Da. Age, ſi hic non inſanit ſatis ſua ſponte, inſtiga. *My*. atque ædepol
Ea res eſt, proptereaque nunc miſera in mœrore
eſt. *Pa*. Myſis, (deſerturum,
Per omneis tibi adjuro deos: nunquam eam me
Non, ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omneis homines. (valeant,
Hanc mî expetivi; contigit; conveniunt mores:
Qui inter nos diſſidium volunt: hanc, niſi mors,
mî adimet nemo.

My. *Jam tuum Pamphilum, ubicunque is erit, curabo, ut brevi inveniam, & mecum tibi adducam: tu tantummodò, anime mi, ô Glycerium! noli te ſolicitudine macerare.* Pa. *Myſis.* My. *Quid eſt? Hem, Pamphile, opportune mihi obvius fis.* Pa. *Quid eſt?* My. *Hera te me orare juſſit, ut ſi ſe ames, jam ad ſe venias: ait, ſe cupere te videre.* Pa. *Vah, perii: hoc malum, nempe, hæc animi anxietas, propter metum nuptiarum, ex integro me cruciat. Itane oportet me, atque illam tuâ operâ nunc miſeros ſolicitari? Nam idcircò à Glycerio accerſor, quia nuptias mihi apparari audivit.* Ch. *A quibus quidem nuptiis liberi, & quieti eſſe potuimus, ſi Davus quieviſſet, nec ſuis dolis omnia perturbaſſet.* Da. *Age, ſi Pamphilus hic non ſatis inſanit ſponte ſuâ, tu illum incita.* My. *Atque ædepol ea cauſa eſt, propter quam nunc miſera in dolore, & luctu eſt.* Pa. *Myſis, per omnes Deos tibi affirmo, nunquam eam me ſolam deſerturum, non ſi omnium hominum inimicitias ſciam me ſuſcepturum. Hanc meam eſſe cupidè exoptavi; illa mihi obvenit: noſtri mores conveniunt: procul faceſſant, qui inter nos diſceſſionem fieri volunt: hanc, niſi mors, mihi auferet nemo.*

My. Reſipiſco. *Pa.* non Apollinis magis verum, atque hoc, reſponſum eſt.
Si poterit fieri, ut ne pater per me ſtetiſſe credat,
Quo minus hæ fierent nuptiæ; volo: ſed ſi id non poterit;
Id faciam, in proclivi quod eſt, per me ſtetiſſe ut credat.
Quis videor? *Ch.* miſer æque atque ego. *Da.* conſilium quæro. *Ch.* fortis es.
Scio, quid conere. *Da.* hoc ego tibi profectò effectum reddam.
Pa. Jam hoc opus eſt. *Da.* quin jam habeo. *Ch.* quid eſt? *Da.* huic, non tibi, habeo; ne erres.
Ch. Sat habeo. *Pa.* quid facies? cedo. *Da.* dies hic mî ut ſit ſatis, vereor,
Ad agendum: nè vaccuum eſſe me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc vos amolimini: nam mî impedimento eſtis.
Pa. Ego hanc viſam. *Da.* quid tu? quò hinc te agis? *Ch.* verum vis dicam? *Da.* imo etiam:
Narrationis incipit mihi initium. *Ch.* quid me fiet?
Da. Eho impudens, non ſatis habes, quod tibi dieculam addo,
Quantum huic promoveo nuptias? *Ch.* Dave, attamen. *Da.* quid ergo?
Ch. Ut ducam. *Da.* ridiculum! *Ch.* huc face ad me venias, ſi quid poteris.
Da. Quid veniam? nihil habeo. *Ch.* attamen, ſi quid. *Da.* age veniam. *Ch.* ſi quid,
Domi ero. *Da.* Tu, Myſis, dum exeo, parumper opperire hîc.
My. Quapropter? *Da.* ita facto eſt opus. *My.* matura. *Da.* jam, inquam, hîc adero.

My. *Animum recipio.* Pa. *Non Apollinis reſponſum magis verum atque hoc eſt. Si poterit fieri, ne pater credat, me fuiſſe in cauſa, quo minus hæ nuptiæ fierent, libenter id volo: ſed ſi id fieri non poterit, id faciam ad quod animus propenſus eſt, ut pater credat me in cauſa fuiſſe, cur hæ nuptiæ infectæ permanerent. Quis tibi videor eſſe, Charine?* Ch. *Æque mihi videris miſer eſſe atque ego.* Da. *Conſilium quæro, ut his nuptiis me expediam.* Ch. *Fortis es, qui id quæras. Scio quid coneris, & quam difficile ſit id perficere.* Da. *Hoc ego tibi profectò, quod inveni, effectum reddam, Pamphile.* Pa. *Jam hoc opus eſt, quod ais te effecturum.* Da. *Quin jam habeo paratum, ut ſtatim id exequar.* Ch. *Quid eſt?* Da. *Non id excogitavi tui gratiâ, ſed Pamphili; ne erres.* Ch. *Ego ſatis habeo, ſi huic conſulas.* Pa. *Dic mihi, Dave, quid facies mei cauſa?* Da. *Vereor, ut hic dies mihi ſufficiat ad agendum quod deliberavi: ne me otium habere credas ad narrandum tibi, quod ſum facturus. Proinde vos hinc amovete: nam mihi impedimento eſtis.* Pa. *Ego Glycerium inviſam.* Da. *Quid tu, Charine? quò tendis?* Ch. *Vis dicam verum?* Ch. *Hic Charinus non abiturus eſt, puto; imò etiam: velut narrationis alicujus mihi incipit initium.* Ch. *Quid de me fiet? me miſerum!* Da. *Eho, impudens, nonne ſatis habes, quod tibi diem addam; quo temporis ſpatio profero nuptias Pamphili? tu vero poſſis ambire, orare Chremetem, atque ejus amicos.* Ch. *Dave, attamen.* Da. *Quid ergo eſt?* Ch. *Fac ut ducam Philumenam.* Da. *O ridiculum hominem! Quaſi illa ſit in mea poteſtate.* Ch. *Fac, ut ad me venias, ſi quid poteris efficere mei gratia.* Da. *Quid ego veniam? Nihil habebo, quod tui cauſa poſſim.* Ch. *Attamen ſi quid poſſis.* Da. *Age, veniam.* Ch. *Si quid feceris quod mihi renunciandum ſit, domi ero.* Da. *Tu, Myſis, expecta hic pauliſper, dum egrediar domo Glycerii.* My. *Quamobrem?* Da. *Ita fieri opus eſt.* My. *Feſtina.* Da. *Jam, inquam, hic adero.*

ANNOTATIONES.

16. *Ut ne pater per me ſtetiſſe credat.*] *Ut ne* idem ſignificat quòd *ne*. Plaut. in Mercat. *At ego expurgationem habebo, ut ne ſuccurrat.* Terentius ipſe in Eunucho: *Ulciſcar, ut ne impune in nos illuſeris.* Sic & Cicero: *Fides ſua patietur, ut ſocrus adoleſcentis iſta ne fiat.*

19 *Conſilium quæro.*] Melius eſt hoc à Davo dici, quàm à Pamphilo.

20 *Scio, quid conere.*] Si Pamphili eſt perſona, Ironia eſt in Davum; & ſenſus eſt, ut ſupra, ſcio quid conere, nempe ut interùm me miſerum reddas, & ex unis nuptiis, geminas mihi conficias. Sed non eſſe perſonam Pamphili ex ſubjectis oſtenditur. Si Charini eſt perſona, ſenſus eſt: ſcio quid conere; ſed an efficere poſſis neſcio.

26 *Narrationis mihi incipit initium.*] Quia, hoc, *Verum vis dicam*, eſt velut proœmium narraturi.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA III.

MYSIS.

My. NIlne eſſe proprium cuiquam? Dî voſtram fidem. (philum;
Summum bonum eſſe heræ putabam hunc Pam-
Amicum, amatorem, virum, in quovis
Paratum: verum ex eo nunc miſera quem capit
Dolorem? facile hîc plus mali eſt, quem illic boni.
Sed Davus exit: mi homo, quid iſtuc, obſecro, eſt?
Quò portas puerum?

My. *Itane eſt, ut nihil ſit proprium cuiquam hominum? Dii! veſtram fidem imploro. Putabam hunc Pamphilum ſummum bonum eſſe heræ meæ Glycerii; amicum certum, amatorem perpetuum, virum ſemper ubique paratum ad eam tuendam: verum quem ejus cauſâ miſera nunc patitur dolorem? certe plus mali eſt in dolore quem illa percipit, quàm boni in illius Pamphili amore. Sed Davus exit è domo Glycerii: Mi homo, quid iſtud, obſecro, eſt? quò portas hunc puerum?*

ANNOTATIONES.

1 *Proprium.*] Dicitur, quod non eſt cum aliis commune, quod eſt perpetuum, & ſtabile, & cujus non ſolum poſſeſſio noſtra, ſed etiam proprietas, & dominium eſt. Virg.

—— *Nimium vobis Romana propago*
Viſa potens, ſuperi! propria hæc ſi dona fuiſſent.

Plaut. in Mercatore, Act. II. Sc. III.
Proprium nequit mihi evenire, quod cupio.

7 *Quò portas puerum?*] Davus ex ædibus Glycerii exportat infantem pannis involutum, traditque ancillæ; quaſi mater eum ante fores Simonis exponi mandaſſet. Cæterum in plurimis codicibus continuantur hæ duæ Scenæ, ut unam conficiant.

ACTUS IV. SCENA IV.

DAVUS. MYSIS.

Da. MYſis, nunc opus eſt tuâ
Mihi ad hanc rem exprompta memoriâ atque aſtutiâ. (ocyus,
My. Quidnam incepturus? *Da.* accipe a me hunc
Atque ante noſtram januam appone. *My.* obſecro,
Humine? *Da.* ex arâ hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubſterne. *My.* quamobrem id tute non facis?
Da. Quia, ſi forte opus ad herum jusjurandum mihi,
Non appoſuiſſe, ut liquidò poſſim. *My.* intelligo.

Da. *Myſis, nunc opus eſt mihi, ad hanc rem quam paro, tuâ memoriâ præſenti, & promptâ ex tempore, atque aſtutiâ tuâ.* My. *Quidnam incepturus es?* Da. *Accipe citò hunc puerum à me, atque ante januam noſtram appone.* My. *Obſecro, an hunc in terra ponam?* Da. *Ex arâ hâc ſume verbenas, atque eas vice ſtramenti ei ſubjice.* My. *Quamobrem tu ipſe hoc non facis?* Da. *Quia ſi forte opus mihi ſit jusjurare, hero id exigente, id certò & ſincere facere poſſim.* My. *Intelligo.*

ANNOTATIONES.

5 *Ex ara hinc ſume verbenas.*] Aræ in ſcena erant veræ & propriæ: dextra Baccho in Tragœdiâ; Apollini in Comœdiâ; ſiniſtra ei Deo, vel Heroi, cui ludi fiebant. In his verbenæ imponebantur Apollini. Videatur Evanthius in Prolegominis in hunc Autorem. Item Scaliger in Poëtica, lib. I. cap. xxi. Taubmannus in Moſtellarium Plauti, Act. V. Sc. I. & Voſſius in Inſt. Poëticis, cap. x. lib. II.

8 *Liquidò.*] Liquidò jurare, liquidò dicere, eſt pueré, manifeſtè, apertè, certò, omninò.

Unde nova iſta religio venit tibi in mentem? Da. *Matura, ut quid poſtea acturus ſum intelligas. Proh Jupiter!* My. *Quid eſt?* Da. *Sponſæ Pamphili pater Chremes intervenit, dum loquimur. Abjicio conſilium, quod primum ante adventum ejus, ceperam.* My. *Neſcio quid narres.* Da. *Ego quoque hinc à dextra parte, quâ venit Chremes, me venire ſimulabo: tu vide, ut quibuſcunque verbis, quibus opus erat, ſubſervias, & commodes orationi meæ.* My. *Ego nihil intelligo, quid tu agas: ſed ſi opus eſt vobis in aliquâ re operâ meâ, aut tu plus prævides, quam ego, hîc exſpectabo, ne, quod vobis commodum eſt, tardem.*

Nova nunc religio in te iſtæc inceſſit, cedo? 9
Da. Move ocyus te, ut, quid agam, porro intelligas.
Pro Jupiter! *My.* quid? *Da.* ſponſæ pater intervenit.
Repudio conſilium, quod primum intenderam.
My. Neſcio quid narres. *Da.* ego quoque hinc ab dextra
Venire me adſimulabo: tu, ut ſubſervias
Orationi, utcumque opus ſit, verbis, vide. 15
My. Ego, quid agas, nihil intelligo: ſed, ſi quid eſt,
Quod meâ operâ opus ſit vobis, aut tu plus vides,
Manebo, ne quid voſtrum remorer commodum.

ANNOTATIONES.

15 *Utcunque opus ſit, verbis.*] Hæc dicens Davus abit, priuſquam fradulentum ejus conſilium Myſis intelligat: quæ cauſa eſt, ut ea in Scenâ proximâ præter rem Davo reſpondeat, ac fere prodat ipſius commentum.

18 *Ne quid voſtrum remoror commodum.*] Commodum Pamphili. Cæterum hæc Scena eſt actuoſa: magis enim in geſtu, quam oratione eſt conſtituta.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. MYSIS. DAVUS.

Ch. *Redeo, poſtquam apparavi ea, quæ opus fuit apparare ad celebrandas nuptias filiæ, ut jubeam vocari eos, quos his intereſſe convenit: ſed quid hoc eſt? Puer hercle eſt: mulier, tune hîc poſuiſti eum?* My. *Ubinam eſt Davus?* Ch. *Non mihi reſpondes?* My. *Hem, nuſquam in his locis reperitur ille. væ miſeræ mihi! Homo me reliquit, atque abiit.* Da. *Dii veſtram fidem! quantus tumultus in foro? quanta multitudo hominum eſt, qui illic litigant? Tum annona cara eſt: neſcio, quid aliud dicam.* My. *Cur tu, quæſo, hic me ſolam reliquiſti?* Da. *Hem, quænam fabula hîc agitur?*

Ch. REvertor, poſtquam, quæ opus fuere ad nuptias
Gnatæ, paravi, ut jubeam accerſi: ſed quid hoc?
Puer hercle eſt: mulier, tun' appoſuiſti hunc? *My.* ubi
Ille eſt? *Ch.* non mihi reſpondes? *My.* hem, nuſquam eſt, væ miſeræ mihi! 4
Reliquit me homo, atque abiit. *Da.* dî voſtram fidem!
Quid turbæ eſt apud forum? quid illic hominum litigant?
Tum annona cara eſt: quid dicam aliud, neſcio.
My. Cur tu, obſecro, hic me ſolam? *Da.* hem, quæ hæc eſt fabula?

ANNOTATIONES.

2 *Sed quid hoc?*] Interrogatio eſt ignorantis Chremetis quid eſſet, quod primum viderat. Erat autem puer pannis involutus.

4 *Ubi ille eſt?*] Myſis Davum requirit, qui ſe ſummoverat, conſpecto Chremete; ut ipſe de foro venire videretur.

Væ miſeræ mihi.] Quaſi dicat, Davi mandato huc veni; at ille me reliquit, atque abiit.

5 *Dî voſtram fidem!*] A dextra veniens Davus ſimulat ſe è foro venire.

7 *Tum annona cara eſt:*] Hoc Davus ad ſpectatores converſus, vel ſummiſſe dicit. Eſt autem annona res omnis quæ ad annuum victum reponitur.

8 *Cur tu, obſecro, hic me ſolam?*] Simplicitas Myſidis fere detegit fallaciam.

Eho,

Eho, Myſis, puer hic unde eſt ? quiſve huc attulit ?
My. Satin' ſanus es, qui me id rogites ? *Da.* quem ego igitur rogem,
Quid hic neminem alium video ? *Ch.* miror, unde ſit.
Da. Dicturan' quod rogo ? *My.* au. *Da.* concede ad dexteram.
My. Deliras : non tute ipſe ? *Da.* verbum ſi mihi
Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.
My. Male dicis. *Da.* unde eſt ? dic clare. *My.* à vobis. *Da.* ha, ha, hæ.
Mirum vero, impudenter mulier ſi facit.
Ch. Ab Andriâ eſt ancilla hæc, quantum intelligo.
Da. Adeon' videmur vobis eſſe idonei,
In quibus ſic illudatis ? *Ch.* veni in tempore.
Da. Propera adeò puerum tollere hinc ab janua.
Mane : cave quoquam ex iſtoc exceſſis loco.
My. Dî te eradicent : ita me miſeram territas.
Da. Tibi ego dico, an non ? *My.* quid vis ? *Da.* at etiam rogas ?
Cedo, cujum puerum hîc appoſuiſti ? dic mihi.
My. Tu neſcis ? *Da.* mitte id, quod ſcio : dic, quod rogo.
My. Veſtri. *Da.* cujus veſtri ? *My.* Pamphili. *Da.* hem, quid Pamphili ?
My. Eho, an non eſt ? *Ch.* recte ego ſemper fugi has nuptias.
Da. O facinus animadvertendum ! *My.* quid clamitas ?
Da. Quemne ego herì vidi ad vos adferri veſperi ?
My. O hominem audacem ! *Da.* verum : vidi Cantharam
Subſarcinatam. *My.* Dîs pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.

Eho, Myſis, unde puer hic allatus eſt ? quiſve hunc portavit huc ? My. *Satiſne animi ſanus es, qui hoc à me quæras ?* Da. *Quem igitur interrogem, qui neminem hic alium, quam te video ?* Ch. *Miror unde ſit.* Da. *Reſpondebiſne, Myſis, ad id, quod quæro ?* My. *Au.* Da. *Veni ad dexteram.* My. *Deſipis : an non tu ipſemet mihi eum in manus dediſti ?* Da. *Si mihi verbum unum, præter id quod te rogo, dixeris, vapulabis ; cave ne id facias.* My. *male mihi dicis.* Da. *Unde hic puer eſt ? dic clare.* My. *A vobis.* Da. *Ha, ha, hæ, o rem ridiculam. Quid mirum eſt, ſi mulier meretrix impudenter mentiatur.* Ch. *Hæc ancilla Glycerii eſt, quantum intelligo.* Da. *Vobiſne videmur adeò opportuni veſtris ludificationibus & impoſturis ?* Ch. *Veni in tempore.* Da. *Feſtina celeriter hunc puerum auferre à janua. hic mane : cave ne quoquam aliò pedem moveris ex hoc loco.* My. *Dii te funditus perdant, qui me miſeram adeò terrefacis.* Da. *Tibine ego dico, an non ?* My. *Quid vis ?* Da. *At etiam quæris, quid velim ? dic cujus puerum ante hoc oſtium poſuiſti ? dic mihi.* My. *Neſciſne cujus ſit ?* Da. *Tace id quod ſcio : dic quod quæro.* My. *Veſtri.* Da. *Cujus veſtri ?* My. *Pamphili.* Da. *Hem, quid ais, Pamphili ?* My. *Ehò, an non eſt ?* Ch. *Meritò ſemper ego has vitare volui nuptias.* Da. *O facinus puniendum !* My. *Cur adeò exclamas ?* Da. *Tune hunc puerum dicis eſſe Pamphili, quem ego heri vidi ad vos afferri ſub veſperam ?* My. *O hominem impudentem !* Da. *Verum eſt : vidi Cantharam ſarcinâ oneratam.* My. *Diis pol habeo gratias ; quandoquidem parienti Glycerio aliquot affuerunt liberæ matronæ, quibus credi oportet.*

ANNOTATIONES.

12 *Au.*] Interjectio turbatæ & conſternatæ mulieris.

Concede ad dexteram.] Hæc ſummiſsè : monet ancillam Myſidem, ut clam, quid ſit opus eam monere, poſſit.

13 *Verbum ſi mihi unum.*] Comminatur ſummiſsè Davus.

21 *Mane : cave.*] Rurſum hæc Davus ſummiſsè loquitur, non audiente Chremete, & eſt interminatio prohibentis, ne tollat Myſis puerum.

25 *Mitte id, quod ſcio :*] Hæc ſummiſsè etiam dicit.

26 *Cujus veſtri ?*] Vblt datâ operâ Pamphilum nominari.

31 *Dîs pol habeo gratias.*] Habemus illis gratiam à quibus fatemur beneficium accepiſſe, nec poſſe illud referre : Diis verò dixit habeo gratias, quas his reddere nequit.

32 *Aliquot adfuerunt liberæ.*] Servis non licebat teſtimonium perhibere.

Da. Næ

Da. Næ illa illum haud novit, cujus cauſa hæc incipit.
Chremes, ſi poſitum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.
Ch. Non hercle faciet. *Da.* nunc adeo, ut tu ſis ſciens,
Ni puerum tollis, jamjam ego hunc mediam in viam
Provolvam, teque ibidem pervolvam in luto.
My. Tu pol homo non es ſobrius. *Da.* fallacia
Alia aliam trudit: jam ſuſurrari audio,
Civem Atticam eſſe hanc. *Ch.* hem. *Da.* coactus legibus
Eam uxorem ducet. *My.* au, obſecro, an non ci- (vis eſt?
Ch. Jocularium in malum inſciens pene incidi.
Da. Quis hic loquitur? ò Chreme, per tempus advenis:
Auſculta. *Ch.* audivi jam omnia. *Da.* anne tu omnia?
Ch. Audivi, inquam, a principio. *Da.* audiſtin' obſecro? hem
Scelera! hanc jam oportet in cruciatum hinc ab- (ripi.
Hic ille eſt: non te credas Davom ludere.
My. Me miſeram! nihil pol falſi dixi, mi ſenex.
Ch. Novi rem omnem: ſed eſt Simo intus? *Da.* intus eſt.
My. Ne me attingas, ſceleſte! ſi pol Glycerio non (omnia hæc.
Da. Eho inepta, neſcis quid ſit actum. *My.* quî ſciam?
Da. Hic ſocer eſt. alio pacto haud poterat fieri,
Ut ſciret hæ, quæ volumus. *My.* hem; prædiceres.
Da. Paulum intereſſe cenſes, ex animo omnia,
Ut fert natura, facias, an de induſtria?

Da. *Profectò ille Chremetem non novit, propter quem hanc fallaciam aggreditur. Si Chremes (ita illa cogitat) poſitum puerum ante oſtium Simonis viderit, non dabit filiam ſuam Pamphilo: imo, ego aio, tantò magis, per Herculem ei dabit.* Ch. *Non per Herculem id faciet.* Da. *Nunc etiam ut ſcias, ſi hunc puerum hinc non exportas, jam nunc ego eum in mediam viam volvendo protrudam, teque ibidem verſabo plurimùm in luto.* My. *Tu pol homo vino captus es.* Da. *Fallacia alia aliam producit: jam obmurmurari audio in hac domo Glycerii, illam eſſe civem Atticam.* Ch. *Hem.* Da. *Pamphilus (inquiunt) qui eam vitiavit, cogatur legibus Atticis eam uxorem ducere.* Mi. *Eho, dic mihi, obſecro, an Glycerium non eſt civis Attica?* Ch. *Inſciens ego pene incidi in periculum joco dignum.* Da. *Quis hic loquitur? ô Chreme, commodè advenis! Audi.* Ch. *Audivi jam omnia.* Da. *Ah! tune omnia audiviſti?* Ch. *Audivi inquam, à principio.* Da. *Audiviſtine, obſecrò te? Hem ſcelera! hanc ancillam Glycerii jam oportet in crucem tollere. O Myſi! hic ille eſt Chremes, vir meritis clarus: ne tu credas vos rem habere cum Davo ſervo, quem deludatis dolis.* Mi. *Me miſeram! Nihil pol dixi falſi, mi ſenex.* Ch. *Novi rem omnem: ſed an Simo domi eſt?* Da. *Ita, eſt domi.* Mi. *Ne me attingas, ſceleſte Dave! Diſpeream, ſi pol Glycerio non omnia hæc renunciem.* Da. *Eho inepta, neſcis cur hoc ita ſit à me factum.* Mi. *Quomodo id ſciam?* Da. *Hic Chremes eſt ſocer futurus Pamphili. hic non poterat alio modo ſcire, quæ volumus ut ſciret; puerum nempe ex Pamphilo Glycerium peperiſſe, eamque eſſe civem Atticam.* My. *Hæc me præmonere debueras.* Da. *Parumne intereſſe exiſtimas inter ea, quæ fiunt vere, & natura ducente; atque ea, quæ arte, & induſtria ſimulantur?*

Annotationes.

34 *Chremes, ſi poſitum puerum.*] Chremetem nominat, quem præſentem eſſe ſe ignorare ſimulat.

39 *Fallacia alia aliam trudit:*]. Prior fallacia eſt; puerum eſſe natum ex Pamphilo, quæ prior aliam producit; nempe Glycerium eſſe civem Atticam. Alius ſenſus hîc eſſe poteſt; fallacia alia aliam pellit, & prodit: Nimirum commentum illud (Glycerium eſſe civem Atticam) falſum eſſe oſtendit, dictam Glycerium peperiſſe puerum ex Pamphilo.

41. *Civem eſſe Atticam.*] Regio Athenienſium primum dicta eſt Actica ab Acte, quod Græce litus ſignificat; deinde Attica: Maxima enim ex parte litoralis erat.

Coactus legibus.] Legibus Solonis cautum fuit, ut qui virginem liberam civémque Atticam ſtupraſſet; ut aut illam uxorem duceret, aut dotaret.

43 *Jocularium in malum.*] Per Antiphraſim dictum; ſignificat enim magnum ac ſerium malum, ut notat Muretus.

45 *Anne tu omnia?*] Simulata admiratio; alii legunt; *Ah ne tu omnia?*

ACTUS

ACTUS IV. SCENA IV.

Crito. Mysis. Davus.

Cr. IN hac habitaſſe plateâ dictum eſt Chryſidem,
Quæ ſe inhoneſte optavit parare divitias
Potius, quam in patriâ honeſte pauper vivere:
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos perconter, video: ſalvete. *My.* obſecro,
Quem video? eſtne hic Crito, ſobrinus Chryſidis?
Is eſt. *Cr.* O Myſis, ſalve! *My.* ſalvos ſis, Crito.
Cr. Itan' Chryſis? hem. *My.* nos quidem pol miſeras perdidit.
Cr. Quid vos? quo pacto hic? ſatin' recte? *My.* (noſne? ſic
Ut quimus aiunt; quando ut volumus, non licet.
Cr. Quid Glycerium? jam hic ſuos parentes repperit?
My. Utinam. *Cr.* an nondum etiam? haud auſpicatò hunc me appuli:
Nam pol, ſi id ſciſſem, nunquam huc retuliſſem pe- (dem;
Semper enim dicta eſt ejus hæc, atq; habita eſt ſoror:
Quæ illius fuerunt, poſſidet: nunc me hoſpitem
Lites ſequi, quàm hîc mihi ſit facile atq; utile,
Aliorum exempla commonent: ſimul arbitror,
Jam eſſe aliquem amicum, & defenſorem ei: nam fere
Grandiuſcula jam profecta eſt illinc: clamitent,
Me ſycophantam hæreditatem perſequi,
Mendicum: tum ipſam deſpoliare non libet.
My. O optume hoſpes pol, Crito, antiquum obtines.
Cr. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam.
My. maxime. (at ſenex.
Da. Sequar hos: nolo me in tempore hoc vide-

Cr. *Mihi dictum eſt in hâc plateâ habitaſſe Chryſidem, quæ maluit hîc Athenis turpiter divitias acquirere, quam pudice in patria Andro pauper vivere: ejus bona jure cognationis, poſt mortem illius mihi obvenerunt. Sed video, quos de loco domûs Glycerii interrogem: ſalvete.* My. *Obſecro, quem video? Eſtne hic Crito ſobrinus Chryſidis? Ille ipſe eſt.* Cr. *O Myſis, ſalve!* My. *Tù quoque ſalvus ſis, Crito.* Cr. *Verumne eſt Chryſidem deceſſiſſe?* My. *Nos quidem pol miſeras perdidit.* Cr. *Quid vos hîc agitis? Quomodo vivitis? Satiſne commode?* My. *Noſne, quomodo habeamus, rogas? Ut poſſumus, quando, ut volumus, non licet, ſicût communi fertur proverbio.* Cr. *Quid agit Glycerium? jamne ſuos parentes reperit?* My. *Utinam reperiſſet.* Cr. *An adhuc non reperit? Non faventibus auſpiciis huc appuli: Nam pol, ſi ſciviſſem Glycerium parentes non reperiſſe, nunquam huc me contuliſſem: ſemper enim ea Chryſidis dicta eſt, atque habita ſoror: ejuſque bona poſſidet: tum me peregrinum, quam ſit mihi facile, atque utile lites habere hîc, in alienâ patriâ, plurima exempla docent: atque etiam opinor Glycerium jam aliquem amicum habere, & defenſorem paratum: nam fere grandiuſcula ætate ex Andro huc Athenas migravit: vereor ne me ipſi clament ſæpius calumniatorem, qui hæreditatem alienam captem, mendicum denique: tum etiam, et ſi hereditas Chryſidis jure mea ſit, tamen illam bonis denudare non licet, quum ipſa nulla alia quam Chryſidis bona habeat.* My. *Optime hoſpes Crito antiquum tuum morem obſervas; cum ita te geris erga Glycerium.* Cr. *Duc me ad illam, ut, quando huc veni, ſaltem eam videam.* My. *Libenter id volo.* Da. *Sequar hos ad ædes Glycerii: nolo me ſenex herus Simo hoc tempore nunc videat.*

Annotationes.

6 *Sobrinus Chryſidis.*] Conſobrini propriè dicuntur nati ex duabus ſororibus; ſobrini filii conſobrinorum; patrueles, filii duorum fratrum.

11 *Haud auſpicatò.*] Auſpicari eſt ex avium cantu, aut geſtu, futura divinare. Auſpicatò eſt adverbium ſignificans, *auſpiciis factis:* Inauſpicatò verò ſignificat, *auſpiciis neglectis.* Et quoniam Romani nihil incipiebant, niſi ſumptis auſpiciis, idcircò *inauſpicato* pro *infeliciter* uſurpatur.

16 *Quam mihi ſit facile, atque utile.*] Donatus interpretatur; *difficile atque inutile.*

20 *Sycophantam.*] Cum in Atticâ magna eſſet ficuum copia; ad eas aſſervandas publicè cuſtodes ſtatuebantur, qui ſycophantæ dicti ſunt ἀπὸ τοῦ σῦκα φαίνεσθαι, id eſt, ficus deferre: quod accuſare ſolerent eos, qui ficus carperent.

22 *Antiquum obtines.*] Id eſt, antiquum & conſuetum tuum morem. Sic Plautus abſolute ſine ſubſtantivo dixit in Moſtellario. Act. II. Sc. III. *Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut ſis.*

ACTUS V. SCENA I.

CHREMES. SIMO.

Ch. SAtis jam, ſatis, Simo, ſpectata erga te amicitia eſt mea:
Satis pericli cæpi adire: orandi jam finem face.
Dum ſtudeo obſequi tibi, pene illuſi vitam filiæ.
Si. Imo enim quàm maxime abs te poſtulo atque ore, Chreme,
Ut beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobes.
Ch. Vide, quàm iniquus ſis præ ſtudio, dum efficias id quod cupis:
Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas:
Nam ſi cogites, remittas jam me onerare injuriis.
Si. Quibus? *Ch.* ah rogitas? perpuliſti me, ut homini adoleſcentulo,
In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,
Filiam darem in ſeditionem, atque incertas nuptias;
Ejus labore atque ejus dolore gnato ut medicarer tuo.
Impetraſti: incepi, dum res retulit: nunc non fert: feras.
Illam hanc civem eſſe aiunt: puer eſt natus: nos miſſos face.
Si. Per ego te Deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
Quibus id maxume utile eſt, illum eſſe quam deterrimum.
Nuptiarum gratiâ hæc ſunt ficta atque incepta omnia.
Ubi ea cauſſa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, deſinent.

Ch. *Satis, jam ſatis, Simo, perſpecta eſt mea erga te amicitia: ſatis periculi ſuſcepi: deſiſte me orare. Dum ſtudeo voluntati tuæ obſequi, pene ludibrio habere viſus ſum, & negligere filiæ meæ ſalutem.* Si. *Imò verò ſummopere à te peto, atque obſecro, Chreme, ut beneficium verbis jampridem inceptum, nunc re confirmes, & præſtes.* Ch. *Vide quam iniquus ſis, præ ſtudio efficiendi id quod cupis conſequi: neque conſideras, qui modus benignitatis in amicis ſervandus ſit, neque quid à me tuis precibus poſtules: nam ſi id cogites, tu deſinas mihi contra jus importunus, & moleſtus vexator eſſe.* Si. *Quomodo vexator tibi fui?* Ch. *Quæriſne? Invitum coegiſti me, ut adoleſcentulo alio amore implicato, alieno à ducendâ uxore, filiam meam darem cum periculo divortii, & diſceſſionis à conjugio inſtabili; ut ejus labore, atque dolore remedium afferrem filio tuo, amore turpi inſanienti. Tu id à me impetraſti: etiam incepi nuptias contrahere, dum res permiſit: nun non permittit: Tu mi quoque conſilium mutare permittas. Dicitur etiam Glycerium civem eſſe Atticam: ex eâ puer filio tuo natus eſt: proinde omitte nos de nuptiis compellare.* Si. *Per Deos ego te oro, ne velis his credere, quibus utile eſt, ut filius meus peſſimus ſit, atque æſtimetur. Nuptiarum impediendarum causâ hæ fallaciæ omnes inventæ ſunt, atque inceptæ. Ubi nuptiæ perfectæ fuerint, & cauſa, quamobrem fraudulenti illi hæc faciunt, his adempta fuerit; dolos & technas ſuas deſinent.*

ANNOTATIONES.

3 *Illuſi vitam filiæ.*] *Illudere* præter ſignificationem vulgatam ſignificat interdum per *ludum noceo.* Virg. Georg. de vite novella præcipens:

Silveſtres uri aſſidue, capræque ſequaces illudunt.

Idem in primo Georg. De areâ granis ferendis faciendâ:

Tum variæ illudant peſtes——————

Id eſt, ne varia, & periculoſa animalcula infeſtent. Idem II. Æn. *certantque illudere capto.* Id eſt, per ludum, & jocum ſævire in injuriam illius. Servius Fuldenſis. Sic Suetonius in Tiberio, dixit *illudere capitibus, & illudere corpus.*

11 *Filiam darem in ſeditionem.*] Id eſt, ut filiam darem futuram in continuis diſſenſionibus & rixis cum marito: ita ut matrimonium diſſolveretur.

13 *Dum res retulit:*] Antiquum præteritum.

Ch. Erras:

Ch. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. *Si.* ſcio. *Ch.* at,
Vero voltu; cum ibi me adeſſe neuter dum perſenſerat.
Si. Credo; & id facturas Davus dudum prædixit mihi:
Et neſcio quid tibi ſunt oblitus hodie, ac volui, dicere.

Ch. *Falleris; egomet vidi ancillam Myſidem rixantem cum Davo.* Si. *Scio.* Ch. *At vero vultu, non ſimulato; tunc cum neuter eorum me ibi adeſſe ante ſenſerat.* Si. *Credo; & hanc fraudem facturas Myſim, & Glycerium, Davus dudum mihi prædixerat: & neſcio propter quid id tibi dicere oblitus ſum, contrà quam propoſueram.*

ACTUS V. SCENA II.

Davus. Chremes. Simo. Dromo.

Da. Animo jam nunc otioſo eſſe impero. *Ch.* hem Davom tibi.
Si. Unde egreditur? *Da.* meo præſidio, atque hoſpitis. *Si.* quid illud mali eſt?
Da. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi. *Si.* ſcelus!
Quemnam hic laudat? *Da.* omnis res eſt jam in vado. *Si.* ceſſo alloqui?
Da. Herus eſt: quid agam? *Si.* ô ſalve bone vir! *Da.* hem Simo, ô noſter Chremes,
Omnia apparata jam ſunt intus. *Si.* curaſti probe.
Da. Ubi voles, accerſe. *Si.* bene ſane: id enimverò hinc nunc abeſt.
Etiam tu hoc reſpondes? quid iſtic tibi negotii eſt? *Da.* mihin'? *Si.* ita.
Da. Mihine? *Si.* tibi ergo. *Da.* modò introii. *Si.* quaſi verò, quam dudum, id rogem.

Da. *Omnes jam nunc ſecuro animo eſſe impero.* Ch. *Hem, Simo, ecce tibi Davus adeſt.* Si. *Unde egreditur?* Da. *Meo auxilio, atque hoſpitis Critonis.* Si. *Quid etiam illud malum eſt, quod Davus affert?* Da. *Rebus noſtris commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi.* Si. *Quemnam ſceleratus hic laudat?* Da. *Omnis res noſtra jam in tuto poſita eſt.* Si. *Quid ceſſo hunc alloqui?* Da. *Herus hic eſt: quid agam?* Si. *O ſalve bone vir!* Da. *Hem Simo, ô noſter Chremes, ſalvete: omnia jam ad nuptias apparata ſunt intus in domo noſtra.* Si. *Curaſti rectè tu quidem.* Da. *Ubi voles, filium accerſi jube.* Si. *Bene ſane dicis: id enim certe nunc unum deſideratur ad ſolennitatem nuptiarum. An non etiam tu ad id, quo quæro, reſpondes? Quid tibi negotii eſt in domo Glycerii?* Da. *Mihi?* Si. *Tibi, inquam.* Da. *Modò in has ædes introivi.* Si. *Quaſi à te quæram, quamdudum introveris.*

Annotationes.

1 *Impero.*] Serviliter exultat Davus.

Hem Davum tibi, Si. *Unde egreditur?* Hæc ſeorſum loquuntur Chremes, & Simo, Davo non audiente, & ſolo ſecum loquente.

3 *Scelus! quemnam hic laudat? Scelus* pro *ſceleſte.*

4 *Omnis res jam eſt in vado.*] Vada ſunt fluminum loca minus profunda, in quibus periclitandi nullus eſt metus. Proverbium eſt ſignificans rem extrà periculum eſſe, quale eſt iſtud, *In portu navigo.*

5 *O ſalve bone vir!*] Ironica ſalutatio.

6 *Curaſti probe.*] Approbatio ironica irati Simonis.

7 *Bene ſane:*] Perſiſtit in ironia.

Id enimverò hinc nunc abeſt.] Alii legunt, *hic.* Si hæc lectio locum habet, talis erit ſenſus; nam certe propterea hic, nempe Pamphilus abeſt, quia abhorret à nuptiis, nec vult eas perfici.

8 *Etiam tu hoc reſpondes?*] Etiam tu hæc verba reſpondere audes? Scilicet (*Omnia jam apparata ſunt intus. Ubi voles, accerſe*) tu qui nuptias dolis tuis impedis, & diſturbas.

9 *Quaſi verò, quam dudum id rogem.*] De negotio interrogatur, de tempore reſpondet Davus.

Da. Cum

Da. Cum tuo gnato unà. *Si.* anne eſt intus Pamphilus? crucior miſer.
Eho, non tu dixti eſſe inter eos inimicitias, carnufex?
Da. Sunt. *Si.* cur igitur hic eſt? *Ch.* quid illum cenſes? cum illa litigat.
Da. Imo vero indignum, Chreme, jam facinus faxo ex me audies.
Neſcio qui ſenex modo venit: ellum, confidens, catus:
Cum faciem videas, videtur eſſe quantivis pretî:
Triſtis ſeveritas ineſt in voltu, atque in verbis fides.
Si. Quidnam adportas? *Da.* nil equidem, niſi quod illum audivi dicere.
Si. Quid ait tandem? *Da.* Glycerium ſe ſcire civem eſſe hanc Atticam.
Si. Hem Dromo, Dromo. *Da.* quid eſt? *Si.* Dromo. *Da.* audi. *Si.* verbum ſi addideris. Dromo.
Da. Audi, obſecro. *Dr.* quid vis? *Si.* ſublimem hunc intro rape, quantùm potes.
Dr. Quem? *Si.* Davom. *Da.* quamobrem? *Si.* quia lubet: rape inquam. *Da.* quid feci? *Si.* rape.
Da. Si quidquam mentitum invenies, occidito. *Si.* Nihil audio.
Ego jam te commotum reddam. *Da.* tamen etſi hoc verum eſt? *Si.* tamen.
Cura adſervandum vinctum: atque audin'? quadrupedem conſtringito.
Age, nunc jam ego pol hodie, ſi vivo, tibi
Oſtendam, herum quid ſit pericli fallere, &
Illi patrem. *Ch.* ah! ne ſævi tantopere. *Si.* o Chreme,
Pietatem gnati! nonne te miſeret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

Da. *Modò intròivi cum tuo filio.* Si. *Annè eſt intus hîc Pamphilus? Crucior miſer animi. Eho annon tu dixiſti, carnifex, eſſe inter eos inimicitias?* Da. *Sunt.* Si. *Cur igitur Pamphilus eſt in domo Glycerii?* Ch. *Propter quid illum eſſe cenſes? cum illa nempe litigat.* Da. *Imo verò, ô Chreme, indignum facinus ex me audies. Neſcio quis ſenex modò advenit (ecce illum in hac domo), confidens, cautus: cum vultum ejus quis conſpicit, videtur quantocunque pretio dignus eſſe: triſtis & ſevera gravitas ineſt in facie, & in verbis fidei ſinceritas apparet.* Si. *Quid de illo apportas novi?* Da. *Nihil equidem, niſi quod audivi illum dicere.* Si. *quid ait tandem?* Da. *Ait ſe ſcire Glycerium eſſe civem Atticam.* Si. *Hem, Dromo, Dromo.* Dr. *Quid eſt?* Da. *Audi.* Si. *Si verbum quidem unum præterea addideris, periiſti. Dromo!* Da. *Audi, obſecro.* Dr. *Quid vis?* Si. *Sublimem in ædes rape quam celerrimè.* Dr. *Quem vis rapiam?* Si. *Davum.* Da. *Quamobrem?* Si. *Quia ita mihi placet: Rape, inquam, lorarie Dromo.* Da. *Quid feci?* Si. *Rape.* Da. *Si quicquam mendacii me dixiſſe invenies, occidito.* Si. *Ego nihil audio. Ego te plagis quatiam, ut mereris.* Da. *Tametſi vera dixerim, me rapi ad ſupplicium jubes?* Si. *Jubeo. Dromo, cuſtodi eum in vinculis, ne defugiat: atque, audiſne? manibus, pedibuſque, ſicut feram conſtringito, ut terrâ ſe movere non poſſit. Age nunc jam ego pol hodiè, ſi vivo, te docebo, quam periculoſum ſit herum ſervum fallere, & Pamphilum patrem.* Ch. *Ah! ne adeo ſævè te geras.* Si. *Chreme, ſpecta pietatem filii mei in patrem! an non mei misereris? quòd tantas ærumnas patiar ob talem filium. Age Pamphile: exi Pamphile: an non pudore ullo afficeris?*

Annotationes.

11 *Eho non dixiſti.*] Simo convincit Davum mendacii.

14 *Ellum.*] Pro *ecce illum*, antiquum eſt.

28 *Chreme, pietatem nati!*] Subaudi, *ſpecta*, Ironia eſt.

30 *Ecquid te pudet?*] *Sub.* Decipere patrem.

ACTUS

ACTUS V. SCENA III.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

Pa. QUis me volt? perii, pater eſt. *Si.* quid ais, omnium? *Ch.* ah.
Rem potius ipſam dic, ac mitte male loqui.
Si. Quaſi quidquam in hunc jam gravius dici poſſiet.
Ain' tandem, civis Glycerium eſt? *Pa.* ita prædi-
Si. Ita prædicant? ingentem confidentiam! (cant.
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num ejus color pudoris ſignum uſquam indicat?
Adeon' impotenti eſſe animo, ut præter civium
Morem, atque legem, & ſui voluntatem patris,
Tamen hanc habere cupiat cum ſummo probro?
Pa. Me miſerum! *Si.* modone id demum ſenſti, Pamphile?
Olim iſtuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiendum tibi;
Eodem die iſtuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam ſenectam hujus ſollicito amentiâ? an
Pro hujus ego ut peccatis ſupplicium ſufferam?
Imo habeat, valeat, vivat cum illa. *Pa.* mi pater.
Si. Quid mi pater? quaſi tu hujus indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inventi invito patre:
Adducti, qui illam civem hinc dicant: viceris.
Pa. Pater, licetne pauca? *Si.* quid dices mihi?
Ch. Tamen, Simo, audi. *Si.* ego audiam? quid audiam,
Chreme? *Ch.* attamen dicat ſine. *Si.* age, di- (cat, ſino.
Pa. Ego me amare hanc fateor; ſi id peccare eſt, fateor id quoque.

Pa. *Quis me appellat? Perii, pater eſt.* Si. *quid ais, omnium deterrime?* Ch. *Ah, rem potius ipſam narra, ac ceſſa maledicere.* Si. *Quaſi quicquam acerbius, quam meretur, in hunc dici poſſit. Tune tandem ais Glycerium eſſe civem Atticam?* Pa. *Ita dicunt.* Si. *Itane dicunt? ô inſignem audaciam! Num cogitat quid debeat dicere? Num facti pœnitet? Vide num ejus color pudoris aliquod ſignum demonſtrat in toto vultu? adeone impotenti eſt animo adverſus cupiditates ſuas, ut contra civitatis conſuetudinem & legem, ſuique patris voluntatem, tamen hanc habere ſtudeat cum ſummo dedecore atque ignominia?* Pa. *Me miſerum!* Si. *Modone id tandem ſenſiſti, te eſſe miſerum? Olim, iſtud olim tunc ſentire debuiſti, cum decreviſti aliquo modo exequi, quod cuperes; eodem die iſtud verbum vere tibi reipſa convenire cœpit. Sed quid ago? Cur me torqueo? Cur me triſtitiâ conficio? Cur meam ſenectutem propter ejus amentiam ſolicitudine & cura vexo? an ut pro ejus flagitiis pœnas ſolvam? imò habeat potius hanc peregrinam, à me diſcedat, vivat cum illa.* Pa. *Mi pater.* Si. *Quid mi pater? quaſi tu indigeas hoc patre, quem compellas. Domus, uxor, liberi tibi inventi ſunt contra patris voluntatem: ſuppoſiti ſunt, qui Glycerium illam hujus urbis civem eſſe affirment: viciſti, cedo adverſanti.* Pa. *Pater, licetne pauca loqui?* Si. *Quid mihi dices?* Ch. *Attamen, Simo, audi.* Si. *Quid ego audiam, Chreme?* Ch. *Attamen permitte ut dicat pro ſe.* Si. *Age, ut dicat permitto.* Pa. *Ego fateor me amare Glycerium; ſi id peccare eſt, fateor quoque me peccare.*

ANNOTATIONES.

7 *Vide num ejus color.*] Pudoris color eſt rubor in facie, ſicut timoris pallor: unde Latinis, *erubeſcere* eſt pudefieri, pudore ſuffundi, Græcis ἐρυθριᾷν *rubeſcere*, idem eſt ac *pudere*.

8 *Impotenti animo.*] Impotens dicitur, qui ſuis cupiditatibus imperare non poteſt, Græcis ἀκρατὴς dicitur.

Præter civium morem, atque legem.] Lex erat Athenis à Pericle lata, de qua meminit Plutarchus in ejus vita, quæ vetabat connubia cum peregrinis jungere, ut ſi quis non ex duobus Athenienſibus naſceretur, nothus eſſet, planeque expers omnium honorum, magiſtratuumque.

Tib

Tibi, pater, me dedo; quidvis oneris impone: im-
pera. (tero, feram.
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut po-
Hoc modò te obſecro, ut ne credas a me allega-
tum hunc ſenem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram addu-
cam. *Si*. adducas? *Pa*. ſine, pater.
Ch. Æquum poſtulat: da veniam. *Pa*. ſine te hoc
exorem. *Si*. ſino.
Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar,
Chreme. (patri.
Ch. Pro peccato magno paulum ſupplicii ſatis eſt

Pater, tuæ poteſtati me committo; quidvis oneris impone: impera. Vis me uxorem ducere? Vis me Glycerium dimittere? Id quod vis, ut potero, feram. Hoc tantummodo te vehementer oro, ut me credas hunc à me ſummiſſum ſenem Critonem, quid hanc civem Atticam eſſe ait. Permitte ut ab hac culpa me purgem, atque illum coram vobis huc adducam. Si. *Tu adducas?* Pa. *Permitte id mihi, pater.* Ch. *Æqua eſt ejus poſtulatio: da illi facultatem hoc faciendi.* Pa. *Sine, ut hoc à te impetrem.* Si. *Sino. Quidvis concedere cupio, dummodò ab hoc me falli non comperiam, Chreme.* Ch. *Pro gravi culpâ leviſſima pœna filii ſatisfacit patri.*

ANNOTATIONES.

27 *Ut potero, feram.*] An poſſit ferre, dubium patri relinquit.

31 *Comperiar.*] Ab hoc me falli, utrum à Pamphilo an à Critone intelligendum ſit, quis dubitet: ſed de Pamphilo dictum eſſe opinor. *Comperiar* pro *comperiam* poſitum eſſe cenſet Muretus: ut apud Ciceronem in Milonianâ *punior* pro *punio*. Sed non paſſivum pro activo ſumi; verum deponens eſſe verbum (comperior) dicendum eſt, cum etiam Salluſt. in Jugurth. in activa ſignificatione, hoc verbo utatur: *Sed egi comperior Bocchum magis Punicâ fide, quam ob ea, quæ prædicabat, ſimul & Romanos, & Numidam ſpe pacis detinuiſſe.* Hæc ſunt verba Sall.

32 *Paulum ſupplicii.*] Supplicium illud eſt accuſatio Simonis, adverſus filium Pamphilum. Supplicium etiam eſt ſupplicatio. Sall. in Catil. *In ſuppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* Ibidem: *Non votis, neque ſuppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur.* Sic Livius lib. VII. de bello Punico. Tacitus lib. III. Ann. in hac ſignificatione. Senſus hujus loci hanc interpretationem recipit; pro peccato magno parva ſupplicatio filii patrem iratum facile placat.

ACTUS V. SCENA IV.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

Ch. Mitte orare, una harum quævis cauſſa me,
ut faciam, monet. (Glycerio.
Vel tu, vel quod verum eſt, vel quod ipſi cupio
Ch. Andrium ego Critonem video? & certe is
eſt: ſalvos ſis Crito. (cine eſt Simo?
Quid tu Athenas inſolens? *Ch*. evenit: ſed hic-

Cr. *Deſine me orare, una quævis harum trium cauſarum ſatis me adducit, ut meo teſtimonio confirmem, Glycerium eſſe civem Atticam, vel tui ratio, vel ipſa veritas, vel quod bene opto ipſi Glycerio.* Ch. *Nonne Critonem Andrium video? Et certe is eſt: ſalve Crito, quid tu Athenas præter ſolitum veniſti?* Ch. *Caſu id contigit: ſed nonne hic, quem intueor, Simo eſt?*

ANNOTATIO.

4 *Quid tu Athenas inſolens?*] Inſolens, eſt præter ſolitum, & conſuetudinem tuam. Hîc *inſolens* activè ſumitur, ut ſæpiſſimè ſolet ſumi. Plaut. in Amph. *Sic dixero mendacium, ſolens meo more fecero.* Sic idem in Truc. Sall. *Inſolens vera accipiendi.* Sed & paſſivè ſumitur. Horat. III. Carm. Od. XXIX.

Fortuna ſævo læta negotio
Ludum inſolentem ludere pertinax,

Gell. lib. I. Noct. &c. *Atque id quod à Cæſare excellentis ingenii viro, in primo de Analogia ſcriptum eſt, habe ſemper in memoriâ, atque pectore; ut tanquam ſcopulum fugas inauditum atque inſolens verbum.* Verùm non jungitur cum infinitivo paſſivo; ut *inſolitus*, & *ſolitus*. Neque enim dicas ſolens eſt hoc fieri, ut *ſolitum eſt hoc fieri*. At τὸ *ſolitus* in utraque ſignificatione uſitatum eſt.

Ch. Hic eſt. *Si.* mene quæris? eho, tu Glycerium
hinc civem eſſe ais? 5
Cr. Tu negas? *Si.* itane huc paratus advenis? *Cr.*
quare? *Si.* rogas? (leſcentulos
Tune impune hæc facias? tune hic homines ado-
Imperios rerum, eductos libere, in fraudem illi-
cis? (*Cr.* ſanun' es?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactas?
Si. Ac meretricios amores nuptiis conglutinas? 10
Pa. Perii: metuo, ut ſubſtet hoſpes. *Ch.* ſi, Simo,
hunc noris ſatis, (ſit bonus?
Non ita arbitrere: bonus hic eſt vir. *Si.* hic vir
Itane adtemperate venit hodie in ipſis nuptiis,
Ut veniret antehac nunquam? eſt vero huic cre-
dendum, Chreme? (quod moneam probe.
Pa. Ni metuam patrem, habeo pro illa re illum
Si. Sycophanta. *Cr.* hem. *Ch.* ſic, Crito, eſt hic:
mitte. *Cr.* videat, qui ſiet. 16
Si mihi pergit, quæ volt, dicere, ea, quæ non volt,
audiet. (æquo animo feres?
Ego iſtæc moveo, aut curo? non tu tuum malum
Nam, ego quæ dico, vera, an falſa audieris, jam
ſciri poteſt. (ejectus eſt,
Atticus quidam olim navi fractâ ad Andium
Et iſtæc una parva virgo: tum ille egens forte ap-
plicat (ceptat. *Ch.* ſine.
Primum ad Chryſidis patrem ſe. *Si.* fabulam in-
Cr. Itane vero obturbat? *Ch.* perge. *Cr.* tum is
mihi cognatus fuit, 23
Qui eum recepit: ibi ego audivi ex illo ſeſe eſſe
Atticum. (tam cito tibi?
Is ibi mortuus eſt. *Ch.* ejus nomen? *Cr.* nomen
Phania. *Ch.* hem, perii. *Cr.* verùm hercle opinor
fuiſſe Phaniam. 26
Hoc certo ſcio, Rhamnuſium ſe aiebat eſſe. *Ch.* ô
Jupiter! (audivere. *Ch.* utinam id ſiet,
Cr. Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tum

Ch. *Hic eſt.* Si. *Mene quæris? Ehò, tune Glycerium civem hujus urbis eſſe ais?* Cr. *An tu negas?* Si. *Itane tu ſubornatus huc advenis?* Cr. *Quare hæc dicis?* Si. *Quæriſne? An impune hoc facere tibi licebit? Tune hic homines adoleſcentulos nullâ experientiâ rerum inſtructos, ingenue atque honeſte educatos, in fraudem inducis? Incitando, & promittendo allicis eorum animos?* Cr. *Num apud te es?* Si. *Ac meretricios amores nuptiis confirmas, & conſolidas?* Pa. *Perii: metuo ut hoſpes Crito firmus contra patrem ſubſiſtat.* Ch. *Simo, ſi ſatis hunc virum noveris, non ita de illo cenſeas, ut facis: bonus hic vir eſt.* Si. *Hic vir ſit bonus? Itane præſto eſt, in ipſo tempore nuptiarum compoſito veniens, cum nunquam antehac venerit? An vero huic credendum eſt, Chreme?* Pa. *Niſi patrem metuam, ſcio, quid commodè Critoni in memoriam reducam pro illa re quam objicit pater.* Si. *Calumniator.* Cr. *Hem, mene vocari calumniatorem patiar?* Ch. *Sic à natura factus eſt Simo, vehemens, & iracundus: hunc omitte & ſperne.* Cr. *Viderit qualis ipſe ſit. Si perſeveret, quæ vult, probra & convitia dicere, ea quæ non vult invitus, audiet. Egone has de nuptiis turbas excito, aut fieri curo? nonne malum, quod propter filium tibi accidit, te patienter ferre oportet, non aliis imputare? Nam de his, quæ dixi, jam ſciri poteſt, utrum vera, an falſa ſint ea, quæ à me audiviſti. Quidam Athenienſis naufragio facto ad Andrum ejectus eſt, atque una iſta, parva tunc, virgo: tum ille egenus omnium rerum forte ſe recipit, & applicat ad Chryſidis patrem.* Si. *Fabulam incipit narrare.* Ch. *Sine eum loqui.* Cr. *Itane mihi interrumpit ſermonem?* Ch. *Perge.* Cr. *Is, qui tunc eum hoſpitio excepit, mihi cognatus fuit: ibi ego audivi ex illo ſeſe eſſe Atticum. Is in Andro mortuus eſt.* Ch. *Quod fuit ejus nomen?* Cr. *An tam cito tibi nomen ejus edi cupis? Phania nomen fuit, ut puto.* Ch. *Hem, perii.* Cr. *Verum hercle opinor Phaniam illi nomen fuiſſe. Hoc certò ſcio, Rhamnuſium ſe aiebat eſſe.* Ch. *O Jupiter!* Cr. *Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tunc audiverunt.* Ch. *Utinam id ſit,*

ANNOTATIO.

27 *Rhamnuſium.*] Rhamnuſius à Rhamnunte oppidulo Atticæ, in quo celeberrimum fuit templum Nemeſis Deæ ultricis ſuperborum (quæ ob id Rhamnuſia dicta eſt) ejuſque ſimulachrum marmoreum factum à Phidiâ nobili ſtatuario, altum decem ulnas.

Quod ſpero. Eho dic mihi, quid is eam tum, Crito?
Suamne aiebat eſſe? *Cr.* non. *Ch.* cujam igitur? *Cr.* fratris filiam.
Ch. Certe mea eſt. *Cr.* quid ais? *Si.* quid tu? quid ais? *Pa.* arrige aures, Pamphile.
Si. Quî credis? *Ch.* Phania ille frater meus fuit. *Si.* noram, & ſcio.
Ch. Is hinc bellum fugiens, meque in Aſiam perſequens, proficiſcitur.
Tum illam hîc relinquere eſt veritus. poſtillà nunc primum audio,
Quid illo ſit factum. *Pa.* vix ſum apud me: ita animus commotus eſt metu,
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
Si. Næ iſtam multimodis tuam inveniri gaudeo. *Pa.* credo, pater.
Ch. At mihi unus ſcrupulus etiam reſtat, qui me male habet. *Pa.* dignus es
Cum tua religione odio: nodum in ſcirpo quæris. *Cr.* quid iſtud eſt?
Ch. Nomen non convenit. *Cr.* fuit hercle aliud huic parvæ. *Ch.* quod, Crito?
Nunquid meminiſti? *Cb.* id quæro. *Pa.* egone hujus memoriam patiar meæ
Voluptati obſtare, cum egomet poſſim in hac re medicari mihi? *Cr.* ipſa eſt. *Ch.* ea eſt.
Non patiar. heus, Chreme! quod quæris, Paſibula.
Pa. Ex ipſa millies audivi. *Si.* omneis nos gaudere hoc, Chreme,
Te credo credere. *Ch.* ita me Dî ament, credo. *Pa.* quid reſtat, pater?
Si. Jamdudum res reduxit me ipſa in gratiam. *Pa.* ô lepidum patrem!
De uxore ita, ut poſſedi, nihil mutat Chremes. *Ch.* cauſa optima eſt:
Niſi quid pater aliud ait. *Pa.* nempe. *Si.* Scilicet.
Ch. dos, Pamphile, eſt

quod ſpero. Eho dic mihi, Crito, quid Glycerium parvulam tunc ſibi eſſe dicebat? Suamne filiam dicebat eſſe? Cr. *Non.* Ch. *Cujuſnam igitur?* Cr. *Fratris eam eſſe filiam dicebat.* Ch. *Certe mea eſt.* Cr. *Quid ais?* Si. *Quid tu ais?* Pa. *Arrige aures, Pamphile.* Si. *Quomodo his verbis tam facile credis?* Ch. *Phania ille frater meus fuit.* Si. *Noveram eum, & ſcio ipſum fratrem tuum fuiſſe.* Ch. *Is bellorum motus fugiens, hinc in Aſiam proficiſcitur me quæſiturus. Tunc illam parvulam hic Athenis relinquere eſt veritus. poſt illa tempora nunc primum audio, quid de illo factum fuit.* Pa. *Vix mentis compos ſum: ita metu agitatus ſum amittendæ Glycerii, ſpe ipſius habendæ, gaudio, quod ſit civis Attica; dum miror hoc tantum, tamque inſperatum bonum.* Si. *Certe iſtam Glycerium inventam eſſe tuam ex multis & certis argumentis vehementer gaudeo.* Pa. *Credo, pater.* Ch. *At mihi unum dubium etiam reſtat, quod me angit.* Pa. *Dignus es eo odio cum tua ſuperſtitioſa anxietate: tu in re minime dubia occaſionem dubitandi quæris.* Cr. *Quid iſtud eſt?* Ch. *Nomen, quo illam vocant, non convenit cum nomine filiæ meæ.* Cr. *Fuit hercle aliud ei nomen dum parva erat.* Ch. *Quod, Crito? Nunquid meminiſti?* Cr. *Id quæro.* Pa. *Egone hujus fluxam memoriam patiar meæ voluptati moram injicere! cum ego poſſim ipſe mihi remedium invenire? Non patiar. heus, Chreme! quod nomen quæris, Paſibula eſt.* Cr. *Ipſum nomen eſt.* Ch. *Id ipſum eſt.* Pa. *Ex ipſa audivi millies.* Si. *Ego credo te credere nos omnes gaudere, ô Chreme, propter hoc, quod reperta eſt tua filia.* Ch. *Ita me Dii adjuvent, credo.* Pa. *Quid reſtat, pater?* Si. *Jampridem, fili, res ipſa, quod filiam amas Chremetis, quæ ab eo agnita eſt, gratiam meam tibi reconciliavit.* Pa. *O lepidum patrem! Quod ad uxorem pertinet, quominus ita eum poſthac poſſideam, ut antea poſſedi; nihil de hoc mutat Chremes.* Ch. *Cauſa legitima eſt, propter quam tibi uxoris confirmetur poſſeſſio: niſi pater reclamet, & diſſentiat.* Pa. *Certè non reclamabit, neque diſſentiet.* Si. *Sic eſt. Non diſſentio.* Ch. *Dotem, Pamphile.*

ANNOTATIONES.

30 *Cujam igitur?*] Vetuſtum adjectivum per tria genera declinabile: id eſt *cujus.*

31 *Arrige aures, Pamphile.*] Metaphora ducta ab animalibus, quorum plerique ſolent, ſi quando quid eminus audiant, aures ſurrigere. Aures erigimus, vel arrigimus, cum aliquid libenter audimus.

38 *At mihi unus ſcrupulus*] Scrupus eſt lapillus pedes ambulantium lædens. Scrupulus ejus diminutivum per tranſlationem ſignificat difficultatem, moleſtiam, dubium.

39 *Nodum in ſcirpo quæris.*] Scirpi junci ſunt paluſtres ſine nodo: unde Proverbium eſt de his qui in rebus claris ſcrupulum quærunt.

45 *Quid reſtat, pater?*] Obliqua poſtulatio nuptiarum Glycerii.

De-

Decem talenta. *Pa.* accipio. *Ch.* propero ad filiam.
eho mecum, Crito: (huc transferri jubes?
Nam illam me haud noſſe credo. *Si.* cur non illam
Pa. Rectè admones. Davo ego iſtuc dedam jam
negotî. *Si.* non poteſt. 51
Pa. Quî? *Si.* quia habet aliud magis ex ſeſe, &
majus. *Pa.* quidnam? *Si.* vinctus eſt.
Pa. Pater, non rectè vinctus eſt. *Si.* haud ita
juſſi. *Pa.* jube ſolvi, obſecro.
Si. Age fiat. *Pa.* at matura. *Si.* eo intrò. *Pa.* ô
fauſtum, & felicem hunc diem!

dico decem talenta. Pa. *Accipio.* Ch. *Propere ad filiam eo. eho, Crito, mecum veni: nam credo illam non me noſcere.* Si. *Cur non illam ad me ex ædibus adduci jubes?* Pa. *Rectè admones. Davo iſtud jam negotium dabo.* Si. *Non poteſt id exequi.* Pa. *Quomodò?* Si. *Quia aliud, & majus habet negotium quod ad ipſum pertinet.* Pa. *Quidnam eſt?* Si. *Vinctus eſt.* Pa. *O pater, non rectè vinctus eſt.* Si. *Juſſeram eum rectè vinciri.* Pa. *Jube eum ſolvi vinculis, obſecro.* Si. *Age, fiat.* Pa. *At feſtina.* Si. *Eo intrò.* Pa. *O fauſtum ac felicem hunc diem!*

ANNOTATIONES.

49 *Decem talenta.*] Talentum Atticum, pro pecuniæ ſumma, valet ſexcentis Coronatis Gallicis. Decem Talenta ſunt ſex millia Coronatorum.

62 *Quia habet aliud magis ex ſeſe.*] Id eſt, ſuum, magis ad ſe pertinens.

53 *Non rectè vinctus eſt.*] Pamphilus per *non rectè* intelligit; non juſte: Simo vero per jocum intelligit, non ſatis ſtrictè, ut qui juſſerat Davum tanquam quadrupedem arctiſſimè vinciri.

ACTUS V. SCENA V.

CHARINUS. PAMPHILUS.

Ch. PRoviſo, quid agat Pamphilus: atque eccum.
Pa. aliquis forſan me putet
Non putare hoc verum: at mihi nunc ſic eſſe hoc
verum lubet. (bitror,
Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe ar-
Quod voluptates eorum propriæ ſunt: nam mihi
immortalitas (ceſſerit.
Parta eſt, ſi huic nulla ægritudo gaudio inter-
Sed quem ego potiſſimum exoptem nunc mihi,
cui hæc narrem, dari?
Ch. Quid illud gaudii eſt? *Pa.* Davum video: ne-
mo eſt, quem mallem, omnium:
Nam hunc ſcio mea ſolide ſolum gaviſurum gaudia.

Ch. *Venio viſum, quid agat Pamphilus: atque ecce illum.* Pa. *Aliquis fortaſſe putet me non putare hoc eſſe verum, quod mox dico: at placet mihi nunc hoc verum eſſe. Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe judico, quod voluptates propriæ eorum ſunt, & perpetuæ: certè immortalitas mihi acquiſita eſt, ſi nulla triſtitia huic præſenti gaudio, quo repleor, interpoſita fuerit. Sed quem præcipue exoptem mihi nunc obviam fieri, cui fortunam ſecundam, & hanc meam felicitatem commemorem?* Ch. *Quid illud gaudium eſt?* Pa. *Davum video: nemo eſt omnium, quem mallem mihi occurrere: nam ſcio hunc perfectè atque ex toto animo ob mea gaudia gaviſurum.*

ANNOTATIONES.

3 *Ego vitam Deorum.*] Hoc dictum eſt ex ſententia Epicuri. Ille enim vitam judicabat beatiſſimam, quæ plurimum haberet voluptatis, triſtitiæ quam minimum.

5 *Si nulla ægritudo.*] Quamobrem à Romanis duæ Deæ colebantur in eodem templo; Angeronia ab angoribus dicta, & Volupia à Voluptate, indicantibus in vita hominum voluptates & dolores inter ſe commixtas eſſe.

ACTUS V. SCENA VI.

DAVUS. PAMPHILUS. CHARINUS.

Da. PAmphilus ubinam hic eſt? *Pa.* Dave. *Da.*
quis homo eſt? *Pa.* ego ſum. *Da.* ô
Pamphile!

Da. *Ubinam hic eſt Pamphilus?* Pa. *Dave.* Da. *Quiſnam homo eſt, qui me appellat?* Pa. *Ego ſum.* Da. *O Pamphile!*

Pa. Neſcis quid mihi obtigerit. *Da.* certe: ſed,
quid mihi obtigerit, ſcio.
Pa. Et quidem ego. *Da.* more hominum evenit,
ego ut quod ſim nactus mali,
Prius reſciſceres tu, quam ego, tibi quod evenit
boni. (factum bene!
Pa. Mea Glycerium ſuos parentes reperit. *Da.* ô
Ch. Hem. *Pa.* pater amicus ſummus nobis. *Da.*
quis? *Pa.* Chremes. *Da.* narras probe. 6
Pa. Nec mora ulla eſt, quin eam uxorem ducam.
Ch. num ille ſomniat
Ea, quæ vigilans voluit? *Pa.* tum de puero, Dave?
Da. ah deſine! (hæc vera ſunt.
Solus eſt, quem diligunt Dii. *Ch.* ſalvus ſum, ſi
Colloquar. *Pa.* quis homo eſt? Charine, in tempore
ipſo mî advenis. 10
Ch. Bene factum. *Pa.* hem, audiſti? *Ch.* omnia.
age, me in tuis ſecundis reſpice.
Tuus eſt nunc Chremes: facturum, quæ voles,
ſcio eſſe omnia. (exſpectare, dum exeat.
Pa. Memini: atque adeo longum eſt, nos illum
Sequere hac me. intus ad Glycerium nunc. tu,
Dave, abi domum. 14
Propere accerſe, hinc qui auferant eam: quid
ſtas? quid ceſſas? *Da.* eo. (debitur:
Ne exſpectetis, dum exeant huc: intus deſpon-
Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtet. Plaudite.

Pa. *Neſcis quid mihi acciderit.* Da. *Certe: ſed, quid mihi acciderit, ſcio.* Pa. *Et quidem ego.* Da. *Ut accidere ſolet hominibus, ita evenit nobis; ut prius cognoſceres, quod mali inveni, quam ego audirem, quod boni tibi obtigit.* Pa. *Mea Glycerium ſuos parentes reperit.* Da. *O quam recte contigit!* Ch. *Hem.* Pa. *Pater ejus ſummus amicus noſter eſt.* Da. *Quis?* Pa. *Chremes.* Da. *Bene narras.* Pa. *Nec quicquam nos retardat, quip eam uxorem ducam.* Ch. *Num Pamphilus ſomniat ea, quæ vigilans expetivit?* Pa. *Cæterum de puero, Dave, ut ſe habet?* Da. *Ah, deſine de illo plura quærere! Ille ſolus eſt ex omnibus pueris, quem Dii in deliciis habent, & in ſinu gerunt.* Ch. *Si hæc vera ſunt, ſalvus ſum. Compellabo Pamphilum.* Pa. *Quis homo eſt, qui ad nos accedit? Charine, opportune mihi advenis.* Ch. *Tecum bene actum eſſe gaudeo.* Pa. *Hem! audiſtine?* Ch. *Omnia audivi. agedum, in tuis proſperis ſucceſſibus fac ut me adjuves. Chremetem totum poſſides: ſcio illum facturum eſſe omnia quæ voles.* Pa. *Semper tui memini: longum verò tempus eſt nos exſpectare, donec ille exeat domo. Tu ſequere hac me intus. Chremes nunc eſt in ædibus Glycerii. tu, Dave, abi domum. Feſtina. Accerſe viros, qui eam auferant ex domo, ubi nunc eſt, & ad nos transferant: Quid ſtas immotus? Quid tardas?* Da. *Eo, Ne exſpectetis, ſpectatores, dum huc exeant in proſcenium Actores noſtri: intus ſponſalia fient: Intus de dote Philumenæ, de Chryſidis hæreditate, deque cæteris rebus, conveniet, & tranſigetur. Plaudite.* Calliopius recenſui.

ANNOTATIONES.

1 *Sed, quid mihi obtigerit.*] Hoc Davus dicit de vinculis ridiculè.

2 *More hominum evenit.*] Quia fama mali celerior eſt, quam boni; id eſt, evenit, ut facilius mala quam bona nuncientur.

9 *Solus eſt, quem diligunt Dii.*] Hyperbole de magnâ alicujus felicitate. Illuſtres quoſque Heroas, Deorum filios, cognatos, & amicos fuiſſe fabulatur Antiquitas, ut Herculem Jovis filium, Æneam Venerii, multoſque alios.

15 *Qui auferant eam:*] Virgo nuptui data, antiquo ritu ſimulabatur ex gremio matris, aut ſi ea deeſſet, ex proxima neceſſitudine muliere rapi; inde ad virum transferebatur: quod ea res Romulo ſuiſque Sabinas rapientibus feliciter ceſſiſſet. Quo reſpiciens Catullus dicit:

Qui rapis teneram ad virum Virginem.

In Epithalamio Manlii & Juliæ.

17 *Plaudite.*] Plaudere verbum eſt textricum, Græcis σπαθᾶν vel κροτεῖν: cum illæ licium denſius inculcant, & cum plauſu collidunt. Hoc verbum etiam in Theatrum migravit poſtea; eóque peractis fabulis ſpectatores dimittebantur: *Valere* enim, & *plaudere* jubebantur, quæ verba vel à grege hiſtrionum, vel ab ea perſona, quæ poſtrema in Scenam introducebatur, pronunciabantur; ut videre eſt apud Plautum. Horat. in Arte.

Donec cantor, id eſt, *actor*, *vos plaudite dicat.* Cantor eſt actor. Apuleius eleganter 3. Florid. *Renuntiavere Poëtam dixiſſe rebus humanis Valere, & Plaudere; ſuis verò familiaribus dolere, & plangere.*

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

EUNUCHUS.

Acta ludis Megalenſibus, L. Poſthumio Albino, L. Cornelio Merula, ÆdilibusCulruibus. Egere L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modulavit Flaccus Claudii, tibiis duabus dextra & ſiniſtra. Græca Menandru. Acta II. *M. Valerio C. Fannio Coſſ. Anno ab urbe Condita* DXCIII. *Ante Chriſtum natum* CLIX.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

PHÆDRIA, adoleſcens. A Græco φαιδρὸς, hilaris.
PARMENO, ſervus, παρὰ τῷ δεσπότῃ μένων, manens & adſtans domino.
THAIS, meretrix. A θαητὸς, ſpectabilis, quaſi ſpeciosa.
GNATHO, paraſitus. A γνάθος, maxilla, quòd ſit edax.
CHÆREA, adoleſcens. A χαίρων, gaudens.
THRASO, miles. A θράσος, audacia.
PYTHIAS, ancilla; quaſi πυθομένη, percontatrix.
CHREMES, adoleſcens. A χρεμίζω, hinnio: quod hinnitu equorum delectaretur.
ANTIPHO, adoleſcens, ab ἀντὶ φαίνομαι, contra appareo, vel ab ἀντὶ φημὶ, contra loquor.
DORIAS, ancilla; quòd Doride regione orta ſit.
DORUS, eunuchus, quaſi Doricus.
SANGA, ſervus, à Sangia vico Phrygiæ.
SOPHRONA, nutrix. A σώφρων, caſtus, continens.
LACHES, ſenex. A λαγχάνω, ſortior, ſorte obtineo.

ARGUMENTUM.

PAMPHILA Virgo Attica, à prædonibus rapta, & Rhodum advecta, à meretrice quadam, cum ipſius filiâ Thaïde, educata eſt: adeo ut ambæ ſorores crederentur. Thaïs autem grandiuſcula facta Athenas migravit, ibique matris artem meretriciam exercuit. Aliquo poſt tempore, mater ejus mortem abiit Rhodi, relictâ Pamphilâ, quam Thraſo miles Athenas adducit, & Thaïdi in donum promittit, ſi ſuæ voluntati morigerari vellet. Illa Phædriam adoleſcentem Athenienſem, Lachetis filium, ſibi amatorem adjunxerat; à quo multis precibus impetrat, expoſita facti ratione (nimirum, ut Pamphilam recuperaret) militi ut biduum gratificari poſſet. Interea Phædria rus ire ſtatuit, abienſque mandat Parmenoni ſervo, ut eunuchum, & Æthiopiſſam ad Thaïdem, cui eos emerat, duceret. Cæterum Chærea Phædriæ frater Pamphilam in via conſpicatus, ejus amore flagrabat; itaque ſervi Parmenonis arte, pro eunucho, ejus habitu indutus, Thaïdi traditur, quæ ei ſoli Pamphilam credit, dum ad cœnam cum milite proficiſcitur. Itaque Chærea, hac occaſione arreptâ, Pamphilam vitiat, ſeque illico dat in fugam quamceleriter. Hinc mirabiles turbæ concitantur. At Pamphila paulo poſt à ſuis tandem agnoſcitur, daturque in uxorem Chæreæ. Phædria & Thraſo rivales per paraſitum concordes facti, communi amica Thaïde ſine certamine potiuntur.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

INTERPRETATIO.
Thraſo miles abduxit ſecum Rhodo Athenas Pamphilam, vulgi ſermone nominatam ſororem Thaïdis, quod ille ignorabat, ipſique Thaïdi dono dat: erat hæc Pamphila civis Athenienſis filia. eidem Phædria ipſius amator eunuchum à ſe emptum ut tradat, Parmenoni imperat, atque in villam abit, exoratus precibus Thaïdis, ut in duos dies eâ miles potiretur. Frater Phædriæ adoleſcens Chærea cum Pamphilam perdite amaret donatam Thaïdi à milite,

SOrorem falſo dictitatam Thaïdis,
Id ipſum ignorans, miles advexit Thraſo,
Ipſique donat: erat hæc civis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi jubet
Thaïdis amator Phædria, ac rus ipſe abit,
Thraſoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phædriæ puellulam
Cum deperiret dono miſſam Thaïdi,

ANNOTATIO.

Periocha.] A περιέχω comprehendo, contineo, περιοχή comprehenſio Græcis dicitur, idem quod Latinis *argumentum*, eſtque brevis totius alicujus rei explicatio.

Orna-

Ornatu eunuchi induitur: ſuadet Parmeno:
Introit: vitiat virginem. ſed Atticus
Civis repertus frater ejus, conlocat
Vitiatam ephebo: Phædriam exorat Thraſo.

Supponitur pro eunucho, ejuſque babitu indutus: ad ædes Thaïdis adducitur, ſuadente Parmenone: in quibus ſtuprat Pampbilam, quæ cum reperiſſet fratrem ſuum Chremetem, Civem Atbenienſem; agnita ab ipſo datur uxor Chæreæ à quo vitiata fuerat: Thraſo impetrat à Phædria, ut ſint ſocii in amore Thaïdis.

ANNOTATIO.

Ornatu eunuchi.] Eunuchus, 'caſtratus dicitur, ab εὐνὴ, quod eſt *cubile*, & ἔχω, *babeo*, *cuſtodio*, quod id genus hominum adhibebatur ſervandis regnum cubilibus. Euſtathius deducit nomen iſtud ab εὖνις, id eſt, *privatus*, & ὀχεία, *coitus*, *conjunctio*; quaſi εὖνις ὀχείας *privatus*, *carens conjunctione fœmineâ.*

PROLOGUS.

SI quiſquam eſt, qui placere ſe ſtudeat bonis
Quamplurimis, & minime multos lædere;
In his Poëta hic nomen profitetur ſuum.
Tum ſi quis eſt, qui dictum in ſe inclementius
Exiſtimavit eſſe, ſic exiſtimet,
Reſponſum, non dictum eſſe, quia læſit prior,
Qui benè vertendo, & eaſdem deſcribendo malè, ex
Græcis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri Phaſma nunc nuper dedit;
Atque in Theſauro ſcripſit, cauſam dicere
Prius unde petitur, aurum quare ſit ſuum,
Quam illic qui petit, unde is ſit Theſaurus ſibi,
Aut unde patrium monumentum pervenerit.
Dehinc ne fruſtretur ipſe ſe, aut ſic cogitet;
Defunctus jam ſum, nihil eſt quod dicat mihi.
Is ne erret, moneo, & deſinat laceſſere.
Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur;
Quæ proferentur poſt, ſi perget lædere
Ita, ut facere inſtituit. nunc quam acturi ſumus
Menandri eunuchum, poſtquam Ædiles emerunt,
Perfecit, ſibi ut inſpiciundi eſſet copia.

Si ullus eſt, cui admodum curæ ſit, pleriſque ſe gratum eſſe, nulloſque offendere; hos inter Poëta noſter dat nomen ſuum. Tum ſi quiſquam eſt, qui acerbius aliquid in ſe dictum ſuſpicetur, ſic arbitretur; & ſciat, hoc reſponſum eſſe in defenſionem Terentii laceſſiti, non dictum in contumeliam Lavinii laceſſentis, qui prior maledictis illum provocavit, qui bene vertendo fabulas, dum verba verbis reddit, & eaſdem ſcribendo malè, dum ſententiam obſcurius exprimit, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas. Idem Lavinius Menandri comœdiam Phaſma, hoc eſt, Spectrum nominatam, recens admodum ſpectandam edidit; atque in Theſauro, aliâ Menandri Fabulâ, inducit, poſſeſſorem, qui rei partes ſuſtinet, prius cauſam dicentem, quare Theſaurus auri inventus ad ſe pertineat, quam petitor, qui actor eſt, unde ſibi is obvenerit, aut unde in patris ſepulchrum reconditus ſit. Deinde ne fallat ſeſe, aut ſic animo putet; defunctus jam ſum periculo & expers omnis reprehenſionis; nihil eſt, quod mihi objicere poſſit Terentius. hunc Lavinium ne erret præmoneo, & ceſſet me irritare. Poſſum alia plura expoſtulare, quæ in præſenti ei remitto; quæ poſtea exprom entur, ſi perget maledictis me offendere, ita ut jam incepit. is, poſtquam Ædiles emerunt eunuchum comœdiam, quam nunc daturi ſumus in theatrum, conſecutus eſt ut hanc ſibi ſpectandi poteſtas fieret.

ANNOTATIONES.

11 *Prius unde petitur, aurum.*] Is unde petitur, id eſt poſſeſſor, à quo poſſeſſio rei petitur, qui rei partes ſuſtinet, *qui eſt deffendeur. Ang.* the Defendant. Petitor vero eſt actor, *Demandeur*, the Plaintiff. Terentius arguit Lavinium induxiſſe poſſeſſorem prius agentem, quam petitorem, quod eſt contra conſuetudinem judiciorum.

17 *Quæ nunc condonabitur;*] Veteres, *condono*, jungebant accuſativo: ſic in Phormione Terentius: *Argentum quod habes, condonamus te*, pro *tibi*.

Magiſtratus cum ibi adeſſet, occepta eſt agi.
Exclamat, furem, non poëtam fabulam
Dediſſe, & nîl dediſſe verborum tamen:
Colacem eſſe Nævî, & Plauti veterem fabulam;
Paraſiti perſonam inde ablatam, & militis.
Si id eſt peccatum, peccatum imprudentia eſt
Poëtæ, non qui furtum facere ſtuduerit.
Id ita eſſe, vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri eſt: in ea eſt paraſitus Colax,
Et miles glorioſus; eas ſe non negat
Perſonas tranſtuliſſe in Eunuchum ſuam
Ex Græca: ſed eas fabulas factas prius
Latinas ſcîſſe ſeſe, id vero pernegat.
Quod ſi perſonis iiſdem uti aliis non licet:
Quî magis licet currentes ſervos ſcribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Paraſitum edacem, glorioſum militem,
Puerum ſupponi, falli per ſervum ſenem,
Amare, odiſſe, ſuſpicari? Denique
Nullum eſt jam dictum, quod non dictum ſit prius.
Quare æquum eſt vos cognoſcere, atque ignoſcere,
Quæ veteres factitarunt, ſi faciunt novi.
Date operam, & cum ſilentio animadvortite,
Ut pernoſcatis, quid ſibi Eunuchus velit.

Vix præſente Magiſtratu, agi cœpta eſt, cum vociferatur, furem eſſe, non Poëtam, qui hanc comœdiam dedit, nec eum dediſſe dicendum eſſe, cum ne verbum quidem appoſuerit de ſuo: hanc eſſe comœdiam Colacem *dictam, id eſt,* Aſſentatorem, *jam olim à Nævio & Plauto editam. Perſona paraſiti ex eâ furto ablatam, & militis eſſe à Terentio. Si id feciſſe peccatum eſt, imprudens & inſcius ille peccavit: nec enim ullum furtum meditatus eſt. Id verum eſſe, vos ſpectatores, arbitrari modò poteritis. Colax comœdia à Menandro facta eſt: in ea paraſitus Colax inducitur, & miles glorioſus: eas perſonas fatetur quidem ſe transpoſuiſſe in Eunuchum comœdiam ſuam ex Græca: ſed prius interpretatione Nævii, aut Plauti Latine verſas eſſe, id vero ſe ignoraviſſe pertendit. Quod ſi perſonis iiſdem, quibus veteres Comici uſi ſunt, novis Poëtis uti non licet: cur magis licet feſtinantes ſervos facere, bonas matres-familias in ſcenam producere, meretrices malas, paraſitum voracem, glorioſum militem, partum falſum ſupponi, deludi per ſervum ſenem dominum, amores, odia, ſuſpiciones? Poſtremò nihil dici nunc à nobis poteſt, quod non ab aliis ante nos dictum fuerit. Quamobrem æquum eſt vos, ſpectatores, cognoſcere quantum liceat Poëtis in imitando ſibi ſumere, atque ignoſcere, ſi novi, ab antiquis, quæ ſibi conveniunt, quandoque mutuentur: cum antiquis idem crebro facere licuerit. Vos, actores, attenti ſpectate, & cum ſilentio advertite, ut ſciatis quas res contineat, atque exprimat Eunuchus Comœdia.*

ANNOTATIONES.

34 *Id vero pernegat.*] Non negat Terentius ex Colace Menandri, ſe perſonam militis & paraſiti tranſtuliſſe; ſed accepiſſe ex Nævio & Plauto pernegat.

35 *Quid ſi perſonis.*] Defendit argumento à pari, licere ſibi iiſdem, quibus illis Nævio & Plauto, uti perſonis.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

PHÆDRIA. PARMENO.

Ph. QUID igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum accerſor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit, revocat: redeam? non, ſi me obſecret.
Pa. Siquidem hercle poſſis, nihil prius, neq; fortius:
Verum ſi incipies, neque perficies naviter,
Atque ubi pati non poteris, cùm nemo expetet,
Infectâ pace, ultro ad eam venies, indicans
Te amare, & ferre non poſſe; actum eſt, ilicet,
Perîſti: eludet, ubi te victum ſenſerit.
Proin tu, dum eſt tempus, etiam atque etiam cogita.
Here, quæ res in ſe neque conſilium neque (modum
Habet ullum, eam conſilio regere non potes.
In amore hæc omnia inſunt vitia: injuriæ,
Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rurſum: incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas;
Egone illam? quæ illum? quæ me? quæ non? ſine (modo:
Mori me malim: ſentiet qui vir ſiem.
Hæc verba mehercle una falſa lacrumula,
Quam, oculos terendo miſere, vix vi expreſſerit,
Reſtinguet: & te ultro accuſabis, & ei dabis
Ultro ſupplicium. *Ph.* ô indignum facinus! nunc ego &
Illam ſceleſtam eſſe, & me miſerum ſentio:
Et tædet & amore ardeo: & prudens, ſciens,
Vivus, videnſque pereo: nec, quid agam, ſcio.

Ph. *Quid igitur agam? egone illam non adeam? ac ne quidem nunc, cum ipſa Thaïs ſponte me vocet? an potius ita me parem, ut perpetuo non feram meretricum injurias? Expulit foras, rurſus accerſit: revertarne ad illam? Non ſi per ſacra omnia me obteſtetur.* Pa. *Per Herculem, ſi quidem valeas id facere, nihil melius, neque præſtantius: verum ſi, ubi inceperis, non perſeverabis fortiter, atque ubi amplius vim amoris ferre non potueris, ſi ad Thaïdem minimè te deſiderantem, non reconciliatâ pace, volens redibis, oſtendens te ejus amore ardere, neque affectui poſſe reſiſtere; deſperata res eſt, ſtatim perditus eris: Illa ludibrio te habebit, ubi te domitum à ſe cognoverit. Itaque dum per tempus licet, cum nondum quidquam inceperis, diligenter conſidera quid facere debeas. Domine, rem quæ conſilio & moderatione caret omni, eam prudentia gubernare non vales. Amor hæc omnia in ſe habet mala, contumelias, zelotypiam, diſſenſiones, pacem ad tempus, bellum, poſt bellum pacem iterum: hæc cum ſint inſtabilia, ſi velis ratione ſtabilia reddere, nihilo plus proficias, quàm ſi deſideres, ut quis cum ratione inſaniat. Quæ autem nunc ira commotus animo agitas; Egone illam Thaïdem adeam? quæ illum Thraſonem mihi prætulit? quæ me ſprevit? quæ me heri non admiſit? potius mortem præoptaverim: ſine modò, me virum fortem experietur. Per Herculem hæc per iram prolata verba, unâ fallace lachrymulâ, quam leviter oculos fricando, vix vi extraxerit, delebit: & te ipſe ſponte tuâ culpæ reum argues apud illam, & puniendum præbebis.* Ph. *O crudele factum! Nunc ego & illam deterrimam eſſe, & me infelicem video: & tædio ejus afficior: & amore flagro: & intelligens, ſentiens, ſpirans, inſpicienſque in exitium ruo; nec quid agam, ſcio.*

ANNOTATIO.

1 *Quid igitur.*] Hoc igitur ſignificat, Phædriam multa cum ſervo fuiſſe collocutum, priuſquam in ſcenam prodiret.

Pa. Quid

Pa. Quid agas, niſi ut te redimas captum quam queas
Minimo? ſi nequeas paululo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. *Ph.* itane ſuades? *Pa.* ſi ſapis:
Neque, præterquam quas ipſe amor moleſtias
Habet, addas; & illas quas habet, recte feras.
Sed ecce ipſa egreditur noſtri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

Pa. *Quid facias, niſi ut te captivum liberes pretio quam viliſſimo poſſis? ſi nequeas parvo, at quanti poſſis: neque te ægritudinibus animi conſumas:* Ph. *Itane ſuades?* Pa. *Si mente ſanus es: neque, præter eas ſolicitudines quæ amorem ſolent ſequi, alias his adjungas; atque eas, quas præbet, æquo animo ſuſtineas. Sed ecce ex ædibus prodit agri noſtri calamitoſa tempeſtas: nam quod nos colligere oportet, illa totum aufert & capit.*

ANNOTATIONES.

4 *Noſtri fundi calamitas:*] Calamitas eſt grando & tempeſtas, quæ calamos ſegetum proſternit & conterit: unde Cicero Verrem vocat *calamitoſam tempeſtatem.*

35 *Nam quod nos capere oportet.*] Id eſt, Thaïs, noſtra pernicies, quæ Phædriam herum meum ſumptibus abſumit; capitque omnia quæ alioquin ab illo in nos conferrentur.

ACTUS I. SCENA II.

THAIS. PHÆDRIA. PARMENO.

Th. MIſeram me! vereor ne illud gravius Phædria
Tulerit, neve aliorſum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromiſſus non eſt. *Ph.* totus, Parmeno,
Tremo horreoque, poſtquam aſpexi hanc. *Pa.* bono animo es:
Accede ad ignem hunc, jam caleſces plus ſatis.
Th. Quis hic loquitur? hem, tun' eras, mi Phædria?
Quid hic ſtabas? cur non recta introibas? *Pa.* cæterum
De excluſione verbum nullum. *Th.* quid taces?
Ph. Sane quia vero hæ mihi patent ſemper fores,
Aut quia ſum apud te primus. *Th.* miſſa iſtæc face.
Ph. Quid miſſa? ô Thaïs, Thaïs! utinam eſſet mihi
Pars æqua amoris tecum; ac pariter fieret,
Ut aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego iſtuc abs te factum nihili penderem.
Th. Ne crucia te, obſecro, anime mi, mi Phædria.
Non pol, quo quemquam plus amem, aut plus diligam,
Eo feci: ſed ita erat res: faciundum fuit.
Pa. Credo, ut fit, miſera præ amore excluſiſti hunc foras.

Th. *Heu me infœlicem! dubito ne illud moleſtius quam debeat Phædria tulerit, neve in aliam partem, atque ego feci, acceperit, quod heſterna die in ædes meas admiſſus non eſt.* Ph. *Totum corpus, Parmeno, mihi tremore concutitur, horretque frigore, ubi hanc videre cœpi.* Pa. *Fac alto fortique ſis animo, ne perturberis: ſi horres frigore, accede ad hunc ignem (nimirum Thaïdem) jam caleſces plusquam ſatis ſit.* Th. *Quis hic loquitur? hem, tune eras, mi Phædria? quid hic ſtans manebas? cur non rectà domum ingrediebaris?* Pa. *De cætero, quod excluſerit ædibus Phædriam, introducto milite, ne unum quidem verbum protulit.* Th. *Quid taces, Phædria?* Ph. *Quaſi vero hæ mihi ſemper apertæ ſint fores, aut quia ex tuis amatoribus tibi ſim præcipuus gratiâ.* Th. *Omitte hæc odioſa verba.* Ph. *Omittam? O Thaïs, Thaïs! utinam mutuo amore mihi reſponderes; fieretque ut injuria, quam mihi feciſti, memoria te æque ac me cruciaret; aut nihil eam æſtimarem..* Th. *Ne te dolore affligas, obſecro, mi animule, mi Phædria. non per Pollucem, non id propterea feci, quod alium ullum majori amore, quam te complectar, aut chariorem habeam: ſed in eo ſtatu res erat, ut ita facere me oportuerit.* Pa. *Sanè verò, ut fieri ſolet, propter amorem, quo illum proſequitur, eidem occluſit fores.*

Th. Sic-

Th. Siccine ais, Parmeno? age: ſed huc quâ gratiâ
Te accerſi juſſi, auſculta. *Ph.* fiat. *Th.* dic mihi
Hoc primum, potin' eſt hic tacere? *Pa.* egone?
optume. (dem:
Verum, heus tu, lege hac tibi meam aſtringo fi-
Quæ vera audivi, taceo, & contineo optume:
Sin falſum, aut vanum, aut fictum eſt, continuo
palam eſt.
Plenus rimarum ſum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri ſi vis, vera dicito.
Th. Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.
Pa. Poteſt taceri hoc. *Th.* ibi tum matri parvolam
Puellam dono quidam mercator dedit, (tror:
Ex Attica hinc abreptam. *Ph.* Civemne? *Th.* arbi-
Certum non ſcimus: matris nomen & patris
Dicebat ipſa: patriam, & ſigna cætera
Neque ſcibat, neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat, à prædonibus,
Unde emerat, ſe audiſſe, abreptam è Sunio.
Mater ubi accepit, cœpit ſtudioſe omnia
Docere, educare, ita uti ſi eſſet filia.
Sororem plerique eſſe credebant meam. (pite,
Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam, hoſ-
Abii huc: qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.
Pa. Utrumque hoc falſum eſt: effluet. *Th.* quî
iſtuc? *Pa.* quia
Neque tu uno eras contenta, neque ſolus dedit:
Nam hic quoque bonam magnamque partem ad
te attulit.
Th. Ita eſt: ſed ſine me pervenire, quo volo.
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam eſt profectus; te interea loci
Cognovi: tute ſcis poſt illa quam intumum
Habeam te, & mea conſilia ut tibi credam omnia.
Ph. Neque hoc tacebit Parmeno. *Pa.* oh, dubi-
umne id eſt?

Th. *Siccine loqueris, Parmeno? perge modò: ſed tu, mi Phædria, quam ob rem te huc acciri mandavi, attente audi.* Ph. *Sic fiat.* Th. *Dic mihi, Parmeno, iſte poteſtne tacere?* Pa. *Egone? Optime poſſum. Verum, heus tu, hac conditione fidem tibi do: quæ audivi, ſi vera ſunt, ea rectè ſiles & fideliter ſervo: ſin falſa, aut vana, aut ficta ſunt, confeſtim omnibus ea manifeſta facio. pertuſus & rimoſus ſum, commiſſa mihi undique tranſmitto & effundo. Itaque dicito vera, ſi ea me tacere voles.* Th. *Mater mihi è Samo inſula fuit: ea Rhodi manebat.* Pa. *Hoc verum eſſe puto; peregrinam fuiſſe ei matrem: tacebitur.* Th. *Ibi tum matri quidam mercator puellam parvulam donavit, ex Attica inde uſque abreptam.* Ph. *Civemne Atticam?* Th. *Opinor: id compertum nobis nondum eſt: ipſa puella patris & matris nomen dicebat: patriam, & ſigna cætera, quibus agnoſci poſſet, ignorabat, neque propter ætatem primam ſcire potuerat. Mercatòr ad patris & matris nomen, quod puella dicebat, hoc adjungebat, ſe accepiſſe à Piratis à quibus emerat, eam raptam fuiſſe è Sunio Atticæ promontorio. Mater ubi hoc inaudivit, ſummâ diligentiâ & curâ omnia docuit, quæ ingenuam decent, & educavit quaſi ſuam filiam; adeo ut vulgo ſoror mea eſſe crederetur. Ego cum illo, quocum ſolo conſuetudinem habebam, tum advenâ Attico, huc Athenas Rhodo veni: ille mihi omnia hæc bona quæ poſſideo, moriens reliquit.* Pa. *Utrumque hoc falſum eſt, ideoque effundetur: hoc tacere non potero.* Th. *Quomodo iſtud?* Pa. *Quia neque unus tibi amator fuit ſatis, neque hoſpes Atticus ea quæ habes, ſolus dedit: hic enim quoque (Phædria) magnam & potiorem partem tibi largitus eſt.* Th. *Haud nego: ſed ſine orationem quò tendit pervenire. Interea miles, qui ad me animum adjecerat, in Cariam ſe contulit; tecum interea conſuevi: tu ipſemet non ignoras, poſt illa tempora, quam intimus maximè omnium in meo amore & familiaritate ſis, & ne mea omnia tibi communicem conſilia.* Ph. *Ne hoc quidem Parmeno tacebit, cum etiam falſum ſit.* Pa. *Oh, quiſnam dubitet hoc eſſe falſum?*

ANNOTATIONES.

27 *Habitabat Rhodi.*] Rhodus Carpathii maris Inſula nobiliſſima: ambitu 120 mille paſſuum. *Carpathus, Scarpanto* nunc dicta, inſula eſt, media inter Cretam & Rhodum, contra Ægyptum, huic parti Maris Ægæi nomen dedit.

46 *In Cariam eſt profectus;*] Caria minoris Aſiæ regio, cui Rhodus adjacet.

Th. Hoc

Th. Hoc agite, amabo : mater mea illic mortua eſt
Nuper : ejus frater aliquantum ad rem eſt avidior.
Is ubi hancce formâ videt honeſtâ virginem, 52
Et fidibus ſcire ; pretium ſperans, illico
Producit ; vendit : forte fortuna adfuit
Hic meus amicus : emit eam dono mihi, 55
Imprudens harum rerum, ignaruſque omnium.
Is venit : poſtquam ſenſit me tecum quoque
Rem habere, fingit cauſſas, ne det, ſedulo :
Ait, ſi fidem habeat, ſe iri præpoſitum tibi
Apud me ; ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Seſe relinquam ; velle ſe illam mihi dare : 61
Verum id vereri : ſed, ego quantum ſuſpicor,
Ad virginem animum adjecit. *Ph.* etiamne amplius ?
Th. Nil nam quæſivi : nunc ego eam, mi Phædria,
Multæ ſunt cauſſæ, quamobrem cupio abducere. 67
Primum, quod ſoror eſt dicta : præterea, ut ſuis
Reſtituam ac reddam. ſola ſum : habeo hîc neminem,
Neque amicum, neque cognatum, quamobrem Phædria,
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo, adjuta me, quo id fiat facilius. 70
Sine illum priores parteis hoſce aliquot dies
Apud me habere. nihil reſpondes ? *Ph.* peſſuma,
Ego quidquam cum iſtis factis tibi reſpondeam ?
Pa. En noſter, laudo. tandem perdoluit : vir es.
Ph. Haud ego neſciebam, quorſum tu ires. parvola
Hinc eſt abrepta : eduxit mater pro ſua : 76
Soror eſt dicta : cupio abducere, ut reddam ſuis.
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique :
Excludor ego, ille recipitur : quâ gratiâ ?
Niſi illum plus amas, quam me, & iſtam nunc times,
Quæ abducta eſt, ne illum talem præripiat tibi ?
Th. Egon' id timeo ? *Ph.* quid te ergo ſollicitat ? cedo.
Num ſolus ille dona dat ? nuncubi meam
Benignitatem ſenſiſti in te claudier ?
Nonne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopiâ 85

Th. *Attendite mihi, quæſo : mater mea illic mortem obivit nuper : ejus frater aliquantò lucri cupidior eſt. Is ubi hanc vidit virginem ſpecie venuſta eſſe, & ſcire fidibus canere ; pretium ſperans magnum, ſtatim matre mortua, eam venum exponit ; vendit : forte fortuna hic præſens interfuit Thraſo meus amicus, qui harum rerum inſcius Pamphilam emit, quam mihi dono daret. is Athenas rediit : poſtquam cognovit me tecum quoque conſueſcere, excuſationes ſtudioſè excogitat, ne eam tradat : dicit ſi fidem ipſe faciam, ſe priores partes apud me, te poſtpoſito, habiturum ; neque metuat, ne ubi puella data mihi fuerit, ſeſe dimittam ; velle ſe illam mihi donare : verum id dubitare : ſed ego quantum animo conjicio, ad virginem amorem adjunxit.* Ph. *Nunquidnam etiam amplius eſt ?* Th. *Nihil, nam percontata ſum, mi Phædria : nunc vero quamplurimæ ſunt cauſæ, propter quas cupio eam ad me à poſſeſſione militis transducere. primum quod ſoror mea dicta eſt : tum etiam, ut eam ſuis raptam reſtituam, & amiſſam reddam. ſola ſum : habeo hic neminem, neque amicum, neque cognatum, qui mihi, cum opus fuerit, auxilientur ; quamobrem, Phædria, cupio aliquos mihi amicos conciliare meis meritis. Id ut facilius conſequar, peto à te ut mihi præſto eſſe velis. Permitte illum Thraſonem apud me admitti in potiori parte, hiſce aliquot diebus. nihil reſpondes ?* Ph. *Deterrima, tibi ne ego quicquam reſpondere debeam, talia cum mihi facias ?* Pa. *Hei noſter, euge, magni te facio. tandem ægre fert ſe deludi, injurias ad animum revocaſti : jam vir es.* Ph. *At ego neſciebam, quo ſpectaret tua nempe oratio. parvula è Sunio eſt abrepta : educavit mater eam pro ſua filia : ſoror mea nominata eſt : cupio abducere, ut reddam ſuis. Scilicet omnia hæc verba in hanc ſummam nunc conveniunt ; ut excludar, miles ille admittatur : cujus rei cauſâ ? niſi quod illum quàm me chariorem habes, metuiſque me Pamphila, quam à Thraſone recepiſti, eum tibi intercipiat ?* Th. *Egone id timeo ?* Ph. *Quid ergo te incitat ad hoc faciendum ? Expone, num ſolus ille tibi donat ? Nunquid alicubi meam liberalitatem vidiſti tibi præcludi ? nonne ſtatim atque mihi ſignificaſti cupere te ſervam Æthiopem,*

ANNOTATIO.

85 *Ex Æthiopia.*] Quidquid ultra Nigrum flumen eſt, & Ægyptum, verſus utrumque mare Atlanticum, Rubrumque, Æthiopes olim in Africa tenuere ; gens omnium Africæ terrarum ampliſſima ; dicta ab αἴθω *uro*, & ὤψ, id eſt, *aſpectus*, *vultus*.

Ancil-

Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæſivi? porro eunuchum dixti velle te,
Quia ſolæ utuntur his reginæ: repperi.
Heri minas viginti pro ambobus dedi. 89
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria:
Ob hæc facta abs te ſpernor. *Th.* quid iſtuc, Phæ-
dria? (arbitror
Quanquam illam cupio abducere, atque hac re
Id fieri poſſe maxume: veruntamen, (feris.
Potius, quam te inimicum habeam, faciam ut juſ-
Ph. Utinam iſtuc verbum ex animo ac vere di-
ceres; (derem
Potius quam te inimicum habeam: ſi iſtuc cre-
Sincere dici, quidvis poſſem perpeti. 97
Pa. Labaſcit, victus uno verbo, quam cito.
Th. Ego non ex animo miſera dico? quam joco
Rem voluiſti à me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum 101
Saltem ut concedas ſolum. *Ph.* ſiquidem biduum.
Verum ne fiant iſti viginti dies. (hil moror.
Th. Profecto non plus biduum, aut *Ph.* aut? ni-
Th. Non fiet: hoc modo ſine te exorem. *Ph.* ſcilicet
Faciendum eſt, quod vis. *Th.* merito amo te: be-
ne facis. 106
Ph. Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum eſt: mos gerundu' eſt Thaïdi.
Tu huc, Parmeno, fac illi adducantur. *Pa.* maxume.
Ph. In hoc biduum Thaïs vale. *Th.* mi Phædria, 110
Et tu: nunquid vis aliud? *Ph.* egone quid velim?
Cum milite iſto præſens, abſens ut ſies:
Dies, noctéſque me ames: me deſideres:
Me ſomnies: me exſpectes: de me cogites:
Me ſperes: me te oblectes: mecum tota ſis: 115
Meus fac ſis poſtremo animus, quando ego ſum
tuus. (beat ſidem,
Th. Me miſeram! forſitan hic mihi parum ha-

poſthabitis rebus etiam neceſſariis emendam quæſivi? Eunuchum præterea dixiſti te velle, quia horum opera Reginæ ſolæ utuntur: comparavi. Heri viginti minas pro amborum pretio perſolvi. Tamen licet ſpretus à te, hæc tibi grata ut emerem in memoria habui. Pro his in te meritis deſpectus ſum tibi. Th. *Quænam ſunt iſta, quæ dicis, Phædria? Quamvis hanc Pamphilam cupio ab illo milite recipere, atque hac ratione, ſi tu concedas biduum militi, cenſeo id potiſſimum fieri poſſe: attamen, potius quam inimicitiam tuam ſuſcipiam, obſequar quibuſcumque juſſis tuis.* Ph. *Utinam ex animi ſententia, & ſincere pronunciares iſta verba (potius quam tuam inimicitiam ſuſcipiam) ſi iſtud crederem vere à te dici, nihil tam moleſtum eſt, quod non poſſem perferre.* Pa. *Nutat corruiturus, uno verbo impulſus, illicò.* Th. *Me miſeram! an non ego hoc ex animi ſententia, & ſerio dico? Quam rem, etiam per jocum indicaſti te à me velle, quin tandem obtinueris? Ego vero non poſſum abs te impetrare, ut ſaltem duos ſolum dies, quos peto, concedas mihi.* Ph. *Si quidem duo dies ſint tantum (concedo) dummodo viginti ex duobus non fiant.* Th. *Sane non amplius quam duo dies, aut* Ph. *Aut? Perge loqui, tibi moram non facio.* Th. *Non fiet illud, quod vereris, ut plures dies recipiatur à me Thraſo: Id ſolum biduum quod peto, permitte me à te impetrare.* Ph. *Nimirum quod cupis, me facere oportet.* Th. *Meritò amo te: æquum facis.* Ph. *In villam concedam: ibi per hos duos dies, mœrore me ad maciem uſque conficiam: ſic mihi, præ tædio facere deliberatum eſt: ſis quidem morigerum me eſſe Thaïdi neceſſe eſt. Tu, Parmeno, cura, ut illi, eunuchus, & ancillula Æthiops tradantur Thaïdi.* Pa. *Sic fiet.* Ph. *In hos duos dies vale Thaïs.* Th. *Mi Phædria, & tu quoque vale: nunquid vis aliud?* Ph. *Egone quid aliud velim? Niſi ut cum milite iſto præſens ſis corpore, abſens animo: dies, noctéſque ames me: me deſideres: me ſomnies: me expectes: de me cogites: me ſperes: me te oblectes: mecum tota ſis (animo) mea fac ſis poſtremò anima, quando ego ſum tua.* Th. *Me miſeram! forte Phædria parum mihi fidit,*

ANNOTATIO.

88 *Quia ſolæ his utuntur reginæ*] Eunuchis magnus apud Reges & divites honos fuit: ut Bagoüs Alexandri Magni Eunuchus, Putiphar Pharonis Ægypti Regis, & ille Candaces Reginæ, de quo D. Lucas in Actis Apoſtolorum: & libri 4. Regum, cap. viii.

Atque

Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicet.
Ego pol, quæ mihi ſum conſcia, hoc certò ſcio,
Neque me finxiſſe falſi quidquam, neque meo
Cordi eſſe quenquam cariorem hoc Phædriâ:
Et quidquid hujus feci, cauſſâ virginis
Feci: nam me ejus ſpero fratrem propemodum
Jam repperîſſe, adoleſcentem adeo nobilem: &
Is hodie venturum ad me conſtituit domum.
Concedam hinc intrò, atque expectabo, dum venit.

atque ex aliarum meretricum ingeniis me æſtimat. Ego per Pollucem, quæ mecum in animo totius rei veritatem ſcio, hoc certò ſcio, nihil mendacii me excogitaſſe, neque me quenquam vehementius amare, quam hunc Phædriam: & quicquid hujus rei feci (quod eum excluſi foras) propter puellam Pamphilam id feci: nam ſpero me hujus fratrem, adoleſcentem valde nobilem, penè jam inveniſſe: & is conſtituit ſe venturum ad me in domum meam hodierna die. Hic igitur dum veniat exſpectabo.

ACTUS II. SCENA I.

PHÆDRIA. PARMENO.

Ph. FAC ita, ut juſſi: deducantur iſti. *Pa.* faciam. *Ph.* at diligenter.
Pa. Fiet. *Ph.* at mature. *Pa.* fiet. *Ph.* ſatin' hoc mandatum eſt tibi?
Pa. Ah rogitare? quaſi difficile fiet: utinam
Tam aliquid facile invenire poſſis, Phædria,
Hoc quam peribit. *Ph.* ego quoque unà pereo, quod mî eſt carius. (quin
Ne iſtuc tam iniquo patiare animo. *Pa.* minime:
Effectum dabo. Sed nunquid aliud imperas?
Ph. Munus noſtrum ornato verbis, quod poteris: &
Iſtum æmulum, quod poteris, ab eâ pellito.
Pa. Memini, tametſi nullus moneas. *Ph.* ego rus ibo, atque ibi manebo.
Pa. Cenſeo. *Ph.* ſed heus tu. *Pa.* quid vis? *Ph.* cenſen' poſſe me obfirmare & (arbitror:
Perpeti, ne redeam interea? *Pa.* tene? non hercle
Nam aut jam revertere, aur mox noctu te adiget horſum inſomnia. (dormiam.
Ph. Opus faciam, ut defagiter uſque, ingratiis ut
Pa. Vigilabis laſſus: hoc plus facies. *Ph.* ah, nil dicis, Parmeno.

Ph. *Facito ita, ut imperavi: ducito iſtos (eunuchum, & fœminam Æthiopem) & trade Thaïdi, meo nomine.* Pa. *Faciam.* Ph. *At diligenter.* Pa. *Fiet.* Ph. *At cito.* Pa. *Fiet.* Ph. *Satiſne hoc tibi mandatum memineris?* Pa. *Ah quam toties interrogare moleſtum eſt: quaſi ſit difficile, id exequi, quod jubes. Utinam tam facile quid reperias, quàm hoc perdes.* Ph. *Ut etiam patientius feras hæc dona mihi perire, ſcito me una quoque cum his mei jacturam facere, quod his donis mihi pretioſius es.* Pa. *Minimè impatienter fero hæc tua mandata facere. Sed nunquid aliud vis?* Ph. *Munus noſtrum ornamento verborum pretioſius facito, & iſtum rivalem Thraſonem, quam procul poteris, ab ea removeto.* Pa. *Memorem mones: in animo id habeo.* Ph. *Ego in villam me conferam, atque ibi tantiſper morabor, dum biduum tranſierit.* Pa. *Sic faciendum arbitror.* Ph. *Sed heus tu.* Pa. *Quid vis?* Ph. *Putaſne me poſſe obdurare, & mihi temperare, ne ante duos dies ad urbem redeam?* Pa. *Tene poſſe id perpeti? Non mehercule opinor: nam aut ſtatim ultro redibis, aut mox per noctem te inſomnia ſola ad urbem impellet, & revocabit.* Pa. *Opere ruſtico me exercebo, quoad defeſſus ſim, ut etiam invitus dormire cogar.* Pa. *Te laſſabis, at nihilo magis eâ cauſâ poteris capere ſomnum.* Ph. *Apage, fruſtra hæc dicis, Parmeno.*

Ejici-

Ejiciunda hercle eſt hæc mollities animi: nimis
me indulgeo. (triduum? *Pa.* hui!
Tandem ego non illa caream, ſi ſit opus, vel totum
Univorſum triduum? vide, quid agas. *Ph.* ſtat
ſententia. (nes immutarier
Pa. Dî boni, quid hoc morbi eſt? adeon' homi-
Ex amore, ut non cognoſcas eundum eſſe? hoc
nemo fuit (gis continens.
Minus ineptus, magis ſeverus quiſquam, nec ma-
Sed quis hic eſt, qui huc pergit? at at, hic qui-
dem eſt paraſitus Gnatho 22
Militis: ducit ſecum unà virginem huic dono:
papæ! (hic dabo
Facie honeſtâ. Mirum, ni ego me turpiter hodie
Cum meo decrepito hoc eunucho. hæc ſuperat
ipſam Thaïdem.

expellenda eſt animo hæc imbecillitas: nimis me delicata tracto. Nonne tandem, ſi oporteat illa carere, iſtud poſſim, etiam tres dies totos? Pa. *Hui! tres dies totos? Vide, ne majora viribus tuis coneris.* Ph. *Certum eſt facere, quod conſtitui.* Pa. *Dii boni, amorne tam potens morbus eſt? Adeone homines immutat, ut idem qui pridè notus fuerat, amplius cognoſci non poſſit? Hoc nemo fuit minus ineptus, magis gravis, nec magis temperans. Sed quis hic eſt, qui huc iter facit? At at, hic quidem eſt Paraſitus militis Gnatho: Ducit ſecum virginem, in domum Thaïdi: Papæ, quam eleganti vultu! Nimirum me hic hodie ludibrio & dedecori exponam cum meo hoc decrepito eunucho. hæc virgo formæ ſpecie vincit Thaïdem.*

ANNOTATIONES.

16 *Nimis me indulgeo.*] Atticorum more accuſativus loco dativi hic poſitus eſt pro *nimis mihi indulgeo*, id eſt, nimis mihi concedo, permitto.

18 *Hui! triduum.*] Exclamatio ſervi, heri dictum irridentis.

19 *Quid hoc morbi eſt?*] Ut morbo ex bona habitudine corpora decidunt, ſic animus ab amore, ex ſuâ conſtantiâ & tranquillitate deturbatur. Sic Propertius,

Solus amor morbi non amat artificem.

Homines immutari ex amore.] Hanc immutationem Poëtæ eleganter pinxerunt in fabula Circes, homines in pecudes commutantis.

22 *Gnatho.*] Gnatho à maxillis & edendi aviditate dici videtur. Γνάθος, *maxilla.* Ut παράσιτος is eſt, qui ut victum apud ditiores habeat, iis aſſentatur: σίτος Græcè *cibum* ſignificat.

25 *Decrepito.*] Sive morti vicino. Decrepiti ſunt, quorum funera, crepitu, & plangore familiæ, conclamata ſunt. Vel à decreſcendo ſic dicti, eò quòd incurvati, & contracti minores fieri videantur; ſic capularis ſenex dicitur à capulo, id eſt loculo, capſula mortui, *un Cercueil. Ang.* a Bier, a Coffin.

ACTUS II. SCENA II.

GNATHO. PARMENO.

Gn. Dî immortales, homini homo quid præ-
ſtat! ſtulto intelligens (tem mihi:
Quid intereſt! Hoc adeo ex hac re venit in men-
Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc
atque ordinis, (gurierat bona.
Hominem haud impurum, itidem patria qui abli-

Gn. *Dii immortales, quantum alius homo alii homini præcellit! Ab inepto quantum diſtat providus & prudens! Hoc mihi adeo in memoriam redit, nimirum hodie huc veniens incidi in hominem meæ conditionis, non quidem ſordidum, nec avarum, qui ſimiliter, atque ego, patrimonium per luxum conſumpſerat.*

ANNOTATIO.

4 *Hominem haud impurum.*] Non ſordidum, non avarum. Liberaliter educati ſæpè balnea præſertim calida adibant nitoris & elegantiæ cauſa, avar[illegible]tem minimè. *Ariſtoph.* in Plut. Comœd.

Video

Video ſentum, ſqualidum, ægrum, pannis anniſ-
que obſitum.
Quid iſtuc, inquam, ornati eſt? Quoniam miſer,
quod habui, perdidi. (amici deſerunt.
Hem, quò redactus ſum! omnes noti me atque
Hic ego illum contempſi præ me: Quid, homo,
inquam, ignaviſſime? (tibi?
Itane paraſti te, ut ſpes nulla reliqua in te ſiet
Simul conſilium cum re amiſti? viden' me ex eo-
dem ortum loco?
Qui color, nitor, veſtitus, quæ habitudo eſt cor-
poris? (eſt, nil deſit tamen.
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum
At ego infelix neq; ridiculus eſſe, neq; plagas pati
Poſſum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota er-
ras via. (clum prius.
Olim iſti fuit generi quondam quæſtus apud ſe-
Hoc novum eſt aucupium: ego adeo hanc primus
inveni viam.
Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium
rerum volunt, (ut rideant,
Nec ſunt: hos conſector: hiſce ego non paro me
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror
ſimul. (laudo id quoque:
Quidquid dicunt, laudo: id rurſum ſi negant,
Negat quis? nego: ait? aio: poſtremo imperavi
egomet mihi,
Omnia aſſentari: is quæſtus nunc eſt multo uber-
rimus.
Pa. Scitum hercle hominem: hic homines pror-
ſum ex ſtultis inſanos facit.

*video horridum, immundum, pallidum inſtar ægrotantis, veſtibus laceris indutum, & ſenectute deformem. Quid iſte ornatus ſibi vult, dixi? Reſpondit ille, Quoniam infortunatus ego quæ habui bona amiſi. Hem, quò miſeriæ redactus ſum! Omnes familiares atquæ amici me deſerunt. Hic ego illum deſpexi, mihique poſthabui: Quid homo, inquam, inertiſſime, itane tibi conſuluiſti, ut nulla tibi ſuperſit tui fiducia? An ſenſum unà cum fortunis tuis perdidiſti? Aſpice me, qui non melioris ſum generis, & ſtatus. Qui color corporis, elegantia, nitor cutis, quæ conſtitutio ſanitatis? Omnia mihi ſuppetunt abunde, & licet nihil quidquam poſſideam, nihil tamen deficit. At ego infelix *(mihi reſpondit:) neque aliis movere riſum, & riſui eſſe, neque verberibus patiendis aſſueſcere poſſum. Quid? tu (ego ſubjeci) hiſne rebus; nempe dum quis ridetur, aut vapulat, aliquid proſici putas? Vehementèr falleris, ſi ita putas. Olim prioribus temporibus, iſti generi paraſitorum vapulantium, & ridiculorum, lucro fuit ars iſta; hoc vero tempore, hic novus alius eſt aucupandi modus: Quin ego ipſe hanc captandi artem inveni. Eſt genius hominum qui primos in omnibus rebus ſe eſſe volunt, nec ſunt; quamvis videri velint: Hos conſector: hic ego non ſtudeo ridiculus eſſe, ſed his ſponte riſu aſſentior, & eorum mores cum admiratione prædico. quidquid dicunt laudo: ſi rurſus id negant, id ſimiliter laudo: ſi negat quis, nego: ſi affirmat quid eſſe, affirmo: denique in animum induxi, omnia illis aſſentari: id lucrum nunc eſt valde copioſum.* Pa. *Argutum mehercule hominem: hic homines ex ſtultis prorſus inſanos mente facit.*

ANNOTATIONES.

* 4 *Bona abligurierat.*] Per luxum & popinationem devoraverat. Ligurire eſt lautiores cibos capere. λιχνεύω Græcè à λείχω, *Lambo, Lingo.* Plinius. *Poſtquam degulato patrimonio, pauper eſt factus. Degulare* eſt *gula abſumere.*

5 *Video ſentum, ſqualidum.*] Seutum, horridum, ut ſentes, id eſt, ſpinæ, ſqualidum, immundum. Squalidi propriè rei qui diu delituerunt in carcere. Squalor immunditiea corpus occupans à ſqua marum aſperitate. Obſitum, fœdatum, putidum. Situs eſt mucor, & lanugo quædam ex humora creata in locis ſole carentibus. Pannis anniſque obſitum, id eſt, mucore, & carie obductum, propter ſordidos pannos, & ratione ætatis; nam ſitus, & mucor quidam ſolet eſſe major in homine miſero, & ſene, tum in habitu inopum. Obſitus, ab obſerendo, dixit Virgilius. *Loca obſita pomis,* id eſt, plantata.

14 *Tota erras via.*] Proverbialis metaphora à viatoribus ſumpta.

22 *Aſſentari:*] Propriè aſſentamur voce, adulamur geſtu, blandimur tactu.

Gn. Dum

Gn. Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi advenimus,
Concurrent læti mî obviam cupedinarii omnes,
Cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores, aucupes,
Quibus & re ſalva & perdita profueram & proſum ſæpe:
Salutant: ad cœnam vocant: adventum gratulantur.
Ille ubi miſer famelicus videt me eſſe in tanto honore,
Et tam facile victum quærere; ibi homo cœpit me obſecrare,
Ut ſibi liceret diſcere id de me: ſectari juſſi;
Si potis eſt, tanquam philoſophorum habent diſciplinæ ex ipſis
Vocabula, paraſiti itidem ut Gnathonici vocentur.
Pa. Viden' otium, & cibu'. quid facit alienus? *Gn*, ſed ego ceſſo
Ad Thaïdem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat.
Sed Parmenonem ante oſtium Thaïdis triſtem video,
Rivalis ſervum: ſalva eſt res: nimirum hîc homines frigent.
Nebulonem huc certum eſt ludere. *Pa.* hice hoc munere arbitrantur (nonem
Suam Thaïdem eſſe. *Gn.* Plurima ſalute Parme-
Summum ſuum impertit Gnatho. quid agitur? *Pa.* ſtatur. *Gn.* video:
Nunquidnam hîc, quod nolis vides? *Pa.* te. *Gn.* credo: at nunquid aliud?
Pa. Quì dum? *Gn.* quia triſti' es. *Pa.* nihil equidem. *Gn.* ne ſis: ſed quid videtur
Hoc tibi mancipium? *Pa.* non malum hercle. *Gn.* uro hominem. *Pa.* ut falſus animi eſt.
Gn. Quam hoc munus gratum Thaïdi arbitrare eſſe? *Pa.* hoc nunc dicis,

Gn. *Interea dum hi ſermones inter nos babentur, atque ubi ad foram venimus, ecce occurrunt mibi celeriter bilares cupedinarii omnes, epularum delicatiorum venditores, popinarii, cetarii, qui prægrandes piſces vendunt, laniones, farciminum artifices, piſcatores, quibus lucrum attuleram, dum res meæ bene ſe babebant, atque etiam poſt earum jacturam, tum quoque in præſentia: bi me ſalutant: ad cœnam invitant: de meo adventu mibi gratulantur. Ille miſer eſurio, ubi me videt in tanto bonore baberi, cœpit me orare, ut ſibi liceret banc artem de me diſcere: juſſi eum mei ſectatorem eſſe, & diſcipulum: ſi fieri poteſt, ut ſicut pbiloſopborum ſectæ ab ipſis pbiloſopbis nominantur, ſic paraſiti ſimiliter Gnatbonici appellentur.* Pa. *Videſne quid deſidia, & cibi alieni cupiditas valeant?* Gn. *Verum ego nimis ceſſo banc virginem ad Tbaïdem deducere, eandemque invitare ut ad cœnam venitat. Sed video Parmenonem ſervum Pbædriæ, rivalis beri mei, triſti vultu ante fores Tbaïdis ſtantem: res noſtræ in tuto ſunt: nimirum bîc bomines frigent (gratia ſcilicet apud Tbaïdem.) conſtitui bunc tenebrionem ludificare.* Pa. *Iſti putant boc virginis dono Tbaïdem ſibi acquiſitam babere.* Gn. *Plurimam ſalutem dicit Gnatbo Parmenoni, ſummo & intimo ſuo amico. quid fit ô noſter?* Pa. *Statur.* Gn. *Id quidem video: nonne bîc vides id, quod nolis?* Pa. *Te video, quem nolim.* Gn. *Credo, ſed nunquid aliud?* Pa. *Cur igitur?* Gn. *Quia triſtis es.* Pa. *Nibil equidem.* Gn. *Ne ſit triſtis, quæſo: Sed qualis tibi videtur bæc ſerva?* Pa. *Non mala quidem.* Gn. *Hominem crucio.* Pa. *Ut fallit eum opinio, cum putat bujuſmodi munere capi Tbaïdem.* Gn. *Quam gratum boc munus Tbaïdi cenſes eſſe?* Pa. *Propter boc munus nimirum,*

ANNOTATIONES.

37 *Salva res eſt:*] Conjectura à ſignis; ſervus rivalis non eſt intrò, ſed ante oſtium. Igitur eſt excluſus, res noſtra extrà periculum eſt.

Hic bomines frigent.] Sic Gallicè dicitur. *Ces gens icy ſont bien froids, ils ne ſont pas bein leur proſit.* Angl. They will meet with but a cold Reception. Metaphora eſt proverbialis ſumpta ab his, qui manibus ex frigore ſtupidis, nihil operari poſſunt.

41 *Numquidnam quod nolis vides?*] Hoc dicit Gnatho virginem oſtentans.

Ejectos hinc nos: *omnium rerum* heus! *viciſſitudo eſt.*
Gn. Sex ego te totos, Parmeno, hos menſes quietum reddam;
Ne ſurſum deorſum curſites; neve uſque ad lucem vigiles.
Ecquid beo te? *Pa.* men'? papæ! *Gn.* ſic ſoleo amicos. *Pa.* laudo.
Gn. Detineo te fortaſſe: tu profecturus aliò fueras.
Pa. Nuſquam. *Gn.* tum tu igitur paululum da mihi operæ: fac ut admittar
Ad illam. *Pa.* age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia iſtam ducis.
Gn. Num quem evocari hinc vis foras? *Pa.* ſine biduum hoc prætereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Næ tu iſtam faxo calcibus ſæpe inſultabis fruſtra.
Gn. Etiam nunc hîc ſtas, Parmeno? eho numnam tu hîc relictus cuſtos,
Ne quis forte internuncius clam à milite ad iſtam curſitet?
Pa. Facete dictum: mira vero, militi quæ placeant.
Sed video herilem filium minorem huc advenire.
Miror, qui ex Piræo abierit: nam ibi cuſtos publice eſt nunc.
Non temere eſt: & properans venit: neſcio quid circumſpectat.

Putas nos eſſe ejectos ex his ædibus: heus varias vices obtinent res mortalium. Gn. *Efficiam, Parmeno, ut hos ſex menſes integros ſis quietus; ne ſurſum deorſum in urbe perpetuo curras; ne à prima nocte ad diem uſque inſomnis ſis. Nunquid beatum te facio?* Pa. *Mene? Papæ! valde me ſcilicet beatum facis.* Gn. *Sic conſuevi amicos beare.* Pa. *Laudô.* Gn. *Fortaſſe te demoror: tu aliò iturus eras.* Pa. *Nuſquam aliò.* Gn. *Nunc, tu igitur paululum adjuva me: fac ut intromittar ad Thaidem.* Pa. *Age modo, propter puellam, quam ducis, nunc tibi hæ fores apertæ ſunt.* Gn. *An aliquem ex hac domo evocari mandas?* Pa. *Exſpecta dum hi duo dies tranſeant. Qui mihi nunc pulſu minimi digiti audito, fores reſeras fortunatus, faciam certe, ut ſæpe iſtas pedibus fruſtra pulſes.* Gn. *Etiam nunc hic manes, Parmeno? Anne hic poſitus es cuſtos, ut caveas, ne quis nuncius ſecreto à milite celeriter ad Thaidem mandata ferat?* Pa. *Eleganter & facete dictum: miranda vero & exquiſita ſunt, quæ dicis, & digna quæ militi placeant, tam ſubtilis & acuti ingenii viro. Sed video heri filium minorem natu (Chæream) huc venire. Mirum eſt cur ex Piræo diſceſſerit: nam ibi cuſtos nunc publicè poſitus eſt. Non ſine cauſâ deſeruit ſtationem & præſidium: feſtinans etiam venit: neſcio, quid diligenter & attentè circumſpicit.*

ANNOTATIONES.

45 *Omnium rerum viciſſitudo eſt.*] Viciſſitudo eſt per vices mutatio, alternatio. Fertur in eam ſententiam verſiculus; τὰ θνητὰ πάντα μεταβολὰς πολλὰς ἔχει. *Mortalia omnia multas habent mutationes.* Celebratur & hoc dictum; κύκλος τὰ ἀνθρώπινα, *circulus res humanæ.*

47 *Ne ſurſum deorſum.*] Videtur alludere ad ſitum Athenarum, quæ in declivi colle exſtructæ erant.

53 *Num quem evocari hinc vis foras?*] Gnatho irridet Parmenonem, qui in ædes intrare non poterat.

56 *Ne quis forte internuncius.*] Hæc ironicè dicta; quaſi nemo à milite ad Thaidem, niſi clam ire audeat.

57 *Facete dictum:*] Ironicè: quia inficeta hæc dicta eſſe vult Parmeno.

59 *Ex Piræo.*] Piræus vel Piræeus erat portus Athenarum, quadringentarum capax navium, muro duorum millium paſſuum urbi conjunctus. *Piræus* vulgo *Porto-Leone.*

Nam ibi cuſtos.] Athenienſes poſtquam ex Ephebis exceſſerant, militiæ daturi nomen, publicè cuſtodes erant in urbe per annum; deinde in ſuburbana mittebantur Caſtella (è quibus unum erat portus Piræus) excubituri adverſus prædonum incurſus: præterea conveniebant eodem adoleſcentes convivia acturi, ut poſt indicat Antipho: quare Proverbium factum eſt; τὸν Πειραιᾶ μὴ κεναγγίαν ἄγειν, *Piræum non vehere vaſa inania.*

ACTUS

ACTUS II. SCENA III.

CHÆREA. PARMENO.

Ch. Occidi.
Neque virgo eſt uſquàm, neque ego, qui illam è conſpectu amiſi meo.
Ubi quæram? ubi inveſtigem? quem perconter? quam inſiſtam viam?
Incertus ſum: una hæc ſpes eſt; ubi ubi eſt, diu celari non poteſt.
O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres.
Tædet quotidianarum harum formarum. *Pa.* ecce autem alterum.
De amore neſcio quid loquitur: ô infortunatum (ſenem!
Hic vero eſt, qui ſi amare occeperit, ludum jocumque dies
Fuiſſe illum alterum, præut hujus rabies quæ dabit.
Ch. Ut illum Dî Deæque ſenium perdant, qui me hodie remoratus eſt,
Meque adeo, qui reſtiterim; tum autem qui illum flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem: ſalve. *Pa.* quid tu es triſtis? quidve alacris?
Unde is? *Ch.* egone? neſcio hercle, neque unde eam, neque quorſum eam:
Ita prorſum oblitus ſum mei.
Pa. Quî quæſo? *Ch.* amo. *Pa.* ehem. *Ch.* nunc, Parmeno, te oſtendes, qui vir ſies.
Scis te mihi ſæpe pollicitum eſſe: Chærea, aliquid inveni
Modo quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut cognoſcas meam:

Ch. *Perii. Neque virgo uſquam eſt, neque ego, qui illam viſam in via perdidi. Ubi quæram? ubi veſtigia ejus ſequar? Quem interrogabo? Quâ viâ procedam? Incertus ſum quid ſim facturus: hæc ſola ſpes reſtat, quod ubivis ſit, diu occultari non poteſt, ob nimiam formæ gratiam. O faciem venuſtam! exinde omnes animo debeo mulieres. Satietas me capit harum vulgarium pulchritudinum, quas quotidie videre licet.* Pa. *Ecce autem alterum (fratrem Phædriæ minorem.) Neſcio quid de amore loquitur: ô infortunatum ſenem Lachetem, cui tales contigere filii amore perditi! hic vero adeo acri & rapido ingenio eſt, ut ſi amori ſe dediderit, nugas fuiſſe dices ea quæ ille alter (Phædria) fecit, ad comparationem illorum quæ hujus (Chæreæ) rabies committet.* Ch. *Ut illum Dii Deæque ſenem miſeris modis interficiant, qui me hodie garrulitate ſua detinuit, neque etiam qui ire ceſſaverim; tum quoque, qui illum vel tantilli fecerim, ut cum illo manerem. Verùm Parmenonem hic video: ſalvus ſis.* Pa. *Quid tu triſtis es? quidve tam alacriter feſtinas? Unde venis?* Ch. *Ego neſcio mehercle, neque unde veniam, neque ad quam partem eam: ita omnino immemor ſum mei.* Pa. *Cur quæſo?* Ch. *Amo.* Pa. *Hem.* Ch. *Nunc, Parmeno, demonſtrare debes, qualis vir ſis. Memineris te ſæpe mihi promiſiſſe, cum diceres: Chærea, tantummodo invenias mulierem quam ames: in ea re faciam, ut experiaris, quantoperè poſſim tibi eſſe utilis:*

ANNOTATIONES.

1 *Occidi. Neque virgo eſt uſquam.*] Quia eam è conſpectu amiſerat.

4 *Ubi ubi eſt, diu celari non poteſt.*] Ob nimiam formæ gratiam.

11 *Qui illum flocci fecerim.*] Indicat Chærea ſe Archidemidem, ne flocci quidem facere debuiſſe, ut remanens deſiſteret à perſequenda virgine. Eſt autem floccus, lanæ particula quæ inutilis à vellere divellitur, atque evolat.

[illegible]um cum in cellulam tuam omnem penum patris afferebam, & cumulate tibi apponebam, inſciis omnibus. Pa. *Age imprudens, exprobra quæ mihi benefeciſſe prædicas.* Ch. *Nunc hercle hoc evenit: inveni quod amem: fac, ſi vis, ut promiſſa extent, ſive propterea quod hæc virgo adeo digna res eſt, in qua omnem vim, ſtudium, & induſtriam ponas. Non ſimilis eſt puellarum noſtrarum, quæ ut demiſſos habeant humeros, & longius collum, omnem matres dant operam, eiſque pectus ligant ſtricte, ut tenui ſint corpore. Si qua ſit paulo corpulentior, pugili & athletæ ſimilem eam eſſe dicunt: detrahunt eis alimentum ne pingueſcant: etiamſi boni ſint temperamenti, plenæ, pingues, ſtudio & cultura reddunt eas graciles inſtar junci: itaque, propter hanc arte & cultu quæſitam venuſtatem, fit ut amentur.* Pa. *Tu dic, qualis iſta tua eſt?* Ch. *Nova ejus forma eſt & figura corporis, cuique ſimilis ante hæc viſa eſt nulla.* Pa. *Papæ!* Ch. *Color nativus, non fictus, corpus plenum et ſucculentum.* Pa. *Quot ei ſunt anni?* Ch. *Anni ſexdecim.* Pa. *Flos ipſe ætatis eſt.* Ch. *Hanc tu mihi fac tradas, vel aperta vi, vel arte ſecreta, fraude, furtove, vel precibus: mea nihil intereſt, dummodo eam poſſideam; jurene an injuria, nihil penſi habeo, dummodo mihi comparetur.* Pa. *Quæ virgo, quæ conditio, ſervane an libera?* Ch. *Per Herculem neſcio.* Pa. *Unde eſt?* Ch. *Tantundem ſcio.* Pa. *Ubi habitat?* Ch. *Ne id quidem ſcio.* Pa. *Ubi eam vidiſti?* Ch. *In platea.* Pa. *Quomodo eam è viſu perdidiſti?* Ch. *Id propter equidem adveniens mecum indignabar modo: neque ullum hominem eſſe puto, cui magis ſecundæ fortunæ omnes adverſæ ſint.* Pa. *Quodnam ſcelus in te commiſſum eſt?* Ch. *Occidi.* Pa. *Quid factum eſt tibi?* Ch. *Quæriſne? Num patris cognatum, & æquævum Archidemidem cognoſcis?* Pa. *Cur non noverim?* Ch. *Dum hanc ſequor virginem, ille in via mihi occurrit.*

Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.
Pa. Age inepte. *Ch.* hoc hercle factum eſt: fac ſis nunc promiſſa appareant,
Sive adeo digna res eſt, ubi tu nervos intendas tuos.
Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum, quas matres ſtudent
Demiſſis humeris eſſe, vincto pectore, ut graciles ſient.
Si qua eſt habitior paulo, pugilem eſſe aiunt: deducunt cibum:
Tametſi bona eſt natura, reddunt curatura junceas:
Itaque ergo amantur. *Pa.* quid tua iſtæc? *Ch.* nova figura oris. *Pa.* papæ!
Ch. Color verus, corpus ſolidum & ſucci plenum. *Pa.* anni? *Ch.* ſedecim.
Pa. Flos ipſe. *Ch.* hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precariò
Fac tradas: mea nil refert, dum potiar modo.
Pa. Quid, virgo cuja eſt? *Ch.* neſcio hercle. *Pa.* unde eſt? *Ch.* tantundem. *Pa.* ubi habitat?
Ch. Ne id quidem. *Pa.* ubi vidiſti? *Ch.* in via. *Pa.* qua ratione amiſiſti?
Ch. Id equidem adveniens mecum ſtomachabar modo:
Neque quenquam hominem eſſe ego arbitror, cui magis bonæ
Felicitates omnes adverſæ ſient.
Pa. Quid hoc eſt ſceleris? *Ch.* perii. *Pa.* quid factum eſt? *Ch.* rogas?
Patris cognatum atque æqualem Archidemidem
Noſtin'? *Pa.* quid ni? *Ch.* is, dum ſequor hanc, fit mihi obviam.

ANNOTATIONES.

18 *In cellulam.*] Cellæ erant tuguriola ſervorum & pauperum. Penus eſt omne quo veſcuntur homines, ut definit Cicero: atque etiam ea, quibus animalia noſtro uſui apta nutriuntur, ut vult Ulpianus Juriſconſultus. Dicta penus, quod hujuſmodi res ad victum neceſſariæ intus, & penitus recondantur. Dicitur hic, vel hæc, quartæ declinationes, & hic penus peni ſecundæ, & hoc penus penoris, & hoc penum, & hoc penu indeclinabile.

27 *Vel vi, vel clam, vel precariò.*] In jure cum vitio poſſidet, qui vi, invito domino poſſidet: clam, qui inſcio domino: precariò autem, qui precibus à domino quid obtinuit utendum ea conditione, ut liberum ſit illi, qui conceſſit, id repetere.

Pa. In-

Pa. Incommode hercle. *Ch.* imo enimvero infeliciter:
Nam incommoda alia ſunt dicenda, Parmeno.
Illum liquet mihi dejerare, his menſibus
Sex, ſeptem prorſum non vidiſſe proxumis,
Niſi nunc, cum minime vellem, minimeque opus fuit.
Eho, nonne hoc monſtri ſimile eſt? quid ais? *Pa.* maxume.
Ch. Continuo accurrit ad me, quam longe quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demiſſis, gemens:
Heus, heus, tibi dico Chærea, inquit. reſtiti.
Scin' quid ego te volebam? dic. cras eſt mihi
Judicium. quid tum? ut diligenter nuncies
Patri, advocatus mane mihi eſſe ut meminerit.
Dum hæc dicit, abiit hora. rogo numquid velit.
Recte, inquit. abeo. cum huc reſpicio ad virginem.
Illa ſeſe interea commodùm huc advorterat
In hanc noſtram plateam. *Pa.* mirum, ni hanc dicit, modo
Huic quæ data eſt dono. *Ch.* huc cum advenio, nulla erat.
Pa. Comites ſecuti ſcilicet ſunt virginem?
Ch. Verum; paraſitus cum ancilla. *Pa.* ipſa eſt: llicet:
Deſine: jam conclamatum eſt. *Ch.* alias res agis.
Pa. Iſtuc ago quidem. *Ch.* noſtin' quæ ſit? dic mihi: aut
Vidiſtin'? *Pa.* vidi, novi: ſcio, quo abducta ſit.
Ch. Eho Parmenio mi, noſtin'? *Pa.* novi. *Ch.* & ſcis, ubi ſiet?
Pa. Huc deducta eſt ad meretricem Thaïdem: ei dono data eſt.
Ch. Quis is eſt tam potens cum tanto munere hoc? *Pa.* miles Thraſo,
Phædriæ rivalis. *Ch.* duras fratris partes prædicas.
Pa. Imo enim, ſi ſcias quod donum huic dono contra comparet,
Tum magis dicas. *Ch.* quodnam quæſo hercle? *Pa.* eunuchum. *Ch.* illumne obſecro
Inhoneſtum hominem, quem mercatus eſt heri, ſenem, mulierem?

Pa. *Incommode per Herculem.* Ch. *Imò omnino infeliciter: nam incommoda alia minora ſic appellanda ſunt, non hoc malum. Liquido dejerare poſſum, me prorſus illum non vidiſſe hos ſex, vel ſeptem menſes ſuperiores præteritos, niſi nunc, cum invitus vidi, mihique id damnoſum fuit. Ehodum nonne hoc inſolitum & inſtar prodigii eſt? Quid de hac re dicis?* Pa. *Ita eſt, ut ais.* Ch. *Statim ad me currit, quam longe erat, ætate incurvatus, tremens imbecillitate, labiis propendentibus deorſum, gemens præ tuſſi: Heus, heus, te volo Chærea, inquit. ad hæc verba gradum repreſſi. ſciſne, dixit, quæ tibi volebam dicere? Dic, inquam. Cras mea cauſa agitur. at, quid inde? inquam ego. ut ſedulò patrem moneas rogo, ut meminerit manè mecum ſtare in judicio. Dum hæc dicit, hora præterit. quæro numquid velit. Rectè, inquit, tibi ſit, vale. abeo. cum huc reſpicio ad virginem, illa interea eodem tempore deflexerat in hanc noſtram plateam, ubi Thaïs habitat.* Pa. *Nimirum de illa loquitur virgine, quæ Thaïdi donata eſt à milite.* Ch. *Cum huc advenio, eam non reperi: diſparuerat.* Pa. *Nempe comites virgini aderant?* Ch. *Ita eſt; ſequuti ſunt nimirum paraſitus & ancilla.* Pa. *Ipſa eſt: jam, jam res acta eſt: Chærea habet: captus eſt.* Ch. *Non attendis ad ea quæ dico.* Pa. *Attendo.* Ch. *Noviſtine quæ ſit? Aut vidiſtine eam?* Pa. *Vidi, novi: ſcio quò abducta ſit.* Ch. *Ehô Parmeno mi noviſtine?* Pa. *Novi.* Ch. *Scis ubi ſit?* Pa. *Ad has ædes deducta eſt ad Thaïdem meretricem, & in donum tradita.* Ch. *Quis ille eſt adeo potens, qui tam pretioſum munus det meretrici?* Pa. *Miles Thraſo, Phædriæ rivalis.* Ch. *Difficiles partes frater agit contra æmulum ita divitem, & munificum.* Pa. *Imo Phædriam partes habere dicas difficiliores, ſi ſcias quod munus huic muneri contra apparet.* Ch. *Quodnam illud eſt? cedo.* Pa. *Eunuchus.* Ch. *Illumne, quæſo, dicis deformem hominen, effœminatum, quem emit heri, ſenem, mulierem?*

ANNOTATIO.

49. *Rogo numquid velit.*] Abituri ne id duriè facerent, Numquid vis, dicebant his quibuſcum conſtitiſſent, ſic Galli ſolent dicere, *Vous plaiſtil rien me commander? Angl.* Have you any farther Commands?

Pa. Iſtunc ipſum. *Ch.* homo quatietur certe cum
dono foras. (haud diu eſt.
Sed iſtam Thaidem non ſcivi nobis vicinam. *Pa.*
Ch. Perii: nunquamne etiam me illam vidiſſe?
ehodum dic mihi,
Eſtne, ut fertur, forma? *Pa.* ſane. *Ch.* at nihil ad
noſtram hanc. *Pa.* alia res eſt.
Ch. Obſecro te hercle, Parmeno, fac ut potiar. *Pa.*
faciam ſedulo, ac
Dabo operam, adjuvabo: nunquid me aliud vis?
Ch. quò nunc is? *Pa.* domum, (Thaidem.
Ut mancipia hæc, ita ut juſſit frater, deducam ad
Ch. O fortunatum iſtum eunuchum, qui quidem
in hanc detur domum! (conſervam domi
Pa. Quid ita? *Ch.* rogitas? ſumma forma ſemper
Videbit: conloquetur: aderit unà in unis ædibus:
Cibum nonnunquam capiet cum ea: interdum propter dormiet. (Parmeno?
Pa. Quid ſi nunc tute fortunatus fias? *Ch.* qua re,
Reſponde. *Pa.* capias tu illiu' veſtem. *Ch.* veſtem? quid tum poſtea?
Pa. Pro illo te deducam. *Ch.* audio. *Pa.* te eſſe
illum dicam. *Ch.* intelligo.
Pa. Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modò: (mias:
Cibum unà capias, adſis, tangas, ludas, propter dor-
Quandoquidem illarum neque te quiſquam novit,
neque ſcit qui ſies.
Præterea forma, ætas ipſa eſt, facile ut te pro eunucho probes. (um dari.
Ch. Dixiſti pulcre: nunquam vidi melius conſili-
Age eamus intro: nunc jam orna me, abduc, duc,
quantum potes.
Pa. Quid agis? jocabar equidem. *Ch.* garris. *Pa.*
perii, quod ego egi miſer? (co, mane.
Quò trudis? perculeris jam tu me; tibi equidem di-
Ch. Eamus. *Pa.* pergin'? *Ch.* certum eſt. *Pa.* vide,
ne nimiùm callidum hoc ſi modò.
Ch. Non eſt profecto: ſine. *Pa.* at enim iſtæc in
me cudetur faba: ah

Pa. *Hunc ipſum.* Ch. *Iſtibus homo certè extrudetur cum dono foras. Sed adhuc ignoravi iſtam Thaidem in vicinia habitare.* Pa. *Non diu eſt, ex quo habitat.* Ch. *Occidi: nunquamne etiam me illam Thaidem vidiſſe oportuit? Eſtne, ut tradunt, formâ tam honeſtâ & eleganti?* Pa. *Certè eſt.* Ch. *At nihil eſt, ſi cum noſtra comparetur.* Pa. *Diverſa res eſt: utraque pulchra eſt, ſed diverſæ ſunt formarum ſpecies.* Ch. *Etiam atque etiam te oro per Deos, Parmeno, fac ut ea fruar.* Pa. *Conabor omni ſtudio, omnibus viribus tibi adero: nunquid aliud me vis facere?* Ch. *Quò nunc is?* Pa. *Domum eo, ut mancipia hæc, eunuchum & Æthiopiſſam, deducam ad Thaidem, ita ut tuus frater juſſet.* Ch. *O fœlicem iſtum eunuchum, qui quidem datur, ut ſit è familia ejus domus!* Pa. *Quid ita?* Ch. *Quærisne hoc? Excellenti ſpecie conſervam ſemper ſpectabit domi: colloquia cum illâ habebit: verſabitur unâ in unis ædibus: comedet aliquando cum ea: interdum prope eam ſomnum capiet.* Pa. *Quid ſi tu ipſe eodem modo beatus fias?* Ch. *Quâ ratione, Parmeno? Reſponde.* Pa. *Si tu veſtimentum iſtius eunuchi capias.* Ch. *Veſtimentum? Quid inde poſtea continget?* Pa. *Pro illo te introducam in ædes Thaidis.* Ch. *Audio.* Pa. *Te eſſe illum dicam.* Ch. *Intelligo.* Pa. *Tu illis potiaris fœlicitatibus, quibus tu illum aiebas modò potiturum: ei convictor ſis, adſtes, tangas, colludas, in eodem lecto cubes: quandoquidem ex illis qui in hâc domo ſunt, nullus te cognoſcit, neque ſcit qui ſis. Præterea ea forma vultus in te eſt, ea ætas, ut eunuchum te eſſe facile perſuadeas.* Ch *Bellè dixiſti: nunquam animadverti utilius conſilium dari. Age intrò domum noſtram eamus: nunc jam me adorna, abduc, duc quo voles, quam citò potes.* Pa. *Quid agis? per jocum hæc quidem dicebam.* Ch. *Vana loqueris.* Pa. *Perii, quid ego miſer feci? quo me propulſas tam violenter? prope eſt, ut me proſternas; tibi equidem dico, abſtine ab incepto.* Ch. *Propera, eamus.* Pa. *Pergiſne me trudere?* Ch. *Stat ſententia tuo uti conſilio.* Pa. *Vide ne hoc inceptum ſit nunc præproperum.* Ch. *Non eſt ſane: ſine, nec me retrahe.* Pa. *At iſta faba ſuper caput meum conteretur; hujus facti culpa mihi imputabitur: ab*

ANNOTATIO.

89 *Iſta in me cudetur faba:* Id eſt, tundetur. Nam *cudere* eſt ferire. Cudi pecunia dicitur, cum ſignum Principis, vel Reipublicæ ei imprimitur. Cudere fabam eſt proverbium à ruſticis faba in area fuſte tundentibus.

Flagitium, facinus! *Ch.* an id flagitium eſt, ſi in domum meretriciam
Deducar, & illis crucibus, quæ nos noſtramque adoleſcentiam
Habent deſpicatam, & quæ nos ſemper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam; atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
An potius hæc patri æquom eſt fieri, ut à me ludatur dolis?
Quod qui reſcierint, culpent: illud meritò factum omnes putent.
Pa. Quid iſtuc? ſi certum eſt facere, facias: verum ne poſt conferas
Culpam in me. *Ch.* non faciam. *Pa.* jubeſne? *Ch.* jubeo, cogo, atque impero.
Nunquam defugiam authoritatem. *Pa.* ſequere. *Ch.* Dî vortant bene.

flagitium, facinus! Ch. *An id flagitium vocas, ſi in ædes meretricias ingrediar, & inducar, cum nulla lex id prohibebat? Si illis crucibus (meretricibus) quæ nos adoleſcentes ſimplices & incautos deſpiciunt, & omnibus cruciant modis, nunc vicem reddam; atque eas ſimiliter deludam, ſicut ab illis deludimur? An potius æquum eſt hæc fieri patri, ut ludatur dolis à me? hoc qui audierint, culpabunt; illud meritò factum eſſe omnes exiſtimabunt.* Pa. *Quid iſtud eſt, quod aggrederis? Si tibi conſtitutum eſt id facere, facias: verum ſi quid tibi mali ex ea re contigerit, ne mihi cauſam tribuas.* Ch. *Non faciam.* Pa. *Id ne mihi imperas?* Ch. *Jubeo, cogo, atque impero. Non inficiabor hoc factum eſſe me auctore.* Pa. *Sequere.* Ch. *Dii hunc conatum proſperum reddant.*

ACTUS III. SCENA I.

THRASO. GNATHO. PARMENO.

Th. Magnas vero agere gratias Thais mihi?
Gn. Ingentes. *Th.* ain' tu, læta eſt? *Gn.* non tam ipſo quidem
Dono, quam abs te datum eſſe: id vero ſerio
Triumphat. *Pa.* huc proviſo, ut, ubi tempus ſiet,
Deducam: ſed eccum militem. *Th.* eſt iſtuc datum
Profecto mihi, ut ſint grata quæ facio omnia.
Gn. Advorti hercle animum. *Th.* vel Rex ſemper maxumas
Mihi agebat, quidquid feceram: aliis non item.
Gn. Labore alieno magno partam gloriam
Verbis ſæpe in ſe tranſmovet, qui habet ſalem,
Qui in te eſt. *Th.* habes. *Gn.* Rex te ergo in oculis. *Th.* ſcilicet.
Gn. Geſtare. *Th.* vero: credere omnem exercitum,

Th. *Magnas vero gratias Thais agit mihi?* Gn. *Ingentes.* Th. *Itane ut ais? Lætane illa eſt?* Gn. *Non tam ipſo quidem dono lætatur, quam quod abs te accepit: ob id vero exultans verè triumphat.* Pa. *Huc proviſum venio temporis opportunitatem, ut deducam mancipia ad Thaidem: ſed ecce militem Thraſonem.* Th. *Eſt iſtud profecto mihi à Diis conceſſum, ut omnia quæ facio, apud alios me in gratia ponant.* Gn. *Per Herculem iſtud perſpexi.* Th. *Etiam Rex ſemper ingentes mihi agebat gratias, pro eo, quodcumque geſſeram: aliis non ſimiliter.* Gn. *Sæpe gloriam aliorum labore quæſitam verbis in ſe transfert is qui habet leporem atque urbanitatem, qualis in te eſt.* Th. *Intelligis.* Gn. *Rex ergo te in oculis.* Th. *Scilicet.* Gn. *Geſtabat, adeo vehementer te amabat.* Th. *Ita eſt: totum excercitum meæ fidei committebat,*

ANNOTATIONES.

11 *Rex ergo te in oculis.*] Id eſt, ingenti amore proſequebatur.

12 *Geſtare.*] Pro, geſtabat. Muretus ait; Malè in nonnullis legitur *geſtire.*

Conſilia. *Gn.* mirum. *Th.* tum ſicubi eum ſatietas
Hominum, aut negotî ſi quando odium ceperat,
Requieſcere ubi volebat, quaſi : noſtin'? *Gn.* ſcio.
Quaſi ubi illam exſpueret miſeriam ex animo. *Th.* tenes.
Tum me convivam ſolum abducebat ſibi. *Gn.* hui,
Regem elegantem narras. *Th.* imo, ſic homo
Eſt perpaucorum hominum. *Gn.* imo nullorum arbitror,
Si tecum vivit. *Th.* invidere omnes mihi,
Mordere clanculum : ego flocci pendere :
Illi invidere miſere ; verum unus tamen
Impenſe, elephantis quem Indicis præfecerat :
Is ubi moleſtus magis eſt, Quæſo, inquam, Strato,
Eone es ferox, quia habes imperium in belluas ?
Gn. Pulcre mehercle dictum & ſapientur. papæ,
Jugularas hominem. quid ille ? *Th.* mutus illico.
Gn. Quid ni eſſet ? *Pa.* Dii voſtram fidem, hominem perditum,
Miſerumque, & illum ſacrilegum. *Th.* quid illud, (Gnatho,
Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio,
Nunquid tibi dixi ? *Gn.* nunquam : ſed narra, obſecro.
Plus millies jam audivi. *Th.* unà in convivio
Erat hic, quem dico, Rhodius adoleſcentulus.
Forte habui ſcortum : cœpit ad id alludere,
Et me irridere : quid agis, inquam, homo impudens ?
Lepus tute es, & pulpamentum quæris. *Gn.* ha, ha, he.
Th. Quid eſt ? *Gn.* facete, lepide, laute, nihil ſupra.
Tuumne, obſecro te, hoc dictum erat ? vetu' credidi.
Th. Audieras ? *Gn.* ſæpe, & fertur in primis. *Th.* meum eſt.
Gn. Dolet dictum imprudenti adoleſcenti, & libero.
Pa. At te Dii perdant. *Gn.* quid ille quæſo ? *Th.* perditus.
Riſu omnes, qui aderant, emoriri : denique

conſilia meæ prudentiæ. Gn. *Id admirandum.* Th. *Tum ſicubi faſtidio hominum, aut tædio negotiorum tenebatur, ſi quietis deſiderio capiebatur, quaſi : ſciſne ?* Gn. *Quaſi quando evomerit illam moleſtiam ex animo.* Th. *Noſti. Tunc me ſolum abductum menſæ comitem adhibebat.* Gn. *Hui ! Regem lepidum memoras.* Th. *Imo, ſic homo comparatus eſt ; perpaucorum familiaritate utitur.* Gn. *Imo, nullorum, ſi tecum vivit, & verſatur.* Th. *Omnes mihi invidebant, occultè obtrectabant : ego nihili æſtimabam : verumtamen unus maximè omnium, mihi invidebat, quem Rex Elephantis Indicis præfectum conſtituerat : Is cum importunus magis eſſet, Quæſo, inquam, Strato, an idcirco feroculus & elatus es, quia belluis imperas ?* Gn. *Bellè mehercle, & ſapienter dictum : papæ ! vocem homini præcluſeras, quaſi jugulum præcidiſſes. quid ille reſpondit ?* Th. *Obmutuit illicò.* Gn. *Quidni obmutuiſſet ?* Pa. *Dii veſtram fidem ! hominem perditum, miſerumque, & illum ſacrilegum.* Th. *Quid illud, Gnatho ? Nonne memorabile eſt, quibus modis Rhodium ſalſe taxaverim in convivio ? nunquid tibi narravi ?* Gn. *Nunquam : ſed refer, quæſo. Plus millies jam audivi.* Th. *Hic, quem dico, Rhodius unà capiebat cibum in convivio. Fortè adjunxeram mihi meretricem : cœpit ille Rhodius adoleſcentulus ei alludens blandiri, & me riſui habere : Quid ais, inquam, homo impudens ? Tu, cum ipſe præda ſis, & cibus exquiſitus, alienum tamen cibum ſectaris ; & in altero quæris, quod alius in te quærat.* Gn. *Ha, ha, he.* Th. *Quid tibi videtur ?* Gn. *Urbane, venuſte, magnifice, nihil ſupra eſt. Tunc hujus adagii auctor fuiſti ? Vetus eſſe credidi.* Th. *An prius id audieras ?* Gn. *Sæpè ; nam vulgo in primis jactatur.* Th. *A me inventum eſt.* Gn. *Dolet mihi, quod hoc dixeris adoleſcenti imprudenti quidem, ſed libero.* Pa. *At te Dii male perdant.* Gn. *Quid ille quæſo tunc fecit ?* Th. *Attonitus fuit. Riſu omnes ferè emori cœperunt : denique*

ANNOTATIONES.

16 *Quaſi ubi illam expueret miſeriam.*] Miſeriam, id eſt, faſtidium.

21 *Mordere clanculum :*] Non aperte, quia à me ſibi timebant.

36 *Lepus tute es.*] Pulpamentum ſignificat carnes delicatiores, & lautiora obſonia. Pulpa eſt pars carnoſa in corpore animalis, ut lumbi leporis. Hujus vero Proverbii hæc eſt ſententia ; *Tu es id quod quæris in ſcorto ; quod in te habes, hoc quæris in altero.*

Metuebant omnes jam me. *Gn.* non injuria.
Th. Sed heus tu, purgon' ego me de iſtac Thaïdi,
Quod eam me amare ſuſpicata eſt? *Gn.* nihil minus,
Imò magis auge ſuſpicionem. *Th.* cur? *Gn.* rogas?
Scin', ſi quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut ſi laudat, te ut male urat? *Th.* ſentio.
Gn. Id ut ne fiat, hæc res ſola eſt remedio
Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo. ſi quando illa dicet, Phædriam
Comiſſatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. ſi laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra. denique
Tu par pari referto, quod eam remordeat.
Th. Siquidem me amaret, tum iſtud prodeſſet, Gnatho.
Gn. Quando illud, quod tu das, exſpectat, atque (amat,
Jam dudum amat te: jam dudum illi facile fit,
Quod doleat: metuet ſemper, quem ipſa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu aliò conferas.
Th. Bene dixti: at mihi iſtuc non in mentem venerat.
Gn. Ridiculum: non enim cogitaras: cæterum,
Idem hoc tute melius quanto inveniſſes, Thraſo?

ex hac omnes ſibi à me timebant. Gn. *Non ſine cauſa.* Th. *Sed ehodum, Gnatho, an expurgare me debeo apud Thaïdem de amore iſtius virginis, quoniam amare eam me ſuſpicatur?* Gn. *Imo eam in majorem ſuſpicionem injice.* Th. *Quamobrem?* Gn. *Idne quæris? Sciſne, ſi aliquando illa mentionem facit de Phædria, aut ſi laudes ejus prædicat, ut te valde pungat?* Th. *Intelligo.* Gn. *Id ne fiat, hæc res ſola remedii loco eſt. ubi nominabit Phædriam, tu illico nomina Pamphilam. ſi quando illa dicet, Comiſſationi Phædriam adhibeamus: tu dic viciſſim, Pamphilam incitemus ad cantandum. ſi hæc laudabit illius formam: tu hujus (Pamphilæ) formam lauda. par pari referto, quod eam repungat.* Th. *Si quidem me Thaïs amaret, tum iſtud utile eſſet conſilium, Gnatho.* Gn. *Quando illa tua dona deſiderat, atque amat, jamdudum quoque amat te: jamdudum facile eſt facere aliquid ei, ex quo dolorem capiat: timebit ſemper, ne lucrum quod ei affers, aliquando iratus ad aliam transferas.* Th. *Sapienter loquutus es: at iſtud non occurrerat animo.* Gn. *Ridiculum: nec enim mentem ad hæc adverteras: quanto vero illud ipſum melius inveniſſes, ſi cogitaſſes, Thraſo?*

ACTUS III. SCENA II.

THAÏS. THRASO. PARMENO. GNATHO. PYTHIAS.

Th. Audire vocem viſa ſum modò militis:
Atque eccum. ſalve, mi Thraſo. *Thr.* ô Thaïs mea,
Meum ſuavium, quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina iſtac? *Pa.* quam venuſte! quod dedit
Principium adveniens! *Th.* plurimum merito tuo.
Gn. Eamus ergo ad cœnam: quid ſtas? *Pa.* hem alterum:
Ex homine hunc natum dicas. *Th.* ubi vis, non moror.

Th. *Viſa ſum mihi modò audire vocem militis: ſed ecce eum. ſalve, mi Thraſo.* Thr. *O Thaïs mea, mea ſuavitas, voluptas, quid agis? ecquantulum nos amas, propter iſtam fidicinam Pamphilam?* Pa. *Quam vero eleganter (ironice) quale primo adventu fecit exordium, recenſionem faciens beneficii!* Th. *Plurimum ut meritus es.* Gn. *Eamus ergo ad cœnam: quid ceſſas?* Pa. *Hem, ecce tibi alterum hominem Gnathonem, militis dictis & cogitatis ita congruentem, ut ex eo natum illum dicas.* Th. *Ubi vis cœnemus: nulla in me mora eſt.*

ANNOTATIO.

3 *Meum ſuavium.*] Suavium & ſavium eſt oſculum voluptatis, vel gaudii causâ datum. Hic blandimentum eſt amantis. Ut apud Plautum; *Spes mea, mel meum, ſuavitudo mea.*

Pa.

Pa. Adibo, atque adſimulabo, quaſi nunc exeam.
Ituran', Thais, quopiam es? *Th.* ehem, Parmeno,
Bene pol feciſti: hodie itura. *Pa.* quò? *Th.* ecquid hunc vides?
Pa. Video, & me tædet: ubi vis, dona adſunt tibi
A Phædria. *Thr.* quid ſtamus? cur non imus hinc?
Pa. Quæſo hercle ut liceat, pace quod fiat tua,
Dare huic quæ volumus, convenire & colloqui.
Thr. Perpulcra, credo, dona, haud noſtris ſimilia.
Pa. Res indicabit. heus, jubete iſtos foras
Exire, quos juſſi, ocyus. procede tu huc.
Ex Æthiopia eſt uſq; hæc. *Thr.* hîc ſunt tres minæ.
Gn. Vix. *Pa.* ubi tu es, Dore? accede huc: hem eunuchum tibi;
Quàm liberali facie, quàm ætate integra!
Thr. Ita me Dî ament, honeſtus eſt. *Pa.* quid tu ais, Gnatho? (Thraſo?
Nunquid habes, quod contemnas? quid tu autem,
Tacent: ſatis laudant. fac periculum in literis,
Fac in palæſtra, in muſicis: quæ liberum
Scire æquum eſt adoleſcentem, ſolertem dabo.
Thr. Ego illum eunuchum, ſi ſit opus, vel ſobrius.
Pa. Atque hæc qui miſit, non ſibi ſoli poſtulat
Te vivere, & ſuâ cauſsâ excludi cæteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas
Oſtentat, neque tibi obſtat: quod quidam facit.
Verum, ubi moleſtum non erit, ubi tu voles,
Ubi tempus tibi erit, ſat habet ſi tum recipitur.
Thr. Apparet ſervom hunc eſſe domini pauperis,
Miſerique. *Gn.* nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,

Pa. *Ad Thaidem accedam, & fingam me in præſentia ex ædibus noſtris egredi. O Thais, an profectura es aliquo?* Th. *Hem, Parmeno, bene feciſti quod nunc me convenis; nam itura ſum quopiam.* Pa. *Quò?* Th. *Quid quæris? An hunc non vides? (Thraſonem)* Pa. *Video id, nec ſine tædio: quandocunque velis, accipias dona quæ mittit Phædria.* Thr. *Quid hic manemus? Cur non abimus?* Pa. *Oro mehercle, ut liceat (quod cum venia tua fiat) Thaidi dare quæ volumus, con adire & cum ea loqui.* Thr. *Egregia, credo, dona, haud noſtris comparanda.* Pa. *Re ipſâ cognoſcetur. heus, jubete iſta mancipia, quæ juſſi, foras prodire ſtatim. Tu, mulier, procede huc. Hæc ex Æthiopia uſque advecta eſt.* Thr. *Tres minæ pro hac fœmina expenſæ ſunt.* Gn. *Vix.* Pa. *Ubi tu es, Dore? accede huc: Hem eunuchum tibi; quam vultu ingenuo, non ſervili, quam florenti ætate!* Thr. *Ita me Dii ament, elegans eſt, & formoſus.* Pa. *Quid tibi videtur, Gnatho? Ecquid inveniſti quod in eo poſſis reprehendere? Tacent: ſilentio ſatis laudant, & ſe probare, confitentur. fac experimentum in literis, fac in palæſtra, in muſicis præceptis: peritum & induſtrium adoleſcentem eſſe præſtabo.* Thr. *Ego illum eunuchum, vel non potus & ebrius, ſi ſit opus.* Pa. *Atque, ô Thais, is qui hæc munera tibi mittit, non pro his petit, te ſibi ſoli vacare, & alios amatores tuos expellere: neque ſua prælia jactitat, neque cicatrices, quod quidam facit (Thraſo nempe) neque impedit quominus lucrum ex cæteris facias. verum ſatisfactum ſibi eſſe arbitratur, ſi eum admittas, quando tibi non incommodum erit, quando voluntas tua feret & opportunitas.* Thr. *Hic ſervus videtur habere pauperem dominum, miſerumque.* Gn. *Ita mehercule; nemo enim poſſet hunc diu tolerare,*

ANNOTATIONES.

18 *Hic ſunt tres minæ.*] Talentum Atticum habebat 60 minas. Valet ſexcentos Coronatos noſtros, id eſt, 1800 libras Turonenſes: itaque mina valet 30 libras Turonenſes.

24 *In palæſtra.*] Palæſtra Græcè lucta eſt: accipitur etiam pro decenti motu, geſtuque totius corporis, quem Galli vocant, *Contenance*, *Ang.* Behaviour, cujus præceptores palæſtrici quoque dicti; & qui hujus ignari erant, apalæſtri; itaque hanc ingenui pueri docebantur, & Oratori imprimis neceſſariam eſſe ſcribit Quintilianus.

In Muſicis:] In Græcia qui muſicam neſciebant, habebantur indoctiores: ut Themiſtocles habitus fuit, cum in convivio Lyram recuſaſſet. Sed Epaminondas referente Cicerone, fidibus præclarè canebat. Muſica illa priſca plurimis abhinc annis non corrupta tantum, ſed ignorata, & extincta eſt: nihil enim jam propemodum habere videtur, præter levem aurium delectationem. Cæterum Muſica, Dialectica, Rhetorica cùm neutro genere dicuntur in plurali, præcepta illa Artium ſignificant.

26 *Si opus ſit, vel ſobrius.*] Orationis defectus honeſtus obſcœnitatem diſſimulans.

Qui haberet quì pararet alium, hunc perpeti.
Pa. Tace tu, quem ego eſſe infra infimos omneis puto (duxeris,
Homines: nam, quì huic animum aſſentari in-
E flamma petere te cibum poſſe arbitror.
Thr. Jamne imus? *Th.* hos prius introducam, &, quæ volo,
Simul imperabo: poſt, continuò exeo.
Thr. Ego hinc abeo: tu iſtam operire. *Pa.* haud convenit
Unà cum amica ire imperatorem in via.
Thr. Quid tibi ego multa dicam? domini ſimilis es.
Gn. Ha, ha, he. *Thr.* quid rides? *Gn.* iſtuc, quod dixti modo,
Et illud de Rhodio dictum cum in mentem venit:
Sed Thais exit. *Thr.* abi: præcurre, ut ſint domi
Parata. *Gn.* fiat. *Th.* diligenter, Pythias,
Fac cures, ſi Chremes huc forte advenerit, (eſt,
Ut ores, primùm ut maneat: ſi id non commodum
Ut redeat: ſi id non poterit, ad me adducito.
Py. Ita faciam. *Th.* quid? quid aliud volui dicere?
Hem, curate iſtam diligenter virginem. (mini.
Domi adſitis, facite. *Th.* eamus. *Th.* vos me ſequi-

qui haberet penuriam, qui alium emeret. Pa. *Sileto, quem ego pono infra viliſſimos omnes & abjectiſſimos homines: nam quod tibi perſuadere potueris, ut huic ſemper aſſentando, ad gratiam & voluntatem loquereris, ex igne te victum tibi comparare poſſe puto.* Thr. *Tandemne eximus?* Th. *Hæc mancipia prius domum introducam, & poſtquam juſſero fieri ea, quæ volo; mox exitura ſum.* Thr. *Ego hinc proficiſcor: Tu, Gnatho, Thaidem exſpecta.* Pa. *Non decet Imperatorem unà cum amica incedere in via.* Thr. *Quid pluribus verbis opus eſt? Unam hoc ſufficit: dignus domino ſervus eſt.* Gn. *Ha, ha, he.* Thr. *Quid rides?* Gn. *Propter illud quod modò huic ſervo Phædriæ dixiſti: etiam cogito de dicto in adoleſcentem illum Rhodium: Sed Thais progreditur.* Thr. *Abi: præcurre, fac ut domi omnia recte appareantur.* Th. *Pythias, cura ſedulò, ut ſi Chremes ad meas ædes venerit, hunc ores primum ut me exſpectare velit: quod ſi incommodum id ei eſt, ut revertatur: ſi non poterit reverti, illuc, ubi ero, hunc adducito.* Py. *Sic fiet.* Th. *Quid? quid præterea volui dicere? Curam habete magnam hujus virginis. Manete domi.* Thr. *Eamus.* Th. *Vos ancillæ, me ſequimini.*

ANNOTATIONES.

38 *E flamma te petere cibum.*] Epulas pro inferiis (inferiæ ſunt ſacrificia quæ Diis inferis, & manibus ſolvuntur) in rogum conjicere moris erat; extremæ autem mendicitatis erat, & impudentiæ inde cibum petere. Catullus explicat Proverbium:

Uxor Meneni, ſæpe quam in ſepulchretis
Vidiſtis ipſo capere è rogo cœnam.
Cum devolutum ex igne proſequens panem
A ſemiraſo tunderetur uſtore.

42 *Cum amica.*] Amica eſt, quam quis amat inhoneſtè. Terent. in Andria, *Sive iſta uxor, ſive amica eſt, gravida è Pamphilo eſt.*

53 *Vos me ſequimini.*] Thais alloquitur ancillas.

ACTUS III. SCENA III.

CHREMES. PYTHIAS.

Ch. PRofectu quanto magis magiſque cogito,
Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum:
Ita me video ab ea aſtute labefactarier,

Ch. *Equidem quò ſæpius de hac Thaide cogito, eò magis mihi timeo ab ea, & miram ni mihi damnum ingens faciat: adeo mihi video animum ab ea verſutè tentari & concuti,*

ANNOTATIO.

1 *Chremes.*] Chremes adoleſcens ruſticus, frater Pamphilæ, ſibi à Thaide metuit, ne ſe ad eam amandam allicere conetur; deinde ne villam quam Sunii habet, ſubducere tentet; aut ne velit intendere ſe ejus eſſe ſororem quam olim parvulam amiſerat; & cuncta, ut ſuſpicax eſt, maligne interpretatur.

Jam tum, cum primum juſſit me ad ſe acceſſier.
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne nôram quidem)
Ubi veni, cauſam, ut ibi manem, repperit:
Ait rem divinam feciſſe, & rem ſeriam
Velle agere mecum: jam tum erat ſuſpicio,
Dolo malo hæc fieri omnia. ipſa accumbere
Mecum, mihi ſeſe dare, ſermonem quærere.
Ubi friget, huc evaſit; quam pridem pater
Mihi & mater mortui eſſent: dico, jamdiu.
Rus Sunii ecquod habeam, & quam longè à mari.
Credo ei placere hoc; ſperat ſe à me âvellere.
Poſtremo, ecqua inde parva periſſet ſoror?
Ecquis cum ea unà; quid habuiſſet, cum perit;
Ecquis eam poſſet noſcere. hæc cur quæritet?
Niſi illa ſi forte, quæ olim periit parvola
Soror, hanc ſe intendit eſſe, ut eſt audacia.
Verum ea ſi vivit, annos nata eſt ſedecim,
Non major: Thaïs, ego quam ſum, majuſcula eſt.
Miſit porro orare, ut venirem, ſerio.
Aut dicat quid volt, aut moleſta ne ſiet.
Non hercle veniam tertio. heus, heus. *Py.* hic quis eſt?
Ch. Ego ſum Chremes. *Py.* ô capitulum lepidiſſimum!
Ch. Dico ego mî inſidias fieri? *Py.* Thaïs maxumo
Te orabat opere, ut cras redires. *Ch.* rus eo.
Py. Fac amabo. *Ch.* non poſſum, inquam. *Py.* at apud nos hîc mane,
Dum redeat ipſa. *Ch.* nihil minus. *Py.* cur, mi Chremes?
Ch. Malam rem: abis hinc? *Py.* ſi iſtuc ita certum eſt tibi,
Amabo, ut illuc tranſeas, ubi illa eſt. *Ch.* eo.
Py. Abi, Dorias, cito hunc deduce ad militem.

Jam tum cum primum juſſit me ad ſe vocari. (Quærat aliquis, quid negotii habes cum illa? Nihil quidem: nec enim ejus notitiam ullam habebam) ubi veni, occaſionem ut tibi manerem invenit: dixit mihi ſe Diis ſacra feciſſe, velle ſe mihi rem magni momenti communicare & mecum tractare: jam tum ſuſpicabar hanc dolo malo hæc omnia agere. cœpit mecum ſedere, familiariter agere quaſi ex veteri uſu & conſuetudine, loquendi materiam captare. Ubi ſermo defecit, huc illa devenit, ut interrogaret quamdudùm pater & mater è vita deceſſiſſent: reſpondeo, jam diu eos deceſſiſſe. ecquod Sunii prædium mihi ſit, & quam longe diſtans a mari. Suſpicor rus illud delectabile & amœnum ei videri; ſpem habei, id à me in ſe tranſlaturam. Poſtremo rogat, ecquam poſtea parvulam ſororem perdidiſſem? num aliquis ſimul cum eâ periiſſet; quænam habebat ſecum; quando amiſſa eſt; ecquis eam poſſet internoſcere. Hæc cur ſciſcitetur tanto ſtudio, ignoro: niſi fortaſſe intendere in jure velit ſeſe eſſe ſororem illam meam, quæ olim parvula periit, ut eſt audacia meretricum. Atqui ſi adhuc in vivis eſt ſoror, ſexdecim annorum eſt, non amplius: Thais ætate paulo major me eſt. Miſit autem illa me rogatum ſerio, ut ad ſe venirem. Aut dicat illa, quid velit, aut mihi importuna non ſit. non profectò eam adibo tertio. Heus, heus. Py. *Hic quis eſt?* Ch. *Ego ſum Chremes.* Py. *O lepidum hominem!* Ch. *Aio mihi his blandis verbis inſidias fieri?* Py. *Thaïs te valde rogabat, ut cras huc redires.* Ch. *Ad villam eodem die iturus ſum.* Py. *Cras redeas, quæſo.* Ch. *Non poſſum, inquam.* Py. *At in hac noſtra domo tantiſper exſpecta, dum illa redeat.* Ch. *Minime id faciam.* Pa. *Cur, mi Chremes.* Ch. *Quid me attrectas? Abi hinc in malam rem.* Py. *Si ita ſtat ſententia, rogo ut illuc tranſeas ubi illa eſt.* Ch. *Fiat. Eo.* Py. *Abi, Dorias, cito hunc ad Thraſonis domum deducito.*

ANNOTATIONES.

7 *Ait rem divinam ſe feciſſe.*] Sacrificaſſe. Veteres nihil aggrediebantur ſerium, niſi prius Diis ſacra feciſſent.

9 *Dolo malo.*] Dolus malus eſt cum aliud agitur, aliud ſimulatur: bonus, adverſus hoſtem & latronem.

Accumbere mecum] Solebant veteres in cœnaculis lectulos ad recumbendum, & meridianum accommodato habere, in quibus confabularentur.

13 *Sunii.*] Sunium Promontorium eſt Atticæ. Hodie nominatur, *Capo delle Colonne.*

16 *Quid habuiſſet, cum periit;*] Quæ inſignia geſtabat puella Pamphila, quibus tandem agnita eſt.

21 *Majuſcula eſt.*] Ratiocinatur Chremes non poſſe Thaïdem eſſe ſuam ſororem Pamphilam ex ætate; Thaïs enim ipſo major erat.

ACTUS III. SCENA IV.

ANTIPHO.

HEri aliquot adoleſcentuli coiimus in Piræo,
In hunc diem ut de ſymbolis eſſemus. Chæream ei rei
Præfecimus: dati annuli: locus, tempus conſtitutum eſt.
Præteriit tempus: quo in loco dictum eſt, parati nihil eſt. 4
Homo ipſe nuſquam eſt: neque ſcio quid dicam, aut quid conjectem.
Nunc mihi hoc negotî cæteri dedere, ut illum quæram:
Idque adeo viſam, ſi domi eſt. Quiſnam hinc a Thaïde exit?
Is eſt, an non eſt? ipſus eſt. quid hoc hominis? qui hic ornatus eſt?
Quid illud mali eſt? nequeo ſatis mirari, neque conjicere.
Niſi quidquid eſt, procul hinc libet prius, quid ſit, ſciſcitari. 10

Heſterna die aliquot adoleſcentuli in Piræo convenimus, in hunc hodiernum diem ut cœnaremus de ſtipibus collatis ab unoquoque convivarum. Chæream huic officio præpoſuimus: annuli dati pro arrha: locus, tempus definitum eſt. tranſiit tempus: nihil præparatum reperitur. Chærea ipſe nuſquam apparet: neſcio quid debeam dicere, aut cogitare. Nunc mihi à cæteris ſodalibus hoc mandatum eſt, ut illum quæram: adeoque viſam ibo, ſi domi eſt. Quiſnam ex ædibus Thaïdis egreditur? Iſne ipſe eſt, an alius? Is ipſe eſt. Quænam hæc ſpecies eſt hominis? Quis hic habitus? Quid illi mali poteſt accidiſſe? Nequeo ſatis mirari, neque conjicere, quid hoc rei ſit: ſed quidquid eſt, longe hinc à publica via, illud clam volo cognoſcere.

ANNOTATIONES.

3 *Dati annuli:*] Nobiliores annullo aureos in ſiniſtræ manus digito penultimo geſtabant; eos in pignora commiſſationis dabant: ut adeſſe ad diem conſtitutum convivii, quod communi ſumptu celebrabant, cogerentur.

8 *Quid hoc hominis eſt?*] Hæc ſunt verba habitum & formam eunuchi mirantis in Chærea.

10 *Procul hinc.*] A publica via, ſemotis arbitris.

ACTUS III. SCENA V.

CHÆREA. ANTIPHO.

Ch. NUM quis hic eſt? nemo eſt. num quis hinc me ſequitur? nemo homo eſt.
Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium? prô Jupiter!
Nunc tempu' profecto eſt, cum perpeti me poſſum interfici,
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.
Sed neminemne curioſum intervenire nunc mihi,
Qui me ſequatur, quoquo eam, rogitando obtundat, enecet; 6
Quid geſtiam, aut quid lætus ſim, quò pergam, unde emergam, ubi ſiem
Veſtitum hunc nactus, quid mihi quæram, ſanus ſim, anne inſaniam?

Ch. *Quis hic eſt? Nemo eſt. Num ex domo Thaïdis aliquis exiit, ad me ſequendum? Nemo quiſquam eſt. Jamne retentem in animo gaudium, quod ſentio mihi proferre licet? O Jupiter! nunc tempus eſt, cum mihi mortem inferri permittere poſſim, ne tantum gaudium vita longior corrumpat dolore aliquo. ſed vereor ne obvius mihi fiat curioſus aliquis, qui quæſitis obtundat mihi aures; cur geſtiam, quid lætus ſim, quo vadam, unde egrediar, unde mihi veſtem hanc comparaverim, quid mihi quæram, ſanus ne mente ſim, an inſaniam?*

ANNOTATIO.

8 *Quid mihi quæram?*] Superabundat illud *mihi*, phraſi Atticâ.

An. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.
Chærea, quid eſt quod ſic geſtis? quid ſibi hic veſtitus quærit?
Quid eſt, quod lætus ſis? quid tibi vis? ſatiſne ſanus? quid me (amice
Adſpectas? quid taces? *Ch.* ô feſtus dies hominis!
Salve: nemo eſt omnium, quem ego magi' nunc cuperem quam te.
An. Narra iſtuc, quæſo, quid fiet. *Ch.* imo ego te obſecro hercle, ut audias.
Noſtin' hanc, quam frater amat? *An.* novi: nempe, opinor, Thaidem.
Ch. Iſtam ipſam. *An.* ſic commemineram. *Ch.* quædam hodie eſt ei dono data
Virgo. quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem aut laudem, Antipho,
Cum ipſum me nôris, quam elegans formarum ſpectator fiem?
In hac commotus ſum. *An.* ain' tu? *Ch.* primam dices ſcio, ſi videris.
Quid multa verba? amare cœpi. forte fortuna domi
Erat quidam eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:
Neque is deductus etiam tum ad eam. ſummonuit me Parmeno
Ibi ſervus, quod ego arripui. *An.* quid id eſt? *Ch.* tace ſis, citius audies.
Ut veſtem cum illo mutem, & pro illo jubeam me illuc ducier.
An. Pro eunuchon'? *Ch.* ſic eſt. *An.* quid tandem ex ea re ut caperes commodi?
Ch. Rogas? viderem, audirem, eſſem unà, qua cùm cupiebam, Antipho.
Num parva cauſſa, aut parva ratio eſt? traditus ſum mulieri. (domum:
Illa illicò ubi me accepit, læta vero ad ſe abducit
Commendat virginem. *An.* cui? tibine? *Ch.* mihi. *An.* ſatis tuto tamen.
Ch. Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat: & mihi, ne abſcedam, imperat;
In interiore parte ut maneam ſolus cum ſola: annuo,

An. *Ad eum accedam, & hanc gratiam ejus (ut deſiderat) demerabor. Chærea, quamobrem ſic exultas? Quidve hic habitus denotat? Quid eſt quod tantam lætitiam exprimis? Quid tibi vis? Satiſne ſapis? Quid me intueris? Quid ſiles?* Ch. *O lætus & fauſtus mihi dies! amice ſalvus ſis. Nemo eſt omnium, quem ego nunc magis cuperem videre quam te.* An. *Recenſe amabo, quid iſtud ſit, quod tam fœliciter accidit.* Ch. *Imo ego te oro per Herculem, ut audire libeat tibi. Notane tibi eſt illa, cujus frater amator eſt?* An. *Nota eſt: Nempe mihi videtur, illam dicis Thaidem.* Ch. *Iſtam ipſam.* An. *Sic in memoria habebam.* Ch. *Quædam puella hodie ei dono miſſa eſt. quid opus eſt, ut ejus tibi pulchritudinem verbis, aut laudibus exprimam, Antipho, cum ſcias probe, quam ſcitus ſim formarum explorator & æſtimator? ejus amore captus fui.* An. *Itane?* Ch. *Si eam videris, venuſtarum Principem eſſe fateberis, certò ſcio. Quid plura dicam? ejus formâ inſpectâ, ſtatim amore inflammatus ſum. forte in ædibus noſtris erat quidam eunuchus, quem frater emerat Thaidi: nec dum ad eam tunc deductus erat. Parmeno ibi ſervus mihi conſilium dedit, quod ego avidè cepi.* An. *Quid id eſt?* Ch. *Si ſilentium præbueris, citius percipies; ſuaſit ut habitum cum eo mutem, ut pro illo me tradi jubeam Thaidi.* An. *Pro eunuchone?* Ch. *Pro eunucho.* An. *Ecquænam tandem fuit utilitas, quam ex hoc facto perciperes?* Ch. *Quæriſne? Ea fuit, Antipho, ut virginem ſpectarem, audirem, converſarer cum ea, cum qua cupiebam. An levis cauſa, aut ratio hæc tibi videtur? Datus ſum Thaidi. Illa, ut primum me accepit, libens verò & billaris illa me introduxit domum: commendat cuſtodiam virginis.* An. *Cui? tibine?* Ch. *Mihi.* An. *Satis vero tutori fido ſcilicet.* Ch. *Imperat ne vir quiſquam accedat: & mihi ne ab ea diſcedam imperat; ut in interiore ædium parte remaneam ſolus cum ſola.*

Terram intuens modeſte. *Au.* miſer. *Ch.* ego, inquit, ad cœnam hinc eo:

Abducit ſecum ancillas: paucæ, quæ circum illam eſſent, manent

Novitiæ puellæ. continuò hæc adornant, ut lavet.

Adhortor, properent. dum apparatur, virgo in conclavi ſedet,

Suſpectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc, Jovem

Quo pacto Danaæ miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.

Egomet quoque id ſpectare cœpi: & quia conſimilem luſerat

Jam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi;

Deum ſeſe in hominem convertiſſe, atque per alienas tegulas

Veniſſe clanculum per impluvium, fucum factum mulieri.

At quem Deum? qui templa cœli ſumma ſonitu concutit:

Ego homuncio hoc non facerem? ego vero illud feci, ac lubens.

Hæc dum mecum reputo, accerſitur lavatum interea virgo.

It, lavit, redit: deinde illam in lecto illæ conlocarunt.

Sto exſpectans, ſi quid mihi imperent: venit una: Heus tu, inquit, Dore,

Cape hoc flabellum, ventulum huic ſic facito, dum lavamus:

Ubi nos laverimus, ſi voles, lavato. accipio triſtis.

An. Tum equidem iſtuc os tuum impudens videre nimium vellem,

Nutu premitto, modeſte defixis in terram oculis. An. Miſer, qui pro libidine explenda tam indigna tuleris. Ch. Ego, inquit Thais, ad cœnam militis hinc eo: abducit ſecum ancillas, quæ ſe comitentur: paucæ quæ virgini adſint, domi reſtant, omnes recens emptæ, & ad ſervitium parum aptæ. confeſtim apparant balnea, ut virgo lavet. dum adornantur neceſſaria ad lotionem, virgo in conclavi ſedet ſuſpiciens attentè tabulam pictam, parieti appenſam; cujus pictura repræſentabatur Jupiter, quo modo dicitur infudiſſe auream pluviam in ſinum Danaës. Egomet quoque id contemplatus ſum: & quia conſimili ludo ſe oblectaverat, multo magis animo gaudebam; videns Deum ſe in hominem transformaſſe, atque in tecta aliena furtim per impluvium deſcendiſſe, ut mulierem falleret. at quem Deum? eum nempe, qui cœlum tonitru commovet & tremefacit: Si ille hæc facit, quomodo ego homunculus, non eadem facerem? Ego vero illum in hic, & libenter imitatus ſum. Dum hæc ego apud me cogito, vocatur virgo ad balneum interim. it, lavit, redit: deinde illam ancillæ in lecto poſuerunt. Sto exſpectans, ſi quod mihi dent negotium: venit una ex eis: Heus tu, inquit, Dore, ſume hoc flabellum, & ſic ventulum hic excitato, dum lavamus: ubi à balneo redierimus, ſi voles, lavato. Accipio in manus flabellum, ſimulans me triſtem eſſe. An. Tunc profectò iſtam faciem tuam impudentem cuperem me vidiſſe, quis eſſet habitus tui corporis.

ANNOTATIONES.

34 *Hæc adornant, ut lavet.*] *Hæc*, pro, *hæ*, ἀρχαϊκῶς. Antiquis moris erat, ut ſingulis diebus lavarent: hinc tot balnea publica & privata.

35 *In conclavi.*] Conclave eſt locus ſeparatior in ædibus, ſic dictus, quod intra eum multa cubicula clauſa ſint.

37 *Quo pacto Danaë.*] Hæc fabula de imbre aureo Danaës in hoc compoſita eſt, ut monſtraretur nihil eſſe, quod auro & pecunia expugnari non poſſit. Meminit ejuſdem Ovidius Lib. IV. Metamorphoſeon, & Horatius Ode XVI. libri primi.

41 *Veniſſe clanculum per impluvium.*] Impluvium fuit area ſine tecto, quò impluere imber in domum poſſet.

Fucum factum mulieri.] Fucus eſt genus herbæ tingendis lanis utile: unde pro artificioſo & adulterino colore ſumitur. Fucum facere, eſt artificioſa diſſimulatione deludere & fallere.

42 *Qui templa cœli.*] Verſus ſunt Ennii.

45 *In lecto collocant.*] A balneis in lectum ſe recipere moris erat, ut ſe reficerent à laſſitudine & ſudore.

Qui

quanto ſtatum virgini tu tam magnus aſinus flabello faciebas. Ch. *Vix ancilla hæc mihi dixerat, cùm omnes foras prorumpunt: abeunt lavatum, ingentem ſtrepitum edunt, ut ſolent ſervi facere, abſentibus dominis. Interea ſomno virgo ſopitur: ego tranſverſis, & obliquis oculis per flabellum ſtudioſè intueor, & ſimul omnia circumſpicio, ſatiſne tuta ſint: video tuta eſſe: peſſulum oſtia oppono.* An. *Quid tum factum eſt?* Ch. *Quid tum factum quæris, ſtulte?* An. *Fateor me ſtultum eſſe qui hæc quæſierim.* Ch. *An ego amator occaſionem mihi oblatam & præpoſitam, tam celeriter fugientem, tam deſideratam, tam inexſpectatam elabi ſinerem? Tum per Pollucem talis ego verè fuiſſem, qualis eſt eunuchus, quem ſimulabam,* An. *Certè per Herculem ita eſt, ut dicis: ſed interea de ſymbolis, quibus colligendis præfectus es, quid egiſti?* Ch. *Parata eſt cœna.* An. *Officioſus & bonæ frugi es: Ubi? domi-ne?* Ch. *Imò apud libertum Diſcum.* An. *Procul hinc diſtat.* Ch. *Sed tanto magis idcirco accelеremus.* An. *Muta veſtem.* Ch. *Ubi mutem? perii: nam domo excluſus ſum nunc, ſimilis exuli. metuo ne frater ſit in ædibus: tum etiam ne pater è villa jam reverſus ſit.* An. *Eamus in domum meam: ibi eſt, ubi commodè aliam veſtem ſumere poſſis.* Ch. *Rectè dicis. eamus: quin etiam deliberare tecum volo de iſta puella, quomodo ea poſtea frui poſſim.* An. *Fiat ut tibi videtur.*

Qui eſſet ſtatus, flabellulum tenere te aſinum tantum.
Ch. Vix elocuta eſt hoc, foras ſimul omnes proruunt ſe: 51
Abeunt lavatum, perſtrepunt, ita ut fit, domini ubi abſunt.
Interea ſomnus virginem opprimit: ego limis ſpecto
Sic per flabellum clanculum, & ſimul alia circumſpecto
Satin' explorata ſint: video eſſe: peſſulum oſtio (obdo.
An. Quid tum? *Ch.* quid? quid tum? fatue! *An.* fateor. *Ch.* egon' occaſionem 56
Mihi oſtentatam, tam brevem, tam optatam, tam inſperatam,
Amitterem? tum pol ego is eſſem vere, qui ſimu- (labar.
An. Sane, hercle, ut dicis: ſed interim de ſymbolis quid actum eſt?
Ch. Paratum eſt. *An.* frugi es: ubi? domin'? *Ch.* imo apud libertum Diſcum. 60
An. Perlonge eſt. *Ch.* ſed tanto ocyus properemus. *An.* muta veſtem.
Ch. Ubi mutem? perii: nam domo exulo nunc. metuo fratrem,
Ne intus ſit: porro autem, pater ne rure redierit jam.
An. Eamus ad me: ibi proxumum eſt ubi mutes. *Ch.* recte dicis. 64
Eamus: & de iſtac ſimul, quo pacto porro poſſim
Potiri, conſilium volo capere unà tecum. *An.* fiat.

ANNOTATIONES.

55 *Peſſulum oſtia obdo.*] Peſſulus eſt obex aut ſera ferrea, quâ clauditur oſtium.

60 *Apud libertum Diſcum.*] Athenis in caupona perpotare nemini, niſi peregrinis & iter facientibus, ne ſervis quidem licebat, ut refert Iſocrates.

64 *Ibi proxumum eſt.*] Id eſt proximus locus domus noſtra eſt, ubi veſtem mutare poſſis.

ACTUS IV. SCENA I.

DORIAS Ancilla.

Do. *Ita mihi Dii ſint propitii, quantum ex vultu militis perſpicere potui, metuo nonnihil miſera ego, ne furioſus ille rixam aliquam aut vim faciat Thaïdi.*

ITa me Dî bene ament, quantum ego illum vidi, nonnihil timeo
Miſera, ne quam ille hodie inſanu' turbam faciat, aut vim Thaïdi.

Nam poſtquam iſte advenit Chremes adoleſcens, frater virginis,
Militem rogat, illum admitti ut jubeat: ille continuo iraſci, neque
Negare audere: Thaïs porro inſtare, ut hominem invitet: id
Faciebat retinendi illius cauſſa; quia illa, quæ cupiebat
De ſorore ejus indicare, ad eam rem tempus non (erat.
Invitat triſtis. manſit ibi. illa cum illo ſermonem occipit.
Miles verò ſibi putare adductum ante oculos æmu- (lum:
Voluit facere contra huic ægre: Heus, heus, inquit, puer, huc Pamphilam
Accerſe, ut delectet hic nos. illa exclamat, Minime gentium:
Tun' in convivium illam? miles tendere: inde ad (jurgium.
Interea aurum ſibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.
Hoc eſt ſigni, ubi primum poterit, ſeſe illinc ſubducet, ſcio.

Nam poſtquam iſte adoleſcens Chremes, frater virginis Pamphilæ advenit, Thaïs militem rogat, ut illum in domum recipi jubeat: ille ſtatim ira commotus eſt, neque tamen recuſare auſus fuit: Thaïs præterea inſtat, ut hominem invitet ad cœnam: id faciebat Thaïs, ut Chremetem apud ſe retineret, quominus abiret; quia res illas, quas vehementer ei de ſorore ipſius detegere volebat, indicandi tunc locus non erat. Miles illum invitat invitus, & triſti vultu, manſit adoleſcens retentus. Thaïs colloquium cum illo incipit. Miles verò cùm opinaretur à Thaïde rivalem ſibi ante oculos propoſitum eſſe, voluit viciſſim facere aliquid, quod moleſtum eſſet Thaïdi: Heus, inquit. puer, Pamphilam voca, ut lyra canens nos oblectet. Thaïs exclamabat, Minime omnium hoc licet: In convivium tu illam adduci jubeas? Miles verò ut fieret contendere: inde ad jurgium ventum eſt. Interea aurum, annulos, torques, armillas, cæteraque ornamenta aurea ſibi Thaïs occulte demit; dat mihi ut exportem. Hoc eſt indicium, unde ſcio, illam, ubi primum poterit, clanculum inde diſceſſuram.

ANNOTATIONES.

12 *In convivium illam?*] In Græcia non admittebantur ingenuæ mulieres ad convivia, niſi propinquorum & cognatorum, ut Cornelius Nepos refert. Varro apud Nonium ſic refert: *Virgo de convivio abdicatur, ideo quod majores noſtri virginis acerbas aures veneris vocabulis imbui noluerunt.*

13 *Interea aurum ſibi clam mulier demit.*] Id agebat Thaïs, ne pro puella data ipſam ſpoliaret miles, ſi ei repetenti virginem negaſſet.

ACTUS IV. SCENA II.

PHÆDRIA.

DUM rus eo, cœpi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo eſt moleſtiæ,
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Pejorem partem: quid opu' eſt verbis? dum hæc puto,
Præterii imprudens villam. longe jam abieram,
Cum ſenſi: redeo surſum, male vero me habens.
Ubi ad ipſum veni diverticulum, conſtiti:

Dum in villam eo, cœpi egomet (ut ſolent qui aliqua ægritudine animi agitantur) inter eundum de alia re ſuper alia cogitare, & ea omnia in deteriorem partem interpretari: quid plura dicam? dum hæc cogito, aliud agens locum prædii tranſivi. longe jam ab eo proceſſeram, cum errorem animadverti: iſthuc regreſſus ſum male quidem me habens. Ubi veni ad ſemitam diverticulum, quá à via publica deflectitur ad villam, ibi reſtiti:

ANNOTATIO.

7 *Ad ipſum diverticulum.*] Diverticulum eſt ſemita deflectens à via publica ad villam alicujus. Diverticula ſunt tranſverſæ viæ.

tunc cœpi mecum cogitare; Hem, num per duos dies commorandum eſt mihi hic ruri, ſoli, ſine Thaïde? Quid tum inde mihi erit? nihil: quid nihil? Si non tangendi eſt poteſtas, eho, anne ſaltem videndi erit? Si tangere non licet, videre eam quidem licebit: certe poſtremum amoris beneficium quippiam eſt. villam prætereo ſciens ad urbem rediturus, ut imprudens eam antea prætereram. Verum quid cauſæ eſt, cur ſubitò huc exit Pythias turbata metu?

Occepi mecum cogitare; Hem, biduum hîc
Manendum eſt ſoli ſine illa? quid tum poſtea?
Nihil eſt: quid nihil? ſi non tangendi copia eſt,
Eho, ne videndi quidem erit? ſi illud non licet,
Saltem hoc licebit: certe extrema linea
Amare, haud nihil eſt. villam prætereo ſciens.
Sed quid hoc quod timida ſubitò egreditur Pythias?

ANNOTATIO.

12 *Extrema linea amare.*] Metaphora ducta à Circo, vel à Stadio: nam initium, & locus, unde ii, qui curſu certant, emittuntur, ſignabantur linea, ex creta in ſolo ducta. Hinc illæ loquendi formulæ; ad lineam ſtare, lineæ inſiſtere, & ultra lineam vagari. Extrema linea amare eſt tantum videre amicam, & longè abeſſe à meta, id eſt, ab ejus poſſeſſione.

ACTUS IV. SCENA III.

PYTHIAS. PHÆDRIA. DORIAS.

Py. *Ubinam ego infelix illum flagitioſum & ſacrilegum eunuchum deprehendam? Aut ubi inveſtigabo? Hoccine tam temerarium facinus committere auſus eſt?* Ph. *Perii: quid hoc ſit, quod Pythias queritur, metuo.* Py. *Quin etiam amplius ſceleſtus, poſtquam per ludum & jocum virginem fefellit, omnem veſtitum miſeræ diſcerpſit; atque ipſi comas divulſit.* Ph. *Hem.* Py. *Quem ego, ſi nunc tenerem, quam, cito unguibus illi venefico in oculos irruerem!* Ph. *Equidem neſcio quid turbarum, me abſente, excitatum eſt domi. Accedam ad Pythiam. Quid iſtud eſt? Quid celeras? Aut poſt quem curris, Pythias?* Py. *Eheu Phædria, rogaſne poſt quem curram? Apage hinc te, quo meritus es, cum donis tuis tam venuſtis.* Ph. *Quid iſtud eſt rei?* Py. *Quid à me quæris? O quos tumultus eunuchus, quem nobis donaſti, quos motus edidit? Virgini, quam miles Thaïdi heræ munus dederat, ſtuprum intulit.* Ph. *Quid dicis?*

Py. UBI illum ego ſceleroſum miſera, atque impium inveniam? aut ubi
Quæram? hoccine tam audax facinus facere eſſe auſum? *Ph.* perii: hoc quid ſit vereor.
Py. Quin inſuper etiam ſcelus, poſtquam ludificatus eſt virginem,
Veſtem omnem miſeræ diſcidit: tum ipſam capillo conſcidit.
Ph. Hem. *Py.* qui nunc ſi detur mihi,
Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico!
Ph. Profectò neſcio quid abſente nobis turbatum eſt domi.
Adibo. quid iſtuc? quid feſtinas? aut quem quæris, Pythias?
Py. Hem Phædria, egon' quem quæram? abi hinc quo dignu' es cum donis tuis
Tam lepidis. *Ph.* quid iſtuc eſt rei?
Py. Rogas me? eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit?
Virginem, quam heræ dederat dono miles, vitiavit. *Ph.* quid ais?

ANNOTATIONES.

4 *Veſtem omnem miſeræ diſcidit:*] Ex his apparet virginem multum reluctatam eſſe.

11 *Eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit?*] Antecedens etiam a Poëtis præmittitur relativo, ut in hoc loco. Sic Virg. in 1 Æneid. *Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt.* Quod in proſa ſic efferas: *Quam ſtatuo urbem.* Sic orator dicat; *Quas ad me dediſti literas, placuerunt.*

Py. Perii. *Ph*. temulenta es. *Py*. utinam ſic ſient, mihi qui male volunt.
Do. Au, obſecro, mea Pythias, quid iſtucnam monſtri fuit?
Ph. Inſanis. quî iſtuc facere eunuchus potuit? *Py*. ego illum neſcio
Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipſa indicat.
Virgo ipſa lacrumat, neque, cum rogites quid ſit, audet dicere:
Ille autem bonus vir nuſquam apparet. etiam hoc miſera ſuſpicor,
Aliquid domo abeuntem abſtuliſſe. *Ph*. nequeo mirari ſatis,
Quò abire ignavos ille poſſit longius, niſi domum
Forte ad nos rediit. *Py*. viſe, amabo, num ſit. *Ph*. jam ſaxo ſcies.
Do. Perii, obſecro, tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem.
Py. At pol ego amatores mulierum eſſe audieram eos maxumos,
Sed nihil poteſſe: verum miſeræ non in mentem venerat:
Nam illum aliquo concluſiſſem, neque illi commiſiſſem virginem.

Py. *Perii*. Ph. *Ebria es*. Py. *Utinam ſic ebrii ſint, qui mihi male cupiunt*. Do. *Hau, amabo, mea Pythia, ecquid iſtud monſtri fuit?* Ph. *Deſipis: quomodò iſtud facere eunuchus potuit?* Py. *Ego neſcio, quis ille fuerit, an vir, aut eunuchus: hoc quod commiſit, res iſta manifeſtum facit. Virgo lacrymis conficitur, neque, cum interrogatur, audet dicere quid ei factum ſit: ille autem bonus vir diſparuit, neque uſquam invenitur: inſuper hoc ego miſera ſuſpicor, aliquid eum domo furto ſuſtuliſſe*. Ph. *Mirum admodum mihi videtur, quò ille enervis & debilis viribus tam longè fugere potuerit, niſi forte domum ſeſe receperit*. Py. *Viſe, precor, num ſit in veſtris ædibus*. Ph. *Mox faciam te certiorem*. Do. *Perii, oro, tu mea Pythias, tam horrendum facinus ne audivi quidem*. Py. *At pol ego audieram eunuchos vehementer ardere amore mulierum, ſed imbelles eſſe & impotentes: verum de hoc non cogitaveram: nam illum in aliquo loco concluſiſſem, ſi amatorem eum tantummodo eſſe meminiſſem: neque illi virginem cuſtodiendam dediſſem*.

ACTUS IV. SCENA IV.

PHÆDRIA. DORUS. PYTHIAS. DORIAS.

Ph. EXI foras ſceleſte! at etiam reſtitas, Fugitive? prodi, male conciliate. *Do*. obſecro. *Ph*. oh!
Illud vide, os ut ſibi diſtorſit carnufex.
Quid huc reditio eſt? quid veſtis mutatio eſt?
Quid narras? paululum ſi ceſſaſſem, Pythias,
Domi non offendiſſem; ita jam ornarat fugam.
Py. Habeſne hominem, amabo? *Ph*. quid ni? *Ph*. ô factum bene!
Do. Iſtuc pol verò bene. *Py*. ubi eſt? *Ph*. rogitas? non vides?
Py. Videam? obſecro, quem? *Ph*. hunc ſcilicet. *Py*. quis hic eſt homo?

Ph. *Egredere foras, ſcelerate! At etiam ceſſas, fugitive? huc! procede, in damnum heri empte*. Do. *Obſecro*. Ph. *Oh, vide ut turpiter os torſit ſceleſtus. Quid huc rediiſti? Quid veſtem mutaſti? Quid dicis?* Pythias, *ſi paulùm tardaſſem, domi illum non reperiſſem; ita jam paraverat fugam*. Py. *Quæſo, habeſne hominem?* Ph. *Cur non habeam?* Py *O factum bene!* Do. *Iſtud vero per Pollucem factum bene*. Py. *Ubi eſt?* Ph. *Quid ſæpius quæris? Nunquid eum vides?* Py. *An videam? Obſecro, quis eſt ille, quem video?* Py. *Vides eunuchum quem accuſas*. Py. *Quis hic eſt homo?*

ANNOTATIO.

2 *Male conciliate*.] Id eſt, in perniciem meam empte, magno empte, charè comparate. Vetus Terentii Interpres *nundinas* pro *concilio* exponit; unde *conciliare* pro *emere* ſumitur.

Ph. Qui ad vos deductus hodie eſt. *Py.* hunc oculis ſuis
Noſtrarum nunquam quiſquam vidit, Phædria.
Ph. Non vidit? *Py.* an tu hunc credidiſti eſſe, obſecro,
Ad nos deductum? *Ph.* namque alium habui neminem. *Py.* au! (erat
Nec comparandus hic quidem ad illum eſt. ille
Honeſta facie, & liberali. *Ph.* ita viſus eſt
Dudum, quia varia veſte exornatus fuit:
Nunc tibi videtur fœdus, quia illam non habet.
Py. Tace obſecro: quaſi vero paulum interſiet.
Ad nos deductus hodie eſt adoleſcentulus,
Quem tu videre vero velles, Phædria.
Hic eſt vetus, vietus, veternoſus, ſenex,
Colore muſtellino. *Ph.* Hem, quæ hæc eſt fabula?
Eò rediges me, ut, quid egerim, egomet neſciam.
Eho tu, emin' ego te? *Do.* emiſti. *Py.* jube mihi denuo (negat.
Reſpondeat. *Ph.* roga. *Py.* veniſtin' hodie ad nos?
At ille alter venit annos natus ſedecim,
Quem ſecum adduxit Parmeno. *Ph.* agedum, hoc mihi expedi
Primum: unde habes iſtam, quam habes, veſtem? taces? (rea.
Monſtrum hominis! non dicturus? *Do.* venit Chæ-
Ph. Fraterne? *Do.* ita eſt. *Ph.* quando? *Do.* hodie. *Ph.* quam dudum? *Do.* modo.
Ph. Quicum? *Do.* cum Parmenone. *Ph.* noraſne eum prius? (cier.
Do. Non: nec, quis eſſet, unquam audieram di-
Ph. Unde igitur, meum fratrem eſſe ſciebas? *Do.* Parmeno
Dicebat eum eſſe: is dedit mihi hanc. *Ph.* occidi.
Do. Meam ipſe induit: poſt unà ambo abierunt foras.

Ph. *Quem hodie Parmeno ad veſtras ædes deduxit.* Py. *Hunc oculis ſuis nulla ex noſtris ancillis unquam vidit, Phædria.* Ph. *Nulla eum vidit?* Py. *An tu, obſecro, hunc eſſe credidiſti eunuchum, qui ad nos deductus eſt?* Ph. *Credidi: nam nullum habui alium.* Py. *Au! hic quidem nullomodo illi, quem ad nos miſiſti, eſt comparandus. ille erant eleganti forma, & facie ingenuo homine digna.* Ph. *Talis vobis diu apparuit, quia veſte verſicolori exornatus fuit: nunc tibi videtur turpis & deformis, quia illâ non indutus eſt.* Py. *Tace, precor: quaſi paulo inter ſe differant. Ad nos hodie deductus eſt adoleſcentulus, viſu pulcherrimus, & gratiſſimus, quem ſemper ſpectare velles, Phædria. Hic eſt rugoſus ſenex, incurvus & flaccidus, veterno laborans, colore ſublivido & ſubrufo, ſicut muſtela.* Ph. *Hem, quæ hæc eſt fabula? Eò me rediges, ut egomet neſciam, emerimne iſtum, necne. Eho tu, num ego emi te?* Do. *Emiſti.* Py. *Impera, ut rurſus mihi reſpondeat.* Ph. *Interroga.* Py. *Veniſtine hodie in domum noſtram?* Negat. *At ille alter venit, quem deduxit ſecum Parmeno, natus annos ſedecim.* Ph. *Agedum, Dore, hoc mihi explica primum: unde ſumpſiſti hanc veſtem, quâ indutus es? taces? monſtroſe homo, an non dicturus es?* Do. *Venit Chærea.* Ph. *Fraterne meus?* Do. *Ita.* Ph. *Quando?* Do. *Hodie.* Ph. *Quampridem?* Do. *Modò.* Ph. *Cum quo?* Do. *Cum Parmenone.* Ph. *An fratrem meum antea cognoveras?* Do. *Minime, nec unquam ab ullo, quis eſſet, dici inaudiveram.* Ph. *Undenam igitur fratrem meum Chæream eſſe ſciebas?* Do. *Parmeno eum fratrem tuum eſſe dicebat: Cheræa hanc mihi dedit veſtem.* Ph. *Perii.* Do. *Meam ipſe ſumpſit: poſtea Chærea & Parmeno ædibus egreſſi ſunt.*

ANNOTATIONES.

21 *Vietus.*] Id eſt, languidus, ſine vi. Vel inflexus, incurvus; nam viere, inquit Varro, eſt vincire; unde vimina.

Veternoſus.] Veternus quem λήθαργον, Græci dicunt, eſt apoſtema ex phlegmate, vel atrâ bile, natum in poſteriore parte cerebri, inexpugnabilem pene dormiendi neceſſitatem inducens, magnamque oblivionem.

22 *Colore muſtelino.*] Hic erravit Terentius: nam cum legiſſet apud Menandrum: γαλεώτης γέρων, quod *lentiginoſum ſenem* ſignificat, cujuſmodi fere ſunt eunuchi; ad ſimilitudinem ſtellionis qui pelle eſt maculoſa, ut eunuchus ille erat, ore ſparſo: ſtellio autem eſt γαλεώτης, muſtella vero eſt γαλῆ, hæc perperam Terentius confundit.

Py. Jam ſati' credis ſobriam eſſe me, & nil mentitam tibi?
Jam ſati' certum eſt virginem vitiatam eſſe? *Ph.* age nunc, bellua,
Credis huic quod dicat? *Py.* quid iſti credam? res ipſa indicat.
Ph. Concede iſtuc paululum: audin'? etiam paululum; ſat eſt.
Dic dum hoc rurſum, Chærean' tuam veſtem detraxit tibi?
Do. Factum. *Ph.* & ea eſt indutus? *Dor.* factum. *Ph.* & pro te huc deductu' eſt? *Do.* ita.
Ph. Jupiter magne, ô ſceleſtum, atque audacem hominem! *Py.* væ mihi!
Etiam nunc non credis indignis nos eſſe irriſas modis?
Ph. Mirum ni tu credis quod iſte dicat. quid agam, neſcio.
Heus tu negato rurſum. poſſumne ego hodie ex te exculpere
Verum? vidiſtin' fratrem Chæream? *Do.* non *Ph.* non poteſt ſine
Malo fateri, video: ſequere me hac: modò ait, modò negat.
Ora me. *Do.* obſecro te vero, Phædria. *Ph.* î intro nunc jam. *Do.* hoi, hei.
Ph. Alio pacto honeſte quomodo hinc nunc abeam neſcio:
Actum eſt[1] ſiquidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere?
Py. Parmenonis tam ſcio eſſe hanc technam, quam me vivere.
Dor. Sic eſt. *Py.* inveniam pol hodie parem ubi referam gratiam.
Sed nunc, quid faciendum cenſes, Dorias? *Do.* de iſtac me rogas
Virgine? *Py.* ita: utrum taceamne, an prædicem? *Dor.* tu pol, ſi ſapis,
Quod ſcis, neſcis, neque de eunucho, neque de vitio virginis:
Hac re & te omni turba evolves, & illi gratum feceris.

Py. *Jam ſatis, Phædria, credis me non eſſe temulentam, nec quidquam mendacii finxiſſe? Jam ſatis exploratum eſt & compertum, virginem ſtuprò pollutam eſſe?* Ph. *Age nunc, ſtolida, crediſne huic id, quod dicat? Nimirum ſervo, eunucho, & fugitivo?* Py. *Cur iſti non credam? Nam etſi non crediderim, res ſatis ipſa declarat.* Ph. *Dore, ſecede huc paululum: audiſne? Nunc etiam paululum; ſatis eſt. Reſponde mihi iteum, Chæreane tuam veſtem detraxit tibi?* Do. *Factum eſt ita.* Ph. *Et eam induit?* Do. *Factum, inquam.* Ph. *Et pro te ad Thaidem deductus eſt?* Do. *Etiam.* Ph. *Prob maxime Deorum Jupiter! O nefarium & impudentem hominem!* Py. *Væ mihi miſeræ. Quid? etiamne nunc credere non vis indignis nos eſſe deluſas dolis?* Ph. *Mirandum eſſet, ſi non tu ſerva ſervo fidem haberes. quid agam incertus ſum. Heus tu negato rurſum: jubeo. An non poſſum hodie ex te verum exprimere? Vidiſtine fratrem Chæream?* Do. *Non vidi.* Ph. *Non poteſt ſine tormentis veritatem fateri: ſequere hac: modò aſſeverat; modo negat. Ora me, & pœnam deprecare.* Do. *Per Deos vero tibi ſupplico, Phædria.* Ph. *introito.* Do. *Hoi, hei.* Ph. *Alio modo, niſi per hanc fallaciam, non poſſum ex hac difficultate honeſte evadere: etenim actum eſt; vitiata eſt virgo à fratre. tu me hic etiam tenebrio ludos facies?* Py. *Hanc fraudem factam eſſe à Parmenone tam certò ſcio, quam me nunc vivere.* Dor. *Sic eſt.* Py. *Per t ol-lucem inveniam hodie rationem, qua Parmenoni vicem reddam. Sed nunc, Dorias, quid facere ſuades?* Do. *De iſta virgine nempe, conſilium quæris?* Py. *Ita, utrum ſileam quod factum eſt, an dicam?* Dor. *Tu pol, ſi prudens es, diſſimula te id ſcire, quaſi neſcieris; neque de eunucho, neque de ſtupro virgini illato quidquam efferas: hoc modo te omni tumultu liberabis, & virgini gratum facies.*

ANNOTATIO.

56 *Et illi gratum feceris.*] Virgo enim ſic dolet ob injuriam ſibi illatam, ut ipſamet eam celet.

Id modo dic, abîſſe Dorum. *Py.* ita faciam. *Dor.* ſed videon' Chremem ?
Thaïs jam aderit. *Py.* quid ita ? *Dor.* quia cum inde abeo, jam tunc cœperat
Turba inter eos. *Py.* tu aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc quid fiet.

Dic ſolum diſceſſiſſe, & evaſiſſe Dorum eunuchum. Dor. *Sed hicne eſt Chremes, quem video ? Thaïs mox ad nos veniet.* Py. *Quid ita ?* Dor. *Quia cum inde ex domo militis exibam, jam tum cœperat jurgium inter illos* Py. *Aufer iſtud aurum tibi à Thaïde traditum : ego ſciam ex Chremete quid factum ſit.*

ANNOTATIO.

58 *Jam tum cœperat turba inter eos.*] Thraſonem & Thaïdem.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. PYTHIAS.

Ch. AT at, data hercle verba mihi ſunt: vicit vinum quod bibi.
Ac dum accubabam, quam videbar mihi eſſe pulcre ſobrius !
Poſtquam ſurrexi, neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.
Py. Chreme. *Ch.* quis eſt ? ehem Pythias, vah quanto nunc formoſior
Videre, quam dudum ? *Py.* certe quidem tu pol multo alacrior.
Ch. Verbum hercle verum hoc eſt : Sine Cerere & Libero friget Venus.
Sed Thaïs multò antè venit ? *Py.* an abiit jam à (milite ?
Ch. Jam dudum, ætatem : lites factæ ſunt inter eos maxumæ.
Py. Nil dixit tum, ut ſequerere ſeſe ? *Ch.* nihil, niſi abiens mihi innuit.
Py. Eho, nonne id ſat erat ? *Ch.* at neſciebam id dicere illam, niſi quia
Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extruſit foras.
Sed eccam ipſam video: miror, ubi huic ego antevorterim.

Ch. *At at, verbis Thaïdis circumventus ſum : vinum quod bibi, me ſuperavit. Dum menſæ accumbebam, quàm videbar mihi eſſe belle ſobrius, & ſapere ! poſtquam de menſa ſurrexi, neque pes, neque mens in ſuo officio fuit.* Py. *Chreme.* Ch. *Quis eſt ? Ehem Pythias, vah quanto pulchrior mihi videris, quam pridem ?* Py. *Sane, tu quidem per Pollucem, multò lætior appares.* Ch. *Vulgare mehercule verum eſt dictum : Sine Cerere & Baccho languet Venus, torpetque. Sed an multo antè tempore quàm veniſſem, Thaïs hic fuit ?* Py. *Anne abiit illa jam ex domo militis ?* Ch. *Jam ætas eſt, ex quo egreſſa ab illo : rixæ inter illos graviſſimæ ortæ ſunt.* Py. *Nonne tunc illa dixit tibi ut ſe ſequereris ?* Ch. *Nihil, niſi quod abiens mihi nutu capitis ſignum fecit.* Py. *Eho, nonne id ſufficiebat ?* Ch. *At neſciebam illam mihi nutu ſignificare, ut ipſam ſequerer ; ſed id quod minus intellexi, id apertius ſignificavit miles, cum me violenter exturbavit foras ædibus. Sed ecce ipſam : miror in qua parte viæ eam anteceſſerim.*

ANNOTATIO.

6 *Sine Cerere & Libero friget Venus.*] Ceres eſt Dea frugum, & Bacchus vini : eleganter Terentius Cererem pro cibo, Bacchum pro vino dixit per metonymiam ; inventorem pro invento. Voluptas in colore ſanguinis, conſtituta eſt, qui his rebus alitur. Horatius, *Non enim poſthac aliâ calebo fœmina.* Frigent in uxores mariti, qui non admodum amant.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA VI.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

Th. CRedo equidem illum jam affuturum eſſe, illam ut eripiat : ſine veniat :
Atqui ſi illam digito attigerit uno, oculi illicò effodientur.
Uſque adeo ego illiu' ferre poſſum ineptias, & magnifica verba,
Verba dum ſint : verùm enim ſi ad rem conſerentur, vapulabit.
Ch. Thaïs, ego jam dudum hîc adſum. *Th.* ô mi Chreme, te ipſum exſpectabam :
Scin' tu turbam hanc propter te eſſe factam ? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem ? *Ch.* ad me ? quî ? quaſi iſtuc ! *Th.* quia dum tibi ſororem ſtudeo
Reddere & reſtituere, hæc atque hujuſmodi ſum multa paſſa.
Ch. Ubi ea eſt ? *Th.* domi apud me. *Ch.* ehem ! *Th.* quid eſt ?
Educta ita, uti teque illaque dignum eſt. *Ch.* quid ais ? *Th.* id quod res eſt.
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quidquam pretii.
Ch. Et habetur, & referetur à me, Thaïs, tibi, ita uti merita es,
Gratia. *Th.* atenim cave, ne priuſquàm hanc à me accipias, amittas,
Chreme : nam hæc ea eſt, quam miles à me vi nunc venit ereptum.
Abi tu, ciſtellam, Pythias, domo affer cum monumentis.
Ch. Viden' tu illum, Thaïs ? *Py.* ubi ſita eſt ? *Th.* in riſco : odioſa ceſſas ?
Ch. Militem ſecum ad te quantas copias adducere ?

Th. *Puto certè illum Thraſonem mox adventurum, ut illam Pamphilam à me rapiat : ſine veniat : atqui ſi illam ſummo attigerit digito, ſtatim ei oculi eruentur. Adhuc uſque tolerare poſſum illius ineptias, & glorioſa verba, dummodo tantum ſint verba : nam ſi in rem deducantur, & quæ ille dicit, opere exequi conatur, plagis cædetur.* Ch. *Thaïs, jam pridem huc adveni.* Th. *O mi Chreme, te ipſum exſpecto : ſciſne tui causâ hoc jurgium & contentionem excitatam eſſe, adeo ut hæc omnis res ad te pertineat ?* Ch. *Ad me ? quomodo ? quaſi iſtud commoverim.* Th. *Quia dum ſororem tuam (Pamphilam) conor tibi reddere, & reſtituere, hæc à milite, atque alia multa perpeti coacta ſum.* Ch. *Ubi ea eſt ?* Th. *Domi meæ eſt.* Ch. *Hem (quàm timeo !)* Th. *Quid eſt ? timeſne ejus pudicitiæ ? Educata eſt, & inſtituta liberaliter, ut & te & illâ dignum eſt.* Ch. *Quid ais ? verumne dicis ?* Th. *Dico id, quod res eſt, Hanc tibi dono do, nec pro ea ullas impenſas mihi à te reddi poſco.* Ch. *Hæc gratia tibi habetur, & in animo accepta fertur, ſi verbis tibi referri nequit, ut merita es.* Th. *Verum enim cave, ne prius hanc amittas, quam tibi à me tradi poſſit : nam hæc ea eſt, quam miles à me erepturus venit. Abi tu, Pythia, & arcam è domo noſtra profer huc cum inſignibus & ornamentis, ex quibus agnoſci poſſit, quæque in ea aſſervantur.* Ch *Videſne militem, Thaïs ?* Py. *Ubi poſita eſt, hæc arca ?* Th. *In riſco : moleſta quid moraris ?* Ch. *Quantum exercitum huc agit ?*

ANNOTATIONES.

15 *Ciſtellam.*] Scriniolum, arcam, in qua erant ornamenta virginis, quibus agnoſceretur à ſuis, nempe forte armillæ, crepundia. Ea Thaïs jubet efferri domo, ut oſtendantur Chremeti, atque ita ſororem poſſit agnoſcere.

16 *In riſco :*] Riſcus, ciſta eſt pelle contecta, nomen Phrygium eſt.

Id modo dic, abiiſſe Dorum. *Py.* ita faciam. *Dor.* ſed videon' Chremem?
Thaïs jam aderit. *Py.* quid ita? *Dor.* quia cum inde abeo, jam tunc cœperat
Turba inter eos. *Py.* tu aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc quid fiet.

Dic ſolum diſceſſiſſe, & evaſiſſe Dorum eunuchum. Dor. *Sed hicne eſt Chremes, quem video? Thaïs mox ad nos veniet.* Py. *Quid ita?* Dor. *Quia cum inde ex domo militis exibam, jam tum cœperat jurgium inter illos* Py. *Aufer iſtud aurum tibi à Thaïde traditum: ego ſciam ex Chremete quid factum ſit.*

A N N O T A T I O.

58 *Jam tum cœperat turba inter eos.*] Thraſonem & Thaïdem.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. PYTHIAS.

Ch. At at, data hercle verba mihi ſunt: vicit vinum quod bibi.
Ac dum accubabam, quam videbar mihi eſſe pulcre ſobrius!
Poſtquam ſurrexi, neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.
Py. Chreme. *Ch.* quis eſt? ehem Pythias, vah quanto nunc formoſior
Videre, quam dudum? *Py.* certe quidem tu pol multo alacrior.
Ch. Verbum hercle verum hoc eſt: Sine Cerere & Libero friget Venus.
Sed Thaïs multò antè venit? *Py.* an abiit jam à milite?
Ch. Jam dudum, ætatem: lites factæ ſunt inter eos maxumæ.
Py. Nil dixit tum, ut ſequerere ſeſe? *Ch.* nihil, niſi abiens mihi innuit.
Py. Eho, nonne id ſat erat? *Ch.* at neſciebam id dicere illam, niſi quia
Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extruſit foras.
Sed eccam ipſam video: miror, ubi huic ego antevorterim.

Ch. *At at, verbis Thaïdis circumventus ſum: vinum quod bibi, me ſuperavit. Dum menſæ accumbebam, quàm videbar mihi eſſe belle ſobrius, & ſapere! poſtquam de menſa ſurrexi, neque pes, neque mens in ſuo officio fuit.* Py. *Chreme.* Ch. *Quis eſt? Ehem Pythias, vah quanto pulchrior mihi videris, quam pridem?* Py. *Sane, tu quidem per Pollucem, multò lætior appares.* Ch. *Vulgare mehercule verum eſt dictum: Sine Cerere & Baccho languet Venus, torpetque. Sed an multo antè tempore quàm veniſſem, Thaïs hic fuit?* Py. *Anne abiit illa jam ex domo militis?* Ch. *Jam ætas eſt, ex quo egreſſa ab illo: rixæ inter illos graviſſimæ ortæ ſunt.* Py. *Nonne tunc illa dixit tibi ut ſe ſequereris?* Ch. *Nihil, niſi quod abiens mihi nutu capitis ſignum fecit.* Py. *Eho, nonne id ſufficiebat?* Ch. *At neſciebam illam mihi nutu ſignificare, ut ipſam ſequerer; ſed id quod minus intellexi, id apertius ſignificavit miles, cum me violenter exturbavit foras ædibus. Sed ecce ipſam: miror in qua parte viæ eam anteceſſerim.*

A N N O T A T I O.

6 *Sine Cerere & Libero friget Venus.*] Ceres eſt Dea frugum, & Bacchus vini: eleganter Terentius Cererem pro cibo, Bacchum pro vino dixit per metonymiam; inventorem pro invento. Voluptas in colore ſanguinis, conſtituta eſt, qui his rebus alitur. Horatius, *Non enim poſthac aliâ calebo fœmina.* Frigent in uxores mariti, qui non admodum amant.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA VI.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

Th. Credo equidem illum jam affuturum eſſe, illam ut eripiat: ſine veniat:
Atqui ſi illam digito attigerit uno, oculi illicò effodientur.
Uſque adeo ego illiu' ferre poſſum ineptias, & magnifica verba,
Verba dum ſint: verùm enim ſi ad rem conferentur, vapulabit.
Ch. Thaïs, ego jam dudum hîc adſum. *Th.* ô mi Chreme, te ipſum exſpectabam:
Scin' tu turbam hanc propter te eſſe factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? *Ch.* ad me? quî? quaſi iſtuc! *Th.* quia dum tibi ſororem ſtudeo
Reddere & reſtituere, hæc atque hujuſmodi ſum multa paſſa.
Ch. Ubi ea eſt? *Th.* domi apud me. *Ch.* ehem! *Th.* quid eſt?
Educta ita, uti teque illaque dignum eſt. *Ch.* quid ais? *Th.* id quod res eſt.
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quidquam pretii.
Ch. Et habetur, & referetur à me, Thaïs, tibi, ita uti merita es,
Gratia. *Th.* atenim cave, ne priuſquàm hanc à me accipias, amittas,
Chreme: nam hæc ea eſt, quam miles à me vi nunc venit ereptum.
Abi tu, ciſtellam, Pythias, domo affer cum monumentis.
Ch. Viden' tu illum, Thaïs? *Py.* ubi ſita eſt? *Th.* in riſco: odioſa ceſſas?
Ch. Militem ſecum ad te quantas copias adducere?

Th. *Puto certè illum Thraſonem mox adventurum, ut illam Pamphilam à me rapiat: ſine veniat: atqui ſi illam ſummo attigerit digito, ſtatim ei oculi eruentur. Adhuc uſque tolerare poſſum illius ineptias, & glorioſa verba, dummodo tantum ſint verba: nam ſi in rem deducantur, & quæ ille dicit, opere exequi conatur, plagis cædetur.* Ch. *Thaïs, jam pridem huc adveni.* Th. *O mi Chreme, te ipſum exſpecto: ſciſne tui cauſâ hoc jurgium & contentionem excitatam eſſe, adeo ut hæc omnis res ad te pertineat?* Ch. *Ad me? quomodo? quaſi iſtud commoverim.* Th. *Quia dum ſororem tuam (Pamphilam) conor tibi reddere, & reſtituere, hæc à milite, atque alia multa perpeti coacta ſum.* Ch. *Ubi ea eſt?* Th. *Domi meæ eſt.* Ch. *Hem (quàm timeo!)* Th. *Quid eſt? timeſne ejus pudicitiæ? Educata eſt, & inſtituta liberaliter, ut & te & illâ dignum eſt.* Ch. *Quid ais? verumne dicis?* Th. *Dico id, quod res eſt, Hanc tibi dono do, nec pro ea ullas impenſas mihi à te reddi poſco.* Ch. *Hæc gratia tibi habetur, & in animo accepta fertur, ſi verbis tibi referri nequit, ut merita es.* Th. *Verum enim cave, ne prius hanc amittas, quam tibi à me tradi poſſit: nam hæc ea eſt, quam miles à me erepturus venit. Abi tu, Pythia, & arcam è domo noſtra profer huc cum inſignibus & ornamentis, ex quibus agnoſci poſſit, quæque in ea aſſervantur.* Ch *Videſne militem, Thaïs?* Py. *Ubi poſita eſt, hæc arca?* Th. *In riſco: moleſta quid moraris?* Ch. *Quantum exercitum huc agit?*

ANNOTATIONES.

15 *Ciſtellam.*] Scriniolum, arcam, in qua erant ornamenta virginis, quibus agnoſceretur à ſuis, nempe forte armillæ, crepundia. Ea Thaïs jubet efferri domo, ut oſtendantur Chremeti, atque ita ſororem poſſit agnoſcere.

16 *In riſco:*] Riſcus, ciſta eſt pelle contecta, nomen Phrygium eſt.

At At! *Th.* num formidoloſus obſecro es, mi homo? *Ch.* apage ſis.
Egon' formidoloſus? nemo eſt hominum, qui vivat, minus.
Th. Atque ita opu' eſt. *Ch.* hau! metuo, qualem tu me eſſe hominem exiſtumes.
Th. Imo hoc cogitato; quicum res tibi eſt, peregrinus eſt,
Minu' potens quam tu, minu' notus, amicorum hic habens minus.
Ch. Scio iſtuc: ſed tu quod cavere poſſis, ſtultum admittere eſt.
Malo ego nos proſpicere, quàm hunc ulciſci accepta injuria
Abi tu, atque oſtium obſera intus, ego dum hinc tranſcurro ad forum;
Volo ego adeſſe hìc advocatos nobis in turba hac. *Th.* mane.
Ch. Melius eſt. *Th.* mane. *Ch.* omitte: jam adero. *Th.* nil opus eſt iſtis, Chreme:
Hoc dic modò, ſororem illam tuam eſſe,, & te parvem virginem
Amiſiſſe, nunc cognoſſe: ſigna oſtende. *Py.* adſunt. *Th.* cape.
Si vim faciet, in jus ducito hominem: intellextin? *Ch.* probe.
Th. Fac animo hæc præſenti dicas. *Ch.* faciam. *Th.* attolle pallium.
Perii; huic ipſi opus patrono eſt, quem defenſorem (paro.

At at! Th. *Formidoloſuſne es?* Ch. *Egone formidoloſus ſim? Nemo eſt omnium hominum, qui vivat, minus formidoloſus.* Th. *Atque ita nunc opus eſt ne ſis talis.* Ch. *Hau! vereor ut me talem eſſe, qualis ſum, putes.* Th. *Imo hoc animo reputa; ille cum quo tibi decertandum eſt, advena eſt, minus potens, quam tu, minus notus & minus amicorum habens in his locis.* Ch. *Hoc ſat ſcio: ſed imprudentis eſt damnum pati, & recipere, quod evitare & arcere poſſis. Malo ego nos cavere ab illo milite, quam poſt acceptam injuriam vindictam adverſus eum perſequi. Tu abi domum intrò & ſera fores claude, dum ego hinc ad forum tranſcurro: volo huc adducere advocatos, defenſores nobis in hoc tumultu.* Th. *Mane.* Ch *Melius eſt ut advocatos adducam.* Th. *Mane.* Ch. *Deſine me detinere: mox rediero.* Th. *Nihil opus eſt iſtis auxiliis, Chreme: dic modò illam tuam ſororem eſſe, & te illam parvulam amiſiſſe, nunc cognoviſſe: ſigna hæc quibus probes ita eſſe, oſtende.* Py. *Adſunt hæc monumenta.* Th. *Cape ea Chreme. Si vim faciet miles, in jus voca, aut trahe: intellexiſtine?* Ch. *Omninò.* Th. *Audacter & animoſe hæc pronuncia.* Ch. *Faciam.* Th. *Attolle pallium humeris delapſum.* *Perii; huic Chremiti opus eſt patrono, quem mihi defenſorem paro.*

ACTUS IV. SCENA VII.

THRASO. GNATHO. CHREMES. THAÏS. SANGA, Servus *Thraſonis.*

Thr. HAncine ego ut contumeliam tam inſignem in me accipiam, Gnatho?
Mori me ſatius eſt. Simalio, Donax, Syriſce, ſequimini.
Primum ædeis expugnabo. *Gn.* recte. *Thr.* virginem eripiam. *Gn.* probe.

Thr. *Nunquid idecorum eſt, Gnatho, tam atrocem injuriam mihi factam impunè pati? Mori me fortiter potius eſt. Simalio, Donax, Syriſce, ſequimini. Primùm ædes vi capiam.* Gn. *Egregie.* Thr. *Virginem eripiam.* Gn. *Recte.*

Thr. Male

Thr. Male mulctabo ipſam. *Gn.* pulcre. *Thr.* in medium huc agmen cum vecti, Donax,
Tu, Simalio, in ſiniſtrum cornu, tu, Syriſce, in dexterum.
Cedo alios: ubi centurio eſt Sanga, & manipulus furum? *Sa.* eccum adeſt.
Thr. Quid ignave? peniculon' pugnare, qui iſtum huc portes, cogitas?
Sa. Egone? imperatoris virtutem noveram, & vim militum:
Sine ſanguine hoc fieri non poſſe: quî abſtergerem volnera?
Th. Ubi alii? *Sa.* qui, malum, alii? ſolus Sannio ſervat domi.
Thr. Tu hoſce inſtrue: hîc ego ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo.

Thr. *Ipſam Thaidem acerbe puniam.* Gn. *Belle.* Thr. *In medium huc agmen accede cum vecti, Donax, tu, Simalio, in ſiniſtrum cornu, tu, Syriſce, in dexterum. Alii procedant: ubi eſt centurio Sanga, & manipulus ſervorum culinariorum?* Sa. *Ecce eum, adeſt.* Thr. *Quid iners? An tu peniculo, quem portas, pugnare cogitas?* Sa. *Egone peniculum in bello non ferrem, quo vulnera abſtergerem? Cum imperatoris fortitudinem notam haberem, & robur militum; nec ſine ſanguinis effuſione hanc obſidionem fieri poſſe.* Thr. *Ubi alii ſunt?* Sa. *Quinam, malum, ſunt iſti alii? Solus Sannio abeſt, qui cuſtodit res quæ ſunt domi.* Thr. *Tu hoſce ordina: hic ego ſtabo in media acie poſt principes milites: ex iſto loco omnibus ſignum dabo ineundi certaminis.*

ANNOTATIONES.

4 *In medium huc agmen cum vecti,*] Primum agmen, ſeu, ut nunc appellant, prima cuſtodia, *l'avant garde, Angl.* the Van: mediam agmen, *la bataille, Angl.* the Flank: poſtremum agmen, *l'arriere garde, Angl.* the Rere. Vectis eſt lignum teres & oblongum; præterea eſt inſtrumentum ferreum & militare, quo perfodiuntur parietes.

5 *Simalio.*] Jucundum eſt intelligere nomina, ſtrenuorum militum Thraſonis, Simalio quod ſimus eſſet. Donax, δόναξ, arundo, qui arundine pro haſta utebatur. Syriſcus à Συρίσκος, quod Syrus eſſet origine, vel à Syriſco vaſe vimineo, in quo ficus ſolent aſſervari.

In ſiniſtrum cornu;] Cornua erant latera aciei, ita dicta quod prominerent; in quibus ſtabant equites, qui utrinque claudebant latera aciei pedeſtris; quapropter turmæ equitum, alæ dicuntur, *Des Compagnies de Cavalerie. Angl.* the Troop of Horſe.

6 *Ubi centurio eſt Sanga.*] Centurio eſt centum militum præfectus. Unde & centuria quoque dicitur, cujus tamen numerus poſtea variavit: nam legio apud Romanos antiquitùs quatuor millium erat; unde quadratum agmen dicebatur. Poſtea duo millia & ducentos adjecit Marius, ut conſtaret ſex millibus, & ducentis militibus. In legione erant ſexaginta centuriæ, manipuli triginta, cohortes decem.

Manipulus furum?] Manipulus eſt faſciculus herbarum qui manu comprehenditur, quod ſignum in militia ſunt priſcis Romanis. Ovidius.

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos:
Unde maniplaris nomina miles habet.

Inde ponitur pro exiguâ militum manu, quæ unum ſequitur ſignum. Fures hîc dicuntur ſervi, & fures nonnunquam pro ſervis accipi ſcripſit Servius ad illud carmen Virgilii.

Quid domini facient, audent cùm talia fures?

Sæpiſſime tamen fures apud comicos intelliguntur ſervi culinarii. Forte foſſores intelligit, & cuniculos agentes ad avertenda mœnia, & arces, *Pionniers. Angl.* Pioneers. Sangam, quia coquus erat, Thraſo vocat Centurionem tanquam aliis honorationem. Sangam dictum quidam volunt à Sangia vico, vel Sangario flumine Phrygiæ; nam Phryges ſerviles ſunt. Fortè à Græco σάγαρις. Quod ſecuris quoddam genus eſt.

10 *Qui, malum, alii?*] *Malum* vicem interjectionis iraſcentis ſuſtinet.

11 *Hîc ero poſt principia:*] Id eſt, poſt Principes in acie, Milites in militia Romana Principes dicebantur ſecundæ aciei milites, armis maximè inſignes: ità enim acies apud Romanos inſtruebatur, ut primi hoſtes aggrederentur manipuli haſtatorum, ex flore juvenum pubeſcentium collecti: qui ſi hoſtem propulſare non poſſent, à Principibus, qui omnes ſcutati erant, in intervalla ordinum recipiebantur. Moxque hi, nempe Principes, in eorum, nempe haſtatorum locum ſuccedebant. Haſtati autem poſt eos ſubſequebantur. Si à Principibus quoque non ſatis feliciter eſſet pugnatum, à primâ acie ad Triarios paulatim ſe referebant; unoque agmine facto, nullaque ſpe poſt ſe relicta, una omnes in hoſtem procedebant. Principia eſt locus in acie Principum militum. Inde, poſt principia eſſe, ſignificat, in tuto eſſe, ubi noſter Thraſo ſe collocaverat. Principia etiam eſt locus in caſtris, ubi habitat Dux & Imperator. Hæc ex Livio ſub finem Octavi libri primæ Decadis. Cæterum Homerus, Iliad. V. laudat Diomedem, quod inter principes primâ acie pugnaret; ſicut Homerum imitatus Virgilius ſimiliter Æneam de fortitudine laudans ait;

Se quoq; principibus permixtum agnovit Achivis.

Gn.

Gn. Illuc eſt ſapere: ut hoſce inſtruxit, ipſus ſibi cavit loco.
Thr. Idem hocce Pyrrhus factitavit. *Ch.* viden' tu, Thaïs, quam hic rem agit?
Nimirum conſilium aliud rectum eſt de occludendis ædibus.
Th. Sane, quod tibi nunc vir videatur eſſe, hic nebulo magnus eſt:
Ne metuas. *Th.* quid videtur? *Gn.* ſundam tibi nunc nimis vellem dari,
Ut tu illos procul hinc ex occulto cæderes: facerent fugam.
Th. Sed eccam Thaïdem ipſam video. *Gn.* quam mox irruimus? *Thr.* mane.
Omnia prius experiri verbis, quam armis, ſapientem decet.
Quî ſcis, an quæ jubeam, ſine vi faciat? *Gn.* Dî voſtram fidem!
Quanti eſt ſapere! nunquam accedò ad te, quin abs te abeam doctior.
Thr. Thaïs, primum hoc mihi reſponde: cum tibi do iſtam virginem,
Dixtin' hos mihi dies ſoli dare te? *Th.* quid tum poſtea? *Thr.* rogitas,
Quæ mî ante oculos coram amatorem adduxiſti tuum?
Th. Quid cum illo agas? *Thr.* & cum eo clam ſubduxiſti te mihi?
Th. Libuit. *Thr.* Pamphilam ergo huc redde, niſi ſi mavis eripi.
Ch. Tibi illam reddat? aut tu eam tangas? omnium. *Gn.* ah, quid agis? tace.
Ch. Quid tu tibi vis? *Thr.* ego non tangam meam? *Ch.* tuam autem, furcifer?
Gn. Cave ſis: neſcis cui maledicas nunc viro. *Ch.* non tu hinc abis?
Scin' tu ut tibi res ſe habeat? ſi quidquam hodie hic turbæ cœperis,

Gn. *Iſtud eſt peritum & prudentem eſſe: quam recte milites diſpoſuit! quam proſpexit ſibi tuto in loco!* Thr. *Hoc idem Pyrrhus obſervavit, hunc ordinem tenuit.* Ch. *Videſne tu, Thaïs, quid agat Thraſo, ut nos oppugnet? Certe prudens conſilium eſt, nos intra domum recipere, & fores occludere.* Th. *Sane hic vanus nugator eſt: nec eſt cauſa cur tibi fortis Imperator nunc eſſe videatur.* Thr. *Quid cenſes faciendum, Gnatho?* Gn. *Fundam nunc vellem tibi in manus dari, ut tu illos obſeſſos ferires clandeſtinò & latenter: in fugam ſe darent.* Thr. *Sed ecce Thaïdem ipſam video.* Gn. *Quin mox impetum facimus?* Thr. *Mane, omnia prius conſilii prudentia, q[illegible] vi armorum tentare ſap[illegible]em convenit. Forta[illegible] quæ jubebo, nulla vi adhibita factura eſt.* Gn. *Dii voſtram fidem! quan[illegible] æſtimandus eſt ille, qui ſapit! nunquam ad te accedo, quin doctior recedam.* Thr. *Thaïs, primum hoc mihi reſponde: cum tibi darem iſtam virginem, nonne mihi promiſiſti hos dies ſoli mihi te conceſſuram?* Th. *Quid tum poſtea?* Thr. *Iſtudne rogas, quæ mihi coram ante oculos amatorem appoſuiſti tuum?* Th. *An tibi dignus videtur ille, quicum loquaris?* Thr. *Et cum eo furtim à me diſceſſiſti?* Th. *Ita libuit.* Thr. *Pamphilam huc igitur adduc, & redde, niſi vis eam tibi per vim eripi.* Ch. *Tibi illam reddat? aut tu eam attingas, omnium ſceleſtiſſime?* Gn. *Ah quid ais? tace.* Ch. *Quid tu tibi vis, cum tua nihil interſit, Gnatho?* Thr. *Ergone meam tangere quis probibeat?* Ch. *Tuam autem ais eſſe, furcifer?* Gn. *Vide ſis, ignoras cui viro nunc convitium dicis.* Ch. *Non tu hinc abis, impure? ſciſne, ô miles! ut tecum agitur? Si vel minimam turbam hodie hîc commoveris,*

ANNOTATIO.

13 *Pyrrhus factitavit.*] Se poſt principia poſuit Pyrrhus Epirotarum Rex. Pyrrho Annibal inter Imperatores, cùm primas Alexandro Magno dediſſet, ſecundas tribuit, quod caſtra metari primus docuerit, id eſt, deſcribere, & locare, *Camper. Ang.* To encamp. Ad hoc nemo elegantius loca ceperit, præſidia diſpoſuerit, *Choiſir bien les lieux, ſe fortifier. Ang.* To chooſe his Ground, to fortify himſelf.

Faciam,

Faciam, hujus loci, dieique, meique ſemper memineris.
Gn. Miſeret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.
Ch. Diminuam ego caput tuum hodie, niſi abis.
Gn. ain' vero, canis?
Siccine agis? *Thr.* Quis tu es homo? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi eſt?
Ch. Scibis: principio eam eſſe dico liberam. *Thr.* hem! *Ch.* civem Atticam. *Thr.* hui!
Ch. Meam ſororem. *Thr.* os durum! *Ch.* miles, nunc adeo edico tibi,
Ne vim facias ullam in illam. Thaïs, ego ad Sophronam eo
Nutricem, ut eam adducam, & ſigna oſtendam hæc. *Thr.* tun' me prohibeas,
Meam ne tangam? *Ch.* prohibeo, inquam. *Gn.* audin' tu? hic furti ſe alligat.
Satin' hoc eſt tibi? *Thr.* hoc idem tu ais? *Th.* quære, qui reſpondeat.
Thr. Quid nunc agimus? *Gn.* quin redeamus; jam hæc tibi aderit ſupplicans
Ultrò. *Thr.* credin'? *Gn.* imo certe: novi ingenium mulierum:
Nolunt, ubi velis; ubi nolis, cupiunt ultro. *Thr.* bene putas.
Gn. Jam dimitto exercitum? *Thr.* ubi vis. *Gn.* Sanga, ita uti fortes decet
Milites, domi focique fac viciſſim ut memineris.
Sa. Jam dudum animus eſt in patinis. *Gn.* frugi es. *Thr.* vos me hac ſequimini.

faciam, ut hujus loci, diei, meique ſemper memoriam habeas. Gn. *Miſereor tui, qui hujus tanti hominis inimicitias ſuſcipias.* Ch. *Infriugam caput tuum hodie, niſi abis.* Gn. *Siccine minaris, impudens?* Thr. *Qui tu homo es? Quid tibi vis? Quid tibi rei eſt cum illa?* Ch. *Primum ego aſſero eam eſſe liberam.* Th. *Hem!* Chr *Civem Atticam.* Thr. *Hui!* Ch. *Meam ſororem.* Thr. *Frons ferrea!* Ch. *Miles, nunc etiam tibi denuncio, ne vim ullam facias contra illam. Thaïs, ego eo ad Sophronam nutricem, ut eam huc adducam, & hæc monumenta agnitionis oſtendam.* Thr. *Tune prohibere poſſis, ne in ſervam meam manum injiciam?* Ch. *Prohibeo, iterum tibi denuncio.* Gn. *Audiſne, Thraſo? Hic furti ſe reum fatetur; ſcilicet, ſe dolo malo rem à proprio domino auferre & detinere. Sufficitne hoc tibi ad repetendam in jure virginem ſervam tuam?* Thr. *An idem hoc ais, quod Chremes, Thaïs?* Th. *Indignus es cui reſpondeam, quære alio reſponſum.* Th. *Quid nunc agere debemus, Gnatho?* Gn. *Age, redeamus; jam hæc ad te veniet ſponte ſupplicans, ut ei veniam condones.* Thr. *Crediſne?* Ch. *Sic certe eſt: ita comparata ſunt à natura mulieris: quando vis, nolunt; quando nolis, volunt, & cupiunt ultrò, nemine ſuadente.* Thr. *Recte judicas.* Gn. *Jamne mox miſſionem militum faciam?* Thr. *Quando voles.* Gn. *Sanga, fac ut culinæ, cibique memineris, ſicut fortes decet milites, qui alacres pro focis & penatibus pugnant.* Sa. *Jampridem à bello averſus animus in epulis & cupediis totus eſt.* Gn. *Bonæ frugi es, & utilis.* Th. *Vos hâc me ſequimini.*

ACTUS V. SCENA I.

THAÏS. PYTHIÁS.

Ph. PErgin', ſceleſta, mecum perplexè loqui?
Scio, neſcio: abiit: audivi: ego non affui.
Non tu iſtuc mihi dictura aperte es, quidquid eſt?

Th. *Pergiſne, ſcelerata, intricatè atque obſcurè mecum loqui? Scio, neſcio: abiit: audivi ſtuprum illi eſſe illatum: abfui cum vitiata eſt. Nonne tu iſtud mihi declarabis, quod ex te quæro, quidquid ſit?*

Virgò conſciſſa veſte lacrumans obticet;
Eunuchus abiit; quamobrem? quid factum eſt? taces?
Py. Quid tibi ego dicam miſera? illum eunuchum negant
Fuiſſe. *Th.* quis fugit igitur? *Py.* iſte Chærea.
Th. Qui Chærea? *Py.* iſte ephebus, frater Phædriæ.
Th. Quid ais, venefica? *Py.* atqui certò comperi.
Th. Quid is obſecro ad nos? quamobrem adductu' eſt? *Py.* neſcio;
Niſi amaſſe credo Pamphilam. *Th.* hem, miſera! occidi,
Infelix, ſiquidem tu iſtæc vera prædicas.
Num id lacrumat virgo? *Py.* id opinor. *Th.* quid ais, ſacrilega?
Iſtuccine interminata ſum hinc abiens tibi?
Py. Quid facerem? ita ut juſti, ſoli credita eſt.
Th. Scelesta, ovem lupo commiſti. diſpudet
Sic mihi data eſſe verba. quid illuc hominis eſt?
Py. Hera meà! tacè; tace, obſecro, ſalvæ ſumus: hominem
Habemus ipſum. *Th.* ubi is eſt? *Py.* hem ad ſiniſtram, non vides?
En. *Th.* video. *Py.* comprehendi jube quantum poteſt.
Th. Quid illo facias, ſtulta? *Py.* quid faciam, rogas?
Vide, amabo, ſi non, cum aſpicias, os impudens
Videtur. *Th.* non. *Py.* tum, quæ ejus confidentia eſt!

Virgo lacerata veſte præ pudore obticet; eunuchus aufugit; quamobrem aufugit? quid factum eſt? cum hæc à te quæro, nihil quidquam reſpondes? Py. *Quid ego infelix tibi amplius reſpondere poſſum? Dicunt illum minime eunuchum fuiſſe.* Th. *Quis fuit igitur?* Py. *Iſte Chærea.* Th. *Qui Chærea?* Py. *Iſte adoleſcens frater Phædriæ.* Th. *Quid ais, venefica?* Py. *At eum ipſum eſſe certò cognovi.* Th. *Cur ad nos, quæſo, venit? Cur ad nos adductus eſt?* Py. *Neſcio; niſi amore captum fuiſſe credo Pamphilæ.* Th. *Hem, Miſera! interii, infelix, ſiquidem tu iſta verè commemoras. An ideò virgo lachrymas fundit?* Py. *Id arbitror.* Th. *Quid ais, ſacrilega? Nonne iſtud tibi abiens minata imperavi, ne vir quiſquam ad eam adiret?* Py. *Quid facerem? ita ut imperaſti, illi ſoli cuſtodienda data eſt.* Th. *Peſſima, lupo ovem tuendam dediſti. valde me pudet, ita me deluſam eſſe. quæ hæc eſt ſpecies hominis?* Py. *Hera mea ſile; ſile, obſecro, ſalvæ ſumus; habémus hominem ipſum (Chæream) in noſtra poteſtate.* Th. *Ubi is eſt?* Py. *Hem, videſne illum ad ſiniſtram?* Th. *Video.* Py. *Manda in eum manum injici, tanquam in fugitivum.* Th. *Quid illi faciemus comprehenſo, inepta?* Py. *Quæriſne quid facias? Vide quæſo, ſi non eſt inſigniter impudens; ex adſpectu ſane videtur eſſe.* Th. *Non talis eſt, qualem dicis.* Py. *Atque etiam qualis eſt ejus audacia!*

ANNOTATIO.

4 *Virgo conſciſſa veſte.*] Thaïs breviter refert quæ ſibi Pythias latius recenſuerat.

ACTUS V. SCENA II.

CHÆREA. THAÏS. PYTHIAS.

Ch. APud Antiphonem uterque, mater & pater,
Quaſi deditâ operâ, domi erant, ut nullo
Introire poſſem, quin viderent me: interim (modo
Dum ante oſtium ſto, notus mihi quidam obviam
Venit: ubi vidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam deſertum; inde item

Ch. *In ædibus Antiphonis, & pater & mater ejus, quaſi conſultò præſentes erant, cum ingreſſuri eramus, ita ut nullo modo introire poſſem, quin me viderent: interea dum ante fores ſto, notus quidam mihi occurrit in viâ: ſimul ac vidi, mox me in pedes conjeci quam citiſſimè in angiportum quoddam ſolitarium; inde etiam*

In aliud, inde in aliud: ita miſerrimus
Fui fugitando, ne quis me cognoſceret. (reo
Sed eſtne hæc Thaïs, quam video? ipſa eſt: hæ-
Quid faciam. quid mea autem? quid faciet mihi?
Th. Adeamus. bone vir, Dore, ſalve: dic mihi,
Aufugiſtin'? *Ch.* hera, factum. *Th.* ſatin' id tibi placet?
Ch. Non. *Th.* credin' te impune habiturum? *Ch.* unam hanc noxiam
Mitte: ſi aliam unquam admiſero ullam, occidito.
Th. Num meam ſævitiam veritus es? *Ch.* non. *Th.* quid igitur?
Ch. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
Th. Quid feceras? *Ch.* paululum quiddam. *Py.* eho, paululum, impudens?
An paululum eſſe hoc tibi videtur, virginem
Vitiare civem? *Ch.* conſervam eſſe credidi.
Py. Converſam? vix me contineo, quin involem in
Capillum. monſtrum! etiam ultro deriſum advenit.
Th. Abin' hinc, inſana? *Py.* quid ita vero? debeam,
Credo, iſti quidquam furcifero, ſi id fecerim;
Præſertim cum ſe ſervom fateatur tuum.
Th. Miſſa hæc faciamus. non te dignum, Chærea,
Feciſti: nam ſi ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque ædepol, quid nunc conſilî capiam, ſcio,
De virgine iſtac: ita conturbâſti mihi
Rationes omnes, ut eam non poſſim ſuis,
Ita ut æquom fuerat, atque ut ſtudui, tradere: ut
Solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
Ch. At nunc dehinc ſpero æternam inter nos gratiam
Fore, Thaïs. ſæpe ex hujuſmodi re quapiam, &
Malo ex principio magna familiaritas
Conflata eſt. quid ſi hoc quiſpiam voluit Deus?
Th. Equidem pol in eam partem accipioque & volo.
Ch. Imo ita quæſo: unum hoc ſcito, contumeliæ

in aliud, inde in aliud: ita fugitando miſerrimus fui, metuens ne quis me agnoſceret. Sed eſtne hæc Thais, quam video? Ipſa eſt: Incertus ſum animi quid agam. Verum quid mea refert? Quid faciet mihi? Th. *Eamus ad eum. Bone vir, Dore, ſalve: Dic mihi fugiſtine domo?* Ch. *Hera, id feci.* Th. *Hoccine feciſſe tibi jucundum eſt?* Ch. *Minime.* Th. *Crediſne hoc impune & inultum tibi fore?* Ch. *Unum hoc delictum mihi remitte: ſi aliud unquam commiſero ullum, interfici me jube.* Th. *Num meam duritiam, & crudelitatem timuiſti, adeò ut fugeres?* Ch. *Non.* Th. *Quid igitur?* Ch. *Timui ne iſta (Pythias) me accuſaret apud te.* Th. *Quam culpam feceras?* Ch. *Levem quandam culpam.* Py. *Eho levem, impudens? An levem eſſe culpam æſtimas, virgini civi vitium afferre?* Ch. *Conſervam meam eſſe putavi.* Py. *Conſervam putaſti? Vix mihi tempero quin irruam in comam. Monſtrum! etiam nos at ludibrio habeat, ex induſtria huc advenit.* Th. *Abin' hinc, ſtulta?* Py. *Quaſi vero ullam pœnam debeam iſti furcifero, ſi involaverim in capillum ejus: præſertim cum non liberum, ſed ſervum tuum ſe eſſe profiteatur.* Th. *Hæc inutilia omittamus. non te facinus dignum admiſiſti, Chærea: nam quamvis propter conditionem meam hac injuria maxime digna videar; tamen tu indignus es, qui eam mihi faceres. neque per Pollucem nunc ſcio quale conſilium capiam de iſta virgine: ita res meas confudiſti omnes, ut eam nequeam ſuis talem, intactam, & virginem reddere, ità ut equum fuerat, atque ut omni ſtudio conata fui: ut integram gratiam inirem à Chremete & reliquis virginis cognatis; ut integrum & perfectum hoc beneficium conferrem in Chremetem & virginis cognatos.* Cr. *At nunc exinde ſpero æternam fore inter nos omnes, me, illam, & te, benevolentiam, Thaïs: nam ſæpe ex ſimili re aliqua turbulenta, atque ex malo principio magna neceſſitudo, & conjunctio contracta eſt. quid ſi hoc, auctore aliquo Deo, factum eſt?* Th. *Equidem pol, in eam partem & accipio, & ita volo evenire.* Ch. *Quinimo, ita ut accipias, & velis te rogo: hoc unum ſcias velim,*

ANNOTATIO.

27 *At tu indignus qui faceres tamen.*] Id eſt, non te decuit eam injuriam mihi facere, cùm ſis frater Phædriæ mei Amatoris, & diligenter ac liberaliter fueris inſtitutus.

Non

Non me feciſſe cauſâ, ſed amoris. *Th.* ſcio,
Et pol propterea magis nunc ignoſco tibi.
Non adeo inhumano ingenio ſum, Chærea,
Neque tam imperita, ut, quid amor valeat, neſciam.
Ch. Te quoque jam, Thaïs, ita me Dî bene
ament, amo.
Py. Tum pol ab iſtoc tibi, hera, cavendum intelligo.
Ch. Non auſim. *Py.* nihil tibi quidquam credo.
Th. deſinas.
Ch. Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix ſies:
Ego me tuæ commendo & committo fidei.
Te mihi patronam cupio, Thaïs: te obſecro:
Emoriar, ſi non hanc uxorem duxero.
Th. Tamen ſi pater. *Ch.* quid? ah volet, certo ſcio,
Civis modo hæc ſit. *Th.* paululum opperirier
Si vis, jam frater ipſe hic aderit virginis:
Nutricem accerſitum iit, quæ illam aluit parvolam:
In cognoſcendo tute ipſe hic aderis, Chærea.
Ch. Ego vero maneo. *Th.* viſne interea, dum is
venit,
Domi opperiamur potius, quam hîc ante oſtium?
Ch. Imo percupio. *Py.* quam tu rem actura, obſe-
cro, es?
Th. Nam quid ita? *Py.* rogitas? hunc tu in ædes
cogitas (meæ fidei;
Recipere poſthac? *Th.* cur non? *Py.* crede hoc
Dabit hîc aliquam pugnam denuo. *Th.* au, tace,
obſecro.
Py. Parum perſpexiſſe ejus videre audaciam
Ch. Non faciam, Pythias. *Py.* non pol credo, Chærea,
Niſi ſi commiſſum non erit. *Ch.* quin, Pythias,
Tu me ſervato. *Py.* neque pol ſervandum tibi
Quidquam dare auſim, neque te ſervare: apage te.
Th. Optime adeſt ipſe frater. *Ch.* perii hercle:
obſecro,
Abeamus intrò, Thaïs: nolo me in via
Cum hac veſte videat. *Th.* quamobrem tandem?
an quia pudet? (ſequor.
Ch. Id ipſum. *Py.* id ipſum? virgo vero? *Th.* î præ,
Tu iſtic mane, ut Chremem introducas, Pythias.

me non eo animo cum virgine rem habuiſſe, ut tibi injuriam facerem; ſed ab amore ad id faciendum impulſum fuiſſe Th. *Scio, & per Pollucem propteria tibi libentius veniam do. Non adeo humanitatis expers ſum, neque tam ignara, ut quanta ſit amoris potentia non noverim.* Ch. *Te quoque jam, Thais, ita me Dii ament, nunc amo.* Py. *Etiam per Deos tibi metuendum, hera, ab iſto ſentio, ne quam techna & fraudem faciat.* Ch. *Non auſim, etiamſi velim (propter fratrem Phædriam.)* Py. *Nullam fidem tuis dictis habeo.* Th *Fac ut deſinas, Pythias.* Ch. *Nunc in tuam, Thais, me do fidem, & in clientelam trado, teque obſecro ut in ducenda uxore Pamphila me juves. Te mihi patronam eligo, Thaïs; te per Deos obſtetor: moriar omnino, ſi non hanc in uxorem accipio.* Th. *Tamen ſi pater voluerit.* Ch. *Ah quid dubitas? Volet, probe ſcio; dummodò hæc ſit civis.* Th. *Si pauliſper vis exſpectare, mox ipſe frater illius huc adventurus eſt, Chærea; nutricem ivit accerſitum, quæ Pamphilam parvulam aluit: tu ipſe dum de Pamphilæ origine inquiretur, præſens intereris.* Ch *Ego verò exſpectabo dum Chremes hic adſit.* Th. *Viſne interea, dum is huc redit, domi maneamus, potius quàm hic ante fores?* Ch. *Imo vehementer cupio.* Py. *Quidnam, quæſo, nunc factura es?* Th. *Quidnam ita?* Py. *Tune quæris? An hunc tu, qui ab eo deluſa es, intro ædes poſthac admittere cogitas?* Th. *Cur non?* Py. *Faciet aliquam turbam de integro; verbis meis fidem adhibe.* Th. *Au, tace, oro.* Py. *Non ſatis compertam habere videris ejus confidentiam.* Ch. *Non faciam quod vere iis Pythias.* Py. *Non per Pollucem credo, Chærea, niſi poſtquam nihil à te mali factum fuiſſe compertum fuerit.* Ch. *Imo, Pythias, tu me ſervato.* Py. *Neque per Deos tibi quidquam ſervandum dare auſim, neque te ſervare: apage te à me.* Th. *Advenit opportune ipſe frater Pamphilæ Chremes.* Ch. *Perii mehercule: obſecro, Thais, intrò ædes eamus: nolo me in via ut Chremes ita veſtitum videat.* Th *Quamobrem tandem? an quia te pudet?* Ch. *Idipſum nempe eſt.* Py. *Idipſum? Virgo verò vitiata an pudori fuit?* Th. *Præito; ſequar. tu iſthic mane, Pythias, ut Chremetem domum introducas.*

ACTUS

ACTUS V. SCENA III.

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

Py. QUID? quid venire in mentem nunc poſſit mihi?
Quidnam? quî referam ſacrilego illi gratiam,
Qui hunc ſuppoſuit nobis? *Ch.* move verò ocyus
Te, nutrix. *So.* moveo. *Ch.* video, ſed nil promoves.
Py. Jamne oſtendiſti ſigna nutrici? *Ch.* omnia.
Py. Amabo, quid ait, cognoſcitne? *Ch.* ac memoriter.
Py. Bene ædepol narras: nam illi faveo virgini.
Ite intro: jamdudum hera vos exſpectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: viden' ut otioſus it! ſi Diis placet
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro, de cognitione ut certum ſciam:
Poſt exibo, atque hunc perterrebo ſacrilegum.

Py. *Quid? quid in animo excogitare nunc poſſum ego? Quidnam? quomodo nunc ſcilicet par pari referam, illi ſceleſto Parmenoni, qui hunc Chæream, pro eunucho nobis ſuppoſuit?* Ch. *Move te vero citius, nutrix.* So. *Moveo.* Ch. *Video, te moves; ſed nihil promoves.* Py. *Jamne, Chremes, oſtendiſti omnia ſigna ciſtellæ Sophronæ nutrici?* Ch. *Omnia oſtendi.* Py. *Obſecro, quid dicit? Agnoſcitne illa?* Ch. *Agnoſcit, & memoriter recenſet.* Py. *Grata per Pollucem narras: nam bene illi puellæ cupio. Introite: nam jam pridem Thais hera vos exſpectat domi. Ecce virum bonum Parmenonem video ſpatiari. Vide ut otioſus & ſecurus ambulat! Spero me habituram facultatem, ſi Diis placet, quo cum arbitratu meo agitem, & anxium reddam.*

ACTUS V. SCENA IV.

PARMENO. PYTHIAS.

Pa. REviſo, quidnam Chærea hîc rerum gerat,
Quod ſi aſtu rem tractavit, dî voſtram fidem!
Quantam & quam veram laudem capiet Parmeno!
Nam ut mittam, quod ei amorem difficillimum, &
Cariſſimum ab meretrice avara: virginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia,
Sine ſumptu, ſine diſpendio: tum hoc alterum,
Id vero eſt, quod ego mihi puto palmarium,
Me repperiſſe, quo modò adoleſcentulus

Pa. *Redeo viſum quas res hîc agat Chærea, quod ſi aſtutè cœptum exequutus eſt, Dii, veſtram fidem! teſtor, quantam, & quam veram laudem conſequetur Parmeno! nam ut taceam quod ei amorem difficillimum & magno pretio parandum à meretrice avarâ, virginem nimirum, quam perditè amabat, procuravi, & acquiſitionem ejus perfeci ſine difficultate, ſine ſumptu & impenſis pecuniarum; id verò eſt glorioſum & palmâ dignum, quod mihi tribuo, quoniam rationem inveni, qua adoleſcentulus poſſit.*

ANNOTATIO.

8 *Palmarium.*] Palmarius, a, um; quod eſt palmâ dignum, aliquando ſubſtantivum eſt & videtur poni pro victoria. L. I. § 5. D. De extraordinariis cognitionibus his verbis; *Honoraria ſumma peti poterit uſque ad probabilem quantitatem; etſi nomine palmarii cautum eſt.* Id vocabulum ſumptum à gladiatoribus; nam victori gladiatori is bonos habebatur, ut coronatus palma laudes ferret.

Mere-

Meretricum ingenia & mores poſſet noſcere:
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quæ dum foris ſunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum quidquam, nec magis elegans:
Quæ, cum amatore ſuo cum cœnant, liguriunt.
Harum videre ingluviem, ſordes, inopiam,
Quàm inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure heſterno panem atrum vorent.
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.
Py. Ego pol te pro iſtis dictis & factis, ſcelus,
Ulciſcar; ut ne impune in nos illuſeris.

meretricum ingenia & mores pernoſcere: ut cum tempeſtivè illas penitus cognoverit, perpetuo odio eas proſequatur. Dum foris cœnant, nihil videtur terſius, & honeſtius, nihil magis ornatum nec magis lepidum: quæ cum epulantur, non vorant, ſed lentè & delicatè ſuaviora quæque cum amatore ſuo mandunt. harum vero licet videre inſatiabilem voracitatem, immunditias, egeſtatem, cum domi ſunt, quàm obſcenæ, quàm gulæ deditæ, quo pacto juris heſterni panem atrum deglutiunt. Hæc omnia didiciſſe non modo utile, ſed ſalutiferum adoleſcentibus. Py. *Ego per Pollucem pro iſtis dictis & factis te, ſceleroſe, ulciſcar & puniam; ut non impune feras quod nos ludificatus fueris.*

ACTUS V. SCENA V.

PYTHIAS. PARMENO.

Py. PRO Deûm fidem! facinus fœdum! ô infelicem adoleſcentulum!
O ſceleſtum Parmenonem, qui iſtum huc adduxit! *Pa.* quid eſt?
Py. Miſeret me: itaque, ut ne viderem, miſera huc effugi foras.
Quæ futura exempla dicunt in eum indigna! *Pa.* ô Jupiter!
Quæ illæc turba eſt? numnam ego perii? adibo. quid iſtuc Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? *Py.* rogitas, audaciſſime!
Perdidiſti iſtum, quem adduxti pro eunucho, adoleſcentulum,
Dum ſtudes dare verba nobis. *Pa.* quid ita? aut quid factum eſt? cedo.
Py. Dicam: virginem iſtam, Thaïdi hodie quæ dono data eſt,
Scin' eam hinc civem eſſe? & ejus fratrem apprime nobilem?
Pa. Neſcio. *Py.* atqui ſic inventa eſt: eam iſte vitiavit miſer.
Ille ubi reſcivit factum frater violentiſſimus;
Pa. Quidnam fecit? *Py.* colligavit primum eum miſeris modis.

Py. *Proh Deûm fidem! facinus turpe & crudele! O infortunatum adoleſcentulum! O ſceleroſum Parmenonem, qui iſtum in hanc domum adduxit!* Pa. *Quid eſt?* Py. *Adeo miſericordia commota ſum, ut ne tam atrox tormentum cernerem, miſera huc foras me ſubduxerim. Quæ infanda & ſæva ſuppliciorum exempla dicuntur in eum facienda eſſe!* Pa. *O Jupiter! quæ illa turbatio eſt? Egone occidi? accedam. Quid iſtud eſt, Pythias? quid quereris? in quo exempla gravia pœnarum edenda eſſe dicis?* Py. *An quæris impudentiſſime? Exitium attuliſti huic adoleſcentulo, quem pro eunucho ad ædes noſtras deduxiſti, dum nos dolis circumveniri conaris.* Pa. *Quid ita dicis? aut quid factum eſt? Dicito.* Py. *Dicam: Noviſtine virginem iſtam, quæ hodie dono data eſt Thaidi, civem eſſe hujus urbis? ejuſque fratrem inter primos nobiles numerari?* Pa. *Neſcio.* Py. *Atqui eſſe eam civem Atticam compertum eſt: hanc iſte adoleſcentulus ſtupravit miſer. Ille frater ejus, impetuoſus admodum, & ad vim inferendam promptiſſimus, ubi hoc inaudivit;* Pa. *Quidnam fecit?* Py. *Conſtrinxit primum eum, in modum crudelem, arctis vinculis.*

Pa. Colligavit? hem! *Py.* atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaïde.
Pa. Quid ais? *Py.* nunc minitatur porro ſeſe id, quod mœchis ſolet;
Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim. *Pa.* qua audacia
Tantum facinus audet? *Py.* quid ita tantum? *Pa.* an non hoc maxumum eſt?
Quis homo pro mœcho unquam vidit in domo meretricia
Deprendi quemquam? *Py.* neſcio. *Pa.* at ne hoc neſciatis, Pythias,
Dico, edico vobis, noſtrum eſſe illum herilem filium. *Py.* hem!
Obſecro; quis eſt? *Pa.* ne quam in illum Thaïs vim fieri ſinat.
Atque adeo autem cur non egomet introeo? *Py.* vide, Parmeno,
Quid agas, ne neque illi proſis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum eſt, ex te eſſe ortum. *Pa.* quid igitur faciam miſer?
Quidve incipiam? ecce autem video rure redeuntem ſenem.
Dicam huic, an non? dicam hercle; etſi mihi magnum malum
Scio paratum: ſed neceſſe eſt, huic ut ſubveniat. *Py.* ſapis:
Ego abeo intro: tu iſti narrato omnem rem ordine, ut factum ſiet.

Pa. *Hem, colligavit?* Py. *atque id, deprecante illum Thaïde, ne id faceret.* Pa. *Quid ais?* Py. *Nunc minitatur ſeſe id facturum, quod adulteris fieri ſolet; Quod ſumi ſupplicium non adhuc vidi, nequi videre velim.* Pa. *Quis ita audax, & temerarius, ut tantum facinus audeat?* Py. *Quid ita tantum ais?* Pa. *An non hoc maximum eſt? Quiſquamne hominum unquam vidit ullum in ædibus meretricis corripi pro mœcho?* Py. *Hoc neſcio.* Pa. *At ne hoc ignoretis, Pythias, nunci, denuncio vobis, illum eſſe noſtri heri filium.* Py. *Hem! quæſo, an is eſt?* Pa. *Ne quam in illum violentiam exerceri Thaïs permittat. Imò etiam; cur non ego intrò domum irrumpo?* Py. *Ne hoc facias, cave: nec enim illum juveris, & te perditum iveris: hoc enim credunt te hujus, quod factum eſt, quantumcunque ſit, eſſe auctorem.* Pa. *Quid igitur faciam infelix? Quidve aggrediar? Ecce autem aſpicio ſenem herum è villa in urbem revertentem. Num illi dicam filii periculum, an non? Nunciabo per Herculem; quamvis noverim mihi magnum malum inde datum iri: ſed neceſſe eſt huic dicere, ut illi auxilietur.* Py. *Sapis, qui hæc facturus ſis: ego intrò domum eo: tu hero tuo recenſe ex ordine, ut omnia facta ſunt.*

ACTUS V. SCENA VI.

LACHES. PARMENO.

La. EX meo propinquo rure hoc capio commodi: Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.
Ubi ſatias cœpit fieri, commuto locum.
Sed eſtne illi noſter Parmeno? & certe ipſus eſt.
Quem præſtolare, Parmeno, hîc ante oſtium?
Pa. Quis homo eſt? hem, ſalvum te advenire, here, gaudeo.

La. *Ex meo ſuburbano prædio hanc commoditatem habeo: quod neque ruris, neque urbis faſtidium me unquam valde capit. Ubi alterutrius cœpit ſatietas fieri, locum alterum altero muto. Sed eſtne ille noſter ſervus Parmeno? & certo ipſe eſt. Quem exſpectas, Parmeno ante has fores?* Pa. *Quis homo me appellat? Ehem! ſalvum te redire, here, gaudeo.*

La. Quem præſtolare? *Pa.* perii: lingua hæret metu. *La.* hem!
Quid eſt? quid trepidas? ſati'ne ſalvæ? dic mihi.
Pa. Here, primum te arbitrari id, quod res eſt, velim:
Quidquid hujus factum eſt, culpa non factum eſt mea.
La. Quid? *Pa.* recte ſane interrogaſti; oportuit
Rem prænarraſſe me. emit quendam Phædria
Eunuchum, quem dono huic daret. *La.* cui? *Pa.* Thaïdi:
La. Emit? perii hercle: quanti? *Pa.* viginti minis.
La. Actum eſt. *Pa.* tum quandam fidicinam amet hîc Chærea.
La. Hem! quid? amat? an ſcit jam ille quid meretrix ſiet?
An in aſtu venit? aliud ex alio malum.
Pa. Here, ne me ſpectes: me impulſore hæc non (facit.
La. Omitte de te dicere: ego te, furcifer,
Si vivo: ſed iſtuc, quidquid eſt, primum expedi.
Pa. Is pro illo eunucho ad Thaïdem deductus eſt.
La. Pro eunuchon'? *Pa.* ſic eſt. hunc pro mœcho poſtea
Comprehendere intus & conſtrixere. *La.* occidi.
Pa. Audaciam meretricum ſpecta. *La.* nunquid eſt
Aliud mali damnive, quod non dixeris,
Reliquom? *Pa.* tantum eſt. *La.* ceſſon' huc introrumpere?
Pa. Non dubium eſt, quin mî magnum ex hac re ſit (malum;
Niſi quia neceſſe fuit hoc facere: id gaudeo,
Propter me hiſce aliquid eſſe eventurum mali:
Nam jam diu aliquam cauſſam quærebat ſenex,
Quamobrem inſigne aliquid faceret iis: nunc repperit.

La. *Quem exſpectas?* Pa. *Occidi: lingua hæret palato præ metu.* La. *Hem! cur contremiſcis? Satiſne domi ſalvæ ſunt res noſtræ? Dic mihi.* Pa. *Here, primum te arbitrari velim id, quod res eſt. quidquid hujus rei, de quâ quæritur, factum eſt, culpa mea factum non eſt.* La. *Quidnam eſt?* Pa. *Recte quidem interrogaſti; nam ante me narraſſe opportuit rem quæ te abſente evenit. Phædria emit quendam eunuchum, quem donarat illi.* La. *Cuinam?* Pa. *Thaïdi.* La. *Emit? Occidi per Herculem: quanto pretio?* Pa. *Pretio viginti minarum.* La. *Actum eſt de me.* Pa. *Tum quandam Chærea fidicinam amat hic apud Thaïdem.* La. *Hem! quid? amat? an jam didicit quid ſit meretrix? An in aſtu (in urbem) ex Piræo venit? Aliud ex alio malum oritur.* Pa. *Here, ne me minacibus oculis intuearis: non ego eum ad hoc faciendum impuli.* La. *Deſine de te verba facere: ego te furcifer, ſi vitam Dii prorogent, male mulctabo: ſed iſtud, quodcumque eſt, paucis verbis enarra.* Pa. *Is (Chærea) pro eunucho Thaïdi traditus eſt.* La. *An pro eunucho?* Pa. *Sic eſt. hunc poſtea intus comprehenderunt pro mœcho, & colligaverunt.* La. *Interii.* Pa. *Temeritatem meretricum conſidera.* La. *An aliud mali damnive, quod non dixeris, adhuc dicendum reſtat?* Pa. *Nihil præterea eſt.* Pa. *Quid moror, quin intrò has ædes impetum facio?* Pa. *Certum eſt mihi magnum ex hâc re impendere malum: ſed neceſſe fuit hoc factum referre ſeni, ut filio ſuo Chæreæ ſuccurreret: ex hoc gaudeo, hiſce meretricibus mei causâ aliquod malum factum iri: nam jam pridem aliquam cauſam optabat habere ſenex, ut aliquod inſigne facinus in meretrices iſtas ederet: is nunc invenit.*

ANNOTATIONES.

9 *Te arbitrari, quod res eſt velim:*] Se Parmeno excuſat, & purgat antequam accuſetur; quæ Orationis perturbatio animum male conſcium arguit.

17 *An in aſtu venit?*] Athenienſes urbem ſuam Aſto vocabant. Cicero primo de legibus: *Theſeus*, inquit, *eoſdem migrare ex agris, & in aſtu quod appellatur, omnes ſe conferre juſſit.* Ἄϛυ, Græcè ſignificat *Urbem.* Cæterum Athenæ in duas diviſæ erant partes; Urbem quæ dicta ἄϛυ, & portum qui πειραιεὺς vocatum eſt: eas autem partes unus complectabetur ambitus; ſed ita ut Plebii & Democratiæ fautores in regione Piræei agerent; elegantiores nobilioreſque Aſtû incolerent. A potiori igitur partè & ad portus diſcrimen ἄϛυ & ἀϛικὸς nominabant, *Urbem & Urbanos.*

19 *Furcifer.*] Dicebatur ſervus, qui ob leve delictum cogebatur à domino ignominiæ magis, quam ſupplicii causâ, in vicinia furcam in collo ferre, ſubligatis ad eam manibus, & prædicare peccatum ſuum, ſimulque monere cæteros ne ſimile quid admitterent.

ACTUS V. SCENA VII.

PYTHIAS. PARMENO.

Py. NUnquam ædepol quidquam jam diu, quod magis vellam evenire, (errans.
Mî evenit, quam quod modò ſenex întro ad nos venit
Mihi ſolæ ridiculo fuit, quæ, quid tlmeret, ſciebam.
Pa. Quid hoc autem eſt? *Py.* nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem.
Sed ubi obſecro eſt? *Pa.* me quærit hæc? *Py.* atque eccum video: adibo.
Pa. Quid eſt, inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin'? *Py.* perii: (*Py.* rogitas?
Defeſſa jam ſum miſera te ridendo. *Pa.* quid ita?
Nunquam pol hominem ſtultiorem vidi, nec videbo. ah! (intus.
Non pote ſatis narrari, quos ludos præbueris
At etiam primo callidum & diſertum credidi hominem. (oportuit te?
Pa. Quid? *Py.* illicone credere ea, quæ dixi,
An pœnitebat flagitii, te auctore quod feciſſet
Adoleſcens, ni miſerum inſuper etiam patri indicares? (vidit
Nam quid illi credis animi tum fuiſſe, ubi veſtem
Illam eſſe eum indutum pater? quid? jam ſcis te periiſſe?
Pa. Ehem, quid dixti, peſſuma? ah mentita es? etiam rides? (nimium.
Itan' lepidum tibi viſum eſt, ſcelus, nos irridere? *Py.*
Pa. Siquidem iſtuc impune habueris. *Py.* verum *Pa.* reddam hercle. *Py.* credo: (nitare:
Sed in diem iſtuc, Parmeno, eſt fortaſſe, quod mi-
Tu jam pendebis, qui ſtultum adoleſcentulum nobilitas
Flagitiis, & eundem indicas: uterque in te exempla edet.
Pa. Nullus ſum. *Py.* hic pro illo munere tibi honos eſt habitus: abeo. (perii.
Pa. Egomet meo indico miſer, quaſi ſorex, hodie

Py. *Nunquam Ædepol quicquam jucundius, quod magis mihi optarem accidere, unquam accidit quàm quod modò ſenex Laches intrò domum ad nos venit, falſo exiſtimans filium ſuum eſſe conſtrictum. Soli mihi riſum præbuit, quæ cauſam, cur metueret, noveram.* Pa. *Quid autem hoc eſt, quod loquitur Pythias?* Py. *Nunc propter id prodeo foras, ut Parmenonem adeam & alloquar. Sed ubi quæſo eſt?* Pa. *An me quærit hæc?* Py. *Atque ecce eum video: ad eum ibo.* Pa. *Quid eſt, inſana? quid tibi vis? quid tam effuſe rides? perſeveraſne ridere?* Py. *Riſu morior: delaſſata ſum miſera jam te deridendo.* Pa. *Quid ita?* Py. *Quæriſne? num ignoras? nunquam pol quenquam ineptiorem cognovi nec cognoſcam. ah, nequeo ſatis verbis exponere quos riſus excitaveris intus in ædibus. atqui primo te cautum, intelligentem, & facundum eſſe exiſtimavi.* Pa. *Quid?* Py. *An ſtatim fidem adbibere dictis meis debuiſti? An te pœnitebat flagitium, quod te impulſore commiſiſſet adoleſcens Chærea, nimis læve fuiſſe, niſi amplius miſerum illum patri proderes & deferres? Nam quomodo eum affectum fuiſſe putas, ubi ſe vidit à patre deprehenſum eſſe, in illâ veſte eunuchi? quid eſt? ſciſne dete jam actum eſſe?* Pa. *Hem! quid dixiſti, deterrima? An mentita es, cam mihi dixiſti Chæream à Chremete colligatum fuiſſe? etiam pergis ridere? Itane urbana & lepida exiſtimari voluiſti, ſceleſta, ſi nos ludibro haberes?* Py. *Valde hoc viſum eſt mihi lepidum.* Pa. *Si quidem id inultum tuleris, tum demum id lepidum tibi videri dicas.* Py. *Quaſi vero id valde metuam.* Pa. *Par tibi hercle referam.* Py. *Credo: ſed in longam diem forte accidet illud, quod nobis minitaris: tu jam pendens è trabe vapulabis, qui imprudentem adoleſcentem ſpectatum & inſignem flagitiis reddis, & eundem etiam prodis & denuncias: Uterquè pater & filius, in te pœnas exercebunt, quæ ſint documento cæteris, ne delinquant.* Pa. *Perii.* Py. *Ejuſmodi honos tibi & palmarium defertur pro eunucho quem dono Thaïdi adduxiſti: Diſcedo.* Pa. *Egomet me indicans ſermonibus meis, quaſi ſorex, accentu et ſtrepitu ſe prodens, mihi perniciem attuli.*

ANNOTATIONES.

3 *Mihi ſolæ.*] Vetuſte pro *ſoli.*
6 *Quid eſt, inepta? quid tibi vis?*] Conſpecto ſervo cœpit ancilla erumpere in riſum, adeo ut ſibi temperare non poſſet.

ACTUS V. SCENA VIII.

GNATHO. THRASO.

Gn. *Cur venimus huc, nunc cum Thaïs tibi irata eſt? quæ ibi ſpes eſt, quod conſilium ut venias? Quod cœptum tuum eſt Thraſo?* Th. *Ut Thaïdi me dedam victus, & faciam quæcumque imperabit.* Gn. *Quid eſt?* Th. *Quare minus ſerviam Thaïdi, quam Hercules ſervivit Omphalæ?* Gn. *Exemplum mihi gratum eſt. Utinam tibi videam demulceri calceamento caput. Sed quid? fores ejus ſtrepuere. Quid autem hoc eſt mali! Hunc ego nunquam conſpexeram; & nunc hic, quidnam celerans hinc foras exſilit?*

Gn. QUID nunc? qua ſpe, aut quo conſilio huc imus? quid inceptas, Thraſo?
Th. Egone? ut Thaïdi me dedam, & faciam quod jubeat. *Gn.* quid eſt?
Th. Qui minus huic, quam Hercules ſervivit Omphalæ? *Gn.* exemplum placet.
Utinam tibi commitigari videam ſandalio caput.
Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autem hôc eſt mali?
Hunc ego nunquam videram etiam: quidnam properans hinc proſilit?

ANNOTATIONES.

3 *Quam Hercules ſervivit Omphalæ?*] Omphales Lydiæ Reginæ amore captus Hercules eò ſe demiſit, ut leonis exuvium, clavamque & arma ipſi geſtanda concederet: ipſe vero muliebri habitu inter virgines neret.

4 *Commitigari videam ſandalio caput.*] Sandalium eſt calceamentum muliebre, quo Omphale Herculem, ſi penſum in lanificio non abſolviſſet, cædere ſolebat.

5 *Quid autem eſt hoc mali?*] Eunuchi habitu Chærea, ſed virili confidentia proſilit è domo Thaïdis, & militem velut novi rivalis terret aſpectu.

ACTUS V. SCENA IX.

CHÆREA. PARMENO. PHÆDRIA. GNATHO. THRASO.

Ch. *O populares viri, ô cives, ecquis hodie extat me beatior? Nemo unus per Herculem: nam in me omnino Dii ſpecimen dederunt ſuæ poteſtatis, cui tam ſubito tot ſimul & cumulate bona contigerunt.* Pa. *Quamobrem hic lætitia exultat?* Ch. *O Parmeno mi, ô omnium mearum voluptatum inventor, inceptor perfector, ſciſne quibus abundo gaudiis? Sciſne Pamphilam meam agnitam fuiſſe civem Atticam?* Pa. *Inaudivi.* Ch. *Sciſne promiſſam mihi in uxorem?* Pa. *Bene, ita me Dii ament, factum.* Gn. *Audiſne, Thraſo, quid ille dicit?* Ch. *Tum autem gaudeo, Phædriæ*

Ch. O Populares, ecquis me vivit hodie fortunatior?
Nemo hercle quiſquam: nam in me plane Dî poteſtatem ſuam
Omnem oſtendêre, cui tam ſubito tot congruerint commoda.
Pa. Quid hic lætus eſt? *Ch.* ô Parmeno mî, ô mearum voluptatum omnium
Inventor, inceptor, perfector, ſcin' me in quibus ſim gaudiis?
Scis Pamphilam mèam inventam civem? *Pa.* audivi. *Ch.* ſcis ſponſam mihi?
Pa. Bene, ita me Dî ament, factum. *Gn.* audin' tu illum quid ait? *Ch.* tum autem Phædriæ

Meo fratri, gaudeo, amorem eſſe omnem in tranquillo: una eſt domus:
Thaïs patri ſe commendavit: in clientelam & fidem
Nobis dedit ſe. *Pa.* fratris igitur Thaïs tota eſt. *Ch.* ſcilicet.
Pa. Jam hoc aliud eſt, quod gaudeamus; miles pellitur foras.
Ch. Tum tu, frater ubi ubi eſt, fac quam primum hæc audiat. *Pa.* viſam domi.
Th. Nunquid, Gnatho, dubitas, qu'n ego nunc perpetuo perierim? *Gn.* ſine
Dubio opinor. *Ch.* quid commemorem primum, aut quem laudem maxume?
Illumne, qui mihi dedit conſilium ut facerem; an me, qui id auſu' ſim
Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit,
Quæ tot res, tantas, tam opportune in unum concluſit diem? an
Mei patris feſtivitatem & facilitatem? ô Juppiter,
Serva obſecro hæc nobis bona. *Ph.* Di voſtram fidem! incredibilia
Parmeno modò quæ narravit? ſed ubi eſt frater? *Ch.* præſto eſt. *Ph.* gaudeo.
Ch. Satis credo. nihil eſt Thaïde hac, frater, tua dignius
Quod ametur: ita noſtræ eſt omni fautrix familiæ. *Ph.* hui mihi
Illam laudas? *Th.* perii; quanto, ſpei eſt minu', tanto magis amo.
Obſecro, Gnatho, in te ſpes eſt. *Gn.* quid vis faciam? *Th.* perfice hoc,
Precibus, pretio, ut hæream aliqua in parte tamen apud Thaïdem.
Gn. Difficile eſt. *Th.* ſi quid collibuit, novi te. hoc ſi effeceris.
Quodvis donum & præmium à me optato, id optatum feres.
Gn. Itane? *Th.* ſic erit. *Gn.* hoc ſi efficio, poſtulo ut tua mihi domus
Te præſente, abſente, pateat; invocato ut ſit locus
Semper. *Th.* do fidem ita futurum. *Gn.* accingar. *Ph.* quem hic ego audio?

fratri meo omnem amorem ex toto acquiſitum eſſe ſine metu cujuſquam rivalis: una eſt familia: Thaïs ſe patri commendavit: ſe in clientelam & fidem nobis dedit. Pa. *Fratris tui igitur Thaïs tota eſt in poteſtate.* Ch. *Omnino.* Pa. *Jam alia inſuper nobis cauſa gaudii; Thraſo excluditur à Thaïde.* Ch. *Tu, Parmeno, da operam ut Phædria frater ubicumque ſit, hæc reſciat.* Pa. *Viſam domum, num is forte ibi ſit.* Th. *Nunquid, Gnatho, dubitas me periiſſe?* Gn. *Non dubito; imò, certò credo.* Ch. *Quid primum memorem, aut quem laudibus extollam? illum ne, qui mihi ſuaſit, ut facinus exequerer? an me, qui auſus fuerim illud aggredi? an partem laudis tribuam fortunæ quæ direxit? quæ tot, tantaſque res opportune uno abſolvit die? an mei patris humanitatem & comitatem? O Jupiter, fac precor ut perpetua ſint nobis hæc bona.* Ph. *Dii veſtrum fidem! quæ modo Parmeno incredibilia commemoravit? Sed ubi eſt frater?* Ch. *Præſto eſt; hic præſens eſt.* Ph. *Lætor.* Ch. *Vere credo. nulla eſt mulier, tua illa Thaïde dignior, quæ ametur, frater: ita favet noſtræ omni familiæ.* Ph. *Mihi verò illam laudas, qui hanc amo & quanti ſit ſcio?* Th. *Occidi; quanto minus ſpei reſtat, tantò magis amore ardeo. Obteſtor te, Gnatho, omnem ſpem in te poſui.* Gn. *Quid vis faciam?* Th. *Perfice precibus, pretio, ut mihi aliquis locus tandem reſtet certus in amore Thaïdis.* Gn. *Difficillime id fieri poteſt.* Th. *Novi ingenium tuum; ſi tibi quid placet, id facile efficis. ſi hoc mihi adeptus fueris, cujuſvis doni & præmii optionem tibi do. Opta, optatum à me accipies.* Gn. *Itane ais?* Th. *Aio.* Gn. *Si hoc officio, poſtulo ut tuæ domus mihi ſemper fores apertæ ſint, ſive adſis, ſive abſis; ut menſæ tuæ mihi ſemper locus aliquis relinquatur vacuus, etſi non invitatus fuerim.* Th. *Polliceor tibi, meamque fidem obligo, hoc ita fore, ut petis.* Gn. *Aggrediar.* Ph. *Quem hic ego audio?*

O Thraſo! *Th.* ſalvete. *Ph.* tu fortaſſe quæ facta hîc ſient
Neſcis. *Th.* ſcio. *Ph.* cur te ergo in his ego conſpicor regionibus?
Th. Vobis fretus. *Ph.* ſcin' quam fretus? miles, edico tibi,
Si in plateâ hac te offendero poſt unquam, quod dicas mihi
Alium quærebam, iter hac habui: periiſti. *Gn.* eja, haud ſi decet.
Ph. Dictum eſt. *Gn.* non cognoſco voſtrum tam ſuperbum. *Ph.* ſic erit.
Gn. Prius audite paucis: quod cum dixero, ſi placuerit,
Facitote. *Ph.* audiamus. *Gn.* tu concede paulum iſtuc, Thraſo.
Principio ego vos ambos credere hoc mî vehementer velim,
Me hujus quidquid faciam, id facere maxumè cauſſa mea:
Verum idem ſi vobis prodeſt, vos non facere inſcitia eſt.
Ph. Quid id eſt? *Gn.* militem ego rivalem recipiendum cenſeo. *Ph.* hem!
Recipiendum! *Gn.* cogita modo: tu hercle cum illa, Phædria,
Et libenter vivis (etenim bene libenter victitas)
Et quod des paulum, & neceſſe eſt multum accipere Thaïdem,
Ut tuo amori ſuppeditare poſſit ſine ſumptu tuo. ad (tuo
Omnia hæc magis opportunus, nec magis ex uſu
Nemo eſt. principio & habet quod det, & dat nemo largius.
Fatuus eſt, inſulſus, tardus, ſtertit noctesque & dies:
Neque tu iſtum metuas, ne amet mulier: pellas facile ubi velis.
Ph. Quid agimus? *Gn.* præterea hoc etiam, quod ego vel primum puto;

O Thraſo, tune hic es? Th. *Salwe eſtote.* Ph. *Tu fortaſſe ignoras, quæ hîc facta fuerint.* Thr. *Minime ignoro.* Ph. *Cur ergo in his urbis partibus te conſpectui meo offers? cur non hinc abis?* Th. *Vobis confiſus hic adſum.* Ph. *Scis quam confidere debeas? Miles, denuncio tibi, ſi poſthac te unquam in hac platea forte obvium habuere; nihil cauſæ erit quod dicas mihi, Quendam alium quærebam, aut iter mihi hâc fuit: illicò peribis.* Gn. *Eja, non ſic convenit facere.* Ph. *Satis hoc ſufficiat dictum tibi fuiſſe.* Gn. *Non vos cognoſco tam ſuperbos eſſe.* Ph. *Sic fiet.* Gn. *Prius audite quæ breviter dicam: hæc ubi dixero, ſi grata fuerint, facite.* Ph. *Audiamus.* Gn. *Tu abſcede paululùm iſthuc, Thraſo. Primum hoc vos rogo, ut mihi credatis, quicquid in hac re facio, me in primis mei gratia id facere: verum ſi idem quoque vobis utile eſt; ſtultitia eſt, ſi id non faciatis.* Ph. *Quidnam hoc eſt?* Gn. *Ego, ut competitorem militem in amore tibi eſſe patiaris, Phædria, tibi expedire arbitror.* Ph. *Hem! ut competitorem patiar?* Gn. *Cogita modo, Phædria: tu, mehercule cum Thaïde laute & ſumptuoſe conviváris; nam etiam delicatis & amplis conviviis delectari ſoles. Quod vero ei des, parum tibi eſt; & neceſſe eſt multum aliunde lucrari Thaïdem, ut tuo amori ſatisfaciat, nulloque pretio hoc tibi conſtet. Ad hæc autem omnia, nemo eſt magis idoneus nec magis utilis tibi, quam hic Thraſo. principiò multum largiri poteſt, & nemo eſt qui dat largius. Stolidus eſt, illepidus, ignavus, ſomno dies noctesque immerſus eſt: neque timendum eſt, ne à muliere magis quam tu, ametur: facile illum expuleris quandocumque liſtebit.* Ph. *Quid nobis agendum eſt?* Gn. *Inſuper hoc quoque, quod ego præcipuum exiſtimo;*

ANNOTATIONES.

32 *In his regionibus?*] Galliſtè, *En ces quartiers*, Ang. In theſe Parts. Nam urbs in regiones, regio in vicos, vici in ædes diviſi ſunt.

38 *Tu concede paululum iſthuc, Thraſo:*] Id facit Gnatho, ne miles ſe vituperari audiat.

Accipit

Accipit homo nemo melius prorsùs, neque prolixius.
Ph. Mirum, ni illoc homine quoque pacto opus eſt. *Ch.* idem arbitror.
Gn. Recte facitis. unum etiam hoc vos oro, ut me in voſtrum gregem
Recipiatis: ſatis diu hoc jam ſaxum volvo. *Ph.* recipimus.
Ch. Ac libenter. *Gn.* at ego pro iſtoc Phædria, & tu, Chærea,
Hunc comedendum & deridendum vobis præbeo. *Ch.* placet.
Ph. Dignus eſt. *Gn.* Thraſo, ubi vis, accede. *Th.* obſecro te, quid agimus?
Gn. Quid? iſti te ignorabant: poſtquam eis mores oſtendi tuos,
Et collaudavi ſecundum facta & virtutes tuas,
Impetravi. *Th.* bene feciſti: gratiam habeo maxumam.
Nunquam etiam fui uſquam, quin me omnes amarent plurimum.
Gn. Dixin' ego vobis, in hoc eſſe Atticam elegantiam?
Ph. Nil præter promiſſum eſt. ite hac. vos valete, & plaudite.

nemo hominem convivio excipit liberalius, neque lautius & magnificentius. Ph. *Nimirum hoc homine omni modo nobis uſus eſt.* Ch. *Idem judico.* Gn. *Recte vobis proſpicitis. unum etiam eſt quod à vobis poſtulo, ut me in veſtram ſodalitatem admittatis: ſatis diu hunc lapidem molior: jamdiu id conor.* Ph. *Admittimus.* Ch. *Idque libenti animo facimus.* Gn. *At ego pro iſta gratia, Phædria, tuque, Chærea, hunc militem vobis comedendum & deridendum propino: hunc vobis trado, ut ejus ſumptibus lauta & copioſa convivia faciatis, eique ex ſolito illudatis.* Ch. *Gratum hoc nobis eſt.* Ph. *Dignus eſt Thraſo, qui ſic tractetur.* Gn. *Thraſe, quando libebit, accede:* Th. *Amabo, quid egiſti?* Gn. *Iſti ingenium tuum non cognoverant: poſtquam eis expoſui mores tuos, teque etiam laudibus extuli, prout facta tua & virtutes merentur, impetravi ab eis quod volebas.* Th. *Bene meritus es de me: gratiam habeo maximam. Nunquam etiam ubicumque fui, ullus extitit, qui me ſummo amore non complecteretur.* Gn. *Nonne ita eſt, ut vobis dixi, Thraſonis eloquentiam eſſe plane Atticam?* Ph. *Nihil, Gnatho, omiſſum eſt à te, de Thraſonis virtutibus ſcilicet. ite hac omnes, vos valete, & plaudite.* Calliopius recenſui.

Annotatio.

57 *Propino.*] Græcus in conviviis mos fuit, prægustandi vinum, priuſquam poculum alteri traderetur: unde *προπίνειν* & propinare dicuntur; propinantes autem ſublatum poculum oſtentabant, nominantes cui erant illud tradituri.

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

HEAUTONTIMORUMENOS.

Acta ludis Megalenſibus, L. Cornelio Lentulo, & L. Valerio Flacco Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii. Græca eſt Menandru. Acta I. *tibiis Imparibus. Deinde duabus dextris. Acta etiam* III. *M. Juventio & Ti. Sempronio Coſſ. Anno ab urbe Condita* DXCI. *Ante Chriſtum natum* CLXI.

INTERPRETATIO EPIGRAPHES.

HÆC fabula Græca Menandri [Latina facta à Terentio, nomen Græcum retinuit ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id eſt, *Seipſum puniens.* Acta eſt Ludis ſacris Cybele magnæ Deorum matri. L. Cornelio Lentulo, L. Valerio Flacco, Ædilibus Curulibus. Egit Ambivius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii (Filius ſupple) Acta primum tibiis imparibus; hoc eſt, dextra, & ſiniſtra: deinde duabus dextris. Prior eſt modus Phrygius, alter Lydius, ut diximus. Quod cùm fiebat, adſcribi Scenæ ſolebat. M. M. C. *Mutantur modi cantici.* Acta etiam tertiò M. Juventio, & M. Sempronio Conſulibus.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

CHREMES, ſenex. A χρέμπτεσθαι, ſcreare, quòd ſenes ſcreare ſoleant.

CLITIPHO, adoleſcens. A κλειτὸς, inclytus, & φῶς, lux. q. d. inclytum lumen.

SYRUS, ſervus. A patria Syria dictus.

MENEDEMUS, ſenex, Cliniæ pater. A μένος, robur, & δῆμος, populus. q. d. Robur populi.

CLINIA, adoleſcens. A κλίνω, inclino. Vel à κλίνη, lectus nuptialis; nam Antiphilam uxorem duxit.

DROMO, ſervus. A δρόμος, curſus.

SOSTRATA, Chremetis uxor. A σώζω, ſervo, ut quæ filiam exponi juſſam conſervavit.

BACCHIS,

BACCHIS, meretrix. A βάκχος, propter ebrietatem vel inſaniam.

PHRYGIA, ancilla. A patria nominata.

NUTRIX.

ANTIPHILA, ab ἀντὶ contra, & φίλη amica. Quaſi contra, & viciſſim amans.

ARGUMENTUM.

CLINIA juvenis, Menedemi filius, Antiphilam, Philteræ anus Corinthiæ creditam filiam, perditè amare cæpit; quod ubi reſcivit pater Menedemus, iniquo animo tulit; ita ut aſſiduis jurgiis militatum in Aſiam abire coëgerit; ſed poſtea facti vehementer pœnitens, agrum emit, quem aſſidue exercens, ſenectutem miſeris modis excruciabat ſuam, & ſupplicium abſenti filio ſuæ dabat ſævitiæ. Clinia vero poſt tres menſes revertitur; & clam patre, cujus duritiam verebatur, ad Clitiphonem Chremetis filium, ſodalem ſuum divertit, mittitque accerſitum Antiphilam. Syrus ſervus Clitiphonis non tantum illam, ſed etiam Bacchidem meretricem à Clitiphone amatam ſecum adducit. Hanc adoleſcentes Antiphilam eſſe, Cliniæ amicam, ſimulant; Antiphilam vero Bacchidis ſervam eſſe Chremtie perſuadent. Dum hæc aguntur, Soſtrata Chremetis uxor, Antiphilam ſuam eſſe filiam, ex annulo, cum quo expoſita fuerat, cognovit, & gaudio exiliens omnem rem defert ad virum Chremetem, qui repertam eſſe filiam ipſe quoque gaviſus eſt. Jam omnia in tranquillo erant, abſque Bacchide fuiſſet, cui Clitipho decem minas promiſerat, quæ quoquo modo ei conficiendæ erant; ne aliqua ratione eam Chremes filii amicam eſſe reſciſceret. Syrus igitur ſuis technis hanc ſummam à Chremete elicit. Dehinc Antiphila Cliniæ in uxorem datur, Chremes Bacchidem à Clitiphone filio amari animadvertit: iraſcitur, minitatur, ſed Menedemi & uxoris precibus delinitus ignoſcit Clitiphoni, & aliam dat ei uxorem.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

IN militiam proficiſci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animique ſeſe angebat, facti pœnitens.
Mox ut reverſu' eſt, clam patrem divortitur
Ad Clitiphonem: is amabat ſcortum Bacchidem.
Cum accerſeret cupitam Antiphilam Clinia,
Ut ejus Bacchis venit amica, ac ſervolæ

INTERPRETATIO.

Pater Menedemus juſto ſeverior Cliniam filium coëgit victum jurgiis, cum Antiphilam amaret, ad belum ire, & ipſe Menedemus pœnitentia ductus talis duritiei, ſeipſum cruciabat in animo. Statim ut ipſe Clinia rediit militiâ, neſciente parte divertit, & ſe recipit apud Clitiphonem, Chremetis filium: is Clitipho captus erat amore Bacchidis meretrices. Quum Clinia accerſitum miſiſſet Antiphilam, cujus videndæ ingenti deſiderio flagrabat, Bacchis etiam venit cum Antiphila, quæ ſervili

Habi-

Habitum gerens Antiphila; factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho: hic technis Syri
Decem minas meretriculæ aufert à ſene:
Antiphila Clitiphonis reperitur ſoror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

habitu induta eſt, quaſi foret Bacchidis ſerva; id factum fuit, ut hanc rem patri ſuo occultaret Clitipho, ne ille animadverteret Bacchidem à ſe amari: hic Clitipho à Chremete extorquet pro Bacchide amica decem minas, arte, & aſtutia Syri ſervi: Antiphila reperitur ſoror Clitiphonis, & filia Chremetis. Clinia hanc duxit uxorem; Clitipho aliam accipit, dimiſſâ Bacchide.

ANNOTATIO.

Decem minas.] Scriptores Latini pariter & Græci drachma & denario promiſcue utuntur: denarius autem Romanus valet ſex aſſibus noſtris Turonenſibus, ut drachma Attica. Mina Attica habet centum drachmas: igitur decem minæ Atticæ valent 100 Coronatis noſtris, ſive trecentis libris Turonenſibus: nam mina decem coronatis æquivalet.

PROLOGUS.

NE cui ſit voſtrum mirum, cur parteis ſeni
Poëta dederit, quæ ſunt adoleſcentium:
Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.
Ex integra Græca integram comœdiam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon:
Duplex quæ ex argumento facta eſt ſimplici.
Novam eſſe oſtendi, & quæ eſſet: nunc, qui ſcripſerit,
Et cuja Græca ſit, ni partem maxumam
Exiſtimarem ſcire voſtrum, id dicerem.
Nunc, quam ob rem has parteis didicerim, paucis dabo:
Oratorem voluit eſſe me, non prologum:
Veſtrum judicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit à facundia,

Ne quis veſtrum, qui auditis, miretur, cur Terentius noſter poëta mihi ſeni dederit officium recitandi prologi, quod ſolet fieri ab adoleſcentibus: cauſam primum vobis aperiam: deinde enarrabo, quare in ſcenam prodierim. Ego ſum hodie recitaturus hanc comœdiam integram, nominatam Heautontimorumenon, tranſlatam ex integra Græca Menandri comœdia, quæ facta eſt duplex (nimirum quia in hac comœdia duo ſunt filiifamilias amatores, duæ amicæ, duo ſenes, duo ſervi, quæ omnia in Menandro erant ſimplicia) ex ſimplici argumento, quod præbuit Menedemus ſe labore & dolore macerans. Indicavi recenter eſſe ex Græca traductam, & quo nomine vocaretur: Nunc niſi arbitrarer pleroſque veſtrûm, qui hic adeſtis, ſcire, qui compoſuerit, & cujus auctoris ea ſit, id ſignificarem. Nunc brevi ſermone dicam, quamobrem has partes agendi apud vos ſuſceperim; et hanc orationem recitandam didicerim. Poëta Terentius voluit me Oratoris officio fungi, ut hunc defenderem ab adverſariis, et ab eorum inſectationibus veſtra protectione tutus eſſet, non prologi præfationem agentis. Ipſe poëta voluit, ut oratâ ejus cauſâ, judicaretis inter ipſum, et adverſarios, neque recitatorem pro ſe, vobis exhibuit. Sed hic actor (ego nempe qui ago, recito hanc comœdiam) tantum ex ornatu loquendi, et ſuavitate pronuntiandi conſequetur;

ANNOTATIONES.

11 *Oratorem voluit eſſe me.*] Id eſt, oratione à vobis petere, ut ne plus poſſit oratio iniquorum quàm bonorum, ut æqui ſitis, ut creſcendi copiam faciatis iis qui novas exhibent comœdias; æquo animo adſitis, ut liceat per ſilentium ſtatariam agere comœdiam.

Non Prologum:] Orator eſt, cui cauſa defendenda datur: talem ſe eſſe, actor hujus comœdiæ declarat; non prologi recitatorem, qui argumentum narret, ſed qui pro Terentio, cauſam apud ſpectatores dicat, adverſus rumores à Lucio Lavinio malevolo, cæteriſque adverſariis contra poëtam ſparſos.

13 *Sed hic actor tantum poterit à facundia.*] Commendatio eſt ſumpta à perſonis actoris, & poëtæ: & hic eſſe ſenſus videtur; Quamvis poëtæ inventio in hac comœdia ſit admodum artificioſa, & oratio commodè excogitata, ut nihil aptius & facundius eſſe poſſit; actor tamen ita eleganter eam pronunciatione, voce, & geſtu corporis exprimet, ut eam gratam, & inſignem magis efficiat.

Quan-

Quantum ille potuit cogitare commodè.
Qui orationem hánc ſcripſit, quam dicturu' ſum.
Nam quod rumores diſtulerunt malevoli,
Multas contaminaſſe Græcas, dum facit
Paucas Latinas: factum hic eſſe id non negat,
Neque ſe id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo ſibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod malevolus vetus poëta dictitat,
Repente ad ſtudium hunc ſe applicaſſe muſicum,
Amicûm ingenio fretum, haud naturâ ſuâ:
Arbitrium voſtrum, voſtra exiſtimatio
Valebit: quem ob rem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquûm poſſit quàm æquûm oratio.
Facite, æqui ſitis: date creſcendi copiam
Novarum qui ſpectandi faciunt copiam
Sine vitiis: ne ille pro ſe dictum exiſtumet,
Qui nuper fecit ſervo currenti in via
Decêſſe populum: cur inſano ſerviat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias novas, niſi finem maledictis facit.
Adeſte æquo animo: date poteſtatem mihi,
Statariam agere ut liceat per ſilentium:
Ne ſemper ſervos currens, iratus ſenex,
Edax paraſitus, ſycophanta autem impudens,
Avarus leno, aſſidue agendi ſint mihi
Clamore ſummo, cum labore maxumo.

quantum poëta valuit aptè invenire (id eſt, actor ſtudebit pronuntiatione ſua vobis placere, ſicut poëta ſua commoda inventione, & artificio argumenti) qui compoſuit hanc orationem quam ſum pronuntiaturus. Nam quod invidi divulgaverunt ſermones, ipſum poëtam Terentium maculaſſe & corrupiſſe multas comœdias Græcas, quando facit paucas Latinas: hic non inficiatur à ſe factum eſſe, (ut ex multis Græcis, paucæ componerentur Latinæ) ſeque non pœnitere affirmat, & ſe deinde itidem facturum opinatur. habet enim auctores bonos, Nævium, Plautum, & cæteros poëtas comicos. Quâ imitatione putat ſibi licere idem facere, quod illi fecerunt. Tum deinde quantum ad id pertinet quod vetus poëta ille L. Lavinius malignus ſuis detractionibus jactitat, Terentium animum appuliſſe ſubitò ad ſtudium Muſarum & ad ſcribendas comœdias, confiſum potius ingenio & induſtria ſuorum familiarium Scipionis & Lælii, quam ſuâ naturâ & arte: in hoc veſtrum judicium & veſtra ſententia pondus & auctoritatem habebit: quapropter oro vos omnes, ne ſermo iniquorum plus valeat, quàm ſermo bonorum & juſtorum. Curate, ut ex æquitate veſtra hanc rem arbitremini. Facite poteſtatem ut augeatur, & incrementum capiat eorum fama & favor, qui dant copiam & facultatem ſpectandi novas fabulas comicas, nullis erroribus & vitiis inquinatas: Ne Lavinius putet hæc dici ſui causâ, cùm non ita multò antehac fecit in ſuo poëmate, ut populus decederet, & locum daret ſervo fatuo diſcurrenti per plateam contra decorum: quaſi vero populus obſequi & cedere debeat mancipio dementi? De Lavinii erroribus poëta pluribus aget, quando edet alias novas fabulas, niſi finem imponit detrectationibus, & dictis contumelioſis. Attenti eſtote & favete mente placidâ & quietâ: concedite ut uſque ad exitum cum ſilentio veſtro poſſim recitare hanc comœdiam ſtatariam, quæ motus non habet, neque turbas: ne ſemper ſervus feſtinans, ſenex ira motus, paraſitus vorax, calumniator impudens, leno pecuniæ avidus mihi, qui ſenex ſum, & quietem quæro, aſſiduè ſint repræſentandi cum vociferatione magnâ, et defatigatione. O vos ſpectatores! mei causâ credite juſtam eſſe cauſam, cur petam, ut vos cum ſilentio attenti ſitis, et ut in agendo aliqua parte laboris ſublever; ne mihi ſemper exhibendi ſint, vel ſervus currens, vel ſenex iratus, vel paraſitus edax, vel calumniator impudens, vel leno avarus.

ANNOTATIONES.

31 *Qui nuper fecit ſervo currenti.*] Lavinium perſtringit, qui in quadam comœdia ſervum furentem, & diſcurrentem per vicos expreſſerat, & populum illius impetui cedentem: quod contra decorum eſt, diſconveniens comœdiæ, & nimis tragicum, furentes in ſcenam comicam inducere.

36 *Statariam agere.*] Romana comœdia etiam dividitur in ſtatariam, motoriam, & mixtam: in primâ res ſunt quietiores; in alterâ magis turbulentæ; in tertiâ utrumque concurrit. Motoria eſt Amphitryo Plauti; Stataria ejuſdem Ciſtellaria; mixta Eunuchus Terentii. Hanc comœdiam Poëta ait eſſe Statariam.

Mea

Mea cauſſa, cauſſam hanc juſtam eſſe, animum inducite,
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc novas qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:
Si qua laborioſa eſt, ad me curritur:
Sin levis eſt, ad alium mox defertur gregem.
In hac eſt pura oratio; experimini,
In utramque partem ingenium quid poſſit meum.
Si nunquam avare pretium ſtatui arti meæ,
Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maxumum,
Quam maxume ſervire voſtris commodis;
Exemplum ſtatuite in me, ut adoleſcentuli
Vobis placere ſtudeant potius, quam ſibi.

Nam poëtæ qui novas comœdias nunc faciunt, nullam mei ſervi, veteris actoris rationem habent, & difficiliores ut agam comœdias mihi mandant. Si qua comœdia hujuſmodi eſt, ut in ea recitanda multum laboris exigatur; ad me venitur, ut eam agam: ſin facilis eſt actu, ſi non motoria eſt, ſed ſtataria, aliis actoribus mandatur agenda. In hac ſtataria comœdia ſermo eſt nitidus, & purus; periculum facite, tam in comœdiis lenibus, quam laborioſis; tam in ſtatariis, quam motoriis, quæ ſint ingenii mei vires in utriſque recitandis. Si quidem nunquam caro pretio artem meam æſtimavi, & mihi putavi hoc lucrum ingens eſſe, veſtris commodis inſervire & proſpicere; exemplum in mea proponite, & ita mihi favete, ut juvenes actores prodituri vobis potius, quam ſibi oblectationem afferre conentur, & potius gratiæ veſtræ demerendæ, quam quæſtus ſui cauſſa artem comicam exerceant.

ANNOTATIO.

41 *Mea cauſſa.*] Actor poſtulat, ut ejus opera inſerviat potius agendis comœdiis ſtatariis, quàm motoriis, cùm actor ipſe ſit ſenex, cui parci debeat.

ACTUS I. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. QUanquam hæc inter nos nupera notitia admodum eſt,
Inde adeo quod agrum in proxumo hìc mercatus es,
Nec rei fere ſane amplius quidquam fuit;
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto,
Facit, ut te audacter moneam & familiariter,
Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præterquàm res te adhortatur tua.
Nam pro Deûm atque hominum fidem! quid vis tibi?
Quid quæris? annos ſexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio: agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris nemo habet:
Servos complures: proinde quaſi nemo ſiet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior, neque tam veſperi
Domum revertor, quin te in fundo conſpicer

Ch. *Quanquam hæc notitia admodum nova inter nos eſt, inde nata, quod prædium in hac vicinia emiſti, nec ulla certe prior cauſa alia eſt ejus notitiæ; cæterum vel virtus tua, vel vicinitas, quod non in extremâ parte amicitiæ pono, me inducit, ut te familiariter & liberè moneam, te mihi videri contra ſenilem tuam ætatem gerere, & præterquàm utilitas tua ſuadet. Nam proh Deorum atque hominum fidem! quid vis, aut quid petis? explevisti annum ſexageſimum, aut eum excedis, ut conjecto: nemo poſſidet agrum fertiliorem, neque pluris æſtimatum in confinibus: neque plura mancipia, quàm tu, habet: tamen tu ipſe illorum officia facis, animo tam attento, quaſi nullos habeas. Nunquam tam mane exeo, neque redeo domum tam ſerò, ut non videam te palà, aut alio ferramento terram eruere in agro tuo,*

Fodere,

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre: denique
Nullum remittis tempus, neque te reſpicis.
Hæc non voluptati tibi eſſe, ſatis certò ſcio.
At enim me, quantum hic operis fiat, pœnitet.
Quod in opere faciundo operæ conſumis tuæ,
Si ſumas in illis exercendis, plus agas.
Me. Chreme, tantumne ab re tua eſt otii tibi,
Aliena ut cures, eaque nihil quæ at te attinent?
Ch. Homo ſum: humani nihil à me alienum puto.
Vel me monere hoc, vel percontari puta:
Rectum eſt, ego ut faciam; non, ut deterream.
Me. Mihi ſic eſt uſus: tibi ut opus eſt facto, face.
Ch. An cuiquam eſt uſus homini, ſe ut cruciet? *Me.* mihi.
Ch. Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtud quid mali eſt?
Quæſo, quid de tantum meruiſti? *Me.* heu, hoi!
Ch. Ne lacryma, atque iſtuc, quicquid eſt, fac me ut ſciam.
Ne retice: ne verere: crede, inquam, mihi:
Aut conſolando, aut conſilio, aut re juvero.
Me. Scire hoc vis? *Ch.* hac cauſſa equidem, qua dixi tibi.
Me. Dicetur. *Ch.* at iſtos raſtros interea tamen
Depone: ne labora. *Me.* minime. *Ch.* quam rem agis?
Me. Sine me, vacivom tempus ne quod duim mihi
Laboris. *Ch.* non ſinam, inquam. *Me.* ah, non æquom facis.
Ch. Hui, tam graveis hos, quæſo? *Me.* Sic meritum eſt meum.
Ch. Nunc loquere. *Me.* Filium unicum adoleſcentulum
Habeo: ah! quid dixi habere me? imo habui, Chreme:
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt. *Ch.* quid ita iſtuc? *Me.* ſcies:
Eſt è Corintho hîc advena anus paupercula.

aut arando laborare, aut aliquod onus gerere: denique nullum relaxas tempus, quin ſemper te fatiges, nec tuæ parcis valetudini. Pro certo compertum habeo hæc ad delectationem tuam non fieri. At enim dices; tædet me operis, quod fit hîc à ſervis meis, qui nimis ceſſare ſolent; ideò operi manum libet admovere; at ſi ſumas id laboris, quod perdis operando in agro, in illis incitandis ad opus faciendum; magis utilitati tuæ proſpicias. Me. *O Chreme! tantum tibi vacat à tuis negotiis, ut de alienis ſollicitus ſis; & præſertim de his quæ nihil ad te ſpectant?* Ch. *Ego me hominem eſſe cognoſco: nihil quod ad hominem pertinet, ad me non pertinere arbitror. Vel monendi causâ, vel inquirendi, me hæc tibi dicere puta: inquirendi causâ, ut ſi hoc quod facis rectum eſt, ego quoque ſic faciam; monendi causâ, ut ſi rectum non eſt, id facere tibi diſſuadeam.* Me. *Utile eſt mihi ſic facere: tu facito ut tibi opus eſſe putas.* Ch. *An utile eſt cuiquam homini, ut ſe torqueat, & affligat?* Me. *Mihi id utile eſt.* Ch. *Si quis labor eſſet neceſſarius, nollem te reprehendere: ſed quod infortunium eſt iſthuc quod pateris? obſecro, quid tam male de te meruiſti, ut te tam perdite affligas?* Me. *Eheu me miſerum!* Ch. *Noli flere; fac ut ſciam iſtud quidquid eſt. noli celare: ne time: mihi fidem habe: levabo te hac moleſtia, aut conſolationem dando, aut conſulendo, aut reipſa tibi operam navando.* Me. *Vis ſcire quid hoc eſt?* Ch. *Ita certe volo, propter hanc cauſam, quam tibi dixi, videlicet ut te juvem.* Me. *Dicitur tibi.* Ch. *At interim, dum dices, depone iſtos raſtros.* Me. *Minime ſum depoſiturus.* Ch. *Ne laborare pergas, quid agis te ita macerando?* Me. *Patere me laborare, ut nullo non tempore, labore me exerceam.* Ch. *Non patiar, inquam.* Me. *Ah! inique agis, qui mihi laboranti impedimento ſis.* Ch. *Hui! obſecro, tam ponderoſos portas hos raſtos?* Me. *Pœna, quâ dignus ſum, ſic poſtulat.* Ch. *Nunc explica cauſam, cur te crucias.* Me. *Eſt mihi filius unicus adoleſcentulus: Ah! quid dixi, mihi eſſe, ô Chrem[illegible] ſed fuit mihi antehac: nunc utrum ſit, necne, dubium eſt.* Ch. *Cur iſtud ita eſt, ut nunc non ha[illegible] filium?* Me. *Audies: vetula, egena, peregrina ex Corintho urbe Achaiæ, habit in hoc oppido.*

ANNOTATIO.

20 *At enim dices.*] Anthypophora; reſponſio ad ea quæ objici poſſent.

Ejus filiam ille amare cœpit perdite,
Prope jam ut pro uxore haberet: hæc clam me omnia.
Ubi rem reſcivi, cœpi non humanitus,
Neque ut ægrotum animum decuit adoleſcentuli,
Tractare; ſed vi & via pervolgata patrum.
Quotidie accuſabam: hem! tibine hæc diutius
Licere ſperas facere, me vivo patre,
Amicam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, ſi id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum eſſe dici tantiſper volo,
Dum, quod te dignum eſt, facies: ſed, ſi id non facis,
Ego, quod me in te ſit facere dignum, invenero.
Nulla adeo ex re iſtuc fit, niſi ex nimio otio.
Ego iſtuc ætatis non amori operam dabam,
Sed in Aſiam abii hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli repperi.
Poſtremò adeo res rediit: adoleſcentulus
Sæpe eadem, & graviter, audiendo victus eſt:
Ætate me putavit & ſapientia
Plus ſcire & providere, quam ſe ipſum ſibi.
In Aſiam ad regem militatum abiit, Chreme.
Ch. Quid ais? *Me.* clam me profectus, menſes treis abeſt.
Ch. Ambo accuſandi: etſi illud inceptum tamen
Animi eſt prudentis ſignum, & non inſtrenui.
Me. Ubi comperi ex iis, qui ei fuere conſcii,
Domum revortor mœſtus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto præ ægritudine.
Adſido: accurrunt ſervi: ſoccos detrahunt:
Video alios feſtinare, lectos ſternere,
Cœnam apparare: pro ſe quiſque ſedulò
Faciebat, quo illam mihi lenirent miſeriam.
Ubi video hæc, cœpi cogitare; hem! tot mei
Solius ſolliciti ſunt cauſsâ, ut me unum expleant?
Ancillæ tot me veſtiant? ſumptus domi

Ille filius meus captus eſt amore nimis vehementi filiæ hujus vetulæ, adeò ut fere jam haberet eam pro uxore: fecit hæc omnia, me neſciente. Ubi id cognovi, repente cœpi tractare animum filii mei ægrum amore inhumane et inclementer, neque ut debui; ſed objurgabam eum quotidie violenter et more communi patrum. Hem! dicebam; an credis tibi permitti hujuſmodi, quæ facis, longiori tempore facere, me vivente, videlicet ut habeas amicam vice uxoris? Falleris opinione tua, ſi putas tibi hæc per me licere, nec meam noſti voluntatem, Clinia. Ego volo te nominari filium meum, interea dum facies officium, quod te decet: at ſi talem non te præſtas, ego excogitabo id, quod honeſtum et æquum eſt me agere contra te. Certe iſtud, quod facis, ex nulla cauſa naſcitur, præterquam ex deſidia et nimia ceſſatione. Ego cum eſſem eâ ætate, qua tu es, non indulgebam amori, ſed diſceſſi ex patria in Aſiam, quia pauper eram, atque ibi mihi acquiſivi armis pariter divitias et laudem. Tandem res eò planè deducta eſt: adoleſcentulus defatigatus fuit aſſiduas objurgationes audiendo, et eadem verba gravia et probra. Exiſtimavit me ea quæ decent intelligere melius, et certius conſulere quæ è re ſuâ eſſent, quam is ipſe, propter ætatem meam. Profectus eſt in Aſiam ad Regem Perſarum, ut ei militaret. Ch. *Quid ais?* Me. *Abiit, me inſcio; abſens eſt jam per tres menſes.* Ch. *Ambo eſtis culpandi: quamvis hoc filii tui propoſitum animi verecundi eſt indicium, imo fortis et ſtrenui.* Me. *Poſtquam cognovi ex ſodalibus eum diſceſſiſſe, qui id ſciebant, domum redeo triſtis, atque animo penitus commoto, et perplexo præ animi dolore. ſedeo: ſervi celeriter ad me accedunt: educunt pedibus calceamenta: Video alios properare, parare lectulos diſcubitorios, cœnam curare: quiſque pro virili ſua parte efficiebat diligenter, ut mihi mitigarent hanc triſtitiam. Poſtquam vidi, quæ ſervi faciebant, conſiderare cœpi; hem! tot ſervi ſunt anxii mei ſolius gratiâ, ut mihi ſoli ſatisfaciant, et morem gerant? An æquum eſt, ut tot ancillæ veſtibus me induant? ut ego tantas impenſas ſolus domi*

A N N O T A T I O N E S.

66 *Quid ais?*] Admirantis potius quam interrogantis.

72 *Soccos.*] Socci ſunt calceamenta humilia, quibus maxime utebantur Comœdi; ſicut Cothurni proprii Tragœdorum, altiores ſoccis.

Tantos

Tantos ego ſolus faciam? ſed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea eſt,
Ego eum hinc ejeci miſerum injuſtitiâ meâ.
Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam; nam uſq; dum ille vitam illam colet
Inopem, carens patria ob meas injurias,
Interea uſque illi de me ſupplicium dabo,
Laborans, quærens, parcens, illi ſerviens.
Ita facio prorſus; nihil relinquo in ædibus,
Nec vas, nec veſtimentum: conraſi omnia.
Ancillas, ſervos, niſi eos, qui opere ruſtico
Faciundo facile victum exercerent ſuum,
Omnes produxi ac vendidi: inſcripſi illico
Ædeis: mercedem quaſi talenta ad quindecim
Coëgi: agrum hunc mercatus ſum: hîc me exerceo.
Decrevi, tantiſper me minus injuriæ,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miſer;
Nec mihi fas eſſe ulla me voluptate hîc frui,
Niſi ubi ille huc ſalvos redierit meus particeps.
Ch. Ingenio te eſſe in liberos leni puto, &
Illum obſequentem, ſi quis recte aut commode
Tractaret. Verum neque tu illum ſatis noveras,
Nec te ille; hoc ubi fit, ibi non vere vivitur.
Tu illum nunquam oſtendiſti quanti penderes,
Nec tibi ille eſt credere auſus quæ eſt æquom patri.
Quod ſi eſſet factum, hæc nunquam eveniſſent tibi.
Me. Ita res eſt, fateor: peccatum à me maxumum eſt.
Ch. Menedeme, at porro recte ſpero, & illum tibi
Salvum affuturum eſſe hîc confido propediem.
Me. Utinam ita Dî faxint. *Ch.* facient: nunc, ſi commodum eſt,

faciam? ego, inquam, qui expuli meis ædibus unicum filium Clineam, miſere afflictum injuria, quem conveniebat uti æqualiter his ſumptibus et ſervis, aut etiam magis; quod ætas juvenilis ad utendum his eſt aptior. Certe exiſtimem me quovis pœna dignum eſſe, ſi his bonis ſolus utar; nam quamdiu filius deget vitam illam ærumnoſam, exul à patria propter meas contumelias, interea tamdiu dabo illi aſſiduè pœnas; conficiens me ærumnis, acquirens laborioſe, parcens vitæ et genio, ſerviens illi in colendo agro. Facio omnino ut deliberavi; Nihil domi meæ reliqui, vas nec veſtimentum: omnem collegi ſupellectilem. venales propoſui, ac vendidi omnes ancillas, ſervos, præter eos qui bene collocarent operam, et demererentur impenſas ſuas in rure exercendo: proſcripſi protinus domum venalem pretio, apponens inſcriptionem ad fores: comparavi prope quindecim talenta: hunc emi fundum; fatigo me in hoc agro. O Chreme! judicavi me minus iniquum eſſe, et injurium in filium, interea dum in miſeria verſabar; nec mihi licere hîc aliquam voluptatem capere, niſi poſtquam filius meus, hæres, et bonorum particeps huc reverſus fuerit incolumis. Ch. *Puto te eſſe natura miti in liberos, et filium eſſe obſequentem, ſi quis cum eo ageret leniter et convenienter; ſed tu nec ſatis exploraveras ejus ingenium, nec ille tuum perſpexerat; Non vivitur ibi recte et quiete, ubi mores invicem ignoti ſunt. Tu nunquam indicaſti, quanti eum æſtimares, et ille veritus eſt tibi committere conſilia, quæ æquum eſt patri communicare filium. quod ſi factum eſſet, hæ moleſtiæ nunquam tibi contigiſſent.* Me. *Eo modo, quò dicis, res ſe habet, confiteor: graviſſimè erravi.* Ch. *At ô Menedeme! certè ſpero et credo illum brevi ſalvum et bene valentem ad te venturum.* Me. *Utinam ita Dii faciant.* Ch. *Efficient, ut filium recuperes: Nunc, ſi tibi eſt opportunum,*

ANNOTATIONES.

93 *Quindecim Talenta coëgi:*] Talentum apud Athenienſes erat pecuniæ ſumma, valens ſexcentis Coronatis Gallicis; eratque duplex, minus, & majus. De minore Talento Attico, quod ſexaginta minas continebat, hic agitur. Majus continebat 80 minas. *Coëgi*, id eſt, in unum redegi: inde coactiones argentariæ ſunt collectiones pecuniarum, & Coactores, *des Receveurs particuliers*. Quindecim Talenta conficiunt ſummam novem millium Coronatorum Gallicorum.

98 *Meus particeps.*] Id eſt hæres meus. Juſtinianus Imperator in Inſtitutionibus juris Lib. II. tit. 19. ſic ait; *Sed ſui quidem hæredes appellantur; quia domeſtici hæredes ſunt, et vivo quoque patre, quodammodo domini exiſtimantur.* Unde paſſim ſervi in comœdiis filios dominorum heros minores vocant, & ſervus Abraham Iſaacum dominum ſuum appellat. cap. xxiv. Geneſ. verſ. 65.

Dionyſia hîc ſunt, hodie apud me ſis volo.
Me. Non poſſum. *Ch.* cur non? quæſo tandem aliquantulum
Tibi parce: idem abſens facere te hoc volt filius.
Me. Non convenit, qui illum ad laborem impulerim,
Nunc me ipſum fugere. *Ch.* ſiccine eſt ſententia?
Me. Sic. *Ch.* bene vale. *Mi.* & tu. *Ch.* lacrumas excuſſit mihi,
Miſeretque me ejus: ſed, ut diei tempus eſt,
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad cœnam ut veniat: ibo, viſam ſi domi eſt.
Nil opus fuit monitore; jamdudum domi,
Præſto apud me eſſe aiunt: egomet convivas moror.
Ibo adeò hinc intro: ſed quid crepuerunt fores?
Hinc à me quiſnam egreditur? huc conceſſero.

& gratum, volo venias hodie apud me; Bacchanalia hîc celebrantur. Me. *Non poſſum.* Ch. *Cur non? Aliquantum, quæſo, tuos remitte labores. Clinia filius tuus etiam abſens idem precatur.* Me. *non decet nunc me ceſſare à labore, qui illum laborare coëgerim.* Ch. *Itane decreviſti?* Me. *Ita.* Ch. *Sis valens & ſanus.* Me. *Tu quoque, Chreme.* Ch. *Me lacrimari coëgit, & ejus valde miſereor: verum dum adhuc aliquid diei intereſt, oportet me admonere hunc vicinum Phaniam, ut veniat ad cœnam: ibo viſum, ſi eſt domi. Nihil opus fuit ad cœnam vocatore; dicunt eum adeſſe jam dudum domi apud me: egomet in mora ſum convivis iis, qui ad cœnam vocati ſunt. Ibo hinc intrò domum: ſed quid janua, & à quo aperiente ſtridit? quis exit à domo mea? Huc intrò me conferam.*

Annotatio.

110 *Dionyſia hic ſunt:*] Ludi ſunt, feſti dies in honorem Dionyſii, id eſt, Bacchi, Latinis, qui & Liber dicitur, unde Bacchanalia, Liberalia: Græcis ſunt Dionyſia.

ACTUS I. SCENA II.

Clitipho. Chremes.

Cl. Nihil adhuc eſt, quod vereare, Clinia: haudquaquam etiam ceſſant:
Et illam ſimul cum nuntio tibi hîc affuturam
Hodie ſcio: proin' tu ſollicitudinem iſtam falſam, quæ te
Excruciat, mittas. *Ch.* quicum loquitur filius? *Cl.* Pater adeſt,
Quem volui: adibo. Pater, opportunè advenis.
Ch. Quid id eſt? *Cl.* hunc Menedemum noſtine noſtrum vicinum? *Ch.* probe.
Cl. Huic filium ſcis eſſe? *Ch.* audivi eſſe in Aſia. *Cl.* non eſt, pater: apud
Nos eſt. *Ch.* quid ais? *Cl.* advenientem, è navi egredientem adduxi illicò

Cl. *O Clinia, nihil eſt propter quod timeas Antiphilam non venturam: nondum etiam illa & Dromo ſervus, qui ad eam acceſſendam miſſus eſt, nimium diu morantur: & ſcio illam hodie affuturam hic unà cum nuntio Dromone: ideo depelle hanc curam falsò conceptam, quæ angit animum tuum.* Ch. *Quem alloquitur filius?* Cl. *Pater advenit, quem deſideravi: ad eum ibo. O Pater, accedis tempeſtive.* Ch. *Quid illud eſt, propter quod tempeſtive accedo?* Cl. *Noſtine hunc Menedemum vicinum noſtrum?* Ch. *Recte novi eum.* Cl. *Scis eum habere filium?* Ch. *Audivi eum eſſe in Aſia.* Cl. *O pater, non eſt in Aſia: in ædibus noſtris eſt.* Ch. *Quid dicis?* Cl. *Continuò eum*

Annotatio.

1 *Nihil adhuc eſt, quod vereare, Clinia:*] Hoc principium indicat, de qua re ſint inter ſe locuti adoleſcentes, Clinia, & Clitipho.

Ad

Ad cœnam: nam mihi magna cum eo jam inde uſque à pueritia
Semper fuit familiaritas. *Ch.* voluptatem magnam nuntias.
Quàm vellem Menedemum invitatum, ut nobiſcum hodie eſſet amplius, (domi.
Ut hanc lætitiam nec opinanti primus objicerem
Atque etiam nunc tempus eſt. *Cl.* Cave ſaxis: non opus eſt, pater.
Ch. Quapropter? *Cl.* quia enim incertum eſt etiam, quid ſe faciat: modo venit:
Timet omnia; patris iram, & animum amicæ ſe erga ut ſit ſuæ.
Eam miſere amat: propter eam hæc turba atque abitio evenit. *Ch.* ſcio.
Cl. Nunc ſervolum ad eam in urbem miſit, & ego noſtrum unà Syrum.
Ch. Quid narrat? *Cl.* quid ille? ſe miſerum eſſe. *Ch.* miſerum? quem minu' credere eſt?
Quid reliqui eſt, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias:
Atque hæc perinde ſunt, ut illius animus, qui ea poſſidet:
Qui uti ſcit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
Cl. Imo ille ſenex fuit importunus ſemper: & nunc nihil magis
Vereor, quàm ne quid in illum iratus plus ſatis faxit, pater.
Ch. Illene? ſed reprimam me: nam in metu eſſe hunc, illi eſt utile.
Cl. Quid tute tecum? *Ch.* dicam. ut ut erat, manſum tamen oportuit.
Fortaſſe aliquanto iniquior erat præter ejus lubidinem;

ad cœnam duxi exeuntem è navi: nam mihi magna ſemper fuit cum eo amicitia à tenera uſque ætate. Ch. *Affers mihi nuntium lætum. Quàm vellem Menedemum, quem invitaveram hodie, nobiſcum epulari, præter alios convivas, ut inſperatum hoc gaudium primus ei offerrem. Adhuc ſatis tempeſtivum eſt eum invitare.* Cl. *O pater! vide ne id facias: non convenit eum hic eſſe.* Ch. *Quare?* Cl. *Quia dubium eſt adhuc quid Clinia intendat facere de ſe: modò advenit: timet omnia; indignationem patris, & dubitat quo animo amica ſua ſit nunc erga ſe. Eam amat vehementer: hæc diſcordia inter eum & patrem, & profectio in Aſiam contigit ejus causâ.* Ch. *Hæc omnia mihi nota ſunt.* Cl. *Juſſit ſervum Dromonem eam quæſitum ire, & ego ſervum noſtrum Syrum ſimul miſi.* Ch. *Quid novi refert?* Cl. *Quæris quid dicit? ait ſe eſſe infortunatum.* Ch. *Quem minus credendum eſt eſſe, quàm ille eſt? Quid deeſt, quid non habeat ea, quæ certe à vulgò cenſentur eſſe bona in homine? Habet patrem & matrem, patriam ſalvam, amicos, natalium claritudinem, propinquos, opes & divitias: atque hæc omnia talia ſunt, qualis animus ejus, qui ea tenet: atque utilia ei, qui ſcit illis frui, ut decet; illi verò qui his abutitur, nocua ſunt, & mala verè tunc dicuntur.* Cl. *Sed ille ſenex Menedemus fuit ſemper acerbus, & moleſtus: & nunc nihil magis timeo, quàm ne ille plus æquo ſuccenſens, aliquid faciat adverſus filium.* Ch. *Illene Menedemus? ſed linguam cohibebo, neque dicam quod ſentio, patrem nempe poſthac facturum, quodcunque libuerit filio: certe utile eſt Clitiphoni, hunc Cliniam vereri patrem, & permanere in timore.* Cl. *Quid dicis apud te?* Ch. *Dicam. utcumque res erat, oportebat filium domi manere, nec patrem deſerere. Fortaſſe pater erat aliquanto ſeverior contra effrænem filii voluptatem;*

ANNOTATIONES.

22 *Qui uti ſcit, ei bona;*] De bonis externis loquitur, ſive bonis fortunæ, quæ ſunt nobilitas, bona fama, honor, divitiæ, πολυφιλία καὶ χρηστοφιλία, amicitia cum multis, boniſque, πολυτεκνία καὶ εὐτεκνία, liberorum multitudo & bonitas. Quæ dicuntur ἀδιάφορα, indifferentia, neque bona, neque mala; ſed ſunt bona bene his utenti; mala male utenti.

25 *Sed reprimam me:*] Hæc ſubmiſſa voce Chremes protulit, ne audiret filius.

Pateretur: nam quem ferret, ſi parentem non ferret ſuum?
Hunccine erat æquom ex illius more, an illum ex hujus vivere? &
Quod illum inſimulat durum, id non eſt: nam parentum injuriæ
Uniuſmodi ſunt ferme; paulo qui eſt homo tolerabilis.
Scortari crebro nolunt; nolunt crebro convivarier;
Præbent exigue ſumptum: & ea ſunt tamen ad virtutem omnia.
Verùm ubi animus ſemel ſe cupiditate devinxit mala,
Neceſſe eſt, Clitipho, conſilia conſequi conſimilia: hoc
Scitum eſt, *periculum ex aliis facere, tibi quod ex uſu ſiet.*
Cl. Ita credo. *Ch.* ego ibo hinc intro, ut videam, nobis quid cœnæ ſiet.
Tu, ut tempus eſt diei, vide ſis, ne quò hinc abeas longius.

at ille pati debebat: quem enim alium toleraret, ſi patrem ſuum non pateretur? Utrum rationi conſentaneum erat, hunc patrem vivere ex arbitrio filii, an hunc filium ex voluntate patris? & quod Clinia accuſat patrem Menedemum, ut aſperum & moroſum, id non eſt verum: nam parentum facta aſpera & injuria in filios, ſunt unius ferè generis, nec diſſimilia; verùm inter illos qui æquiores ſunt, & qui faciliùs tolerari poſſunt. Filios quidem permittunt ſcorta viſere, & convivia inire; ſed non ſæpius & frequenter fieri ea permittunt: parce impenſas ſuppeditant: & tamen omnia quæ faciunt, virtutis causâ faciunt, nam poſtquam animus humanus irretitus eſt voluptatibus obſcœnis, neceſſe eſt, ô Clitipho, ut ſimilia conſilia ineantur, & locum habeant: hoc eſt enimverò prudenter factum, ex aliorum eventu ſumere conſilium; aliorum exemplis erudiri ſapientiſſimum eſt, & utiliſſimum. Cl. *Exiſtimo eſſe ita ut dicis.* Ch. *Ego ibo intrò domum, ut ſciam quid ad cœnam paratum ſit. Tu, Clitipho, dum adhuc dies eſt, noli diſcedere hinc longius.*

ANNOTATIO.

30 *Parentum injuriæ uniuſmodi ſunt.*] Id ſibi vult; patres duros inter ſe omnes ſimiles eſſe, aſperè exercere imperium in liberos, atque omnia animi laxamenta prohibere. At pater qui paulò æquior, & tolerabilior eſt, aliquo ſane patitur, ſed non crebrò fieri. Commentator Horatii Satyra II. Lib. I. refert Catonem Cenſorium, cùm vidiſſet hominem honeſtum ex fornice exeuntem, laudaſſe, cum exiſtimaret libidinem, ſine crimine compeſcendam eſſe: at poſtea cùm frequentius eum ex eodem lupanari exeuntem advertiſſet; Adoleſcens inquit, ego te laudavi, quòd interdum huc venires, non quod hîc habitares. Inter Ethnicos ſapientiſſimi non putabant peccare, qui fœminis ad hoc venalibus uterentur, ut apparet ex 15. cap. Actuum Apoſtolorum: ſed eodem capite omnes fornicatio prohibetur.

ACTUS II. SCENA I.

CLITIPHO.

Cli. QUam iniqui ſunt patres in omneis adoleſcentes judices!
Qui æquom eſſe cenſent, nos jam à pueris illico naſci ſenes,
Neque illarum affines rerum eſſe, quas fert adoleſcentia.

Ch *Quàm patres ſunt acerbi & importuni cenſores in omnes juvenes! & arbitrantur eſſe juſtum nos naſci ſapientes, mores ſeniles habentes ſtatim à pueritiâ, neque nos eſſe participes harum rerum, quas juvenilis ætas affert.*

Ex

Ex ſua libidine moderantur, nunc quæ eſt, non quæ olim fuit.
Mihi ſi unquam filius erit, næ ille facili me utetur patre.
Nam & cognoſcendi, & ignoſcendi dabitur peccati locus:
Non ut meus, qui mihi per alium oſtendit ſuam ſententiam.
Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulo, ſua quæ narrat facinora!
Nunc ait, Periculum ex aliis facito, tibi quod ex uſu ſiet.
Aſtutus! næ ille haud ſcit, quam mihi nunc *ſurdo narret fabulam.*
Magis nunc me amicæ dicta ſtimulant: Da mihi, atque affer mihi;
Cui quid reſpondeam nil habeo: neque me quiſquam eſt miſerior.
Nam Clinia hic, etſi is quoque ſuarum rerum ſatagit, attamen
Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciæ.
Mea eſt potens, procax, magnifica, ſumptuoſa, nobilis:
Tum, quod dem ei, recte eſt: nam nihil eſſe mihi, religio eſt dicere.
Hoc ego mali non pridem inveni, neque etiamdum ſcit pater.

Hi ex ſua cupiditate quæ nunc eſt, non quæ olim fuit, cùm adoleſcentes erant, modum nobis imponunt atque imperant. Si unquam filius mihi natus fuerit, certe is me patrem experietur mitem & benignum. nam facultas dabitur mihi cognoſcendi peccata ejus, & ignoſcendi ei: non faciam ſicut pater meus, qui mihi declarat, quod ſentit, per alterius exemplum. Perditus ſum præ nimia ejus importunitate: is, poſtquam bibit paulò largius, quæ facta ſua commemorat mihi! Nunc dicit, Delige tibi exempla ex aliorum eventis, quæ tibi ſint utilia. Cautus ſcilicet. Certe ille non intelligit quàm ad ejus ſermonem ſurdus ſim, quaſi fabulam narret. Verba Bacchidis amicæ me magis inſtigant: Da mihi munus hoc, atque affer aliquid novi; Atque ad hæc neſcio quid reſpondere debeam, neque quiſquam eſt infelicior me. Nam hic Clinia, etſi etiam anxius eſt & ſolicitus de rebus ſuis, attamen poſſidet amicam honeſtè & caſtè educatam, neſciam aſtutiarum meretricum. Mea eſt opulenta, patens aſſiduè, petulans, magnificè ſe gerens in omnibus, ſumptûs avida, ſpectata, et inſignis: præterea unde ei munera faciam mihi non liquet: nam religioſo metu impedior dicere, me nihil habere, quod ei dem. Non dudum nactus ſum hanc Bacchidem nequitiâ inſignem, neque adhuc pater reſcivit me iſto malo laborare.

ANNOTATIO.

16 *Tum, quod dem ei, recte eſt:*] Recte, pro nihil, veteres boni ominis cauſâ dicebant. Idem Terentius in Eunucho;

——*Rogo nunquid velit.*
Rectè, inquit, abeo.

Plautus in Mercatore. Act. II. Scen. III.

Dε. *Unde incedis? quid feſtinas, gnate mi?* Ch. *recte, pater.*

Nam nihil eſſe, religio eſt dicere.] Religio pro metu accipitur, ut teſtatur Servius in illud. Lib. VIII. Æneidos;

Jam tum religio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci.

Metus viciſſim ſumitur pro religione à veteribus; certe idem Virgilius VII. Æneidos de lauro dixit:

——*Multoſque metu ſervata per annos.*

In quem locum ita Servius: *metu, id eſt, religione quæ naſcitur per timorem,* nempe juxta illud Arbitri:

Primus in orbe Deos fecit timor.

ACTUS II. SCENA II.

Clinia. Clitipho.

Cl. SI mihi ſecundæ res de amore meo eſſent, jam dudum, ſcio,
Veniſſent: ſed vereor, ne mulier me abſente hîc corrupta ſit.
Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exangeant;
Occaſio, locus, ætas, mater, cujus ſub imperio eſt, mala:
Cui nihil præter pretium jam dulce eſt. *Cl.* Clinia. *Cl.* hei miſero mihi!
Cli. Etiam caves, ne videat forte hinc te à patre aliquis exiens.
Cl. Faciam: ſed neſcio quid profecto mihi animu' præſagit mali.
Cli. Pergin' iſtuc prius dijudicare, quam ſcis, quid veri ſiet?
Cl. Si nihil mali eſſet, jam hic adeſſent. *Cli.* jam aderunt. *Cl.* quando iſtuc erit?
Cli. Non cogitas hinc longule eſſe? & noſti mores mulierum:
Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. *Cl.* ô Clitipho!
Timeo. *Cli.* reſpira: eccum Dromonem cum Syro: unà adſunt tibi.

Cl. *Si res, quæ ad amorem meum ſpectant, proſperè ſe haberent, non dubito quin jampridem Antiphila & ſervi, qui eam acceſſiverunt, veniſſent: ſed metuo ne Antiphila pecuniarum largitione expugnata alium amatorem acceperit, dum abſens fui. Multæ ſuſpiciones ſimul in mentem veniunt, quæ me inducunt ad credendum ſic eſſe: opportunitas ut corrumpatur, quia formoſa eſt, & nota; locus in quo eſt, ubi prava habet exempla petulantiæ; ætas florida, quæ plerumque lubrica; mater improba, ſub cujus poteſtate eſt, cui nihil ſuavius eſt pecuniâ, & mercede.* Cli. *O Clinia.* Cl. *Me miſerum!* Cli. *Vide ne quis ex ædibus patris egrediens forte aſpiciat te.* Cl. *Cavebo: ſed certe cor mihi prædivinat neſcio quid infortunii.* Cli. *Perſeveraſne diſcernere hoc curioſius, antequam noſcas quid erit?* Cl. *Si nihil adverſi eſſet, huc Antiphila cum ſervis jam veniſſet.* Cli. *Statim advenient.* Cl. *Quando?* Cli. *Non conſideras eam procul hinc habitare? cognoſcis conſuetudinem fœminarum: dum pectuntur, dum ornant comas, dum formam parant vario cultu, in his faciendis annum conterunt.* Cl. *O Clitipho! timeo.* Cli. *Ad te redi: ecce Dromonem cum Syro: mox tibi præſto ſunt.*

Annotationes.

3 *Exangeant*;] Pro, *exangant*. Sic veteres loquebantur. *Claudeo*, pro *claudo*; *Viveo*, pro *vivo*; *Diceo*, pro *dico*. Nævius:

Tibi, dum vivebo, fidelis ero.

Idem:

Primum quod dicebo, recte: ſecundum quod dicebo, eo melius.

ACTUS

ACTUS II. SCENA III.

SYRUS. DROMO. CLINIA. CLITIPHO.

Sy. AIn' tu? *Dr.* ſic eſt. *Sy.* verùm interea dum ſermones cædimus,
Illæ ſunt relictæ. *Cli.* mulier tibi adeſt, audin' Clinia?
Cl. Ego vero audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.
Dr. Minime mirum: adeò impeditæ ſunt: ancillarum gregem
Ducunt ſecum. *Cl.* perii; unde illi ſunt ancillæ? *Cli.* men' rogas?
Sy. Non oportuit relictas: portant quid rerum. *Cl.* hei mihi.
Sy. Aurum, veſtem: & veſperaſcit, & non noverunt viam.
Factum à nobis ſtulte eſt: abi dum tu, Dromo, illis obviam.
Propera: quid ſtas? *Cl.* væ miſero mihi, quanta de ſpe decidi!
Cli. Quid iſtuc? quæ res te ſollicitat autem? *Cl.* rogitas quid ſiet?
Viden' tu? ancillas, aurum, veſtem, quam ego cum una ancillula
Hîc reliqui: unde eſſe cenſes? *Cli.* vah! nunc demum intelligo. (ſcio.
Sy. Dî boni, quid turbæ eſt? ædes noſtræ vix capient,
Quid comedent? quid ebibent? quid ſene erit noſtro miſerius?
Sed video eccos, quos volebam. *Cl:* ô Jupiter, ubinam eſt fides?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci
Conlocupletaſti te, Antiphila, & me in his deſeruiſti malis:

Sy. *Diciſne illas in propinquo eſſe?* Dr. *Sic eſt ut dico.* Sy. *Interea dum colloquimur, illæ (mulieres, Bacchis & Antiphila) relictæ ſunt.* Cli. *Ad te appropinquat mulier, quam tantopere deſideras; audiſne ſervos loquentes, Clinia?* Cl. *O Clitipho, certe nunc tandem eos audio, & aſpicio, & ſanus ſum.* Dr. *Non eſt mirum eas tamdiu moratas eſſe: tam ſunt occupatæ: ducunt in comitatu ſuo catervam famularum.* Cl. *Nullus ſum; unde tot ancillas Antiphila acquiſivit?* Cli. *Quæriſne à me unde tot illi ſint ancillæ?* Sy. *Non oportuit illas (Bacchidem & Antiphilam) incomitatas relinquere: tum magnam rerum copiam ſecum ferunt.* Cl. *Væ mihi miſero!* Sy. *Aurum, veſtem: & veſpera imminet, & iter ignorant. Imprudenter fecimus, quia eas comitati non ſimus: tu, Dromo, abi ergo, celeriter obviam illis. Feſtina: quid cunctaris?* Cl. *Quam miſer ego ſum! quanta ſpe fruſtratus ſum!* Cli. *Quid hoc rei eſt? quid te ſolicitum reddit?* Cl. *Quæris quid ſit? Videſne? illa (Antiphila) ancillis, auro, veſte inſtructa eſt, quam ego diſcedens reliqui hic cum una ſervula: Unde opinaris has res illam acquiſiviſſe?* Cli. *Vah! tandem cognoſco quid te ſolicitat.* Sy. *Dii boni, quæ turba mulierum! vix poterunt recipi in noſtras ædes, quantum intelligo. Quid edent? quid ebibent? quid erit miſerius noſtro ſene Chremete, quem tanta turba terrefaciet? Ecce hic video adoleſcentes, quos quærebam.* Cli. *O Jupiter! ubinam invenietur fides & conſtantia? Dum ego deſipiens propter te peregrè profectus ſum vagus, patria privatus, O Antiphila, tu interea loci, me abſente, opulentam te feciſti, & me dereliquiſti in hac miſeria;*

ANNOTATIO.

1 *Ain' tu?*] Exordiuntur ſervi, quaſi plura jam inter ſe collocuti ſint.

Sermones cædimus.] A Græcis hæc phraſis ſumpta eſt; eos enim ita dicere ſolitos monet Priſcianus Lib. XVIII. ſcilicet; κόπτειν λόγους, *Cædere ſermones.*

Propter

Propter quam in ſumma infamia ſum, & meo patri minùs obſequens:
Cujus nunc pudet me & miſeret, qui harum mores cantabat mihi,
Monuiſſe fruſtra; neque potuiſſe eum unquam me ab hac expellere;
Quod nunc faciam tamen: tum cùm gratum mihi eſſe potuit, nolui.
Nemo eſt miſerior me. *Sy.* hic de noſtris verbis errat videlicet,
Quæ hîc ſumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque eſt, accipis.
Nam & vita eſt eadem, & animus te erga idem ac fuit,
Quantum ex ipſa re conjecturam cepimus.
Cli. Quid eſt, obſecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium eſt,
Quod malim, quàm me hoc falſo ſuſpicarier.
Sy. Hoc primum, ut ne quid hujus ignores: anus
Quæ eſt dicta mater eſſe ei ante hac, non fuit.
Ea obiit mortem: hæc ipſa in itinere alteræ
Dum narrat, forte audivi. *Cli.* quænam eſt altera?
Sy. Mane; hoc, quod cœpi, primum enarrem, Clitipho:
Poſt iſtuc veniam. *Cli.* propera. *Sy.* jam primum omnium,
Ubi ventum ad ædis eſt, Dromo pultat fores:
Anus quædam prodit: hæc ubi aperuit oſtium,
Continuò hic ſe conjecit intro; ego conſequor:
Anus foribus obdit peſſulum, ad lanam redit.
Hinc ſciri potuit, aut nuſquam alibi, Clinia,
Quo ſtudio vitam ſuam te abſente exegerit;
Ubi de improviſo eſt interventum mulieri:
Nam ea res dedit tum exiſtumandi copiam
Quotidianæ vitæ conſuetudinem;
Quæ, cujuſque ingenium ut ſit, declarat maxume.
Texentem talem ſtudioſe ipſam offendimus,
Mediocriter veſtitam veſte lugubri,

tu, propter quam amiſi famam, et minus obtemperans fui voluntati patris: cujus causâ nunc pudore et miſeratione vehementer commoveor, qui frequenter culpabat mihi mores harum meretricum: itáne eſt, ut me fruſtrà monuerit, nec potuerit unquam me abducere ab hujus Antiphilæ amore? Attamen nunc ab ea me abſtraham; qui tunc cum mihi patris gratiam conciliare potui, eam relinquere nolui. Nemo vivit me infelicior. Sy. *Hic Clinia errat propter verba, quæ hîc locuti ſumus. O Clinia! de tuo aliter judicas amore, quàm æquum eſt. Nam modus vivendi hujus puellæ idem eſt, & animus ejus idem eſt erga te, ac prius fuit, quantum ex ipſa re conjiciendo ſcire potuimus.* Cli. *Quæſo quid eſt quid dicis? Nihil enim eſt ex omnibus rebus, quod mihi gratius ſit, quam me in falſam ſuſpicionem veniſſe.* Sy. *Imprimis hoc te ſcire velim, ne quicquam rerum Antiphilæ ignores: vetula illa mulier, quæ ante hoc tempus credita eſt ejus mater, non fuit. ea vetula mortua eſt; hoc inaudivi forte, cum ipſa Antiphila id retulit in via alteri fœminæ.* Cli. *Quænam eſt hæc altera, cui dicis eam hoc narraſſe?* Sy. *Deſine interrogare; et ſine prius recitem hoc quod cœpi dicere: ad id quod quæris reſpondebo.* Cli. *Feſtina.* Sy. *Jam primùm omnium, poſtquam perventum eſt ad domum puellæ, Dromo pulſat oſtium: quædam anus egreditur: poſtquam hæc anus recluſit fores, continuò hic Dromo intrò ſe immiſit; ego cum ipſo intro tanquam ejus comes: Anus opponit obicem oſtio, & claudit illud, revertitur ad lanificium exercendum. Ex hac re agnoſci potuit, aut nunquam ex alia, quo exercitio vitam ſuam traduxerit, dum abſens fuiſti; cum ad mulierem in medio opere ejus ex inſperato venimus: Nam talis incopinatus interventus dedit facultatem æſtimandi nobis, quam conſuetudinem vitæ quotidianæ habuerit: Conſuetudo oſtendit perſpicue qualiter natura cujuſque ſit. Ipſam forte reperimus telam texentem attentè, indutam mediocriter veſte lugubri,*

ANNOTATIO.

30 *Alteræ dum narrat.*] Ullæ, nullæ, ſolæ, totæ, aliæ, alteræ, pro, Ulli, nulli, ſoli, toti, alii, alteri, in fœminino genere apud Antiquos in uſu fuiſſe invenimus.

Ejus anuis cauſâ, opinor, quæ erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur ſibi,
Nulla mala re eſſe expolitam muliebri:
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter: pax! *Cl.* Syre mi, obſecro
Ne me in lætitiam fruſtra conjicias. *Sy.* anus
Subtemen nebat: præterea una ancillula
Erat: ea texebat unà, pannis obſita,
Neglecta, immunda illuvie. *Cli.* ſi hæc ſunt, Clinia,
Vera, ita ut credo, quis te eſt fortunatior?
Scin' tu hanc, quam dicit ſorditatam & ſordidam?
Magnum hoc quoque ſignum eſt dominam eſſe extra noxiam;
Cum ejus tam negliguntur internuntii:
Nam diſciplina eſt eiſdem, munerarier
Ancillas primum, ad dominas qui affectant viam.
Cl. Perge, obſecro te, & cave ne falſam gratiam
Studeas iniri. quid ait, ubi me nominas?
Sy. Ubi dicimus rediiſſe te, & rogare uti
Veniret ad te, mulier talem deſinit
Continuo, & lacrumis opplet os totum ſibi; ut
Facile ſcires deſiderio id fieri tuo.
Cl. Præ gaudio (ita me Dî ament) ubi ſim neſcio.
Ita timui. *Sy.* at ego nihil eſſe ſciebam, Clinia.
Agedum viciſſim, Syre, dic quæ illa eſt altera.
Sy. Adducimus tuam Bacchidem. *Cl.* hem! quid, Bacchidem?
Eho, ſceleſte, quò illam adducis? *Sy.* quò illam ego? ad nos ſcilicet.
Cli. Ad patremne? *Sy.* ad eum ipſum. *Cl.* ô hominis impudentem audaciam! *Sy.* heus.
Non fit ſine periculo facinus magnum & memorabile.
Cli. Hoc vide: in mea vitâ tu tibi laudem is quæſitum, ſcelus:
Ubi ſi paululum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? *Sy.* at enim. *Cli.* quid, enim?
Sy. ſi ſinas, dicam. *Cl.* ſine.

propter anum, puto, quæ mortua erat, nudam auro, eo modo quo ſolent illæ mulieres quæ ornantur, ut ſibi ſolis placeant, non amatoribus, nulla ceruſſâ, nullo artificio genas fucatam: crinis ejus erat ſparſus, longus, nullâ curâ circa caput immiſſus. Cl. *Mi Syre, precor ne me inducas in lætitiam falsò.* Sy. *Anus nebat ſubtemen, filum torquebat quod in tela texenda ſtamen intercurrit: præter eam anum una ſervula texebat ſimul, pannoſa, ſqualida, fœdis immunditiis horrida.* Cl. *O Clinia, ſi Syrus vera narrat, ita ut credo, quis eſt te beatior? Sciſne hanc ancillulam, de qua iſte loquitur ſervus, ut incultâ & ſordibus turpi, ingens indicium eſſe dominam ipſius eſſe ſine culpâ; cum qui ei inſerviunt in nuntiis ferendis ad amatores, tam negligenter ſe curant & parant: nam præceptum in arte amandi hoc amatores obſervant, qui captant acceſſum ad dominas, ut ancillas primùm muneribus ſibi conſilient.* Cl. *Precor, perſequere inceptam narrationem, & vide ne de induſtria captes mendacio meam benevolentiam. quando me nominaſti, quid dixit ipſa Antiphila?* Sy. *Quando nunciavimus te reverſum eſſe peregre, teque eam precari, ut ad te viſeret; illico puella abjecit telam quam texebat, & lachrimis totam faciem perfudit; adeò ut clare intelligeres, id fieri amore & cupiditate tui videndi.* Cl. *Ita mihi Dii ſint propitii, non ſum apud me, præ nimia lætitia. adeo metui prius.* Cl. *At, ô Clinia, ego ſciebam nullam eſſe cauſam, cur metueres. O Syre, agedum refer quæ eſt illa altera?* Sy. *Adducimus tuam amicam Bacchidem.* Cli. *Hem! quid? Bacchidem adduxitis? Eho, ô flagitioſe! quo ducitis illam?* Sy. *Quò illam duco, rogas? certe ad ædes noſtras.* Cli. *Utrùm ducis illam apud patrem?* Sy. *Ad eum ipſum duco.* Cli. *O impudentem audaciam ſcelerati hominis!* Sy. *Heus tu, res inſignis & memoranda non ſine diſcrimine geritur.* Cli. *Illud vide: tu, ſceleſte, ſtudes laudem quærere in vitæ meæ periculo: In quâ re faciendâ ſi quid etiam tantillum erraveris, de me actum erit. Quid facias illo?* Sy. *At vero nullum erit periculum.* Cli. *Quid, verò, non erit?* Sy. *Dicam, ſi patiaris.* Cli. *Permitte ut dicat.*

ANNOTATIO.

46 *Ejus cauſâ anuis.*] Anuis, genitivus caſus, priſcis uſurpatus.

Cli. Sino. *Sy.* ita res eſt hæc nunc, quaſi cum. *Cli.* quas, malum! ambages mihi
Narrare occipit? *Cl.* Syre, verum hic dicit: mitte: ad rem redi.
Sy. Enimverò reticere nequeo: multimodis injurius
Clitipho es, neque ferri potis es. *Cl.* audiendum hercle eſt: tace.
Sy. Vis amare: vis potiri: vis, quod des illi, effici.
Tuum eſſe in potiundo periclum non vis: haud ſtulte ſapis;
Siquidem id ſapere eſt, velle te id, quod non poteſt contingere.
Aut hæc cum illis ſunt habenda, aut illa cum his amittenda ſunt.
Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide:
Etſi conſilium, quod cepi, rectum eſſe & tutum ſcio.
Nam tua apud patrem amica tecum ſine metu ut ſit, copia eſt:
Tum, illi argentum quod pollicitu' es, eadem hac inveniam via;
Quod ut efficerem, orando ſurdas jam aureis reddideras mihi.
Quid aliud tibi vis? *Cli.* ſiquidem hoc fit. *Sy.* ſiquidem. experiundo ſcies.
Cli. Age, age, cedo iſtuc tuum conſilium: quid id eſt? *Sy.* aſſimulabimus
Tuam amicam hujus eſſe. *Cli.* pulcre: cedo quid hic faciet ſuâ? (eſt parum?
An ea quoque hujus dicetur, ſi hæc una dedecori
Sy. Imo ad tuam matrem abducetur. *Cl.* quid eò? *Sy.* longum eſt, Clitipho,
Tibi ſi narrem, quam ob rem id faciam: vera cauſſa eſt. *Cli.* fabulæ:
Nihil ſat' firmi video, quam ob rem accipere hunc mihi expediat metum.
Sy Mane, habeo aliud, ſi iſtuc metuis, quod ambo confiteamini
Sine periclo eſſe. *Cl.* hujuſmodi, obſecro, aliquid repperi. *Sy.* maxume:

Cl. *Permitto.* Sy. *Ita ſi res nunc habet, quaſi cum.* Cli. *Quas, ô malum! verborum circuitiones incipit mihi recitare?* Cl. *O Syre, Clitipho verum dicit: omitte iſta tam longa ſermonis diverticula: revertere ad propoſitum.* Sy. *Certe non poſſum continere, quin dicam quod ſentio: Clitipho eſt iniquus & moleſtus multis de cauſis, atque intolerabilis.* Cl. *Hercle oportet illum audire, Clitipho: ſile.* Sy. *Vis amator eſſe: vis compos eſſe amicæ: vis quæri & inveniri quæ illi dones. nullum vis ſubire periculum, ut fruaris amica: non ineptè ſapis; ſi ſapere eſt, velle evenire quod non poteſt. Aut pericula ſuſcipienda ſunt cum his commodis; aut illa commoda ſunt relinquenda cum periculis. Nunc cogita & delibera utram harum conditionum præoptas; aut cum amica periculum ſuſcipere; aut eam recuſare unà cum periculo: quamvis pro certo ſciam, hoc conſilium, quod inivi, eſſe idoneum & expers periculi. nam factu eſt facile mihi, ut Bacchis amica tua ſit unà tecum in domo patris, ſine timore: deinde hac eadem ratione pecuniam reperiam, quam promiſiſti amicæ; quod ut efficerem, etiam atque etiam rogitando aures mihi jam obtuderas & obſtupefeceras. Quid aliud & melius conſilium tibi dari cupis?* Cl. *Si quidem hoc quod dicis, efficies, res ſe bene habet.* Sy. *Dicis, ſi quidem hoc efficies; & videris deliberare: videbis id fieri reipsâ.* Cl. *Fiat, age, dic, quale eſt iſtud tuum conſilium.* Sy. *Fingemus Bacchidem eſſe amicam Cliniæ.* Cl. *Belle dicis. Quid vero rei aget hic Antiphila? An ea quoque dicetur eſſe amica Cliniæ, ſi hæc una non ſatis affert ei dedecoris, & magis decet eum habere duas?* Sy. *Sed ducetur Antiphila ad Soſtratam matrem tuam; non hic manebit.* Cli. *Quid tum, ſi ad Soſtratam matrem ducetur?* Sy. *O Clitipho, prolixior ſermo eſt, ſi mihi dicendum ſit tibi, cur id faciam: non ſine juſta cauſa ſuadeo ut Antiphila deducatur ad matrem tuam.* Cli. *Sunt nugæ: nihil ſtabile ſatis in tuo conſilio video, propter quod ſit mihi utile hunc timorem ſubire; ut amica mea ſit apud patrem.* Sy. *Mane, audi quod dicturus ſum, ſcio aliud conſilium, ſi iſtud times, quod quidem ambo confiteamini expers eſſe periculi.* Cli. *Rogo, excogita tale conſilium, quale dicis.* Sy. *Libentiſſime:*

Ibo obviam hinc; dicam, ut revortantur domum. *Cli.* hem!
Quid dixti? *Sy.* ademptum tibi jam faxo omnem-metum,
In aurem utramvis otioſe ut dormias.
Cli. Quid ago nunc? *Cl.* tune? quid boni. *Cli.* Syre, dic modo
Verum. *Sy.* age modo hodie: ſero ac nequidquam voles,
Cl. Datur modò; fruare, dum licet: nam neſcias,
Eju' ſit poteſtas poſthac, an nunquam tibi.
Cl. Syre, inquam. *Sy.* perge porro, tamen iſtuc ago.
Cli. Verum hercle iſtuc eſt: Syre, Syre, inquam; heus, heus, Syre.
Sy. Concaluit: quid vis? *Cli.* redi; redi. *Sy.* adſum, dic quid eſt. (Syre,
Jam hoc quoque negabis tibi placere. *Cli.* imo,
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.
Tu es judex: ne quid accuſandus ſis, vide.
Sy. Ridiculum eſt, te iſtuc me admonere, Clitipho:
Quaſi iſtic minor mea res agatur, quam tua.
Hic ſi quid nobis forte adverſi evenerit;
Tibi erunt parata verba, huic homini verbera:
Quapropter hæc res neutiquam neglecta eſt mihi.
Sed iſtum exora, ut ſuam eſſe adſimulet. *Cl.* ſcilicet
Facturum me eſſe: in eum jam res rediit locum,
Ut ſit neceſſe. *Cli.* merito amo te, Clinia.
Cl. Verum illa ne quid titubet. *Sy.* perdocta eſt probe.
Cli. At hoc demiror, quî tam facile potueris
Perſuadere illi, quæ ſolet quos ſpernere!
Sy. In tempore ad eam veni; quod rerum omnium eſt

ibo obviam illis mulieribus; dicam eis ut in ædes ſuas revertantur. Cli. *hem! Quid dixiſti?* Sy. *Jam auferam omnem ex animo metum, ut tranquille abſque ſolicitudine ſomnum capias.* Cli. *Quid facio nunc?* Cl. *Tune, quæris quid facias? tibi aliquid boni fortuna offert, fruere te, dum licet.* Cli. *O Syre, dic nunc vere mihi, quid facere debeo.* Sy. *Agedum modo, age nunc; nam hodie tarde, ac fruſtra voles agere, ſi differas.* Cl. *Conceditur tibi frui amica; fruere, dum per occaſionem licet: nam ignoras an poſthac ejus rei tibi facultas detur.* Cli. *Syre, inquam.* Sy. *Perge ultra in me revocando; nihilominus mulieribus obviam eo, amicam tuam remiſſurus.* Cli. *Per Herculem verum dicis: Syre, Syre, inquam; Heus, heus Syre.* Sy. *Hominem excitavi: quid petis?* Cli. *Revertere, revertere.* Sy. *præſto ſum, dic quare me revocas. Jam ſtatim etiam negabis hoc tibi jucundum eſſe; ut amica veniat, & non domum revertatur.* Cli. *Quin potius, ô Syre, tibi trado etiam me & meum amorem & exiſtimationem meam: arbitrum te conſtituo. Cave ne in aliqua re ſis reprehendendus.* Sy. *O Clitipho, res digna riſu eſt, mihi hoc præcipere: quaſi minus de meo periculo agitur, quam de tuo in hac re. ſi forte quidquam non proſpere ſucceſſerit; à patre verbis objurgaberis, ego verberibus cædar: idcirco hæc res, quam cogito agere, nullo modo à me negligitur. ſed perſuade Cliniæ, ut fingat tuam amicam eſſe ſuam.* Cl. *Profectò res pervenit in eum ſtatum, ut neceſſe ſit facere me, quod ſuadet Syrus.* Cli. *O Clinia! amo te, ita de me meritus es.* Cl. *Verum metuo ne in aliquo Bacchis hæſitet, & verbis ſe prodat.* Sy. *Peritiſſima illa eſt talium diſſimulationum.* Cli. *Sed illud valde mirum eſt mihi, quomodo potueris perſuadere illi, tam facile ut veniret, quæ (Bacchis) ſolet deſpicere quales amatores!* Sy. *Conveni eum opportune; quod eſt præcipuum in omnibus rebus:*

ANNOTATIONES.

101 *In aurem utramvis otioſe ut dormias.*] In utramvis aurem dormire, eſt animo otioſo ſecuroque eſſe. Eodem ſenſu dixit Plinius: *Nihil eſt, quod in dextram aurem, fiduciâ mei, dormias.* Admonent medici, ut in primo ſomno in aurem dextram incumbamus; cum experrecti redormire cupimus, ut in ſiniſtram. Qui autem levi ſomno uti vult, in neutram incumbit aurem quò facilius expergeſiat.

106 *Syre, inquam.*] Clitipho revocat Syrum diſcedentem.

108 *Concaluit.*] Hæc Syrus clam loquitur, vel ad ſpectatores.

Primum:

Primum : nam quendam miſerum offendi ibi militem
Eju' noctem orantem : hæc arte tractabat virum,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet ;
Eademque ut eſſet apud te hoc quam gratiſſimum.
Sed, heus tu, vide ſis ne quid imprudens ruas.
Patrem noviſti, ad has res quam ſit perſpicax ;
Ego te autem novi, quam eſſe ſoleas impotens :
Inverſa verba, everſas cervices tuas :
Gemitus, ſcreatus, tuſſis, riſus abſtine.
Cli. Laudabis. *Sy.* vide ſis. *Cli.* tutemet mirabere.
Sy. Sed quam cito ſunt conſecutæ mulieres ?
Cli. Ubi ſunt ? cur retines ? *Sy.* jam nunc hæc non eſt tua.
Cli. Scio, apud patrem : at nunc interim. *Sy.* nihilo magis.
Cli. Sine. *Sy.* non ſinam, inquam. *Cli.* quæſo, pauliſper. *Sy.* veto.
Cli. Saltem ſalutare. *Sy.* abeas, ſi ſapis. *Ch.* eo : quid
Iſtic ? *Sy.* manebit. *Cli.* ô felicem hominem !
Sy. ambula.

nam apud eam inveni quendam miſerum militem obſecrantem, ut ejus noctu copia ſibi eſſet : hæc agebat cum hoc milite aſtutiâ meretriciâ ita ſubtiliter, ut animum illius amore captum & cupidine, ſui deſiderio, cum ſui copiam non permitteret, inflammaret ; utque eâdem operâ maxume placeret tibi, propter talem militis repulſam. Sed, heus tu, cave ſi vis, ne in aliquem errorem incautus incidas. Tibi exploratum eſt, quàm pater tuus ſit acutus in hi rebus perſpiciendis ; ego quoque probe novi quam ſis impotens affectuum tuorum moderator : Nota mihi ſunt verba tua præpoſtere prolata & ambigua, cervicis inflexio in ſiniſtram partem (quod ſignum eſt amantis & impudici ſtulti) Mitte ſuſpiria & ſingultus, ſcreatus, tuſſim, riſum. Cli. *Laudabis meos geſtus.* Sy. *Cave ſi vis.* Cli. *Tutemet me miraberis, & meam agendi rationem.* Sy. *Sed quàm velociter nos aſſecutæ ſunt mulieres ! (ironicè).* Cli. *Ubi ſunt ? cur retines eas, neque ſinis nos earum præſentia delectari ?* Sy. *Jam nunc hæc Bacchis non eſt amica tua ; memineris ejus rei, de quâ inter nos nunc convenit.* Cli. *Scio quòd coram patre ſimulandum eſt eam eſſe amicam Cliniæ : ſed interea priuſquam ad patrem eatur, ſine mea ut ſit.* Sy. *Non plus nunc eſt tua, quam apud patrem.* Cli. *Permitte.* Sy. *Non permittam, inquam.* Cli. *Quæſo, pauliſper id concede.* Sy. *Te hac re prohibeo.* Cli. *Saltem ſine ut eam ſalutem.* Sy. *Diſcede, ſi prudens es.* Cli. *Diſcedo. Quid iſte faciet Clinia ?* Sy. *Remanebit.* Cli. *O hominem fortunatum Clinia ! qui maneat cum amica.* Sy. *Perge, quamvis invitus.*

ANNOTATIO.

124 *Miſ.rum militem.*] Deluſum arte meretriciâ.

ACTUS II. SCENA IV.

BACCHIS. ANTIPHILA. CLINIA. SYRUS.

Ba. ÆDepol, Antiphila mea, laudo te, & fortunatam judico,
Id cum ſtuduiſti, iſti formæ mores ut conſimiles forent :
Minimeque (ita me Dî ament) miror, ſi te ſibi quiſque expetit.
Nam mihi quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua.
Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam conſidero,

Ba. *Per ædem Pollucis, ô chara Antiphila, laudem tibi tribuo, & te felicem eſſe cenſeo, quòd omni ſtudio curaviſti, ut mores tui eſſent convenientes & conformes pultbritudini & venuſtati corporis : Nec mirum eſt mihi (ita me Dii adjuvent) ſi te quiſque exoptat ſuam eſſe. nam ſermo tuus fuit mihi index ingenii tui. Et cùm apud me animo meditor rationem vitæ tuæ,*

Adeoque

Adeoque voſtrarum omnium, volgus quæ ab ſeſe ſegregant;
Et vos eſſe iſtiuſmodi, & nos non eſſe, haud mirabile eſt:
Nam vobis expedit eſſe bonas: nos, quibuſcum res eſt, non ſinunt.
Quippe forma impulſi noſtra nos amatores colunt:
Hæc ubi immutata eſt, illi ſuum animum alio conferunt.
Niſi ſi proſpectum eſt interea aliquid, deſertæ vivimus.
Vobis cum uno ſemel ubi ætatem agere decretum eſt viro,
Cujus mos maxime eſt conſimilis voſtrum; hi ſe ad vos applicant:
Hoc beneficio utrique ab utriſque vero devincimini;
Ut nunquam ulla amori voſtro incidere poſſit calamitas.
An. Neſcio alias: me quidem ſemper ſcio feciſſe ſedulò,
Ut ex illius commodo meum compararem commodum. *Cl.* ah!
Ergo, mea Antiphila, tu nunc ſola reducem me in patriam facis.
Nam, dum abs te abſum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves,
Præterquam tui carendum quod erat. *Sy.* credo. *Cl.* Syre, vix ſuffero.
Hoccine me miſerum non licere meo modo ingenium frui?
Sy. Imo, ut patrem tuum vidi eſſe habitum, diu etiam duras dabit.
Ba. Quiſnam hic adoleſcens eſt, qui intuitur nos? *An.* ah! retine me obſecro.
Ba. Amabo, quid tibi eſt? *An.* diſperii. *Ba.* perii miſera; quid ſtupes,
Antiphila? *An.* videon' Cliniam, an non? *Ba.* quem vides? *Cl.* ſalve, anime mi.
An. O mi exſpectate Clinia, ſalve. *Cl.* ut vales?
An. Salvom veniſſe gaudeo. *Cl.* teneone te,
Antiphila, maxume animo exoptata meo?
Sy. Ite intro: nam vos jamdudum expectat ſenex.

atque etiam omnium veſtrarum juvencularum, quæ ſummovent à ſuo conſortio amatorum multitudinem; mirum non eſt vos eſſe tales, quales eſtis, & nos non eſſe veſtri ſimiles: Nam vobis conducit, & commodum eſt probæ eſſe vitæ: illi amatores, quibuſcum habemus conſuetudinem, non permittunt nos eſſe vobis ſimiles. quia incitati noſtra pulchritudine nos diligunt: poſtquam iſte decor amiſſus eſt, illi ad alias amicas à nobis deficiunt. Interea niſi, dum floret forma noſtra & ab illis obſervamur, aliquid proviſum eſt nobis exigendo ab illis pecunias, vitam agimus derelictæ & abjectæ. Poſtquam vobis ſemel conſtitutum eſt tempus vitæ traducere unà pariter cum unico viro, cujus vivendi modus admodum convenit moribus veſtris; tales viri vobis animos adjiciunt: Hac vero gratia fidei mutuæ ultrò citróque obligamini; ita ut nulla clades miſeriæ unquam poſſit evenire veſtro amori. An. *Neſcio quid aliæ faciant: me certe ſcio ſemper omni ſtudio curaſſe, ut nullum perciperem commodo, niſi ex commodo illius.* Cl. *Vah! ergo, mea Antiphila, tu ſola cauſa es mei reditus in patriam. nam dum longe abſui à te, omnes ærumnæ, quas toleravi, fuere mihi leves aſſidua tui cogitatione; niſi quid deſiderio tui vivendi afficiebar.* Sy. *Credo ita eſſe, quod dicis.* Cl. *Difficulter fero, ô Syre, quod in ea ſum anguſtia, ut liberè colloqui cum Antiphila non concedatur mihi. Hoc ne tolerare poſſum, ut mihi non licitum ſit modo meo, & ex voluntate me gerere?* Sy. *Quin etiam, ut patrem tuum animadverti animatum eſſe erga te, tibi moleſtus erit, ac negotium faceſſet, ſi te cognoverit adhuc amare.* Ba. *Quiſnam eſt ille juvenis, qui nos aſpicit?* An. *Ah Bacchis! oro te, retine me, ne cadam.* Ba. *Per amorem rogo te, quid habes?* An. *Occidi, præ amore ſum impos mei.* Ba. *Infelix ego perdita ſum. O Antiphila, cur ita attonita es, & conſternata?* An. *Utrùm video amicum meum Cliniam, an non?* Ba. *Quem intueris?* Cl. *O Antiphila! meum corculum! mea vita! ſalvam te eſſe, quam gaudeo!* An. *O mi optate Clinia, ſalve!* Cl. *Quo modo te habes?* An. *Lætitia ſingulari afficior, quod te reducem & incolumem cerno.* Cl. *O Antiphila, tantopere deſiderata amori meo! tene adhuc meam poſſideo?* Sy. *Intrò concedite: nam jam pridem ſenex Chremes vos expectat.*

ACTUS

ACTUS III. SCENA I.

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. Luciſcit hoc jam : ceſſo pultare oſtium
Vicini? primum ex me ut ſciat ſibi filium
Rediiſſe; etſi adoleſcentem hoc nolle intelligo:
Verùm, cum videam miſerum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam inſperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio ſiet?
Haud faciam: nam, quod potero, adjutabo ſenem;
Item ut filium meum amico atque æquali ſuo
Video inſervire, & ſocium eſſe in negotiis;
Nos quoque ſenes eſt æquom ſenibus obſequi.
Me. Aut ego profecto ingenio egregio ad miſerias
Natus ſum, aut illud falſum eſt, quod volgo audio
Dici, *diem adimere ægritudinem hominibus.*
Nam mihi quidem quotidie augeſcit magis
De filio ægritudo; & quanto diutius
Abeſt, magis cupio tanto, & magis deſidero.
Ch. Sed ipſum egreſſum foras video: ibo, alloquar.
Menedeme, ſalve: nuntium apporto tibi,
Cujus maxume te fieri participem cupis.
Me. Num quidnam de gnato meo audiſti, Chreme?
Ch. Valet atque vivit. *Me.* ubinam eſt, quæſo? *Ch.* apud me domi.
Me. Meus gnatus? *Ch.* ſic eſt. *Me.* venit? *Ch.* certe. *Me.* Clinia
Meus venit? *Ch.* dixi. *Me.* eamus, dúc me ad eum obſecro.
Ch. Non vult te ſcire ſe rediiſſe etiam, & tuum
Conſpectum fugitat ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia antiqua illa etiam adaucta ſit.
Me. Non tu ei dixiſti, ut eſſem? *Ch.* non. *Me.* quamobrem, Chreme?
Ch. Quia peſſume iſtuc in te atque in illum conſulis,
Si te tam leni & victo eſſe animo oſtenderis.
Me. Non poſſum: ſatis jam, ſatis pater durus fui.
Ch. ah!

Ch. *Dies advenit: quare tardo nunc pulſare has fores vicini Menedemi? ut primùm à me fiat certior filium peregre reverſum eſſe ſibi; quamvis noverim Cliniam nolle ut pater ſciat eum veniſſe: ſed cum videam hunc miſeriis afflictum patrem adeo vexari diſceſſu filii, an reticere debeam gaudium tam inexpectatum, cum nihil ex hac indicatione impendeat periculoſum juveni? Non celabo ſenem: nam juvabo eum quoad potero; ſicut cerno filium meum Clitiphonem præſto eſſe amico ac ætate parili Cliniæ, ejus filio, in omnibus; eo etiam modo juſtum eſt, nos ſenes inſervire ſenibus.* Me. *Certe aut ego valde à natura comparatus ſum ad infelicitatem perferendam, aut illud non eſt verum quod audio dici; ſcilicet tempus auferre mœrorem hominibus. Nam certe augetur quotidie animi moleſtia quam habeo ex abſentia filii; & quantò longius abſens eſt, tantò majori cupiditate afficior, ejuſque deſiderio teneor.* Ch. *Sed aſpicio Menedemum egreſſum extra domum: accedam ad eum, & compellabo, O Menedeme, ſalvus ſis: rem gratam nunciatum tibi venio & quo imperti ri magnopere deſideras.* Me. *O Chreme, nonne aliquid reſcivisti de filio meo?* Ch. *Sanus eſt.* Me. *Obſecro, ubi eſt?* Ch. *Domi meæ.* Me. *Domi tuæ meus gnatus eſt?* Ch. *Ita eſt.* Me. *venit?* Ch. *Certe.* Me. *Rediit meus Clinia?* Ch. *Jam ſatis dixi eum veniſſe.* Me. *Eamus; oro ut ducas eò, ubi eſt.* Ch. *Non vult te ſuum reditum ſcire, & tuam præſentiam evitat propter culpam amoris à te prohibiti: deinde hoc formidat, ne tua priſtina illa ſeveritas gravior facta ſit.* Me. *An non dixiſti ei qualiter me haberem?* Ch. *Non dixi.* Me. *O Chreme, quare non dixiſti?* Ch. *Quia peſſimum conſilium capis adverſùs te & filium, ſi te geſſeris erga eum tam indulgenti & fracto animo.* Me. *Non poſſum aliter me gerere: fui pluſquam æquum eſt acerbus.* Ch. *Ah!*

Vehe-

Vehemens in utramque partem, Menedeme, es nimis,
Aut largitate nimia, aut parſimonia.
In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum olim potius quam paterere filium
Commeare ad mulierculam, quæ paululo
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,
Proterruiſti hinc: ea coacta ingratiis
Poſtilla cœpit victum vulgo quærere.
Nunc, cum ſine magno intertrimento non poteſt
Haberi, quidvis dare cupis: nam, ut tu ſcias,
Quam ea nunc inſtructa pulcre ad perniciem ſiet;
Primum, jam ancillas ſecum adduxit plus decem,
Oneratas veſte, atque auro. ſatrapes ſi ſiet,
Sufferre amator nunquam ejus ſumptus queat:
Nedum tu poſſis. *Me.* eſtne ea intus? *Ch.* ſit, rogas?
Senſi: nam ei ùnam cœnam, atque ejus comitibus
Dedi; quod ſi iterum mihi ſit danda, actum ſiet.
Nam, ut alia omittam, pitiſſando modo mihi
Quid vini adſumpſit? *ſic hoc*, dicens; *aſperum
Pater*, *hoc eſt*; *aliud lenius ſodes vide.*
Relevi dolia omnia, omnes ſerias:
Omnes habui ſollicitos: atque hæc una nox.
Quid te futurum cenſes, quem aſſidue exedent?
Sic me Dî amabunt, ut tuarum miſeritum eſt,
Menedeme, fortunarum. *Me.* faciat, quod lubet:
Sumat, conſumat, perdat: decretum eſt pati;
Dum illum modo habeam mecum. *Ch.* ſi certum eſt tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut neſcientem ſentiat te id ſibi dare.
Me. quid faciam? *Ch.* quidvis potius, quam quod cogitas:

Menedeme, nimis propendes in utramque partem, in duritiam & indulgentiam; peccas vel nimia benignitate vel tenacitate: utraque tibi pariter fraudi erit. Olim perterrefeciſti filium, potiuſquàm permitteres eum itare ad hanc puellam, quæ tunc victu tenui acquieſcebat, & cui omnia placebant, quæ illi dabantur. Ex eo tempore compulſa fuit invito animo, ut vitam inopem toleraret, corpus vulgare. Nunc quando filius tuus non poteſt ea potiri ſine tuo gravi damno, paratus es dare libenter quidlibet quod petatur: In dando ultra modum largior es; nam ne ignores quàm egregie ornata atque apparata ſit ad ruinam fortunarum tuarum & filii; primum nunc duxit ſecum pluſquam decem ancillas onuſtas veſtibus, aureiſque ornamentis. Si ſatrapa, vel præfectus provinciæ ſit amator ejus puellæ, nunquam queat ſuſtinere impenſas faciendas ejus cauſa: tantum abeſt, ut tu his ſufficere poſſis. Me. *Eane eſt in domo tua?* Ch. *Quæriſne, an ſit apud me? Satis percepi eam ibi eſſe: nam ei atque ancillis quæ ſunt in ejus comitatu unam cœnam præbui; quæ ſi iterum præbenda ſit, nihil mihi relinquetur ex bonis. Nam ut prætercam alia, quæ impenſæ ſunt; leviter deguſtando vinum tentandi gratiâ, quantum vini exhauſtum eſt mihi? cùm dicerent, Hoc vinum eſt acerbum; aliud mitius præbe, quæſo. Conſidera, ô Menedeme, aperui omnes cados, omnes amphoras & vaſa fictilia, in quibus vinum aſſervabatur: omnes ſervos meos variis miniſteriis occupavi: atque hæc una tantum nocte facta ſunt. Quid te putas fore, cujus corrodet ſubſtantiam et facultates tam frequenter? ſic me Dii ament, ut tuorum bonorum jacturæ commiſeratione moveor.* Me. *Faciat filius meus ex animi ſui ſententia: ſponte capiat, et quantum volet, exhauriat, ad nihilum redigat: decrevi hæc omnia ferre, dummodò ejus præſentia fruar.* Ch. *Si ita conſtitutum eſt tibi facere, cenſeo id multum ad veſtram rem intereſſe, ut ille exiſtimet, te neſciente vel decepto, tantum ſibi ſumptuum concedi facere.* Me. *Quid agam?* Ch. *Quodlibet aliud, potius quam id quod conſtituiſti: ſcilicet pati, ut ſumat, conſumat, perdat.*

ANNOTATIONES.

37 *Ingratiis.*] Adverbialiter ponitur, id eſt, invito animo.

48 *Pitiſſando.*] Id eſt, expreſſis labris expuendo, dum quis ſaporem vini probat.

51 *Relevi dolia omnia, omnes ſerias:*] Dolia fuerunt Romanis vaſa majora vino ſervando præcipuè idonea, quæ maxime fictilia erant; nam Plinius refert, doliis, quibus hodie utimur, tantum in Alpibus ſuo tempore homines uti cœpiſſe. Seria eſt vas vinarium fictile oblongum. Relinere eſt, aperire quod oblitum, obturatumque erat, ſoluta argilla aut gypſo, quo erant oblita.

Per alium quemvis ut des; falli te ſinas
Technis per ſervolum: etſi ſubſenſi id quoque,
Illos ibi eſſe, id inter ſe agere clanculum.
Syrus cum illo veſtro conſuſurrat: conferunt
Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere
Talentum hoc pacto ſatius eſt, quàm illo minam.
Non nunc de pecunia agitur, ſed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adoleſcentulo.
Nam ſi ſemel tuum animum is intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam, & prius
Pecuniam omnen, quàm abs te amittas filium; hui,
Quantam feneſtram ad nequitiam pateſeceris!
Tibi autem porro ut non ſit ſuave vivere:
Nam deteriores omnes ſumus licentia.
Quodcunque inciderit in mentem, volet: neque id
Putabit, pravumne an rectum ſit quod petet.
Tu, rem perire, & ipſum, non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te ſe valere ſentiet;
Abiturum ſe abs te eſſe illicò minabitur.
Me. Videre verum, atque ita uti res eſt, dicere.
Ch. Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,
Dum id quæro, tibi quî filium reſtituerem.
Me. Cedo dextram: porro te oro idem ut facias, Chreme.
Ch. Paratus ſum. *Me.* ſcin', quid nunc facere te volo?
Ch. Dic. *Me.* quod ſenſiſti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere: cupio illi dare,
Quod volt: cupio ipſum jam videre. *Ch.* operam dabo.
Syrus eſt prehendendus atque adhortandus mihi.
A me neſcio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere ſentiant.
Paulum hoc negotî mihi obſtat: Simus & Crito
Vicini noſtri hîc ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam ut dixeram
Operam daturum me, hodie non poſſe his dare.

ut quid illi dari vis, des per quemlibet alium; patiaris te deludi fallaciis per ſervulum: quamvis etiam aliquo modo percepi illos, nempe ſervos, in eo totos eſſe, & moliri clam fraudes inter ſe, ut te fallant. Syrus cum Dromone ſubmiſſa voce colloquitur: filii noſtri communicant invicem conſilia: melius eſt tibi perdere talentum eorum technis, quàm minam te filio indulgentiorem oſtendendo. Nunc non agitur utrùm pecuniam largiaris filio, necne; ſed illud, quo pacto illi largienda ſit minimo incommodo. Nam ſi filius tuus perceperit voluntatem tuam; videlicet, te priùs perditurum vitam tuam, atque omnem pecuniam quàm filium abire ſinas; hui, quàm magnum aditum aperueris ad luxum ac libidinem! adeo ut certè non ſit tibi jucundum vivere: nam deteriores omnes evadimus nimiâ libertate. Filius tuus volet omne quod ei in mentem venerit: neque conſiderabit, an id quod poſtulabit, ſit iniquum, an juſtum. tu non poteris ferre bona tua deperdi, & ipſum una filium. Si recuſes dare ei quæ petet; continuò ea re utetur, quâ ſe vigere & validum eſſe adversùm te intelliget; ſtatim minabitur ſe diſceſſurum à te. Me. *Exiſtimo te vera loqui, atqui ita ut res ſe habet.* Ch. *Per Herculem præterita nocte ſomnum minime cepi, dum cogito, quemadmodum redderem tibi patri cupido filium tuum.* Me. *Da dexteram: etiam te precor ut deinceps idem facere pergas.* Ch. *Sum paratus ad id faciendum.* Me. *Scisne quid cupio te modò facere?* Ch. *Quid eſt? cedò.* Me. *Quia intellexiſti illos inceptare me decipere, fac ut feſtinent id perficere: cupio illi dare quæcumque velit: cupio ſtatim eum videre.* Ch. *Faciam ut properent, & filium videas. Syrus eſt mihi conveniendus atque adhortandus, ut deducat filium tuum ad te. Neſcio quis egreditur à domo mea: confer te hinc domum, ne filii noſtri percipiant nos conſentire in eadem mente. Aliquid controverſiæ impedit me, quominus domum eam: videlicet Simus & Crito vicini noſtri litigant hîc de terminis agrorum ſuorum: elegerunt me arbitrum: ibo ad eos, & eis dicam me non poſſe hodie vacare eorum negotiis, ſicut promiſeram me vacaturum.*

ANNOTATIO.

89 *Syrus eſt prehendendus.*] In Andriâ; *Tuus pater modò me apprehendit.*

Conti-

Continuo hic adero. *Me.* ita quæſo. Dî voſtram fidem !
Itan' comparatam eſſe hominum naturam omnium,
Aliena ut melius videant & dijudicent
Quam ſua ? an eo fit, quia in re noſtra aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine ?
Hic mihi nunc quanto plus ſapit, quam egomet mihi ?
Ch. Diſſolvi me, otioſus operam ut tibi darem.

Continuò præſto hic ero. Me. *Sic facias, rogo. Dii veſtram fidem atque opem invoco! Itane eſt verum ingenium hominum ſic eſſe conſtitutum, ut acutius perſpiciant negotia aliorum, & melius diſcernant, quam ſua ? Ideone iſtud fit, quod ſumus impediti, quominus recte judicemus in cauſa noſtra, aut nimia lætitia, aut nimio animi dolore ? Hic Chremes quanto magis nunc ſapienter ſentit & loquitur pro utilitate meâ, quam egomet ?* Ch. *O Menedeme, expedivi me citò à vicinis, ut tuis rebus vacarem.*

ACTUS III. SCENA II.

SYRUS. CHREMES.

Sy. HAC illac circumcurſa: inveniendum eſt tamen
Argentum ; intendenda in ſenem eſt fallacia.
Ch. Num me fefellit, hoſce id ſtruere ? videlicet
Eſt Cliniæ ille ſervus tardiuſculus :
Idcirco huic noſtro tradita eſt provincia.
Sy. Quis hîc loquitur ? perii ; numnam hæc audit ? *Ch.* Syre. *Sy.* hem.
Ch. Quid tu iſtic ? *Sy.* recte : equidem te demiror, Chreme,
Tam mane, qui here tantum biberis. *Ch.* nihil nimis.
Sy. Nihil, narras ? viſa verò eſt, quod dici ſolet,
Aquilæ ſenectus. *Ch.* eja. *Sy.* mulier eſt commoda, &
Faceta hæc meretrix. *Ch.* ſanè idem viſa eſt mihi.
Sy. Et quidem hercle forma luculenta. *Ch.* ſic ſatis.
Sy. Ita non ut olim, ſed uti nunc, ſane bona :
Minimeque miror, Clinia hanc ſi deperit :
Sed habet patrem quendam avidum, miſerum, atque aridum :
Vicinum hunc : noſtin' ? at quaſi is non divitiis
Abundet, gnatu' ejus profugit inopia.

Sy. *Age, Syre, diſcurre undique : tamen pecunia conficienda eſt ; techna excogitanda eſt in Chremetem.* Ch. *Num me latuit hoſce ſervos & adoleſcentes nectere fallaciam in Menedemum ? Nimirum ille ſervus Cliniæ Dromo, aliquanto lentior eſt, ideo negotium quærendæ pecuniæ datum eſt huic ſervo noſtro Syro.* Sy. *Quis loquitur hic ? nullus ſum ; num Chremes audivit hæc, quæ dixi ?* Ch. *Syre.* Sy. *Hem.* Cy. *Quid tu iſtic facis ?* Sy. *Nihil quidem : ſed, Chreme, valde miror te ſurrexiſſe tam mane, qui heſterna die tantùm biberis.* Ch. *Non plus æquo.* Sy. *Non plus æquo ais ? Senectus aquilæ viſa eſt in te, ut plus biberis, quam comederis : quod proverbium in ore populi habetur.* Ch. *Eja de hoc ſatis dictum.* Sy. *Hæc meretrix, quæ eſt cum Clinia, eſt mulier elegans & feſtiva.* Ch. *Sane viſa eſt mihi talis, qualem refers.* Sy. *Et certe per Herculem eſt forma ſpecioſa & ſplendida.* Ch. *Mediocriter.* Sy. *Bona quoque, non ut quondam erant bonæ, ſed ſicut his temporibus ſunt mulieres : nec mirum eſt mihi, ſi Clinia eam ardenter amat : ſed ille habet quemdam patrem avarum, miſerum, & ſiccum parſimonia : noviſtine hun vicinum ? Sed quaſi hic non valde ſit dives, filius ejus profugus abiit egeſtate coactus.*

ANNOTATIO.

10 *Aquilæ ſenectus.*] Proverbium in ſenes qui plus bibunt, quam edunt. Refert enim Plinius, Lib. X. c. iii. hiſt. aquilam fame mori, adeo ſuperiore accreſcente roſtro, ut aperiri non queat ; eoque aquilam tantum in ſenecta bibere, aut de præda ſanguinem ſugere, unde plus bibit quam comedit.

Scin' eſſe factum, ut dico? *Ch.* quid ego neſciam?
Hominem piſtrino dignum! *Sy.* quem? *Ch.* iſtunc
    ſervulum
Dico adoleſcentis. *Sy.* Syre, tibi timui male.
Ch. Qui paſſus eſt id fieri. *Sy.* quid faceret? *Ch.*
    rogas?
Aliquid reperiret; fingeret fallacias
Unde eſſet adoleſcenti amicæ quod daret,
Atque hunc difficilem invitum ſervaret ſenem.
Sy. Garris. *Ch.* hæc facta ab illo oportebant, Syre.
Sy. Eho, quæſo, laudas qui heros fallunt? *Ch.*
    in loco,
Ego vero laudo. *Sy.* recte ſane. *Ch.* quippe quia
Magnarum ſæpe id remedium ægritudinum eſt.
Jam huic manſiſſet unicus gnatus domi.
Sy. Jocone an ſerio illæc dicat, neſcio;
Niſi mihi quidem addit animum, quo lubeat ma-
    gis.
Ch. Et nunc quid expectat, Syre? an dum hinc
    denuo
Abeat, cum tolerare hujus ſumptus non queat?
Nonne ad ſenem aliquam fabricam fingit? *Sy.*
    ſtolidus eſt.
Ch. At te adjutare oportet adoleſcentuli
Cauſſa. *Sy.* Equidem facile facere poſſum, ſi jubes:
Etenim, quo pacto id fieri ſoleat, calleo.
Ch. Tanto hercle melior. *Sy.* non eſt mentiri meum.
Ch. Fac ergo. *Sy.* at heus tu, facito dum eadem
    hæc memineris,
Si quid hujus ſimile forte aliquando evenerit,
Ut ſunt humana, tuus ut faciat filius.
Ch. Non uſus veniet, ſpero. *Sy.* ſpero hercle ego
    quoque:
Neque eò nunc dico, quò quidquam illum ſen-
    ſerim:
Sed ſi quid, ne quid: quæ ſit ejus ætas, vides:

Sciſne factum eſſe, ut dico? Ch. *Cur ego ignorem? O hominem dignum, qui detrudatur in piſtrinum, ad circumagendas molas!* Sy. *Quem dicis?* Ch. *Intelligo Dromonem ſervum Cliniæ.* Sy. *O Syre, metui ne quid mali tibi accideret ex hac re.* Ch. *Qui ſervus paſſus eſt, ut filius diſcederet.* Sy. *Quid faceret?* Ch. *Quæris quid faceret ille? Excogitaret techam aliquam, ex quâ adoleſcens haberet, quod donaret amicæ, ac vitam conſervaret huic ſeni, qui continuo labore ſe enecat, moroſo, ac vitam faſtidienti.* Sy. *Jocaris.* Ch. *O Syre, debebat hic ſervus hæc quæ dixi facere.* Sy. *Eho, obſecro, laudibus proſequeris eos ſervos, qui verba dant dominis?* Ch. *Laudo eos ſcilicet, quando id faciunt in tempore & opportune.* Sy. *Certe recte facis.* Ch. *Nam fallacia ejuſmodi plurimis mentis et corporis doloribus ſæpe medetur. Si fefelliſſet Dromo dominum ſuum Menedemum, jam ab eo filius Clinia non aufugiſſet.* Sy. *Neſcio an Chremes dicat iſta per jocum, an ex animo; ſed mihi auget voluntatem, ut magis cupiam technas, quas cogito, perficere.* Ch. *O Syre, quid ipſe ſervus expectat nunc? an expectat donec Clinia iterum hinc ex domo patris diſcedat, cùm is non poſſit ferre ſumptus hujus meretricis? An machinatur aliquam fallaciam in Menedemum?* Sy. *Ipſe ſervus eſt ſtupidus: nullam habet ſolertiam aptam ad ejuſmodi fraudem fabricandam.* Ch. *Sed oportet te ei opem ferre adoleſcentis Cliniæ gratiâ.* Sy. *Poſſum eum in hac re juvare, ſi imperas: nam longo uſu ſcio, quâ arte id faciendum ſit.* Ch. *Mehercule eò aptior es ſervus, qui dominis ſcias mederi.* Sy. *Meus non eſt mos mendacium proferre.* Ch. *Ergo id effice, tu qui calles.* Sy. *At heus tu, Chreme, fac ut memineris hæc eadem, quæ præcipis me facere; ſi quid aliquando acciderit, quemadmodum ſe habent humanæ res, ut filius tuus Clitipho aliquid ſimile hujus facti Cliniæ agat.* Ch. *Non hoc eveniet, ut ſpero.* Sy. *Spero quoque ego per Herculem non eventurum: neque idcirco hæc dico, quod aliquid tale perceperim de illo; ſed dico ſi quid evenerit, ne quid mihi ſuccenſeat: quæ ſit hujus ætas vides, quàm amori obnoxia:*

ANNOTATIONES.

20 *Syre, tibi timui male.*] Secum hoc ſuſurrat Syrus.

30 *Jocone an ſeriò illa dicat, neſcio;*] Hæc ſecum clàm Syrus loquitur.

31 *Niſi mihi quidem.*] *Niſi* hoc loco uſurpatur, pro *ſed*, ut ſæpe apud Terentium.

Et

Et næ ego te, ſi uſus veniat, magnifice, Chreme,
Tractare poſſim. *Ch.* de iſtoc, cum uſus venerit,
Videbimus quid opus ſit: nunc iſtuc age.
Sy. Nunquam commodius unquam herum audivi loqui,
Nec cum maleſacere crederem mî impunius
Licere. quiſnam à nobis egreditur foras?

Profecto etiam, ſi id uſu veniat, arte mea poſſum efficere ne talem in te mærorem ſuſpicias, quo ^ *enedemum confici vid.s; ita pulchre te tractabo, & ſplendide.* Ch. *Conſideralimus de iſta re, quid opus ſit, cum acciderit: nunc intende fallaciam in ſenem Menedemum.* Sy. *Nunquam audivi herum loqui opportunius, quam nunc, nec cùm aliquid mali molirer, crederem me unquam majori cum impunitate id facere. quiſnam exit dona noſtra?*

ACTUS III. SCENA III.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Quid iſtuc, quæſo? qui iſtic mos eſt, Clitipho? itane fieri
Oportet? *Cl.* Quid ego feci? *Ch.* vidin' ego te modò manum in ſinum huic
Meretrici inſerere? *Sy.* acta eſt res. perii. *Cl.* mene? *Ch.* hiſce oculis; ne nega.
Facis adeo indigne injuriam illi, qui non abſtineas manum:
Nam iſtæc quidem contumelia eſt, hominem amicum ad te recipere,
Atque ejus amicam ſubagitare: vel heri in vino quam immodeſtus
Fuiſti? *Sy.* Factum eſt. *Ch.* quam moleſtus? ut equidem,
Ita me Dî ament, metui quid futurum denique eſſet: novi ego
Amantium animem: graviter advortunt, quæ non cenſeas.
Cl. At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius facturum, pater.
Ch. Eſto: at certe concedas ab ore eorum aliquantiſper aliquo.
Libido multa fert: ea facere prohibet tua præſentia.
Ego de me facio conjecturam: nemo eſt meorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulta, Clitipho, audeam.

Ch. *O Clitipho, quid iſtud ſibi vult? Qualis hæc conſuetudo, ludere cum meretrice? Oporteine id te facere?* Cl. *Quid ego feci?* Ch. *Nonne ego te vidi immittere manum in ſinum hujus mulierculæ?* Sy. *Actum eſt de hac re: ſentiet Chremes Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis. Perii ego.* Cl. *Dicisne me manum in ſinum huic meretrici inſeruiſſe?* Ch. *Vidi hiſce oculis; noli negare. Certè facis injuriam indecenter illi Cliniæ, qui non reprimas manum tuam à tractatione ejus amicæ: nam hoc quidem eſt injuria, admittere in domum ſuam hominem amicum, & cum amica ejus rem habere: quàm etiam immoderate te geſſiſti heri in convivio?* Sy. *Actum eſt.* Ch. *Quam importunus, & acerbus fuiſti? adeo, ita me Dii ſervent, ut equidem timui quid contingeret, ne oriretur contentio inter te & Cliniam: ego novi ingenium amatorum: accipiunt moleſte ea, quæ non putes eos animadvertere & ſuſpicari.* Cl. *Sed, ô pater, hic confidit mihi, & ſat credit me nihil facturum iſtius rei quam times.* Ch. *Sit ita: ſaltem ſecede in aliquem locum aliquamdiu à conſpectu illorum. Multa libido concupiſcet & incitat amantes inter ſe agere: & tua preſentia impedit eos. Ego de meipſo id conjicio: hodie nullum habeo amicum, cui audeam detegere omnia me arcana.*

ANNOTATIO.

12 *Ea probibet facere tua præſentia.*] Imperſonaliter, id eſt, cujuſcumque præſentia.

Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipſius facti pudet,
Ne ineptus, ne protervus videatur: quod illum facere credito.
Sed noſtrum eſt intelligere, utcunque atque ubicunque opus ſit, obſequi.
Sy. Quid iſtic narrat? *Cl.* perii. *Sy.* Clitipho, hæc ego præcipio tibi,
Hominis frugi & temperantis functus officium. *Cl.* tace,
Sodes. *Sy.* recte ſane. *Ch.* Syre, pudet me. *Sy.* credo: neque id injuria:
Quin mihi moleſtum eſt. *Cl.* pergin'? *Sy.* hercle verum dico, quod videtur.
Cl. Nonne accedam ad illos? *Ch.* eho quæſo, una accedundi via eſt?
Sy. Actum eſt: hic priùs ſe indicarit, quàm ego argentum effecero.
Chreme, vin' tu homini ſtulto mihi auſcultare?
Ch. Quid faciam? *Sy.* jube hunc
Abire hinc aliquò. *Cl.* quò ego hinc abeam? *Sy.* quò? quò libet: da illis locum:
Abi deambulatum. *Cl.* deambulatum, quò? *Sy.* vah, quaſi deſit locus.
Abi ſane iſtac, iſtorſum, quovis. *Ch.* recte dicit: cenſeo.
Cl. Dî te eradicent, Syre, qui me hinc extrudas. *Sy.* at tu pol tibi
Poſthac comprimito iſtas manus.
Cenſen' vero? quid illum porro credis facturum, Chreme,
Niſi eum, quantum Dî dant opis tibi, ſervas, caſtigas, mones?
Ch. Ego iſtuc curabo. *Sy.* atqui nunc, here, hic tibi aſſervandus eſt.
Ch. Fiet. *Sy.* ſi ſapias: nam mihi jam minu' minuſque obtemperat.
Ch. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egiſti, Syre? aut
Reperiſti quod placeat, an nondum etiam? *Sy.* de fallacia

Apud alium ejus auctoritas interdicit: apud alium me pudet ipſius facti, ne videar inſulſus & petulans: quod crede illi Cliniæ accidere, nempe eum timere ne ante te videatur protervus & laſcivius. Sed debemus ſcire obſecundare & inſervire commodis aliorum qualitercumque & quocumque in loco neceſſum ſit. Sy. *Audiſne quid narrat Chremes, pater?* Cl. *Occidi.* Sy. *Clitipho, ſicut jam feci ex officio ſervi probi & utilis, te admoneo, ut diſcedas aliquò, ut juſſit pater.* Cl. *Sile, obſecro.* Sy. *Recte profectò me tacere vis.* Ch. *O Syre, pudet me.* Sy. *Non dubito te pudere, nec immeritò: quin etiam ego, qui pater non ſum, id ægrè fero.* Cl. *Perſeveraſne adverſus me loqui?* Sy. *Per Herculem dico quod videtur mihi verum eſſe.* Cl. *An non licet accedere ad Cliniam & Bacchidem?* Ch. *Una ratio honeſta eſt ad eos appropinquandi, protervè & laſcivè te immiſcens eorum amoribus.* Sy. *Actum eſt de incepto meo. Hic Clitipho ſe indicabit, antequam elicio pecuniam quam det meretrici. O Chreme, viſne tu mihi homine hebetioris & craſſioris ingenii credere?* Ch. *Quid agam?* Sy. *Jube Clitiphonem abſcedere hinc alio.* Cl. *In quem locum abſcedam?* Sy. *Quoquò voles. Cede paulum Cliniæ & Bacchidi. Abi ſpatiatum.* Cl. *Spatiatum? Quò?* Sy. *Vah! quaſi nullus ſit locus ubi ſpatieris. Certe abi per iſtam partem, verſus iſtam, in quamlibet.* Ch. *Syrus recte dicit: ſic arbitror eſſe faciendum.* Cl. *O Syre, Dii te exſtirpent, qui me iſtinc ejicis.* Sy. *Sed per Pollucem, tu cohibeto poſthac iſtas manus tuas, nec eas inſeras in ſinum mulieribus. Cenſeſne vero, Chreme, quid ſit agendum? Quid putas illum filium facturum eſſe, niſi caſtigas, obſervas, admones eum, quantum poteſtatis Dii tibi dant?* Ch. *ego omni ſtudio iſtud faciam.* Sy. *Certe nunc filius eſt tibi cuſtodiendus.* Ch. *Ita fiet.* Sy. *Si ſapienter agas, hoc facies: nam jam minus minuſque ſequitur mea conſilia.* Ch. *Quid tu feciſti? Num aliquid egiſti de illa re de quâ paulo ante te conveni? aut inveniſti, quod tibi gratum ſit? an nondum etiam?* Sy. *Loqueris de fabrica ſeni intendæ?*

Dicis? ſt, inveni quandam nuper. *Ch.* frugi es: cedo, quid id eſt?
Sy. Dicam. verùm ut aliud ex alio incidit. *Ch.* quidnam, Syre?
Sy. Peſſima hæc eſt meretrix. *Ch.* ita videtur. *Sy.* imo, ſi ſcias.
Hoc vide, quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia
Hîc: huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum.
Ch. Quid tum? *Sy.* ea mortua eſt: reliquit filiam adoleſcentulam:
Ea relicta huic arrhaboni eſt pro illo argento. *Ch.* intelligo.
Sy. Hanc ſecum huc adduxit, eaque eſt nunc ad uxorem tuam.
Ch. Quid tum? *Sy.* Cliniam orat ſibi uti id nunc det; illam illi tamen
Poſt daturam: mille nummûm poſcit. *Ch.* & poſcit quidem? *Sy.* hui!
Dubium id eſt? *Ch.* ego ſic putavi: quid nunc facere cogitas?
Sy. Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc eſſe captam è Caria,
Ditem, & nobilem: ſi redimat, magnum ineſſe in ea lucrum.
Ch. Erras. *Sy.* quid ita? *Ch.* pro Menedemo nunc tibi ego reſpondeo:
Non emo. *Sy.* quid ais? optata loquere. *Ch.* atqui non eſt opus.
Sy. Non opus eſt? *Ch.* non hercle vero. *Sy.* quî iſtuc? miror. *Ch.* jam ſcies.
Mane, mane: quid eſt, quod tam à nobis graviter crepuere fores?

Non ita multò antehac excogitavi aliquam. Ch. *Frugi es: dic, quod inveniſti.* Sy. *Dicam. ſed ut aliud ex alio ſequitur.* Ch. *O Syre, quidnam eſt?* Sy. *Hæc meretrix eſt admodum prava.* Ch. *Talis apparet.* Sy. *Imo ſi ſcias quam ſit peſſima, miraberis. Vah! cognoſce quid incipiat facere. quædam vetula ex Corintho hîc habitavit: hæc meretrix dedit illi mutuò mille drachmas argenti.* Ch. *Quid inde factum eſt?* Sy. *Hæc vetula è vita deceſſit: reliquit filiam adoleſcentulam: ea filia data eſt pignori huic meretrici pro eâ pecunia, quam illi crediderat.* Ch. *Intelligo.* Sy. *Hæc meretrix adduxit ſecum hanc adoleſcentulam, quæ nunc eſt apud Soſtratam uxorem tuam.* Ch. *Quid inde colligis?* Sy. *Cliniam orat ut ſibi jam nunc det argentum illud; ſe vero puellam illi poſt daturam: mille nummorum poſcit.* Ch. *Et poſcit quidem Bacchis tantum argenti?* Sy. *Hui! an dubium eſt quin illa poſcat hanc ſummam?* Ch. *Ego non dubito: quid nunc, Syre, facere cogitas?* Sy. *Quid faciam quæris? conveniam Menedemum, dicam hanc adoleſcentulam eſſe captam & advectam è Cariâ, locupletem, & clari generis & multum lucri illum quæſiturum ex ea, ſi det mille drachmarum pro ejus redemptione.* Ch. *Falleris.* Sy. *Quid ita?* Ch. *Nego Menedemum tanti puellam redempturum, & loco Menedemi, tibi nunc reſpondeo: Nolo emere: quid dicis?* Sy. *Loquere nobis grata verba, & noſtris votis commoda.* Ch. *Certe non eſt uſus eam emere.* Sy. *Non eſt uſus?* Ch. *Non eſt uſus per Herculem.* Sy. *Miror quare hoc dicas.* Ch. *Statim cognoſces: deſine loqui, & audi. Quidnam eſt, propter quod fores noſtræ tantum ſtrepitum ediderunt?*

ANNOTATIONES.

41 *Drachmarum argenti mille.*] Drachma Attica, & denarius Romanus ſunt ejuſdem æſtimationis ſex aſſibus Turonenſibus. Mille drachmæ valebunt centum Coronatis Gallicis, aut trecentis libris Turonenſibus. Conſtruitur autem *mille* ſubſtantivum cum genitivo utroque numero; Mille nummûm: Mille talentûm, pro nummorum & talentorum. Ovidius 13. Metamorph.

Eſt aliquid de tot Graiorum millibus unum
A Diomede legi.

Aliquando *mille* adjectivum eſt pluralis numeri tantum, & indeclinabile, ut, Mille drachmæ, mille nummi.

43 *Relicta huic arrhaboni eſt.*] Arrhabo, & arrha, eſt id quod dari ſolet ad confirmationem contractûs; aliquando idem quod pignus, ut hic ſumitur.

ACTUS IV. SCENA I.

SOSTRATA. CHREMES. NUTRIX. SYRUS.

So. *Niſi animus errat, hic certe eſt annulus, quem ego opinor eſſe; is eſt, cum quo filia mea expoſita fuit.* Ch. *O Syre, quid hic ſermo uxoris meæ ſignificat?* So. *Quid eſt? ô nutrix, iſne tibi videtur?* Nu. *Dixi eum eſſe, ubi primum mihi eundem oſtendiſti.* So. *At diligenter vide, ut eum ſatis modo intuita fueris.* Nu. *Satis eum intuita ſum.* So. *Jam abi intrò domum, et mihi refer, ſi illa Antiphila jam laverit. Interea hic exſpectabo maritum.* Sy. *Chreme, uxor tua te quærit: videas quid velit. Ignoro qua de cauſa mœſta ſit: non ſine cauſa id contingit: metuo quid ſit.* Ch. *Quid ſit? Iſta fœmina ſummopere ſe fatigabit in nugis proferendis.* So. *Ehem, mi vir.* Ch. *Ehem, mea uxor.* So. *Quæro teipſum.* Ch. *Dic quid eſt, quod velis.* So. *Imprimis hoc à te poſtulo, ne me credas auſam eſſe aliquid facere contra juſſum tuum.* Ch. *Viſne me credere iſtud tibi? credo, quamvis non credendum ſit.* Sy. *Neſcio quid culpæ ferat hæc excuſatio.* So. *Recordariſne cùm eſſem gravida, te mihi maxime minatum eſſe, ſi parerem puellam, nolle ut nutriretur?* Ch. *Scio quid feceris: educaſti eam.* So. *Ita factum eſt; educavi.* Ch. *Domi ne?* Sy. *O hera, ſi educaſti puellam, herus ex hoc damnum percepit.* So. *Minime: ſed vetula ex Corintho non inhoneſta nec impudica hic habitabat; tradidi ei filiam meam exponendam.* Ch. *Proh Jupiter! oportetne eſſe tantam ignorantiam in mente ullius?* So. *Perdita ſum; quid commiſi?* Ch. *Quæris?* So. *Mi Chremes, ſi erravi, per imprudentiam, non deditâ operâ id feci.*

So. Niſi me animus fallit, hic profecto eſt annulus, quam ego ſuſpicor:
Is, quicum expoſita eſt gnata. *Ch.* quid volt ſibi, Syre, hæc oratio?
So. Quid eſt? iſne tibi videtur? *Nu.* dixi equidem, ubi mihi oſtendiſti, illico
Eum eſſe. *So.* at ut ſati' contemplata modo ſis, mea nutrix. *Nu.* ſatis.
So. Abi nunc jam intro: atque, illa ſi jam laverit, mihi nuntia.
Hic ego virum interea opperibor. *Sy.* te volt: videas, quid velit.
Neſcio quid triſtis eſt: non temere eſt: metuo, quod ſit. *Ch.* quid fiet?
Næ iſta hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.
So. Ehem mi vir. *Ch.* Ehem mea uxor. *So.* teipſum quæro. *Ch.* loquere, quid velis.
So. Primum te hoc oro, ne quid credas me advorſum edictum tuum
Facere auſam. *Ch.* vin' tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?
Credo. *Sy.* neſcio quid peccati portat hæc purgatio.
So. meminiſtin' me eſſe gravidam, & mihi te maxumo opere dicere,
Si puellam parerem, nolle tolli? *Ch.* ſcio quid feceris:
Suſtuliſti. *So.* ſic eſt factum. *Ch.* domin'? *Sy.* ergo herus damno auctus eſt.
So. Minimè: ſed erat hìc Corinthia anus haud impura; ei dedi
Exponendam. *Ch.* ô Jupiter, tantam eſſe in animo inſcitiam!
So. Perii; quid ego feci? *Ch.* at rogitas? *So.* ſi peccavi, mi Chreme,

ANNOTATIO.

15 *Ergo herus damno auctus eſt.*] Propter dotem, quæ danda eſt filiæ.

Inſciens

Inſciens feci. *Ch.* id quidem ego, etſi tu neges, certe ſcio,
Te inſcientem atque imprudentem dicere ac facere omnia;
Tot peccata in hac re oſtendis: nam jam primum, ſi meum
Imperium exequi voluiſſes, interemptam oportuit;
Non ſimulare mortem verbis; re ipſa ſpem vitæ dare.
At id omitto: miſericordia, animus maternus: ſino.
Quam bene vero abs te proſpectum eſt! quid voluiſti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia eſt planiſſume
Per te; vel uti quæſtum faceret, vel uti veniret palam.
Credo, id cogitaſti, Quidvis ſatis eſt, dum vivat modo.
Quid cum illis agas, qui neque jus, neque bonum, atque æquum ſciunt,
Melius, pejus, profit, obſit, nil vident, niſi quod lubet?
So. Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor: nunc hoc te obſecro,
Quanto tuus eſt animus natu gravior, ignoſcentior;
Ut meæ ſtultitiæ in juſtitia tua ſit aliquid præſidî.
Ch. Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: verum, Soſtrata,
Male docet te mea facilitas multa: ſed iſtuc quidquid eſt,
Qua hoc occeptum eſt cauſa, loquere. *So.* ut ſtulte & miſerè omnes ſumus
Religioſæ; cum exponendam do illi, de digito annulum
Detraho; & eum dico ut unà cum puella exponeret;
Si moreretur, ne expers partis eſſet de noſtris bonis.
Ch. Iſtuc recte: conſervaſti te, atque illam. *So.* is hic eſt annulus.
Ch. Unde habes? *So.* quam Bacchis ſecum adduxit adoleſcentulam. *Sy.* hem!
Ch. Quid ea narrat? *So.* ea, lavatum dum it, ſervandum mihi dedit.
Animum non advorti primum: at poſtquam aſpexi, illicò

Ch. *Certum id ſane eſt mihi, quomvis negares, te dicere ac facere omnia per ignorantiam; tot peccata tua in hoc facto oſtendis: in primis, ſi voluiſſes complere juſſum meum, oportebat puellam interire; non verbis fingere eam eſſe mortuam; & re ipſa eam ſpe vitæ donare, cum poſſit fieri, ut anus illam educaret, non exponeret. at id prætereo, te debuiſſe exequi meum imperium: miſericordia, affectus maternus te impulerunt: concedo. Quàm peſſimè vero providiſti filiæ! quid voluiſti facere? conſidera: Certe filia proſtituta eſt omnino à te; vel ut quæſtum turpiter corpore ſuo faceret, vel ut venderetur publicè. Credo ita putaſti; quidlibet eveniat, lucrum corpore faciat, ſive ſerviat; ſatius eſt, quàm eam non vivere. Quomodo te geras erga eos qui neſciunt, neque rationem juſte vivendi, neque quid honeſtum ſit factu, neque æquitatem naturalem, quid juvet magis, quid magis noceat, nihil ſibi proponunt, niſi quod eis placet?* So. *O mi Chremes, erravi, confiteor delictum: jure arguor: nunc tibi ſupplico, ut quantò tuus animus eſt ætate peritior, ſit tantò promptior ad parcendum; ut tua æquitas aliquid auxilii præbeat ſimplicitati meæ.* Ch. *Scilicet equidem, hanc culpam tibi condono: ſed, ô Soſtrata, te male multa facere ſuadet mea lenitas: Sed quidquid iſtud eſt quod narraſti de expoſita filia, dic qua occaſione inceptum eſt.* So. *Ut omnes nos mulieres ſumus inconſultæ & ſuperſtitioſæ; cum do illi anui filiam exponendam, eximo annulum de digito, & præcipio illi ut exponeret puellam cum annulo; ſi illa interiret, ut aliquam partem bonorum noſtrorum haberet.* Ch. *Feciſti iſtud recte: ſic ſervaſti te, ne faceres contra religionem; atque illam, ne moriretur.* So. *Ecce hic eſt annulus.* Ch. *A quo eum recuperaſti?* So. *Habeo ex adoleſcentula, quam Bacchis adduxit ſecum.* Sy. *Hem!* Ch. *Quid ea refert?* So. *Dum hæc Antiphila it lavatum, tradidit mihi illum, ut ſervarem. Quamprimum animo non attendi: ſed poſtquam aſpexi,*

ANNOTATIO.

42 *Lavatum.*] Secundum antiquos: nos dicimus *lotum.*

Cognovi: ad te exſilii. *Ch.* quid nunc ſuſpicare,
aut invenis
De illa? *So.* neſcio, niſi ex ipſa quæras, unde
hunc habuerit,
Si potis eſt reperiri. *Sy.* interii: plus ſpei video,
quam volo:
Noſtra eſt, ita ſi eſt. *Ch.* vivitne illa, cui tu dede-
ras? *So.* neſcio.
Ch. Quid renunciavit olim feciſſe? *So.* id, quod
juſſeram.
Ch. Nomen mulieris cedo quod ſit, ut quæratur.
So. Philtere.
Sy. Ipſa eſt: mirum, ni illa ſalva eſt, & ego perii.
Ch. Soſtrata,
Sequere me intrò hac. *So.* ut præter ſpem evenit!
quàm timui male,
Ne nunc animo ita eſſes duro, ut olim in tollen-
do, Chreme!
Ch. *Non licet hominem eſſe ſæpe ita ut volt, ſi res
non ſinit.*
Nunc ita tempus eſt mî, ut cupiam filiam: olim
nil minus.

Statim agnovi, & exultans ad te veni. Ch. *Quid conjicis eſſe, aut quid reperis indicii de illa adoleſcentula?* So. *Neſcio, niſi ut exquiras ab eâ, unde acceperit hunc annulum, ſi id poteſt ſciri.* Sy. *Occidi: video plus eſſe ſpei, de agnitione filiæ, quam volo: ſi ita eſt, ut refert Soſtrata, hæc adoleſcentula eſt de noſtra familia.* Ch. *Vivitne illa anus, cui tu tradideras filiam tuam?* So. *Neſcio.* Ch. *Quid illa retulit tibi quondam ſe feciſſe, poſtquam ei dederas filiam exponendam?* So. *Retulit ſe feciſſe id quod juſſeram, ſcilicet ſe puellam expoſuiſſe.* Ch. *Dic quod ſit nomen anus, ut quæratur illa.* So. *Philtere eſt nomen ejus.* Sy. *Ipſa eſt, à qua Antiphila educata eſt: mirum eſt, ni illa anus eſt incolumis, & ego perii.* Ch. *Soſtrata, ſequere me domum hac viâ.* So. *Ut contrà quam ſperavi evenit! quam miſere timui, ne nunc ita immitis eſſes, ut olim fuiſti, cùm filiam tolli & nutriri noluiſti!* Ch. *Non eſt licet hominem ſæpe, ut ei libet, niſi res patiatur. Ita nunc fert conditio temporis, ùt cupiam filiam habere: ſed olim nihil minus, re familiari non permittente.*

ANNOTATIO.

46 *Interii*;] Nolebat Syrus Antiphilam agnoſci tam citò filiam à Chremete, ne occaſio præriperetur auferendi ab illo argentum, & ne vapularet, ſi cognoſceret Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis filii.

ACTUS IV. SCENA II.

SYRUS.

Sy. NIſi fallit me animus, haud multùm à me
aberit infortunium;
Ita hercle in anguſtum oppidò nunc meæ cogun-
tur copiæ:
Niſi aliquid video, ne eſſe amicam hanc gnati re-
ſciſcat ſenex.
Nam quod ſperem de argento, aut poſſe poſtulem
me fallere, (dere.
Nihil eſt: triumpho, ſi licet me latere tecto abſce-
Crucior bolum tantum mihi ereptum tam ſubitò è
faucibus.

Sy. *Niſi mens in præſagiendo me decipit, mala fortuna non longè erit à me; adeo per Herculem mei conatus vehementer in arctum redacti ſunt, niſi provideo, ut Chremes non cognoſcat hanc Bacchidem eſſe amicam filii ſui. Nam nihil eſt unde ullam ſpem habeam auferendi argenti, aut fallendi ſenis: victoriam obtineo, ſi mihi conceditur tutò, & ſine plagis elabi. Angor animi, quod tam bonum fruſtum mihi ex gutture tam repente extractum ſit, id eſt tanta opportunitas extorquendi argenti à ſene.*

Quid

Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.
Nil tam difficile eſt, quin quærendo inveſtigari poſſiet.
Quid, ſi hoc ſic nunc incipiam? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.
At ſic opinor. non poteſt. immo optume. euge habeo optumam.
Retraham hercle, opinor, ad me idem illud fugitivum argentum tamen.

Quid faciam, aut quid excogitem? Inveniendum de novo mihi eſt aliud commentum. Nihil eſt tam impeditum, quod non poſſit conando expediri. Quid erit ſi nunc ſic ordiar? tale figmentum nullius momenti eſt. Quid erit ſi hoc pacto faciam? non amplius profecero: at ſenſeo ſic poſſe fieri: minimè poteſt: imo vero perbelle fieri poteſt. Eja ſcio bonam pecuniæ eliciendæ rationem. Per Herculem, ad me, ut puto, reducam pecuniam eandem illam, quæ tanquam mancipium fugitivum à me ſe proripuit.

ACTUS IV. SCENA III.

CLINIA. SYRUS.

Cl. NUlla mihi res poſthac poteſt jam intervenire tanta,
Quæ mihi ægritudinem afferat: tanta hæc lætitia oborta eſt.
Dedo patri me nunc jam, ut frugalior ſim quam volt.
Sy. Nil me fefellit: cognita eſt, quantum audio hujus verba.
Iſtuc tibi ex ſententia tua obtigiſſe lætor.
Cl. O mi Syre, audiſtin' obſecro? *Sy.* quidni, qui uſque una affuerim?
Cl. Cui æque audiſti commode quidquam eveniſſe? *Sy.* nulli.
Cl. Atque, ita me Dî ament, ut ego nunc non tam meapte cauſa
Lætor quàm illius, quam ego ſcio eſſe honore quovis dignam.
Sy. Ita credo: ſed nunc, Clinia, age, da te mihi viciſſim:
Nam amici quoque res eſt videnda, in tuto ut collocetur,
Ne quid de amica nunc ſenex. *Cl.* ô Jupiter! *Sy.* quieſce.
Ch. Antiphila mea nubet mihi. *Sy.* ſiccine mihi interloquere?
Cl. Quid faciam, Syre mi? gaudeo; fer me. *Sy.* fero hercle vero.

Cl. *Nulla res tanta poteſt mihi accidere poſthac, quæ animi moleſtiam mihi pariat: tanta lætitia mihi advenit. Trado me nunc totum in patris poteſtatem, ut fiam etiam frugalior quam cupit.* Sy. *Non erravi, cum ita eſſe judicavi: quantum enim intelligo verba hujus Cliniæ, Antiphila à parentibus agnita eſt. iſtud, ut optabas, eveniſſe valde gaudeo.* Cl. *O mi Syre, quæſo, audiſtine rem totam de agnitione Antiphilæ?* Sy. *Cur non audiverim, qui fuerim aſſidue cum parentibus, quando eam recognoſcebant?* Cl. *Cui homini audiſti tantum eveniſſe boni, ut mihi evenit?* Sy. *Nulli.* Cl. *Atque ita me Dii ament, ut non tam propter me ipſum lætor, quam propter illam Antiphilam, quam ſcio omni honore eſſe dignam.* Sy. *Credo ſic eſſe ut ais: ſed ô Clinia, eja, age nunc, obſequere mihi, ut tibi ſum obſecutus: nam ut amici res extra omne periculum ſit, etiam providendum eſt, ne ſenex Chremes ſciat nunc aliquid de amica Clitiphonis Bacchide.* Cl. *O Jupiter!* Sy. *Mane.* Cl. *Antiphila mihi dabitur in uxorem.* Sy. *Sicne me interpelias loquentem?* Cl. *O mi Syre, quid faciam? præ nimio gaudio non ſum apud me: patere me.* Sy. *Certe patior ægre quidem.*

Cl. Deo-

Cl. Deorum vitam adepti ſumus. *Sy.* fruſtra operam, opinor, ſumo.
Cl. Loquere; audio. *Sy.* at jam hoc non ages. *Cl.* agam. *Sy.* videndum eſt, inquam,
Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut collocetur:
Nam ſi nunc à nobis abis, & Bacchidem hîc relinquis,
Senex reſciſcet illico eſſe amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc eſt.
Cl. Atenim iſtoc nihil eſt magis, Syre, meis nuptiis advorſum:
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? *Sy.* quidni?
Cl. Quid dicam? quam cauſſam afferam? *Sy.* quid? nolo mentiare:
Aperte, ita ut res ſeſe habet, narrato. *Cl.* quid ais? *Sy.* jubeo
Illam te amare, & velle uxorem; hanc eſſe Clitiphonis.
Cl. Bonam atque juſtam rem oppidò imperas, & factu facilem.
Et ſcilicet jam me hoc voles orare patrem, ut celet
Senem voſtrum. *Sy.* imo ut recta via rem narret ordine omnem. *Cl.* hem!
Satin' ſanus es & ſobrius? tu quidem illum plane perdis:
Nam quî ille poterit eſſe in tuto, dic mihi?
Sy. Huic equidem conſilio palmam do: hîc me magnifice effero,
Qui vim tantam in me & poteſtatem habeam tantæ aſtutiæ,
Vera dicendo ut eos ambos fallam: ut, cum narrat ſenex
Voſter noſtro, eſſe iſtam amicam gnati, non credat tamen.
Cl. At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiarum omnem eripis:
Nam dum amicam hanc meam eſſe credet, non committet filiam.
Tu fortaſſe, quid me fiat, parvi curas, dum illi conſulis.
Sy. Quid, malùm? me ætatem cenſes velle id adſimularier?
Unus eſt dies, dum argentum eripio: pax! nihil amplius.

Cl. *Acquiſivimus vitam Deorum.* Sy. *Operam perdo, ut puto.* Cl. *Loquere; audio.* Sy. *Sed ſtatim me non audies.* Cl. *Audiam.* Sy. *Proſpiciendum eſt quoque, ut jam antea dixi, ut res amici tui Clitiphonis in tutum locum deducatur: nam ſi nunc diſcedis hinc à nobis relicta hic Bacchide, ſtatim Chremes repente cognoſcet eam amari à filio: ſi eam tecum hinc à nobis duxeris, ipſa celabitur ejus eſſe amica, ita ut huc uſque celata eſt.* Cl. *Verùm, ô Syre, nihil magis contrarium meis nuptiis iſta re quam mones: nam quâ fronte videbo patrem, ubi duxero mecum Bacchidem? Scis quid velim dicere?* Sy. *Cur non ſciam?* Cl. *Quid dicam, aut quam rationem reddam?* Sy. *Etiam nolo eam reddendo, ut mentiaris: Clare & verè exponito id quod res eſt.* Cl. *Quid dicis?* Sy. *Volo ſignifices te amare Antiphilam, & te eam velle habere uxorem; & Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis.* Cl. *Suades vero rem valde bonam & æquam, nec factu difficilem. Tu ſcilicet voles hoc me impetrare à patre, ut celet ſenem veſtrum Chremetem.* Sy. *Quin potius ego volo, ut vere & ſine diverticulis verborum rem, ut acta eſt, recenſeat.* Cl. *Hem, ſatiſne ſanæ mentis es? an non temulentus? Certe tu perdis Clitiphonem: nam dic mihi, quomodo poterit ille eſſe tutus, ſi pater ejus negotia reſciverit.* Sy. *Certe huic meo commento primas defero; de hac re mihi placeo & triumpho, qui habeam poteſtatem tantæ verſutiæ & fraudis, ut dicendo vera hos ambos ſenes decipiam: Ut quando veſter Menedemus dicet noſtro Chremeti iſtam Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis, tamen Chremes nullam fidem dictis illius adhibeat.* Cl. *Sed certe rurſus adimis mihi hoc modo omnem ſpem nuptiarum Antiphilæ: nam dum ipſe Chremes credet hanc Bacchidem à me amari, non tradet mihi filiam ſuam uxorem. Fortaſſe tu, Syre, parum curas, quid fiet de me, dum modo provideas Clitiphoni.* Sy. *Quid, malùm? putaſne per longum tempus id velle fingi de Bacchide? Unum diem tantùm poſtulo ſimulationi, dum argentum auſero: nullum amplius volo tempus.*

Cl. Tan-

Cl. Tantum ſat habes? quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciverit?
Sy. Quid, ſi redeo ad illos, qui aiunt, *quid ſi nunc cœlum ruat?*
Cl. Metuo, quid agam. *Sy.* metuis? quaſi non ea poteſtas ſit tua,
Quo velis in tempore ut te exſolvas, rem facias palam.
Cl. Age, age, traducatur Bacchis. *Sy.* optume: ipſa exit foras.

Cl. *Tantùm ſat habes temporis ad pecuniam reperiendam? Quæſo quid deinde ſequetur, ſi Chremes hoc figmentum perceperit?* Sy. *Quid, ſi me remittis ad illos, qui dicunt; Quid ſi cœlum labatur deorſum?* Cl. *Dubito, quid debeam agere.* Sy. *Dubitas? quaſi non habeas poteſtatem hanc, ut te liberet quando tibi libebit, & palam dicas te velle Antiphilam uxorem, & Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis, non vero tuam.* Cl. *Eja, age, Bacchis ad nos deducatur.* Sy. *Optimè: ipſa Bacchis domo Chremetis egreditur opportunè.*

ACTUS IV. SCENA IV.

BACCHIS. CLINIA. SYRUS. DROMO. PHRYGIA.

Ba. SAti' pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt,
Decem minas quas mihi dare pollicitus eſt: quod ſi is nunc me
Deceperit; ſæpe obſecrans me, ut veniam, fruſtra veniet:
Aut cum venturam dixero, & conſtituero; cum is certe
Renunciarit; Clitipho cum in ſpe pendebit animi;
Decipiam, ac non veniam. Syrus mihi tergo pœnas pendet.
Cl. Sati' ſcite promittit tibi. *Sy.* atqui tu hanc jocari credis?
Faciet, niſi caveo. *Ba.* dormiunt: pol ego iſtos commovebo.
Mea Phrygia, audiſtin', modo iſte homo quam villam demonſtravit
Charini? *Ph.* audivi. *Ba.* proxumam huic fundo ad dexteram? *Ph.* memini.

Ba. *Per Pollucem ſatis inepte & inconſideratè promiſſa Syri me huc ad Clitiphonem induxerunt, propter decem minas, quas Clitipho promiſit ſe mihi daturum: quod ſi Syrus nunc fefellerit me; ipſe ſæpe mihi ſupplicans, ut ad Clitiphonem veniam, fruſtra veniet: aut poſtquam promiſero me venturam, & tempus præfixero; iſque Clitiphoni retulerit certum id fore; Clitipho vero ut veniam ſperans, cum anceps animi pendebit, fallam eum, nec veniam, ut conſtitueram ei. Tum vero Syrus perſolvet mihi pœnas dorſo ſuo.* Cl. *Bacchis promittit tibi, Syre, ſatis lepide; ſe effecturam, ut pœnas luas, ſi eam decipis.* Sy. *Sed certe an tu credis Bacchidem hæc joco dicere? Faciet id quod minatur, niſi providero ut illi pecunia ſubducatur à ſene noſtro.* Ba. *Deſides ſunt atque otioſi: ego excitabo iſtos (Cliniam & Syrum.) O Phrygia mea, audiſtine, quam villam Charini iſte homo paulo ante indicabat?* Ph. *Audivi.* Ba. *Audiviſtine eam eſſe vicinam huic prædio dextrorſum?* Ph. *Recordor iſtum hominem ita demonſtraſſe.*

ANNOTATIONES.

1 *Promiſſa huc induxerunt.*] Sic explico; Satis pol proterve me Syri promiſſa ad Clitiphonem huc duxerunt, in decem minas; id eſt, ad decem minas accipiendas, quas Clitipho pollicitus eſt dare mihi.

2 *Decem minas.*] Mina continet centum drachmas. Drachma valet ſex aſſibus Turonenſibus: valet igitur mina triginta libras Turonenſes, & decem minæ valent trecentas ejuſmodi libras, vel centum Coronatos.

Ba. Curriculo percurre: apud eum miles Dionyſia agitat.
Sy. Quid inceptat? *Ba.* dic me hîc oppidò eſſe invitam, atque aſſervari;
Verùm aliquo pacto verba me his daturam eſſe, & venturam.
Sy. Perii hercle. Bacchis, mane, mane: quo mittis iſtuc, quæſo?
Jube maneat. *Ba.* abi. *Sy.* quin paratum eſt argentum. *Ba.* quin ego maneo.
Sy. Atqui jam dabitur. *Ba.* ut lubet; num ego inſto? *Sy.* at ſcin'. quid, ſodes?
Ba. Quid? *Sy.* tranſeundum nunc tibi ad Menedemum eſt, & tua pompa
Eò traducenda eſt. *Ba.* quam rem agis, ſcelus? *Sy.* egon'? argentum cudo,
Quod tibi dem. *Ba.* dignam me putas, quam illudas? *Sy.* non eſt temere.
Ba. Etiamne tecum hîc res mihi eſt? *Sy.* minime: tuum tibi reddo.
Ba. Eatur. *Sy.* ſequere hac: heus, Dromo. *Dr.* quis me volt? *Sy.* Syrus. *Dr.* quid eſt rei?
Sy. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos propere.
Dr. Quam ob rem? *Sy.* ne quæras: efferant, quæ ſecum huc attulerunt.
Sperabit ſumptum ſibi ſenex eſſe harumc' abitu levatum.
Næ ille haud ſcit, hoc paulum lucri quantum ei damni apportet.
Tu neſcis id, quod ſcis, Dromo, ſi ſapies. *Dr.* mutum dices.

Ba. *Illuc celeriter curre uno curſu, ſine intermiſſione: miles celebrat Bacchanalia apud eum.* Sy. *Quid hæc Bacchis de novo parat?* Ba. *Nuncia illi me cuſtodiri arctè apud Chremetem contra voluntatem; verum me verbis decepturam illos, qui hîc me detinent, quovis modo, & ad eum venturam.* Sy. *Mehercule nullius ſum. O Bacchis, ſiſte, ſiſte, obſecro: quò mittis Phrygiam? Jube non eat quò miſſa eſt.* Ba. *Phrygia, abi quò te juſſi ire.* Sy. *Imo decem minæ ſunt paratæ.* Ba. *Imo ego maneo..* Sy. *Sed certe ſtatim accipies pecuniam.* Ba. *Quemadmodum tu vis. Detur nec ne, non curo amplius. Num urgeo, ut des?* Sy. *Sed ſciſne, amabo, quid facias?* Ba. *Quid?* Sy. *Oportet tranſeas nunc ad ædes Menedemi, & tuus ancillarum comitatus eò traducatur.* Ba. *O ſceleſte, quid moliris?* Sy. *Quæriſne, quid ego moliar? Pecuniam fabrico, quam tibi tradam.* Ba. *Putaſne me eſſe idoneam, quam derideas & fallas?* Sy. *Non ſine cauſſa id ago.* Ba. *Habeone quicquam negotii hîc tecum?* Sy. *Minime: ſed ſolvo mox, tibi quod eſt promiſſum.* Ba. *Eatur, ſi ita eſt, ut dicis.* Sy. *Sequere me hâc parte, Bacchis. Heus Dromo.* Dr. *Quis me appellat?* Sy. *Syrus te vult.* Dr. *Quæ res de novo obtigit?* Sy. *Traduc feſtinanter hinc ad vos omnes ancillas Bacchidis.* Dr. *Quamobrem?* Sy. *Noli quærere: & ipſæ ancillæ ſecum exportent, quæcumque hûc aſportaverunt. Chremes ſperabit impenſas ſibi eſſe diminutas harum diſceſſu muliercularum. certe ſenex Chremes ignorat, quantum damni hoc paulum lucri afferat ei. Tu, Dromo, quod ſcis, diſſimulabis, quaſi neſcias, ſi ſapienter vis agere.* Dr. *Adeo taciturus ea ſum, ut mutum me eſſe dicas.*

ANNOTATIONES.

25 *Næ ille.*] Significat Syrus ſenem Chremetem facilius potuiſſe Bacchidem aliquamdiu alere, quàm decem minis defraudari.

26 *Tu neſcis id, quod ſcis.*] Sic Terentius in Eunucho: *Tu pol, ſi ſapis, quod ſcis, neſcis*, eſt figura dicta Græcè ὀξύμωρον. Compoſita hæc vox ex ὀξὺς, acutus, & μωρὸς, fatuus. Nempe acute dicitur, quod fatue prolatum videtur. ſic Cicero in Bruto: *Eloquentia loqui dedidicit*, & Horatius, Ode 35. lib. I.

Inſanientis dum ſapientiæ
Conſultus erro.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES. SYRUS.

Ch. ITA me Dî amabunt, ut nunc Menedemi vicem
Miſeret me; tantum deveniſſe ad eum mali.
Illancne mulierem alere cum illa familia?
Etſi ſcio, hoſce aliquot dies non ſentiet;
Ita magno deſiderio fuit ei filius!
Verum ubi videbit tantos ſibi ſumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rurſum ut abeat ab ſe filius.
Syrum optume eccum. *Sy.* ceſſo hunc adoriri? *Ch.* Syre. *Sy.* hem.
Quid eſt? te mihi ipſum jam dudum optabam (dari.
Ch. Videre egiſſe jam neſcio quid cum ſene.
Sy. De illo quod dudum? dictum factum reddidi.
Ch. Bonan' fide? *Sy.* bona hercle. *Ch.* non poſſum pati,
Quin tibi caput demulceam. accede huc, Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro iſta re, ac lubens.
Sy. At ſi ſcias, quam ſcite in mentem venerit!
Ch. Vah! gloriare eveniſſe ex ſententia?
Sy. Non hercle vero: verum dico. *Ch.* dic, quid (eſt?
Sy. Tui Clitiphonis eſſe amicam hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxiſſe, ne id tu perſentiſceres.
Ch. Probe. *Sy.* dic ſodes. *Ch.* nimium, inquam. *Sy.* imo ſi ſcias.
Sed porro auſculta quod ſupereſt fallaciæ.
Seſe ipſe dicet tuam vidiſſe filiam;
Sibi complacitam ejus formam, poſtquam aſpexerit;
Hanc cupere uxorem. *Ch.* modóne quæ inventa eſt? *Sy.* eam:
Et quidem jubebit poſci. *Ch.* quam ob rem iſtuc (Syre?
Nam prorſum nihil intelligo. *Sy.* hui, tardus es.
Ch. Fortaſſe. *Sy.* argentum dabitur ei ad nuptias,
Aurum atque veſtem qui, teneſne? *Ch.* comparet?

Ch. *Ita me Dii juvent, ut nunc miſereor incommodi Menedemi; ſcilicet tanta in eum mala cecidiſſe. Itane eſt, ut alenda ſit ei mulier illa (Bacchis) cum tanto ancillarum comitatu? Quamvis non ſum neſcius eum ægrè non laturum per aliquot dies tantum impenſarum onus, adeo deſideravit filium videre: ſed quando cognoſcet tantos ſumptus quotidie faciendos eſſe in domo ſua, idque omnino ultra modum, denuo cupiet ut filius à ſe diſcedat. Ecce hic Syrum opportunè.* Sy. *Quid moror verbis aggredi Chremetem?* Ch. *Syre.* Sy. *Hem, quid eſt? jamdudum deſiderabam te mihi obviam offerri.* Ch. *Videris egiſſe jam neſcio quid cum Menedemo.* Sy. *De illa re, quam longe ante communicaveramus? Ut dixi, ſic effeci.* Ch. *Verene dicis?* Sy. *Per Herculem vere dico.* Ch. *Non poſſum abſtinere ut non tibi caput demulceam, ita mihi places. O Syre, appropinqua ad me: faciam tibi aliquid boni pro iſta aſtutia, idque lubenti animo.* Sy. *Sed ſi ſcires quantum ingenioſe adinvenerim.* Ch. *Vah! in hoc tibi falſo fortaſſe apud me gloriaris, quod res evenerit ut volebas?* Sy. *Non mehercule vero: verum dico.* Ch. *Dic quid hoc eſt?* Sy. *Clinia dixit patri ſuo Menedemo hanc Bacchidem eſſe amicam filii tui Clitiphonis, & ſe eam adduxiſſe ſecum ea de cauſa, ne tu id perciperes.* Ch. *Optime, ſcite inventum.* Sy. *Dic vere amabo.* Ch. *Valde ſcite, inquam.* Sy. *Imò magis ſcite inventum, ſi ſcias. Sed deinde audi quod reliquum eſt aſtutiæ. Ipſe Clinia dicet ſe vidiſſe tuam filiam Antiphilam, ejuſque pulchritudinem ſibi complacuiſſe, ubi primum illam vidit; uxorem ſuam eſſe velle.* Ch. *Diciſne eam quam paulo ante noſtram eſſe reperimus?* Sy. *Eandem: & certe mandabit eam à te in uxorem peti.* Ch. *Cur dicis iſtud, Syre? nam omnino ſermonem tuum non capio.* Sy. *Vah, quam tardi es ingenii, qui verba mea non capias!* Ch. *Fortaſſe id in cauſa eſt.* Sy. *Pecunia dabitur Cliniæ ad nuptias, quâ emat ornamenta aurea, indumenta, mundum & ſupellectilem; intelligiſne?* Ch. *Pecuniam qua emat ſibi talia?*

Sy.

Sy. Idipſum. *Ch.* at ego illi nec do, nec deſpondeo.
Sy. Non? quam ob rem? *Ch.* quam ob rem me rogas? homini. *Sy.* ut lubet.
Non ego in perpetuum dicebam illam illi ut dares,
Verum ut ſimulares. *Ch.* non mea eſt ſimulatio:
Ita tu iſtæc tua miſceto, ne me admiſceas.
Egon' cui daturus non ſim, ut ei deſpondeam?
Sy. Credebam. *Ch.* minime. *Sy.* ſcite poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere juſſeras,
Eo cœpi. *Ch.* credo. *Sy.* cæterum equidem iſtuc, Chreme,
Æqui bonique facio. *Ch.* atqui cum maxume
Volo te dare operam ut fiat, verum alia via.
Sy. Fiat: quæratur aliud. ſed illud quod tibi
Dixi de argento, quod iſta debet Bacchidi,
Id nunc reddendum eſt illi: neque tu ſcilicet
Eò nunc confugies, quid mea? num mihi datum eſt?
Num juſſi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: *jus ſummum ſæpe ſumma eſt malitia.*
Ch. Haud faciam. *Sy.* imo aliis ſi licet, tibi non licet.
Omnes te in lauta & bene parte aucta putant.
Ch. Quin egomet jam ad eam deferam. *Sy.* imo filium
Jube potius. *Ch.* quam ob rem? *Sy.* quia enim in eum ſuſpicio eſt
Tranſlata amoris. *Ch.* qui tum? *Sy.* quia videbitur
Magis veriſimile id eſſe, cum hic illi dabit:
Et ſimul conficiam facilius ego, quod volo.
Ipſe adeo adeſt. abi: effer argentum. *Ch* effero.

Sy. *Idipſum eſt.* Ch. *Sed ego Chremes neque do, neque ſpondeo filiam meam in uxorem.* Sy. *Quare non das?* Ch. *Quare? num id quæris à me? filiam meam dem uxorem juveni huic, qui more fugitivi ſervi patrem reliquit, & qui meretricem amat?* Sy. *Fac ut lubet. Ego non dicebam ut eam illi propriam in manum dares, verùm ut fingeres te daturum.* Ch. *Non eſt meum quid ſimulare: tu miſceto fallacias et technas tuas eo modo, ut non me bis intermiſceas. Viſne ut deſpondeam meam filiam in uxorem ei, cui dare nolo?* Sy. *Credebam te velle id facere.* Ch. *Minime.* Sy. *Id ſubtiliter poterat fieri: & ego ideò verſus ſum hanc technam, quoniam ita inſtanter id jubebas.* Ch. *Credo.* Sy. *Sed certe, here, iſtud æqui bonique cauſa facio.* Ch. *At verò deinde volo te ſummopere conari, ut fallacia intendatur in Menedemum; verum volo id fieri alio modo.* Sy. *Fiat: alius modus excogitetur. ſed illud quod tibi dixi de argento, quod iſta filia tua debet Bacchidi, propterea quòd ei oppignerata fuit, iſtud argentum Bacchidi perſolvendum eſt: neque tu nimium recurres ad id prætextûs, dicendo, Quid mea intereſt? num mihi creditum eſt? num mandavi ut daretur? num anus illa jus habuit dandi filiam meam pignori, me nolente? ô Chremes, verum eſt iſtud, quod vulgò dicitur: Nimius juris rigor ſæpe nimis pugnat cum æquitate.* Ch. *Non confugiam ad eas ſummi juris rationes.* Sy. *Sed ſi juris ille rigor aliis permittitur, tamen non decet te eo uti: quod omnes te numerant inter lautos, et locupletes.* Ch. *Quinimo ego nunc argementum feram ad Bacchidem.* Sy. *Sed potius jube filium id facere.* Ch. *Quare?* Sy. *Certe quia ſuſpicio amoris tranſlata eſt in hunc filium tuum, qui putatur à Menedemo eſſe Bacchidi amator.* Ch. *Quid inde ſequitur, ſi talis putatur?* Sy. *Quia id videbitur eſſe veriſimiliùs, cùm filius tuus dabit illi Bacchidi argentum hoc: et ſimul efficiam minimo negotio id quod incepi; facilius decipiam Menedemum. Certe Clitipho ipſe advenit. ô Chreme, i domum, et argentum profer.* Ch. *Profero.*

ACTUS IV. SCENA VI.

CLITPHO. SYRUS.

Cl. NUlla eſt tam facilis res, quin difficilis ſiet,
Quam invitus facias. vel me hæc deambulatio
Quam non laborioſa ad languorem dedit!
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miſer aliquo extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Ut te quidem omnes Dî Deæ, quantum eſt, Syre,
Cum tuo iſtoc invento cumque incepto perduint!
Hujuſmodi mî res ſemper comminiſcere,
Ubi me excarnufices. *Sy.* i tu hinc quo dignus es.
Quam pene tua me perdidit protervitas!
Cl. Vellem hercle factum; ita meritu'. *Sy.* meritu'? quomodo?
Næ me iſtuc ex te priùs audiſſe gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus jam fui.
Cl. Quid igitur dicam tibi vis? abiiſti: mihi
Amicam adduxti, quam non licitum eſt tangere.
Sy. Jam non ſum iratus. ſed ſcin' ubi nunc ſit tibi
Bacchis? *Cl.* apud nos. *Sy.* non. *Cl.* ubi ergo? *Sy.* apud Cliniam.
Cl. Perii. *Sy.* bono animo es: jam argentum ad eam deferres,
Quod ei es pollicitus. *Cl.* garris. unde? *Sy.* à patre.
Cl. Ludis fortaſſe me. *Sy.* ipſa re experibere.
Cl. Næ ego fortunatus homo ſum. deamo te, Syre.
Sy. Sed pater egreditur. cave, quidquam admiratu' ſis,
Qua cauſſa id fiat: obſecundato in loco:
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

Cl. *Nulla res eſt tam facilis, ut difficilis non videatur, ſi eam contra voluntatem facias. Etiam hæc deambulatio minimè laboris quam me defatigavit & langueſecit! Neque nunc timeo ullam rem magis, quam ut iterum ejiciar hinc in aliquem locum, ne poſſim ire ad amicam. O Syre, utinam omnes Dii Deæque, quotquot ſunt, te perdant cum iſto commento tuo & conſilio? Tu mihi ſemper ex cogitas ejuſmodi res, in quibus me excrucies.* Sy. *Tu ipſe hinc abi in malam rem, ut meruiſti. quam pene tua petulantia ad perniciem adegit me!* Cl. *Per Herculem, vellem id eviniſſe, ita dignus es exitio.* Sy. *Dignus? quâ te cauſa? Certe gaudeo iſtud me convitium à te audiiſſe, antequam pecuniam accipias, quam ſtatim tibi numeraturus eram.* Cl. *Quid igitur vis dicam aliud, cum cauſam aliter dicendi mihi non dederis? hinc diſceſſiſti: adduxiſti mihi amicam, quam non permittatur attractare.* Sy. *Jam non ſum iratus, propter felicem exitum mei incepti. ſed ſciſne ubi nunc ſit amica tua Bacchis?* Cl. *Eſt in domo noſtra.* Sy. *Non eſt.* Cl. *Ubi igitur?* Sy. *Apud Cliniam.* Cl. *Occidi.* Sy. *Animo bono eſto: jam deferes ad eam argentum, quod ei promiſiſti.* Cl. *Nugaris. unde iſtud argentum ſumetur?* Sy. *A patre tuo.* Cl. *Fortaſſe derides me.* Sy. *Experiere ipſo facto.* Cl. *Certe ego ſum homo fortunatus. valde te amo, Syre.* Sy. *Quâ causâ tibi hæc pecunia tradatur, noli quærere; tantum obſequere in tempore. Sed pater tuus domo exit. vide ne tu mirari quicquam videaris, quomodo eveniat quod argentum accipias deferendum ad Bacchidem: obſecundato in loco: facito id quod imperabit: loquere admodum pauca verba, ne ex ſermone tuo ulla ſuſpicio ei oboriatur.*

ACTUS IV. SCENA VII.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. *Ubi nunc eſt Clitipho?* Sy. *Clitipho, dic, Adſum.* Cl. *Hic adſum, tibi morem gerere paratus.* Ch. *Syre, dixiſtine filio meo quæ res eſſet, quare mittam hoc argentum?* Sy. *Dixi pleraque omnia.* Ch. *Cape has decem minas, Clitipho, ac defer ad Bacchidem.* Sy. *Hei, ſtupide, cur ſtas? cur non accipis argentum?* Cl. *Certe dato.* Sy. *Sequere me per hanc viam cito. Tu, Chremes, interea dum ibimus, expectabis nos in hoc loco, donec egredimur: nam nulla eſt cauſa, propter quam longam moram faciamus iſtic, ubi eſt Bacchis.* Ch. *Certe filia mea à me jam habet decem minas, quas æſtimo me dediſſe pro nutrimentis ejus. Alteræ decem minæ conſequentur haſce pro ornamentis corporis. Hæc deinde ornamenta requirent ſibi adjungi duo talenta pro dote. Quam multa iniqua & perverſa fiant his corruptis temporis moribus! ut nimii & ſupervacanei ſumptus in liberis & educandis & elocandis fiant! Aliquis eſt nunc reperiendus mihi ſponſus filiæ, omnibus aliis negotiis prætermiſſis cui dem bona mea parta corporis opera, & mentis induſtria.*

Ch. UBI Clitipho nunc eſt? *Sy.* eccum me, inque. *Cl.* eccum hic tibi.
Ch. Quid rei eſſet, dixti huic? *Sy.* dixi pleraque omnia.
Ch. Cape hoc argentum, ac defer. *Sy.* hei, quid ſtas, lapis?
Quin accipis? *Cl.* cedo ſane. *Sy.* ſequere hac me ocyus.
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil eſt illic, quòd moremur diutius.
Ch. Minas quidem jam decem habet à me filia,
Quas pro alimentis eſſe nunc duco datas.
Haſce ornamentis conſequentur alteræ.
Porro hæc talenta dotis appoſcunt duo.
Quam multa injuſta ac prava fiunt moribus!
Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus eſt
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

ACTUS IV. SCENA VIII.

MENEDEMUS. CHREMES.

Me. *Mi fili, exiſtimo me factum eſſe multò feliciſſimum omnium, qui nunc vivunt, cum cognoſco te ad meliorem mentem rediiſſe.* Ch. *Quantum fallitur arbitrans filiam reſipuiſſe!* Me. *O Chreme, te ipſum quærebam. Serva me, & filium Cliniam, & familiam, quod potes.* Ch. *Dic, quid me vis facere?* Me. *Filiam tuam hodierno die reperiſti.* Ch. *Quid inde ſequitur?* Me. *Clinia cupit hanc filiam tuam ſibi tradi in uxorem.* Ch. *Obſecro, qualis homo es tu?* Me. *Qualis homo ſim?* Ch. *An oblivioni mandaſti ea,*

Me. MUlto omnium nunc me fortunatiſſimum Factum puto eſſe, gnate, cum te intelligo
Reſipiſſe. *Ch.* ut errat! *Me.* te ipſum quærebam, Chreme.
Serva, quod in te eſt, filium, & me, & familiam.
Ch. Cedo, quid vis faciam? *Me.* inveniſti hodie filiam.
Ch. Quid tum? *Me.* hanc uxorem ſibi dari volt Clinia.
Ch. Quæſo, quid tu hominis es? *Me.* quid? *Ch.* jamne oblitus es,

Inter nos quid ſit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? *Me.* ſcio.
Ch. Ea res nunc agitur ipſa. *Me.* quid dixti, Chreme?
Erravi. res acta eſt. quanta de ſpe decidi!
Ch. Imo hæc quidem quæ apud te eſt, Clitiphonis eſt
Amica. *Me.* ita aiunt. *Ch.* Et tu credis? *Me.* omnia.
Ch. Et illum aiunt velle uxorem, ut, cum deſponderis,
Des qui aurum, ac veſtem, atque alia, quæ opus ſunt, comparet.
Me. Id eſt profecto: id amicæ dabitur. *Ch.* ſcilicet
Daturum! *Me.* ah! fruſtra igitur gaviſus ſum miſer.
Quidvis tamen jam malo, quam hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te reſponſum, Chreme,
Ne ſentiat me ſenſiſſe, atque ægre ferat?
Ch. Ægre? nimium illi, Menedeme, indulges. *Me.* ſine:
Inceptum eſt: perfice hoc mihi perpetuum, Chreme.
Ch. Dic conveniſſe; egiſſe te de nuptiis.
Me. Dicam: quid deinde? *Ch.* me facturum eſſe omnia;
Generum placere: poſtremò etiam, ſi voles,
Deſponſam quoque eſſe dicito. *Me.* hem, iſtuc volueram.
Ch. Tanto ocyus te ut poſcat, & tu id, quod cupis,
Quam ocyſſime ut des. *Me.* cupio. *Ch.* næ tu propediem,
Ut iſtam rem video, iſtius obſaturabere.
Sed hæc ut ſunt, cautim & paulatim dabis,
Si ſapies. *Me.* faciam. *Ch.* abi intro: vide, quid poſtulet.
Ego domi ero, ſi quid me voles. *Me.* ſane volo:
Nam te ſcientem faciam, quidquid egero.

quæ collocuti ſumus de fallacia in te per ſervum facienda; ſcilicet ut ficto matrimonio, argentum tibi eriperetur? Me. *Tenco memoria ea, de quibus inter nos convenit.* Ch. *Fallacia iſta nunc ſit, quam tu putas eſſe rem ſeriam.* Me. *O Chreme, quid dixiſti? falſus ſum. ſic res acta eſt, ut decipiar. quanta ſpe privatus ſum!* Ch. *Imo hæc Bacchis, quæ eſt in ædibus tuis, eſt amica Cliphonis.* Me. *Sic dicunt filius, & ſervi.* Ch. *Et tu credis?* Me. *Credo.* Ch. *Et illi ſervi dicunt illum filium tuum Cliniam petére ſibi uxorem; ut ubi filiam meam in matrimonium illi promiſerim, ei tradas pecuniam, quâ coëmat ornamenta aurea, ac veſtimenta, atque alium ornatum qui ad nuptias requiritur.* Me. *Certe ita res ſe habet: id argentum dabitur amicæ Bacchidi.* Ch. *Scilicet credas eum daturum!* Me. *Vah! igitur ego miſer fruſtra lætatus ſum, exiſtimans filium reſipuiſſe. tamen malo quidvis mihi perire, quam filium. Quid referam filio nunc te mihi reſpondiſſe, Chreme, ne filius intelligat me intellexiſſe fallaciam, idque moleſte ferat?* Ch. *Moleſte ferat? O Menedeme, nimium illi permittis.* Me. *Sine, jam incepi ei indulgere: perfice, ô Chreme, ut perpetuò id mihi liceat.* Ch. *Dic illi te me adiiſſe; & mecum de nuptiis contrahendis egiſſe.* Me. *Dicam: quid poſtea?* Ch. *Dic me eſſe facturum omnia, quæ petit; dic quoque gratum eſſe mihi, eum mihi generum fieri: poſtremo ſi voles, dicito filiam meam à me ipſi deſponſam eſſe.* Me. *Filiam tuam ipſi eſſe deſponſam? hem, cupiebam te hæc dicere, ut ei renunciarem.* Ch. *Dic illi iſta, ut tantò citiùs à te pecuniam petat, & tu illi quam citiſſime quod cupis illi dare, largiaris.* Me. *Cupio dari, quodcumque poſcet.* Ch. *Certo ut conſidero ſumptum, quem es facturus brevi, te ſatias capiet iſtius filii. Sed, ita ut hæ res ſe habent, ſi ſapienter vis te genere, dabis argentum cum omni cautela & minutim.* Me. *Ita faciam.* Ch. *Abi domum tuam: vide quid petat. ego manebo domi, ſi quid voles me facere.* Me. *Sane volo: nam nihil faciam quicquam niſi ex tuo conſilio.*

ACTUS V. SCENA I.

Menedemus. Chremes.

Me. EGO, me non tam aſtutum neque ita perſpicacem eſſe, id ſcio:
Sed hic adjutor meus & monitor & præmonſtrator Chremes
Hoc mihi præſtat. In me quidvis harum rerum convenit,
Quæ ſunt dictæ in ſtultum, caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus:
In illum nil poteſt: exſuperat ejus ſtultitia omnia hæc.
Ch. Ohe, jam deſine Deos, uxor, gratulando obtundere,
Tuam eſſe inventam gnatam; niſi illos tuo ex ingenio judicas,
Ut nil credas intelligere, niſi idem dictum eſt centies.
Sed interim quid illic gnatus ceſſat cum Syro?
Me. Quos ais homines, Chreme, ceſſare? *Ch.* hem, Menedeme, advenis?
Dic mihi, Cliniæ, quæ dixi, nunciaſtin'? *Me.* omnia.
Ch. Quid ait? *Me.* Gaudere adeo occepit, quaſi qui cupiunt nuptias.
Ch. Ha, ha, he. *Me.* Quid riſiſti? *Ch.* ſervi venere in mentem Syri
Calliditates. *Me.* itane? *Ch.* voltus quoque hominum fingit ſcelus.
Me. Gnatus quod ſe aſſimulat lætum, id dicis? *Ch.* id. *Me.* idem iſtuc mihi
Venit in mentem. *Ch.* veterator. *Me.* magi' ſi magi' noris, putes
Ita rem eſſe. *Ch.* ain' tu? *Me.* quin tu auſculta. *Ch.* mane: prius hoc ſcire expeto,
Quid perdideris: nam ubi deſponſam nuntiaſti filio,
Continuo injeciſſe verba tibi, Dromonem ſcilicet,
Sponſæ veſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe; argentum ut dares.

Me. Certe ſcio me non eſſe tam callidum, neque ita circumſpectum: ſed hic Chremes auxiliator meus & conſiliarius & præceptor in hoc me anteit. Omnia quæ dicuntur in ſtultum, in me concurrunt, caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus: in illum nequaquam: nam ejus vecordia excedit hæc omnia. Ch. *Ohe uxor, ceſſa tædio & moleſtia Deos afficere toties gratias agendo; niſi illos ex tua natura æſtimes, ut tibi perſuadeas nihil illos percipere, niſi eadem centies eis dixeris. Sed interea cur Clitipho moratur tamdiu cum Syro apud Menedemum?* Me. *O Chremes, quos homines dicis morari tamdiu?* Ch. *O Menedeme, ergo hic ades? dic mihi, retuliſtine Cliniæ quæ tibi reſpondi?* Me. *Omnia.* Ch. *Quid dixit?* Me. *Incepit lætari, tanquam illi qui volunt cupide uxorem habere.* Ch. *Ha, ha, he.* Me. *Quid riſiſti?* Ch. *Aſtutiæ Syri venerunt mihi in memoriam.* Me. *Itane eſt?* Ch. *Etiam ſceleſtus ille format & docet homines vultus componere ad ſimulandum quemlibet habitum.* Me. *An hoc ais, quod filius Clinia fingit ſe eſſe lætum?* Ch. *Scilicet.* Me. *Ejuſdem rei memini.* Ch. *Syrus eſt veteranus in aſtutia & fallaciis.* Me. *Magis id verum eſſe, ſi eum magis cognoſcas, exiſtimes.* Ch. *Itane eſt, ut dicis?* Me. *Quin tu auſculta.* Ch. *Siſte paululum: prius audire cupio quid perdideris per ejus technam & fallaciam: nam poſtquam nunciaſti filio tuo filiam meam Antiphilam illi in uxorem à me promiſſam, nonne verum eſt Dromonem dixiſſe tibi illicò neceſſe eſſe, ut dares ſponſæ filii veſtimenta, ornamenta aurea, pediſſequas, ſervas, argentum?*

Me. Non

Me. Non. *Ch*. quid non? *Me*. non, inquam. *Ch*. neque ipſe gnatus? *Me*. Nil prorſus, Chreme,
Magis unum etiam inſtare, ut hodie conficerent nuptiæ.
Ch. Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quidquam? *Me*. nihil.
Ch. Quamobrem? *Me*. Neſcio equidem: ſed te miror, qui alia tam plane ſcias.
Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,
Ut ne paululum quidem ſuboleat amicam eſſe hanc Cliniæ.
Ch. Quid ais? *Me* mitto jam oſculari, atque amplexari: id nil puto.
Ch. Quid eſt, quod amplius ſimuletur? *Me*. vah! *Ch*. quid eſt? *Me*. audi modo.
Eſt mihi ultimis conclave in ædibus quoddam retro;
Huc eſt intro latus lectus; veſtimentis ſtratus eſt.
Ch. Quid, poſtquam hoc eſt factum? *Me*. dictum factum, huc abiit Clitipho.
Ch. Solus? *Me*. ſolus. *Ch*. timeo. *Me*. Bacchis conſecuta eſt illico.
Ch. Sola? *Me*. ſola. *Ch*. perii. *Me*. ubi abiere intro, operuere oſtium. *Ch*. hem!
Clinia hæc fieri videbat? *Me*. quid ni? unà mecum ſimul.
Ch. Filii eſt amica Bacchis, Menedeme: occidi.
Me. Quamobrem? *Ch*. decem dierum vix mî eſt familia.
Me. Quid? iſtuc times, quod operam amico dat ſuo?
Ch. Imo quod amicæ. *Me*. ſi dat. *Ch*. an dubium id tibi eſt? (putas,
Quenquamne animo tam communi eſſe, aut leni
Qui ſe vidente amicam patiatur ſuam? *Me*. ha, ha, he:
Quidni? quo verba facilius dentur mihi.
Ch. Derides? merito mihi nunc ego ſuccenſeo.
Quot res dedere, ubi poſſem perſentiſcere.
Ni eſſem lapis? quæ vidi! væ miſero mihi!

Me. *Nihil mihi quidquam horum dixit.* Ch. *Quid non dixit?* Me. *Nihil, inquam, quidquam ſimile dixit.* Ch. *Neque ipſe filius?* Me. *Nihil prorſus, ſed potius urgebat ſolummodo, ut hodierno die nuptiæ celebrarentur.* Ch. *Mira refers. quid Syrus ſervus meus? nihilne etiam quidquam petiit?* Me. *Nihil.* Ch. *Cur nihil petiit?* Me. *Hoc ego quidem ignoro: ſed te illud neſcire valde miror, qui tam clare & perſpicuè res alias ſcias. Ille idem Syrus informavit etiam mirum in modum filium, adeò ut ne tantillum quidem ſentiat quiſquam amorem Cliniæ erga Bacchidem.* Ch. *Quid ais?* Me. *Nunc omitto oſculationes atque amplexus Clitiphonis & Bacchidis: hæc nihil reputo.* Ch. *Quid eſt quod amplius ſimulari poſſit, ubi ventum eſt ad oſcula, & amplexus?* Me. *Vah!* Ch. *Quid eſt?* Me. *Auſculta nunc mihi. Eſt quoddam cubiculum ſecretum in interiori parte domus meæ; lectus portatus eſt intrò in iſtud cubiculum; paratus eſt, & ornatus eſt ſtragulis.* Ch. *Poſtquam hoc factum eſt, quid conſecutum?* Me. *Dicto citius, Clitipho in conclave ſe conjecit.* Ch. *Solus?* Me. *Solus.* Ch. *timeo.* Me. *Bacchis illicò eodem abiit poſt illum.* Ch. *Sola?* Me. *Sola.* Ch. *Perditus ſum.* Me. *Poſtquam introierunt clauſerunt januam.* Ch. *Hem! Clinia hæc intuebatur?* Me. *Cur non intuitus eſſet? mecum ſimul una intuebatur.* Ch. *O Menedeme Bacchis eſt amica filii Clitiphonis: perii.* Me. *Quamobrem?* Ch. *Vix habeo rem familiarem ad decem dies.* Me. *Quid? an times iſtud, quod inſervit Clinia amico?* Ch. *Quin potius timeo, quod amicæ inſervit.* M. *Si verum eſt, quod amicæ inſervit.* Ch. *An de hoc dubitas? aliquemne putas eſſe animo ita benevolo & commodo, ut ferat amicam ſeorſum abduci in conſpectu ſuo?* Me. *Ha, ha, he: quare non id fiat ab his? ut facilius decipiar.* Ch. *Me ludis? Jure mihi nunc iraſcor. Quot ſigna hujus mali mihi data ſunt, ex quibus poſſem percipere ea, quæ adverſus me facta ſunt ab illis, niſi eſſem ſtupidior lapide? ô quæ aſpexi! væ miſero mihi!*

ANNOTATIO.

28 Me. *Vah!*] Hac interjectione *Vah* Menedemus ſignificat multo plura eſſe ignota Chremeti.

At næ illud haud inultum, ſi vivo, ferent:
Nam jam. *Me.* non tu te cohibes? non te reſpicis?
Non tibi ego exempli ſatis ſum? *Ch.* præ iracundia,
Menedeme, non ſum apud me. *Me.* téne iſtuc (loqui?
Nonne id flagitium eſt, te aliis conſilium dare,
Foris ſapere, tibi non poſſe te auxiliarier?
Ch. Quid faciam? *Me.* id, quod me feciſſe aiebas parum:
Fac te patrem eſſe ſentiat: fac ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poſcere;
Ne quam aliam quærat copiam, ac te deſerat.
Ch. Imo abeat multò malo quovis gentium,
Quam hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam ſi illi pergo ſuppeditare ſumptibus,
Menedeme, mihi illæc vere ad raſtros res redit.
Me. Quot incommoda tibi in hac re capies, niſi caves?
Difficilem oſtendes te eſſe, & ignoſces tamen
Poſt, & id ingratum. *Ch.* ah! neſcis quàm doleam. *Me.* ut lubet.
Quid hoc, quod volo—, ut illa nubat noſtro? niſi quid eſt.
Quod malis. *Ch.* imò & gener & affines placent.
Me. Quid dotis dicam te dixiſſe filio?
Quid obticuiſti? *Ch.* dotis? *Me.* ita dico. *Ch.* ah! *Me.* Chreme,
Ne quid vereare, ſi eſt minu': nil dos nos movet.
Ch. Duo talenta pro re noſtra ego eſſe decrevi ſatis:
Sed ita dictu opu' eſt, ſi me vis ſalvom eſſe, & rem & filium,
Me mea omnia bona doti dixiſſe illi. *Me.* quam rem agis?

Sed certe non ferent hoc facinus impunitum, ſi vita ſuppetit: nam jam. Me. *Tu non te moderaris? tu non habes rationem prudentiæ tuæ? non ego ſum ſufficiens exemplum tibi?* Ch. *O Menedeme, non ſum mei compos, adeo ſum ira commotus.* Me. *Decetne te iſtud loqui? nonne id reprehenſione dignum, te aliis conſulere, in alienis rebus ſapientem eſſe, & te non poſſe tibi opem ferre & moderari?* Ch. *Quid agam?* Me. *Id quod me dicebas non ſufficienter egiſſe in filium: fac ut tuus filius experiatur te eſſe patrem ipſius: ita ut committere audeat tibi omnia conſilia, abs te petere, & poſtulare; ne aliunde habendi, quæ cupit, facultatem inveniat, ac te relinquat.* Ch. *Quin potius diſcedat quocunque volet, quam hic manens deducat me ad egeſtatem per nequitiam ac libidinem: nam, ô Menedeme, ſi perſeverem illi ſubminiſtrare impenſas ad fovendam meretricem, mihi res familiaris eo redigetur, ut rem ruſticam facere, fodere & arare terram cogar, ſicut tu feciſti.* Me. *Quot moleſtias capies in hac re, niſi tibi conſulis? tu te præbebis moroſum & durum filio, & tamen illi veniam condonabis poſtea, & ingratus erit filius; nullam gratiam veniæ habebit tibi.* Ch. *Ah! non noviſti quanto dolore ſim affectus.* Me. *Doleas ergo quantum libuerit tibi. Verum num fieri tandem vis hoc, quod poſco; ut filius meus ducat uxorem tuam filiam? niſi quid aliud eſt, quod tu præoptes.* Ch. *Imo & Clinia futurus gener & affinitas ejus mihi ſunt grata & accepta.* Me. *Quam dotem nunciabo filio meo te dixiſſe? cur taces?* Ch. *Quam dotem dicere velim filiæ?* Me. *Id quæro.* Ch. *Ah!* Me. *Nihil timeas etiamſi modicam dixeris: non dos nos ducit.* Ch. *Ego decrevi duo talenta ſufficere pro ratione noſtrorum bonorum: ſed ſi vis me eſſe ſalvum, & rem meam, & filium meum, opus eſt ut dicatur me doti conſtituiſſe omnem meam ſubſtantiam.* Me. *Quid agis?*

ANNOTATIONES.

64 *Quid dotis dicam te dixiſſe?*] *Dicere dotem, & promittere dotem*, differunt in antiquorum Juriſconſultorum libris. Dicere dotem, eſt certis verbis promittere, nulla interrogatione vel ſtipulatione præcedente: promittere dotem, eſt cum ſtipulatione promittere. Dotis dictione tres ſolum perſonæ obligari poterant, ſcilicet, mulier ipſa, debitor ejus, & pater.

65 *Quid obticuiſti?*] Ita dixit, quaſi puderet Chremetem dicere, quòd parva dos videretur; nam tacemus conſilia, reticemus dolores, obticemus quorum nos pudet.

Ch. Id

Ch. Id mirari te ſimulato, & illum hoc rogitato ſimul,
Quamobrem id faciam. *Me.* quin ego vero, quamobrem id facias, neſcio.
Ch. Egone? ut illius animum, qui nunc luxuria & laſcivia
Diffluit, retundam, redigam ut quo ſe vortat, neſciat.
Me. Quid agis? *Ch.* mitte: ſine me in hac re gerere mihi morem. *Me.* ſino:
Itane vis? *Ch.* ita. *Me.* fiat. *Ch.* age jam, uxorem ut accerſat, paret
Se. hic ita, ut liberos eſt æquom, dictis confutabitur.
Sed Syrum. *Me.* quid eum? *Ch.* egone? ſi vivo, adeo exornatum dabo,
Adeo depexum, ut, dum vivat, meminerit ſemper mei:
Qui ſibi me pro ridiculo ac delectamento putat.
Non, ita me Dî ament, auderet facere hæc viduæ mulieri,
Quæ in me fecit.

Ch. *Fingito te mirari quamobrem id faciam, & ſimul quærito ab illo (filio Clitiphone) quam putet eſſe hujus rei cauſam.* Me. *Quinimo, certe egomet ignoro, cur illud agas.* Ch. *Cur ego id agam? ut reprimam illius mentem, qui diſſolutus eſt libidine & petulantia, & deducam in eum ſtatum, ut neſciat in quam partem ſe vertat.* Me. *Quid facis?* Ch. *Omitte, ac permitte ſatisfacere animo meo in hac re.* Me. *Non impedio: viſne ut ita fiat?* Ch. *Ita volo.* Me. *Fiat.* Ch. *Age, ut jam Clinia accerſat Antiphilam, præparet ſe ad nuptias, hic (Clitipho) ita verbis convictus objurgabitur, ut juſtum eſt reprehendi liberos à parentibus. Sed Syrum puniam ſupplicio quo dignus eſt.* Me. *Cur illum punies?* Ch. *Quæriſne? ſi vita ſupereſt, ita illum excultum, politum, & comptum dabo, ut mei ſemper recordaturus ſit: qui Syrus putat me eſſe dignum, quem ludibrio habeat & fallat. Dii ita mihi ſint propitii; ille Syrus non auderet facere viduæ mulierculæ ludos & technas, quas mihi fecit.*

ACTUS V. SCENA II.

CLITIPHO. MENEDEMUS. CHREMES. SYRUS.

Cl. ITane tandem, quæſo, eſt, Menedeme, ut pater
Tam in brevi ſpatio omnem de me ejecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum ſceleris admiſi miſer?
Vulgo id faciunt. *Me.* ſcio tibi eſſe hoc gravius multo ac durius,
Cui fit; verum ego haud minus ægre patior. id quî neſcio,
Nec rationem capio, niſi quod tibi bene ex animo volo. *Cl.* hîc
Patrem adſtare aiebas? *Me.* eccum. *Ch.* quid me incuſas, Clitipho?
Quidquid ego hujus feci, tibi proſpexi & ſtultitiæ tuæ.
Ubi te vidi animo eſſe omiſſo, &, ſuavia in præ(ſentiâ

Cl. *O Menedeme, rogo, itane tandem pater expulit animo omnem paternam benevolentiam in tam parvo tempore? propter quod delictum? quod tam grave ſcelus ego infelix commiſi? æquales mei facere ſolent, quod ego feci.* Me. *Scio hoc tibi, cui fit, eſſe moleſtius & acerbius multò quam ulli alii; ſed ego id fero non minus moleſtè tui cauſâ. id quomodo neſcio, nec cauſam, cur doleam, intelligo, niſi quod tibi cupio quævis omnia.* Cl. *Dicebas hîc patrem meum prope eſſe?* Me. *Ecce eum.* Ch. *O Clitipho, quid me culpas? quidquid in hac re feci, ut providerem tibi & tuæ inſaniæ, id factum eſt. Poſtquam te cognovi eſſe deſidem & ignavum, & reputare ea eſſe præcipua,*

Quæ

Quæ eſſent, prima habere, neque conſulere in longitudinem ;
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc poſſes perdere.
Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,
Abii ad proxumos tibi qui erant ; eis commiſi, & credidi.
Ibi tuæ ſtultitiæ ſemper erit præſidium, Clitipho ;
Victus, veſtitus, quo in tectum te receptes. *Cl.* hei mihi !
Ch. Satius eſt, quam, te ipſo hærede, hæc poſſidere Bacchidem.
Sy. Diſperii : ſceleſtus quantas turbas concivi inſciens ?
Cl. Emori cupio. *Ch.* prius quæſo diſce, quid ſit vivere.
Ubi ſcies, ſi diſplicebit vita, tum iſtoc utitor.
Sy. Here, licetne ? *Ch.* loquere. *Sy.* at tuto ? *Ch.* loquere. *Sy.* quæ iſta eſt pravitas,
Quæve amentia eſt, quod peccavi ego, id obeſſe huic ? *Ch.* ilicet.
Ne te admiſce : nemo accuſat, Syre, te ; nec tu aram tibi,
Neque precatorem pararis. *Sy.* quid agis ? *Ch.* nil ſuccenſeo,
Nec tibi, nec huic ; nec vos eſt æquum, quod facio, mihi.
Sy. Abiit : vah ! rogaſſe vellem. *Cl.* quid, Syre ? *Sy.* unde mihi peterem cibum :
Ita nos alienavit. tibi jam eſſe ad ſororem intelligo.
Cl. Adeon' rem rediiſſe, ut periculum etiam fame mihi ſit, Syre ?
Sy. Modo liceat vivere, ſpes eſt. *Cl.* quæ ? *Sy.* nos eſurituros ſatis.
Cl. Irrides in re tanta, neque me quidquam conſilio adjuvas ?
Sy. Imo & ibi nunc ſum, & uſque dudum id egi, dum loquitur pater :
Et, quantum ego intelligere poſſum. *Cl.* quid ? *Sy.* non abierit longius.
Cl. Quid eſt ergo ? *Sy.* ſic eſt, non eſſe horum te, arbitror. *Cl.* quid iſtuc, Syre ?

quæ tibi dulcia & jucunda ſunt in tempore præſenti, neque providere longe in futurum ; inveni modum, ut neque tu indigeres neceſſariis, neque poſſes abſumere hæc mea bona. Poſtquàm tibi, cui debui primo hæredi, non potui propter tuos mores mea bona donare, converti me ad conſanguinitate tibi proximos, nempe ad ſororem : eorum fidei commendavi, ô Clitipho, illa bona. apud eos quoddam perfugium, atque auxilium habebis ſemper tuæ ſtultitiæ ; victum, veſtitum & tectum, quò te recipias. Cl. *Hei mihi !* Ch. *Melius eſt ita me diſpoſuiſſe de bonis meis, quam Bacchidem hæc habere : quod fieret, ſi tu eſſes mihi hæres.* Sy. *Diſperii : quantos motus ego ſceleſtus excitavi imprudens ?* Cl. *Mortem omnino deſidero.* Ch. *Obſecro, diſce primò quid ſit cum virtute & ratione vivere. Poſtquam didiceris, ſi vitæ pertæſus fueris, tunc utitor hoc ſermone.* Sy. *An permittis mihi te alloqui ?* Ch. *Loquere.* Sy. *At licetne loqui ſine periculo ?* Ch. *Loquere.* Sy. *Quæ eſt iſta perverſitas, vel quæ eſt iſta mentis inſania, id nocere huic filio tuo, quod peccatum commiſi ?* Ch. *Ilicet ; actum eſt ; quod conſtitui perficietur. noli te in hoc negotio interponere : ô Syre, nemo accuſat te ; noli tibi quærere aſylum, nec deprecatorem.* Sy. *Quid agis ?* Ch. *Non indignor, neque ulla tibi minitor, neque Clitiphoni ; nec juſtum eſt vos viciſſim mihi iraſci de eo, quod facio.* Sy. *Diſceſſes : ac vellem eum interrogaſſe.* Cl. *Quid ?* Sy. *Unde mihi cibus dabitur : ita abdicavit nos. nunc video te victum habere apud ſororem, quam hæredem ſibi conſtituit.* Cl. *Adeone id verum eſt fortunam meam redactam eſſe in eum ſtatum, ut periculum ſubeam fame pereundi ?* Sy. *Dummodo permittatur nobis frui vita, ſpes eſt.* Cl. *Quænam ſpes relicta eſt.* Sy. *Spes eſt fore, ut non mediocriter eſurie premamur.* Cl. *Rides in re tam ſeria & miſera, neque aliquantulum conſilio mihi ſuccurris ?* Sy. *Imo, & nunc præſto ſum tibi adjutor, & ſemper adhuc fui, etiam dum pater loquebatur tecum : & quantum conjicere poſſum.* Cl. *Quid eſt ?* Sy. *Non diu pater abſens futurus eſt.* Cl. *Ergò quid eſt ?* Sy. *Ita res ſe habet, opinor, te non eſſe filium horum Chremetis & Soſtratæ.* Cl. *O Syre, cur dicis iſtud ?*

Satin'

Satin' ſanus es? *Sy.* ego dicam, quod mî in mentem: tu dijudica.
Dum iſtis fuiſti ſolus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior eſſet, te indulgebant; tibi dabant: nunc filia
Poſtquam eſt inventa vera, inventa eſt cauſſa, qua te expellerent.
Cl. Eſt veriſimile. *Sy.* an tu ob peccatum hoc eſſe illum iratum putas?
Cl. Non arbitror. *Sy.* nunc aliud ſpecta: matres omnes filiis
In peccato adjutrices, auxilio in paterna injuria
Solent eſſe: id non fit. *Cl.* verum dicis: quid ergo nunc faciam, Syre?
Sy. Suſpicionem iſtam ex illis quære: rem profer palam.
Si non eſt verum, ad miſericordiam ambos adduces cito, aut
Scibis cujus ſis. *Cl.* recte ſuades: faciam. *Sy.* ſat hoc recte mihi in
Mentem venit: namque adoleſcens quam minima in ſpe ſitus erit,
Tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.
Etiam haud ſcio an uxorem ducat, ac Syro nil gratiæ.
Quid hoc autem? ſenex exit foras: ego fugio: adhuc quod factum eſt
Miror, non juſſiſſe illicò me arripi; ad Menedemum hinc pergam: eum
Precatorem mihi paro: ſeni noſtro fidei nihil habeo.

ſatiſne mentis compos es? Sy. *Ego dicam quod menti occurrit: tu arbitrare. Quamdiu parentibus unicus eſſe exiſtimatus es, quamdiu nulla fuit illis major & propinquior voluptas quàm in te tibi favebant & faciles erant; tibi largè dabant: nunc poſtquam Antiphila filia reperta eſt, occaſio eſt reperta, propter quam te ejicerent.* Cl. *Quod ais probabile eſt.* Sy. *Anſopinaris illum indignatum eſſe ob hoc flagitium; quod ſcivit te Bacchidem amare?* Cl. *Non opinor.* Sy. *Nunc conſidera aliam rem: omnes matres ut plurimùm ſunt auxiliatrices filiis ſuis, cùm peccaverunt, & opem iis ferunt, quando pater in eos inique agit: nunc vides matrem tuam minime te adjuvare.* Cl. *Dicis verum: quod ergo, Syre, mihi nunc agendum eſt?* Sy. *Quære ab illis id quod ſuſpicaris; an ſis eorum filius, necne: dic illis plane, quare adductus ſis in eam ſuſpicionem. Si id falsò ſuſpicaris, ſtatim adduces eos ad miſerendum tui: aut ſi verum eſt te non eſſe eorum filium, ſcies ex eorum relatu cujus ſis.* Cl. *Bene mihi conſulis, quod ſuades faciam.* Sy. *Satis commode hæc cogitatio mentem ſubiit, mihique valde iſtud conſilium placet: namque juvenis quantò minus ſpes ſe habere ſimulabit, fore ut pro filio admittatur; tanto facilius pacem inibit, cum bono patre his conditionibus quas dare voluerit filius. Et fortaſſe continget ut Clitipho uxorem ducat; nihil tamen gratiæ habeatur Syro. Quid autem eſt hoc? Chremes egreditur: ego fuga mihi conſulo: miror eum non imperaſſe adhuc me comprehendi: perfugiam ad Menedemum, comparabo eum mihi interceſſorem: non fido ſeni noſtro Chremeti.*

ACTUS V. SCENA III.

SOSTRATA. CHREMES.

So. PRofecto, niſi caves tu homo, aliquid gnato conficies mali:
Idque adeo miror, quî tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem, mi vir. *Ch.* oh pergin' mulier eſſe? nullamne ego

So. *Certe, niſi provides tu homo, aliquod malum procurabis filio: & valde miror, mi conjux, quo pacto quicquam tam abſurdum potueris in animum inducere.* Ch. *Oh, perſeveraſne mulier moleſta eſſe? Nullamne*

Rem unquam volui, quin tu in ea re mihi advorſatrix fueris, Soſtrata? at
Si rogitem jam, quid eſt quod peccem, aut quamobrem id faciam, neſcias;
In qua re nunc tam confidenter reſtas, ſtulta! *So.* ego neſcio?
Ch. Imo ſcis, potius quam quidem redeat ad integrum eadem oratio.
So. Oh, iniquos es, qui me tacere de re tanta poſtules.
Ch. Non poſtulo: jam loquere: nihilo minus ego hoc faciam tamen.
So. Facies? *Ch.* verum. *So.* non vides, quantum mali ex ea re excites?
Subditum ſe ſuſpicatur. *Ch.* ſubditum! ain' tu? *So.* certe inquam, mi vir.
Ch. Confitere tuum non eſſe. *So.* au, obſecro te, iſtuc inimicis ſiet
Egon' confitear meum non eſſe filium, qui ſit meus?
Ch. Quid? metuis ne non, cum velis, convincas eſſe illum tuum?
So. Quod filia eſt inventa? *Ch.* non: ſed, quod magi' credendum ſiet,
Id Quod eſt conſimilis moribus,
Facile convinces ex te natum: nam tui ſimilis eſt probe:
Nam illi nihil vitii eſt relictum, quin ſit & idem tibi:
Tum præterea talem, niſi tu, nulla pareret filium.
Sed ipſe egreditur: quam ſeverus! rem, cum videas, cenſeas.

unquam rem volui, ut non mihi contraria fueris? Sed ſi nunc ego te interrogem quid eſt, in quo errem, aut quare id faciam, neſcias reſpondere; in qua re nunc tam audacter reſiſtis mihi, ô fatua! So. *Ego ignoro ſcilicet?* Ch. *Quin vero malo fateri te ſcire, & intelligere quid velim dicere, quàm me de eadem re ſermonem redintegrare.* So. *Quin verò nullam æquitatis rationem habes, qui velis me ſilere de re tanti momenti, in qua agitur de pernicie filii.* Ch. *Non peto ut ſileas: jam loquere quantum voles: nihilo minus exequar quod inſtitui.* So. *Exequeris?* Ch. *Verum dico.* So. *Non conſideras, quantum mali moveas ex hac re, exhæreditatione filii? ipſe filius in ſuſpicionem venit ſe eſſe ſuppoſitum, non verum filium.* Ch. *Se eſſe ſuppoſitum opinatur?* So. *Certe, mi conjux.* Ch. *Fatere non eſſe filium tuum.* So. *Au, rogo te, iſtud eveniat inimicis noſtris. Egone dicam hunc non eſſe filium meum, qui ſit meus?* Ch. *Quid? an vereris, ne non poſſis cum volueris probare in judicio illum eſſe filium tuum?* So. *Ideone quod filia eſt reperta, hunc ſimiliter meum eſſe filium probare poſſim?* Ch. *Non propter hoc dico: ſed propter aliud quod magis fide dignum eſt, quia nempe tibi moribus eſt per ſimilis; idcircò facili probatione convinces eum te peperiſſe: nam ipſe eſt tibi ſimillimus: nullum vitium illi relictum eſt, quod non & in te appareat: præterea nulla fœmina partu ederet filium ejuſmodi, niſi tu. Sed ipſe Clitipho exit: quam gravis & ſerius! Si rei veritatem cognoſcas; tunc judices de ejus moribus quales ſint, an revera ſit ſeverus & gravis.*

ACTUS V. SCENA IV.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

Cl. SI unquam ullam fuit tempus, mater, cum ego voluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate, obſecro
Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miſereſcat mei;
Quod peto, & velo, parenteis meos ut commonſtres mihi.

Cl. *O Mater, ſi unquam fuit tempus ullum, in quo tibi fui delectationi, appellatus filius tuus, te volente me talem credi, quæſo ut recorderis illius temporis, atque ut te miſericordia mei egeni te moveat; quoniam poſco, & cupio, ut indices mihi veros meos parentes.*

So. Ob-

So. Obſecro, mi gnate, ne iſtuc in animum inducas tuum,
Alienum eſſe te. *Cl.* ſum. *So.* miſeram me! hoccine quæſiſti, obſecro?
Ita mihi atque huic ſis ſuperſtes, ut ex me atque ex hoc natus es:
Et cave poſthac, ſi me amas, unquam iſtuc verbum ex te audiam. *Ch.* at
Ego, ſi me metuis, mores cave in te eſſe iſtos ſentiam.
Cl. Quos? *Ch.* ſi ſcire vis, ego dicam: gerro, iners, fraus, helluo,
Ganeo, damnoſus: crede, & noſtrum te eſſe credito.
Cl. Non ſunt hæc parentis dicta. *Ch.* non, ſi ex capite ſis meo
Natus, item ut aiunt Minervam eſſe ex Jove, eâ cauſſâ magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.
So. Dî iſtæc. *Ch.* Deos neſcio: ego, quod potero, enitar ſedulo.
Quæris id, quod habes, parentes: quod abeſt, non quæris; patri
Quomodo obſequare, & ſerves quod labore invenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Diſcere, hac preſente, verbum turpe; at te id nullo modo
Facere puduit. *Cl.* eheu quàm ego nunc totus diſpliceo mihi!
Quàm pudet! neque, quod principium incipiam ad placandum, ſcio.

So. *Fili mi, rogo ne iſtud tibi perſuadeas, te eſſe ſuppoſitum & falſum filium.* Cl. *Sum.* So. *O me infelicem! an hoc, amabo, quærere potuiſti? ita mihi ac Chremeti ſupervivas, ut ex me matre, atque hoc patre genitus es: & vide, ſi me amas, ut nunquam iſta proferas.* Ch. *Sed ſi me times, cave ne intelligam iſtos mores malos ineſſe tibi.* Cl. *Quos mores?* Ch. *Si vis ſcire, ego exponam: cave ne ſis nugator, ineptus, ignavus, ſine arte & induſtria, fraudulentus, vorax, bonorum conſumptor, ſcortator, pernicioſus tuis parentibus (ut qui à me decem minas Bacchidi per ſervum extorſiſti) crede meis præceptis, & ita credito te eſſe noſtrum filium.* Cl. *Talia verba contumelioſa nunquam procedunt ab eo qui verus eſt pater.* Ch. *Non patiar me notari infamia propter tuam nequitiam, eâ cauſâ quia ſis filius meus; etiamſi ex meo capite ortus fueris, ſimiliter ut poëtæ ſingunt Palladem eſſe natam ex Jove.* So. *Dii iſtud probibeant, te fieri infamem propter filium.* Ch. *Neſcio an Dii probibituri ſint: cavebo ego diligenter ne fiam, quantum potero. Tu quæris id, quod habes, nempe parentes: non id, quod abeſt tibi, videlicet quomodo complaceas patri; & conſerves id boni, quod pater acquiſivit multo labore. Non erubuiſti adducere mihi ante conſpectum meum per fraudem & mendacia eam, quam ut infamem pudet me nominare coram matre tua, ſingendo eam eſſe amicam Cliniæ: at te non puduit facere rem flagitioſam & turpem.* Cl. *Eheu quantum me nunc mei tædet! quantum me pudet id feciſſe! neque ſcio unde incipiam, ut patrem iratum leniam, & placitum reddam.*

ACTUS V. SCENA V.

MENEDEMUS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Me. ENimvero Chremes nimis graviter cruciat adoleſcentulum,
Nimiſque inhumane: exeo ergo, ut pacem conciliem. optume
Ipſos video. *Ch.* ehem, Menedeme, cur non acceſſi jubes

Me. *Profecto Chremes nimis acerbè, nimiſque inhumanè objurgando vexat adoleſcentem Clitiphonem: ergo egredior ad eos, ut pacem inter eos componam. video ipſos opportune.* Ch. *Ehem, Menedeme, cur non mandas advocari*

Filiam,

Filiam, & quod dotis dixi, firmas? *So.* mi vir, te obſecro
Ne facias. *Cl.* pater, obſecro ut mî ignoſcas. *Me.* da veniam, Chreme:
Sine te exoret. *Ch.* egon' mea dona ut dem Bacchidi dono ſciens?
Non faciam. *Me.* at id nos non ſinemus. *Cl.* ſi me vivum vis, pater,
Ignoſce. *So.* age, Chremes mi. *Me.* age, quæſo, ne tam obſirma te, Chreme.
Ch. Quid iſtuc? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere.
Me. Facis, ut te decet. *Ch.* ea lege hoc adeo faciam; ſi facit id,
Quod ego hunc æquom cenſeo. *Cl.* pater, omnia faciam: impera.
Ch. Uxorem ut ducas. *Cl.* pater. *Ch.* nihil audio. *Me.* ad me ricipio;
Faciet. *Ch.* nil etiam audio ipſum. *Cl.* perii. *So.* an dubitas, Clitipho?
Ch. Imo utrum vult. *Me.* faciet omnia. So. *hæc dum incipias, gravia ſunt,*
Dumque ignores: ubi cognoris, facilia. *Cl.* faciam, pater.
So. Nate mi, ego pol tibi dabo illam lepidam, quam tu facile ames,
Filiam Phanocratæ noſtri. *Cl.* rufamne illam virginem,
Cæſiam, ſparſo ore, adunco naſo? non poſſum, pater.
Ch. Eja, ut elegans eſt! credas animum ibi eſſe? *So.* aliam dabo.
Cl. Quid iſtuc? quandoquidem ducenda eſt, egomet habeo propemodùm,
Quam volo. *So.* nunc laudo te, gnate. *Cl.* Archonidis filiam.
So. Perplacet. *Cl.* pater, hoc nunc reſtat. *Ch.* quid? *Cl.* Syro ignoſcas volo,
Quæ mea cauſſa fecit. *Ch.* fiat. Ω Vos valete. & plaudite.

filiam meam Antiphilam, ut ſit tibi nurus; & cur non approbas & admittis eam dotem quam dixi? So. *O, mi conjux, ne facias id exhæredans filium, te precor.* Cl. *O pater, tibi ſupplico ut mihi parcas.* Me. *O, Chreme, parce illi; permitte ut precibus id a te impetret.* Ch. *Ut ego donem mea bona meretrici Bacchidi ſciens, vidensꝰ non faciam.* Me. *At nos non permittemus quoque.* Cl. *O pater, da mihi veniam ſi vis mihi vitam amplius ſupereſſe.* So. *Age, Chremes mi, fac quod petitur.* Me. *O Chreme, ignoſce; noli te tam obſtinatum oſtendere.* Ch. *Quid hoc ſibi vult? video non mihi permitti perficere hoc quod inceperam.* Me. *Facis, ut tibi convenit.* Ch. *Ea conditione ignoſcam Clitiphoni; ſi exequatur quod ego arbitror juſtum eſſe eum exequi.* Cl. *O pater, faciam omnia: impera.* Ch. *Impero, ut ducas uxorem.* Cl. *O pater.* Ch. *Nullam excuſationem audio.* Me. *Rem in me recipio, Clitiphonem ducturum uxorem.* Ch. *Nihil reſpondentem audio ipſum.* Cl. *Nullus ſum.* So. *O Clitipho, an veteris uxorem accipere?* Ch. *Quin ab eo quærendum, utrum uxorem velit ducere, necne.* Me. *Faciet omnia quæ imperabis.* So. *Conſilium capere de ducenda uxore, in principio difficile eſt ei, qui matrimonii ignarus eſt: ſed poſteaquam cognoris quid ſit, facile & gratum tibi fiet.* Cl. *Faciam, pater, ut vis.* So. *Fili mi, per Pollucem dabo tibi puellam illam venuſtam quam tu cupidè ames, filiam Phanocratæ noſtri vicini.* Cl. *Dabiſne illam puellam rufam, glaucis oculis, lentiginoſa facie, naſo incurvo & inflexo? ô Pater, non poſſum eam ducere.* Ch. *Eja. quam curioſus & delicatus eſt in hoc delectu! an putes ejus animum eſſe in uxore ducendâ?* So. *Dabo aliam tibi.* Cl. *Quid tantum laborandum eſt? certe quoniam neceſſe eſt me uxorem ducere, ego inveni fere quod quæritur.* So. *O fili, nunc laudo te.* Cl. *Gratam habeo filiam Archonidis hujus.* So. *Valdegrata eſt mihi.* Cl. *O pater, nunc reliquum eſt.* Ch. *Quidnam iſtud?* Cl. *Volo, ut Syro condones offenſas, quas in te mei cauſa fecit.* Ch. *Fiat, ignoſcatur ei.* Ω *Vos ſpectatores valete, plaudite.* Calliopius recenſui.

P. TE-

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

ADELPHI.

Acta ludis Funebribus L. Æmilii Pauli. Quos fecere Q. Fabius maximus, & L. Cornelius Africanus. Egerunt L. Attilius Prænestinus, & Minutius Protimus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis Sarranis. Græca eſt Menandru. Edita L. Anicio Gallo, & M. Cornelio Cethego Coſſ. Anno ab Urbe Condita DXCV. *Ante Chriſtum natum* CLXVIII.

INTERPRETATIO EPIGRAPHES.

ADELPHI comœdia Terentii acta ludis funebribus Lucii Æmilii Pauli, quos dederunt Q. Fabius Maximus; P. Cornelius Africanus illius filii. Egerunt L. Attilius Prænestinus, & Minucius Protimus. Modos fecit & cantica Flaccus Claudii filius, tibiis Sarranis paribus, ſiniſtris. Hæc comœdia facta eſt Latina è Græco Menandri, L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego Conſulibus.

ANNOTATIONES.

ADELPHI.] Id eſt, *fratres* Græcè. Sic ideo hæc comœdia nominata eſt, quod fratres Demea & Mitio ſenes; & Æſchinus, Cteſiphoque Demeæ filii, fabulæ ſuppeditent materiam.

Acta ludis funebribus.] Ludi funebres erant, qui in honorem defunctorum exhibebantur, quales Homerus memorat celebratos ab Achille in funere Patrocli; & Virgilius refert ab Æneâ celebratos in honorem Anchiſæ parentis: ejuſmodi hîc dicuntur facti à Q. Fabio Maximo, & P. Cornelio Africano patri ipſius naturali L. Æmilio Paulo, à quo dati ſunt in adoptionem; ille quidem Q. Fabio Maximo: hic vero Africani ſuperioris filio.

Egere L. Attilus Præſtinus.] Hi erant Magiſtri hiſtrionum, qui fabulam egerunt.

Tibiis Sarranis.] Sic dictæ à Sarra urbe, quæ Tyrus eſt: ſiniſtræ fuerunt hæ tibiæ, auctore Evanthio in Prolegomenis in Terentium, & acuminis levitate jocum in comœdia oſtendebant; nam plura foramina habebant, & ſonus idcirco erat acutior: cum dextræ, ſive Lydiæ, pauciora foramina haberent, & ſonum proinde graviorem. Lydiæ conveniebant rebus gravibus; Sarranæ jocis; Phrygiæ, ſi gravitatas jocis miſceretur: ſed de his uberiùs diximus ad inſcriptionem Andriæ.

ADELPHORUM PERSONÆ.

MITIO, ſenex. Nomen Latinum à mitis.

DEMEA, ſenex. ἀπὸ τȣ͂ δήμȣ, à plebe, quaſi plebeius.

SANNIO, leno. A Σαννος fatuus, quod in hac comœdia populo riſui eſſet.

ÆSCHINUS, adoleſcens. Ab αἶσχος, dedecus, quòd flagitiis eſſet infamis.

SYRUS, ſervus. A patria, gentile nomen.

CTESIPHO, adoleſcens, ἀπὸ τῆς κλήσεως à prædio, & Φωτὸς, viro, id eſt, agricola.

SOSTRATA, matrona. A σώζειν quod eſt ſervare.

CANTHARA, nutrix. A Κάνθαρος, poculum, à præbendo potum puero.

GETA, ſervus. Gentile nomen, à natione.

HEGIO, ſenex, ἀπὸ τȣ͂ ἡγεῖσθαι, ducere, quia curam Soſtratæ, ejuſquæ familiæ habet.

DROMO, ſervus. A δρόμος, curſus.

PAMPHILA, nurus. Quaſi πᾶσι φίλη, omnibus chara.

ARGUMENTUM.

MITIO & Demea Athenienſes fratres fuerunt. Erant Demeæ filii duo, ex quibus natu majorem Æſchinum adoptavit Mitio, eumque indulgentius & licentius educavit, adeò ut Pamphilam virginem, quam mater Sophrona vidua pudice conſervabat, noctu temulentus per vim compreſſerit, gravidamque fecerit; ſed pollicitus Sophronæ matri ſe eam uxorem ducturum, veniam obtinuit. Cteſipho autem Æſchini frater, quam pater Demea ſecum ruri habuit ſevere admodum ac ſtricte, Citharistriæ cujuſdam amore captus, cum eam à lenone puellæ domino, præ argenti penuria habere non poſſet; Æſchinus ejus frater, domum lenonis per vim ingreſſus, puellam abreptam tradit Cteſiphoni. Spargitur tota urbe rumor, qui pervenit ad Sophronam, & Pamphilam brevi parituram. Illæ mutatum Æſchini animum, ſe proditas & perfide deſertas putant: itaque Getam ad Hegionem cognatum Pamphilæ, rem, ut erat, expoſiturum mittunt. Hegio poſtea incidit in Demeam, eique de conſtuprata ab Æſchino Pamphila facinus narrat. Mitio quoque de re tota certior factus, profectus ad mulieres, jacentes jam, & afflictas erexerat, pollicitus ſe Æſchino Pamphilam uxorem daturum. Interea Demea filium Cteſiphonem, quem putabat ruri fodere, aut arare, deprehendit in urbe cum meretrice ſuaviter potitantem, accubantem; quapropter tanta iracundia incitatus eſt, ut arderet. Verum poſtquam ſatis diu

diu vociferatus eſt, tandem ita placatur ſuavi oratione Mitionis, ut depoſita veteri ſævitia, begnignus atque affabilis fiat. Itaque permittitur Cteſiphoni frui amicâ, fiunt nuptiæ Æſchini & Pamphilæ, Mitio ipſe Sophronam ducit uxorem, Hegioni datur unde vivat, Syrus unà cum Phrygia uxore manumittitur.

C. Sulpitii Apollinaris Periocha.

DUos cum haberet Demea adoleſcentulos,
Dat Mitioni fratri adoptandum Æſchinum,
Sed Cteſiphonem retinet: hunc cithariſtriæ
Lepore captum, ſub duro ac triſti patre,
Frater celabat Æſchinus; famam rei
Amoriſque in ſe transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. vitiaverat
Idem Æſchinus civem Atticam pauperculam;
Fidemque dederat, hanc ſibi uxorem fore.
Demea jurgare, & graviter ferre: mox tamen,
Ut veritas patefacta eſt, ducit Æſchinus
Vitiatam, potitur Cteſipho cithariſtriam,
Exorato ſuo patre duro Demea.

INTERPRETATIO.

Demea duos habens filios, dat ex illis Æſchinum fratri Mitioni in adoptionem, & Cteſiphonem alterum in ſua poteſtate retinet: hunc fidicinæ feſtiva forma & ingenio irretitum, cum aſpero & ſævo patri ſubditus eſſet, frater Æſchinus occultabat; rumorem, & amorem in ſe transferebat, ſimulans ſe eſſe amatorem citchariſtriæ: denique eam lenoni per vim abripuit. ſtupraverat quoque Æſchinus Pamphilam virginem Atticam, pauperculam quidem, ſed bonam, bonis civibus prognatam; pollicituſque fuerat ſe eam ducturum uxorem. Demea moroſum & jurgioſum ſe præbebat, & iniquo animo ferebat: Sed citò poſtquam id quod res erat manifeſtum fuit de pſaltria, Æſchinum non ſibi, ſed Cteſiphoni fratri eam rapuiſſe, ducit Æſchinus uxorem Pamphilam à ſe compreſſam; Cteſipho fit compos fidicinæ, placato & victo precibus Demea patre ſevero & moleſto.

PROLOGUS.

POſtquam poëta ſenſit ſcripturam ſuam
Ab iniquis obſervari, & adverſarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi ſumus;
Indicio de ſe ipſe erit: vos eritis judices,
Laudine an vitio duci factum id oporteat.
Synapothneſcontes Diphili comœdia eſt;
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adoleſcens eſt, qui lenoni eripuit
Meretricem in prima fabula: eum Plautus locum
Reliquit integrum: eum hic locum ſumpſit ſibi
In Adelphos; verbum de verbo expreſſum extulit.

Poſtquam poëta Terentius intellexit comœdias, quas ſcripſit, curioſe explorari & notari ab improbis hominibus atque adverſariis, obtrectandi gratiâ, & comœdiam quam exhibituri ſumus, ab his reprehendi & culpari; ipſemet quid fecerit vobis indicabit: vos judicabitis utrum factum laude dignum ſit, an vituperio. Diphilus poëta comicus Græcus comœdiam fecit, quam Græce Synapothneſcontes inſcripſit: eam Plautus Latine compoſuit, & Commorientes nominavit. In Græca Diphili quidem inducitur adoleſcens rapiens lenoni meretricem, in prima parte fabulæ: cum locum reliquit Plautus intactum: hic vero poëta Terentius hunc locum tranſtulit in Adelphos; & ex Græco in Latinum vertens ornatiorem reddidit.

Eam

Eam nos acturi ſumus novam: pernoſcite,
Furtumne factum exiſtumetis, an locum
Reprehenſum, qui præteritus negligentiâ eſt.
Nam quod iſti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, aſſidueque una ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens eſſe exiſtumant,
Eam laudem hic ducit maxumum, cum illis placet,
Qui vobis univerſis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore uſu' eſt ſine ſuperbia.
Dehinc ne exſpectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient;
In agendo partem oſtendent. facite, æquanimitas
Veſtra poëtæ ad ſcribendum augeat induſtriam.

Eam comœdiam novam, nempe Adelphos, vobis, ſpectatores, nunc acturi & recitaturi ſumus: nunc perſpicite an cenſere debeatis, hunc locum, quem mutuatus eſt Terentius, furti vitio accuſandum, an potius dicendum ab eo reſumptum & retentum eſſe, poſtquam Plautus eum pro derelicto negligenter habuerat. Nam quod adverſarii iſti in vulgus jactant, homines nobili & patritia ſtirpe clariſſimos & operam ſuam dare, & perpetuò unà comœdias facere: quod illi vituperium grave arbitrantur, id ſibi ingenti gloriæ tribuit, cum illis gratus & acceptus eſt, qui vobis quotquot hic eſtis, & univerſo populo grati, & accepti ſunt; quorum beneficia in militia & in pace, commodè in omnes collata fuerunt ſine faſtu & oſtentatione. Exinde nolite exſpectare ut argumentum fabulæ vobis enarretur: ſenes qui primi in proſcenium prodibunt, ii partem explicabunt ipſo initio, partem in reliquo dramate. concedite, ut æquo & propitio animo adſitis, quò labor & induſtria poëtæ ad faciendas comœdias magis ac magis excitetur..

Annotatio.

15 *Homines nobiles.*] Nempe Scipionem Africanum, Lælium, & Furium Publium.

ACTUS I. SCENA I.

Mitio.

STorax. non rediit hac nocte à cœna Æſchinus,
Neque ſervulorum quiſquam, qui advorſum ierant.
Profecto hoc vere dicunt: ſi abſis uſpiam,
Aut ubi ſi ceſſes, evenire ea ſatius eſt,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quàm illa, quæ parentes propitii.
Uxor, ſi ceſſes, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obſequi,

Mi. *Heus, Storax. Non reverſus eſt domum Æſchinus filius hac nocte à convivio, neque ullus ex ſervis, qui obviam ei miſſi fuerant, eum comitatum. Equidem hæc communis ſententia vera eſt: minus damnoſum eſt ea accidere, quæ uxor irata de te ſuſpicatur, & animo conjicit, quam illa, quæ parentes pii & filiorum ſtudioſi eis timent.. Uxor, ſi tardes domum redire, aut alius mulieris amore detineri te ſuſpicatur, aut aliam amore tui captam eſſe, aut compotationibus te deditum eſſe, aut voluptati inſervire,*

Annotatio.

1 *Storax.*] Sublata voce Storacem è ſervulis unum vocat, quo non reſpondente, intelligit nondum rediiſſe filium: Storacem enim huic ad cœnam eunti comitem dederat, & alius poſtea ſervos emiſerat, qui obviam irent, & eum reducerent. Propriè locutus eſt, cum dixit *adverſum*, nam hi ſervi adverſitores dicantur, qui adverſum ibant foris cœnanti, officii & tuitionis gratia. *Storax* Græcè ςύραξ, eſt arboris lachryma odorata. Et ab odore ita ſervus nominatur.

Et tibi bene eſſe ſoli, cùm ſibi ſit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito!
Quibu' nunc ſollicitor rebus! ne aut ille alſerit,
Aut uſpiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. vah, quenquamne hominem in animum inſtituere, aut
Parare, quod ſit carius, quam ipſe eſt ſibi?
Atqui ex me hic natus non eſt, ſed ex fratre: is adeo
Diſſimili ſtudio eſt; jam inde ab adoleſcentia.
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus ſum? &, quod fortunatum iſti putant,
Uxorem nunquam habui. ille contra, hæc omnia.
Ruri agere vitam: ſemper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filii
Duo; inde ego hunc majorem adoptavi mihi
Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto: ſolum id eſt carum mihi.
Ille ut item contrà me habeat, facio ſedulo:
Do, prætermitto; non neceſſe habeo omnia
Pro meo jure agere: poſtremo, alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adoleſcentia,
Ea ne me celet, conſueſeci filium:
Nam qui mentiri aut fallere inſuerit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit cæteros.
Pudore & liberalitate liberos
Retinere, ſatius eſſe credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me ſæpe clamitans, Quid agis, Mitio?
Cur perdis adoleſcentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus ſumptum ſuggeris?
Veſtitu nimium indulges: nimium ineptus es.
Nimium ipſe eſt durus, præter æquumque & bonum:
Et errat longe, meâ quidem ſententiâ,
Qui imperium credat gravius eſſe aut ſtabilius,
Vi quod ſit, quam illud quod amicitiâ adjungitur.
Mea ſic eſt ratio, & ſic animum induco meum;
Malo coactus qui ſuum officium facit,
Dum id reſcitum iri credit, tantiſper cavet:
Si ſperat fore clam, rurſum ad ingenium redit.

denique te ſolùm in deliciis verſari, dum ipſa male vix & triſtitia cruciatur. Ah, quæ ſuſpiciones mentem meam agitant, quia non rediit filius! quibus timoribus animus angitur! ne aut ille Æſchinus algore obſtupuerit, aut uſpiam laſpus membrum aliquod ſibi omnino ruperit. Vah! poteſtne illud eſſe, ut quiſpiam ita animo ſit affectus, ut quidquam charius habeat quam ſeipſum? Attamen ex me hic non eſt genitus, ſed ex fratre meo Demea: Is frater diſſimiliter vitam inſtituit, atque ego; jam inde uſque ab ephebis. ego hanc comem elegi vitam urbanam & tranquillam, & quod plerique beatum æſtimant, uxorem nunquam ducere volui. ille omnia alia potiora duxit. agro colendo vitam exercere: ſemper auſtere & laborioſe ſe tractare: uxorem matrimoniò ſibi junxit: filios duos genuit; deinde hunc ego majorem natu in adoptionem accepi: à puero educavi, habui, & dilexi tanquam filium naturalem in eo delicias omnes capio: hoc ſolum pretioſum habeo. ego omni cura laboro, ut pariter me charum viciſſim habeat ille: do ſumptus, prætermitto, & diſſimulo delicta ejus; nec oportere me puto in omnibus rebus patriâ poteſtate uti erga illum: poſtremò ita eum inſtitui, ne mihi occultes ea, quæ alii filii clam patribus ſuis faciunt, nempe culpas, quibus obnoxia eſt ætas adoleſcentiæ: nam qui mendacium proloqui coram patre, aut eum ſolitus fuerit verbis decipere, multò audacius hæc faciet in cæteros Utilius & melius eſſe cenſeo, verecundia & liberali clementia eum avocare à vitiis, quam timore. Hæc non ita fratri, ut mihi videntur obſervanda, neque probantur. Ille ſæpe me convenit vociferans, Quid facis, Mitio? cur nobis corrumpis filium? cur ſumptus das ei, ut amicas habeat? ut in potationibus ſe mergat? cur veſtimenta ſplendidiora, & nimiò pretioſiora largiris? nimis imprudenter eum moderaris. Ille vero (Demea) aſperior eſt, & ſævior plus æquo & bono: & valde fallitur ita ſentiendo, ut ego quidem opinor, quicumque ſibi perſuadet imperium, quod cum violentiâ quæritur & exercetur, eſſe fortius & diuturnius, quam illud quod amore conciliatur. Ego ſic reor, credoque: qui vi aut neceſſitate adigitur ad ſuum faciendum officium; tantiſper caveat ſibi, & abſtinet à malo, dùm id cognitum iri putat: ſi credit occultum fore, rurſus ad ſuos mores revertitur.

Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit :
Studet par referre, præſens abſenſque idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium
Sua ſponte recte facere, quàm alieno metu.
Hoc pater ac dominus intereſt. hoc qui nequit,
Fateatur ſe neſcire imperare liberis.
Sed eſtne hic ipſus, de quo agebam ? & certe is eſt.
Neſcio quid triſtem video : credo jam, ut ſolet,
Jurgabit. Salvom te advenire, Demea,
Gaudemus.

Ille quem beneficio acquiras, omni ſtudio libens officium facit : curat diligenter viciſſim benefacere ; ſive adſit coram, vel clam abſit, ſimilem ſui ſemper ſe geret. Hoc patrem decet, potius aſſuefacere filium libenter & ultrò rectè faciendo, quàm terrendo exemplis propoſitis pœnarum alienarum. Hæc differentia eſt inter patrem ac dominum. Qui non poteſt talem ſe præſtare, concedet hic oportet ſe ignarum eſſe regendi liberorum ingenia. Sed eſt ne hic ipſe Demea, de quo loquebar ? Equidem is ipſe eſt. Neſcio propter quid triſtis mihi videtur : puto jam pro more ſuo jurgiis mecum aget. Salvum te adeſſe lætor, Demea.

ACTUS I. SCENA II.

DEMEA. MITIO.

De. EHem ! opportune : te ipſum quærito.
Mi. Quid triſtis eſt ? *De.* Rogas me, ubi nobis Æſchinus
Siet, quid triſtis ego ſim ? *Mi.* dixin' hoc fore ?
Quid fecit ? *De.* quid ille fecerit ? quem neque pudet
Quidquam ; nec metuit quenquam ; neque legem putat
Tenere ſe ullam. nam illa, quæ antehac facta ſunt,
Omitto : modò quid deſignavit ? *Mi.* quidnam id eſt ?
De. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas : ipſum dominum atque omnem familiam
Multavit uſque ad mortem : eripuit mulierem,
Quam amabat : clamant omnes indigniſſume
Factum eſſe : hoc advenienti quot mihi, Mitio,
Dixere ? in ore eſt omni populo. denique
Si conferendum exemplum eſt, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri eſſe parcum ac ſobrium ?
Nullum hujus ſimile factum : hæc cum illi, Mitio,
Dico, tibi dico : tu illum corrumpi ſinis.

De. *Hem ! commodè, in tempore advenis : te ipſum quæro ſedulò.* Mi. *Quid mœſtus es ?* De. *Interrogas me quid triſtis ſim, cum filium Æſchinum habeamus ? Nempe ejus cauſſa ſum triſtis & ſollicitus.* Mi. *Nonne vere dixi illum moroſe jurgaturum eſſe ? Quid is fecit ?* De. *Quid fecerit, quæris ? Qui neque pudore ullo afficitur ; neque veretur quemquam, aut timet ; neque æſtimat ſe ulla lege obligari. nam quæ antehac fecit, prætereo : ô quænam modo nefanda palam geſſit ?* Mi. *Quidnam id eſt ?* De. *Portam rupit ædium, in ædes irrupit alienas : ipſum dominum cum omni familia verberavit, ictibus laceravit, ac pene occidit : per vim abduxit mulierem cujus amore impulſus erat : omnis populos vociferatur nefarium ſcelus commiſſum eſſe : quot mihi huc venienti, Mitio, hoc nunciaverunt ? Factus eſt totius populi fabula & querela. Quod ſi exemplum proponere utile eſt, nonne advertit fratrem ſuum Cteſiphonem in re familiari augenda ſtudium omne ponere, vitam ducere frugaliter & temperanter in agro colendo ? nullum unquam ejuſmodi facinus ille auſus eſt ; hæc cum in illum dico, in te etiam dico : tu illum depravari pateris.*

Mi. *Homine imperito nunquam quidquam injuſtius;*
Qui, niſi quod ipſe facit, nil rectum putat.
De. Quorſum iſtuc? *Mi.* quia tu, Demea, hæc
male judicas.
Non eſt flagitium, mihi crede, adoleſcentulum
Scortari, neque potare; non eſt: neque fores
Effringere. hæc ſi neque ego, neque tu fecimus,
Non ſivit egeſtas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum feciſti inopia.
Injurium eſt: nam ſi eſſet unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, ſi eſſes homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te exſpectatum ejeciſſet foras,
Alieniore ætate poſt faceret tamen.
De. Prô Jupiter, tu me, homo, adigis ad inſaniam.
Non eſt flagitium facere hæc adoleſcentulum?
Mi. ah!
Auſculta; ne me obtundas de hac re ſæpius.
Tuum filium dediſti adoptandum mihi:
Is meus eſt factus: ſi quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obſonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit com-
modum:
Ubi non erit, fortaſſe excludetur foras.
Fores effregit? reſtituentur. diſcidit
Veſtem? reſarcietur. Eſt, Diis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.
Poſtremò aut deſine, aut cedo quemvis arbitrum:
Te plura in hac re peccare oſtendam. *De.* hei mihi!
Pater eſſe diſce ab aliis qui vere ſciunt.
Mi. Natura tu illi pater es, conſiliis ego.
De. Tun' conſulis quidquam? *Mi.* ah! ſi pergis,
abiero.

Mi. *Homine ignaro rerum nunquam quicquam iniquius fuit; qui nihil recte factum æſtimat, niſi quod à ſeipſo factum eſt.* De. *Quare hæc dicis?* Mi. *Quia tu, Demea, pravo judicio res æſtimas. Non eſt flagitii nomine dignum delictum, adoleſcentem cum meretricibus conſuetudinem habere, & potationibus vacare, neque portas ædium perrumpere, mihi crede. ſi neque ego, neque tu hæc commiſimus, indigentia nobis non permiſit. tu nunc te laude dignum exiſtimas, quod tunc ab his abſtinuiſti præ inopia. hoc eſt injuſte judicare: nam olim ſi nobis facultas fuiſſet hæc faciendi, feciſſemus: & tu illum tuum Cteſiphonem, ſi humanitate præditus eſſes, patereris hæc facere nunc, dum ætas permittit, potius quam ubi poſt mortem tuam tam exoptatam te ante januam collocaſſet, & mortuum extuliſſet, hæc poſt faceret tamen, quamvis aliena ætate & intempeſtiva.* De. *Proh Jupiter! tu homo me inſanire coges. An non flagitioſum hæc agere adoleſcentem?* Mi. *Audi; ne me tædio eneces, hæc ſæpius inculcando. Filium tuum mihi dediſti in adoptionem: is meus eſt factus legitimus: ſi quid delinquit, Demea, in meum delinquit damnum: ego in illa re potiorem partem ſuſtinebo. Lautis epulis & cœnis inſumit plurimum, large bibit vina, unguentorum odoribus fragrat? impenſis meis hæc facit. Amicas habet? argentum largiar, quamdiu mihi facultas erit: quando non erit, fortaſſe ex ædibus & familia dimittetur. Januam diſrupit? reficietur. Veſtem dilaceravit? reparabitur. eſt (Diis gratia) facultas ſatis ampla hæc præſtandi, & adhuc non ſunt mihi gravia. tandem aut deſine me moleſtia afficere, aut dic quemvis arbitrum: hujus ſententiæ acquieſcam, & te plus errare, quam me clare arguam.* De. *Hei mihi! diſce te patrem gerere ab aliis, qui peritiores ſunt veræ patriæ poteſtatis exercendæ.* Mi. *Naturà tu illi pater es, ego conſiliis & recta inſtitutione.* De. *Tune conſulis bene quicquam, qui nimia indulgentia illum perdis?* Mi. *Ah! ſi perſeveras aures obtundere, illicò diſceſſero.*

ANNOTATIO.

29. *Exſpectatum ejeciſſet foras.*] Mortui, apud Romanos, ubi animam egerant, lecto extracti humi deponebantur, deinde lavabantur, ungebantur, lecto funebri aptabantur, tum ad oſtium domus cadaver admovebatur, verſis in portam pedibus; quod Mitio ſuis verbis ſignificat. Hæc Perſius indicat Satyra III. his verſibus.

Hic tuba, candelæ; tandemque beatulus alto
Compoſitus lecto, craſſoque lutatus Amomo
In portam rigidos calces extendit: at illum
Heſterni capite induto ſubire Quirites.

De. Sic-

De. Siccine agis? *Mi.* an ego toties de eadem re audiam?
De. Curæ eſt mihi. *Mi.* & mihi curæ eſt: verum, Demea,
Curemus æquam uterque partem; tu alterum,
Ego item alterum. nam ambos curare, propemodum
Repoſcere illum eſt, quem dediſti. *De.* ah, Mitio!
Mi. Mihi ſic videtur. *De.* quid iſtuc? tibi ſi iſtuc placet,
Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet.
Jam ſi verbum unum poſthac. *Mi.* rurſum, Demea,
Iraſcere? *De.* an non credis? repeton' quem dedi?
Ægre eſt: alienus non ſum, ſi obſto: hem deſino.
Unum vis curem; curo: & eſt Diis gratia,
Quom ita ut volo eſt: iſte tuus ipſe ſentiet
Poſterius: nolo in illum gravius dicere.
Mi. Nec nihil, neque omnia hæc ſunt, quæ dicit: tamen
Nonnihil moleſta hæc ſunt mihi: ſed oſtendere
Me ægre pati illi nolui: nam ita eſt homo:
(Cum placo, advorſor ſedulo, & deterreo;)
Tamen humane vix patitur: verum ſi augeam,
Aut etiam adjutor ſim ejus iracundiæ,
Inſaniam profecto cum illo: etſi Æſchinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem, aut cui non dedit
Aliquid? poſtremo nuper (credo jam omnium
Tædebat) dixit velle uxorem ducere.
Sperabam jam deferviſſe adoleſcentiam:
Gaudebam: ecce autem de integro. niſi quidquid eſt,
Volo ſcire; atque hominem convenire, ſi apud forum eſt.

De. *Itane me audire recuſas, & abis?* Mi. *An ego toties de hac re iterata odioſa verba audire cogar?* De. *Non poſſum non habere curam filii.* Mi. *Æque mihi curæ eſt, ac tibi: atqui, Demea, æqualiter partiamur curas filiorum tuorum: tu alterum curabis, hunc nempe quem retinuiſti apud te; ego alterum itidem: nam quod ambos regere tuo velis arbitrior hoc pene eſt repetere illum, quem per adoptionem in filium dediſti.* De. *Ah. Mitio quid me accuſas!* Mi. *Sane ſic cenſeo.* De. *Ah! cur hæc mihi exprobras? ſi ita ſentis, prodiget, abſumat, in perniciem ruat; nihil mea refert. jam ſi unum verbum poſthac de hac re tibi fecero.* Mi. *Rurſum Demea, irâ commoveris?* De. *Annon credis me iraſci? num repoſco quem adoptivum tibi tradidi? minime quidem repoſco, ſed ægre fero ejus luxum & libidinem, quamvis per adoptionem eum tibi ceſſerim: tamen cognationis jure naturali extraneus non ſum, quo minus mirari debes, ſi obſum tuæ voluntati: ſed tamen ego deſiſto. Vis unius ſolummodò curam habeam; volo ut vis: & Diis gratias habeo, quod ille meus Cteſipho talis eſt, qualem cupio: iſte tuus ipſe Æſchinus poſtremè experietur mala quæ nimia tua facilitas & indulgentia ipſi attulerit: Nolo contra illum pejora prædicere atque ominari.* Mi. *Nonnulla, quæ dicit Demea de Æſchino, vera quidem ſunt, non autem omnia. Etſi nonnulla illa aliquam moleſtiam mihi exhibeat, nolui tamen manifeſtum facere Demeæ, me non æquoanimo illa pati: ſic enim homo à natura factus eſt; cùm eum placidum ex irato reddere volo, ei accerrime repugno, & per vim & metum ab ira revoco; & tamen vix leniter id patitur: verùm ſi ei obſequendo magis irritem, adjuvemque impetum ejus iracundiæ, hoc erit profectò cum ipſo inſanire: etſi Æſchinus aliquam nobis hæc agendo facit injuriam. Quam is meretricem amicam non habuit, aut cui (meretrici) dona non largitus eſt? Ultimò nuper (puto omnium amicarum ſatietas eum ceperat) dixit ſe cupere uxorem habere. Spem conceperam, fervorem juvenilium voluptatum ſedatum eſſe: gaudebam: ecce autem de novo amare cœpit. Sed quicquid eſt, volo certò id ſcire; hominemque adire atque alloqui, ſi in foro verſatur.*

ACTUS II. SCENA I.

SANNIO. ÆSCHINUS.

Sa. OBſecro, populares, ferte miſero atque innocenti auxilium:
Subvenite inopi. *Æſ.* otioſe nunc jam illico hîc conſiſte.
Quid reſpectas? nihil pericli eſt: nunquam, dum ego adero, hic te
Tanget. *Sa.* ego illam inviti' omnibus.
Æſ. Quanquam eſt ſceleſtus, non committet hodie unquam, iterum ut vapulet.
Sa. Audi, Æſchine, ne ignarum fuiſſe te dicas meorum morum;
Ego leno ſum. *Æſ.* ſcio. *Sa.* at ita, ut uſquam fuit fide quiſquam optuma.
Tu quod te poſterius purges, nolle hanc injuriam mihi.
Factam eſſe: hujus non faciam. crede hoc, ego meum jus perſequar:
Neque tu verbis ſolves unquam, quod re mihi malefeceris.
Novi ego veſtra hæc: Nollem factum; dabitur jusjurandum, eſſe te
Indignum injuria hac: indignis cum egomet ſim acceptus modis.
Æſ. Abi præ ſtrenuè, ac fores aperi. *Sa.* cæterum hoc nihil facies.
Æſ. I intro nunc jam. *Sa.* at enim non ſinam. *Æſ.* accede illuc, Parmeno;
Nimium abiiſti iſtoc; hic propter hunc aſſiſte. hem, ſic volo.
Cave nunc jam oculos à meis oculis quoquam dimoveas tuos.

Sa. *Per Deos oro, cives, auxiliamini infelici atque innocenti: ſubſidium afferte homini omnium ope privato.* Æſ. *jam nunc hîc conſtanter & ctiosè mane. quid toties aſpicis, nullum hîc tibi periculum eſt: nunquam Sannio leno, dum hîc præſens ero, te attinget.* Sa. *Ego iſtam contra voluntatem omnium obſiſtentium retinebo.* Æſ. *Quamvis flagitioſus eſt, & nequam, nunquam quidquam hodie faciet, cur iterum à me cædatur.* Sa. *Auſculta, Æſchine, ne te excuſes, quod ingenium, & inſtitutum vitæ meæ haud noveris; ego leno ſum.* Æſ. *Probe id ſcio.* Sa. *At ſum talis, ut nullus uſquam fidei magis obſervator fuerit. nihil ducam, ſi ut te excuſes, dixeris te invitum hanc mihi injuriam intuliſſe, te pœnitere facti. hoc ſcire te velim, quod actionem, quæ mihi competit, intendam; neque tu mihi unquam verbis ſatisfacies, quòd facto mihi damnum, & injuriam feceris. Mihi nota ſunt veſtra ſubterfugia, & remedia juris; nimirum iſta: Pœnitet me feciſſe; jurejurando dices me non meritum eſſe, cui hæc injuria fieret: hæc mihi non ſatis erunt, cum aliter tractatus fuerim ac meritus ſum.* Æſ. *Abi ante, Parmeno, confidenter; & januam aperi.* Sa. *Atqui nihil efficies.* Æſ. *Tu, puella, intra nunc jam domum.* Sa. *At enim non permittam ut intret.* Æſ. *Accede huc, Parmeno; nimiùm hinc receſſiſti; hîc prope hunc mane. hem, ſic volo ſtes. Nunc vide ne oculos tuos avertas à meis oculis, Parmeno.*

ANNOTATIONES.

2. *Otioſe nunc jam illico hic conſiſte.*] Hæc & ſubſequentia, *Quanquam eſt ſceleſtus*, dicuntur Fidicinæ ſibi a Lenone adhuc metuenti & trepidanti.

8. *Nolle hanc injuriam mihi factam:*] Hæc eſt ſententia; Non contentus ero ſolenni verrum ſatisfactione, ſcilicet; Agnoſco indigno me intuliſſe injuriam: nollem factum.

9. *Hujus non fa..ami:*] Pilum, aut floccum manu oſtendens ait ſe tanti non facturum ſatisfactionem Æſchini quanti pilum aut floccum.

Ne mora ſit, ſi innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
Sa. Iſtuc volo ergo ipſum experiri. *Æſ.* hem, ſerva. omitte mulierem.
Sa. O facinu' indignum. *Æſ.* geminabit, niſi caves. *Sa.* hei miſero mihi!
Æſ. Non innueram: verum in iſtam partem potius peccato tamen:
I nunc jam. *Sa.* quid hoc rei eſt? regnumne, Æſchine, hîc tu poſſides?
Æſ. Si poſſiderem, ornatus eſſes ex tuis virtutibus.
Sa. Quid tibi rei mecum eſt? *Æſ.* nihil. *Sa.* quid? noſtin' qui ſim? *Æſ.* non deſidero.
Sa. Tetigin' tui quidnam? *Æſ.* ſi attigiſſes, ferres infortunium.
Sa. Quî tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Reſponde. *Æſ.* ante ædeis non feciſſe erit meliu' hîc convitium:
Nam ſi moleſtus pergis eſſe, jam intro abripiere, atque ibi
Uſque ad necem operiere loris. *Sa.* loris liber? *Æſ.* ſic erit.
Sa. O hominem impurum! hiccine libertatem aiunt æquam eſſe omnibus?
Æſ. Si ſatis jam debacchatus es, leno, audi ſi vis nunc jam.
Sa. Egon' debacchatus ſum autem, an tu in me? *Æſ.* mitte iſta, atque ad rem redi.
Sa. Quam rem? quo redeam? *Æſ.* jamne me vis dicere, quod ad te attinet?
Sa. Cupio, æqui modò aliquid. *Æſ.* vah! leno iniqua me non volt loqui.
Sa. Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,
Perjurus, peſtis: tamen tibi à me nulla eſt orta injuria.
Æſ. Nam hercle etiam hoc reſtat. *Sa.* illuc quæſo redi, quo cœpiſti, Æſchine.
Æſ. Minis viginti tu illam emiſti, quæ res tibi vortat male:

ne in mora ſis, ſi nutu oculorum ſignificavero, quin pugnis malæ lenonis contundantur. Sa. *Iſtud igitur volo ipſum, quod minaris, experiri.* ÆS. *Hem, Parmeno obſerva, leno, omitte mulierem.* Sa. *O factum iniquum!* ÆS. *Duplicabit plagas Parmeno, niſi proſpicis tibi.* Sa. *O me miſerum!* ÆS. *Non innueram, Parmeno: verum quod tu cecideris eum ſatius factum eſſe duco, & potius mihi, gratumque eſt, quam ſi non feciſſes: abi nunc jam cum virgine, Parmeno.* Sa. *Quidnam hoc facti ſibi vult? Regemne hîc te gerere audes Athenis, libere civitate?* ÆS. *Si rex hîc eſſem, haberes tuis virtutibus digna præmia.* Sa. *Quid negotii eſt, quamobrem me cædis?* ÆS. *Nihil.* Sa. *Quid? num tibi notus ſum?* ÆS. *Non valde cupio te mihi notum eſſe.* Sa. *Quidquamne ex tuis rebus attrectavi?* ÆS. *Si attigiſſes tantum, male & infæliciter id tibi cederet.* Sa. *Si mihi non permiſſum eſt, quæ tua ſunt, attingere, cur tibi liceat puellam, quam emi, retinere? reſponde.* ÆS. *Utilius tibi erit, hîc ante ædes publice injuriam mihi vociferando non feciſſe: nam ſi perſiſtis moleſtiam mihi exhibere, intrò domum ſublatus innumeris lororum plagis cæderis, ad necem uſque.* Sa. *Me hominem liberum loris cædes?* ÆS. *Sic fiet.* Sa. *O hominem flagitiis obſcœnum! Itane libertate æquali Athenis omnes fruuntur?* ÆS. *Si ſatis bacchantis more inſaniviſti, leno, auſculta, ſi videtur, nunc jam tandem.* Sa. *Egone bacchatus ſum in te, an tu in me?* ÆS. *Deſine iſta, atque ad rem, de qua inter nos agitur, redi.* Sa. *Quam rem? Quò redeam?* ÆS. *Jamne tibi placet ut dicam quod ad te ſpectat?* Sa. *Volo, dummodò æquitatis aliquid habeat.* ÆS. *Vah! leno religioſus ſcilicet, me cupit æqua proponere.* Sa. *Leno ſum, haud nego, exitium juventutis, perjurus, peſtis publica, & calamitas: tamen nulla cœpta eſt à me tibi fieri injuria.* ÆS. *Nempe id unum tibi faciendum ſupereſt.* Sa. *Rogo, Æſchine, ut pergas loqui de re ipſa, quæ ad nos attinet, ut jam incepiſti.* ÆS. *Minis viginti tu illam fidicinam emiſti, quæ res male tibi ſuccedat:*

ANNOTATIO.

18. *Omitte mulierem.*] Dum Æſchinus hæc loquitur, Parmeno Sannioni Colaphum infringit.

Argenti

Argenti tantum dabitur. *Sa.* quid, ſi ego illam nolo vendere,
Coges me? *Æſ.* minime. *Sa.* namque id metui. *Æſ.* neque vendundam cenſeo,
Quæ libera eſt: nam ego illam liberali aſſero cauſsâ manu.
Nunc vide utrum vis; argentum accipere, aut cauſſam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. *Sa.* prô ſupreme Jupiter!
Minime miror, qui inſanire occipiunt ex injuria.
Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam:
Homini miſero plus quingentos colaphos infregit mihi.
Ob malefacta hæc tantidem emptam poſtulat ſibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: ſuum jus poſtulat.
Age jam cupio; ſi modò argentum reddat. ſed ego hæc hariolor;
Ubi me dixero dare tanti, teſteis faciet illico,
Vendidiſſe me; de argento ſomnium: Mox; cras redi:
Id quoque poſſum ferre, ſi modo reddat; quanquam injurium eſt.
Verum cogito id, quod res eſt: quando eum quæſtum occeperis,
Accipiunda & muſſitanda injuria adoleſcentium eſt.
Sed nemo dabit: fruſtra egomet mecum has rationes deputo.

tantundem pecuniæ tibi reddetur. Sa. *Quid ſi ego illam nolo tibi vendere, an me vi compelles ad id faciendum?* Æſ. *Minime.* Sa. *Quaſi vero id metuam.* Æſ. *Neque eam venundari poſſe aio, quæ libera eſt: nam ego illam vindico, & aſſero ejus libertatem actione, quæ eſt de libertate. Nunc delibera, utrum vis facere; vel recipere viginti minas, quas pro pretio ejus dediſti, aut te præparare ad judicium de libertate, ad quod te provoco. Hoc apud te conſtitue, donec ego huc revertar, leno.* Sa. *Proh ſupreme Deorum Jupiter! minime miror inſanos fieri per injuriam quamplurimos, cum ego inſaniam ex injuriâ, quam accepi. Domo me extraxit, cecidit: per vim, contra voluntatem meam ſervam mihi abripuit: Mihi homini miſero plusquam quingentos colaphos inflixit: pro his malefactis poſcit, ut ei hanc fidicinam vendam tanti, quanti eam emi. Enimverò quia tam bene meritus eſt de me, fiat quod vult: æquum eſt, quod poſtulat. age, conſentio; ſi modò pecuniam rependat. ſed ego hoc divino; ubi me dixero puellam ei tradere tanti, ſtatim teſtes vocabit, dicet viginti minis me illi vendidiſſe: quantum ad argentum ſpectat, ſpes vana erit inſtar ſomnii: non numerabitur; ſemper eludet procraſtinatione, dicens ſubinde; Cras ad me huc revertere, pretium ſolvam conventum. Has dilationes & moras poſſum etiam ferre, ſi modo tandem quod promiſit præſtet, & viginti minæ mihi reponantur; quamvis injuriam mihi faciat, cogens me invitum vendere. atqui mihi propono id, quod verum eſt, & mecum ſic loquor; Quando turpe lucrum facere cœpiſti, ſuſcipienda & toleranda eſt cum ſilentio, ne verbum quidem mutiendo, contumelia adoleſcentium. Sed nullum mihi reddetur ab Æſchino argentum: fruſtra ſum, & mecum ratiocinationes male ſubduco.*

ANNOTATIONES.

40 *Ego illam liberali aſſero cauſa manu:*] Ordo eſt: Ego aſſero hanc manu, cauſa liberali; id eſt, apprehendo hanc manu, hanc mecum duco, in libertatem eam aſſerens actione de libertate. Aſſertores dicuntur & vindices, qui aliquem ingenuum, in ſervitute injuſtè detentum eſſe, actione liberali, id eſt, de libertate, contendebant, & affirmabant eſſe liberum, petebantque vindicias ſecundam libertatem, id eſt, ut in poſſeſſione libertatis maneret, interea dum de cauſa cognoſceretur.

49 *Teſteis fac. illico.*] Teſtato denunciabit me illi puellam vendidiſſe; ſic actio de ereptione peribit, vel accuſatio de vi. Deinde ſolutio erit expectanda.

50 *Mox, cras redi:*] Verba procraſtinantis debitoris, & fruſtrantis creditorem.

ACTUS II. SCENA II.

SYRUS. SANNIO.

Sy. TAce, egomet conveniam jam ipſum: cupidè accipiat faxo, atque etiam
Bene dicat ſecum eſſe actum. Quid iſtuc, Sannio, eſt, quod te audio
Cum hero neſcio quid concertaſſe? *Sa.* Nunquam vidi iniquius
Concertationem comparatam, quàm quæ hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, uſque ambo defeſſi ſumus.
Sy. Tua culpa. *Sa.* quid agerem? *Sy.* adoleſcenti morem geſtum oportuit.
Sa. Quî potui melius, qui hodie uſque os præbui? *Sy.* age, ſcis quid loquar?
Pecuniam in loco negligere, maxumum interdum eſt lucrum. *Sa.* hui.
Sy. Metuiſti: ſi nunc de tuo jure conceſſiſſes paululum,
Atque adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum homo ſtultiſſime,
Ne non tibi iſtuc fœneraret? *Sa.* ego ſpem pretio non emo.
Sy. Nunquam rem facies: abi, neſcis ineſcare homines, Sannio.
Sa. Credo iſtuc melius eſſe: verùm ego nunquam adeo aſtutus fui,
Quin, quidquid poſſem, mallem auferre potius in præſentia.
Sy. Age, novi tuum animum; quaſi quidquam tibi ſint viginti minæ,
Dum huic obſequare. præterea autem te aiunt proficiſci Cyprum. *Sa.* hem!
Sy. Coëmiſſe, hinc quæ illuc veheres, multa; navem conductam: hoc ſcio,
Animus tibi pendet: ubi illinc, ſpero, redieris, tamen hoc ages.
Sa. Nuſquam pedem. perii hercle! hac illi ſpe hoc inceperunt. *Sy.* timet:

Sy. *Tace, Cteſipho, bono ſis animo, egomet adibo Sannionem; efficiamque ut cupiat ſibi reddi viginti minas pro puella Citbariſtria, fateaturque id ſibi lucro ſum eſſe. Quid rei eſt, Sannio, quòd audio te neſcio quam concertationem babuiſſe cum bero meo Æſcbino?* Sa. *Nunquam vidi magis inæqualem concertationem, quàm bæc bodie inter nos fuit: qua ego vapulans, ille me uſque cædens utrique defatigati ſumus.* Sy. *Tu in cauſa fuiſti.* Sa. *Quid facerem?* Sy. *Adoleſcenti te obſequi oportuit.* Sa. *Quomodo id potui melius, qui bodie aſſidue os ei percutiendum dedi?* Sy. *Age, ſciſne quid velim dicere? Argentum vili facere in tempore & loco convenienti, aliquando eſt lucrifacere.* Sa. *Hui!* Sy. *Timuiſti: ſi nunc de tuo jure aliquid adoleſcenti remiſiſſes, atque ejus voluntati obſcecundaſſes, ô ineptiſſime omnium mortalium, ne non tibi iſtud cum fœnore reponeret?* Sa. *Ego ſpem lucri pecunia præſenti minime commuto.* Sy. *Nunquam rem familiarem augebis, nec amplas facultates accumulabis: valeas, apage neſcis juvenes quaſi eſcâ oblatâ, tanquam aves allicere.* Sa. *Puto id melius eſſe, quod ſentis: verum ego nunquam adeo ſolers & ſubtilis fui, ut non mallem, qualecumque compendium repræſentari mibi, quam promitti.* Sy. *Novi animum tuum liberalem; quaſi vero pluris facias ſummam viginti minarum, præ ſtudio obſequendi Æſcbino. præterea autem jam profecturus es Cyprum, ut rumor eſt.* Sa. *Hem!* Sy. *Aiunt te multa ſimul emiſſe, quæ binc illuc exportares; navem te conduxiſſe: boc certò ſcio: animi dubius es, utrum proficiſcaris Cyprum, an bic maneas: ubi ex inſula Cypro reverſus fueris, ut exopto, debitas minas ab Æſcbino tunc accipies.* Sa. *Nuſquam pedem effero. per Herculem res mibi periit: bac illi expectatione moti, quod peregre mibi abeundum eſſet, boc conſilium inierunt.* Sy. *M[illegible]it Sannio, propter pecuniam:*

Injeci ſcrupulum homini. *Sa.* ô ſcelera! illud vide,
Ut in ipſo articulo oppreſſit! emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum.
Ni eò ad mercatum venio, damnum maxumum eſt.
Nunc ſi hoc omittam, ac tum agam ubi illinc rediero;
Nihil eſt: refrixerit res. nunc demum venis?
Cur paſſus? ubi eras? ut ſit ſatius perdere,
Quàm aut hîc manere tam diu, aut tum perſequi.
Sy. Jamne enumeraſti id quod ad te rediturum putes?
Sa. Hoccine illo dignum eſt? hoccine incipere Æſchinum?
Per oppreſſionem ut hanc mî eripere poſtulet?
Sy. Labaſcit. unum hoc habeo; vide ſi ſatis placet:
Potius, quam venias in periculum, Sannio,
Serveſne, an perdas totum, dividuum face.
Minas decem corradet alicunde. *Sa.* hei mihi!
Etiam de ſorte nunc venio in dubium miſer.
Pudet nihil? omnes dentes labefecit mihi;
Præterea colaphis tuber eſt totum caput;
Etiam inſuper defraudet? nuſquam abeo. *Sy.* ut lubet.
Nunquid vis, quin abeam? *Sa.* imo hercle hoc quæſo, Syre.
Ut ut hæc ſunt facta, potius quam lites ſequar,
Meum mihi reddatur, ſaltem quanti empta eſt, Syre.
Scio te non uſum antehac amicitiâ meâ;
Memorem me dices eſſe, & gratum. *Sy.* ſedulò
Faciam. ſed Cteſiphonem video: lætus eſt
De amica. *Sa.* quid, quod te oro? *Sy.* pauliſper mane.

injeci in animum hominis ſcrupulum. Sa. *O ſceliſtum! Vide ut in ipſo articulo temporis me aggreſſus eſt! emptas mulieres habeo multas, alias etiam merces, quas Cyprum veho. Niſi illuc mercatum proficiſcor, detrimentum ingens accipiam. Nunc ſi hoc negotium cum Æſchino non perficiam, antequam abeam Cyprum, ſed illud agam ubi illinc rediero; nihil eſt ſperandum: res erit obſoleta & rejecta. Quid tardius venis? cur paſſus es tam diu deberi tibi? ubi eras? Talia objicient, adeo ut melius ſit perdere debitum, quam aut hîc morari tam diu, dum iter non facio Cyprum; aut poſtquam rediero, pecuniam petere.* Sy. *Jamne tecum computaſti, quid lucri tibi ſit rediturum, Cyprium mercatum negotio Æſchini, aut hoc illi præferendo?* Sa. *Hocne decet Æſchinum facere? hocne aggredi? ut per vim me cogendo, hanc mihi tollere conetur?* Sy. *Nutat animo. unum hoc habeo, tibi quod dicam, Sannio: conſidera, ſi id ſatis tibi gratum eſt: potius quàm in periculum, totum amittes di incidas, dimidium pretii pro puella, id eſt, decem minas in præſentia accipe. hanc ſummam corrogabit ab amicis, vel conficiet alicunde.* Sa. *Hei mihi! etiam miſer in periculo verſor amittendi ſortem pecuniæ. Nullo pudore Æſchinus movetur? Omnes dentes concuſſit mihi; colaphis quoque caput totum tumefactum eſt: præterea etiam meam rem mihi per fraudem eripere audebit? Nuſquam proficiſcar, Cyprum non ibo: perſequar actionem adverſus illum.* Sy. *Fac ut tibi videtur. Niſi quid mandas mihi, nihil me impedit quim abeam.* Sa. *Imo ſane, hoc rogo, Syre. utcumque hæc ſunt in me facta, ſaltem viginti minæ mihi reddantur pro puellæ pretio, potius quàm litigare cogar. ſcio te antèhac amicitiam meam expertum non eſſe, poſtea cognoſces me non eſſe immemorem beneficii, nec ingratum.* Sy. *Sincere id agam. ſed Cteſiphonem cerno: exultat lætitia proper amicam quam poſſidet.* Sa. *Quid? an agis quod te precor?* Sy. *Aliquantiſper expecta.*

ANNOTATIONES.

21 *O ſcelera!*] Id eſt, *O ſceleſtos!*

22 *Ut in ipſo articulo opreſſit:*] Proſeverat in ipſa metaphora ſumpta a ſcrupulo, id eſt, lapillo, qui in calceos incidens, nos in articulis pedum premit & lædit. Itaque hîc allegoricè hæc verba, *Ut in ipſo articulo opreſſit*, ſignificant in temporis puncto, & anguſtiis, quibus premor, me jamjam profecturum Cyprum, aggreſſus eſt.

40 *Nunquid vis, quin abeam?*] Sermo diſcedentis, ſexcenties a Plauto, & Terentio uſurpatus. Donatus ad illud Terentii Eunuchi Act. II. Scen. III. *Rogo nunquid velit*, notat; *Hoc eſt, ſignifico me abire:* nam abituri ne id dure facerent, dicebant his, quibuſcum eſſent, nunquid vis? *Vous plaiſt il me commander quelque choſe?* Will you pleaſe to command me any thing?

ACTUS II. SCENA III.

Cteſipho. Sryus.

Ct. ABS quîvis homine, cum eſt opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, ſi quem æquom eſt facere, is benefacit.
O frater, frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certo ſcio,
Nunquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin ſuperet tua:
Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,
Fratrem homini nemini eſſe primarum artium magi' principem.
Sy. O Cteſipho. *Ct.* ô Syre, Æſchinus ubi eſt? *Sy.* ellum, te expectat domi. *Ct.* hem!
Sy. Quid eſt? *Ct.* quid ſit? illius opera, Syre, nunc vivo: feſtivum caput!
Omnia ſibi qui poſtputarit eſſe præ meo commodo:
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in ſe tranſtulit.
Nihil pote ſupra. ſed quiſnam? fores crepuit. *Sy.* mane, mane, ipſe exit foras.

Ct. *Nemo eſt, qui lætus non ſit, cum uſus venit, à quovis beneficium accipere: verum profecto id omnino gratum eſt, ſi quem decet officium præſtare, is præſtat. O frater, frater Æſchine, quid ego nunc laudes tuas verbis celebrem? Satis equidem ſcio, me nunquam illas tam honorifice prædicaturum, ut orationem virtus tua non excedat: Itaque præcipuum unum hoc proprium arbitror me habere præter alios; ſcilicet fratrem primis artibus, humanitate, beneficentia, omnibus anteferendum.* Sy. *O Cteſipho.* Ct. *O Syre, ubinam Æſchinus eſt?* Sy. *Ecce illum, in ædibus te expectat.* Ct. *Hem!* Sy. *Quid eſt?* Ct. *Quid ſit quæris? Illius labore & induſtria factum eſt, ut vita mihi ſalva ſit: O lepidum virum! imo etiam omnes res poſtponendas ſibi eſſe putavit meis commodis: Maledicta, infamiam, amoris mei periculum, & peccatum propter raptum puellæ ſuſcepit in ſe. nihil ſupra tot beneficia dici poteſt. ſed quiſnam venit? Janua ſtrepuit.* Sy. *Siſte, ipſe domo huc prodit.*

Annotatio.

6 *Homini nemini.*] Vel *Hominem neminem*, vel *Homini neminem*, variæ ſunt lectiones. *Nemo homo* eſt antiqua locutio, pro nullus homo. Si legas, *Homin. nemin.*, ſenſus erit planior. Si legas, *Neminem hominem*, ita explica; unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror; ſcilicet hominem neminem, id eſt, nullum hominem, qui frater ſit alicui, primarum artium magis principem.

ACTUS II. SCENA IV.

Æschinus. Sannio. Cteſipho. Syrus.

Æſ. UBI ille eſt ſacrilegus? *Sa.* men' quærit? num quidnam effert? occidi:
Nil video. *Æſ.* ehem, opportune, te ipſum quærito; quid fit Cteſipho?

Æſ. *Ubinam eſt ill· ſceleſtu. no Sannio?* Sa. *Mene appellat? num pecuniam domo exportat? Perii: nihil video p curiæ illum domo afferre.* Æſ. *Ehem; commode accurris, te ipſum ſudioſe quæro: Quid agitur Cteſipho?*

In

In tuto eſt omnis res: omitte vero triſtitiam tuam.
Ct. Ego illam vero omitto, qui quidem te habeam fratrem: ô mi Æſchine!
O mi germane! ah vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id aſſentandi magis, quam quod habeam gratum, facere exiſtumes.
Æſ. Age, inepte, quaſi nunc non norimus nos inter nos, Cteſipho.
Hoc mihi dolet, nos pene ſero ſciſſe, & pene in eum locum
Rediiſſe, ut, ſi omnes cuperent, nihil tibi poſſent auxiliarier.
Ct. Pudebat. *Æſ.* ah, ſtultitia eſt iſtæc, non pudor, tam ob parvolam
Rem pene è patria: turpe dictu. Deos quæſo ut iſtæc prohibeant.
Ct. Peccavi. *Æſ.* quid ait tandem nobis Sannio? *Sy.* jam mitis eſt.
Æſ. Ego ad forum ibo, ut hunc abſolvam: tu intro ad illam, Cteſipho.
Sa. Syre, inſta. *Sy.* eamus: namque hic properat in Cyprum. *Sa.* ne tam quidem:
Quamvis etiam maneo otioſus hîc. *Sy.* reddetur, ne time.
Sa. At ut omne reddat. *Sy.* omne reddet; tace modò, ac ſequere hac. *Sa.* ſequor.
Ct. Heus, heus, Syre. *Sy.* hem, quid eſt? *Ct.* obſecro hercle te, hominem iſtum impuriſſimum
Quam primum abſolvitote, ne, ſi magis irritatus fiet,
Aliqua ad patrem hoc permanet, atque ego tum perpetuo perierim.
Sy. Non fiet: bono animo es: tu cum illa te intus oblecta interim,
Et lectulos jube ſterni nobis, & parari cætera.
Ego jam tranſacta re, convortam me domum cum obſonio.
Ct. Ita quæſo: quando hoc bene ſucceſſit, hilarem hunc ſumamus diem.

In ſecuro loco poſita eſt res omnis tua: expelle vero omnem animo dolorem. Ct. *Per Herculem verò illam expello, qui quidem fratrem te poſſideo: O mi Æſchine! ô mi germane! ah vereor te præſentem amplioribus laudibus proſequi, ne adulandi magis gratiâ id me facere putes, quam quod memor ſim beneficii.* ÆS. *Age, ſtulte, hæc omitte; quaſi nunc inter nos notitia incipiat. Verum doleo, nos fere tarde certiores factos eſſe tuarum rerum, & fere eò reductos eſſe periculi, ut ſi omnes homines cuperent te juvare, nullo modo id poſſent.* Ct. *Pudore impediebar.* ÆS. *Ah! ſtultitia eſt iſta, non verecundia; ob rem tam parvi momenti pene ex patria profugiſſe; pudet me id dicere. Diis ſupplico, ut iſta avertant, nempe fugam patriæ præ deſperatione in amore.* Ct. *Erravi.* ÆS. *Quid poſtremò nobis Sannio dicit?* Sy. *Jam manſuetus eſt.* ÆS. *Ego ad forum me conferam, ut ſolutâ pecuniâ, illum dimittam: tu intrò domum ito ad amicam.* Sa. *Syre urge Æſchinum.* Sy. *Eamus quæſo, Æſchine, nam hic Sannio in Cyprum proficiſci feſtinat.* Sa. *Non tantum feſtino: quantumvis moram hîc otioſus faciam.* Sy. *Reddetur tibi pecunia, ne dubita.* Sa. *At effice, ut totam reſtituat.* Sy. *Totam reſtituet; ſile modò, & me ſequere hac via.* Sa. *Sequor.* Ct. *Heus, heus, Syre.* Sy. *Hem. quid me vis?* Ct. *Per Herculem te oro, homini iſti ſordidiſſimo pecuniam pro pretio puellæ citò ſolvite, ne ſi magis irritetur, aliquo modo rumor hujus rei ad patrem perveniat, atque ego tunc omnino interierim.* Sy. *Id non fiet; ſecurus eſto: tu intereà cum amica voluptati indulge, & lectos ſterni, cæteraque ad cœnam neceſſaria adornari jube. Ego jam confecto negotio, illinc domum me referam cum eduliis, quæ empta ſunt.* Ct. *Sic fiat quæſo: quando hæc res feliciter nobis evenit, hunc lætum agamus diem.*

ACTUS III. SCENA I.

SOSTRATA. CANTHARA.

So. OBſecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet? *Ca.* quid fiet, rogas?
Recte ædepol ſpero. *So.* modo dolores, mea tu, occipiunt primulum.
Ca. Jam nunc times, quaſi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris?
So. Miſeram me! neminem habeo; ſolæ ſumus: Geta autem hîc non adeſt;
Nec quem ad obſtetricem mittam, nec qui accerſat Æſchinum.
Ca. Pol is quidem jam hîc aderit: nam nunquam unum intermittit diem,
Quin ſemper veniat. *So.* ſolus mearum miſeriarum eſt remedium.
Ca. E re nata melius fieri haud potuit, quam factum eſt, hera;
Oblatum quando vitium eſt: quod ad illum attinet potiſſimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tanta familia.
So. Ita pol eſt, ut dicis: ſalvus nobis, Deos quæſo, ut ſiet.

So. *Precor te, mea nutrix, dic mihi, quid eveniet?* Ca. *Quæris? per Pollucem fauſtum rerum eventum ſpero.* So. *Jam modo dolores parituram invadere cœperunt.* Ca. *Nunc metuis, quaſi nunquam parturientibus præſens interfueris, neque tu ipſa inixa liberos fueris?* So. *O me infortunatam! nemo mihi eſt, qui opem ferat; ſolæ relictæ ſumus: Geta autem hinc abeſt; nec ullus ex domeſticis mihi nunc reſtat, quem ad obſtetricem accerſendam mittam, aut qui Æſchinum huc vocet.* Ca. *Per Pollucem is certe mox præſto hîc erit: etenim nullo ceſſat die nos inviſere.* So. *Solus is meis ægritudinibus medetur.* Ca. *Ex repentino rei caſu, nihil fortunatius contingere potuit, quando filia tua vitiata eſt; quantum præcipue ſpectat ad juvenem, qui id fecit: cum tam præſtanti ſit forma, tam clara ſtirpe, tam bona indole, tam divite domo.* So. *Per Pollucem vera loqueris: Deos precor ut hunc nobis ſervent.*

ACTUS III. SCENA II.

GETA. SOSTRATA. CANTHARA.

Ge. NUNC illud eſt, quod ſi omnes omnia ſua conſilia conferant,
Atque huic malo ſalutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili eſt. væ miſero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non poteſt:
Vis, egeſtas, injuſtitia, ſolitudo, infamia.

Ge. *Nunc talis eſt miſeria noſtra, ut ſi omnes omnia ſua ſimul conſilia adhibeant, atque huic malo, quod mihique, dominæque meæ Soſtratæ, filiæque ejus Pamphilæ factum eſt, mederi conentur, nihil quidquam juvent. Væ miſero mihi! tot difficultates inopinato circumſtant, ex quibus evadi non poteſt: vis ſtupri, inopia ipſius puellæ, injuſtitia erga miſeros, ſolitudo à defen[illegible]ribus, infa[illegible]ia ab iis, qui credunt vitiatam pretio.*

Hoc-

Hoccine ſeculum? ô ſcelera! ô genera ſacrilega! ô hominem impium!
So. Me miſeram! quidnam eſt, quod ſic video timidum & properantem Getam?
Ge. Quem neque fides, neque jusjurandum, neque ulla miſericordia
Repreſſit, neque reflexit: neque quod partus inſtabat prope,
Cui miſeræ indignè per vim vitium obtulerat, *So.* non intelligo.
Satis, quæ loquatur. *Ca.* propius obſecro accedamus, Soſtrata. *Ge.* ah,
Me miſerum! vix ſum compos animi, ita ardeo iracundia.
Nihil eſt, quod malim, quam totam familiam dari mihi obviam,
Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc eſt recens:
Satis mihi id habeam ſupplicii, dum illos ulciſcar modo.
Seni animam primum extinguerem ipſi, qui illud produxit ſcelus:
Tum autem Syrum impulſorem, vah! quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram ſtatuerem;
Ut cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi oculos eriperem; poſt hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.
Sed ceſſo hoc malo heram impertiri propere? *So.* revocemus. Geta. *Ge.* hem,
Quiſquis es, ſine me. *So.* ego ſum Soſtrata. *Ge.* ubi ea eſt? te ipſam quærito:
Te expecto: oppidò opportune te obſtuliſti mî obviam,
Hera. *So.* quid eſt? quid trepidas? *Ge.* hei mihi! *So.* quid feſtinas, mi Geta?
Animam recipe. *Ge.* prorſu'. *So.* quid, iſtuc prorſus ergo eſt? *Ge.* periimus.
Actum eſt. *So.* eloquere, obſecro, te quid ſit. *Ge.* jam. *So.* quid jam, Geta?
Ge Æſchinus. *So.* quid ergo is? *Ge.* alienus eſt ab noſtra familia. *So.* hem!

Hæcne tempora adeò corrupta ſunt? O crimina infanda! ô gentem ſacrilegam! ô hominem impium Æſchinum! So. *Me infortunatam! quidnam eſt, quod ſic video pavidum, & feſtinantem Getam?* Ge. *Quem neque fides data, & obligatio juramenti, neque ulla commiſeratio retinuet, neque revocavit à perfidia: neque quod tempus pariendi imminebat proximum virgini, quam violarat.* So. *Non ſatis capio quæ Geta dicit.* Ca. *Appropinquemus magis, oro te, Soſtrata.* Ge. *Ah me infœlicem! vix ſum potens animi, ita iracundiâ inflammatus ſum. Nihil eſt, quod magis optem, quàm omnes ex iſta Mitionis familia mihi obvios offerri, ut iram hanc omnem in eos egeram, dum hic dolor meus novus eſt: pœna ſufficiens mihi fuerit, dummodo nunc ultionem de illis ſumam. Seni patri primum vitam eriperem, qui tam ſceleſtum juvenem in lucem edidit; tum autem Syrum inſtigatorem, vah! quibus illum tormentis dilaniarem! in ſublime elatum per medium corporis ad me traherem, & præcipitem in ſolum durum & ſaxoſum allliderem, ſic, ut ejus cerebrum per diverſas partes viæ ſpargatur: adoleſcenti ipſi eruerem oculos; poſtea præcipitarem ex alto: reliquos ex illa domo projicerem, impellerem, diſtraherem, concuterem, & in terram affligerem. Sed differone heræ hoc malum cito communicare?* So. *Revocemus eum currentem. Geta.* Ge. *Hem, quicumque ſis, ſine me feſtinare, ne me retine.* So. *Ego ſum hera tua Soſtrata.* Ge. *Ubinam ſtas? te ipſam ubique peto, te expecto: valde tempeſtive te mihi obviam dediſti, hera.* So. *Quidnam tibi eſt? quid trepidus es?* Ge. *Hei mihi!* So. *Quid properas, mi Geta? Animum collige.* Ge. *Omnino.* So. *Quid iſtud omnino?* Ge. *Periimus, actum eſt de nobis.* So. *Enarra, quæſo, quænam res ſit.* Ge. *Jam.* So. *Quid jam, Geta?* Ge. *Æſchinus.* So. *Quid igitur is fecit?* Ge. *Alienavit animum ſuum à nobis; amare incepit aliam virginem, quàm Pamphilam.* So. *Hem!*

Perii: quare? *Ge.* amare occepit aliam. *So.* væ
miſeræ mihi.
Ge. Neque id occulte fert: à lenone ipſus eripuit
palam.
So. Satin' hoc certum? *Ge.* certum: hiſce oculis
egomet vidi, Soſtrata. *So.* ah!
Me miſeram! quid credas jam? aut cui credas?
noſtrumne Æſchinum?
Noſtram vitam omnium, in quo noſtræ ſpes opeſ-
que omnes ſitæ erant?
Qui ſine hac jurabat ſe unum nunquam victu-
rum diem?
Qui ſe in ſui gremio poſiturum puerum dicebat
patris? ita
Obſecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere?
Ge. Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad
hanc rem opus eſt, porro conſule;
Patiamurne, an narremus cuipiam? *Ca.* au, mi
homo, ſanuſne es?
An hoc proferendum tibi uſquam eſſe videtur?
Ge. mihi quidem non placet.
Jam primum, illum alieno animo à nobis eſſe,
res ipſa indicat.
Nunc ſi hoc palam proferimus, ille inficias ibit,
ſat ſcio;
Tua fama, & gnatæ vita in dubium veniet. tum
ſi maxime
Fateatur, cùm amet aliam, non eſt utile hanc
illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito eſt opus. *So.*
ah? minime gentium:
Non faciam. *Ge.* quid ages? *So.* proferam. *Ge.*
hem! mea Soſtrata, vide quam rem agas.
So. Pejore res loco non potis eſt eſſe, quam in hoc,
quo nunc ſita eſt.
Primum indotata eſt: tum præterea, quæ ſecun-
da ei dos erat,
Periit: pro virgine dari nuptum non poteſt. hoc
reliquom eſt,
Si inficias ibit, teſtis mecum eſt annulus, quem
amiſerat.
Poſtremò, quando ego conſcia mî ſum, à me cul-
pam hanc procul eſſe, nec

perii: quare alienus factus eſt à nobis? Ge. *Aliam amicam, relictâ Pamphilâ filiâ tuâ, ſibi junxit.* So. *Væ miſeræ mihi!* Ge. *Neque id celat: ipſemet à lenone puellam vi abſtulit.* So. *Satiſne hoc certum habes?* Ge. *Certe his oculis egomet deprehendi hoc, Soſtrata.* So. *O me infortunatam! Quænam res jam credi poteſt, aut cui homini credatur? noſterne Æſchinus hæc fecit? ille ſalus noſtrûm omnium? in quo ſpes noſtræ, omnia bona noſtra poſita erant? qui jurabat ſe ne unum quidem diem ſine Pamphila ſpirare poſſe? qui promittebat ſe puerum, qui naſciturus eſſet, pro ſuo legitimo in ſuo ſinu poſitum educaturum? ſe patri ſupplicaturum, ut permitteret eam ſibi matrimonio jungere?* Ge. *Hera, deſine lachrymari, ac potius quod ad hanc rem attinet, in poſterum conſilium quære; an feramus cum ſilentio hoc malum, an alicui communicemus.* Ca. *Hau, mi homo, compoſne mentis es? An hoc verbis detegendum eſſe ullo in loco cenſes?* Ge. *Mihi quidem non videtur eſſe proferendum. Jam primum amorem ſuum à nobis avertiſſe, re ipſa nobis manifeſtum apparet. Nunc ſi hoc divulgemus, ille pernegabit, probe ſcio, ſe ſtupraſſe Pamphilam: tua exiſtimatio, & ſalus tuæ filiæ in periculum adducetur: tum etiamſi fateatur eam vitiaſſe, non conducit hanc illi nubere, quando aliam ſibi amicam ſumpſerit. Quambrem, quovis modo, ſilere iſtud oportet.* So. *Ah! neutiquam id faciam: non tacebo.* Ge. *Quidvis agere?* So. *Id manifeſtabo.* Ge. *Ah, mea Soſtrata, conſidera quid agendum ſit tibi.* So. *In deteriori conditione res eſſe non poteſt, quàm in qua nunc poſita eſt. primum nulla dos ei eſt: præterea, pudicitia quæ loco dotis erat, amiſſa eſt; pro virgine dari in uxorem non poteſt. ſi negabit Æſchinus Pamphilæ vitium obtuliſſe, teſtimonium mecum perhibebit hic annulus, quem amiſerat. Poſtremò, quoniam mecum ſcio certò, me omnis culpæ eſſe expertem.*

Pretium, neque rem ullam interceſſiſſe illâ, aut me indignam; experiar, Geta.
Ge. Quid iſtic? accedo, ut melius dicas. *So*. tu, quantum potes, abi,
Atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine:
Nam is noſtro Simulo fuit ſummus, & nos coluit maxume.
Ge. Nam hercle alius nemo reſpicit nos. *So*. propera tu, mea Canthara,
Curre, obſtetricem accerſe, ut cum opus ſit, ne in mora nobis ſiet.

neque ullam rem intervenisse, quæ illam, aut me non deceat; Geta, judicio agam. Ge. *Quid iſtud eſt? quid tibi reſiſtam? accedo tuæ ſententiæ, ut quæ melius, quam ego dicas, & prudentius ſentias.* So. *Tu quantum potes celeriter proficiſcere, atque Hegioni cognato Pamphilæ rem omnem, ut acta eſt, expone: is enim Simulo, marito meo, patri virginis ſummus amicus fuit, & nos maxime obſervat.* Ge. *Recte facis, nam per Herculem nemo alius noſtri curam habet.* So. *Feſtina tu, mea Canthara, abi propere, obſtetricem adducito, ut cum partus inſtabit, nullam moram faciat.*

ACTUS III. SCENA III.

DEMEA. SYRUS.

De. DIſperii; Cteſiphonem audivi filium.
Una fuiſſe in raptione cum Æſchino.
Id miſero reſtat mihi mali, ſi illum poteſt,
Qui alicui rei eſt, etiam ad nequitiem abducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquò: perſuaſit ille impurus, ſat ſcio.
Sed eccum ire Syrum video: hinc ſcibo jam, ubi ſiet.
Atque hercle hic de grege illo eſt: ſi me ſenſerit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex.
Non oſtendam id me velle.
Sy. Omnem rem modo ſeni,
Quo pacto ſe haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam vidi lætius. *De*. prô Jupiter!
Hominis ſtultitiam! *Sy*. collaudavit filium.
Mihi, qui id dediſſem conſilium, egit gratias.
De. Diſrumpor. *Sy*. argentum adnumeravit illico:
Dedit præterea in ſumptum dimidium minæ:
Id diſtributum ſane eſt ex ſententia. *Ce*. hem!
Huic mandes, ſi quid recte curatum velis.
Sy. Hem! Demea, haud aſpexeram te: quid agitur?
De. Quid agatur? voſtram nequeo mirari ſatis
Rationem. *Sy*. eſt hercle inepta, ne dicam dolo, atque

De. *Occidi; audivi Cteſiphonem comitem fuiſſe Æſchini, cum puellam rapuit. Id mihi infelici ſummum malum adhuc reliquum eſt, ſi Æſchinus Cteſiphonem, qui alicui rei utilis eſſe poteſt, ad luxum & libidinem impellat. Ubinam igitur Cteſiphonem quæram? in lupanar, ut ſuſpicor, quoddam ab Æſchino abductus eſt: perſuaſit flagitioſus ille Cteſiphoni, probe ſcio, ut ſecum illuc iret. Sed ecce Syrum venire video: jam ex illo ſciam, ubi ſit Cteſipho. Atque mehercule de illo hominum cœtu eſt: ſi animadverteret me illum cupide quærere, nunquam dicet, ubi ſit ganeo ille. Diſſimulabo me id cupere.* Sy. *Res geſtas ab Æſchino Mitioni ex ordine recitavi: neminem quemquam hilariorem illo vidi.* De. *Proh Jupiter, hominis ineptiam!* Sy. *Filium Æſchinum laudibus proſequutus eſt: mihi, qui illi ſuaſiſſem, gratias egit pro conſilio.* De. *Animi diſcrucior,* Sy. *Pecuniam ſtatim numeravit; inſuper in ſumptum dimidium minæ largitus eſt: poſtea id diſpartitum eſt ex voluntate Æſchini.* De. *Si quid recte paratum eſſe cupias, hoc officium manda huic Syro.* Sy. *Ehem, Demea, non te videram: quid ſit?* De. *Quid fiat rogas? non poſſum ſatis mirari veſtrum agendi morem.* Sy. *Eſt mehercule inconveniens, ne mentiar, & ineptus:*

Abſurda.

Abſurda. piſces cæteros purga, Dromo:
Congrum iſtum maxumum in aqua ſinito ludere
Pauliſper: ubi ego venero, exoſſabitur;
Prius nolo. *De.* hæccine flagitia? *Sy.* mihi quidem non placent:
Et clamo ſæpe. ſalſamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulchre. *De.* Dî, voſtram fidem!
Utrum ſtudione id ſibi habet, an laudi putat
Fore, ſi perdiderit gnatum? væ miſero mihi!
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquò militatum. *Sy.* ô Demea!
Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modò eſt,
Videre; ſed etiam illa, quæ futura ſunt,
Proſpicere. *De.* quid? iſtæc jam penes vos pſaltria eſt?
Sy. Ellam intus. *De.* eho, an domi eſt habiturus? *Sy.* credo: ut eſt
Dementia. *De.* hæccine fieri? *Sy.* inepta lenitas
Patris, & facilitas prava. *De.* fratris me quidem
Pudet, pigetque. *Sy.* nimium inter vos, Demea [ac
Non, quia ades præſens, dico hoc,] pernimium intereſt.
Tu, quantus quantus, nihil niſi ſapientia es:
Ille, ſomnium. ſineres vero illum tu tuum
Facere hæc? *De.* ſinerem illum? annon ſex totis menſibus
Prius olfeciſſem, quàm ille quidquam cœperit?
Sy. Vigilantiam tuam tu mihi narras? *De.* Sic ſiet
Modo, ut nunc eſt. *Sy.* *ut quiſque ſuum vult eſſe, ita eſt.*
De. Quid eum? vidiſtin' hodie? *Sy.* tuumne filium?
(Abigam hunc rus) jam dudum aliquid ruri agere arbitror.
De. Sati' ſcis ibi eſſe? *Sy.* oh, qui egomet produxi. *De.* optume eſt.
Metui ne hæreret hic. *Sy.* atque iratum admodum.
De. Quid autem? *Sy.* adortus jurgio fratrem apud forum

piſces cæteros ſordibus expurga, Dromo: congrum iſtum maximum in aqua ſine pauliſper ſpatiari, & ſubſilire: poſtquam ego venero, oſſa ei detrahentur; prius nolo eum purgari. De. *Hæcne flagitia fieri debent?* Sy. *Mihi quidem diſplicent; & clamitare ſoleo. Hæc ſale condita edulia elue, & emolli diligenter, Stephanio.* De. *Dii veſtram fidem invoco! utrumne id cum delectatione ſtudet facere, aut in hoc ſe laudandum eſſe exiſtimat, ſi corruperit filium? Væ miſero mihi! Videre videor diem illum, cum hinc omnium indigus abibit ad militiam.* Sy. *O Demea! hoc eſt ſapientem eſſe, non quod obvium eſt, & ob oculos verſatur ſolum videre; ſed etiam quæ ventura ſunt prævidere.* De. *Quid? iſtane fidicina in veſtris eſt ædibus?* Sy. *Ecce illam intus.* De. *Eho, an domi eam Æſchinus tenebit?* Sy. *Credo: quæ vorum inſania eſt.* De. *Adeone flagitioſi ſunt, ut hæc committant?* Sy. *Stulta Mitionis manſuetudo, & indulgentia nimia id efficit.* De. *Pudore, afficior propter fratris turpitudinem, & dolore propter licentiam, quà perdit filium.* Sy. *Nimium, Demea, tu & Mitio diſſimiles eſtis, non hoc dico ut te præſentem in os laudem: pernimium diſſimiles, inquam. Tu quantuſcumque es, non ſapiens tantum es, ſed ipſa ſapientia: ille vanus, inſtar ſomnii, & iners. An ferres illum tuum filium Cteſiphonem, ſi ea committeret, quæ Æſchinus committit?* De. *Ferre illum? an non ſex menſibus integris antè odoratus fuiſſem, & deprehendiſſem, quàm ille ullam rem cœpturus eſſet facere?* Sy. *Quid vigilantiam, & prudentiam tuam mihi commemoras, quæ mihi maxime nota eſt?* De. *Talis eſſe pergat cupio, qualis nunc eſt.* Sy. *Ut quivis optat eſſe ſuum filium, ſic eſt.* De. *Quid eum? (intelligit Cteſiphonem) vidiſtine hodie?* Sy. *Tuumne filium? (abigam. hunc moleſtum ſenem ad ſuum prædium.) Jampridem hunc ruri, alicui rei dare operam opinor.* De. *An certior es, ibi eum agere?* Sy. *Oh, qui egomet illum eò uſque deduxi.* De. *Recte factum. Timui ne hîc hærens cum Æſchino moraretur.* Sy. *Atque ira valde commotum.* De. *Quamobrem?* Sy. *Incepit in foro fratrem objurgare propter hanc fidicinam.*

ANNOTATIO.

48 *Abigam huc rus.*] Hæc ſecum Syrus tacite loquitur.

De pſaltria iſtac. *De.* ain' vero? *Sy.* vah, nil reticuit:
Nam, ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviſo: cœpit clamare; ô Æſchine,
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere noſtro? *De.* oh, lacrumo gaudio.
Sy. Non tu hoc argentum perdis, ſed vitam tuam.
De. Salvos ſit: ſpero, eſt ſimilis majorum ſuûm. *Sy.* hui!
De. Syre, præceptorum plenus iſtorum ille. *Sy.* phy!
Domi habuit, unde diſceret. *De.* fit ſedulo:
Nil prætermitto: conſuefacio: deinque
Inſpicere, tanquam in ſpeculum, in vitas omnium
Jubeo; atque ex aliis ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito. *Sy.* recte ſane. *De.* hoc fugito. *Sy.* callide.
De. Hoc laudi eſt. *Sy.* iſtæc res eſt. *De.* hoc vitio datur.
Sy. Probiſſume. *De.* porro autem. *Sy.* non hercle otium eſt
Nunc mihi auſcultandi. piſces ex ſententia
Nactus ſum; hi mihi ne corrumpantur, cautio eſt.
Nam id nobis tam flagitium eſt, quam illa, Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti: &, quod queo,
Conſervis ad eundem iſtunc præcipio modum.
Hoc ſalſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt parum:
Illud recte: iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quæ poſſum, pro mea ſapientia:
Poſtremo, tanquam in ſpeculum, in patinas, Demea,
Inſpicere jubeo; & moneo quid facto uſus ſit.
Inepta hæc eſſe, nos quæ facimus, ſentio.
Verum, quid facias? *ut homo eſt, ita morem geras.*
Nunquid vis? *De.* mentem vobis meliorem dari.
Sy. Tu rus hinc ibis? *De.* recta. *Sy.* nam quid tu hîc agas,
Ubi, ſi quid bene præcipias, nemo obtemperet?

De. *Itane eſt, ut ais?* Sy. *Vah! nihil prætermiſit eorum, quæ exprobranda fuerunt: nam ut lenoni pecunia forte numerabatur pro pretio puellæ, repente Cteſipho ſupervenit in ipſo facto: cœpit ita vociferari; Æſchine, hæcne flagitia committere te non pudet? indecora ſanguini noſtro, & familiæ?* De. *Oh, præ gaudio lachrymas continere nequeo.* Sy. *Non tu hoc argentum perdis ſolum, ſed etiam teipſum.* De. *Hunc Dii ſervent; ut ſpero majores ſuos imitabitur.* Sy. *Hui!* De. *Syre, ejuſmodi præceptis, quibus fratrem monuit, abundat Cteſipho.* Sy. *Phy! domeſtica hæc habuit à te monita, & exempla, quibus imbutus eſt.* De. *Sic informatur à me diligenter: nihil negligo: his eum exerceo ſtudiis; denique ſpectare, tanquam in ſpeculo, mores, & actiones omnium volo; atque ex aliis, quod ei uſui ſit, exemplum petere. Hoc facito, dico.* Sy. *Sapienter certe.* De. *Ab hoc caveto tibi.* Sy. *Peritè.* De. *Hoc laudem affert.* Sy. *Hoc utile eſt.* De. *Hoc dedecus parit.* Sy. *Præclare.* De. *Ut longius, & amplius memorem.* Sy. *Per Herculem nunc nihil mihi reſtat otii, ut ſermoni tuo attentas aures præbeam. piſces ut optabam inveni, qui ne computreſcant mihi ſedulò cavendum eſt: nam id nobis tam flagitioſum eſt, & indecorum, quam vobis hæc non agere quæ modo loquutus es: & quoad poſſum hæc conſervos meos ſic moneo. Hoc ſale nimis conſperſum; hoc uſtum præ nimia coctione; hoc parum mundatum eſt; illud recte; fac ut iterum recorderis ſic apparare cibum: diligenter ſic præcipio, pro eo, quod ſapere poſſum: ultimo tanquam in ſpeculum, in patinas, lances, diſcos, paropſides, ſpectare jubeo; & moneo, ſuadeo, doceo, quæcumque facere utile eſt. Fateor ſtulte fieri, quæ committuntur in hac familia: verum, quid facias? ut Mitio à natura factus eſt, ita obſequendum ei, qui herus eſt. Num quid vis mandare?* De. *Ut ad ſaniorem mentem redeatis.* Sy. *Tu ad prædium proficiſeris?* De. *Sic eſt.* Sy. *Nam quid tu hîc facias, ubi ſi quædam bona præcepta tradas, nullus eſt qui ea obſervet?*

ANNOTATIO.

58 *Hui!*] Fingit ſe admirari quæ dicit ſenex.

De. Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit: illum curo unum: ille ad me attinet,
Quando ita volt frater: de iſtoc ipſe viderit.
Sed quis illic eſt, quem video procul? eſtne hic Hegio,
Tribulis noſter? ſi ſatis cerno, is hercle eſt. vah!
Homo amicus nobis jam inde à puero. Dî boni!
Næ illiuſmodi jam magna nobis civium
Penuria eſt; antiqua homo virtute ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc ſit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Reſtare video! vah! vivere etiam nunc lubet.
Operiar hominem hic, ut ſalutem, & conloquar.

De. *Ego verò hinc diſcedo, cum Cteſipho, cujus cauſa hùc veneram, rus reverſus eſt: Illius ſolius curam gero: ille mihi proprius eſt filius, quoniam ita ſe velle frater ſignificavit: pro arbitrio ſuo ei conſulat. Sed quis ille eſt quem procul venientem video? eſtne hic Hegio, tribulis noſter? Si rectè aſpicio, is certè ipſe eſt, Vah! homo eſt amicitiâ nobis conjunctus jam inde à primis annis. Dii boni! profectò eorum, qui ei ſimiles ſint, magna eſt egeſtas civium: vir antiquâ virtute, ac fide præditus, non facilè damnum aliquod ab illo publicè evenit. Quam vehementer gaudeo, cum etiam adhuc homines his moribus præditos ſuperſtites aſpicio! Vah! Vitam agere etiam nunc jucundum eſt. Præſtolabor hîc illum, & cum eo ſermonem conferam.*

ANNOTATIO.

86 *Tribulis noſter?*] Qui ex eadem eſt Tribu. Populus Athenienſis diſtributus fuit in Tribus duodecim, ad menſium numerum; & rurſus unaquæque Tribus in triginta genera, quemadmodum vocant, ad dierum menſis numerum.

ACTUS III. SCENA IV.

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

He. PRô Dî immortales! facinus indignum, Geta,
Quid narras? *Ge.* ſic eſt factum, *He.* ex illan' familia
Tam illiberale facinus eſſe ortum! ô Æſchine,
Pol haud paternum iſtuc dediſti. *De.* videlicet
De pſaltria hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno; pater is nihili pendit: hei mihi!
Utinam hîc prope adeſſet alicubi, atque audiret hæc.
He. Ni facient quæ illos æquom eſt, haud ſic auferent.
Ge. In te ſpes omnis, Hegio, nobis ſita eſt:
Te ſolum habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille tibi moriens nos commendavit ſenex.
Si deſeris tu, periimus. *He.* Cave dixeris:
Neque faciam, neque me ſatis pie poſſe arbitror.
De. Adibo: ſalvere Hegionem plurimum

He. *Proh, Dii immortales! facinus infandum, Geta, quid refers?* Ge. *Sic iſtud commiſſum eſt.* He. *Ex illone genere tam claro, tam indignum ingenuâ perſonâ ſcelus exire potuit? O Æſchine, per Pollucem haud parentum moribus conveniens iſtud feciſti.* De. *Scilicet de citbariſtriæ hujus raptione inaudivit; propterea ille, quamvis non ſit propinquus genere, tamen id ægre fert; pater vero ipſe [Mitio] hoc facinus minimi facit. Hei mihi! utinam hîc præſens eſſet, atque Hegionem querentem audiret.* He. *Niſi hanc injuriam ex æquitate reparabunt, non ſic impune habebunt.* Ge. *In te, Hegio, omnem ſpem noſtram poſuimus: nullum alium defenſorem habemus: tu es patroni loco, & parentis: ille ſenex pater Pamphilæ Simulus, è vita diſcedens, nos fidei tuæ cuſtodiendos tradidit. Si à te deſerimur, perditi ſumus.* He. *Ne hujuſmodi verba loquaris: neque hoc faciam, neque fas eſſe, neque niſi cum impietate me id poſſe facere judico.* De. *Accedam: Hegionem ſalvum eſſe & bene valentem ex animo opto.*

Jubeo.

Jubeo. *He.* oh! te quærebam ipſum: ſalve, Demea.
De. Quid autem? *He.* major filius tuus Æſchinus,
Quem fratri adoptandum dediſti, neque boni,
Neque liberalis functus officium eſt viri.
De. Quid iſtuc? *He.* noſtrum amicum noras Simulum, atque
Æqualem? *De.* quid ni? *He.* filiam ejus virginem
Vitiavit. *De.* hem! *He.* mane, nondum audiſti, Demea,
Quod eſt graviſſimum. *De.* an quid eſt etiam amplius?
He. Verò amplius: nam hoc quidem ferundum aliquo modo eſt;
Perſuaſit nox, amor, vinum, adoleſcentia:
Humanum eſt. ubi ſcit factum, ad matrem virginis
Venit ipſus ultro, lacrumans, orans, obſecrans,
Fidem dans, jurans ſe illam ducturum domum.
Ignotum eſt, tacitum eſt, creditum eſt. virgo ex eo
Compreſſu gravida facta eſt; menſis hic decimus eſt.
Ille bonus vir nobis pſaltriam, ſi dîs placet,
Paravit, quicum vivat: illam deſerit.
De. Pro certon' tu iſtæc dicis? *He.* mater virginis
In medio eſt; ipſa virgo; res ipſa: hic Geta
Præterea, ut captus eſt ſervorum, non malus,
Neque iners, alit illas; ſolus omnem familiam
Suſtentat: hunc abduce, vinci: quære rem.
Ge. Imo hercle extorque, niſi ita factum eſt, Demea:
Poſtremo non negabit; coram ipſum cedo.
De. Pudet: nec, quid agam, neque quid huic reſpondeam,
Scio. *Pa.* Miſeram me: differor doloribus:
Juno Lucina fer opem, ſerva me, obſecro. *He.* hem!
Numnam illa, quæſo, parturit? *Ge.* certe, Hegio. *He.* hem!
Illæc fidem nunc voſtram implorat, Demea:
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant, Deos quæſo, ut vobis decet:
Sin aliter animus voſter eſt, ego, Demea,

He. *Te ipſum invenire cupiebam: ſalvus ſis, Demea.* De. *Quid autem eſt, quod me velis?* He. *Filius tuus Æſchinus major natu, neque probo, neque ingenuo viro rem dignam egit.* De. *Quid iſtud eſt?* He. *Amicus noſter Simulus notus fuit tibi, qui eâdem ætate erat nobiſcum?* De. *Quare mihi notus non fuerit?* He. *Filiam ejus violavit Æſchinus.* De *Hem!* He. *Audi, nondum tibi renunciavi, Demea, illud, quod eſt deterrimum.* De. *An quidquam eſt etiam deterius?* He. *Imo vero aliquid eſt deterius: nam hoc quidem aliqua ratione excuſari poteſt; impulit eum ad hoc facinus nox, amor, vinum, adoleſcentia: hoc peccatum in hominem cadere poteſt. ubi vidit ſe id feciſſe, matrem virginis Soſtratam adit ſponte, flens, ſupplicans, deprecans, promittens, juramento ſe obligans illam in uxorem ducturum. Parcitum eſt, ſilentio facinus tectum eſt, fides illi habita eſt. virgo ſic per vim ſtuprata ex hoc concubitu gravidata eſt: jam menſem decimum uterum geſtat. ille bonus vir nobis fidicinam, ſi ita Diis viſum eſt, quæſivit, cum qua conſuetudinem habeat, derelicta Pamphila.* De. *Hæcne certa ſunt, quæ dicis?* He. *Soſtrata, mater virginis, in medium proditura eſt, ut id probet; ipſa virgo Pamphila; ipſa virginis graviditas: hic præterea Geta, ſervus frugi, pro conditione & ſtatu ſervili, & ſolers, alimenta illis ſubminiſtrat; ſolus toti domui victum præbet: hunc abducito, vinculis abſtringito: facinus quærito.* Ge. *Quin etiam tormentis exquire, & ſuppliciis crucia, niſi ita factum eſt, Demea: poſtremò non inficiabitur ipſe Æſchinus; hunc nobis hîc præſentem ſtatue.* De. *Pudore ſuffundor, neque quid faciam, neque quod reſponſum eidem invenio.* Pa. *O me infelicem! diſcindor doloribus: Juno Lucina fer mihi auxilium parturienti, ſalvam me præſta, te precor.* He. *Hem! anne Pamphila, quæſo, in pariendo laborat?* Ge. *Sic ſane eſt, Hegio.* He. *Hem! illa auxilium veſtrum plorans invocat, Demea. Quod jure exigere poteſt, à volentibus id exoret. Hæc primum Deos precor ut faciatis, quemadmodum vos decet: ſin aliter animati eſtis,*

Sum-

Summa vi defendam hanc atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: unà à pueris parvoli
Sumus educti: unà ſemper militiæ, & domi
Fuimus: pauperatem unà pertulimus gravem.
Qua propter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius quàm illas deſeram.
Quid mihi reſpondes? *De.* fratrem conveniam, Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit conſilium, id ſequar.
He. Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites,
Quam vos facillime agitis, quam eſtis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume vos æquo animo æqua noſcere
Oportet, ſi vos voltis perhiberi probos.
De. Redito: fient, quæ fieri æquom eſt, omnia.
He. Decet te facere. Geta, duc me intro ad Soſtratam.
De. Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc ſit modo
Defunctum: verum nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

ſummo conatu eam propugnabo, atque illum patrem ejus defunctum. Is mihi cognatione conjunctus erat: unà à pueris educati ſumus: unà ſemper in bello, & pace ſocii fuimus: inopiam unà perpeſſi ſumus, oneroſam valde, & acerbam: quapropter contendam, laborabo, tentabo omnia, denique vitam potius amittam, quàm illas indefenſas ſolas relinquam. Quid reſponſi mihi das? De. *Fratrem meum Mitionem adibo, Hegio: quod is mihi de hac re ſuaſerit, id faciam.* He. *Sed tu, Demea, hæc apud te conſidera, quanto majores vobis ſunt facultates, quanto potentiores, locupletiores, fœliciores, nobiliores eſtis, tanto libentiori animo vos æquitati obſequi par eſt, ſi vos honeſtos æſtimari vultis.* De. *Redi: omnia ex æquitate obſervabuntur.* He. *Hoc te facere convenit. Geta, duc me intrò ad Soſtratam.* De. *Non hæc fiunt, quin ante denunciaverim: utinam, hoc facinore Æſchinus finem flagitiis ſuis impoſuerit: at nimia illa non modo libertas, ſed licentia, certe progreditur eo uſque, ut magnam perniciem afferat. Abeo, ut fratrem conveniam, & hæc in eum tædia exonerem.*

ACTUS III. SCENA V.

HEGIO.

BOno animo fac ſis, Soſtrata, & iſtam, quam potes,
Fac conſolere. ego Mitionem, ſi apud forum eſt,
Conveniam; atque, ut res geſta eſt, narrabo ordine.
Si eſt, ut facturus officium ſiet ſuum,
Faciat: ſin aliter de hac re ejus ſententia eſt,
Reſpondeat mî: ut, quid agam, quamprimùm ſciam.

Soſtrata, fac ut bonum animum habeas, & iſtam filiam tuam Pamphilam fac conſolatione recrees. ego Mitionem, ſi apud forum eſt, adibo; & eum certiorem faciam, quemadmodum res acta ſit, ut is officium ſuum faciat, ſi ita ejus fert voluntas: ſin aliter animo affectus eſt, ſententiam ſuam mihi aperiat; ut quid agere debeam, quamprimum conſtituam.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA I.

Cteſipho. Syrus.

Ct. AIN' patrem hinc abiiſſe rus? *Sy.* jam dudum. *Ct.* dic ſodes. *Sy.* apud
Villam eſt. nunc eum maxume operis aliquid facere credo. *Ct.* utinam quidem,
Quod cum ſalute ejus fiat, ita ſe defatigarit velim,
Ut triduo hoc perpetuo, è lecto prorſus nequeat ſurgere.
Si. Ita fiat, & iſtoc ſi quid potis eſt rectius. *Ct.* ita: nam hunc diem
Miſere nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.
Et illud rus nulla alia cauſſa tam male odi, niſi quia prope eſt:
Quod ſi abeſſet longius,
Prius nox oppreſſiſſet illic, quam huc revorti poſſet iterum.
Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, ſat ſcio:
Rogitabit me, ubi fuerim; quem ego hodie toto non viſi die.
Quid dicam? *Sy.* nihilne in mentem? *Ct.* nunquam quidquam. *Sy.* tanto nequior.
Cliens, amicus, hoſpes nemo eſt vobis? *Ct.* ſunt. quid poſtea?
Sy. Hiſce opera ut data ſit. *Ct.* quæ non data ſit? non poteſt fieri. *Sy* poteſt.
Ct. Interdiu: ſed ſi hîc pernocto, cauſſæ quid dicam, Syre?
Sy. Vah! quam vellem etiam noctu amicis operam mos eſſet dari.
Quin tu otioſus es: ego illius ſenſum pulcre calleo.

Ct. *Certone dicis patrem meum Demeam ad villam hinc profectum eſſe?* Sy. *Jampridem profectus eſt.* Ct. *Age, quæſo, dic mihi.* Sy. *Apud villam eſt. nunc eum maxime in colendo agro occupari puto.* Ct. *Utinam ſane ita laboro delaſſetur (quod ſine detrimento valetudinis ejus fiat) ut tribus diebus perpetuo ſomno in cubili detineatur, neque expergeſieri poſſit.* Sy. *Ita fiat, atque etiam longiori tempore, ſi hoc tibi commodius eſt.* Ct. *Ita: nam hunc diem continuum in voluptate & gaudio inſumere vehementer deſidero. & rus illud non ob aliam cauſſam mihi tam valde odioſum eſt, quàm quod urbi propius eſt: Quod ſi eſſet remotius, prius nox patrem in itinere invaderet, quam hùc iterum remeare poſſet. Nunc ubi ille me in villa non reperiet, jam properabit hùc reverti, probè ſcio: quæret à me ubi moratus fuerim, cum à me toto hoc die viſus non fuerit. Quid excuſationis afferam?* Sy. *Nihilne in mentem tibi venit, quo te excuſes?* Ct. *Nihil quidquam.* Sy. *Tanto pejori loco es. Clientem, amicum, hoſpitem neminem vos habetis?* Ct. *Habemus quidem. ſed quid hoc juvabit?* Sy. *Dices illis officium te præſtitiſſe in eorum rebus.* Ct. *Quod præſtatum minime fuerit? Non poteſt fieri, ut id factum eſſe pater credat.* Sy. *Poteſt fieri.* Ct. *Poteſt quidem per diem: ſed ſi hîc totam noctem tranſigo, quid reſpondere potero, Syre?* Sy. *Vah! utinam etiam per noctem conſuetudo eſſet officium amicis ſuis præſtare. Age ſecuro ſis animo: ego ejus mentis conceptus callide ſcio.*

Annotatio.

5 *Et iſtoc ſi quid potis eſt rectius.*] Servus improbus non laſſitudinem, ſed mortem Demeæ præcatur; duram quietem & ſomnum ferreum, ut Virgilius ait:

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus; in æternam claudentur lumina noctem.

Cum fervit maxume, tam placidum, quam ovem reddo. *Ct.* quomodo?
Sy. Laudarier te audit libenter: facio te apud illum Deum:
Virtutes narro. *Ct.* meas? *Sy.* tuas: homini illico lacrumæ cadunt,
Quaſi puero, gaudio. hem tibi autem. *Ct.* quidnam eſt? *Sy.* *lupus in fabula.*
Ct. Pater eſt? *Sy.* ipſus eſt. *Ct.* Syre, quid agimus? *Sy.* fuge modo intro: ego videro.
Ct. Si quid rogabit, nuſquam tu me; audiſtin'? *Sy.* potin' ut deſinas?

Cum vehementer ira exardet, tam manſuetum, quam ovem facio. Ct. *Quo pacto?* Sy. *Te laudando; nam hoc illi valde placet: apud illum te ut Deum laudibus celebro: virtutes tuas prædico.* Ct. *Meaſne?* Sy. *Tuas: illi lachrymæ ex oculis fluunt præ gaudio, ſicut puero. hem tibi autem adeſt ille.* Ct. *Quidnam eſt?* Sy. *Lupus in fabula.* Ct. *An pater eſt?* Sy. *Ipſe eſt.* Ct. *Syre, quid mox nobis agendum?* Sy. *Feſtina intro ædes ire: ego cogitabo quid facto opus ſit.* Ct. *Si quid à te quærat, nuſquam tu me vidiſſe reſpondeas; audiviſtine?* Sy. *Poteſne deſinere loqui?*

ANNOTATIO.

21 *Lupus in fabula.*] Adagium, quo utimur, quoties ſupervenit ille, de quo loquimur, & nobis ſua præſentia detrahit facultatem loquendi. Sic Plautus in Sticho, Act. IV. Scen. I. *Atque eccum tibi lupum in ſermone.* *Sermo* pro familiari colloquio illic ſumitur. Eadem eſt vis verbi *fabula*: Unde fabulari, quod & elegans, & veteribus olim pervulgatum, hodie vix notum in eo ſignificatu. Credebatur luporum viſus eſſe noxius, vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præſens, ut tradit Plinius, Lib. VIII. cap. xxii. Virgilius etiam id confirmat, Eclog. IX.

Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrin
Jam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores.

ACTUS IV. SCENA II.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

De. NÆ ego homo ſum infelix. primum fratrem nuſquam invenio gentium:
Præterea autem, dum illum quæro, à villa mercenarium
Vidi: is filium negat eſſe ruri: nec quid agam, ſcio.
Ct. Syre. *Sy.* quid ais? *Ct.* men' quærit? *Sy.* verum. *Ct.* perii. *Sy.* quin tu animo bono es.
De. Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo ſatis decernere,
Niſi me credo huic eſſe natum rei, ferundis miſeriis.
Primus ſentio mala noſtra: primus reſciſco omnia:
Primus porro obnuntio: ægre ſolus, ſi quid fit, fero.
Sy. Rideo hunc: primum ait ſe ſcire; is ſolus neſcit omnia.

De. *Profecto ſum infortunatus. primum fratrem Mitionem nullo loco reperio: etiam dum illum quærito, mercenarium, qui mercede conductus in villa operatur, vidi: is Cteſiphonem rure abeſſe ait: nec quid agere debeam, novi.* Ct. *Syre.* Sy. *Quid dicis?* Ct. *Mene petit?* Sy. *Petit.* Ct. *Perditus ſum.* Sy. *Age, forti animo eſto.* De. *Quænam hæc eſt, ô rem malam, infelicitas? quum nihil certi conſtituere poſſim, niſi quod à natura comparatus ſum ad tolerandum adverſitates. primus infortunia, & damna noſtra ſentio: primus omnium ſubito certior fio: primus ſi quid adverſi imminet, nuncio: ſolus dolorem, ſi quid contingit, patior.* Sy. *Hunc hominem ridiculo habeo: affirmat ſe ſcire primum, cum ſolus omnia ignoret.*

ANNOTATIO.

5 *Quid hoc, malum, infelicitatis?*] Hic *malum* pro interjectione poſitum, *ô malum.*

De. Nunc redeo: ſi forte frater redierit, viſo. *Ct*. Syre,
Obſecro, vide ne ille huc prorſus ſe irruat. *Sy*. etiam taces?
Ego cavebo. *Ct*. nunquam hercle hodie ego iſtuc committam tibi:
Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutiſſimum eſt.
Sy. Age, tamen ego hunc amovebo. *De*. ſed eccum ſceleratum Syrum.
Sy. Non hercle hic quidem durare quiſquam, ſi ſic fit, poteſt.
Scire equidem volo, quot mihi ſint domini: quæ hæc eſt miſeria? *De*. quid
Ille gannit? quid volt? quid ais, bone vir? hem, eſt frater domi?
Sy. Quid, malam, bone vir mihi narras? equidem perii. *De*. quid tibi eſt?
Sy. Rogitas? Cteſipho me pugnis miſerum, & iſtam pſaltriam
Uſque occidit. *De*. hem! quid narras? *Sy*. hem, vide ut diſcidit labrum.
De. Quamobrem? *Sy*. me impulſore hanc emptam eſſe ait. *De*. non tu eum rus hinc modo
Produxe aiebas? *Sy*. factum: verum poſt venit inſaniens:
Nil pepercit. non puduiſſe verberare hominem ſenem?
Quem ego modo puerum tantillum in manibus geſtavi meis?
De. Laudo, Cteſipho: patriſſas: abi, virum te judico.
Sy. Laudas? næ ille continebit poſthac, ſi ſapiet, manus.
De. Fortiter. *Sy*. perquam! quia miſeram mulierem & me ſervolum,
Qui referire non audebam, vicit: hui, perfortiter!
De. Non potuit melius. idem quod ego ſenſit, te eſſe huic rei caput.

De. *Nunc revertor viſurus ſi frater forte reverſus fuerit.* Ct. *Syre, cave, precor, ne pater huc recte prorſus cum impetu ſe inferat.* Sy. *Taces? ego cavebo.* Ct. *Per Herculem minime hodie hanc rem adminiſtrandam tibi mandabo: nam jam me in cella aliqua, cum illa puella concluſum occultabo: id tutiſſimum eſt.* Sy. *Fac ut videtur, tamen hunc amoliar.* De. *Sed ecce flagitioſum Syrum.* Sy. *Per Herculem nullus quiſquam hîc permanere, ſi ita conſueſit agi, diutius poteſt. Certe volo certior fieri, quot dominos habeo: quæ eſt hæc infelicitas?* De. *Quid ille ganniens dicit? quid garris? quid tibi eſt, bone vir? eſtne frater domi?* Sy. *Quid tu, prob malum! me appellas cum his verbis,* Bone vir? *Equidem occidi.* De. *Quid quereris?* Sy. *Rogas quid querar? Cteſipho me pugnis miſerum, & iſtam fidicinam uſque contudit & pene conſcidit.* De. *Hem! quid ais?* Sy. *Hem, aſpice, ut diffidit mihi labrum.* De. *Qua de cauſa?* Sy. *Me ſuaſore queritur hanc fratrem comparaſſe.* De. *Nonne tu modo eum hinc ad villam comitatum deduxiſſe aiebas?* Sy. *Ita eſt: at venit poſt furens: nullam rationem mei habuit. nonne eum pudere debuit, hominem ſenili ætate confectum ictibus diffregiſſe? quem ego modò puerulum in ulnis gerebam meis?* De. *Laudo te, Cteſipho: ſimilis es majorum: eja age, te in hac adoleſcentuli ætate jam virum eſſe dico.* Sy. *Laudas? per Pollucem comprimet poſthac, ſi quid mentis habeat, manuum impetum.* De. *Macte fortitudine, Cteſipho, ſtrenue feciſti.* Sy. *Valde vero ſtrenue, qui infirmam fœminam, & miſeratione dignam, & me timidum ſervum, qui contra repercutere verebar, verberibus contudit.* De. *Non potuit ille melius facere. id ipſum credit, quod ego, te eſſe auctorem harum turbarum.*

ANNOTATIONES.

16 *Quid ille gannit?*] Conqueritur gannitu. *Gannire* proprium eſt vulpium.

25 *Patriſſas.*] Patris mores refers.

Sed eſtne frater intus? *Sy.* non eſt. *De.* ubi illum quæram, cogito.
Sy. Scio ubi ſit, verùm hodie nunquam monſtrabo. *De.* hem, quid ais? *Sy.* ita.
De. Diminuetur tibi quidem jam cerebrum. *Sy.* at nomen neſcio
Illius hominis, ſed locum novi ubi ſit. *De.* dic ergo locum.
Sy. Noſtin' porticum apud macellum hanc deorſum? *De.* quidni noverim?
Sy. Præterito hac recta platea ſurſum: ubi eò veneris,
Clivos deorſum vorſus eſt; hac præcipitato: poſtea
Eſt ad hanc manum ſacellum: ibi angiportum propter eſt.
De. Quonam? *Sy.* illic, ubi etiam caprificu' magna eſt; noſtin? *De.* novi. *Sy.* hac pergito.
De. Id quidem angiportum non eſt pervium. *Sy.* verum hercle: vah!
Cenſen hominem me eſſe? erravi. in porticum rurſum redi.
Sane hac multo propius ibis, & minor eſt erratio.
Sciſn' Cratini hujus ditis ædes? *De.* ſcio. *Sy.* ubi eas præterieris,
Ad ſiniſtram hac recta platea: ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: prius quam ad portam venias, apud ipſum lacum
Eſt piſtrilla, & exadvorſum eſt fabrica: ibi eſt. *De.* quid ibi facit?
Sy. Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.
De. Ubi potetis vos: bene ſane. ſed ceſſo ad eum pergere.

Sed eſtne frater intus in ædibus? Sy. *non eſt.* De. *Dubito quonam in loco eum inveniam.* Sy. *Scio ubi eum invenias, ſed nunquam hodie tibi locum oſtendam.* De. *Quid ais?* Sy. *Ita, non oſtendam.* De. *Contéretur certe tibi mox caput.* Sy. *Verum latet me nomen illius homini, apud quem eſt, ſed locus mihi notus eſt.* De. *Indica ergo locum.* Sy. *Noviſtine ubi ſita eſt porticus ad macellum, ad imum vicum, deorſum?* De. *Novi.* Sy. *Procede hac parte, rectà per plateam ſurſum aſcendens: ubi eò perveneris, clivus eſt declinans ad inferiorem vici partem; per hunc deſcende ſubito: exinde ſtructum eſt ad hanc manum ſacellum: prope angiportus eſt.* De. *In qua parte?* Sy. *Illic ubi ficus ſylveſtris procera eſt; noviſtine?* De. *Novi.* Sy. *Hac progredere.* De. *Is quidem angiportus eſt impervius.* Sy. *Verum mehercule: vah! tanta eſt ſtoliditas mea, ut vix me hominem eſſe dicas: Errore lapſus ſum. in porticum iterum regredere: Sane hàc compendioſior eſt via, & difficilius à via aberratur. Sciſne ubi domus poſita Cratini hujus locupletis?* De. *Scio.* Sy. *Ubi eam tranſieris, ad ſiniſtram ito per rectam hanc plateam: quando ad Dianæ ædem veneris, confer te ad dextram: priuſquam ad portam urbis pervenias, apud ipſum lacum eſt piſtrinum parvum, atque ex oppoſito frabri lignarii officina: ibi eſt.* De. *Quid ibi facit Mitio?* Sy. *Lectulos diſcubitorios cum acernis fulcris in quibus ſub ſole cœnetur, conſtruendos locavit.* De. *Ubi ſcilicet potationes celebretis: egregie certe. ſed nimis moror, quominus ad eum iter peragam.*

ANNOTATIONES.

43 *Ad Dianæ veneris.*] Sic abſolute dicebant, non addito *templum*.

44 *Apud ipſum lacum.*] Lacus etiam ſunt receptacula aquæ, ad aquandum, aut lavandum deductæ, quales multi Romæ fuerunt, ut Curtius inſigni aquæductu memorabilis, ut qui à quadrageſimo milliari in urbem fuerit perductus, opere arcuato tantæ altitudinis, ut in omnes urbis montes facile diſtribueretur. Plinius, Lib. XXXVI. cap. xv.

Sy. I ſane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, ſilicernium.
Æſchinus odioſe ceſſat: prandium corrumpitur:
Cteſipho autem in amore eſt totus. ego jam proſpiciam mihi:
Nam jam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit belliſſimum,
Carpam; & cyathos ſorbillans paulatim hunc producam diem.

Sy. *Perge: quidem ego te tractabo, fatigabo hodie, ut meritus es, capularis ſenex decrepite. Æſchinus moleſte tardat: prandium corrumpitur: Cteſipho autem amicæ operam omnem dat ſuam, tempus jam eſt, ut mihi conſulam: nam jam aggrediar, & quidquid erit ſuaviſſimum decerpam; & cyathos ſæpius exhauriens ſenſim hunc traducam diem.*

ANNOTATIO.

48 *Silicernium.*] Terentius vocat extremæ ætatis ſenem à ſilicernio, quod eſt prandium funebre, quod conficiebatur circa ſilicem, id eſt, ſepulchrum mortui: ſic *capularis ſenex* dicitur à Plauto, & *capuli decus*, morti contiguus, capulo mox efferendus. *Capulus* autem eſt feretrum; quòd corpora capiat.

ACTUS IV. SCENA III.

MITIO. HEGIO.

Mi. EGO in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere, Hegio.
Meum officium facio: quod peccatum à nobis ortum eſt, corrigo.
Niſi ſi in illo me credidiſti eſſe hominum numero, qui ita putant;
Sibi fieri injuriam ultro, ſi quam fecere ipſi, expoſtulant;
Et ultro accuſant: id quia non eſt à me factum, agi' gratias?
He. Ah, minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæſo, ut unà mecum ad matrem virginis eas, Mitio,
Atque iſtæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri;
Suſpicionem hanc propter fratrem ejus eſſe, & illam pſaltriam.
Mi. Si ita æquom cenſes, aut ſi ita opus eſt facto, eamus. *He.* bene facis:
Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore, ac miſeria
Tabeſcit; & tu officio fueris functus. ſed ſi aliter putas,

Mi. *Ego in hac re nihil meritum me video, cur tantis laudibus me proſequaris, Hegio. meo officio ſatisfacio: pravum factum à nobis emendo. Niſi me his hominibus annumeres, qui ita exiſtimant ſe accepiſſe injuriam, ſi aliquam fecere ipſi; priores queruntur, & accuſant, non expectatâ querelâ eorum, qui injuria affecti ſunt: id quia ſimiliter non feci, gratias laudans agis?* He. *Ah, neutiquam: nunquam te alio ingenio, ac tu es, mihi finxi. Sed rogo, ut mecum ſimul ad Soſtratam, matrem virginis Pamphilæ, venias, Mitio, atque iſta eadem, quæ mihi retuliſti, referas: ſuſpicionem nempe hanc de Æſchino accidiſſe propter fratrem ejus Cteſiphonem, & hanc fidicinam, quam is amat.* Mi. *Si ita juſtum eſſe arbitraris, aut ſi ita fieri oportet, eamus.* He. *Recte agis: nam animum recreabis illi, quæ triſtitia & ſolicitudine conſumitur; etiam tu officium feceris: ſed ſi aliter tibi videtur faciendum,*

egomet illi eadem dicam, quæ mihi dixiſti. Mi. *Imo ego unà tecum ad eam ibo.* He. *Quod boni viri eſt, facis: omnes, quibus res ſunt tenues, & pauperculæ, ad ſuſpiciones, neſcio quomodo, ſunt procliviores: omnia in contemptum ſui fieri putant: propter ſuam infirmitatem ſemper ſe contemni credunt. Quapropter ſi præſens eam alloquendo, te excuſaveris, magis idoneum id erit ad eam placandam.* Mi. *Et rectum & verum eſt, quod ſuades.* He. *Sequere me ergo hac via ad domum intrò Soſtratæ.* Mi. *Eamus.*

Egomet narrabo quæ mihi dixti. *Mi.* imo ego ibo. *He.* bene facis:
Omnes, quibu' res ſunt minu' ſecundæ, magi' ſunt neſcio quo modo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipunt magis:
Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.
Quapropter te ipſum purgare ipſi coram, placabilius eſt.
Mi. Et recte, & verum dicis. *He.* ſequere me ergo hanc intro. *Mi.* maxume.

ACTUS IV. SCENA IV.

ÆSCHINUS.

Curis diſtrahor atque animi angor: tantumne infortunium me inopinato invaſit, ut neque quid de me faciam, nec quid agam, ſcire poſſim? omnes corporis mei partes timore languidæ & infirmæ factæ ſunt: animus formidine attonitus eſt, & torpet: nihil mens conſilii capere poteſt. Vah! qua ratione ex tantis difficultatibus me explicabo? ſuſpectus factus ſum; neque immerito. Soſtrata credit me hanc fidicinam meæ voluptatis cauſâ pro me comparaſſe: anus Cantbara id mihi indicavit. Nam cum forte ea ad obſtetricem hinc ibat, ego eam ſubitò adivi; quæro quid rerum agat Pamphila; an tempus pariendi inſtet, an ea de cauſâ ad obſtetricem deducendam feſtinet. ad hæc verba illa vociferatur, Apage, apage, Æſchine, ſatis diu nos verbis circumvenisti: ſatis promiſſis nobis ſpem falſam dediſti. Hem, quid iſtud rogo, inquam, eſt? quapropter hæc dicis, Canthara? Faceſſe, fruere illa fidicinâ, quâ delectaris. Animadverti ſtatim illas ſuſpicari me hanc fidicinam amare: ſed tamen me retinui, cohibui ne quid inconſiderate de fratre illi anui loquaci referrem, ac manifeſta res fieret.

DIſcrucior animi: hoccine de improviſo mali mihi objici
Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum ſiet?
Membra metu debilia ſunt: animus timore obſtupuit: pectore
Conſiſtere nihil conſilii quicquam poteſt. Vah! quo modo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc ſuſpicio de me incidit;
Neque ea immerito. Soſtrata credit, mihi me emiſſe hanc pſaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obſtetricem miſſa erat, ubi eam vidi, illico
Accedo; rogito, Pamphila quid agat; jam partus adſiet,
Eóne obſtetricem accerſat. illa exclamat, Abi, abi, jam Æſchine,
Satis diu dediſti verba: ſat adhuc tua nos fruſtrata eſt fides.
Hem, quid iſtuc, obſecro, inquam eſt? valeas, habeas illam quæ placet.
Senſi illico id illas ſuſpicari: ſed me repreſſi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.

Nunc quid faciam? dicamne fratris eſſe hanc? quod minime eſt opus
Uſquam efferri: age, mitto: fieri potis eſt, uti ne qua exeat.
Ipſum id metuo uti credant: tot concurrunt veriſimilia.
Egomet rapui; ipſe egomet ſolvi argentum? ad me abducta eſt domum.
Hæc adeo mea culpa fateor fieri; non me hanc rem patri, ut ut
Erat geſta, indicaſſe: exoraſſem ut eam ducerem domum.
Ceſſatum eſt uſque adhuc: nunc porro, Æſchine, expergiſcere.
Nunc hoc primum eſt; ad illas ibo, ut purgem me: accedam ad fores:
Perii! horreſco ſemper, ubi fores pultare haſce occipio miſer.
Heus, heus, Æſchinus ego ſum; aperite aliquis actutum oſtium.
Prodit neſcio quis: concedam huc.

Nunc quid debeo facere? dicamne hanc pſaltriam fratris amicam eſſe? quod nullo modo oportet palam fieri: age, omitto illud: fieri enim poteſt ut hoc non divulgetur. Vereor autem, ut credant hanc fidicinam me mihi non rapuiſſe: tot conveniunt indicia, quibus id conjici poteſt. Ego ipſe rapui illam lenoni; ipſe egomet numeravi pretium pro ea; inde illam raptam in ædes adduxi. Fateor me in cauſa & culpa fuiſſe, cur in hanc ſuſpicionem inciderem; quia debui patri rem dixiſſe, uti geſta eſt: ab eo impetraſſem, ut eam pro uxore domum ducerem. ſegnis, & tardus fui huc uſque; nunc vero, Æſchine, à ſocordia te excita. Nunc hoc primùm faciam; illas conveniam, ut eis omnem ſuſpicionis cauſam adimam, & crimen à me removeam: fores pulſabo: interii miſer, trepidus & frigore corpus rigeſcit ſemper, quoties hoc oſtium pulſaturus ſum. Heus, heus, ego ſum Æſchinus, otius mihi fores reſerate. Exit neſcio quis; interea huc ſecedam.

ACTUS IV. SCENA V.

MITIO. ÆSCHINUS.

Mi. ITA uti dixti, Soſtrata,
Facite: ego Æſchinum conveniam, ut, quomodo acta hæc ſunt, ſciat.
Sed quis oſtium hoc pultavit? *Æſ.* pater hercle eſt; perii. *Mi.* Æſchine.
Æſ. Quid huic hîc negotî eſt? *Mi.* Tune has pepuliſti fores? tacet.
Cur hunc aliquantiſper non ludo? melius eſt;
Quandoquidem hoc nunquam mihi ipſe voluit credere.
Nil mihi reſpondes? *Æſ.* non equidem iſtas, quod ſciam.
Mi. Ita? nam mirabar quid hîc negoti eſſet tibi.
Erubuit: ſalva res eſt. *Æſ.* dic ſodes, pater,
Tibi vero quid iſtic eſt rei? *Mi.* nihil mihi quidem.

Mi. *Soſtrata, ita ut vos monui, facite: ego Æſchinum adibo, ut intelligat ex me, quomodo hæ res actæ ſint. Sed quis has fores pulſavit?* Æſ. *Per Herculem pater ipſe eſt; occidi.* Mi. *Æſchine.* Æſ. *Quod negotium habet pater hic?* Mi. *Tune hoc oſtium pulſaſti? ſilet. Quid me impedit nunc, quominus hunc per aliquod tempus ludibrio habeam? iſtud opportunum eſt, & conveniens, quoniam hoc ſecretum nunquam fidei meæ committere voluit. Nihil mihi interroganti reſpondes?* Æſ. *Non equidem iſtud oſtium, quantum ſcio, pulſavi.* Mi. *Non pulſaſti? nam mirum quidem mihi videbatur, quid rei agendum hîc haberes. Præ pudore rubore ſuffuſus eſt: res bene ſe habet.* Æſ. *Dic, quæſo, pater, tute vero quod negotium hîc gerendum habes?* Mi. *Nullum quidem mei cauſa.*

Amicus quidam me à foro abduxit modò
Huc advocatum ſibi. *Æſ.* quid? *Mi.* ego dicam tibi.
Habitant hîc quædam mulieres pauperculæ.
Opinor eas non noſſe te; & certe ſcio:
Neque enim diu huc commigrarunt. *Æſ.* quid tum poſtea?
Mi. Virgo eſt cum matre. *Æſ.* perge. *Mi.* hæc virgo orba eſt patre:
Hîc meus amicus illi genere eſt proximus:
Huic leges cogunt nubere hanc. *Æſ.* perii! *Mi.* quid eſt?
Æſ. Nil: recte: perge. *Mi.* is venit, ut ſecum avehat:
Nam habitat Mileti. *Æſ.* hem! virginem ut ſecum avehat?
Mi. Sic eſt. *Æſ.* Miletum uſque obſecro? *Mi.* ita. *Æſ.* animo male eſt.
Quid ipſæ? quid aiunt? *Mi.* quid illas cenſes? nihil enim.
Commenta mater eſt, eſſe ex alio viro,
Neſcio quo, puerum natum: neque eum nominat:
Priorem eſſe illum; non oportere huic dari.
Æſ. Eho, nonne hæc juſta tibi videntur poſtea?
Mi. Non. *Æſ.* obſecro, non? an illam hinc abducet, pater?
Mi. Quidni illam abducat? *Æſ.* factum à vobis duriter,
Immiſericorditerque, atque etiam, ſi eſt, pater,
Dicendum magis aperte, inliberaliter
Mi. Quam ob rem? *Æſ.* rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi miſero, qui illi conſuevit prius?
Qui infelix haud ſcio an illam miſere nunc amat;
Cùm hanc ſibi videbit præſens præſenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!
Mi. Qua ratione iſtuc? quis deſpondit? quis dedit?
Cui, quando nupſit? auctor his rebus quis eſt?
Cur dixit alienam? *Æſ.* an ſedere oportuit

Sed quidam ex amicis modò me hùc è fore avocavit, ut ei adeſſem, & conſilio meo auxiliarer. Æſ. *Quapropter?* Mi. *Ego dicam tibi. Quædam fœminæ inopes in iſtis ædibus habitant. has puto tibi eſſe ignotas, & proculdubio ita eſt: neque enim multò antehac huc advenerunt.* Æſ. *Quid tum poſtea?* Mi. *Puella ibi eſt cum matre.* Æſ. *Continua ſermonem, quæſo.* Mi. *Hæc puella patre vita functo privata eſt: hic meus amicus eſt illi cognatione proximus: huic lex Solonis vult uxorem eſſe, aut ſi ille eam non duxerit, dotem ei orbæ dare.* Æſ. *Actum eſt de me.* Mi. *Quid tibi eſt?* Æſ. *Nihil male eſt: progredere.* Mi. *Is vero huc profectus eſt, ut eam hinc ſecum abducat: nam habitat Mileti.* Æſ. *Hem! virginem hanc ut abducat?* Mi. *Sic facturus eſt.* Æſ. *Itane quæſo tam procul hinc, Miletum eam avehet?* Mi. *Sic eſt.* Æſ. *Animo linquor præ dolore. Quid illæ mulieres animi habent, quid dicunt?* Mi. *Quid illas putas dicere? nihil. Mater hoc excogitavit, dicit filiam peperiſſe puerum ex alio neſcio quo homine, cujus nomen celat: illum eſſe præferendum huic Mileſio, ut eam ducat uxorem.* Æſ. *Eho! nonne hæc æquitati conſentanea eſſe arbitraris?* Mi. *Minime.* Æſ. *Quamobrem, quæſo? illamne hinc avehet?* Mi. *Ita eſt. Quid eſt cauſæ cur non abducat?* Æſ. *Dura mente, & miſericordia experte egiſtis, tu pater, & Mileſius ille amicus cum his mulieribus, & ut ingenue dicendum eſt, non ut viros liberales & honeſtos decet.* Mi. *Quid ita?* Æſ. *Quid ita rogas? quomodo animatum & affectum fore hunc miſellum cenſes, qui cum hac virgine nunc uſque converſatus eſt tanquam uxore ſua? qui infelix etiam forte nunc ejus amore inflammatus eſt, quando intuebitur hanc crudeliter præſentem ſibi præſenti auferri, & abſtrahi in conſpectu ſuo? factum immite, & vituperandum, pater.* Mi. *Qua de cauſa hæc ais? an pater illam uxorem promiſit? an in manum tradidit? quando nuptiæ factæ ſunt? cujuſnam auctoritate celebratæ? cur duxit uxorem ad alium pertinentem?* Æſ. *An otioſe deſidere*

ANNOTATIO.

20 *Mileti.*] Urbs Cariæ, nunc dicta *Milazzo.*

Domi

Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc
Illinc veniret expectantem? hæc, mi pater,
Te dicere æquom fuit, & id defendere.
Mi. Ridicule: advorſumne illum cauſſam dicerem,
Cui veneram advocatus? ſed quid, Æſchine,
Noſtra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid eſt?
Quid lacrumas? *Æſ*. pater, obſecro, auſculta. *Mi*. Æſchine, audivi omnia,
Et ſcio: nam amo te: quo magis, quæ agi', curæ ſunt mihi.
Æſ. Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,
Ut me hoc delictum admiſiſſe in me, id mihi vehementer dolet:
Et me tui pudet. *Mi*. credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale: ſed vereor ne indiligens nimium ſies.
In qua civitate tandem te arbitrare vivere?
Virginem vitiaſti, quam te jus non fuerat tangere.
Jam id Peccatum primum magnum: magnum, at humanum tamen.
Facere alii ſæpe, item boni. at poſtquam evenit, cedo,
Nunquid circumſpexti? aut nunquid tute proſpexti tibi?
Quid fieret? qua fieret? ſi te ipſum mihi puduit dicere,
Qua reſciſcerem? hæc dum dubitas, menſes abierunt decem.
Prodidiſti te, & illam miſeram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et ſine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?
Nolim cæterarum rerum te ſocordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. *Æſ*. hem! *Mi*. bono animo es, inquam. *Æſ*. pater,
Obſecro, num ludis tu nunc me? *Mi*. ego te? quambobrem? *Æſ*. neſcio:

domi virginem nubilem oportuit ſine conditione, & illam expectare, quoad propinquus ille eam uxorem peteret? Hæc, mi pater, te dicere juſtum fuit, & in defenſionem virginis proferre. Mi. *Quam ridiculus es? an arbitraris me debuiſſe contra illum verba facere, qui me ſibi advocatum adjunxerat? Sed quid hæc noſtra intereſt, Æſchine? aut quid nobis cum illis negotii? abeamus hinc. Quidnam eſt? cur lacrymaris?* ÆS. *Pater, oro ut me audias.* Mi. *Æſchine, accepi omnia quæ dicturus es, & probe ſcio: nam te amo: eoque majorem curam eorum quæ agis, gero.* ÆS. *Ita velim hunc erga me amorem continues, dum vitam agas, & eo me dignum præſtem, mi pater, ut me hanc culpam commiſiſſe vehementer doleo: & tui gratiâ pudore ſuffundor.* Mi. *Facile id credo: nam quam probæ ſis indolis & ingenuæ ſcio: ſed metuo ne in rebus tuis negligentior ſis atque incautior. In quanam civitate demum opinaris te agere? nonne Athenis vivis, ubi leges vigent? Virgini vitium obtuliſti, quam ne quidem attingere tibi licitum fuit. Jam crimen iſtud primum grave eſt: grave certe, at in hominem poteſt cadere. admiſere illud quoque ſæpiſſime viri alii, etiam probi. at poſtquam id feciſti, dic, quæſo, quodnam remedium circumſpiciendo, huic facto attuliſti? Nunquid tu ipſe providiſti rebus tuis? quid faciendum foret? & quo modo fieret? Aut ſi pudore, impeditus fuiſti, quominus id mihi tute ipſe declarares, an feciſti ut per alios id inaudirem? dum dubius animi, quid agere debueris, hæres, menſes elapſi ſunt decem. Objeiſti illam tuam amicam, & infantem ex ea ſuſceptum, teque ipſum magnis periculis & miſeriis, quantum in te poſitum fuit. Quid tibi perſuadebas eventurum ita ceſſando? tibi deſidenti, & ſtertenti, res tuas Deos peracturos? & amicæ, te otioſo, & nullo modo allaborante, deductionem ad ædes tuas factam iri? Ægre tulerim ſi in cæteris tuis rebus ita negligens fueris. Sed hilari eſto animo, illam in uxorem accipies.* ÆS. *Hem!* Mi. *Lætus eſto, inquam.* ÆS. *Pater, dic mihi, quæſo, an non me ludificaris?* Mi. *Ego te ludificer? quamobrem?* ÆS. *Neſcio:*

Niſi,

Niſi, quia tam miſere hoc eſſe cupio verum, eo vereor magis.
Mi. Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem accerſas: abi.
Æſ. Quid? jamne uxorem? *Mi.* jam. *Æſ.* jam? *Mi.* jam quantum poteſt. *Æſ.* Dî me, pater,
Omnes oderint, ni magi' te, quam oculos nunc amo meos.
Mi. Quid? quam illam? *Æſ.* æque. *Mi.* perbenigne. *Æſ.* quid? ille ubi eſt Mileſius?
Mi. Abiit, periit, navem aſcendit: ſed cur ceſſas? *Æſ.* Abi, pater:
Tu potius Deos comprecare: nam tibi eos, certe ſcio,
Quo vir melior multò es quàm ego ſum, obtemperaturos magis.
Mi. Ego eo intro, ut, quæ opu' ſunt, parentur: fac tu, ut dixi, ſi ſapis.
Æſ. Quid hoc negotî? hoc eſt patrem eſſe, aut hoc eſt filium eſſe?
Si frater aut ſodalis eſſet, quî magi' morem gereret?
Hic non amandus? hiccine non geſtandus in ſinu eſt? hem!
Itaque adeo magnam mî injecit ſua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit: ſciens cavebo.
Sed ceſſo ire intro, ne mora meis nuptiis egomet ſim?

niſi quia tantopere hoc ita eſſe cupio, eo vehementiùs metuo ut ſuccedat. Mi *Ad ædes noſtras proficiſcere, ac Deos precibus exora, ut poſtea uxorem accerſendam cures: proficiſcere.* Æſ. *Quid, tam cito uxorem? jamne?* Mi. *Jam.* Æſ. *Jam?* Mi. *Quantum cito fieri poteſt.* Æſ. *Ita velim, pater, ut Dii omnes odio me habeant, niſi te plus oculis meis amo.* Mi. *Quid, plus illâ Pamphila?* Æſ. *Tantum, quantum illam.* Mi. *Abunde eſt, & pluſquàm mihi ſatis eſt.* Æſ. *Sed ubinam eſt homo ille Mileſius?* Mi. *Diſceſſit, naufragio periit, poſtquam mari ſe dedit: ſed cur tamdiu moraris?* Æſ. *Abi, pater; te potius Deos precari convenit: nam certus ſum, quòd multò magis probus & pius in eos es, quam ego ſum, illos potius te exaudituros.* Mi. *Ego intrò domum eo, ut curem omnia paranda, quibus nunc uſus eſt: tu ea, quæ te monui, exequere, ſi ſapiens es.* Æſ. *Quænam hæc res eſt? hocne eſt patris officium facere? aut hocne eſt filium ſe præſtare? Si frater, aut ſodalis meus eſſet, quo pacto magis obſecundaret voluntati meæ? Nonne tam bonus pater ſingulari amore proſequendus eſt? hicne an non in oculis gerendus eſt? hem! itaque, cum ſe mihi tam benigne accommodet, in magnam me conjecit curam, ut caveam ne quidquam faciam inconſiderate quod illi diſpliceat: nam ſciens & prudens ne id faciam, diligenter curabo. Sed differo demum introire? mihi videndum eſt ne ipſemet nuptias meas retardem.*

ACTUS IV. SCENA VI.

DEMEA.

DEfeſſus ſum ambulando: ut, Syre, te cum tua Monſtratione magnus perdat Jupiter.
Perreptavi uſque omne oppidum, ad portam, ad lacum,
Quò non? neque fabrica ulla erat, neque fratrem homo
Vidiſſe ſe aiebat quiſquam. nunc vero domi
Certum obſidere eſt, uſque donec redierit.

Ultrò citroque commeando totus defatigatus ſum: Dii te, Syre, male perdant, qui tam male iter mihi monſtraſti. Totam urbem moleſte circumivi ad finem uſque; ad portam, ad lacum, & quò non perveni? neque illic ulla fabri taberna, neque fratrem Mitionem ullus hominum ſe vidiſſe dicebat. nunc vero conſtitui domi aſſiduè permanere, donec reverſus fuerit.

ACTUS IV. SCENA VII.

Mitio. Demea.

Mi. IBO, illis dicam nullam eſſe in nobis moram.
De. Sed eccum ipſum: te jam judum quæro, Mitio. (gentia
Mi. Quidnam? *De.* fero alia flagitia ad te in-
Boni illius adoleſcentis. *Mi.* ecce autem. *De.* nova,
Capitalia. *Mi.* ohe, jam. *De.* ah, neſcis qui vir fiet. *Mi.* ſcio.
De. O ſtulte, tu de pſaltria me ſomnias
Agere: hoc peccatum in virginem eſt civem. *Mi.* ſcio.
De. Ohe, ſcis, & patere? *Mi.* quidni patiar? *De.* dic mihi, (quidem,
Non clamas? non inſanis? *Mi.* non. malim
De. Puer natus eſt. *Mi.* Dî bene vortant. *De.* virgo nihil habet.
Mi. Audivi. *De.* & ducenda indotata eſt? *Mi.* ſcilicet.
De. Quid nunc futurum eſt? *Mi.* id enim, quod res ipſa fert:
Illinc huc transferetur virgo. *De.* ô Jupiter!
Iſtoccine pacto oportet? *Mi.* quid faciam amplius?
De. Quid facias? ſi non ipſa re tibi iſtuc dolet,
Simulare certe eſt hominis. *Mi.* quin jam virginem
Deſpondi: res compoſita eſt: fiunt nuptiæ:
Dempſi metum omnem. hæc magis ſunt hominis. *De.* cæterum,
Placet tibi factum, Mitio? *Mi.* non, ſi queam
Mutare: nunc cum non queo, æquo animo fero.
Ita vita eſt hominum, quaſi cum ludas teſſeris;
Si illud, quod maxume opus eſt jactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
De. Corrector! nempe tua arte viginti minæ

Mi. *Ibo, & Soſtratæ, filiæque ejus Pamphilæ nunciabo nos in mora non eſſe nuptiis celebrandis.* De. *Sed ecce ipſum fratrem: te jam pridem perquiro, Mitio.* Mi. *Quidnam affers novi?* De. *Fero alia flagitioſa facinora ad te boni illius adoleſcentis.* Mi. *Ecce autem ea, quæ ſolet, objicit.* De. *Recentia, capitis pœna digna.* Mi. *Ohe, jam ſatis eſt.* De. *Ignoras qualis vir ſit.* Mi. *Probe ſcio quæ fecit.* De. *Ah inepte, tu tibi perſuades falsò, me de fidicinâ renunciare: hoc recens flagitium factum eſt in virginem civem Atticam.* Mi. *Sat ſcio.* De. *Eho, ſcis, & tamen id permittis fieri?* Mi. *Quamobrem non permittam?* De. *Dic mihi, nonne clamitas, increpas, tanquam ad inſaniam redactus?* Mi. *Non. malim quidem, ſi fieri poſſet, aliter eſſe.* De. *Ex illa virgine genuit filium.* Mi. *Dii bene feliciterque id ſuccedere velint.* De. *Virgo illa nullam omnino rem poſſidet.* Mi. *Reſcivi.* De. *Et illam uxorem accipiet ſine ulla dote?* Mi. *Nimirum talem ducet.* De. *Quid nunc inde eventurum eſt?* Mi. *Id ſcilicet, quod res ipſa, ut eſt, ſuadet: virgo ex ædibus matris ad noſtras huc deducetur.* De. *O Jupiter! ſiccine agendum eſt?* Mi. *Quid me vis amplius agere?* De. *Quid agas? ſi verè d his rebus non doles, certe, ſi homo ratione aliqua es præditus, dolore te ſimules.* Mi. *Quinimo virgo jam deſponſa eſt Æſchino: res tranſacta eſt, & omnis contentio placata: pactæ ſunt nuptiæ: omnem timoris cauſam ademi matri & virgini. hæc magis ſunt hominis ratione præditi, quàm ea quæ ſuades.* De. *Attamen, placet tibi factum iſtud Æſchini?* Mi. *Minime, ſi infectum reddere poſſim: nunc cum non poſſim, id patienter tolero: Vita hominum non abſimilis eſt ludo teſſerarum; ſi quod optas, jactu non ceciderit feliciter, opus eſt, ut quod infauſtâ & aversâ fortunâ cecidit, illud arte & induſtriâ corrigas.* De. *Egregium ſcilicet correctorem! tua arte effectum eſt, ut viginti minæ*

Pro

Pro pſaltria periere: quæ, quantum poteſt,
Aliquò abjicienda eſt; ſi non pretio, gratiis.
Mi. Neque eſt, neque illam ſane ſtudeo vendere.
De. Quid igitur facies? *Mi.* domi erit. *De.* prò Divûm fidem!
Meretrix, & materfamiliâs una in domo?
Mi. Cur non? *De.* ſanumne te credis eſſe? *Mi.* equidem arbitror.
De. Ita me Dî ament, ut video ego tuam ineptiam:
Facturum credo, ut habeas quîcum cantites.
Mi. Cur non? *De.* & nova nupta eadem hæc diſcet? *Mi.* ſcilicet.
De. Tu inter eas reſtim ductans ſaltabis. *Mi.* probe. *De.* probe?
Mi. Et tu nobiſcum unà, ſi opus ſit. *De.* hei mihi!
Non te hæc pudent? *Mi.* jam vero omitte, Demea,
Tuam iſtanc iracundiam; atque ita, uti decet,
Hilarum ac lubentem fac te gnati in nuptiis.
Ego hos conveniam; poſt huc redeo. *De.* ô Jupiter!
Hanccine vitam? hoſcine mores? hanc dementiam?
Uxor ſine dote veniet: intus pſaltria eſt:
Domu' ſumptuoſa: adoleſcens luxu perditus:
Senex delirans. ipſa, ſi cupiat, Salus
Servare prorſus hanc familiam non poteſt.

pro fidicina abſumptæ & perditæ ſint: quæ fidicina abigenda hinc eſt; aut pretio vendita, aut gratis data. Mi. *Neque abjicienda eſt, neque vendere libet.* De. *Quid ea igitur facies?* Mi. *Domi ſedebit.* De. *Proh Deorum fidem! meretrixne & materfamilias unà in ædebus tuis morabuntur, atque habitabunt?* Mi. *Quidni?* De. *Num ſanæ mentis es?* Mi. *Profecto me talem eſſe cenſeo.* De. *Ita mihi Dii ſint propitii, ut jam tuam amentiam perſpectam habeo: te quippe conaturum credo, ut habeas pſaltriam cum quâ vocem cantando exerceas.* Mi. *Cur non?* De. *Et nova etiam nupta eadem cantica docebitur?* Mi. *Scilicet ita fiet.* De. *Tu vero inter eas funem duces, & chori præſultor eris, & princeps.* Mi. *Egregie.* De. *Egregie?* Mi. *Etiam tu nobiſcum unà ſaltabis, ſi te uſus fuerit.* De. *Hei mihi! non te horum pudet?* Mi. *Nunc vero iſtam tuam iracundiam abjice; atque ita, ut convenit, hilaritati & lubentiæ indulge in tui filii nuptiis. Ego hos adibo; poſtea huc revertor.* De. *O Jupiter! hanc ne vitam ducere oportet? hoſne eſſe mores? hanc inſaniam? uxor indotata domum deducetur: meretrix fidicina ædibus excepta eſt: domus ſumptibus diffluit: adoleſcens libidine & luxu fervens: ſenex mentis inops & inſanus. adeo ut ipſum Salutis numen poteſtatem non habeat, quantumvis conetur, hanc familiam ſervandi.*

ANNOTATIONES.

34. *Reſtim ductans.*] Luſus eſt natus, ut refert Donatus, ab eo fune, quo equus ligneus Græcorum in Trojam introductus eſt. In hoc ludo manibus funem tenentibus ſaltare ſolent. Choreæ Princeps & præſultor funem ducit, quem alii, eodem fune apprehenſo, præeuntem ſequuntur.

43 *Ipſa, ſi cupiat, Salus.*] Colebatur Salus Romæ pro Dea; cujus ædes à Caio Julio Eubulco Conſule in bello Samnitico vota fuit, & ab eodem Dictatore dedicata.

ACTUS

ACTUS V. SCENA I.

SYRUS. DEMEA.

Sy. ÆDepol, Syriſce, te curaſti molliter,
Lauteque munus adminiſtraſti tuum :
Abi. ſed poſtquàm intùs ſum omnium rerum ſatur,
Prodeambulare huc libitum eſt. *De.* illud ſis vide
Exemplum diſciplinæ. *Sy.* ecce autem hîc adeſt
Senex noſter. quid fit? quid tu es triſtis? *De.* oh ſcelus!
Sy. Ohe, jam tu verba fundis hîc ſapientia?
De. Tun'? ſi meus eſſes. *Sy.* dis quidem eſſes, Demea,
Ac tuam rem conſtabiliſſes. *De.* exemplum omnibus
Curarem ut eſſes. *Sy.* quamobrem? quid feci? *De.* rogas?
In ipſa turba, atque in peccato maxumo,
Quod vix ſedatum ſatis eſt, potaſti, ſcelus,
Quaſi re bene geſta. *Sy.* ſane nollem huc exitum.

Sy. *Per ædem Pollucis, Syriſce, corpus delicate foviſti, & magnifice officio tuo functus es: Jam abi. ſed poſtquam in ædibus lautitiis omnibus atque epulis ad ſatietatem me implevi, hùc prodire & exſpatiari viſum eſt.* De. *Videſis ſpecimen illud egregium diſciplinæ.* Sy. *Ecce autem conſpicio ſenem. quid rei agitur? quid mæſtus es?* De. *Oh! ſcelerate.* Sy. *Ohe! jam tu incipis diffluere verbis ſapientibus?* De. *Tunc hæc facias? ſi meus eſſes.* Sy. *Dives eſſes re tua familiari bene adminiſtratâ & conſtitutâ, Demea.* De. *Efficerem ut exempli loco omnibus eſſes propoſitus.* Sy. *Qua de cauſa? quid feci?* De. *Quid feciſti, quæris? in ipſa rerum perturbatione, atque in graviſſimo crimine, recenti adhuc vixque ſopito, potationibus te totum dediſti, quaſi triumphans victoriâ reportatâ.* Sy. *Certe nollem hùc ex ædibus prodiiſſe.*

ANNOTATIONES.

1 *Syriſce.*] Syrus Syriſcum ſe vocat, diminutiva formâ, blandiendi causâ. Syriſcus eſt vas vimineum ad reponendas ficus.

13 *Quaſi re bene geſta.*] Rem gerere proprie dicebant, cum victis hoſtibus, inſignem aliquam victoriam retulerant. Horatius:

Rem gerere, & captos oſtendere civibus hoſtes
Attingit ſolium Jovis, & cæleſtia tentat.
Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.

ACTUS V. SCENA II.

DROMO. SYRUS. DEMEA.

Dr. HEus, Syre; rogat te Cteſipho ut redeas. *Sy.* Abi.
De. Quid Cteſiphonem hic narrat? *Sy.* nihil. *De.* eho, carnufex,
Et Cteſipho intus? *Sy.* non eſt. *De.* cur hic nominat?

Dr. *Heus, Syre; rogat te Cteſipho ut ad ſe redeas.* Sy. *abi.* De. *Quid te Cteſiphone hic loquitur?* Sy. *Nihil.* De. *Eho! carnifex, an Cteſipho hic intus eſt?* Sy. *Non eſt.* De. *Cur hic igitur illum nominat?*

Sy. Eſt

Sy. Eſt alius quidam paraſitaſter parvolus,
Noſtin'? *De.* jam ſcibo. *Sy.* quid agis? quò abis? *De.* mitte me.
Sy. Noli, inquam. *De.* non manum abſtines, maſtigia?
An tibi jam mavis cerebrum diſpergam hîc? *Sy.* abit.
Ædepol comiſſatorem haud ſane commodum,
Præſertim Cteſiphoni: quid ego nunc agam?
Niſi, dum hæ ſileſcunt turbæ, interea in angulum
Aliquò abeam, atque edormiſcam hoc villi. ſic agam.

Sy. *Alium vocat ejuſdem nominis paraſitum parvulum; nonne tibi notus eſt?* De. *Mox diſcam quis ſit.* Sy. *Quid agis, Demea? quo abis?* De. *Ne me detine.* Sy. *Ne abeas, dico.* De. *Non manum à me tollis, & deſinis me tenere, verbero? An vis jam tibi caput diſrumpi, & cerebro viam ſpargi?* Sy. *En diſceſſit. Conviva certe hic erit parum jucundus, præcipue Cteſiphoni: quid ego nunc agam? niſi dum hæ turbæ ſedatæ fuerint, interea in angulum aliquem me abdam, & per ſomnum hoc villi, quod caput tentat, decoquam. Sic agam.*

ANNOTATIO.

11 *Hoc villi:*] Ut Syrus ſe Syriſcum, ita vinum villum, appellat, ὑποκοριστικῶς.

ACTUS V. SCENA III.

MITIO. DEMEA.

Mi. PArata à nobis ſunt, ut dixi, Soſtrata,
Ubi vis: quiſnam à me pepulit tam graviter fores?
De. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem? aut querar?
O cœlum! ô terra! ô maria Nuptuni! *Mi.* hem tibi,
Reſcivit omnem rem: id nunc clamat: ilicet
Paratæ lites: ſuccurrendum eſt. *De.* eccum adeſt
Communis corruptela noſtrûm liberûm.
Mi. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
De. Repreſſi, redii, mitto maledicta omnia:
Rem ipſam putemus. dictum hoc inter nos fuit,
Ex te adeo eſt ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum? reſponde. *Mi.* factum eſt: non nego.
De. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis amicum, Mitio? nam quî minus
Mihi idem jus æquom eſt eſſe, quod mecum eſt tibi?

Mi. *Parata à nobis ſunt omnia, Soſtrata, ubi vis, nuptiæ fient: ſed quiſnam è domo mea exiens, tam impetuosè fores impulit?* De. *Hei mihi! quid faciam? quid agam? quid exclamem, aut quos queſtus effundam? ô cœlum! ô terra! ô maria Neptuni!* Mi. *Me miſerum! Demea audivit omnia de amore Cteſiphonis. Hoc ſcilicet eſt cauſa tot vociferationum: jurgia contra me excogitata ſunt: ſed tamen auxiliandum eſt Cteſiphoni.* De. *Ecce, adeſt corruptor liberorum noſtrorum.* Mi. *Tandem cobibe iracundiæ tuæ impetum, quique à ſana mente excurriſti, tandem ad eam redi.* De. *Cohibui, redii, prætermitto convicia omnia: rem ipſam & cauſam litis veram conſideremus. inter nos convenit, & tute hoc dictaviſti, ne tu mei filii curam ſuſciperes, neque ego tui: nonne hoc verum eſt, quod dico?* Mi. *Non diffiteor: ſic eſt, ut ais.* De. *Cur nunc filius meus Cteſipho apud te potationibus indulget? cur in ædibus tuis id ei permittis? cur ei tua pecunia amicam comparas, Mitio? nonne æquum eſt, ut idem jus mecum obſerves, atque ego tecum?*

Quando

Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
Mi. Non æquom dicis, non: nam vetus verbum hoc quidem eſt;
Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.
De. Facete: nunc demum iſtæc nata oratio eſt.
Mi. Auſculta paucis, niſi moleſtum eſt, Demea.
Principio, ſi id te mordet, ſumptum filii
Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tolerabas tua,
Quod ſatis putabas tua bona ambobus fore;
Et me tum uxorem credidiſti ſcilicet
Ductum: eandem illam rationem antiquam obtine;
Conſerva, quære, parce: fac quamplurimum
Illis relinquas. gloriam tu iſtam obtine:
Mea, quæ præter ſpem evenere, utantur ſine.
De ſumma nihil decedet: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe. omnia ſi hæc voles
In animo vere cogitare, Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempſeris moleſtiam.
De. Mitto rem: conſuetudinem ipſorum. *Mi.* mane:
Scio: iſtuc ibam. multa in homine, Demea,
Signa inſunt, ex quibu' conjectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, ſæpe ut poſſis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod diſſimilis res ſit, ſed quod qui facit.
Quæ ego eſſe in illis video; ut confidam fore ita,
Ut volumus: video ſapere, intelligere, in loco
Vereri, inter ſe amare: ſcire eſt liberum

quando igitur tuus filius mihi curæ non eſt, ne meus ſit tibi curæ. Mi. *Minime juſtum eſt, quod ais: nam vetus adagium adverſatur; communia eſſe amicorum inter ſe omnia.* De. *Feſtivè quidem id dictum eſt: ſed cur nunc tandem hoc adagium uſurpas?* Mi. *Frater, rogo ut hæc pauca audias, ſi non tibi incommodum eſt. Primum ſi id te pungit, & dolore afficit, quod ſumptus filii tui faciunt; fac ut hæc animo reputes: tu quondam illos educabas, prout facultates tuæ ferebant, cum credebas rem tuam familiarem ſatis amplam fore eis ambobus, neque etiam uxorem accepturum: eandem rationem putare perge, eadem antiqua ratio tibi conſtet: rem familiarem attente ſerva, auge, parcè ea utere: ſtude ut eis quam ingentes poteris divitias relinquas. gloriam tu iſtam propriam poſſide: ſed bonis meis, quæ contra quam ſperabas tibi & ipſis obvenere, permitte ut utantur illi & fruantur.* De. *rationibus rei tuæ nihil detrabetur: quod de meis bonis tibi accreverit, id omne tanquam inopinatum lucrum te inveniſſe exiſtima. hæc ſi lubet ſerio ad animum revocare, Demæa, & te, & me, & illos ingentibus animi moleſtiis, & ægritudinibus liberabis.* De. *Mitte ſermonem de opibus, & divitiis: de prava vitæ eorum ratiqne dicamus.* Mi. *Expecta: prævidi quod dicturus eras: ad iſtud reſpondere parabam. Certum eſt, Demea, multa in hominibus indicia ineſſe, ex quibus conjicere poſſumus, cum duo eandem rem faciunt, uni nocituram eam eſſe, non alteri; adeo ut quis dicere poſſit, huic licet ſine periculo damni id agere, illi non licet: non quod res ipſa ſit quandoque diſſimilis, ſed quod ii quj eam faciant, diſſimiliter affecti ſunt, natura. atqui hæc ſigna quæ dico, illis inſita eſſe video; adeò ut certam ſpem habeam eos tales fore, quales optamus eſſe: perſpicio eos ſapiertes & prudentes eſſe, verecundos, & modeſtos eſſe loco, & tempore, amore mutuo conjunctiſſimos: unde facile intelligere licet liberale illis eſſe*

ANNOTATIONES.

35 *Multa in homine, Demea, ſigna inſunt.*] Hujus leci obſcuri ſententia eſt; homini intelligenti facile eſt, de vita, & moribus hominum adoleſcentium, æſtimare animum, & ingenium ipſorum; adeo etiam, ut cum rem eandem facere videntur, dicat tamen peritus rerum æſtimator, hoc licet facere huic, qui ſcilicet liberali ingenio præditus eſt, nec facile corrumpi poteſt: illi non licet, nimium qui per naturæ improbitatem indulgentia abutitur.

40 *Quæ ego in illis eſſe video:*] Ordo, & ſenſus hic eſt; multa in homine ſigna ſunt, ex quibus conjectura facile fit: quæ ego in illis eſſe video, ut confidam fore ita, ut volumus.

Ingenium, atque animum. quovis illos tu die
Reductas. at enim metuas, ne ab re ſint tamen
Omiſſiores paulo. ô noſter Demea,
Ad omnia alia ætate ſapimus rectius:
Solum unum hoc vitium adfert ſenectus hominibus,
Attentiores ſumus ad rem omnes, quam ſat eſt:
Quod illos ſat ætas acuet. *De.* ne nimium modo
Bonæ tuæ iſtæ nos rationes, Mitio,
Et tuus iſte animus æquus ſubvortat. *Mi.* tace,
Non fiet. mitte jam iſtæc: da te hodie mihi:
Exporge frontem. *De.* ſcilicet, ita tempus fert,
Faciundum eſt: cæterum rus cras cum filio
Cum primo lucu ibo hinc. *Mi.* imo de nocte cenſeo:
Hodie modo hilarum te face. *De.* & iſtam pſaltriam
Unà illuc mecum hinc abſtraham. *Mi.* pugnaveris.
Eo pacto prorſus illi alligaris filium:
Modò facito ut illam ſerves. *De.* ego iſtuc videro: atque
Ibi favillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo ſit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipſo, faciam, ut ſtipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quàm carbo eſt. *Mi.* placet.
Nunc mihi videre ſapere. atque equidem filium,
Tum etiam ſi nolit, cogas, cum illa unà cubet.
De. Derides? fortunatus, qui iſto animo ſies.
Ego ſentio. *Mi.* ah, pergiſne? *De.* jam deſino.
Mi. I ergo intro; & cui rei opus eſt, ei hilarem hunc ſumamus diem.

ingenium, & nobilem animum: quamobrem, quandocumque libuerit, eos in rectam vitæ viam reducere poteris. verum metuis fortaſſe ne rei familiari augendæ minus ſtudeant. ô noſter Demea, ad omnia alia ætate peritiores ſimus; verùm ſenectus hoc vitium inducit in homines; plus multò quam ſatis eſt de divitiis accumulandis laboramus: ad quod illos hæc ætas ſenilis ſatis inſtigabit. De. *Cavendum eſt ne ſpecioſæ iſtæ duæ rationes, & tuus iſte mitis & facilis animus nos perdant, & filios noſtros.* Mi. *Ne metue, hoc non adveniet omitte iſta verba mali omnis: permitte ut ſis hodie in mea poteſtate: explica frontem.* De. *Nimirum tempus id requirit, faciendum eſt, quod vis: verum cum primum dies lucebit, cras hinc diſcedam.* Mi. *Imo de nocte quoque, ſi libet; dummodò hunc diem hilariter tranſigas.* De. *Et iſtam quoque fidicinam mecum hinc abducam.* Mi. *Præclaram rem feceris. ita illic filium addixeris atque affixeris: ſed vide ut illam ſtudiosè conſerves.* De. *Dabo operam ut iſtud fiat: efficiam ut illic, in villa, favillis, fumo, ac pulvere farinæ ſubtiliſſimo impleatur coquendo, ac molendo: præterea ardenti meridiei hora ipſa eam mittam in agrum, ut ſtipulas colligat. tam toſtam eam reddam, & nigram, quàm carbo eſt.* Mi. *Id mihi jucundum eſt. Nunc te judico eſſe ſapientem. & profecto tuum etiam filium adigas etſi invitum ut concumbat cum ea.* De. *Hæc dicens me deludis? felix, qui ita nunc animo lætus es, & miſeriarum ſenſum abjeciſti. Ego vero miſerias ſentio.* Mi. *Ah! perſeveraſne in triſtitia?* De. *Jam, jam triſtitiam mitto.* Mi. *Igitur ingredere domum, & nuptiis faciendis lætum hunc inſumamus diem.*

ACTUS

ACTUS V. SCENA IV.

DEMEA.

Nunquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, uſus, ſemper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: ut illa, quæ te ſcire credas, neſcias;
Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo ut repudies.
Quod mî evenit nunc: nam ego vitam duram, quam vixi uſque adhuc.
Prope jam decurſo ſpatio mitto. id quamobrem? reipſa repperi,
Facilitate nihil eſſe homini melius, neque clementia: id
Eſſe verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile eſt noſcere.
Vitam ille ſuam ſemper egit in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit: omnes benedicunt, amant.
Ego ille agreſtis, ſævus, triſtis, parcus, truculentus, tenax.
Duxi uxorem: quam ibi miſeriam vidi? nati filii,
Alia cura: porro autem, illis dum ſtudeo ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam:
Nunc exactâ ætate hoc fructi pro labore ab iis fero,
Odium. ille alter ſine labore patria potitur commoda:
Illum amant, me fugitant: illi credunt conſilia omnia:
Illum diligunt: apud illum ſunt ambo: ego deſertu' ſum.

Nullus unquam ſic vitæ rationem recte computavit, quin rerum occaſiones, ætatis dies, experientia ei aliquid novi afferat, & aliquid doceat: adeo ut intelligat ſe neſciviſſe ante, quæ ſe melius ſcire crediderat; & quin ea quæ potiora ſibi eſſe æſtimaverat, & ante alia eligenda, inter utendum rejiciat. Quod mihi nunc accidit: nam ego vitam auſteram, quam ad hunc diem uſque duxi, pene jam confecto vitæ curſu, nunc relinquere conſtitui. Si quis me roget; unde iſta mutatio naſcitur tam ſubita? inde eſt, quod nihil novi melius eſſe homini, quàm lenitatem & begnitatem. Id eſſe verum facile quilibet comperiet, qui inſtituta diverſa vitæ meæ, & vitæ fratris conſiderabit. Is ſemper vitam traduxit in otio, & conviviis, mitis, ſedatus, nulli præſenti adverſus, omnibus placens, & jucundum ſe præbens: ſibi commodus vixit, & ſuis delectationibus inſerviens impenſis pecuniarum non pepercit: omnes ei bene precantur, atque eum diligunt. Ego vero ille ruſticus, crudelis, tetricus, ad rem attentior, atrox, avarus, uxorem etiam duxi: quæ non inde miſeriæ ſequutæ ſunt? Liberos ex ea ſuſcepi, hæc eſt materia alia ſolicitudinum animi: dum autem illis laboro ingenti ſtudio divitias parando, miſere vitam atque ætatem conſumpſi quærens opes augere; nunc finita ætate, hunc fructum ab iis refero, nempe odium. frater vero Mitio ſine ullo labore, omnibus potitur commodis, quæ patres ex liberis percipere poſſunt: Illum amore proſequuntur: me averſantur: Illi omnia ſua ſecreta committunt: illum ſolum charum habent: domi cum eo degunt ambo: ego vero ſolus vivo derelictus.

ANNOTATIO.

16 *Fructi.*] Antiquum: olim quippe in ſecunda declinatione uſurpabatur.

Illum, ut vivat, optant: meam autem mortem expectant ſcilicet.
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit ſuos
Paulo ſumptu: miſeriam omnem ego capio; hic potitur gaudia.
Age, age, jam experiamur porro contra, & quid ego poſſiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando huc provocat.
Ego quoque à meis me amari & magni pendi poſtulo.
Si id fit dando atque obſequendo, non poſterioreis feram.
Deerit: id mea minime refert, qui ſum natu maxumus.

Illi longam vitam exoptant; mihi mortem cito advenire cupiunt. ita poſtquam eos magno labore alui & educavi; hic eos ſibi proprios fecit facili negotio: Omne incommodum patior; hic omne gaudium percipit. eja age, tentemus verò nos viciſſim, annon etiam poſſimus blandis verbis, & comitate alios nobis conciliare, aut benignis factis, & liberalitate. Ego quoque velim amorem meorum atque caritatem poſſe adipiſci. Si id comparatur largiendo, atque aliis commodando, non in poſtremis ero, qui iſtud conſequuntur. Deficiet res familiaris: id mea minime intereſt, qui ætate provectior ſum.

ACTUS V. SCENA V.

SYRUS. DEMEA.

Sy. HEus, Demea, rogat frater, ne abeas longius.
De. Quis homo? ô Syre noſter, ſalve: quid fit? quid agitur?
Sy. Recte. *De.* optume eſt. jam nunc hæc tria primum addidi
Præter naturam; ô noſter; quid fit? quid agitur?
Servom haud inliberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim. *Sy.* gratiam habeo. *De.* atqui, Syre,
Hoc verum eſt, & ipſa re experiere propediem.

Sy. *Heus, Demea, frater precatur ne abſcedas longius.* De. *Quis homo me appellat? ô noſter Syre, ſalve, quid agitur? quia rerum geritur?* Sy. *Bene.* De. *Optime eſt. Hæc jam tria verba præter ingenium ſermoni adjunxi nimirum; ô noſter, quid fit, quid agitur? ſervum liberalem te præſtas, & tibi libenter commodabo.* Sy. *Gratiam habeo.* De. *Enimvero, Syre, ingenue & vere loquor, & re ipſa id cognoſces brevi.*

ANNOTATIO.

3 *Jam nunc hæc tria.*] Hæc ſubmiſſe.

ACTUS V. SCENA VI.

Geta. Demea.

Ge. HEra, ego huc ad hos proviſo, quam mox virginem
Acceſſant: ſed eccum Demeam. ſalvos ſies.
De. Oh, qui vocare? *Ge.* Geta. *De.* Geta, hominem maxumi
Pretii eſſe te hodie judicavi animo meo:
Nam is mihi eſt profecto ſervus ſpectatus ſatis,
Cui dominus curæ eſt, ita uti tibi ſenſi, Geta:
Et tibi ob eam rem, ſi quid uſus venerit,
Lubens bene faxim. meditor eſſe affabilis,
Et bene procedit. *Ge.* bonus es, cum hæc exiſtumas.
De. Paulatim plebem primulum facio meam.

Ge. *Hera Soſtrata, conveniam Mitionem atque Æſchinum, ut ſciam quando virginem Pamphilam adduci velint: ſed ecce Demeam. ſalvus ſis.* De. *Quod nomen tibi eſt?* Ge. *Geta.* De. *Geta, hodie te hominem plurimi faciendum apud me decrevi: nam is certe mihi ſervus exportæ & comprobatæ ſatis fidei videtur, qui domini curam ita gerit, ut te gerere comperi: ideoque, ſi occaſio ſe dederit, libenti animo te juvabo. ſtudeo in ſermone, & verbis jucundum, & comem me præbere, nec illud male mihi cedit.* Ge. *Benignus es, qui iſta mei causâ cogites.* De. *Primum incipio amorem infimorum mihi conciliari, ſenſim progrediendo.*

Annotatio.

8 *Meditor eſſe affabilis, &c.*] Hæc quoque ſubmiſſe.

ACTUS V. SCENA VII.

Æschinus. Demea. Syrus. Geta.

Æſ. OCcidunt me equidem, dum nimi' ſanctas nuptias
Student facere. in apparando conſumunt diem.
De. Quid agitur, Æſchine? *Æſ.* hem, pater mi, tu hîc eras?
De. Tuus hercle vero & animo & natura pater,
Qui te plus quam oculos hoſce. ſed cur non domum
Uxorem accerſis? *Æſ.* cupio: verum hoc mihi moræ eſt;
Tibicina, & hymenæum qui cantent. *De.* eho,
Vin' tu huic ſeni auſcultare? *Æſ.* quid? *De.* miſſa hæc face,

Æſ. *Enecant me certe tædio, dum nimis ſolennes & religioſas curant nuptias facere. In apparatu ceremoniarum totum tranſigunt diem.* De *Quid fit, Æſchine?* Æſ. *Ehem, pater mi, tune hic eras?* De. *Tuus mehercule pater ſum non minus animo, quam naturâ, qui te plus oculis hiſce amo. verum cur non uxorem domum deducendam curas?* Æſ. *Cupio: ſed expecto tibicinam, quique hymenæum cantent.* De. *Viſne mihi credere?* Æſ. *Quid?* De. *Inſuper hæc habe,*

Hyme-

negligè hymenæum, turbam quæ deducat ſponſam, faces nuptiales, tibicinas: atque hanc in horto maceriam jube quam celerrrimè everti, atque per illam fac traducatur tua uxor: ex ejus domo, & noſtra fiat una domus: transfer etiam ejus matrem cum familia in ædes noſtras. Æſ. *Gratum eſt, pater lepidiſſime.* De. *Euge, jam lepidus dicor. Fratris ædes omnibus patebunt: cœtum nuptialem domum introducet, ſumptus multos faciet: multaque alia ſuſtinebit: quid mea porro intereſt? ſi quidem ego, quem lepidum vocant, eorum amorem demereor. jube, Æſchine, Babylo illi numeret viginti minas pro prætio pſaltriæ. Syre, cur tardas ire ac facere quæ dixi?* Sy. *Quid ergo?* De. *Dirue maceriam in horto. Tu, Geta, abi & traduce per illam Soſtratam & Pamphilam.* Ge. *Dii res tuas proſperent, Demea, quem ex animo ſic cupere noſtræ familiæ video.* De. *Dignos his officiis vos cenſeo. Tu quid ais, fili?* Æſ. *Sic exiſtimo.* De. *Multo commodius eſt, quam Pamphilam à partu recentem nunc traduci per viam, ægrotam, morbo languentem.* Æſ. *Nihil rectius fieri poſſe puto, mi pater.* De. *Sic mea conſuetudo eſt. ſed ecce Mitio procedit ex ædibus.*

Hymenæum, turbas, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam jube dirui
Quantum poteſt: hac transfer: unam fac domum:
Tranſduce & matrem & familiam omnem ad nos.
Æſ. placet,
Pater lepidiſſime. *De.* euge, jam lepidus vocor.
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet, ſumptum admittet: multa: quid meâ?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo viginti minas.
Syre, ceſſas ire, ac facere? *Sy.* quid ergo? *De.* dirue.
Tu, illas, abi, & traduce. *Ge.* Dî tibi, Demea,
Bene faxint, cum te video noſtræ familiæ
Tam ex animo factum velle. *De.* dignos arbitror.
Tu quid ais? *Æſ.* ſic opinor. *De.* multo rectiu' eſt,
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. *Æſ.* nihil enim vidi melius, mi pater.
De. Sic ſoleo. ſed eccum Mitio egreditur foras.

ANNOTATIONES.

o *Hymenæum, turbas, lampadas.*] Hymen & Hymenæus, Veneris & Bacchi filius, nuptiarum Præſes, ideo apud Græcos invocabatur, ut apud Romanos Thalaſſio.

Lampadas.] Faces quinque à pueris patrimis & matrimis (id eſt, qui patrem & matrem viventem habebant) ferebantur in ducenda ſponſa in domum mariti; & tibicina quoque canebat.

17 *Dinumeret illi Babylo.*] Argentarius fuit: Erant argentarii, trapezitæ, ſeu menſarii, apud quos pecuniæ fœnori collocabantur, & à quibus etiam ſumebantur. Horum erat officium publicum, & tabernas in foro poſitas illi habebant.

ACTUS V. SCENA VIII.

MITIO. HEGIO.

Mi. *Jubetne frater dirui hanc maceriam? ubi is eſt? an jubes hoc, Demea?* De. *Ego vero jubeo non modo in hac re, ſed & in aliis omnibus his gratificari quammaximè, nos hanc familiam cum noſtra unam facere, colere, adjuvare, adjungere.* Æſ. *Ita rogo, pater.* Mi. *Sic opinor eſſe faciendum.* De. *Quin potius aliter facere nos dedeceret.*

Mi. JUbet frater? ubi is eſt? tun' jubes hoc, Demea?
De. Ego vero jubeo, & hac re, & aliis omnibus
Quam maxume unam facere nos hanc familiam,
Colere, adjuvare, adjungere. *Æſ.* ita quæſo, pater.
Mi. Haud aliter cenſeo. *De.* imo hercle ita nobis decet.

Pri-

Primum hujus uxoris eſt mater. *Mi.* quid poſtea?
De. Proba & modeſta. *Mi.* ita aiunt. *De.* natu grandior.
Mi. Scio. *De.* parere jam diu hæc per annos non poteſt:
Nec, qui eam reſpiciat, quiſquam eſt: ſola eſt. *Mi.* quam hîc rem agit?
De. Hanc te æquom eſt ducere; & te operam, ut fiat, dare.
Mi. Me ducere autem? *De.* te. *Mi.* me! *De.* te, inquam. *Mi.* ineptis. *De.* ſi tu ſis homo,
Hîc faciat. *Æſ.* mi pater. *Mi.* quid? tu autem huic, aſine, auſcultas? *De.* nihil agis:
Fieri aliter non poteſt. *Mi.* deliras. *Æſ.* ſine te exorem, mi pater.
Mi. Inſanis: aufer. *De.* age, da veniam filio. *Mi.* ſati' ſanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & ſexageſimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne eſtis autores mihi?
Æſ. Fac: promiſi ego illis. *Mi.* promiſti autem? de te largitor, puer.
De. Age, quid, ſi quid te majus oret? *Mi.* quaſi hoc non ſit maxumum.
De. Da veniam. *Æſ.* ne gravere. *De.* fac, promitte. *Mi.* non omittis?
Æſ. Non, niſi te exorem. *Mi.* vis hæc quidem eſt. *De.* age, age, prolixe, Mitio.
Mi. Etſi hoc pravom, ineptum, abſurdum, atque alienum à vita mea
Videtur; ſi vos tantopere iſtuc voltis, fiat. *Æſ.* bene facis:
Merito te amo. *De.* verum quid? quid ego dicam? hoc confit quod volo.
Quid nunc quod reſtat? Hegio cognatus his eſt proxumus;
Affinis nobis; pauper: bene nos aliquid facere illi decet.
Mi. Quid facere? *De.* agelli eſt hic ſub urbe paulum, quod locitas foras:

Primum Soſtrata eſt mater Pamphilæ, uxoris Æſchini. Mi. *Quid inde?* De. *Proba eſt, & modeſta.* Mi. *Sic omnes dicunt.* De. *Ætate provecta admodum.* Mi. *Novi.* De. *Jamdudum per ætatem parere non poteſt: nec quemquam habet, qui eam curæ habeat, & juvet: ſola eſt, deſerta ab omnibus.* Mi. *Quid rei hîc meditatur?* De. *Hanc te convenit uxorem ducere; & tui officii eſt, Æſchine, ſtudere omni induſtria ut id fiat.* Mi. *Me ducere uxorem?* De. *Te,* Mi. *me?* De. *Te, inquam, te.* Mi. *Deſipis.* De. *Si vir es, Æſchine, id ei perſuadeas facere.* Æſ. *Mi pater.* Mi. *Itane, aſine, huic morem geris?* De. *Fruſtra id recuſas, Mitio: id te neceſſe eſt facere.* Mi. *Mente captus es.* Æſ. *Permitte ut id à te impetrem, mi pater.* Mi. *Inſanus es animo: aufer te.* De. *Eja, hoc age, exaudi preces filii tui.* Mi. *Satiſne mentis compos es? Egone novus maritus fiam, annos demum quinque & ſexaginta natus, & vetulam extremæ ætatis in uxorem accipiam? idne mihi ſuadetis?* Æſ. *Sic facias rogo: nam id illis pollicitus ſum.* Mi. *Pollicitus es? de te promitte, ô puer, non de aliis.* De. *Quid igitur faceres, ſi quid majoris momenti à te poſtularet?* Mi. *Quaſi iſtud non ſit maximi momenti.* De. *Concede illi, quod petit.* Æſ. *Præbe mihi te facilem.* De. *Age, promitte illi.* Mi. *Non deſinis me obtundere, & verbis enecare?* Æſ. *Minime, niſi id mihi conceſſeris.* Mi. *Vis hæc quidem eſt.* De. *Age benigne, & largi nobiſcum, Mitio.* Mi. *Quamvis hoc mihi perverſum, ſtultum, ridiculum, & abhorrens à vitæ meæ inſtituto videtur; attamen ſi vos tam enixe id vultis, fiat concedo.* Æſ. *Hoc omnium optime ſe habet. Ex animo te amo, tantum ob meritum in me tuum.* De. *Verum quid ego amplius dicam? perficitur ſanè id quod cupio. Quid adhuc ſupereſt? Hegio Soſtratam & Pamphilam cognatione proxime attingit, nunc affinitate nobis junctus eſt, in egeſtate & inopia poſitus: nos benigne adeſſe ei, & aliquantum ſublevare ejus paupertatem convenit.* Mi. *Quid illi benefacere oportet?* De. *Habes paululum agelli ſuburbani, quod neſcio cui alieno locas:*

Ut id oſtenderem, quod te iſti facilem & feſtivum putent,
Id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono,
Sed ex aſſentando, indulgendo, & largiendo, Mitio.
Nunc adeo ſi ob eam rem vobis mea vita inviſa eſt, Æſchine,
Quia non juſta injuſta prorſus omnia omninò obſequor,
Miſſa facio: effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed ſi id voltis potius, quæ vos propter adoleſcentiam
Minu' videtis, magis impenſe cupitis, conſulitis parum,
Hæc reprehendere, & corrigere me, obſecundare in loco:
Ecce me, qui id faciam vobis. *Æſ.* tibi pater, permittimus;
Plus ſcis, quid facto opus eſt: ſed de fratre quid fiet? *De.* ſino;
Habeat; finem in iſtac faciat. *Æſ.* iſtuc recte. Ω plaudite.

Hoc feci, ut manifeſtum facerem quod iſti filii noſtri te clementem & mitem æſtimant, id non effici ex vera, & laudabili facilitate naturæ tuæ, imo, nec etiam ex vera æquitate; ſed ex eo, quod eis nimis ſubblandiris, indulges, & large ſumptus præbes, Mitio, ſi igitur, Æſchine, ratio vitæ meæ vobis inviſa & moleſta eſt, quia in omnibus, ſive ea juſta ſint, vel injuſta, vobis non obſecundo, pro derelictis omnia habeo, & veſtro arbitratu vivere ſino. abſumite, emite, facite, ut vobis videtur. ſed ſi id potius vultis, ut quæ per adoleſcentiam minus, vobis intelligere licet, & per inconſiderantiam quidam magis enixe affectatis, minus verò perpenditis, ea incuſem, & emendem, utque etiam obtemperem pro temporis occaſione veſtris voluntatibus: ecce me reperiſtis, qui id vobis præſtem. Æſ. Pater mi, tuæ poteſtati nos committimus; tu ſcis meliùs quid nobis facto opus ſit: ſed de fratre Cteſiphone quid fiet? De. *Permitto ut iſtâ potiatur fidicinâ; eâ ſit contentus; & in ea voluptates & libidinem ſuam conſumat, nec poſthac aliam amet. Æſ. Recte judicaſti, & conſtituiſti. Ω Plaudite.*

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

PHORMIO.

Acta ludis Romanis. L. Poſthumio Albino, L. Cornelio Merula, Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis imparibus. Tota Græca Apollodoru. Epidicazomenos. Facta quarto, Cn. Fannio Strabone M. Valerio Meſſala Coſſ. Anno ab Urbe Condita DXCIII. *Ante Chriſtum natum* CLIX.

ANNOTATIONES in EPIGRAPHEN.

PHORMIO.] Hæc comœdia vocatur Phormio à Phormione paraſito, qui primas in ea partes tenet.

Acta ludis Romanis.] Ludi Romani ſub Regibus inſtituti ſunt, magnique appellati, auctore Aſconio Pediano in actionem 1. in Verrem, quod magnis impenſis (ut erant tempora) dati ſunt: tunc enim primùm ludis impenſa ſunt ducenta millia nummûm (hæc ſumma valet quindecies millia Francatum librarum) ingentes pecuniæ tunc temporis. Cicero actione 2. in Verrem ait; ſibi deſignato Ædili ludos antiquiſſimos eſſe faciendos, qui primi Romani appellati ſunt, Jovi, Junoni, & Minervæ. Diverſi ſunt hi ludi à Megaleſiis, qui Cybele magnæ matri Deorum dicati fuerunt. Porro quidam hic legendum cenſent, *Ludis Magalenſibus.*

Egerunt L. Ambivius.] Hi erant magiſtri hiſtrionum.

Tibiis imparibus.] Unâ ſcilicet dextrâ; alterâ ſiniſtrâ: quæ tibiæ impares vocatæ fuerunt Phrygiæ, quibus tunc canebatur, cum gravitas jocis miſcebatur.

PHORMIONIS PERSONÆ.

PHORMIO, paraſitus. A φορμὸς, quod eſt, corbis, ſtorea, textum quid ex ſparto & junco, aut nexus vitilium. Vitile eſt omne lentum, ut flecti poſſit.

DEMIPHO, ſenex, quaſi δήμου φῶς, id eſt, populi claritas.

CHREMES, ſenex. A χρέμπτεσθαι, quod eſt enixè expuere.

ANTIPHO, adoleſcens. ἀπὸ τῦ ἀντιφαίνομαι· contra appareo.

PHÆDRIA, adoleſcens. A φαιδρὸς, hilaris.

GETA,

GETA, ſervus. Gentile nomen à Getis.
DAVUS, Gentile nomen ſervi.
DORIO, leno, à Doribus. Gentile nomen.
SOPHRONA, nutrix. A σώφρων, caſta, proba.
NAUSISTRATA, matrona, magnificum nomen à copiis navalibus, quarum gloria aliquando Athenienſis populus floruit.
CRATINUS, advocatus. A κράτος, robur.
HEGIO, advocatus. Ab ἡγεῖσθαι, quod eſt ducere.
CRITO, advocatus. A κριτής, judex.
DORCIUM, ancilla. A δορκάς, Dama.
PHANIUM. A φαίνομαι, appareo.

ARGUMENTUM.

CHREMES Athenienſis cùm uxorem duxiſſet divitem Nauſiſtratam, ex qua ſuſceperat filium Phædriam, in Lemno pauperculæ cujuſdam mulieris amore corruptus eam quoque ducit uxorem, & ex ea ſuſcipit filiam Phanium; quæ cum jam eſſet quindecim annorum, Chremes convenit cum fratre ſuo Demiphone, ut ejus filio Antiphoni nuberet. Poſtea Demipho in Ciliciam proficiſcitur; Chremes in Lemnum, ut Athenas Phanium cum matre adduceret. Sed hæc jam conſcenſa navi cum filia, & ipſius nutrice eò venerat, fruſtra quæſito Chremete ſub nomine Stilphonis (ſic enim Chremes Lemni ſe vocari juſſerat, ne rumor alterius ſui conjugii emanaret) non ita multò poſt mater Phanii ex animi ægritudine moritur. Antipho autem cum forte Phanium aſpexiſſet funus matris cum nutrice procurantem, ſubitò ejus amore exarſit, eamque arte & conſilio aſtuto Phormionis paraſiti uxorem ducit. Confectis nuptiis, redeunt ſenes turbati admodum uterque, quærenteſque omni ratione has dirimere nuptias. Accidit eodem tempore, ut Phædria cithariſtriam amaret, ac pro ea redimenda triginta minas lenoni illius domino promitteret: ad hanc pecuniam conficiendam Geta ſervus ſenes convenit, hiſque nunciat, Phormionem, ſi ſibi dotis nomine triginta minæ darentur, ſe paratum eſſe Phanium, quam Antipho duxerat, uxorem accipere: Demipho ut filium ſuum à Phanio disjungeret, hanc pecuniam numerat Phormioni, is eam Phædriæ dat, Phædria lenoni. His geſtis, Chremes agnoſcit filiam ſuam Phanium, conjunctam eſſe cum fratris ſui filio; quare mutato conſilio, triginta minas à Phormione per rixam conatur exigere; ſed proditur per eundem uxori ſuæ Nauſiſtratæ: nec antè veniam libidinis ſuæ obtinet à matrefamiliàs, quàm & triginta minarum, & amoris cithariſtriæ veniam dediſſet filio.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

CHremis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem & filiam,
Athenis aliam conjugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam: mater è Lemno advenit
Athenas: moritur: virgo ſola (aberat Chremes)
Funus procurat: ibi eam viſam Antipho
Cum amaret, operâ paraſiti uxorem accipit.
Pater & Chremes reverſi fremere: dein minas
Triginta dant paraſito, ut illam conjugem
Haberet ipſe: argentó hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho à patruo agnitam.

INTERPRETATIO.

Aberat Demipho, frater Chremetis, profectus in Ciliciam, cui filius erat Athenis Antipho. Chremes ſecretò duxerat Lemni alteram uxorem, ex qua ſuſceperat filiam nomine Phanium, cùm priùs Athenis uxorem duxiſſet Nauſiſtratam, haberetque ex ea filium Phædriam, citharistriæ cujuſdam amore ardentem. Mater Phanii, ſecunda uxor Chremetis, è Lemno Athenas tranſmigravit, ibique non ita multò poſt vitâ deceſſit: virgo ſola cum nutrice funus apparat, abſente Chremete: Ibi cum Antipho eam aſpexiſſet, ſtatim ejus amore captus eſt, & aſtuto Phormionis Paraſiti conſilio uſus eam uxorem duxit. Antiphonis pater Demipho, & Chremes reverſi, queſtus edere cœperunt; deinde triginta minas dant paraſito, ut Phanium uxorem acciperet disjunctam ab Antiphone: Hac pecunia redimitur fidicina Phædriæ. Antipho remanet in conjugio cum Phanio, quæ à patruo Demiphone agnoſcitur.

PROLOGUS.

POſtquam poëta vetus poëtam non poteſt
Retrahere à ſtudio, & transdere hominem in otium;
Maledictis deterrere, ne ſcribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui eſſe oratione, & ſcriptura levi,
Quia nuſquam inſanum ſcripſit adoleſcentulum
Cervam videre fugere, & ſectari canes,
Et eam plorare, orare ut ſubveniat ſibi.
Quod ſi intelligeret, olim cum ſtetit nova,

Poſtquam Lucius Lavinius ſenex poëta poëtam noſtrum Terentium non valet abjungere à ſtudio poëſices comicæ, & tranſducere illum in otioſam ceſſationem, conviciis eum terrefacere aggreditur, ut eum avertat à ſcribendis comœdiis, inanibus verbis in vulgus jactans quas antehac Terentius fecit comœdias infimo ſermone ſcriptas eſſe, & dicendi genere nimis humili: quia nuſquam induxit & exhibuit adoleſcentulum, qui inſaniens viſus ſibi fuerit, videre cervam fugientem, & canes ipſam proſequentes, eamque illacbrymari, precari ipſum, ut ſibi ſuccurrat. Quod ſi animadverteret ſuam comœdiam dum nova eſſet, non fuiſſe exploſam,

ANNOTATIONES.

5 *Tenui eſſe oratione.*] Imperitiæ accuſat Terentius Lavinium, cum ſimplex ſermo & purus, ſtyluſque humilis conveniat comœdiæ.

8 *Et eam plorare.*] Lachrymæ hominis ſunt propriæ; tamen ex quadam ſimilitudine tribuuntur crocodilo, & cervo.

9 *Olim cum ſtetit nova.*] Sic Horatius in Epiſtola ad Auguſtum:

Geſtit enim nummum in loculos dimittere, poſt hoc
Securus cadat, an recto ſtet fabula talo.

Stare igitur comœdia dicitur, quæ ad finem uſque placet populo, nec ejicitur, & exploditur.

Actoris opera magis ſtetiſſe, quam ſua ;
Minu' multo audacter, quam lædit, læderet ;
Et magi' placerent, quas feciſſet fabulas.
Nunc ſi quis eſt, qui hoc dicat, aut ſic cogitet,
Vetu' ſi poëta non laceſſiſſet prior,
Nullum invenire prologum potuiſſet novus,
Quem diceret, niſi haberet, cui malediceret :
Is ſibi reſponſum hoc habeat ; in medio omnibus
Palmam eſſe poſitam, qui artem tractant muſicam.
Ille ad famem hunc ab ſtudio ſtuduit rejicere :
Hic reſpondere voluit, non laceſſere.
Benedictis ſi certaſſet, audiſſet bene :
Quod ab illo allatum eſt, ſibi id eſſe rellatum putet.
De illo jam finem faciam dicendi mihi,
Peccandi cum ipſe de ſe finem non facit.
Nunc quid velim, animum attendite : apporto novam
Epidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant ;
Quia primas parteis qui aget, is erit Phormio
Paraſitus, per quem res geretur maxume.
Voluntas voſtra ſi ad poëtam acceſſerit,
Date operam, adeſte æquo animo per ſilentium :
Ne ſimili utamur fortuna, atque uſi ſumus,
Cum per tumultum noſter grex motus loco eſt :
Quem actoris virtus nobis reſtituit locum,
Bonitaſque voſtra adjutans, atque æquanimitas.

magis propter actorum, quam propter ſuam ipſius induſtriam ; minus multò confidenter alios offenderet, quam nunc offendit, & magis probarentur comœdiæ, quas ſcripſiſſet.. Nunc ſi quis eſt, qui hoc dicat, aut cenſeat ; ſi vetus poëta prior novum minime provocaſſet, novus nullam materiam ſcribendo prologo reperiſſet, ac niſi adverſarium haberet, quem conviciis inſectaretur : ille hoc reſponſum referat, communem omnibus palmam propoſitam eſſe iis, qui poëticen profitentur. Ille Lavinius Terentium ab artis ſuæ exercitio abſtrahere ingenti ſtudio curavit, ut cum ad extremam inopiam & famem adigeret : Hic Terentius ſatis habuit, ſi illi reſponderet, non eum aggrederetur. Si ille humanis verbis certaſſet, cum honore fuiſſet appellatus. Nunc quod attulit, ſibi relatum eſſe ægre ne ferat. Jam de illo queri deſinam ; licet, quantum ad ipſum pertinet, maledicere non deſiſtat. Nunc quæ habeo vobis dicenda, animadvertite : novam comœdiam vobis exhibeo, nominatam à Græcis Epidicazomenon ; à Latinis Phormionem ; Quoniam primæ partes erunt Phormionis paraſiti ; cujus opera præcipue res agetur. Si ſtudio & benevolentia veſtra poëtam proſequemini, date recitationi fabulæ operam, cum Silentio æqui & faventes audite ; ne ſimilis ſors mala nobis contingat, qualis contigit prius cùm per turbas & rixas cœtus noſter hiſtrionum loco deturbatus eſt, quem actorum virtus conſtans & perſeverantia nobis reddidit, veſtraque humanitas, æquitaſque animi, ſubſidio quæ nobis fuit.

ANNOTATIONES.

18 *Artem tractant muſicam.*] Id eſt poëticam, quia hæc ars propter metricam rationem muſicæ affinis eſt : vel potius quod Muſæ Poëticæ præſint.

26 *Epidicazomenon.*] Hic ἐπιδικαζόμενος eſt Antipho, quicum in judicio contendit Phormio, ut Phanium ei addicatur uxor.

33 *Cum per tumultum.*] Id eſt, propter rixas populi de ſedibus in ſpectaculis contendere ſoliti.

34 *Quem actoris virtus.*] Nimirum, qui excluſus toties à tumultuante populo animum non abjecerit ; ſed perſeveraverit agere & recitare.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

Davus.

AMicus ſummus meus, & popularis Geta
Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula
Jam pridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem: confeci: affero.
Nam herilem filium ejus duxiſſe audio
Uxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quam inique comparatum eſt, ii qui minus habent,
Ut ſemper aliquid addant divitioribus?
Quod ille unciatim vix de demenſo ſuo,
Suum defraudans genium, comparſit miſer,
Id illa univerſum abripiet; haud exiſtumans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit.
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies:
Ubi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer cauſſa erit mittundi. ſed videon' Getam?

Amicus mihi intimus, & ex eadem gente, Geta heri me adiit: erat ei apud me reliquum aliquantulum pecuniæ, cujus ei debitor eram, de aliqua rationum ſupputatiuncula: id ut ei compararem, petivit: comparavi: affero. Nam ejus heri filium Antiphonem hodie uxorem duxiſſe audio: ei, ut credo, hæc pecunia in munus colligitur. Quàm injuſte fieri ſolitum eſt, quibus tenuior res eſt familiaris, eos ſemper oportere adaugere aliquibus donis divitias locupletiorum? Quod ille (Geta) de ſua frumenti menſura per ſingulas uncias parcendo, & naturæ neceſſaria alimenta detrahendo, vix ſepoſuit, id illa nova nupta univerſum intericiplet: parvi pendens quantis ærumnis ſit acquiſitum: deinde verò aliud vulnus Getæ pecunia accipiet, cum aliud munus heræ comparandum erit, ubi illa enixa partum fuerit: inſuper aliud, ubi puero natalis per ſingulos annos revertetur: ubi eum ablactabunt, & initium facient cibo & potu eum alendi: omnia hæc munera mater lucrabitur: infans cauſa erit cur mittantur hæc dona ad matrem. Sed videone Getam?

Annotationes.

3 *Jampridem apud me reliquum.*] Aliquod reſiduum pecuniæ ei debeo.

9 *Vix de demenſo ſuo.*] Demenſum erat menſura frumenti, quam ſervis admetiebantur domini ad totius menſis victum.

13 *Ferietur alio munere.*] Velut malo, ac damno mactabitur, aliud damnum accipiet.

14 *Natalis dies.*] Munera amici ſolebant mittere ad eum, cujus erat natalis dies qui uxorem ducebat, cui etiam erant nati liberi.

ACTUS I. SCENA II.

Geta. Davus.

Ge. SIquis me quæret rufus. *Da.* præſto eſt, deſine. *Ge.* oh!
At ego obviam conabar tibi, Dave. *Da.* accipe, hem:
Lectum eſt; conveniet numerus, quantum debui.

Ge. *Si quis homo rufo capillo hûc me quæſitum veniat.* Da. *Ecce eum de quo loqueris.* Ge. *Oh! At ego jam paratus eram tibi obviam ire, Dave.* Da. *Accipe pecuniam, quam tibi debeo, hem: exquiſiti & probati ſunt nummi; ſumma paris numeri invenietur ei, quam reliquam adhuc debui.*

Ge. Amo

Ge. Amo te, & non neglexiſſe, habeo gratiam.
Da. Præſertim ut nunc ſunt mores; adeo res redit.
Si quis quid reddit, magna habenda eſt gratia.
Sed quid tu es triſtis? *Ge.* egone? neſcis quo in metu, &
Quanto in periclo ſim. *Da.* quid iſtuc eſt? *Ge.* ſcies,
Modò ut tacere poſſis. *Da.* abi ſis, inſciens:
Cujus tu fidem in pecunia perſpexeris,
Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri eſt
Te fallere? *Ge.* ergo auſculta. *Da.* hanc óperam tibi dico.
Ge. Senis noſtri, Dave, fratrem majorem Chremem
Noſtin'? *Da.* quidni? *Ge.* quid? ejus gnatum Phædriam?
Da. Tanquam te. *Ge.* evenit, ſenibus ambobus ſimul,
Iter illi in Lemnum ut eſſet, noſtro in Ciliciam,
Ad hoſpitem antiquum: is ſenem per epiſtolas
Pellexit, modò non montes auri pollicens.
Da. Cui tanta erat res, & ſupererat? *Ge.* deſinas:
Sic eſt ingenium. *Da.* oh! regem me eſſe oportuit.
Ge. Abeuntes ambo hic tum ſenes me filiis
Relinquunt quaſi magiſtrum. *Da.* ô Geta! provinciam
Cepiſti duram. *Ge.* mihi uſus venit, hoc ſcio.
Memini relinqui me Deo irato meo.
Cœpi advorſari primò: quid verbis opus eſt?
Seni fidelis dum ſum, ſcapulas perdidi.
Da. Venere in mentem iſtæc mihi: namque inſcitia eſt,
Advorsùm ſtimulum calces. *Ge.* cœpi his omnia
Facere, obſequi quæ vellent. *Da.* ſciſti uti foro.
Ge. Noſter mali nîl quidquam primo: hîc Phædria
Continuo quandam nactus eſt puellulam
Citharistriam: hanc amare cœpit perdite.
Ea ſerviebat lenoni impuriſſimo:

Ge. *Pergratum mihi facis, & laudo quod in reddendo ceſſator non fueris.* Da. *Præcipue ſi morum perverſitas nunc ſpectatur; nam eò devenimus, ut ſi quis creditum ſolvit, ei gratiæ loco acceptum ferendum ſit. ſed quid eſt quod triſtis videris?* Ge. *Egone? ignoras in quo timore & diſcrimine verſer.* Da. *Quid iſtud eſt?* Ge. *Noſces, dummodo id celare valeas.* Da. *Apage, imperite: dubitaſne ei verba credere, cujus fidem in credenda ei pecunia probaveris? Quin etiam hac in re quæ utilitas te fallendo mihi obveniret?* Ge. *Ergo attentè audi.* Da. *Hoc officium tibi præſtabo.* Ge. *Notuſne eſt tibi frater Chremetis ſenis noſtri Demipho?* Da. *Cur non?* Ge. *Filiuſque ejus Phædria?* Da. *Æque ac tute notus es mihi.* Ge. *Forte illis ambobus eodem tempore cauſa fuit itineris faciendi: illi Chremeti in Lemnum, noſtro Demiphoni in Ciliciam, ad quendam hoſpitem antiquum, qui eum invitaverat, prope aureos montes promittens.* Da. *Eine, cui tantæ divitiæ abundabant, & ſuperabundabant?* Ge. *Tace: ſic homo à natura factus eſt.* Da. *Oh! male factum: quàm Regem me eſſe debuit!* Ge. *Hic tum ſenes proficiſcentes me filiis ſuis rectorem & magiſtrum præfecerunt.* Da. *O Geta, officium grave gerendum ſuſcepiſti.* Ge. *Hoc ita mihi eveniſſe expertus ſum: & à Genio irato me derelictum fuiſſe in memoria habeo. Cœpi horum voluntati primò obſiſtere: quid plura dicam? dum ſeni noſtro Demiphoni fidelem me præſto, ſcapulas cædendas lorariis relinquo.* Da. *Hæc animo facile occurrerunt: nam quæ ſtoliditas eſt adverſus ſtimulum calces jactare?* Ge. *Cœpi omnia facere eorum arbitrio, morem quem vellent gerere.* Da. *Sciſti tempori inſervire.* Ge. *Noſter Cteſipho ab initio nihil niſi rectè agebat: hic Phædria illicò quandam puellam fidicinam nactus eſt: hanc præter modum amore proſequi cœpit. Ea ſub poteſtate erat turpiſſimi lenonis:*

ANNOTATIONES.

16 *In Lemnum.*] Lemnos inſula eſt maris Ægei, Vulcano ſacra, & Lemnia terra nobilis. Hodie *Stalimene* vocatur.

In Ciliciam.] Cilicia Aſiæ minoris regio, hodie vocatur *Turcomania*, *Caramania*, cui ab ortu jungitur. In ea urbs Tarſus, Divi Pauli natalibus clara.

Neque, quod daretur quidquam, id curarant patres.
Reſtabat aliud nihil, niſi oculos paſcere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere.
Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc diſcebat ludo, ex adverſo ei loco
Tonſtrina erat quædam; hic ſolebamus fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum ſedemus illic, intervenit
Adoleſcens quidam lacrumans: nos mirarier:
Rogamus, quid ſit. nunquam æque, inquit, ac modò
Paupertas mihi *onus* viſum eſt & *miſerum*, & *grave*.
Modò quandam vidi virginem hîc viciniæ
Miſeram, ſuam matrem lamentari mortuam:
Ea ſita erat ex advorſum: neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,
Quiſquam aderat, qui adjutaret funus: miſeritum eſt:
Virgo ipſa facie egregia. quid verbis opus eſt?
Commôrat omnes nos: ibi continuò Antipho,
Voltiſne eamus viſere? alius, cenſeo;
Eamus: duc nos ſodes. imus, venimus,
Videmus. virgo pulchra: & quo magis diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem.
Capillus paſſus, nudus pes, ipſa horrida:
Lacrumæ, veſtitus turpis: ut, ni vis boni
In ipſa ineſſet forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis ſcita, inquit: noſter vero. *Da*. jam ſcio:
Amare cœpit. *Ge*. ſcin' quam? quò evadat, vide.
Poſtridie ad anum rectà pergit: obſecrat,
Ut ſibi ejus faciat copiam. illa enim ſe negat;
Neque eum æquom ait facere: illam civem eſſe Atticam,
Bonam, bonis prognatam: ſi uxorem velit,
Lege id licere facere: ſin aliter, negat.
Noſter, quid ageret, neſcire, & illam ducere.
Cupiebat, & metuebat abſentem patrem.

neque patres adoleſcentum providerant ut ſumptus hic ſubminiſtrarentur. Nihil aliud Cteſiphoni ſupererat, quam viſu puellæ oculos ſuos oblectare, ſemper eam ſequi, in ſcholam ducere, & domum inde reducere. Nos per otium Phædriæ obſequebamur. E regione loci in quo diſcebat puella, ſita erat officina tonſoris; hîc ſolebamus eam expectare quouſque inde rediret domum. Interea dum illic otioſi moramur, repente ſupervenit adoleſcens quidam flens: Nos mirati, quærimus quæ cauſa ei fletus eſſet. Nunquam ait, mihi ita perſpectum fuit, ac modò, quàm ærumnoſum & moleſtum eſſet pondus paupertas. Modò quandam vidi infelicem puellam prope in hac vicinia, deflentem matrem ſuam vita functam: Ea poſita erat contrà mortuam: neque quiſquam amicus, neque vicinus, neque propinquus eam adjuvabat in curando funere, præter unam vetulam: Miſereri ſubiit: Virgo ipſa formâ erat eximiâ. Quid plura dicam? omnium animos commoverat adoleſcens: tunc ſtatim Antipho; libetne vobis, inquit, ut hanc virginem inviſamus? alius quidam inquit, ita mihi videtur: eamus: dux eſto nobis, amabo. Imus, adivimus, ſpectavimus ipſam. Puella erat formoſa; & quò magis crederes, nihil ei additum erat, quod formam inſigniorem redderet. Crines negligenter & temere diſperſi, Pedes calceamentis nudati. ipſa inculta, flens, veſtis fœda & deformis; Adeò ut niſi pulchritudo ejus excellens eſſet, hæc pulchritudinem in eâ delerent. Phædria qui captus erat amore illius citbariſtriæ, ſolummodò dixit, non quidem invenuſta, & inconcinna eſt: Noſter vero Antipho. Da. *Intelligo: continuò ejus amore exarſit.* Ge. *Sciſne quantum? quouſque cupiditas ejus pervenit, inſpice. Ipſa die poſtridianâ vetulam virginis nutricem convenit: orat ut ejus potiundæ facultatem daret. Illa recuſat hoc facere; eumque inique agere ait qui hoc petat: illam eſſe civem Atticam, honeſtam, honeſtis parentibus genitam: ſi uxorem eam velit ducere, legitime id ei permitti facere: ſin minus, illa recuſat ei obſequi. Noſter Antipho quid ſibi faciendum eſſet neſciebat. Cupide volebat eam in uxorem accipere, ſed patris metu tenebatur abſentis.*

Da. Non

Da. Non, ſi rediiſſet, ei pater veniam daret?
Ge. Ille indotatam virginem atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret. *Da.* quid fit denique?
Ge. Quid fiat? eſt paraſitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui, illum Dî omnes perduint!
Da. quid is fecit? *Ge.* hoc conſilium, quod dicam, dedit:
Lex eſt, ut orbæ, qui ſint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam:
Paternum amicum me aſſimulabo virginis:
Ad judices veniemus: qui fuerit pater,
Quæ mater, quî cognata tibi ſit; omnia hæc
Confingam. quod erit mihi bonum atque commodum.
Cùm tu horum nihil refelles, vincam ſcilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites: quid mea?
Illa quidem noſtra erit. *Da.* jocularem audaciam!
Ge. Perſuaſum eſt homini: factum eſt: ventum eſt: vincimur:
Duxit. *Da.* quid narras? *Ge.* hoc, quod audis. *Da.* ô Geta!
Quid te futurum eſt? *Ge.* neſcio hercle: unum hoc ſcio;
Quod ſors feret, feremus æquo animo. *Da.* placet:
Hem, iſtuc viri eſt officium. *Ge.* in me omnis ſpes mihi eſt.
De. Laudo. *Ge.* ad precatorem adeam credo, qui mihi
Sic oret: nunc amitte quæſo hunc; cæterum
Poſthac ſi quidquam, nihil precor. tantummodo
Non addat; ubi ego hinc abiero, vel occidito.
Da. Quid pædagogus ille, qui citharistriam?
Quid rei gerit? *Ge.* ſic, tenuiter. *Da.* non multum habet
Quod det fortaſſe. *Ge.* imo nihil, niſi ſpem meram.
Da. Pater ejus rediit, an non? *Ge.* nondum. *Da.* quid? ſenem
Quoad exſpectatis voſtrum? *Ge.* non certum ſcio:

Da. *An non pater reverſus ei parceret hanc culpam?* Ge. *Quid? illene pater puellam dotis expertem, & obſcuris natalibus pateretur eum ducere? Nunquam ille hoc faceret.* Da. *Quid tandem factum eſt?* Ge. *Quid factum fuerit, quæris? eſt paraſitus quidam, nomine Phormio, homo audax & temerarius, qui (Dii illum occidant) hoc conſilium, quod exponam dedit: nimirum, lege cautum eſt Athenis, ut virgines parentibus orbatæ nubant proximis agnatis, atque illi eas uxores ducant: ego te virgini proximum eſſe aſſeverabo, & in jus vocabo, patris me amicum eſſe fingens: nos judicio ſiſtemus: qui fuerit illius pater, quæ mater, quo modo ei cognatione junctus ſis recitabo. Hoc erit commodum & ex uſu meo, quod cùm nihil horum refutabis, certe te in judicio vincam. Deinceps pater tuus ex itinere revertetur: mihi lites intendet; ſed quid mea intereſt? ille virgo noſtra manebit.* Da. *Confidentiam riſu dignam!* Ge. *Antipho hoc conſilium probavit, exequutus eſt, ad judices venimus, cauſa cecidimus: ille hanc in uxorem accepit.* Da. *Quæ mihi commemorat?* Ge. *Hæc, quæ auribus tuis percipis.* Da. *O mi Geta! quid te fiet?* Ge. *Neſcio per Herculem quis me caſus manet: ſed unum hoc probe ſcio; quod fortuna offeret, accipiemus æquo & patiente animo.* Da. *Gratum mihi eſt. Hem, fortis hoc viri eſt officium facere.* Ge. *Spes mihi in nullo alio, quàm in me ipſo ſita eſt.* Da. *Laudo animum.* Ge. *Ad deprecatorem perfugiam ſcilicet, qui pro me talibus verbis herum propitium mihi faciat: amitte, rogo, hunc impunem nunc; ſi vero poſthac quicquam deliquerit, nihil deprecor. modò id denique non adjiciat; poſtquàm hinc profectus fuero, ſi libet, etiam hunc interficito.* Da. *Quid vero agit ille pædagogus virginis. Phædria?* Ge. *Sic exigue.* Da. *Medicum fortaſſe illi eſt quod det.* Ge. *Imo nihil, niſi nuda ſpes ei reſtat.* Da. *Paterne ejus pergere reverſus eſt, an non?* Ge. *Nondum.* Da. *Quid? ſenem veſtrum Demiphonem ad quod tempus expectatis?* Ge. *Incertus ſum de hujus reditu;*

Sed

Sed epiſtolam ab eo allatam eſſe audivi modo, &
Ad portitores eſſe delatam : hanc petam.
Da. Nunquid, Geta, aliud me vis? *Ge.* ut bene ſit tibi.
Puer, heus : nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ſed modò accepi ab eo allatam eſſe epiſtolam, & inde latam fuiſſe ad publicanos qui vectigalia in porta exigunt : Hanc petitum eo. Da. *Nunquid in alia re tibi opus eſt mea opera?* Ge. *Ut bene ſit tibi precor. Heus, puer : nemóne huc domo procedit? cape hoc argentum, & trade Dorcio.*

ACTUS I. SCENA III.

Antipho. Phædria.

An. ADeon' rem rediiſſe, ut, qui mihi conſultum eſſe optume velit,
Phædria, patrem ut extimeſcam, ubi in mentem ejus adventi venit?
Quod ni fuiſſem incogitans, ita eum expectarem, ut par fuit.
Ph. Quid iſtuc eſt? *An.* rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conſcius
Sis? quod utinam ne Phormioni id ſuadere in mentem incidiſſet,
Neu me cupidum eo impuliſſet, quod mihi principium eſt mali.
Non potitus eſſem; fuiſſet tum mihi illos ægre aliquot dies :
At non quotidiana cura hæc angeret animum, *Ph.* audio.
An. Dum expecto, quàm mox veniat, qui adimat hanc mihi conſuetudinem.
Ph. Aliis, quia deſit quod amant, ægre eſt : tibi, quia ſupereſt, dolet.
Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certe vita hæc expetenda, optandaque eſt.
Ita me Dî bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui,
Jam depaciſci mortem cupio. tu conjicito cætera;
Quid ego ex hac inopiâ nunc capiam, & quid tu ex iſtac copiâ :
Ut ne addam, quod ſine ſumptu, ingenuam, liberalem nactus es :
Quod habes, ita ut voluiſti, uxorem, ſine mala fama; palam

An. Eone miſeriæ deveni, ut vehementer formidem patrem, qui omnia bona mihi cupit, ubi de ejus adventu cogito? Quod niſi fuiſſem imprudens & inconſiderans, ita eum cupidè expectarem, ut æquum & conveniens fuit. Ph. *Quid iſtud eſt?* An. *Quæriſne? qui ſcis ipſe una mecum temerarium facinus quod admiſi; quod utinam Phormio mihi ſuadere nunquam cogitaſſet, neve meam cupiditatem ad has nuptias incitaviſſet, quæ res mihi caput & fons infelicitatis. Amatæ virginis compos factus non fuiſſem; ægre & impatienter ea me privari illos aliquot dies tuliſſem; eſto : at ſolita hæc ſollicitudo animum non premeret.* Ph. *Audio.* An. *Dum anxius maneo, ne quàm citò quis irruat, qui me abſtrahat ab hujus virginis poſſeſſione.* Ph. *Alii triſtantur, quia id quod amant eis deficit : tu vero, eo quod ſuperat, doles. Amoris felicitate affluis, Antipho. Nam per Herculem tuæ vitæ conditio proculdubio deſideranda eſt. Ita mihi dii ſint propitii, ut mihi tamdiu ejus quod amo, copia fiat, quandiu ſit tibi, morte paratus ſum paciſci. cætera conjice; ſcilicet, quid ego moleſtiæ capiam ex amoris inopia, cum tu jucunde amica fruaris : ut ne his adjungam, quod ſine ullis pecuniarum impenſis ingenuam & liberalem virginem ſortitus es : quod poſſides uxorem qualem optaviſti, integræ exiſtimationis;*

Beatus, nî unum deſit, animus qui modeſtè iſtæc ferat.
Quod ſi tibi res ſit cum eo lenone, quocum mihi eſt, tum ſentias.
Ita plerique ingenio ſumus omnes, *noſtri noſmet pœnitet.*
An. At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phædria,
Cui de integro eſt poteſtas etiam conſulendi, quid velis;
Retinere, amare, mittere: ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi ejus ſit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid eſt? videon' ego advenire hûc currentem Getam?
Is ipſus eſt. hei, timeo miſer, quam nunc mihi hic rem nuntiet.

denique beatum te prædico, ſi unum hoc adſit, animus, qui hæc moderate capiat. Quod ſi cum lenone avariſſimo rem tranſigendam habeas, ut ego, tum tu revera te beatum eſſe intelligas. Ita plerique omnes à natura facti ſumus, noſtra fere contemnimus. An. *At te contra felicem eſſe duco, Phædria, cui adhuc integris rebus licet conſiderare, & deliberare quid eligas; tibi aſſerves, diligas, relinquas: ego in eum ſtatum conjectus ſum, ut neque mihi poteſtas ſit relinquendæ nec retinendæ virginis, quam poſſideo. Sed quid hoc eſt? num conſpicio Getam currentem huc properare? is ipſe eſt. me miſerum! metuo ne mihi nunc triſtem nuncium afferat.*

ACTUS I. SCENA IV.

Geta. Antipho. Phædria.

Ge. Nullus es, Geta, niſi jam aliquod tibi conſilium celere repperis:
Ita ſubitò nunc imparatum tanta te inpendent mala:
Quæ neque uti devitem ſcio, neque quomodo me inde extraham:
Nam non poteſt celari noſtra diutius jam audacia.
An. Quidnam ille commotus venit? *Ge.* tum, temporis punctum mihi
Ad hanc rem eſt. herus adeſt. *An.* quid iſtuc eſt mali?
Ge. Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?
Loquarne? incendam: taceam? inſtigem: purgem me? laterem lavem.
Eheu me miſerum! tum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:
Ejus me miſeret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam abſque eo

Ge. *Periiſti, Geta, niſi ſubitum aliquod conſilium inveneris: ita nunc tibi non providenti, nec expectanti tanta inſtant pericula: quæ qua ratione declinem ignoro, neque quomodo inde me expediam: neque enim diutius noſtra temeritas jam poteſt occultari.* An. *Quidnam eſt, quod tam perturbatus currit?* Ge. *Tum, ſolum mihi momentum temporis reſtat ad deliberandum de hac re. Ecce herum.* An. *Quodnam hoc malum eſt?* Ge. *Quam rem cum reſciverit, filium Antiphonem duxiſſe uxorem, quodnam remedium ſedandæ ejus iracundiæ reperiam? alloquarne eum? inflammabo: ſileam? ſtimulem: excuſem? operam perdam, & verba. Eheu me miſerum! præterquam quod mihi metuo, tum etiam angor ſolicitudine propter Antiphonem: ejus miſereor: pro eo metuo: is me remoratur, & retardat: nam niſi res ad eum pertineret,*

Effet,

Eſſet, recte ego mihi vidiſſem; & ſenis eſſem ultus iracundiam: (protinùs in pedes.
Aliquid convaſaſſem, atque hinc me conjicerem
An. Quam hic fugam aut furtum parat?
Ge. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut quâ quærere inſiſtam viâ?
Ph. Te nominat. *An.* neſcio quod magnum hoc nuntio expecto malum.
Ph. Ah, ſanus ne es?
Ge. Domum ire pergam: ibi plurimum eſt, *Ph.* revocemus hominem. *An.* ſta illicò. *Ge.* hem!
Satis pro imperio, quiſquis es. *An.* Geta. *Ge.* ipſe eſt, quem volui obviam.
An. Cedo, quid portas, obſecro? atque id, ſi potes, verbo expedi.
Ge. Faciam. *An.* eloquere. *Ge.* modò apud portum. *An.* meumne? *Ge.* intellexti. *An.* occidi. *Ph.* hem!
An. Quid agam? *Ph.* quid ais? *Ge.* huju' patrem vidiſſe me, patruum tuum.
An. Nam quod ego huic nunc ſubito exitio remedium inveniam miſer?
Quòd ſi eo meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut diſtrahar;
Nulla eſt mihi vita expetenda. *Ge.* ergo iſthæc cum ita ſint, Antipho,
Tanto magis te advigilare æquom eſt. *Fortes fortuna adjuvat.*
An. Non ſum apud me. *Ge.* atqui opus eſt nunc cum maxume ut ſis, Antipho:
Nam ſi ſenſerit te timidum pater eſſe, arbitrabitur
Commeruiſſe culpam. *Ph.* hoc verum eſt. *An.* non poſſum immutarier. (foret?
Ge. Quid ſi aliquid gravius tibi nunc faciendum
An. Cum hoc non poſſum, illud minu' poſſem. *Ge.* hoc nihil eſt, Phædria: ilicet.
Quid conterimus operam fruſtra? quin abeo. *Ph.* & quidem ego. *An.* obſecro,
Quid ſi aſſimulo? ſatin' eſt? *Ge.* garris. *An.* voltum contemplamini: hem,
Satin' ſic eſt? *Ge.* non. *An.* quid ſi ſic? *Ge.* propemodum. *An.* quid ſi ſic? *Ge.* ſat eſt.

mihi utiliter conſuluiſſem, & de ſenis iracundia ultionem ſumpſiſſem: aliquid clam ſubripuiſſem, & cum ſarcinulis collegiſſem, atque hinc confeſtim fugam arripuiſſem. An. *Quam hic fugam, aut furtum meditatur?* Ge. *Sed ubi Antiphonem inveniam? aut quam viam ad eum quærendum inibo?* Ph. *Te nominat.* An. *Neſcio quod magnum ex hoc nuncio mihi imminet malum.* Ph. *Sanuſne es animo?* Ge. *Ad ædes noſtras ire pergam: ibi morari ſolet.* Ph. *Revocemus eum.* An. *Hîc ſiſte gradum.* Ge. *Satis imperioſe loqueris, quiſquis es.* An. *Geta.* Ge. *Ipſe, quem quærebam, occurrit.* An. *Dicito, quid affers, quæſo; atque, ſi potes, uno in verbo expone.* Ge. *Faciam.* An. *Enarra.* Ge. *Modò apud portum.* An. *Meumne patrem vidiſti?* Ge. *Intellexiſti recte.* An. *Interii.* Ge. *Hem!* An. *Quid faciam?* Ph. *Quid dicis, Geta?* Ge. *Hujus patrem, tuum patruum Demiphonem conſpexiſſe apud portum.* An. *Nam quam medelam huic inopinatæ perniciei nanciſcar infelix ego? Quod ſi eò miſeriarum meæ fortunæ rediguntur, Phanium, abs te, ut avellar, vitam amplius ducendam eſſe non puto.* Ge. *Ergo iſta cum ita contigerint, tanto magis adlaborare te decet. Fortibus fortuna auxiliatur.* An. *Non ſum apud me.* Ge. *Atqui oportet nunc præcipue, ut apud te ſis, Antipho: nam ſi pater tuus te metuentem animadverterit, opinabitur te facinus & delictum commiſiſſe.* Ph. *Hoc verum eſt.* An. *Nequeo naturam transmutare.* Ge *Quid faceres ſi major alia calamitas tibi incideret, & patienda foret?* An. *Cum hoc non poſſim facere, aliud quid difficilius multò minus facere poſſum.* Ge. *Hic Antipho, ô Phædria, puſilli eſt animi, & ad omnia inutilis: extemplò diſcedamus: quid hic fruſtra operam conſumimus? ego verò diſcedo.* Ph. *Et ego quoque.* An. *Manete, vos oro. An ſic apte ſimulo me confidentem eſſe?* Ge. *Nugaris.* An *Spectate faciem meam: hem, ſatſne ſic eſt?* Ge. *Minime.* An. *Quid ſi ſic me gero?* Ge. *Prope recte.* An. *Quid ſi ſic?* Ge. *ſatis nunc eſt.*

ANNOTATIO.

33 *Quid ſi aſſimulo?*] Hic Antipho actione conatur ſimulare ſe non eſſe timidum, ſed præſenti animo.

Hem iſtuc ſerva, & verbum verbo, par pari ut reſpondeas,
Ne ſuis te iratus ſævidictis protelet. *An.* ſcio.
Ge. Vi coactum te eſſe invitum, lege, judicio: tenes?
Sed quis hic eſt ſenex, quem video in ultima platea? *An.* ipſus eſt.
Non poſſum adeſſe. *Ge.* ah, quid agis? quò abis, Antipho? mane,
Mane, inquam. *An.* egomet me novi, & peccatum meum:
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
Ph. Geta, quid nunc fiet? *Ge.* tu jam lites audies:
Ego plectar pendens, niſi quid me fefellerit.
Sed quod modò hîc nos Antiphonem monuimus,
Id noſmet ipſos facere oportet, Phædria.
Ph. Aufer mihi, oportet: quin tu, quid faciam, impera.
Ge. Meminiſtin' olim ut fuerit voſtra oratio
In re incipienda ad defendendam noxiam?
Juſtam illam cauſſam, facilem, vincibilem, optumam.
Ph. Memini. *Ge.* hem, nunc ipſâ eâ eſt opus, aut, ſi quid poteſt,
Meliore, & callidiore. *Ph.* fiet ſedulò.
Ge. Nunc prior adito tu: ego in inſidiis hîc ero
Succenturiatus, ſi quid deficies. *Ph.* age.

Nunc geſtum obſerva, & vehementiam patris in ſermone pari vehementia imitare, & ſimilia verba ſimilibus ſubjice, ne te ira incitatus atrocibus & aſperis ſuis dictis perturbet. An. *Intelligo.* Ge. *Reſponde te vi compulſum à lege, judicibus, & præter voluntatem uxorem duxiſſe: an intelligis? Verum, quis hic ſenex eſt, quem conſpicio in extrema plateæ parte?* An. *Pater ipſe eſt. Non poſſum hic præſens manere.* Ge. *Ah! quid agis? quò abis, Antipho? mane, mane, inquam.* An. *Egomet me novi, & culpam meam: vobis commendo Phanium, & vitam meam.* Ph. *Geta, quid nunc nobis fiet?* Ge. *Tu jam verbis acerbis objurgaberis: ego pendens virgis verberabor, niſi me valde fallit opinio. Sed quæ modo hic nos Antiphoni præcepimus, ea noſmet ipſos exequi oportet.* Ph. *Mitte hoc verbum, oportet: potius mone quod mihi faciendum eſſe cenſes; nam ſponte & libenter ea faciam.* Ge. *An tenes memoria ſermonem quem olim habuiſtis, cum hanc rem aggreſſi ſumus? nempe defenſionem illam, quam invenimus ad culpam excuſandum, eſſe facilem, juſtam, ad vincendum idoneam, & ſpecioſam.* Ph. *Memoria teneo.* Ge. *Hem, nunc ea utendum nobis eſt, aut ſi fieri poteſt alia ſolertiore, & aſtutiore.* Ph. *Diligenter id ſtudendum.* Ge. *Nunc tu prior patruum Demiphonem aggredere: ego in inſidiis hic ſubſidebo ſuppetias laturus, ſi vires deficient.* Ph. *Eja, age.*

ACTUS I. SCENA V.

DEMIPHO. GETA. PHÆDRIA.

De. ITane tandem uxorem duxit Antipho injuſſu meo?
Nec meum imperium; ac mitto imperium; non ſimultatem meam
Revereri ſaltem? non pudere? facinus audax! ô Geta
Monitor! *Ge.* vix tandem. *De.* quid mihi dicent? aut quam cauſam reperient?

De. *Itane Antipho tandem nuptias contraxit, me non jubente? nec poteſtatem patriam reveritus eſt; ſed taceo hanc poteſtatem; nec ſaltem indignationem meam ſubire dubitavit? pudore non affici? ô inceptum & factum temerarium! ô Geta præceptor, & auctor!* Ge. *Pene mei oblitus eſt, ſed tandem meminit.* De. *Quid mihi dicent? aut quam excuſationem prætexere poterunt, ſi ſe purgare conati fuerint? dubito valde, quid acturi ſint.*

Demiror.

Demiror. *Ge.* atqui repperi jam: illud cura. *De.* an hoc dicent mihi?
Invitus feci: lex coëgit. audio: fateor. *Ge.* placet.
De. Verum ſcientem, tacitum, cauſſam tradere adverſariis,
Etiamne id facere lex coëgit? *Ph.* illud durum. *Ge.* ego expediam: ſine.
De. incertum eſt, quid agam; quia præter ſpem, atque incredibile hoc mihi obtigit.
Ita ſum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum inſtituere.
Quamobrem *omnes, cum ſecundæ res ſunt maxume, tum maxume*
Meditari ſecum oportet, quo pacto adverſam ærumnam ferant;
Pericla, damna, exilia: peregre rediens ſemper cogitet,
Aut filî peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:
Communia eſſe hæc; fieri poſſe: ut ne quid animo ſit novum;
Quidquid præter ſpem eveniat, omne id deputare eſſe in lucro.
Ge. O Phædria, incredibile eſt, quanto herum anteeo ſapientia.
Meditata mihi ſunt omnia mea incommoda: herus ſi redierit,
Molendum uſque in piſtrino: vapulandum: habendæ compedes:
Opus ruri faciendum: horum nil quidquam accidet animo novom.
Quidquid præter ſpem eveniet, omne id deputabo eſſe in lucro.
Sed quid hominem ceſſas adire, & blandè in principio alloqui?
De. Mei fratris video filium ire mihi obviam.
Ph. Mi patrue, ſalve. *De.* ſalve: ſed ubi eſt Antipho?
Ph. Salvom advenire. *De.* credo: hoc reſponde mihi.
Ph. Valet: hîc eſt. Sed ſatin' omnia ſententia?
De. Vellem quidem! *Ph.* quid iſtuc? *De.* rogitas, Phædria?
Bonas me abſente hîc confeciſtis nuptias.

Ge. *Atqui jam inveni: ne ſis de his ſolicitus.* De. *Anno hoc mihi reſponſuri ſunt? non ultro, ſed nolens feci: lex ad id me adegit. intelligo; & aſſentior.* Ge. *Gratum eſt mihi, quod dicis.* De. *Verum volentem, aut contradicentem, cauſæ victoriam concedere adverſariis; idne quoque lex facere coëgit?* Ph. *Illud difficile, & moleſtum.* Ge. *Ego explicabo, & planum reddam: quieſce.* De. *Dubium eſt mihi, quid facere debeam; quia contra expectationem, & opinionem meam hoc mihi accidit. Ita ira turbatus ſum, ut nequeam mentem ad deliberandum appellare. Quapropter cum proſpera fortuna nobiſcum verſatur maxime, tum maxime unumquemque noſtrûm conſiderare oportet, quomodo adverſitates, & miſerias ingruentes toleret; pericula, damna, exilia: Cum ex peregrinatione redit, ſemper in mente habeat, aut filii facinus aliquod indignum, aut uxorem mortuam eſſe, aut filiam in morbum incidiſſe: hæc communia eſſe omnibus: poſſe accidere: ut ne quid horum tanquam novum ac inſolitum eum occupet: quidquid præter expectationem evenlet, id apponat lucro.* Ge. *O Phædria, credi non poteſt, quantò herum antecedo prudentia. Omnià mea mala animo præviſa ſunt: cum herus reverſus domum fuerit, verſandæ aſſidue molæ in piſtrino: virgæ aut fuſtes ad vapulandum ſubeundi: compedibus crura conſtringenda: ruris operi enixe incumbendum: Nihil quidquam horum animo improviſum continget mihi. Quidquid præter expectationem evenict, id apponam lucro. Verum, Phædria, quid cunctaris ad Demiphonem accedere, & blandis verbis in primo congreſſu eum compellare?* De. *Vidéo Phædriam fratris mei Chremetis filium mihi occurrentem.* Ph. *Mi patrue, ſalve.* De. *Salvus ſis, Phædria: ſed ubi eſt Antipho?* Ph. *Salvum te advenire gaudio.* De. *Credo: hoc reſponde mihi quod quæro.* Ph. *Bene valet: hîc eſt. Sed ſatiſne omnia, ut vis, tibi evenerunt?* De. *Vellem certe!* Ph. *Quid mali contigit?* De. *Quæriſne, Phædria? egregias verò hîc nuptias me abſente celebraviſtis.*

Ph. Eho, an id ſuccenſes nunc illi? *Ge.* artificem probum!
De. Egone illi non ſuccenſeam? ipſum geſtio
Dari mî in conſpectum: nunc ſua culpa ut ſciat
Lenem patrem illum factum me eſſe accerrimum.
Ph. Atqui nil fecit, patrue, quod ſuccenſeas.
De. Ecce autem ſimilia omnia: omnes congruunt:
Unum cognoris, omnes noris. *Ph.* haud ita eſt.
De. Hic in noxa eſt, ille ad defendendam cauſſam adeſt.
Cum ille eſt, hic præſto eſt: tradunt operas mutuas.
Ge. Probe eorum facta imprudens depinxit ſenex.
De. Nam ni hæc ita eſſent, cum illo haud ſtares, Phædria.
Ph. Si eſt, patrue, culpam ut Antipho in ſe admiſerit,
Ex qua re minus rei foret aut famæ temperans;
Non cauſſam dico, quin, quod meritus ſit, ferat:
Sed ſi quis forte malitia fretus ſua,
Inſidias noſtræ fecit adoleſcentiæ,
Ac vicit; noſtran' culpa ea eſt, an judicum,
Qui ſæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter miſericordiam addunt pauperi?
Ge. Ni noſſem cauſſam, crederem vera hunc loqui.
De. An quiſquam judex eſt, qui poſſit noſcere
Tua juſta, ubi tute verbum non reſpondeas,
Ita ut ille fecit? *Ph.* functus adoleſcentuli eſt
Officium liberalis: poſtquam ad judices
Ventum eſt, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum ibi obſtupefecit pudor.
Ge. Laudo hunc: ſed ceſſo adire quamprimùm ſenem?
Here, ſalve; ſalvom te adveniſſe gaudeo. *De.* oh!
Bone cuſtos, ſalve; columen verò familiæ,
Cui commendavi filium hinc abiens meum.
Ge. Jamdudum te omnes nos accuſare audio,
Immeritò, & me omnium horum immeritiſſimo:

Ph. *Ehò, an ea de cauſa nunc iratus es illi?* Ge. *O ſolertem artificem!* De. *Egone illi non ſim iratus? ipſum vehementer cupio ſiſti coram me, ut cognoſcat me ipſi ex illo antea clemente & miti patre, mutatum eſſe nunc ſuo merito in aſperimum.* Ph. *Verumtamen nihil fecit, quod ad iram te provocare debeat,* De. *Ecce quam ſimiles omnes unanimiter conſentiunt: ſi unum cognoveris, omnes noveris.* Ph. *Non ita res ſe habet.* De. *Hic noxius eſt, ille ad defendendam noxam paratus adeſt: operas invicem ſibi commodato dant.* Ge. *Expreſſe horum facta inſciens deſcripſit ſenex.* De. *Nam ſi hæc non ita ſe haberent, non ſtares à partibus Antiphonis, Phædria.* Ph. *Si verum eſt, patrue, Antiphonem in ſe peccaſſe, ex quo rei familiari damnum aut famæ nominis detrimentum attulerit; non deprecor, quin pœnam, qua dignus ſit, ferat: ſed ſi forte aliquis calumniator verſutiâ & fraude innixus ſuâ, inſidiatus eſt ætati infirmæ noſtræ adoleſcentiæ, & ſecundum ſe judicium obtinuit; utrum culpa nobis tribuenda eſt, an judicibus, qui ſæpe odio & invidia impulſi, jus ſuum detrahunt locupleti, aut miſericordia moti plus æquo attribuunt inopi?* Ge. *Niſi ſtatum cauſæ ſcirem, vera eſſe quæ narravit mihi perſuaderet.* De. *Quotuſquiſque judex eſt, qui ſcire jus tuum poſſit, ubi tu ipſe ne uno quidem verbo te defendas, ita ut Antipho fecit?* Ph. *Officium adoleſcentis ingenui fecit: poſtquam in judicio ſtetit, quæ premeditatus fuerat ad defenſionem, recitare non potuit: ita eum tum meticuloſum verecundia ſenſu & motu privavit.* Ge. *Laude dignus orator eſt Phædria: ſed nimis tardo quamprimum ſenem Demiphonem ſalutare. Here ſalvus ſis; incolumem te ad nos rediiſſe lætor.* De. *Ho! egregie cuſtos, & rector adoleſcentum; familiæ verò ſuſtentaculum, cujus fidei proficiſcens commendavi filium meum.* Ge. *Jamdiu accuſationes tuas in nos omnes audio injuſtas immerito, atque in me maxime omnium immeritiſſimum:*

Nam quid me in hac re facere voluiſti tibi?
Servum hominem cauſſam orare leges non ſinunt:
Neque teſtimonii dictio eſt. *De.* mitto omnia: addo
Iſtuc: imprudens timuit adoleſcens; ſino:
Tu ſervus: verum ſi cognata eſt maxume,
Non fuit neceſſe habere; ſed, id quod lex jubet,
Dotem daretis; quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
Ge. Non ratio, verùm argentum deerat. *De.* ſumeret
Alicunde. *Ge.* alicunde? nihil eſt dicto facilius.
De. Poſtremo, ſi nullo alio pacto, fœnore.
Ge. Hui! dixti pulcre, ſi quidem quiſquam crederet,
Te vivo. *De.* non, non ſic futurum eſt, non poteſt.
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil ſuave meritum eſt. hominem commonſtrarier
Mihi iſtum volo, aut, ubi habitet, demonſtrarier.
Ge. Nempe Phormionem? *De.* iſtum patronum mulieris.
Ge. Jam faxo hîc aderit. *De.* Antipho ubi nunc eſt? *Ph.* foris.
De. Abi, Phædria, eum require, atque adduce huc. *Ph.* eo
Recta via quidem illuc. *Ge.* nempe ad Pamphilam. *De.* at ego
Deos penateis hinc ſalutatum domum
Divortor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adſient;
Ut ne imparatus ſim, ſi adveniat Phormio.

nam quid me in hac cauſa præſtare voluiſti tibi? ſervo homini cauſas agere leges non permittunt, neque teſtimonium perhibere. De. *Prætereo cæterea: inſuper imprudentia ætatis in ſermone hæſit timens adoleſcentulus Antipho; eſto: tu ſervus teſtis produci in judicium non potuiſti: verum ſi proxima eſt cognata, non tamen neceſſe fuit eam in uxorem accipere; ſed id quod lege conſtitutum eſt, poteraris dotem ei dare; ut ſibi alium virum adjungeret. Propter quam rationem potius egenam omnium rerum ducebat domum?* Ge. *Non ratio deficiebat, ſed argentum.* De. *Poterat ab aliquo mutuò ſumere.* Ge. *Ab aliquo? nihil eſt dictu facilius.* De: *Tandem, ſi nullo alio modo ſumi potuit, ſaltem ſub fœnore acciperet.* Ge. *Hui! ſcite locutus es, ſi quidem ullus, te vivo, filio pecuniam mutuam dare vellet.* De. *Non, non ſic res ſe habebit, iſtud eſſe non poteſt. Egone illam cum illo unum diem nuptam manere ſinam? nulla merces adeo ſuavis mihi eſſe poteſt, ut id patiar. hominem præſentem iſtum volo mihi oſtendi, quicum nobis res eſt, aut indicari ejus domum.* Ge. *Nempe Phormionem?* De. *Iſtum patronum mulieris.* Ge. *Jam illum accerſam.* De. *Ubi nunc eſt Antipho?* Ph. *Foris.* De. *Abi, Phædria, eum quære, atque huc adduce.* Ph. *Equidem illuc rectà proficiſcor.* Ge. *Nempe ad Pamphilam.* De. *At ego de via domum divertam, ut Deos penates ob fauſtum reditum ſalutem: inde ad forum me conferam, atque aliquot amicos advocatos mihi adjungam, qui mihi præſtò ſint in hac cauſa; ne imparatus ſim ad diſputandum, ſi Phormio adveniat.*

ACTUS II. SCENA I.

PHORMIO. GETA.

Ph. ITane patris ais conſpectum veritum hinc abiiſſe? *Ge.* admodum.
Ph. Phanium relictam ſolam? *Ge.* ſic. *Ph.* & iratum ſenem?
Ge. Oppidò. *Ph.* ad te ſumma ſolum, Phormio, rerum redit:
Tute hoc intriſti: tibi omne eſt exedendum: accingere.
Ge. Obſecro te. *Ph.* ſi rogitabit. *Ge.* in te ſpes eſt. *Ph.* eccere,
Quid ſi reddet? *Ge.* tu impuliſti. *Ph.* ſic opinor. *Ge.* ſubveni.
Ph. Cedo ſenem: jam inſtructa ſunt mihi in corde conſilia omnia.
Ge. Quid ages? *Ph.* quid vis? niſi uti maneat Phanium; atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam; atque in me omnem iram derivem ſenis?
Ge. O vir fortis, atque amicus! verum hoc ſæpe, Phormio,
Vereor, ne iſtæc fortitudo in nervum erumpat denique. *Ph.* àh,
Non ita eſt: factum eſt periculum; jam pedum viſa eſt via.
Quot me cenſes homines jam deverberaſſe uſque ad necem?
Hoſpites, tum cives? quod magi' novi, tanto ſæpius.
Cedo dum, en unquam injuriarum audiſti mî ſcriptam dicam?

Ph. *Verumne eſt quod ais, Antiphonem præ metu non auſum venire in conſpectum patris hinc evaſiſſe?* Ge. *Verum eſt.* Ph. *Phanium deſertam ſolam remanſiſſe?* Ge. *Sic eſt.* Ph. *Et Demiphonem ira commotum?* Ge. *Admodum.* Ph. *Ad te unum, Phormio, tota hæc res ſpectat: tute hanc intritam apparaſti; tibi ergo ea merito jam comedenda eſt.* Ge. *Oro te, Phormio, hanc rem expedi.* Ph. *Si quæret, unde Phanium ſit cognata Antiphoni?* Ge. *Omnis rei gerendæ ſpes in te ſita eſt.* Ph. *Ecce reſponſum paratum habeo. Quid ſi ſe dicat redditurum puellam?* Da. *Tu nos ad has nuptias impuliſti.* Ph. *Sic arbitror perſuadendum ſeni, ut cognatam eſſe credat.* Ge. *Subſidium afferas.* Ph. *Siſte modo ſenem ad diſceptandum: jam præcepi animo, & commentus ſum omnia argumenta.* Ge. *Quid efficies?* Ph. *Quid vis efficiam, niſi ut Phanium maneat cum Antiphone, nec expellatur; ut Antiphonem culpâ abſolvam; atque in me omnem iram ſenis conferam?* Ge. *O Phormio, quam vir fortis, atque amicus es! verum ſæpe metuo ne tanta audacia nobis exitium afferat, ita ut in vincula conjiciamur.* Ph. *Ah, non fiet: experimentum jam feci; veſtigia quibus inſiſtam nota ſunt. Quot jam me putas homines cecidiſſe uſque ad mortem, hoſpites? cives? quò magis experientiâ edoctus ſum, eò ſæpius id feci. Dic mihi, quæſo, an unquam audiviſti injuriarum nomine me in jus vocatum eſſe?*

ANNOTATIO.

4. *Tute hoc intriſti.*] Proverbium eſt aptum Phormioni paraſito. *Intrita* Donato eſt moretum, genus libi ex farina, lacte, vino, caſeo, atque herbis confectum, ab interendo, quod hæc in mortario terantur. Dictum proverbialiter, hoc ſenſu: per te hoc factum eſt; quidquid ergo hinc evenerit, in te redundabit.

Ge. Qui

Ge. Qui iſtuc? *Ph.* quia *non rete accipitri tenditur, neque milvio,*
Qui male faciunt nobis : illis qui nil faciunt tenditur :
Quia enim in illis fructus eſt ; in illis opera luditur.
Aliis aliunde eſt periclum, unde aliquid abradi poteſt :
Mihi ſciunt nihil eſſe. dices, ducent damnatum domum.
Alere nolunt hominem edacem : & ſapiunt, mea quidem ſententia,
Pro maleficio ſi beneficium ſummum nolunt reddere.
Ge. Non pote ſati' pro merito ab illo tibi referri gratia.
Ph. Imo enim nemo ſati' pro merito gratiam regi refert.
Tene aſymbolum venire, unctum atque lautum à balneis
Otioſum ab animo ; cum ille & cura, & ſumptu abſumitur,
Dum tibi ſit, quod placeat ; ille ringitur, tu rideas ;
Prior bibas, prior decumbas : cœna dubia apponitur,
Ge. Quid iſtuc verbi eſt? *Ph.* ubi tu dubites, quid ſumas potiſſimùm.
Hæc, quum rationem ineas quam ſint ſuavia, & quam cara ſint ;
Ea qui præbet, non tu hunc habeas plane præſentem Deum?
Ge. Senex adeſt ; vide quid agas : prima coitio eſt acerrima :
Si eam ſuſtinueris, poſtilla jam, ut lubet, ludas licet.

Ge. *Quamobrem?* Ph. *Quia retia non tenduntur accipitri & milvio, qui nobis nocere ſolent : tenduntur verò illis avibus, quæ nobis non nocent. Illæ ſi capiantur, in cibum proſunt ; in illis nulla poſita eſt utilitas. Sic aliud aliis, à quibus aliquid extorqueri poteſt, inſtat periculum : at mihi ſciunt nihil eſſe rei propter quam inſidientur. at enim dices mihi, damnatum te, & addictum ſibi à judicibus in domum ſuam trahent, ut ipſis in vinculis ſervias. at ſciunt me edacem, idcirco alere nolunt, ut jubentur lege : & quidem ſapienter faciunt, ut mihi videtur, ſi benefacere mihi nolunt, qui ipſis malefeci.* Ge. *Antipho nulla ex parte referendo gratiam, tuis in eum meritis ſatisfacere poteſt.* Ph. *Contra ego ſentio ; nemo regis beneficia ullis officiis paribus æquare volet. Quid commodius & gratius eſſe poteſt, quam ſine ſumptu, ſine ſymbolo ad cœnam venire, nihil ſolvere, unguentis odoratis delibutum, atque è balneis lotum, & nitidum, animo à curis libero, atque hilari ; cum ille ſolicitudine, impenſis pecuniarum conſumitur, dum tibi apparat delicioſa & jucunda ; ille tacitus ſtomachatur, ut tu delicieris ; prior bibas, prior menſæ accumbas : cœna dubia apponitur.* Ge. *Quale iſtud verbum eſt?* Ph. *Quæ tot variis epulis instructa eſt, ut incertum tibi ſit, quas eligas maxime. Hæc cum ſerio tecum reputes, non tunc arbitreris omnino Deum faventem & propitium qui hæc tribuit?* Ge. *Ecce tibi ſenex ; vide qui actuus ſis : Primus conflictus eſt vehemens valde : ſi hunc patiaris, poſtilla, reliquum ludicra tantum erit exercitio.*

ANNOTATIONES.

24 *Gratiam regi refert.*] Regem ſuum Paraſiti appellabant eum, à quo alebantur.

31 *Præſentem Deum?*] Quia Deus omnium bonorum auctor eſt. Præſens eſt propitius, favens, beneficus, quia qui præſens eſt cum invocatur nobis citius auxiliatur, quam qui abſens eſt. Virgilius, Ecloga I.

Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.

32 *Prima coitio eſt acerrima :*] Tranſlatio eſt à prælio. Nam & congredi, & coire dicuntur. Prima coitio ; *le premier choc :* Ang. the firſt Onſet, cum prælium committitur.

ACTUS II. SCENA II.

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

De. EN unquam cuiquam contumelioſius Audiſtis factam injuriam, quam hæc eſt mihi?
Adeſte quæſo. *Ge.* iratus eſt. *Ph.* qūin tu hoc age, ſt.
Jam ego hunc agitabo. prô Deûm immortalium!
Negat Phanium eſſe hanc ſibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat eſſe cognatam? *Ge.* negat.
Ph. Neque ejus patrem ſe ſcire qui fuerit? *Ge.* negat.
De. Ipſum eſſe opinor, de quo agebam: ſequimini.
Ph. Nec Stilphonem ipſum ſcire qui fuerit? *Ge.* negat.
Ph. Quia egens relicta eſt miſera, ignoratur parens;
Negligitur ipſa: *vide*, *avaritia quid facit.*
Ge. Si herum inſimulabis avaritiæ, male audies.
De. O audaciam! etiam me ultro accuſatum advenit?
Ph. Nam. jam adoleſcenti nihil eſt quòd ſucc enſeam,
Si illum minus norat: quippe homo jam grandior,
Pauper, cui opera vita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de noſtro patre
Colendum habebat: ſæpe interea mihi ſenex
Narrabat, ſe hunc negligere cognatum ſuum.
At quem virum? quem ego viderim in vita optumum.
Ge. Videas te, atque illum, ut narras. *Ph.* abi in malam crucem:
Nam ni ita eum exiſtumaſſem, nunquam tam graveis
Ob hanc inimicitias caperem in voſtram familiam,
Quam is aſpernatur nunc tam illiberaliter.
Ge. Pergin' hero abſenti male loqui, impuriſſime?
Ph. Dignum autem hoc illo eſt. *Ge.* ain' tandem, carcer? *De.* Geta.

De. *En unquam vidiſtis ullum hominem majori injuria affectum fuiſſe, quam ego nunc ſum? juvate quæſo.* Ge. *Ira impulſus eſt.* Ph. *Quin taces, ſt. Jam ego hunc acerrime commovebo. Proh Deûm immortalium fidem! negat Phanium eſſe hanc ſibi cognatam Demipho? hanc Demipho negat eſſe cognatam?* Ge. *Negat.* Ph. *Neque neſcire ait qui fuerit ejus pater?* Ge. *Negat ſe ſcire.* De. *Hunc hominem eſſe arbitror, de quo ſermo mihi erat: ſequimini.* Ph. *Negat quoque ſe Stilphonem ipſum cognoviſſe?* Ge. *Negat.* Ph. *Quia virgo miſera, inops relicta eſt, pater ejus ignorari fingitur; contemnitur ipſa: vide quid non cogit homines avaritia facere.* Ge. *Si herum falsò incuſabis avaritiæ, calumniator, & falſiloquus æſtimaberis.* De. *O confidentiam ingentem! etiam conſultò me accuſaturus huc venit?* Ph. *Nam jam nullam cauſam habeo cur iraſcar adoleſcenti Antiphoni, ſi Stilphonem Phanii patrem parum cognoverit: quoniam jam ille ætate grandior erat, quam ut Antiphoni ſat notus eſſe poſſet; pauper, qui labore ruſtico, atque opera victum quærebat, ruri pene ſemper habitabat: ibi agrum à noſtro patre conductum arabat: ſæpe interea mihi ſenex ille referebat, hunc Demiphonem cognatum ſuum ipſum deſpicere ac ſpernere: at quem virum? omnium quos viderim, vita, & moribus optimum.* Ge. *Hæc quæ de te & illo narras, tibi ſint curæ; quid ad nos?* Ph. *Abi in malam crucem: nam niſi talem eum ſenſiſſem eſſe, nunquam tam moleſtas inimicitias contra familiam veſtram, quam is Demipho nunc tam vili facit, ſuſcepiſſem.* Ge. *Perſeveraſne hero Demiphoni abſenti maledicere, ſceleſtiſſime?* Ph. *His maledictis ille dignus eſt.* Ge. *Aiſne illum his dignum eſſe maledictis, ô homo, carcere perpetuo digniſſime?* Ge. *Geta.*

Ge. Bo-

Ge. Bonorum extortor, legum contortor. *De*. Geta.
Ph. Reſponde. *Ge*. quis homo eſt? ehem. *De*. tace. *Ge*. abſenti tibi
Te indignas, ſeque dignas contumelias
Nunquam ceſſavit dicere hodie. *De*. ohe, deſine.
Adoleſcens, primum abs te hoc bona venia peto,
Si tibi placere potis eſt, mihi ut reſpondeas:
Quem amicum tuum ais fuiſſe iſtum? explana mihi,
Et quî cognatum me ſibi eſſe diceret?
Ph. Proinde expiſcare, quaſi non noſſes. *De*. noſſem? *Ph*. ita.
De. Ego me nego: qui ais, redige ad memoriam.
Ph. Eho! tu ſobrinum tuum non noras? *De*. enecas:
Dic nomen. *Ph*. nomen? maxume. *De*. quid nunc taces?
Ph. Perii hercle, nomen perdidi. *De*. hem, quid ais? *Ph*. Geta,
Si meminiſti id quod olim dictum eſt, ſubjice: hem,
Non dico: quaſi non noris, tentatum advenis.
De. Egon' autem tento? *Ge*. Stilpho. *Ph*. atque adeo, quid mea?
Stilpho eſt. *De*. quem dixti? *Ph*. Stilphonem, inquam, noveras?
De. Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit
Quiſquam iſto nomine. *Ph*. itane? non te horum pudet?
At ſi talentûm rem reliquiſſet decem,
De. Dî tibi male faciant. *Ph*. primus eſſes memoriter
Progeniem voſtram uſque ab avo atque atavo proferens.
De. Ita ut dicis. ego tum ſi adveniſſem, qui mihi
Cognata ea eſſet, dicerem: itidem tu face:
Cedo, quî eſt cognata? *Ge*. heus noſter, rectè: heus tu cave.
Ph. Dilucide expedivi, quibus me oportuit
Judicibus: tum, id ſi falſum fuerat. filius
Cur non refellit? *De*. filium narras mihi?

Ge. *Bonorum raptor, legum perturbator, & corruptor.* De. *Geta.* Ph. *Reſponde.* Ge. *Quis me vocat? ehem.* De. *Sile.* Ge. *Hic homo non deſivit hodie abſenti tibi convitia te indigna, ipſo vero nebulone digna, contumelioſe facere.* De. *Ohe, jam ſatis eſt, loqui deſine, Geta. Adoleſcens, primum hoc abs te, pace tua poſtulo, ſi tibi gratum eſſe poteſt, mihi ut reſpondeas: indica mihi, quis fuit homo ille, quem ais amicum tibi fuiſſe? manifeſta hoc mihi, & qui me ſibi cognatione junctum eſſe diceret?* Ph. *Perinde percontaris de cognato illo tuo, quaſi eum non noviſſes.* De. *Ego noviſſem?* Ph. *Etiam.* De. *Ego me nego illum cognoviſſe: tu qui dicis, & aſſeris, in memoriam revoca.* Ph. *Eho, ſobrinum tuum non cognoſcebas?* De. *Quam gravis & moleſtus es! dic nomen.* Ph. *Nomen? ita.* De. *Quid nunc taces?* Ph. *Occidi: nomen excidit è memoria.* De. *Hem! quid dicis?* Ph. *Geta, ſi nomen quod modò referebam memoriâ tenes, ſuggere: hem! non dicam nomen quod quæris: huc veniſti me circumventum, ſimulans te ignorare.* De. *Egone autem te circumvenio?* Ge. *Stilpho nomen eſt, quod quæritur.* Ph. *At quid mea intereſt? Stilpho eſt.* De. *Quomodo dixiſti?* Ph. *Stilpho, inquam, nonne eum cognoſcebas?* De. *Neque mihi notus erat, neque ullus fuit ex meis cognatis ſic nominatus.* Ph. *Itane? non te hæc negare pudet? at ſi moriens reliquiſſet bona, decem talentis æſtimata.* De. *Dii te perdant.* Ph. *Primus omnium memoriter omne genus veſtrum, omnem familiam veſtram, uſque ab avo, atque atavo recitares.* De. *Verum dicis: ego tum ſi veniſſem, quomodo mihi cognatione juncta eſſet puella illa exponerem: tu nunc ſimiliter facito: dic quo gradu ſit cognata?* Ge. *Euge, here noſter, rectè dixiſti: Heus tu cave tibi, Phormio.* Ph. *Clare explicavi judicibus, qui de hac cauſa cognoſcebant: tum ſi falſa dixi, cur filius tuus non refutavit?* De. *Filium meum commemoras?*

ANNOTATIONES.

37 *Sobrinum tuum.*] Sobrini ſunt conſobrinorum filii.

Ut

Cujus de ſtultitia dici, ut dignum eſt, non poteſt.
Ph. At tu, qui ſapiens es, magiſtratus adi,
Judicium de eadem cauſſa iterùm ut reddant tibi:
Quandoquidem ſolus regnas, & ſoli licet
Hîc de eadem cauſſa bis judicium adipiſcier.
De. Et ſi facta mihi injuria eſt, veruntamen
Potius quam lites ſecter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata ſi ſit, id quod lex jubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
Ph. Ha, ha, hæ, homo ſuavis! *De.* quid eſt? num iniquom poſtulo?
Anne hoc quidem ego adipiſcar, quod jus publicum eſt?
Ph. Itane tandem quæſo; item ut meretricem ubi abuſu' ſis,
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere? an,
Ut ne quid turpe civis in ſe admitteret
Propter egeſtatem, proxumo juſſu eſt dari,
Ut cum uno ætatem degeret? quòd tu vetas.
De. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? *Ph.* ohe,
Actum, aiunt, *ne agas*. *De.* non agam? imò haud deſinam,
Donec perfecero hoc. *Ph.* ineptis. *De.* ſine modò.
Ph. Poſtremo tecum nihil rei nobis, Demipho, eſt:
Tuus eſt damnatus gnatus, non tu: nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas. *De.* omnia hæc
Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipſum prohibebo domo.
Ge. Iratus eſt. *Ph.* tute idem melius feceris.
De. Itane es paratus facere me advorſum omnia,
Infelix? *Ph.* metuit nos, tametſi ſedulò
Diſſimulat. *Ge.* bene habent tibi principia. *Ph.* quin quod eſt
Ferendum, fers? tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos ſimus. *De.* egon' tuam expetam

qui ſtultior eſt quàm dici poſſit. Ph. *At tu qui tibi plus aliis ſapere videris, magiſtratus conveni, ut iterum de eadem cauſa agas: quandoquidem hic Athenis regnum ſolus vis poſſidere, & ſoli conceſſum eſt, lite ſemel terminatâ, bis jure experiri.* De. *Quamvis ab iniqua judicum ſententia injuriam acceperim, tamen potius quam litibus vacem, aut tecum contendam, cum lege conſtitutum ſit cognata orba proximo ut nubat, vel ſi ille noluerit eam ducere uxorem, dotem præbeat, hanc abduce, & quinque minas accipe.* Ph. *Ha, ha, he, homo jucundus es, & feſtivus.* De. *Quid tibi eſt? anne hoc quidem obtinebo, ut jure, quod publicum eſt, mihi uti liceat?* Ph. *Quid? cedò, lexne imperat, ubi virginem ingenuam violaveris, & cum ea conſuetudinem habueris quaſi cum meretrice, ei pecuniam pro meritorio quæſtu dare, atque eam ſic dimittere? an non potius jubet, proximo eam in uxorem dari, ut ne civis Attica probrum aliquod in ſe committeret inopiâ coacta, utque cum unico viro vitam transfigeret? quod tu probibes.* De. *Ita lex jubet quidem, eam proximo dari in uxorem: at nos unde proximi ei ſumus, aut qua ratione?* Ph. *Ohe, ne quod ſemel actum eſt, ut vulgo dici ſolet, iterum agas.* De. *Non agam: imò, non deſiſtam, donec felicem finem huic rei impoſuero.* Ph. *Deliras.* De. *Sine modò me facere.* Ph. *Poſtremò nihil rei nobis eſt tecum, Demipho: tuus filius, non tu, condemnatus eſt: nam ſenior jam eras, quam ut uxorem duceres.* De. *Omnia hæc quæ dico, puta tibi ab Antiphone filio dici, aut ſi diſſentiet, hac quidem cum uxore ipſum ædibus meis ſubmovebo.* Ge. *Ira commotus hæc dicit.* Ph. *Tu ipſe meliora facies quam quæ minaris.* De. *Itane ex induſtria te comparaſti, ut mihi moleſtias omnes exhiberes, improbe?* Ph. *Hic Demipho timet nos, licet aliud præ ſe ferat.* Fe. *Hæc initia feliciter ſuccedunt tibi.* Ph. *Quin potius iſtud æquo animo feras, quod neceſſario tibi ferendum eſt? rem prudentia tua dignum feceris, ut ab hac lite amici diſcedamus.* De. *Egone tuam amicitiam affectem?*

ANNOTATIONES.

58 *Solus regnas.*] Id eſt, regnare vis, ſtare judicum ſententiis recuſas.

81 *Metuit nos.*] Tacitè hæc Phormio Getæ dicit.

Ami-

Amicitiam; aut te viſum, aut auditum velim?
Ph. Si concordabis cum illa, habebis quæ tuam
Senectutem oblectet: reſpice ætatem tuam.
De. Te oblectet: tibi habe. *Ph.* minue vero iram. *De.* hoc age:
Satis jam verborum eſt. niſi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi, Phormio.
Ph. Si tu illam attigeris, ſecùs quàm dignum eſt liberam,
Dicam impingam tibi grandem: dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me. *Ge.* intelligo.

aut te aſpicere, aut audire digner? Ph. *Si cum ea concorditer agas, multa delectamenta ſenili tuæ ætati afferet: conſidera, quæſo, annos tuos.* De. *Te ipſam potius delectet: tibi ipſi poſſide.* Ph. *Moderare, quæſo, iracundiam.* De. *Tantùm nihil opus eſt pluribus verbis. niſi illicò bonâ Phanium abducas, ego illam expellam: dixi, Phormio.* Ph. *Si tu illam aliter, quàm ingenuam & civem, attigeris tantummodò, actionem contra te gravem intendam: dixi, Demipho. Si quod opus me habueris, domo me continebo.* Ge. *intelligo.*

ANNOTATIO.

90 *Dixi.*] Hoc verbo utebantur peroratione cauſa: ſed hîc minantis eſt: hanc comminationem & ferocitatem Demiphonis imitatus eſt eodem verbo Phormio.

ACTUS II. SCENA III.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

De. QUantâ me curâ & ſollicitudine afficit
Gnatus, qui me & ſe hiſce impedivit nuptiis!
Neque mî in conſpectum prodit; ut ſaltem ſciam
Quid de hac re dicat, quidve ſit ſententiæ.
Abi tu; viſe, redieritne jam, an nondum, domum.
Ge. Eo. *De.* videtis quo in loco res hæc ſiet.
Quid ago? dic, Hegio. *He.* ego? Cratinum cenſeo,
Si tibi videtur. *De.* dic, Cratine. *Cra.* mene vis?
De. Te. *Cra.* ego, quæ in rem tuam ſint, ea velim facias: mihi
Sic hoc videtur. quod te abſente hic filius
Egit, reſtitui in integrum æquom eſt, & bonum:
Et id impetrabis. dixi. *De.* dic nunc, Hegio.
He. Ego ſedulo hunc dixiſſe credo: verum ita eſt,
Quot homines, tot ſententiæ: ſuus cuique mos.
Mihi non videtur, quod ſit factum legibus,

De. *Quanta inquietudine animi, & anxietate filius meus me agitat, qui me & ſe his implicuit nuptiis! neque in conſpectum meum venit, ut ſaltem ab eo diſcam, quid de hac re dicat, quidve ſentiat. Abi tu, Geta; viſe redieritne, an nondum, domum.* Ge. *Eo viſum.* De. *Videtis in quo ſtatu hæc res ſita ſit. Quid mihi agendum eſt? Hegio, quid cenſes?* He. *Ego cenſeo Cratinum prius ſententiam dicere debere, ſi tibi videtur.* De. *Dic, Cratine.* Cra. *Mene vis loqui?* De. *Te volo.* Cra. *Ego quæ tuis rationibus conducant, ea cupio, ut agas: ſic ergo cenſeo: ea quæ abſentiæ tuæ tempore, filius tuus fecit, in integrum reſtitui poſſe & debere: & id à magiſtratu obtinebis. Dixi.* De. *Dic nunc, Hegio.* He. *Ego Cratinum ex animi ſententia dixiſſe puto: verum ita eſt, quod vulgò aiunt,* quot homines, tot ſententiæ: *Sua cuique opinio ſingularis eſt. ego non opinor quæ legibus decreta ſunt,*

ANNOTATIONES.

11 *Reſtitui in integrum.*] Prætor hominibus lapſis, vel circumſcriptis, ſubveniebat; ſi quis metu, vel fraude, ſive ætate, ſive abſentia, in captionem, & damnum incideret: nam quæ facta erant, reſcindebantur. Reſtituere in integrum, Gallicè *relever.* Ang. to relieve.

Reſcindi

2

Reſcindi poſſe: & turpe inceptum eſt. *De.* dic, Crito.
Cri. Ego amplius deliberandum cenſeo.
Res magna eſt. *He.* nunquid nos vis? *De.* feciſtis probe:
Incertior ſum multo, quam dudum. *Ge.* negant
Rediiſſe. *De.* frater eſt expectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re conſilium, id ſequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad ſe recipiat.
Ge. At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hîc ſint, ſciat.
Sed eccum ipſum video in tempore huc ſe recipere.

tolli poſſe, nec honeſtum eſſe id tentare. De. *Dic, Crito.* Cri. *Mihi videtur, de ea re diutius conſultandum eſſe. Res magna eſt.* He. *Numquid eſt aliud, quod nos velis, priuſquam abimus?* De. *Feciſtis probe officium: multò magis in incerto ſum poſitus, quam paulò ante fui.* Ge. *Domeſtici negant Antiphonem rediiſſe.* De. *Fratrem Chremetem opperiri me oportet: quod mihi conſilium ab eo dabitur, id ſequar. Perquiſitum eo apud portum, quo tempore rediturus ſit.* Ge. *At ego Antiphonem inveſtigabo, ut quæ acta ſint à me audiat. Sed ecce, eum ipſum video opportune huc ſe conferre.*

ANNOTATIONES.

17 *Amplius deliberandum cenſeo.*] *Ampliare*, eſt protrahere, differre; hæc vox etiam ad judicia pertinebat: ut cùm reus ampliari dicitur; quod tum fiebat, cùm cauſa judicius non ſatis erat probata: nam apud Romanos ſi cauſa obſcurior eſſet, amplius pronunciabatur à judicibus, qui duabus his literis N. L. (id eſt, Non liquet) ſignificabant ſibi non liquere, quid ſtatuendum eſſet, cauſamque denuò eſſe dicendam. Ad ampliationem hæc verba textus alludunt.

18 *Nunquid nos vis?*] Abiturientium eſt formula, quaſi dicat, Numquid aliud eſt quod nos velis, priuſquam abimus?

22 *Quoad ſe recipiat.*] Id eſt, quando rediturus ſit. Sic ſupra: *finem quoad expectatis veſtrum:*

ACTUS III. SCENA I.

ANTIPHO. GETA.

An. ENimverò, Antipho, multis modis cum iſtoc animo vituperandus es.
Itane te hinc abiiſſe, & vitam tutandum dediſſe aliis tuam?
Alios tuam rem crediſti, quam tete, animadverſuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe conſuleres, quæ nunc tibi domi eſt;
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:
Cujus nunc miſeræ ſpes opeſque ſunt in te uno omnes ſitæ.
Ge. Equidem, here, nos jamjudum hîc te abſentem incuſamus, qui abieris.
An. Te ipſum quærebam. *Ge.* ſed ea cauſſa nihilo magis defecimus.

An. *Certe, Antipho, multis rationibus cum iſto animo timido culpandus es. Itane hinc deceſſiſti, & ſalutem tuam aliis defendendam tradidiſti? alioſne tuam rem, de qua nunc agitur, putaviſti melius perſpecturos? nam cætera qualiacumque eſſent, Phanio, ei quæ nunc in tuis eſt ædibus, proſpicere ſane debuiſti, ne quid, ideò quòd fidei tuæ ſe credidit, mali acciperet: cujus nunc infelicis bona ſpeſque à te uno pendent.* Ge. *Profectò, here, nos jam pridem te, quod hinc aberas vituperavimus.* An. *te ipſum quærebam.* Ge. *Sed propter abſentiam tuam nihilo magis animum remiſimus.*

An. Lo-

An. Loquere, obſecro, quonam in loco ſunt res & fortunæ meæ?
Nunquid patri ſubolet? *Ge.* nil etiam. *An.* ecquid ſpei porro eſt? *Ge.* neſcio. *An.* ah.
Ge. Niſi Phædria haud ceſſavit pro te eniti. *An.* nihil fecit novi.
Ge. Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, ſtrenuum hominem præbuit.
An. Quid is fecit? *Ge.* confutavit verbis admodum iratum ſenem.
An. Heu Phormio. *Ge.* ego, quod potui porro. *An.* mi Geta, omnes vos amo.
Ge. Sic ſeſe habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res eſt:
Manſuruſque patruum pater eſt, dum huc adveniat. *An.* quid eum? *Ge.* aiebat,
De ejus conſilio velle ſeſe facere, quod ad rem attinet.
An. Quantus metus eſt mihi, venire huc ſalvom nunc patruum, Geta?
Nam, ut audio, per unam ejus aut vivam, aut moriar, ſententiam.
Ge. Phædria tibi adeſt. *An.* ubinam? *Ge.* eccum ab ſua palæſtra exit foras.

An. *Dic mihi, quæſo, in quem locum devenerunt res, & ſortes meæ? Nunquid pater ſuſpicatur me colluſiſſe cum Phormione, & ex compacto ei ceſſiſſe victoriam cauſæ?* Ge. *Nihil etiam.* An. *Ecquid ſpei ulterius eſt?* Ge. *Neſcio: niſi quod Phædria non deſiit enixe res tuas curare.* An. *Nihil fecit, niſi quod ſolet.* Ge. *Tum etiam Phormio pariter in hac re ad nuptias pertinente, fortem virum, & diligentem, ut in aliis rebus, ſe geſſit.* An. *Quid is fecit?* Ge. *Convicit verbis Demiphonem tuum patrem vehementer ira impulſum.* An. *Euge, Phormio, perge facere ut cœpiſti.* Ge. *Ego porrò autem feci quod potui.* An. *Mi Geta, omnes vos amo de tot officiis.* Ge. *Hoc modo principium rei ſucceſſit: res adhuc integra eſt, & tuta: Pater expectaturus eſt patruum tuum, dum huc veniat.* An. *Quare pater Chremetem patruum expectaturus eſt?* Ge. *Quia, ut aiebat, vult ſe gerere in re ad matrimonium tuum pertinente, prout ille ſuadebit.* An. *Quantopere metuo reditum patrui, ne ſalvus ad ſuos redeat? nam ex ejus ſententia, ut audio, mihi mors aut vita veniet.* Ge. *Phædria ad te accedit.* An. *Ubinam eſt?* Ge. *Ecce eum, à ſua palæſtra prodit.*

Annotationes.

11 *Niſi Phædria.*] Linacer Græciſmum eſſe ait, *niſi* pro *ſed.*

22 *Eccum à ſua palæſtra.*] Quod Phædria in domo amicæ aſſiduè verſetur, quemadmodum pugil, aut athleta in palæſtra, quæ eſt locus ubi luctatores nudi, & oleo quondam perfuſi luctabantur.

ACTUS III. SCENA II.

Phædria. Dorio. Antipho. Geta.

Ph. Dorio, audi obſecro. *Do.* non audio. *Ph.* parumper. *Do.* quin omitte me.
Ph. Audi quod dicam. *Do.* at enim tædet jam audire eadem millies.
Ph. At nunc dicam, quod lubenter audias. *Do.* loquere, audio.
Ph. Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?

Ph. *Dorio, audi, obteſtor te.* Do. *Non audio.* Ph. *Audi pauliſper.* Do. *Quin, ſine me ire.* Ph. *Audi quod dicam.* Do. *At piget me eadem millies repetita audire.* Ph. *At nunc dicam, quod tibi audienti jucundum ſit.* Do. *Loquere, audio.* Ph. *An non poſſum precibus à te impetrare, ut expectes hos tres dies?*

Do. Mirabar, ſi tu mihi quidquam afferres novi.
An. Hei, metuo lenonem, ne quid ſuo ſuat capiti. *Ge.* idem ego metuo.
Ph. Non mihi credis? *Do.* hariolare. *Ph.* ſin fidem do? *Do.* fabulæ.
Ph. Fœneratum iſtuc beneficium tibi pulcre dices. *Do.* logi.
Ph. Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc eſt. *Do.* ſomnia.
Ph. Experire; non eſt longum. *Do. cantilenam eandem canis.*
Ph. Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus. *Do.* garri modo.
Ph. Adeon' ingenio eſſe te duro atque inexorabili,
Ut neque miſericordia, neque precibus molliri queas?
Do. Adeon' te eſſe incogitantem atque impudentem, Phædria,
Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?
An. Miſeritum eſt. *Ph.* hei veris vincor. *Ge.* quam ſimilis uterque eſt ſui!
Ph. Neque, alia Antipho cum occupatus eſſet ſollicitudine,
Tum eſſe hoc mî objectum malum? *An.* Ah, quid iſtuc autem eſt, Phædria?
Ph. O fortunatiſſime Antipho. *An.* egone? *Ph.* cui quod amas, domi eſt:
Nec cum hujuſmodi unquam uſus venit ut conflictares malo.
An. Mihin' domi'ſt? immo id quod aiunt, *auribus teneo lupum:*
Nam neque quo amittam à me, invenio, neque uti retineam, ſcio.
Do. Ipſum iſtuc mihi in hoc eſt. *An.* eja, ne parum leno ſies.
Numquid hic confecit? *Ph.* hiccine? quod homo inhumaniſſimus;
Pamphilam meam vendidit. *Ge.* quid? vendidit? *An.* ain' vendidit?
Ph. Vendidit. *Do.* quam indignum facinus, ancillam ære emptam ſuo.
Ph. Nequeo exorare, ut me maneat, & illo cum ut mutet fidem,

Do. *Mirum erat, ſi tu mihi quidquam novi ſermones proponeres.* An. *Hei, vereor ne leno aliquid mali in caput ſuum arceſſat.* Ge. *Idem ego timeo.* Ph. *Dorio, an non mihi fidem habes?* Do. *Recte conjectas; me ſcilicet tibi eadem centies promittenti nequicquam credere.* Ph. *Sin fidem obligo?* Do. *Mendacia.* Ph. *Duplo fœnore compenſatum iſtud tibi beneficium tute fateberis.* Do. *Mera verba ſine re.* Ph. *Crede mihi, lætaberis te feciſſe: per Herculem, verum tibi dico.* Do. *Inania & falſa.* Ph. *Fac experimentum: id brevis eſt temporis.* Do. *Idem ſemper mihi repetis.* Ph. *Tu mihi cognatus, tu pater, tu amicus.* Do. *Perge inepta garriendo nos enecare.* Ph. *Adeone tu ingenio aſpero & implacabili ſis, ut neque miſericordia, neque precibus leniri, & flecti poſſis?* Do. *Adeone, Phædria, ſis inconſideratus, & inverecundus, ut ornatis & comptis verbis me decipere, & virginem, quæ mea eſt, mihi capere gratis coneris?* An. *Phædriæ miſeret me.* Ph. *Hei, vera ſunt, quæ dicit, & his cedere cogor.* Ge. *Quam uterque, Phædria & Dorio, ſunt ſimiles ſui! nam ut ille amator perditus eſt, ita hic avarus ſordidus.* Ph. *Atque illud quoque mihi graviſſimum eſt, hoc malum mihi tum potiſſimum adveniſſe, cum Antipho, non diſſimili cura, & moleſtia premeretur.* An. *At quid iſtud autem eſt, Phædria?* Ph. *O fortunatiſſime Antipho!* An. *Egone?* Ph. *Qui amicam duxiſti, & uxorem domi poſſides: nec opus unquam fuit cum hujuſmodi malo pugnare.* An. *Mihi domi amicam poſſideo? quinimo, quod vulgò dicitur; auribus teneo lupum: nam neque quomodo eam à me dimittam reperio, neque ut mihi ſervare poſſim ſcio.* Do. *Similes res mihi contigit cum Phædria.* An. *Cave ne parum te lenonem præſtes. Quod vero negotium hic Dorio perfecit?* Ph. *Hiccine quid ceſſerit, quæris? quod homo crudeliſſimus poſſit facere: amicam meam Pamphilam vendidit.* Ge. *Quid? vendidit?* An. *Itane? vendidit?* Ph. *Vendidit.* Do. *Quam iſtud grande ſcelus eſt, ſcilicet, Dorionem vendidiſſe ſervam quam pecunia ſua acquiſierit?* Ph. *Non poſſum ab eo impetrare, ut hos tres dies expectet me, & fidem*

Tridu-

Triduum hoc; dum id, quod eſt promiſſum, ab amicis argentum auſero.
Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus ſies.
Do. Obtundis. *An.* haud longum eſt quod orat, Dorio: exoret, ſine
Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.
Do. Verba iſtæc ſunt. *An.* Pamphilamne hac urbe privari ſines?
Tum tu præterea horunc' amorem diſtrahi poterin' pati?
Do. Neque ego, neque tu. *Ge. Dî tibi omnes id, quod es dignus, duint.*
Do. Ego te complureis advorsùm ingenium meum menſes tuli
Pollicitantem, & nil ferentem, flentem: nunc contra omnia hæc
Repperi qui det, neque lacrumet: da locum melioribus.
An. Certe hercle, ego ſatis ſi commemini, tibi quidem eſt olim dies,
Quam ad dares huic, præſtituta. *Ph.* factum. *Do.* num ego iſtuc nego?
An. Jamne ea præteriit? *Do.* non, verùm ei hæc anteceſſit. *An.* non pudet
Vanitatis? *Do.* minimè, dum ob rem. *Ge.* ſterquilinium. *Ph.* Dorio,
Itane tandem facere oportet? *Do.* Sic ſum: ſi placeo, utere.
An. Siccine hunc decipis? *Do.* imo enimverò, Antipho, hic me decipit:
Nam hic me hujuſmodi ſciebat eſſe: ego hunc eſſe aliter credidi.
Iſte me fefellit: ego iſti nihilo ſum aliter, ac fui.
Sed ut ut hæc ſunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare ſe dixit: ſi mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar; ut potior ſit, qui prior ad dandum eſt. Vale.

fallat diſcedens à venditione, dum pecunia mihi ab amicis numeretur. Si tum non dedero, ne unius quidem horæ ſpatium operiatur præterea. Do. *Dicendo toties eadem cerebrum excutis mihi.* An. *Modicum tempus poſtulat: exaudi eum, Dorio. Ipſe hujus gratiæ te duplo remunerabit.* Do. *Hæc inania ſunt promiſſa.* An. *Num Pamphilam hac urbe exportari tam dure conſenties? tum quoque horum amorem mutuum divelli pati poteris?* Do. *Neque ego, neque tu patiemur.* Ge. *Dii te perdant, ut meritus es.* Do. *Phædria, ego te jam plurimos menſes invitus tolero, & expecto promittentem ſolum, & nihil pecuniæ afferentem, ſed ſolas lachrymas effundentem: nunc alium contra inveni multo diſſimilem tui, qui ſcit dare, non vero promittere fruſtra, & flere: cede illis qui plus poſſunt, quam tu.* An. *Equidem, ſi ego ſatis recordor, diem certe definiviſti antehac, ad quam Pamphilam Phædriæ traderes.* Ph. *Ita eſt.* Do. *Num ego inficior?* An. *Præterlapſa eſt?* Do. *Non, ſed hæc dies, quâ emptorem inveni, eam, quæ præfixa fuit, anticipavit repræſentatione pecuniæ.* An. *Non pudore ſuffunderis de vanitate fidei & perfidia?* Do. *Minime, dummodò lucrum faciam.* Ge. *Stercorum receptaculum.* Ph. *Itane tandem agi decet?* Do. *Sic à natura comparatus ſum: ſi gratus ſum, me utere.* An. *Siccine hunc fallis?* Do. *Quin potius certe hic, Antipho, Phædria me fallit: nam ille hujuſmodi ingenii me eſſe non ignorabat: hunc ego aliter factum eſſe putavi. Itaque, iſte me fefellit: ego vero eodem modo, ac antea erga eum me gero. Sed utcunque hæc ſe habeant, hoc facere conſtitui: miles, cui Pamphilam vendidi, argentum ſe mihi cras daturum promiſit: ſi tu, Phædria, prius quam ille, mihi dederis, jure meo utar; ſcilicet, potior ille mihi ſolet eſſe, qui prior ad dandum venit. Vale.*

ANNOTATIO.

24 *Neque ego, neque tu.*] Irridens id ait Dorio. Hoc autem ſibi vult: magnòpere ſcilicet ego & tu afficiemur hac amoris diſtractione, neque eam poterimus pati.

ACTUS III. SCENA III.

Phædria. Antipho. Geta.

Ph. QUID faciam? unde ego nunc tam ſubito huic argentum inveniam miſer,
Cui minu' nihilo eſt? quod ſi hic pote fuiſſet nunc exorarier
Triduum hoc, promiſſum fuerat. *An.* Itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miſerum, qui me dedum, ut dixti, adjûrit comiter?
Quin, cum opus eſt, beneficium rurſúm ei experimur reddere?
Ge. Scio equidem hoc eſſe æquom. *An.* age ergo, ſolus ſervare hunc potes.
Ge. Quid faciam? *An.* invenias argentum. *Ge.* cupio: ſed, id unde, edoce.
An. Pater adeſt hîc. *Ge.* ſcio: ſed quid tum? *An.* ah, *dictum ſapienti ſat eſt.*
Ge. Itane? *An.* ita. *Ge.* ſane hercle pulcre ſuades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis ſi nil nanciſcor mali,
Ni etiam nunc me hujus quærere cauſſa in malo jubeas crucem?
An. Verum hic dicit. *Ph.* quid? ego vobis, Geta, alienus ſum? *Ge.* haud puto:
Sed parumne eſt, omnibu' quod nunc nobis ſuccenſet ſenex,
Ni inſtigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?
Ph. Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum?
Dum igitur licet, dumque adſum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me. *An.* quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.
Ph. Quoque hinc aſportabitur terrarum, certum eſt perſequi,

Ph. *Quid faciam? unde ego tam cito huic Dorioni ſummam triginta minarum ſumam infelix, qui nihil habeo, & minus quam nihil? quod ſi hic potuiſſet nunc oratione flecti & ſuaderi, triduum hoc, quod poſtulabam, ut expectaret; hæc pecunia mihi promiſſa erat ab amicis.* An. *Siccine, Geta, hunc ſinemus eò miſeriæ redigi, qui me pridem, ut dixiſti, tam humane & benigne juverit? Quin quum opus is habet, potius ipſi gratiam acceptam referimus?* Ge. *Sat ſcio æquitati id eſſe conſentaneum.* An. *Age ergo iſtud aggredere; ſalus ejus in te ſolo poſita eſt.* Ge. *Quid agam?* An. *Argentum inveni.* Ge. *Iſtud velim facere: ſed id, à quo accipiam, indica.* An. *Pater jam hic adeſt.* Ge. *Scio: ſed quid hoc juvat?* An. *Ah, ex uno verbo vir ſapiens facile rem totam intelligit.* Ge. *Itane?* An. *Ita.* Ge. *Certe per Herculem egregie mones ſcilicet: numon etiam tu hinc à me abſcedes? an ſufficiens mihi materia triumphi non eſt, quod propter matrimonium tuum nullum patior malum, niſi etiam nunc, operam dando Phædriæ, in magno periculo certam crucem invenire me jubeas?* An. *Verum eſt, quod ait Geta.* Ph. *Quid, Geta? an alienum vos eſſe me cenſetis? & ſic me negligitis?* Ge. *Non ſic æſtimo: ſed an minimi faciendum iſtud eſt, quod in nos omnes ira commotus eſt & ſtomachatus ſenex, niſi eum acrius ſtimulemus, adeo ut nulla prece poſtea flecti & exorari poſſit?* Ph *An alius à conſpectu meo illam exportabit hinc in remotam & longinquam terram? dum igitur fieri poteſt, dumque nondum diſceſſi, loquimini mecum tanquam nunc ultimùm, Antipho, & me ſpectate.* An. *Quare? aut quidnam facturus es? dicas mihi velim.* Ph. *Quocumque terrarum adducetur, conſtitutum eſt mihi eò uſque ipſam ſectari,*

Aut

Aut perire. *Ge*. Dî bene vortant, quod agas: pedetentim tamen.
An. Vide, ſi quid opis potes adferre huic. *Ge*. ſi quid? quid? *An*. quære, obſecro,
Ne quid plus minuſve faxit, quod nos poſt pigeat, Geta.
Ge. Quæro: ſalvos eſt, ut opinor: verum enim metuo malum.
An. Noli metuere: una tecum bona, mala, tolerabimus.
Ge. Quantum argenti opus eſt tibi? loquere. *Ph*. ſolæ triginta minæ.
Ge. Triginta! hui, percara eſt, Phædria. *Ph*. Iſtæc vero vilis eſt.
Ge. Age, age, inventas reddam. *Ph*. ô lepidum caput! *Ge*. aufer te hinc. *Ph*. jam opus eſt.
Ge. Jam feres: ſed opu' eſt mihi Phormionem adjutorum ad hanc rem dari.
An. Præſto eſt: audaciſſime oneris quidvis impone, & feret:
Solus eſt homo amico amicus. *Ge*. eamus ergo ad eùm ocyus.
Ph. Abi vero: dic, præſto ut ſit domi.
An. Nunquid eſt, quod mea opera vobis opu' ſit? *Ge*. nîl: verum abi domum, &
Illam miſeram, quam ego nunc intus ſcio eſſe exanimatam metu,
Conſolare. ceſſas? *An*. nihil eſt, æque quod faciam lubens,
Ph. Qua via iſtuc facies? *Ge*. dicam in itinere: modo te hinc amove.

aut mori. Ge. *Dii velint, ut quod acturus ſis proſpere ſuccedat: ſed ſenſim & conſiderate agas, nec præcipitanter.* An. *Vide, Geta, ſi quid eum juvare potes.* Ge. *Si quid? quid?* An. *Excogita, precor, ne quid male faciat, quod poſt a nobis ægre ſit, & dolorem afferat.* Ge. *Excogito: ſalvus eſt, ut puto: verum ſane ne malum inde veniat valde timeo.* An. *Mitte timorem: omnia bona, mala tecum participabimus.* Ge. *Quantâ pecuniâ opus habes? dic, Phædria.* Ph. *Tantummodo triginta minis.* Ge. *Triginta? hui! percara eſt hæc virgo, Phædria.* Ph. *Imo vilis vero, quando talis & tantæ formæ.* Ge. *Bono ſis animo, hanc ſummam tibi conficiam.* Ph. *O virum egregium!* Ge. *Recede hinc.* Ph. *Verum, hoc argento præſente opus eſt.* Ge. *Jam accipies: ſed opus eſt, ut mihi Phormio ad hanc rem auxiliator adjungatur.* An. *Paratus tibi eſt: confidenter quidvis difficile & grave ei manda, & ſuſcipiet faciendum: ſolus eſt homo amico amicus; nullus eſt inter homines qui libentius amicis inſerviat.* Ge. *Properemus igitur ad eum ire.* Ph. *Abi ergo: dic ut domi præſto ſit.* An. *Numquid eſt, in quo vobis opera mea uſui eſſe poſſit?* Ge. *Nihil: verum abi domum, & infœlicem Phanium, quam ego nunc domi perturbatam metu atque examimatam eſſe certò ſcio, verbis amicis conſolare: Quid cunctaris?* An. *Nihil eſt, quod æque jucundum mihi ſit, quàm hoc facere.* Ph. *Quo pacto argentum hoc invenies?* Ge. *Dicam tibi inter eundum: modò hinc proficiſcere.*

ACTUS IV. SCENA I.

DEMIPHO. CHREMES.

De. QUID? qua profectus cauſſa hinc es Lemnum, Chreme?
Adduxtin' tecum filiam? *Ch.* non. *De.* quid ita non?
Ch. Poſtquam videt me ejus mater hic eſſe diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam negligentiam; ipſam cum omni familia
Ad me eſſe profectam aiebant. *De.* quid illic tamdiu
Quæſo igitur commorabare, ubi id audiveras?
Ch. Pol me detinuit morbus. *De.* unde? aut qui? *Ch.* rogas?
Senectus ipſa eſt morbus. ſed veniſſe eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
De. Quid gnato obtigerit, me abſente, audiſtin', Chreme?
Ch. Quod quidem me factum conſilii incertum facit:
Nam hanc conditionem ſi cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi ſit, dicendum ordine eſt.
Te mihi fidelem eſſe æque atque egomet ſum mihi,
Scibam: ille ſi me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin ſpreverit me, plus, quam opus eſt ſcito, ſciet:
Vereorque, ne uxor aliqua hoc reſciſcat mea.
Quod ſi fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id reſtat: nam ego meorùm ſolus ſum meus.
De. Scio ita eſſe, & iſtæc mihi res ſollicitudini eſt;
Neque defetiſcar uſque adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus ſum, effecero.

De. *Quid? cujus rei cauſâ Lemnum navigaſti, Chremes? Adduxiſtine tecum filiam Phanium?* Ch. *Non.* De. *Quid ita non?* Ch. *Quia cum mater ejus videret me hic diutius morari, quam ſolerem, tum etiam ætas jam nubilis virginis moram longiorem non concederet nec adventum meum expectare poſſet; mater illa navi conſcenſâ (ut aiebant Lemni) in hanc urbem Athenas cum omni familia ad me profecta eſt.* De. *Quid igitur Lemni quæſo tantum tempus deſidebas, ubi acceperas ad te ita illas itineri ſe dediſſe?* Ch. *Per Deos morbus me tardavit.* De. *Unde ille morbus ortus eſt, & qui fuit?* Ch. *Rogas? ſenectus ipſa fuit, quæ gravis morbus eſt. ſed adveniſſe illas ſalvas Athenas, nauta qui illas vexerat mihi nunciavit.* De. *Quid filio meo acciderit, dum abeſſem, reſciviſtine, Chreme?* Ch. *Reſcivi, & hoc facinus adeo me perturbat, ut dubius ſim animi & anceps, quid conſilii capiam: Nam conditionem filiæ meæ ſi cui obtulero, id eſt, ſi filiam meam alicui extraneo nuptui collocavero, me oportebit illi declarare, quæ ſit mater, ex qua eam ſuſcepero, quomodo, & ex qua muliere illa ſit mihi filia. Te quidem non minus fidem mihi ſervaturum eſſe, quam egomet mihi noveram. Ille vero extraneus, ſi meam affinitatem acceptam habuerit, ſilentium obſervabit de nuptiis meis cum Lemnia uxore, de qua nata eſt filia Phanium, dum perſeverabit ſtare benevolentia: ſin me deſpexerit, & filiam meam repudians affinitati renunciaverit, hoc ſcito, plus ſciet de rebus, quam expediet mihi eum ſcire; ac metuo ne tandem uxor mea certior fiat, de conſuetudine quam habui cum alia uxore. Quod ſi accidit, nihil aliud supereſt, quam ut ipſemet me extrudam foras, & domo exeam: nam ut verum dicam ex meis domeſticis ſolus fidelis mihi ſum, à quo conſilium petam.* De. *Id ſat ſcio hæc ſe ita habere, ut dicis; & iſtud mihi non levem curam & moleſtiam affert; neque ullo labore defatigabor omnia uſque tentando, donec id quod tibi promiſi perfecero; ſcilicet nuptias filii mei, cum tua filia.*

ACTUS

ACTUS IV. SCENA II.

GETA.

EGO hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem. venio ad hominem, ut dicerem
Argentum opus eſſe, & id quo pacto fieret :
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat :
Gaudebat : me laudabat : quærebat ſenem :
Diis gratias agebat, tempus ſibi dari,
Ubi Phædriæ ſe oſtenderet nihilo minus
Amicum eſſe, quam Antiphoni. hominem ad forum
Juſſi opperiri ; eò me eſſe adducturum ſenem.
Sed eccum ipſum : quis eſt ulterior ? at at at Phædriæ
Pater venit. quid pertimui autem bellua ?
An quia, quos fallam, pro uno duo ſunt mihi dati ?
Commodius eſſe opinor duplici ſpe utier.
Petam hinc, unde à primo inſtitui : is ſi dat, ſat eſt :
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hoſpitem.

Ego neminem omnium novi ad inveniendum conſilia callidiorem; & ad expediendum difficilia peritiorem, quam Phormio eſt. adivi hominem, ut ei dicerem argento nobis opus eſſe, & qua ratione id inveniri poſſet : vix dum dimidium declaraveram, cum rem totam jam perſpexerat : lætabatur meis verbis : me laudabat : quærebat, ubinam eſſet Demipho : Diis gratias agebat eò quòd occaſionem ſibi offerrent, ubi oſtenderet ſe non minus Phædriæ cauſa velle, quam Antiphonis. hominem in foro expectare juſſi Demiphonem ; dicens me illuc eum eſſe adducturum. ſed ecce ipſum : quis eſt ulterior qui pone eum ſequitur ? At at at Phædriæ pater Chremes venit. verùm demens quid formidavi ? an propterea quod duo ſunt mihi traditi, quibus dum verba, atque imponam ? utilius eſſe arbitror duplici ſpe potiri. Experiar obtinere primum ab eo pecuniam, à quo conſtitui : id ſi obveniat, nihil ulterius quæro ; ſi ab hoc nihil impetrem, tum hunc aggrediar hoſpitem.

ACTUS IV. SCENA III.

ANTIPHO. GETA. CHREMES.

An. EXpecto, quam mox recipiat huc ſeſe Geta.
Sed patruum video cum patre aſtantem. hei mihi,
Quam timeo adventus hujus quo impellat patrem.
Ge. Adibo hoſce. O noſter Chremes! *Ch.* ſalve, Geta.
Ge. Venire ſalvom volupe eſt. *Ch.* credo. *Ge.* quid agitur ?
Ch. Multa adveniente, ut fit, nova hic compluria.
Ge. Ita : de Antiphone audiſtin' quæ facta ? *Ch.* omnia.
Ge. Tun' dixeras huic ? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri. *De.* id cum hoc agebam commodum.

An. *Expecto, quam mox domum ſeſe recipiat Geta. Sed patruum Chremetem video cum patre ſtantem. hei mihi, quàm metuo quò ille peregrè reverſus patrem incitet.* Ge. *Ad hos ibo. O noſter Chremes.* Ch. *Salve, Geta.* Ge. *Te rediiſſè ſalvum & bene valentem mihi [illegible] jucundiſſimum eſt.* Ch. *Credo.* Ge. *Quomodo agitur tecum ?* Ch. *Multæ, ut in hac vita uſu venire ſolet, redeunti novæ res hîc occurrunt.* Ge. *Ita : audiviſtine quæ de Antiphone facta ſunt ?* Ch. *Omnia.* Ge. *An tu, Demipho, rem, uti geſta eſt, jam narraſti ? facinus crudele & miſerabile ſic circumveniri.* De. *Hoc temporis momento de hac re cum fratre Demiphone agebam.*

Ge. Nam hercle ego quoque id agitans mecum ſedulo,
Inveni, opinor, remedium huic rei. *De.* quid, Geta?
Quod remedium? *Ge.* ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. *Ch.* qui Phormio? *Ge.* is, qui iſtanc. *Ch.* ſcio.
Ge. Viſum eſt mihi, ut ejus tentarem ſententiam.
Prendo hominem ſolum: Cur non, inquam, Phormio,
Vides, inter vos ſic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quam cum mala?
Heru' liberalis eſt, & fugitans litium:
Nam cæteri quidem hercle amici omnes modo.
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.
An. Quid hic cœptat? aut quò evadet hodie? *Ge.* an legibus
Daturum pœnas dices, ſi illam ejecerit?
Jam id exploratum eſt. eja, ſudabis ſatis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia eſt.
Verum pone eſſe victum eum: at tandem tamen
Non capitis ejus agitur, ſed pecuniæ.
Poſtquam hominem his verbis ſentio mollirier;
Soli ſumus nunc hîc, inquam: eho dic, quid vis dari
Tibi in manum, ut herus his deſiſtat litibus;
Hæc hinc faceſſat; tu moleſtus ne ſies?
An. Satin' illi Dî ſunt propitii? *Ge.* nam ſat ſcio,
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut ille eſt bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. *De.* quis te iſtæc juſſit loqui?
Ch. Immo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus. *An.* occidi. *Ch.* perge eloqui.
Ge. At primo homo inſanîbat. *Ch.* cedo, quid poſtulat?

Ge. *Equidem per Herculem ego quoque id animo apud me ſæpe verſavi, adeo, ni fallor opinione, ut huic rei medicinam invenerim.* De. *Quid Geta? quæ medicina?* Ge. *Ut à te diſceſſi, forte mihi Phormio obvius factus eſt.* Ch. *Qui Phormio?* Ge. *Is, qui iſtam virginem defendit.* Ch. *Novi hominem.* Ge. *In mentem mihi venit, ejus voluntatem indagare. Seduco ſeorſum hominem ſolum: Cur non, inquam, Phormio, curas, ut hæc res inter vos tranſigatur potius cum benevolentia, quàm cum malevolentia? herus Demipho liberalis eſt ingenii, & contentionem forenſium oſor: nam cæteri profectò ejus amici omnes uno conſenſu modò ei conſilium dederunt, ut hanc fœminam domo expelleret.* An. *Quid conatur? aut quò perveniet hodie?* Ge. *Diceſne legibus illum punitum iri, ſi illam foras extruſerit? jam id certum eſt, te gravi labore nimio plus defatigatum iri, ſi cum illo viro legibus diſceptas, adeo eſt eloquens. Verum ita ſit; da ita eſſe ut cauſa cadat, & condemnetur aliqua pœna: attamen non capite, ſed pecunia tantum mulctabitur. Poſtquam hominem animadverti hoc ſermone leniri, adjeci hæc verba; Soli ſumus hîc, inquam! eho, dic, quid velis tibi dari in manum, ut herus his evadat litibus; hæc fœmina hinc abeat; tu importunus, & gravis non ei ſis poſthac amplius?* An. *Satiſne illi Phormioni Dii ſunt faventes?* Ge. *nam probe ſcio, ſi æquitati conſentanea, ſi æqua tantula ex parte po[illegible] ne minima quidem ut homo eſt æquitatis amans, intercedet altercatio inter vos hodie.* De. *Quis tibi hoc negotium dedit, ut talia diceres?* Ch. *Geta recte fecit; non potuit commodius loqui, ad conſequendum id quod cupimus.* An. *Perii.* Ch. *Perge, continua ſermonem.* Ge. *At primo homo impatienter & furioſe ſe ferebat.* Ch. *Dic mihi, quid petit?*

ANNOTATIONES.

31 *Satin' illi Dî ſunt propitii?*] Hoc eſt, Satiſne mente ſanus eſt? nam quibus veteres bonam mentem optabant, his Deos propitios eſſe precabantur: contra, quibus malam mentem, Deos iratos.

33 *Tria non commutabitis verba.*] Verba commutare eſt colloqui & inter ſe diſſerere. Noſter Terentius in Andria: *Nunquam hodie tecum commutaturum patrem unum eſſe verbum.*

Ge. Quid?

Ge. Quid? nimium: quantum lubuit. *Ch.* dic. *Ge.* ſi quis daret
Talentum magnum. *Ch.* imo malum hercle! ut nil pudet?
Ge. Quod dixi adeo ei: quæſo, quid ſi filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non ſuſcepiſſe; inventa eſt, quæ dotem petat.
Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;
Hæc denique ejus fuit poſtrema oratio:
Ego, inquit, jam à principio amici filiam,
Ita ut æquom fuerat, volui uxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,
In ſervitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ afferret, quî diſſolverem
Quæ debeo: & etiam nunc, ſi volt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ ſponſa eſt mihi,
Nullam mihi malim, quàm iſtanc uxorem dari.
An. Utrum ſtultitiâ facere ego hunc, an malitiâ
Dicam, ſcientem, an imprudentem, incertu' ſum.
De. Quid ſi animam debet? *Ge.* ager oppoſitus eſt pignori
Ob decem minas, inquit. *De.* age, age jam ducat: dabo.
Ge. Ædiculæ item ſunt ob decem alias. *De.* hoi hui!
Nimium eſt. *Ch.* ne clama: petito haſce à me decem.
Ge. Uxori emunda ancillula: tum pluſcula
Suppellectile opus eſt: opus eſt ſumptu ad nuptias:
His rebus pone ſane, inquit, decem minas.
De. Sexcentas proin potius ſcribito jam mihi dicas:
Nil do. impuratus me ille ut etiam irrideat?

Ge. *Quid? nimium: quantum ex libidine ſua voluit.* Ch. *Dic.* Ge. *Velim (aiebat) talentum magnum mihi detur.* Ch. *Quin potius magnum malum detur ei: quam impudens homo ille!* Ge. *Hæc quoque ei reſpondi: rogo, ſi unicam ſuam filiam alicui in matrimonium collocaret, an plus ei daret, quam petis? non multi interfuit ſua, nullam genuiſſe, ut video; ſiquidem inventa nunc eſt aliqua ipſi, quæ æque ac propria non minorem dotem petat. Ut ad pauca verba redigatur oratio mea, & ſilentio præteream ejus ineptas nugas; hunc habuit ultimum ſermonem: Ego, inquit, hanc puellam primò in uxorem volui accipere, quod eſſet amici mei filia, & hoc æquitatem velle arbitrabar: nam animo meo occurrebat, quanta infelici incommoda ferenda eſſent, ſi inops diviti, in ſervitutem potius, quam in matrimonium illa daretur: ſed, ut nihil te celem, opus mihi erat uxore, quæ mihi argentum afferret, quò me ære alieno liberare, & quodcunque debeo, creditoribus meis ſolvere poſſum: & adhuc quoque, ſi Demipho id gratum habet, & tantam mihi vult dare pecuniam, quantam dat illa, quæ mihi uxor promiſſa eſt; illam amici filiam præ aliis uxorem eligam mihi.* An. *Dubius animi ſum, utrùm hic homo ſtultitiâ adductus, an malitiâ; ſcienterne & data opera, an inconſiderate nec cogitatò hæc agat.* De. *Quid ſi animam ſuam debet, ſi ſeipſam debet?* Ge. *Dicit ille agrum ſuum pignori obligatum eſſe pro decem minis.* De. *Age, age, jam mulierem illam uxorem accipiat: hanc pecuniam dabo.* Ge. *Etiam dicit ſe domunculam habere item obligatam creditoribus ſuis propter talem ſummam pecuniæ.* De. *Oi, hui! non dabo.* Ch. *Ne clama: ſi à me petantur dabo.* Ge. *Uxori ſervulam me comparare oportet: tum pluſculum ſupellectilis, opus mihi præterea eſt aliquâ pecuniâ, ad faciendas nuptias: his ſumptibus nuptiarum impendantur ſane decem minæ.* De. *Propterea ſexcentas intendat jam mihi lites: nihil contribuo. Itane ſceleratus ille mihi illudet?*

ANNOTATIONES.

39 *Talentum magnum.*] Talentum Atticum minus, erat ſexaginta minarum, valebatque ſexcentis Coronatis Gallicis, ſive 1800 libris Turonenſibus, decies octies centum libris Turonum: majus vero talentum erat octoginta minarum, id eſt 2400 libris Turon.

56 *Quid ſi animam debet?*] Lege xii Tabularum conſtitutum fuit Romæ, ut qui ſolvendo non eſſet, is nexus, & vinctus addiceretur creditori, ſententiâ judicis, ut in compedibus vincti eſſent, quouſque apud creditores ſerviendo nomina, id eſt, debita, liberaſſent. Hoc eſt quaſi ſeipſum debere.

Ch. Quæſo, ego dabo, quieſce: tu modò filius
Fac ut illam ducat, nos quam volumus. *An.* hei mihi!
Geta, occidiſti me tuis fallaciis.
Ch. Meâ cauſâ ejicitur: me hoc eſt æquom amittere.
Ge. Quantum poteſt me certiorem, inquit, face:
Si illam dant, hanc ut mittam: ne incertus ſiem:
Nam illi mihi dotem jam conſtituerunt dare.
Ch. Jam accipiat: illis repudium renuntiet:
Hanc ducat. *De.* quæ quidem illi res vortat male.
Ch. Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id ſumam: uxori, tibi opus eſſe, dixero.

Ch. *Amabo, ego do, tranquillus eſto: tu tantum cura, ut filius uxorem eam habeat, quam cupimus.* An. *Hei mihi! Geta, interemiſti me tuis technis & inventis.* Ch. *Mei gratia hæc mulier extra ædes eliminatur: me has minas juſtum eſt perdere.* Ge. *Quam cito potes mihi nuncia an illam puellam ducturi ſint, hanc, quæ mihi ſponſa eſt, ut a me dimittam, inquit: ne animi dubius pendeam: Nam hujus parentes jam deliberaverunt argentum in dotem mihi numerare.* Ch. *Jam dotem accipiat: illis repudium mittat: hanc uxorem ducat.* De. *Quæ quidem res exitium ei afferat, & male ſuccedat.* Ch. *In tempore, & commode etiam pecuniam mecum attuli, ex reditibus fructuum, quos præbent Lemni fundi meæ uxoris, quod opus eſt ſumam: referam uxori te hoc argento indigere.*

ANNOTATIO.

72 *Illis repudium renunciet:*] Divortium eſt ſeparatio, quæ fit inter maritatos, eo animo, ut nunquam reintegretur matrimonium. Divortium tantum fit inter conjuges: repudium fit inter maritos, & ſponſos. Formula divortii hæc eſt notata à Titinnio: Aliquis veſtrum nuntiet Geminæ, ut res ſuas procuret, ædibus faceſſat. Repudiandæ uxoris impudicæ formula placet apud Petronium: Quia fidem ſcelere violaſti & communem amicitiam, res tuas ocyus tolle, & alium locum, quem polluas, quære. Repudii formula fuit: Conditione tua non utor. Cum uxorem autem quis repudiare vellet, vel præſens eam expellebat ædibus, vel per nuntium abſenti libellum mittebat, quo legitimæ cauſæ continebantur. Juvenalis Satyra VI.

Collige ſarcinulas, dixit libertus, & exi.

Divertenti uxori claves adimebantur, ut intranti domum martiti, ei tradebantur, tanquam dominii in familiam, & fidei erga maritum argumentum; quod exprimitur his verbis xii Tabularum; Res ſuas ſibi habeto, claves adimito, foras exigito. Dicitur, Repudium mittere, ſcribere, renuntiare, dicere.

ACTUS IV. SCENA IV.

ANTIPHO. GETA.

An. GEta. *Ge.* hem. *An.* quid egiſti? *Ge.* emunxi argento ſenes.
An. Satin' eſt id? *Ge.* neſcio hercle: tantum juſſus ſum.

An. *Geta.* Ge. *Hem.* An. *Quid feciſti?* Ge. *Nempe, uti intenderam, Demiphonem & Chremetem deluſos argento ſpoliavi.* An. *Satiſne id eſt?* Ge. *Per Herculem non ſat ſcio an ſatis pecuniæ Phædriæ elicui: ſed ſolum hanc ſummam mihi mandatum eſt ut conficerem, quam lenoni daret.*

ANNOTATIONES.

1 *Emunxi argento ſenes.*] Sic Plautus, in Epidico, Act. III. Scen IV.

——— *homo es*
Qui me emunxiſti mucidum, minimi preti.

2 *Satin' id eſt? tantum juſſus ſum.*] Ludit Terentius in ambiguitate orationis. Dixerat Antipho; Satiſne putas te feciſſe, quod à ſenibus argentum hauſeris? nullam vero mei curam habueris? reſpondet autem Geta, quaſi Antipho quæreret, an tanto argento ſenes emunxiſſet, quantum Phædriæ ſatis eſſet: ideo dicit; an ſatis ſit neſcio: ſed quantum juſſus ſum providere, tantum me providiſſe ſcio.

An. Eho,

An. Eho, verbero! aliud mihi reſpondes, ac rogo?
Ge. Quid ergo narras? *An.* quid ego narrem? operâ tuâ
Ad reſtim mihi quidem res rediit planiſſume.
Ut te quidem omnes Dî, Deæque, ſuperi, inferi
Malis exemplis perdant. hem, ſi quid velis,
Huic mandes, qui te ad ſcopulum è tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta eſt ſpes patri,
Poſſe illam extrudi: cedo nunc porro, Phormio
Dotem ſi accipiet, uxor ducenda eſt domum.
Quid fiet? *Ge.* enim non ducet. *An.* novi: cæterum
Cum argentum repetent, noſtrâ cauſſâ ſcilicet
In nervom potius ibit. *Ge. nihil eſt*, Antipho,
Quin male narrando poſſit depravarier.
Tu id quod boni eſt, excerpis: dicis, quod mali eſt.
Audi nunc contra jam: ſi argentum acceperit,
Ducenda eſt uxor, ut ais; concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandi nuptias,
Vocandi, ſacrificandi dabitur paululum:
Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt.
Inde iſte reddet. *An.* quam ob rem? aut quid dicet? *Ge.* rogas?
Quot res? poſtilla monſtra evenerunt mihi:
Introiit in ædes ater alienus canis:
Anguis per impluvium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Haruſpex vetuit ante brumam aliquid novi
Negotî incipere; quæ cauſſa eſt juſtiſſima.
Hæc fient. *An.* ut modò fiant. *Ge.* fient: me vide.
Pater exit. abi, dic eſſe argentum Phædriæ.

An. *Eho, flagrô! aliud mihi reſpondes, atque à te quæro?* Ge. *De qua re ergo loqueris?* An. *De qua re ego loquor? per te id factum eſt, ut ad laqueum ſpes mea jam omnis ſine ulla dubitatione penitus redacta ſit. Utinam equidem te Dii, Deæque omnes, ſuperi, inferi eradicent. Hem! huic da negotium, ut tibi procuret, quod recte tibi apparatum, & effectum velis; ut ex portu tranquillo & tuto ad ſcopulum abripiat, & allidat. Nam amabo, quid minus in rem meam, mihique minus commodum fuit, quàm in hanc vomicam unguem immittere, ejus rei mentione facta, quæ nobis ſit odioſa, & dolorem afferat; aut nomen ſolum uxoris coram patre pronunciare? ſpem patri feciſti poſſe illam domo ejici: dic vero nunc, ſi pecuniam in dotem Phormio à patre & à patruo accipiet, ſi in ejus domum deductio ſponſæ facienda eſt, quid eveniet? quid me fiet?* Ge. *Phormio quidem non ducet.* An. *Scio vero cum ſenes noſtri argentum repetere cupient, ille Phormio noſtri cauſa in vincula ſe conjici & necti ſcilicet patietur potius, quàm reddat quod abſtulit.* Ge. *Nulla res eſt, Antipho, quæ male verbis exprimendo, vitiari, & corrumpi, & in deteriorem partem verti non poſſit. Tu id quod boni eſt ſupprimis, & excipis ſeorſum: quod vero mali eſt, illud commemoras. Audi nunc contra jam: ſi Phormio pecuniam dotalem acceperit, eum, ut dicis, uxorem ducere oportebit; aſſentior tibi ita futurum eſſe: ſed ſane ſpatium paululum tandem ei concedetur ad apparatum nuptiarum faciendum; ad invitandum propinquos, ad ſacra facienda: dum hæc curabuntur, amici quod promiſerunt, dabunt argentum: id argentum Phormio recuſans conficere nuptias, reddet tuo patri, & patruo.* An. *Quamobrem reddet? aut quam cauſam, cur reddat, poterit dicere?* Ge. *Quæris quid cauſæ poterit prætendere, cur rem nolit perficere? ſic dicet; poſt conventionem nuptiarum, quot prodigia, quot portenta apparuerunt mihi! Niger canis alienus introiit in ædes noſtras: vel ſerpens per impluvium delapſus eſt deorſum de tegulis: vel gallina cecinit: vel hariolus vetuit ne uxorem ducat: vel aruſpex interdixit ne quid negotii aggrederer ante tempeſtatem brumæ, hyemis: Quæ cauſa, & excuſatio juſtiſſima, & admodum ſpecioſa. Hæc evenient impedimenta, me vide, hæc aſſevero tibi.* An. *Dummodo ita ſit.* Ge. *Ita erit. Sed pater exit. Abi nuntia Phædriæ argentum, quod illi opus eſt paratum eſſe.*

ANNOTATIO.

26 *Anguis per impluvium.*] *Impluvium*, inquit Varro, eſt locus ſub cœlo, in medio ædium relictus, unde lumen deorſum caperent: ita dictus, quòd eò implueret. Feſtus vero cauſam notationis ſic refert; impluvium quo aqua impluit collecta de tecto. Ex ſuperſtitione veterum hæc dicit Phormio: nam his de cauſis nuptiæ, ne fieri poſſent, prohibebantur.

ACTUS IV. SCENA V.

DEMPIHO. GETA. CHREMES.

De. QUietus eſto, inquam: ego curabo, ne quid verborum duit.
Hoc temere nunquam amittam ego à me, quin mihi teſtes adhibeam:
Cui dem, & quam ob rem dem, commemorabo. *Ge.* ut cautus eſt, ubi nil opus eſt.
Ch. Atqui ita opus eſt facto: at matura, dum lubido eadem hæc manet.
Nam ſi altera illa magis inſtabit, forſitan nos rejiciat.
Ge. Rem ipſam putaſti. *De.* duc me ad eum ergo. *Ge.* non moror. *Ch.* ubi hoc egeris,
Tranſito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius, quam hinc abit:
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum; ne ſuccenſeat;
Et magis eſſe illum idoneum, qui ipſi ſit familiarior;
Nos noſtro officio nihil egreſſos eſſe; quantum is voluerit,
Datum eſſe dotis. *De.* quid, malum. tua id refert? *Ch.* magni, Demipho.
De. Non ſat, tuum te officium feciſſe, ſi non id fama approbat?
Ch. Volo ipſius quoque voluntate hoc fieri, ne ſe ejectam putet.
De. Idem ego iſtuc facere poſſum. *Ch.* Mulier mulieri magis congruet.
De. Rogabo. *Ch.* ubi illas ego nunc reperire poſſim, cogito.

De. *Tranquillo eſto animo, inquam: ego cavebo ſedulo, ne me ullo modo fallat. Hòc argentum nunquam dimittam alteri facile aut inconſiderate, ut non teſtes advocem ad fidem faciendam: his, cui dem, & qua propter dem, aperiam & referam.* Ge. *Quam circumſpectus eſt, ubi nulla circumſpectione opus eſt.* Ch. *Atqui ita facere convenit: verùm properandum eſt, dum voluntas & cupiditas hominis eadem hæc adhuc fervet. nam ſi hæc Phormionis ſponſa magis eum ſolicitet ad ipſam ducendam uxorem, forſitan nos dimittat, & conditionem noſtram repudiet.* Ge. *Rem vera conjectura aſſecutus es, rectè conſideraſti, & perpendiſti.* De. *Duc me ergo ad eum.* Ge. *Nulla in me mora eſt, paratus ſum, eamus.* Ch. *Ubi hoc negotii peregeris, Demipho, tranſi ad uxorem meam, ut conveniat quamprimum hanc Antiphonis uxorem, Phormionis novam ſponſam, priuſquam domo veſtra exeat: dicat eam nos dare uxorem Phormioni; ne illa id ægrè ferat; & illum magis ei convenire, ut qui ſit ei uſu familiaritatis notior; nos à noſtro officio ne tantulum quidem diſceſſiſſe; & quantum argenti is petierit, dediſſe in dotem.* De. *Quid tua, malum, id intereſt?* Ch. *Magni, Demipho.* De. *Nonne ſatis tibi eſſe debet, te officio functum eſſe, quamvis id famæ hominum probatum non fuerit?* Ch. *Cupio etiam id fieri eâ non invitâ, ne ſe à nobis expulſam poſſit commemorare, & queri.* De. *Ego idem iſtud officium vice uxoris tuæ facere poſſum.* Ch. *Mulier mulieri magis convenit.* De. *Rogabo uxorem tuam, ut id agat.* Ch. *Valde ſolicitus ſum, ubi illas, filiam nempe & uxorem meam Lemniam, invenire poſſim.*

ACTUS

ACTUS V. SCENA I.

Sophrona, Chremes.

So. QUid agam? quem amicum inveniam mihi miſera? aut cui conſilia
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,
Hera ne ob meum ſuaſum indignâ injuriâ afficiatur:
Ita patrem adolcſcentis facta hæc tolerare audio violenter.
Ch. Nam quæ hæc eſt anus exanimata, à fratre quæ egreſſa eſt meo?
So. Quod ut facerem, me egeſtas impulit; cum ſcirem infirmas nuptias
Haſce eſſe, ut id conſulerem, interea vita ut in tuto foret.
Ch. Certe ædepol, niſi me animus fallit, aut parum proſpiciunt oculi,
Meæ nutricem gnatæ video. *So.* Neque ille inveſtigatur. *Ch.* quid agam?
So. Qui eſt ejus pater. *Ch.* adeon'? an maneo, dum ea quæ loquitur, magis cognoſco?
So. Quod ſi eum nunc reperire poſſim, nihil eſt quod verear. *Ch.* ea ipſa eſt.
Colloquar. *So.* quis hîc loquitur? *Ch.* Sophrona. *So.* & meum nomen nominat.
Ch. Reſpice ad me. *So.* Dî obſecro vos: eſtne hic Stilpho? *Ch.* non. *So.* negas?
Ch. Concede hinc à foribus paululum iſtorſum ſodes, Sophrona.
Ne me iſtoc poſthac nomine appellaſſis. *So.* quid? non is obſecro es,
Quem ſemper te eſſe dictitaſti? *Ch.* St. *So.* quid? has metuis fores?
Ch. Concluſam hîc habeo uxorem ſævam. verum iſtoc me nomine

So. *Quid faciam? quem mihi infœlix amicum fidelem in his difficultatibus reperiam? aut cum quo de nuptiis Antiphonis & Phanii conſilia communicabo? aut unde nunc opem mihi comparabo? Timeo enim ne Phanium hera contumelioſe tractetur, eò quod meis ſuaſionibus crediderit: adeo graviter ferre patrem [Demiphonem] adoleſcentis [Antiphonis] facta intelligo.* Ch. *Quænam eſt hæc vetula exterrita & exanimata metu, quæ exitâ domo fratris Demiphonis?* So. *Quod ut facerem, ſcilicet ut ei ſuaderem obſequi Antiphoni, inopia me coëgit; quamvis ſatis præviderem nuptias haſce valde inſtabiles eſſe, & facili negotio dirimi poſſe: ſuaſi ei, ut interea vita ab omni injuria tuta eſſet.* Ch. *Sane niſi mens errat, aut viſus caligat, filiæ meæ nutricem video Sophronam.* So. *Neque etiam ſedulo inquirendo [Stilphonem] eum invenire poſſumus.* Ch. *Quid agam?* So. *Qui ſit ejus pater, deprehendere non valemus.* Ch. *An eam conveniam, an hîc conſiſtam, dum ſermonem ejus magis intelligam?* So. *Quod ſi eum nunc invenire poſſim, nihil erit cauſæ cur quidquam poſthac timeam.* Ch. *Ea eſt ipſa nutrix Sophronà. Conveniam illam.* So. *Quem hîc loquentem audio?* Ch. *Sophrona.* So. *Et me etiam meo nomine appellat.* Ch. *Specta qui ſim.* So. *Dii, veſtram fidem! eſtne hic Stilpho?* Ch. *Minime.* So. *Negaſne te hunc eſſe?* Ch. *Secede pauxillum hinc à foribus domus ad iſtam partem, Sophrona, ne me iſto nomine Stilphonis poſthac voces.* So. *Quid? nonne adhuc is, quæſo, es, quem ſemper te eſſe dictitaſti?* Ch. *St.* So. *Quid has metuis fores?* Ch. *Hîc intus continetur mihi uxor fera, & immanis: ideo me olim hoc nomine*

Eò perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea reſciſceret.
So. Iſtoc pol nos te hic invenire miſeræ nunquam potuimus.
Ch. Eho dic mihi, quid res tibi eſt cum familia hac, unde exis? aut ubi
Illæ ſunt? *So.* miſeram me! *Ch.* hem! quid eſt? vivuntne? *So.* vivit gnata:
Matrem ipſam ex ægritudine miſeram mors conſecuta eſt.
Ch. Male factum. *So.* ego autem, quæ eſſem anus deſerta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adoleſcenti,
Harum qui eſt dominus ædium. *Ch.* Antiphonine? *So.* hem, iſti ipſi. *Ch.* quid?
Duaſne is uxores habet? *So.* au, obſecro, unam ille quidem hanc ſolam.
Ch. Quid illa altera, quæ dicitur cognata. *So.* hæc ergo eſt. *Ch.* Quid ais?
So. Compoſito eſt factum, quo modo hanc amans habere poſſet
Sine dote. *Ch.* Dî voſtram fidem! quam ſæpe forte temere
Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quicum volebam, atque ut volebam, conlocatam filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine noſtra cura, maxuma ſua cura hæc ſola fecit.
So. Nunc quid facto eſt opus, vide: pater adoleſcentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. *Ch.* nihil pericli eſt.
Sed per Deos atque homines, meam eſſe hanc cave reſciſcat quiſquam.
So. Nemo ex me ſcibit. *Ch.* ſequere me: intus cætera audies.

ficto Stilphonis vocari volui, ne vos neſcientes per incogitantiam temere diceretis quis eſſem, & quod à me factum eſt, ad aures uxoris meæ perveniret. So. *Hem, per Pollucem, idcirco nos infortunatæ ſub hoc nomine nunquam te invenire potuimus in hac urbe.* Ch. *Eho, dic mihi, quid tibi rei eſt cum familia harum ædium, ex quibus egrederis? aut ubi illæ ſunt?* So. *O me infelicem!* Ch. *Hem, quid eſt? num bene valent?* So. *Valet & vivit filia tua. Matrem ejus triſtitia, & animi anxietate oppreſſam nuper mors rapuit.* Ch. *O caſum gravem, & infauſtum mihi!* So. *Ego autem vetula, omni auxilio deſtituta, inops, ignota, filiam tuam, ut potui, uxorem dedi huic adoleſcenti, qui dominus eſt hujus domus.* Ch. *Antiphonine?* So. *Hem, iſti ipſi.* Ch. *Quid? duaſne uxores habet Antipho?* So. *Au, obſecro, ut Dii non ſinant: habet quidem ille unam hanc ſolam.* Ch. *Quid illam alteram, quam nobis dicunt eſſe cognatam, nonne ille habet uxorem?* So. *Hæc, inquam, eadem eſt,* Ch. *Quid ais?* So. *Ex induſtria id inter nos eo pacto convenit, ut Antipho ejus amore captus illam poſſet habere exorem, etſi dotem nullam afferret.* Ch. *Dii veſtram fidem! quam crebo multa caſu inſperata eveniunt, quæ ne votis quidem petere audeamus! peregre reverſus, fortuito inveni cum eo, cum quo cupiebam, & quomodò volebam filiam meam matrimonio conjunctam. Quod nos ambo, ego & frater Demipho, ſummopere & enixe conabamur facere, hæc anus ſola ſine labore noſtro, at illa ſummo labore ſuo perfecit.* So. *Nunc proſpice quid fieri oportet: nam pater Antiphonis advenit, eumque, hoc propter matrimonium, vehementer iratum eſſe dicunt.* Ch. *Nihil hinc ab illo periculi metuendum eſt. Sed per Deos atque homines te obteſtor, cave ne quiſquam cognoſcat à te puellam hanc eſſe meam filiam.* So. *Nemo ex me id accipiet.* Ch. *Sequere me: intus in ædibus cætera tibi declarabo.*

ACTUS

ACTUS V. SCENA II

DEMIPHO. GETA.

De. NOS noſtrapte culpa facimus, ut malos expediat eſſe,
Dum nimium dici nos bonos ſtudemus & benignos.
Ita fugias, ne præter caſam, aiunt. nonne id ſatis erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum eſt ultro objectum,
Ut ſit quî vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.
Ge. Planiſſume. *De.* his nunc præmium eſt, qui recta prava faciunt.
Ge. Veriſſime. *De.* ut ſtultiſſime quidem illi rem geſſerimus.
Ge. Modo ut hoc conſilio poſſiet diſcedi, ut iſtam ducat.
De. Etiamne id dubium eſt? *Ge.* haud ſcio hercle, ut homo eſt, an mutet animum.
De. Hem! mutet autem? *Ge.* neſcio: verum, ſi forte, dico.
De. Ita faciam, ut frater cenſuit; ut uxorem ejus huc adducam,
Cum iſta ut loquatur. tu abi, Geta: prænuntia hanc venturam.
Ge. Argentum inventum eſt Phædriæ: de jurgio ſiletur:
Proviſum eſt, ne in præſentia hæc hinc abeat: quid nunc porro?
Quid fiet? in eodem luto hæſitas: vorſuram ſolves,
Geta: præſens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ creſcunt,

De. *Per noſtram culpam efficitur, ut dum largi, & munifici prædicari vehementius cupimus; nobis ſatius fuerit malignos eſſe, & difficiliores in dando. Sic fugiamus, ne longius domicilium noſtrum præterferamur; ut dici vulgò ſolet. nonne id ſatis erat, ab hoc homine Phormione contumeliâ affectos fuiſſe? ecquid etiam oportuit nos ſponte argentum ei ſuppeditare, ut habeat unde vivat, & alatur ad alia flagitia committenda?* Ge. *Omninò ſic eſt.* De. *Hi nunc præmia accipiunt, qui recta in prava detorquent.* Ge. *Veriſſime hæc dicta ſunt.* De. *Quam imprudenter & inepte huic lucrum paravimus.* Ge. *Bene ceſſerit nobis conſilium huic dandi argenti, dummodo iſtam accipiat uxorem.* De. *Etiamne hoc incertum eſt?* Ge. *Per Herculem dubito, ut homo levi & perfido eſt ingenio, an verbis ſtet, & maneat in fide data.* Da. *Hem! an mutet voluntatem?* Ge. *Neſcio: verum dico, ſi forte mutaverit conſilium de accipienda uxore.* De. *Ita mihi faciendum puto, ut frater ſuaſit; ut uxorem ejus adducam Nauſiſtratam, quæ cum iſta Phanio colloquatur. tu, Geta, abi, & certiorem fac virginem, Nauſiſtratam fratris uxorem illam conventuram eſſe.* Ge. *Factum eſt ut pecuniam haberet Phædria: è lite cum Phormione tranſactum eſt: præcavimus ne Phanium in præſentia domo noſtra dimittatur: quid nunc verò? quid fiet rebus meis? in eodem cœno, Geta, immerſus es: verſuram ſolves: debitas tandem dabis pœnas tantò graviores, quantò præſens quod erat malum, diutius fuerit dilatum: video plagas, ictus verberum, qui te manent in dies augeri,*

ANNOTATIONES.

5 *Ne præter caſam.*] Id eſt; ſic vitium aliquod, aut culpam evitare ſtudeas, ne in gravius incidas: à mediocritate ne diſcedas: exceſſus enim à medio remoti tuti non ſunt: quemadmodum cum fugimus longius à domicilio evagari non expedit, ut commodus illuc ſit receptus.

16 *Vorſuram ſolves.*] Id eſt, in ſimili conditione es, atque ii, qui ut unam ſyngrapham diſſolvant, pecuniam mutuam majori fœnore iterum accipiunt: in dies enim deteriorem conditionem ſuam faciunt. Vorſuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno ſolvit, quod nihil aliud eſt, quam vertere creditorem, & mutare.

Niſi

Niſi proſpicis: nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Ne quid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

niſi tibi conſulis: nunc domum me conferam, & Phanium præmonebo, ne ullo modo credat Phormionem ipſam uxorem ducturum, nec terreatur ſermone Nauſiſtratæ.

ACTUS V. SCENA III.

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

De. AGedum, ut ſoles, Nauſiſtrata, fac illa ut placetur nobis:
Ut ſua voluntate id, quod eſt faciendum, faciat. *Na.* faciam.
De. Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re opitulata es.
Na. Factum volo: ac pol minus queo viri culpâ, quam me dignum eſt.
De. Quid autem? *Na.* quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex his prædiis talenta argenti bina
Capiebat ſtatim: hem, vir viro quid præſtat! *De.* bina, quæſo?
Na. Ac rebus vilioribus multo, tamen talenta bina. *De.* hui!
Na. Quid hæc videntur? *De.* ſcilicet. *Na.* virum me natam vellem:
Ego oſtenderem. *De.* certe ſcio. *Na.* quo pacto *De.* parces, ſodes,
Ut poſſis cum illa; ne te adoleſcens mulier defatiget.
Na. Faciam, ut jubes: ſed meum virum abs te exire video. *Ch.* hem, Demipho,
Jam illi datum eſt argentum? *De.* curavi illico. *Ch.* nollem datum.
Hei! video uxorem: pene plus quam ſat erat. *De.* cur nolles, Chreme?

De. *Agedum, Nauſiſtrata, cum ſolita tua induſtria, effice nobis placabilem illam fœminam; ut ſponte volens faciat, quod illam facere neceſſe eſt.* Na. *Id curabo.* De. *Nunc æque me opera tua ſubleves, ac pridem re ipſa, pecuniâ mutuâ, juviſti.* Na. *Id libenter facere volo: & per Pollucem minus amicis opitulari poſſum, mariti culpâ, quàm me decet.* De. *Quid cauſæ eſt?* Na. *Quia per Pollucem bona mihi bene parta & relicta à patre negligenter curat, & adminiſtrat: nam ex his fundis pater quotannis talenta argenti bina æqualiter capiebat: hem! quam vir alius alii præcellit!* De. *Binane quæſo?* Na. *Ac etiam tunc temporis, cum res viliores erant, quàm nunc ſunt, tamen talenta bina capiebat ex reditibus horum prædiorum.* De. *Hui, id mirum eſt.* Na. *Quid de his tibi videtur? an non hæc magna videntur?* De. *Mihi videntur ita eſſe.* Na. *Utinam vir nata eſſem; ego certe mea induſtria & arte omnibus notum facerem.* De. *Minime dubito.* Na. *Qua ratione.* De. *Parce tibi, quæſo, & conſule viribus tuis, ut cum hac Phanio valeas loqui; ne vincaris defeſſa à juvene muliere.* Na. *Faciam ut mones: ſed meum virum Chremetem video egredi ædibus tuis.* Ch. *Hem, Demipho, jam argentum numeratum eſt Phormioni?* De. *Curavi confeſtim illi numerandum.* Ch. *Nollem hoc factum.* Hei, *conſpicio uxorem: pene plura, quam quæ opus erat, locutus ſum.* De. *Cur nolles datum argentum, Chreme?*

ANNOTATIO.

10 *Ego oſtenderem.*] Connectendum iſtud eſt cum eo quod ſequitur, *quo pacto:* tum ſupplendum, *res meas adminiſtrarem.*

Ch. Jam recte. *De.* quid tu? ecquid locutus cum iſta es, quamobrem hanc ducimus?
Ch. Tranſegi. *De.* quid ait tandem? *Ch.* abduci Non poteſt. *De.* quid non poteſt?
Ch. Quia uterque utrique eſt cordi. *De.* quid iſtuc noſtra? *Ch.* magni: præter hæc,
Cognatam comperi eſſe nobis. *De.* quid! deliras? *Ch.* ſic erit:
Non temere dico: redi mecum in memoriam. *De.* ſatin' ſanus es?
Na. Au? obſecro, vide ne in cognatam pecces. *De.* non eſt. *Ch.* ne nega:
Patris nomen aliud dictum eſt: hoc tu erraſti. *De.* non norat patrem?
Ch. Norat. *De.* cur aliud dixit? *Ch.* nunquam hodie concedes mihi. neque
Intelliges? *De.* ſi tu nil narras. *Ch.* perdis. *Na.* miror quid hoc ſiet.
De. Equidem hercle neſcio. *Ch.* vin' ſcire? at ita me ſervet Jupiter,
Ut proprior illi, quam ego ſum, ac tu, nemo eſt homo. *De.* Dî voſtram fidem!
Eamus ad ipſam unà omnes nos: aut ſcire, aut neſcire hoc volo. *Ch.* ah!
De. Quid eſt? *Ch.* itane parum mihi fidem eſſe apud te? *De.* vin' me credere?
Vin' ſatis quæſitum mihi iſtuc eſſe? age, fiat. quid illa filia
Amici noſtri? quid futurum eſt? *Ch.* recte. *De.* hanc igitur mittimus?
Ch. Quidni? *De.* illa maneat? *Ch.* ſic. *De.* ire igitur tibi licet, Nauſiſtrata.
Na. Sic pol commodius eſſe in omnes arbitror, quam ut cœperas,
Manere hanc; nam perliberalis viſa eſt, cum vidi, mihi.
De. Quid iſtuc negotii eſt? *Ch.* jamne operuit oſtium? *De.* jam. *Ch.* ô Jupiter,
Dî nos reſpiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio. *De.* hem,

Ch. *Minime: jam recte factum.* De. *Quid tu egiſti apud iſtam fœminam? ecquid dixiſti cauſam, propter quam, hanc domo noſtra ejectam ad Phormionem ducimus?* Ch. *Hoc perfeci.* De. *Quid dicit tandem?* Ch. *Abduci ab Antiphone non poteſt.* De. *Quare non poteſt?* Ch. *Quia uterque utrumque amat ex animo.* De. *Quid iſtud noſtra intereſt?* Ch. *Magni ſane, Demipho: preterea reſcivi eam cognatione nobis eſſe junctam.* De. *Quid? deſipiſne?* Ch. *Sic verum eſſe reperietur: Non inconſiderate, nec fruſtra loquor: Revoca in memoriam.* De. *Satiſne mentis ſanæ es?* Na. *Au, Demipho, noli injuriam facere cognatæ tuæ.* De. *Non eſt cognata.* Ch. *Ne contradicas. Aliud patris nomen tibi relatum fuit: hoc cauſſæ fuit cur in hunc errorem induceris.* De. *Nonne ſciebat quis pater erat?* Ch. *Sciebat.* De. *Quare igitur alium nominavit?* Ch. *Nunquamne hodie conſenties mihi, neque mente capies?* De. *Non equidem, ſi nihil quidquam mihi dicas.* Ch. *Perſeveras adhuc mihi adverſari?* Na. *Mirum mihi videtur, quid illud ſit, de quo tantopere ambigunt?* De. *Equidem per Herculem non intelligo quæ mihi ſignificas.* Ch. *Viſne intelligere? Ita me Jupiter ſoſpitem conſervet, ut nullus illi propior eſt cognatus, quàm tu atque ego ſumus.* De. *Dii veſtram fidem! nos omnes unà ad ipſam eamus: aut ſcire, aut neſcire hoc volo.* Ch. *Ha!* De. *Quid eſt?* Ch. *Itane mihi parvam fidem habes?* De. *Viſne me tibi dubitantem credere? Viſne me nihil quidquam amplius inquirere? Age, fiat ut vis. Verum quid fiet de illa filia amici noſtri, quam Antiphoni uxorem dare conſtitutum nobis fuerat?* Ch. *Recte res ſe habebit.* De. *Hanc igitur dimittimus?* Ch. *Quidni hanc mittamus?* De. *Illam vero domi retineamus.* Ch. *Ita cenſeo.* De. *Redire igitur domum hinc, ſi libet, potes, Nauſiſtrata.* Na. *Sic per Pollucem nobis utilius eſt omnibus hanc retinere, quam, ut cœperas dicere, eandem remittere: nam ingenui, & liberalis animi mihi viſa eſt, ut illam vidi.* De. *Quid iſta res ſibi vult?* Ch. *Jamne oſtium occluſit Nauſiſtrata?* De. *Jam occluſit.* Ch. *O Jupiter! Jam Dii nobis propitii ſunt: filiam reperi cum tuo filio nuptiis junctam uxorem eſſe.* De. *Hem!*

quo modo id potuit fieri? Ch. *Non ſatis tutò iſtud in hoc loco recenſere poſſum.* De. *At tu intra domum.* Ch. *Hem, nolo ut ipſi quidem filii noſtri id inaudiant.*

Quo pacto id potuit? *Ch.* non ſatis tutus eſt ad narrandum hic locus.
De. At tu intro abi. *Ch.* heus, ne filii noſtri quidem hoc reſciſcant, volo.

ACTUS V. SCENA IV.

ANTIPHO. PHÆDRIA.

Utcumque ſe habeant res meæ, ingenti lætitia perfundor, quod Phædriæ fratri patrueli ſucceſſerit ut optabat. Quam pulchrum & venuſtum eſt ejuſmodi animo concipere cupiditates, quibus, ſi aliquid adverſi interveniat, facile remedium afferre poſſis? Hic Phædria, ut primum argentum reperit quod daret pro amica, omni ſolicitudine ſe liberavit: ego nulla ratione ex his anxietatibus animi me eripere poſſum, ut non, ſi ſecretum hujus rei occultetur, in timore; ſin manifeſtetur in dedecore & infamia verſer. Neque domum redire nunc auderem, niſi mihi ſpes præluceret, me poſſe Phanium illam poſſidere. verum ubinam Getam reperiam, ut petam ab eo, quod tempus commodum adeundi patris capere mihi ſuadeat?

LÆtus ſum, ut ut meæ res ſeſe habent, fratri obtigiſſe quod volt.
Quam ſcitum eſt, ejuſmodi parare in animo cupiditates.
Quas, cum res advorſæ ſient, paulo mederi poſſis?
Hic ſimul argentum repperit, cura ſeſe expedivit:
Ego nullo poſſum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin, ſi hoc celetur, in metu; ſin patefit, in probro ſim.
Neque me domum nunc reciperem, nî mihi eſſe ſpes oſtenta
Hujuſce habendæ. ſed ubinam Getam invenire poſſum, ut
Rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

ACTUS V. SCENA V.

PHORMIO. ANTIPHO.

Ph. *Argentum accepi: numeravi Dorioni lenoni: abduxi puellam: ut eam propriam traderem Phædriæ poſſidendam: nam manumiſſa eſt, & libera facta. Nunc mihi etiam una res ſupereſt peragenda, ſcilicet ut mihi otium ab his ſenibus Demiphone & Chremete concedatur, quò poſſim poculis operam dare: nam aliquot hos dies ſumam ad indulgendum voluptatibus.* An. *Sed Phormio adeſt: Quid ais?* Ph. *Quid ais?* An. *Quidnam in præſentia facturus eſt Phædria?*

Ph. ARgentum accepi: tradidi lenoni: abduxi mulierem:
Curavi, propria ea Phædria ut potiretur: nam emiſſa eſt manu.
Nunc una mihi res etiam reſtat, quæ eſt conficiunda, otium
A ſenibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos ſumam dies.
An. Sed Phormio eſt: quid ais? *Ph.* quid? *An.* quidnam nunc facturus Phædria?

Quo

Quo pacto ſatietatem amoris ait ſe velle ſumere?
Ph. Viciſſim parteis tuas acturus eſt. *An.* quas?
Ph. ut fugitet patrem:
Te ſuas rogavit rurſum ut ageres, cauſſam ut pro ſe diceres:
Nam potaturus eſt apud me. ego me ire ſenibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta;
Ne, cum hîc non videant me, conficere credant argentum ſuum.
Sed oſtium concrepuit abs te. *An.* vide, quis egreditur. *Ph.* Geta eſt.

quomodo ait ſe velle amori ſuo ſatisfacere? Ph. *Invicem ſuſcepturus eſt partes tuas agendas.* An. *Quas?* Ph. *Ut patris conſpectum fugiat: te rogavit ut rurſum ſuas ageres, cauſam apud patrem ut pro ſe orares: nam apud me compotaturus eſt. ego dicam ſenibus me proficiſci Sunium ad mercatum, ancillulam ut emam, de qua Geta locutus eſt illis jampridem; ne hîc me non videntes, credant me conſumere argentum ſuum. Sed oſtium domus tuæ conſtrepuit.* An. *Vide quis exeat.* Ph. *Geta eſt.*

ANNOTATIONES.

7 *Parteis tuas acturus.*] Tranſlatum à ſcenicis actoribus. Id eſt, te imitaturus eſt.

9 *Sunium.*] Extremum eſt Atticæ promontorium ortum ſpectans, vicum habens ejuſdem nominis, nunc vocatum *Cabo delle Colonne.*

12 *Oſtium concrepuit abs te.*] Id eſt, oſtium domus tuæ: ut in Andria Act. III. Scen. I. *crepuit à Glycerio oſtium.* Sic *fulgor ab auro*, pro *auri fulgor*, Lucretius. *Cicero reus à Milone*, id eſt, *accuſatore Milone.*

ACTUS V. SCENA VI.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

Ge. O Fortuna! ô fors fortuna! quantis commoditatibus,
Quam ſubitò meo hero Antiphoni ope veſtra hunc oneraſtis diem!
An. Quidnam hic ſibi volt? *Ge.* noſque amicos ejus exoneraſtis metu.
Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerum hunc onero pallio;
Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, ſciat?
An. Num tu intelligis, hic quid narret? *Ph.* num tu? *An.* nil. *Ph.* tantumdem ego.
Ge. Ad lenonem hinc ire pergam; ibi nunc ſunt. *An.* heus, Geta. *Ge.* hem tibi.
Num mirum aut novum eſt, revocari, curſum cum inſtitueris? *An.* Geta.

Ge. *O Fortuna! ô fors fortuna! quantis utilitatibus & bonis ſucceſſibus, quam repente hero meo Antiphoni, veſtro auxilio hunc cumulaſtis diem!* An. *Quidnam hic ſibi vult?* Ge. *Noſque ejus amantiſſimos exolviſtis metu. Sed quid ego cunctor & ceſſo in officio meo, qui non pallium colligo, & in humeros rejicio; Antiphonem feſtinanter quæro, ut hæc quæ acciderint, reſciat?* An. *Ecquid mente percipis, quæ Geta iſte commemoret?* Ph. *Ecquid tu?* An. *Nihil.* Ph. *Tantumdem ego.* Ge. *Ad lenonem hinc pergere volo: ibi in ejus ædibus nunc ſunt: ſcilicet Antipho, & Phædria.* An. *Heus, Geta, audi.* Ge. *Hem tibi. num mirum aut inſolitum eſt, nos ſiſti & retineri, cum feſtinare inſtituimus?* An. *Geta.*

ANNOTATIO.

1 *O fors fortuna!*] Fortuna eſt incertus rei exitus: Fors fortuna eſt bona fortuna. Hujus ædes trans Tyberim eſt.

Ge. Pergit hercle. nunquam tu odio tuo me vinces. *An.* non manes?
Ge. Vapula. *An.* Id tibi quidem jam fiet, niſi reſiſtis, verbero.
Ge. Familiariorem oportet eſſe hunc, qui minitat malum.
Sed iſne eſt, quem quæro, an non? ipſus eſt. *Ph.* congredere actutum. *An.* Quid eſt?
Ge. O omnium, quantum eſt qui vivunt, hominum homo ornatiſſime!
Nam ſine controverſia à Diis ſolus diligere, Antipho.
An. Ita velim: ſed, quî iſtuc credam ita eſſe, mihi dici velim.
Ge. Satin' eſt, ſi te delibutum gaudio reddo. *An.* enecas.
Ph. Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo. *Ge.* oh!
Tu quoque hic aderas, Phormio? *Ph.* aderam: ſed ceſſas? *Ge.* accipe, hem.
Ut modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum
Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.
An. Quamobrem? *Ge.* omitto proloqui; nam nihil ad hanc rem eſt, Antipho.
Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me occurrit Mida;
Pone apprehendit pallio, reſupinat: reſpicio: rogo,
Quamobrem retineat me: ait eſſe vetitum intro ad heram accedere.
Sophrona modo fratrem huc, inquit, ſenis introduxit Chremem;
Eumque nunc eſſe intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores
Suſpenſo gradu placide ire perrexi: acceſſi: adſtiti:
Animam compreſſi: aurem admovi: ita animum cœpi attendere,
Hoc modo ſermonem captans. *An.* euge, Geta. *Ge.* hic pulcherrimum

Ge. *Pergit ſane. nunquam tua importunitate conſequêris, ut curſum intermittam.* An. *Non hîc manes, Geta?* Ge. *Vapula.* An. *Idipſum quidem, niſi ſiſtis gradum, tute conſequêris, flagrio.* Ge. *Ex familia noſtra hunc eſſe oportet, qui verbera minis intentat tam familiariter. Sed iſne eſt Antipho, quem quæro, an non? ipſe eſt.* Ph. *Antipho, confeſtim hunc conveni.* An. *Quid eſt?* Ge. *O homo omnium quotquot in terra degunt hominum omnibus bonis & fortunis ornatiſſime! nam procul omni dubio Dii te degerunt, quem ſolum amarent, Antipho.* An. *Utinam ita ſit: ſed cupio mihi referri cauſam, quâ poſſim adduci ad hoc credendum.* Ge. *Ecquid tibi ſufficit, ſi te gaudio totum perfundo?* An. *Me enecas.* Ph. *Quin tu ceſſas polliceri, & quod nunciaturus es dicis?* Ge. *Anne hîc præſens quoque fuiſti, Phormio?* Ph. *Fui: ſed nos nimis moraris.* Ge. *Audi igitur, hem. ut modo argentem tibi ſolvimus apud forum, rectâ viâ domum nos recepimus: interea herus Demipho me miſit ad tuam uxorem, Antipho.* An. *Quapropter?* Ge. *Mitto cauſam dicere: nihil enim ad rem pertinet, de quâ igitur, Antipho. Poſtquam in gynæceum ire cœpi, ſervulus Mida nomine properans ad me venit; à tergo pallium apprehendit, & me retrò trahit, ab incœpta viâ revocans: hunc intueor: interrogo quam ob cauſam me retrahat: dicit prohibitum eſſe intrò ire ad heram. Sophrona nutrix Phanii modò, inquit, fratrem Demiphonis Chremem in gynæceum intrò admiſit; eumque nunc intùs verſari cum illis. hoc poſtquam audivi, ad oſtium placido ac ſilenti gradu ire perſeveravi: acceſſi: propius ſteti: ſpiritum continui: aurem adhibui: ita attente audire cœpi, explorans eorum colloquutiones.* An. *Euge, Geta.* Ge. *Hic loci auribus percepi rem inſignem:*

ANNOTATIO.

23 *Gynæceum.*] Eſt ſecretum conclave, quò non datur viris ingreſſus.

Facinus audivi: itaque pene hercle exclamavi gaudio.
Ph. Quod? *Ge*. quodnam arbitrare? *An*. neſcio. *Ge*. atqui mirificiſſimum:
Patruus tuus eſt pater inventus Phanio uxori tuæ. *An*. hem!
Quid ais? *Ge*. cum ejus olim conſuevit matre in Lemno clanculum.
Ph. Somnium: utin' hæc ignoraret ſuum patrem? *Ge*. aliquid credito,
Phormio, eſſe cauſſæ; ſed me cenſen' potuiſſe omnia
Intelligere extra oſtium, intus quæ inter ſeſe ipſi egerint?
Ph. Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam. *Ge*. imo etiam dabo,
Quo magi' credas. patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo poſt cum patre idem recipit ſe intro denuo:
Ait uterque, tibi poteſtatem ejus habendæ ſe dare:
Denique ego ſum miſſus, te ut requirerem, atque adducerem.
An. Hem! quin ergo rape me: ceſſas? *Ge*. fecero. *An*. ô mi Phormio,
Vale. *Ph*. vale Antipho: bene, ita me Dî ament, factum. gaudeo,
Tantam fortunam de improviſo eſſe his datam:
Summa eludendi occaſio eſt mihi nunc ſenes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam:
Ne cuiquam ſuorum æqualium ſupplex ſiet.
Nam idem hoc argentum, ita ut datum eſt ingratiis,
Ei datum erit: hoc quî cogam, re ipſa repperi.
Nunc geſtus mihi voltuſque eſt capiundus novus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proxumum;
Inde hiſce oſtendam me, ubi erunt egreſſi foras.
Quo me adſimularam ire, ad mercatum non eo.

itaque propius fuit, ut lætitia geſtiens exclamarem. An. *Quid audiviſti?* Ge. *Quodnam opinaris?* An. *Neſcio quid eſſe poſſit.* Ge. *At certe iſtud ſupra omnia admiratione digniſſimum: patruus tuus Chremes compertus eſt pater Phanio uxori tuæ.* An. *Hem! quid ais?* Ge. *Ille (Chremes) conſuetudinem ſecretam habuit aliquam in Lemno cum Phanii matre.* Ph. *Hoc ſomnii figmentum eſt: Illane Phanium potuit non cognoſcere patrem ſuum?* Ge. *Crede, Phormio, aliquam eſſe cauſam, cur non cognoverit; ſed an arbitraris me potuiſſe omnia percipere, quæ inter ſe ipſi intùs egerint, cum extra oſtium ſtarem?* Ph. *Et per Herculem hæc quoque fabula mihi narrata fuit.* Ge. *Quin etiam, quò magis id verum eſſe credas, hoc inſuper dicam. patruus interea è gynæceo egreſſus: & paulo poſt illuc cum patre intro rurſus reverſus eſt: & uterque dixit tibi ſe permittere eam habere uxorem: denique hi me miſerunt te ut inventum ad ſe adducerem.* An. *Imò aufer me tecum: quid moraris?* Ge. *Feſtinemus.* An. *O mi Phormio, vale.* Ph. *Vale, Antipho: bene factum, ita me Dii ament. gaudeo tantam fœlicitatem repente eis fortunam immiſiſſe: Præclara nunc ſe mihi dat occaſio per luſum decipiendi ſenes, & ne Phædria laboret de mutuanda pecunia ab amicis & æqualibus, cum multis precibus. nam ut hoc argentum ab invitis ſenibus datum eſt, ita Phædriæ datum erit: hoc argentum ut colligam, modum inveni. Nunc geſtus corporis, & vultus de novo componendus eſt mihi, atque immutandus. Sed hinc me conferam in angiportum hunc proximum; poſtea inde hiſce prodibo obvius, ubi exibunt domo; ut eis dicam me non profecturum eſſe Sunium, quò me ſimulaveram velle proficiſci.*

ACTUS V. SCENA VII.

DEMIPHO. PHORMIO. CHREMES.

De. DIis magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando evenere hæc nobis, frater, proſpere.
Quantum poteſt, nunc conveniendus Phormio eſt,
Priuſquam dilapidet noſtras triginta minas,
Ut auferamus. *Ph.* Demiphonem, ſi domi eſt,
Viſam: ut quod, *De.* at nos ad te ibamus, Phormio.
Ph. De eadem hac fortaſſe cauſſa. *De.* ita hercle. *Ph.* credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum: an' veremini,
Ne non id facerem, quod recepiſſem ſemel?
Heus, quanta quanta hæc mea paupertas eſt, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mî eſſet fides.
Ch. Eſtne ea ita, ut dixi, liberalis? *De.* oppido.
Ph. Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho,
Paratum me eſſe: ubi voltis, uxorem date.
Nam omneis poſthabui mihi res, ita uti par fuit,
Poſtquam tantopere id vos velle animum advorteram.
De. At hic dehortatus eſt me, ne illam tibi darem:
Nam qui rumor erit populi, inquit, ſi id feceris?
Olim cum honeſte potuit, tum non eſt data:
Nunc viduam extrudi, turpe eſt: ferme eadem omnia,
Quæ tute dudum coram me incuſaveras.
Ph. Satis ſuperbe inluditis me. *De.* qui? *Ph.* rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempſerim?
Ch. Tum autem Antiphonem video ab ſeſe amittere

De. *Diis meritas verbis gratias ago, atque animo habeo, frater, pro rerum noſtrarum proſpero eventu. Nunc quàm citò poſſumus, ad Phormionem nobis properandum eſt, priuſquam diſperdat noſtras triginta minas, ut eas ab ipſo recipiamus.* Ph. *Viſam, ſi domi eſt, Demiphonem, ut dicam.* De. *At nos ad te ibamus, Phormio.* Ph. *Ob eandem fortaſſe cauſam.* De. *Ita per Herculem.* Ph. *Putavi. Cur ad me ibatis? Riſu digna res eſt: num dubitabitis ad id facerem, necne, quod promiſiſſem ſemel? Heus, quantumvis pauperculus ſim, & in tenui re, tamen huc uſque unum hoc quidem præcipue ſtudui, ut ſervarem fidem.* Ch. *Nunquid tibi virgo viſa fuit ingenii liberalis, & verecundi vultus, & honeſti?* De. *Admodum.* Ph. *Itaque ad vos venio nunciatum, Demipho, me paratum eſſe ad illam accipiendam: ſi vobis videtur, eam mihi uxorem tradite. Nam huic rei omnes res meas poſtpoſui, & neglexi, uti conveniens fuit, poſtquam tam vehementer id vos cupere perſpexi.* De. *At exinde hic Chremes frater meus diſſuaſit mihi, ne illam tibi darem: nam qui ſermones vulgi ferentur per urbem, inquit, ſi id feceris? olim cum honeſte virgo potuit dari in uxorem, non data fuit: nunc poſtquam nupſit filio tuo Antiphoni, eam privatam ſuo viro, ut viduam ejici invitam turpe eſt: Denique pene omnia me monuit, quæ tute jampridem coram me præſente redargueras.* Ph. *Satis arroganter vos me ludificatis.* De. *Quo modo?* Ph. *Quærisne iſtud? quia ne alteram quidem illam virginem, quæ mihi ſponſa erat, potero uxorem habere. Nam quomodo potero, niſi ſim inſigniter impudens, eam iterum petere, quam reſpuerim?* Ch. *Tu etiam dic; Video præterea Antiphonem impatienter ferre, & non niſi coactum pati*

ANNOTATIO.

4 *Dilapidet.*] *Dilapidare* eſt bona & ſubſtantiam diſſipare.

Invitum

Invitum eam, inque. *De*. tum autem video filium
Invitum ſane mulierem ab ſe amittere.
Sed tranſi ſodes ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rurſum reſcribi, Phormio.
Ph. Quodne ego perſcripſi porro illis, quibus debui?
De. Quid igitur fiet? *Ph*. ſi vis mihi uxorem dare,
Quam deſpondiſti, ducam: ſin eſt, ut velis
Manere apud te illam, hic dos maneat, Demipho:
Nam non eſt æquom me propter vos decipi;
Cum ego veſtri honoris cauſſa, repudium alteri
Remiſerim, quæ tantumdem dotis dabat.
De. I in malam rem hinc cum iſtac magnificentia,
Fugitive: etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo? *Ph*. irritor. *De*. tune hanc duceres,
Si tibi data eſſet? *Ph*. fac periclum. *De*. ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc veſtrum conſilium fuit.
Ph. Quæſo, quid narras? *De*. quin tu mihi argentum cedo.
Ph. Imo vero uxorem tu cedo. *De*. in jus ambula.
Ph. In jus? enimvero ſi porro eſſe odioſi pergitis.
De. Quid facies? *Ph*. egone? vos me indotatis modo
Patrocinari fortaſſe arbitramini:
Etiam dotatis ſoleo. *Ch*. quid id noſtra? *Ph*. nihil?
Hic quandam nôram, cujus vir uxorem. *Ch*. hem! *De*. quid eſt?
Ph. Lemni habuit aliam. *Ch*. nullus ſum. *Ph*. ex qua filiam

eam à ſe abſtrahi. De. *Tum autem filium video impatienter & non niſi coactum ferre, mulierem à ſe abſtrahi. Sed tranſeamus, quæſo, ad forum, Phormio, & triginta illas minas, quas tibi dedi, jube mihi ab argentariis renumerari.* Ph. *An illud petis argentum tibi reddi, quod creditoribus meis per ſcripturam argentariorum reddidi?* De. *Quid igitur hac re fiet?* Ph. *Si vis uxorem mihi dare, quam ſpopondiſti, eam ducam: ſed ſi ſtatuis ut ſponſa illa apud te maneat, dos illa triginta minarum, quam pro illa mihi dediſtis, apud me manebit, Demipho: nam iniquum eſt propter vos me damnum pati; & veſtri honoris cauſa mihi fraudem eſſe, ſi alteram repudiaverim, quæ tantidem dotem mihi afferebat.* De. *Abi in malam crucem cum iſta magnificentia verborum, qua ais noſtro honori conſuluiſſe, fugitive: etiamne credis nos latere qui ſis, & quæ facere conſueveris?* Ph. *Ringor indignatione.* De. *Audereſne eam uxorem ducere, ſi tibi traderetur?* Ph. *Experire.* De. *Hoc ſolum convenerat inter vos, ut in tuis ædibus filius meus habitet cum illa, non ut ipſam pro uxore haberes.* Ph. *Quæſo, vide quam ſtulta memoras!* De. *Quin tu argentum mihi redde.* Ph. *Imo vero tu redde uxorem.* De. *In jus te voco.* Ph. *In jus? Si equidem ulterius mihi moleſti eſtis.* De. *Quid facies?* Ph. *Egone? vos me patrocinium & defenſionem ſolum fortaſſe virginum quæ ſine dote ſunt, qualis Phanium eſt, ſuſcipe opinamini: etiam ſoleo mulieribus dotatis opem præbere.* Ch. *Quid hoc noſtra refert?* Ph. *Nihil? hîc noveram olim quandam, cujus vir uxorem.* Ch. *Hem!* De. *Quid eſt?* Ph. *Lemni habuit aliam.* Ch. *Perii.* Ph. *Ex qua filiam genuit,*

ANNOTATIO.

29 *Jube rurſum reſcribi.*] *Scribere* nummos dicuntur creditores pecuniarum, quibus moris erat, ut in argentariorum, apud quos pecunias ſuas collocarant, tabulis expenſum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Horatius:

Scribe decem à Nerio: non eſt ſatis: adde cicutæ
Nodoſi tabulas centem.

Reſcribere dicebatur debitor; qui mutuam pecuniam reddebat vel per ſe, vel per argentarii ſcripturam, qui in codicem ſuum referebat æs alienam, à debitore creditori eſſe diſſolutum. Reſcribi, ait Donatus, eſt reddi, ſeu per menſæ ſcripturam dari. Horatius;

Putidius multò cerebrum eſt, mihi crede, Perilli
Dictantis, quod tu nunquam reſcribere poſſis.

Reſcribere eſt mutuum per ſcripturam menſæ reddere, cum mandato debitoris, qui pecuniam ſuam apud menſam depoſuerat, menſarius, ſive argentarius ferebat acceptum creditori. Sciendum eſt, veteres apud menſam magnam pecuniæ patrem depoſuiſſe. Cum per argentarium debitor ſolvebat, dicebatur ex menſæ ſcriptura id fieri. Sin ipſe debitor ſatisfaciebat, dicebatur de domo, vel ex arcâ numerari.

Suſcepit: & eam clam educit. *Ch.* ſepultus ſum.
Ph. Hæc adeo ego illi jam denarrabo. *Ch.* obſecro
Ne facias. *Ph.* oh! tun' is eras? *De.* ut ludos
facit!
Ch. Miſſum te facimus. *Ph.* fabulæ. *Ch.* quid vis
tibi?
Argentum, quod habes, condonamus te. *Ph.* audio:
Quid vos, malum, ergo me ſic ludificamini,
Inepti, voſtra puerili ſententia?
Nolo, volo: volo, nolo rurſum: cape, cedo:
Quod dictum, indictum eſt: quod modo erat
ratum, irritum eſt.
Ch. Quo pacto, aut unde hæc hic reſcivit? *De.*
neſcio:
Niſi, me dixiſſe nemini, id certo ſcio.
Ch. Monſtri, ita me Dî ament, ſimile. *Ph.* injeci
ſcrupulum. *De.* hem!
Hiccine ut à nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens! emori hercle ſatius eſt.
Animo virili præſentique ut ſis, para.
Vides tuum peccatum eſſe elatum foras;
Neque jam id celare poſſe te uxorem tuam:
Nunc quod ipſa ex aliis auditura ſit, Chreme,
Id noſmet indicare placabilius eſt.
Tum hunc impuratum poterimus noſtro modo.
Ulciſci. *Ph.* at at, niſi mihi proſpicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo ad me affectant viam.
Ch. At vereor ut placari poſſit. *De.* bono animo es:
Ego redigam vos in gratiam: hoc fretus, Chreme,
Cum è medio exceſſit, unde hæc ſuſcepta eſt tibi.
Ph. Itane mecum agitis? ſatis aſtute aggredimini:
Non hercle ex re iſtius me inſtigaſti, Demipho.
An tu, ubi quæ libitum fuerit, peregre feceris,
Neque hujus ſis veritus fœminæ primariæ,
Novo modo ei quin faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hiſce ego illam dictis ita tibi incenſam dabo,
Ut ne reſtinguas, lacrumis ſi exſtillaveris.
De. Malum, quod iſti Dî, Deæque omnes duint.

& eam ſecretò educat. Ch. *Interii.* Ph. *Hæc prolixe illi renunciabo.* Ch. *Per Deos te obteſtor ne facias.* Ph. *Ho! an tute is eras?* De. *Quam nos ludibrio habet!* Ch. *Miſſum te facimus.* Ph. *Fabulæ & mendacia ſunt veſtræ pollicitationes.* Ch. *Quid petis amplius? argentum quod à nobis habes, tibi remittimus, & concedimus liberationem jus obligationis.* Ph. *Audio: acquieſco veſtræ ſententiæ: quid ergo, malum! me ſic per laſciviam luditis, ſtulti, levibus inſtar puerorum promiſſis? nolo, volo: volo, nolo rurſum: cape, cedo: quod modo probatum & fixum erat, ſtatim improbatum eſt.* Ch. *Quo modo, aut à quibus iſtud inaudivit, & ſcire potuit?* De. *Ignoro: unum ſcio, nulli hominum me hoc ſecreti detexiſſe.* Ch. *Iſtud, ita Dii mihi faveant, prodigii inſtar eſt.* Ph. *Injeci ſcrupulum hominibus.* De. *Hoccine fiet, ut à nobis hanc ingentem ſummam pecuniæ extorqueat? mori, per Herculem, omninò, potius eſt. Oſtende ergo te animoſum, & fortem, ſicut virum decet. Cernis culpam tuam in vulgus delatam eſſe, & manifeſtatam; neque te eam uxori tuæ occultare jam poſſe: nunc illud commodius, & validius erit ad placandam Nauſiſtratam, ſi illi referamus noſmet ipſi, quod alii ei nunciaturi ſunt. hoc pacto etiam de hoc flagitioſo, & omni ſcelere contaminato, noſtro arbitrio ultionem ſumere poterimus.* Ph. *At, at, niſi ſaluti meæ caveo, in eâ difficultate involvendus & implicandus ſum, ut inde ægre me expediam: Hi tanquam gladiatores adverſi in me tendunt, audaci & pertinaci ad exitium meum animo.* Ch. *At metuo ut Nauſiſtrata mitigari & ſedari poſſit.* De. *Securus eſto: ego vos in concordiam reducam, & in gratiam reconciliabo: hoc confiſus, quòd hæc mulier è vivis abiit, ex quâ hanc virginem ſuſcepiſti.* Ph. *Itane vos igitur erga me geritis? Satis me callide adorimini ſcilicet: Per Herculem, Demipho, non eſt utile iſti Chremeti nec commodum, quod me irritaſti. At tu vero, Chreme, poſtquam peregre in Lemno agens libidini tuæ ſatisfeceris, nec te quidquam puduerit fœminæ uni ex primariis novo modo facere injuriam; nunc venias purgatum precibus flagitia tua? Talibus ego illam dictis ita inflammatam ira in te reddam, ut ne reſtinguas, etiam ſi totus lacbrymis liqueſactus ſtillatim fluas.* De. *Malum, quod Dii, Deæque omnes à nobis avertant, & in iſtum vertant.*

Tantane affectum hominem quemquam eſſe audacia?
Non hoc publicitùs ſcelus hinc deportarier
In ſolas terras? *Ch.* in id redactus ſum loci,
Ut neſciam prorſus, quid agam cum illo. *De.* ego ſcio:
In jus eamus. *Ph.* in jus? huc, ſi quid lubet.
De. Aſſequere, ac retine, dum huc ego ſervos evoco.
Ch. Enim ſolus nequeo: accurre huc. *Ph.* una injuria eſt
Tecum. *Ch.* lege agito ergo. *Ph.* altera eſt tecum, Chreme.
De. Rape hunc. *Ph.* itane agitis? enimverò voce eſt opus:
Nauſiſtrata, exi. *Ch.* os opprime. *De.* impurum vide,
Quantum valet. *Ph.* Nauſiſtrata, inquam. *Ch.* non taces?
Ph. Taceam? *De.* niſi ſequitur, pugnos in ventrem ingere.
Ph. Vel oculum exclude, eſt ubi vos ulciſcar probe.

An quiſquam tanta audacia prœditus inveniri poteſt? Nonne hæc peſtis, hîc ſceleſtus dignus eſt, qui publico decreto in extremas & deſertas terras amandetur? Ch. *In eo ſtatu ſitus ſum, ut ignorem omninò quomodo mihi agendum ſit cum illo.* De. *At ego non ignoro: In jus, ad prætorem eamus.* Ph. *In jus? in hanc Chremetis domum, ſi libet iſtud.* De. *Chreme, hunc aſſequere, & contendentem ad domum tuam retrahe, atque inhibe, dum ego huc ſervos accieo.* Ch. *Huc accurre; nam ſolus ego hunc retinere non poſſum.* Ph. *Una mihi tecum injuriæ actio eſt, pro contumelia quam mihi facis, Demipho.* Ch. *Lege age igitur.* Ph. *Altera eſt tecum, Chreme.* De. *Rape hunc in jus renitentem.* Ph. *Itane male mecum agitis? certe opus eſt ut clamitem: Nauſiſtrata, foras egredere.* Ch. *Occlude os illi.* De. *Vide quantum roboris & virium flagitioſus habet.* Ph. *Nauſiſtrata, inquam, te voco.* Ch. *Non taces?* Ph. *Cur taceam?* De. *Niſi ſequitur, pugnis huic ventrem tunde.* Ph. *Vel oculum exſculpe, eſt mihi occaſio & facultas vos ulciſcendi probe.*

ACTUS V. SCENA VIII.

Nauſiſtrata. Chremes. Phormio. Demipho.

Na. QUIS nominat me? *Ch.* hem! *Na.* quid iſtuc turbæ eſt, obſecro,
Mi vir? *Ph.* hem? quid nunc obticuiſti? *Na.* quis hic homo eſt?
Non mihi reſpondes? *Ph.* hiccine ut tibi reſpondeat,
Qui hercle, ubi ſit, neſcit? *Ch.* cave iſti quidquam creduas.
Ph. Adi: tange: ſi non totus friget, me eneca.
Ch. Nihil eſt. *Na.* quid ergo eſt? quid iſtic narrat? *Ph.* jam ſcies;
Auſculta. *Ch.* pergin' credere? *Na.* quid ego, obſecro,
Huic credam, qui nihil dixit? *Ph.* delirat miſer

Na. *Quis me vocat?* Ch. *Hem!* Na. *Quis iſte tumultus? quæ rixa? quæſo, mi vir, dicito.* Ph. *Hem, quid nunc obmutuiſti?* Na. *Quis hîc homo eſt? nihil reſpondes?* Ph. *Quomodo tibi reſpondeat iſte, qui per Herculem ita attonitus eſt, ut in quo loco ſtat, non cognoſcat?* Ch. *Vide ne iſti quidquam credas.* Ph. *Accede ad illum: tange: ſi non totus frigore riget, nihil cauſæ dico, quin me occidas.* Ch. *Nihil eſt.* Na. *Quid ergo eſt? quid iſte recitat?* Ph. *Jam diſces: attente me audi.* Ch. *Perſiſtiſne, uxor, iſti credere?* Na. *Quid ego, cedo, huic credam, qui nondum ullum verbum loquutus eſt?* Ph. *Mente errat & inſanit præ metu.*

Timore. *Na.* non pol temere eſt, quod tu tam times.
Ch. Egon' timeo? *Ph.* recte ſane: quando nihil times,
Et hoc nihil eſt, quod dico ego, tu narra. *De.* ſcelus!
Tibi narret? *Ph.* eho tu, factum eſt abs te ſedulo
Pro fratre. *Na.* mi vir, non mihi narras? *Ch.* at. *Na.* quid, at?
Ch. Non opus eſt dicto. *Ph.* tibi quidem: at ſcito huic opus eſt.
In Lemno. *Ch.* hem! quid ais? *De.* non taces? *Ph.* clam te. *Ch.* hei mihi!
Ph. Uxorem duxit. *Na.* mi homo, Dî melius duint.
Ph. Sic factum eſt. *Na.* perii miſera! *Ph.* & inde filiam
Suſcepit jam unam, dum tu dormis. *Ch.* quid agimus?
Na. Prô Dî immortales! facinus indignum, & malum!
Ph. Hoc actum eſt. *Na.* an quidquam hodie eſt factum indignius?
Qui mihi, ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.
Demipho, te appello; nam me cum hoc ipſo diſtædet loqui.
Hæccine erant itiones crebræ, & manſiones diutinæ
Lemni? hæccine erat, quæ noſtros fructus minuebat, vilitas?
De. Ego, Nauſiſtrata, eſſe in hac re culpam meritum non nego;
Sed eam, quæ ſit ignoſcenda. *Ph.* *verba fiunt mortuo.*
De. Nam neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam

Na. *Per Pollucem non ſine cauſſa eſt, quod tantum metuis.* Ch. *Egone metuo?* Ph. *Recte ſane: quando ergo nihil metuis, nihilque eſſe dicis, quod ego illi mox dicturus ſum, tu ipſemet illi recenſe.* De. *Sceleſte, ex tua voluntate ille recenſeat?* Ph. *Ehò tu, egregie & ſtrenue te geſſiſti in defendendo fratre, dum me offendis.* Na. *Mi vir, ecquid mihi recitas, quod hic ait?* Ch. *At.* Na. *Quid, at?* Ch. *Non opus eſt hoc referre.* Ph. *Tibi quidem non opus eſt, ut referatur; ſed opus eſt, ut illa reſciat. In Lemno cum eſſet.* Ch. *Hem! quid ais?* De. *An non taces?* Ph. *Te ignara & inſcia.* Ch. *Hei mihi!* Ph. *Uxorem duxit.* Na. *Mi homo, ſpero non ita eſſe, ut ait: Dii melius eſſe velint.* Ph. *Sic factum eſt.* Na. *Perii miſera!* Ph. *Et ex ea genuit jam unam filiam, dum tu ſecura es & ſola dormis.* Ch. *Heu quid agam?* Na. *Proh Dii immortales, facinus flagitioſum & perniecioſum!* Ph. *Tamen hoc factum eſt.* Na. *An quidquam hoc tempore factum eſt turpius, magis ignominioſum, ac probroſum ab homine ullo? Nampe cum ad uxores accedunt, tum mihi fiunt debiles & infirmi ſenes. Demipho, te alloquor; nam me cum iſto ſermonem conferre nimium tædet, & faſtidioſum eſt. Hæne erant ideo frequentes profectiones, & diuturnæ Lemni commorationes? hæcne erat vilitas annonæ, quam dictitabat minuere pretia fructuum noſtrorum?* De. *Ego, Nauſiſtrata, non inficior culpam in hac re à Chremete merito ejus admiſſam eſſe; ſed talem, quæ ſit condonanda ex omnium ſententia.* Ph. *Hæc verba in gratiam Chremetis, ad placandam Nauſiſtratam facere, eſt mortuo verba facere.* De. *Nam neque id fecit, quod te negligeret, neque quod te odio haberet: ſed vino captus fere ſunt anni quindecim, cum mulierculam*

Annotationes.

11 *Scelus.*] Id eſt, ſceleſtum

16 *Duint.*] Id eſt, dent.

Eam

Eam compreſſit unde hæc nata eſt, neque poſtilla unquam attigit.
Ea mortem obiit: è medio abiit, qui fuit in re hac ſcrupulus.
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua ſunt, æquo animo hoc feras.
Na. Quid ego æquo animo? cupio miſera in hac re jam defungier.
Sed quid ſperem? ætate porro minus peccaturum putem?
Jam tum erat ſenex, ſenectus ſi verecundos facit.
An mea forma atque ætas nunc magis expetenda eſt, Demipho?
Quid mihi hic affers, quamobrem expectem, aut ſperem porro non fore?
Ph. Exequias Chremeti, quibus eſt commodum, ire jam tempus eſt.
Sic dabo: age nunc, Phormionem, qui volet, laceſſito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic eſt, infortunio.
Redeat ſane in gratiam: jam ſupplicii ſatis eſt mihi
Habet hæc, ei quod, dum vivat, uſque ad aurem obganniat.
Na. At meo merito credo: quid ego nunc commemorem, Demipho,
Singulatim, qualis ego in iſtum fuerim? *De.* novi æque omnia
Tecum. *Na.* merito hoc meo videtur factum? *De.* minime gentium:
Verum, quando jam accuſando fieri infectum non poteſt,
Ignoſce: orat; confitetur; purgat: quid vis amplus?
Ph. Enimvero, prius quam hæc dat veniam, mihi proſpiciam & Phædriæ.

gravidam fecit unde hæc virgo genita eſt, neque poſteà unquam cum illa rem habuit. eadem è vita deceſſit: morte ſublata eſt; quæ ſi viveret difficultates & diſſidia afferre poſſet. Quapropter te obſecro, quæ tua eſt ſolita benignitas & facilitas, ut hoc etiam patienter feras. Na. *Quid? me patienter id ferre? utinam in hac tam atroci injuria, omnibus defuncta eſſem, & libera in poſterum; ut deſineret, & finem faceret Chremes mihi moleſtias exhibere; ſed quid melius expectem ab illo? An propter ætatem minus eum libidini deditum iri opinor? At jam tum erat ſenex; ſi quidem ſenectus homines à peccando abſterrere per verecundiam debet. An mea pulchritudo atque ætas præſens magis quam antea eum alliciet in amorem, Demipho? quid mihi proponis, quamobrem expectem eum ulteriùs ad libidinem non rediturum?* Ph. *Exequias funeris Chremetis proſequi ſi quibus vacat, jam tempus eſt celebrare. Sic dabo exercitum, & opprobriis expoſitum: Age, age nunc, ſi cui libeat, Phormionem irritato: faciam ut tali, atque hic, augeatur ærumna, & calamitate. reconcilietur ſane nunc in gratiam: jam ſatis hæc ultio mihi ſufficit: habet à me hæc Nauſiſtrata quod ei, dum ſtabit in vita, ad aurem occinat & obmurmuret.* Na. *An ita fortaſſe de eo merueram, ut ſic mecum ageret!, credo vero. Quid nunc ego minutatim tibi narrem, qualem ego erga eum me geſſerim?* De. *Probe id ſcio tecum pariter.* Na. *An tibi videor digna fuiſſe hac contumelia?* De. *Minime omnium: verum cùm hæc illius culpa criminationibus, & increpationibus infecta reddi non poteſt, condona illi: obſecrat, confitetur ſe deliquiſſe, poſtulat ut ſuam purgationem, & ſatisfactionem accipias: quid exigis amplius?* Ph. *Equidem, priuſquam hæc ſe ignoſcere marito culpam pronunciet, mihi præcavendum & Phædriæ.*

ANNOTATIONES.

37 *Exequias ire.*] Quemadmodum dicimus *ire inficias*, pro inficiari, ſic *ire exequias* antiqui dicebant. Hac formula exequiæ indicebantur; L. Titius vixit: L. Titio exequias ire quoi (pro cui) commodum eſt jam tempus eſt: ollus (pro ille) effertur.

39 *Mactatum infortunio.*] *Macto* verbum eſt ſumptum à ſacris. Dictum putant, quaſi *magis aucto*, id eſt, augeo; nam priuſquam victimam immolarent, thus, aut vinum ſuper eam fundebant; unde mactam illam dicebant, quaſi magis auctam. Mactare morte, ſupplico, damno, infortunio dicitur per metaphoram.

Heus,

Heus, Nauſiſtrata, prius quam huic reſpondes temere, audi. *Na.* quid eſt?
Ph. Ego minas triginta ab iſto per fallaciam abſtuli.
Eas dedi tuo gnato. is pro ſua amica lenoni dedit.
Ch. Hem, quid ais? *Na.* adeon' indignum tibi videtur, filius
Homo adoleſcens unam ſi habet amicam, tu uxores duas?
Nil pudere? quo ore illum objurgabis? reſponde mihi.
De. Faciet, ut voles. *Na.* imo ut meam jam ſcias ſententiam:
Neque ego ignoſco; neque promitto quidquam; neque reſpondeo,
Prius quam gnatum video. ejus judicio permitto omnia. is
Quod jubebit, faciam. *Ph.* mulier ſapiens es, Nauſiſtrata.
Na. Satin' id eſt tibi? *Ph.* imo vero pulcre diſcedo & probe,
Et præter ſpem. *Na.* tu tuum nomen dic quod eſt. *Ph.* mihin? Phormio;
Veſtræ familliæ hercle amicus, & tuo ſummus Phædriæ.
Na. Phormio, at ego æcaſtor poſthac tibi quod potero, & quæ voles,
Faciamque & dicam. *Ph.* benigne dicis. *Na.* pol meritum eſt tuum.
Ph. Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nauſiſtrata,
Et quod tuo viro oculi doleant? *Na.* cupio. *Ph.* me ad cœnam voca.
Na. Pol vero voco. *De.* eamus intro hinc. *Ch.* fiat: ſed ubi eſt Phædria,
Judex noſter? *Ph.* jam hic faxo aderit. Ω Vos valete, & plaudite.

Calliopius recenſui.

Heus, Nauſiſtrata, priuſquam huic ſubitò incogitans reſpondeas, audi me. Na. *Quid eſt?* Ph. *Ego minas triginta per dolum à marito tuo expiſcatus ſum. eas dedi tuo filio. is pro ſua amica lenoni dedit.* Ch. *Hem, quid ais?* Na. *Adeone hoc malefactum, & grave delictum putas, ſi filius adoleſcens habet unam amicam, cum tu uxores duas habeas? nihil te pudet? quâ fronte illum culpæ argues? Reſponde mihi.* De. *Faciet ut tibi libuerit.* Na. *Imò jam ut non ignores quid conſtituerim facere: neque ego veniam do; neque ullo promiſſo me obligo; neque reſponſo quidquam aſſevero, priuſquam filium meum videro eum arbitrum omnium controverſiarum facio. quod judicabit ratum habebo & confirmabo.* Ph. *Sapis, Nauſiſtrata, & recte cenſes.* Na. *Satiſne id tibi hoc eſt, atque ex æquitate conſtitutum?* Ph. *Imo vero egregie, & abunde, ſupraque omnem ſpem ſatis factum eſt; itaque lætus & contentus hinc abeo.* Na. *Tu vero dic mihi, quod tibi nomen eſt?* Ph. *Mihine? Phormio nomen eſt, familiæ veſtræ quidem amicus, & tuo filio Phædriæ amiciſſimus.* Na. *At ego, Phormio, per Caſtorem poſthac, tui cauſa, quoad ejus potero, & quæ petes, faciamque & dicam.* Ph. *Prolixe & liberaliter loqueris.* Na. *Per Pollucem ad hoc meritum tuum me adducit.* Ph. *Viſne primùm hodie facere, quod mihi pergratum erit, & oculis mariti tui moleſtum atque ægrum?* Na. *cupio.* Ph. *Ad cœnam me invita.* Na. *Per Pollucem ſane te invito.* De. *Hinc intro eamus.* Ch. *Ita fiat: ſed ubi eſt Phædria arbiter, & judex noſter?* Ph. *Mox efficiam ut præſto ſit. Vos valete, & plaudite.*

Calliopius recenſui.

P. TERENTII

CARTHAGINIENSIS AFRI

HECYRA.

Acta ludis Romanis Julio Cæſare, Cn. Cornelio Dolabella Ædilibus Curulibus. Non eſt peracta tota. Modos fecit Flaccus Claudii tibiis paribus: Cn. Octavio, T. Manlio Conſulibus. Relata eſt iterum ludis funebribris, Relata eſt tertiò, Q. Fulvio, L. Marcio ædilibus curulibus.

Explicatio hujus didaſcaliæ (ita dicitur præmonitio docens aliquid) petenda eſt ab explicatione ſuperiorum.

PERSONÆ HECYRÆ.

BACCHIS, meretrix. A Baccho.
LACHES, ab ἔλαχον, id eſt, ſortitus ſum.
MYRRHINA, à μυῤῥίνη, myrtus.
PAMPHILUS, à πᾶς & φίλος, omnibus charus.
PARMENO, παρὰ τῷ δεσπότῃ μένων, apud dominum manens.
PHIDIPPUS, à φειδὼ, parſimonia, & ἵππος, equus.
PHILOTIS, à φιλότης, amicitia.
PHILUMENA, quaſi φιλȣμένη, amata.
SOSIA, à σώζεσθαι, ſervari, quòd ſervi ſervantur in bello.
SOSTRATA, à σώζειν, ſervare: & ϛρατος, exercitus.
SYRA, à natione.

ARGU-

ARGUMENTUM.

PAMPHILUS Lachetis & Soſtratæ filius, cum noctu ad Bacchidem meretricem iret temulentus, Philunenam Phidippi & Myrrhinæ filiam in via per vim compreſſit, & detracto ei annulo, per tenebras effugit, ſic ut neuter alterum cognoſceret. Paulò pòſt eadem Philumena, quæ ex ipſo erat gravida, uxor ei datur; ſed propter Bacchidem, quam deperibat, duobus menſibus ne quidem eam attigit. Cum autem Bacchis irata propter ejus nuptias, minus quam ſolebat, obſequens eſſet, eam reliquit, & ingentem uxoris amorem concepit. Interea accidit ut iter Pamphilo in Imbrum eſſet, unde cum poſt aliquod tempus reverteretur, ita ſors tulit, ut quo die Athenas appuliſſet, Philumena partu levaretur; itaque videndi eam cupidus, ſubitò ad eam ingreſſus eſt, ſed & peperiſſe eam deprehendit: cum autem ab ea ſeceſſiſſet, nullam afferens cauſam, Laches ſuſpicatus eſt eum adhuc Bacchidis amore impeditum, ea de cauſa ab uxore abhorrere: accerſitam igitur Bacchidem objurgat; ea cum ſe purgaret, annulum habebat in digito, quem olim Philumenæ ereptum ſibi dederat Pamphilus. Is annulus effecit, ut vitiatam eſſe ab ipſo Pamphilo Philumenam cognoſceretur. Lætus Pamphilus & uxorem & filium accipit.

C. SULPITII APOLLINARIS PERIOCHA.

UXorem duxit Pamphilus Philumenam;
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Ejuſque per vim quem detraxit annulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ.
Dein profectus in Imbrum eſt: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id ſciat ſocrus,
Ut ægram ad ſe transfert: revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incuſat Bacchidis
Amorem; dum ſe purgat Bacchis, annulum
Mater vitiatæ forte agnoſcit Myrrhina.
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

Pamphilus, Lachetis & Soſtratæ filius, accepit in uxorem Philumenam, Phidippi & Myrrhinæ filiam; quam quondam ignotam compreſſit in via, & cujus annulum, quem eripuit ei, donaverat Bacchidi meretrici, quam amabat. Deinde in Imbrum inſulam navigavit, nuptam uxorem Bacchidis amore captus non attigit. Hanc Myrrhina mater cum ſciret prægnantem eſſe, ægrotam eſſe ſimulans ex ædibus Lachetis ad ſe ducit, ne ſocrus Soſtrata eam eſſe gravidam cognoſcat: redit ex Imbro inſula Pamphilus, deprehendit uxorem peperiſſe, & rem occultat, uxorem tamen, ignorans eam ex ſe peperiſſe, recipere recuſat. Pater ejus Laches culpam confert in Bacchidem: dum ſe excuſat Bacchis, forte accidit ut Myrrhina annulum agnoſceret, quem gerebat filia, cum ſtuprum ei illatum fuit. Uxorem cum filio recipit Pamphilus.

PROLOGUS.

HEcyra eſt huic nomen fabulæ: hæc cum data
Eſt nova, novum intervenit vitium & calamitas,
Ut neque ſpectari, neque cognoſci potuerit:
Ita populus ſtudio ſtupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc hæc plane eſt pro nova:
Et is, qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum poſſet vendere.
Alias cognoſtis ejus: quæſo hanc noſcite.

Hecyra nominatur hæc fabula: tunc cum nova exhibita eſt, fortuito vitio & calamitate factum eſt, ut neque ſpectari, neque cognoſci potuerit vel ex ſcenæ apparatu, vel ex perſonarum actione: ita populus ſtupens admiratione funambuli, in eo ſpectando animo defixus fuerat. nunc hæc fabula Hecyræ tanquam nova datur, ut quæ acta non fuit: & poëta, qui hanc fecit, noluit poſt ſpectaculum funambuli, denuò eam introducere in ſcenam, ut iterum pro nova eam hiſtrionibus venderet. Alias poëtæ fabulas notas habetis, hanc precor ut noſcatis: attente ſpectate.

ALTER PROLOGUS.

ORator ad vos venio ornatu prologi:
Sinite exorator ſim; eodem ut jure uti ſenem
Liceat, quo jure ſum uſus adoleſcentior;
Novas qui exactas feci ut inveteraſcerent;
Ne cum poëta ſcriptura evaneſceret.
In his, quas primum Cæcilii didici novas,
Partim ſum earum exactus; partim vix ſteti.
Quia ſciebam dubiam fortunam eſſe ſcenicam,
Spe incerta certum mihi laborem ſuſtuli.
Eaſdem agere cœpi, ut ab eodem alias diſcerem
Novas ſtudioſe, ne illum ab ſtudio abducerem.
Perfeci ut ſpectarentur: ubi ſunt cognitæ,
Placitæ ſunt: ita poëtam reſtitui in locum,
Prope jam remotum injuria advorſariûm
Ab ſtudio, atque ab labore, atque arte muſica.
Quod ſi ſcripturam ſpreviſſem in præſentia, &
In deterrendo voluiſſem operam ſumere,
Ut in otio eſſet, potius quàm in negotio;
Deterruiſſem facile, ne alias ſcriberet.
Nunc quid petam, mea cauſſa, æquo animo attendite.

Orator legatus à grege hiſtrionum ad vos, ſpectatores, venio in veſtitu prologi: per vos liceat mihi exoratorem eſſe impetrando ea, quæ poſtulo; permitte mihi Lucio Ambivio actori comico uti eadem facultate, nunc cum ſenex ſum, quâ uti mihi licuit, cum adoleſcens fui; qui feci ut comœdiæ novæ Cæcilii poëtæ, licet expulſæ viverent, & ad vetuſtatem pervenirent ſæpius deinceps actæ, & probatæ; ne cum poëta poëma caducum fieret, & periret. In Cæcilii comœdiis, quas novas primùm recitavi, partim eas agens ſum rejectus; partim vix potui fabulam peragere. Quoniam verò videbam fortunam ſcenæ ancipitem eſſe, & periculoſam; ideo in ſpe incerta certum laborem ſubii. eaſdem Cæcilii comœdias, quæ excluſæ fuerant, agendas ſuſcepi, ut alias ejuſdem novas recitandas diſcerem accurate: effecique ut populus eas ſpectaret, probaretque; ne ille deterritus à ſtudio ſcribendi fabulas abſtraheretur: ubi ſpectatæ ſunt, & intellectæ, gratæ & acceptæ populo fuerunt: ita poëtam Cæcilium in priſtinum ſtatum, & æſtimationem reduxi, qui pene rejectus & repulſus fuerat, iniquitate inimicorum abs ſtudio, induſtria, atque arte poëtica. Quod ſi Cæcilii fabulas excluſas à ſcena agere iterum neglexiſſem, tunc cum primum editæ fuerunt, & in dehortando eum à labore, ut in quiete potius ageret, quam in tanto labore ſtudii; facili negotio eum ab aliis comœdiis faciendis avertiſſem. Nunc quid poſtulem, rogo vos ut mei gratia, favente & placido animo advertatis.

ANNOTATIONES.

1 *Hecyra.*] Ἑκυρὰ, ſignificat *ſocrum.*

2 *Novum intervenit vitium.*] Vitio creati dicuntur Conſules & Magiſtratus, ſi cœptis comitiis, tonitru ſuperveniſſet, ſi quis morbo Herculeo correptus concidiſſet, aut ſi alia legitima omiſſa fuiſſent: nam comitia his caſibus dirimenda erant: aliter tota actio vitioſa, & inauſpicata cenſebatur.

Hecyram

Hecyram ad vos refero, quam mihi per ſilentium
Nunquam agere licitum eſt, ita eam oppreſſit calamitas.
Eam calamitatem voſtra intelligentia
Sedabit, ſi erit adjutrix noſtræ induſtriæ.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem acceſſit expectatio :
Comitum conventus, ſtrepitus, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
Vetere in nova cœpi uti conſuetudine,
In experiundo ut eſſem : refero denuo ;
Primo actu placeo. cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores : populus convolat :
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Ego interea meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla eſt : otium & ſilentium eſt.
Agendi tempus mihi datum eſt : vobis datur
Poteſtas condecorandi ludos ſcenicos.
Nolite ſinere per vos artem muſicam
Recidere ad paucos : facite, ut veſtra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix adjutrixque ſit.
Si nunquam avare ſtatui pretium arti meæ,
Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maxumum,
Quam maxume ſervire veſtris commodis ;
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium ſuum, & ſe in voſtram commiſit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea cauſſa cauſſam hanc accipite, & ſilentium
Date, ut libeat ſcribere aliis, mihique ut diſcere
Novas expediat, poſthac pretio emptas meo.

Hecyram comœdiam in ſcenam reduco, quam mihi exhibere cum favente ſilentio nunquam cenceſſum eſt ; tantum eam obruit infortunium. Iſtud infortunium veſtra prudentia, & ad eam comœdiam cognoſcendam attentio placabit, ſi noſtræ diligentiæ opem afferat. Simul atque eam coram populo recitare cœpi, pugiles gloriæ cupidi, populus magna expectatione & ingenti ſtudio concitatus ſpectandi funambuli, concurſus eorum qui in noſtro ſunt comitatu, tumultus, vociferatio mulierum, me coëgerunt egredi, ante completam fabulæ actionem, extra theatrum. Cœpi uti antiqua conſuetudine, quâ uſus fui in Cæcilii fabulis, in nova Terentii comœdiâ Hecyra, ut in periculo faciendo inſiſterem, & tentare perſeverarem : iterum Hecyram comœdiam introduco in theatrum : primo actu gratus ſum, & acceptus. quum interea ſermo ſpargitur exhibitum iri gladiatores : Fit ſubitus populi concurſus, turbæ excitantur, vociferantur, certant propter locum : ego interea, dum hæc fierent, non potui defendere locum in quo ipſe agebam. Nunc tumultatio nulla eſt, tranquillitas, & taciturnitas obſervantur, occaſio opportuna recitandi ab ædilibus mihi præbetur : vobis licet ludos theatrales, qui in ſcena aguntur, cohoneſtare favore ſilentii veſtri. Nolite committere, ut ars poëtica paucos artifices peritos habeat, & ad paucos perveniat : concedite mihi ſubſidium veſtrum & præſidium, dum enixè laboro in juvando poëtas eorumque ſtudio. Si nunquam avare arti n:eæ æſtimationem & indicationem feci, & mihi perſuaſi lucrum iſtud eſſe ampliſſimum, veſtris utilitatibus, & emolumentis atque oblectamentis inſervire : permittite me hoc à vobis precibus obtinere, ne eum deluſum improbi improbe ludibrio habeant, qui ſtudium & operam artis ſuæ mihi tuendam, & ſe fidei & favori veſtro protegendum dedit. Mei gratiâ, cauſam poëtæ Terentii ſuſcipite defendendam, & linguis favete, ut alii poëtæ quoque libenter ſtudeant componendis comœdiis, mihique conducat novas memoriæ mandare & addiſcere, quas pecuniæ meæ æſtimatione à poëta comparaverim.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

PHILOTIS. SYRA.

Ph. PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideleis evenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quam ſancte, ut quivis facile poſſit credere,
Nunquam illâ vivâ ducturum uxorem domum:
En! duxit. *Sy.* ergo propterea te ſedulò
Et moneo, & hortor, ne cujuſquam miſereat,
Quin ſpolies, mutiles, laceres, quemque nacta ſis.
Ph. Utin' eximium neminen habeam? *Sy.* neminem:
Nam nemo illorum quiſquam, ſcito, ad te venit,
Quin ita paret ſeſe, abs te ut blanditiis ſuis
Quam minimo pretio ſuam voluptatem expleat.
Hiſcine tu, amabo, non contra inſidiabere?
Ph. Tamen eandem pol eſſe omnibus, injurium eſt.
Sy. Injurium eſt autem ulciſci advorſarios?
Aut qua via captent te illi, eadem ipſos capi?
Eheu me miſeram! cur non aut iſtæc mihi
Ætas & forma eſt, aut tibi hæc ſententia?

Ph. Perquam raros aliquis inveniat, meretricibus amatores conſtantis fidei contingere, Pollucem teſtor, Syra. Etiam hic Pamphilus quoties jurejurando fidem obligabat Bacchidi, & religioſe promittebat (ut quilibet facile ſibi perſuaderet eum certa dicere) nunquam ſe ullam mulierem, dum illa viveret, in uxorem accepturum: ecce! accepit tamen. Sy. Propterea igitur te commonefacio, & adhortor, ne cujuſvis amatoris miſeratio te moveat, quominus eum omnibus opibus exuas, diminuas, dilanies, quicumque ad te veniet. Ph. Mihine ſuades ne ullum mihi ſeligam præcipuum, dilectum mihi, cui ne quidem parcam? Sy. Aio neminem: nam ita habeto, nullus ex illis te adit, quin ita ſe diſponat, ut ſermonibus blandis libidinem ſuam ex te quam admodum modica mercede ſatiet. Talibuſne amatoribus tu viciſſim, rogo te, inſidias non tendes? Ph. Nihilominus iniquum eſt eandem ſe gerere erga omnes. Sy. An autem iniquum eſt punire inimicos? aut eadem arte, quâ te decipere ſtudent, eos decipi? Eheu me infortunatam! cur non tuæ ætatis, & pulchritudinis ego ſum; vel tu meæ ſententiæ non es?

ACTUS I. SCENA II.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

Pa. SEnex ſi quæret me, modo iſſe dicito
Ad portum, percontatum adventum Pamphili.
Audin', quid dicam, Scirte? ſi quæret me, uti
Tum dicas: ſi non quæret, nullus dixeris,
Alias ut uti poſſim cauſâ hac integrâ.
Sed videon' ego Philotium? unde hæc advenit?

Pa. Si ſenex Laches à te quæret ubi ſim, illi dicito modo me iviſſe ad portum, inquiſitum de reditu Pamphili ex Imbro inſula; advertiſne quid dicam, Scirte? Si quæret, inquam, ut tunc iſtud ei dicas: ſi verò non quæret, nihil quidquam ei dixeris, ut alio tempore hanc cauſam non prius dictam poſſim prætexere. Sed ecquid video Philotium? unde Athenas advenit?

Philotis,

Philotis, ſalve multum. *Ph.* ô ſalve, Parmeno.
Sy. Salve mecaſtor, Parmeno. *Pa.* & tu ædepol Syra,
Dic mihi, Philoti, ubi te oblectaſti tamdiu?
Ph. Minime me equidem oblectavi, quæ cum milite
Corinthum hinc ſum profecta inhumaniſſimo:
Biennium ibi perpetuum miſera illum tuli.
Pa. Ædepol te deſiderium Athenarum arbitror,
Philotium, cepiſſe ſæpe; & te tuum
Conſilium contempſiſſe. *Ph.* non dici poteſt
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi à milite,
Voſque hîc videndi; antiqua ut conſuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.
Nam illic haud licebat niſi præfinitò loqui
Quæ illi placerent. *Pa.* haud opinor commode
Finem ſtatuiſſe orationi militem.
Ph. Sed quid negotî hoc? modo quæ narravit mihi
Hîc intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille hac vivâ poſſet animum inducere
Uxorem habere. *Pa.* habere autem? *Ph.* eho tu, an non habet?
Pa. Habet: ſed firmæ hæ vereor ut ſint nuptiæ.
Ph. Ita Dî Deæque faxint, ſi in rem eſt Bacchidis.
Sed quî iſtuc credam ita eſſe? dic mihi, Parmeno.
Pa. Non eſt opus prolato: hoc percontarier
Deſiſte. *Ph.* nempe ea cauſſa, ut ne id fiat palam.
Ita me Dî amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, ſed tacita ut mecum gaudeam.
Ph. Nunquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. *Ph.* ah noli, Parmeno:
Quaſi tu non multo malis narrare hoc mihi,

Philotis, multum mibi ſalva ſis. Ph. *Salve tu quoque, Parmeno.* Sy. *Salve pol, mi Parmeno.* Pa. *Et tu ædepol, Syra. Dic mihi, Philoti, ubi tamdiu voluptati vacaſti?* Ph. *Minime certe voluptati vacavi, quæ hinc Athenis Corinthum profecta ſum cum milite immitiſſimo: Ibi per ſpatium continuum duorum annorum miſera illum paſſa ſum.* Pa. *Per ædem Pollucis, Philotium, opinor te ſæpe deſiderio Athenarum flagraſſe, & conſilium hinc diſcedendi improbaſſe.* Ph. *Verbis exprimi non poteſt, quanta cupiditas me tenebat in hanc urbem revertendi, diſcedendi à milite, atque aſpectu veſtro fruendi; ut ex vetuſta familiaritate celebrarem vobiſcum convivium, nullius voluntati ſubdita. Nam Corinthi non erat mihi facultas loquendi, niſi quæ grata eſſent militi, prout determinaſſet, & præſcripſiſſet.* Pa. *Non arbitror bene pro tua voluntate militem terminum & modum præfiniiſſe ſermonibus tuis, cùm vos loquaces ſitis.* Ph. *Sed quid rei eſt? qualia, & quanta retulit mihi hic intus Bacchis? Illud quod nunquam putavi futurum eſſe, ut Pamphilus poſſet adduci ut uxorem duceret, dum Bacchis vitam ageret.* Pa. *Quid? ais eum uxorem duxiſſe?* Ph. *Eho tu, reſponde; annon duxit?* Pa. *Duxit: ſed dubito an ſint ſtabiles hæ nuptiæ.* Ph. *Dii, Deæque faciant ne ſint ſtabiles, ſi id utile eſt Bacchidi. ſed quam ob cauſam, unde iſtud credam ita eſſe, ſcilicet has nuptias non eſſe firmas?* Pa. *Non opus eſt id declarare: deſine id curioſe inquirere.* Ph. *Nimirum ne id fiat manifeſtum, quare non ſint firmæ. Ita me Dii bene ament, non propter eam cauſam te interrogo, ut hoc publicem, ſed ut tacitam apud me voluptatem capiam, ut in ſinu gaudeam.* Pa. *Nunquam tam idonee & apte eloqueris ad perſuadendum, ut tergum meum in tutelam tuam dedam.* Ph. *Ah noli, Parmeno, dicere talia: quaſi tu non potius velis hoc mihi commemorare,*

ANNOTATIO.

11 *Corinthum.*] Achaiæ urbs in medio Iſthmi Peloponneſiaci ſita (Iſthmos autem Græci vocant anguſtias, quibus à peninſula ad continentem eſt aditus) ab ortu Saronicum; ab occaſu, Criſſæum ſinum habens, qui & Corinthiacus dicitur: duobus inclyta portubus. Cenchræ ab ortu portus imminet Ægeo mari: Lechææ Ionio ab occaſu: unde bimarem poetæ Corinthum dixerunt.

Quam

Quam ego, quæ percontor, ſcire. *Pa.* vera hæc prædicat:
Et mî illud vitium maximum eſt. ſi mihi fidem
Das te tacituram, dicam. *Ph.* ad ingenium redis.
Fidem do; loquere. *Pa.* auſculta. *Ph.* iſtic ſum. *Pa.* hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxime, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc communia omnium quæ ſunt patrum,
Seſe ſenem eſſe dicere, illum autem unicum;
Præſidium velle ſe ſenectuti ſuæ.
Ille ſe primò negare: ſed poſtquam acrius
Pater inſtat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' anne amori obſequeretur magis;
Tundendo atque odio denique effecit ſenex:
Deſpondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Uſque illud viſum eſt Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipſis nuptiis, poſtquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipſam Bacchidem,
Si adeſſet, credo ibi ejus commiſereſceret.
Ubicunque datum erat ſpatium ſolitudinis,
Ut conloqui mecum una poſſet: Parmeno,
Perii! quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre, Parmeno: perii miſer.
Ph. At te Dî Deæque perduint cum iſto odio, Laches.
Pa. Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum.
Nocte illa prima virginem non attigit:
Quæ conſecuta eſt nox, eam nihilo magis.
Ph. Quid ais? cum virgine unà adoleſcens cubuerit
Plus potus, ſeſe illac abſtinere ut potuerit?
Non veriſimile dicis: nec verum arbitror.
Pa. Credo ita videri tibi: nam nemo ad te venit,
Niſi cupiens tui: ille invitus illam duxerat.
Ph. Quid deinde fit? *Pa.* diebus ſane pauculis
Poſt, Pamphilus me ſolum ſeducit foras,
Narratque, ut virgo ab ſe integra etiam tum ſiet:
Seque antè, quàm eam uxorem duxiſſet domum,
Speraſſe, eas tolerare poſſe nuptias.

quam ego, quæ inquiram inaudire. Pa. *Verum hæc mulier dicit: & iſtud vitium mihi proprium eſt tacere non poſſe. ſi mihi promittis te celaturam, quod quæris id proferam.* Ph. *Ad naturam tuam garrulam & loquacem redis. Promitto me tacituram; narra.* Pa. *Audi attente.* Ph. *Parata ſum ad audiendum.* Pa. *Hanc Bacchidem Pamphilus tam vehementer tunc amabat, ut nunquam magis antea amaviſſet, cum pater Laches eum rogare cœpit, ut uxorem ducere velit: & eum commonefacere de his, quæ ab omnibus patribus ſolent proponi; ſeſe dicit ſenectutis onere premi, illum unicum, ſine patribus; velle ſibi in ſenectute eſſe levamen. Primò Pamphilus recuſabat accipere: verum poſtquam pater vehementius urget, fecit ut animi dubius eſſet, pudorine & reverentiæ patris, an amori Bacchidis amicæ ſe dederet; deinque crebris hortationibus impellendo, & odioſe flagitando ſenex effecit, quod volebat: ſtipulatus eſt ei in uxorem filiam hujus vicini proximi Phidippi Philumenam. Eò uſque ſponſalia non nimis moleſte tulit, quouſque in ipſo tempore nuptiarum, ubi videt eas mox celebrandas; ibi tandem ægritudine tantâ animi cruciatus fuit, ut ſi ipſa Bacchis præſens eſſet, non mediocri commiſeratione moveretur. In quocunque loco, ſeorſum ab aliis, ſolis nobis eſſe licebat, ut cogitationes ſuas mihi exponere verbis clam poſſet: Parmeno, perditus ſum, dicebat; quid ego feci aſſentiendo his ſponſalibus? in quod infortunium me præcipitem dedi? non potero tolerare iſtud malum, Parmeno: perditus ſum infelix.* Ph. *At te Dii, Deæque perdant, Laches, cum inſtanti tua & moleſta ſedulitate.* Pa. *Ut paucis verbis orationem abſolvam, Pamphilus uxorem ducit in domum paternam. Nocte illa prima Philumenam in toro non attigit: alteri ſequenti, ne magis quidem attigit.* Pa. *Quid ais? Adoleſcens ſolus cum una virgine plus ſolito potus cubuerit, & ab ejus tamem amplexibus abſtinere ſeſe ille potuerit? non verò conſentaneum & probabile ais neque id verum eſſe puto* Pa. *Credo te ita judicare: nemo enim te convenit, niſi cupidus amator: ille nolens eam uxorem ceperat.* Ph. *Quid deinde ſequutum fuit?* Ph. *Non ita multo poſt Pamphilus ſine teſtibus ſeorſum me ducit extra domum, atque narrat ut Philumenam non attigerit; ut, quod ad ſe pertinet, virgo etiam tum incorrupta permaneat: ſe, antequam eam accepiſſet uxorem, ſpem habuiſſe, ſe in his nuptiis perduraturum.*

Sed quam decrerim me non poſſe diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi à ſuis,
Neque honeſtum mihi, neque utile ipſi virgini eſt.
Ph. Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.
Pa. Hoc ego proferre, incommodum eſſe mihi arbitror :
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum eſt: ſed illam ſpero, ubi hoc cognoverit,
Non poſſe ſe mecum eſſe, abituram denique.
Ph. Quid interea? ibatne ad Bacchidem? *Pa.* quotide:
Sed, ut fit, poſtquam hunc alienum ab ſeſe videt,
Maligna multo & magis procax facta illicò eſt.
Ph. Non ædepol mirum. *Pa.* atqui ea res multo maxume
Disjunxit illum ab illa, poſtquam & ipſe ſe,
Et illam, & hanc quæ domi erat, cognovit ſatis,
Ad exemplum ambarum more earum æſtimans.
Hæc, ita uti liberali eſſe ingenio decet,
Pudens, modeſta, incommoda atque injurias
Viri omneis ferre, & tegere contumeliâs.
Hic animus partim uxoris miſericordia
Devictus, partim victus huju' injuriis,
Paulatim elapſu'ſt Bacchidi, atque huic tranſtulit
Amorem, poſtquam par ingenium nactus eſt.
Interea in Imbro moritur cognatus ſenex
Horunc; ea ad hos redibat lege hæreditas.
Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre hic uxorem: nam ſenex
Rus abdidit ſe; huc raro in urbem commeat.
Ph. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
Pa. Nunc audies. primum dies compluſculos
Bene conveniebat ſane inter eas: interim
Miris modis odiſſe cœpit Soſtratam;
Neque lites ullæ inter eas, poſtulatio

verum neque mihi decorum, neque virgini commodum & conducibile eſt, Parmeno, eam, quam conſtituerim brevi à me dimittere, deludi & fruſtra haberi, quo minus inviolatam & intactam eodem modo reddam, quomodo eam accepi à parentibus. Ph. *Religioſum & caſtum Pamphili ingenium refers.* Pa. *Hoc ego patri meo renunciare, amorem ſcilicet Bacchidis, non utile mihi eſſe puto, ne irritem eum: remitti autem virginem ad patrem ipſius, cui nullam culpam filiæ referre poſſis, faſtuoſum eſt: ſed ſpero Philumenam, ubi intellexerit ſe mecum verſari non poſſe, tandem diſceſſuram.* Ph. *Quid interea faciebat? ibatne ad amicam Bacchidem?* Pa. *Quotidie itabat: ſed ſicut fieri ſolet, poſtquam Bacchis Pamphilum ab alia poſſideri muliere, nec adhuc eſſe ſuum cognoſcit; difficilis, ſuberba, procax, & petulans eſſe cœpit.* Ph. *Per Pollucem non mirum, ſi talis facta eſt.* Pa. *At vero talis malignitas longe maxime illum ab illa ſegregavit, & avertit, poſtquam & ipſe ſeipſum, et mores proprios, et illam Bacchidem quàm mala eſſet, et quam uxor modeſta, diligentius conſideravit, et perſpexit, ambarum ingenium comparatione facta examinans: tunc animus ejus uxoris miſericordiâ partim conciliatus et allectus, partim coactus hujus Bacchidis contumeliâ, ſenſim ſe ei ſubduxit, et amorem ſuum in uxorem tranſtulit, poſtquam ingenium ſuo congruens et conforme reperit. Interea dum hæc geruntur, ſenex quidam ex eorum cognatione vita deceſſit in Imbro inſula, cujus legitimi erant hæredes: eò Pamphilum uxoris amore captum, pater nolentem ad eundem compulit. Hîc verò uxorem cum matre reliquit; nam ſenex ſerſum ab hominibus ſecedens rus ſe contulit; huc raro Athenas remeat.* Ph. *Quid huc uſque dixiſti, ex quo infirmas iſtas eſſe nuptias demonſtrares?* Pa. *Nunc audies. primò aliquot dies concorditer certe inter ſe vivebant Soſtrata et Philumena. repente hæc cœpit illam mirum in modum odio habere; neque tamen ulla jurgia inter eas erant, nullæ querelæ, et accuſationes.*

ANNOTATIONES.

96 *Interea in Imbro moritur.*] Imbrus maris Ægei Inſula eſt. Sophianus *Lembro* vocat.

103 *Interim miris modis odiſſe.*] Fallitur Parmeno, cum non odio ſocrus, ſed pudore, ſimultatem adverſus ſocrum Philumena ſimulavit.

Nunquam. *Ph.* Quid igitur? *Pa.* ſi quando ad eam acceſſerat
Confabulatum, fugere è conſpectu illicò;
Videri nolle: denique, ubi non quit pati,
Simulat ſe à matre accerſi ad rem divinam; abit.
Ubi illic eſt dies complureis, accerſi jubet:
Dixere cauſſam tunc neſcio quam. iterum jubet;
Nemo remiſit: poſtquam accerſunt ſæpius,
Ægram eſſe ſimulant mulierem: noſtra illico
It viſere ad eam: admiſit nemo: hoc ubi ſenex
Reſcivit, heri ea cauſſa rure huc advenit,
Patrem continuò convenit Philumenæ.
Quid egerint inter ſe, nondum etiam ſcio:
Niſi ſane curæ eſt, quorſum eventurum hoc ſiet.
Habes omnem rem: pergam quo cœpi iter.
Ph. Et quidem ego: nam conſtitui cum quodam hoſpite
Me eſſe illum conventuram. *Pa.* Dî vortant bene
Quod agas. *Ph.* vale. *Pa.* & tu bene vale, Philotium.

Ph. *Quid igitur fuit?* Pa. *Si quandoque Soſtrata convenerat Philumenam colloquendi causâ, continuò hæc ſe illius oculis ſubripiebat; nolebat eam intueri: denique ubi non poteſt ſocrum tolerare, fingit Philumena, ſe à matre Myrrhina vocari ad ſacrificium faciendum. Ubi multos dies illic moratur; Soſtrata eam advocari mandat: cauſantur neſcio quid. iterum advocatur; non remittitur: Poſtquam ſæpius eam accerſi vident, ægritudine et morbo fingunt mulierem detineri: noſtra hera Soſtrata ſtatim it eam viſum; nullus intrò duxit ad Philumenam. Hoc poſtquam ſenex Laches inaudivit, heri ob hanc cauſam è prædio huc remeavit, patrem continuò Philumenæ Phidippum adit. Quid rei inter eos actum ſit, adhuc ignoro: præterquam quod valde ſolicitus ſum & curo ſcire, quem eventum hæc res habitura ſit. Nunc accepiſti ex hac narratione, quod audire petiſti: Perſequar iter inceptum ad portum.* Ph. *Et ſane ego quoque; nam indixi cuidam amatori advenæ tempus, quò ad illum venirem.* Ph. *Dii velint bene evenire, feliciter cedere, quidquid actura ſis.* Ph. *Vale.* Pa. *Et tu quoque, Philotium.*

ANNOTATIO.

107 *Fugere è conſpectu.*] Utpote quæ caveret gravida intelligi.

ACTUS II. SCENA I.

LACHES. SOSTRATA.

PRô Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus eſt? quæ hæc conjuratio?
Ut omnes mulieres eadem æque ſtudeant, nolintque omnia;
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque adeo uno animo omnes ſocrus oderunt nurus: viris
Eſſe adverſus æque ſtudium eſt, ſimilis eſt pertinacia.
Id eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam: &

La. *Proh Deûm, atque hominum fidem! quale eſt hoc genus mulierum? qualis hæc eſt inter eas conſpiratio, & confœderatio? ut hæ omnes eaſdem res velint, & ſtudioſe pariter affectent; neque ulla inveniatur, quæ deflectat & recedat ab aliarum natura? adeo valde ſimili animo, omnes quotquot ſunt ſocrus odio nurus ſuas proſequuntur: viris adverſari ſimilis voluntas, & conatus, ſimilis pervicacia & mentis obſtinatio eſt. In eadem ſchola arbitror illas eruditas eſſe ad maleſaciendum:*

Ei ludo, ſi ullus eſt, magiſtram hanc eſſe ſatis certò ſcio.
So. Me miſeram, quæ nunc, quamobrem accuſer, neſcio. *La.* hem !
Tu neſcis ? *So.* non, ita me Dî bene ament, mi Laches,
Itaque unà inter nos agere ætatem liceat. *La.* Dî mala prohibeant.
So. Meque abs te immerito eſſe accuſatam, poſtmodum reſciſces. *La.* ſcio.
Tu immerito ? an quidquam pro iſtis factis dignum te dici poteſt,
Quæ me, & te, & familiam dedecoras ? filio luctum paras ?
Tum autem ex amicis inimici ut ſint nobis affines, facis ;
Qui illum decrerunt dignum, ſuos cui liberos committerent.
Tu ſola exorere, quæ perturbes hæc tuâ impudentiâ.
So. Egone ? *La.* tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.
An, quia ruri eſſé crebro ſoleo, neſcire arbitramini,
Quo quiſque pacto hîc vitam veſtrorum exigat ?
Multo melius hîc quæ fiunt, quam illic ubi ſum aſſidue, ſcio :
Ideo quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris.
Jampridem equidem audivi cepiſſe odium tui Philumenam :
Minimeque adeo mirum ; &, ni id feciſſet, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odiſſet domum :
Quod ſi ſciſſem, illa hîc maneret potius, tu hinc iſſes foras.
At vide, quàm immeritò ægritudo hæc oritur mì abs te, Soſtrata.
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei ſerviens ;
Sumptus voſtros, otiumque, ut noſtra res poſſet pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum, atque ætatem meam.

In hac ſchola, ſi uſquam ea eſt, magiſtram hanc Soſtratam uxorem meam eſſe minime dubito. So. *O me infelicem, quæ nunc ignoro, qua de cauſa nunc maritus me accuſet.* La. *Hem ! tu neſcis ?* So. *Non equidem, ita Dii mihi ſint propitii, mi conjunx ; nobiſque concedant una vitam ducere longiſſimam.* La. *Dii meliora velint, & mala avertant.* So. *Meque nullo meo merito à te accuſatam, poſthac cognoſces.* La. *Scio. Nullo tuo merito ? quæ me, quæ te, & familiam ignominiâ afficis ? & filio luctum, & mœrorem quæris ? quin etiam cauſa es, cur affinitate nobis juncti, ex amicis inimici nobis reddantur, qui filium noſtrum tanti duxerunt, ut ejus fidei ſuos liberos tuendos darent. tu ſola reperta es, quæ has perturbationes afferas pervicaciâ tuâ.* So. *Egone ?* La. *Tu, inquam, mulier, ipſa hæc facis, quæ me omnino ſaxum ſenſu privatum, non hominem eſſe arbitraris. An quia frequenter ruri ſum in prædio, idcirco ignorare putatis, quomodo ſinguli in urbe domi vitam traducatis ? Melius obſens ſcio, quæ hic fiunt in urbe, quam ea quæ fiunt ruri, ubi continue præſens ago : Ob eam cauſam, quod qualis vita veſtra domi agitur, talis fama & æſtimatio mea eſt ruri. Jamdudum auditione percepi Philumenam nurum noſtram concepiſſe odium tui : nec valde id mirandum eſt ; imo niſi ita feciſſet, majori admiratione eſſet dignum. Sed non in animum induxi, eam adeo commotam fuiſſe, ut etiam totam hanc familiam odio haberet : Quod ſi de hac re certior factus fuiſſem, illa in hac domo permaneret ; tu foras dimiſſa fuiſſes. Sed conſidera quam ſine cauſſa hæc animi moleſtia mihi ex te naſcitur, Soſtrata, rus in prædium ad habitandum me contuli, concedens vobis ut in urbe eſſetis, res faciendæ, & augendæ dans operam ; ut facultates noſtræ, quæ ſunt mediocres, ſufficerent veſtris ſumptibus, & vitæ otioſe ducendæ, labori incumbens plus æquo, & præter ætatem meam, quia ſum ſenex.*

Non te pro his curaſſe rebus, ne quid ægre eſſet mihi?
So. Non meâ operâ neque pol culpâ evenit. *La.* immo maxume.
Sola hic fuiſti: in te omnis hæret culpa ſolâ, Soſtrata.
Quæ hic erant, curares; cum ego vos ſolvi curis cæteris.
Cum puella anum ſuſcepiſſe inimicitias non pudet?
Illius dices culpa factum? *So.* haud equidem dico, mi Laches.
La. Gaudeo, ita me Dî ament, gnati cauſſâ: nam de te quidem,
Satis ſcio, peccando detrimenti nil fieri poteſt.
So. Quî ſcis, ac eâ cauſſâ, mi vir, me odiſſe aſſimulaverit,
Ut cum matre una plus eſſet? *La.* quid ais? non ſigni hoc ſat eſt,
Quod heri nemo voluit viſentem te ad eam intromittere?
So. Enim laſſam oppido tum aiebant: eò ad eam non admiſſa ſum.
La. Tuos eſſe illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror:
Et meritò adeò: nam voſtrarum nulla eſt, quin gnatum velit
Ducere uxorem; & quæ vobis placita conditio eſt, datur:
Ubi duxere impulſu voſtro, voſtro impulſu eaſdem exigunt.

nonne pro his meritis, ingenti cura ſtudere debuiſti, ne ulla moleſtia mihi exhiberitur? So. *Per Pollucem non meo ſtudio, neque culpa accidit.* La. *Imò maxime per te id factum eſt. ſola domi fuiſti, quæ familiam regeres: in te ſola omnis culpa ſita eſt, Soſtrata. Domeſticæ rei curam habere debuiſti? cum ego vos liberavi aliis ſolicitudinibus, & alimenta paro ex cultura agri. Nonne erubeſcis pudore, inimicitias te vetulam cum puella exercere? illius merito reſpondebis id eveniſſe?* So. *Non ſane dico culpâ factum puellæ, mi Laches.* La. *Filii mei gratiâ gaudeo, ita mihi Dii faveant, cum talem habeat uxorem, quam nec inimici accuſare poſſint: nam quod ad te attinet, quantumvis pecces, nihil damni inde eventurum ſatis certo ſcio.* So. *Quid ſi me idcirco, mi marite, odio perſequi præ ſe tulerit, ut cum matre ſua crebrius converſaretur?* La. *Quid dicis? nonne ſatis clarum indicium eſt, eam te vere, nec ſimulate odiſſe, quòd heſterna die nullus ex familia voluit te viſendi eam gratiâ venientem, intrò domum excipere?* So. *Certe non admiſſa ſum, quia tunc eam dicebant ægritudine animi languentem, & defatigatam eſſe.* La. *Magis opinor eam ægrotam eſſe propter moroſam tuam conſuetudinem, quam propter aliam cauſam; & meritò admodum: nam veſtrum nulla exiſtit, quæ non cupiat filium ſuum uxorem accipere; & quæ virgo vobis probata eſt, ea in matrimonium filio datur: poſtquam ducta eſt hortatu veſtro, veſtro hortatu divortio ejicitur.*

ACTUS II. SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

Ph. ETſi ſcio, Philumena, meum jus eſſe, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus faciam
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini advorſabor.

Ph. *Quamvis ſciam ego, Philumena, in mea poteſtate eſſe, te compellere ea facere, quæ tibi præcipiam: ego tamen patrio affectu coactus, nunc imperabo mihi, ut tibi obſequar, neque tuæ immoderatæ cupiditati reluctabor.*

La. Atque eccum Phidippum optume video: ex hoc jam ſcibo quid ſit.
Phidippe, eſſe ego meis omnibus ſcio me apprime obſequentem,
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod ſi tu idem faceres; magis in rem & noſtram, & voſtram id eſſet.
Nunc video in illarum poteſtate eſſe te. *Ph.* eja vero.
La. Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amiſti.
Haud ita decet, ſi perpetuam vis eſſe affinitatem hanc,
Celare te iras. ſi quid eſt peccatum à nobis, profer:
Aut ea refellendo, aut purgando vobis corrigemus,
Te judice ipſo. ſin ea eſt cauſſa retinendi apud vos,
Quia ægra eſt; te mî injuriam facere arbitror, Phidippe,
Si metuis, ſatis ut meæ domi curetur diligenter.
At, ita me Dî ament, haud tibi hoc concedo, etſi illi pater es,
Ut tu illam ſalvam magis velis, quàm ego: id adeò gnati cauſſa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam ſe ipſum, magni facere.
Neque adeo me clam eſt, quam eſſe eum graviter laturum credam,
Hoc ſi reſcierit: eò domum ſtudeo hæc prius, quam ille, ut redeat.
Ph. Laches, & diligentiam veſtram & benignitatem
Novi: &, quæ dicis, omnia eſſe ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere, illam ad vos redire ſtudeo,
Si facere poſſim ullo modo. *La.* quæ res te facere id prohibet?
Eho, nunquidnam accuſat virum? *Ph.* minime: nam poſtquam attendi
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, ſanĉte adjurat,
Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare.
Aliud fortaſſe alii vitii eſt; leni ego animo ſum natus:

La. *Ecce, hic Phidippus eſt; opportunè hunc reperio: ex eo jam ſciam, qui ſit, cur ejus filia à nobis diſceſſerit. Phidippe, quamvis me ſentio imprimis eſſe facilem erga omnes è mea familia; attamen non is ſum, qui nimia indulgentia praviores eos reddam. Quod ſi tu idem, atque ego, faceres, magis & mihi & tibi utile eſſet. Nunc perſpicio te uxoris, et filiæ poteſtati ſubjacere.* Ph. *Eja vero, perge expoſtulare.* La. *Heri te conveni filiæ tuæ cauſa: ut ad te incertus veni, æque me incertum dimiſiſti. Minime ita convenit, ſi cupis inter nos perſiſtere hanc affinitatem, occultare cauſas tuæ iracundiæ. ſi quod delictum fecimus, ediſſere nunc jam: aut id refutando, aut excuſando emendabimus, te ipſo judice exiſtente. ſin propterea retines filiam in tuis ædibus, quod ægritudine & morbo laborat; te in me injuriosè agere puto, Phidippe, ſi vereris ne non domi meæ ſedulò remedia ei & fómenta curentur. At, ita mihi Dii bene velint, in hoc tibi non cedo, quamvis illius pater ſis, ut illius ſalutem atque incolumitatem magis diligas, quam ego: id adeò volo filii mei gratia, quem ego perſpexi, illam non minus quam ſe ipſum magni æſtimare. Neque certe ignoro eum moleſte & ægre auditurum, uxorem ſuam à nobis receſſiſſe: hanc ob cauſam laboro omni ſtudio, ut Philumena prius ad ædes noſtras redeat, quam ille.* Ph. *Laches, & ſedulitatem veſtram, & benignitatem compertam habeo, & omnia quæ dicis, certa et vera eſſe mihi perſuadeo: etiam velim, hoc mihi credas; illa ut domum tuam revertatur, me operam dare, ſi ulla ratione id efficere valeam.* La. *Quæ res te hoc facere impedit? Eho, an illa alicujus culpæ virum ſuum arguit?* Ph. *Nullius: nam ubi rem diligentius conſideravi, & vi aggreſſus ſum eam, ut in tuam domum reverteretur, ipſa religioſe jurat, ſe non poſſe apud vos per abſentiam Pamphili permanere. Aliis hominibus aliud vitium à natura inſitum eſt; ego ſum mitis animo à natura præditus:*

Non

Non poſſum advorſari meis. *La.* hem, Soſtrata!
So. heu me miſeram!
La. Certumne eſt iſtud? *Ph.* nunc quidem, ut videtur: ſed nunquid vis?
Nam eſt, quod me tranſire ad forum jam oportet.
La. eo tecum una.

non poſſum repugnare voluntati meorum. La. *Hem, Soſtrata, tu mali tanti cauſa es.* So. *Eheu me infelicem!* La. *Certumne eſt iſtud, Philumenam non ad nos redituram eſſe, dum Pamphilus aberit?* Ph. *Nunc ſane, quantum poſſum proſpicere: ſed nunquid vis? nam aliquid cauſæ eſt, cur me ad forum citò ire oporteat.* La. *Illuc uſque te comitabor.*

ACTUS II. SCENA III.

Sostrata.

ÆDepol næ nos æque ſumus omnes inviſæ viris,
Propter paucas; quæ omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam, ita me ament Dî, quod me accuſat nunc vir, ſum extra noxiam.
Sed non facile eſt expurgatu: ita animum induxerunt, ſocrus
Omneis eſſe iniquas: haud pol me quidem: nam nunquam ſecus
Habui illam, ac ſi ex me eſſet nata: nec, quî hoc mî eveniat, ſcio:
Niſi pol filium multis modis jam exſpecto, ut redeat domum.

Ædepol, certe nos omnes mulieres ſumus pariter odioſæ viris, propter paucculas; per quas fit, ut omnes judicemur meruiſſe calamitates & infortunia. Nam, ita valeam, in eo quod mihi vir nunc imputat, culpæ expers ſum & innocua. Sed difficile eſt id, cujus me accuſat, defenſione repellere, & diluere: adeo viri ſibi perſuaſerunt omnes ſocrus nuribus eſſe infeſtas & injurias: non pol ego quidem talis ſum: nam nunquam aliter cum ea egi, ac ſi mea filia eſſet: nec unde hoc malum mihi oriatur intelligo; niſi quod mirum in modum expecto reditum filii Pamphili.

ACTUS III. SCENA I.

Pamphilus. Parmeno. Myrrhina.

Pam. NEmini ego plura acerba eſſe ex amore homini unquam oblata credo,
Quam mî: heu me infelicem! hanccine ego vitam parſi perdere?
Haccine ego cauſſa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præſtabilius, ubivis gentium ætatem agere,
Quam huc redire? atque hæc ita eſſe miſerum me reſciſcere?
Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis objectus eſt labos,
Omne quod eſt interea tempus, prius quam id reſcitum eſt, lucro eſt.

Pam. *Nulli hominum plures calamitates & moleſtias credo ab amore unquam allatas eſſe, quam mihi: hem me miſerum! tantane cura cavi, ne hanc vitam amitterem in itinere? An propter hanc cauſam tanta cupiditate deſiderabam redire domum? cum mihi ſatius fuiſſet in quolibet alio loco vitam traducere, quam in hanc urbem reverti? quam hæc mala videntem intelligere, quam ſim infortunatus? Nam nos omnes, quibus aliquo ex loco vel occaſione infortunium advenit, tempus quod intercedit, donec id cognoſcamus, in lucro ponimus.*

Hecyram ad vos refero, quam mihi per ſilentium
Nunquam agere licitum eſt, ita eam oppreſſit calamitas.
Eam calamitatem voſtra intelligentia
Sedabit, ſi erit adjutrix noſtræ induſtriæ.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem acceſſit expectatio:
Comitum conventus, ſtrepitus, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
Vetere in nova cœpi uti conſuetudine,
In experiundo ut eſſem: refero denuo;
Primo actu placeo. cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores: populus convolat:
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.
Ego interea meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla eſt: otium & ſilentium eſt.
Agendi tempus mihi datum eſt: vobis datur
Poteſtas condecorandi ludos ſcenicos.
Nolite ſinere per vos artem muſicam
Recidere ad paucos: facite, ut veſtra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix adjutrixque ſit.
Si nunquam avare ſtatui pretium arti meæ,
Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maxumum,
Quam maxume ſervire veſtris commodis;
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium ſuum, & ſe in voſtram commiſit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea cauſſa cauſſam hanc accipite, & ſilentium
Date, ut libeat ſcribere aliis, mihique ut diſcere
Novas expediat, poſthac pretio emptas meo.

Hecyram comœdiam in ſcenam reduco, quam mihi exhibere cum favente ſilentio nunquam conceſſum eſt; tantum eam obruit infortunium. Iſtud infortunium veſtra prudentia, & ad eam comœdiam cognoſcendam attentio placabit, ſi noſtræ diligentiæ opem afferat. Simul atque eam coram populo recitare cœpi, pugiles gloriæ cupidi, populus magna expectatione & ingenti ſtudio concitatus ſpectandi funambuli, concurſus eorum qui in noſtro ſunt comitatu, tumultus, vociferatio mulierum, me coëgerunt egredi, ante completam fabulæ actionem, extra theatrum. Cœpi uti antiqua conſuetudine, quâ uſus fui in Cæcilii fabulis, in nova Terentii comœdia Hecyra, ut in periculo faciendo inſiſterem, & tentare perſeverarem: iterum Hecyram comœdiam introduco in theatrum: primo actu gratus ſum, & acceptus. quum interea ſermo ſpargitur exhibitum iri gladiatores: Fit ſubitus populi concurſus, turbæ excitantur, vociferantur, certant propter locum: ego interea, dum hæc fierent, non potui defendere locum in quo ipſe agebam. Nunc tumultatio nulla eſt, tranquillitas, & taciturnitas obſervantur, occaſio opportuna recitandi ab ædilibus mihi præbetur: vobis licet ludos theatrales, qui in ſcena aguntur, cohoneſtare favore ſilentii veſtri. Nolite committere, ut ars poëtica paucos artifices peritos habeat, & ad paucos perveniat: concedite mihi ſubſidium veſtrum & præſidium, dum enixè laboro in juvando poëtas eorumque ſtudio. Si nunquam avare arti meæ æſtimationem & indicationem feci, & mihi perſuaſi lucrum iſtud eſſe ampliſſimum, veſtris utilitatibus, & emolumentis atque oblectamentis inſervire: permittite me hoc à vobis precibus obtinere, ne eum deluſum improbi improbe ludibrio habeant, qui ſtudium & operam artis ſuæ mihi tuendam, & ſe fidei & favori veſtro protegendum dedit. Mei gratiâ, cauſam poëtæ Terentii ſuſcipite defendendam, & linguis favete, ut alii poëtæ quoque libenter ſtudeant componendis comœdiis, mihique conducat novas memoriæ mandare & addiſcere, quas pecuniæ meæ æſtimatione à poëta comparaverim.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

PHILOTIS. SYRA.

Ph. PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideleis evenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quam ſanƈte, ut quivis facile poſſit credere,
Nunquam illâ vivâ duƈturum uxorem domum:
En! duxit. *Sy.* ergo propterea te ſedulò
Et moneo, & hortor, ne cujuſquam miſereat,
Quin ſpolies, mutiles, laceres, quemque naƈta ſis.
Ph. Utin' eximium neminen habeam? *Sy.* neminem:
Nam nemo illorum quiſquam, ſcito, ad te venit,
Quin ita paret ſeſe, abs te ut blanditiis ſuis
Quam minimo pretio ſuam voluptatem expleat.
Hiſcine tu, amabo, non contra inſidiabere?
Ph. Tamen eandem pol eſſe omnibus, injurium eſt.
Sy. Injurium eſt autem ulciſci advorſarios?
Aut qua via captent te illi, eadem ipſos capi?
Eheu me miſeram! cur non aut iſtæc mihi
Ætas & forma eſt, aut tibi hæc ſententia?

Ph. Perquam raros aliquis inveniat, meretricibus amatores conſtantis fidei contingere, Pollucem teſtor, Syra. Etiam hic Pamphilus quoties jurejurando fidem obligabat Bacchidi, & religioſe promittebat (ut quilibet facile ſibi perſuaderet eum certa dicere) nunquam ſe ullam mulierem, dum illa viveret, in uxorem accepturum: ecce! accepit tamen. Sy. Propterea igitur te commonefacio, & adhortor, ne cujuſvis amatoris miſeratio te moveat, quominus eum omnibus opibus exuas, diminuas, dilanies, quicumque ad te veniet. Ph. Mihine ſuades ne ullum mihi ſeligam præcipuum, dilectum mihi, cui ne quidem parcam? Sy. Aio neminem: nam ita habeto, nullus ex illis te adit, quin ita ſe diſponat, ut ſermonibus blandis libidinem ſuam ex te quam admodum modica mercede ſatiet. Talibuſne amatoribus tu viciſſim, rogo te, inſidias non tendes? Ph. Nihilominus iniquum eſt eandem ſe gerere erga omnes. Sy. An autem iniquum eſt punire inimicos? aut eadem arte, quâ te decipere ſtudent, eos decipi? Eheu me infortunatam! cur non tuæ ætatis, & pulchritudinis ego ſum; vel tu meæ ſententiæ non es?

ACTUS I. SCENA II.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

Pa. SEnex ſi quæret me, modo iſſe dicito
Ad portum, percontatum adventum Pamphili.
Audin', quid dicam, Scirte? ſi quæret me, uti
Tum dicas: ſi non quæret, nullus dixeris,
Alias ut uti poſſim cauſâ hac integrâ.
Sed videon' ego Philotium? unde hæc advenit?

Pa. Si ſenex Laches à te quæret ubi ſim, illi dicito modo me iviſſe ad portum, inquiſitum de reditu Pamphili ex Imbro inſula; advertiſne quid dicam, Scirte? Si quæret, inquam, ut tunc iſtud ei dicas: ſi verò non quæret, nihil quidquam ei dixeris, ut alio tempore hanc cauſam non prius dictam poſſim prætexere. Sed ecquid video Philotium? unde Athenas advenit?

Philotis, ſalve multum. *Ph.* ô ſalve, Parmeno.
Sy. Salve mecaſter, Parmeno. *Pa.* & tu ædepol, Syra,
Dic mihi, Philoti, ubi te oblectaſti tamdiu?
Ph. Minime me equidem oblectavi, quæ cum milite
Corinthum hinc ſum profecta inhumaniſſimo:
Biennium ibi perpetuum miſera illum tuli.
Pa. Ædepol te deſiderium Athenarum arbitror,
Philotium, cepiſſe ſæpe; & te tuum
Conſilium contempſiſſe. *Ph.* non dici poteſt
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi à milite,
Voſque hîc videndi; antiqua ut conſuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.
Nam illic haud licebat niſi præfinitò loqui
Quæ illi placerent. *Pa.* haud opinor commode
Finem ſtatuiſſe orationi militem.
Ph. Sed quid negotî hoc? modo quæ narravit mihi
Hîc intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille hac vivâ poſſet animum inducere
Uxorem habere. *Pa.* habere autem? *Ph.* eho tu, an non habet?
Pa. Habet: ſed firmæ hæ vereor ut ſint nuptiæ.
Ph. Ita Dî Deæque faxint, ſi in rem eſt Bacchidis.
Sed quî iſtuc credam ita eſſe? dic mihi, Parmeno.
Pa. Non eſt opus prolato: hoc percontarier
Deſiſte. *Ph.* nempe ea cauſſa, ut ne id fiat palam.
Ita me Dî amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, ſed tacita ut mecum gaudeam.
Ph. Nunquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. *Ph.* ah noli, Parmeno:
Quaſi tu non multo malis narrare hoc mihi,

Philotis, multum mihi ſalva ſis. Ph. *Salve tu quoque, Parmeno.* Sy. *Salve pol, mi Parmeno.* Pa. *Et tu ædepol, Syra. Dic mihi, Philoti, ubi tamdiu voluptati vacaſti?* Ph. *Minime certe voluptati vacavi, quæ hinc Athenis Corinthum profecta ſum cum milite immitiſſimo: Ibi per ſpatium continuum duorum annorum miſera illum paſſa ſum.* Pa. *Per ædem Pollucis, Philotium, opinor te ſæpe deſiderio Athenarum flagraſſe, & conſilium hinc diſcedendi improbaſſe.* Ph. *Verbis exprimi non poteſt, quanta cupiditas me tenebat in hanc urbem revertendi, diſcedendi à milite, atque aſpectu veſtro fruendi; ut ex vetuſta familiaritate celebrarem vobiſcum convivium, nullius voluntati ſubdita. Nam Corinthi non erat mihi facultas loquendi, niſi quæ grata eſſent militi, prout determinaſſet, & præſcripſiſſet.* Pa. *Non arbitror bene pro tua voluntate militem terminum & modum præfiniiſſe ſermonibus tuis, cùm vos loquaces ſitis.* Ph. *Sed quid rei eſt? qualia, & quanta retulit mihi hic intus Bacchis? Illud quod nunquam putavi futurum eſſe, ut Pamphilus poſſet adduci ut uxorem duceret, dum Bacchis vitam ageret.* Pa. *Quid? ais eum uxorem duxiſſe?* Ph. *Eho tu, reſponde; annon duxit?* Pa. *Duxit: ſed dubito an ſint ſtabiles hæ nuptiæ.* Ph. *Dii, Deæque faciant ne ſint ſtabiles, ſi id utile eſt Bacchidi. ſed quam ob cauſam, unde iſtud credam ita eſſe, ſcilicet has nuptias non eſſe firmas?* Pa. *Non opus eſt id declarare: deſine id curioſe inquirere.* Ph. *Nimirum ne id fiat manifeſtum, quare non ſint firmæ. Ita me Dii bene ament, non propter eam cauſam te interrogo, ut hoc publicem, ſed ut tacitam apud me voluptatem capiam, ut in ſinu gaudeam.* Pa. *Nunquam tam idonee & apte eloqueris ad perſuadendum, ut tergum meum in tutelam tuam dedam.* Ph. *Ah noli, Parmeno, dicere talia: quaſi tu non potius velis hoc mihi commemorare,*

ANNOTATIO.

11 *Corinthum.*] Achaiæ urbs in medio Iſthmi Peloponneſiaci ſita (Iſthmos autem Græci vocant anguſtias, quibus à peninſula ad continentem eſt aditus) ab ortu Saronicum; ab occaſu, Criſſæum ſinum habens, qui & Corinthiacus dicitur: duobus inclyta portubus. Cenchreæ ab ortu portus imminet Ægeo mari: Lechææ Ionio ab occaſu: unde bimarem poëtæ Corinthum dixerunt.

Quam

Quam ego, quæ percontor, ſcire. *Pa.* vera hæc prædicat:
Et mî illud vitium maximum eſt. ſi mihi fidem
Das te tacituram, dicam. *Ph.* ad ingenium redis.
Fidem do; loquere. *Pa.* auſculta. *Ph.* iſtic ſum. *Pa.* hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxime, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc communia omnium quæ ſunt patrum,
Seſe ſenem eſſe dicere, illum autem unicum;
Præſidium velle ſe ſenectuti ſuæ.
Ille ſe primò negare: ſed poſtquam acrius
Pater inſtat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' anne amori obſequeretur magis;
Tundendo atque odio denique effecit ſenex:
Deſpondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Uſque illud viſum eſt Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipſis nuptiis, poſtquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipſam Bacchidem,
Si adeſſet, credo ibi ejus commiſereſceret.
Ubicunque datum erat ſpatium ſolitudinis,
Ut conloqui mecum una poſſet: Parmeno,
Perii! quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre, Parmeno: perii miſer.
Ph. At te Dî Deæque perduint cum iſto odio, Laches.
Pa. Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum.
Nocte illa prima virginem non attigit:
Quæ conſecuta eſt nox, eam nihilo magis.
Ph. Quid ais? cum virgine unà adoleſcens cubuerit
Plus potus, ſeſe illac abſtinere ut potuerit?
Non veriſimile dicis: nec verum arbitror.
Pa. Credo ita videri tibi: nam nemo ad te venit,
Niſi cupiens tui: ille invitus illam duxerat.
Ph. Quid deinde fit? *Pa.* diebus ſane pauculis
Poſt, Pamphilus me ſolum ſeducit foras,
Narratque, ut virgo ab ſe integra etiam tum ſiet:
Seque antè, quàm eam uxorem duxiſſet domum,
Speraſſe, eas tolerare poſſe nuptias.

quam ego, quæ inquiram inaudire. Pa. *Verum hæc mulier dicit: & iſtud vitium mihi proprium eſt tacere non poſſe. ſi mihi promittis te colaturam, quod quæris id proferam.* Ph. *Ad naturam tuam garrulam & loquacem redis. Promitto me tacituram; narra.* Pa. *Audi attente.* Ph. *Parata ſum ad dudiendum.* Pa. *Hanc Bacchidem Pamphilus tam vehementer tunc amabat, ut nunquam magis antea amaviſſet, cum pater Laches eum rogare cœpit, ut uxorem ducere velit: & eum commonefacere de his, quæ ab omnibus patribus ſolent proponi; ſeſe dicit ſenectutis onere premi, illum unicum, ſine patribus; velle ſibi in ſenectute eſſe levamen. Primò Pamphilus recuſabat accipere: verum poſtquam pater vehementius urget, fecit ut animi dubius eſſet, pudorine & reverentiæ patris, an amori Bacchidis amicæ ſe dederet; deinque crebris hortationibus impellendo, & odioſe flagitando ſenex effecit, quod volebat: ſtipulatus eſt ei in uxorem filiam hujus vicini proximi Phidippi Philumenam. Eò uſque ſponſalia non nimis moleſte tulit, quouſque in ipſo tempore nuptiarum, ubi videt eas mox celebrandas, ibi tandem ægritudine tantâ animi cruciatus fuit, ut ſi ipſa Bacchis præſens eſſet, non mediocri commiſeratione moveretur. In quocunque loco, ſeorſum ab aliis, ſolis nobis eſſe licebat, ut cogitationes ſuas mihi exponere verbis clam poſſet: Parmeno, perditus ſum, dicebat; quid ego feci aſſentiendo his ſponſalibus? in quod infortunium me præcipitem dedi? non potero tolerare iſtud molum, Parmeno: perditus ſum infelix.* Ph. *At te Dii, Deæque perdant, Laches, cum inſtanti tua & moleſta ſedulitate.* Pa. *Ut paucis verbis orationem abſolvam, Pamphilus uxorem ducit in domum paternam. Nocte illa prima Philumenam in toro non attigit: alteri ſequenti, ne magis quidem attigit.* Pa. *Quid ais? Adoleſcens ſolus cum una virgine plus ſolito potus cubuerit, & ab ejus tamen amplexibus abſtinere ſeſe ille potuerit? non verò conſentaneum & probabile ais neque id verum eſſe puto* Pa. *Credo te ita judicare: nemo enim te convenit, niſi cupidus amator: ille nolens eam uxorem ceperat.* Ph. *Quid deinde ſequutum fuit?* Ph. *Non ita multo poſt Pamphilus ſine teſtibus ſeorſum me ducit extra domum, atque narrat ut Philumenam non attigerit; ut, quod ad ſe pertinet, virgo etiam tum incorrupta permaneat: ſe, antequam eam accepiſſet uxorem, ſpem habuiſſe, ſe in his nuptiis perduraturum.*

Sed quam decrerim me non poſſe diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi à ſuis,
Neque honeſtum mihi, neque utile ipſi virgini eſt.
Ph. Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.
Pa. Hoc ego proferre, incommodum eſſe mihi arbitror:
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum eſt: ſed illam ſpero, ubi hoc cognoverit,
Non poſſe ſe mecum eſſe, abituram denique.
Ph. Quid interea? ibatne ad Bacchidem? *Pa.* quotide:
Sed, ut fit, poſtquam hunc alienum ab ſeſe videt,
Maligna multo & magis procax facta illicò eſt.
Ph. Non ædepol mirum. *Pa.* atqui ea res multo maxume
Disjunxit illum ab illa, poſtquam & ipſe ſe,
Et illam, & hanc quæ domi erat, cognovit ſatis,
Ad exemplum ambarum more earum æſtimans.
Hæc, ita uti liberali eſſe ingenio decet,
Pudens, modeſta, incommoda atque injurias
Viri omneis ferre, & tegere contumeliâs.
Hic animus partim uxoris miſericordia
Devictus, partim victus huju' injuriis,
Paulatim elapſu'ſt Bacchidi, atque huic tranſtulit
Amorem, poſtquam par ingenium nactus eſt.
Interea in Imbro moritur cognatus ſenex
Horunc; ea ad hos redibat lege hæreditas.
Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre hic uxorem: nam ſenex
Rus abdidit ſe; huc raro in urbem commeat.
Ph. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
Pa. Nunc audies. primum dies complusculos
Bene conveniebat ſane inter eas: interim
Miris modis odiſſe cœpit Soſtratam;
Neque lites ullæ inter eas, poſtulatio

verum neque mihi decorum, neque virgini commodum & conducibile eſt, Parmeno, eam, quam conſtituerim brevi à me dimittere, deludi & fruſtra haberi, quo minus inviolatam & intactam eodem modo reddam, quomodo eam accepi à parentibus. Ph. *Religioſum & caſtum Pamphili ingenium refers.* Pa. *Hoc ego patri meo renunciare, amorem ſcilicet Bacchidis, non utile mihi eſſe puto, ne irritem eum: remitti autem virginem ad patrem ipſius, cui nullam culpam filiæ referre poſſis, faſtuoſum eſt: ſed ſpero Philumenam, ubi intellexerit ſe mecum verſari non poſſe, tandem diſceſſuram.* Ph. *Quid interea faciebat? ibatne ad amicam Bacchidem?* Pa. *Quotidie itabat: ſed ſicut fieri ſolet, poſtquam Bacchis Pamphilum ab alia poſſideri muliere, nec adhuc eſſe ſuum cognoſcit; difficilis, ſuberba, procax, & petulans eſſe cœpit.* Ph. *Per Pollucem non mirum, ſi talis facta eſt.* Pa. *At vero talis malignitas longe maxime illum ab illa ſegregavit, & avertit, poſtquam & ipſe ſeipſum, et mores proprios, et illam Bacchidem quàm mala eſſet, et quam uxor modeſta, diligentius conſideravit, et perſpexit, ambarum ingenium comparatione facta examinans: tunc animus ejus uxoris miſericordiâ partim conciliatus et allectus, partim coactus hujus Bacchidis contumeliâ, ſenſim ſe ei ſubduxit, et amorem ſuum in uxorem tranſtulit, poſtquam ingenium ſuo congruens et conforme reperit. Interea dum hæc geruntur, ſenex quidam ex eorum cognatione vita deceſſit in Imbro inſula, cujus legitimi erant hæredes: eò Pamphilum uxoris amore captum, pater nolentem ad eundem compulit. Hîc verò uxorem cum matre reliquit; nam ſenex ſeorſum ab hominibus ſecedens rus ſe contulit; hùc raro Athenas remeat.* Ph. *Quid huc uſque dixiſti, ex quo infirmas iſtas eſſe nuptias demonſtrares?* Pa. *Nunc audies. primò aliquot dies concorditer certe inter ſe vivebant Soſtrata et Philumena: repente hæc cœpit illam mirum in modum odio habere; neque tamen ulla jurgia inter eas erant, nullæ querelæ, et accuſationes.*

ANNOTATIONES.

96 *Interea in Imbro moritur.*] Imbrus maris Ægæi Inſula eſt. Sophianus *Lembro* vocat.

103 *Interim miris modis odiſſe.*] Fallitur Parmeno, cum non odio ſocrus, ſed pudore, ſimultatem adverſus ſocrum Philumena ſimulavit.

Nunquam.

Nunquam. *Ph.* Quid igitur? *Pa.* ſi quando ad eam acceſſerat
Cònfabulatum, fugere è conſpectu illicò;
Videri nolle: denique, ubi nos quit pati,
Simulat ſe à matre accerſi ad rem divinam; abit.
Ubi illic eſt dies complureis, accerſi jubet:
Dixere cauſſam tunc neſcio quam. iterum jubet;
Nemo remiſit: poſtquam accerſunt ſæpius,
Ægram eſſe ſimulant mulierem: noſtra illico
It viſere ad eam: admiſit nemo. hoc ubi ſenex
Reſcivit, heri ea cauſſa rure huc advenit,
Patrem continuò convenit Philumenæ.
Quid egerint inter ſe, nondum etiam ſcio:
Niſi ſane curæ eſt, quorſum eventurum hoc ſiet.
Habes omnem rem: pergam quo cœpi iter.
Ph. Et quidem egó: nam conſtitui cum quodam hoſpite
Me eſſe illum conventuram. *Pa.* Dî vortant bene
Quod agas. *Ph.* vale. *Pa.* & tu bene vale, Philotium.

Ph. *Quid igitur fuit?* Pa. *Si quandoque Soſtrata convenerat Philumenam colloquendi cauſâ, continuò hæc ſe illius oculis ſubripiebat; nolebat eam intueri: denique ubi non poteſt ſocrum tolerare, fingit Philumena, ſe à matre Myrrhina vocari ad ſacrificium faciendum. Ubi multos dies illic moratur; Soſtrata eam advocari mandat: cauſantur neſcio quid. iterum advocatur; non remittitur: Poſtquam ſæpius eam acceſſi vident, ægritudine et morbo fingunt mulierem detineri: noſtra hera Soſtrata ſtatim it eam viſum; nullus intrò duxit ad Philumenam. Hoc poſtquam ſenex Laches inaudivit, heri ob hanc cauſam è prædio huc remeavit, patrem continuò Philumenæ Phidippum adit. Quid rei inter eos actum ſit, adhuc ignoro: præterquam quod valde ſollicitus ſum & curo ſcire, quem eventum hæc res habitura ſit. Nunc accepiſti ex hac narratione, quod audire petiſti: Perſequar iter inceptum ad portum.* Ph. *Et ſane ego quoque; nam indixi cuidam amatori advenæ tempus, quò ad illum venirem.* Ph. *Dii velint bene evenire, feliciter cedere, quidquid actura ſis.* Ph. *Vale.* Pa. *Et tu quoque, Philotium.*

ANNOTATIO.

107 *Fugere è conſpectu.*] Utpote quæ caveret gravida intelligi.

ACTUS II. SCENA I.

LACHES. SOSTRATA.

PRô Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus eſt? quæ hæc conjuratio?
Ut omnes mulieres eadem æque ſtudeant, nolintque omnia;
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque adeo uno animo omnes ſocrus oderunt nurus: viris
Eſſe adverſus æque ſtudium eſt, ſimilis eſt pertinacia.
Id eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malítiam: &

La. *Proh Deûm, atque hominum fidem! quale eſt hoc genus mulierum? qualis hæc eſt inter eas conſpiratio, & confœderatio? ut hæ omnes eaſdem res velint, & ſtudioſe pariter affectent; neque ulla reperiatur, quæ deflectat & recedat ab aliarum natura: adeo valde ſimili animo, omnes quotquot ſunt ſocrus odio nurus ſuas proſequuntur: viris adverſari ſimilis voluntas, & conatus, ſimilis pervicacia, & mentis obſtinatio eſt. In eadem ſchola arbitror illas eruditas eſſe ad maleſaciendum:*

Ei ludo, ſi ullus eſt, magiſtram hanc eſſe ſatis certò ſcio.
So. Me miſeram, quæ nunc, quamobrem accuſer, neſcio. *La.* hem !
Tu neſcis ? *So.* non, ita me Dî bene ament, mi Laches,
Itaque unà inter nos agere ætatem liceat. *La.* Dî mala prohibeant.
So. Meque abs te immerito eſſe accuſatam, poſtmodum reſciſces. *La.* ſcio.
Tu immerito ? an quidquam pro iſtis factis dignum te dici poteſt,
Quæ me, & te, & familiam dedecoras ? filio luctum paras ?
Tum autem ex amicis inimici ut ſint nobis affines, facis ;
Qui illum decrerunt dignum, ſuos cui liberos committerent.
Tu ſola exorere, quæ perturbes hæc tuâ impudentiâ.
So. Egone ? *La.* tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.
An, quia ruri eſſé crebro ſoleo, neſcire arbitramini,
Quò quiſque pacto hîc vitam veſtrorum exigat ?
Multo melius hîc quæ fiunt, quam illic ubi ſum aſſidue, ſcio :
Ideo quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris.
Jampridem equidem audivi cepiſſe odium tui Philumenam :
Minimeque adeo mirum ; &, ni id feciſſet, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odiſſet domum :
Quod ſi ſciſſem, illa hîc maneret potius, tu hinc iſſes foras.
At vide, quàm immeritò ægritudo hæc oritur mî abs te, Soſtrata.
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei ſerviens ;
Sumptus voſtros, otiumque, ut noſtra res poſſet pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum, atque ætatem meam.

In hac ſchola, ſi uſquam ea eſt, magiſtram hanc Soſtratam uxorem meam eſſe minime dubito. So. *O me infelicem, quæ nunc ignoro, qua de cauſa nunc maritus me accuſet.* La. *Hem ! tu neſcis ?* So. *Non equidem, ita Dii mihi ſint propitii, mi conjunx ; nobiſque concedant una vitam ducere longiſſimam.* La. *Dii meliora velint, & mala avertant.* So. *Meque nullo meo merito à te accuſatam, poſthac cognoſces.* La. *Scio. Nullo tuo merito ? quæ me, quæ te, & familiam ignominiâ afficis ? & filio luctum, & mœrorem quæris ? quin etiam cauſa es, cur affinitate nobis juncti, ex amicis inimici nobis reddantur, qui filium noſtrum tanti duxerunt, ut ejus fidei ſuos liberos tuendos darent. tu ſola reperta es, quæ has perturbationes afferas pervicaciâ tuâ.* So. *Egone ?* La. *Tu, inquam, mulier, ipſa hæc facis, quæ me omnino ſaxum ſenſu privatum, non hominem eſſe arbitraris. An quia frequenter ruri ſum in prædio, idcirco ignorare putatis, quomodo ſinguli in urbe domi vitam traducatis ? Melius abſens ſcio, quæ hic fiunt in urbe, quam ea quæ fiunt ruri, ubi continue præſens ago : Ob eam cauſam, quod qualis vita veſtra domi agitur, talis fama & æſtimatio mea eſt ruri. Jamdudum auditione percepi Philumenam nurum noſtram concepiſſe odium tui : nec valde id mirandum eſt ; imo niſi ita feciſſet, majori admiratione eſſet dignum. Sed non in animum induxi, eam adeo commotam fuiſſe, ut etiam totam hanc familiam odio haberet : Quod ſi de hac re certior factus fuiſſem, illa in hac domo permaneret ; tu foras dimiſſa fuiſſes. Sed conſidera quam ſine cauſſa hæc animi moleſtia mihi ex te naſcitur, Soſtrata, rus in prædium ad habitandum me contuli, concedens vobis ut in urbe eſſetis, res faciendæ, & augendæ dans operam ; ut facultates noſtræ, quæ ſunt mediocres, ſufficerent veſtris ſumptibus, & vitæ otioſe ducendæ, labori incumbens plus æquo, & præter ætatem meam, quia ſum ſenex.*

Non

Non te pro his curaſſe rebus, ne quid ægre eſſet mihi?
So. Non meâ operâ neque pol culpâ evenit. *La*. immo maxume.
Sola hic fuiſti: in te omnis hæret culpa ſolâ, Soſtrata.
Quæ hic erant, curares; cum ego vos ſolvi curis cæteris.
Cum puella anum ſuſcepiſſe inimicitias non pudet?
Illius dices culpa factum? *So*. haud equidem dico, mi Laches.
La. Gaudeo, ita me Dî ament, gnati cauſſâ: nam de te quidem,
Satis ſcio, peccando detrimenti nil fieri poteſt.
So. Quî ſcis, ac eâ cauſſâ, mi vir, me odiſſe aſſimulaverit,
Ut cum matre una plus eſſet? *La*. quid ais? non ſigni hoc ſat eſt,
Quod heri nemo voluit viſentem te ad eam intromittere?
So. Enim laſſam oppido tum aiebant: eò ad eam non admiſſa ſum.
La. Tuos eſſe illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror:
Et meritò adeò: nam voſtrarum nulla eſt, quin gnatum velit
Ducere uxorem; & quæ vobis placita conditio eſt, datur:
Ubi duxere impulſu voſtro, voſtro impulſu eaſdem exigunt.

nonne pro his meritis, ingenti cura ſtudere debuiſti, ne ulla moleſtia mihi exhiberitur? So. *Per Pollucem non meo ſtudio, neque culpa accidit.* La. *Imò maxime per te id factum eſt. ſola domi fuiſti, quæ familiam regeres: in te ſola omnis culpa ſita eſt, Soſtrata. Domeſticæ res curam habere debuiſti? cum ego vos liberavi aliis ſolicitudinibus, & alimenta paro ex cultura agri. Nonne erubeſcis pudore, inimicitias te vetulam cum puella exercere? illius merito reſpondebis id eveniſſe?* So. *Non ſane dico culpâ factum puellæ, mi Laches.* La. *Filii mei gratiâ gaudeo, ita mihi Dii faveant, cum talem habeat uxorem, quam nec inimici accuſare poſſint: nam quod ad te attinet, quantumvis pecces, nihil damni indè eventurum ſatis certo ſcio.* So. *Quid ſi me idcirco, mi marite, odio perſequi præ ſe tulerit, ut cum matre ſua crebrius converſaretur?* La. *Quid dicis? nonne ſatis clarum indicium eſt, eam te vere, nec ſimulate odiſſe, quòd heſterna die nullus ex familia voluit te viſendi eam gratiâ venientem, intrò domum excipere?* So. *Certe non admiſſa ſum, quia tunc eam dicebant ægritudine animi languentem, & defatigatam eſſe.* La. *Magis opinor eam ægrotam eſſe propter moroſam tuam conſuetudinem, quam propter aliam cauſam; & meritò admodum: nam veſtrum nulla exiſtit, quæ non cupiat filium ſuum uxorem accipere; & quæ virgo vobis probata eſt, ea in matrimonium filio datur: poſtquam ducta eſt hortatu veſtro, veſtro hortatu divortio ejicitur.*

ACTUS II. SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

Ph. ETſi ſcio, Philumena, meum jus eſſe, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus faciam
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini advorſabor.

Ph. *Quamvis ſciam ego, Philumena, in nec poteſtate eſſe, te compellere ea facere, quæ tibi præcipiam: ego tamen patrio affectu coactus, nunc imperabo mihi, ut tibi obſequar, neque tuæ immoderatæ cupiditati reluctabor.*

La. Atque eccum Phidippum optume video: ex hoc jam ſcibo quid ſit.
Phidippe, eſſe ego meis omnibus ſcio me apprime obſequentem,
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod ſi tu idem faceres; magis in rem & noſtram, & voſtram id eſſet.
Nunc video in illarum poteſtate eſſe te. *Ph.* eja vero.
La. Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amiſti.
Haud ita decet, ſi perpetuam vis eſſe affinitatem hanc,
Celare te iras. ſi quid eſt peccatum à nobis, profer:
Aut ea refellendo, aut purgando vobis corrigemus,
Te judice ipſo. ſin ea eſt cauſſa retinendi apud vos,
Quia ægra eſt; te mî injuriam facere arbitror, Phidippe,
Si metuis, ſatis ut meæ domi curetur diligenter.
At, ita me Dî ament, haud tibi hoc concedo, etſi illi pater es,
Ut tu illam ſalvam magis velis, quàm ego: id adeò gnati cauſſa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam ſe ipſum, magni facere.
Neque adeo me clam eſt, quam eſſe eum graviter laturum credam,
Hoc ſi reſcierit: eò domum ſtudeo hæc prius, quam ille, ut redeat.
Ph. Laches, & diligentiam veſtram & benignitatem
Novi: &, quæ dicis, omnia eſſe ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere, illam ad vos redire ſtudeo,
Si facere poſſim ullo modo. *La.* quæ res te facere id prohibet?
Eho, nunquidnam accuſat virum? *Ph.* minime: nam poſtquam attendi
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, ſancte adjurat,
Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare.
Aliud fortaſſe alii vitii eſt; leni ego animo ſum natus:

La. *Ecce, hic Phidippus eſt; opportunè hunc reperio: ex eo jam ſciam, qui ſit, cur ejus filia à nobis diſceſſerit. Phidippe, quamvis me ſentio imprimis eſſe facilem erga omnes è mea familia; attamen non is ſum, qui nimia indulgentia praviores eos reddam. Quod ſi tu idem, atque ego, faceres, magis & mihi & tibi utile eſſet. Nunc perſpicio te uxoris, et filiæ poteſtati ſubjacere.* Ph. *Eja vero, perge expoſtulare.* La. *Heri te conveni filiæ tuæ cauſa: ut ad te incertus veni, æque me incertum dimiſiſti. Minime ita convenit, ſi cupis inter nos perſiſtere hanc affinitatem, occultare cauſas tuæ iracundiæ. ſi quod delictum fecimus, ediſſere nunc jam: aut id refutando, aut excuſando emendabimus, te ipſo judice exiſtente. ſin propterea retines filiam in tuis ædibus, quod ægritudine & morbo laborat; te in me injurioſè agere puto, Phidippe, ſi vereris ne non domi meæ ſedulò remedia ei & fomenta curentur. At, ita mihi Dii bene velint, in hoc tibi non cedo, quamvis illius pater ſis, ut illius ſalutem atque incolumitatem magis diligas, quam ego: id adeò volo filii mei gratia, quem ego perſpexi, illam non minus quam ſe ipſum magni æſtimare. Neque certe ignoro eum moleſte & ægre auditurum, uxorem ſuam à nobis receſſiſſe: hanc ob cauſam laboro omni ſtudio, ut Philumena prius ad ædes noſtras redeat, quam ille.* Ph. *Laches, & ſedulitatem veſtram, & benignitatem compertam habeo, & omnia quæ dicis, certa et vera eſſe mihi perſuadeo: etiam velim, hoc mihi credas; illa ut domum tuam revertatur, me operam dare, ſi ulla ratione id efficere valeam.* La. *Quæ res te hoc facere impedit? Eho, an illa alicujus culpæ virum ſuum arguit?* Ph. *Nullius: nam ubi rem diligentius conſideravi, & vi aggreſſus ſum eam, ut in tuam domum reverteretur, ipſa religioſe jurat, ſe non poſſe apud vos per abſentiam Amphili permanere. Aliis hominibus aliud vitium à natura inſitum eſt; ego ſum miti animo à natura præditus;*

Non

Non poſſum advorſari meis. *La.* hem, Soſtrata!
So. heu me miſeram!
La. Certumne eſt iſtud? *Ph.* nunc quidem, ut videtur: ſed nunquid vis?
Nam eſt, quod me tranſire ad forum jam oportet.
La. eo tecum una.

non poſſum repugnare voluntati meorum. La. *Hem, Soſtrata, tu mali tanti cauſa es.* So. *Eheu me infelicem!* La. *Certumne eſt iſtud, Philumenam non ad nos redituram eſſe, dum Pamphilus aberit?* Ph. *Nunc ſane, quantum poſſum proſpicere: ſed nunquid vis? nam aliquid cauſæ eſt, cur me ad forum citò ire oporteat.* La. *Illuc uſque te comitabor.*

ACTUS II. SCENA III.

SOSTRATA.

ÆDepol næ nos æque ſumus omnes inviſæ viris,
Propter paucas; quæ omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam, ita me ament Dî, quod me accuſat nunc vir, ſum extra noxiam.
Sed non facile eſt expurgatu: ita animum induxerunt, ſocrus
Omneis eſſe iniquas: haud pol me quidem: nam nunquam ſecus
Habui illam, ac ſi ex me eſſet nata: nec, quî hoc mî eveniat, ſcio:
Niſi pol filium multis modis jam exſpecto, ut redeat domum.

Ædepol, certe nos omnes mulieres ſumus pariter odioſæ viris, propter pauculas; per quas fit; ut omnes judicemur meruiſſe calamitates & infortunia. Nam, ita valeam, in eo quod mihi vir nunc imputat, culpæ expers ſum & innocua. Sed difficile eſt id, cujus me accuſat, defenſione repellere, & diluere: adeo viri ſibi perſuaſerunt omnes ſocrus nuribus eſſe infeſtas & injurias: non pol ego quidem talis ſum: nam nunquam aliter cum ea egi, ac ſi mea filia eſſet: nec unde hoc malum mihi oriatur intelligo; niſi quod mirum in modum expecto reditum filii Pamphili.

ACTUS III. SCENA I.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

Pam. NEmini ego plura acerba eſſe ex amore homini unquam oblata credo,
Quam mî: heu me infelicem! hanccine ego vitam parſi perdere?
Haccine ego cauſſa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præſtabilius, ubivis gentium ætatem agere,
Quam huc redire? atque hæc ita eſſe miſerum me reſciſcere?
Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis objectus eſt labos,
Omne quod eſt interea tempus, prius quam id reſcitum eſt, lucro eſt.

Pam. *Nulli hominum plures calamitates & moleſtias credo ab amore unquam allatas eſſe, quam mihi: hem me miſerum! tantane cura cavi, ne hanc vitam amitterem in itinere? An propter hanc cauſam tanta cupiditate deſiderabam redire domum? cum mihi ſatius fuiſſet in quolibet alio loco vitam traducere, quam in hanc urbem reverti? quam hæc mala videntem intelligere, quam ſim infortunatus? Nam nos omnes, quibus aliquo ex loco vel occaſione infortunium advenit, tempus quod intercedit, donec id cognoſcamus, in lucro ponimus.*

Par. At ſic citius, quî te excedias his ærumnis reperies.
Si non rediiſſes, hæ iræ factæ eſſent multo ampliores,
Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, ſcio reverituras.
Rem cognoſces: iram expedies: reſtitues rurſum in gratiam.
Levia ſunt, quæ tu pergravia eſſe in animum induxti tuum.
Pam. Quid conſolare me? an quiſquam uſquam gentium eſt æque miſer?
Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Jam in hac re, ut taceam, cuivis facile ſcitu eſt quàm fuerim miſer:
Tamen nunquam auſus ſum recuſare eam, quam mî obtrudit pater.
Vix me illinc abſtraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum,
Vixque huc contuleram, rem nova res orta eſt, porro ab hac quæ me abſtrahat.
Tum matrem ex ea re me aut uxorem in culpa inventurum arbitror:
Quod cum ita eſſe invenero, quid reſtat, niſi porro ut fiam miſer?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.
Tum uxori obnoxius ſum; ita olim ſuo me ingenio pertulit;
Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit loco.
Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt eveniſſe, Parmeno,
Unde ira inter eas interceſſit, quæ tam permanſit diu.
Par. Aut quidem hercle parvum: ſi vis verò veram rationem exſequi,
Non maxumæ, quæ maxumæ ſunt interdum iræ, injuriæ
Faciunt: nam ſæpe eſt, quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt,
Cum de eadem cauſſa eſt iracundus factus inimiciſſimus.
Pueri inter ſeſe quam pro levibus noxiis iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres ſunt ferme, ut pueri, levi ſententia:

Par. *At hoc modo, quia rediiſti, citius te his calamitatibus liberare potes. Si tardius reverſus eſſes, hæ iræ, quæ ſunt inter matrem & uxorem tuam, vehementius exarſiſſent, & factæ eſſent multò graviores: ſed nunc ſcio ambas reditus tui reſpectum habituras, ita ut altera alteram accuſare vereatur. De controverſia cognoſces: iracundiam earum ſedabis: rurſus gratiam inter eas reconciliabis. Facilia ſunt hæc, quæ magni ponderis, & difficilia eſſe tibi perſuaſiſti.* Pam. *Quid dolorem meum ſolari conaris? an quiſquam hominum tam infelix eſt, ut ego ſum? Priuſquam hanc Philumenam in uxorem accepi, habebam in alia muliere animum amore occupatum: nunc in eo quem dico amore, etſi nihil dicam, quiſque facili negotio reſcire poteſt, quanta infelicitate preſſus fuerim, ob ejus Bacchidis jurgia, & faſtidia: tamen nunquam negare patri auſus ſum, in uxorem accipere eam, quam mihi per vim ille objecit. Vix me amore Bacchidis avulſi, atque in ea devinctum, animum meum liberavi vixque amorem meum à Bacchide in hanc meam uxorem Philumenam transverteram; hem, recens factum deinde obvenit, propter quod invitus ab hac divertam. Præterea ex hac diſſenſione me comperturum puto utrum mater mea, an uxor, ſit ejus cauſa & origo. Quod cum cognovero, quid mihi ſupereſt, niſi ut in poſterum in miſeriis, & ærumnis vivam? nam, Parmeno, pietatis affectus requirit, ut injurias matris tolerem. deinde uxori divinctus ſum; adeo mores meos diu ſua manſuetâ naturâ uſque ad finem tulit; quum injurias, quibus eam affeci, ſemper celavit, nec uſquam declaravit: ſed ingentes cauſas oportuit natas eſſe, Parmeno, propter quas adeò tanta iracundia inter eas intervenit, quæ adeo diuturna ad hanc diem perſeveravit.* Pa. *Aut parvæ equidem cauſæ venêrunt: ſi vis veram rationem verò perſequi, non ſunt maximæ injuriæ, ex quibus oriuntur iræ interdum acerbiſſimæ. nam ſæpe evenit, cum iracundus, qui ad iram propenſus eſt, ſit interſenſiſſimus ex eadem cauſa, ex qua alius in iiſdem rebus, ne minimum quidem ira commoveatur. Quam pueri inter ſeſe pro levibus offenſionibus iras exercent? Quamobrem? Quia certe mens quæ eos ducit debilis & inconſtans admodum eſt. Similiter mulieres ſunt fere, ut pueri, levi voluntate & opinione:*

For-

Fortaſſe unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.

Pam. Abi, Parmeno, intrò, ac me veniſſe nuntia. *Par.* hem! quid hoc? *Pam.* tace.

Par. Trepidari ſentio, curſari rurſum prorſum. *Pam.* agedum ad fores (fabularier.

Accede propius. *Par.* hem! ſenſiſtin'? *Pam.* noli

Prò Jupiter! audio clamorem. *Par.* tute loqueris, me vetas?

My. Tace, obſecro, mea gnata. *Pa.* matris vox viſa eſt Philumenæ.

Nullus ſum. *Par.* quî dum? *Pam.* perii. *Par.* quam ob rem? *Pam.* neſcio quod magnum malum (Philumenam

Profecto, Parmeno, me celant. *Par.* uxorem

Pavitare neſcio quid dixerunt: id ſi forte eſt, neſcio.

Pam. Interii: cur mihi id non dixti? *Par.* quia non poteram unà omnia.

Pam. Quid morbi eſt? *Par.* neſcio. *Pam.* quid? nemone medicum adduxit? *Par.* neſcio.

Pam. Ceſſo hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid eſt, certo ſciam? (affectam?

Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam

Nam ſi periculum ullum in te eſt, periiſſe me unà haud dubium eſt. (ſequi:

Par. Non uſus facto eſt mihi nunc, hunc intro

Nam inviſos omneis nos eſſe illis ſentio.

Heri nemo voluit Soſtratam intro admittere.

Si forte morbus amplior factus ſiet,

Quod ſane nolim maxume heri cauſſa mei,

Servum illicò introiſſe dicent Soſtratæ,

Aliquid tuliſſe comminiſcentur mali, (ſiet:

Capiti atque ætati illorum morbus quî auctus

Hera in crimen veniet, ego vero in magnum malum.

fortaſſe unum neſcio, quod verbum hanc ſimultatem inter eas excitare potuit. Pam. *Abi, Parmeno, domum, in qua eſt Philumena, ac me ex Imbro rediiſſe refer.* Par. *Hem, quid hoc eſt, quod audio?* Pam. *Sile, audi diligenter.* Par. *Voce tremula timorem indicari percipio, ab iis, qui intus ſunt, & hac & illac diſcurſari ante & retro.* Pam. *Agedum ad oſtium aures propius admove.* Par. *Hem, ecquid audiviſti?* Pam. *Noli garrire. Proh, Jupiter! vociferationem audio.* Par. *Tu ipſe, Pamphile, loqueris, & loqui me prohibes?* My. *Vocem ſupprime, obſecro mea gnata.* Pam. *Puto me audiviſſe vocem Myrrhinæ matris Philumenæ. De me actum eſt miſero.* Par. *Cur de te actum eſt?* Pam. *Quia dolore confectus ſum ad mortem uſque.* Par. *Quam ob cauſam?* Pam. *Neſcio quod grave exitium mihi occultant.* Par. *Uxorem tuam Philumenam pavidam, neſcio quid horrere mali, & prætimere relatum eſt: Id ſi forte eſt, propter quod clamitavi, ignoro.* Pam. *Perii: cur de hac re me non monuiſti?* Par. *Quia non poteram omnia ſimul tibi dicere.* Pam. *Quo morbo laborat?* Par. *Iſtud ignoro.* Pam. *Quid ignoras? nulluſne medicus ad eam curandam vocatus eſt?* Par. *Ignoro, an medicus ei affuerit.* Par. *Nimis tardo in domum ſocrus ire, ut hoc quam citò, quodcumque poteſt eſſe, pro certo comperiam. quonam modo, Philumena mea, te inveniam in reditu à morbo tentari? nam ſi tantulum periclitaris, certum eſt me in eodem verſari periculo.* Par. *Non utile factu mihi nunc eſt hunc in domum intro comitari; nam nos exoſos omnes illis, matri & filiæ ſcilicet, eſſe intelligo. heſterna die nemo ex familia iſta voluit Soſtratam matrem Pamphili, in ædes intro admittere. Si forte morbus ejus gravior factus fuerit, quod abominor, maxime propter Pamphilum herum meum, ſtatim dicent ſervum Soſtratæ intrò ingreſſum eſſe, aliquid confingent noxium illum attuliſſe vitæ illorum & annis ætatis exitioſum, quo morbus accreverit: unde hera Soſtrata crimine accerſetur, ego vero in queſtionem poſtulabor.*

ANNOTATIONES.

55 *Hera in crimen veniet.*] Veneficii accuſabitur.

Ego vero in magnum malum.] Quæſtionis tormentis ſubjiciar ſcilicet. Servos torqueri olim, quibus ſine quæſtione nihil credebatur, uſitatiſſimum fuit: nec ſolum alienos, ſed etiam noſtros, qui vocabantur interdum in teſtimonium contra nos: non temere tamen, niſi in cauſa fraudati tributi & aliis quibuſdam.

ACTUS

ACTUS III. SCENA II.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

Sa. NEſcio quid jamdudum hîc audio tumultuari miſera :
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus adgraveſcat :
Quod te, Æſculapi, & te, Salus, ne quid ſit hujus, oro.
Nunc ad eam viſam. *Par.* heus, Soſtrata. *So.* ehem ! *Par.* iterum iſtinc excludêre.
So. Ehem Parmeno, tune hîc eras ? perii ; quid faciam miſera ?
Non viſam uxorem Pamphili, cum in proxumo hîc ſit ægra ?
Par. Non viſas, nec mittas quidem viſendi cauſſa quemquam :
Nam qui amat cui odio ipſus eſt, bis facere ſtulto duco :
Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam affert.
Tum autem filius tuus introïit videre, ut venit, quid agat.
So. Quid ais ? an venit Pamphilue ? *Par.* venit. *So.* Dîs gratiam habeo.
Hem, iſtoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde exceſſit.
Par. Jam ea te cauſſa maxume huc nunc introire nolo :
Nam ſi remittent quippiam Philumenæ dolores,
Omnem rem narrabit, ſcio, continuo ſola ſoli,
Quæ inter vos intervênit, unde ortum eſt initium iræ.
Atque eccum video ipſum egredi : quam triſtis eſt ! *So.* ô mi gnate.
Pam. Mea mater, ſalve. *So.* gaudeo veniſſe ſalvom : ſalvan'
Philumena eſt? *Pam.* meliuſcula eſt. *So.* utinam iſtuc ita Dî faxint.
Quid tu igitur lacrumas ? aut quid es tam triſtis ? *Pam.* recte, mater.
So. Quid fuit tumulti ? dic mihi : an dolor repente invaſit?

So. *Neſcio quid jampridem hac in domo Phidippi ſtrepitus, & tumultus fieri audio : valde timeo ne Philumenæ morbus gravior fiat : quod te, Æſculapi medicinæ præſes, teque Salus Dea ſanitatis, ut nihil tale accidat, precor. Nunc ibo ad videndum eam.* Par. *Heus, Soſtrata.* So. *Ehem!* Par. *Secundò prohibeberis ingreſſu iſtarum ædium.* So. *Hem, Parmeno, tune hîc eras ? perdita ſum ; quid ego faciam infelix ? An non ibo ad videndum Philumenam uxorem Pamphili, cum in proximis his ædibus jaceat ægrota ?* Par. *Noli ire, nec mittas etiam ullum, qui à te eam inviſat : nam qui amore proſequitur eum, cui inviſus & odioſus eſt, bis inepte ſe gerere arbitror : vanum laborem ipſe ſumit, & illi quem amat, à quo non redamatur, tædio eſt, & importunus. Filius etiam tuus ingreſſus eſt ad eam, poſtquam huc ex itinere rediit, ut videat quomodo illa ſe habeat.* So. *Quid ais ? an advenit Pamphilus ?* Par. *Advenit.* So. *Diis gratias habeo pro ejus adventu. Hem, dicto tuo de adventu filii refecta & recreata ſum, & anxietas ex animo receſſit.* Par. *Propterea te præcipue has ædes ingredi, non ſuadeo tibi : nam ſi morbi dolor Philumenam relinquat, & intermittatur, non dubium eſt mihi, quin Pamphilo totam rei ſeriem exponat, & recenſeat confeſtim remotis arbitris, præſens præſenti, quæ inter te & eam iracundia interceſſit, & ex qua re odii origo fluxit. Ecce hic eum video exire è domo ſocrus ſuæ : quàm triſtis vultu apparet !* So. *O mi fili, gaudeo te ſalvum adveniſſe.* Pam. *O mea mater, ſalve.* So. *An bene valet Philumena ?* Pam. *Aliquanto melius ſe habet.* So. *Dii velint ita eſſe ut dicis. Quare ergo, ſi meliuſcule valet, lachrymaris ? aut quid es triſtis ?* Pam. *Nihil eſt, mater.* So. *Quid modò tumultuatum fuit in iſtis ædibus ? dic mihi : an improviſus dolor Philumenam corripuit ?*

Pam.

Pam. Ita factum eſt. *So.* Quid morbi eſt? *Pam.* febris. *So.* quotidiana? *Pam.* ita aiunt.
I ſodes intro; conſequar jam te, mea mater. *So.* fiat.
Pam. Tu pueris curre, Parmeno, obviam, atque his onera adjuta.
Par. Quid? non ſciunt ipſi viam, domum qua redeant? *Pam.* ceſſas?

Pam. *Ita accidit.* So. *Quod genus morbi eſt?* Pam. *Febris.* So. *An quotidiana eſt?* Pam. *Ita vulgò dicunt. I, quæſo, domum intrò; conſequar mox te.* Pam. *Tu, Parmeno, curre obviam ſervis afferentibus onera & ſarcinas è navi, & eis adjumentum præbe.* Par. *Quid opus eſt me bis occurrere? nonne ſciunt viam, per quam domum redeant?* Pam. *Quid cunctaris ire, quò dico?*

ACTUS III. SCENA III.

PAMPHILUS.

NEqueo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt;
Partim quæ perſpexi his oculis, partim quæ accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio ſuſpicans
Morbo me viſurum affectam, ac ſenſi eſſe, uxorem: hei mihi!
Poſtquam me aſpexêre ancillæ advenisse, illico omnes ſimul
Lætæ exclamant, Venit, id quod me repente aſpexerant:
Sed continuo voltum earum ſenſi immutari omnium;
Quia tam incommode illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum interea propere præcucurrit, nuntians
Me veniſſe: ego eju' videndi cupidus recta conſequor.
Poſteaquam introii, extemplò ejus morbum cognovi miſer:
Nam neque, ut celari poſſet, tempus ſpatium ullum dabat:
Neque voce alia, ac res monebat, ipſa poterat conqueri.
Poſtquam aſpexi, ô facinus indignum! inquam: & corripui illico
Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater conſequitur: jam ut limen exirem, ad genua accidit,

Non poſſum excogitare rerum mihi moleſtarum ullum principium aptum & conveniens, à quo incipiam exponere ea, quæ mihi nec ſuſpicanti, nec cogitanti advenerunt; quorum aliqua his oculis pervidi, aliqua his auribus percepi: quamobrem me perterritum & conſternatum citius extra domum extuli. Nam paulo ante, poſtquam raptim intrò domum ingreſſus ſum, alio opinans morbo me inventurum correptam eſſe uxorem atque vidi: hei mihi! ut me ancillæ conſpexere rediiſſe, omnes ſtatim unà hilares primo gaudio adventus clamitant, Pamphilus advenit; propter id, quod improviſo, & ſubitò me viderant: ſed illicò animadverti earum omnium vultus tranſmutatos eſſe, poſtquam conſideraverunt reditum meum intempeſtive illis forte obtigiſſe. Interea ex illis una celeriter cucurrit ad prænunciandum me adveniſſe: ego videndæ Philumenæ cupiditate ardens rectà hanc ancillam inſequor. Poſtquam ingreſſus ſum cubiculum, confeſtim deprehendi quo morbo tentabatur: nam temporis brevitas impediebat, quominus ejus partitudo occultaretur, neque ipſa poterat alia voce, ac dolores cogebant, gemitus ex partu, & queſtus edere. Poſtquam viſu id comperi; ô probrum ingens! apud me dixi, & continuò inde me ſubduxi, illacrymans, re mihi non credibili & aſpectu horrenda commotus ac perturbatus. Mater Philumenæ me inſequitur: et lachrymas fundens infelix, in limine domûs, ad genua exeunti mihi ſe ſubjicit,

Lacrumans miſera: miſeritum eſt. Profecto hoc ſic eſt, ut puto,
Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.
Hanc habere orationem mecum principio inſtitit:
O mî Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, cauſſam vides:
Nam vitium eſt oblatum virgini olim, ab neſcio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret ſuum.
Sed cum orata ejus reminiſcor, nequeo quin lacrumem miſer.
Quæque fors fortuna eſt, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obſecramus ambæ, ſi jus, ſi fas eſt, uti
Advorſa ejus per te tecta tacitaque apud omnes ſient.
Si unquam erga te animo eſſe amico ſenſiſti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam, te, uti ſibi des pro illâ, nunc rogat:
Ceterum de reducendâ id facias, quod in rem ſit tuam.
Parturire eam, neque gravidam eſſe ex te, ſolus conſcius.
Nam aiunt tecum poſt duobus concubuiſſe eam menſibus:
Tum, poſtquam ad te venit, menſis agitur hic jam ſeptimus:
Quod te ſcire, ipſa indicat res. nunc ſi potis eſt, Pamphile,
Maxume volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem;
Atque adeo omneis. ſed ſi fieri id non poteſt quin ſentiant;
Dicam abortum eſſe: ſcio nemini aliter ſuſpectum fore,
Quin, quod veriſimile eſt, ex te recte eum natum putent.
Continuò exponetur: hic tibi nihil eſt quidquam incommodi; &
Illi miſeræ indigne factam injuriam contexeris.
Pollicitus ſum; & ſervare in eo certum eſt, quod dixi fidem.
Nam de reducendâ, id vero neutiquam honeſtum eſſe arbitror,
Nec faciam: etſi amor me graviter, conſuetudoque ejus tenet.

ego certe ejus miſertus ſum. Procul dubio hoc uſu venit omnibus nobis hominibus: ut res eveniunt nobis; ita elati, & demiſſi ſumus. Hunc illa ſermonem facere mecum primò incepit: ô mi Pamphile, cauſam cognoſcis, propter quam hæc filia mea à domo veſtra diſceſſerit: nam ſtuprum ei illatum eſt virgini olim à neſcio quo flagitioſo tenebrione: nunc illa ad me matrem ſuam confugit, ut tibi, atque aliis ſe parientem occultaret. Verum cum precationes iſtius memoria repeto, non poſſum me continere à lacrymis. Quæcunque ſubita fortuna, inquit, te nobis hodie adduxit, per eam te obteſtamur ambæ mater & filia, ſi per jura humana divinaque licitum eſt, ut ejus infortunia tuo beneficio occulta, & ſilentio obtecta ſint omnibus. ſi unquam eam amico animo te complexam fuiſſe cognoviſti, mi Pamphile, eadem nunc te orat, ut hanc gratiam ſibi concedas (quod facile poteſt) pro amico illo animo erga te: Sed de recipienda ea, aut ejicienda id facias quod tibi commodum videbitur, & expediet. Laborare eam dolore partus, neque prægnantem à te factam eſſe, nemo omnium cognovit præter te ſolum. nam dicunt eam tibi nuptam tecum concubuiſſe, duobus menſibus poſt vitium oblatum: tum poſtquam ad te deducta eſt, menſis jam hic eſt ſeptimus: quod te ſcire res ipſa declarat. nunc ſi fieri poteſt, Pamphile, vehementiſſime cupio & laboro, ut partus Philumenæ latenter fiat, etiam ignorante patre, atque inſciis omnibus aliis. ſed ſi fieri non poteſt, quin reſciant, prætexam hoc, ſcilicet eam abortum feciſſe, & immaturum fœtum ejeciſſe. Scio neminem aliter ſuſpicaturum, quam, quod probabile eſt, eum ex te genitum eſſe. Illicò exponetur: In hac re celandi partus nullum pateris incommodum, & illi infelici, indignæ quæ injuriam factam acciperet, honorem integrum ſervaveris. Promiſi hæc facere, quæ mater Myrrhina pro ea poſtulavit; Stat fixum atque immotum mihi in eo quod promiſi, fidem inviolatam ſervare. nam ut eam ex patris domo ad nos reducam, eamque recipiam, non valde conveniens & decorum eſſe opinor; nec faciam, quamvis ejus amore, & converſatione vehementer afficiar.

Lacrumo,

Lacrumo, quæ poſthac futûra eſt vita, cum in mentem venit,
Solitudoque. O fortuna, ut nunquam perpetuo es bona!
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit,
Quem ego conſilium miſſum feci; idem nunc operam huic dabo.
Adeſt Parmeno cum pueris: hunc minime eſt opus
In hâc re adeſſe: nam olim ſoli credidi,
Eâ me abſtinuiſſe in principio, cum data eſt.
Vereor, ſi clamorem ejus hic crebro audiat,
Ne parturire intelligat. aliquò mihi eſt
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

Non poſſum lacrymas tenere, cùm animo reputo, quam poſthac vitam ducturus ſim, quam triſtem & ſolitariam. O fortuna, quam non diu conſtans, & proſpera es! Sed jam prior amor Bacchidis me ad hanc rem æquo ferendam animo exercitavit & aſſuefecit; quem amorem tunc ratione, & prudentia dimiſi; idem nunc huic me dedam & vacabo. Parmeno adeſt, venit cum ſervulis, redeuntibus ex Imbro: non opus eſt omnino, in hoc Philumenæ partu eum præſentem eſſe: nam quondam huic uni hoc arcanum commiſi, nimirum me eam non attigiſſe ab initio, cum data eſt mihi in uxorem. Timeo, ſi Philumenæ quærentis vocem ſæpe audiat, ne eam partu laborare cognoſcat. aliquò hinc mihi amandandus eſt, interea dum Philumena in puerperio eſt.

ACTUS III. SCENA IV.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

Par. AN tu, tibi hoc incommodum eveniſſe iter?
So. Non hercle verbis, Parmeno, dici poteſt
Tantum, quam re ipſa navigare incommodum eſt.
Par. Itane eſt? *So.* ô fortunate, neſcis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingreſſus mare.
Nam alias ut omittam miſerias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Cum interea ſemper mortem exſpectabam miſer;
Ita uſque advorſa tempeſtate uſi ſumus.
Par. Odioſum. *So.* haud clam me eſt: denique hercle aufugerim
Potius, quam redeam, ſi eo mî redeundum ſciam.
Par. Olim quidem te cauſſæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres Soſia.
Sed Pamphilum ipſum video ſtare ante oſtium.
Ite intro: ego hunc adibo, ſi quid me velit.
Here, etiam tu hîc ſtas? *Pam.* equidem te exſpecto. *Par.* quid eſt?
Pam. In arcem tranſcurſo opus eſt. *Par.* cui homini? *Pam.* tibi.
Par. In arcem? quid eo? *Pam.* Callidemidem hoſpitem

Par. *Dicisne, Soſia, hanc viam tibi ærumnoſam fuiſſe?* So. *Per Herculem, Parmeno, verbis declarari non poteſt, quantum re ipſa mari iter facere laborioſum eſt.* Par. *Itane eſt?* So. *O beate, neſcis quas difficultates, & miſerias evitaveris, qui nunquam in mare aſcendiſti. Nam ut alias ſileam calamitates, et difficultates navigationis, hanc cognoſce: ſpatio triginta dierum, aut plus eo tempore, in navi ſteti, cum inter hos dies ſemper mortem formidabam infelix, adeo contrariis & oppoſitis ventis jactati continue fuimus.* Par. *Res hæc incommoda, & moleſta eſt.* So. *Non ignoro; & ut uno verbo dicam, potius fugiam, quàm iterum in Imbrum proficiſcar, ſi eò mihi proficiſcendum eſſe videam.* Par. *Olim certe ex levibus cauſis paratus eras aufugere, quod nunc minaris facere magni & gravis periculi vitandi cauſa: ideo facile tibi credo. Sed Pamphilum video ipſum ſtantem ante fores. Ite vos ſervi domum: ego vero hunc conveniam viſurus, ſi quid me velit facere. Here, etiam nunc hîc moraris?* Pam. *Ego te exſpecto.* Par. *Quamobrem?* Pam. *In arcem urbis tranſcurrendum eſt.* Par. *Cui homini?* Pam. *Tibi.* Par. *Quænam cauſa eſt, cur tam remote in arcem me currere jubes?* Par. *Callidemidem*

Myconium,

Myconium, qui mecum una adveƈtu'ſt, conveni.
Par. Perii: voviſſe hunc dicam, ſi ſalvus domum
Rediiſſet unquam, ut me ambulando rumperet.
Pam. Quid ceſſas? *Par.* quid vis dicam? an
conveniam modo? (eum,
Pam. Imo, quod conſtitui me hodie conventurum
Non poſſe; ne me fruſtra illic exſpeƈtet: vola.
Par. At non novi hominis faciem. *Pam.* at faciam, ut noveris:
Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, cæſius,
Cadaveroſa facie. *Par.* Dii illum perduint.
Quid, ſi non veniet, maneamne uſque ad veſperum?
Pam. Maneto: curre. *Par.* non queo, ita defeſſu' ſum.
Pam. Ille abiit. quid agam infelix? prorſus neſcio
Quo paƈto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miſeret mulieris.
Quod potero, faciam; tamen ut pietatem colam:
Nam me parenti potius, quam amori obſequi
Oportet. at, at, eccum Phidippum, & patrem
Video: horſum pergunt: quid dicam hiſce, incertu' ſum.

Myconium hoſpitem meum, qui mecum una navi in hanc urbem advenit, alloquere. Par. *Interii: voto promiſiſſe vere dicere poſſum hunc Pamphilum, me ambulando rupturum, ſi unquam è mari ſoſpes domum adveniſſet.* Pam. *Quid tardas ire quò jubeo?* Par. *Quid vis ei à te nunciem? an id ſolum vis, ut eum adeam?* Pam. *Dic, me non poſſe eum nunc convenire, ſicut denuntiaveram ei me facturum hodie; ne me fruſtrà illic opperiatur: vola.* Par. *At ignotus homo mihi eſt de facie.* Pam. *At efficiam ut cognoſcas; procerâ ſtaturâ eſt, rubra facie, criſpis capillis, ſpiſſo et pingui corpore, glaucis oculis, vultu ad cadaveris ſimilitudinem facto.* Par. *Dii illum perdant. Quid ſi non veniat in arcem, an illum expectem uſque ad veſpertinum tempus?* Pam. *Expecta: curre celeriter.* Par. *Non poſſum, ita defatigatus ſum.* Pam. *Parmeno abiit. quid agam miſer? Neſcio quâ ratione partum occultem Philumenæ, quod ut facerem enixe oravit Myrrhina: nam miſereor vehementer mulieris. Quod earum gratiâ potero, id perficiam; uxoris vitium celabo, et ejus honori conſulam; ita tamen ut pietatem in matrem meam obſervem, quæ à Philumena offenſa eſt: nam parentis potius, quam amoris in uxorem, me rationem habere oportet. At, at, ecce Phidippus pater Philumenæ, et Laches pater meus: verſus hanc partem veniunt: quid hiſce dicam animi dubius ſum.*

ANNOTATIO.

19 *Myconium.*] Mycone inſula una ex Cycladibus, non procul à Delo. Virg.

Quam prius Arcitenens orat, et littora circum
Errantem celsâ Gyaro, Myconeque revinxit.

Cyclades vocantur. *Iſole de Archipelago.*

ACTUS III. SCENA V.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

La. DIxtin' dudum, dixiſſe illam, ſe exſpeƈtare filium?
Ph. Faƈtum. *La.* veniſſe aiunt: redeat. *Pa.* quam cauſam dicam patri,
Quamobrem non reducam, neſcio. *La.* quem ego hic audivi loqui?

La. *Nonne dixiſti, Phidippe, Philumenam dixiſſe ſeſe expectare reditum Pamphili, ut ad nos rediret; nam ſine illo in domo noſtra perdurare non poſſe?* Ph. *Dixi.* La. *Pamphilum dicunt rediiſſe: redeat ergo Philumena ad nos.* Pa. *Neſcio quam excuſationem proponam patri, ob quam nolim reducere uxorem meam.* La. *Quem ego hic audivi loqui?*

Pa.

Pa. Certum obfirmare eſt viam me, quam decrevi perſequi
La. Ipſus eſt, de quo hoc agebam tecum. *Pa.* ſalve, mi pater.
La. Gnate mi, ſalve, *Ph.* bene factum te adveniſſe, Pamphile,
Et adeo, quod maxumum eſt, ſalvum atque validum. *Pa.* creditur.
La. Advenis modo? *Pa.* admodum. *La.* cedo, quid reliquit Phania
Conſobrinus noſter? *Pa.* ſane hercle homo voluptati obſequens
Fuit, dum vixit: & qui ſic ſunt, haud multum hæredem adjuvant.
Sibi vero hanc laudem relinquunt: vixit, dum vixit, bene.
La. Tum tu igitur nihil attuliſti huc plus una ſententia?
Pa. Quidquid id eſt, quod reliquit, profuit. *La.* imo obfuit:
Nam illum vivum & ſalvum vellem. *Ph.* impune optare iſtuc licet:
Ille reviviſcet jam nunquam; & tamen, utrum malis, ſcio.
La. Heri Philumenam ad ſe accerſi hic juſſit: dic juſſiſſe te.
Ph. Noli fodere: juſſi. *La.* ſed eam jam remittet. *Ph.* ſcilicet.
Pa. Omnem rem ſcio, ut ſit geſta: adveniens audivi omnia. *La.* at
Iſtos invidos Dii perdant, qui hæc libenter nuntiant.
Pa. Ego me ſcio caviſſe, ne ulla merito contumelia
Fieri à vobis poſſet: idque ſi nunc memorare hîc velim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere poſſim; ni te ex ipſa id magi' velim reſciſcere;
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,

Pa. *Stat mihi propoſitum meum obfirmare, et conſtanter perſequi, ut ſcilicet non recipiam uxorem, et veram cauſam non recipiendæ celem.* La. *Ipſe Pamphilus eſt, Phidippe, de quo hîc tecum colloquebar.* Pa. *Salve, mi pater.* La. *Fili mi, ſalve.* Ph. *Gaudeo te adveniſſe, Pamphile, eoque magis gaudeo, quod incolumis et bene valens redis, quod præcipuum eſt.* Pa. *Sic à quibuſdam creditur.* La. *An modò advenis?* Pa. *Propemodum.* La. *Dic quid relinquit in bonis Phania conſobrinus noſter?* Ph. *Certe per Herculem homo voluptatibus deditus fuit, & deliciis incumbens, quamdiu in vivis fuit: & qui ita facti ſunt, non multum hæredi proſunt, & commodant. ſibi hanc laudum titulum comparant; nimirum vixit, dum vixit, laute & opipare.* La. *Tu igitur nihil plus rei attuliſti, quam unam illam ſententiam?* Pa. *Ut ut eſt, quodcunque reliquit nobis, compendium & emolumentum attulit.* La. *Imo damnum: nam illum vita frui, et incolumen ſupereſſe vellem.* Ph. *Sine pœna id permiſſum eſt optare, nihilque nocet: nam non timendum eſt, ne unquam ad vitam redeat; tamen non ignoro utrum præoptes.* La. *Pamphile, Phidippus heri Philumenam ad ſe vocari juſſit ex ædibus noſtris: Phidippe, dic te juſſiſſe:* Ph. *Noli me monendi cauſa adeo mihi latus pungere: ſic eſt, ad me juſſi vocari.* La. *Sed jam ad nos eam remittet.* Ph. *Certe ego remittam.* Pa. *Omnem rei ſeriem reſcivi, qualiter ſit geſta, cum advenirem: paulo ante audivi omnia, quæ facta ſunt.* La. *At iſtos garrulos, qui concordiæ et amori conjugum invident, Dii perdant, qui hæc quæ audiviſti tam cupide referunt.* Pa. *Ego ſcio me ſedulò curaſſe, ne quidquam mihi à vobis contumelioſè exprobrari poſſet merito meo: idque ſi nunc hîc recitare velim, quam fideli amore, et ſuavi Philumenam filiam tuam, Phidippe, proſequutus ſum, vere id recitare poſſum; niſi potius velim te ex ejus ore ea diſcere: namque eo modo, magis credes me tali eſſe ingenio, quali me tibi dico,*

ANNOTATIONES.

4 *Obfirmare viam.*] Firmiter & pertinaciter inſiſtere viam (id eſt, propoſitum, conſilium) quam mihi perſequendam propoſui.

6 *Bene factum te adveniſſe.*] Id eſt, proſpere contigit te adveniſſe. Formula eſt peregre venientes gratulandi.

17 *Noli fodere:*] *Fodere*, hîc eſt latus alicujus manu vel pungere, vel tundere: quod facimus monendi gratia, & ſuggerendi, & impellendi. Horatius, Lib. I. Epiſt. VIII.

Mercemur ſervum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus.

Cum

Cum illa, quæ nunc in me iniqua eſt, æqua de me dixerit;
Neque meâ culpâ hoc diſſidium eveniſſe, id teſtor Deos.
Sed quando ſeſe eſſe indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujuſq; mores toleret ſua modeſtia;
Neque alio pacto poteſt componi inter eas gratia;
Segreganda aut mater à me eſt, Phidippe, aut Philumena:
Nunc me pietas matris potius commodum ſuadet ſequi.
La. Pamphile, haud invito ad aures ſermo mihi acceſſit tuus,
Cum te poſtputaſſe omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulſus ira prave inſiſtas, Pamphile.
Pa. Quibus iris nunc in illam impulſus iniquu' ſim?
Quæ nunquam quidquam erga me commerita eſt, pater,
Quod nollem; & ſæpe, quod vellem, meritam ſcio;
Amoque, & laudo, & vehementer deſidero:
Nam fuiſſe erga me miro ingenio expertu' ſum:
Illique exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui ſit fortunatior;
Quandoquidem illam à me diſtrahit neceſſitas.
Ph. Tibi in manu eſt, ne fiat. *La.* ſi ſanus ſies,
Jube illam redire. *Pa.* non eſt conſilium, pater:
Matris ſervibo commodis. *La.* quo abis? mane,
Mane, inquam: quo vadis? *Ph.* quæ hæc pertinacia eſt?
La. Dixin', Phidippe, hanc rem ægre laturum eſſe eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
Ph. Non credidi ædepol adeo inhumanum fore:
Ita nunc is ſibi me ſupplicaturum putat?
Si eſt, ut velit reducere uxorem; licet:
Sin alio eſt animo, renumeret dotem huc, eat.
La. Ecce autem, tu quoque proterve iracundus es.
Ph. Percontumax rediſti huc nobis, Pamphile.
La. Decedet jam ira hæc: etſi merito iratus eſt.
Ph. Quia paululum vobis acceſſit pecuniæ,
Sublati animi ſunt. *La.* etiam mecum litigas?

cum Philumena ipſa, quæ iniquam erga me ſe geſſit, æqua de me tibi prædicaverit; neque me cauſam huic divortio præbuiſſe, Deos teſtes advoco. Sed quandoquidem ſuipſam exiſtimat tanti, ut nolit obſecundare matri meæ, & rem indignam eſſe putat, ſi ei ſe ſubmittat, ejuſque ſenectutis mores moderate ferat; neque inter eas alio modo gratia reconciliari poſſit, niſi matri ſe ſubmittat; aut ſejungenda mater eſt à me, Phidippe, aut Philumena: Nunc pietate moveor, ut potius quæram quod placet matri, & ei commodum eſt. La. *Pamphile, libenter auribus accepi ſermonem tuum, cum te video poſthabuiſſe omnes res commodis matris tuæ. Verum diligenter perſpice, ne ira incitatus in tua ſententia inique permaneas, Pamphile.* Pa. *Quibuſnam iris impulſus nunc me erga eam inique agam? quæ nunquam quidquam mali erga me commeruit, neque commiſit quod mihi diſpliceat; et ſæpe de me bene meritam eſſe, et præſtitiſſe, quod placeret, in memoria habeo; amóque, et laudo, et ejus retinendæ deſiderio teneor: nam ſingulari, et mirificâ ingenii manſuetudine, et benignitate erga me uſam eſſe expertus ſum: illique ex animo opto, ut reliquos vitæ annos traducat cum eo marito, qui me ſit felicior, ſiquidem illam à me divellit neceſſitas.* Ph. *In tua poteſtate eſt, ut non divellatur.* La. *Si ſatis ſanæ mentis es, fac ut reducatur.* Pa. *Non ita mihi propoſui facere: ſed potius matris commoda ſectari.* La. *Quò abis? mane, mane inquam: quò abis?* Ph. *Quæ eſt hæc mentis obſtinatio?* La. *Nonne vere tibi dixi, Phidippe, moleſtum, et ægrum fore Pamphilo, ſi reſciret Philumenam ad vos ex ædibus noſtris ita diſceſſiſſe? quamobrem à te petebam, ut filiam ad nos remitteres, antequam ille rediiſſet.* Ph. *Per Pollucem, non ſuſpicatus ſum eum adeo immitem et ferocem fore: Itane is ſibi nunc me ſupplicaturum opinatur, ut uxorem Philumenam recipiat? Si in eo eſt, ut velit recipere uxorem ſuam, per me ei licet: ſin aliter animatus eſt, et nolit, reddat dotem, valeat.* La. *Ecce autem, tu quoque inſolenter iraſceris, et ad iram propenſus es.* Ph. *Pervicax, et pertinax ex Imbro ad nos rediiſti, Pamphile.* La. *Abibit hæc ira, etſi non ſine cauſa commotus eſt.* Ph. *Quia aliquantulum pecuniæ rei veſtræ accrevit, elatiores animo, et ferociores facti eſtis.* La. *Etiam lites in me quoque intendis?*

Ph. De-

Ph. Deliberet, renuncietque hodie mihi,
Velitne, an non; ut alii, ſi huic non ſit, ſiet.
La. Phidippe, ades, audi paucis. abiit. quid mea?
Poſtremo inter ſe tranſigant ipſi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic, mihi quidquam obtemperant:
Quæ dico, parvipendunt. porto hoc jurgium
Ad uxorem, cujus fiunt conſilio omnia hæc:
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre eſt, evomam.

Ph. *Decernat, mihique denunciet hodie Pamphilus, velitne, an non, recipere in uxorem Philumenam; ut alii ſit uxor, ſi ipſi non ſit.* La. *Phidippe, propius accede, audi quæ paucis dicam. Abiit* t'*hidippus. quid mea refert? Tandem controverſiam inter ſe decidant ipſi, ut videbitur; quia nec filius, neque hic Phidippus in ulla re mihi auſcultare volunt: verba mea nihili æſtimant. hanc rixam ad uxorem meam jam nunc defero, quaſi munus gratum; nam hujus ſuaſu hæc omnia efficiuntur atque in eam omnem ægritudinem & dolorem effundam.*

ACTUS IV. SCENA I.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

My. PErii; quid agam? quo me vortam? quid meo reſpondebo viro
Miſera? nam audiſſe vocem pueri viſus eſt vagientis?
Ita corripuit derepente tacitus ſeſe ad filiam.
Quod ſi reſciverit peperiſſe eam, id quâ cauſſâ clam me habuiſſe
Dicam, non ædepol ſcio.
Sed oſtium concrepuit: credo ipſum ad me exire: nulla ſum.
Eh. Uxor ubi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit foras:
Atque eccam video. quid ais Myrrhina? heus, tibi dico. *My.* mihine,
Mi vir? *Eh.* vir ego tuus? tu virum me, aut hominem adeo eſſe deputas?
Nam ſi utrumvis horum, mulier, unquam tibi viſus forem,
Non ſic ludibrio tuis factis habitus eſſem. *My.* quibus? *Eh.* at rogitas?
Peperit filia? hem! taces? ex quo? *My.* iſtuc rogare æquum eſt patrem?
Perii. ex quo cenſes, niſi ex illo, cui data eſt nuptum, obſecro?
Ph. Credo, neque adeo arbitrari patris eſt aliter. ſed demiror,
Quid ſit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare volueris
Partum; præſertim cum & recte, & ſuo peperit tempore.

My. *Perdita ſum; quid agam? quò me vertam? quid reſponſi marito meo reddam infelix? nam vagientis pueri clamor videtur ad aures ejus perveniſſe; adeo raptim, & ſubitò ſilens ad filiam ſe contulit. Quod ſi cognoverit eam partum edidiſſe, per Pollucem neſcio, quâ de cauſa ei dicam me hoc celaviſſe. Sed oſtium ſtridit: credo ipſum foras ad me prodire: perii.* Ph. *Ubi uxor vidit me ad filiam ire, foras abiit: Atque ecce eam conſpicio. Quid ais, Myrrhina? quid ſiles? heus, te appello.* My. *Mene ipſam, mi vir?* Ph. *An vir ego tuus ſum? Tune virum, aut hominem quamlibet exiſtimas me eſſe? Nan ſi utrumvis horum, mulier, me judicaſſes, non ſic per ea, quæ feciſti, deriſus & deluſus fuiſſem.* My. *Per quæ mea facta deriſui fuiſti?* Ph. *At etiam quæris? Filia noſtra peperit? Hem ſiles? Ex quo homine peperit?* My. *Iſtud pàtrem decet interrogare de filia? perdita ſum. Ex quonam opinaris illam peperiſſe, niſi ex eo cui uxor data eſt, obſecro?* Ph. *Credo eam peperiſſe ex Pamphilo, neque licet patri aliter cenſere. ſed mirum mihi eſt, quamobrem tantam curam & operam adhibuiſti ad hunc partum nobis occultandum; præcipue cum recte, & tempore congruo, quo prægnantes poſſunt parare, peperit.*

Adeone pervicaci eſſe animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo inter nos ſcires poſthac amicitiam fore firmiorem,
Potius quam èſſet cum illo nupta advorſus animi lubidinem
Tui? ego etiam illorum eſſe hanc culpam credidi, quæ te eſt penes.
My. Miſera ſum. *Ph*. utinam ſciam ita eſſe iſtuc. ſed nunc mihi in mentem venit,
Da hac re quam locuta es olim, cum illum generum cepimus:
Nam nuptam filiam negabas poſſe te pati tuam
Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.
My. Quamvis cauſſam hunc ſuſpicari, quam ipſam veram, mavolo.
Ph. Multo prius ſcivi, quam tu, illum amicam habere, Myrrhina:
Verum id vitium ego nunquam decrevi eſſe adoleſcentiæ;
Nam id omnibus innatum eſt: at pol jam aderit, ſe quoque etiam cum oderit.
Sed, ut olim te oſtendiſti, eandem eſſe nihil ceſſaſti uſque adhuc,
Ut filiam ab eo abduceres; neu, quod ego egiſſem, eſſet ratum.
Id nunc res indicium hæc fecit, quo pacto factum volueris.
My. Adeon' me eſſe perivacem cenſes, cui mater ſiem,
Ut eo eſſem animo, ſi ex uſu eſſet noſtro hoc matrimonium?
Ph. Tun' proſpicere, aut judicare, noſtram in rem quod ſit, potes?

Adeone pertinaci animo eſſe potuiſti, ut puerum filiæ potius cuperes exponi ad mortem, ex quo non ignorabas ſtabiliorem futuram eſſe amicitiam in poſterum inter nos, quàm contra immoderatam tuam cupiditatem Philumena cum Pamphilo nuptiis jungeretur? Ego etiam adhuc culpam in illis reſidere credidi, quæ apud te eſt. My *Infelix ſum.* Ph. *Utinam cognoſcam hoc ita eſſe, uti tu mihi narras: ſed aliud mihi in memoriam redit, ex quo videris non eſſe innocens, propter ea, quæ olim dixiſti, cum Pamphilum generum elegimus: nam tu negabas te poſſe conſentire, ut filia tua collocaretur nuptui cum eo, qui meretricem amicam haberet, qui totam noctem duceret extra domum.* My. *Hunc maritum meum malo ſuſpicari quamlibet aliam cauſam eſſe diſſidii inter Pamphilum, & Philumenam, quam illam veram, propter quam volui celare filiam peperiſſe.* Ph. *Multo prius ſcivi, quam tu, illum amare Bacchidem meretricem, Myrrhina: verum nunquam cenſui id vitium eſſe in adoleſcentibus, amicam habere: nam id, amare ſcilicet, omnibus à natura inſitum eſt: at per Pollucem citò tempus adveniet, cum etiam ſeipſum adventante ſenectute, & ſenectutis incommodis, odio habebit. ſed ut olim te præbuiſti, nunquam deſtitiſti eandem te præbere, adverſarium nimirum huic matrimonio, ut Philumenam à Pamphilo diſtraheres, neve quod egiſſem eſſet firmum, & ſtabile. Id nunc hæc res omnino manifeſtum facit, cùm partum filiæ nos omnes celaveris, quo modo has nuptias, quas feci, gratas habueris.* My. *Adeone me contumacem eſſe cenſes, ut eum animum haberem adverſus eam, cum mater ſim, ſi hoc matrimonium in utilitatem noſtram fieret?* Ph. *Tune providere, aut arbitrari potes, quid rebus noſtris conducat?*

ANNOTATIONES.

17 *Ut puerum præoptares perire.*] Id eſt exponi. Vetuſtiſſimus hic mos antiquis fuit, Hebræis, Græcis; ut conſtat de Moyſe, de Oedipo, & etiam Romanis, ut notum eſt de Romulo, & Remo. Exponebantur miſelli infantes in mare, in aliquem fluvium, in deſerta, & avia abjiciebantur. Ovidius Faſtorum lib. 2.

Amne jubet mergi geminos: ſcelus unda refugit;
In ſicca pueri deſtituuntur humo.

Idem Ovid. Epiſt. 11.

Jamq; dari parvum canibus, avibuſq; nepotem
Juſſerat, in ſolis deſtituique locis.

Denique ad cloacas vetus Scholiaſtes Juvenalis infantes exponi ſolitos prodidit, ad Satyr. VI. verſu 600.

Tranſeo ſuppoſitos, & gaudia, votaque ſæpe
Ad ſpurcos decepta lacus.

Hinc *exponere* idem, quod necare. Paulus Juriſconſultus L. IV. D. De agnoſcendis liberis.

18 *Ex quo inter nos firmiorem fore amicitiam.*] Scilicet, inter familiam noſtram, & familiam Philumenæ.

Audiſti ex aliquo fortaſſe, qui vidiſſe eum diceret
Exeuntem aut introëuntem ad amicam. quid tum poſtea,
Si modeſte ac raro hoc fecit? nonne ea diſſimulare nos
Magis humanum eſt, quàm dare operam id ſcire, quî nos oderit?
Nam ſi is poſſet ab ea ſeſe derepente avellere,
Quicum tot conſueſſet annos; non eum hominem ducerem,
Nec virum ſatis firmum gnatæ. *My.* mitte adoleſcentem, obſecro,
Et quæ me peccaſſe ais. abi; ſolum ſolus conveni:
Roga, velitne an non uxorem: ſi eſt, ut dicat velle ſe,
Redde: ſin eſt autem, ut nolit, recte conſului meæ.
Ph. Siquidem ille ipſe non volt, & tu ſenſti eſſe in eo, Myrrhina,
Peccatum; aderam, cujus conſilio ea par fuerat proſpici.
Quamobrem incendor ira, te eſſe auſam hæc facere injuſſu meo.
Interdico, ne extuliſſe extra ædes puerum uſque (velis.
Sed ego ſtultior, meis dictis parere hanc quî poſtulem:
Ibo intro, atque edicam ſervis, ne quoquam efferri ſinant.
My. Nullam pol credo mulierem me miſeriorem vivere:
Nam ut hic laturus hoc ſit, ſi ipſam rem, ut ſiet, reſciverit,
Non ædepol clam me eſt; cum hoc, quod levius eſt, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua via ſententia ejus mutari poſſit, ſcio.
Hoc mî unum ex plurimis miſeriis reliquum fuerat malum, (pater.
Si, puerum ut tollam, cogit, cujus qui ſit neſcimus

accepiſti forte ab aliquo, qui referret ſe eum vidiſſe ingredientem domum amicæ, aut inde egredientem. quid tum poſtea? quid inde poſtea conjiciendum eſt mali, ſi moderate, mediocriter, nec crebrò id fecit? Nonne magis humanum eſt, nos ad ea connivere; quam affectare nos id ſcire, unde ipſius adverſùm nos odium ſuſcipiamus? Nam ſi is poſſet ſubitò ab ea ſe abſtrahere cum quâ tandiu conſuetudinem habuiſſet, non eum eſſe hominem æſtimarem, nec maritum ſatis fidelem noſtræ filiæ. My. *Omitte precor, loqui de adoleſcente, & de iis quæ me male feciſſe dicis. Abi hinc, & ſecreto ſini arbitris cum Pamphilo colloquere: quære ab eo, velitne Philumenam recipere, an non: ſi contingit, ut dicat ſe velle, redde eam uxorem viro: ſin autem negat ſe velle, recte a me proſpectum eſſe filiæ noſtræ fateberis.* Ph. *Si quidem recuſat Pamphilus uxorem recipere Philumenam, & tu cognoviſti in eo culpam inhærere divortii; prope aderam ego, cujus ex ſententia æquum erat omnia hæc provideri. Quamobrem ira exardeſco, te hæc auſam fuiſſe exequi ſine juſſu meo. Veto ne puerum, qui modo natus eſt, extra domum noſtram in ullum locum exportare audeas. ſed ego ineptior, qui uxorem meam poſcam meis juſſis obedire: ibo intrò ædes, & familiæ imperabo, ne patiantur infantulum exportari in ullum quemvis locum.* My. *Per Pollucem nullam credo mulierem eſſe in terris magis infortunatam, quam ego ſum: nam per Pollucem non mihi obſcurum eſt, quam ægre laturus ſit Phidippus, ſi cognoverit ut vere ipſa res ſe habet; cum hoc tantum, quod multo minus eſt, partum ſcilicet celaſſe, tam acerbe & iracunde acceperit: nec ſcio qua ratione à ſententia ſua de non exponendo puero dimoveri poſſit. Hoc mihi unum extremum ex omnibus calamitatibus & infortuniis malum reſtiterat, ſi vir meus me cogit, ut educam puerum, cujus pater nobis eſt ignotus.*

ANNOTATIONES.

48 *Ne extuliſſe extra ædes puerum.*] Timebat Phidippus, ne Myrrhina exponeret puerum.

56 *Si puerum ut tollam cogit:*] Id eſt, ut educem. Infantes olim, ſimul ac nati erant, humi deponebantur. Ab humo vero pater tollebat, & in ſinum recipiebat. Statius— *meus ille meus; tellure cadentem Excepi.* Qui autem non tollebatur, pro abdicato, & abjectitio erat: quo reſpicit frequenter Terentius.

Nam cum compreſſa eſt gnata, forma in tenebris noſci non quita eſt:
Neque detractum ei tum quidquam eſt, quî poſt poſſit noſci, qui ſiet.
Ipſe eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum.
Simul vereor, Pamphilus ne orata noſtra nequeat diutius 60
Celare, cum ſciet alienum puerum tolli pro ſuo.

nam cum filia vitiata fuit, facies ejus qui eam compreſſit, cognoſci noctu non potuit: neque ei Philumena quidquam detraxit, ex quo poſſit comperiri quis ille ſit. ſed ipſe diſcedens eripuit vi annulum ei virgini ex digito. Etiam timeo ne Pamphilus non poſſit ea, quæ oravimus, diutius ſilentio abſcondere, cum noverit alienum puerum educari loco ſui filii, quod moleſte feret.

ACTUS IV. SCENA II.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

So. NON clam me eſt, mi gnate, tibi me eſſe ſuſpectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiiſſe; etſi ea diſſimulas ſedulo.
Verum ita me Dî ament, itaque obtingant ex te, quæ exopto mihi, ut
Nunquam ſciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teque antè quod me amare rebar, ei rei firmaſti fidem: 5
Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris
Præpoſitam amori tuo: nunc tibi me certum eſt contrà gratiam (ſcias.
Referre, ut apud me præmium eſſe poſitum pietati
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror. 9
Ego rus arbituram hinc cum tuo me eſſe certò decrevi patre; (reliqua,
Ne mea præſentia obſtet, neu cauſſa ulla reſtet
Quin tua Philumena ad te redeat. *Pa.* quæſo, quid iſtuc conſilii eſt? (migres?
Illius ſtultitiâ victa, ex urbe tu rus habitatum
Haud facies: neque ſinam, ut qui nobis, mater, maledictum velit 14
Meâ pertinaciâ eſſe dicat factum, haud tuâ modeſtiâ
Tum tuas amicas te, & cognatas deſerere, & feſtos dies
Meâ cauſſâ, nolo. *So.* nihil pol jam iſtæc res mihi voluptatis ferunt:

So. Non me latet, fili mi, me tibi in ſuſpicionem veniſſe, uxorem tuam Philumenam hinc diſceſſiſſe in domum patris, propter mores meos forſitan injucundos; etſi ea diligenter celas. Verum ita mihi Dii faveant, itaque à te mihi obveniant ea, quæ exopto, ut nunquam volens prudenſque culpam commiſi, propter quam uxor tua conciperet odium in me merito meo: & quod ante exiſtimabam te me amare, id ita vere eſſe confirmaſti. Nam mihi paulo ante pater tuus commemoravit quomodo me prætuliſti amori, quo uxorem proſequeberis: & nunc mihi deliberatum & conſtitutum eſt, viciſſim tibi beneficium retribuere; ut tibi manifeſtum fiat mercedem pietati in me tuæ apud me ſervari, & recondi. Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ exiſtimationi conveniens & utile eſſe judico. ego conſtitui hinc ad villam me profecturam eſſe cum tuo patre; ne mea præſentia obſit, neve ulla cauſa relinquatur, quominùs tua uxor Philumena ad te revertatur. Pa. Rogo, quid iſtud propoſitum tuum? ut tu illius imprudentiâ adacta ex urbe diſcedas ad villam incolendam? Non permittam: neque id fiet à te, ut qui nobis, mater, obtrectare cupiunt, meam pervicaciam dicant eſſe cauſam, non tuam facilitatem & moderationem, cur habitatum rus iveris: etiam tuas amicas, & cognatione propinquas relinquere, & dierum feſtorum ſolennem celebrationem, propter me minime conſentire poſſum. So. Nihil per Pollucem iſta res nunc me oblectat:

Dum ætatis tempus tulit, perfuncta ſatis ſum: ſatias jam tenet
Studiorum iſtorum. hæc mihi nunc cura eſt maxuma, ut ne cui meæ (meam.
Longinquitas ætatis obſtet, mortemve exoptet
Hîc video me eſſe inviſam immerito: tempus eſt concedere.
Sic optume, ut ego opinor, omnes cauſſas præcidam omnibus; (geſſero.
Et me hac ſuſpicione exſolvam, & illis morem
Sine me, obſecro, hoc effugere, volgus quod male audit mulierum.
Pa. Quam fortunatus cæteris ſum rebus, abſque una hac foret,
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem! *So.* obſecro, mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quæque eſt, in animum inducas pati?
Si cætera ſunt ita, ut tu vis, itaque ut eſſe ego illam exiſtumo;
Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam. *Ph.* væ miſero mihi!
So. Et mihi quidem: nam hæc res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

dum ætas vitæ paſſa eſt, ſatis huic rei operam dedi: Satietas nunc tenet harum omnium exercitationum. hæc nunc maxime me cura ſolicitat, ut ne longa vita mea alicui inviſa ſit & noceat, morſque mea expectetur ab aliquo. Hic animadverto me odio haberi immerito: tempus eſt abire hinc. Sic commodiſſime omnes cauſas amputabo omnibus; & me hac opinione falſa liberabo, & illis obſequutus fuero. Permitte me, oro, hoc evitare, propter quod genus mulierum vituperatur. Pa. *Quam beatus ſum in cæteris rebus omnibus, abſque hac una re eſſet: nam quoniam matrem tam benignam habeo, felix ſum; ſed infelix uxorem habens gravidam ex alio.* So. *Quæſo, mi Pamphile, ne tibi tu ipſe perſuadeas, te rem difficilem, & moleſtam ullam tolerare? ut ut ſit incommoda, ſi cætera tibi pro voto ſuccedunt, ſi ita ſit uxor, ut ego illam eſſe exiſtimo, honeſtam & tibi obſequentem; concede hoc mihi, recipe illam apud te.* Pa. *Væ miſero mihi!* So. *Et mihi certe: nam hæc res non minori curâ me ſolicitat, quam te, gnate mi.*

ACTUS IV. SCENA III.

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

La. QUem cum iſtoc ſermonem habueris, procul hinc ſtans accepi, uxor.
Illuc eſt ſapere, qui, ubicunque opus ſit, animum poſſis flectere; (feceris.
Quod faciundum fortaſſe ſit poſt, idem hoc nunc ſi
So. Fors pol fuat. *La.* abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.
So. Spero mecaſtor. *La.* i ergo intro, & compone, quæ tecum ſimul
Ferantur. dixi. *So.* ita ut jubes, faciam. *Pa.* pater.

La. *Non ita hinc longe ſtans, audivi ea, quæ colloquuta fueris cum iſto filio noſtro, Pamphilo. Iſtud porro eſt ſapientis, poſſe, quandocumque res exigit, animum facile circumagere, & adducere ad id faciendum libenter impræſentia, quod fortaſſe poſtea facere cogat neceſſitas.* So. *Bona fortuna eveniat.* La. *Secede igitur in villam ab hac urbe: ibi ego tuos mores, tuque meos invicem æquo animo feres.* So. *Proculdubio ita confido fore.* La. *Intra igitur domum, collige, & compara ea, quæ tecum ferenda ſunt. hæc cenſeo facienda.* So. *Ita ut imperas, exequar.* Pa. *Pater.*

ANNOTATIONES.

4 *Fors fuat.*] Fortuna faveat. *Fuat*, ſignificat *ſit*.

6 *Dixi.*] Hoc verbum in peroratione cauſæ adhiberi ſolitum, quo ſignificatur firmum & eſſe ratum, quod egerit Orator.

La. Quid vis, Pamphile? *Pa.* abire hinc matrem? minime. *La.* quid ita iſtuc? *Pa.* quia.
De uxore incertus ſum etiam, quid facturus ſiem,
La. quid eſt?
Quid vis, niſi reducere? *Pa.* equidem cupio, & vix contineo: ſed
Non minuam meum conſilium: ex uſu quod eſt, id perſequar.
Credo, ſi non reducam, eâ gratiâ concordes magis fore. (fecerint
La. Neſcias. verum tua refert nihil, utrum illæ
Quando hæc abierit, odioſa hæc eſt ætas adoleſcentulis: (fabulæ
E medio æquom excedere eſt; poſtremo nos jam
Sumus, Pamphile, ſenex, atque anus.
Sed video Phidippum per tempus egredi; accedamus.

La. *Quid vis, Pamphile?* Pa. *Hincne rus matrem abire ſinis? minime hoc fiat.* La. *Quid ita iſtud vis? matrem ſcilicet rus non ire?* Pa. *Quia animi pendeo dubius etiam, quid uxore mea debeam facere.* La. *Quid eſt? quid aliud facere vis niſi eam apud te recipere?* Pa. *Profectò cupio eam recipere, & vix mihi tempero, quin hoc faciam: ſed nihil quidquam de conſilio meo mutabo: id quod expedit, & utile eſt, ut cepi ſequar. Credo eas inter ſe, matrem & uxorem, magis conſenſuras eſſe, ſi Philumenam uxorem non recipiam.* La. *Neſcias utrum eventurum ſit. verum id tua nihil intereſt, utrum conveniat inter eas, necne, quando mater tua rus conceſſerit. ætas hæc ſenilis tædioſa eſt, & inviſa adoleſcentiæ: ex cœtu hominum nos ſenes moroſos diſcedere par eſt: denique materiam præſtamus ſermonibus populi & dicteriis, ut ridiculi, ego & mater tua qui vetuli ſumus. Sed video Phidippum domo exire tempeſtive & commode; accedamus.*

ACTUS IV. SCENA IV.

PHIDIPPUS. LACHES, PAMPHILUS.

Ph. Tibi quoque ædepol ſum iratus, Philumena,
Graviter quidem: nam hercle abs te factum eſt turpiter:
Etſi tibi cauſſa eſt de hac re: mater te impulit:
Huic vero nulla eſt. *La.* opportune te mihi,
Phidippe, in ipſo tempore oſtendis. *Ph.* quid eſt?
Pa. Quid reſpondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?
La. Dic filiæ, rus conceſſuram hinc Soſtratam:
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum,
Pa. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua;
A Myrrhina hæc ſunt mea uxore exorta omnia.
Pa. Mutatio fit. *Ph.* ea nos perturbat, Laches,
Pa. Dum ne reducam, turbent porro, quàm velint,
Ph. Ego, Pamphile, eſſe inter nos, ſi fieri poteſt,
Affinitatem hanc ſane perpetuam volo:

Ph. *Tibi quoque ſuccenſeo, non ſolum Myrrhinæ matri tuæ, Philumena, et valde quidem per ædem Pollucis: nam per Herculem indecenter te geſſiſti, quod abſceſſeris domo mariti: etſi tibi excuſatio parata eſt, nempe matrem te ad id faciendum inſtigaſſe: hæc vero nullam omnino cauſam habet, quam obtendat.* La. *Commode, et tempori mihi te obvium præbes, Phidippe* Ph. *Quamobrem?* Pa. *Quid reſpondebo his, aut quomodo quærentibus id exponam?* La. *Phidippe, dic filiæ Philumenæ rus profecturam hinc Soſtratam: ne timeat quo minus ad nos revertatur.* Ph. *Ah, nihil quidquam, Laches, in ea re peccavit uxor mea Soſtrata: Myrrhina uxor mea eſt origo et cauſa harum omnium turbarum.* Pa. *Nova oritur rerum converſio.* Ph. *Ea eſt cauſa perturbationis noſtræ, Laches.* Pa. *Dummodo non reducam Philumenam, tumultuentur, & contendant quantum eis placeat.* Pa. *Ego. Pamphile, hanc affinitatis neceſſitudinem inter nos perpetuò intercedere opto ſi fieri poteſt: quod ſi non ita fert tua voluntas,*

ANNOTATIO.

12 *Turbent porro.*] Hæc ad ſpectatores dicuntur.

Sin eſt, ut aliter tua ſiet ſententia,
Accipias puerum. *Pa.* ſenſit peperiſſe: occidi.
La. Puerum? quem puerum? *Ph.* natus eſt nobis nepos:
Nam abducta à vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuiſſe prægnantem unquam ante hunc ſcivi diem.
La. Bene, ita me Dî ament, nuncias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam ſalvam: ſed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Noſne hoc celatos tamdiu? nequeo ſatis,
Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.
Ph. Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.
Pa. Etſi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non eſt; eum eam conſequitur alienus puer.
La. Nulla tibi, Pamphile, hic jam conſultatio eſt.
Pa. Perii. *La.* hunc videre ſæpe optabamus diem,
Cum ex te eſſet aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit: habeo gratiam Diis. *Pa.* nullus ſum.
La. Reduc uxorem, ac noli advorſari mihi.
Pa. Pater, ſi ex me illa liberos vellet ſibi,
Aut ſe eſſe mecum nuptam, ſatis certo ſcio,
Non me clam haberet, quæ celaſſe intelligo.
Nunc, cum ejus alienum eſſe à me animum ſentiam,
Nec conventurum inter nos poſthac arbitrer,
Quamobrem reducam? *La.* Mater quod ſuaſit ſua,
Adoleſcens mulier fecit: mirandumne id eſt?
Cenſen' te poſſe reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?
Ph. Voſmet videte jam, Laches, & tu, Pamphile,
Remiſſam opus ſit vobis, an reductam domum.
Uxor quid faciat, in manu non eſt mea:
Neutra in re vobis difficultas à me erit.
Sed quid faciemus puero? *La.* ridicule rogas.

puerum, quem genuiſti ex Philumena, recipias velim. Pa. *Nempe comperit Phidippus Philumenam peperiſſe: interii.* La. *Puerum? quem puerum?* Ph. *Natus eſt nobis nepos ex Pamphilo & Philumena: nam Myrrhina ex veſtra domo filiam gravidam abduxit, neque unquam gravidam fuiſſe accepi ante hunc diem.* La. *Jucundum mihi nuncium, ita me Dii ament, mihi nuncias, & gratulor tibi, illum natum eſſe, & filiam quoque Philumenam eſſe incolumem, & bene valentem: ſed quæ mulier eſt uxor tua, aut quibus inſtructa moribus? Nobiſne hoc, filiam fuiſſe prægnantem, tanto tempore occultare debuit? Non poſſum ſatis ampla oratione exprimere, quam indecenter, & perverſe id factum mihi videtur.* Ph. *Non tibi illud factum magis diſplicet, quam mihi, Laches.* Pa. *Etſi antea de reducenda, vel non, uxore dubius animi fuiſſem, quid ſtatuendum mihi eſſet, nunc non ſum; certum eſt non reducere, quum eam matrem habet puer ab alio, non à me genitus.* La. *Nullus tibi nunc Pamphile, de rejicienda uxore locus.* Pa. *Perditus ſum.* La. *Hunc videre ſæpe votis diem poſtulavimus, quo ex te naſceretur puer aliquis, qui te patrem vocaret: eventus votis reſpondit, habeo gratiam Diis.* Pa. *Interii.* La. *Reduc uxorem, & noli mihi repugnare.* Pa. *Pater, ſi Philumena vellet habere liberos ex me, aut connubio mecum eſſe junctam, ſatis probe ſcio, non me latere vellet, quod mihi occultaſſe cognoſco. Nunc cum ejus animum immutatum & à me averſum videam, nec nos concordes fore & conſenſuros putem, quam ob cauſam eam reducam?* La. *Quod ejus mater conſilium dedit, juvenis mulier ſecuta eſt? mirandumne id eſt? æſtimaſne te poſſe invenire ullam mulierem culpæ expertem? An quia ſcilicet non peccant viri?* Ph. *Vos ipſi deliberate nunc, Laches, tuque, Pamphile, an ex uſu ſit vobis, ut remiſſa ſit ad ſuos, vel ad vos reducta Philumena. Quid uxor faciat me inſcio, non eſt in poteſtate mea id infectum reddere: neutra in re, nec in remiſſione, nec in reductione per me vobis fiet difficultas. Sed quid faciemus ne infante nata ex Philumena?* La. *Per riſum id interrogas.*

ANNOTATIONES.

16 *Senſit peperiſſe.*] Hæc ſolus ſolum ait Pamphilus.

26 *Etſi jamdudum ambiguum.*] Hæc omnia ſecum Pamphilus.

27 *Eam conſequitur alienus puer.*] Ex injuſta conjunctione natus, conditionem matris ſequitur: ex juſtis nuptiis creati ſequuntur patrem.

29 *Perii.*] Hoc ſibi Pamphilus dicit.

Quidquid futurum eſt, huic reddas ſuum ſcilicet,
Ut alamus noſtrum. *Pa.* quem ipſa neglexit, pater,
Ego alam? *La.* quid dixti? eho! an non alemus,
Pamphile?
Prodemus quæſo potius? quæ hæc amentia eſt?
Enimvero prorſus jam tacere non queo:
Nam cogis ea, quæ nolo, ut preſente hoc, loquar.
Ignarum cenſes tuarum lacrumarum eſſe me?
Aut, quid ſit id, quod ſollicitere ad hunc modum?
Primum, hanc ubi dixti cauſſam, te propter tuam
Matrem non poſſe habere hanc uxorem domi:
Pollicita eſt ea, ſe conceſſuram ex ædibus.
Nunc, poſtquam ademptam hanc quoque tibi
cauſſam vides;
Puer quia clam te eſt natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi ſi me eſſe ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,
Quam longum ſpatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos feciſti in eam, quam animo æquo
tuli?
Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi eſſe: impulſu duxiſti meo.
Quæ tum, obſecutus mihi, feciſti ut decuerat.
Nunc animum rurſum ad meretricem induxti
tuum:
Cui tu obſecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuo
Video eſſe. *Pa.* mene? *La.* te ipſum: & facis
injuriam.
Confingis falſas cauſſas ad diſcordiam, (veris;
Ut cum illa vivas, teſtem hanc cum abs te amo-
Senſitque adeo uxor: nam ei cauſſa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret? *Ph.* plane hic divi-
nat: nam id eſt.
Pa. Dabo jusjurandum, nihil eſſe iſtorum, tibi.
La. ah! (cedo.
Reduc uxorem: aut, quamobrem non opus ſit,
Pa. Non eſt nunc tempus. *La.* puerum accipias;
nam is quidem
In culpa non eſt: poſt de matre videro. (ſcio;
Pa. Omnibus modis miſer ſum; nec, quid agam,

Quidquid continget, Pamphilo redde ſuum filium, ut nos educemus eum. Pa. *Egone, pater, educabo infantem, quem ipſa mater pro derelicto habuit?* La. *Quid dixiſti? Eho an non educabimus, Pamphile? projiciemuſne potius? quænam hæc inſania eſt? equidem jam omnino ſilere non poſſum: nam me compellis ad declaranda ea, quæ nollem præſente Phidippo de te dicere. An putas me cauſam ignorare cur tam frequenter lacrymaris, aut cur ita perturberis, & ſolicitus ſis? In primis poſtquam dixiſti hanc cauſam non reducendæ uxoris, nimirum te non poſſe pati hanc uxorem domi eſſe, quæ matrem odiſſet; promiſit mater ſe domo diſceſſuram. Nunc cùm ſentis te hoc prætextu privari; quia pueri partus te neſciente, ex occulto fuit editus, alteram cauſam reperiſti. Fallit te opinio, ſi arbitraris me ignorare animi tui propoſitum. Aliquando tandem ut animum ad uxorem adhibeas, quam longum tempus amandi Bacchidem conceſſi tibi? quas impenſas pecuniæ, ut eam poſſideres, feciſti? quam patienter hæc tuli? Suaſi, & rogavi ut uxorem duceres: dixi tempus adveniſſe; hortatu duxiſti meo. Quæ cum mihi morem gerens feciſti, ut debueras; nunc amorem tuum in meretricem Bacchidem tranſtuliſti; cui tu obediens facis uxori injuriam. nam in eandem vivendi conſuetudinem te reverſum eſſe rurſus intelligo.* Pa. *Mene?* La. *Te ipſum: & injuſte agis. falſas cauſas invenis, cur uxorem non reducas, ad movendam diſſenſionem inter affines, ut cum illa Bacchide meretrice conſuetudinem habeas; poſtquam hanc uxorem tuam, teſtem præſentem libidinis tuæ à te expuleris: ſenſitque certe illa: nam quid aliud eam impulit, ut à te diſcederet?* Ph. *Omnino ſpiritu divino afflatus hæc vaticinatur Laches: nam ea vera ſunt.* Pa. *Jurejurando affirmabo tibi, nihil eſſe verum eorum quæ mihi exprobras.* La. *Ah! reduc uxorem: aut, cur non ex uſu ſit iſtud, dicito.* Pa. *Non eſt nunc tempus dicendi.* La. *Puerum natum tibi recipias; nam is quidem immunis eſt à culpa: poſtea conſiderabo utrum Philumena ejus mater culpæ ſi particeps, necne.* Pa. *Ex omnibus partibus miſer ſum; nec quid agam ſcio:*

A N N O T A T I O.

79 *Omnibus modis miſer ſum.*] Querela Pamphili ad ſpectatores.

Tot

Tot nunc me rebus miſerum concludit pater.
Abibo hinc, præſens quando promoveo parum.
Nam puerum injuſſu credo non tollet meo;
Præſertim in ea re cum ſit mihi adjutrix ſocrus.
La. Fugis? hem, nec quidquam certi reſpondes mihi?
Num tibi videtur eſſe apud ſeſe? ſine:
Puerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam. *Ph.* maxume.
Non mirum fecit uxor, ſi hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres ſunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira eſt; nam ipſa narravit mihi:
Id ego præſente hoc tibi nolebam dicere.
Neque ei credebam primo: nunc verum palam eſt.
Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis.
La. Quid ergo agam, Phidippe? quid das conſili?
Ph. Quid agas? meretricem hanc primum adeundam cenſeo:
Oremus: accuſemus gravius: denique
Minitemur, ſi cum illo habuerit rem poſtea.
Lo. Faciam, ut mones. puer, eho, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam noſtram: huc evoca verbis meis.
Et te oro porro, in hac re adjutor ſis mihi. *Ph.* ah!
Jamdudum dixi, itidemque nunc dico, Laches,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo eſt ut poſſit; quod ſpero fore.
Sed viſn' adeſſe me unâ, dum iſtam convenis?
La. Immo vero abi: aliquam puero nutricem para.

tot me nunc petitionibus urget, & circumdat pater. Hinc abſcedam, quandoquidem præſens parum proficio. Nam puerum, credo, ſine conſenſu, & mandato meo non tollet, ut nutriat, & educet, cum præcipue ſocrus Myrrhina in ea re mihi faveat, ut quæ hunc exponendum cenſeat. La. *Fugis? hem! nec ullum certum reſponſum mihi reddis? num tibi videtur, Phidippe, Pamphilus mentis compos eſſe? Sine me facere: Puerum mihi trade; ego nutriam.* Ph. *Libenter dabo tibi infantem. Non rem mirandam, & inſolitam fecit uxor Myrrhina, ſi à moribus Pamphili abhorruit: aſperæ mulieres ſunt, non æquo patiuntur animo viros alias amare. propterea hæc indignatio eſt uxoris meæ in Pamphilum, quem generum ſibi eſſe nolebat; nam ipſa mihi recitavit. Iſtud ego nolebam tibi, præſente Pamphilo, referre. neque ego uxori id narranti primò fidem habebam: nunc vero, quod dixi manifeſtum eſt: nam omnino Pamphilum averſum eſſe à nuptiis animadverto.* La. *Quid ergo cenſes, Phidippe, mihi eſſe faciendum? Quid mihi ſuades?* Ph. *Quid agere debeas? Primum hanc meretricem conveniendam eſſe arbitror: rogemus: probris, reprehenſionibus acerbius inſectemur; denique minas intentemus, ſi in poſterum conſuetudinem habeat cum Pamphilo.* La. *Faciam quæ præcipis. Eho, puer, propera ire ad Bacchidem hanc vicinam noſtram: hùc accerſe eam meo nomine, & te rogo deinde Phidippe, ut in hac re me adjuves.* Ph. *Ah! jam multo ante tempore dixi, idemque nunc verbis confirmo, Laches; perpetuam eſſe hanc affinitatem inter nos cupio, ſi ullo modo id poteſt fieri, quod ſpero futurum. ſed viſne me ſimul tecum præſentem eſſe, dum illam alloqueris?* La. *Quin potius abi: aliquam puero nutricem quære.*

ACTUS V. SCENA I.

BACCHIS. LACHES.

Ba. NON hoc de nihilo eſt, quod Laches me nunc conventam eſſe expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod ſuſpicor, ſit quod velit.

Ba. *Non abs re eſt, quod Laches nunc me vult alloqui: nec, per Pollucem valde opinio me fallit, quin, quod in ſuſpicione habeo, ſed id, de quo me velit nunc compellare.*

La. Vi-

La. Videndum eſt, ne minus propter iram hanc impetrem, quam poſſem;
Aut ne quid faciam plus, quod pòſt me minus feciſſe ſatius ſit.
Aggrediar. Bacchis, ſalve.
Ba. Salve, Laches. *La.* Credo ædepol te nonnihil mirari, Bacchis,
Quid ſit, quapropter te huc foras puerum evocare juſſi.
Ba. Ego pol quoque etiam timida ſum, cum venit in mentem, quæ ſim;
Ne nomen mihi quæſti obſiet: nam mores facile tutor.
La. Si vera dicis, nihil tibi eſt à me pericli, mulier:
Nam jam ætate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci æquum:
Quo magis omnes res cautius, ne temere faciam, accuro.
Nam ſi facis, facturave es, bonas quod par eſt facere; inſcitum
Offerre injuriam tibi: immerenti, iniquom eſt.
Ba. Eſt magna ecaſtor gratia, de hac re quam tibi habeam:
Nam qui poſt factam injuriam ſe expurget, mihi parum proſit.
Sed quid iſtuc eſt? *La.* meum receptas filium ad te Pamphilum. *Ba.* ah!
La. Sine dicam: uxorem hanc prius quam duxit, voſtrum amorem pertuli.
Mane, nondum etiam dixi id, quod volui. nunc hic uxorem habet:
Quære alium firmiorem tibi, dum conſulendi tempus eſt.
Nam neque ille hoc animo erit ætatem; neque pol tu eadem iſta ætate.
Ba. Quis id ait? *La.* ſocrus. *Ba.* mene? *La.* te ipſam: & filiam abduxit ſuam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui eſt, extinguere.
Ba. Aliud ſi ſcirem, quî firmare meam apud vos poſſem fidem,
Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches;
Me ſegregatum habuiſſe, uxorem ut duxit, à me Pamphilum.

La. *Providendum mihi eſt, ne ſi iracundius agam, minus obtineam quam poſſim mitius agendo; aut ne quid violentius faciam, quod poſtea infectum eſſe melius ſit. Accedam ad illam. Bacchis, ſalve.* Ba. *Salvus ſis, Laches.* La. *Credo per ædem Pollucis tibi aliquantulum mirum videri, Bacchis, quam ob cauſam te huc ex domò tua ſervulum accerſere juſſerim.* Ba. *Ego quoque meticuloſa ſum, quum recordor meæ conditionis; ne nomen meretricis propter quæſtum quem exerceo, mibi apud te noceat: nam cæteros mores facile præſtabo innoxios.* La. *Si vera dicis, nihil periculi à me timere debes, mulier: nam jam ejus ætatis ſum, ut mihi, ſi quid peccaverim, veniam dare minime juſtum ſit: quo majori cura caveo ne imprudenter, & inconſiderate quidquam faciam. nam ſi id facias, aut facturæ es, quod bonas facere convenit; inelegans et inhoneſtum me tibi facere injuriam: quòd ſi innoxia ſis, id etiam iniquum eſt.* Ba. *Per Caſtorem magnas tibi gratias hanc ob rem habere debeo: nam ſi quis poſt illatam injuriam ſe excuſet, parum mihi commodum attulerit. ſed quid iſtud eſt, quod mihi cupis dicere?* La. *Meum frequentius recipis apud te filium Pamphilum.* Ba. *Ah!* La. *Permitte me loqui: priuſquam ille uxorem habuit, illum te amare perpeſſus ſum: ſine; nondum etiam dixi ea, quæ volui: hic nunc matrimonio uxori junctus eſt: quære aliam conſtantiorem amatorem, dum tempus habes proſpiciendi tuæ utilitati: nam ille, neque integram ætatem, eodem amore te proſequetur; neque pol tu eadem ætate ſemper florida eris.* Ba. *Quis ait me receptare filium tuum?* La. *Socrus ejus Myrrhina.* Ba. *Mene?* La. *Te ipſam: et filiam abduxit ſuam ex domo mea, atque infantem qui recens natus eſt, ob eam rem occulte voluit necare.* Ba. *Si ſcirem aliud quidpiam ſanctius eſſe quam jusjurandum, quo vobis meam fidem datam firmam eſſe perſuadere poſſem; id tibi aſſeverarem, Laches, à me ſejunxiſſe Pamphilum, ut uxorem ſibi junxit.*

La. Lepida es. ſed ſcin' quid volo potius ſodes facias? *Ba.* quid vis? cedo.
La. Eas ad mulieres huc intro, atque iſtuc jusjurandum idem
Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.
Ba. Faciam; quod pol, ſi eſſet alia ex hoc quæſtu, haud faceret, ſcio,
Ut de tali cauſſa nuptæ mulieri ſe oſtenderet:
Sed nolo falſa fama eſſe gnatum ſuſpectum tuum,
Nec leviorem vobis, quibus eſt minime æquom, viderier
Immerito: nam meritus de me eſt, quod queam, illi ut commodem.
La. Facilem benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit:
Nam non ſunt ſolæ arbitratæ hæ; ego quoque etiam credidi:
Nunc cum ego te eſſe præter noſtram opinionem comperi;
Fac eadem ut ſis porro: noſtra utere amicitia, ut voles.
Aliter ſi facis,---ſed reprimam me, ne ægrè quidquam ex me audias,
Verum te hoc moneo unum, qualis ſim amicus, aut quid poſſiem,
Potius quam inimicus, periculum facias. *Ba.* faciam ſedulo.

La. *Scita, & venuſta es: ſed ſciſne quod volo amplius, ſi vis, ut facias?* Ba. *Quid vis, dic mihi.* La. *Ut convenias has mulieres, quæ in hac domo ſunt, atque idem jusjurandum eis te facturam promittas: ſatisfacito illis, & te hujus criminis ſuſpicione libera, quod Pamphilum receptes.* Ba. *Faciam; quod, per Pollucem, alia meretrix, quæ ſimiliter quæſtum corpore facit, nollet certe facere, ut propter talem cauſſam, propter amorem mariti in pellicem, in conſpectum ejus uxoris veniret, nedum de hac re verba ei faceret: ſed nolo pati, ut filius tuus in ſuſpicionem veniat culpæ, quæ falſa eſt, & ex qua falſus rumor differatur; nec minus eum conſtantem à vobis parentibus æſtimari volo, quibus non juſtum eſt, ut talis eſſe videatur, nullo ſuo merito: nam ita bene de me eſt meritus, ut debeam omnia commoda, quæ poſſim, ei præſtare, & utilitati ejus inſervire.* La. *Benignum & benecupientem tibi lepidus ſermo tuus me facit: nam non ſolæ hæ mulieres, Myrrhina, & Philumena, te receptare Pamphilum judicaverunt: ego quoque ipſe credidi. Nunc cum ego te innocentiam, & criminis puram perſpexi, contra opinionem noſtram; fac ut talis videaris Myrrhinæ, & Philumenæ. In poſterum utere tuo arbitrio nobis amicis. Sin aliam te perbibeas; ſed me cohibebo, ne moleſtè, & acerbè quidquam tibi dicam. Verum te hoc unum hortor, ut potius experiaris qualis ſim amicus, & quid poſſim, quam inimicus.* Ba. *Faciam diligenter quæ mones.*

ACTUS V. SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

Ph. NIhil apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus ſit, benigne præbeatur:
Sed cum tu ſatura, atque ebria eris, puer ut ſatur ſit, facito.
La. Noſter ſocer, video, venit: puero nutricem adducit.
Phidippe, Bacchis dejerat perſancte. *Ph.* hæccine ea eſt? *La.* hæc eſt.

Pa. *Nutrix, non ſinam quidquam tibi apud me deficere, ut quod neceſſarium ſit, non large tibi præſtetur; ſed cum tu cibis, & vino plena eris, fac ut infans lacte ſit plenus, & bene nutriatur.* Pa. *Noſter ſocer Phidippus, ut cerno, venit: puero alendo nutricem adduxit. Phidippe, Bacchis per Deos bene jurat, & religioſe.* Ph. *Hæcne ea eſt?* Pa. *Hæc eſt.*

Ph. Nec

Ph. Nec pol iſtæ metuunt Deos; neque has reſpicere Deos opinor.
Ba. Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet: quod ſi perficio, non pœnitet me famæ,
Solam feciſſe id, quod aliæ meretrices facere fugitant. (bis,
La. Phidippe, noſtras mulieres ſuſpectas falſo noIn re ipſa invenimus: porro hanc nunc experiamur: nam ſi
Compererit falſo crimini tua ſe uxor credidiſſe,
Miſſam iram faciet: ſin autem eſt ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve eſt; cito ab eo hæc ira abſcedet.
Profecto in hac re nil mali eſt, quod ſit diſſidio dignum.
Ph. Velim quidem hercle. *La.* exquire: adeſt: quod ſatis ſit, faciet ipſa.
Ph. Quid iſthæc mihi narras? an quia non tute audiſti dudum
De hac re animus meus ut ſit, Laches? Illis modo exple animum.
La. Quæſo ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut ſerves.
Ba. Ob eam rem vis ergo introeam? *La.* i, atque exple animum iis, ut credant.
Ba. Eo; etſi ſcio pol his fore meum conſpectum inviſum hodie:
Nam nupta meretrici hoſtis eſt, à viro ubi ſegregata eſt.
La. At hæ amicæ erunt, ubi quamobrem adveneris, reſciſcent.
Ph. At eaſdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:
Nam illas errore, & te ſimul ſuſpicione exſolves.
Ba. Perii: pudet Philumenæ. me ſequimini intro huc ambæ.
La. Quid mî eſt, quod malim, quam quod huic intelligo evenire;

Ph. *Nec pol iſtæ meretrices Deorum timorem habent, nec Diis ullo modo curæ ſunt, uti quidem exiſtimo.* Ba. *Servas meas in tuam poteſtatem trado: quibuſlibet quæſtionis tormentis, me permittente, veritatem de illis quære. hæc res agitur: oportet nimirum me efficere, ut Philumena uxor Pamphili ad eum reducatur. Quod ſi hoc perficio, famam & æſtimationem hanc me acquiſiiſſe non pœnitebit, ſcilicet, ſolam ſine exemplo feciſſe, recuſant; id eſt reconciliare uxores maritis.* La. *Phidippe, mulieres noſtras falsò in ſuſpicione apud nos poſitas fuiſſe, in rei veritate comperimus: hujus autem Bacchidis etiam hinc deinceps periculum faciamus: nam ſi tua uxor deprehenderit ſe falsò accuſationi fidem adhibuiſſe, iram dimittet: ſin autem, hac de cauſa ſuccenſet filius tuus, quod ejus uxor ſecretò, & occulte peperit eo neſciente; id non magni eſt ponderis; cito hæc ira eum deſeret. Certe in hac partus celatione, nihil mali eſt, quod ſit dignum divortio.* Ph. *Per Herculem id velim.* La. *Explora ſagaciter à Bacchide: illa hîc præſens eſt: Faciet ipſa quod ſufficit ad plenam purgationem Pamphili, & ſuam.* Ph. *Quid opus eſt his verbis? an quia non tu ipſe pridem à me audiviſti quæ ſit mea mens, & deſiderium? illis modo mulieribus, quæ amaræ ſunt & moleſtæ, hæc perſuade.* La. *Per Deos te obſecro, Bacchis, ut quod mihi promiſiſti, juſjurandum apud mulieres, tu ipſa præſtes.* Ba. *Viſne ergo ut ingrediar ad mulieres, ut jurejurando confirmem Pamphilum a me non receptari?* La. *Fac, & ita illis perſuade, ut credere tibi cogantur.* Ba. *Eo ad illas; quamvis certa ſim his meum conſpectum moleſtum, & exoſum hodie fore: nam mulier nupta meretrici inimica eſt, cum à viro ſeparata eſt.* La. *At hæ amicæ erunt tibi, cum primum cognoverint, quam ob cauſam eas conveneris.* Ph. *At eaſdem amicas tibi fore polliceor; quando rei veritatem reſciverint: nam illas falſa opinione, & te ſuſpicione, quam de te habent, ſimul liberabis.* Ba. *Perii! Pudet me propter Philumenam, conſcientiâ conſuetudinis, quam cum Pamphilo habui: ſequimini me in hanc domum, vos ancillæ duæ.* La. *Quid eſt quod magis optem mihi accedere, quam quod Bacchidi evenire video;*

Ut

Ut gratiam ineat ſine ſuo diſpendio, & mihi proſit?
Nam ſi eſt, ut hæc nunc Pamphilum vere ab ſe ſegregavit;
Scit ſibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam eſſe:
Referet gratiam ei, unâque operâ nos ſibi amicos junget.

ut unâ operâ à me gratiam ſibi compararet, ſine damno, & mihi utilitatem afferat, mihique commodet? Nam ſi verum eſt, ut Pamphilum à conſuetudine ſua ſemoverit; certo perſpicit, nomen ſuum ex eo inſigne & nobile fore apud omnes; tum rem familiarem auctum iri, & laudem non mediocrem ſe conſequuturam: Pamphilo reddet beneficium acceptum, unâque operâ nos ſibi amicos conciliabit.

ACTUS V. SCENA III.

PARMENO. BACCHIS.

Pa. ÆDepol næ eſſe meam herus operam deputat parvi pretii,
Qui ob rem nullam miſit, fruſtra ubi totum deſedi diem;
Myconium hoſpitem dum exſpecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic ſedeo, ut quiſque venerat,
Accedebam: Adoleſcens, dic dum, quæſo, tun' ès Myconius?
Non ſum. at Callidemides? non. hoſpitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam eſſe arbitror.
Denique hercle jam pudebat: abii. ſed, quid Bacchidem (rei eſt?
Ab noſtro affine exeuntem video? quid huic hîc
Ba. Parmeno, opportune te offers: propere curre ad Pamphilum.
Pa. Quid eò? *Ba.* dic me orare ut veniat. *Pa.* ad te? *Ba.* immo ad Philumenam.
Pa. Quid rei eſt? *Ba.* tua quod nil refert; percunctari deſinas.
Pa. Nil aliud dicam? *Ba.* etiam: cognoſſe annulum illum Myrrhinam
Gnatæ ſuæ fuiſſe, quem olim mihi ipſus dederat. *Pa.* ſcio:
Tantumne eſt? *Ba.* tantum. aderit continuo, hoc ubi ex te audiverit.

Pa. Per ædem Pollucis herus Pamphilus laborem meum parvi æſtimat, qui pro nihilo me illuc miſit, ubi totum diem fruſtra otioſus ſedi; dum Myconium hoſpitem Callidemidem fruſtra in arce exſpecto. Itaque ſtolidus ego, dum illic deſideo, ut primum aliquis advenerat, ad illum ibam dicens; Adoleſcens, dicito, te rogo, es tu Myconius? reſpondebat, non ſum. At, es Callidemides? Minime. Rogabam deinde, nunquid hoſpitem in hac urbe habes, qui vocatur Pamphilus? omnes negabant ſe habere hoſpitem hoc nomine: neque Callidemedem aliquem uſquam eſſe judico. Denique per Herculem pudebat illic ſedere tamdiu; diſceſſi ex eo loco. ſed quamobrem Bacchidem video à domo Phidippi ſoceri Pamphili egredientem? quid huic meretrici negotii eſt apud Phidippum? Ba. *Parmeno, commode occurris mihi: propera ire ad Pamphilum.* Pa. *Quapropter?* Ba. *Dic ei me rogare ut veniat huc.* Pa. *Ad te?* Ba. *Non vero ad me, ſed ad Philumenam.* Pa. *Quænam res eſt?* Ba. *Quæ nullo modo ad te ſpectat; deſiſtas curioſius inquirere.* Pa. *Nihilne aliud ei dicam?* Ba. *Dic ei etiam Myrrhinam cognoviſſe annulum, quem olim ipſe mihi dederat, fuiſſe illum, quem Philumena ejus filia olim in digito habuerat.* Pa. *Scio: tantumne eſt? nihil aliud habeo quod illi mandem?* Ba. *Tantum eſt. ſine mora hic preſens erit, poſtquam hunc nuncium audiverit.*

Sed ceſſas? *Pa.* minime equidem: nam hodie mihi poteſtas haud data eſt;
Ita curſando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
Ba. Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei reſtituo, qui penè harum ipſiuſque opera periit:
Uxorem, quam nunquam eſt ratus poſthac ſe habiturum, reddo:
Qua re ſuſpectus ſuo patri, & Phidippo fuit, exſolvi.
Hic adeo his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam memini, abhinc menſes decem fere, ad me nocte primâ
Confugere anhelantem domum, ſine comite, vini plenum,
Cum hoc annulo: extimui illico: mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obſecro? aut unde annulum iſtum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere ſe ſimulare: poſtquam id video;
Neſcio quid ſuſpicarier magis cœpi; inſtare, ut dicat.
Homo ſe fatetur vi in viâ, neſcio quam compreſſiſſe:
Dicitque ſenſe illi annulum, dum luctat, detraxiſſe:
Eum hæc cognovit Myrrina in digito modo me habentem:
Rogat unde ſit: narro omnia hæc: inde eſt cognitio facta,
Philumenam compreſſam eſſe ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigiſſe lætor:
Etſi hoc meretrices aliæ nolunt. neque enim eſt in rem noſtram,
Ut quiſquam amator nuptiis lætatur. verum ecaſtor
Nunquam animum quæſti gratiâ ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum eſt uſa ſum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit: factum fateor.
At pol me feciſſe arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom eſt ferre.

Sed, tardaſne? Pa. *Minime ſane: nam mihi hodie facultas nulla data fuit ceſſandi; adeo frequenter currendo, & huc & illuc commeando, totum hunc conſumpſi diem.* Ba. *Quantam hodie lætitiam adventus meus Pamphilo attulit? quot utilitates? quot ei abſtuli ſolicitudines? Filium ei reſtituo, qui pene harum mulierum ipſiuſque opera expoſitus fuit: uxorem Philumenam, quam nunquam credidit in poſterum ſe habiturum reddo: ſuſpicionibus patris & ſoceri, in quibus erat, eum expedivi. Hic certe annulus tot felicitatum ſucceſſibus dedit initium. Nam recordor decem prope abhinc menſes illum primis noctis tenebris confugiſſe ad me pavitantem, & anhelantem, ægrè reſpirantem ſine comite, temulentum cum hoc annulo. Statim pavefacta ſum, ut eum vidi: ſuſpicata aliquid mali ei accidiſſe: Mi Pamphile, dixi, oro, quid perturbatus es? aut unde iſtum annulum comparaſti? dic mihi, obſecro. Ille alias res agentem ſe fingebat. Poſtquam id animadverto, neſcio quid ſuſpicans, timere magis cœpi; urgeo illum flagitans, ut dicat. Homo fatetur ſe per vim neſcio quam ſtupraſſe: refertque ſe illi annulum, cum contra illam luctatur, abripuiſſe; hunc annulum hæc Myrrhina modo cognovit, dum eum in digito habebam: quærit unde eum accepi: recito illi omnia hæc: ex hoc quoque, quem dixi, annulo agnitum illud eſt; Philumenam vitiatam fuiſſe a Pampbilo, & filium ex eo compreſſu eſſe natum. Hos tot, per me, lætos ſucceſſus quæſitos illi fuiſſe ſummopere gaudeo: quamvis aliæ meretrices talia abominantur. neque enim nobis utile eſt, ut ullus amore noſtri captus lætitiam ex nuptiis capiat uxore contentus. Sed per ædem Caſtoris, nunquam lucro impulſa ad malum mentem applicabo. Ego, dum conceſſum fuit, illum habui liberalem ſcitum, feſtivum, & ſuavem erga me. Incommodæ mihi hæ nuptiæ acciderunt, fateor: at par Pollucem id nulla meâ culpa, qui eas impedire non potui. Multa incommoda ferenda ſunt ejus, à quo multa beneficia accepta ſunt.*

ACTUS

ACTUS V. SCENA IV.

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

Pam. VIde mi Parmeno, etiam ſodes, ut mî hæc certa & clara attuleris,
Ne me in breve hoc conjicias tempus gaudio hoc falſo frui.
Par. Viſum eſt. *Pam.* certone? *Par.* certo. *Pam.* Deus ſum, ſi hoc ita eſt. *Par.* verum reperies.
Pam. Manedum, ſodes: timeo ne aliud eſſe credam, atque aliud nuncies.
Par. Maneo. *Pam.* ſic te dixiſſe opinor; inveniſſe Myrrhinam
Suum annulum habere Bacchidem. *Par.* factum. *Pam.* eum quem ego olim ei dedi:
Eaque hoc te nunciare mihi juſſit: itane factum? *Par.* ita, inquam.
Pam. Quis me eſt fortunatior, venuſtatiſque adeo plenior?
Egon' te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? neſcio.
Par. At ego ſcio. *Pam.* quid? *Par.* Nihil enim.
Nam neque in nuncio, neque in me ipſo, tibi boni quid ſit, ſcio.
Pam. Egone, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam ſine munere à me abire? ah, nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video ſtare ante oſtium:
Me exſpectat, credo: adibo. *Pa.* ſalve, Pamphile.
Pam. O Bacchis, ô mea Bacchis, ſervatrix mea!
Ba. Bene factum, & volupe eſt. *Pam.* factis, ut credam, facis.
Antiquamque adeo tuam venuſtatem obtines,
Ut voluptati obitus, ſermo, adventus tuus, quocunque adveneris,
Semper ſiet. *Ba.* ac tu ecaſtor morem antiquum atque ingenium obtines,
Ut unus omnium homo te vivat nunquam quiſquam blandior.
Pam. Ha, ha, hæ: tun' mihi iſtuc? *Ba.* recte amaſti, Pamphile, uxorem tuam:

Pam. *Vide, mi Parmeno, etiam quæſo, ut mihi vera & manifeſta nunciaveris, ne me in brevis temporis anguſtias impellas; dum hoc falſo gaudio fruar.* Par. *Huic rei proviſum eſt.* Pam. *An ſatis conſideratum eſt?* Par. *Satis.* Pam. *Deorum felicitate fruor, ſi hoc verum eſt.* Par. *Verum eſſe deprehendes.* Pam. *Mane, quæſo; vereor ne aliud mihi perſuadeam, ac ut mihi nuncies.* Par. *Maneo.* Pam. *Sic te dixiſſe mihi videris; Myrrhinam cognoviſſe Bacchidem ſuum annulum habere.* Par. *Sic dixi.* Pam. *Eum annulum qui olim ei à me datus eſt; idque nuncium te mihi afferre mandavit: itane eſt factum?* Par. *Sic, inquam.* Pam. *Quis me eſt beatior, & Veneri gratior? Egone, quo te præmio pro hoc nuncio donem? quo? quo? neſcio.* Par. *At ego ſcio.* Pam. *Quid?* Par. *Nihil equidem: nam ignoro quam utile ſit tibi hoc nuntium; aut opera mea tibi proſit.* Pam. *Egone committam, ut te non remunerem, qui me ab inferis mortuum ad vitam reduxiſti? Ab nimium me immemorem beneficiorum putas. Sed Bacchidem video ſtare ante oſtium. Me opperitur, credo: ibo ad eam.* Ba. *Salve, Pamphile.* Pam. *O Bacchis, ô mea Bacchis, ô conſervatrix mea.* Ba. *Bene omnia tibi facta fuiſſe, & eveniſſe gaudeo.* Pam. *Factis tuis ut credam te gaudere mei cauſa facis, adeoque antiquum tuum leporem & venuſtatem priſtinam retines, ut occurſus tuus, colloquium, & adventus in quemcunque locum veneris, ſemper afferat voluptatem.* Ba. *Ac tu, per ædem Caſtoris, morum tuorum ſolitam elegantiam, atque ingenii ſolertiam retines, ut nullus hominum, ne unus quidem, unquam ſit ſuavior.* Pam. *Ha, ha, he: Tunc mihi iſtud attribuis, quod non merui?* Ba. *Recte, Pamphile, & prudenter collocaſti amorem tuam in Philumena:*

Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam,
quod noſſem, videram.
Perliberalis viſa eſt. *Pam.* dic verum. *Ba.* ita
me Dî ament, Pamphile.
Pam. Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam
patri? *Ba.* nil. *Pam.* neque opus eſt;
Adeo mutito. placet hoc non fieri itidem, ut in
comœdiis,
Omnia ubi omnes reſciſcunt: hîc, quos par fuerat
reſciſcere,
Sciunt: quos non autem ſcire æquom eſt, neque
reſciſcunt, neque ſcient.
Ba. Imo etiam, hoc qui occultari poſſe facilius
credas, dabo:
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurijurando ſe meo
Fidem habuiſſe, & propterèa te ſibi purgatum.
Pam. eſt optume:
Speroque rem hanc eſſe eventuram nobis ex ſen-
tentia.
Par. Here, licetne ſcire ex te, hodie quid ſit quod
feci boni?
Aut quid iſtuc eſt, quod vos agitis? *Pam.* non.
Par. ſuſpicor tamen.
Egone ab Orco hunc mortuum? quo pacto?
Pam. neſcis, Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta æ-
rumna extraxeris.
Par. Imo vero ſcio; neque hoc imprudens feci.
Pam. ego iſtuc ſatis ſcio. *Ba.* an
Temere quidquam Parmenonem prætereat, quod
facto uſus ſit?
Pam. Sequere me intro, Parmeno. *Par.* ſequor.
equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quom ſciens ante hunc diem un-
quam. Ω Plaudite.

Calliopius recenſui.

nunquam eam adhuc uſque meis oculis ſic videram, ut notitiam ejus habere poſſem. pulchra, & honeſta mihi viſa eſt. Pam. *Verumne dicis?* Ba. *Ita me Dii ament, Pamphile, ut verum dico.* Pam. *Dic mihi, harum rerum nihilne quidquam patri nunciaſti?* Ba. *Nihil.* Pam. *Neque opus eſt: adeo ut ſatius ſit te muſſitare. Non placet hoc fieri in ea re quod fieri ſolet in comœdiis, in quarum fine omnia fiunt manifeſta omnibus: in hac vero re, quos æquum fuerat ſcire, ſciunt quæ facta ſunt: quos autem non convenit ſcire, neque cognoſcunt ex alio, neque ſcient per ſe.* Ba. *Quin etiam, quomodo id celari poſſe facilius putes, dicam; Myrrhina Phidippo ſocero tuo dixit, juramento meo ſe credidiſſe, & propter id te apud te purgatum eſſe ab ea ſuſpicione, quam de te habebant, te ſemper mecum conſueſcere.* Pam. *Bene ſe res habet, ſperoque hanc rem pro votis proſpere ceſſuram.* Par. *Here, permittiſne me hodie cognoſcere ex te, quid illud ſit, quod boni tibi feci?* Pam. *Non permitto te cognoſcere.* Par. *Tamen conjicio. Egone hunc ab Orco mortuum in lucem reduxi? quomodo?* Pam. *Neſcis, Parmeno, quam utilis mihi hodie fueris, & ex quanta miſeria me eripueris.* Par. *Imo vero ſcio; neque per imprudentiam feci.* Pam. *Ego iſtud probe ſcio; te iſtud feciſſe conſultò, ut mihi prodeſſes.* Ba. *An facile Parmeno ignoret quidquam, quod facere utile fuerit?* Pam. *Sequere me intrò, Parmeno.* Par. *Sequor: Certe plus hodie boni feci ignorans, quam ſciens unquam ante hunc diem.* Ω *Plaudite.*

Calliopius recenſui.

INDEX.

INDEX

VOCABULORUM Omnium

QUÆ EXTANT IN

P. TERENTII Comœdiis Sex.

Prior numerus, Actum; alter, Scenam; ſequens vel ſequentes, verſum vel verſus Scenæ denotant. Syllabæ Per. & Prol. Periochias & Prologos ſignificant. Lineolæ verſuum numeris ſubjectæ, eos à ſequentibus actuum numeris diſtinguunt.

ABdicat *And. Per.* 10
abdidit *Hec.* 1, 2, 100
abduc *Eun.* 2, 3, 85
abducam *Phor.* 5, 2 11
abducat *Adel.* 4, 5, 28
abduce *Adel.* 3, 4, 36 *Phor.* 2, 2, 63
abducebat *Eun.* 3, 1, 17
abducere *Eun.* 1, 2, 65, 77, 92 *Phor.* 2, 2, 90
abducerem *Hec. Prol.* 19
abduceres *Hec.* 4, 1, 30
abducet *Adel.* 4, 5, 27 *Phor.* 3, 3, 15
abducetur *Heaut.* 2, 3, 94
abduci *Adel.* 4, 5, 35 *Phor.* 5, 3, 16
abducit *Eun.* 3, 5, 28, 33
abducta *Eun.* 2, 3, 56 *Adel.* 4, 4, 19 *Hec.* 4, 4, 18
abductum *Adel.* 3, 3, 5
abduxeris *Heaut.* 4, 3, 20
abduxi *Heaut.* 1, 2, 8
abduxit, *Eun.* 4, 4, 27 *Adel.* 1, 2, 44 | 4, 5, 11 *Hec.* 5, 1, 21
abeam *Eun.* 4, 4, 48 | 4, 7, 21 *Heaut* 3, 3, 25 *Adel.* 2, 2, 19 | 5, 2, 11
abeamus *Eun.* 5, 2, 67 *Adel.* 4, 5, 44
abeas *Heaut.* 1, 2, 37 | 2, 3, 38 *Adel.* 5, 5, 1
abeat *Heaut.* 5, 1, 55 | 3, 2, 33 | 4, 5, 8 *Phor.* 5, 2, 14
abeo *And.* 2, 2, 7 *Eun.* 3, 2, 41 | 4, 4, 57 | 5, 1, 48 | 5, 6, 22 *Adel.* 1, 2, 38 | 3, 3, 80 *Phor.* 1, 4, 32
aberat *Phor. Per.* 1, 6
aberit *Heaut.* 4, 2, 1 | 5, 2, 31 *Hec.* 5, 3, 13
abeſt *And.* 5, 2, 7 *Heaut.* 1, 1, 66 | 3, 1, 16 | 5, 4, 16
abeſſet *Adel.* 4, 1, 8
abeundi *Hec.* 1, 2, 16
abeunt *Eun.* 3, 5, 52
abeuntem *Eun.* 4, 3, 18
abeuntes *And.* 1, 1, 57 *Phor.* 1, 2, 21
abhinc *And.* 1, 1, 42 *Hec.* 5, 3, 24 *Phor.* 5, 8, 28
abhorrenti *And.* 5, 1, 10
abhorrere *Hec.* 4, 4, 92
abi *And.* 1, 5, 20 *bis* | 2, 1, 17 | 3, 2, 42 | 5, 6, 14 *Eun.* 3, 2, 46 | 3, 3, 32 | 4, 6, 14 *Heaut.* 2, 3, 8 | 3, 1, 5 | 3, 3, 26, 27 | 4, 5, 56 | 4, 8, 30 *Adel.* 2, 1, 13 | 2, 2, 12 | 3, 2, 52 | 4, 2, 25 | 4, 4, 11 *bis* | 4, 5, 65 *bis* 69 | 5, 1, 3 | 5, 2, 1 | 5, 7, 19 *Phor.* 1, 2, 9 | 1, 5, 79 | 2, 3, 5 | 3, 3, 20 | 4, 4, 31 | 5, 2, 12 | 5, 3, 36 | 5, 8, 5 *Hec.* 3, 1, 34 | 4, 1, 42 | 4, 3, 4 | 4, 4, 104
abibo *Hec.* 4, 4, 81
abiens *And.* 2, 2, 31 *Eun.* 4, 5, 9 | 5, 1, 14 *Phor.* 1, 5, 58 *Hec.* 4, 1, 59
abieram *Eun.* 4, 2, 5
abiere *Heaut.* 5, 1, 33
abieris *Phor.* 3, 1, 7
abierit *Eun.* 2, 2, 59 *Hec.* 3, 3, 22
abiero *Adel.* 1, 2, 47 *Phor.* 1, 2, 93
abierunt *Eun.* 4, 4, 34 *Adel.* 4, 5, 57
abigam *Adel.* 3, 3, 48
abii *Eun.* 1, 2, 40 *Heaut.* 1, 1, 59 | 5, 2, 13 *Phor.* 4, 3, 12 *Hec.* 5, 3, 8
abjicienda *Adel.* 4, 7, 26
abiiſſe *Eun.* 4, 4, 57 *Adel.* 4, 1, 1 *Hec.* 4, 2, 2
abiit *And.* 4, 5, 5 *Eun.* 2, 3, 47 | 4, 5, 7 | 5, 1, 2, 5 *Heaut.* 1, 1, 65 | 4, 1, 31 | 5, 2, 25 *Adel.* 3, 3, 83 | 4, 5, 69 *Phor.* 5, 2, 16 | 5, 8, 30 *Hec.* 3, 4, 30 | 3, 5, 60
abin' *Eun.* 5, 2, 22
abire *Eun.* 4, 3, 19 *Heaut.* 3, 3, 25 *Hec.* 4, 3, 7 | 5, 4, 13
abiret *And.* 1, 2, 4 *Hec.* 4, 4, 74
abis *And.* 1, 5, 64 *Eun.* 3, 3, 30 | 4, 7, 29,

La. Quid vis, Pamphile? *Pa.* abire hinc matrem? minime. *La.* quid ita iſtuc? *Pa.* quia.
De uxore incertus ſum etiam, quid facturus ſiem.
La. quid eſt?
Quid vis, niſi reducere? *Pa.* equidem cupio, & vix contineo: ſed
Non minuam meum conſilium: ex uſu quod eſt, id perſequar.
Credo, ſi non reducam, eâ gratiâ concordes magis fore.
La. Neſcias. verum tua refert nihil, utrum illæ fecerint
Quando hæc abierit. odioſa hæc eſt ætas adoleſcentulis:
E medio æquom excedere eſt; poſtremo nos jam fabulæ
Sumus, Pamphile, ſenex, atque anus.
Sed video Phidippum per tempus egredi; accedamus.

La. *Quid vis, Pamphile?* Pa. *Hincne rus matrem abire ſinis? minime hoc fiat.* La. *Quid ita iſtud vis? matrem ſcilicet rus non ire?* Pa. *Quia animi pendeo dubius etiam, quid uxore mea debeam facere.* La. *Quid eſt? quid aliud facere vis niſi eam apud te recipere?* Pa. *Profectò cupio eam recipere, & vix mihi tempero, quin hoc faciam: ſed nihil quidquam de conſilio meo mutabo: id quod expedit, & utile eſt, ut cepi ſequar. Credo eas inter ſe, matrem & uxorem, magis conſenſuras eſſe, ſi Philumenam uxorem non recipiam.* La. *Neſcias utrum eventurum ſit. verum id tua nihil intereſt, utrum conveniat inter eas, necne. quando mater tua rus conceſſerit, ætas hæc ſenilis tædioſa eſt, & inviſa adoleſcentiæ: ex cœtu hominum nos ſenes moroſos diſcedere par eſt: denique materiam præſtamus ſermonibus populi & dicteriis, ut ridiculi, ego & mater tua qui vetuli ſumus. Sed video Phidippum domo exire tempeſtive & commode; accedamus.*

ACTUS IV. SCENA IV.

PHIDIPPUS. LACHES, PAMPHILUS.

Ph. Tibi quoque. ædepol ſum iratus, Philumena,
Graviter quidem: nam hercle abs te factum eſt turpiter:
Etſi tibi cauſſa eſt de hac re: mater te impulit:
Huic vero nulla eſt. *La.* opportune te mihi,
Phidippe, in ipſo tempore oſtendis. *Ph.* quid eſt?
Pa. Quid reſpondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?
La. Dic filiæ, rus conceſſuram hinc Soſtratam:
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum.
Pa. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua;
A Myrrhina hæc ſunt mea uxore exorta omnia.
Pa. Mutatio fit. *Ph.* ea nos perturbat, Laches.
Pa. Dum ne reducam, turbent porro, quàm velint.
Ph. Ego, Pamphile, eſſe inter nos, ſi fieri poteſt,
Affinitatem hanc ſane perpetuam volo:

Ph. *Tibi quoque ſuccenſeo, non ſolum Myrrhinæ matri tuæ, Philumena, et valde quidem per ædem Pollucis: nam per Herculem indecenter te geſſiſti, quod abſceſſeris domo mariti: etſi tibi excuſatio parata eſt, nempe matrem te ad id faciendum inſtigaſſe: hæc vero nullam omnino cauſam habet, quam obtendat.* La. *Commode, et tempori mihi te obvium præbes, Phidippe* Ph. *Quamobrem?* Pa. *Quid reſpondebo his, aut quomodo quærentibus id exponam?* La. *Phidippe, dic filiæ Philumenæ rus profecturam hinc Soſtratam: ne timeat quo minus ad nos revertatur.* Ph. *Ah, nihil quidquam, Laches, in ea re peccavit uxor mea Soſtrata: Myrrhina uxor mea eſt origo et cauſa harum omnium turbarum.* Pa. *Nova oritur rerum converſio.* Ph. *Ea eſt cauſa perturbationis noſtræ, Laches.* Pa. *Dummodo non reducam Philumenam, tumultuentur, & contendant quantum eis placeat.* Pa. *Ego. Pamphile, hanc affinitatis neceſſitudinem inter nos perpetuò intercedere opto ſi fieri poteſt: quod ſi non ita fert tua voluntas,*

ANNOTATIO.

12 *Turbent porro.*] Hæc ad ſpectatores dicuntur.

Sin eſt, ut aliter tua ſiet ſententia,
Accipias puerum. *Pa.* ſenſit peperiſſe: occidi.
La. Puerum? quem puerum? *Ph.* natus eſt nobis nepos:
Nam abducta à vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuiſſe prægnantem unquam ante hunc ſcivi diem.
La. Bene, ita me Dî ament, nuncias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam ſalvam: ſed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Noſne hoc celatos tamdiu? nequeo ſatis,
Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.
Ph. Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.
Pa. Etſi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non eſt; eum eam conſequitur alienus puer.
La. Nulla tibi, Pamphile, hic jam conſultatio eſt.
Pa. Perii. *La.* hunc videre ſæpe optabamus diem,
Cum ex te eſſet aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit: habeo gratiam Diis. *Pa.* nullus ſum.
La. Reduc uxorem, ac noli advorſari mihi.
Pa. Pater, ſi ex me illa liberos vellet ſibi,
Aut ſe eſſe mecum nuptam, ſatis certo ſcio,
Non me clam haberet, quæ celaſſe intelligo.
Nunc, cum ejus alienum eſſe à me animum ſentiam,
Nec conventurum inter nos poſthac arbitrer,
Quamobrem reducam? *La.* Mater quod ſuaſit ſua,
Adoleſcens mulier fecit: mirandumne id eſt?
Cenſen' te poſſe reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?
Ph. Voſmet videte jam, Laches, & tu, Pamphile,
Remiſſam opus ſit vobis, an reductam domum.
Uxor quid faciat, in manu non eſt mea:
Neutra in re vobis difficultas à me erit.
Sed quid faciemus puero? *La.* ridicule rogas.

puerum, quem genuiſti ex Philumena, recipias velim. Pa. *Nempe comperit Phidippus Philumenam peperiſſe: interii.* La. *Puerum? quem puerum?* Ph. *Natus eſt nobis nepos ex Pamphilo & Philumena: nam Myrrhina ex veſtra domo filiam gravidam abduxit, neque unquam gravidam fuiſſe accepi ante hunc diem.* La. *Jucundum mihi nuncium, ita me Dii ament, mihi nuncias, & gratulor tibi, illum natum eſſe, & filiam quoque Philumenam eſſe incolumem, & bene valentem: ſed quæ mulier eſt uxor tua, aut quibus inſtructa moribus? Nobiſne hoc, filiam fuiſſe prægnantem, tanto tempore occultare debuit? Non poſſum ſatis ampla oratione exprimere, quam indecenter, & perverſe id factum mihi videtur.* Ph. *Non tibi illud factum magis diſplicet, quam mihi, Laches.* Pa. *Etſi antea de reducenda, vel non, uxore dubius animi fuiſſem, quid ſtantuendum mihi eſſet, nunc non ſum; certum eſt non reducere, quum eam matrem habet puer ab alio, non à me genitus.* La. *Nullus tibi nunc Pamphile, de rejicienda uxore locus.* Pa. *Perditus ſum.* La. *Hunc videre ſæpe votis diem poſtulavimus, quo ex te naſceretur puer aliquis, qui te patrem vocaret: eventus votis reſpondit, habeo gratiam Diis.* Pa. *Interii.* La. *Reduc uxorem, & noli mihi repugnare.* Pa. *Pater, ſi Philumena vellet habere liberos ex me, aut connubio mecum eſſe junctam, ſatis probe ſcio, non me latere vellet, quod mihi occultaſſe cognoſco. Nunc cum ejus animum immutatum & à me averſum videam, nec nos concordes fore & conſenſuros putem, quam ob cauſam eam reducam?* La. *Quod ejus mater conſilium dedit, juvenis mulier ſecuta eſt? mirandumne id eſt? æſtimaſne te poſſe invenire ullam mulierem culpæ expertem? An quia ſcilicet non peccant viri?* Ph. *Vos ipſi deliberate nunc, Laches, tuque, Pamphile, an ex uſu ſit vobis, ut remiſſa ſit ad ſuos, vel ad vos reducta Philumena. Quid uxor faciat me inſcio, non eſt in poteſtate mea id infectum reddere: neutra in re, nec in remiſſione, nec in reductione per me vobis fiet difficultas. Sed quid faciemus ne infante nata ex Philumena?* La. *Per riſum id interrogas.*

ANNOTATIONES.

16 *Senſit peperiſſe.*] Hæc ſolus ſolum ait Pamphilus.

26 *Etſi jamdudum ambiguum.*] Hæc omnia ſecum Pamphilus.

27 *Eam conſequitur alienus puer.*] Ex injuſta conjunctione natus, conditionem matris ſequitur: ex juſtis nuptiis creati ſequuntur patrem.

29 *Perii.*] Hoc ſibi Pamphilus dicit.

Quidquid futurum eſt, huic reddas ſuum ſcilicet,
Ut alamus noſtrum. *Pa.* quem ipſa neglexit, pater,
Ego alam? *La.* quid dixti? eho! an non alemus, Pamphile?
Prodemus quæſo potius? quæ hæc amentia eſt?
Enimvero prorſus jam tacere non queo:
Nam cogis ea, quæ nolo, ut preſente hoc, loquar.
Ignarum cenſes tuarum lacrumarum eſſe me?
Aut, quid ſit id, quod ſollicitere ad hunc modum?
Primum, hanc ubi dixti cauſſam, te propter tuam
Matrem non poſſe habere hanc uxorem domi:
Pollicita eſt ea, ſe conceſſuram ex ædibus.
Nunc, poſtquam ademptam hanc quoque tibi cauſſam vides;
Puer quia clam te eſt natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi ſi me eſſe ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,
Quam longum ſpatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos feciſti in eam, quam animo æquo tuli?
Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi eſſe: impulſu duxiſti meo.
Quæ tum, obſecutus mihi, feciſti ut decuerat.
Nunc animum rurſum ad meretricem induxti tuum:
Cui tu obſecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuo
Video eſſe. *Pa.* mene? *La.* te ipſum: & facis injuriam.
Confingis falſas cauſſas ad diſcordiam,
Ut cum illa vivas, teſtem hanc cum abs te amoveris;
Senſitque adeo uxor: nam ei cauſſa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret? *Ph.* plane hic divinat: nam id eſt.
Pa. Dabo jusjurandum, nihil eſſe iſtorum, tibi. *La.* ah!
Reduc uxorem: aut, quamobrem non opus ſit, cedo.
Pa. Non eſt nunc tempus. *La.* puerum accipias; nam is quidem
In culpa non eſt: poſt de matre videro.
Pa. Omnibus modis miſer ſum; nec, quid agam, ſcio;

Quidquid continget, Pamphilo redde ſuum filium, ut nos educemus eum. Pa. *Egone, pater, educabo infantem, quem ipſa mater pro derelicto habuit?* La. *Quid dixiſti? Eho an non educabimus, Pamphile? projiciemuſne potius? quænam hæc inſania eſt? equidem jam omnino ſilere non poſſum: nam me compellis ad declaranda ea, quæ nollem præſente Phidippo de te dicere. An putas me cauſam ignorare cur tam frequenter lacrymaris, aut cur ita perturberis, & ſolicitus ſis? In primis poſtquam dixiſti hanc cauſam non reducendæ uxoris, nimirum te non poſſe pati hanc uxorem domi eſſe, quæ matrem odiſſet; promiſit mater ſe domo diſceſſuram. Nunc cùm ſentis te hoc prætextu privari; quia pueri partus te neſciente, ex occulto fuit editus, alteram cauſam reperiſti. Fallit te opinio, ſi arbitraris me ignorare animi tui propoſitum. Aliquando tandem ut animum ad uxorem adhibeas, quam longum tempus amandi Bacchidem conceſſi tibi? quas impenſas pecuniæ, ut eam poſſideres, feciſti? quam patienter hæc tuli? Suaſi, & rogavi ut uxorem duceres: dixi tempus adveniſſe; hortatu duxiſti meo. Quæ cum mibi morem gerens feciſti, ut debueras; nunc amorem tuum in meretricem Bacchidem tranſtuliſti; cui tu obediens facis uxori injuriam. nam in eandem vivendi conſuetudinem te reverſum eſſe rurſus intelligo.* Pa. *Mene?* La. *Te ipſum: & injuſte agis. falſas cauſas invenis, cur uxorem non reducas, ad movendam diſſenſionem inter affines, ut cum illa Bacchide meretrice conſuetudinem habeas; poſtquam hanc uxorem tuam, teſtem præſentem libidinis tuæ à te expuleris: ſenſitque certe illa: nam quid aliud eam impulit, ut à te diſcederet?* Ph. *Omnino ſpiritu divino afflatus hæc vaticinatur Laches: nam ea vera ſunt.* Pa. *Jurejurando affirmabo tibi, nihil eſſe verum eorum quæ mibi exprobras.* La. *Ah! reduc uxorem: aut, cur non ex uſu ſit iſtud, dicito.* Pa. *Non eſt nunc tempus dicendi.* La. *Puerum natum tibi recipias; nam is quidem immunis eſt à culpa: poſtea conſiderabo utrum Philumena ejus mater culpæ ſi particeps, necne.* Pa. *Ex omnibus partibus miſer ſum; nec quid agam ſcio:*

ANNOTATIO.

79 *Omnibus modis miſer ſum.*] Querela Pamphili ad ſpectatores.

Tot nunc me rebus miſerum concludit pater.
Abibo hinc, præſens quando promoveo parum.
Nam puerum injuſſu credo non tollet meo;
Præſertim in ea re cum ſit mihi adjutrix ſocrus.
La. Fugis? hem, nec quidquam certi reſpondes mihi?
Num tibi videtur eſſe apud ſeſe? ſine:
Puerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam. *Ph.* maxume.
Non mirum fecit uxor, ſi hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres ſunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira eſt; nam ipſa narravit mihi:
Id ego præſente hoc tibi nolebam dicere.
Neque ei credebam primo: nunc verum palam eſt.
Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis.
La. Quid ergo agam, Phidippe? quid das conſili?
Ph. Quid agas? meretricem hanc primum adeundam cenſeo:
Oremus: accuſemus gravius: denique
Minitemur, ſi cum illo habuerit rem poſtea.
La. Faciam, ut mones. puer, eho, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam noſtram: huc evoca verbis meis.
Et te oro porro, in hac re adjutor ſis mihi. *Ph.* ah!
Jamdudum dixi, itidemque nunc dico, Laches,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo eſt ut poſſit; quod ſpero fore.
Sed viſn' adeſſe me unâ, dum iſtam convenis?
La. Immo vero abi: aliquam puero nutricem para.

tot me nunc petitionibus urget, & circumdat pater. Hinc abſcedam, quandoquidem præſens parum proficio. Nam puerum, credo, ſine conſenſu, & mandato meo non tollet, ut nutriat, & educet, cum præcipue ſocrus Myrrhina in ea re mihi faveat, ut quæ hunc exponendum cenſeat. La. *Fugis? hem! nec ullum certum reſponſum mihi reddis? num tibi videtur, Phidippe, Pamphilus mentis compos eſſe? Sine me facere: Puerum mihi trade; ego nutriam.* Ph. *Libenter dabo tibi infantem. Non rem mirandam, & inſolitam fecit uxor Myrrhina, ſi à moribus Pamphili abhorruit: aſperæ mulieres ſunt, non æquo patiuntur animo viros alias amare. propterea hæc indignatio eſt uxoris meæ in Pamphilum, quem generum ſibi eſſe nolebat; nam ipſa mihi recitavit. Iſtud ego nolebam tibi, præſente Pamphilo, referre, neque ego uxori id narranti primò fidem habebam: nunc vero, quod dixi manifeſtum eſt: nam omnino Pamphilum averſum eſſe à nuptiis animadverto.* La. *Quid ergo cenſes, Phidippe, mihi eſſe faciendum? Quid mihi ſuades?* Ph. *Quid agere debeas? Primum hanc meretricem conveniendam eſſe arbitror: rogemus: probris, reprehenſionibus acerbius inſectemur; denique minas intentemus, ſi in poſterum conſuetudinem habeat cum Pamphilo.* La. *Faciam quæ præcipis. Eho, puer, propera ire ad Bacchidem hanc vicinam noſtram: huc accerſe eam meo nomine, & te rogo deinde Phidippe, ut in hac re me adjuves.* Ph. *Ah! jam multo ante tempore dixi, idemque nunc verbis confirmo, Laches; perpetuam eſſe hanc affinitatem inter nos cupio, ſi ullo modo id poteſt fieri, quod ſpero futurum. ſed viſne me ſimul tecum præſentem eſſe, dum illam alloqueris?* La. *Quin potius abi: aliquam puero nutricem quære.*

ACTUS V. SCENA I.

BACCHIS. LACHES.

Ba. NON hoc de nihilo eſt, quod Laches me nunc conventam eſſe expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod ſuſpicor, ſit quod velit.

Ba. *Non abs re eſt, quod Laches nunc me vult alloqui: nec, per Pollucem valde opinio me fallit, quin, quod in ſuſpicione habeo, ſed id, de quo me velit nunc compellare.*

La. Videndum eſt, ne minus propter iram hanc impetrem, quam poſſem;
Aut ne quid faciam plus, quod pòſt me minus feciſſe ſatius ſit.
Aggrediar. Bacchis, ſalve.
Ba. Salve, Laches. *La.* Credo ædepol te nonnihil mirari, Bacchis,
Quid ſit, quapropter te huc foras puerum evocare juſſi.
Ba. Ego pol quoque etiam timida ſum, cum venit in mentem, quæ ſim;
Ne nomen mihi quæſti obſiet: nam mores facile tutor.
La. Si vera dicis, nihil tibi eſt à me pericli, mulier:
Nam jam ætate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci æquum:
Quo magis omnes res cautius, ne temere faciam, accuro.
Nam ſi facis, facturave es, bonas quod par eſt facere; inſcitum
Offerre injuriam tibi: immerenti, iniquom eſt.
Ba. Eſt magna ecaſtor gratia, de hac re quam tibi habeam:
Nam qui poſt factam injuriam ſe expurget, mihi parum proſit.
Sed quid iſtuc eſt? *La.* meum receptas filium ad te Pamphilum. *Ba.* ah!
La. Sine dicam: uxorem hanc prius quam duxit, voſtrum amorem pertuli.
Mane, nondum etiam dixi id, quod volui. nunc hic uxorem habet:
Quære alium firmiorem tibi, dum conſulendi tempus eſt.
Nam neque ille hoc animo erit ætatem; neque pol tu eadem iſta ætate.
Ba. Quis id ait? *La.* ſocrus. *Ba.* mene? *La.* te ipſam: & filiam abduxit ſuam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui eſt, extinguere.
Ba. Aliud ſi ſcirem, quî firmare meam apud vos poſſem fidem,
Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches;
Me ſegregatum habuiſſe, uxorem ut duxit, à me Pamphilum.

La. *Providendum mihi eſt, ne ſi iracundius agam, minus obtineam quam poſſim mitius agendo; aut ne quid violentius faciam, quod poſtea infectum eſſe melius ſit. Accedam ad illam. Bacchis, ſalve.* Ba. *Salvus ſis, Laches.* La. *Credo per ædem Pollucis tibi aliquantulum mirum videri, Bacchis, quam ob cauſam te huc ex domò tua ſervulum accerſere juſſerim.* Ba. *Ego quoque meticuloſa ſum, quum recordor meæ conditionis; ne nomen meretricie propter quæſtum quem exerceo, mihi apud te noceat: nam cæteros mores facile præſtabo innoxios.* La. *Si vera dicis, nihil periculi à me timere debes, mulier: nam jam ejus ætatis ſum, ut mihi, ſi quid peccaverim, veniam dare minime juſtum ſit: quo majori cura caveo ne imprudenter, & inconſideratè quidquam faciam. nam ſi id facias, aut facturus es, quod bonas facere convenit; inelegans et inhoneſtum me tibi facere injuriam: quòd ſi innoxia ſis, id etiam iniquum eſt.* Ba. *Per Caſtorem magnas tibi gratias hanc ob rem habere debeo: nam ſi quis poſt illatam injuriam ſe excuſet, parum mihi commodum attulerit. ſed quid iſtud eſt, quod mihi cupis dicere?* La. *Meum frequentius recipis apud te filium Pamphilum.* Ba. *Ah!* La. *Permitte me loqui: priuſquam ille uxorem habuit, illum te amare perpeſſus ſum: ſine; nondum etiam dixi ea, quæ volui: hic nunc matrimonio uxori junctus eſt: quære aliam conſtantiorem amatorem, dum tempus habes proſpiciendi tuæ utilitati: nam ille, neque integram ætatem, eodem amore te proſequetur; neque pol tu eadem ætate ſemper florida eris.* Ba. *Quis ait me receptare filium tuum?* La. *Socrus ejus Myrrhina.* Ba. *Mene?* La. *Te ipſam: et filiam abduxit ſuam ex domo mea, atque infantem qui recens natus eſt, ob eam rem occulte voluit necare.* Ba. *Si ſcirem aliud quidpiam ſanctius eſſe quam jusjurandum, quo vobis meam fidem datam firmam eſſe perſuadere poſſem; id tibi aſſeverarem, Laches, à me ſejunxiſſe Pamphilum, ut uxorem ſibi junxit.*

La. Le-

La. Lepida es. ſed ſcin' quid volo potius ſodes
facias? *Ba.* quid vis? cedo.
La. Eas ad mulieres huc intro, atque iſtuc jusjurandum idem
Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.
Ba. Faciam; quod pol, ſi eſſet alia ex hoc quæſtu,
haud faceret, ſcio,
Ut de tali cauſſa nuptæ mulieri ſe oſtenderet:
Sed nolo falſa fama eſſe gnatum ſuſpectum tuum,
Nec leviorem vobis, quibus eſt minime æquom, viderier
Immerito: nam meritus de me eſt, quod queam,
illi ut commodem.
La. Facilem benevolumque lingua tua jam tibi
me reddidit:
Nam non ſunt ſolæ arbitratæ hæ; ego quoque
etiam credidi:
Nunc cum ego te eſſe præter noſtram opinionem
comperi;
Fac eadem ut ſis porro: noſtra utere amicitia, ut
voles.
Aliter ſi facis,---ſed reprimam me, ne ægrè quidquam ex me audias,
Verum te hoc moneo unum, qualis ſim amicus,
aut quid poſſiem,
Potius quam inimicus, periculum facias. *Ba.* faciam ſedulo,

La. *Scita, & venuſta es: ſed ſciſne quod volo amplius, ſi vis, ut facias?* Ba. *Quid vis, dic mihi.* La. *Ut convenias has mulieres, quæ in hac domo ſunt, atque idem jusjurandum ais te facturam promittas: ſatisfacito illis, & te hujus criminis ſuſpicione libera, quod Pamphilum receptes.* Ba. *Faciam; quod, per Pollucem, alia meretrix, quæ ſimiliter quæſtum corpore facit, nollet certe facere, ut propter talem cauſſam, propter amorem mariti in pellicem, in conſpectum ejus uxoris veniret, nedum de hac re verba ei faceret: ſed nolo pati, ut filius tuus in ſuſpicionem veniat culpæ, quæ falſa eſt, & ex qua falſus rumor differatur; nec minus eum conſtantem à vobis parentibus æſtimari volo, quibus non juſtum eſt, ut talis eſſe videatur, nullo ſuo merito: nam ita bene de me eſt meritus, ut debeam omnia commoda, quæ poſſim, ei præſtare, & utilitati ejus inſervire.* La. *Benignum & benecupientem tibi lepidus ſermo tuus me facit: nam non ſolæ hæ mulieres, Myrrhina, & Philumena, te receptare Pamphilum judicaverunt: ego quoque ipſe credidi. Nunc cum ego te innoxiam, & criminis puram perſpexi, contra opinionem noſtram; fac ut talis videaris Myrrhinæ, & Philumenæ. In poſterum utere tuo arbitrio nobis amicis. Sin aliam te perhibeas; ſed me cohibebo, ne moleſte, & acerbe quidquam tibi dicam. Verum te hoc unum hortor, ut potius experiaris qualis ſim amicus, & quid poſſim, quam inimicus.* Ba. *Faciam diligenter quæ mones.*

ACTUS V. SCENA II.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

Ph. NIhil apud me tibi deſieri patiar, quin, quod
opus ſit, benigne præbeatur:
Sed cum tu ſatura, atque ebria eris, puer ut ſatur
ſit, facito.
La. Noſter ſocer, video, venit: puero nutricem
adducit.
Phidippe, Bacchis dejerat perſancte. *Ph.* hæccine
ea eſt? *La.* hæc eſt.

Pa. *Nutrix, non ſinam quidquam tibi apud me deficere, ut quod neceſſarium ſit, non large tibi præſtetur; ſed cum tu cibis, & vino plena eris, fac ut infans lacte ſit plenus, & bene nutriatur.* Pa. *Noſter ſocer Phidippus, ut cerno, venit: puero alendo nutricem adduxit. Phidippe, Bacchis per Deos bene jurat, & religioſe.* Ph. *Hæccine ea eſt?* Pa. *Hæc eſt.*

Ph. Nec

Ph. Nec pol iſtæ metuunt Deos; neque has reſpicere Deos opinor.
Ba. Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet: quod ſi perficio, non pœnitet me famæ,
Solam feciſſe id, quod aliæ meretrices facere fugitant. (bis,
La. Phidippe, noſtras mulieres ſuſpectas falſo no-
In re ipſa invenimus: porro hanc nunc experiamur: nam ſi
Compererit falſo crimini tua ſe uxor crediſſe,
Miſſam iram faciet: ſin autem eſt ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve eſt; cito ab eo hæc ira abſcedet.
Profecto in hac re nil mali eſt, quod ſit diſſidio dignum.
Ph. Velim quidem hercle. *La.* exquire: adeſt: quod ſatis ſit, faciet ipſa.
Ph. Quid iſthæc mihi narras? an quia non tute audiſti dudum
De hac re animus meus ut ſit, Laches? Illis modo exple animum.
La. Quæſo ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut ſerves.
Ba. Ob eam rem vis ergo introeam? *La.* i, atque exple animum iis, ut credant.
Ba. Eo; etſi ſcio pol his fore meum conſpectum inviſum hodie:
Nam nupta meretrici hoſtis eſt, à viro ubi ſegregata eſt.
La. At hæ amicæ erunt, ubi quamobrem adveneris, reſciſcent.
Ph. At eaſdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:
Nam illas errore, & te ſimul ſuſpicione exſolves.
Ba. Perii: pudet Philumenæ. me ſequimini intro huc ambæ.
La. Quid mî eſt, quod malim, quam quod huic intelligo evenire;

Ph. *Nec pol iſtæ meretrices Deorum timorem habent, nec Diis ullo modo curæ ſunt, uti quidem exiſtimo.* Ba. *Servas meas in tuam poteſtatem trado: quibuſlibet quæſtionis tormentis, me permittente, veritatem de illis quære. hæc res agitur: oportet nimirum me efficere, ut Philumena uxor Pamphili ad eum reducatur. Quod ſi hoc perficio, famam & æſtimationem hanc me acquiſiiſſe non pœnitebit, ſcilicet, ſolam ſine exemplo feciſſe, recuſant; id eſt reconciliare uxores maritis.* La. *Phidippe, mulieres noſtras falsò in ſuſpicione apud nos poſitas fuiſſe, in rei veritate comperimus; hujus autem Bacchidis etiam hinc deinceps periculum faciamus: nam ſi tua uxor deprehenderit ſe falsò accuſationi fidem adhibuiſſe, iram dimittet: ſin autem, hac de cauſa ſuccenſet filius tuus, quod ejus uxor ſecretò, & occulte peperit eo neſciente; id non magni eſt ponderis; cito hæc ira eum deſeret. Certe in hac partus celatione, nihil mali eſt, quod ſit dignum divortio.* Ph. *Per Herculem id vellem.* La. *Explora sagaciter à Bacchide: illa hic præſens eſt: Faciet ipſa quod ſufficit ad plenam purgationem Pamphili, & ſuam.* Ph. *Quid opus eſt his verbis? an quia non tu ipſe pridem à me audiviſti quæ ſit mea mens, & deſiderium? illis modo mulieribus, quæ amaræ ſunt & moleſtæ, hæc perſuade.* La. *Per Deos te obſecro, Bacchis, ut quod mihi promiſiſti, jusjurandum apud mulieres, tu ipſa præſtes.* Ba. *Viſne ergo ut ingrediar ad mulieres, ut jurejurando confirmem Pamphilum a me non receptari?* La. *Fac, & ita illis perſuade, ut credere tibi cogantur.* Ba. *Eo ad illas; quamvis certa ſim his meum conſpectum moleſtum, & exoſum hodie fore: nam mulier nupta meretrici inimica eſt, cum à viro ſeparata eſt.* La. *At hæ amicæ erunt tibi, cum primum cognoverint, quam ob cauſam eas conveneris.* Ph. *At eaſdem amicas tibi fore polliceor; quando rei veritatem reſciverint: nam illas falſa opinione, & te ſuſpicione, quam de te habent, ſimul liberabis.* Ba. *Perii! Pudet me propter Philumenam, conſcientiâ conſuetudinis, quam cum Pamphilo habui: ſequimini me in hanc domum, vos ancillæ duæ.* La. *Quid eſt quod magis optem mihi accedere, quam quod Bacchidi evenire video;*

Ut

Ut gratiam ineat ſine ſuo diſpendio, & mihi proſit?
Nam ſi eſt, ut hæc nunc Pamphilum vere ab ſe ſegregavit;
Scit ſibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam eſſe:
Referet gratiam ei, unâque operâ nos ſibi amicos junget.

ut unâ operâ à me gratiam ſibi comparet, ſine damno, & mihi utilitatem afferat, mihique commodet? Nam ſi verum eſt, ut Pamphilum à conſuetudine ſua ſemoverit; certo perſpicit, nomen ſuum ex eo inſigne & nobile fore apud omnes; tum rem familiarem auctum iri, & laudem non mediocrem ſe conſequuturam: Pamphilo reddet beneficium acceptum, unâque operâ nos ſibi amicos conciliabit.

ACTUS V. SCENA III.

PARMENO. BACCHIS.

Pa. ÆDepol næ eſſe meam herus operam deputat parvi pretii,
Qui ob rem nullam miſit, fruſtra ubi totum deſedi diem;
Myconium hoſpitem dum exſpecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic ſedeo, ut quiſque venerat,
Accedebam: Adoleſcens, dic dum, quæſo, tun' ès Myconius?
Non ſum. at Callidemides? non. hoſpitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam eſſe arbitror.
Denique hercle jam pudebat: abii. ſed, quid Bacchidem (rei eſt?
Ab noſtro affine exeuntem video? quid huic hîc
Ba. Parmeno, opportune te offers: propere curre ad Pamphilum.
Pa. Quid eò? *Ba.* dic me orare ut veniat. *Pa.* ad te? *Ba.* immo ad Philumenam.
Pa. Quid rei eſt? *Ba.* tua quod nil refert; percunctari deſinas.
Pa. Nil aliud dicam? *Ba.* etiam: cognoſſe annulum illum Myrrhinam
Gnatæ ſuæ fuiſſe, quem olim mihi ipſus dederat. *Pa.* ſcio:
Tantumne eſt? *Ba.* tantum. aderit continuo, hoc ubi ex te audiverit.

Pa. Per ædem Pollucis herus Pamphilus laborem meum parvi æſtimat, qui pro nihilo me illuc miſit, ubi totum diem fruſtra otioſus ſedi; dum Myconium hoſpitem Callidemidem fruſtra in arce expecto. Itaque ſtolidus ego, dum illic deſideo, ut primum aliquis advenerat, ad illum ibam dicens; Adoleſcens, dicito, te rogo, es tu Myconius? reſpondebat, non ſum. At, es Callidemides? Minime. Rogabam deinde, nunquid hoſpitem in hac urbe habes, qui vocatur Pamphilus? omnes negabant ſe habere hoſpitem hoc nomine: neque Callidemedem aliquem uſquam eſſe judico. Denique per Herculem pudebat illic ſedere tamdiu: e diſceſſi ex eo loco. ſed quamobrem Bacchidem video à domo Phidippi ſoceri Pamphili egredientem? quid huic meretrici negotii eſt apud Phidippum? Ba. *Parmeno, commode occurris mihi: propera ire ad Pamphilum.* Pa. *Quapropter?* Ba. *Dic ei me rogare ut veniat huc.* Pa. *Ad te?* Ba. *Non vero ad me, ſed ad Philumenam.* Pa. *Quænam res eſt?* Ba. *Quæ nullo modo ad te ſpectat; deſiſtas curioſius inquirere.* Pa. *Nihilne aliud ei dicam?* Ba. *Dic ei etiam Myrrhinam cognoviſſe annulum, quem olim ipſe mihi dederat, fuiſſe illum, quem Philumena ejus filia olim in digito habuerat.* Pa. *Scio: tantumne eſt? nihil aliud habeo quod illi mandem?* Ba. *Tantum eſt. ſine mora hic preſens erit, poſtquam hunc nuncium audiverit.*

Sed ceſſas? *Pa.* minime equidem: nam hodie mihi poteſtas haud data eſt;
Ita curſando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
Ba. Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie? (curas?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi
Gnatum ei reſtituo, qui penè harum ipſiuſque opera periit:
Uxorem, quam nunquam eſt ratus poſthac ſe habiturum, reddo: (ſolvi.
Qua re ſuſpectus ſuo patri, & Phidippo fuit, ex-
Hic adeo his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam memini, abhinc menſes decem fere, ad me nocte primâ (plenum,
Confugere anhelantem domum, ſine comite, vini
Cum hoc annulo: extimui illico: mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obſecro? aut unde annulum iſtum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere ſe ſimulare: poſtquam id video;
Neſcio quid ſuſpicarier magis cœpi; inſtare, ut dicat.
Homo ſe fatetur vi in viâ, neſcio quam compreſſiſſe:
Dicitque ſenſe illi annulum, dum luctat, detraxiſſe:
Eum hæc cognovit Myrrina in digito modo me habentem: (nitio facta,
Rogat unde ſit: narro omnia hæc: inde eſt cog-
Philumenam compreſſam eſſe ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigiſſe lætor:
Etſi hoc meretrices aliæ nolunt. neque enim eſt in rem noſtram,
Ut quiſquam amator nuptiis lætatur. verum ecaſtor
Nunquam animum quæſti gratiâ ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum eſt uſa ſum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit: factum fateor.
At pol me feciſſe arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom eſt ferre.

Sed, tardaſne? Pa. Minime ſane: nam mihi hodie facultas nulla data fuit ceſſandi; adeo frequenter currendo, & huc & illuc commeando, totum hunc conſumpſi diem. Ba. Quantam hodie lætitiam adventus meus Pamphilo attulit? quot utilitates? quot ei abſtuli ſolicitudines? Filium ei reſtituo, qui pene harum mulierum ipſiuſque opera expoſitus fuit: uxorem Philumenam, quam nunquam credidit in poſterum ſe habiturum reddo: ſuſpicionibus patris & ſoceri, in quibus erat, eum expedivi. Hic certe annulus tot felicitatum ſucceſſibus dedit initium. Nam recordor decem prope abhinc menſes illum primis noctis tenebris confugiſſe ad me pavitantem, & anhelantem, ægrè reſpirantem ſine comite, temulentum cum hoc annulo. Statim pavefacta ſum, ut eum vidi: ſuſpicata aliquid mali ei accidiſſe: Mi Pamphile, dixi, oro, quid perturbatus es? aut unde iſtum annulum comparaſti? dic mihi, obſecro. Ille alias res agentem ſe fingebat. Poſtquam id animadverto, neſcio quid ſuſpicans, timere magis cœpi; urgeo illum flagitans, ut dicat. Homo fatetur ſe per vim neſcio quam ſtupraſſe: refertque ſe illi annulum, cum contra illam luctatur, abripuiſſe; hunc annulum hæc Myrrhina modo cognovit, dum eum in digito habebam: quærit unde eum accepi: recito illi omnia hæc: ex hoc quoque, quem dixi, annulo agnitum illud eſt; Philumenam vitiatam fuiſſe a Pamphilo, & filium ex eo compreſſu eſſe natum. Hos tot, per me, lætos ſucceſſus quæſitos illi fuiſſe ſummopere gaudeo: quamvis aliæ meretrices talia abominantur. neque enim nobis utile eſt, ut ullus amore noſtri captus lætitiam ex nuptiis capiat uxore contentus. Sed per ædem Caſtoris, nunquam lucro impulſa ad malum mentem applicabo. Ego, dum conceſſum fuit, illum habui liberalem ſcitum, feſtivum, & ſuavem erga me. Incommodæ mihi hæ nuptiæ acciderunt, fateor: at par Pollucem id nulla meâ culpa, qui eas impedire non potui. Multa incommoda ferenda ſunt ejus, à quo multa beneficia accepta ſunt.

ACTUS

ACTUS V. SCENA IV.

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

Pam. VIde mi Parmeno, etiam ſodes, ut mî hæc certa & clara attuleris,
Ne me in breve hoc conjicias tempus gaudio hoc falſo frui.
Par. Viſum eſt. *Pam.* certone? *Par.* certo. *Pam.* Deus ſum, ſi hoc ita eſt. *Par.* verum reperies.
Pam. Manedum, ſodes: timeo ne aliud eſſe credam, atque aliud nuncies.
Par. Maneo. *Pam.* ſic te dixiſſe opinor; inveniſſe Myrrhinam
Suum annulum habere Bacchidem. *Par.* factum. *Pam.* eum quem ego olim ei dedi:
Eaque hoc te nunciare mihi juſſit: itane factum? *Par.* ita, inquam.
Pam. Quis me eſt fortunatior, venuſtatiſque adeo plenior?
Egon' te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? neſcio.
Par. At ego ſcio. *Pam.* quid? *Par.* Nihil enim.
Nam neque in nuncio, neque in me ipſo, tibi boni quid ſit, ſcio.
Pam. Egone, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam ſine munere à me abire? ah, nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video ſtare ante oſtium:
Me exſpectat, credo: adibo. *Pa.* ſalve, Pamphile.
Pam. O Bacchis, ô mea Bacchis, ſervatrix mea!
Ba. Bene factum, & volupe eſt. *Pam.* factis, ut credam, facis.
Antiquamque adeo tuam venuſtatem obtines,
Ut voluptati obitus, ſermo, adventus tuus, quocunque adveneris,
Semper fiet. *Ba.* ac tu ecaſtor morem antiquum atque ingenium obtines,
Ut unus omnium homo te vivat nunquam quiſquam blandior.
Pam. Ha, ha, hæ: tun' mihi iſtuc? *Ba.* recte amaſti, Pamphile, uxorem tuam:

Pam. *Vide, mi Parmeno, etiam quæſo, ut mihi vera & manifeſta nunciaveris, ne me in brevis temporis anguſtias impellas; dum hoc falſo gaudio fruar.* Par. *Huic rei proviſum eſt.* Pam. *An ſatis conſideratum eſt?* Par. *Satis.* Pam. *Deorum felicitate fruor, ſi hoc verum eſt.* Par. *Verum eſſe deprehendes.* Pam. *Mane, quæſo; vereor ne aliud mihi perſuadeam, ac ut mihi nuncies.* Par. *Maneo.* Pam. *Sic te dixiſſe mihi videris; Myrrhinam cognoviſſe Bacchidem ſuum annulum habere.* Par. *Sic dixi.* Pam. *Eum annulum qui olim ei à me datus eſt: idque nuncium te mihi afferre mandavit: itane eſt factum?* Par. *Sic, inquam.* Pam. *Quis me eſt beatior, & Veneri gratior? Egone, quo te præmio pro hoc nuncio donem? quo? quo? neſcio.* Par. *At ego ſcio.* Pam. *Quid?* Par. *Nihil equidem: nam ignoro quam utile ſit tibi hoc nuntium; aut opera mea tibi proſit.* Pam. *Egone committam, ut te non remunerem, qui me ab inferis mortuum ad vitam reduxiſti? Ah nimium me immemorem beneficiorum putas. Sed Bacchidem video ſtare ante oſtium. Me opperitur, credo: ibo ad eam.* Ba. *Salve, Pamphile.* Pam. *O Bacchis, ô mea Bacchis, ô conſervatrix mea.* Ba. *Bene omnia tibi facta fuiſſe, & eveniſſe gaudeo.* Pam. *Factis tuis ut credam te gaudere mei cauſa facis, adeoque antiquum tuum leporem & venuſtatem priſtinam retines, ut occurſus tuus, colloquium, & adventus in quemcumque locum veneris, ſemper afferat voluptatem.* Ba. *Ac tu, per ædem Caſtoris, morum tuorum ſolitam elegantiam, atque ingenii ſolertiam retines, ut nullus hominum, ne unus quidem, unquam ſit ſuavior.* Pam. *Ha, ha, he: Tunc mihi iſtud attribuis, quod non merui?* Ba. *Recte, Pamphile, & prudenter collocaſti amorem tuam in Philumena:*

Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod noſſem, videram.
Perliberalis viſa eſt. *Pam.* dic verum. *Ba.* ita me Dî ament, Pamphile.
Pam. Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam patri? *Ba.* nil. *Pam.* neque opus eſt;
Adeo mutito. placet hoc non fieri itidem, ut in comœdiis,
Omnia ubi omnes reſciſcunt: hîc, quos par fuerat reſciſcere,
Sciunt: quos non autem ſcire æquom eſt, neque reſciſcunt, neque ſcient.
Ba. Imo etiam, hoc qui occultari poſſe facilius credas, dabo:
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurijurando ſe meo
Fidem habuiſſe, & propterèa te ſibi purgatum. *Pam.* eſt optume:
Speroque rem hanc eſſe eventuram nobis ex ſententia.
Par. Here, licetne ſcire ex te, hodie quid ſit quod feci boni?
Aut quid iſtuc eſt, quod vos agitis? *Pam.* non. *Par.* ſuſpicor tamen.
Egone ab Orco hunc mortuum? quo pacto? *Pam.* neſcis, Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna extraxeris.
Par. Imo vero ſcio; neque hoc imprudens feci. *Pam.* ego iſtuc ſatis ſcio. *Ba.* an
Temere quidquam Parmenonem prætereat, quod facto uſus ſit?
Pam. Sequere me intro, Parmeno. *Par.* ſequor. equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quom ſciens ante hunc diem unquam. Ω Plaudite.

Calliopius recenſui.

nunquam eam adhuc uſque meis oculis ſic videram, ut notitiam ejus habere poſſem. pulchra, & honeſta mihi viſa eſt. Pam. *Verumne dicis?* Ba. *Ita me Dii ament, Pamphile, ut verum dico.* Pam. *Dic mihi, harum rerum nihilne quidquam patri nunciaſti?* Ba. *Nihil.* Pam. *Neque opus eſt: adeo ut ſatius ſit te muſſitare. Non placet hoc fieri in ea re quod fieri ſolet in comœdiis, in quarum fine omnia fiunt manifeſta omnibus: in hac vero re, quos æquum fuerat ſcire, ſciunt quæ facta ſunt: quos autem non convenit ſcire, neque cognoſcent ex alio, neque ſcient per ſe.* Ba. *Quin etiam, quomodo id celari poſſe facilius putes, dicam; Myrrhina Phidippo ſocero tuo dixit, juramento meo ſe credidiſſe, & propter id te apud te purgatum eſſe ab ea ſuſpicione, quam de te habebant, te ſemper mecum conſueſcere.* Pam. *Bene ſe res habet, ſperoque hanc rem pro votis proſpere ceſſuram.* Par. *Here, permittiſne me hodie cognoſcere ex te, quid illud ſit, quod boni tibi feci?* Pam. *Non permitto te cognoſcere.* Par. *Tamen conjicio. Egone hunc ab Orco mortuum in lucem reduxi? quomodo?* Pam. *Neſcis, Parmeno, quam utilis mihi hodie fueris, & ex quanta miſeria me eripueris.* Par. *Imo vero ſcio; neque per imprudentiam feci.* Pam. *Ego iſtud probe ſcio; te iſtud feciſſe conſultò, ut mihi prodeſſes.* Ba. *An facile Parmeno ignoret quidquam, quod facere utile fuerit?* Pam. *Sequere me intrò, Parmeno.* Par. *Sequor: Certe plus hodie boni feci ignorans, quam ſciens unquam ante hunc diem. Ω Plaudite.*

Calliopius recenſui.

INDEX.

INDEX

VOCABULORUM Omnium

QUÆ EXTANT IN

P. TERENTII Comœdiis Sex.

Prior numerus, Actum; alter, Scenam; ſequens vel ſequentes, verſum vel verſus Scenæ denotant. Syllabæ Per. & Prol. Periochias & Prologos ſignificant. Lineolæ verſuum numeris ſubjectæ, eos à ſequentibus actuum numeris diſtinguunt.

ABdicat *And.* *Per.* 10
abdidit *Hec.* 1, 2, 100
abduc *Eun.* 2, 3, 85
abducam *Phor.* 5, 2 11
abducat *Adel.* 4, 5, 28
abduce *Adel.* 3, 4, 36 *Phor.* 2, 2, 63
abducebat *Eun.* 3, 1, 17
abducere *Eun.* 1, 2, 65, 77, 92 *Phor.* 2, 2, 90
abducerem *Hec. Prol.* 19
abduceres *Hec.* 4, 1, 30
abducet *Adel.* 4, 5, 27 *Phor.* 3, 3, 15
abducetur *Heaut.* 2, 3, 94
abduci *Adel.* 4, 5, 35 *Phor.* 5, 3, 16
abducit *Eun.* 3, 5, 28, 33
abducta *Eun.* 2, 3, 56 *Adel.* 4, 4, 19 *Hec.* 4, 4, 18
abductum *Adel.* 3, 3, 5
abduxeris *Heaut.* 4, 3, 20
abduxi *Heaut.* 1, 2, 8
abduxit, *Eun.* 4, 4, 27 *Adel.* 1, 2, 44 | 4, 5, 11 *Hec.* 5, 1, 21
abeam *Eun.* 4, 4, 48 | 4, 7, 21 *Heaut* 3, 3, 25 *Adel.* 2, 2, 19 | 5, 2, 11
abeamus *Eun.* 5, 2, 67 *Adel.* 4, 5, 44
abeas *Heaut.* 1, 2, 37 | 2, 3, 38 *Adel.* 5, 5, 1
abeat *Heaut.* 5, 1, 55 | 3, 2, 33 | 4, 5, 8 *Phor.* 5, 2, 14
abeo *And.* 2, 2, 7 *Eun.* 3, 2, 41 | 4, 4, 57 | 5, 1, 48 | 5, 6, 22 *Adel.* 1, 2, 38 | 3, 3, 80 *Phor.* 1, 4. 32
aberat *Phor. Per.* 1, 6
aberit *Heaut.* 4, 2, 1 | 5, 2, 31 *Hec.* 5, 3, 13
abeſt *And.* 5, 2, 7 *Heaut.* 1, 1, 66 | 3, 1, 16 | 5, 4, 16
abeſſet *Adel.* 4, 1, 8
abeundi *Hec.* 1, 2, 16
abeunt *Eun.* 3, 5, 52
abeuntem *Eun.* 4, 3, 18
abeuntes *And.* 1, 1, 57 *Phor.* 1, 2, 21
abhinc *And.* 1, 1, 42 *Hec.* 5, 3, 24 *Phor.* 5, 8, 28
abhorrenti *And.* 5, 1, 10
abhorrere *Hec.* 4, 4, 92
abi *And.* 1, 5, 20 *bis* | 2, 1, 17 | 3, 2, 42 | 5, 6, 14 *Eun.* 3, 2, 46 | 3, 3, 32 | 4, 6, 14 *Heaut.* 2, 3, 8 | 3, 1, 5 | 3, 3, 26, 27 | 4, 5, 56 | 4, 8, 30 *Adel.* 2, 1, 13 | 2, 2, 12 | 3, 2, 52 | 4, 2, 25 | 4, 4, 11 *bis* | 4, 5, 65 *bis* 69 | 5, 1, 3 | 5, 2, 1 | 5, 7, 19 *Phor.* 1, 2, 9 | 1, 5, 79 | 2, 3, 5 | 3, 3, 20 | 4, 4, 31 | 5, 2, 12 | 5, 3, 36 | 5, 8, 5 *Hec.* 3, 1, 34 | 4, 1, 42 | 4, 3, 4 | 4, 4, 104
abibo *Hec.* 4, 4, 81
abiens *And.* 2, 2, 31 *Eun.* 4, 5, 9 | 5, 1, 14 *Phor.* 1, 5, 58 *Hec.* 4, 1, 59
abieram *Eun.* 4, 2, 5
abiere *Heaut.* 5, 1, 33
abieris *Phor.* 3, 1, 7
abierit *Eun.* 2, 2, 59 *Hec.* 3, 3, 22
abiero *Adel.* 1, 2, 47 *Phor.* 1, 2, 93
abierunt *Eun.* 4, 4, 34 *Adel.* 4, 5, 57
abigam *Adel.* 3, 3, 48
abii *Eun.* 1, 2, 40 *Heaut.* 1, 1, 59 | 5, 2, 13 *Phor.* 4, 3, 12 *Hec.* 5, 3, 8
abjicienda *Adel.* 4, 7, 26
abiiſſe *Eun.* 4, 4, 57 *Adel.* 4, 1, 1 *Hec.* 4, 2, 2
abiit *And.* 4, 5, 5 *Eun.* 2, 3, 47 | 4, 5, 7 | 5, 1, 2, 5 *Heaut.* 1, 1, 65 | 4, 1, 31 | 5, 2, 25 *Adel.* 3, 3, 83 | 4, 5, 69 *Phor.* 5, 2, 26 | 5, 8, 30 *Hec.* 3, 4, 30 | 3, 5, 60
abin' *Eun.* 5, 2, 22
abire *Eun.* 4, 3, 19 *Heaut.* 3, 3, 25 *Hec.* 4, 3, 7 | 5, 4, 13
abiret *And.* 1, 2, 4 *Hec.* 4, 4, 74
abis *And.* 1, 5, 64 *Eun.* 3, 3, 30 | 4, 7, 29,

7, 29, 33 Heaut. 4, 3, 18 Adel. 3, 3, 79 | 5, 2, 5 Phor. 1, 4, 39 | 3, 2, 4 | 3, 3, 9 Hec. 3, 5, 45, 46
abiſſe Phor. 2, 1, 1 | 3, 1, 2
abiſti Heaut. 4, 6, 14 Adel. 2, 1, 15
abit Eun. Per. 5 Adel. 5 2, 7 Phor. 4 5, 7 Hec. 1, 2, 109
abite And. 1, 1, 1
abitio Heaut. 1, 2, 15
abitu Heaut. 3, 1, 5 | 4, 4, 24
arbituram Hec. 1, 2, 81 | 4, 2, 10
abiturum Heaut. 3, 1, 80
ablatam Eun. Prolog. 26
ablegandus Hec. 3, 3, 45
abligurierat Eunuch. 2, 2. 4
abortum Hec. 3, 3, 38
abradi Phor. 2, 1, 19
abrepta Eun. 1, 2, 76
abreptam Eun. 1, 2, 30, 35
abripi And. 4, 5, 4, 7
abripere, Adel. 2, 1, 27
abripiet Phor. 1, 1, 11
abſcedere Eun. 4 2, 5
abſcedam Eun. 3, 5, 30
abſens Eun. 1, 2, 112 Heaut. 1. 1. 112 Adel. 1, 1, 48
abſente Eun. 4, 3, 6 | 5, 9, 29 Heaut. 2, 2, 2 | 3, 2, 39 Phor. 1, 5, 28 | 2, 3, 10 | 4, 1, 11 Hec. 2, 2, 27
abſentem Phor. 1, 2, 68 | 3, 1, 7
abſenti Phor. 2, 2, 25, 28
abſis Adel. 1, 1, 3
abſolvam Adel. 2, 4, 13
abſolvitote Adel. 2, 4, 18
abſque Phor. 1, 4, 11 Hec. 4, 2, 25
abſtergerem Eun. 4, 7, 9
abſterreant And. 3, 1, 14
abſtineas Heaut. 3, 3, 4
abſtinere Hec. 1, 2, 64
abſtines Adel. 5, 2, 6
abſtinuiſſe Hec. 3, 3, 51
abſtraham Adel. 5, 3, 57
abſtrahat And. 1, 5, 8 Hec 3, 1, 18
abſtraxi Hec. 3, 1, 17
abſtraxit And. 3, 2, 38
abſtuli Phor. 5, 8, 49
abſtuliſſe Eun. 4, 3, 18
abſum Heautont. 3, 4, 19
abſumere Phor. 5, 5, 1
abſumſit Heautont. 3, 1, 49
abſunt Eun. 3, 5, 5
abſurda Adel. 3, 3, 23
abſurdum Adel. 5, 8, 21
abundans Phor. 1, 3, 11
abundet Heaut. 3, 2, 17
abuſus Phor. 2, 2, 66
abutitur And. Prol. 5
accedam Heaut. 3, 3, 22 | 4, 4, 23 | 4, 6, 5
accedamus Adel. 3, 2, 11 | 4, 3, 16
accede Eun. 1, 2, 5 | 3. 2, 19 | 5, 9, 58 Heaut. 4, 5, 14 Adel. 2, 1, 14 | 5, 9, 13
accedebam Hec. 5 3, 5
accedere Phor. 5, 6, 25
accedit And. 1, 3, 10
accedo And. 1, 1, 96 Adel. 3, 2, 5 | 4, 4, 9 Hec. 3, 1, 36
accedundi Heaut. 3, 3, 22
acceperim Eun. 1, 2, 60
acceperit, Eun. 1, 2, 2 Phor. 4, 4, 18
accepi And. 1, 5, 64 Phor. 5, 5, 1 Hec. 1, 2, 75 | 3, 3, 3 | 4, 3, 1
accepit Eun. 1, 2, 36 | 3, 5, 28
accepta Eun. 4, 6, 25
acceptam And. 1, 5, 64
acceptus Adel. 2, 1, 12
accerſas Adel. 4, 5, 65
accerſat Heaut. 5, 1, 75 Adel. 3, 1, 5 | 4, 4, 11
accerſe And. 5, 2, 7 | 5, 6, 15 Eun. 4, 1, 11 Adel. 3, 2, 55
accerſi And 4, 5, 2 | 3, 3, 14 Eun. 1, 2, 20 Heaut. 5, 5, 3 Hec. 1, 2. 109, 110 | 3, 5, 16
accerſier Eun. 3, 3, 4
accerſis Adel. 5, 7, 6
accerſitum And. 3, 2, 35 Eun. 5, 2, 53
accerſitur And. 3, 4, 2 Eun. 3, 5, 44
accerſo And. 1, 5, 65
accerſor And. 4, 2, 7
accerſant Adel. 5, 6, 2 Hec. 1, 2, 1
accerſunt Hec. 1, 2, 112
acceſſerat Hec. 1, 2, 106
acceſſerit Adel. 5, 3, 30 Phor. Prol. 30
acceſſi And. 1, 5, 50 | 2, 2, 28 Phor. 5, 7, 27
acceſſit And. 1, 1, 49, 103 Hec. Prol. 34 | 3. 5, 32, 56
accidat And 1, 5, 29
accidet Phor. 1, 5, 20
acciderit And. 2, 3, 24
accidit Hec. 3, 3, 18
accidunt Hec. 3, 3, 2
accingar Eun. 5, 7, 30
accingere Phor. 2, 2, 4
accipe And. 4, 4, 3 Phor. 1, 2, 2 | 2, 2, 63 | 5, 6, 18
accipere Eun. 5, 9, 45 Heaut. 2, 3, 96 Adel. 2, 1, 41 | 2, 3, 1 Phor. 5, 2, 4
accipiam Eun. 4, 7, 1
accipias Eun. 4, 6 12 Hec. 4, 4, 16, 77
accipiat Adel. 2, 2, 1 Phor. 4, 3, 72
accipies Heaut. 5, 1, 59
accipiet Phor. 4, 4, 12 And. 2, 3, 32
accipio And. 5, 4, 49 Eun. 3. 5, 48 | 5 2, 37 Phor. 4, 3 52
accipis And. 2, 2, 30 Heaut. 2, 3, 23 | 4, 7, 4
accipit Eun. 5, 7, 52 Heaut. Per. 12 Phor. Per. 8
accipite Hec. Prol. 55
accipitri Phor. 2, 1, 16
accipiunda Adel. 2, 1, 53
accipiunt Adel. 4, 3, 15
accrevit And. 3, 3, 7
accubabam Eun. 4, 5, 2
accumbere Eun. 3, 3, 9
accurate And. 3, 2 14
accurre Phor. 5, 7, 40
accurrit And. 1, 1, 106 Eun. 2, 3, 43 Phor. 5, 6, 22
accurro Hec. 5, 1, 12
accurrunt Heaut. 1, 1, 72
accuſabam Heaut. 1, 1, 50
accuſabit Eun. 1, 1, 14
accuſandi Heaut. 1, 1, 67
accuſando Phor. 5, 8, 45
accuſandus Heaut. 2, 3, 111
accuſant And. Prol. 18, 19 Adel. 4, 3, 5
accuſare Phor. 1, 5, 59
accuſat Heaut. 5, 2, 22 Hec. 2, 2, 25 | 2, 3, 3
accuſatam Hec. 2, 4, 11
accuſatum Phor. 2, 2, 13
accuſemus Hec. 4, 4, 95
accuſer Hec. 2, 1, 8
acerba Hec. 3, 1, 1
acerrima Phor. 2, 1, 32
acerrimum Phor. 1, 5, 32
acrius Hec. 1, 2, 45
acta And. 1, 1, 77 Heaut. 3, 3, 5 | 4, 5, 50 Adel. 4, 5, 2 Phor. 2, 3, 23
actor Heaut. Prol. 13
actorem Heaut. Prol. 12
actoris Phor. Prol. 10, 33

actu *Hec. Prolog.* 39
actum *And.* 3, 1, 7 | 4, 5, 25 *Eun.* 1, 1, 9 | 3, 5, 59 | 4, 4, 49 | 5, 5, 15 *Heaut.* 3, 1, 47 | 3, 3, 23 *Adel.* 2, 2, 2, 24 | 3, 2, 27 *Phor.* 2, 2, 72 | 5, 8, 20
actura *Eun.* 5, 2, 57
acturi *Prol. Eun.* 19 *Adel. Prol.* 3, 12
acturus *Heaut. Prol.* 5 *Phor.* 5, 5, 7
acturum *Adel.* 4, 4, 25 *Phor.* 5, 6, 12
acuet *Adel.* 5, 3, 49
adbibit *Heaut.* 2, 1, 8
adcerſe *v.* accerſe
adcerſi *v.* accerſi
adcerſitum *v.* accerſitum
adcerſitur *v.* accerſitur
adcerſo *v.* accerſo
adcrevit *v.* accrevit
adcurro *v.* accurro
adcurrit *v.* accurrit
adcurrunt *v.* accurrunt
addam *Phor.* 1, 3, 16
addant *Phor.* 1, 1, 8
addas *Eun.* 1, 1, 33
addebat *Eun.* 1, 2, 34
addideris *And.* 5, 2, 19
addidi *Adel.* 5, 5, 3
addit *Heaut.* 3, 2, 31 *Phor.* 1, 2, 93
addo *And.* 4, 2, 27 *Phor.* 1, 5, 64
adducam *And.* 1, 4, 4 | 5, 3, 29 *Eun.* 4, 7, 38 *Hec.* 5, 3, 38
adduce *Phor.* 1, 5, 79
adducantur *Eun.* 1, 2, 109
adducas *And.* 5, 3, 29
adducere *Eun.* 4, 6, 17 *Heaut.* 5, 4, 18 *Adel.* 3, 3, 4 | 5, 9, 8
adducerem *Phor.* 5, 6, 42
adduces *Heaut.* 5, 2, 42
adducet *Adel.* 5, 7, 15
adduci *And.* 1, 4, 1
adducimus *Heaut.* 2, 3, 70
adducito *Eun.* 3, 2, 50
adducit *Hec.* 5, 2, 4
adducti *And.* 5, 3, 21
adductum *And.* 4, 2, 1 *Eun.* 4, 1, 9
adducturum *Phor.* 4, 2, 9
adductu'ſt *Eun.* 5, 1, 10
addunt *Phor.* 1, 5, 47
adduxi *Phor.* 5, 5, 1
adduxiſſe *Heaut.* 4, 5, 21
adduxit *Eun.* 5, 5, 25 *Heaut.* 3, 1, 42 | 3, 3, 43 | 4, 1, 41 *Hec.* 3, 1, 43
adduxti *Eun.* 5, 4, 7 *Heaut.* 4, 6, 15 *Phor.* 4, 1, 2
adeam *And.* 4, 1, 15 *Phor.* 1, 2, 90
adeat *Eun* 3, 5, 30
adeamus *Eun.* 5, 2, 11
Adelphis *Adel. Prol.* 11
ademi *Hec.* 5, 3, 19
adempta *And.* 2, 1, 4 18
ademptum *Heaut.* 2, 3, 100
adeone' *And.* 1, 5, 45
adeon' *And.* 1, 5, 43 | 2, 1, 17 | 4, 5, 18 | 5, 3, 8 *Heaut.* 5, 2, 27 *Phor.* 1, 3, 1 | 3, 2, 12, 14 | 5, 8, 51 *Hec.* 4, 1, 7, 32
aderam *Phor.* 5, 6, 18 *Hec.* 4, 1, 46
aderant *And.* 1, 1, 91 *Eun.* 3, 1, 42
aderas *Phor.* 5, 6, 18
aderat *And.* 1, 1, 80 *Phor.* 1, 1, 49, 55
aderis *Eun.* 5, 2, 54
aderit *Eun.* 2, 3, 75 | 4, 7, 41 | 5, 2, 52 *Adel.* 3, 1, 6 *Phor.* 1, 2, 82 | 5, 8, 66 *Hec.* 5, 3, 15
adero *And.* 4, 2, 32 *Eun.* 4, 6, 27 *Heaut.* 3, 1, 96
aderunt *Heaut.* 2, 2, 9
adeſdum *And.* 1, 1, 2
adeſſe *And.* 2, 5, 5 | 5, 1, 20 *Eun.* 4, 6, 26 *Phor.* 1, 4, 39 *Hec.* 3, 3, 50 | 4, 4, 103
adeſſent *Heaut.* 2, 2, 9
adeſſet *Eun. Prol.* 22 *Adel.* 3, 4, 7 *Hec.* 1, 2, 54
ades *And.* 2, 2, 7 *Adel.* 3, 3, 39 *Hec.* 3, 5, 60
adeſte *And. Prol.* 24 *Phor Prol.* 3 | 2, 2, 3
adeſt *And.* 1, 1, 125 | 2, 3, 29 *Eun.* 5, 9, 20 *Heaut.* 1, 2, 4 | 2, 3, 2 | 4, 5, 56 *Adel.* 3, 1, 4 | 5, 1, 5 | 5, 3, 6 *Phor.* 1, 4, 7 | 1, 5, 36 | 2, 1, 32 | 3, 1, 20 | 3, 3, 8 *Hec.* 5, 2, 17
adeundam *Hec.* 4, 4, 94
adfabilis *v.* affabilis
adfectam *v.* affectam
adfectant *v.* affectant
adfectum *v.* affectum
adferam *v.* afferam
adferant *v.* afferant
adferat *And.* 1, 4, 8 *v.* afferat
adfero *v.* affero
adferre *Phor.* 3, 3, 20
adferres *v.* afferres
adfer *v.* affer
adferret *And.* 3, 2, 35 *v.* afferet
adferri *And.* 4, 5, 29
adfers *v.* affers
adfert *And.* 1, 2, 18 *Adel.* 5, 3, 47
adfertur *And.* 3, 1, 13
adficiatur *Phor.* 5, 1, 3
adfine *v.* affine
adfines *v.* affines
adfinis *v.* affinis
adfinitatem *v.* affinitatem
adflictes *v.* afflictes
adfuerint *Heaut.* 4, 3, 6
adfueris *Adel.* 3, 1, 3
adfuturam *Heaut.* 1, 2, 2
adfuturum *Eun.* 4, 6, 1 *Heaut.* 1, 1, 108
adfui *Eun.* 5, 1, 2
adfuit *Eun.* 1, 2, 54
adgnoſcit *v.* agnoſcit
adgnitam *v.* agnitam
adgraveſcat *Hec.* 3, 2, 2
adgrediar *v.* aggrediar
adgrediemur *v.* aggrediemur
adgredimini *v.* aggredimini
adhibeam *Phor.* 4, 5, 2
adhortandus *Heaut.* 3, 1, 89
adhortatur *Heaut.* 1, 1, 8
adhortor *Eun.* 3, 5, 35
Adi *Phor.* 2, 2, 56
adibo *Eun.* 2, 2, 8 | 3, 5, 9 | 4, 3, 7 | 5, 7, 5 *Heaut.* 1, 2, 4 *Adel.* 3, 4, 14 | 4, 2, 51 *Phor.* 4, 3, 4 *Hec.* 3, 4, 15 | 5, 4, 15
adjecit animum *Eun.* 1, 2, 53
adigis *Adel.* 1, 2, 32
adii *Hec.* 2, 2, 9
adimam *And.* 2, 2, 2
adimat *Phor.* 1, 3, 9
adimere *Heaut.* 3, 1, 13 *Phor.* 5, 6, 47
adimet *And.* 4, 2, 14
adimunt *Phor.* 1, 5, 46
adipiſcier *And* 2, 1, 3 *Phor.* 2, 2, 59
adire *And.* 5, 1, 2 | 3, 3, 2 | 4, 1, 53 *Phor.* 1, 5, 22, 55
adito *Phor.* 1, 4, 25
adjungas *Adel.* 1, 1, 47 *Hec.* 4, 4, 61
adjumenti *Phor.* 1, 2, 55
adjungant *And.* 1, 1, 29
adjungere *Adel.* 5, 8, 4
adjungitur *Adel.* 1, 1, 42
adjurat *Hec.* 2, 2, 26
adjuro *And.* 4, 2, 11
adjuta *Eun.* 1, 2, 70 *Hec.* 3, 2, 24
adjutabo *Heaut.* 3, 1, 7
adjutans *Phor. Prol.* 34
adjutare *Heaut.* 2, 2, 35 *Adel. Prol.* 16
adjutaret *Phor.* 1, 2, 49
adjutem *And.* 1, 3, 4
adjutor *Heaut.* 5, 1, 2 *Adel.* 1, 2, 66 | 5, 9, 10 *Hec.* 4, 4, 99
adjutorem *Phor.* 3, 3, 27
adjutrices *Heaut.* 5, 2, 39
adjutrix *Eun.* 5, 2 46 *Hec. Prol.* 32, 48 | 4, 4, 83
adjuvabo *Eun.* 2, 3, 69
adjuvare *Adel.* 5, 8, 4
adjuvas *Heaut.* 5, 2, 29
adjuvat *Phor.* 1, 4, 26
adjuverit *Phor.* 3, 3, 4
adjuves *And.* 3, 3, 10 *Phor.* 5, 3, 3
adlatam *v.* allatam
adlatum *v.* allatum
adlegatum *v.* allegatum
adligat *v.* alligat
adloquar *v.* alloquar
adloqui *v.* alloqui
adludere *v.* alludere
admodum *Heaut.* 1, 1, 1 *Adel.* 3, 3, 49 *Hec.* 3, 5, 8 *Phor.* 2, 1, 1 | 3, 1, 13

admonere *Heaut.* 2 3, 112
admones *And.* 5, 4 51
admonitore *Heaut.* 1, 1, 119
admovi *Phor.* 5, 6, 29
adminiſtraſti *Adel.* 5, 1, 2
admiratus *Heaut.* 4, 6, 23
admiror *Eun.* 2, 2, 19
admiſceas *Heaut.* 4, 5, 35
admiſce *Heaut.* 5, 2, 22
admiſerit *Phor.* 1, 5, 40
admiſero *Eun.* 5, 2, 14
admiſi *Heaut.* 5, 2, 3
admiſſa *Hec.* 2, 1, 41
admiſiſſe *Adel.* 4, 5, 48
admiſit *Hec.* 1, 2, 114
admittar *Eun.* 2, 2, 60
admittere *Adel.* 3, 3, 54 *Hec.* 2, 1, 40
admitteres *Eun.* 4, 6, 23
admitteret *Phor.* 2, 2, 68
admitti *Eun.* 4, 1, 4
adnumeravit *Adel.* 3, 3, 16
adnuo *v.* annuo
adoleſcens *Phor.* 1, 2, 42 | 1, 5, 64
adoleſcentem *Eun.* 3, 2, 25
adoleſcenti *Phor.* 2, 2, 14
adoleſcentiæ *Phor.* 1, 5, 44
adoleſcentior *Prol. Hec.* 11
adoleſcentis *And.* 3, 1, 8
adoleſcentium *Heaut. Prol.* 2
adoleſcentulum *Heaut.* 5, 5, 1 *Phor. Prol.* 6
adoleſcentulus *Eun.* 5, 4, 9
adoptandum *Adel.* 1, 2, 34, | 3, 4, 17
adoptavi *Adel.* 1, 1, 22
adoriar *Phor.* 4, 2, 15
adoriri *Heaut.* 4, 5, 9
adornant *Eun.* 3, 5, 34
adortus *And.* 3, 1, 21 *Adel.* 3, 3. 50
adparata *v.* apparata
adplicant *Heaut.* 2, 4, 13
adplicat *And.* 5, 4, 22
adpone *And.* 4, 4, 4 *Heaut.* 1, 1, 37
adponi *And.* 2, 1, 31
adportas *And.* 5, 2, 17
adportet *Adel.* 5, 4, 2
adporto *Heaut.* 3, 1, 58 *Phor. Prol.* 24
adpoſuiſſe *And.* 4, 4, 8
adpoſuiſti *And.* 4, 5, 3, 24
adprehendit *Phor.* 5, 6, 23
adprime *And.* 1, 1, 34 *Eun.* 5, 4, 30 *Hec.* 2, 2, 5
adprobat *Phor.* 4, 5, 2
abproperat *And.* 3, 1, 17
adpuli *And.* 4, 6, 12
adpulit *And. Prol.* 1
ad reſtim *Phor.* 4, 4, 5
adrideo *Eun.* 2, 2, 19
adridere *Adel.* 5, 4, 10
adripi *Heaut.* 5, 2, 48
adſentando *Adel.* 5, 9, 31
adſentari *Eun.* 2, 2, 22 | 3, 2, 37
adſequere *Phor.* 5, 7, 89
adſero *Adel.* 2, 1, 40
adſervandum *And.* 5, 2, 24
adſervandus *Heaut.* 3, 3, 32
adſervari *Heaut.* 4, 4, 13
adſido *Heaut.* 1, 1, 72
adſidue *Heaut.* 3, 1, 53 *Adel. Prol.* 16 *Hec.* 2, 1, 20
adſient *Phor.* 1, 5, 83
adſciet *Adel.* 4, 4, 10
adſimulabo *And.* 4, 3, 20 *Eun.* 2, 2, 8 *Phor.* 1, 2, 78
adſimularam *Phor.* 5, 6, 54
adſimularier *And.* 3, 2, 20 *Heaut.* 4, 3, 38
adſimules *And.* 1, 1, 141
adſimulet *Heaut.* 2, 1, 117
adſimulo *Phor.* 1, 4, 33
adſis *Eun.* 2, 3, 79
adſiſte *Adel.* 2, 1, 15
adſitis *Eun.* 2, 3, 53
adſolent *And.* 3, 2, 1
adſtantem *Phor.* 4, 3, 2
adſtringo *Eun.* 1, 2, 22
adſum *Eun.* 4, 6, 5 *Heaut.* 2, 3, 108 *Phor.* 3, 3, 16
adſunt *Eun.* 3, 2, 8 | 4, 6, 29 *Heaut.* 2, 2, 12
adtemperare *And.* 5, 4, 13
adtentamus *Eun.* 2, 2, 24
adtentè *Heaut.* 1, 1, 12
adtentiores *v.* attentiores
adtentus fuit *v.* attentus
adtinent *v.* attinent
adtinere *v.* attinere
advena *Heaut.* 1, 1, 44
advecta *Eun.* 1, 2, 81
adveneris *Hec.* 5, 2, 24 | 5, 4, 19
advenerit *Eun.* 3, 2, 28
adveni *Hec.* 3, 3, 13
adveniat *Phor.* 1, 5, 84 | 3, 1, 16
adveniens *Eun.* 2, 2, 3 | 2, 3, 30 *Hec.* 3, 5, 18
advenientem *Heaut.* 1, 2, 7
advenienti *Adel.* 1, 2, 12 *Phor.* 4, 3, 6
advenio *And.* 2, 1, 19 | 2, 2, 25 *Eun.* 2, 3, 51
advenire *Eun.* 2, 2, 58 | 5, 6, 60 *Adel.* 2, 1 55 *Phor.* 1, 3, 25 | 1, 5, 25
adveniſſe *Phor.* 1, 5, 56 *Hec.* 3, 3, 7 | 3, 5, 6
adveniſſem *Phor.* 2, 2, 49
advenis *And.* 5, 4, 6 | 4, 5, 44 | 5, 6, 1, *Heaut.* 1, 2, 4 | 5, 6, 10 *Phor.* 2, 2, 41
adventi *Phor.* 1, 3, 2
advenit *Eun.* 4, 1, 3 | 5, 2, 21 *Hec.* 1, 1, 6, 115
adventum *And.* 5, 2, 3 *Eun.* 2, 2, 28 *Hec.* 1, 2, 2 | 3, 1, 10 | 3, 3, 20
adventus *Phor.* 4, 3, 3 *Hec.* 5, 4, 19
adventu *Hec.* 5, 3, 18
adverſabor *Hec.* 2, 2. 3
adverſæ *Eun.* 2, 3, 31
adverſæres *Phor.* 5, 4, 3
adverſari *Phor.* 1, 2, 25 *Hec.* 4, 4, 32
adverſariis *Phor.* 1, 5, 7
adverſarios *Adel. Prol.* 2 *Hec.* 1, 1, 15
advertunt *Heaut.* 3, 3. 9
adveſperaſcit *And.* 3, 4, 2
advexit *Eun. Per.* 2
advigilare *Phor.* 1, 4, 26
advigilaveris *And.* 4, 1, 49
adunco naſo *Heaut.* 5, 5, 18
aduleſcens *Eun.* 4, 1, 3 | 5, 7, 13 *Heaut.* 3, 4, 23 | 5, 2, 44 *Adel.* 1, 7, 42 *Phor.* 5, 3, 11 | 5, 8, 52 *Hec.* 1, 2, 63 | 5, 3, 5 | 4, 4, 31
aduleſcentem *Eun.* 1, 2, 124 *Heaut.* 3, 1, 5 *Adel.* 1, 1, 36 *Hec.* 4, 1, 41
aduleſcentes *Heaut.* 3, 1, 65
aduleſcenti *Adel.* 2, 2, 6, 10 | 3, 2, 20 *Phor.* 5, 1, 24
aduleſcentia *Heaut.* 2, 1, 3, *Adel.* 1, 1, 16, 18 | 3, 4, 24 *Hec.* 4, 1, 27
aduleſcentiam *Eun.* 2, 2, 9 *Adel.* 1, 2, 72 | 5, 9, 35
aduleſcentis *Heaut.* 2, 1, 1 | 3, 2, 20 *Adel.* 4, 7, 4 *Phor.* 5, 1, 36
aduleſcentium *Heaut. Prol.* 2 | 2, 1, 23
aduleſcentulam *Heaut.* 3, 3, 42 | 3, 4, 41
aduleſcentuli *Heaut. Prol.* 51 *And.* 1, 1, 28 *Eun.* 3, 3, 40 | 3, 4. 1 *Heaut.* 1, 1, 48 | 3, 2, 23, 25 *Phor.* 1, 5, 51
aduleſcentulis *Eun.* 5, 4, 18 *Hec.* 4, 3, 13
aduleſcentulo *And.* 5, 1, 9 *Heaut.* 3, 1, 68
aduleſcentulos *And.* 5, 4, 7 *Adel. Per.* 1
aduleſcentulum *Heaut.* 1, 1, 41 *Eun.* 5, 6, 20 *Adel.* 1, 2, 21, 23
aduleſcentulus *Eun.* 3, 1, 33 | 4, 4, 19 *Heaut.* 1, 1, 61
advocabo *Phor.* 1, 5, 83
advocatis *Eun.* 2, 3, 46

advocatus

advocatos *Eun.* 4, 6, 26
advocatum *Adel.* 4, 5, 12
advocatus *Adel.* 4, 5, 43
advorſari *Hec.* 2, 2, 20
advorſas *Hec.* 2, 1, 5
advorſa *Hec.* 3, 3, 28 | 3, 4, 9
advorſum *And.* 1, 1, 15 | 1, 5, 30 *Heaut.* 4, 1, 10 | 4, 3, 21 *Adel.* 1, 1, 4 | 4, 5, 42 *Phor.* 1, 2, 22 28, 47 | 1, 5, 11 | 3, 2, 35
advorſor *Adel.* 1, 2, 64
advorſus *And.* 1, 1, 37
advorterat *Eun.* 2, 3, 49
advorti *Eun.* 3, 1, 7 *Heaut.* 4, 1, 43
Æcum *And.* 5, 3, 30
ædepol *And.* 2, 1, 5
ædes *Eun.* 5, 2, 53 *Heaut.* 2, 3, 13 *Adel.* 5, 7, 14
ædibus *And.* 2, 2, 27 *Eun.* 2, 3, 73 | 4, 7, 14 *Heaut.* 1, 1, 88 *Adel.* 4, 2, 42 | 5, 1, 29 *Hec.* 4, 4, 57
ædiculæ *Phor.* 4, 3 58
ædiles *Prol. Eun.* 20
ædis *Eun.* 4, 7, 3, *Heaut.* 1, 1, 93 | 2, 3, 34 *Adel.* 1, 2, 8 | 2, 1, 26 *Phor.* 4, 4, 25 *Hec.* 4, 1, 48
ædium *Phor.* 5, 1, 26
ægra *Hec.* 2, 2, 14 | 3, 2, 6
ægram *Hec. Per.* 71 | 1, 2, 113
ægrè *And.* 1, 1, 110 | 1, 2, 7 *Eun.* 4, 1, 10 *Adel.* 1, 2, 63 | 4, 2, 8 *Heaut.* 4, 8, 19, 20 | 5, 2, 5 *Phor.* 1, 3, 7 *Hec.* 1. 2, 53 | 2, 1, 30 | 3, 5, 47, 65 | 4, 4, 85 | 5. 1, 38
ægre'ſt *Adel.* 1, 2, 57 *Phor.* 1, 3, 10
ægritudine *Eun.* 3, 5, 4 *Heaut.* 1, 1, 71 | 3, 1, 100 *Phor.* 5, 1, 23
ægritudinem *Heaut.* 3, 1, 13 | 4, 3, 2
ægritudinum *Heaut.* 3, 2, 28
ægritudo *And.* 5, 5, 5 *Adel.* 3, 2, 14 *Heaut.* 3, 1, 15 *Hec.* 2, 1, 26
ægrotam *Adel.* 5, 7, 24
ægrotis *And.* 2, 1, 9
ægrotum *And.* 1, 2, 22
ægrotum animum *And.* 3, 3, 27 *Heaut.* 1, 1, 48
ægrum *Eun.* 2, 2, 5
æmulari *And. Prol.* 20
æmulum *Eun.* 2, 1, 8 | 4, 1, 9
æqua *Eun.* 1, 2, 12 *Adel.* 3, 4, 58 *Hec.* 3, 5, 25
æqualem *Eun.* 2, 3, 33 *Adel.* 3, 4, 20
æquali *Heaut.* 3, 1, 8
æqualium *And.* 2, 6, 22 *Phor.* 5, 5, 4
æquam *Adel.* 1, 2, 50 | 2, 1, 29
æquanimitas *Adel. Prol* 24 *Phor. Prol* 34
æque *And.* 2, 6, 3 | 4, 2, 19 *Heaut.* 4, 3, 7 *Adel.* 4, 5, 68 *Phor.* 1, 2, 43 | 3, 3, 32 | 4, 1, 5, 9, 43 *Hec.* 2, 1, 2, 5 | 2, 3, 1 | 3, 1, 13
æqui *Heaut. Prol.* 28 | 4, 5, 40 *Adel.* 2, 1, 33 *Phor.* 4, 3, 32
æquior *And.* 2, 5, 18
æquo *And. Prol.* 24 | 2, 3, 23 | 5, 4, 19 *Heaut. Prol.* 35 | 5, 2, 24 *Adel.* 3, 4, 58 | 4, 7, 20 | 5, 9, 30 *Hec.* 4, 4, 63 *Phor. Prol.* 31 | 5, 8, 31, 32
æquo animo *And.* 2, 3, 23 *Heaut. Prol.* 35
æquom *Heaut.* 1, 1, 39, 104 | 1, 2, 28 | 2, 1, 2 | 5, 1, 76 | 5, 5, 11 *Adel.* 4, 3, 10 | 4, 5, 41 | 5, 3, 17 *Phor.* 1, 2, 64 | 5, 7, 34 *Hec.* 2, 1, 29 | 4, 1, 12 | 4, 3, 14 | 5, 1, 11, 33
æquom'ſt *Adel.* 2, 3, 2 | 3, 4, 8, 60 *Phor.* 1, 4, 26 *Hec.* 5, 3, 42 | 5, 4, 28
æquum *And.* 2, 2, 19 *Eun. Prol.* 42 | 2, 2, 93 | 3, 2, 25 | 5, 2, 31 *Heaut. Prol.* 27 | 3, 1, 10 | 4, 1, 29 *Adel.* 1, 1, 39 | 5, 3, 15 | 5, 8, 10 | 5, 9, 3, 11, 19 *Phor.* 2, 3, 11 | 3, 3, 6 | 4, 3, 46, 68
æquus *Adel.* 5, 3, 51
ære *Phor.* 3, 2, 26
ærumna *Hec.* 5, 4, 36
ærumnam *Phor.* 1, 5, 12
ærumnas *And.* 4, 1, 31
ærumnis *Hec.* 3, 1, 8
Æſchine *Adel.* 2, 1, 6, 21, 36 | 1, 2, 4 | 3, 3, 53 | 4, 4, 11, 22 | 4, 5, 3, 43, 45 | 5, 7, 3 | 5, 9, 32
Æſchinum *Adel. Per.* 2, 29 | 3, 3, 5 | 3, 2, 32 | 4, 5, 2
Æſchinus *Adel. Per.* 5 | 1, 1, 1 | 1, 2, 2, 67 | 2, 3, 7 | 3, 2, 28 | 3, 4, 16 | 4, 2, 49 | 4, 4, 25
Æſculapi *Hec.* 3, 2, 3
ætas *And.* 1, 1 27 | 2, 6. 12 *Eun.* 2, 3, 83 *Heaut.* 1, 1, 81 | 2, 2, 4 | 3, 2, 44 *Adel.* 1, 1, 18 | 5, 3, 49 | 5, 4, 2 *Phor.* 2, 2, 76 | 5, 8, 35 *Hec.* 4, 3, 13
ætate *And.* 1, 1, 45 | 3, 3, 7 *Eun.* 3, 2, 20 *Heaut.* 1, 1, 63 *Adel.* 1, 2, 30 | 5, 3, 46 | 5, 4, 16 *Phor.* 5, 8, 33 *Hec.* 5, 1, 11, 21
ætatem *And.* 1, 5, 17 *Eun.* 1, 2, 32 | 4, 5, 8 *Heaut.* 1, 1, 7 | 2, 4, 12 | 4 3, 38 *Adel.* 1, 2, 28 | 5, 4, 15 *Phor.* 2, 2, 70, 87 *Hec.* 2, 1, 10, 29 | 3, 1, 4 | 5, 1, 21
ætati *Hec.* 3, 1, 54
ætatis *Hec.* 4, 2, 18, 20
æternam *Eun.* 5, 2, 33
affabilis *Adel.* 5, 6, 8
affectam *Hec.* 3, 1, 45 | 3, 3, 6
affectant *Phor.* 5, 7, 71
affectum *Phor.* 5, 7, 84
affer *Heaut.* 2, 1, 11
afferam *Heaut.* 4, 3, 23
afferant *Adel.* 3, 2, 2
afferat *Heaut.* 4, 3, 2 *v.* adferat
affero *Phor.* 1, 1, 4
afferre *v.* adferre
afferres *Phor.* 3, 2, 5
afferret *Phor.* 4, 3, 50 *v.* adferret
affers *Phor.* 5, 8, 41
affert *v.* adfert
affertur *v.* adfertur
afficiatur *Phor.* 5, 1, 3
afficit *Phor.* 2, 3, 1
affine *Hec.* 5, 3, 9
affines *Heaut.* 2, 1, 31 | 5, 1, 63 *Hec.* 2, 1, 14
affinis *Adel.* 5, 8, 25
affinitatem *And* 1, 5 13 *Hec.* 2, 2, 10 | 4, 4, 14, 101
afflictes *Eun.* 1, 1, 31
agam *And.* 1, 3, 4 | 2, 1, 3 | 2, 2, 21 | 3, 2, 18 | 4, 3, 2, 5, 16 *Eun.* 1, 2, 28 | 4, 4, 43 *Heaut.* 4, 2, 7 | 4, 3, 16, 42 *Phor.* 1, 4, 22 | 1, 5, 9 | 2, 2, 72 | 5, 1, 1 | 5, 7 87
agant *And.* 2, 4, 1
agas *And.* 4, 3, 22 *Eun.* 1, 1, 29 | 2, 1, 18 | 4. 7, 25 | 5, 5, 23 *Heaut.* 1, 1, 22 | 4, 1, 29 *Adel.* 3, 2, 40 | 3, 3, 78 *Phor.* 2, 1, 32 | 2, 2, 72 | 3, 3, 19 *Hec.* 1, 2, 122 | 4. 4. 94
agat *And.* 1, 1, 143 | 5, 5, 1 *Adel.* 4, 4, 10 *Hec.* 3, 2, 10
agatur *Heaut.* 2, 3, 113
age *And.* 3, 4, 19 | 4, 2, 9, 30 | 5, 2, 25, 30 | 5, 3, 24, 54 | 5, 6, 11 *Eun.* 1, 2, 19 | 2, 2, 51 | 2, 3, 19, 85 | 4, 4, 37 *Heaut.* 2, 3, 103 | 4, 3, 10 | 5, 5, 8 *bis* *Adel.* 2, 1, 48 | 2, 2, 7 | 2, 4, 7 | 4, 2, 14 | 4, 4, 16 | 5, 8, 14, 18 | 5, 9, 25 *Phor* 1, 4, 53 | 2, 2, 3, 88 | 3, 3, 6 | 5, 3, 28 | 5, 8, 38
age, age *And.* 2, 1, 12 *Heaut.* 2, 3, 91 | 2, 3, 44 *Adel.* 5, 8, 20 *Phor.* 4, 3, 57

agabatn *Adel.* 1, 1, 53 *Phor.* 4, 3, 9 *Hec.* 3, 5, 5
agebat *And.* 1, 1, 48 *Eun.* 3, 1, 8 *Phor.* 4, 2, 6
agedum *Eun.* 4, 4, 27 *Heaut.* 2, 3, 69 *Phor.* 5, 3, 1 *Hec.* 3, 1, 35
agelli *Adel.* 5, 8, 26
agendi *Heaut. Prol.* 39 *Hec. Prol.* 44
agendo *Adel. Prol.* 24
agendum *And.* 4, 2, 23
ager *Phor.* 4, 3, 56
agere *And.* 1, 5, 18 *Eun.* 3, 1, 1 | 3, 3, 8 *Heaut. Prol.* 36 | 2, 4, 12 | 3, 1, 63 *Adel.* 1, 1, 20, 27 | 3, 3, 48 *Hec. Prol.* 18, 30, 33 | 2, 1, 10 | 3, 1, 4
agerem *Adel.* 3, 2, 21
ageres *Phor.* 5, 5, 8
ageret *And.* 2, 5, 2 *Phor.* 1, 2, 67
ages *Heaut.* 4, 3, 16 *Adel.* 2, 2, 18 | 3, 2, 44 *Phor.* 1, 5, 8
aget *Phor. Prol.* 27
aggrediar *Hec.* 5, 1, 5
aggrediemur *And.* 4, 1, 47
aggredimini *Phor.* 5, 7, 75
agi *Eun. Prol.* 22
agimus *Eun.* 4, 7, 41 | 5, 9, 58 *Adel.* 4, 1, 22 *Phor.* 5, 8, 18
agis *And.* 1, 1, 107 | 1, 2, 15 | 4, 2, 25 *Eun.* 1, 2, 19 | 2, 3, 54, 85 | 4, 7, 34 *Heaut.* 1, 1, 37 | 3, 3, 50 | 4, 4, 18 | 5, 1, 69, 74 | 5, 2, 23 *Adel.* 1, 1, 35 | 1, 2, 48 | 4, 3, 5 | 4, 5, 46 | 5, 2, 5 | 5, 8, 12 *Phor.* 1, 4, 39
agit *And.* 1, 5, 32 | 2, 1, 11 *Eun.* 4, 7, 15 *Adel.* 5, 8, 9
agitabo *Phor.* 2, 2, 4
agitans *Phor.* 4, 3, 10
agitarem *Hec.* 1, 2, 18
agitat *Heaut.* 4, 4, 11
agite *Eun.* 1, 2, 50
agitis *Adel.* 3, 4, 56 *Phor.* 5, 7, 75, 92 *Hec.* 5, 4, 34
agito *Phor.* 5, 7, 91
agitur *Eun.* 2, 2, 3 *Heaut.* 3, 1, 67 *Adel.* 3, 3, 19 | 5, 5, 2, 4 *Phor.* 4, 3, 5, 26 *Hec.* 3, 3, 34 | 5, 2, 8
agmen *Eun.* 4, 7, 4
agnitam *And. Per.* 11 *Phor. Per.* 12
agnoſcis *Hec. Per.* 11
ago *And.* 3, 5, 8 | 4, 1, 55 *Eun.* 2, 3, 57 *Heaut.* 2, 3, 102, 106 *Phor.* 2, 3, 71 | 5, 1, 9 | 5, 7, 1
agreſtis *Adel.* 5, 4, 12
agri *Eun.* 5, 6, 2
agrum *Heaut.* 1, 1, 2, 11, 94 *Phor.* 2, 2, 17
ain' *And.* 5, 3, 4 *Eun.* 3, 1, 2 | 3, 5, 19 | 4, 7, 33 *Heaut.* 2, 3, 1 | 5, 1, 17 | 5, 3, 11 *Adel.* 3, 3, 52 | 4, 1, 1 *Phor.* 2, 2, 26 | 3, 2, 25 *Hec.* 3, 4, 1
alacris *And.* 2, 3, 11
alam *Hec.* 4, 4, 49, 86
alamus *Hec.* 4, 4, 48
alemus *Hec.* 4, 4, 49
alere *And.* 1, 1, 30 *Heaut.* 4, 5, 3 *Phor.* 2, 1, 21
alibi *And.* 2, 5, 9 *Heaut.* 2, 3, 38 *Hec.* 3, 1, 13
alicubi *Adel.* 3, 4, 7
alicui *Adel.* 3, 3, 4
alicunde *And.* 2, 4, 3 *Adel.* 2, 2, 34 *Phor.* 1, 5, 70 *Hec.* 3, 1, 6
aliena *Heaut.* 1, 1, 24 | 4, 1, 98
alienam *Adel.* 4, 5, 38
alienare *Adel.* 1, 2, 30
alienavit *Heaut.* 5, 2, 26
alieno *And.* 1, 1, 125 *Eun.* 3, 1, 9 *Adel.* 1, 1, 50 | 3, 2, 39 | 3, 4, 6
alienum *Heaut.* 1, 1, 25 | 5, 4, 6 *Adel.* 1, 2, 56 | 5, 8, 21 *Hec.* 1, 2, 83 | 4, 1, 61 | 4, 4, 36
alienus *Eun.* 2, 2, 34 *Adel.* 1, 2, 57 | 3, 2, 28 *Phor.* 3, 3, 12 | 4, 1, 16 | 4, 4, 25 *Hec.* 4, 4, 27
alimentis *Heaut.* 4, 7, 8
aliorſum *Eun.* 1, 2, 2
aliqua *Eun.* 3, 5, 4 | 5, 7, 25 *Heaut. Prol.* 42 *Adel.* 3, 4, 19 *Phor.* 4, 1, 19
aliquam *And.* 2, 3, 8 *Eun.* 5, 5, 30 *Heaut.* 3, 2, 34 *Adel.* 4, 2, 13 *Phor.* 4, 3, 32 *Hec.* 4, 4, 104
aliquantiſper *Heaut.* 3, 3, 2 *Adel.* 4, 5, 5
aliquantulum *And.* 2, 2, 16 *Eun.* 1, 2, 51 *Heaut.* 1, 1, 3 | 1, 2, 26 *Phor.* 4, 3, 50
aliquando *Heaut.* 3, 2, 40 *Hec.* 4, 4, 61
aliquot *And.* 1, 1, 15, 30 | 3, 3, 2 | 4, 5, 32 *Eun.* 2, 2, 71 | 3, 4, 1 *Heaut.* 4, 4, 4 *Phor.* 1, 3, 7 | 1, 5, 82 | 5, 5, 4
alit *Adel.* 3, 4, 35
alium gregem *Heaut. Prol.* 45
aliunde *Phor.* 2, 1, 19
allatam *Phor.* 1, 2, 99
allatum *Phor. Prol.* 22
allegatum *And.* 5, 3, 28
alligat *Eun.* 4, 7, 39
alloquar *Heaut.* 3, 1, 17
alloqui *And.* 2, 2, 6 | 5, 2, 4 *Phor.* 1, 5, 22
alludere *Eun.* 3, 1, 34
alſerit *Adel.* 1, 1, 11
alter *And.* 1, 1, 50 *Adel.* 5, 4, 17 *Eun.* 4, 4, 26
altera *Heaut.* 2, 3, 31 *Phor.* 4, 5, 5 | 5, 5, 91
alteræ *Heaut.* 2, 3, 30 | 4, 7, 9 *Phor.* 5, 7, 35
alteram *Phor.* 5, 1, 28 | 5, 7, 23
altercaſti *And.* 4, 1, 29
alteri *And.* 2, 5, 16
alterius *And.* 4, 1, 4
alterum *Eun.* 2, 3, 9 | 2, 2, 6 | 2, 3, 8
aluit *Eun.* 5, 2, 53
alunt *And.* 1, 5, 15
amabant *And.* 1, 53, 60, 61
amabat *Eun.* 5, 4, 6 *Heaut. Per.* 5 *Adel.* 1, 2, 11 *Phor.* 1, 2, 59 *Hec.* 1, 2, 40
amabo *Eun.* 1, 2, 50, 70 | 3, 3, 28, 31 *Heaut.* 3, 4, 24 *Eun.* 4, 3, 20 | 4, 4, 7 | 5, 1, 22 | 5, 3, 6 *Hec.* 1, 1, 13 | 5, 3, 26
amabunt *Heaut.* 3, 1, 54 | 4, 5, 1
amandus *Adel.* 4, 5, 75
amans *And.* 1, 1, 49 *Adel.* 1, 1, 23 *Phor.* 5, 1, 29
amant *And.* 1, 2, 20 *Adel.* 5, 4, 11, 18 *Phor.* 1, 3, 10
amantem *And.* 4, 3, 24 *Heaut. Per.* 2 *Phor. Per.* 4 *Hec.* 1, 2, 98
amantium *And.* 1, 3, 13 | 3, 3, 23 *Heaut.* 3, 3, 9 *Eun.* 2, 3, 24
amare *Hec.* 4, 5, 88
amare *And.* 1, 2, 14 | 4, 1, 21 | 5, 3, 25 *Eun. Prol.* 40 | 1, 1, 27 | 3, 1, 44 | 3, 5, 20 | 4, 2, 13 *Heaut.* 1, 1, 45 | 2, 3, 81 | 4, 3, 25 *Adel.* 1, 1, 7 | 3, 2, 29 | 5, 3, 42 *Phor.* 1, 2, 32, 61 | 1, 3, 23
amarent *Eun.* 5, 9, 62
amaret *Eun.* 3, 1, 55 *Phor. Per.* 8 *Hec.* 4, 1, 24
amari *Adel.* 5, 4, 25
amarit *And.* 3, 2, 39
amas *Eun.* 1, 2, 80 | 2, 2, 3 *Heaut.* 3, 2, 19 | 5, 4, 8 *Phor.* 2, 2, 19
amaſſe *Eun.* 5, 1, 11
amaſſet *And.* 1, 1, 85
amaſti *Hec.* 5, 4, 22
amat *And.* 2, 1, 24 | 3, 4, 5 *Eun.* 3, 1, 57, 58 | 3, 5, 15 | 5, 5, 15, 16 *Heaut.* 1, 2, 15 *Adel.* 1, 1, 36 | 1, 2, 38 | 4, 5, 33 | 5, 7, 5 *Hec.* 3, 2, 8
amator *Eun. Per.* 5 *Heaut.* 3, 1, 44 *Hec.* 5, 3, 37
amatore *Eun.* 5, 4, 14
amatorem *And.* 4, 3, 3 *Eun.* 4, 7, 24

amatores

amatores Eun. 4, 3, 23 Heaut. 2, 4, 9
amavit And. 2, 6, 13 Adel. 1, 2, 69
ambo Hec. 3, 3, 27
ambages Heaut. 2, 3, 77
ambarum Hec. 1, 2, 88
ambas And. Prol. 10 Hec. 3, 1, 10
ambigunt Heaut. 3, 1, 93
ambiguum Hec. 4, 4, 26
ambis And. 2, 2, 36
ambo And. 2, 2, 8 Eun. 4, 4, 35 Heaut. 1, 1, 67 | 2, 3, 97 | Adel. 2, 2, 5 | 5, 4, 19 Phor. 1, 2, 21 | 5, 1, 34
ambobus Eun. 1, 2, 89 Adel. 5, 3, 24 Phor. 1, 1, 15
ambos Eun. 5, 9, 39 Heaut. 5, 2, 42 | 4, 3, 33 Adel. 1, 2, 51 | 5, 9, 5
ambula Heaut. 2, 3, 139 Phor. 5, 7, 43
ambulando Adel. 4, 6, 1 Hec. 3, 4, 21 | 5, 3, 17
ament And. 5, 4, 45 Eun. 3, 2, 21 | 4, 1, 1 | 5, 2, 43 | 5, 7, 7 Heaut. 2, 3, 67 | 2, 4, 3 | 3, 3, 8 | 5, 1, 80 Adel. 4, 7, 31 Phor. 1, 3, 13 | 5, 6, 45 | 5, 7, 61 Hec. 2, 2, 16 | 2, 1, 9, 36 | 2, 3, 3 | 4, 2, 3 | 4, 4, 20 | 5, 5, 24
amentia Heaut. 5, 2, 21 Hec. 4, 4, 50
amentiam And. 1, 3, 13
amet Eun. 5, 9, 50 Adel. 3, 2, 42
ametur Eun. 5, 9, 22
ames And. 4, 2, 4 Eun. 1, 2, 113 | 2, 3, 18 Heaut. 5, 5, 16 Adel. 4, 4, 47
amica And. 1, 3, 2 Eun. 3, 2, 42 Heaut. Per. 7 | 2, 3, 87 | 4, 3, 12 | 4, 8, 12, 5, 1, 35 Adel. 2, 2, 46
amicæ Heaut. 1, 2, 14 | 2, 1, 11 | 3, 2, 23 | 4, 8, 15 | 5, 1, 38 Hec. Per. 4 | 5, 2, 24
amicam Heaut. 1, 1, 52 | 2, 3, 92 | 3, 3, 8 | 4, 2, 3 | 4, 3, 10, 34, 36 | 4, 5, 19 | 4, 6, 15 | 5, 1, 26, 40 Adel. 5, 3, 14 Phor. 5, 8, 52 Hec. 4, 1, 26, 35 | 4, 4, 62
amicas Hec. 4, 2, 18 | 5, 2, 25
amice Eun. 3, 5, 12
amici Eun. 2, 2, 7 Heaut. 4, 3, 14 Phor. 2, 2, 84 | 4, 3, 19, 45 | 4, 4, 22 | 5, 3, 29
amicis Adel. 4, 1, 18 Phor. 3, 2, 28 Hec. 2, 1, 14
amicitia And. 5, 1, 1 Adel. 1, 1, 42 | 2, 2, 42 Hec. 5, 1, 37
amicitiæ Heaut. 1, 1, 5
amicitiam And. 2, 1, 26 | 3, 3, 8 Phor. 2, 2, 85 Hec. 4, 2, 18
amico And. 3, 3, 38, Heaut. 3, 1, 8 | 5, 1, 37 Phor. 3, 3, 29 Hec. 3, 3, 29
amicorum Eun. 4, 6, 22 Heaut. 3, 3, 13 Adel. 5, 3, 18
amicos And. 1, 1, 39, 41 | 2, 2, 36 Eun. 1, 2, 62 | 2, 2, 48 Heaut. 1, 2, 10 Phor. 1, 5, 83 | 5, 6, 3 Hec. 5, 2, 32
amicum And. 4, 3, 3 | 4, 6, 18 Eun. 1, 2, 68 Heaut. Prol. 24 | 3, 3, 8 Phor. 1, 2, 78 | 2, 2, 33 | 4, 2, 8 | 5, 1, 1
amicus And. 5, 6, 8 Eun. 1, 2, 55 Adel. 3, 3, 87 | 4, 1, 13 | 4, 5, 11, 17 Phor. 1, 1, 1 | 2, 1, 10 | 3, 2, 11 | 3, 3, 29 Hec. 5, 1, 40
amiſerat Adel. 3, 2, 48
amiſi Eun. 2, 3, 1
amiſiſſe Eun. 4, 6, 29
amiſiſti Eun. 2, 3, 29
amiſti Eun. 2, 2, 10 Hec. 2, 2, 9
amittam Phor. 3, 2, 22 | 4, 5, 2
amittas Eun. 4, 8, 12 Heaut. 3, 1, 71
amitte Eun. 5, 3, 14 Phor. 1, 2, 91
amittenda Heaut. 4, 3, 54
amittendi Phor. 1, 3, 24
amittere And. 5, 3, 27 Heaut. 4, 8, 17 Phor. 1, 3, 23 | 2, 2, 69 | 4, 3, 68 | 5, 7, 25, 27
amitterem Eun. 3, 5, 58
amittet Adel. 5, 7, 15
amo Eun. 1, 2, 106 | 2, 3, 14 | 1, 5, 2, 43 | 5, 8, 23 Heaut. 2, 3, 119 Adel. 4, 5, 46, 67 | 5, 8, 23 Phor. 1, 2, 4 | 1, 3, 13 | 3, 8, 14
amor And. 1, 5, 45 Eun. 1, 1, 32 | 5, 2, 42 Adel. 3, 4, 24 Hec. 3, 3, 44, 47 | 3, 4, 24
amore And. 1, 3, 6 | 5, 1, 10 Eun. 1, 1, 14 | 1, 2, 18 | 2, 1, 20 | 2, 3, 6 Heaut. 2, 2, 1 Adel. 4, 2, 15 Phor. 1, 3, 11 | 3, 3, 23 Hec. 3, 1, 1
amorem And. Per. 5 | 1, 1, 105, 108, 128 | 2, 1, 7, 17, 26 | 4, 1, 28 Eun. 5, 4, 4 | 5, 9, 8 Heaut. 2, 3, 23, 110 Adel. Per. 6 | 2, 3, 110 Phor. 3, 2, 33 Hec. Per. 10 | 1, 2, 96 | 5, 1, 18
amores And. 5, 4, 10
amori Eun. 5, 9, 45 Heaut. 1, 1, 8 | 2, 4, 15 Hec. 1, 2, 43 | 3, 1, 4 | 3, 4, 34 | 4, 2, 7
amoris And. 3, 3, 23 Eun. 1, 2, 10 | 5, 2, 39 Heaut. 4, 5, 53 Phor. 5, 5, 6
amolimini And. 4, 2, 24
amovebo Adel. 4, 2, 14
amoveris Hec. 4, 4, 72
amoto And. 1, 2, 10
amoveas And. 2, 1, 7
amplecti And. 2, 5, 19
amplexari Heaut. 5, 1, 27
amplior Hec. 3, 1, 50
ampliores Hec. 3, 1, 9
amplius And. 1, 1, 4 | 2, 1, 25 Eun. 1, 2, 67 Heaut. 1, 1, 3, 80 | 1, 2, 10 | 4, 3, 39 | 5, 1, 28 Adel. 2, 4, 5 | 3, 4, 22, 23 | 4, 3, 14 Phor. 2, 3, 13 | 5, 8, 46
ancilla And. 3, 1, 3 | 3, 2, 34 | 4, 5, 17 Eun. 2, 3, 13
ancillæ Heaut. 1, 1, 78 | 2, 3, 5 Hec. 3, 3, 47
ancillam And. 5, 1, 49 Phor. 3, 2, 26
ancillarum Heaut. 2, 3, 4
ancillas Eun. 2, 5, 33 Heaut. 1, 1, 90 | 2, 3, 11, 60 | 3, 1, 42 | 5, 1, 20 | 4, 4, 22 Hec. 5, 2, 7
ancillula Heaut. 2, 3, 11, 52 Phor. 4, 3, 60
ancillulam Eun. 1, 2, 86 Phor. 5, 5, 10
Andria And. 1, 1, 46 | 1, 3, 10 | 3, 1, 3 | 4, 5, 17
Andriæ And. Per. 2 | 1, 1, 58
Andriam And. Prol. 9, 13
Andrium And. 5, 4, 3
Andro And. 1, 1, 43
Andrum And. 1, 3, 17 | 5, 4, 21
angebat Heaut. Per. 3
angeret Phor. 1, 3, 8
Angiportum Eun. 5, 2, 6 Adel. 4, 2, 37, 39 Phor. 5, 6, 52
anguis Phor. 4, 4, 26
angulum Adel. 5, 2, 10
anguſtum Heaut. 4, 2, 2
aniculæ And. 1, 4, 4
aniculam Phor. 1, 2, 48
anhelantem Hec. 5, 3, 25
animam Adel. 3, 2, 16, 26 | 3, 4, 52 Phor. 4, 3, [illegible] | 5, 6, 28
anime And. 4, 2, 2

Eun. 1, 2, 15 *Heaut.* 3, 4, 26
animi *And. Prol.* 7 | 1, 1, 87 *Eun.* 2, 1, 16 | 2, 2, 43 | 5, 7, 14 *Heaut. Per* 3 | 1, 1, 68 | 4, 4, 5 *Adel.* 3, 2, 12 | 4, 4, 1 | 4, 5, 32 *Phor.* 1, 4, 10 *Hec.* 1, 1, 46 | 3, 5, 57 | 4, 1, 19 | 4, 4, 6
animo *And. Prol.* 24 | 1, 5, 17, 38, 48 | 2, 1, 7 | 2, 3, 23 | 4, 1, 17, 22 | 4, 5, 55 | 5, 2, 1 | 5, 3, 8 | 5, 4, 18 *Eun.* 1, 2, 4, 85, 89 | 2, 1, 6 | 2, 3, 4 | 3, 1, 16 | 4, 2, 2 | 4, 6, 31 *Heaut. Prol.* 35 | 1, 1, 70 | 2, 4, 5 | 3, 1, 29 | 4, 1, 17 | 4, 6, 18 | 5, 1, 39 | 5, 2, 6, 9 *Adel.* 1, 1, 5, 8, 47 | 2, 4, 20 | 3, 1, 10 | 3, 2, 40 | 3, 4, 55 | 3, 5, 1 | 4, 2, 4 | 4, 5, 21, 62 | 4, 7, 20 | 5, 3, 32, 66 | 5, 6, 5 | 5, 7, 21 | 5, 8, 34 *Phor. Prol.* 30 | 1, 2, 88 | 1, 5, 15, 20 | 3, 1, 1 | 5, 1, 36 | 5, 4, 2 | 5, 7, 64, 71, 72 | 5, 8, 31, 32 *Hec.* 2, 1, 4 | 2, 2, 28 | 3, 3, 29 | 3, 5, 22, 52 | 4, 1, 17, 33, 53 | 4, 4, 63 | 5, 1, 21
animos *And* 5, 4, 9 *Hec.* 2, 2, 6
animum *And. Prol.* 18 | 1, 1, 29, 98 | 1, 2, 17, 22 | 1, 5, 26, 38 | 2, 1, 35 | 2, 2, 2 | 2, 3, 4 | 3, 3, 27, 40 | 4, 1, 22 | 5, 1, 15 | 5, 3, 12 *Eun. Prol.* 44 | 1, 2, 63 | 3, 1, 7 | 3, 2, 37 *Heaut. Prol.* 41, 43 | 1, 1, 48 | 1, 2, 34 | 2, 2, 21 | 2, 3, 126 | 2, 4, 10 | 3, 1, 69 | 3, 2, 31 | 3, 3, 9 | 4, 5, 43 | 5, 1, 72 | 5, 2, 2 | 5, 4, 5 | 5, 5, 19 *Adel.* 1, 1, 43 | 2, 2, 15 | 4, 3, 6, 11 | 5, 3, 43 *Phor. Prol.* 24 | 1, 3, 8 | 1, 5, 10 | 5, 2, 9 | 5, 6, 28 *Hec. Prol.* 5 | 1, 2, 24 | 2, 2, 22 | 2, 3, 4 | 3, 1, 12, 14, 17 | 4, 2, 27 | 4, 3, 2 | 4, 4, 36, 61, 67, 92 | 5, 1, 29 | 5, 2, 9 | 5, 3, 38
animus *And.* 1, 1, 67, 137 | 1, 5, 31 | 3, 4, 18 | 5, 4, 75 *Eun.* 1, 2, 116 | 3, 5, 38 | 4, 7, 46 *Heaut.* 1, 2, 20, 35 | 2, 2, 7 | 2, 3, 24 | 4, 1, 1, 24, 32 | 4, 2, 1 *Adel.* 2, 2, 18 | 3, 4, 46 | 4, 4, 3 | 5, 5, 51 *Phor.* 1, 3, 18 | 5, 1, 8 *Hec.* 1, 2, 92 | 3, 1, 31
anne *And.* 5, 2, 10
anni *Eun.* 2, 3, 25
annis *Eun.* 2, 2, 5
anno *Adel.* 5, 8, 15
annon *And.* 3, 5, 15 | 4, 5, 42 *Phor.* 5, 6, 12 *Hec.* 1, 2, 25 | 3, 5, 59 | 4, 1, 43 | 4, 4, 49
annona *And.* 4, 5, 7
annos *Eun.* 2, 1, 20 | 4, 4, 26 *Heaut.* 1, 1, 10 *Adel.* 5, 8, 8 *Phor.* 5, 8, 28 *Hec.* 4, 1, 40
annuo *Eun.* 3, 5, 31
anteeo *Phor.* 1, 5, 17
antehac *And.* 1, 2, 16 | 2, 1, 7 | 5, 4, 14 *Heaut.* 2, 3, 29 *Adel.* 1, 2, 6 | 2, 2, 42 *Phor. Prol.* 4
antevorterim *Eun.* 4, 5, 12
Antiphila *Heau. Per.* 8, 11 | 2, 3, 17 | 2, 4, 1, 18 | 4, 3, 13
Antiphilam *Heau. Per.* 2, 6
Antipho *Eun.* 3, 5, 17, 26 *Phor.* 1, 2, 51 | 1, 3, 11 | 1, 4, 20, 25, 39 | 1, 5, 1, 24, 40, 48 | 3, 1, 1 | 3, 2, 17, 19, 43 | 3, 3, 16 | 4, 4, 25 | 5, 6, 14, 21, 43
Antiphone *Phor. Per.* 2 | 4, 3, 7
Antiphonem *Phor.* 1, 4, 15, 44 | 2, 2, 9 | 2, 4, 23 | 5, 7, 25
Antiphoni *Phor.* 4, 2, 8 | 5, 6, 2
Antiphonin *Phor.* 5, 1, 26
antiqua *Heaut.* 3, 1, 26 *Adel.* 3, 3 88 *Hec.* 1, 2. 17
antiquam *Adel.* 5, 3, 20 *Hec.* 5, 4, 17
antiquum *And.* 4, 6, 22 *Phor.* 1, 2, 17 *Hec.* 5, 4, 19
annuli *Eun.* 3, 4, 3
annulo *Hec.* 5, 3, 26
annulum *Heaut.* 4, 1, 37 *Hec. Per.* 3, 10 | 5, 3, 13, 27, 31 | 5, 4, 6
annulus *Heaut.* 4, 1, 40 *Hec.* 5, 3, 23
anum *Adel.* 5, 8, 16 *Phor.* 1, 2, 62 *Hec.* 2, 1, 34
anus *Heaut.* 2, 3, 28, 35, 37 | 2, 3, 39 | 2, 3, 51 | 4, 1, 16 *Adel.* 4, 4, 7 *Phor.* 5, 1, 5 *Hec.* 4, 3, 15
anus deſerta egens, ignota *Phor.* 5, 1, 24
anus paupercula *Heaut.* 1, 1, 44
apage *Eun.* 5, 2, 44
apageſis *Eun.* 4, 6, 18
aperi *Adel.* 2, 1, 13
aperiam *Hec.* 4, 4, 6
aperiant *Adel Prol.* 23
aperis *Eun.* 2, 2, 53
aperiunt *And.* 4, 1, 8
aperuit *Heaut.* 2, 3, 35
apertè *And.* 1, 1, 24 | 1, 2, 31 | 3, 2, 13 *Eun.* 5, 1, 3 *Heaut.* 4, 3, 24 *Adel.* 4, 5, 30 *Phor.* 4, 3, 49 | 5, 7, 63
Appollinis *And.* 4, 2, 15
apparabantur *And.* 4, 1, 32
apparandi *Phor.* 4, 4, 20
apparando *Adel.* 5, 7, 2
apparare *Heaut.* 1, 1, 74 *Adel.* 5, 9, 8
apparari *And.* 3, 2, 35 | 4, 2, 7
apparata *And.* 5, 2, 6
apparatur *Eun.* 3, 5, 35
appareant *Eun.* 2, 3, 18
apparentur *And.* 3, 4, 15
apparet *Eun.* 3, 2, 3 | 4, 3, 17 *Adel.* 5, 9, 7
appellabo *Heaut.* 4, 4, 22
appellaret *Hec.* 4, 4, 30
appellaſſis *Phor.* 5, 1, 15
appellere *Heaut.* 2, 3, 20
appello *Phor.* 5, 8, 20
applicant *Heaut.* 2, 4, 3
applicaſſe *Heaut. Prol.* 23
applicat *And.* 5, 4, 21 *Eun.* 1, 2, 22
appone *And.* 4, 4, 4
apponi *And.* 2, 1, 33
apponitur *Phor.* 2, 1, 28
apportas *v.* adportas
apportet *And.* 1, 1, 46 | 5, 4, 2 *Heaut.* 4, 4, 25
apporto *Phor. Prol.* 25
apposcunt *Heaut.* 4, 7, 10
appoſitus *Phor.* 4, 5, 56
appoſuiſſe *And.* 4, 4, 8
appoſuiſti *And.* 4, 5, 2, 3, 24
apprehendit *Phor.* 5, 6, 24
apprime *Hec.* 2, 2, 5 *v.* adprime
approbat *Phor.* 4, 5, 12
approperat, *And.* 3, 1, 17
appuli *And.* 4, 6, 12
appulit *And. Prol.* 1
appulit animum *And.* 2, 6, 15
apti *Heaut.* 4, 3, 15
aqua *Adel.* 3, 3, 23
aquilæ *Heaut.* 3, 2, 10
ara *And.* 4, 4, 5
aram *Heaut.* 5, 2, 22
arare *Heaut.* 1, 1, 17
arbitrabitur *Phor.* 1, 4, 28
arbitrum *Adel.* 1, 2, 43
arbitramini *Phor.* 5, 7, 46 *Hec.* 2, 1, 18
arbitramur *Eun.* 2, 2, 38

arbitrare *Eun.* 2, 2, 44 *Adel.* 4, 5, 51 *Phor.* 5, 6, 31
arbitrari *Eun.* 5, 6, 9 *Hec.* 5, 6, 34
arbitrer *Adel.* 2, 3, 5
arbitrere *And.* 5, 4, 17
arbitretur *And.* 2, 1, 16
arbitrium *Heaut Prol.* 25
arbitror *And.* 1, 1, 33 | 3, 3, 31 | 4, 6, 17 | 5, 5, 3 *Eun.* 1, 2, 30, 92 | 2, 1, 12 | 2, 3, 33 | 3, 1, 19 | 3, 2, 38 | 5, 9 53 *Heaut.* 3, 1, 58 | 5, 2, 32, 38 *Adel.* 3, 3, 47 | 3, 4, 13 | 4, 7, 30 | 5, 7, 21 *Phor.* 5, 3, 31 *Hec.* 1, 2, 13, 65 | 2, 1, 42 | 2, 2, 14 | 3, 1, 19 | 3, 3, 43 | 4, 2, 9 | 4, 4, 37 | 5, 3, 7, 41
arce *Hec.* 5, 3, 3
arcem *Eun.* 1, 2, 16 *Heaut.* 3, 4, 18 *Hec.* 3, 4, 17
arceſſor *Eun.* 1, 2, 2
arceſſeret *Heaut. Per.* 6
Archidemidem *Eun.* 2, 3, 33
Archonidi *Heaut.* 5, 5, 21
Archillis *And.* 1, 4, 1 | 3, 2, 1
ardeo *Eun.* 1, 1, 17 *Adel.* 3, 2, 12
argentarium curam *Phor.* 5, 6, 47
argenti *Heaut.* 3, 3, 40 *Adel.* 2, 1, 38 *Phor.* 3, 3, 24 | 5, 3, 6 | 5, 7, 62
argento *Heaut.* 3, 3, 42 | 4, 2, 4 | 4, 5, 53 *Adel.* 2, 1, 50 *Phor.* 4, 4, 1
argentum *Heaut.* 2, 3, 88 | 3, 2, 2 | 3, 3, 23 | 4, 2, 11 | 4, 3, 39 | 4, 4, 15 | 4, 5, 29, 56 | 4, 6, 13, 18 | 4, 7, 3 | 4, 8, 9 | 5, 1, 20 *Adel.* 1, 2, 38 | 2, 1, 25, 41, 48 | 3, 3, 15, 52, 56 | 4, 4, 19 | 5, 9, 20 *Phor.* 1, 5, 69 | 3, 2, 28, 46 | 3, 3, 17 | 4, 2, 31 | 4, 3, 74 | 4, 4, 15, 19, 32 | 5, 2, 4, 13 | 5, 3, 13 | 5, 4, 4 | 5, 5, 1, 11 | 5, 6, 20, 49 | 5, 7, 29, 42, 5
argentum cudo *Heaut.* 4, 4, 18
argumento *And. Prol.* 11 *Adel. Prol.* 6
aridum *Heaut.* 3, 2, 15
armis *Eun.* 4, 7, 19 *Heaut.* 1, 1, 60
arrhaboni *Heaut.* 3, 3, 42
arrideo *Eun.* 2, 2, 19
arridere *Adel.* 5, 4, 10
arrige *And.* 5, 4, 31
arriperem *Adel.* 3, 2, 18
arripi *Heaut.* 5, 2 48
arripui *Eun.* 3 5, 23
ars *And.* 1, 1, 4 *Eun.* 3, 2, 21
arte *And.* 1, 1, 5 *Heaut.* 2, 3, 125 *Adel.* 4, 7, 23 *Hec. Prol.* 23
artem *Hec. Prol.* 46 *Phor. Prol.* 17
arti *Heaut. Prol.* 48 *Hec. Prol.* 49
articulo *Adel.* 2, 2, 21
artis meretriciæ *Heaut.* 2, 1, 14
artium *Adel.* 2, 3, 6
aruſpex *Phor.* 4, 4, 28
aſcendere *Heaut.* 4, 2, 5
aſcendit *Adel.* 4, 5, 69
aſcendo *And.* 2, 2, 19
Aſia *Heaut.* 1, 2, 6
Aſiam *And.* 5, 4, 33 *Heaut.* 1, 1, 59, 65
aſine *Adel.* 5, 8, 12
aſinum *Eun.* 3, 5, 50
aſinus *Heaut.* 5, 1, 4
aſpectas *Eun.* 3, 5, 11
aſpernatur *Phor.* 2, 2, 24
aſperum *Heaut.* 3, 1, 49
aſpexeram *Adel.* 3, 3, 19
aſpexerant *Hec.* 3, 3, 8
aſpexere *Hec.* 3, 3, 7
aſpexerit *Heaut.* 4, 5, 25
aſpexit *Eun.* 1, 2, 4 *Heaut* 4, 1, 43 *Hec.* 3, 3, 16
aſpicias *Eun.* 5, 1, 22
aſpicio *And.* 1, 1, 91
aſportabitur *Phor.* 3, 3, 18
aſſentandi *Adel.* 2, 2, 6
aſſentando *Adel.* 5, 9, 31
aſſentari *Eun.* 2, 2, 22 | 3, 2, 27
aſſequere *Phor.* 5, 7, 89
aſſero *Adel.* 2, 1, 40
aſſervandum *v.* adſervandum
aſſervandus *Heaut.* 3, 3, 33
aſſervari *Heaut.* 4, 4, 12
aſſido *v.* adſido
aſſidue *Heaut. Prol.* 39 | 3, 1, 53 *Adel. Protog.* 16 *Hec.* 2, 1, 20
aſſimulabimus *Heaut.* 2, 3, 91
aſſimulat *Heaut.* 5, 1, 15
aſſuefacere *Adel.* 1, 1, 49
aſſumitur *Phor.* 2, 1, 26
aſt *Heaut.* 1, 2, 37
aſtare *Heaut.* 5, 2, 7
aſtiti *Phor.* 5, 6, 27
aſtu *And.* 1, 3, 3 *Eun.* 5, 6, 17 *Phor.* 1, 4, 5
aſtute *Eun.* 3, 3, 5 *Phor.* 5, 7, 78
aſtutia *And.* 4, 3, 8
aſtutiæ *Heaut* 4, 3, 32
aſtutias *And.* 3, 4, 25
aſtutum *Heaut.* 5, 1, 1
aſtutus *Heaut.* 2, 1, 10 *Adel.* 2, 2, 13
atat *And.* 1, 1, 98 *Eun.* 4, 5, 1 *Phor.* 5, 5, 70 *Hec.* 3, 4, 35
atavo *Phor.* 2, 2, 48
ater *Phor.* 4, 4, 25
Athenarum *Hec.* 1, 2, 13
Athenas *And.* 5, 4, 4 *Phor. Per.* 6
Athenis *Phor. Per.* 24
atram *Adel.* 5, 3, 63
atroci *Hec.* 3, 3, 17
atrum *Eun.* 5, 4, 17
attamen *And.* 4, 1, 11 | 4, 2, 28 *Heaut.* 2, 1, 13
attat *Eun.* 2, 1, 22 | 4, 6, 19
attendere *Phor.* 5, 6, 28
attendi *Hec.* 2, 2, 25
attendite *Eun. Prol.* 44 *Phor. Prol.* 24 *Hec. Prol.* 20
attente *Heaut.* 1, 1, 14
attenti *Adel.* 5, 8, 31
attentiores *Adel.* 5, 3, 48
attentus fuit *And.* 2, 3, 4
Attica *Eun. Per.* 3, 1, 2, 30
Atticam *And.* 1, 3, 16 | 2, 4, 4 | 5, 2, 18 *Eun.* 4, 3, 35 | 5, 9, 33 *Phor.* 1, 2, 64
Atticum *And.* 5, 4, 25
Atticus *And.* 5, 4, 21 *Eun. Per.* 10
attigeris *Phor.* 2, 2, 91
attigerit *Eun.* 4, 6, 2
attigiſſes *Adel.* 2, 1, 24
attigit *Phor.* 5, 8, 29 *Hec. Per.* 5 | 1, 2, 61
attinet *And.* 1, 2, 16 *Adel.* 1, 2, 54 | 2, 1, 32 | 3, 1, 9 | 3, 3, 82 *Phor.* 3, 1, 17
attinent *Heaut.* 1, 1, 24
attinere *And.* 1, 1, 64 *Eun.* 4, 6, 6
attingas *And.* 4, 5, 57
attolle *Eun.* 4, 6, 31
attuleris *Phor.* 3, 2, 47 *Hec.* 5, 4, 1
attulerunt *Heaut.* 4, 4, 23
attuli *Phor.* 4, 3, 74 *Hec.* 5, 3, 9
attuliſti *Hec.* 3, 5, 12
attulit *And.* 4, 5, 9 *Eun.* 1, 2, 43
au *And.* 4, 5, 12, 42 *Eun.* 4, 3, 13 | 5, 2, 60 *Phor.* 5, 1, 23 | 5, 3, 20 *Hec.* 2, 2, 7
avara *Eun.* 5, 4, 5
avare *Heaut. Prol.* 48 *Hec. Prol.* 49
avaritia *Phor.* 2, 2, 11
avarus leno *Heaut. Prol.* 39
auctor *Adel.* 4, 5, 37
auctore *Eun.* 5, 6, 12
auctores *And. Prol.* 19 *Adel.* 5, 8, 16 *Phor.* 4, 3, 20
auctoritas *Hec. Prol.* 2, 39
auctoritati *Hec. Prol.* 8, 40
auctoritatem *Eun.* 2, 3, 97
auctus *Heaut.* 4, 1, 15 *Hec.* 3, 1, 54
aucupes *Eun.* 2, 2, 26

aucupium Eun. 2, 2, 5, 16
audacem And. 4, 5, 30 Eun. 4, 4, 41
audacia Eun. 3, 3, 19 | 5, 5, 16 Phor. 1, 4, 41 | 5, 7, 84
audaciam And. 1, 3, 12 Eun. 5, 2, 61 | 5, 6, 24 Phor. 1, 2, 84 | 2, 2, 11
audaciam impudentem Heaut. 2, 3, 77
audacis Phor. 1, 3, 4
audaciſſime Eun. 5, 5, 6 Phor. 3, 3, 28
audacter Heaut. 1, 1, 6 Phor. Prol. 11
audax Phor. 1, 5, 13
audax facinus And. 2, 3, 27
audeam And. 3, 5, 7 Heaut. 3, 3, 14
audeas Phor. 5, 1, 32
audeat Heaut. 5, 1, 52
audebam Adel. 4, 2, 28
audebit Adel. 1, 2, 31 bis
audeo And. 3, 2, 25 Hec. 2, 2, 8
audere Eun. 4, 1, 5
auderet Heaut. 5, 1, 80
audet Eun. 4, 3, 16 | 5, 4, 37
audi And. 2, 1, 29 | 2, 2, 5, 9 | 3, 4, 11 | 4, 1, 36 | 5, 2, 19, 20 | 5, 3, 23 Heaut. 5, 1, 28 Adel. 2, 1, 6, 30 Phor. 3, 2, 12 | 4, 4, 18 | 5, 8, 48 Hec. 3, 5, 60
audiam And. 5, 3, 23 Heaut. 5, 4, 8 Adel. 1, 2, 48 Phor. 2, 2, 61
audiamus Eun. 5, 9, 38
audias And. 5, 2, 13 Eun. 3, 5, 14 Phor. 3, 2, 3 Hec. 5, 1, 38
audiendo Heaut. 1, 1, 62
audiens Phor. 5, 1, 31
audieram Eun. 4, 3, 22
audieras Eun. 3, 1, 38 Phor. 4, 1, 7
audieris And. 5, 4, 20
audierit Phor. 1, 4, 8
audies And. 1, 1, 21, 76 | 3, 3, 47 Eun. 3, 5, 23 Phor. 1, 4, 42 | 5, 1, 38 Hec. 1, 2, 102
audiet And. 5, 4, 17
audin And. 1, 5, 65 | 5, 2, 24 Eun. 4, 4, 30 | 4, 7, 39 | 5, 9, 7 Hec. 1, 2, 3
audierat And. 1, 2, 6
audio And. 1, 5, 5 | 2, 5, 12 | 3, 1, 7 | 3, 3, 20 | 3, 4, 13 | 4, 5, 48 | 5, 2, 22 | 5, 4, 34 Eun. 2, 3, 77 | 5, 9, 30 Heaut. 2, 3, 3 | 3, 5 12 | 4, 3, 4, 16 | 5, 5, 12, 13, Adel. 2, 2, 20 Phor. 1, 1, 5 | 1, 3, 8 | 1, 5, 6, 59 | 3, 1, 19 | 3, 2, 1 | 3, 5, 4 | 5, 7, 54 Hec. 3, 2, 1
audire And. 1, 3, 12 Eun. 2, 2, 1 Phor. 3, 2, 2
audirem Eun. 3, 5, 26
audiret Adel. 3, 4, 7
audis Phor. 1, 2, 86
audiſſe Eun. 1, 2, 35
audiſſet Phor. Prol. 20
audiſti Heaut. 3, 1, 20 | 4, 3, 7 | 4, 4, 9 Phor. 2, 1, 15 Hec. 4, 1, 35 | 5, 2, 18 Adel. 3, 4, 21
audiſtin And. 1, 5, 67 Heaut. 4, 3, 6 Phor. 4, 1, 11 | 4, 3, 7
audiſtis Phor. 2, 2, 2
audit Adel. 4, 1, 19 Hec. 4, 2, 24
audivere And. 5, 4, 29
audivi And. 1, 4, 1 | 2, 1, 7 | 2, 2, 31 | 3, 4, 2 | 4, 5, 45, 46 | 5, 2, 17 | 5, 4, 25, 44 Eun. 1, 2, 23 | 3, 1, 32 | 4, 3, 21 | 5, 1, 2 | 5, 9, 6 Heaut. 1, 2, 6 | 2, 3, 31 | 3, 2, 48 | 4, 4, 10 Adel. 3, 4, 11 | 4, 5, 45 | 4, 7, 11 Phor. 1, 2, 99 | 4, 1, 10 | 5, 6, 27, 31, 38 Hec 2, 1, 22 | 3, 1, 37 | 3 3, 3, 18
audiviſſe Hec. 4, 1, 2
audivit And, 1, 2, 31 | 3, 1, 17 Heaut. 3, 2, 6 Adel. 3, 4, 5
audite Eun. 5, 9, 37
auditum And. 3, 3, 2 Phor. 2, 2, 85
audituras Phor. 5, 7, 67
audiundum Heaut. 2, 3, 80
avellere Eun. 3, 3, 14 Hec. 4, 1, 30
avelli And. 3, 3, 21
avenit Phor. 2, 2, 13
aufer Eun. 4, 4, 58 Adel. 5, 8, 14 Phor. 1, 4, 46 | 3, 3, 26 | 5, 6, 18
auferam Eun. 4, 1, 13
auferant And. 5, 6, 15 Phor. 5, 7, 62
auferent Adel. 3, 4, 8
auferet And. 3, 5, 4 Heaut. Per. 10 Phor. 1, 1, 15
aufero Phor. 3, 2, 28
auferre Adel. 2, 2, 14
auferretur Heaut. 4, 8, 9
auferte And. 1, 1, 1
aufugerim Hec. 3, 4, 10
aufugiſtin Eun. 5, 2, 12
auge Eun. 3, 1, 45
augeam Adel. 1, 2, 65
augeat Adel. Prol. 15
augeſcit Heaut. 3, 1, 14
avehat Adel. 4, 5, 19, 20
avibus Hec. 3, 1, 6
avidæ Eun. 5, 4, 16
avidior Eun. 1, 2, 51
avidum Heaut. 3, 2, 15
avis And. 4, 5, 42
aureis And. 5, 4, 31
aurem Phor. 5, 6, 28 | 5, 8, 41
aurem utramvis Heaut. 2, 3, 101
aures Heaut. 2, 3, 89 Hec. 3, 5, 31
aureum Eun. 3, 5, 37
auri Phor. 1, 2, 18
auribus Phor. 3, 2, 21 Hec. 3, 3, 3
auro Heaut. 2, 3, 47 | 3, 1, 43
aurum Eun. 4, 1, 3 | 4, 4, 58 Heaut. 2, 3, 7, 11 | 4, 5, 30 | 4, 8, 14 | 5, 1, 20
auſam Hec. 4, 1, 47
auſculta And. 3, 3, 4 | 4, 5, 45 Eun. 1, 2, 20 Heaut. 4, 5, 23 | 5, 1, 17 Adel 1, 2, 33 | 4, 5, 45 | 5, 3, 20 Phor. 1, 2, 121 | 5, 8, 7
auſcultandi Adel. 3, 3, 66
auſcultare Heaut. 3, 3, 24 Adel. 5, 7, 8
auſcultas Adel. 5, 8, 12
auſcultaverim And. 4, 1, 39
auſcultem And. 1, 3, 4
auſculto And. 3, 3, 5
auſim Eun. 5, 2, 45, 65
auſpicato And. 4, 6, 12
auſum Eun. 4, 3, 21 | 5, 9, 15
auſus Heaut. 1, 1, 104
auſus ſum Hec. 3, 1, 16
auxiliarier Heaut. 5, 1, 50 Adel. 2, 4, 9
auxilii Adel. 3, 2, 1
auxilio Heaut. 5, 2, 39
auxilium And. 1, 1, 115 | 2, 1, 21 Adel. 2, 1, 1 Phor. 5, 1, 2

B.

BAbylo Adel. 5, 7, 17
Bacchidem Heaut. Per. 5 | 2, 3, 70 | 4, 3, 18 | 4, 5, 9 | 4, 6, 5 | 5, 2, 16 | 5, 3, 8 Hec. 1, 2, 39, 55, 82 | 4, 4, 97 | 5, 1, 6, 14
Bacchidi Heaut. 4, 5, 43 | 5, 5, 6 Hec. Per. 4 | 1, 1, 3 | 1, 2, 94
Bacchidis Heaut. 4, 4, 22 Hec. Per. 9 | 5, 2, 27
Bacchis Heaut. Per. 7 | 4, 1, 41 | 4, 3, 44 | 4, 4, 14 | 4, 6, 17 | 5, 1, 32, 35 Hec. Per. 10 | 1, 2, 23 | 5, 1, 5, 6 | 5, 2, 4, 19 | 5, 4, 18
balneis Phor. 2, 1, 25
beaſti And. 1, 1, 79
beatus Phor. 1, 3, 18
beo Eun. 2, 2, 48
belli Heaut. 1, 1, 20
belliſſimum Adel. 4, 2, 51
bello Adel. Prol. 20
bellum And. 5, 4, 33 Eun. 1, 1, 16
bellua Eun. 4, 4, 37 Phor. 4, 2, 11
belluas Eun. 3, 1, 25

bene parta *Phor.* 5, 3, 5
bene subducta *Adel.* 5, 4, 1
benedicti *Adel.* 3, 2, 2
benedictis *Phor. Prol.* 20
benedicunt *Adel.* 5, 4, 11
bene faxint *Adel* 5, 7, 20
beneficii *And.* 1, 1, 17
beneficio *Eun.* 1, 2, 69 *Adel* 1, 1, 47
beneficio viro *Heaut.* 2, 4, 14
beneficium *And.* 5, 1, 5 *Eun.* 5, 2, 32 *Adel.* 2, 3, 1 *Phor.* 2, 1, 22 | 3, 2, 8 | 3, 3, 5
benevolens *Phor.* 1, 2, 7
benevolentia *Heaut.* 1, 1, 63
benigne *Adel.* 5, 4, 24 *Phor.* 5, 8, 62
benignitatem *Eun.* 1, 1, 84 *Hec* 2, 2, 21
benignitatis *And.* 5, 1, 7
benigno *Hec.* 3, 5, 22 | 5, 2, 2 | 5, 3, 39
benignos *Phor.* 5, 2, 2
benevolum *Hec.* 5, 1, 35
bibas *Phor.* 2, 1, 28
bibere *And.* 3, 2, 4
biberis *Heaut.* 3, 2, 8
bibi *Eun.* 4, 5, 1
bibui *And.* 2, 6, 9
biduum *Eun. Per* 6 | 1, 2, 101, 102, 104, 107, 110 | 2, 2, 12 | 5, 4, 8
biennium *Hec.* 1, 2, 12
bina *Phor.* 5, 3, 6, 7, 8
bis *Heaut* 1, 1, 80 *Phor.* 2, 2, 59 *Hec.* 3, 2, 8
blande *Adel.* 5, 4, 24 *Phor.* 1, 5, 22
blandior *Hec.* 5, 4, 21
blanditiis *Hec.* 1, 1, 1
bolum *Heaut.* 4, 2, 6
bona *And.* 1, 1, 70, 92 | 1, 2, 33 | 1, 5, 61 | 4, 5, 4 *Eun.* 2, 3, 23 | 5, 9, 19 *Heaut.* 1, 2, 19, 22 | 4, 5, 13 | 4, 7, 13 | 5, 1, 69 | 5, 5, 6 *Adel.* 5, 3, 24 *Phor.* 2, 2, 3 | 3, 3, 23 | 4, 3, 16, *Hec.* 3, 3, 40
bonan' fide? *Heaut.* 4, 5, 13
bona forma *And.* 2, 5, 17
bonæ *Adel.* 5, 3, 50
bonam *Eun.* 1, 2, 43 *Heaut* 4, 3, 26 *Phor.* 1, 2, 65
bona *Eun. Prol.* 8, 37 | 2, 3, 3 *Phor.* 2, 1, 28 *Hec.* 5, 1, 13
bone *And.* 5, 2, 5 *Eun.* 5, 2, 11 *Adel.* 4, 2, 18 *Phor.* 1, 5, 57
bone vir *And.* 3, 5, 10
boni *And.* 2, 2, 1 | 2, 3, 24 | 4, 3, 5 | 5, 6, 4 *Eun.* 2, 1, 19 *Heaut.* 2, 3, 13, 102 | 4, 5, 15, 40 *Adel.* 3, 3, 86 | 3, 4, 17 | 4, 5, 54 | 4, 7, 4 *Phor.* 1, 2, 57 | 4, 4, 17 *Hec.* 5, 4, 11, 33, 39
bonis *Eun. Prol.* 1, 8 *Heaut.* 4, 1, 39 *Phor.* 1, 2, 65
bono *And.* 5, 4, 36 *Eun.* 1, 2, 4 *Adel.* 2, 4, 20 | 3, 5, 1 | 4, 2, 4 | 4, 5, 62 | 5, 9, 30
bono animo *Heaut.* 4, 6, 18 *Phor.* 5, 7 72
bono animo es *Phor.* 5, 7, 72
bonorum *Heaut. Prol.* 20 *Phor.* 2, 2, 27
bonos *Heaut.* 2, 4, 8 *Phor.* 5, 2, 2
bonum *And.* 4, 3, 2 *Eun.* 5, 3, 9 *Heaut.* 4, 1, 29 *Phor.* 1, 2, 81 | 2, 3, 11
bonum ingenium *And.* 3, 1, 8
bonus *And.* 5, 4, 12 *Eun.* 4, 3, 17 *Adel.* 3, 4, 30 | 5, 6, 9 | 5, 8, 28 | 5, 9, 4 *Phor.* 4, 3, 33
breve *Hec.* 5, 4, 2
brevem *Eun.* 3, 5, 57
brevi *Heaut.* 5, 2, 2
brumam *Phor.* 4, 4, 28
Byrria *And.* 2, 1, 11, 14, 23, 33
Byrriam *And.* 2, 2, 20

C

Cadaverosa *Hec.* 3, 4, 27
cadit *And.* 4, 7, 22 | 5, 3, 14
cadunt *Adel.* 4, 1, 20
Cæcilii *Hec. Prol.* 14
cæderes *Eun.* 4, 7, 17
cæpisti *Adel.* 2, 1, 36
cæsiam *Heaut.* 5, 5, 18
cæsius *Hec.* 3, 4, 26
cæsum *Adel.* 1, 2, 28
cæteri *Eun.* 3, 4, 6 *Phor.* 4, 3, 19
cæteris *Hec.* 4, 2, 25
cæteros *Adel.* 3, 2, 21
cæterum *Adel.* 4, 7, 18
cæterarum *Adel.* 4, 5, 61
calamitas *Eun.* 1, 1, 34 *Heaut.* 2, 4, 15 *Hec. Prol.* 2, 30
calamitatem *Hec. Prol.* 31
calces *Phor.* 1, 2, 28
calcibus *Eun.* 2, 2, 53
calesces *Eun.* 1, 2, 5
calidum *Eun.* 2, 2, 87
calleo *Heaut.* 3, 2, 37 *Adel.* 4, 1, 17
callide *And.* 1, 2, 3 *Adel.* 3, 3, 63
Callidemidem *Hec.* 3, 4, 18
Callidemides *Hec.* 5, 3, 6
callidiore *Phor.* 1, 4, 15
callidiorem *Phor* 4, 2, 1
calliditates *Heaut.* 5, 1, 14
callidum *Eun.* 5, 7, 10
callidum consilium *And* 3, 4, 10
callidus *And.* 1, 2, 27
canes *And.* 1, 1, 50 *Phor. Prol.* 7
canis *Eun.* 4, 7, 33 *Phor.* 3, 2, 10 | 4, 4, 25
cantabit *Heaut.* 2, 3 19
cantharam *And.* 4, 5, 30
cantent *Adel.* 5, 7, 7
cantilenam *Phor.* 3, 2, 10
cape *Eun.* 3, 5, 47 | 4, 6, 29 *Heaut.* 4, 7, 3 *Phor.* 1, 2, 102 | 5, 7, 57
capere *And.* 5, 2, 29 *Eun.* 1, 1, 53 | 3, 5, 66 *Phor.* 5, 4, 9
caperem *Phor.* 2, 2, 23
caperes *Eun.* 3, 5, 25
caperet *Hec.* 4, 2, 4
capi *Hec* 1, 1, 16
capiam *Eun.* 5, 2, 28 *Phor.* 1, 3, 25
capias *Eun.* 2, 3, 76, 79
capiebat *Phor.* 5, 3, 7
capient *Heaut.* 2, 3, 13
capiet *Eun.* 2, 3, 74 | 5, 4, 3
capillo *Eun.* 4, 3, 4
capillum *Eun.* 5, 2, 21
capillus *Phor.* 1, 2, 56
capillus passus *Heaut.* 2, 3, 49
capio *Eun.* 5, 6, 1 *Heaut.* 5, 2, 6 *Adel.* 5, 4, 22
capit *And.* 4, 3, 4 *Eun.* 3, 1, 58 *Hec.* 3, 2, 9
capit exemplum *And.* 4, 1, 27
capitalia *Adel.* 4, 7, 5
capite *Heaut.* 5, 4, 12 *Adel.* 3, 2, 18
capiti *Hec.* 3, 1, 54 *Phor.* 3, 2, 6
capitis *And.* 4, 1, 53 *Phor.* 4, 3, 26
capitulum lepidissimum *Eun.* 3, 3, 21
capiundos *And.* 4, 2, 12
capiundus *Phor.* 5, 6, 51
caprificus *Adel.* 4, 2, 38
captam *Heaut.* 3, 3, 47
captant *Phor.* 5, 5, 29
captet *And.* 1, 1, 143
captent *And.* 2, 4, 1 *Hec.* 1, 1, 16
captum *Eun.* 1, 1, 29 *Adel Per.* 4
captus est *And.* 1, 1, 55 *Adel.* 3, 4, 34
caput *Eun.* 4, 7, 33 | 5, 8, 4 *Heaut.* 2, 3, 44 | 4, 5, 14 *Adel.* 2, 2, 37 | 2, 3, 8 | 4, 2, 29
caput huic rei *And.* 2, 6, 27
caput ridiculum *And.* 2, 2, 34
cara *Phor.* 2, 1, 30
caram *And.* 1, 5, 38
cara'st *And.* 4, 5, 7
caræ *Adel.* 1, 2, 49
carbo *Adel* 5, 3, 63
carcer *Phor.* 2, 2, 26
caream *Eun.* 1, 2, 46 | 2, 1, 17
careat *Hec.* 4, 4, 41 |

careo *Heaut.* 2, 3, 16
carendum *Heaut.* 2,4, 20
carens *Heaut.* 1, 1,85
Caria *Heaut.* 3, 3, 47
cariorem *Eun.* 1, 2, 121
cariſſimum *Eun.* 5,4,5
carius *Adel.* 1, 1, 14 *Eun.* 2, 1, 5
carpam *Adel.* 4,2, 57
carnufex *And.* 1,2,12 | 4. 1, 27 | 5, 2, 11 *Eun.* 4, 4, 3 *Adel.* 3, 3,9 | 5, 2, 2
carum *Adel.* 1, 1, 24
caſam *Phor.* 5, 2, 3
catus *And.* 5, 2, 14
caudax *Heaut.* 5, 1, 4
cave *And.* 1. 2, 34 | 1, 5,65 | 4. 5, 14, 21 | 2, 3. 29 *Eun.* 4, 6, 12, 29 *Heaut.* 1, 2, 12 | 2, 3, 61 | 4, 6, 23 | 5, 4, 8, 9 *Adel.* 2, 1, 16 | 3, 4, 12 *Phor.* 2,2, 51 | 5, 1, 37 | 5, 8, 4
cavebo *Adel* 4, 2, 12 | 4, 5, 77
cavendum *Eun.* 5, 2, 44
caveo *Heaut.* 4, 4, 8
cavere *Eun.* 4, 6, 23
caves *Heaut.* 2, 2, 6 | 5, 3, 1 | 5, 1, 59 *Adel.* 2, 1, 19
cavit *And.* 2, 6, 13 *Eun.* 4, 2, 12
cauſa *And.* 1, 1, 84, 88. 123, 131 | 2,3, 18 | 4, 1, 19 | 4,5, 33 | 5, 1, 18 | 5,4, 1, 42, *Eun.* 1, 2, 122 | 3, 2, 28 | 3, 5, 27 | 4, 1, 9 | 5, 2, 39 | 5, 9, 40 *Heaut. Prol.* 41 | 1, 1, 35 | 1, 2, 77 | 2, 3. 48, 95 | 3, 2, 36 | 4, 1. 36 | 4,3, 8 | 4, 6, 22 | 5, 2, 36 | 5, 4,13 | 5,5, 23 *Adel.* 4, 1, 7 *Phor.* 1, 1, 6 | 2,2, 57, 59 | 3, 1,8 | 3, 3, 11 | 4, 1, 1 | 4, 4, 14 | 5, 7, 7, 35 *Hec. Prol.* 28, 55 | 1,2, 5,30, 115 | 2, 1, 36,38 | 2,2,13, 17, | 3, 1, 3, 29, 11, | 3, 2, 7, 13 | 4, 1,4 | 4, 2, 11, 17, 73 | 4, 4, 3, 71 | 5, 3, 31
cauſæ *And.* 1, 1, 111 | 1, 2, 65 *Adel* 4, 1, 15 *Phor.* 5, 6, 35 *Hec.* 3. 4, 12
cauſam *And.* 1, 5, 23 *Eun.* 3, 3, 6 | 5,6, 30 *Heaut.* 4, 1, 11 *Adel.* 2, 1, 40,41 | 4, 5, 42 *Phor.* 1,4, 49 | 1, 5,4.36, 42, 48, 62 | 5, 5, 8 *Hec. Prol.* 55 | 1, 2, 111 | 3, 3, 22 | 3, 5, 2 | 4, 1, 25 | 4, 4, 55, 58
cauſam juſtam *Heaut. Prol.* 41
cauſas *Eun.* 1, 2, 58 *Hec.* 4, 2, 2
cautio eſt *And.* 2, 3, 26 *Adel.* 3, 3, 67
cautim *Heaut.* 4, 8, 30
cautius *Hec.* 5, 1, 12
cautus *Phor.* 4, 5, 3
ceciderit *Adel.* 1, 1, 12
cecinit *Phor.* 4, 4, 27
cedimus *Heaut.* 2,3, 1
cedo *And.* 1, 1, 123 | 2, 3, 9, 15 | 4,2, 22 | 4,4, 19 | 4, 5, 24 *Eun.* 1, 2,82 | 4, 7, 6 | 5, 5, 8 *Heaut.* 2, 3, 91, 92 | 3, 1, 84 | 3, 3, 36 | 4, 1, 49 | 4, 7, 4 | 4,8,5 *Adel.* 1, 2, 43 | 3, 4,38 | 4,5,54 *Phor.* 1, 4, 20 | 2,1,7, 15 | 2,2,51 | 3, 3, 17 | 4.3, 11, 37 | 5, 6,17 | 5, 7, 42, 43,57 *Hec.* 3,5, 8 | 4, 4, 76,86 | 5, 1 27
celabit *Adel. Per.* 5
celabitur *Heaut.* 4, 3, 10
celare 4, 1, 15, 61 *Phor.* 5, 7, 66
celaret *Heaut. Per.* 9 *Hec.* 3, 3, 24
celari *Eun.* 2. 3. 3 *Phor.* 1, 4, 4 *Hec.* 3, 3, 14
celas *Hec.* 3, 1, 40
celaſſe *Hec.* 4, 4, 35
celat *Hec. Per.* 8
celata *Heaut.* 4, 3,20
celatos *Hec.* 4, 4, 23
celatum *Adel.* 1, 1,105
celavi *And.* 3, 4, 6
celem *Heaut.* 3, 1, 5 *Hec.* 3, 4, 31
celere *Phor.* 1, 4, 1
celet *Heaut.* 4, 3, 27 *Adel.* 1, 1, 29
celetur *Phor.* 5, 4. 6,
celerum *Phor.* 4,4, 13
cellam *Phor.* 4. 2, 13
cellulam *Eun.* 2, 3, 17
cœnam *And.* 2, 6, 22. *Eun.* 2.2 6,28 | 3, 5, 32 *Heaut* 1, 1, 74 118 | 1, 2, 8 | 3, 1, 46 *Phor.* 5, 8, 64
cenant *Eun.* 5, 4, 14
cenavit *And.* 1, 1, 62
cenſeas *Heaut.* 3,3, 9 | 5, 3, 20
cenſen *And.* 1, 5, 21 *Eun.* 2, 1, 11 *Adel.* 4, 2.40 *Phor.* 5, 6, 35 *Heaut.* 3, 3, 40 *Hec.* 4, 4, 40
cenſent *Heaut.* 2, 1, 2
cenſeo *Eun.* 2,1, 1,8, 42 *Heaut.* 3, 3,27 | 5, 5,11 *Adel.* 2, 1, 39 | 5. 3, 55 | 5.8, 5 *Phor.* 1, 2, 52 | 2, 2, 8 | 2, 3, 17
cenſes *And.* 3, 2, 25 | 3, 3. 13, 46 | 4,4, 55 | 4, 5, 22 | 5,2, 12 *Eun.* 4, 5, 52 *Heaut.* 3. 1,53 | 4, 3, 38 *Adel.* 4, 3, 10 | 4, 5, 22 *Phor.* 2, 1, 13 *Hec.* 4, 1 13, 32 | 4,4, 53
cenſuit *Phor.* 5, 2, 11
centies *Heaut.* 5, 1, 8
centurio *Eun.* 4, 7, 6
ceperat *Eun* 3, 1, 14
cepere *Heaut.* 3, 1, 94
ceperit *And.* 1, 3, 8
cepi *Heaut.* 5,2, 11 | 3, 4, 19
cepiſti *Phor.* 1, 2, 23
cepimus *Heaut.* 2, 3, 25 | 4, 1, 22
cepiſſe *Hec.* 1, 2, 14 | 2, 2, 22
cepit *And.* 1, 2, 21 *Eun.* 3, 1, 34
cerebro *Adel.* 3, 2, 19
cerebrum *Adel.* 4, 2, 32 | 5, 2, 7
Cerere *Eun.* 4, 5, 6
cerneres *And.* 1,1,108
cerno *Adel.* 3, 3, 85
certa *Eun.* 1, 1, 17 *Hec.* 5, 4, 1
certa conſilia *And.* 2, 3, 16
certa res *And.* 2, 2,31
certaſſet *Phor. Prol.* 20
certationem *Adel.* 2, 2, 4
certi *Hec.* 4, 5, 84
certiorem *Phor.* 4, 3, 69
certo *And.* 3, 2, 23 | 5,4, 27 *Eun.* 1, 2, 119 | 5, 1, 9 | 5,2, 50 *Heaut.* 1, 1,17 | 4, 1, 19 *Adel.* 2,3, 3 | 3, 4, 32 | 4, 5, 14, 70 *Phor.* 5, 3, 10 | 5, 7,6 *Hec.* 2, 1, 7 | 3, 1, 44 | 4, 2, 10 | 4, 4, 34
certum *And.* 1, 3, 4 | 2, 1, 11 *Eun.* 1,2, 31, 108 | 2, 2, 38, 87, 97 | 5, 3, 12 *Heaut.* 3, 1, 57 *Adel.* 3, 2, 31 | 4, 6, 6 *Phor.* 1, 2, 98 | 3, 3, 18 *Hec.* 2,2, 30 | 3, 3, 42 | 4, 2, 7
cervices everſas *Heaut.* 2, 3, 131
ceſſant *Heaut.* 1, 2, 1
ceſſare *Heaut.* 5,1, 10
ceſſas *And.* 1,2,6 | 5, 6, 15 *Eun.* 4 6,16, *Adel.* 1, 1,4 | 4,5, 69 | 5, 2, 18 *Phor.* 1, 5, 22 | 3, 3,31 | 5, 6, 42 *Hec.* 3, 3, 25 | 3,4, 22 | 5, 3, 16
ceſſiſſem *Eun.* 4,4, 5
ceſſat *Adel.* 4, 2, 48 *Heaut.* 5, 1, 9
ceſſatum *Adel.* 4, 4, 22
ceſſaviſti *Hec.* 4,1, 29
ceſſavit *Phor.* 2,3,30 | 3, 1, 11
ceſſes *Adel.* 1, 1, 17
ceſſo *And.* 5,2,4 *Eun.* 2,2,34 *Heaut.* 3, 1, 1 | 4, 5, 9 *Adel.* 3, 2, 22 | 4, 2,47 | 4, 5,78 *Phor.* 5, 6, 4 *Hec.* 3, 1, 44
cetarii *Eun.* 2, 2, 26
cetera *And.* 1, 1, 31 *Eun.* 1, 2, 32 *Phor.* 1, 3 14 | 5, 1, 38 *Hec.* 4, 2, 28

ceteras And. 1, 1, 94, 95
ceteris Hec. 2, 1, 33,
ceteros Adel. 3, 3, 22, Eun. 3, 2, 28
ceterum Eun. 1, 2, 7 | 3, 1, 61 Heaut. 4, 5, 19 Adel. 2, 1, 13 | 5, 3, 54 Phor. 1, 2, 91
Chærea Eun. 2, 3, 47 | 3, 5, 10 | 4, 4, 29, 39 | 5, 1, 7, 8 | 5, 2, 25, 32, 41, 54, 62 | 5, 4, 1 | 5, 5, 15 | 5, 8, 56
Chæream Eun. 3, 4, 2 | 4, 4, 45
Charine And. 2, 1, 5, 25 | 2, 2, 8 | 4, 1, 18 | 5, 6, 10
Charini Heaut. 4, 4, 10
Charinum And. 2, 1, 18
Chreme And. 3, 3, 6, 8, 29, | 4, 5, 44 | 5, 2, 27, | 5, 3, 24 | 5, 4, 3, 28, 43 Eun. 4, 6, 12 Heaut. 1, 1, 23, 42, 65 | 3, 1, 27, 89, | 3, 2, 7, 45 | 3, 3, 24, 31 | 4, 1, 31 | 4, 5, 39, 47, | 4, 8, 19, 22 | 5, 1, 21 | 5, 5, 5, 8 Phor. 4, 1, 11 | 4, 5, 8 | 5, 7, 23, 67, 91
Chremen And. 3, 2, 46 Eun. 4, 4, 56 | 5, 2, 70 Phor. 1, 2, 13 | 5, 6, 25
Chremes And. Per. 10 | 1, 1, 117 | 1, 5, 6 | 2, 3, 2, 17, 34, 44 | 5, 2, 5, 13 | 5, 3, 31 | 5, 4, 14, 47 | 5, 6, 6, 12 Eun. 3, 2, 48 | 3, 3, 25, 29 | 4, 1, 3, | 4, 5, 3, 46 Heaut. 1, 1, 96 | 4, 1, 18 | 4, 8, 3 | 5, 1, 2, 10 | 5, 5, 8, Phor. Per. 3, 6 | 5, 8, 3, 14.
Chremetem And. 2, 2, 24 | 3, 1, 14 | 3, 3, 11
Chremeti Phor. 5, 8, 37
Chremetis And. Per. 5 | 1, 5, 12 Phor. Per. 1
Chremis And. 2, 2, 31
Chryſide And. 1, 1, 79
Chryſidem And. 1, 1, 58, 80 | 4, 6, 1
Chryſidis And. 1, 1, 97 | 1, 3, 18 | 1, 5, 48 | 4, 6, 6 | 5, 4, 27
Chryſis And. 1, 1, 78 | 4, 6, 8
cibi Eun. 5, 4, 16
cibum Eun. 2, 3, 22, 74, 79, | 3, 2, 38 Heaut. 5, 2, 25
cibus Eun. 2, 2, 34
cicatrices Eun. 3, 2, 29
Ciliciam Phor. 1, 2, 16
circuitione And. 1, 2, 31
circum Eun. 3, 5, 33, Heaut. 2, 3, 49
circumcurſa Heaut. 3, 2, 1
circumiri Phor. 4, 3, 9
circumſpectat Eun. 2, 2, 60
circumſpecto Eun. 2, 5, 54
circumſpexti Adel. 4, 5, 55
circumſpicio And. 2, 2, 20
circumvallant Adel. 3, 2, 4
circumventum Hec. Prol. 54
ciſtellam Eun. 4, 6, 14
cithariſtriam Adel. Per 12 Phor. 1, 2, 32, 94
citius Eun. 3, 5, 23 Hec. 3, 1, 8 | 3, 5, 4
cito And. 1, 5, 20 | 2, 3, 8 | 3, 1, 16 | 5, 4, 26 Eun. 1, 2, 98 | 3, 3, 32 Heaut. 2, 3, 134 | 5, 2, 42 Adel. 3, 3, 89 | 5, 9, 24 Hec. 5, 2, 15
civem And. 1, 3, 16 | 4, 5, 1 | 5, 1, 14 | 5, 2, 18 | 5, 1, 21 Eun. 1, 2, 30 | 4, 7, 35 | 5, 2, 19 | 5, 8, 6 Adel. Per. 8 | 5, 7, 7 Phor. 1, 2, 64
cives Phor. 2, 1, 14
civis And. 5, 3, 4 Eun. Per. 3, 11 | 5, 2, 51 Phor. 2, 2, 68
civitate Adel. 4, 5, 51
civium And. 5, 3, 8 Adel. 3, 3, 87
clama Phor. 4, 3, 59
clamabant Adel. 1, 2, 11
clamantem Adel. 1, 1, 17
clamare Adel. 3, 3, 53
clamas Adel. 4, 7, 9
clamat And. 3, 2, 11 Adel. 5, 3, 5
clamem Adel. 5, 3, 3
clamitans And. 1, 1, 117 Adel. 2, 5, 35
clamitas And. 4, 5, 28
clamitent And. 4, 6, 19
clamo Adel. 3, 3, 26
clamor Hec. Prol. 35
clamorem Hec. 3, 1, 37 | 3, 5, 52
clamore ſummo Heaut. Prol. 40
clanculum Eun. 2, 3, 17 | 3, 1, 21 | 3, 5, 40, 45 Heaut. 3, 1, 63 Adel. 1, 1, 27, Phor. 5, 6, 33
clara Hec. 5, 4, 1
clare And. 4, 5, 15 Hec. 2, 2, 11
claudier And. 3, 3, 41 Eun. 1, 2, 84
clemens And. 1, 1, 9 Adel. 5, 4, 10
clementi Hec. 3, 5, 22
clementia Adel. 5, 4, 7,
cliens Adel. 4, 1, 13
clientelam Eun. 5, 9, 9
Clinia Heaut. Per. 6, 12 | 1, 1, 53 | 1, 2, 1, 13 | 2, 1, 5 | 2, 3, 2, 23 38, 54, 68, 119 | 3, 1, 22 | 3, 2, 14 | 4, 3, 10, 27 | 4, 5, 20 | 5, 1, 94
Cliniæ Heaut. 3, 2, 41 | 5, 1, 11, 26
Cliniam And. 1, 1, 59 Heaut. Per 1 | 4, 6, 17
Clitipho Heaut. Per. 9, 12 | 1, 2, 35 | 2, 3, 3, 32, 80, 94, 112 | 3, 3, 14, 18 | 4, 4, 5 | 4, 7, 1 | 5, 1, 31 | 5, 2, 7, 14 | 5, 4, 14 | 5, 5, 13
Clitiphonis Heaut. Per. 11 | 4, 3, 19 25 | 4, 5, 19, | 4, 8, 11
Clitiphonem Heautont. Per. 5.
clivos Adel 4, 2, 36
coacta And. 1, 1, 45
coacti And. 4, 1, 8
coactum And. 1, 5, 40 Phor. 1, 4 37
coactus And. 4, 1, 34 | 4, 5, 51 Adel. 1, 1, 44
coegi Heaut. 1, 1, 94
coegit Phor. 1 5, 6, 8
cœlum Heaut. 4, 3, 41 Adel. 5, 3, 4
coemiſſe Adel. 2, 2, 17
cœna Phor. 2, 1, 28
cœnam Eun. 2, 2, 35
cœnæ Heaut. 1, 2, 36
cœperam Heaut. 5, 5, 9
cœperas Phor. 5 3, 31
cœperis Eun. 4, 7, 30
cœpi And. 5, 1, 2 Eun. 3, 5, 20, 38 | 4, 2, 1 Heaut. 1, 1, 47, 76 | 2, 3, 32, 86 | 4, 5, 39 Adel. 4, 1, 6 Phor. 1, 2, 25, 28 | 5, 6, 28 Hec. Prol. 18, 33 | 1, 2, 119 | 5, 3, 29
cœpit Eun. 1, 2, 36 | 2, 2, 30 | 5, 5, 3 Heaut. 1, 1, 45 | 3, 1, 38 Adel. 3, 3, 53 Phor. 1, 2, 32, 61 Hec. 1, 2, 104
cœptas Eun. 5, 8, 1
cœptat Phor. 4, 3, 21
cætera Adel. 2, 4, 21
cæterum Hec. 3, 3, 31
cogam Phor. 5, 6, 50 Hec. 2, 2, 1 Adel. 5, 3, 65
cogere And. 3, 2, 50 | 4, 1, 30 Hec. 2, 2, 26
coges Adel. 2, 1, 39
cogis Hec. 4, 5, 52
cogit Adel. 3, 4, 44 Hec. 4, 1, 56
cogita Eun. 1, 1, 11 | 5, 9, 43 Heaut. 4, 1, 25
cogitabam And. 1, 1, 83
cogitandi And. 1, 2, 11
cogitandum Phor. 1, 5, 10
cogitaras Eun. 3, [illegible], 6
cogitare Eun. 4, 2, 3, 8 Heaut. Prol. 14 | 1, 1, 76 Adel. 3, 5, 32
cogitas And. 5, 1, 7 Eun. 1, 1, 19, | 4, 7, 2 | 5, 2, 58 Heaut. 2, 2, 10 | 3, 1, 60 | 3, 3, 45
cogitat Heaut 4, 1, 28 And. 5, 3, 6 Adel. 1, 1, 5, 7
cogitata Phor. 2, 1, 53

cogitato Eun. 4, 6, 21
cogites And. 5, 1, 8 Eun. 1, 2, 114 Adel. 3, 4, 55 | 5, 3, 22
cogitet Eun. Prol. 14 Phor. Prol. 12 | 1, 5, 13
cogito And. 2, 2, 21 Eun. 3, 3, 1 Adel. 1, 1, 10 | 2, 1, 52 | 4, 2, 30 Phor. 4, 5, 15
cognata Phor. 1, 2, 80 | 1, 5, 65 | 2, 2, 50, 51, 62 | 5, 1, 28
cognatam Phor. 2, 2, 6 | 5, 3, 18, 20
cognatas Hec. 4, 2, 16
cognato Adel. 3, 2, 52
cognatorum And. 1, 1, 44
cognatos Heaut. 1, 2, 19
cognatum Eun. 1, 2, 68 | 2, 3, 34 Phor. 1, 2, 77 | 2, 2, 5, 19, 34
cognatus And. 5, 4, 24 Adel. 3, 4, 48 | 4, 5, 39 | 5, 8, 24 Phor. 1, 2, 48 | 2, 2, 44 | 3, 2, 11 Hec. 1, 2, 96
cognita Heaut. 4, 3, 4
cognitæ Hec. Prol. 20
cognitio Hec. 5, 3, 33
cognitione Eun. 5, 3, 12
cognoris And. 4, 1, 28 Heaut. 5, 5, 15 Phor. 1, 5, 35
cognorit Eun. 5, 4, 11
cognoſcas Eun. 2, 1, 20 | 2, 3, 16
cognoſce Eun. 4, 6, 29 Hec. 5, 3, 13
cognoſcendi Heaut. 2, 1, 6
cognoſcendo Eun. 5, 2, 54
cognoſcere And. Per. 7. Eun. Prol. 42
cognoſceret Eun. 5, 2, 8
cognoſces And. 1, 1, 23 Hec. 3, 1, 11
cognoſci Hec Prol. 3
cognoſcite And. Prol. 24
cognoſcitne Eun. 5, 3, 6
cognoſco Eun. 5, 9, 36 Phor. 5, 1, 10
cognoſti And. 3, 4, 7
cognoſtis Hec. Prol. 8
cognoverint Hec. 5, 2, 25
cognoverit Hec. 1, 2, 80
cognovi Eun. 1, 2, 47 | Heaut. 4, 4, 44 Hec 3, 3, 13
cognovit Hec. 1, 2, 87 | 5, 3, 32
cogo Eun. 2, 3, 98
cogunt Adel. 4, 5, 18
coguntur Heaut. 4, 2, 2
cohæreat Adel. 2, 1, 17
cohærent And. 2, 2, 24
cohibes Heaut. 5, 1, 46
coimus Eun. 3, 4, 1
coitio Phor. 2, 1, 32
colacem Eun. Prol. 25
colam Hec. 3, 4, 33
colaphis Adel. 2, 2, 37
colaphos Adel. 2, 1, 46
colax Eun. Prol. 30 bis.
colendum Phor. 2, 2, 18
colere Adel. 5, 8, 4
colet Heaut. 1, 1, 84
collaudavi Eun. 5, 9, 60
caullaudavit Adel. 3, 3, 14
collaudem Eun. 5, 9, 16
colligavit Eun. 5, 5, 13 14
collibuit Eun 5, 9, 26
collocarunt v. conlocarunt
colloquar And. 5, 6, 10 Phor. 5, 1, 12 Adel. 3, 3, 93
colloquetur v. conloquetur
colloqui Eun. 3, 2, 14 v. conloqui.
colligat Adel, 5, 3, 62
collocarunt Eun 3, 5, 44
collocatam filiam Phor 5, 1, 33
collocétur Heaut. 4, 3, 11, 17
color And. 5, 3, 7 Eun. 2, 2, 11 | 2, 3, 25
colore Eun. 4, 4, 22
coluit Adel. 3, 2, 53,
columen Phor. 1, 5, 57
colunt Heaut. 2, 4, 9
comedendum Eun. 5, 9, 57
comedent Heaut. 2, 3, 14
comedia'ſt Adel Prol. 6
comi Hec. 5, 3, 39
comite Hec. 5, 3, 25
comiter Phor. 3, 3, 4
comites Eun. 2, 3, 52
comitibus Heaut. 3, 1, 16
comitum Hec. Prol. 35
commeare Heaut. 3, 1, 35
commeat Hec. 1, 2, 100
commemineram Eun. 3, 5, 16
commemini Phor. 3, 2, 38
commemorabo Phor. 4, 5, 3
commemorem Eun. 5, 9, 14 Phor. 5, 8, 42
commemoratio And. 1, 1, 16
commendam Adel. 4, 2, 12
commendavi Phor. 1, 5, 58
commendavit Adel. 3, 4, 11 Eun. 5, 9, 9
commendo Eun. 5, 47 Phor. 1, 4, 41
commenta Adel. 4, 5, 32
commentum And. 1, 3, 20
commerita Hec. 3, 5, 36
commerui And. 1, 1, 112 Hec. 4, 2, 4
commeruiſſe Phor. 1, 4, 29
commeruit Hec. 4, 4, 9
commigrarunt Adel. 4, 5, 15
commigravit And. 1, 1, 43
comminiſcar Heaut. 4, 2, 7
comminiſcere Heaut. 4, 6, 8
comminiſcentur Hec. 3, 1, 53
commiſiſſe And. 3, 5, 3
commiſiſti Eun. 5, 1, 16
commiſſatorem Adel. 5, 2, 8
commiſſatum Eun. 3, 1, 51
commiſereſceret Hec. 1, 2, 54
commiſi Heaut 5, 2, 13
commiſiſſem Eun. 4, 3, 24
commiſit Hec. Prol. 53
commiſſum Eun 5, 2, 63
commiſſurum And. 1, 5, 6
commitigari Eun. 5, 8, 4
committam Hec. 1, 2, 34
committas And. 1, 4, 3
committerent Hec, 2, 1, 15
committet Heaut. 4, 3, 36 Adel. 2, 1, 5
committo Eun. 5, 2, 47
commoda And. 1, 1, 4 Eun. 5, 9 3 Heaut. 3, 2, 10 Adel. 5, 4, 17, Hec. 5, 3, 42
commodas Hec. 5, 3, 19
commode And. 3, 1, 17 Heaut. Prol. 14 | 1, 1, 100 | 4, 3, 7 Hec. 1, 2, 20, 32
comodem Hec. 5, 1, 54
commodi And. 3, 3, 15 Eun. 3, 5, 25 | 5, 5, 1
commodiorem And. 5, 2, 7
commodi Eun. 2, 3, 78, Heaut. Prol. 50 Hec. Prol. 51 | 3, 5, 45
commoditate Adel. 4, 5, 76
commoditates And. 5, 3, 37
commoditatibus Phor. 5, 6, 1
commodius Heaut. 3, 2, 48 Phor. 4, 2, 13 | 5, 3, 31
commodo Heaut 2, 4, 17 Adel. 2, 3, 9
commodum And. 2, 3, 24 | 3, 3, 41 Eun. 2, 3, 49 | 3, 2, 29 Heaut. 1, 1, 109 | 2, 4, 17 Adel 1, 2, 38 | 5, 2, 8 Phor. 1, 2, 81 | 4, 3, 19 | 5, 9, 37 Hec. 3, 5, 31 | 4, 2, 9
commoneat And. 1, 5, 45
commonent And. 4, 6, 17
commorabare Phor, 4, 1, 7
commorat Phor. 1, 2, 51
commorientes Adel. Prol. 7

commotus *And.* 5, 4, 35 *Eun.* 3, 5, 19 *Phor.* 1, 4, 6
commoveat *And*, 1, 5, 45
commovebo *Heaut.* 4, 4, 8
commovetur *And.* 1, 1, 67
commovi *And.* 2, 6, 25
commune *And.* 3, 3, 16 *Adel.* 5, 8, 30
communi *Heaut.* 5, 1, 39
communia *Adel.* 5, 3, 18 *Phor.* 1, 5, 15 *Hec.* 1, 2, 42
communicatum *And.* 1, 5, 4
communis *Adel.* 2, 1 34 | 5, 3, 7
commutabitis *Phor.* 4, 3, 33
commutaturum *And.* 2, 4, 7
commuto *Eun.* 5, 6, 3
comœdiam *Heaut. Prol.* 4 *Phor. Prol.* 25
comœdias *And. Prol.* 26
comœdiis *Hec.* 5, 4, 26
comparandus *Eun.* 4, 4, 14
comparem *Heaut.* 2, 4, 17
comparatam *Heaut.* 3, 1, 97 *Adel.* 2, 2, 4
comparatum *Phor.* 1, 1, 7
comparem *Eun.* 1, 1, 2
comparent *And.* 4, 1, 4
comparet *Eun.* 2, 3, 63 *Heaut.* 4, 5, 30 | 4, 8, 14
comparſit *Phor.* 1, 1, 10
compedes *Phor.* 1, 5, 19
compererit *Hec.* 5, 2, 13
comperiar *And.* 5, 3, 31
comperiebam *And.* 1, 1, 63
comperi *Eun.* 5, 1, 9 *Heaut.* 1, 1, 69 *Phor* 5, 3, 18 *Hec.* 5, 8 37
comperiſſe *And.* 1, 1, 118
comperit *And. Per.* 5
complacita'ſt *And.* 4, 1, 22
complacitam *Heaut.* 4, 5, 25
complectitur *And.* 1, 1, 106
complures *Adel.* 2, 2, 22
compluria *Phor.* 4, 3, 6
compluris *Heaut.* 1, 1, 13 *Phor.* 3, 2, 35 *Hec.* 1, 2, 110
compluſculos *Hec.* 1, 2, 102
componantur *Phor.* 4, 3, 17
compone *Hec.* 4, 3, 5
componi *Hec.* 3, 5, 29
compos *Adel.* 3, 2, 12
compoſito *Phor.* 5, 1, 29
compoſitum *Eun.* 5, 4 13
compotrix *And.* 1, 4, 5
comprecare *Adel.* 4, 5, 65, 70
comprehendere *Eun.* 5, 6, 23
comprehendi *Eun.* 5, 1, 20
compreſſa *Hec.* 4, 1, 57
compreſſam *Hec.* 5, 3, 34
compreſſi *Phor.* 5, 6, 29
compreſſiſſe *Hec.* 5, 3, 30
compreſſit *Phor.* 5, 8, 29
compreſſu *Adel.* 3, 4, 29
comprimito *Heaut.* 3, 3, 29
comprobes *And.* 5, 1, 5
compulit *Heaut. Per.* 2
conabar *Phor.* 1, 2, 2
conari *And.* 1, 2, 26 | 1, 5, 35 | 4, 1, 25
conatu *Heaut.* 4, 1, 8
concaluit *Heaut.* 2, 3, 108
concedam *Eun.* 1, 2, 126 *Adel.* 4, 4, 26 *Phor.* 5, 6, 52 *Hec.* 2, 2, 3
concedas *Eun.* 1, 2, 102 *Heaut.* 3, 3, 11
concedat *Hec.* 3, 5, 28
concede *And.* 4, 5, 12 *Eun.* 4, 4, 38 | 5, 8, 38 *Heaut*, 3, 1, 90 *Phor.* 5, 1, 14
concedens *Hec.* 2, 1, 27
concedes *Phor.* 5, 3, 22
concedo *Hec.* 2, 2, 16 *Phor.* 4, 4, 19
concedere *Hec.* 4, 2, 21
concederet *Eun. Per.* 6
concertaſſe *Adel.* 2, 2, 3
conceſſero *Heaut.* 1, 1, 122
conceſſiſſet *Adel.* 2, 2, 9
conceſſuram *Hec.* 4, 4, 7, 57
conciverit *Hec.* 3, 1, 33
concivi *Heaut.* 5, 2, 17
conciliate *Eun.* 4, 4, 2
conciliem *Heaut.* 5, 5, 2
conclamatum *Eun.* 2, 3, 56
conclave *Heaut.* 5, 1, 29
conclavi *Eun.* 3, 5, 35
coucludam *Adel.* 4, 2, 13
concludar *And.* 2, 3, 12
concludit *Hec.* 4, 4, 80
concluſam *Phor.* 5, 1, 17
concluſiſſem *Eun.* 4, 3, 24
concordabis *Phor.* 2, 2, 86
concordes *Hec.* 4, 3, 11
concluſit *Eun.* 5, 9, 17
concrepuit *And.* 4, 1, 58 *Phor.* 5, 5, 12 *Hec.* 4, 1, 6
concubuiſſe *Hec.* 3, 3, 33
concurrunt *Eun.* 2, 2, 25 *Heaut.* 2, 2, 3 *Adel.* 4, 4, 18
concutit *Eun.* 3, 5, 41
condecorandi *Hec. Prol.* 45
conditio *Hec.* 2, 1, 44
conditionem *And.* 1, 1, 52 *Heaut.* 2, 3, 85 *Phor.* 4, 1, 13
condonabitur *Eun. Prol* 17
condonamus *Phor.* 5, 7, 54
conductam *Adel.* 2, 2, 17
conduplicaverit *Phor.* 3, 2, 31
conere *And.* 4, 2, 20
confeci *Eun.* 5, 4, 6 *Phor.* 1, 1, 4
confeciſtis *Phor.* 1, 5, 28
confecit *And.* 4, 1, 26 *Phor.* 1, 2, 24
confecturos *Adel.* 4, 5, 59
confectus *And.* 2, 1, 4
conferas *Eun.* 2, 2, 95 | 3, 1, 59
conferant *Adel.* 3, 2, 1
conferendum *Adel.* 1, 2, 14
conferentur *Eun.* 4, 6, 4
conferunt *Heaut.* 2, 4, 10 | 3, 1, 64
conficere *Phor.* 5, 5, 11
conficerem *Phor.* 1, 1, 4
conficerentur *Heaut.* 5, 1, 22
conficiam *Heaut.* 4, 5, 55
conficiat *Phor.* 5, 2, 5
conficienda *Phor.* 5, 5, 3
conficies *And.* 4, 1, 50 *Heaut.* 5, 2, 45 | 5, 3, 1
confictæ lacrumæ *And.* 3, 3, 26
confidam *Adel.* 5, 3, 40
confidens *And.* 5, 2, 14 *Phor.* 1, 2, 73
confidenter *Heaut.* 5, 3, 6
confidentiam *And.* 5, 3, 5
confido *Heaut.* 1, 1, 108
confingam *Phor.* 1, 2, 81
confingis *Hec.* 4, 4, 71
confiteamini *Heaut.* 2, 3, 97
confitentia *Eun.* 5, 1, 23
confitear *Heaut.* 5, 3, 13
confitere *Heaut.* 5, 3, 12
confiteor *And.* 3, 5, 1,
confitetur *Phor.* 5, 8 46
confit *Adel.* 5, 8, 23
conflata'ſt *Eun.* 5, 2, 36
conflictares *Phor.* 3, 2, 20
conflictatur *And.* 1, 1, 66
confore *And.* 1, 1, 140
confugere *Hec.* 5, 3, 25
confugies *Heaut.* 4, 5, 45
confugit *Hec.* 3, 3, 24

confutabitur *Heaut.* 5, 1, 76
confutavit *Phor.* 3, 1, 13
congerebam *Eun.* 2, 3, 17
congredere *Phor.* 5, 6, 12
conglutinas *And.* 5, 4, 10
congrue *Heaut.* 3, 1, 91
congruerint *Eun.* 5, 9, 3
congruit *Phor.* 4, 5, 14
congrum *Adel.* 3, 3, 24
congruunt *Phor.* 1, 5, 34
conjeci *And.* 3, 4, 23 *Hec.* 1, 2, 57
conjeciſti *And.* 3, 5, 14
conjecit *Heaut.* 2, 3, 36
conjectem *Eun.* 3, 4, 5
conjectum *And.* 4, 1, 43
conjectura *Adel.* 5, 3, 36
conjecturam *Heaut.* 1, 3, 25 | 3, 3, 13
conjecturam facio *And.* 3, 2, 32
conjicere *Eun.* 3, 4, 9
conjicerem *Phor.* 1, 4, 13
conjicias *Hec.* 5, 4, 2
conjicio *Heaut.* 1, 1, 11
conjicito *Phor.* 1, 3, 14
conjugem *And. Per.* 12 *Phor. Per.* 4, 10
conjuratio *Hec.* 2, 1, 1
conlacrymabat *And.* 1, 1, 82
conlaudavi *v.* collaudavi
conlaudavit *v.* collaudavit
conlaudem *v.* collaudem
conligavit *v.* colligavit
conlibuit *v.* collibuit
conlocarunt *Eun.* 3, 5, 45
conlocupletaſti *Heaut.* 2, 3, 17
conloquar *v.* colloquar
conloquetur *Eun.* 2, 3, 73
conloqui *Hec.* 1, 2, 56 *v.* colloqui
conparet *v.* comparet
conpreſſam *v.* compreſſam
conradet *v.* corradet
conraditur *Phor.* 1, 1, 6
conraſi *Heaut.* 1, 1, 89
conſcia *Eun.* 1, 2, 119 *Adel.* 3, 2, 49
conſcidit *Eun.* 4, 5, 4
conſcii *Heaut.* 1, 1, 69
conſciſſa *Eun.* 5, 1, 4
conſcius *Hec.* 3, 3, 32
conſector *Eun.* 2, 2, 18
conſecuta *Heaut.* 5, 1, 32 *Phor.* 5, 1, 23 *Hec.* 1, 2, 62
conſecutæ mulieres *Heaut.* 2, 3, 134
conſequentur *Heaut.* 4, 7, 9
conſequi *Heaut.* 1, 2, 34
nſequitur *Hec.* 3, 3, 28 | 4, 4. 27
conſequor *Heaut.* 2, 3, 36 *Hec.* 3, 2, 33 | 3, 3, 12
conſerva *Adel.* 5, 3, 27
conſervam *Eun.* 2, 3, 74 | 5, 2, 19, 20
conſervaſti *Heaut.* 4, 1, 40
conſervis *Adel.* 3, 3, 70
conſidero *Heaut.* 2, 4, 5
conſilia *And.* 2, 3, 16 *Eun.* 1, 2, 48 | 3, 1, 13 *Heaut.* 1, 2, 35 | 3, 1, 65 *Adel.* 3, 2, 1 | 5, 4, 18 *Phor.* 2, 1, 7 | 5, 1, 1
conſilii *And.* 1, 1, 132, 143 | 2, 4, 1 | 3, 2, 37 *Eun.* 5, 2, 28 *Adel.* 4, 4, 4 *Phor.* 4, 1, 12 *Hec.* 4, 2, 12 | 4, 4, 93
conſiliis *And.* 3, 3, 44 | 3, 5, 10 | 4, 1, 26
conſilio *And.* 2, 1, 36 | 3, 2, 22, 29 *Eun.* 1 1, 13 | 5. 8, 1 *Heaut.* 1, 1, 34 | 5, 2, 29 *Phor.* 3, 1, 17 | 5, 2, 8 *Hec.* 3, 3, 48 | 3, 5, 64 | 4, 1, 46
conſilium *And.* 1, 1, 22 | 2, 1, 19 | 4, 2, 19 | 4, 3, 18 *Eun.* 1, 1, 12 | 2, 2, 10 | 2, 3, 85 | 3, 5, 66 | 4, 7, 14 | 5, 8, 15 *Heaut.* 2, 3, 86, 91 | 5, 1, 47 *Adel.* 3, 3, 14 *Phor.* 1, 4, 1 | 2, 4, 21 *Hec.* 1, 2, 15 | 3, 5, 44 | 4, 3, 10
conſilium callidum *And.* 3, 4, 10
conſimilem *Eun.* 3, 5, 37
conſimiles mores *Heaut.* 2, 4, 2
conſimilia conſilia *Heaut.* 1, 2, 35
conſimilis mos *Heaut.* 2, 4, 13
conſiſte *Adel.* 2, 1, 2
conſiſtere *Adel.* 4, 4, 4
conſobrinus *Hec.* 3, 5, 9
conſolando *Heaut.* 1, 1, 34
conſolare *Phor.* 3, 3, 33 *Hec.* 3, 1, 13
conſpectu *Eun.* 2, 3, 1 *Heaut.* 3, 1, 25 *Hec.* 1, 2, 107
conſpectum *Phor.* 1, 5, 31 | 2, 1, 1 | 2, 3, 3 *Hec.* 5, 2, 22
conſpicer *Heaut.* 1, 1, 16
conſpicor *Eun.* 5, 9, 32
conſtabiliſſes *Adel.* 5, 1, 9
conſtiti *Eun.* 4, 2, 7
conſtituero *Heaut.* 4, 4, 4
conſtituerunt *Phor.* 4, 3, 71
conſtitui *Hec.* 1, 2, 20 | 3, 4, 23
conſtituit *Eun.* 1, 2, 125
conſtitutæ ſunt *And.* 1, 5, 34
conſtitutum'ſt *Eun.* 3, 4, 3
conſtringito *Adel.* 5, 2, 24
conſtrinxere *Eun.* 5, 6, 23
conſuefacio *Adel.* 3, 3, 60
conſuefeci *Adel.* 1, 1, 29
conſueſſet *Hec.* 4, 1, 40
conſuetudine *And.* 3, 3, 8 *Hec.* 1, 2, 17
conſuetudinem *And.* 2, 6, 8 *Heaut.* 2, 3, 42 *Adel.* 5, 3, 34 *Phor.* 1, 3, 9
conſuetudinis *And.* 1, 1, 83
conſuetudo *And.* 1, 5, 44 *Hec.* 3, 3, 44
conſuetum *And.* 1, 1, 108
conſuevit *Adel.* 4, 5, 32 *Phor.* 5, 6, 33,
conſulam *Adel.* 5, 9, 25
conſulas *And.* 3, 3, 16 *Heaut.* 4, 3. 37
conſulendi *Phor.* 1, 3, 22 *Hec.* 5, 1, 20
conſulere *Heaut.* 4, 2, 10 *Adel.* 3, 5, 2
conſulerem *Phor.* 5, 1, 7
conſuleres *Phor.* 3, 1, 4
conſulis *Heaut.* 3, 1, 28 *Adel.* 1, 2, 47
conſulitis *Adel.* 5, 9, 36
conſulo *Heaut.* 4, 3, 31
conſultatio *Hec.* 4, 4, 28
conſultum *Phor.* 1, 3, 1
conſului *Hec.* 4 1, 44
conſumat *And.* 1, 1, 33 *Heaut.* 3, 1, 56
conſumis *Heaut.* 1, 1, 21
conſumunt *Adel.* 5, 7, 2
conſuſurrant *Heaut.* 3, 1, 64
contaminari *And. Prol.* 16
contaminaſſe *Heaut. Prol.* 17
contaminet *Eun.* 3, 5, 4
contemnas *Eun.* 3, 2, 22
contemplamini *Phor.* 3, 3, 17
contemplata *Heaut.* 4, 1, 4
contempſerim *Phor.* 5, 7, 24
contempſi *Eun.* 2, 2, 8
contemſiſſe *Hec.* 1, 2, 15
contemptus *And.* 1, 5, 13 *Eun.* 1, 2, 70
contenta *Heaut.* 3, 1, 36
conterimus *Phor.* 1, 4, 32
contexeris *Hec.* 3, 3, 41

contingerint Phor. 5, 6, 5
contigiſſe Hec. 5, 3, 35
contigit And. 4, 2, 13
continebat Phor. 2, 2, 17
continebit Adel. 4, 2, 26
continens Eun. 2, 2, 21
continentiæ And. 1, 1, 65
contineo Eun. 1, 2, 23 | 5, 2, 20
contineor Hec. 4, 3, 9
contingere Heaut. 2, 3, 83
continuo And. 1, 1, 55 | 1, 5, 62 | 2, 2, 19, 24 Eun. 1, 2, 24 | 2, 1, 50 | 3, 2, 50 Heaut. 2, 3, 36, 65 | 3, 1, 96 | 5, 2, 48 Adel. 2, 1, 17 Phor. 1, 2, 31 | 2, 2, 27 Hec. 1, 2, 116 | 3, 2, 153 | 3, 3, 9, 40 | 5, 3, 15
contra Eun. 2, 3, 61 | 3, 1, 53 | 4, 1, 10 Adel. 1, 1, 19, 25 | 5, 4, 28 Phor. 1, 3, 21 | 3, 2, 36 Hec. 4, 2, 7 | 5, 3, 17
contra jam Phor. 4, 4, 18
contrivi Adel. 5, 4, 15
controverſia Phor. 5, 6, 14
contuleram Hec. 3, 1, 18
contumelia And. 1, 5, 2 Eun. 5, 2, 26 Heaut. 3, 3, 5 Hec. 3, 5, 20
contumeliæ Eun. 5, 2, 37
contumeliam Eun. 4, 7, 1 Adel. 4, 3, 15 Phor. 5, 7, 74
contumelias Eun. 1, 1, 3 Phor. 2, 2, 29 Hec. 1, 2, 91
contumeliis And. 3, 3, 25
contumelioſus Phor. 2, 2, 1
conturbaſti Eun. 5, 2, 29
convaſiſſem Phor. 1, 4, 13
convenere And. Prol. 13
conveni And. 2, 2, 31 Eun. 2, 2, 3 Hec. 3, 4, 19 | 4, 4, 42
conveniam And. 1, 3, 22 | 3, 2, 47 Eun. 5, 7, 4 Adel. 2, 2, 4 | 3, 4, 53 | 3, 5, 3 | 4, 5, 2 Hec. 3, 4, 22
conveniebat Hec. 1, 2, 103
conveniat Phor. 4, 5, 7
conveniendi Phor. 5, 4, 9
conveniet Phor. 1, 2, 3
convenire And. 2, 2, 29 Eun. 3, 2, 14 Adel. 1, 2, 74
convenis Hec. 4, 4, 103
conveniſſe Heaut. 4, 8, 22
convenit And. 5, 4, 40 Heaut. 1, 1, 13 | 5, 1, 3 Phor. 1, 2, 3 Hec. 1, 2, 116
conveniendus Phor. 5, 7, 3
conventam Hec. 5, 1, 1
conventuram Hec. 1, 2, 121
conventurum Hec. 3, 4, 23 | 4, 4, 37
conventus Hec. Prol. 35
conveniunt And. 4, 2, 13 Adel. 1, 1, 34
convertam Adel 2, 4, 22
converti And. 4, 1, 48
convertiſſe Eun. 3, 5, 40
convicium Adel. 2, 1, 26
convincas Heaut. 5, 3, 14
convinces Heaut. 5, 3, 17
convivam Eun. 3, 1, 17
convivarier Heaut. 1, 2, 31
convivas Heaut. 1, 1, 120
conviviis Adel. 5, 4, 9
convivio Eun. 3, 1, 20, 32
convivium Eun. 4, 1, 12 Adel. 5, 9, 8 Hec. 1, 2, 18
convolat Hec. Prol. 40
copia Eun. Prol. 21 | 4, 2, 10 Phor. 1, 3, 15, 24
copiæ Heaut. 4, 2, 2
copiam And. 2, 1, 20 Heaut. Prol. 28, 29 | 2, 3, 41 | 5, 1, 54 Phor. 1, 2, 63
copias Eun. 4, 6, 17
copia'ſt Heaut. 2, 3, 17
coqui Eun. 2, 2, 26
coram And. 3, 2, 10 Adel. 3, 4, 38 | 3, 4, 17 Phor. 5, 7, 21
corde Hec. 3, 2, 21 Phor. 2, 1, 7
cordi And. 2, 1, 28 Eun. 1, 2, 121 Phor. 5, 3, 17
Corinthia Heaut. 3, 3, 39 | 4, 1, 16
cornu Eun. 4, 7, 5
corradet Adel. 2, 2, 35
corraditur v. conraditur
corraſi v. conraſi
corrector Adel. 4, 7, 24
correxit Eun. 4, 5, 11
corrigas Adel. 4, 7, 23
corrigemus Hec. 2, 2, 12
corrigere Adel. 5, 9, 37
corrigitur And. 3, 3, 37
corrigo, Adel. 4, 3, 2
Corinthe Heaut. 1, 1, 44
Corinthum Hec. 1, 2, 11
corripui Hec. 3, 3, 5, 16
corripuit Hec. 4, 1, 3
corpore Adel. 5, 8, 34
corporis Eun. 2, 2, 11
corpus Eun. 2, 3, 25
corrumpantur Adel. 3, 3, 67
corrumpat Hec. 2, 2, 6
corrumpi And. 2, 3, 22
corrumpitur Adel 4, 2, 48
corrupta Heaut. 2, 2, 2
corruptela Adel. 5, 3, 7
cotidianæ Hec 3, 2, 22 Phor. 1, 3, 8
cotidianæ vitæ Heaut. 2, 3, 42
cotidianatum Eun. 2, 3, 5
cotidie Heaut. 1, 1, 50 | 3, 1, 14 Hec. 1, 2, 82
cras Eun. 2, 3, 4 | 3, 3, 27 Adel. 2, 1, 50 | 5, 3, 54 Phor. 3, 2, 46
craſſus Hec. 3, 4, 26
Cratine Phor. 2, 3, 8
Cratini Adel. 4, 2, 42
Cratinum Phor. 2, 2, 7
crebræitiones Phor. 5, 8, 23
crebo Heaut. 1, 2, 31 Hec. 2, 1, 18 | 3, 3, 52
credam And. 3, 5, 2 Eun. 1, 2, 43 | 4, 4, 37 Hec. 1, 2, 28 | 2, 2, 19 | 5, 4, 4, 17
credant Phor. 5, 5, 11
credas And. 3, 2, 19 | 4, 2, 23 | 4, 5, 48 | 5, 3, 28 Eun. 4, 4, 43 Heaut. 4, 1, 10 | 5, 1, 8 | 5, 5, 19 Adel. 3, 2, 32 | 5, 4, 3 | 5, 6, 38 Hec. 5, 4, 29
credat And. 3, 2, 9 | 4, 2, 16, 18 Heaut. 4, 3, 34 Adel. 1, 1, 41
crede And. 2, 4, 6 Eun. 2, 2, 59 Heaut. 1, 1, 33 | 5, 4, 11 Adel. 1, 2, 21 | 1, 1, 9 Phor. 3, 2, 9
credebam Heaut. 4, 5, 17 Hec. 1, 1, 91
credebant Eun. 1, 2, 28
credebas Adel. 4, 5, 59
credendum And. 5, 4, 14
credere And. 5, 1, 15 | 5, 4, 45 Eun. 3, 1, 12 | 5, 6, 11 Heaut. 1, 1, 104 | 4, 1, 11 | 6 Phor. 1, 2, 11 | 5, 3, 27 | 5, 9, 7, 5, 1, 53 Adel. 4, 5 Hec. 1, 1, 4 | 2, 2, 23
crederem And. 3, 2, 43
credere'ſt Heaut. 1, 2, 18
crederet Phor. 2, 1, 72
credibile And. 4, 1, 1
credidi And. 3, 2, 5 Eun. 3, 1, 38 Heaut. 5, 2, 13 | 2, 1, 24 | 3, 3, 50 | 4, 1, 20 | 3, 5, 49 Phor. 3, 3, 44 | 5, 7, 7
credidiſſe Hec. 5, 2, 3
crediſti Eun. 4, 4, 11 Adel. 4, 3, 3 | 5, 3, 25 Phor. 3, 1, 13
credidit And. 1, 5, 37

credio *Eun.* 4, 7, 42 | 5, 2, 13
credis *And.* 1, 1, 20 | 2, 3, 25 | 5, 4, 12 *Eun.* 2, 2, 14 | 5, 7, 14 *Heaut.* 1, 1, 53, | 3, 3, 30 | 4, 4, 7 | 4, 8, 12 *Phor.* 3, 2, 7 | 5, 7, 38
credit *And.* 2, 6, 1 *Adel.* 1, 1, 45
creditam *And. Per.* 1
credita'ſt *Eun.* 5, 1, 15
creditis *Adel.* 4, 5, 3
credito *Heaut.* 3, 3, 16 | 5, 4, 11 *Phor.* 5, 6, 34
creditum'ſt *Adel.* 3, 4, 28
creditur *Hec.* 3, 5, 7
credo *And.* 1, 1, 134 | 2, 1, 13 | 2, 2, 4 | 3, 2, 31 | 4, 1, 49 | 5, 1, 21 | 5, 4, 37 | 50 *Eun.* 1, 2, 8 | 2, 2, 41 | 3, 2, 15 | 4, 6, 1 | 5, 1, 11 | 5, 2, 23, 32, 45 | 5, 4, 28 | 5, 9, 21 *Heaut.* 1, 2, 37 | 2, 3, 55 | 3, 3, 20 | 3, 4 20 | 4, 1, 12, 28 | 4, 3, 20 | 4, 5, 39 *Adel.* 2, 1, 33, 54 | 2, 2, 13 | 3, 3, 15 | 4, 1, 2 | *Phor.* 1, 1, 6 | 1, 2, 90 | 1, 5, 15 | 2, 3, 13 | 4, 3, 5 | 5, 8, 2, 42 *Hec.* 1, 2, 54, 66 | 3, 1, 1 | 4, 1, 6, 14, 51 | 4, 3, 3 | 4, 4, 28 | 5, 1, 6 | 5, 4, 15
credon *And.* 3, 2, 17
creduas *Phor.* 5, 7, 4
credundum *Heaut.* 5, 3, 15
credunt *Adel.* 4, 3, 16 | 5, 4, 18
Cremes *And.* 1, 1, 139
crepuerunt *Eun.* 5, 9, 5 *Heaut.* 1, 1, 121 | 3, 3, 25
crepuit *Adel.* 2, 3, 11
creſcendi *Heaut. Prol.* 28
craſcunt *Phor* 5, 2, 16
crimen *Hec.* 3, 2, 55
criminaretur *Eun.* 5, 2, 16
crimine *Phor.* 2, 1, 8 *Hec.* 5, 1, 29
crimini *Hec.* 5, 2, 13
criſpus *Hec.* 3, 4, 26
Crito *And.* 4, 6, 6, 7, 22 | 5, 4, 16, 40, 49 *Heaut.* 3, 1, 29 *Phor.* 2, 3, 26
Critonem *And.* 5, 4, 3
crucem *And.* 3, 5, 15 *Phor.* 2, 3, 21 | 3, 3, 11
crucia *Eun.* 1, 2, 15
cruciant *Eun.* 2, 2, 91
cruciat *Heaut.* 5. 5, 1
cruciatum *And.* 4, 5, 47
cruciatu *Hec.* 5, 2, 7
cruciet *Heaut.* 1, 2, 29
Cteſipho *Adel. Per.* 12 | 2, 3, 7 | 2, 4, 7, 13 | 4, 2, 19, 28, 50 | 5, 2, 1, 3
Cteſiphonem *Adel. Per* 3 | 2, 2, 44 | 3, 3, 1 | 5, 2, 2
Cteſiphoni *Adel.* 5, 2, 9
cubet *Adel.* 5, 3, 65
cubiculum *Adel.* 4, 5, 60
cubuerit *Hec.* 1, 2, 63
cudo *Heaut.* 4, 4, 18
cuja *Eun.* 2, 3, 28 *Heaut. Prol.* 8
cujam *And.* 5, 4, 30
cuipiam *Adel.* 3, 2, 37
cuiquam *And.* 1, 2, 7 | 2, 5, 14 | 4, 1, 2 | 4, 3. 1 *Heaut.* 1, 1, 29 *Phor.* 2, 2, 1 | 5, 6, 48
cuique *Phor.* 2, 2, 14
cujum *And.* 4, 5, 24
cujuſquam *Hec.* 1, 1, 7
cujuſque *Heaut.* 2, 3, 43
culpa *Eun.* 5, 6, 10
culpa *Adel.* 4, 4, 20 *Phor.* 1, 5, 31, 45 | 5, 2, 1 | 5, 3, 4 *Hec.* 2, 1, 31, 32, 35 | 3, 1, 19 | 3, 5, 26 | 4, 4, 41. 78
culpam *And* 2, 3, 5 *Eun.* 2, 2, 96 *Adel.* 5, 2, 49 *Phor.* 1, 5, 40 | 1, 4, 29 | 5, 8, 25 *Hec.* 4, 1, 20 | 4, 4, 9
culpent *Eun.* 2, 2, 94
cumprimum *Hec. Prol.* 33
cupere *And.* 4, 2, 15 *Eun.* 1, 2, 85 *Heaut.* 4, 5, 66
cuperem *Eun.* 3, 5, 13
cuperent *Adel.* 2, 4, 9
cuperes *And.* 5, 3, 12
cupiat *Adel.* 4, 7, 43
cupiam *Eun.* 1, 2, 65 *Heaut.* 4, 1, 54
cupida *Hec.* 1, 2, 16
cupide *Adel.* 2, 2, 1
cupiens *And. Per.* 6
cupiditate *Heaut.* 1, 2, 33
cupiditates *Phor.* 5, 4, 2
cupidum animum *Heaut* 2, 3, 126
cupidum *Phor.* 1, 3, 6
cupidus *Hec.* 3, 1, 3 | 3, 3, 12
cupiebat *Eun.* 4, 1, 6 *Phor.* 1, 2, 68
cupiens *Eun.* 1, 2, 67
cupio *And.* 4, 1, 57 | 5, 4, 2 *Eun.* 1, 2, 69, 77, 92 *Heaut.* 5, 1, 16, 88 | 4, 8, 27 | 5, 2, 18 *Adel* 2, 1, 33, 48 | 4, 1, 6 | 4, 5, 64 | 5, 7, 6 | 5, 9, 12 *Phor.* 1, 3, 14 | 3, 3, 7 | 5, 8, 32, 64 *Hec.* 2, 2, 23 | 4, 3, 9
cupis *And.* 5, 1, 6 *Heaut.* 3, 1, 19, 40 | 4, 8, 26
cupitis *Adel.* 5, 9, 36
cupitam *Heaut. Per.* 6
cupiunt *Eun.* 4, 7, 43 *Heaut.* 5, 1, 12
cuppedinarii *Eun.* 2, 2, 25
cura *And.* 2, 1, 4 | 5, 2, 24 *Adel.* 5, 3, 16 | 5, 4, 14 *Phor.* 1, 3, 8 | 1, 5, 5 | 2, 1, 26 | 2, 3, 1 | 5, 1, 33 | 5, 4, 4 *Hec.* 3, 2, 13
cura maxima *Phor.* 5, 1, 34
curabat *And.* 1, 1, 81
curabitur *And.* 2, 3, 29
curabo *And.* 1, 1, 144 | 4, 2, 1 *Heaut.* 3, 3, 32 *Phor.* 4, 5, 1
curæ *And.* 1, 5, 25 *Adel.* 4, 5, 46 | 5, 6, 6 *Hec.* 1, 2, 118
curam *Adel.* 4, 5, 76
curam argentariam *Phor.* 5, 6, 47
curarant *Phor.* 1, 2, 34
curare *Adel.* 1, 2, 51
curarem *Adel.* 5, 1, 20
curares *Adel.* 5, 3, 11 *Hec.* 5, 3, 19
curaſſe *Hec.* 2, 1, 30
curaſti *And.* 5, 2, 6 *Adel.* 5, 1, 1
curat *And.* 1, 2, 14
curate *Eun.* 3, 2, 47
curatum *Phor.* 4, 4, 8 *Adel.* 3, 3, 18
curatura *Eun.* 2, 3, 23
curavi *Adel.* 5, 9, 5 *Phor.* 5, 3, 13 | 5, 5, 2, | 5, 7, 11
curavit *Adel.* 5, 9, 11
curem *Adel.* 1, 2, 58
curemus *Adel.* 1, 2, 50
curentur *And.* 1, 1, 3
cures *Eun.* 3, 2, 48 *Heaut.* 1, 1, 24
curetur *Hec.* 2, 2, 15
curioſum *Eun.* 3, 5, 5
curis *Hec.* 2, 1, 33
curo *And.* 5, 4, 18 *Adel.* 1, 2, 58 | 3, 3, 82 | 5, 3, 16
curre *Adel.* 3, 2, 55 *Hec.* 3, 2, 24 | 3, 4, 29 | 4, 4, 97 | 5, 3, 10
currens ſervos *Heaut. Prol.* 37
currentem *Eun. Prol.* 36 *Phor.* 1, 3, 25
curriculo *Heaut.* 4, 4, 11
curritur *Heaut. Prol.* 44
curſando *Hec.* 5, 3, 17
curſari *Hec.* 3, 1, 35
curſet *Eun.* 2, 2, 56
curſites *Eun.* 2, 2, 47
curſum *Phor.* 5, 6, 8
cuſtos *Eun.* 2, 2, 55, 59 *Phor.* 1, 5, 57
cyathos *Adel.* 4, 2, 52
cyprum *Adel.* 2, 2, 17, 23 | 2, 4, 14

D

DA *And.* 3, 2, 40 | 5, 3, 30 *Eun.* 2, 2, 50 *Heaut.* 2, 1, 11 | 4, 3, 10 | 3, 3, 25 | 5, 5, 5 *Adel.* 5, 3, 53 | 5, 8, 19 | 5, 9, 25 *Phor.* 1, 2, 102 | 3, 2, 37 *Hec.* 4, 2, 29
dabam *And.* 3, 3, 13 *Heaut.* 1, 1, 56
dabamus *Phor.* 1, 2, 37 | 5, 1, 33

dabant

dabant Heaut. 5, 2, 35
dabat Hec. 3, 3, 14 Phor. 5, 7, 36
dabis Heaut. 1, 1, 23 Eun. 4, 8, 29
dabit And. 1, 3, 9 | 2, 3, 22 | 4, 5, 35 Eun. 3, 3, 2 | 5, 2, 60 Heaut. Prol. 33 | 3. 4. 22 | 4, 5, 54 Adel. 2, 1, 54
dabitur Heaut. 2, 1, 6 | 4, 4, 16 | 4, 5, 29 | 4, 8, 15 Adel. 1, 2, 38 | 2, 1, 11, 38 | 5, 8, 33 Phor. 4, 4, 21
dabo And. 2, 1, 27 | 4, 1, 59 Eun. 2, 1, 8, 24 | 2, 3, 69 | 3, 2, 25 | 4, 7, 11 Heaut. Prol. 10 | 1, 1, 86 | 3, 1, 88 | 5, 5, 16, 19 Phor. 4, 3, 57, 65 | 5, 6, 37 | 5, 9, 38 Hec. 3, 3, 48 | 4, 4, 75 | 5, 4, 29
dabunt And. 1, 3, 3 Phor. 4, 4, 22
damnatum Phor. 2, 2, 20
damnatus Phor. 1, 5, 75
damni Heaut. 4, 4, 25
damnive Eun. 5, 5, 25
damno Heaut. 4, 1, 15
damnoſus Heaut. 5, 4, 11
damnum And. 1, 1, 116 Adel. 2, 2, 23
damus And. 2, 1, 9
Danae Eun. 3, 5, 37
danda Heaut. 3, 1, 47
dando Adel. 5, 4, 26
dandum Phor. 3, 2, 48
dans Adel. 2, 3, 27
dant Heaut. 3, 3, 31 Phor. Per. 1 | 4, 3, 70 Hec. 3, 3, 40
dare And. 1, 3, 6, | 2, 1, 7 | 2, 2, 16 | 2, 6, 21 | 3. 2, 4 | 4, 1, 33 Eun. 1, 2, 61 | 3, 2, 14 | 3, 3, 10 | 5, 2, 65 | 5. 5, 27 Heaut. 3, 1, 40, 59, 67, 78, 95 | 4, 4, 2 | 4, 5, 41 | 5, 1, 48 | 5, 2, 12 Adel. 1, 2, 15 | 2, 1, 49 | 3, 2, 42 | 5, 8, 10 Phor. 2, 2, 63, 67 | 3, 2, 47 | 4, 3, 52, 71 | 4, 5, 8 | 5, 7, 31 Hec. 4, 2, 38
darem And. 2, 3, 28 | 3, 4, 27 | 5, 1, 11 Heaut. 3, 1, 102 Adel. 3, 2, 20 Phor. 5, 7, 17
darent And. 4, 1, 44
dares Heaut. 4, 5, 33 | 5, 1, 20 Phor. 3, 2, 39
daret And. 1, 1, 74 Eun. 5, 5, 13 Heaut. 3, 2, 23 Phor. 1, 2, 71 | 4, 3, 20, 38
daretis Phor. 1, 5, 67
daretur Phor. 1, 2, 34 | 5, 7, 40
dari And. Prol. 2, 1, 2, 20 | 3, 2, 24 | 5, 5, 6 Eun. 2, 3, 82 | 4, 7, 16 Heaut. 4, 5, 10 | 4, 8, 6 Adel. 3, 2, 13, 48 | 3, 3, 78 | 4, 1, 16 | 4, 5, 25 Phor. 1, 5 31 | 2, 2, 69 | 3, 3, 27 | 4, 2, 6 | 4, 3, 28, 48, 53 | 5, 6, 40 Hec. 1, 2, 52
das Eun. 3, 1, 56 Adel. 3, 2, 46 Hec. 1, 2, 38 | 4, 4, 93
dat And. Per. 3, 12 | 1, 5, 8, 62 | 2, 2, 35, 34, 35 | 2, 3, 2 Eun. 1, 2, 83 | 4, 1, 13 | 5. 9, 48 Heaut. 5, 1, 37, 38 Adel. Per. 2 Phor. 4, 2 14 | 5, 8, 47
data Eun 2, 3, 51, 58 | 3, 5, 16 | 4, 5, 1, 17 Adel. 4, 1, 14 Phor. 5, 7, 19 Hec. Prol. 1 | 3, 3, 51 | 4, 1, 13
datam Phor. 5, 6, 45
datas Heaut. 4, 7, 8
data'ſt Eun. 5, 5, 9 Hec. 5, 3, 16
date And. 1, 4, 5 | 3, 2, 5 Eun. Prol. 44 Heaut. Prol. 28, 35 Phor. Prol. 30 | 5, 7, 14
date ſilentium Hec. Prol. 55
dati Eun. 3, 4, 3 Phor. 4, 2, 62
datum And. 1, 2, 6 Eun. 3, 1, 35 Heaut. 4, 5, 45 Phor. 4, 5, 11 | 5, 3, 13 | 5, 6, 49, 50 Hec. Prol. 40, 44 | 1, 2, 55
datur And. 2, 1, 1 | 3, 3, 9, 24 Heaut. 2, 3, 104 Adel. 3, 3, 64 | 5, 8, 28 Hec. Prol. 44 | 2, 1, 44
daturum And. 1, 1, 122 Heaut. 3, 1, 95 | 3, 3, 45 | 4, 8, 16 Phor. 4, 3, 22
daturus Heaut. 4, 5, 36 | 4, 6, 13
Dave And. 1, 2, 19, 28 | 1, 3, 1 | 2, 2, 9, 30, 33 | 2, 4, 6 | 3, 1, 18 | 3, 2, 9 | 3, 4, 10 | 4, 1, 40 | 5, 6, 1, 8, 14 Phor. 1, 2, 13
Davi And. Per. 8
Davo And. 2, 1, 2 | 2, 5, 4 | 5, 1, 19 | 5, 4, 51
Davom And 2, 1, 31 | 3, 3, 47 | 4, 5, 48 | 5, 2, 1, 21 | 5, 5, 7
Davos And. 4, 1, 38 | 4, 3, 6
Davum And. 1, 1, 142 | 1, 2, 2
Davus And. 1, 1, 132 | 1, 2, 23 | 2, 6, 3 | 3, 3, 44
deæ Eun. 2, 3, 9 Heaut. 4, 6, 6 Phor. 4, 4, 6 | 5, 7, 83 Hec. 1, 2, 27, 59
deambulatio Heaut. 4, 5, 2
deambulatum Heaut. 3, 3, 26
deamo Heaut. 4, 6, 21
debacchatus Adel. 2, 1, 30, 31
debeam Eun. 5, 2, 22
debeo And. 4, 1, 51 Phor. 4, 3, 51
debet Heaut. 4, 5, 43 Phor. 4, 3, 56
debilia Adel. 4, 5, 3
debui Phor. 1, 2, 3 | 5, 7, 30
decem And. 5, 4, 49 Heaut. Per. 10 | 3, 1, 42 | 4, 4, 2 | 4, 7, 7 | 5, 1, 36 Adel. 2, 2, 34 | 4, 5, 57 Phor. 2, 2, 46 | 4, 3, 58, 59, 62 Hec. 5, 3, 24
decedebat Hec. 3, 5, 55
decedet Adel. 5, 3, 30
deceperit Heaut. 4, 4, 3
decepta Phor. 3, 1, 5
deceptus ſum And. 4, 1, 45
decernere Adel. 4, 2, 5
deceſſe Heaut. Prol. 32
decet And. 2, 5, 10 | 2, 6, 14 Eun. 4, 7, 19, 44 | 5, 8, 35 Heaut. 5, 5, 10 Adel. 3, 4, 45, 61 | 5, 8, 5, 25, 31 Hec. 1, 2, 12 | 2, 2, 10
decidi Heaut. 2, 3, 9
decidit Phor. 4, 4, 20
decimus Adel. 3, 4, 29
decipi And. 1, 5, 36 Phor. 5, 7, 34
decipiam Heaut. 4, 4, 6
decipis Phor. 3, 2, 43
decipit Phor. 3, 2, 43
declarat Heaut. 2, 3, 43
declinatam Hec. 2, 1, 3
decrepitam Adel. 5, 8, 16
decrepito Eun. 2, 1, 25
decretum Heaut. 2, 4, 12 | 3, 1, 56
decrerat And. 1, 5, 3
decrerim Hec. 1, 2, 73
decrerunt Hec. 2, 1, 15
decreverunt And. 1, 3, 14
decrevi Heaut. 1, 1, 95 | 5, 1, 67 Hec. 3, 5, 4 | 4, 1, 27 | 4, 2, 10
decuit Heaut. 1, 1, 48 | 5, 2, 12
decumbas Phor. 2, 1, 28
dedam And. 1, 7, 18 | 5, 4, 51 Eun. 5, 7, 2
dedecoras Hec. 2, 1, 13
dedecori Heaut. 2, 3, 93
dederas Heaut. 4, 1, 47
dederat Eun. 4. 3, 11 Heaut. 3, 3, 40 Adel. Per. 9 Hec. Per. 4 | 5, 3, 14
dedere And. 1, 1, 36 Eun. 3, 4, 6 Heaut. 5, 1, 43
dederis Adel. 5, 9, 24

dederit *And.* 1, 1, 116 *Heaut. Prol.* 2 *Adel.* 3, 4, 53, *Phor.* 2, 3. 21 | 3, 2, 29
dedi *Eun.* 1, 2, 89 *Heaut.* 2, 3, 108 | 3, 1, 47 | 4, 1, 16 *Adel.* 1, 2, 56 | 2, 1, 24, 50 *Phor.* 5, 8, 50 *Hec.* 4, 4, 62 | 5, 4, 6
dedimus *Phor.* 5, 6, 19
dediſti *Eun.* 4, 3, 10 *Adel.* 1, 2, 34, 52 | 3, 4, 4, 17 | 4, 4, 2
dediſſe *Eun. Prol.* 24 *Phor.* 3, 1, 2
dediſſem *Adel.* 3, 3, 14
dedit *And.* 1, 1, 62, 115 *Eun. Prol.* 9 | 1, 2. 29, 42 | 2, 2, 41 | 4, 3, 10 | 4, 4, 33 | 5, 8, 10, 15 *Heaut. Prol.* 12 | 2, 3, 41 | 4, 1, 42 | 4, 6, 3 *Adel.* 1, 2, 69 | 3, 3, 16 | 4, 2, 96 | 4, 5, 36 | 5, 9, 18, 19 *Phor.* 5, 9, 50
debita *Eun.* 5, 2, 2
debitum *Hec.* 3, 1, 14
dedo *And.* 5, 3, 26 *Heaut.* 4, 3, 3 *Hec.* 5, 2, 7
deducantur *Eun.* 2, 1, 1
deducat *Eun.* 2, 2, 90
deduce *Eun.* 2, 2, 90
deducier *Eun.* 3, 5, 24
deducit *Hec.* 1, 2, 60
deducta *Eun.* 2, 3, 58
deductam *Eun.* 4, 4, 13 *Adel.* 4, 5, 60
deductus *Eun.* 3, 5, 22 | 4, 4, 10, 19, 40 | 5, 5, 21
deducunt *Eun.* 2, 2, 22
deerat *Phor.* 1, 5, 69
defatigarit *Adel.* 4, 1, 3
defendam *Adel.* 3, 4, 47
defendendam *Phor.* 1, 4, 48 | 1, 5, 36
defendere *Adel.* 4, 6, 41
defenſorem *And* 4, 6, 18 *Eun.* 4, 6, 32
defer *Heaut.* 4, 7, 3
deferam *Heaut.* 4, 5, 51
deferent *And.* 3, 2, 27
deferes *Heaut.* 4, 6, 18
defertur *Heau. Prol.* 45
deſerviſſe *Adel.* 1, 2, 72
defeſſa *Eun.* 5, 7, 7
defeſſi *Adel.* 2, 2, 5
defeſſus *Adel.* 4, 6, 1 *Hec.* 3, 4, 29
defatigatus *And.* 4, 1, 45
defatiger *Eun.* 2, 1, 14
defatiget *Phor.* 5, 3 11
defetiſcar *Phor.* 4, 1, 23
deficies *Phor.* 1, 4, 53
defecimus *Phor.* 3, 1, 8
defieri *Hec.* 5, 2, 2
defit *Eun.* 2, 2, 12 *Phor.* 1, 3, 10
defraudans *Phor.* 1, 1, 10
defraudet *Adel.* 2, 2, 39
defugiam *Eun.* 2, 2, 97
defunctum *Adel.* 3, 4, 63
defunctus *Eun. Prol.* 25
defugiam auctoritatem *Eun.* 2, 3, 97
defungier *Phor.* 5, 8, 32
degere *Adel.* 4, 1, 6
degeret *Phor.* 2, 2, 70
dehinc *And. Prol.* 22 | 1, 2, 19 *Eun. Prol.* 14 | 2, 3, 4 | 5, 2, 33 *Adel. Prol.* 22
dehortatus *Phor.* 5, 7, 17
dejerare *Eun.* 2, 3. 37
dejerat *Hec.* 5, 2, 5
dein *And.* 1, 1, 52 | 3, 3, 10 *Phor. Per.* 9 *Hec. Per.* 5
deinde *And.* 2, 6, 10 | 3, 2, 3 *Eun.* 3, 5, 45 *Heaut. Prol.* 3, 19 | 4, 8, 23 *Hec.* 1, 2, 68
delatam *Phor.* 1, 2, 100
delatum *Phor.* 5, 7, 65
delectamento *Heaut.* 5, 1. 79
delectatio *Heaut.* 5, 2, 34
delectet *Eun.* 4, 1, 11
deleo *Eun.* 2, 3, 4
delibera *Adel.* 2, 1, 42
deliberandum *Phor.* 2, 3, 17
deliberet *Hec.* 3, 5, 58
delibutum *Phor.* 5, 6, 16
delictum *Adel.* 4, 5, 48
delinquunt *Hec.* 4, 9, 41
delirans *Adel.* 4, 7, 43
deliras *And.* 4, 5, 13 *Adel.* 5, 8, 13 *Phor.* 5, 3, 18
delirat *Phor.* 5, 4, 8
deluderes *And.* 3, 4, 4
deludier *And.* 1, 2, 32
dem *Heaut.* 1, 1, 38 | 4, 4 19 | 4, 7, 13 | 5, 5, 6 *Phor.* 4, 5, 3
Demea *Adel Per.* 1, 10 | 1 1, 55 | 1, 2, 20, 35, 44, 55 | 3, 3, 19, 31, 68, 74 | 3, 4, 15, 21, 37, 43, 46, 55 | 4, 7, 36 | 5, 1, 8 | 5, 3, 20, 32, 45 | 5, 5, 1 | 5, 7. 19 | 5, 8, 1 | 5, 9, 1 | 4, 9, 21
Demeam *Adel.* 5, 6, 2
demens *And.* 3, 1, 11 *Heaut.* 2, 3, 16
dementia *Adel.* 3, 3, 36
dementiam *Adel.* 4, 7, 40
Demipho *Phor. Per.* 1 | 2, 2, 5, 6, 92 | 4, 3, 51 | 4, 5, 11 | 5, 3, 12 | 5, 7, 13, 33, 76 | 5, 8, 22, 25, 42
Demiphonem *Phor.* 5, 7, 5
demiror *Heaut.* 1, 5, 5 | 2, 3, 121 *Hec.* 4, 1, 14
demiſſis *Eun.* 2, 3, 23
demit *Eun.* 4, 1, 13
demonſtrarier *Phor.* 5, 5, 76
demonſtravit 4, 4, 9
demoveas *Adel.* 2, 1, 16
dempſeris *Adel.* 5, 3, 33
dempſi *Adel.* 4, 7, 18
demulceam *Heaut.* 4, 5, 14
demum *And.* 4, 1, 59 | 5, 3, 11 *Heaut.* 2, 3, 3, 12 | 3. 1, 90 *Adel.* 2, 2, 25 | 2, 3, 2 | 5, 3, 19 | 5, 8, 15 *Hec.* 1, 2, 53
demus *And.* 3, 3, 28 *Heaut.* 3, 1, 6, 8 *Adel.* 5, 8, 27
denarrabo *Phor.* 5, 7, 51
denegando *And.* 4, 1, 6
denegarat *And.* 1, 5, 6
denegare *And.* 4, 1, 4
denegaris *Heaut.* 3, 1, 78
deneget *And.* 1, 1, 131
dent *And. Prol.* 8
dentes *Adel.* 2, 2, 36
dentur *Heaut.* 5, 1, 41
denuo *Eun.* 4, 5, 24 | 5, 2, 60 *Heaut.* 3, 2, 32 | 4, 6, 4 *Phor.* 5, 6, 39 *Hec. Prol.* 38 | 4 4, 19
Deo *Phor.* 1, 2, 24
deorſum *Eun.* 2, 2, 47 *Adel.* 4, 2, 34, 36
Deorum *And.* 5, 5, 2 *Heaut.* 4, 3, 14
Deos *And.* 3, 2, 7, 41 | 4, 1, 39 | 4, 2, 11 | 5, 1, 15 *Heaut.* 5, 1, 6 | 5, 4, 15 *Adel.* 2, 4, 11 | 3, 1, 11 | 3, 4, 45 | 4, 5, 59, 65, 70 *Phor.* 1, 5, 81 | 5, 1, 37 *Hec.* 3, 5, 26 | 5, 2, 6
depaciſci *Phor.* 1, 3, 14
deperiret *Eun. Per.* 8
deperit *Heaut.* 2, 2, 14
depexum *Heaut.* 5, 1, 78
depinxit *Phor.* 1, 5, 38
depravarier *Phor.* 4, 4, 16
deprehendit *Hec. Per.* 8
deportari *Phor.* 5, 7, 85
deputabo *Phor.* 1, 5, 21
deputare *Phor.* 1, 5, 16
deputas *Hec.* 4, 1, 9
deputat *Hec.* 3, 5, 7 | 5, 3, 1
deputem *Heaut.* 1, 1, 83
derepente *Hec.* 4, 1, 39
deridendum *Eun.* 5, 9, 57
deriſum *Eun.* 5, 2, 21
derides *Heaut.* 5, 1, 42 *Adel.* 5, 3, 66
derivem *Phor.* 2, 1, 9

[illegible] Eun. 1, 1, 18 | 5, 8, 45 Heaut. 2, 3, 81 | 3,1,61 | 4, 8, 14, 27 Hec. 3,3, 58
deſeram Adel. 3,4, 52
deſeras And. 1, 5, 35 56
deſerat Heaut. 5,1,54 Adel. 3, 4, 31
deſerere Hec. 4,2, 16
deſeris Adel. 3, 4, 12
deſerta anus Phor. 5, 1, 24
deſertæ Heaut. 2, 4, 11
deſertum Eun. 5,2,6
deſerturum And. 2, 3, 28 | 4, 2, 11
deſertus Adel. 5,4,19
deſeruiſti Heaut. 2, 3, 27
deſerunt Eun. 2, 2, 7
deſideres Eun. 1, 2, 113
deſiderio Heaut. 2, 3, 66 | 4, 5, 5
deſiderium Hec. 1, 2, 13
deſidero Heaut. 3, 1, 16 Hec. 3, 5, 38
deſignavit Adel. 1, 2, 7
deſinam Phor. 2,2, 72
deſinant And. Prol.22
deſinas Eun. 5, 2, 45 Adel.4,1, 23 Phor. 1, 2, 19 Hec. 5, 3, 12
deſinat Eun. Prol. 16
deſine And. 5, 6, 8 Eun.2,3, 54 Heaut. 5, 1, 6 Adel. 1, 2, 43 Phor. 1, 2, 1 | 2, 2, 30
deſinet And. 2, 6, 10 | 5, 1, 18
deſinit Heaut.2, 3, 64
deſino Adel. 1, 2,57 | 5, 3, 67
deſiſtat Phor. 4, 3, 29
deſiſte Hec. 1, 2, 30
deſit Heaut. 3, 3, 26 Phor. 1, 3, 18
deſtitit And. 4, 1 36
deſpicatam Eun. 2, 2, 91
deſpoliare And. 4, 6, 21
deſpondeam Heaut. 4, 5, 30
deſpondebitur And. 5, 6, 16
deſpondeo Heaut. 4, 5, 31
deſponderat And. Per. 4
deſponderis Heaut. 4, 8, 13
deſpondi And. 1, 1, 75 Adel. 4, 7, 17
deſpondiſti Phor. 5, 7, 32
deſpondit Adel. 4, 5, 36 Hec. 1, 2, 49
deſponſam Heaut. 4, 8, 25 | 5, 1, 18
deſubito Heaut. 4, 2, 6
det And. 2, 3 18 | 2, 5,26 | 3, 4,13 Eun. 1, 2, 48 | 5, 9, 48 Heaut. 3,3,44 Phor. 1,2, 96 | 3,2, 37
deteriorem And 1, 2, 22
deteriores Heaut. 3,1, 74
deterream Heaut. 1,1, 27
deterreo Adel. 1,2, 64
deterrendo Hec. Prol. 35
deterrere Phor. Prol.3
deterrimum And. 5,1, 16
deterruiſſem Hec. Prol. 27
detineo Eun. 2, 2, 49
detinuit Phor. 4, 1, 8
detraho Heaut. 4, 1, 38
detrahant Heaut. 1,1, 72
detraxiſſe Hec. 5, 3, 31
detractum Hec. 4, 1, 58
detraxit Eun. 4, 4,39 Hec. Per. 3
detrimenti Hec. 2, 1, 37
detur And. 2, 1, 34, 55 Eun. 2, 3, 71 | 4, 3, 4
devincimini Heaut. 2, 4, 15
devinctum And. 3, 3, 29
devinctus Hec. 1,2,93
devinxit Heaut 1, 2, 33
deveniſſe Heaut. 4, 5, 2
deverberaſſe Phor. 2, 2, 13
devirticulum Eun. 4, 2, 7
devia And. 3, 2, 11
devitem Phor. 1, 4, 3
devito And. 3, 5, 5
Deum And. 1, 5, 2,9 Eun. 3, 5, 39 | 5,4 21 Adel. 4, 1, 19 Heaut. 1, 1, 9 Phor. 2, 1, 31 | 2, 2, 4 Hec. 2, 1, 1
devortar Phor. 1,5,82
devortitur Heaut. Per. 4
Deus Eun. 5, 2, 36 Hec. 5, 4, 3
dextera And. 4,4, 13
dexteram And. 4, 5, 12
dextram And. 1, 5,55 Adel. 4, 2, 44
dextrum Eun. 4, 7, 5
dii And. 1,4,5 | 2, 2, 1 | 4, 1, 18, 41 | 4, 3, 1 | 4, 5, 5, 22 | 5, 4, 43 | 5, 6, 9 Eun, 2, 1, 1 | 2, 2, 1, 97 | 2, 3, 9 | 3, 1, 28,41 | 3,2,21 | 4, 1, 1 | 4, 7, 20 | 5, 2, 43 | 5, 4, 2 | 5, 9, 27 Heaut. 1,1, 109 | 2,3, 13, 67 | 2, 4, 3 | 3, 1, 33, 54, 96, 98 | 4, 3, 8 | 4, 5, 1, 6 | 5,1, 80 | 5, 4, 5 Adel. 3, 3, 27, 86 | 3, 4, 1 | 4, 5, 67 | 4, 7, 20, 31 | 5, 7, 19 | 5, 9, 71 Phor. 1,2, 73 | 1,3,13, | 2,2, 74 | 3, 2, 34 | 3,3, 19 | 4, 3,31 | 4,4, 6 | 5, 1,13,30 | 5, 3,25,34 | 5, 6,43 | 5, 7, 61, 83 | 5, 8, 16 Hec. 1,2,21,27, 31, 59 | 2, 1, 9, 10, 36, | 2,2, 16 | 3, 2, 19 | 3,4,27 | 3, 5, 19 | 4, 2, 3 | 4, 4, 20 | 5, 4, 24
Dianæ Adel. 4, 2, 43
dic And. 1, 1, 18,58 | 2, 1, 23,24 | 2, 3, 9, 20 | 4, 1, 42 | 4, 5, 15, 24,25 | 5, 3,2 | 5,4, 29 Eun. 1, 2, 20 | 4,4, 39, 56 | 4, 6 28 | 5, 2, 11 | 5, 6, 8 Heaut. 2, 3,69,102, 108 | 3, 1,86 | 4, 4, 12 | 4, 5, 18, 22, 120 | 4, 8, 22 | 5, 1, 14 Adel. 4, 2,33, | 4, 3, 30 | 4, 5, 9 | 4, 7, 8 Phor. 2,3,7, 8,12,16 | 4, 3, 38 | 4, 4, 31 | 5, 1,21 | 5, 8, 59 Hec. 1,2,9, 28 | 3, 2,21 | 3,5, 16 | 4, 4, 7 | 5, 3, 5, 11, 21 | 5, 4, 24, 25
dicam And. 1, 5, 17 | 2, 1, 23 | 2, 2,18 | 2, 3, 1, 10, 26 | 3, 3, 22 | 3, 4, 6, 15, 20 | 3, 5, 6, 9 | 4, 2, 25 Eun. 2,3, 77 | 3, 2, 43 | 3, 4, 5 | 5, 1, 6 | 5,4,29,46 Heaut. Prol. 3 | 1, 1, 25 | 2,3, 76,99 | 3, 1, 94 | 3, 3 27, 47 | 4, 3, 22, 23 | 4, 6, 14 | 4,8, 28 | 5, 1,64 | 5,2, 33 | 5, 4, 10 Adel. 2, 3, 4 | 3, 3,21 | 4,1, 12, 15 | 4, 4, 16 | 4, 5, 12 | 4, 7, 1 | 5, 8, 23 | 5, 9, 28 Phor. 1, 2, 74,77 | 2, 1, 15 | 3,2,2, 3 | 3, 3, 33 | 4,3, 55 | 5, 5, 10 | 5, 8, 62 Hec. 1, 2, 38 | 3,4, 20, 22, 36 | 3,5,2 | 5, 1, 5 | 5, 1, 18 | 5, 3, 13
dicant And. 5, 3, 27
dicas And. 1, 7, 34 | 3, 2, 22, 29 | 4, 1, 28 Eun. 2, 3, 62 | 4, 6, 31 | 5, 9, 34 Adel. 2,1, 6 | 3, 2, 51 | 4,3, 8 Phor. 4, 3, 63 Hec. 1, 2, 4, 79
dicat And. 4, 1, 16 | 5, 3, 6, 24 Eun. Prol. 15 | 3,3,23 | 4,4, 37,43 Heaut. 3, 2, 30 Phor. Prol. 12 | 2, 3, 4 | 4, 4, 58 Hec. 4, 1, 43 | 4,2, 15 | 5, 3, 29
dicebam Heaut. 4, 5, 33
dicebant And. 1, 1, 60
dicebas Eun. 2, 3, 78
dicebat Eun. 1,2, 32 | 4, 4, 33
dicenda Eun. 2, 3, 36
dicendo Heaut. 4, 3, 33

dicendum And. 2, 6, 23 Adel. 4, 5, 30
dicens Heaut. 3, 1, 49
dicent Phor. 1, 5, 4 Hec. 3, 1, 52
dicere And. Prol. 16 | 1, 1, 70 | 2,5,23 | 2, 2, 6 | 5, 1, 22 | 5, 2, 17 | 5, 4, 17 | Eun. Prol. 10 | 3,2, 51 | 4, 3, 17 | 4,5, 10 | 5,4, 19 Heaut. 2, 1, 16 | 3, 1,81 | 4, 1, 13,20 | 5, 4, 19 Adel. 1, 2, 60 | 2, 1, 32 | 4, 5, 41, 56 | 5, 3,36 | 5, 4, 24 Phor. 2, 2, 30, 77 Hec. 1, 2, 43 | 4, 4, 90
dicerem And 4,1,36 | Heaut. Prol. 9 Adel. 4, 4, 15 | 4, 5, 42 Phor, 2, 2, 50 | 4, 2, 2
diceres Eun. 4, 2, 95 Phor. 1, 2, 55 | 5, 5, 8
diceret And. 1, 1, 3 Phor. Prol. 15 | 2,2, 34 Hec. 4, 1, 35
dices And. 2,4, 8 | 5, 3, 22 Eun. 3, 5, 19 Heaut. 1, 1, 20 Adel. 2, 2, 43 | 3, 1, 11 Phor. 2, 1, 20 | 3, 7, 8 | 4, 3, 22 Hec. 1, 2, 33
dicet Eun. 3, 1, 70 Heaut. Prol. 33 | 4, 5, 24 Adel. 3, 3, 9 Phor. 1, 5, 5 | 4, 4, 3
dicetur Heaut. 1, 1, 36 | 2, 3, 93
dici And. 2, 5, 15 | 5, 3, 3 Eun. 1, 2, 97 Heaut. 1,1, 54 | 3, 1, 13 | 3,2,9 Phor. 2, 2,55 | 5,2,2 | 5, 6, 15 Hec. 1,2, 15 | 2, 1, 12 | 3, 4, 2
dicimus Heaut. 2, 3, 63
dicis And. 2,2,26 | 4, 5, 15 Eun. 2,1,16 | 2, 2, 44 | 2, 3, 7 | 3, 5, 59,64 Heaut. 5, 1, 15 | 5, 2, 40 Adel. 3, 4, 32 | 4, 3, 18 Phor. 2,2,49 | 4, 4, 17 | 5, 8, 13 | 62 Hec. 1, 2, 65 | 2, 2, 22 | 5, 1, 10
dicit And. 3,1,4 Eun. 2, 3, 47, 50 Heaut. 2, 3, 56, 78 | 3, 3, 27 Adel. 1,1, 5 | 1, 2, 61 Phor. 3, 3, 12 Hec. 5, 3, 31
dicito And. 1, 2, 26 Heaut. 4, 8, 25 Hec. 1, 2, 1
dico And. 1,2, 33 | 4, 5,23 | 5,4,20 Eun. 1, 2, 89 | 2, 2, 86 | 2, 3, 43 | 3, 1, 33 | 3, 3, 12, 26 | 4,7, 35 | 5, 4, 40 Heaut. 3, 2,18, 20,43 | 3, 3, 21 | 4, 1, 38 | 4 5,18 | 5,1,65 Adel. 1, 2, 17 | 3, 3, 39 Phor. 1,2, 12 | 1, 5, 42 | 2, 2,41 | 3, 1, 15 | 5,2, 10 | 5, 3, 19 | 5, 8, 11 Hec. 2, 1, 35 | 3, 5, 63 | 4, 1, 8 | 4, 4, 100
dicta And. 1, 5, 48 Eun. 1, 2, 66, 77 Heaut. 2, 1, 11 | 2, 3, 29 | 5, 1, 4 | 5, 4, 12
dictatam Eun. Per. 1
dictio Phor. 1, 5, 63
dictis And. 4, 1, 20 Eun. 5,4,19 Heaut. 5, 1, 76 Phor. 1,4, 36 | 3, 2, 15 | 5, 1, 16 | 5, 7, 81 Hec. 4, 1, 49
dictitat Heaut. Prol. 22 Phor. Prol. 4
dicto Phor. 1, 5, 70 | 5, 8, 14
dictu And. 4, 6, 14 Heaut. 5,1, 68 Adel. 2, 4, 11
dictum And. 1, 1,2 | 2, 3, 7 | 4,6,1 Eun. Prol. 4,6, 41 | 2, 2, 57 | 3, 1, 38, 40 | 3, 2, 45 | 3, 4, 4 | 5,8,36 Heaut. Prol. 30 | 4,5, 12 | 4, 8, 8 | 5,1,8, 32 Adel. 5, 3, 10 | 5, 8, 32 Phor. 2, 2, 40 | 5, 3, 21 | 5, 7, 58
dictura Eun. 5, 1, 3
dicturan' And. 4, 5, 12
dicturum And. 2, 3, 13
dicturus Eun. 4,4, 29 Heaut.. Prol. 15
dictus Heaut. 5, 4, 2
dictus eſt And. 1, 1, 75
dicundi Phor. Prol. 22
dicundum Phor. 4, 1, 14
dicunt Eun. 2, 2, 20 | 5,4,24 Heaut. 4, 5, 48 Adel. Prol. 15 | 1, 1, 3
dicuntur Heaut. 1, 2, 18
didicerim Heaut. Prol. 10
didici Hec. Prol. 14
dieculam And. 4, 2, 27
dierum Heaut. 5, 1, 36
diei Eun. 4, 7, 31 Heaut. 1, 1, 116 | 1, 2, 37
diem And. 1, 5, 33 | 5,4, 54 Eun. 3. 4, 2 | 5, 7, 19 | 5, 9, 17 Heaut. 3, 1, 13 Adel. 2, 4, 23 | 3, 1, 16 | 3,2, 34 | 3, 3, 30 | 4, 1, 5 | 4, 2, 32 | 5, 3,68 | 5, 7, 2 Phor. 1,5,74 | 5, 2, 16 | 5, 6, 2, Hec. 4, 4, 19 | 5, 3, 2, 17 | 5, 4, 23, 40
dies And. 1, 1, 76 | 1, 2, 18 | 2, 1, 13, 28 | 4,1, 52 | 4,2, 22 Eun. 1, 2, 17, 107,113 | 3,5,12 | 5, 7, 23 Heaut. 4, 5, 4 Phor. 1,1,14 | 1, 3, 7 | 3, 2, 38 | 5, 5, 4 Hec. 1, 2, 102, 110 | 3, 4,7 | 4, 2, 16
differat And. 2, 4, 5
differor And. 3, 4, 40
difficile And 1, 3, 6 Eun. 2, 1, 3 | 5,3, 26
difficilem Heaut. 3, 2, 24 | 5, 1. 60
difficil'eſt Aud. 2, 3, 7 Heaut. 4, 2, 8
difficillimum Eun. 5, 4, 4
difficilis Heaut. 4,6,1
difficultas Hec. 4,4,45,
diffluit Heaut. 5, 1, 73
digito Eun. 4, 6, 2 Heaut. 4, 1,37 Hec. 4, 1, 59 | 5, 3, 32
digitulo Eun. 2, 2, 53
digna And. 1, 4, 3 Eun. 2, 3, 19 | 5, 1, 26
dignæ Hec 2, 3, 2
dignam Heaut. 4, 3, 9 | 4, 4, 19
dignas Phor. 2, 2, 29
dignitas Heaut. 3, 3, 5
dignius Eun. 5,7, 22
digno Adel. 5, 7, 21
dignum And. 4, 1, 41 Eun. 5, 2, 25 Heaut. 1, 1,55,56, 83 | 3, 2, 19 Adel. 2, 2, 29 Phor. 2,2, 6, 55,83, 91 | 5,3, 4 Hec. 2, 1,12,15 | 5, 2, 16
dignus And. 5, 4, 37 Eun. 5,9,54 Heaut. 4, 6, 9 Adel. 4,2, 48 Phor. 3, 2, 34
digreſſos Phor. 4, 5, 10
dijudica Heaut. 5,2,33
dijudicare Heaut. 2, 2, 8
dilapidat Phor. 5,7, 4
dilexi And. 1, 5, 53
diligam Eun. 1, 2,16
diligenter Eun. 2, 1, 1, 2, 3, 45 | 3, 2, 47, 52 Phor. 5, 6, 14 Hec. 2, 2, 15, 21
diligentiam Hec. 2, 2, 21
diligere Phor. 5,6, 14
diligunt And. 5, 6, 9 Adel. 5, 4, 19
dilucide Phor. 2,2, 52
dimidium Adel. 3, 3 16 Phor. 4, 2, 4
diminuam Eun. 4,7,33
diminuetur Adel. 4, 2, 32
dimitto Eun. 4, 7, 44
dinumeret Adel. 5, 7, 17
Dionyſii Heaut. 1, 1, 10 | 4, 4, 11
Diphili Adel. Prol. 6
dirue Adel. 5, 7, 18
drui Adel. 5, 7, 10
Diis And. 4, 5, 31 | 5, 3, 10 Adel. 1,2, 41, 58 | 3, 4, 30 | 5, 1, 8 Phor. 4, 2, 6 | 5, 6, 14 | 5, 7, 1 Hec. 3, 2, 11 | 4, 4, 31
diſce Heaut. 5, 2, 18 Adel. 1, 1, 45

diſcebat *Phor.* 1, 2, 38
diſcedet *Hec.* 5, 2, 15
diſcedi *Phor.* 5, 2, 8
diſcedit *Adel.* 1, 2, 40
diſcedo *And.* 1, 1, 121 *Phor.* 5, 8, 58
diſcere *Eun.* 2, 2, 31 *Hec. Prol.* 56
diſcerem *Hec. Prol.* 8
diſceret *Adel.* 3, 3, 59
diſceſſio *And.* 3, 3, 36
diſcet *Adel.* 4, 7, 33
diſcidio *Hec.* 5, 2, 16
diſcidit *Eun.* 4, 3, 4 *Adel.* 4, 2, 20
diſcidium *Hec.* 3, 5, 26
diſciplina *Heaut.* 2, 3, 59
diſciplinam *Eun.* 2, 2, 32
diſciplinæ *Adel.* 5, 1, 5
diſcipuli *And.* 3, 1, 19
diſco *Phor.* 3, 1, 155
diſcordare *And.* 3, 3, 43
diſcordiam *Hec.* 4, 4, 71
diſcrucior *Adel.* 4, 4, 1
diſcum *Eun.* 3, 5, 60
diſertum *Eun.* 5, 7, 10
disjunxit *Hec.* 1, 2, 86
diſpergam *Adel.* 5, 2, 7
diſpendio *Eun.* 5, 4, 7 *Hec.* 5, 2, 29
diſpergat *Adel.* 3, 2, 19
diſperii *Heaut.* 3, 4, 24 | 5, 2, 17 *Adel.* 3, 3, 1
diſpiciam *And.* 3, 5, 16
diſplicebit *Heaut.* 5, 2, 19
diſpliceo *Heaut.* 5, 4, 20
diſpudet *Eun.* 5, 1, 16
diſputant *And. Prol.* 15
diſrumpor *Adel.* 3, 3, 15
diſſidium *And.* 4, 2, 14
diſſimili *And. Prol.* 11, . 12 | 1, 1, 16
diſſimilis *Adel.* 5, 3, 39
diſſimulare *Hec.* 4, 1, 37
diſſimulas *Hec.* 4, 2, 2,
diſſimulat *Phor.* 2, 2, 82
diſſimulatum *And.* 1, 1, 105
diſſolverem *Phor.* 4, 3, 50
diſſolvi *Heaut.* 3, 1, 102
diſtædet *Phor.* 5, 8, 22
diſtorſit *Eun.* 4, 4, 3
diſtrahar *Phor.* 1, 4, 24
diſtrahi *Phor,* 3, 2, 33
diſtraxit *Hec.* 3, 5, 42
diſtributum *Adel.* 3, 3, 17
diſtulerunt *Heaut. Prol* 16
diſturbandas *And.* 1, 2, 11
dites *Adel.* 3, 4, 57
ditem *Heaut.* 3, 3, 48 *Phor.* 4, 3, 48
ditis *Adel.* 4, 2, 42
diu *Eun.* 2, 3, 4 | 3, 3, 12 | 5, 9, 55 *Heaut.* 3, 4, 22 *Adel.* 4, 4, 12 | 5, 8, 8 *Hec.* 3, 1, 25 | 4, 4, 23
diverſæ *And.* 1, 5, 25
dividuum *Adel.* 2, 2, 33
divinam *Eun.* 3, 3, 2 *Hec.* 1, 2, 109
divinat *Hec.* 4, 4, 74
diviſa *And.* 3, 1, 18
diviti *Phor.* 1, 5, 46
divitiis *Heaut.* 3, 2, 16
divitias *And.* 4, 6, 2 *Heaut.* 1, 2, 19
divitioribus *Phor.* 1, 1, 8
divinæmanſiones *Phor.* 5, 8, 23
diutius *Heaut.* 1, 1, 50 | 3, 1, 15 | 4, 7, 6 *Phor.* 1, 4, 41 | 4, 1, 30 *Hec.* 1, 2, 73 | 4, 1, 60
divum *Adel.* 4, 7, 28
dixeram *Heaut.* 3, 1, 94 *Phor.* 4, 2, 4
dixeras *Phor.* 4, 3, 8
dixere *Adel.* 1, 2, 13
dixeris *Eun.* 5, 6, 25 *Adel.* 3, 4, 12 *Phor.* 4, 3, 32 | 1, 2, 4
dixerit *Heaut.* 4, 1, 8 *Hec.* 3, 5, 25
dixere *Eun.* 5, 9, 37 *Heaut.* 4, 4, 4 *Adel.* 2, 1, 49 *Phor.* 4, 3, 76
dixerunt *Hec.* 3, 1, 41
dixi *And.* 1, 1, 103 | 2, 5, 7 | 3, 4, 20 | 3, 5, 15 | 4, 1, 21 | 4, 5, 49 *Eun.* 3, 1, 31 | 5, 7, 11 | 5, 9, 63 *Heaut.* 1, 1, 35, 42 | 3, 1, 23 | 4, 1, 3 | 4, 5, 43 | 4, 7, 2 | 5, 1, 11 | 5, 5, 4 *Adel.* 1, 2, 3 | 4, 5, 1, 12 *Phor.* 2, 2, 92 | 2, 3, 12 | 3, 3, 4 | 4, 3, 40 | 5, 1, 18 | 5, 7, 12 *Hec.* 3, 3, 42 | 3, 5, 47 | 4, 3, 6, | 4, 4, 65, 100 | 5, 1, 19 | 5, 4, 30
dixiſſe *Heaut.* 5, 5, 69 *Phor.* 2, 3, 13 | 5, 7, 60 *Hec.* 3, 5, 1 | 5, 4, 5
dixiſti *Eun.* 5, 7, 16
dixit *And.* 2, 5, 10 | 3, 2, 33, 44 *Eun.* 4, 5, 9 *Heaut.* 3, 1, 27 *Adel.* 1, 2, 71 *Phor.* 3, 2, 47 | 5, 3, 22 | 5, 4, 8, | 5, 5, 10 *Hec.* 4, 4, 55
dixit *And.* 3, 1, 1 | 3, 2, 37 | 3, 4, 14 | 3, 5, 15 | 5, 2, 11 *Eun.* 1, 2, 85, 87 | 2, 3, 82 | 3, 1, 60 | 3, 2, 44 | 4, 7, 23 *Heaut.* 2, 3, 100 | 4, 7, 2, *Adel.* 3, 3, 69 | 4, 3, 8, 13 | 5, 3, 1, 5, 8, 30 *Phor.* 1, 5, 72 | 2, 2, 43 *Hec.* 3, 1, 42 | 3, 5, 1 | 4, 4, 49 | 5, 4, 25
do *And.* 1, 1, 130 | 1, 5, 60 *Eun.* 4, 7, 22 *Heaut.* 4, 1, 37 | 4, 3, 31 | 4, 5, 31 *Adel.* 1, 1, 26 *Phor.* 3, 2, 7 | 4, 3, 64 *Hec.* 1, 2, 39 | 3, 3, 36
docere *Eun.* 1, 2, 30
docet *Heaut.* 4, 1, 35
docte *Hec.* 2, 1, 6
doctior *Eun.* 4, 7, 21
doctum *And.* 1, 5, 39
docui *Adel.* 5, 9, 6
doleam *Heaut.* 5, 1, 61
doleant *Phor.* 5, 8, 64
doleat *Eun.* 3, 1, 58
doleret *Eun.* 1, 2, 13
dolet *Eun.* 1, 2, 13 | 3, 1, 40 *Adel.* 2, 4, 8 | 3, 4, 5 | 4, 5, 48 *Phor.* 1, 3, 10
doli *And.* 1, 1, 133
dolia *Heaut.* 3, 1, 51
dolis *And.* 3, 2, 13, 23 | 3, 3, 26 | 3, 4, 4
dolo *Eun.* 3, 3, 9 *Adel.* 3, 1, 2 | 3, 3, 21
dolor *Hec.* 3, 2, 21
dolore *And.* 5, 1, 12 *Adel.* 4, 3, 11
dolores *Hec.* 3, 2, 4
doloribus *Adel.* 3, 4, 40
doluit *And.* 1, 2, 9
domi *And.* 3, 2, 34 | 3, 4, 19 | 4, 2, 31 *Eun.* 2, 3, 72 | 3, 2, 46, | 53 | 3, 4, 7 | 3, 5, 20 | 4, 3, 6 | 4, 4, 6 | 4, 6, 9 | 4, 7, 45 | 5, 2, 2, 57 | 5, 3, 8 | 5, 4, 16 *Heaut.* 1, 1, 78, 118, 119 | 1, 2, 12 | 3, 1, 21 | 3, 2, 29 | 4, 8, 31 *Adel.* 2, 3, 7 | 3, 3, 35, 59 | 3, 4, 49 | 4, 2, 17, 28 | 4, 5, 39 | 4, 6, 5 *Phor.* 3, 1, 41 | 5, 7, 5 *Hec.* 1, 2, 87 | 2, 1, 21 | 2, 2, 15 | 4, 4, 56
domina *Heaut.* 4, 1, 15
dominam *Heaut.* 2, 3, 57
Domine *Eun.* 3, 5, 60
Domini *Eun.* 3, 2, 33, 44 | 3, 5, 52 *Adel.* 4, 2, 16
Dominum *Adel.* 1, 2, 9
Dominus *Adel.* 1, 1, 5 *Phor.* 5, 1, 26
domi'ſt *Phor.* 3, 2, 19, 21
dumo *Eun.* 3, 5, 65 | 4, 3, 18 | 4, 6, 14 | 5, 4, 38 *Adel.* 2, 1, 44 | 4, 2, 29 *Phor.* 2, 2, 93 | 4, 1, 20
domum *And.* 1, 5, 20 | 3, 4, 15 | 5, 5, 14 *Eun.* 1, 2, 125 | 2, 2, 89 | 2, 3, 69, 71 | 4, 3, 19 | 4, 7, 10 | 5, 8, 12 *Heaut.* 1, 1, 16 | 2, 3, 99 | 2, 4, 22 | 4, 4, 19 | 4, 5, 60, 65 | 5, 7, 5, 11,

5, 11, 14 Phor. 1, 2, 40 | 1,4, 17 | 1, 5, 68 | 2, 1, 20 | 2, 3, 15 | 3,3,30 | 4,4, 12 | 5,2, 17 | 5, 4, 7 | 5, 6, 19 Hec. 1, 2, 60, 71 | 2, 1, 24 | 2,2, 20 | 2, 3,7 | 3, 1,3 | 3, 2, 25 | 3, 4, 20 | 4, 4, 8 | 5, 3, 25
domus And. 5, 3, 20 Eun. 5, 9, 8, 28 Adel 4, 7, 42
donat Eun. 1,2,83 | 3, 2, 11, 15
dona Eun. Per. 3
donax Eun. 4, 7, 4
donec And. 4, 1, 37 Adel. 4, 6, 6 Phor. 2, 2, 73 | 4, 1, 24 Hec. 1, 2, 15
donem Hec. 5, 4, 9
donis Eun. 4, 3, 8
dono Eun. Per. 8 | 1, 2, 29,55 | 2,1,23 | 2, 3, 53, 60, 53 | 3, 1,3 | 3, 5, 16 | 4, 3, 2 | 4,6, 10 | 5, 5, 9 | 5, 6, 13 Heaut. 5, 5, 6
domum Eun. 2, 3, 61 | 5, 9, 27
Dorax Eun. 4, 7, 2
Dore Eun. 3,2,19 | 3, 5, 46 | 5, 2, 11
Dorias Eun. 3, 3, 32, 4, 4, 52
Dorio Phor. 1,2,102 | 3, 2, 1, 30, 41
dormias Heaut. 2, 3, 101
dormienti Adel. 4, 5, 59
dormiet Eun. 2, 3, 74
dormis Phor. 5, 8, 18
dormiunt Heaut. 4,4, 8
Dorum Eun. 4, 4, 56
dos And. 5, 4, 48 Heaut. 5,1,66 Phor. 5, 7, 33
dotatis Phor. 5, 7, 47
dotat Adol. 1, 2, 87
dote And 1, 1, 74 Adel. 4,7, 41 Phor. 5, 1, 30
dotem Phor. 1, 5, 67 | 2, 2, 63 | 4, 3, 42, 71 | 4,4, 12 Hec. 3, 5, 52
doti Heaut. 5, 1, 69
dotis Heaut. 5, 1, 65 | 5, 5, 4 Phor. 4, 5, 11 | 5, 7, 36
drachmarum Heaut. 3, 3, 40
drachmis And. 2, 6, 20
Dromo And. 5, 2, 19, 29 Heaut. 2, 3, 8, 34 | 4, 4, 21, 26 Adel. 3, 3, 22
Dromonem Heaut. 2, 2, 12 | 5, 1, 19
duarum Heaut. 2, 3, 85
duas Phor. 5, 1, 27 | 5, 8, 52
dubia Phor. 5, 1, 27 | 5, 1, 28
dubiam Hec. Prol. 16
dubio And. 2, 2, 10 | 1, 5, 3 Eun. 5, 9, 14
dubitas Eun. 5, 9, 13 Heaut. 5,5,13 Adel. 4, 4, 57
dubitat And. 2,4,2
dubites Phor. 2, 1, 29
dubium And. 1, 2, 1 | 2, 3,25 | 3, 2,49 | Eun. 1,2,49 | 5, 1, 27 Heaut. 3, 3,46 | 5, 1, 38 Adel. 2,2, 35 | 3,2, 41 | 5,9, 19 Hec. 3, 1, 46
dubium'ſt And. 2, 3, 17 Phor. 5, 2, 9
duc And. 4,6,23 Eun. 2, 2, 5 | 2, 3, 84 Heaut. 3,1,23 Adel. 3,4, 61 Phor. 1, 2, 52 | 4, 5, 6
ducam And. 2, 3, 14 | 4, 2, 29 | 5, 6, 7 Eun. 2, 3, 72, 79 Adel. 5,8, 16 Phor. 5, 7, 12
ducas And. 1, 27 | 2,2, 12 | 2, 3,14 | 2, 5, 7 Heaut. 5,5, 12 Phor. 3, 2, 15
ducat Heaut. 5, 2, 46 Phor. 4, 3, 57,66, 73 | 5, 2, 8 Hec. 1, 2, 4
ducebat Phor. 1, 5,68
ducenda And. 1, 5, 19 Heaut. 5, 5, 20 Adel. 4, 7, 11 Phor. 4, 4, 9
ducendum Phor. 2, 2, 76
ducent Phor. 2, 1, 20
ducere And. 1,1,128 | 2, 2, 35 | 2, 3, 5 | 2, 4, 8 | 3,5,7 | 4, 1, 20 | 5, 3, 27, Adel. 1, 2, 71 | 3, 2, 36 | 5,8, 10,11 Phor. 1, 2, 36, 67, 76 | 4, 3, 46 | 5,7, 23
ducerem Hec. 4, 1,40
duceres And. 4, 1,30 Phor. 5, 7, 39 Hec. 4, 4, 64
duceret Hec. 4, 4, 66
duces Adel 4, 5, 62
ducet And. 4, 5, 42 Phor. 4, 4, 13
duci And. 1, 2, 9 Adel. Prol. 5, 5, 7, 23
ducimus Phor. 5,3,15
ducis And. 2, 1, 21 Eun. 2,2, 51 Heaut. 2, 3, 72 Adel. 1,2, 25
ducit Eun. 2, 1, 23 Adel. Per. 11 Prol. 18 Hec. Per. 1
ducito Eun. 4, 6, 30
duco Heaut. 4, 7, 8 Hec. 3, 2, 8
ductans Adel. 4, 7, 34
ductes Phor. 3, 2, 15
ducturam Adel. 2, 3, 27
ducturum And. 2,3,9 | 2, 4, 2 | 4, 1, 35 Adel. 5, 3, 26 Hec. 1, 1, 5
ducunt Heaut. 2, 3, 5
dudum And. 3, 4, 3, 12 | 5, 2, 5 | 4, 1, 29 | 5, 4, 46 Eun. 3, 1, 57 | 4,4, 16 | 4, 5,5 | 4,6,5 Heaut. 1, 5,119 | 2, 2, 1 | 3, 3, 34 | 3, 4,29 | 4, 5, 12, 38 | 5,1, 9 | 5, 2, 30, 34 Adel. 4, 1, 1 | 4,7, 2 | 5,8, 30 Phor. 2, 1, 19 | 3, 1, 7 | 3, 2, 4 | 5,3, 3 | 5, 5, 10 | 5, 7,21 Hec. 3, 5,1, | 4, 4, 26,100
duum And. 4, 1, 41 Phor. 3, 2, 34 | 5, 7, 16, 83
dulce'ſt Heaut. 2, 1, 5
duit Phor. 4, 5, 1
duo Heaut. 4, 7, 10 | 5, 1, 67 Adel. 1, 1, 22 | 5, 3, 23, 37 Phor. 4, 2, 12
duobus Hec. 3, 3, 33
duos Adel. Per. 1
duplex Heaut. Prol. 6
duplici Phor. 4, 2, 13
duram Adel. 5, 4, 5 Phor. 1, 2, 23
durare Adel. 4, 2, 15
duras Eun. 2, 3, 60
duriter And. 1,1, 20, 47 | 4, 4, 5, 28
duritia Heaut. 3, 1,26
durius Heaut. 5,2, 4,
duro Heaut. 4, 1, 52 Adel. Per. 4 Phor. 3, 2, 12
durum Eun. 4, 7, 36 Heaut. 1,2, 29 Phor. 1, 5, 8
durus Heaut. 3, 1, 30 Adel. 1, 1, 39
duxerat Hec. 1, 2, 67
duxere Hec. 2, 1, 45
duxerit And. 2, 1,16
duxero Eun. 5, 2, 49
duxi Adel. 5, 4, 13 Hec. 3, 1, 14
duxiſſe Phor. 1, 1, 5
duxiſſet Hec. 1, 2, 71
duxiſti Hec. 4, 4, 65
duxit Adel. 1, 1, 21 | 4, 5, 38 Hec. 1, 1, 6 | 4, 1, 7 | 5, 1, 26 Phor. 1, 2, 86 | 1, 5, 1 | 5, 8, 16

E.

EA gratia And. 2, 6, 2 | 3, 4, 8
ea re And. 2, 3, 11
ea via Heaut. 4, 8, 9
eadem And. 3, 3, 46 | 3, 4, 20 | 5, 4 28 Eun. 2,2,10 Heaut. 1, 1, 87 | 2,3, 24, 88, 127 | 3,2,39 | 5, 3, 7 Adel. 1, 2, 48 | 4, 3, 8 | 4, 7, 33 Phor. 2, 2, 57, 59 | 3, 2, 2 | 4, 5, 4 | 5,7, 7, 20 Hec. 1,1,16 | 2, 1, 2 | 3, 1,29 | 4,4, 29 | 4, 5, 21, 37
eamus And. 1,1,144 | 3, 3, 24 Eun. 2,2, 87 | 2, 3, 83 | 3,2, 59 | 3, 5, 64, 65 Heaut. 3, 1, 29 Adel. 2, 4, 14 | 4, 3, 10 Phor. 1, 2, 52, 53 | 3, 3, 29 | 5, 3, 26 | 5,7 88 | 5, 8, 65
eandem Heaut. 3, 1, 33 Adel. 5, 3, 26 Phor. 3, 2, 10 Hec. 1, 1, 14 | 4, 4, 69

eaſdem Eun. Prol. 7, Hec. 5, 2, 25
ea'ſt And. 5, 4, 43 Eun. 4, 4, 41 | 4, 6, 15 Adel. 3, 2, 23 Phor. 5, 1, 11
eat Hec. 3, 5, 52
eatur Heaut. 4, 4, 21
ebibent Heaut. 2, 3, 14
ebria 5, 2, 3
ecaſtor Hec. 4, 3, 51 | 5, 1, 15 | 5, 3, 37 | 5, 4, 20
ecca Eun. 1, 1, 34
eccam Eun. 4, 5, 12 | 4, 7, 18 Hec. 4, 1, 8 | 5, 4, 14
ecce Eun. 2, 3, 5 | 5, 4, 45 Adel. 1, 2, 73 | 4, 7, 4 | 5, 1, 5 | 5, 9, 38 Phor. 1, 5, 34 Hec. 3, 5, 53
eccere Phor. 2, 1, 5
eccum And. 3, 2, 51 | 3, 3, 48 | 3, 4, 26 | 5, 5, 1 Eun. 2, 3, 13 | 3, 1, 5 | 4, 7, 6 | 5, 3, 9 | 5, 7, 5 Heaut. 2, 2, 12 | 4, 1, 9 | 4, 7, 1 bis | 5, 2, 7 Adel. 3, 3, 7 | 4, 2, 14 | 4, 7, 2 | 5, 3, 6 | 5, 6, 2 Phor. 2, 3, 24 | 3, 1, 20 | 4, 2, 10 Hec. 2, 2, 4 | 3, 2, 17 | 3, 4, 35
ecfero v. effero
ecferri v. efferri
ecquem Hec. 5, 3, 6
ecquid And. 5, 2, 30 Eun. 2, 2, 3, 48 Heaut. 3, 3, 34 Phor. 5, 3, 15
ecquis Eun. 3, 3, 24 | 5, 9, 1
edacem Eun. Prol. 38 Phor. 2, 12, 1
edax Paraſitus Heaut. Prol. 38
edent Eun. 5, 7, 21
edepol Eun. 5, 1, 1 | 5, 3, 7 | 5, 2, 28 Heaut. 2, 4, 1 Adel. 3, 1, 2 | 5, 2, 8, 5, 9, 2, 4 Phor. 5, 1, 8 Hec. 1, 2, 8, 13, 85 | 2, 3, 1 | 3, 5, 49 | 4, 1, 5, 53 | 4, 4, 1 | 5, 1, 6 | 5, 2, 20 | 5, 3, 1
edicam Hec. 4, 1, 50
edicit Eun. 3, 5, 30
edico Eun. 4, 7, 26 | 5, 4, 40 | 5, 8, 33
edictum Heaut. 4, 1, 10
edis And. 4, 5, 34
edixin' And. 3, 2, 15
edoce Phor. 3, 3, 7
edocebo Phor. 5, 2, 17
edormiſcam Adel. 5, 2, 11
educare Eun. 1, 2, 37
educat Phor. 5, 7, 50
educati Adel. 3, 4, 49
eductam Heaut. 2, 1, 14
eductos And. 5, 4, 8 Adel. 5, 4, 21
eductum And. 1, 5, 39
eduxi Adel. 1, 1, 23 Hec. 3, 3, 4
eduxit Eun. 1, 2, 76
effeceris Eun. 5, 8, 26
effecero Heaut. 3, 3, 23 Phor. 4, 1, 24
effeci Heaut. 2, 3, 81
effeciſti And. 3, 4, 10
effecit Hec. 1, 2, 48
effectum And. 4, 2, 20 Eun. 2, 1, 6
effer Eun. 4, 6, 14 Heaut. 4, 5, 56
efferant Heaut. 4, 4, 23
effero Heaut. 4, 5, 31
efferri Adel. 4, 4, 17 Hec. 4, 1, 50
effert Adel. 2, 4, 1
effertur And. 1, 1, 90
efficere And. 1, 1, 4
efficerem Heaut. 2, 3, 89
efficias And. 5, 1, 6
efficite And. 2, 1, 34
efficio Eun. 5, 9, 28
effluet Eun. 1, 2, 41
effodientur Eun. 4, 6, 2
effregit Adel. 1, 2, 8, 40
effringere Adel. 1, 2, 23
effugere And. 1, 5, 12 | 2, 1, 32 Adel. 5, 8, 32 bis Hec. 4, 2, 24
effugi Eun. 5, 5, 3
effundite Adel. 5, 9, 34
effutiretis Phor. 5, 1, 19
egens And. 5, 4, 22 Adel. 3, 3, 30 Phor. 2, 2, 10 | 5, 1, 24
egeres Heaut. 5, 2, 11
egerim Eun. 4, 4, 23
egerint Phor. 5, 6, 36 Hec. 1, 2, 117
egeris Phor. 4, 5, 6
egeſtas Adel. 1, 2, 24 | 3, 2, 5 Phor. 5, 1, 6
egeſtate And. 1, 5, 40
egeſtatem Phor. 2, 2, 69
egi Eun. 2, 2, 85 Heaut. 3, 2, 30 Hec. 1, 2, 57 | 4, 4, 64
egiſſe Heaut. 4, 5, 11 | 4, 8, 22
egiſſem Hec. 4, 1, 30
egiſti Heaut. 3, 3, 34 Phor. 4, 4, 1
egit Adel. 3, 3, 14 | 5, 4, 9 Phor. 2, 3, 11
egomet And. 1, 1, 55, 88 | 4, 1, 11 | 5, 1, 19 Eun. 2, 2, 21 | 3, 5, 37 | 4, 2, 1 | 5, 6, 23 Heaut. 1, 1, 120 | 2, 4, 5 | 3, 1, 101 | 4, 5, 51 | 5, 5, 20 Adel. 2, 1, 12, 54 | 2, 2, 1 | 3, 2, 31 | 3, 3, 48 | 4, 3, 13 | 4, 4, 19 bis | 4, 5, 78 Phor. 1, 4, 40 | 4, 1, 15
Egon' And. 3, 4, 5 | 5, 4, 41 Eun. 1, 2, 73 | 4, 6, 19 Heaut. 5, 5, 6 Adel. 2, 1, 31 Phor. 1, 5, 30, 74 | 2, 3, 84 | 5, 8, 10 Hec. 5, 4, 5, 9, 12
Egone And. 3, 2, 29 Eun. 1, 2, 2, 111 | 2, 3, 14 | 4, 7, 8 | 5, 7, 2 Heaut. 3, 3, 47 | 5, 1, 72, 77 | 5, 3, 13 Phor. 1, 2, 7 Hec. 2, 1, 17 | 5, 4, 25
egredi Hec. 3, 2, 17 | 4, 3, 16
egrediar Phor. 4, 1, 20
egrediatur Phor. 5, 5, 12
egredientem Heaut. 1, 2, 7
egredior Heaut. 1, 1, 15
egreditur And. 1, 3, 21 | 5, 2, 2 Eun. 1, 1, 54 | 4, 2, 14 Heaut. 1, 1, 122 | 3, 2, 50 | 4, 6, 23 | 5, 3, 20 Adel. 5, 7, 25 Phor. 5, 6, 38
egregia And. 1, 1, 45 Phor. 1, 2, 50
egregie And. 1, 1, 31 | 1, 5, 38 Heaut. 3, 1, 11
egreſſa And. 3, 2, 11 Phor. 5, 1, 5
egreſſi Phor. 5, 6, 53
egreſſum Heaut. 3, 1, 17
Ehem And. 5, 2, 5 Eun. 1, 2, 6 | 2, 2, 8 | 3, 2, 52 | 4, 5, 3 | 5, 6, 6 Heaut. 4, 5, 4 | 5, 1, 10 | 5, 5, 2 Adel. 1, 2, 11 | 2, 4, 2 | 3, 3, 19 | 5, 7, 3 Hec. 3, 2, 5
Eho And. 1, 2, 61 | 3, 2, 20 | 4, 1, 42 | 4, 5, 9, 15, 27 | 5, 2, 1 | 5, 4, 5, 21, 49 Eun. 2, 2, 55 | 2, 3, 40, 57 | 4, 2, 11 | 4, 4, 24 | 4, 5, 10 | 5, 2, 17 Heaut. 2, 3, 71 | 3, 2, 26 | 3, 3, 22, 35 Adel. 4, 5, 26 | 5, 2, 2 | 5, 7, 7 | 5, 9, 13 Phor. 1, 5, 29 | 2, 2, 37 | 4, 3, 28 | 4, 4, 3 | 5, 1, 21 Hec. 1, 2, 25 | 2, 2, 25 | 4, 4, 49, 92
Ehodum And. 1, 2, 13 | 2, 1, 24 | 3, 5, 10 Eun. 2, 13, 66
Eheu Heaut. 1, 1, 31 | 5, 4, 20 Phor. 1, 4, 10 Hec. 1, 1, 17
ejecerit Heaut. 5, 2, 2 Phor. 4, 3, 22
ejeci Heaut. 1, 1, 82
ejeciſſet Adel. 1, 2, 29
ejectam And. 1, 3, 18 Phor. 4, 5, 13
ejectos Eun. 2, 2, 45
ejectus And. 5, 4, 21
ejiciam Phor. 2, 2, 90
ejiciat And. 2, 3, 8
ejicitur Phor. 4, 3, 68
ejiciunda Eun. 2, 1, 16
eidem Eun. Per. 4 Heaut. 2, 3, 59
ejuſmodi And. 1, 1, 66 Eun. 4, 6, 8 Phor. 5, 4, 2

elapſus

elapſus Hec. 1, 2, 94
elegans Eun. 3, 5, 8 | 5, 4, 13 Heaut. 5, 5, 19
elegantem Eun. 3, 1, 18
elegantiam Eun. 5, 9, 63
elephantis Eun. 3, 1, 23
ellum And. 5, 2, 14 Adel. 2, 3, 7
ellam Adel. 3, 3, 35
elocuta Eun. 3, 5, 51
eloquar Heaut. Prol. 3
eloquentia Phor. 4, 3, 24
eloquere Adel. 3, 2, 27 Phor. 1, 4, 21
eloqui Phor. 4, 3, 36
eludendi Phor. 5, 7, 2
eludet Eun. 1, 1, 10
em, ſeu hem And. 3, 3, 24 Adel. 1, 2, 57 | 2, 1, 15, 18 | 4, 1, 21 | 4, 2, 20 | 5, 3, 4 Phor. 1, 2, 2 | 1, 4, 33, 35, 50 | 4, 4, 7 | 5, 1, 26 | 5, 6, 7, 18 | 5, 8, 37 Hec. 1, 1, 6
emerat Eun. 1, 2, 35
emergam Eun. 3, 5, 7,
emergi Adel. 3, 2, 4,
emerſurum And. 3, 3, 30
emerunt Eun. Prol. 20
emi And. 1, 1, 8
Emin' Eun. 4, 4, 24
Emis Adel. 5, 3, 14
Emiſſa Phor. 5, 5, 2
Emiſſe Adel. 4, 4, 7
Emiſti Eun. 4, 4, 24 Adel. 2, 1, 37
emit Eun. 1, 2, 55 | 5, 5, 12, 14
emitte Adel. 5, 9, 34
emitti Adel. 5, 9, 10
emo Heaut. 3, 3, 50 Adel. 2, 2, 11
emitur Phor. Per. 11
emori Heaut. 5, 2, 18 | 5, 8, 63
emoriar Eun. 5, 2, 49
emoriri Eun. 3. 1, 42
emptæ Adel. 2, 2, 22
emptam Adel. 2, 1, 46 | 4, 2, 21
emptum Phor. 5, 5, 10
emptas Hec. Prol. 57
emunda Adel. 5, 9, 10 Phor. 4, 3, 60 | 4, 4, 1
en Eun. 1, 2, 74 | 1, 5, 4 Phor. 2, 1, 15 | 2, 2, 1 Hec. 1, 1, 6
enarramus Adel. 3, 3, 11
enarrato Adel. 3, 2, 52
enarrem Heaut. 2, 3, 32
enecas And. 4, 1, 36 Phor. 2. 2, 37 | 5, 6, 16
enicet Eun. 3, 5, 6
enimvero And. 1, 1, 64 | 1, 3, 1 | 5, 2, 7 Eun. 2, 3, 35 Heaut. 2, 3, 59 | 5, 5, 1 Phor. 3, 1, 1 | 3, 2, 43 | 5, 8, 44, 92 | 5, 9, 44 Hec. 4, 4, 51
eminum And. Prol. 18
eniti Phor. 3, 1, 11
enitere And. Prol. 15 | 1, 1, 22 | 4, 3, 4 | 5, 4, 54 | 5, 6, 15 Eun. 1, 2, 17 | 3, 1, 25 | 3, 3, 27, 31 | 3, 5, 9, 24, 32 | 4, 2, 1 | 4, 4, 23 | 4, 7, 30, 37 Heaut. 1, 2, 8 | 2, 3, 94, 138 | 3, 1, 99 | 4, 4, 18 | 4, 5, 39, 45 Adel. 1, 1, 24 | 2, 2, 23 | 3, 4, 28 | 4, 4, 11 | 4, 5, 69, 72 Phor. 1, 3, 19 | 1, 4, 11, 24 | 4, 2, 9, 15 | 4, 3, 36 | 5, 6, 54 Hec. 1, 2, 98 | 2, 1, 41 | 2, 2, 20, 31 | 3, 4, 7, 18 | 3, 5, 24, 41 | 4, 1, 24, 33, 46 | 5, 1, 10 | 5, 2, 15, 27, 31 | 5, 3, 11, 35
eodem And. 5, 3, 14 Adel. 4, 5, 61 Phor. 5, 2, 15 Hec. Prol. 2, 26 | 2, 1, 6
ephebis And. 1, 1, 24
ephebo Eun. Per. 2
ephebus Eun. Per. 7 | 5, 1, 8
epidicazomenon Phor. Prol. 26
epiſtolam Phor. 1, 2, 99
epiſtolas Phor. 1, 2, 17
equidem And. 2, 1, 29 | 4, 1, 35 | 5, 2, 17 Eun. 2, 2, 42, 85, 86 | 2 3, 30, 55 | 3, 5, 49 | 4, 6, 1 | 5, 2, 37 | 5, 5, 14 Heaut. 3, 2, 7, 36 | 3, 3, 8 | 4, 1, 3, 19, 34 | 4, 3, 31 | 4, 5, 39 Adel. 4, 2, 16, 18 | 5, 3, 64 | 5, 7, 1 Phor. 3, 3, 6 | 5, 3, 24 Hec. 1, 2, 10 | 2, 1, 22, 35 | 4, 3, 9 | 5, 3, 16 | 5, 4, 39
equos And. 1, 1, 29
era v. hera
eracident And. 4, 4, 22 Heaut. 3, 3, 25
eræ v. heræ
ere v. here
ereptum Eun. 4, 6, 13 Heaut. 4, 2, 6
eri v. heri
erilem v. herilem
erili v. herili
eripere Adel. 2, 2, 30
eriperem Adel. 3, 2, 20
eripi Eun. 4, 7, 26 Adel. 4, 5, 34
eripiam Eun. 4, 2, 3 Phor. 2, 1, 9
eripiat Eun. 4, 6, 1
eripio Heaut. 4, 3, 39
eripis Heaut. 4, 3, 35
eripit Adel. Per. 7 Prol. 8
epipuit Adel. 1, 2, 10 | 2, 1, 44 | 3, 2, 30 Hec. 4, 1, 59
errans Heaut. 2, 3, 16
erras And. 5, 1, 19 Eun. 2, 2, 14 Heaut. 1, 1, 53 | 3, 3, 49 Phor. 5, 3, 23 | Hec. 4, 4, 60
erraſti Phor. 5, 3, 21
errat Heaut. 2, 3, 22 | 4, 8, 3 Adel. 1, 1, 40
erratio Adel. 4, 2, 41
erravi Adel. 4, 2, 40
erres And. 4, 2, 21
erret And. 3, 2, 18, Eun. Prol. 16
errore Hec. 5, 2, 26
erubuit Adel. 4, 5, 9
erum v. herum
erumpat Phor. 2, 1, 11
erumpere Eun. 3, 5, 2
erunt Adel. 5, 9, 11 Phor. 6, 35 Hec. 5, 2, 24
erus v. herus
etenim And. 2, 6, 11 Eun. 5. 9, 44 Heaut. 3, 2, 37
etiamne Phor. 1, 5, 21 | 5, 2, 9
etiamſi Hec. 4, 4, 26
etſi And. 2, 2, 11, 37 | 5, 2, 23 Eun. 5, 4, 46 Heaut. 2, 3, 86 Adel. 5, 8, 21 Phor. 2, 2, 60 Hec. 3, 3, 44 | 4, 2, 2 | 4, 4, 3 | 5, 3, 36
evadat And. 1, 1, 100 Phor. 1, 2, 61
evaderet And. 1, 2, 5,
evadet Adel. 3, 4, 64 Phor. 4, 3, 21
evaneſceret Hec. Prol. 14
evaſit Eun. 3, 3, 11
evenere Adel. 5, 3, 29 Phor. 5, 7, 2
evenerit Heaut. 2, 3, 114 | 3, 2, 40
evenerunt Phor. 4, 4, 24
eveniat And. 1, 1, 138 | 1, 3, 36 Phor. 1, 5, 16 Hec. 2, 3, 6 | 3, 3, 36
eveniret Phor. 1, 5, 21
evenire And. Prol. 4 Eun. 5, 7, 1 Adel. 1, 1, 4 Hec. 1, 1, 2 | 5, 2, 28
eveniret Hec. 5, 3, 41
eveniſſe Heaut. 4, 3, 7 | 4, 5, 17 Hec. 3, 1, 24 | 3, 4, 1 | 3, 5, 26
eveniſſent Heaut. 1, 1, 105
eveniſſet And. 4, 4, 25
evenit And. 2, 6, 5 | 4, 1, 54 | 5, 4, 4 | 5, 6, 3, 4 Heaut. 1, 2, 1 | 4, 1, 51 Adel. 4, 5, 54 | 5, 4, 5 | Phor. 1, 2, 15 Hec. 2, 1, 31 | 4, 4, 31 | 5, 3, 40
eveniunt Phor. 5, 1, 51
eventuram Hec. 5, 4, 32
eventurum Eun. 5, 6, 29 Hec. 1, 2, 118
everſas cervices Heaut. 2, 3, 131
euge And. 2, 2, 6 Adel. 5, 3, 13 Heaut. 4, 2, 10
eundem Eun. 2, 1, 20 | 5, 6, 21 Adel. 2, 3, 30

eunuchi *Eun. Per.* 9.
eunucho *Eun.* 2, 1, 25 | 2, 3, 82 | 4, 4, 54 | 5, 5, 7 | 5, 6, 21
eunuchon *Eun.* 3, 5, 25 | 5, 6, 22
eunuchum *Eun. Per.* 4. *Prol.* 20, 32 | 1, 2, 83 | 2, 3, 62, 71 | 3, 2, 19, 26 | 4, 3, 10 | 5, 1, 6, 5, 6, 13
eunuchus *Eun. Prol.* 45 | 3, 5, 21 | 4, 3, 14 | 5, 1, 5
evocare *Hec.* 5, 1, 7
evocari *Eun.* 2, 2, 52
evocate *And.* 3, 3, 47
evoco *Phor.* 5, 7, 89
evolvere *Phor.* 5, 4, 5
evolves *Eun.* 4, 4, 55
evomam *Adel.* 3, 2, 14 | 3, 4 65 *Hec.* 3, 5, 65
eus *v.* heus
exacta *Adel.* 5, 4, 16
exactas *Hec. Prol.* 12
exanimata *Phor.* 5, 1, 5
exanimatam *Phor.* 3, 3, 31
examinatum *And.* 1, 4, 7 | 2, 2, 5 *Hec.* 3 3, 4
exanimatus *And.* 1, 1, 104 *Hec.* 5, 3, 27
exanimavit *And.* 1, 5, 16
exaugeant *Heaut.* 2, 2, 2
excarnufices *Heaut.* 4, 6, 9
excedere *Hec.* 4, 3, 14
excelſum *And.* 2, 2, 19
excerpis *Phor.* 4, 5, 17
exceſſis *And.* 4, 5, 21
exceſſit *And.* 1, 1, 24 *Hec.* 3, 2, 12
excidit uxore *And.* 2, 5, 12
excites *Heaut.* 5, 3, 10
exclamant *Hec.* 3, 3, 8
exclamat *Eun. Prol.* 23 | 4, 1, 11 *Adel.* 4, 4, 11
exclamavi *Phor.* 5, 6, 30
excludar *And.* 2, 3, 12
excludere *Hec.* 3, 2, 4
excludetur *Adel.* 1, 2, 39
excludor *Eun.* 1, 2, 29
excluſi *Eun.* 3, 2, 28
excluſione *Eun.* 1, 2, 8
excluſit *Eun.* 1, 1, 4
excluſiſti *Eun.* 1, 2, 18
excoctam *Adel.* 5, 3, 63
excruciarier *Heaut.* 3, 1, 4
excruciat *Phor.* 1, 4, 10
excruciem *Eun.* 5, 3, 11
excrucio *And.* 5, 3, 15
exculpe *Phor.* 5, 7, 96
exculpere *Eun.* 4, 4, 44
excurſo *Adel.* 5, 4, 6
excuſſit *Heaut.* 1, 1, 115
excutiam *Phor.* 4, 1, 20
exeam *Eun.* 2, 2, 8
exeant *And.* 5, 6, 16
exeat *And.* 5, 6, 13 *Adel.* 4, 4, 17
exedendum *Phor.* 2, 1, 4
exedent *Heaut.* 3, 1, 53
exegerit *Heaut.* 2, 3, 39
exemerim *And.* 1, 2, 29
exempla *And.* 4, 6, 17 *Adel.* 5, 1, 9 *Eun.* 5, 5, 4, 6 | 5, 7, 21
exempli *Heaut.* 5, 1, 47
exemplis *Phor.* 4, 4, 7
exemplo *Heaut. Prol.* 20
exemplum *And.* 1, 1, 65 | 4, 1, 27 *Eun.* 5, 8, 3 *Heaut. Prol.* 20, 51 *Adel.* 1, 2, 40 | 3, 3, 62 | 5, 1, 5 *Hec.* 1, 2, 88
exeo *And.* 4, 2, 31 *Eun.* 3, 2, 40 *Heaut.* 5, 5, 2
exercebo *Adel.* 4, 2, 48
exerceo *Heaut.* 1, 1, 94
exercendis *Heaut.* 1, 1, 22
exercerent *Heaut.* 1, 1, 91
exercitatum *Hec.* 3, 3, 47
exercitum *Eun.* 3, 1, 12 | 4, 2, 44
exeuntem *Hec.* 4, 1, 36 | 5, 3, 9
exi *And.* 5, 2, 30 *Eun.* 4, 4, 1 *Phor.* 5, 7, 43
exiens *Heaut.* 2, 2, 6
exigat *Hec.* 2, 1, 19 | 3, 5, 40
exigendæ *And. Prol.* 27
exibo *Eun.* 5, 3, 13
exiguè *Heaut.* 1, 2, 32
exigunt *Hec.* 2, 1, 45
exilia *Phor.* 1, 5, 13
exilui *Heaut.* 4, 1, 44
eximium *Hec.* 1, 1, 9
eximius *Heaut.* 4, 7, 5
exire *And.* 3, 3, 48 *Eun.* 3, 2, 17 *Phor.* 5, 3, 12 *Hec.* 4, 1, 6
exirem *Hec. Prol.* 36 | 3, 3, 18
exis *Prol.* 5, 1, 21
exiſtimans *Hec.* 1, 2, 88
exiſtimant *Adel. Prol.* 17
exiſtimarem *Heaut Prol*
exiſtimas *Adel.* 5, 6, 9
exiſtimaſſem *Phor.* 2, 2, 22
exiſtimatio *Heaut. Prol* 25
exiſtimavit *Eun. Prol* 5
exiſtimes *Eun.* 4, 6, 20
exiſtimet *Eun. Prol.* 5
exiſtimetis *Adel. Prol.* 13
eviſtimo *Hec.* 4, 2, 28
exiſtumandi. *Heaut.* 2, 3, 41
exiſtumans *Phor.* 1, 1, 11
exiſtumes *Adel.* 2, 4, 6
exiſtumet *Heaut. Prol.* 30
exit *And.* 4, 3, 6 *Eun.* 3, 2, 46 | 3, 4, 7 *Heaut.* 3, 1, 9 | 4, 3 44 | 5, 2, 47 *Adel.* 2 3, 11 | *Phor.* 3, 1, 20 | 4, 4, 31
exitio *Phor.* 1, 4, 23
exitium *And.* 4, 1, 43
exitum *Adel.* 5, 1, 12
exolvam *Hec.* 4, 2, 23
exoneraſtis *Phor.* 5, 6, 3
exoptat *And. Prol.* 20
exoptata *Heaut.* 3, 4, 28
exopto *Hec.* 3, 5, 44 | 4, 2, 3
exora *Heaut.* 2, 3, 117
exorandus eſt *And.* 1, 1, 140
exorare *Heaut.* 4, 3, 27 *Phor.* 3, 2, 4, 27
exorarier *Phor.* 3, 3, 2
exoraſſem *Adel.* 4, 4, 21
exorat *Eun. Per.* 12
exordiar *Hec.* 3, 3, 2
exorator *Hec. Prol.* 10
exorem *And.* 5, 3, 30 *Eun.* 1, 2, 105 *Adel.* 5, 8, 13, 20
exoret *Heaut.* 5, 5, 6 *Phor.* 3, 2, 30
exornatum *Heaut.* 5, 1, 78
exornatus *Eun.* 4, 4, 16
exoro *And.* 3, 4, 13
exorta *Hec.* 4, 4, 10
exoſſabitur *Adel.* 3, 3, 24
exſpectabo *Eun.* 4, 6, 5
exſpectandus *Phor.* 2, 3, 70
exſpectans *Eun.* 3, 5, 46
exſpectare *And.* 5, 6, 13
exſpectat *Hec.* 5, 4, 15
exſpectatio *Hec. Prol.* 34
exſpectatis *Phor.* 1, 2, 98
exſpectatum *Adel.* 1, 2, 29
expectet *Hec.* 4. 2, 20
exſpectetis *Adel. Prol.* 22
exſpecto *And.* 1, 1, 7 *Adel.* 3, 2, 24 *Phor.* 4, 3, 1 *Hec.* 5, 3, 3
expedi *Eun.* 4, 4, 27 | 5, 5, 20 *Phor.* 1, 4, 20 *Hec.* 5, 1, 29
expediam *And*, 3, 5, 11 *Adel.* 4, 4, 5 *Phor.* 1, 5, 8
expediar *Hec.* 3, 1, 8
expediat *Hec. Prol.* 57 *Phor.* 5, 2, 1
expedies *And.* 3, 5, 11 *Hec.* 3, 1, 11
expedit *Heaut.* 2, 4, 8
expedivi *Phor.* 2, 2, 52 *Hec.* 3, 1, 17
expedivit *Phor.* 5, 4, 4
expellerent *Heaut.* 5, 2, 36
experiamur *Adel*, 5, 4, 23 *Hec.* 5, 2, 12

experiar *Adel.* 3, 2, 51 | 3, 4, 51
experibere *Heaut.* 4, 6, 20
expergiſcere *Adel.* 4, 4, 21
experirier *Phor.* 4, 1, 23
experiere *Adel.* 5, 5, 7
experimini *Heaut. Prol.* 46
experimur *Phor.* 3, 3, 5
experire *Phor.* 3, 2, 10
experire *And.* 2, 1, 11 *Eun.* 4, 7, 19 *Adel.* 2, 1, 18
expers *Heaut.* 4, 1, 39
experiundo *Heaut.* 2, 3, 90 *Adel.* 5, 4, 4
expertus ſum *Hec.* 3, 5, 39
expetam *Phor.* 2, 2, 84
expetenda *Phor.* 1, 3, 12 | 1, 4, 25
expetanda'ſt *Phor.* 5, 8, 35
expetens *And.* 2, 1, 19
expetit *And.* 3, 2, 39
expetet *Eun.* 1, 1, 7 *Heaut.* 2, 4, 3
expetivi *And.* 4, 2, 13
expeto *Heaut.* 5, 1, 17
expiſcare *Phor.* 2, 2, 35
explana *Phor.* 2, 2, 33
exple *Hec.* 5, 1, 19 | 5, 2, 21
expleam *And.* 2, 2, 7
expleant *Heaut.* 1, 1, 77
expleat *Hec.* 1, 1, 12
expleret *And.* 1, 2, 17
explete *Hec.* 5, 2, 19
explorata *Eun.* 3, 5, 55
exploratum *Phor.* 4, 3, 23
expolitam *Heaut.* 2, 3, 48
exponendam *Heaut.* 4, 1, 37
exponeret *Heaut.* 4, 1, 38
exponetur *Hec.* 3, 3, 40
exporge *Adel.* 5, 3, 53
expoſita *Heaut.* 4, 1, 2
expoſtulem *And.* 4, 1, 15
expoſtules *Adel.* 4, 3, 4
expreſſerit *Eun.* 1, 1, 23
expreſſum *Adel. Prol.* 11
exprobratio *And.* 1, 1, 17
expromere *Heaut.* 3, 3, 14
exprompta *And.* 4, 3, 8
expueret *Eun.* 3, 1, 16
expugnabo *Eun.* 4, 7, 3
expurgatu *Hec.* 2, 3, 4
expurgem *And.* 5, 3, 29
expurget *Hec.* 5, 1, 16
exquire *Hec.* 5, 2, 7, 17
exquirere *And.* 1, 2, 15
ex ſententia *Heaut.* 4, 5, 17
exſequar *And.* 1, 5, 24
exſequi *Heaut.* 4, 1, 22 *Hec.* 3, 1, 26
exſequias *Phor.* 5, 8, 37
exſolvas *Heaut.* 4, 3, 43
exſolves *Hec.* 5, 2, 26
exſolvi *Hec.* 5, 3, 22
exſpectabam *And.* 2, 6, 4 *Hec.* 3, 4, 8
exſpectabo *Eun.* 1, 2, 126
exſpectant *Adel.* 5, 4, 20
exſpectantem *Adel.* 4, 5, 40
exſpectare *Hec.* 3, 5, 1
exſpectat *Eun.* 3, 1, 57 | 5, 3, 8 *Heaut.* 3, 2, 32 | 3, 4, 29 *Adel.* 2, 3, 7
exſpectem *Phor.* 5, 8, 36
exſpectes *Eun.* 1, 2, 114
exſpectet *Hec.* 3, 4, 24
exſpectetis *And.* 5, 6, 16
exſpecto *Phor.* 1, 3, 9 | 1, 4, 10 *Hec.* 2, 3, 7 | 3, 4, 16
extemplo *And.* 3, 2, 37 *Hec.* 3, 3, 13
extillaveris *Phor.* 5, 7, 82
extimeſcam *Phor.* 1, 3, 2
extimui *Hec.* 5, 3, 26
extinguere *Hec.* 5, 1, 23
extinguerem *Adel.* 3, 2, 16
extinguerent *Phor.* 1, 2, 58
extorque *Adel.* 3, 4, 37
extortor *Phor.* 2, 3, 27
extra *Heaut.* 2, 2, 57 *Phor.* 1, 2, 3 | 5, 6, 36 *Hec.* 2, 3, 3 | 4, 1, 48
extraham *Phor.* 1, 4, 3
extraneo *Phor.* 4, 1, 13
extraxeris *Hec.* 5, 4, 36
extrema *Eun.* 4, 2, 32
extrudar *Heaut.* 4, 6, 5
extrudi *Phor.* 4, 4, 11 | 4, 8, 120
extrudis *Heaut.* 3, 3, 28
extrudit *Hec.* 1, 2, 98
extruſit *Eun.* 4, 5, 11
extuliſſe *Hec.* 4, 1, 48
extulit *Adel. Prol.* 11
exulo *Eun.* 3, 5, 62
exuperat *Heaut.* 5, 1, 5

F.

FAba *Eun.* 2, 3, 89
fabrica *Adel.* 4, 2, 45
fabricam *Heaut.* 3, 2, 34
fabula *And.* 4, 5, 8 *Eun.* 4, 4, 22 *Adel. Prol.* 4 | 4, 12, 2, 1
fabulæ *And.* 1, 3, 19 | 3, 21 *Heaut.* 2, 3, 95 *Adel. Prol.* 22 *Phor.* 3, 2, 7 | 5, 8, 33 *Hec. Prol.* 1 | 4, 3, 14
fabulam *And.* 5, 4, 23 *Eun. Prol.* 23 | 2, 3, 25 *Heaut.* 2, 1, 10 *Adel. Prol.* 7 *Phor.* 5, 6, 37
fabularier *Hec.* 3, 1, 3
fabulas *And. Prol.* 3, 16 *Eun. Prol.* 33 *Phor. Prol.* 4
faboler *Phor.* 4, 3, 49
fac *And.* 2, 4, 5 | 3, 2, 3 *Eun.* 1, 2, 19, 116 | 2, 1, 1 | 2, 2, 50 | 2, 3, 27, 68 | 3, 1, 23, 24, 48 | 3, 3, 28 | 4, 3, 45 | 4, 6, 3 *Heaut.* 1, 1, 32 | 3, 2, 39 | 5, 1, 52 *bis. Adel.* 3, 3, 27 | 3, 5, 12 | 4, 5, 72 | 4, 7, 3, 8 | 5, 3, 27, 56 | 5, 7, 11 | 5, 8, 12, 17, 19, *Phor.* 4, 3, 66 | 5, 3, 1 *Hec.* 5, 1, 37
face *And.* 4, 2, 29 | 5, 1, 2, 14 *Eun.* 1, 2, 10 *Heaut.* 1, 1, 28 *Adel.* 2, 2, 33 | 5, 7, 8 *Phor.* 2, 2, 50 | 4, 5, 69
face miſſum *And.* 4, 1, 57
facere *And.* 1, 1, 23 | 1, 5, 28 | 3, 2, 4 | 3, 5, 7 *Eun. Prol.* 19, 28, 37 | 1, 1, 17 | 1, 2, 108 | 2, 2, 57, 95 | 4, 1, 10 | 4, 3, 2, 14 | 5, 6, 28 | 5, 9, 40, 41 *Heaut. Prol.* 21 | 1, 1, 8, 12, 51, 56, 90 | 1, 2, 35 | 3, 1, 58, 67, 85 | 3, 2, 36 | 3, 3, 2, 16, 46 | 4, 1, 11, 20 | 5, 1, 80 | 5, 4, 26 *Adel.* 1, 1, 50 | 1, 2, 24, 28, 30, 32 | 2, 3, 2 | 2, 4, 6 | 3, 3, 42, 54, 69 | 3, 4, 61 | 4, 1, 2 | 5, 3, 38 | 5, 4, 24 | 5, 7, 2, 18 | 5, 8, 3, 25 *Phor.* 1, 2, 29, 64, 66 | 1, 4, 45 | 1, 5, 66 | 2, 2, 80 | 3, 1, 17 | 4, 3, 54 | 5, 9, 63 *Hec.* 2, 2, 14, 24 | 3, 2, 8 | 3, 4, 13 | 4, 1, 47 | 4, 3, 9 | 5, 1, 13 | 5, 2, 9
facere injuriam *And.* 3, 2, 8
facere ſumptum *And.* 2, 6, 19
facerem *And.* 1, 5, 24, 25 | 3, 4, 5 *Eun.* 3, 5, 42 | 5, 1, 15 | 5, 6, 31 |

5, 31 | 5, 9, 15 *Adel.* 2, 2, 6 | 5, 4, 15 *Phor.* 5, 1, 6 | 5, 7, 9
faceremus *Adel.* 1, 2, 27
facerent *Eun.* 4, 7, 17
faceres *And.* 3, 2, 16 | 3, 4, 3 *Eun.* 5, 2, 27 *Phor.* 1, 4, 30 *Hec.* 2, 2, 7 | 3, 4, 13
faceret *And.* 3, 3, 46 *Eun.* 5, 6, 24 *Heaut.* 3, 2, 21 | 4, 1, 27 *Phor.* 1, 2, 31 *Hec.* 5, 1, 30
faceſſat *Phor.* 4, 3, 30
faceta *Heaut.* 3, 1, 11
facetè *Eun.* 3, 1, 37 *Adel.* 5, 3, 19
faciam *And.* 1, 1, 19 | 1, 3, 7 | 2, 3, 10 | 3, 4, 18 | 3, 6, 8 | 4, 1, 58 | 4, 2, 18 *Eun.* 1, 1, 1 | 1, 2, 94 | 2, 1, 1, 14 | 3, 2, 51 | 4, 6, 32 | 4, 7, 31 | 5, 2, 10, 62 | 5, 8, 2 *Heaut.* 3, 1, 7 | 1, 1, 27, 28, 84 | 2, 2, 7 | 2, 3, 21 | 3, 3, 60 | 4, 3, 15 | 4, 5, 49 | 4, 8, 5, 30, 32 | 5, 1, 51, 71 | 5, 2, 40, 43 | 5, 3, 9 | 5, 5, 7, 10, 11, 15 *Adel.* 2, 1, 9 | 2, 2, 45 | 3, 2, 45 | 3, 4, 13, 59 | 4, 4, 2, 16 | 4, 5, 77 | 4, 7, 14 | 5, 3, 3, 62 *Phor.* 1, 4, 21, 46 | 3, 2, 46 | 3, 3, 1 | 5, 2, 2 | 5, 3, 2, 12 | 5, 8, 57, 62 *Hec.* 2, 2, 2 | 3, 2, 5 | 3, 3, 44 | 3, 4, 25, 33 | 4, 3, 6 | 4, 4, 97 | 5, 1, 12
facias *And.* 1, 1, 116 | 1, 2, 34 | 5, 3, 7, 11, 36 *Eun.* 2, 2, 95 | 4, 7, 27, 32 | 5, 1, 21 | 5, 2, 25 *Heaut.* 3, 3, 76 | 4, 3, 43 | 4, 6, 2 | 5, 1, 70 | 5, 3, 10 | 5, 5, 5 *Adel.* 3, 3, 77 | 4, 7, 15 *Phor.* 5, 7, 52 *Hec.* 3, 3, 31 | 5, 1, 27, 38, 41
faciamus *Eun.* 5, 2, 25
faciant *Phor.* 2, 2, 47
faciat *Eun.* 4, 1, 2 *Heaut.* 1, 2, 13 | 3, 1, 52 *Adel.* 3, 5, 5 | 5, 8, 10 | 5, 9, 40 *Phor.* 1, 2, 63 | 5, 2, 2 *Hec.* 4, 4, 44.
facie *Eun.* 2, 1, 24 | 3, 2, 20 | 4, 4, 15 *Phor.* 1, 2, 50 *Hec.* 3, 4, 27
faciebat *Eun.* 4, 1, 6 *Heaut.* 1, 1, 75
faciem *And.* 5, 5, 15 *Eun.* 2, 3, 4 | 3, 5, 17 *Hec.* 3, 4, 25
faciemus *Eun.* 5, 1, 21
faciendum *Eun.* 4, 4, 52
facient *Heaut.* 1, 1, 109 *Adel.* 3, 4, 81
facies *And.* 4, 2, 22 *Eun.* 2, 1, 15 *Heaut.* 1, 1, 55 *Adel.* 2, 2, 12 | 4, 2, 28 | 5, 9, 23 *Phor.* 3, 3, 33 | 5, 7, 45 *Hec.* 4, 2, 14
faciet *And. Prol.* 26 | 1, 1, 85 | 1, 2, 8 | 4, 4, 36 *Eun.* 4, 6, 30 | 5, 2, 10 *Heaut.* 3, 2, 92 | 4, 4, 8 | 5, 5, 13, 14 *Adel.* 2, 1, 49 | 5, 9 26 *Phor.* 5, 8, 54 *Hec.* 5, 2, 14, 17
facile *Hec. Prol.* 37 *And.* 1, 1, 35, 108 | 2, 1, 21, 93 | 3, 3, 30 | 4, 3, 5 | 4, 6, 16 *Eun.* 2, 1, 4 | 2, 2, 30 | 2, 3, 82 | 3, 1, 57 | 4, 3, 5 | 5, 9, 50 *Heaut.* 1, 1, 91 | 2, 3, 66, 121 | 3, 2, 36 | 5, 5, 16 *Adel.* 5, 3, 36 *Hec.* 3, 1, 15 | 2, 3, 4 | 4, 4, 83 | 5, 1, 9
facilem *Heaut.* 4, 3, 26 *Adel.* 5, 9, 29 *Phor.* 1, 4, 49 *Hec.* 5, 1, 35
facili *Heaut.* 2, 1, 5
facilia *Heaut.* 5, 5, 15
facilitas *Heaut.* 4, 1, 35 *Adel.* 3, 3, 37 *Hec.* 2, 2, 6
facilitate *Adel.* 5, 4, 7
facilitatem *Eun.* 5, 9, 18
facilius *And.* 1, 2, 32 | 2, 6, 6 *Eun.* 1, 2, 70 *Heaut.* 4, 5, 55 | 5, 1, 41 *Phor.* 1, 5, 70 *Hec.* 5, 4, 29
facillime *Adel.* 3, 4, 56 *And.* 1, 1, 38 *Heaut.* 5, 5, 15
facimus *Adel.* 3, 3, 77 *Phor.* 5, 2, 1 | 5, 7, 58
facinora *Heaut.* 2, 1, 8
facinore *Phor.* 1, 5, 71
facinoris *Phor.* 1, 3, 4
facinus *And.* 1, 1, 118 | 4, 5, 28 | 5, 2, 13 *Eun.* 1, 1, 25 | 4, 3, 21 | 4, 5, 22 *Heaut.* 3, 3, 39 | 5, 3, 3 *Adel.* 2, 1, 19 | 3, 4, 113 | 4, 5, 35 *Phor.* 1, 5, 3 | 3, 2, 26 | 4, 3, 8 *Hec.* 3, 3, 16
facinus audax *And.* 2, 3, 37 *Eun.* 4, 3, 2
facinus indignum & malum *Phor.* 5, 8, 19
facinus magnum *Heau.* 2 3, 73
facinus memorabile *Heaut.* 2, 3, 73
facinus pulcherrimum *Phor.* 5, 6, 30
facio *And.* 1, 1, 24 | 3, 2, 32 | 4, 1, 55 | 5, 8, 80 | 5, 9, 40 *Heaut.* 1, 1, 88 | 3, 4, 13 | 4, 5, 40 *Adel.* 1, 1, 25 | 4, 1, 19 | 4, 3, 2 | 5, 8, 29
facis *And.* 2, 1, 24 | 2, 3, 19 | 2, 5, 10 | 4, 3, 12 *Eun.* 1, 2, 106 *Heaut.* 1, 1, 39 | 3, 3, 4 | 5, 5, 10 *Adel.* 2, 1, 13 | 4, 3, 10, 13 | 5, 8, 22 | 5, 9, 3 *Hec.* 2, 1, 24 | 4, 4, 70
facit *And.* 4, 5, 16 *Eun.* 1, 2, 23 | 3, 2, 30 | 5, 6, 18 *Heaut. Prol.* 30, 34 | 1, 1, 6, 39 | 5, 5, 10 *Adel.* 1, 1, 44, 47 | 2, 3, 2 | 4, 2, 45 | 5, 3, 39 *Phor. Prol.* 23 | 3, 3, 11 | 4, 1, 12 | 5, 7, 2 *Hec.* 4, 1, 31
facite *Eun.* 3, 2, 53
faciendo *Heaut.* 1, 1, 21, 91
faciundos *Adel.* 4, 2, 46
faciundum *Eun.* 1, 2, 17, 106 *Adel.* 5, 3, 54 | 5, 8, 18 *Phor.* 1, 4, 30 | 1, 5, 20 | 5, 3, 2 *Hec.* 4, 3, 3
facta *And. Per.* 3 | 1, 5, 14 | 3, 1, 5 *Eun.* 1, 2, 91 | 5, 9, 31, 60 *Heaut. Prol.* 8 | 3, 2, 25 *Adel.* 1, 2, 6 | 3, 4, 29 *Phor.* 1, 5, 38 | 2, 2, 60 | 4, 3, 7 | 5, 1, 4 | 5, 7, 39 | 5, 8, 31 *Hec.* 1, 2, 84 | 3, 1, 9 | 5, 3, 33
factæ *And. Prol.* 12
factam *Eun.* 4, 6, 6 *Adel.* 2, 1, 9 *Phor.* 2, 2, 2 *Hec.* 3, 3, 41 | 5, 1, 16
factas *Hec.* 3, 1, 50
facti *And.* 5, 3, 6 *Heaut. Per.* 3 | 3, 3, 15
factis *Eun.* 1, 2, 73 | 5, 4, 19 *Phor.* 1, 2, 83 *Hec.* 2, 1, 12 | 4, 1, 11
factitarunt *Eun. Prol.* 43
factitavit *Eun.* 4, 7, 13
facto *And.* 3, 2, 10 | 4, 2, 32 *Heaut.* 1, 1, 28 *Adel.* 3, 3, 75 | 4, 3, 10 | 5, 9, 39 *Phor.* 3, 1, 9 | 4, 5, 4 | 5, 1, 35 *Hec.* 3, 1, 47 | 5, 4, 38
factum *And. Prol.* 15 | 1, 1, 13, 78, 120 | 1, 5, 1 | 2, 3, 7 | 3, 2, 22, 29 | 3, 4, 14 | 5, 4, 35 | 5, 6, 5 *Eun.* 2, 3, 19, 34 | 4, 4, 41 *bis* | 5, 5, 8, 12, 24, 28 | 5, 6, 10 *bis* | 5, 9, 7 *Heaut. Prol.* 18, 19 | 1, 1, 105 | 2, 3, 8 | 3, 2, 18 | 3, 3, 7 | 4, 1, 15, 34 | 4, 5, 72 | 4, 6, 11 | 4, 8, 2 | 5, 1, 31 *bis* *Adel. Prol.* 5, 13 | 1, 2, 12, 16 | 2, 1, 1 | 3,

1 | 3, 1, 8 | 3, 4, 2, 25, 37 | 4, 2, 22 | 4, 3, 5 | 4, 5, 28 | 4, 7, 19 | 5, 3, 12 | 5, 9, 1, 4 *Phor.* 1, 2, 85 | 1, 5, 32 | 2, 1, 12 | 2, 3, 15 | 3, 2, 39 | 4, 1, 12 | 5, 1, 24, 29 | 5, 3, 4 | 5, 6, 44 | 5, 8, 12, 17, 20, 44 *Hec.* 2, 1, 25 | 3, 2, 2 | 3, 5, 22 | 4, 1, 31 | 4, 4, 2, 24, 25 | 5, 3, 40 | 5, 4, 6, 7, 17
factura *Hec.* 5, 1, 13
facturas *And.* 5, 1, 21
facturum *And.* 5, 6, 2 *Heaut.* 2, 3, 118 | 3, 3, 10, 30 | 4, 8, 23 *Adel.* 4, 2, 32
facturus *Adel.* 3, 5, 4 *Phor.* 3, 3, 18 | 5, 5, 5
factus *Adel.* 1, 2, 36 *Eun. Prol.* 33 *Hec.* 3, 1, 29
facultatem *And.* 1, 4, 5
facundia *Heaut. Prol.* 13
fallacia *And.* 3, 1, 13 | 4, 5, 39 *Heaut.* 3, 2, 2 | 3, 3, 36 | 4, 8, 8
fallaciæ *And.* 1, 2, 26 *Heaut.* 4, 5, 23
fallaciam *And.* 1, 3, 7, 15 *Phor.* 5, 8, 49
fallaciam portare *And.* 2, 6, 1
fallacias *Heaut.* 3, 2, 22 | 5, 4, 18
fallaciis *Phor.* 4, 3, 67
fallam *Eun.* 2, 2, 92 *Heaut.* 4, 3, 33 *Phor.* 4, 3, 12
falſum *And.* 3, 2, 33 *Eun.* 1, 2, 41 *Heaut.* 3, 1, 12 *Phor.* 2, 2, 53
falſus es *And.* 4, 1, 23
fallere *And.* 3, 2, 13 | 5, 2, 26 *Heaut.* 3, 1, 85 | 4, 2, 4 *Adel.* 1, 1, 30 *Phor.* 1, 2, 12
falli *And.* 5, 3, 31 *Eun. Prol.* 39 *Heaut.* 3, 1, 61
fallimur *Eun.* 2, 2, 92
fallis *And.* 1, 2, 33
fallit *And.* 3, 2, 15
Heaut. 4, 1, 1 | 4, 2, 1 | 5, 1, 2 *Phor.* 5, 1, 8
fallunt *Heaut.* 3, 2, 26
falſa *And.* 5, 4, 20 *Eun.* 1, 1, 22 *Hec.* 5, 1, 32
falſa ſpe *And.* 4, 1, 24
falſam *And.* 1, 5, 22
falſam gratiam *Heaut.* 2, 3, 61
falſam ſollicitudinem *Heaut.* 1, 2, 3
falſas *And.* 1, 1, 130 *Hec.* 4 4, 17
falſi *And.* 4, 5, 49 *Eun.* 1, 2, 120 | 2, 2, 43
falſo *And. Per.* 1 | 3, 2, 25 *Eun. Per.* 1, *Heaut.* 2, 3, 27 *Hec.* 5, 4, 2
fama *And.* 1, 1, 72 *Adel.* 3, 2, 41 *Phor.* 1, 3, 17 | 4, 5, 12 *Hec.* 2, 1, 21 | 5, 1, 32
famæ *Phor.* 1, 5, 41 *Hec.* 4, 2, 9 | 5, 2, 8
famam *Adel. Per.* 5, 2, 3, 10
fame *Heaut.* 5, 2 27
famelicus *Eun.* 2, 2, 29
famem *Heaut.* 2, 3, 110 *Phor. Prol.* 18
familia *Heaut.* 5, 5, 3, 36 *Adel.* 3, 2, 28 | 3, 4, 2 *Phor.* 4, 1, 5 | 5, 1, 22
familiæ *Eun.* 5, 8, 22 *Adel.* 3, 1, 10 | 5, 7, 20 *Phor.* 1, 5, 57 | 5, 8, 60
familiam *Heaut.* 4, 8, 4 *Adel.* 1, 2, 9 | 3, 2, 13, 35 | 4, 7, 44 | 5, 7, 12 | 5, 8, 3 *Phor.* 2, 2, 23 | 4, 5, 9 *Hec.* 2, 1, 13
familiariorem *Phor.* 5, 6, 12
familiaritas *Eun.* 5, 2, 35 *Heaut.* 1, 2, 9 *Phor.* 4, 1, 12
familiariter *And.* 1, 1, 84, 109 *Heaut.* 1, 1, 6
familias *Adel.* 4, 7, 79
fœminæ primariæ *Phor.* 5, 7, 98
fautrix *Eun.* 5, 9, 22
faxo *Phor.* 5, 8, 66
febris *Hec.* 3, 2, 22
fecere *Adel.* 4, 3, 4 | 4, 5, 45 *Hec. Prol.* 36
feceram *Eun.* 3, 1, 8
feceras *Eun.* 5, 2, 17
fecero *Phor.* 5, 6, 42
fecerim *Eun.* 2, 3, 10
fecerint *Hec.* 4, 3, 12
feceris *And.* 2, 3, 23 | 3, 3, 33 *Eun.* 4, 4, 55 *Heaut.* 4, 5, 14 *Phor.* 2, 2, 79, 83 | 5, 7, 18, 75 *Hec.* 4, 3, 3 | 5 4, 12
fecerit *Adel.* 1, 2, 4
fecero *Eun.* 5, 2, 23
fecerunt *And.* 4, 5, 32 *Heaut. Prol.* 22
feci *And.* 1, 1, 10, 14, 112 | 3, 4, 24 | 5, 2, 21 *Eun.* 1, 2, 2, 17, 122, 123 | 3, 5, 42 *Heaut.* 3, 1, 2 | 4, 1, 18, 19 | 4, 2, 8 *Adel.* 5, 1, 10 *Phor.* 1, 5, 6 *Hec. Prol.* 12 | 3, 3, 48
fecimus *Adel.* 1, 2, 23
feciſſe *Eun.* 3, 3, 7 | 5, 2, 39 *Heaut.* 2, 4, 16, 48 | 5, 1, 8 *Adel.* 2, 1, 26 *Phor.* 4, 5, 12 *Hec.* 5, 1, 4 | 5, 2, 10 | 5, 3, 41
feciſſet *And. Prol.* 3 *Eun.* 5, 6, 12 *Hec.* 2, 1, 23
feciſti *Eun.* 3, 2, 10 | 5, 2, 26 *Adel.* 1, 2, 25 *Phor.* 2, 3, 18 *Hec.* 4, 4, 63, 66
fecit *And. Prol.* 9 | 1, 2, 3, 16 | 1, 5, 58 *Eun. Prol.* 8 | 4, 3, 15 | 5, 5, 13 *Heaut. Prol.* 12, 17, 31 | 5, 5, 23 *Adel. Prol.* 7 | 1, 2, 4, 19 | 4, 4, 8 | 5, 4, 11, 21 *Phor. Prol.* 4 | 1, 2, 74 | 1, 5, 44, 51 | 3, 1, 11, 13 | 5, 1, 34 | 5, 8, 27 *Hec.* 1, 2, 46 | 4, 1, 37, 39, 87
fefellerit *Phor.* 1, 4, 43
fefelli *And.* 3, 4, 23
fefellit *Heaut.* 3, 2 31 |
4, 3, 4 *Phor.* 2, 2, 54 | 3, 2, 45
felicem *And.* 5, 4, 54 *Heaut.* 2, 3, 139
felicitates *Eun.* 2, 3, 31
feneſtram *Heaut.* 3, 1, 72
fer *And.* 3, 1, 15 *Heaut.* 4, 3, 14 *Adel.* 3, 4, 41
feram *And.* 5, 3, 27 *Adel.* 1, 2, 36
ferant *Phor.* 1, 5, 12
ferantur *Hec.* 4, 3, 6
feras *And.* 5, 1, 13 *Adel.* 2, 3, 11 *Eun.* 1, 1, 39 *Phor.* 5, 8, 31
ferat *Heaut.* 4, 8, 19 *Phor.* 1, 3, 18 | 1, 5, 42
fere *And.* 1, 1, 77 | 4, 5, 18 *Heaut.* 1, 1, 3, 70 *Phor.* 1, 2, 39 | 2, 2, 16 | 5, 9, 28 *Hec.* 5, 3, 24
feremus *Phor.* 1, 2, 88
ferens *And.* 1, 1, 110
ferent *Heaut.* 5, 1, 45
ferentem *Phor.* 3, 2, 36
feres *And.* 5, 4, 29 *Eun.* 5, 8, 27 *Phor.* 3, 3, 26 *Hec.* 4, 3, 4
feret *Phor.* 1, 2, 88 | 3, 7, 28
ferietur *Phor.* 1, 1, 13
ferme *And.* 1, 5, 49 | 3, 1, 2 *Heaut.* 1, 2, 30 | *Phor.* 5, 7, 20 *Hec* 3, 1, 32
fero *Heaut.* 4, 3, 14 *Adel.* 4, 2, 8 | 4, 7, 3, 20 | 5, 4, 16
ferox *Eun.* 3, 1, 27
ferre *And.* 1, 5, 42 | 2, 2, 37 | 2, 3, 23 *Eun.* 1, 1, 9 | 4, 6, 3 *Heaut.* 4, 1, 17 *Adel. Per.* 10 *Phor.* 5, 1, 36 *Hec.* 1, 2, 58, 91 | 3, 1, 21 | 5, 3, 42
ferres *Adel.* 2, 1, 24
ferret *Heaut.* 1, 2, 27 *bis*
ferri *Heaut.* 2, 3, 80
fers *Phor.* 2, 3, 83 | 5, 6, 17
fert *And.* 5, 1, 13 *Heaut.* 2, 1, 3 | 3, 3, 17

3, 17 *Adel.* 1, 1, 28 | 3, 2 30 | 4, 7, 12 | 5, 3, 53
ferte *Adel.* 2, 1, 1
fertur *Eun.* 2, 3, 67 | 3, 1, 39
ferundis *Adel.* 4, 2, 6
ferundum *Adel.* 3, 4, 23 *Phor.* 2, 2, 83
ferunt *And.* 1, 2, 20 *Hec.* 4, 2, 17 | 4, 4, 88
feſtinas *Eun.* 4, 7, 7 *Adel.* 3, 2, 25
feſtinare *Heaut.* 1, 1, 73
feſtivitatem *Eun.* 5, 7, 18
feſtiviſſime *Adel.* 5, 9, 26
feſtivum *Adel.* 2, 3, 8 | 5, 9, 29
feſtos *Hec.* 4, 2, 16
feſtus *Eun.* 3, 5, 12
fiam *Heaut.* 1, 1, 96 *Adel.* 5, 8, 16 *Hec.* 3, 1, 20
fiant *And.* 1, 2, 26 | 2, 2, 6, 25 | 3, 3, 11 *Eun.* 1, 2, 103 | *Adel.* 1, 2, 42 | 3, 4, 45 *Phor.* 4, 4, 30
fias *Eun.* 2, 3, 75
fiat *And.* 2, 3, 11 | 3, 3, 18 | 5, 4, 54 *Eun* 1, 2, 20, 70 | 3, 1, 48 | 3, 2, 13, 47 | 3, 5, 66 *Heaut.* 1, 1, 20 | 4, 3, 37 | 4, 5, 41 | 4, 6, 22 | 5, 1, 25 | 5, 5, 23 *Adel.* 3, 1, 1 | 4, 1, 31 | 5, 5, 8. 10, 22 | 5, 9, 15 *Phor.* 1, 2, 72 | 5, 3, 28 | 5, 8, 65 *Hec.* 1, 2, 30 | 3, 2, 23 | 3, 5, 43
ficta *And.* 5, 1, 17
fictum'ſt *Eun.* 1, 2, 24
fide *And.* 1, 1, 7 *Heaut.* 4, 5, 13 *Adel.* 2, 1, 7 | 3, 3, 88 | 5, 9, 7
fidei *And.* 1, 8, 61 *Eun.* 5, 2, 47, 59 *Heaut.* 5, 2, 49
fidelem *And.* 3, 1, 2
fideles *Hec.* 1, 1, 2
fideli *Hec.* 3, 5, 22
fidelis *Phor.* 1, 2, 26
fidem *And. Per.* 3 | 1, 5, , 11, 45, 55 | 2, 3, 27 | 2, 5, 14 | 3, 1, 4 | 3, 4, 7 | 4, 1, 19 | 4, 3, 1 | 4, 4, 5 *Eun.* 1, 2, 22, 59, 117 | 3, 1, 28 | 4, 7, 20 | 5, 4, 2 | 5, 9, 19, 30 *Heaut.* 1, 1, 9 | 3, 1, 96 *Adel. Per.* 9 | 3, 3, 28 | 3, 4, 43 | 4, 7, 28 *Phor.* 1, 2, 10 | 3, 1, 5 | 3, 2, 7, 27 | 5, 1, 30 | 5, 3, 25 *Hec. Prol.* 53 | 1, 2, 34, 37, 39 | 2, 1, 1 | 3, 3, 42 | 4, 2, 5 | 5, 1, 24 | 5, 4, 31
fidem parvam *Phor.* 5, 3, 27
fides *And.* 4, 1, 11 | 5, 2, 16 *Heaut.* 2, 3, 15 | 3, 3, 10 *Adel.* 3, 2, 8 | 4, 4, 12 *Phor.* 5, 7, 11 *Hec.* 3, 5, 24
fidibus *Eun.* 1, 2, 53
fidicina *Eun.* 2, 2, 4 *Phor. Per.* 11
fidicinam *Eun.* 5, 6, 15 *Adel. Per.* 7 *Phor. Per.* 5 | 1, 2, 59
fiducia *And.* 3, 5, 7
fient *And.* 2, 3, 6 *Eun.* 5, 4, 26 *Adel.* 3, 4, 57, 60, 62 *Phor.* 4, 4, 30 *bis.*
fierent *And.* 3, 4, 24
fieret *Eun.* 1, 2, 12, *Adel.* 1, 2, 26 | 4, 5, 56 *bis* | 4, 4, 15 *Phor.* 5, 1, 33
fieri *And.* 2, 2, 5 | 3, 2, 48 | 3, 3, 34 | 4, 4, 5, 53 *Eun.* 1, 2, 93, | 2, 2, 14 | 3, 3, 3 | 3, 9, 26 | 4, 7, 9 | 5, 5, 16, 21 | 5, 6, 3 *Heaut.* 2, 3, 66, | 3. 2, 21, 37 | 3, 3, 1 | 4, 5, 7 *bis.* 37 | 5, 1, 34 | 5, 4, 14 *Adel.* 3, 1, 8 | 3, 3, 36 | 3, 4, 60 | 4, 1, 14 | 4, 3, 4 | 4, 4, 17, 20 | 5, 8, 13, 32 | 5, 9, 3, 12, *bis* 30 *Phor.* 1, 5, 15 | 4, 1, 3 | 4, 5, 13 | 5, 8, 45 *Hec.* 2, 1, 37 | 3, 3, 57 | 3, 5, 21 | 4, 4, 13 | 5, 4, 26
fiet *And.* 2, 1, 14 | 4, 2, 26 *Eun.* 1, 2, 105 | 2, 1, 2 *bis* *Heaut.* 3, 3, 33 | 5, 3, 25 *Adel.* 2, 4, 20 | 3, 1, 1 | 5, 3, 52 | 5, 9, 39 *Phor.* 1, 4, 32, 41 | 4, 2, 15 | 4, 4, 13 | 5, 2, 15 | 5, 6, 10 | 5, 7, 31
filia *And.* 3, 3, 34 *Eun.* 1, 2, 37 *Heaut.* 4, 1, 26 | 4, 7, 5, 35 | 5, 3, 15 *Phor.* 5, 3, 28 *Hec.* 2, 2, 9 | 4, 1, 12 | 4, 4, 18
filiæ *And.* 5, 1, 3 | 3, 3, 39 *Adel.* 3, 2, 3 *Phor.* 1, 5, 14
filiam *And. Per.* 11 | 1, 1, 121 | 3, 3, 2 | 5, 1, 11 | 5, 4, 30, 49 *Heaut.* 1, 1, 45 | 4, 1, 54 | 4, 3, 36 | 4, 5, 24, 46 | 4, 8, 5 | 5, 5, 4, 17, 21 *Adel.* 3, 4, 20 *Phor. Per.* 3 | 4, 2, 40 | 4, 3, 45 | 5, 1, 33 | 5, 7, 49 | 5, 8, 17 *Hec.* 3, 5, 48 | 4, 1, 3, 7 | 4, 4, 1, 23, 30 | 5, 1, 22
filii *Adel.* 1, 4, 21 | 5, 3, 21 | 5, 4, 13 *Phor.* 5, 3, 36
filiis *Heaut.* 5, 3, 8, *Phor.* 1, 2, 21
filio *And.* 1, 1, 74 *Heaut.* 3, 1, 15 | 5, 1, 18, 64 *Adel.* 5, 3, 54 *Phor. Per.* 2 | 5, 3, 34 *Hec. Per.* 12
filium *And.* 1, 1, 53, 142 | 3, 3, 38, 56 | 5, 2, 29 *Eun.* 2, 2, 58 | 5, 5, 20 *Heaut.* 1 2, 6 | 4, 5, 51 *Adel.* 1, 1, 29, 49 | 1, 2, 34 | 3, 3, 10, 13, 46 | 4, 2, 3 | 4, 5, 73 | 5, 3, 58, 64 *Phor.* 1, 5, 23, 58 | 5, 7, 26 *Hec.* 2, 3, 7 | 3, 5, 1 | 5, 1, 17 | 5, 3, 34
filium herilem *And.* 3, 4, 23
filium unicum *Heaut.* 1, 1, 41
filius *And. Per.* 7 | 1, 1, 79 | 3, 4, 5 *Heaut.* 1, 1, 112 | 2, 3, 2 | 3, 2, 41 | 4, 5, 5. 8 | 5, 4, 2 *Adel.* 1, 1, 10 | 3, 4, 16 *Phor.* 2, 2, 53 | 4, 3, 65 | 5, 7, 40 | 5, 8, 51 *Hec.* 3, 2, 10
finem *And.* 1, 1, 22 | 4, 5, 1, 2 *Heaut. Prol.* 34 *Adel.* 5, 9, 40 *Phor. Prol.* 21, 23 | 4. 1, 16 *Hec.* 1, 2, 21
fingeret *Heaut.* 3, 2, 22
fingit *Heaut.* 3, 2, 34 *Eun.* 1, 1, 58 | 5, 1, 14
fingite *And.* 2, 1, 34
fingunt *And.* 1, 3, 14
finibus *Heaut.* 3, 1, 93
finxiſſe *Eun.* 1, 2, 120
finxit *Heaut.* 5, 1, 25
firmare *Hec.* 5, 1, 24
firmæ *Hec.* 1, 2, 26
firmas *Heaut.* 5, 5, 4
firmaſti *Hec.* 4, 2, 5
firmavit *And.* 3, 4, 4
firmi *Heaut.* 2, 3, 96
firmiorem *Hec.* 4, 1, 18 | 5, 2, 20
firmum *And.* 3, 3, 39 *Hec.* 4, 1, 41
fit *And.* 1, 3, 20 | 1, 3, 9 | 3, 1, 22 | 3, 2, 36 | 3, 4, 11, *Eun.* 1, 2, 18 | 2, 3, 34 | 2, 5, 52 *Heaut.* 1. 1, 57, 102 | 2, 2, 90 *Adel.* 1, 2, 42 | 2, 4, 2 *Phor.* 1, 2, 71 | 4, 1, 20 | 4, 3, 6, 12 *Hec.* 1, 2, 68, 83 | 3, 2, 21 | 3, 4, 11
fiunt *Heaut.* 4, 7, 11, *Phor.* 5, 8, 26 *Hec.* 3, 5, 64
flabellum *Eun.* 3, 5, 47, 50
flagitia *Adel.* 3, 3, 26, 55 | 4, 7, 3
flagitii *Eun.* 5, 7, 12 *Phor.* 5, 2, 5
flagitiis *Eun.* 5, 7, 21 *Heaut.* 5, 4, 14
flagitium *Eun.* 2, 2, 90 *bis* *Heaut.* 5, 1, 56 *Adel.* 1, 2, 32 | 3, 3, 68
flamma *Eun.* 3, 2, 38

flammam

flammam *And.* 1, 1, 103
flectere *Hec.* 4, 3, 2
flens *And.* 1, 1, 109
flentem *Phor.* 3, 2, 36
fletur *And.* 1, 1, 102
flocci facere *Eun.* 2, 3, 10
flocci pendere *Eun.* 3, 1, 21
floci *Eun.* 4, 7, 45
fodere *Heaut.* 1, 1, 17 *Hec.* 3, 5, 17
fœdum *Eun.* 5, 5, 1
fœdus *Eun.* 4, 4, 17
fœneraret *Adel.* 2, 2, 11
fœneratum *Phor.* 3, 2, 8
foras *And.* 1, 2, 3, | 3, 3, 48 *Eun.* 2, 1, 18 | 2, 2, 52 | 2, 3, 64 | 3, 2, 15 | 4, 4, 1, 34 | 5, 5, 3 | 5, 9, 11 *Heaut.* 3, 1, 13 | 3, 2, 50 | 4, 5, 44 | 5, 2, 46 *Adel.* 1, 2, 29, 39 | 5, 7, 25 | 5, 8, 26 *Phor.* 3, 1, 23 | 5, 6, 38, 53 | 5, 7, 65, *Hec.* *Prol.* 36 | 1, 2, 69 | 2, 1, 25 | 3, 3, 4 | 4, 1, 7 | 5, 1, 7
fore *And.* *Per.* 4 | 3, 2, 19 | 3, 5, 5 *Eun.* 5, 2, 34 *Adel.* *Per.* 9 | 1, 1, 46 | 1, 2, 3 | 3, 3, 29 | 4, 5, 32 | 5, 3, 2 | 5, 4, 40 *Phor.* 5, 8, 36 *Hec.* 1, 2, 24 | 3, 3, 38 | 3, 5, 49 | 5, 2, 24
fores *Eun.* 1, 2, 9 | 2, 2, 51, 53 | 5, 7, 5, *Heaut.* 1, 1, 121 | 2, 3, 34 | 3, 3, 52 *Adel.* 1, 2, 8, 22, 40 | 1, 3, 11 | 4, 4, 23 | 4, 5, 4 | 5, 3, 2 *Phor.* 5, 6, 26, *Hec.* 3, 1, 35
foret *Phor.* 1, 4, 30 | 1, 5, 41 | 5, 1, 7 *Hec.* 1, 2, 46 | 2, 1, 23 | 4, 2, 25
foribus *Heaut.* 2, 3, 4, 37 *Phor.* 5, 1, 14
foris *Eun.* 5, 4, 12 *Heaut.* 5, 1, 50 *Phor.* 5, 1, 18 *Hec.* 2, 1, 21 | 4, 1, 24
forma *And.* 1, 1, 45, 92, 95 *Eun.* 1, 2, 52 | 2, 3, 67, 72 81 *Heaut.* 3, 2, 12 *Phor.* 1, 2, 58 | 5, 8, 35 *Hec.* 1, 1, 18
forma bona *And.* 2, 5, 17
formæ *Heaut.* 2, 4, 2
formam *And.* 1, 5, 57 *Eun.* 3, 1, 53 *Heaut.* 2, 4, 9 | 4, 5, 25 *Phor.* 1, 2, 58
formarum *Eun.* 2, 3, 5 | 3, 5, 18
formiduloſus *Eun.* 4, 6, 18, 19
formoſis *Eun.* 4, 5, 3,
foro *Adel.* 4, 5, 11 *Phor.* 1, 2, 29
fors *Phor.* 1, 2, 88 | 5, 6, 1 *Hec.* 3, 3, 10, 76 | 4, 3, 4
forſan *And.* 5, 5, 1
forſitan *Eun.* 1, 2, 117 *Phor.* 4, 5, 5
fortaſſe *And.* 1, 1, 92 *Eun.* 2, 2, 49 | 5, 7, 19 | 5, 9, 31 *Heaut.* 1, 2, 26 | 4, 3, 37 | 4, 5, 29 | 4, 6, 20 *Phor.* 1, 2, 96 | 5, 7, 7, 46 *Hec.* 2, 2, 28 | 3, 1, 33 | 4, 1, 33 | 4, 1, 35 | 4, 3, 3
forte *And.* 2, 2, 20 | 4, 3, 13 | 5, 4, 22, *Eun.* 1, 2, 54 | 2, 2, 56 | 3, 1, 34 | 3, 2, 48 | 3, 3, 18 | 3, 5, 20 *Heaut.* 2, 2, 6 | 2, 3, 31, 114 | 3, 2, 40 | 3, 3, 52 *Adel.* 4, 2, 10 | 4, 4, 9 | 4, 5, 77 | 4, 7, 23 *Phor.* 1, 5, 43 | 4, 3, 12 | 5, 1, 19 | 5, 2, 10 *Hec.* *Per.* 11 | 3, 1, 41, 50
fortem virum *And.* 2, 6, 14
fortes *Eun.* 4, 7, 44
fortis *And.* 4, 2, 19 *Phor.* 1, 4, 26 | 2, 1, 10
fortiter *Adel.* 4, 2, 27
fortitudo *Phor.* 2, 1, 11
fortius *Eun.* 1, 1, 5
fortuna *Eun.* 1, 2, 54 | 3, 5, 20 *Phor.* *Prol.* 32 | 3, 3, 46 | 1, 4, 26 | 5, 6, 1 *bis* *Hec.* 3, 3, 26, 46
fortunæ *Phor.* 1, 4, 24 | 3, 1, 9
formatum *Eun.* 5, 9, 16 *Hec.* *Prol.* 9, 16
fortunam tantam *Phor* 5, 6, 45
fortunarum *Heaut.* 3, 1, 55
fortunai *And.* 1, 1, 70 | 3, 3, 3
fortunatam *Heaut.* 2, 4, 1
fortunate *Hec.* 3, 4, 4
fortunati *Adel.* 3, 4, 57
fortunatior *Eun.* 5, 9, 1 *Hec.* 3, 5, 41 | 5, 4, 8
fortunatiſſime *Phor.* 3, 2, 19
fortunatiſſimum *Heaut* 4, 8, 1
fortunatum *Heaut.* 3, 1, 55 *Adel.* 1, 1, 18
fortunatus *Eun.* 2, 2, 53 *Heaut.* 4, 6, 21 *Adel.* 5, 3, 66 *Phor.* 1, 3, 31 *Hec.* 4, 2, 15
forum *And.* 1, 3, 21 | 1, 5, 19, 43 | 2, 1, 2 | 2, 2, 18 | 4, 5, 60 *Eun.* 4, 6, 28 *Adel.* 1, 2, 74 | 2, 3, 75 | 2, 4, 13 | 3, 3, 50 | 3, 5, 2 *Phor.* 4, 2, 8 | 5, 6, 19 | 5, 7, 28
fracta *And.* 5, 4, 21
frater *And.* 5, 4, 33 *Eun.* *Per.* 7 | 1, 2, 51 | 2, 3, 70 | 3, 5, 15, 21 | 4, 7, 3 | 5, 1, 8, | 5, 2, 52, 66 | 5, 5, 12 | 5, 8, 12, 20, 21 *Adel.* *Per.* 5 | 2, 3, 5, | 3, 3, 83 | 4, 2, 10, 17, 30 | 4, 5, 74 | 5, 5, 1 | 5, 8, 1 *Phor.* *Per.* 1 | 2, 3, 20 | 5, 2, 2 | 5, 7, 2
fraterne *Eun.* 4, 4, 30
fratre *Adel.* 1, 1, 15 | 4, 4, 15 | 5, 4, 8 *Phor.* 5, 4, 5 | 5, 8, 13
fratrem *Eun.* 1, 2, 123 | 3, 5, 2, 62 | 4, 4, 32 | 5, 5, 10 *Adel.* 1, 2, 14 | 2, 3, 3 | 2, 4, 4 | 3, 3, 50 | 3, 4, 53, 65 | 4, 2, 1 | 4, 3, 9 | 4, 6, 4 *Phor.* 1, 2, 13 | 5, 6, 7
fratri *Adel.* 3, 4, 27 | 5, 7, 14 *Phor.* 5, 4, 1
fratris *And.* 1, 5, 58 | 5, 4, 30 *Eun.* 2, 3, 70 | 5, 7, 10 *Adel.* 3, 3, 37 | 4, 4, 16 *Phor.* 1, 5, 23
fraudem *And.* 5, 4, 8 *Heaut.* 5, 1, 33
fraus *Heaut.* 5, 4, 10
fregit *And.* 1, 3, 17
fremere *Phor.* *Per.* 9
frequens *And.* 1, 1, 20
fretum *Heaut.* *Prol.* 14
fretus *And.* 2, 1, 36 | 3, 5, 13 *Eun.* 5, 8, 33 *bis* *Phor.* 2, 1, 43 | 5, 7, 33
frigent *Eun.* 2, 2, 37
friget *Eun.* 3, 3, 11 | 4, 5, 6 *Phor.* 5, 4, 5
frontem *Adel.* 5, 3, 53
fruare *Eun.* 2, 3, 58, *Heaut.* 2, 3, 104
fruatur *Adel.* 5, 8, 20
fructum *Eun.* 3, 1, 59 *Phor.* 4, 3, 75
fructus *Phor.* 2, 1, 18 | 5, 8, 24
frugalior *Heaut.* 4, 3, 3
frugi *Eun.* 3, 5, 60 | 4, 7, 46 *Heaut.* 3, 3, 19, 36 *Adel.* 5, 9, 2, 25
frui *Heaut.* 1, 1, 97 *Phor.* 1, 3, 13 *Hec.* 5, 4, 2
fructi *Adel.* 5, 4, 16
fruſtra *And.* 2, 1, 10 *Eun.* 2, 2, 53 *Heaut.* 2, 3, 20, 51 | 4, 3, 15 | 4, 4, 3 | 4, 8, 16 *Adel.* 2, 1, 54 *Phor.* 2, 3, 32 *Hec.* 3, 2, 24 | 5, 3, 2
fruſtrata *Adel.* 4, 4, 11
fruſtretur *Eun.* *Prol.* 14
fuat *Hec.* 4, 3, 4
fucum *Eun.* 3, 5, 40
fugam *Eun.* 4, 4, 6 | 4, 7, 17
fuge *Adel.* 4, 1, 22
fugere *Heaut.* 1, 1, 114 *Phor.* *Prol.* 7, *Hec.* 1, 2, 107
fugerit *Heaut.* 2, 3, 75
fugi *And.* 4, 5, 27
fugias *Phor.* 5, 2, 3
fugiens *And.* 5, 4, 33

fugio

fugio *Heaut.* 5, 2, 47
fugis *And.* 2, 1, 37 *Hec.* 4, 4, 84
fugitando *Eun.* 5, 2, 8
fugitans *Phor.* 4, 3, 18
fugitant *Adel.* 5, 4, 8 *Hec.* 5, 2, 10
fugitat *Heaut* 3, 1, 25
fugitet *Phor.* 5, 5, 7
fugitive *Eun.* 4, 4, 2 *Phor.* 5, 7, 38
fugitivo *Heaut.* 4, 5, 32
fugitivum *Heaut.* 4, 2, 11
fugito *Adel.* 3, 3, 64
fumi *Adel.* 5, 3, 60
funambuli *Hec. Prol.* 34
funambulo *Hec. Prol.* 4
functus *Heaut.* 3, 3, 19 *Adel.* 3, 4, 18 | 4, 3, 12 *Phor.* 1, 5, 51
fundam *Eun.* 4, 7, 16
fundi *Eun.* 1, 1, 34
fundis *Adel.* 5, 1, 7
funditus *And.* 5, 5, 9
fundo *Heaut.* 1, 1, 16 | 4, 4, 10
fungere *Heaut.* 1, 1, 14
funus *And.* 1, 1, 81, 88, 100 *Phor. Per.* 7 | 1, 2, 49
furcifer *And.* 3, 5, 12 *Eun.* 4, 3, 28 | 5, 6, 19
furcifero *Eun.* 5, 2, 23
furem *Eun. Prol.* 23
furti *Eun.* 4, 7, 39
furtum *Eun. Prol.* 28 *Adel. Prol.* 13 *Phor.* 1, 4, 14
furum *Eun.* 4, 7, 6
futili ſervo *And.* 3, 5, 3
futura *Adel.* 3, 3, 34 *Hec.* 3, 3, 45
futuræ *And. Per.* 6 | 1, 2, 3
futurum *And.* 3, 2, 28 | 3, 5, 15 *Eun.* 5, 9, 30 *Heaut.* 3, 1, 53 | 3, 3, 8 *Adel.* 4, 7, 12 *Phor.* 1, 2, 87 | 1, 5, 73 *Hec.* 4, 4, 47

G

GAllina *Phor* 4, 4, 27
ganeo *Heaut.* 5, 4, 11
gannit *Adel.* 4, 2, 17
ganeum *Adel.* 3, 3, 5
garri *Phor.* 3, 3, 11
garris *Eun.* 2, 2, 55 *Heaut.* 3, 2, 25 | 4, 6, 19 *Phor.* 1, 4, 33
garrule *Adel.* 4, 4, 15
gaudeam *Phor.* 5, 8, 63 *Hec.* 1, 2, 32
gaudeamus *Eun.* 5, 7, 11
gaudeant *And.* 4, 1, 3
gaudebam *And.* 1, 1, 33, 62 *Adel.* 1, 2, 73
gaudebant *Eun.* 3, 5, 38 *Phor.* 4, 2, 5
gaudebis *Phor.* 3, 2, 9
gaudeo *And.* 1, 1, 13 | 2, 2, 25 | 5, 4, 37 *Eun.* 5, 6, 6, 28 | 5, 9, 8, 21 *Heaut.* 3, 4, 27 | 4, 3, 14 | 4, 6, 12 *Adel.* 1, 1, 56 | 3, 3, 90 | 5, 8, 34 | 5, 9, 15 *Phor.* 1, 5, 56 | 5, 6, 43 *Hec.* 2, 1, 36 | 3, 2, 18 | 4, 4, 20
gaudere *And.* 5, 4, 44 *Heaut.* 5, 1, 12
gaudes *Adel.* 2, 3, 1
gaudia *And.* 5, 5, 5 *Adel.* 4, 5, 22 *Hec.* 5, 3, 35
gaudii *And.* 5, 5, 7
gaudiis *Eun.* 5, 9, 5
gaudio *And.* 1, 2, 9 | 2, 2, 2 | 5, 4, 36 | 5, 5, 5 *Heaut.* 2, 3, 67 | 3, 1, 99 *Adel.* 3, 3, 55 | 4, 1, 21 *Phor.* 5, 6, 17, 31 *Hec.* 3, 4, 2
gaudium *And.* 4, 1, 25 *Eun.* 3, 5, 2, 4 *Heaut.* 3, 1, 5 *Adel.* 5, 9, 15
gaviſurum *And.* 5, 5, 8
gaviſus *Heaut.* 4, 8, 16
gemens *Eun.* 2, 3, 41
geminabit *Adel.* 2, 1, 19
geminas *And.* 4, 1, 50
gemitus *Heaut.* 2, 3, 132
gener *Heaut.* 5, 1, 63
genera *Adel.* 3, 2, 6
genere *And. Per.* 2, *Adel.* 3, 1, 10 | 3, 3, 55 | 4, 5, 17. *Phor.* 1, 2, 75
generi *Eun.* 2, 2, 15
generis *Adel.* 3, 3, 90
generum *And. Per.* 10 *And.* 3, 3, 39 *Heaut.* 4, 8, 24 *Hec.* 4, 1, 22
genium *Phor.* 1, 1, 10
gentium *Heaut.* 5, 1, 55 *Adel.* 3, 2, 43 | 4, 2, 1, *Phor.* 5, 8, 44 *Hec.* 3, 1, 4
genua *Hec.* 3, 3, 18
genus *Eun.* 2, 2, 11 *Heaut.* 1, 2, 19 *Hec.* 2, 1, 1
genus peſſumum *And.* 4, 1, 5
geras *Adel.* 3, 3, 77
gerat *Eun.* 5, 4, 1
gerens *Heaut. Per.* 8
gerendus *Eun.* 1, 2, 108
gerere *Heaut.* 5, 1, 74
gereret *Adel.* 4, 5, 74
geritur *Phor. Prol.* 28
gerit *Phor.* 1, 2, 95
germane *Adel.* 2, 4, 5
germani *And.* 1, 5, 57
germanus *Adel.* 5, 8, 34.
gerro *Heaut.* 5, 4, 10
gerunt *Hec.* 3, 1, 30, 31
geſſero *And.* 4, 1, 17 *Hec.* 4, 1, 23
geſſimus *Phor.* 5, 2, 8
geſta *Adel.* 4, 4, 21 | 5, 1, 12 *Hec.* 3, 5, 18
geſtat *Adel.* 3, 5, 3
geſtam *Phor.* 5, 4, 8
geſtandus *Adel.* 4, 5, 75
geſtavi *Adel.* 4, 2, 24
geſtiam *Eun.* 3, 5, 7
geſtio *Phor.* 1, 5, 30
geſtire *Eun.* 3, 1, 12
geſtis *Eun.* 3, 5, 1
geſtum *Adel.* 2, 2, 6
geſtus novus *Phor.* 5, 6, 51
Geta *Adel.* 3, 1, 4 | 3, 2, 22, 25, 27, 51 | 3, 4, 1, 33, 61 | 5, 6, 3, 6 *Phor.* 1, 1, 1, 12 | 1, 2, 22, 86, 101 | 1, 4, 1, 19, 42 | 1, 5, 3 | 2, 2, 26, 27, 39 | 3, 1, 14, 18 | 3, 3, 12 | 3, 5, 21 | 4, 3, 1, 4, 11, 67 | 4, 4, 1 | 5, 2, 12, 16 | 5, 5, 10, 12 | 5, 6, 7, 8, 30
Getam *Adel.* 3, 2, 7 *Phor.* 1, 1, 6 | 1, 3, 25
gladiatores *Hec. Prol.* 40
gladiatorio *Phor.* 5, 7, 71
gladio *Adel.* 5, 8, 34
gloria *Hec. Prol.* 5, 33
gloriam *Eun.* 3, 1, 9 *Heaut.* 1, 1, 60 *Adel.* 5, 3, 28 *Hec.* 5, 2, 31
gloriare *Heaut.* 4, 5, 17
glorioſum *Eun. Prol.* 38
glorioſus *Eun. Prol.* 31
Glicerio *And.* 1, 5, 90, 50 | 4, 1, 59, | 4, 5, 51 | 5, 4, 2
Glicerium *And. Per.* 2, 11 | 1, 1, 107 | 3, 3, 20 | 4, 6, 11 | 5, 2, 18 | 5, 3, 4 | 5, 4, 5 | 5, 6, 5, 14
gnata *Heaut.* 4, 1, 2 *Phor* 5, 1, 22 *Hec.* 3, 1, 38 | 3, 4, 32 | 4, 1, 57
gnatæ *And.* 4, 1, 2 *Adel.* 3, 2, 41 *Phor.* 5, 1, 9 *Hec.* 4, 1, 4 | 5, 3, 14
gnatam *And. Per.* 5 | 1, 1, 7 | 2, 3, 18 | 3, 3, 8 | 3, 4, 13 | 4, 4, 25 *Heaut.* 5, 1, 7 *Phor.* 5, 3, 34 *Hec.* 1, 2, 49
gnate *Heaut.* 4, 8, 2 | 5, 4, 5 | 5, 5, 16, 21 *Hec.* 3, 2, 17 | 3, 5, 6 | 4, 2, 1, 29, 30
gnati *And.* 1, 1, 22 | 4, 2, 28 | 4, 3, 34 | 5, 2, 3, *Adel.* 4, 7, 38 *Hec.* 2, 1, 17, 36
gnato *And.* 3, 3, 3 | 5, 1, 12 *Eun.* 2, 1, 22 | 2, 2, 33, 40 | 3, 1, 55 | 3, 2, 21, 29 | 4, 2, 1 | 5, 2, 10 | 5, 9, 13, 24 *Heaut.* 1, 1, 96 | 3, 1, 20 | 5, 3, 1 *Phor.* 5, 8, 50
gnatum *And* 1, 1, 71, 122 | 1, 2, 14 | 3, 3, 8, 20 | 3, 4, 17 |

Heaut. Per. 1 Adel. 3, 3, 29 | 4, 5, 58 Phor. Per. 5 | 5, 8, 56 Hec. 2, 1, 43 | 5, 1 32 | 5, 3, 20
gratum unicum Heaut 1, 1, 78
gratus And. 3, 2, 47 | 4, 1, 21 | 5, 1, 15 Phor. 2, 2, 75 | 2, 3, 2, Hec. 3, 5 62 | 5, 2, 14
gracile Eun. 2, 3, 21
gradu ſuſpenſo Phor. 5, 6, 27
Græca Eun. Prol. 33 Heaut. Prol. 4, 8 Adel. Prol. 8
Græcas Heaut. Prol. 17
Græci Phor. Prol. 26
Græcis Eun. Prol. 8
grandem Adel. 4, 5, 39 Phor. 2, 2, 92
grandiuſcula And. 4, 6, 19
grandior Adel. 5, 8, 7 Phor. 2, 2, 15
grata Heaut. 3, 1, 36 Eun. 3, 1, 6
gratiæ And. 2, 1, 31 | 2, 5, 11
gratia ea And. 3, 4, 8 | 2, 6, 2
gratia And. 5, 1, 17 Eun. 1, 2, 29 | 4, 6, 11 Heaut 4, 5, 30 Adel. 1, 2, 41, 58 | Phor. 1, 2, 6 | 2, 1, 23 | 4, 3, 17 Hec. 3, 5. 29 | 4, 3, 11 | 5, 1, 15 | 5, 3, 38
gratiam And. 1, 1, 25 | 5, 4, 49 Eun. 2, 2, 92 | 3, 5, 9 | 4, 4, 51, | 5, 3, 2 | 5, 9, 61, Adel. 5, 5, 6 | 5, 7, 16 | 5, 9, 14 Phor. 1, 2, 4 | 2, 2, 24 | 5, 7, 73 | 5, 8, 40 Hec. 3, 1, 11 | 3, 3, 30 | 4, 2, 7 | 4, 4, 31 | 5, 2, 29, 32
gratiam falſam Heaut. 2, 3, 61
gratias And. 2, 4, 31 Eun. 3, 1, 1 Heaut. 5, 2, 46 Adel. 3, 3, 34 | 4, 3, 15 Phor. 4, 2, 6
gratias magnas habeo atque ago Phor 5, 7, 1
gratiis Adel. 4, 7, 26 Phor. 3, 2, 15
gratiſſimum Heaut. 2, 3, 127
gratulando Heaut. 5, 1, 6
gratulanti Eun. 2, 2, 28
gratum And. 1, 1, 15 Eun. 4, 4, 55 Heaut. 2, 3, 21 Adel. 2, 2, 43
grave And. 3, 3, 34 Phor. 1, 2, 44 Hec. 1, 2, 50
gravem Adel. 3, 4, 50
gravere Adel. 1, 8, 19
gravia Heaut. 5, 5, 14
gravida And. Per. 3 | 1, 3, 11
gravidæ Adel. 3, 4, 29
gravidam And. 3, 2, 33 Heaut. 4, 1, 13 Hec. Per. 6 | 3, 3, 32
gravior Heaut. 4, 1, 32
gravius Heaut. 1, 1, 40 Adel. 1, 2, 60 Phor. 2, 2, 22
graviſſimum Adel. 3, 4, 22
graviter And. 1, 2, 20 Heaut. 1, 1, 62 | 3, 3, 9, 52 | 5, 5, 1 Adel. Per. 10 | 5, 3, 2, Hec. 2, 2, 19 | 3, 3, 44 | 4, 4, 2
gravius And. 5, 3, 3 Eun. 1, 2, 1 Heaut. 5, 2, 4 Adel. 1, 1, 41 Phor. 1, 4, 30 Hec. 5, 4, 95
grege Adel 3, 3, 8
gregem Eun. 5, 9, 54 Heaut. 2, 3, 4
gregem alium Heaut. Prol. 45
gremio | Adel. 3, 2, 35
gremium Eun. 3, 5, 37
grex Phor. Prol. 32
gubernat Hec 3, 1, 31
gubernatrix Eun. 5, 9, 16
Gynæceum Phor. 5, 6, 22

H

HA Eun. 3, 1, 36 | 3, 2, 44 Heaut. 5, 1, 13, 40 Phor. 2, 2, 64
habe Phor. 2, 2, 88 Hec. 5, 4, 22
habeam And. 4, 1, 25 Eun. 1, 2, 48, 94, 96 | 4, 4, 7 Heaut. 1, 1, 34 | 3, 1, 57 | 4, 3, 23 Adel. 2, 4, 4 | 3, 2, 55 Phor. 5, 5, 4 Hec. 1, 1, 9 | 5, 1, 15
habeas And. 4, 1, 25 Heaut. 1, 1, 52 Adel. 4, 4, 13 | 4, 7, 32 Phor. 2, 1, 31
habeat And. 2, 3, 4 | 5, 3, 18 Eun. 1, 2, 117 Heaut. 1, 2, 18 Adel. 1, 1, 25 | 5, 9, 40 Phor. Prol. 16
habebam Eun. 1, 2, 39 Hec. 3, 1, 14
habebat Phor. Per. 3 | 1, 5, 19, | 2, 2, 18
habebis Phor. 2, 2, 86
habemus Eun. 5, 1, 19 Adel. 3, 4, 10
habenda Heaut. 2, 3, 84 Phor. 1, 2, 6
habendæ Phor. 1, 5, 19 | 5, 4, 8 | 5, 6, 40
habens Eun. 4, 2, 26 | 2, 2, 32 Hec. 4, 2, 26
habent Eun. 2, 2, 32, 97 Phor. 1, 1, 7 | 2, 2, 82, | 5, 4, 1 Hec. 1, 2, 101.
habentem Hec. 5, 3, 32
habeo And. 1, 1, 13 | 4, 5, 31 Eun. 1, 2, 40 | 2, 2, 12 | 3, 2, 18 Heaut. 1, 1, 42 | 2, 1, 12 | 4 2, 10 | 5, 2, 49 | 5, 6, 20, Adel. 2, 2, 31 | 3, 1, 4, | 5, 5, 6 | 5, 9, 14 Phor. 1, 2, 4 | 5, 1, 18 | 5, 7, 1 Hec. 3, 2, 11 | 4, 4, 31
habere And. 1, 1, 68 119 | 3, 3, 32 | 5, 2, 10 Eun. 1, 2, 72 | 5, 3, 11 Heaut. 1, 1, 42 | 5, 2, 10 Adel. 1, 1, 20 | 2, 1, 25 | 2, 3, 5 Phor. 1, 1, 66 | 1, 5, 66 | 5, 1, 29 Hec. 1, 2, 25, 74 | 3, 3, 21 | 4, 1, 26 | 5, 4, 6
haberem And 1, 1, 71 Eun. 3, 3, 13
haberes Heaut. 3, 4, 41 | 4, 6, 13
haberet And. Per. 11 Eun. 3, 2, 35 Heaut. 1, 1, 46 Adel. Per. 1 | 3, 3, 11 Phor. Prol. 15 Hec. 4, 4, 35
haberi Heaut. 3, 1, 40 Hec. 1, 2, 74
habes And. 4, 2, 7 Eun. 3, 1, 11, 25 | 3, 2, 22 | 4, 4, 7, 28 bis Heaut. 4, 1, 21 | 4, 3, 40 | 5, 4, 16 Phor. 1, 3, 17 | 5, 7, 54 Hec. 1, 2, 119 | 4, 4, 2
habet And. Prol. 19 | 5, 4, 38, 52 Eun. 1, 1, 13, 33 bis | 3, 1, 10 | 3, 2, 32 | 4, 4, 17 | 5, 9, 48 Heaut. Prol. 20 | 2, 1, 14 | 3, 2, 15 | 4, 3, 24 Adel. 3, 3, 28 | 4, 7, 10 Phor. 1, 2, 95 | 5, 1, 27 | 5, 9, 41, 52 Hec. 1, 2, 26, 52 | 4, 2, 30 | 5, 1, 19
habetur Eun. 4, 6, 11
habita And. 4, 6, 14
habitabat Eun. 1, 2, 27 | 2, 3, 25
habitant Adel. 4, 5, 13
habitaſſe And. 4, 6, 1
habitat Adel. 4, 5, 20
habitatum Hec. 2, 1, 27 | 4, 2, 13
habitet Phor. 2, 1, 76 | 5, 7, 41
habitior Eun. 2, 3, 23
habitudo Eun. 2, 2, 11
habitum Heaut. Per. 8 | 3, 4, 22
habiturum Eun. 5, 2, 13 Hec. 5, 3, 2
habiturus Adel. 3, 3, 35
habitus Eun. 5, 6, 22 Hec. 4, 1, 11
habuerim And. 1, 5, 39
habueris Eun. 5, 6, 18 Hec. 1, 2, 90 | 4, 3, 1
habuerit Heaut. 4, 1, 45 Hec. 4, 4, 96
habui And. 1, 1, 12 Eun. 2, 2, 6 | 3, 1,

34 | 5, 9, 55 *Heaut.* 1, 1, 42 | 3, 1, 52 *Adel.* 1, 1, 19, 23 *Hec.* 2, 3, 6
habuiſſe *Hec.* 4, 1, 1, 26 | 4, 4, 31
habuiſſet *Eun.* 3, 3, 16
habuit *Adel.* 3, 3, 60 *Phor.* 5, 7, 49 *Hec.* 4, 1, 59
haccine *Hec.* 3, 1, 3
hæccine *Heaut.* 3, 3, 36, 54 *Adel.* 3, 3, 26, 55 *Phor.* 5, 9, 23, 24
hæream *Eun.* 5, 7, 25
hærede *Heaut.* 5, 2, 16
hæredem *Hec.* 3, 5, 10
hæreditates *And.* 4, 6, 20
hæreo *Eun.* 5, 2, 9 *Phor.* 5, 7, 70
hæreret *Adel.* 3, 3, 49
hæret *Eun.* 5, 6, 7 *Hec.* 2, 1, 32
hancce *Eun.* 1, 2, 52 | 4, 7, 1 *Hec.* 3, 1, 2
hariolare *Phor.* 3, 2, 7
harioler *Adel.* 2, 1, 8
hariolus *Phor.* 4, 4, 27
harum *Eun.* 1, 2, 56 | 2 3, 5 *Heaut.* 2, 3, 85 | 5, 1, 3 *Hec.* 5, 3, 20
harumc' *Heaut.* 4, 4, 24
haſce *Heaut.* 4, 7, 9 *Adel.* 4, 4, 24 *Phor.* 4, 3, 59
He *Phor.* 2, 2, 64 *Hec.* 5, 4, 22
Heautontimorumenon *Heaut. Prol.* 5
Hecyra *Hec. Prol.* 1
Hecyram *Hec. Prol.* 29
Hegio *Adel.* 3, 3, 85 | 3, 4, 9 | 5, 3, 42 | 5, 8, 24 *Phor.* 2, 3, 7, 12
Hegionem *Adel.* 3, 4, 14
Hegioni *Adel.* 3, 2, 52
Heja *Eun.* 5, 9, 35 *Heaut.* 3, 2, 10 | 5, 5, 19 *Phor.* 3, 2, 23 | 4, 3, 23 *Hec.* 2, 2, 8
helluo *Heaut.* 5, 4, 10
hera *And.* 4, 2, 4 *Eun.* 5, 1, 18 | 5, 2, 12 44 | 5, 3, 8 *Adel.* 3, 3, 8 | 3, 2, 25 | 5, 6, 1 *Phor.* 5, 1, 3 *Hec.* 3, 1, 55
heræ *And.* 4, 3, 2 *Adel.* 3, 2, 3
heram *Adel.* 3, 1, 22 *Phor.* 5, 6, 25
here *And.* 3, 2, 18 *Eun.* 1, 1, 12 | 5, 6, 6, 9, 18 *Heaut.* 3, 3, 33 | 5, 2, 20 *Phor.* 1, 5, 56 *Hec.* 3, 4, 16
hæreditas *Hec.* 1, 2, 97
heri *And.* 1, 1, 58 | 4, 4, 29 *Eun.* 1, 2, 3, 89 | 2, 3, 63 | 3, 4, 1 *Heaut.* 3, 2, 8 | 3, 3. 7 *Phor.* 1, 1, 2 *Hec.* 1, 2, 115 | 2, 1, 40 | 3, 5, 16
heri à *nom.* herus *And.* 1, 2, 4 *Hec.* 3, 1, 51
herilem *And.* 3, 4, 23 *Eun.* 2, 2, 58 | 5, 5, 20 *Phor.* 1, 1, 5
herili *And.* 3, 2, 3 | 5, 6, 2
herum *And.* 1, 3, 3 | 3, 4, 23 | 4, 4, 8 | 5, 2, 26 *Heaut.* 3, 2, 48 *Phor.* 1, 4, 5 | 1, 5, 17 | 2, 2, 12
herus *And.* 1, 2, 12 | 2, 5, 1, 12 | 5, 2, 5 *Heaut.* 4, 1, 15 *Phor.* 1, 4, 7 | 1, 5, 18 | 4, 3, 18, 29 | 5, 6, 21 *Hec.* 5, 3, 1
hero *Phor.* 2, 3, 25 | 5, 6, 2
heſterno *Eun.* 5, 4, 17
hiccine *And.* 5, 4, 4 *Heaut.* 1, 2, 24 *Adel.* 4, 5, 75 *Phor.* 3, 2, 24 | 5. 8, 3
hilarior *Eun.* 4, 5, 5
hilarem *Adel.* 5, 3, 56
hilarum *Adel.* 2, 4, 23
hocce *And.* 2, 3, 17 *Eun.* 4, 7, 13
hoccine *And.* 1, 1, 15 | 1, 5, 1 *Eun.* 4, 3, 2 *Heaut.* 3, 4, 21 *Adel.* 2, 2, 29 *bis* | 3, 2, 6
hæſitas *Phor.* 5, 2, 15
homine *Eun.* 2, 2, 7 | 5, 9, 53 *Heaut.* 1, 2, 19 *Adel.* 1, 2, 18 | 2, 3, 1 | 5, 3, 35 *Phor.* 4, 3, 24
hominem *And.* 1, 5, 10 | 4, 5, 30 | 5, 2, 3 *Eun.* 2, 2, 4, 23, 45 | 2, 3, 31, 65 | 3, 1, 27, 28 | 3, 5, 13, 39 | 4, 1, 5 | 4, 4, 2, 41 | 4, 6, 20, 30 | 4, 7, 32 | 5, 1, 19 | 5, 7, 8, 10, *Heaut.* 2, 3, 139 | 3, 2, 19 | 2, 3, 6 | 4, 1, 53 | 5, 1, 10 *Adel.* 1, 1, 13 | 1, 2, 74 | 2, 1, 29 | 2, 4, 17 | 3, 2, 6 | 3, 3, 92 | 4, 2, 40 | 5, 6, 4 *Phor. Prol.* 2 | 1, 4, 18 | 1, 5, 22, 62, 75 | 2, 1, 21 | 3, 1, 12 | 4, 2, 1, 2, 8 | 4, 3, 27 | 5, 6, 5 | 5, 7, 84 *Hec.* 2, 1, 17 | 4, 1, 9, 40
homines *And.* 4, 2, 12 | 5, 4, 7 *Eun.* 2, 1, 19 | 2, 2, 23, 37 | 3, 2, 17 *Adel. Prol.* 15 | 2, 2, 12 *Phor.* 2, 1, 13 | 2, 3, 19 | 5, 1, 37
homini *And.* 2, 5, 19 | 5, 1, 9 *Eun.* 2, 2, 1 *Heaut.* 2, 3, 115 | 3, 3, 24 | 4, 5, 32 *Adel.* 2, 1, 46 | 2, 2, 21 | 2, 3, 6 | 4, 1, 20 | 5, 4, 7 *Phor.* 1, 2, 85 *Hec.* 3, 1, 1 | 3, 4, 17
hominibus *Heaut.* 3, 1, 13 *Adel.* 5, 3, 47
hominis *And.* 2, 1, 30 *Eun.* 3, 4, 8 | 3, 5, 12 | 4, 4, 29 *Heaut.* 2, 3, 72 | 3, 3, 19 | 4, 8, 7 *Adel.* 4, 2, 33 | 4, 7, 16, 18 *Hec.* 3, 4, 25
hominum *And.* 1, 5, 2, 11 | 4, 1, 5 | 4, 5, 6 | 5, 6, 3 *Eun.* 2, 2, 7 | 3, 1, 14, 19 | 4, 6, 19 *Heaut.* 1, 1, 9 | 3, 1, 97 | 5, 1, 14 *Adel.* 4, 3, 3 | 2, 1, 1 *Phor.* 5, 6, 13
homo *And.* 2, 2, 7 | 4, 1, 39 | 4, 3, 6 | 4, 5, 5, 39 | 5, 6, 1, 10 *Eun.* 2, 2, 18, 30 | 3, 1, 18, 35 | 3, 4, 5 | 4, 4, 9 | 4, 6, 19 | 5, 5, 18 | 5, 6, 6 | 5, 9, 52 *Heaut.* 1, 1, 25 | 4, 4, 9 | 4, 6, 21 | 5, 3, 1 *Adel.* 1, 2, 27, 31, 63 | 2, 2, 11 | 3, 2, 38 | 3, 3, 53, 77, 86, 88 | 4, 2, 1 | 4, 6, 4 | 5, 5, 2 | 5, 8, 11 *Phor.* 1, 2, 73 | 2, 2, 15, 28, 64 | 3, 2, 24 | 3, 3, 29 | 4, 3, 37 | 5, 6, 14 | 5, 8, 2, 16 *Hec.* 3, 5, 9 | 5, 4, 1
homo adoleſcens *Phor.* 5, 8, 52
homo tolerabilis *Heau.* 1, 2, 30
homuncio *Eun.* 3, 5, 42
honeſta *And.* 1, 1, 96, 114 *Eun.* 1, 2, 52 | 2, 1, 24 | 4, 4, 15
honeſte *And.* 4, 6, 3 *Eun.* 4, 4, 48 *Phor.* 5, 8, 19
honeſtum *Hec.* 1, 2, 76 | 3, 3, 43
honeſtus *Eun.* 3, 2, 21
honore *Eun.* 2, 2, 29 *Heaut.* 4, 3, 9
honoris *Phor.* 5, 7, 35
honos *Eun.* 5, 7, 22
hora *Eun.* 2, 3, 47
horam *Phor.* 3, 2, 29
horreo *Eun.* 1, 2, 4
horreſco *Adel.* 4, 4, 24
horrida *Phor.* 1, 2, 56
horſum *Hec.* 3, 4, 36
horto *Adel.* 5, 7, 10
hortor *Hec.* 1, 1, 7
horunce *Hec.* 1, 2, 97
hoſce *Eun.* 1, 2, 71 | 4, 7, 11, 12 *Heaut.* 3, 2, 3 | 4, 5, 4 *Adel.* 5, 7, 5 *Phor.* 4, 5, 4
hoſcine *Adel.* 4, 5, 40
hoſpes *And* 4, 6, 22 | 5, 4, 11 *Adel.* 4, 1, 13
hoſpitæ *And.* 2, 6, 8
hoſpite *Eun.* 1, 2, 39 *Hec.* 1, 2, 120
hoſpitem *And.* 4, 6, 15 *Phor.* 1, 2, 12 | 4, 2, 15 *Hec.* 3, 4, 18 | 5, 3, 36
hoſpites *Phor.* 2, 1, 14

hoſpitis *And.* 5, 2, 2
hoſtis *Hec.* 5, 2, 23
hui *And.* 3, 1, 16 *Eun.* 3, 1, 17 *Heaut.* 3, 1, 17 | 3, 3, 45 *Adel.* 2, 2, 8 | 4, 2, 28 *Phor.* 5, 3, 8
hujuſce *And.* 2, 6, 8 *Phor.* 5, 4, 8
hujuſmodi *Heaut.* 2, 3, 98 | 4, 6, 8 *Phor.* 3, 2, 20, 44
humana *Heaut.* 3, 2, 41
humane *Adel.* 1, 2, 65
humani *And.* 1, 1, 86 *Heaut.* 1, 1, 25
humanitus *Heaut.* 1, 1, 47
humanum *And.* 1, 5, 1 *Adel.* 3, 4, 25 | 4, 5, 53 *Hec.* 4, 1, 38
humi *And.* 4, 3, 11
humiles *Hec.* 3, 3, 20
hunccine *Heau.* 1, 2, 28
Hymæneum *Adel.* 5, 7, 7, 9

I.

I *Adel.* 2, 1, 14, 21 | 4, 2, 48 | 5, 3, 68 *Hec.* 3, 2, 23 | 4, 3, 5
jacta *Adel.* 4, 7, 22
jamdiu *Eun.* 5, 4, 1 | 5, 6, 30
jamdudum *And.* 1, 4, 1 *Eun.* 3, 1, 57 | 4, 5, 8 | 4, 7, 46 | 5, 3, 8 *Heaut.* 4, 5, 10 *Adel.* 3, 3, 47 *Hec.* 3, 2, 1 | 4, 4, 26, 100 *Phor.* 1, 5, 59
jampridem *Phor.* 1, 1, 3 *Hec.* 2, 1, 22
jamne *Heaut.* 4, 8, 7 *Adel.* 4, 5, 66
jam primum *And.* 3, 2, 32
januam *And.* 4, 3, 10
ibam *And.* 3, 4, 1 *Adel.* 5, 3, 35
ibamus *Phor.* 5, 7, 6
ibat *Hec.* 1, 2, 82
ibatis *Phor.* 5, 7, 8
ibicumque *Heaut.* 3, 3, 17
ibidem *And.* 4, 5, 38
ibis *Adel.* 4, 2, 41
ibit *Adel.* 3, 2, 40 *Heaut.* 3, 1, 78 | 3, 2, 48 *Phor.* 4, 4, 15
ibo *And.* 2, 2, 37 | 3, 4, 5, 20 *Eun.* 1, 2, 107 | 2, 1, 10 | 5, 4, 12 *Heaut.* 1, 1, 118, 121 | 1, 2, 36 | 2, 3, 99 | 3, 1, 94 | 3, 3, 47 *Adel.* 2, 4, 13 | 3, 4, 65 | 4, 3, 13 | 4, 4, 23 | 4, 7, 1 | 5, 3, 55 *Phor.* 1, 5, 82 | 2, 3, 22 | 5, 2, 17
idcirco *And.* 3, 2, 7 *Heaut.* 3, 2, 5
ideo *Hec.* 2, 1, 21
idonea *Heaut.* 1, 1, 82 *Hec.* 3, 3, 1
idoneum *Phor.* 4, 5, 9
idonei *And.* 4, 5, 18
idoneus *And.* 3, 2, 12
ignarum *Heaut.* 2, 1, 14 *Adel.* 2, 1, 6 *Hec.* 4, 4, 53, 60
ignarus *Eun.* 1, 2, 56
ignave *Eun.* 4, 7, 7
ignaviſſime *Eun.* 2, 2, 8
ignavom *And.* 1, 5, 42
ignavos *Eun.* 4, 3, 19
ignem *And.* 1, 1, 102 113 *Eun.* 1, 2, 5
ignorabant *Eun.* 5, 9, 59
ignorant *Eun. Per.* 2 *Hec. Per.* 2
ignobilem *Phor.* 1, 2, 70
ignoraret *Phor.* 5, 6, 34
ignorarier *Phor.* 5, 7, 38
ignotes *Heaut* 1, 1, 53 | 2, 3, 28 | 5, 5, 15
ignoratur *Phor.* 2, 2, 10
ignoſcam *Heaut.* 4, 1, 34
ignoſcas *Heaut.* 5, 5, 5
ignoſce *Heaut.* 5, 5, 8 *Phor.* 5, 8, 46
ignoſcenda *Phor.* 5, 8, 26
ignoſcendi *Heaut.* 2, 1, 6
ignoſces *Heaut.* 5, 1, 60
ignoſci *Hec.* 5, 1, 11
ignoſcentior *Heaut.* 4, 1, 32
ignoſco *Eun.* 5, 2, 40 *Phor.* 5, 8, 55
ignoſcere *Eun. Prol.* 42 *And.* 4, 1, 54
ignota *Phor.* 5, 1, 24
ignotum *Phor.* 3, 3, 15
ignotum eſt *Adel.* 3, 4, 28
iiſdem *Eun. Prol.* 35
iit *Eun.* 5, 2, 53
illac *Eun.* 1, 2, 25 *Heaut.* 3, 2, 1
illæc *Eun.* 5, 5, 5 *Heaut.* 3, 2, 30 | 5, 1, 58 *Adel.* 3, 4, 63 *Phor.* 4, 5, 5
illancine *Heaut.* 4, 5, 3
illiberale *Adel.* 3, 4, 3
illiberalem *v.* inliberalem
illiberaliter *Phor.* 2, 2, 24 *v.* inliberaliter
illudatis *And.* 4, 5, 19
illuſeris *Eun.* 5, 4, 20
illuſi *And.* 5, 1, 3
illicet *Eun.* 1, 1, 9 *Adel.* 5, 3, 5
illicone *Eun.* 5, 7, 11
illinc *And.* 4, 6, 19 *Adel.* 2, 2, 19, 25 | 4, 5, 40 | 4, 7, 13
illoc *And.* 2, 2, 25 *Eun.* 5, 9, 53
illuc *And.* 1, 1, 54 | 1, 5, 31 *Eun.* 3, 3, 31 | 3. 5, 24 | 4, 7, 12 | 5, 1, 17 *Adel.* 2, 1, 14. 36 | 5, 3, 57 *Phor.* 1, 5, 80
illuditis *Phor.* 5, 7, 22
illumine *Eun.* 5, 9, 15
Imbro *Hec.* 1, 2, 96
immemor *And.* 3, 1, 19
immemoris *And.* 1, 1, 17
immerito *Adel.* 4, 4, 6 *Phor.* 1, 5, 60 *Hec.* 2, 1, 12
immeritiſſimo *Phor.* 1, 5, 60
imitari *Hec.* 3, 4, 13
imo *And.* 3, 2, 43 *Heaut.* 4, 5, 49 *Adel.* 2, 2, 40 *Phor.* 2, 2, 42 | 3, 2, 41
immo *And.* 1, 1, 3 | 3, 2, 43 | 3, 3, 18 | 3, 5, 12 | 4, 1, 31, 49 | 5, 2, 13 & alibi paſſim, ſeu nullo peculiari ſenſu
immodeſtus *Heaut.* 3, 3, 7
immo etiam *And.* 4, 2, 25
immortales *Eun.* 2, 2, 1 *Adel.* 3, 4, 1 *Phor.* 5, 8, 29
immortalitas *And.* 5, 5, 4
immortalium *Prol.* 2, 2, 4
immutari *Hec.* 3, 3, 9
immutatum *And.* 1, 5, 7
immutatur *And.* 1, 5, 40 *Eun.* 2, 1, 19 *Phor.* 1, 4, 40
imparatum *And.* 3, 1, 20 *Phor.* 1, 4, 2
impeditum *And.* 3, 5, 11 *Hec.* 3, 1, 17
impeditæ *Heaut.* 2, 3, 4
impedivit *Prol.* 2, 3, 2
impediunt *And.* 1, 5, 25
impellat *Phor.* 4, 3, 3
impellebant *Hec.* 3, 4, 12
impellit *Phor.* 4, 3, 3
impellitur *And.* 1, 5, 31
impendent *Phor.* 1, 4, 2
impenſe *Eun.* 3, 1, 23 *Adel.* 5, 9, 36
impera *And.* 5, 3, 26 *Heaut.* 5, 5, 21 *Phor.* 1, 4, 46
imperabat *And.* 3, 2, 10
imperabit *Heaut* 4, 6, 24
imperabo *Eun.* 3, 2, 40
imperare *Adel.* 1, 1, 52
imperas *Eun.* 2, 1, 17 *Heaut.* 4, 3, 26
imperat *Eun.* 3, 5, 30
imperatorem *Eun.* 3, 2, 42
imperatoris *Eun.* 4, 2, 8
imperavi *And.* 3, 2, 4
imperavit *Eun.* 2, 2, 21
imperem *Hec.* 2, 2, 1
imperent *Eun.* 3, 5, 46
imperieſt *Heaut.* 2, 2, 4
imperio *Phor.* 1, 4, 19
imperita *Eun.* 5, 2, 42
imperito *Adel.* 1, 2, 8
imperitos *And.* 5, 4, 8
imperio *And.* 5, 2, 1 *Eun.* 2, 2, 96
imperium *Eun.* 3, 1, 25 *Heaut.* 4, 1, 22 *Adel.* 1, 1, 41 *Phor.* 1, 5, 2
impertiri *Adel.* 2, 2, 21
impertit *Eun.* 2, 2, 40
impetrabis *Phor.* 2, 3, 12
impetrabo *And.* 2, 1, 13
impetraſti *And.* 5, 1, 13

impetrare

impetrare And. 3, 3, 12 Eun. 1, 2, 101 Hec. Prol. 52
impetravi Eun. 5, 9, 61
impetrem Hec. 5, 1, 3
impetres And. 2, 1, 15
impetrat Adel. 2, 4, 44
impetro And. 2, 5, 11 | 3, 2, 47
impium Eun. 4, 3, 1, Adel. 3, 2, 6
implorat Adel. 3, 4, 43
impluvium Eun. 3, 5, 40 Phor. 4, 4, 26
impone And. 5, 3, 26 Phor. 3, 3, 28
importunitatem And. 1, 4, 4
impotens Heaut. 2, 3, 130
importunus ſenex Heau. 1, 2, 22
impotenti And. 5, 3, 8
impotentiam Adel. 4, 3, 16
imprimis Eun. 2, 1, 39
improbo Hec. 3, 3, 23
improbum And. 1, 2, 21
improviſo And. 2, 2, 23 | 2, 5, 6 Heaut. 2, 3, 40 Adel. 3, 3, 54 | 4, 4, 1 Phor. 5, 7, 1
imprudentem And. 1, 3, 22 Heaut. 4, 1, 20 Phor. 4, 3, 55
imprudentes Phor. 5, 1, 18
imprudenti Eun. 3, 1, 40
imprudentia'ſt Eun. Prol. 27
imprudentius And. 1, 1, 103
imprudens And. 4, 1, 18 Eun. 1, 2, 56 | 4, 2, 5 Heaut. Prol. 36 | 2, 3, 128 Adel. 4, 5, 77 Phor. 1, 5, 38, 64 Hec. 5, 4, 37, 40
impudens And. 4, 2, 27 Eun. 3, 1, 35 | 3, 5, 49 | 5, 1, 22 | 5, 2, 17
impudentem Phor. 3, 2, 14
impudenter And. 4, 5, 16
impudentem audaciam Heaut. 2, 3, 72
impudentia Hec. 2, 1, 16
impudentiſſima oratio And. 4, 1, 10
impulerim Heaut. 1, 1, 113
impuliſſet Phor. 1, 3, 6
impuliſti Phor. 2, 1, 6
impulſi Heaut. 2, 4, 9
impulit And. 3, 2, 43 Phor. 5, 1, 6 Hec. 4, 4, 3
impulſore Eun. 5, 6, 18 Adel. 4, 2, 21
impulſorem Adel. 3, 2, 17
impulſu Hec. 1, 4, 65 | 2, 1, 54
impulſus And. 1, 1, 72 Hec. 3, 5, 34, 35
impune And. 5, 4, 7 Eun. 5, 2, 13 | 5, 4, 20 | 5, 7, 18 Adel. 5, 3, 38 Hec. 3, 4, 14
impura Heaut. 4, 1, 16
impuratum Phor. 5, 7, 69
impuratus Phor. 4, 3, 64
impuriſſime Phor. 2, 2, 25
impurum Eun. 2, 2, 9 Adel. 2, 1, 29 Phor. 5, 7, 93
impurus Adel. 3, 3, 6
impuriſſimo Phor. 5, 1, 33
imus And. 1, 1, 90 Eun. 3, 2, 12, 39 | 5, 7, 1 Phor. 5, 1, 53
incedere Eun. 5, 3, 9
incendam Phor. 1, 4, 9
incendatur And. 2, 1, 8
incenderet Heaut. 2, 2, 126
incendor Hec. 4, 1, 47
incenſam illam tibi dabo Phor. 5, 7, 81
inceperat Eun. 4, 4, 57
inceperunt Adel. 2, 2, 19
incepi And. 5, 1, 13
incepta And. 3, 3, 7 | 5, 1, 17
inceptas Phor. 4, 3, 24
inceptat And. 5, 4, 23 Heaut. 4, 4, 12
inceptet Heaut. 3, 3, 39
inceptio And. 1, 3, 3
incepto Heaut. 4, 6, 7
inceptor Eun. 5, 9, 5
inceptum And. 1, 5, 1 Heaut. 1, 1, 6, 67 | 1, 4, 8, 12 Phor. 4, 4, 16
incepturus And. 4, 3, 9
incerta And. 2, 3, 26 Eun. 1, 1, 16 Hec. Prol. 17
incertas And. 5, 1, 11
incertior Phor. 2, 3, 19
incerto Heaut. 1, 1, 71
incertum And. 1, 5, 29 Heaut. 1, 1, 49 | 1, 3, 16 Phor. 1, 5, 9 | 4, 1, 12 Hec. 2, 2, 9
incertus Eun. 2, 3, 3 Phor. 4, 3, 55, 70 Hec. 1, 2, 46 | 3, 4, 36 | 4, 3, 8
inciderit Heaut. 3, 1, 75
incides Heaut. 3, 1, 33
incidi And. 4, 5, 43 Phor. 1, 3, 23
incidiſſet Phor. 1, 3, 5
incidit And. 2, 2, 22 | 2, 2, 21 Heaut. 3, 3, 37 Adel. 4, 4, 6
incipere Eun. 5, 9, 26 Heaut. 3, 1, 86 Adel. 2, 2, 29 Phor. 4, 4, 29
incipiam Eun. 5, 5, 25 Heaut. 4, 2, 9 | 5, 4, 21
incipias And. 2, 3, 13 Heaut. 5, 5, 14
incipies Eun. 1, 1, 6
incipit And. 1, 5, 50 | 4, 2, 26 | 4, 4, 33
incipiunda Phor. 1, 4, 48
inclementius Eun. Prol. 4
incogitans Phor. 1, 3, 3
incogitantem Phor. 3, 2, 14
incolumem And. 3, 5, 5
incolumen Patriam Heaut. 1, 2, 19
incommoda Eun. 2, 3, 36 Phor. 2, 1, 18 Hec. 1, 2, 90 | 5, 3, 42
incommodam Hec. 4, 2, 27
incommode Eun. 2, 3, 35 Hec. 3, 3, 20 | 5, 3, 40
incommodi Hec. 3, 3, 40
incommodis And. 4, 1, 3
incommoditas And. 3, 3, 35
incommoditates Heaut. 5, 1, 59
incommodum Phor. 4, 3, 47 Hec. 1, 2, 78 | 3, 4, 13
incredibile Heaut. 4, 1, 11 Phor. 1, 5, 9, 17
incredibili Hec. 3, 3, 17
incredibilia Eun. 5, 9, 19
incurvus Eun. 2, 3, 42
incuſamus Phor. 3, 1, 7
incuſas Heaut. 5, 2, 7
incuſat Hec. Per. 9
incuſaveras Phor. 5, 7, 21
indicat And. 1, 1, 105 | 5, 3, 7
indicabit Eun. 3, 2, 16
indicans Eun. 1, 1, 8
indicare Eun. 4, 1, 7 Phor. 5, 7, 68
indicares Eun. 5, 6, 13
indicarit Heaut. 3, 3, 23
indicas Eun. 5, 6, 21
indicaſſe Adel. 4, 4, 21
indicat Eun. 4, 3, 15 | 4, 4, 37 Adel. 3, 2, 39 Hec. 3, 3, 35
indicente Adel. 3, 4, 62
indicio Eun. 5, 6, 23 Heaut. 2, 4, 4 Adel. Prol. 4 Phor. 1, 4, 37
indicis Eun. 3, 1, 23
indicium Adel. 4, 4, 8 Hec. 4, 4, 31
indictum Phor. 5, 7, 58
indigeas And. 5, 3, 9
indigna Eun. 5, 5, 4 Adel. 3, 3, 55 Phor. 5, 1, 3
indignam Heaut. 3, 3, 4 Adel. 3, 2, 50 Hec. 3, 5, 27

indignas *Phor.* 2, 2, 29
indigne *Adel.* 3, 2, 10 *Hec.* 3, 3, 41
indignis *Adel.* 2, 1, 12
indignius *Phor.* 5, 8, 20
indignum *And.* 1, 1, 118 | 5, 2, 13 *Eun.* 1, 1, 25 | 5, 2, 27 *Adel.* 2, 1, 12, 19 | 3, 4, 1 | 4, 5, 35 *Phor.* 3, 2, 26 | 4, 3, 8
indiligens *Adel.* 4, 5, 50
indiligenter *Phor.* 5, 3, 5
indormiam *Eun.* 2, 1, 14
indotata *Adel.* 3, 2, 46 | 4, 7, 11
indotatam *Phor.* 1, 2, 70
indotatis *Phor.* 5, 7, 45
induas *And.* 2, 3, 35 | 5, 1, 15 *Heaut.* 5, 4, 5
induces *Hec.* 4, 2, 27
inducere *Hec.* 1, 2, 24
induciæ *Eun.* 1, 5, 15
inducite *Heaut. Prol.* 41
induco *Adel.* 1, 1, 43 *Hec.* 2, 2, 23
induit *Eun.* 4, 4, 44
induitur *Eun. Per.* 9
indulgeo *Eun.* 2, 1, 16
indulgebant *Heaut.* 5, 2, 35
indulgendo *Adel.* 5, 9, 31
indulges *Heaut.* 4, 8, 20 *Adel.* 1, 1, 38
induſtria *And.* 4, 5, 56
induſtriæ *Hec. Prol.* 32
induſtriam *Adel. Prol.* 25
indutum *Eun.* 5, 7, 15
indutus *Eun.* 4, 4, 40
induxeris *Eun.* 3, 2, 37
induxerunt *Heaut.* 4, 4, 1 *Hec.* 2, 3, 4
induxi *Heaut. Prol.* 43 *Adel.* 4, 3, 6 *Hec. Prol.* 50
induxti *And.* 5, 3, 12 *Hec.* 3, 1, 12 | 4, 4, 6
ineat *Hec.* 5, 2, 29
ineo *Adel.* 5, 7, 16
inepta *And.* 4, 7, 52 *Eun.* 5, 7, 6 *Adel.* 3, 3, 23, 37, 77
ineptam *And.* 1, 5, 22
inepte *Eun.* 2, 3, 18 *Adel.* 2, 4, 7
inepti *Phor.* 5, 7, 56
ineptiam *Eun.* 4, 6, 3 *Adel.* 4, 2, 61
ineptias *Phor.* 4, 3, 43
ineptis *Adel.* 5, 8, 11 *Phor.* 2, 2, 23
ineptum *Heaut.* 5, 3, 2 *Adel.* 5, 8, 21
ineptus *Eun.* 2, 1, 21 *Heaut.* 3, 3, 16 *Adel.* 1, 1, 38 *Hec.* 5, 3, 4
inerat *Eun.* 3, 5, 36
iners *And.* 3, 5, 2 *Heaut.* 5, 4, 10
ineſſe *Heaut.* 3, 3, 48 *Adel.* 5, 3, 40
ineſt *And.* 5, 2, 16 *Hec.* 3, 1, 46
ineſſet *Phor.* 1, 2, 58
ineunda'ſt *Heaut.* 4, 2, 7
inexorabili *Phor.* 2, 1, 12
infœlix *Eun.* 2, 2, 13 | 5, 1, 12 *Adel.* 4, 2, 1 | 4, 5, 35 *Phor.* 1, 3, 23 | 2, 2, 81 *Hec.* 2, 4, 30
infamem *Heaut.* 5, 4, 14
infamia *Adel.* 3, 2, 5
infamiæ *And.* 2, 6, 13
infandum *Eun.* 4, 3, 21
infantia ſumma *Heaut.* 2, 3, 18
infecta *Eun.* 1, 1, 8
infectum *Phor.* 5, 8, 45
infelicem *And.* 1, 5, 10 *Eun.* 1, 4, 21 *Hec.* 3, 1, 2
infelicitatis *Adel.* 4, 2, 5
infeliciter *Eun.* 2, 3, 35
infenſus *And.* 1, 3, 7
infert *Phor.* 4, 4, 6
infimos *Eun.* 3, 2, 36
infirmas *Phor.* 5, 1, 6
infirmitatis *Hec.* 1, 2, 101
infirmum *Hec.* 3, 1, 31
inficias *Adel.* 3, 2, 40 | 3, 2, 48
infortunatum *Eun.* 2, 3, 6
infortunio *Phor.* 5, 8, 39
infortunium *Heaut.* 4, 2, 1 *Adel.* 2, 1, 24
infra *Eun.* 3, 2, 36
infregit *Adel* 2, 1, 46
ingenia *Eun.* 2, 3, 19 | 5, 4, 10
ingenii *And.* 1, 1, 86
ingeniis *And.* 1, 1, 66 *Eun.* 1, 2, 118
ingenio *And.* 1, 1, 71 *Eun.* 5, 2, 41 *Heaut. Prol.* 24 | 5, 1, 7 *Phor.* 1, 3, 20 | 3, 2, 12 *Hec.* 1, 2, 89 | 2, 1, 3 | 3, 1, 22 | 3, 5, 24, 39
ingenio bono *And.* 3, 2, 7
ingenio leni *Heaut.* 1, 1, 99
ingenium *And.* 1, 1, 26, 50 | 1, 5, 40, 54 *Eun.* 4, 7, 42 *Heaut.* 2, 3, 43 | 2, 4, 4 | 3, 4, 21 *Adel.* 1, 1, 46 | 4, 5, 49 | 5, 3, 43 *Phor.* 1, 3, 16 | 3, 2, 35 *Hec.* 1, 2, 28, 77, 95 | 5, 4, 20
ingenium bonum *And.* 3, 1, 8
ingenium meum *Heau. Prol.* 47
ingentem *And.* 5, 3, 5
ingentis *Eun.* 3, 1, 2
ingentia *Adel.* 4, 7, 3
ingerem *And.* 4, 1, 16
ingere *Phor.* 5, 7, 95
ingluviem *Eun.* 5, 4, 15
ingratiis *Eun.* 2, 1, 14 *Heaut.* 3, 1, 37 *Phor.* 5, 6, 49
ingratum *And.* 1, 5, 43 *Heaut.* 5, 1, 61 *Hec.* 5, 4, 23
ingreſſus *Hec.* 3, 4, 5
inhoneſtæ *Eun.* 5, 4, 16
inhoneſte *And.* 4, 6, 2
inhoneſtum *Eun.* 2, 3, 63
inhumane *Heaut.* 5, 5, 2
inhumaniſſumo *Hec.* 1, 2, 11
inhumaniſſumus *Phor.* 3, 2, 24
inhumano *Eun.* 5, 2, 41
inhumanum *And.* 1, 5, 43 *Hec.* 3, 5, 45
inibo *Eun.* 3, 5, 9
injeci *Adel.* 2, 2, 20
injeci ſcrupulum *Phor.* 5, 7, 61
injeciſſe *Heaut.* 5, 1, 19
injecit *Adel.* 4, 5, 76
injecta *Phor.* 4, 4, 10
injicere *And.* 1, 1, 113
injuſtitia *Adel.* 3, 2, 5
inimici *And.* 4, 1, 44 *Hec.* 2, 1, 14
inimicis *Heaut.* 5, 3, 12
inimiciſſimus *Hec.* 3, 1, 21
inimicitiæ *Eun.* 1, 1, 1
inimicitias *And.* 5, 2, 11 *Phor.* 2, 2, 23 *Hec.* 2, 1, 24
inimicos *And.* 5, 2, 12
inimicum *Eun.* 1, 2, 94, 96 | 4, 7, 32
inimicus *Hec.* 5, 1, 41
iniqua *Adel.* 2, 1, 33 *Hec.* 3, 5, 25
iniquam *And.* 1, 5, 28
iniquas *Hec.* 2, 3, 5
inique *Hec. Prol.* 45
iniqui *And.* 1, 2, 16 *Hec. Prol.* 54
iniqui patris *Heaut.* 2, 1, 1
iniquis *Adel. Prol.* 2
iniquior *Heaut.* 1, 2, 26
iniquius *Adel.* 2, 2, 3
iniquo *Eun.* 1, 2, 6 *Phor.* 5, 1, 36
iniquo animo *Phor.* 5, 1, 36
iniquom *Phor.* 2, 2, 64 *Hec.* 5, 1, 14
iniquum *Heaut. Prol.* 27
iniquos *Heaut.* 5, 3, 8 *Hec.* 3, 5, 35
iniquus *And.* 5, 1, 6
initiabunt *Phor.* 1, 1, 15
initium *And.* 3, 2, 26 | 4, 5, 5 *Hec.* 3, 7, 10 | 5, 3, 23
injuria *And.* 1, 1, 130 | 1, 3, 9 | 2, 3, 3 *Eun.* 3, 1, 42 | 4, 6, 24 *Heaut.* 5, 2, 39 *Adel.* 2, 1, 12, 35, 43, 53 *Phor.* 2, 2, 60 | 5, 1, 3 *Hec. Prol.* 12
injuriæ *Eun.* 1, 1, 14 *Heaut.* 1, 1, 95

injuriam

injuriam *And.* 4, 1, 16 *Heaut.* 3, 3, 4 *Adel.* 1, 2, 68 | 2, 1, 8 | 4, 3, 4 *Phor.* 2, 2, 2 | 5, 2, 4, *Hec.* 2, 2, 14 | 3, 3, 4 | 4, 4, 1, 68, 70 | 5, 1, 14, 18
injuriarum *Phor.* 2, 2, 15
injuriam facere *And.* 3, 2, 8
injurias *Heaut.* 1, 1, 86 | 1, 2, 90 *Hec.* 3, 1, 21, 23, 27
injuria'ſt *Phor.* 5, 7, 90
injuriis *And.* 5, 1, 8 *Hec.* 1, 2, 93
injurium *Adel.* 1, 2, 26, | 2, 1, 51 *Hec.* 1, 1, 14, 15
injurius *And.* 2, 3, 3 *Heaut.* 2, 3, 79
injuſſa *Phor.* 1, 5, 1, *Hec.* 4, 1, 47 | 4, 4, 82
injuſta *Heaut.* 4, 7, 11 *Adel.* 5, 9, 33
injuſtitia mea *Heaut.* 1, 1, 82
injuſtius *Adel.* 1, 2, 18
inliberale *v.* illiberale
inliberalem *Adel.* 5, 5, 5
inliberaliter *Adel.* 4, 5, 30 *v.* illiberaliter
inludatis *v.* illudatis
inluſeris *v.* illuſeris
inluſi *v.* illuſi
immerenti *Hec.* 5, 1, 14
immeritiſſimo *Phor.* 1, 5, 60
immiſericorditer *Adel.* 4, 5, 29
immerito *Hec.* 2, 1, 11, 26 | 5, 1, 34
in mora *And.* 2, 5, 13
innatum *Hec.* 4, 1, 28
innata *And.* 4, 1, 2
innocenti *Adel.* 2, 1, 1
innuerim *Adel.* 2, 1, 17
innuit *Eun.* 4, 5, 9
inopem *And.* 2, 3, 22 *Phor.* 1, 5, 68
inopem vitam *Heaut.* 1, 1, 85
inopi *Adel.* 2, 1, 2
inopiam *Eun.* 5, 4, 15 *Heaut.* 5, 1, 56
inopis *Heaut.* 5, 4, 3
inpendio magis *Eun.* 3, 5, 39
inquam *And.* 2, 4, 6 | 3, 4, 14 | 4, 2, 32 | 4, 5, 46 | 5, 2, 21 *Eun.* 2, 2, 6, 8 | 3, 1, 24, 35 | 3, 3, 28 | 4, 7, 39 *Heaut.* 1, 1, 39 | 2, 3, 16, 107, 137 | 4, 3, 16 | 4, 5, 22 | 5, 1, 2 *Adel.* 4, 4, 13 | 4, 5, 62 | 5, 2, 6 | 5, 8, 11 *Phor.* 1, 4, 40 | 2, 2, 43 | 4, 3, 15, 28 | 4, 5, 1 | 5, 7, 94 *Hec.* 2, 1, 17 | 3, 3, 16 | 5, 3, 46 | 5, 4, 7
inque *Heaut.* 4, 7, 1
inquies *And.* 2, 3, 14
inquit *And.* 1, 1, 107 | 1, 5, 19 | 2, 6, 20 22 *Eun.* 2, 3, 43, 48 | 2, 5, 40 | 3, 5, 32 *Phor.* 1, 2, 43, 45, 57, 69, 63 | 5, 6, 26 | 5, 7, 18 *Hec.* 3, 3, 26
inridere *v.* irridere
inrides *Heaut.* 5, 2, 29 *v.* irrides
inritatus *v.* irritatus
inritatus animus *v.* irritatus animus
inritor *v.* irritor
inritum *v.* irritum
inruat *v.* irruat
inruit *v.* irruit
inſaniam *Eun.* 3, 5, 8 *Adel.* 1, 2, 31, 67
inſaniant *Adel* 3, 3, 3
inſanias *Eun.* 1, 1, 18
inſanibat *Phor.* 4, 3, 37
inſaniens *Adel.* 4, 2, 22
inſanire *Adel.* 2, 1, 43
inſanis *Adel.* 4, 7, 9 | 5, 8, 14
inſanit *And.* 4, 2, 9
inſano *Heaut.* *Prol.* 32
inſanos *Eun.* 1, 1, 23
inſanum *Phor.* *Prol.* 6
inſanus *Eun.* 4, 1, 2
inſcitia *Eun.* 5, 8, 41 *Phor.* 1, 2, 27
inſciens *And.* 4, 5, 43 *Heaut.* 4, 1, 19
inſcientem *Heaut.* 4, 1, 20
inſcio *And.* 5, 1, 22
inſcitiam *Heaut.* 4, 1, 17
inſcitum *Hec.* 5, 1, 14
inſcripſi *Heaut.* 1, 1, 92
inſerere *Heaut.* 3, 3, 3
inſervire *Heaut.* 3, 1, 9
inſidiabere *Hec.* 1, 1, 13
inſidias *Eun.* 3, 3, 26 *Phor.* 1, 1, 44
inſidiis *Phor.* 1, 4, 52
inſigne *Eun.* 5, 6, 31
inſignem *Eun.* 4, 7, 1
inſimulabis *Phor* 2, 2, 12
inſimulat *Heaut.* 1, 2, 29
inſiſtam *Eun.* 2, 3, 2 *Phor.* 1, 4, 15
inſiſtas *Hec.* 3, 5, 34
inſolens *And.* 5, 4, 4
inſomnia *Eun.* 2, 1, 13
inſomnis *And.* 2, 5, 19
inſperante *And.* 3, 4, 24
inſperatam *Eun.* 3, 5, 57
inſperato *And.* *Per.* 11
inſperatum *Heaut.* 3, 1, 5
inſpicere *Adel.* 3, 3, 61
inſpiciundi *Eun.* *Prol.* 21
inſta *Adel.* 2, 5, 14
inſtabat *Adel.* 3, 2, 9
inſtabit *Phor.* 4, 5, 5
inſtare *And.* 4, 1, 37 *Heaut.* 5, 1, 22 *Hec.* 5, 3, 29
inſtat *And.* 1, 1, 120 *Hec.* 1, 2, 46
inſtiga *And.* 4, 2, 9
inſtigaſti *Phor.* 5, 7, 76
inſtigem *Phor.* 1, 4, 9
inſtigemus *Phor.* 3, 3, 14
inſtitit *Hec.* 3, 3, 21
inſtituere *Adel.* 1, 1, 13 *Phor.* 1, 5, 10
inſtitueris *Phor.* 5, 6, 8
inſtitui *Phor.* 4, 2, 14
inſtituit *And.* 1, 1, 40 *Eun.* *Prol.* 19
inſtrenuli *Heaut.* 1, 1, 68
inſtructa *Heaut.* 3, 1, 41 *Phor.* 2, 1, 7
inſtrue *Eun.* 4, 7, 11
inſtruxit *Eun.* 4, 7, 12
inſulam *And.* 1, 3, 17
inſulas *Eun.* 5, 9, 49
inſultabis *Eun.* 2, 2, 53
inſuerit *Adel.* 1, 1, 30
inſunt *Eun.* 1, 1, 14 *Adel.* 5, 3, 86
inſuper *Eun.* 5, 7, 13 *Adel.* 2, 2, 38
integra *And.* 1, 1, 45 *Eun.* 3, 2, 24 *Heaut.* *Prol.* 4 *Hec.* 1, 2, 5, 70
integram *Heaut.* *Prol.* 4 *Hec.* 1, 2, 75
integraſcit *And.* 4, 2, 5
integratio'ſt *And.* 3, 3, 23
integro *And.* *Prol.* 26 *Heaut.* 4, 2, 7 *Adel.* 1, 7, 73 *Phor.* 1, 2, 22
integrum *Heaut.* 5, 3, 7 *Adel.* *Prol.* 10 *Phor.* 2, 3, 11
intelligant *And.* *Prol.* 17
intelligat *Hec.* 3, 3, 53
intelligendo *And.* *Prol.* 17
intelligens *Eun.* 2, 2, 10
intelligentia *Hec.* *Prol.* 3
intelligere *And.* 3, 4, 10 *Heaut.* 3, 3, 17 | 5, 1, 8 | 5, 2, 31 *Adel.* 5, 3, 41 | 5, 6, 36
intelliges *Phor.* 5, 3, 23
intelligit *And.* *Prol.* 4
intellexeras *And.* 3, 2, 36
intellexerat *Phor.* 4, 2, 4
intellexerit *Heaut.* 3, 1, 69
intellexi *And.* 1, 1, 6 | 1, 3, 2 | 3, 2, 20 *Eun.* 4, 5, 11 *Hec.* 2, 2, 18
intellexiſtin' *Eun.* 4, 6, 50
intellexti *And.* 3, 2, 26 *Phor.* 1, 4, 21
intellextin' *And.* 1, 2, 30
intelligeret *Phor.* *Prol.* 9
intelligis *Phor.* 5, 6, 6
intelligo *And.* 1, 2, 23 | 2, 2, 11 | 4, 4, 8, 16 | 4, 5, 17 *Eun.* 5, 2, 44 *Heaut.* 3, 3, 42 | 4, 5, 28 | 4, 8, 2 | 5, 2, 26 *Adel.* 3, 2, 70 *Phor.* 2, 2, 93 *Hec.* 4, 4, 38 | 5, 2, 27
intendam *And.* 2, 2, 6

intendas *Eun.* 2, 3, 19
intendenda *Heaut.* 3, 1, 20
intenderam *And.* 4, 3, 18
intendit *Eun.* 3, 3, 19
intercedet *Phor* 4, 1, 17
interceſſerit *And.* 5, 6, 5
interceſſiſſe *Adel.* 3, 2, 50
interceſſit *Hec.* 3, 1, 25
intercipit *Eun.* 1, 1, 35
interdico *Hec.* 4, 1, 48
interdiu *Adel.* 4, 1, 15
interdixit *Phor.* 4, 4, 27
interdum *Eun.* 2, 3, 74 *Hec.* 3, 1, 27
interdum'ſt *Adel.* 2, 2, 8
interemptum *Heaut.* 4, 1, 22
intereſſe *And.* 4, 5, 55,
intereſt *Eun.* 2, 2, 2 *Adel.* 1, 1, 51
interfici *Eun.* 3, 5, 3
interii *And.* 2, 2, 9 *Heaut.* 4, 1, 46 *Hec.* 3, 1, 24
interiore *Eun.* 3, 5, 5
interloquere *Heaut.* 4, 3, 13
interminata *Eun.* 5, 1, 4
interminatus ſum *And.* 3, 2, 16
intermittit *Adel.* 3, 1, 6
internuntii *Heaut.* 2, 3, 58
internuntius *Eun.* 2, 2, 56
interrogaſti *Eun.* 5, 6, 11
interſiet *Eun.* 4, 4, 18
intertrimento *Heaut.* 3, 1, 39
intriſti *Phor.* 2, 1, 4
interturbat *And.* 4, 1, 38
intervenire *Eun.* 3, 5, 5 *Heaut.* 4, 3, 1
intervenerit *Hec.* 3, 2, 16
intervenit *And.* 4, 3, 17 *Adel.* 3, 3, 52 *Phor.* 1, 2, 41 *Hec.* *Prol.* 2
interventum *Heaut.* 2, 3, 40
intimu'ſt *And.* 3, 3, 44
intro admittere *Hec.* 3, 1, 49
introducam *Eun.* 3, 2, 39
introducas *Eun.* 5, 2, 70
introduxit *Phor.* 5, 6, 25
introeam *Hec.* 5, 2, 21
introeo *Eun.* 5, 5, 22
introeuntem *Hec.* 4, 1, 36
introii *And.* 5, 2, 9
introibas *Eun.* 1, 2, 7
introire *And.* 2, 2, 26 | 3, 4, 11 *Eun.* 5, 2, 3 *Hec.* 3, 2, 13
introiſſe *Hec.* 3, 1, 52
introiit *Eun.* *Per.* 10 *Phor.* 4, 4, 25 *Hec.* 3, 2, 10
introlatus *Heaut.* 5, 1, 30
intromiſſus *Eun.* 1, 2, 3
intromittamus *Eun.* 3, 1, 51
introrumpere *Eun.* 5, 6, 26
intuens *Eun.* 3, 5, 32
intuitur *Heaut.* 2, 4, 23
intumum *Eun.* 1, 2, 47
invaſit *Hec.* 3, 2, 21
inveneris *And.* 2, 3, 7
invenerit *Heaut.* 5, 4, 17
invenero *Heaut.* 1, 1, 56 *Hec.* 3, 1, 20
inveni *Eun.* 2, 2, 16 | 2, 3, 15 *Heaut.* 3, 3, 36 *Phor.* 4, 3, 11 | 5, 3, 34
inveniam *And.* 2, 2, 1 | 3, 1, 10 *Eun.* 4, 3, 1 | 4, 4, 51 *Heaut.* 2, 1, 17 | 2, 3, 88 *Phor.* 1, 4, 8, 23 | 3, 3, 1 | 5, 1, 1
invenias *And.* 1, 1, 39
inveniendis *Hec.* 5, 3, 23
inveniendus *Heaut.* 4, 7, 12
invenies *And.* 3, 3, 39 | 5, 2, 22 *Phor.* 3, 3, 7
invenire *And.* 2, 3, 22
invenimus *Hec.* 5, 2, 2
invenio *And.* 2, 2, 19 *Adel.* 4, 2, 1
invenire *Eun.* 2, 1, 4 *Phor.* *Prol.* 14 | 5, 1, 20 | 5, 4, 8 | 5, 6, 5 *Hec.* 3, 3, 1
inveniri *And.* 5, 4, 37,
invenis *Heaut.* 4, 1, 44
inveniſſe *And.* 2, 4, 4 *Hec.* 5, 4, 5
inveniſſet *Eun.* 3, 1, 62
inveniſti *Heaut.* 4, 8, 5
invenite *And.* 2, 1, 34
inveniundum'ſt *Heaut.* 3, 2, 1
inventa *And.* 4, 1, 19 *Eun.* 5, 5, 11 *Heaut.* 4, 5, 26 | 4, 7, 13 | 5, 2, 36 *bis* | 5, 3, 15 *Phor.* 4, 3, 42
inventam *Eun.* 5, 9, 6 *Heaut.* 5, 1, 7
inventi *And.* 5, 3, 20
invento *Heaut.* 4, 6, 7
inventor *Eun.* 5, 9, 5
inventum *And.* 3, 2, 34 | 4, 1, 60 | 4, 2, 1 *Phor.* 5, 2, 13
inventurum *And.* 3, 5, 9 *Hec.* 3, 1, 9
inventus *Phor.* 5, 6, 32
invenuſtum *And.* 1, 5, 10
inverſa verba *Heaut.* 2, 3, 131
inveſtigari *Heaut.* 4, 2, 8
inveſtigatur *Phor.* 5, 1, 9
inveſtigem *Eun.* 2, 3, 2
inveteraſcerent *Hec.* *Prol.* 12
inveteraſceret *Hecyra* *Prol.* 13
invidere *Eun.* 3, 1, 20, 22
invidia *And.* 1, 1, 39
invidiam *Phor* 1, 5, 46
invidos *Her.* 3, 5, 19
inviſa *Adel.* 5, 9, 32
inviſæ *Hec.* 2, 3, 1
inviſam 4, 2, 21
inviſos *Hec.* 3, 1, 48
inviſum *Hec.* 5, 2, 22
invitam *Heaut.* 4, 4, 12
invitat *Eun.* 4, 1, 8
invitatum *Heaut.* 1, 2, 11
invitet *Eun.* 4, 1, 5
invito *And.* 5, 3, 20 *Heaut.* 4, 5, 47
invito Pamphilo *And.* 3, 4, 24
invitum *Heaut.* 3, 2, 24 *Phor.* 1, 4, 37 | 5, 7, 26, 27 *Hec.* 1, 2, 48
invitus *Heaut.* 4, 6, 2 *Adel.* 2, 1, 4 *Phor.* 1, 5, 6 *Hec.* 1, 2, 67
inultum *And.* 3, 5, 4 *Heaut* 5, 1, 45
invocato *Eun.* 5, 9, 29
involem *Eun.* 4, 3, 5 | 5, 2, 20
inutiles *And.* 1, 5, 52
jocabar *Eun.* 2, 2, 85
jocari *Heaut.* 4, 4, 7
joco *Eun.* 1, 2, 89
jocon' *Heaut.* 3, 2, 30
jocularem *Phor.* 1, 2, 84
jocularium *And.* 5, 4, 43
jocumque *Eun.* 2, 3, 7
Jove *Heaut.* 5, 4, 13
ipſus *And.* 2, 2, 23 | 2, 3, 3 | 3, 2, 15, 46 | 3, 3, 49 | 3, 4, 19 *Eun.* 3, 4, 8 | 5, 5, 4, *Adel.* 1, 1, 53 | 2, 3, 26 | 3, 2, 30 | 4, 1, 22 *Phor.* 1, 1, 26 | 1, 4, 28 | 5, 6, 13 *Hec.* 3, 2, 8, 19 | 3, 5, 5 | 5, 3, 14
ira *Hec.* 3, 1, 25 | 3, 5, 34, 55 | 4, 1, 47 | 4, 4, 89 | 5, 2, 14
iracundia *Heaut.* 5, 1, 47 *Adel.* 3, 2, 12
iracundiæ *Adel.* 1, 2, 66 *Phor.* 1, 4, 8
iracundiam *Adel.* 5, 3, 8 | 4, 7, 37 *Phor.* 1, 4, 12
iracundo *Hec.* 4, 1, 53
iracundus *Hec.* 3, 1, 29 | 3, 5, 53
iræ *And.* 3, 3, 20 *Hec.* 3, 1, 9, 27 | 3, 2, 16
iram *Heaut.* 1, 2, 14 *Adel.* 3, 2, 14 *Phor.* 2, 1, 9 | 2, 2, 88 *Hec.* 3, 1, 11, 33 | 5, 1, 3 | 5, 2, 14
iras *Hec.* 2, 2, 11 | 3, 1, 30
iraſcere *Adel.* 1, 2, 86
iraſci *And.* 2, 3, 20 *Eun.* 4, 1, 4

irata *Adel.* 1, 1, 6
irato *Phor.* 1, 2, 24
iratum *Heaut.* 5, 2, 37 *Adel.* 3, 3, 49 *Phor.* 2, 1, 2 | 3, 1, 13
iratus *And.* 1, 1, 110 *Eun.* 1, 1, 19 | 3, 1, 59 *Heaut.* 1, 2, 23 | 4, 6, 16 *Phor.* 1, 4, 36 | 2, 2, 79 *Hec.* 3, 1, 28 | 3, 5, 55 | 4, 4, 1
iratus ſenex *Heaut. Prol.* 37
iræ *And.* 3, 3, 23 *Eun.* 3, 2, 42 *Adel.* 3, 3, 7 | 4, 5, 78 | 5, 7, 8 *Phor.* 1, 4, 17 | 1, 5, 23 | 5, 3, 30 | 5, 5, 9 | 5, 6, 7, 22, 27 | 5, 8, 37 *Hec.* 3, 1, 44 | 4, 1, 7
ire ad mercatum *Phor.* 5, 6, 54
ires *Eun.* 1, 2, 75
iret *Phor.* 1, 2, 40
iri *And.* 1, 2, 6 *Eun.* 1, 2, 59 *Adel.* 1, 2, 49 | 4, 5, 50 *Hec. Prol.* 40
iris *Hec.* 3, 5, 35
irrideat *Phor.* 4, 3, 64
irridere *Eun.* 3, 1, 35 | 5, 7, 17
irrides *And.* 1, 2, 13
irritatus *Phor.* 1, 5, 10
irritatus animus *And.* 3, 4, 18
irritor *Phor.* 5, 7, 39
irritum *Phor.* 5, 7, 58
irruat *Adel.* 4, 2, 11
irruit *Adel.* 1, 2, 8
irriſor *Eun.* 4, 4, 42
iſne *Heaut.* 4, 1, 3
iſtinc *Hec.* 3, 2, 4 *Phor.* 4, 3, 53
iſtiuſmodi *Heaut.* 2, 4, 7
iſto *Eun.* 1, 2, 112 *Hec.* 1, 2, 59
iſtoccine *Adel.* 4, 7, 14
iſtorſum *Heaut.* 3, 3, 23 *Phor.* 5, 1, 15
iſtos raſtros *Heaut.* 1, 1, 36
iſtuccine *Eun.* 5, 1, 14
iſtucnam *Eun.* 3, 4, 14
iſtud *And.* 5, 4, 39 *Eun.* 3, 1, 56 *Heaut.* 1, 1, 30
iſtunc *Eun.* 2, 3, 64 *Heaut.* 3, 2, 19
iſtum *Eun.* 4, 7, 7 | 5, 5, 2, 7 | 5, 9, 50 *Heaut.* 2, 3, 17 *Adel.* 2, 4, 17 | 3, 3, 23
it *Eun.* 3, 5, 45 | 5, 3, 10 *Heaut.* 4, 1, 42 *Hec.* 1, 2, 114
itane *And.* 1, 5, 9 | 4, 1, 19 | 5, 4, 6, 23 *Eun.* 5, 9, 28 *Heaut.* 3, 3, 1 | 5, 1, 14, 75 | 5, 2, 1 *Phor.* 1, 5, 1 | 2, 2, 45, 66, 80 | 3, 2, 42 | 3, 3, 9 *Hec.* 3, 3, 4 | 5, 4, 7
itan' *And.* 3, 2, 12 | 4, 6, 8 *Heaut.* 3, 1, 97
itaque *And.* 3, 2, 25 *Eun.* 2, 3, 24 *Adel.* 4, 5, 76 *Hec.* 2, 1, 4, 10 | 4, 2, 3, 28 | 5, 3, 4 | 5, 6, 30
ite *Eun.* 5, 3, 8 | 5, 9, 64 *Heaut.* 3, 4, 29 *Hec.* 3, 4, 15
item *And.* 1, 1, 50, 62 | 2, 2, 18 *Eun.* 3, 1, 8 | 5, 2, 6 *Heaut.* 3, 1, 8 | 5, 4, 13 *Adel.* 1, 2, 51 | 2, 2, 22 | 2, 5, 25 | 4, 5, 54 | *Phor.* 2, 2, 66 | 4, 3, 58
iter *Phor.* 1, 2, 16 *Hec.* 1, 2, 119 | 3, 4, 1
iterum *Heaut.* 3, 1, 47 *Adel.* 2, 1, 5 | 3, 3, 73 | 4, 1, 9 *Phor.* 2, 2, 57 *Hec.* 3, 2, 4
itidem *And.* 3, 4, 20 *Eun.* 1, 2, 13 | 2, 2, 4 *Heaut.* 4, 3, 20 *Phor.* 2, 2, 50, 62 | 3, 1, 12 *Hec.* 1, 2, 75
itinere *Heaut.* 2, 3, 30 *Phor.* 3, 3, 33
itiones crebræ *Phor.* 5, 8, 23
ito *Adel.* 4, 2, 44
itur *And.* 1, 5, 16
itura *Eun.* 3, 2, 10
ituran' *Eun.* 2, 2, 8
jube *And.* 3, 3, 14 | 5, 4, 53 *Eun.* 4, 4, 24 | 5, 1, 20 *Heaut.* 3, 3, 24 | 4, 4, 15 | 4, 5, 52 *Adel.* 2, 4, 21 | 5, 7, 10, 16 *Phor.* 5, 7, 29 *Hec.* 3, 5, 44
jubeam *And.* 4, 5, 2 *Eun.* 3, 5, 24 | 4, 7, 20
jubeas *Phor.* 3, 3, 11
jubeat *Eun.* 4, 1, 41 | 5, 7, 2 *Heaut.* 3, 2, 31 *Phor.* 5, 4, 9
jubebit *Heaut.* 4, 5, 27 *Phor.* 5, 8, 57
jubens *Phor.* 3, 3, 32
jubeo *And.* 3, 3, 1 *Eun.* 2, 3, 97 *Heaut.* 3, 4, 24 *Adel.* 3, 3, 64, 76
jubes *And.* 1, 4, 1 | 5, 4, 50 *Heaut.* 3, 2, 76 | 5, 5, 3 *Adel.* 5, 8, 1 *Phor.* 5, 3, 12 *Hec.* 4, 3, 6
jubeſne *Eun.* 2, 3, 97
jubet *Eun. Per.* 4 *Adel.* 5, 8, 1 *Phor.* 1, 2, 76 | 1, 5, 2, 66 | 2, 2, 62, 67 *Hec.* 1, 2, 110 | 3, 3, 3 | 3, 5, 61
jubete *Eun.* 3, 2, 16
judicare *Eun. Prol.* 29 *Hec.* 4, 1, 34
judicas *Heaut.* 5, 1, 7 *Adel.* 1, 2, 20
judicavi *Adel.* 5, 6, 5
judice *Hec.* 2, 2, 13
judicent *Heaut.* 3, 1, 98
judices *Heaut.* 2, 1, 7 *Adel. Prol.* 4 *Phor.* 1, 2, 79 | 1, 5, 52
judicet *Eun.* 1, 2, 118
judicibus *Phor.* 2, 2, 53
judicium *Eun.* 2, 3, 47 *Heaut. Prol.* 12 *Phor.* 2, 2, 57, 59
judicio *Heaut.* 3, 1, 6 *Phor.* 5, 8, 56
judico *Heaut.* 2, 4, 1 *Adel.* 4, 2, 25 | 5, 9, 3
judicum *Phor.* 1, 5, 45
judex *Heaut.* 2, 3, 111 *Phor.* 5, 8, 66
jugularas *Eun.* 3, 1, 27
jugulo *Adel.* 5, 8, 35
junceas *Eun.* 2, 3, 24
junget *Hec.* 5, 2, 31
Juno *And.* 3, 1, 1 *Adel.* 3, 4, 41
Jupiter *And.* 3, 1, 6 | 4, 4, 11 *Eun.* 3, 5, 2, | 4, 4, 42 | 5, 5, 4 | 5, 9, 18 *Heaut.* 2, 3, 15 | 4, 1, 17 | 4, 3, 12 *Adel.* 1, 2, 31 | 2, 1, 42 | 3, 3, 13, | 4, 6, 2 | 4, 7, 13, 36 *Phor.* 5, 3, 24, 33 *Hec.* 3, 1, 37
jure *And.* 1, 3, 9 | 2, 3, 20 | 3, 5, 2 *Eun.* 5, 4, 17 *Hec. Prol.* 10
jurejurando *Hec.* 5, 4, 30
jurgabit *And.* 2, 3, 15 *Adel.* 1, 1, 55
jurgantem *And.* 5, 1, 19
jurgare *Adel. Per.* 10
jurgio *Adel.* 3, 3, 50 *Phor.* 5, 2, 13
jurgium *Eun.* 4, 1, 12 *Hec.* 3, 5, 63
jus *Eun.* 4, 6, 31 *Heaut.* 4, 5, 48 *Adel.* 2, 1, 9, 47 | 4, 5, 52 | 5, 3, 15 *Phor.* 2, 2, 65 | 5, 7, 43, 88 *Hec.* 3, 3, 27
jusjurandum *And.* 4, 4, 7 *Adel.* 2, 1, 11 | 3, 2, 8 *Hec.* 2, 2, 1 | 4, 4, 75 | 5, 1, 25, 28
juſſa *Phor.* 2, 2, 69
juſſeram *Heaut.* 4, 1, 48
juſſeras *Heaut.* 4, 5, 38
juſſeris *Eun.* 1, 2, 94
juſſi *And.* 3, 2, 4 | 3, 4, 11 | 5, 4, 53 *Eun.* 1, 2, 20, 31 | 3, 2, 17 *Heaut.* 4, 5, 46 *Phor.* 4, 2, 9 *Hec.* 3, 5, 17 | 5, 1, 7
juſſiſſe *Heaut.* 5, 2, 46 *Hec.* 3, 5, 13
juſſit *And.* 2, 5, 1 | 3, 1, 6 | 4, 2, 4 *Eun.* 2, 3, 72 | 3, 3, 4 *Phor.* 1, 5, 50 *Hec.* 3, 5, 16 | 5, 4, 7
juſſu' ſum *Phor.* 4, 4, 2
juſta *And.* 1, 1, 9 *Adel.* 5, 6, 33 *Phor.* 1, 5, 5
juſtam *Heaut. Prol.* 41 | 4, 3, 26 *Phor.* 1, 4, 39
juſti *Eun.* 5, 1, 15 *Adel.* 5, 9, 1
juſtiſſima *Phor.* 4, 4, 29

juſtitia *Heaut.* 4, 1, 33
juvero *Heaut.* 1, 1, 34

L.

LAbaſcit *Eun.* 1, 2, 91 *Adel.* 2, 2, 31
labefactarier *Eun.* 3, 3, 3
labefecit *Adel.* 2, 2, 36
labiis *Eun.* 2, 3, 42
labora *Heaut.* 1, 1, 37
laborans *Heaut.* 1, 1, 87
laborate *And.* 1, 1, 33
labore *And.* 5, 1, 12 *Heaut.* 4, 7, 13 | 5, 4, 17 *Eun.* 3, 1, 9 *Adel.* 5, 4, 16, 17, 21 *Hec. Prol.* 23 | 3, 3, 30 *Phor.* 1, 1, 12
laborem maxumo *Heaut. Prol.* 40
laborem *And.* 4, 3, 5 | 5, 2, 29 *Heaut.* 1, 1, 113 *Hec. Prol.* 17
laborem inanem *Hec.* 3, 2, 9
labores *Heaut.* 3, 4, 19
labori *Hec.* 2, 1, 29
laborioſa *Heaut. Prol.* 44 | 4, 6, 3
laboris *Heaut. Prol.* 42 | 1, 1, 30, 39
labos *Hec.* 3, 1, 6
labrum *Adel.* 4, 2, 20
lacerarem *Adel.* 3, 2, 17
laceres *Hec.* 1, 1, 8
laceſſere *Eun. Prol.* 16 *Phor. Prol.* 19
laceſſiſſet *Phor. Prol.* 13
laceſſito *Phor.* 5, 8, 38
laceſſo *Eun.* 5, 6, 26
Laches *Hec.* 1, 2, 59 | 2, 1, 9, 35 | 1, 2, 21 | 4, 4, 11, 42, 100 | 5, , 1, 6
lacrimis *Phor.* 5, 7, 82
lacrimula *Eun.* 1, 1, 22
lacruma *Heaut.* 1, 1, 32
lacrumæ *And.* 1, 1, 99 *Phor.* 1, 2, 57
lacrumæ confictæ *And.* 3, 3, 26
lacrumatum *Hec.* 4, 4, 54
lacrumans *Eun.* 5, 1, 4 *Adel.* 3, 4, 26 *Phor.* 1, 2, 42 *Hec.* 3, 3, 17, 19
lacrumas *Heaut.* 1, 1, 115 *Adel.* 3, 2, 37 | 4, 1, 20 | 4, 5, 45 *Hec.* 3, 2, 20
lacrumat *Eun.* 4, 3, 17 | 5, 1, 13
lacrumem *Hec.* 3, 3, 25
lacrumet *Phor.* 3, 2, 37
lacrumes *Heaut.* 2, 3, 65
lacrumo *Adel.* 3, 3, 55 *Hec.* 3, 3, 45
lactans *And.* 5, 4, 9
lactaſſes *And.* 4, 1, 24
lacum *Adel.* 4, 2, 44 | 4, 6, 3
lædere *Eun. Prol.* 3, 18 *Adel.* 5, 4, 10
læderet *Phor. Prol.* 11
lædit *Eun. Prol.* 6
læta *Eun.* 3, 1, 2 | 3, 5, 28
lætæ *Hec.* 3, 3, 8
lætetur *Hec.* 5, 3, 37
læti *Eun.* 2, 2, 25
lætitia *Heaut.* 4, 3, 2, *Adel.* 4, 5, 6
lætitiam *Heaut.* 1, 2, 11 | 2, 3, 51 *Hec.* 5, 3, 18
lætius *Adel.* 3, 3, 12
lætor *Hec.* 5, 3, 35
lætum *Heaut.* 5, 1, 15
lætus *And.* 2, 2, 3 *Eun.* 5, 9, 4 *Adel.* 2, 2, 44 *Phor.* 5, 4, 1
lamentari *And.* 1, 1, 94 *Phor.* 1, 2, 46
lampadas *Adel.* 5, 7, 9
lana *And.* 1, 1, 48
lanam *Heaut.* 2, 3, 37
languorem *Heaut.* 4, 6, 3
lanii *Eun.* 2, 2, 26
lapidem *Hec.* 2, 1, 17
lapis *Heaut.* 4, 7, 3 | 5, 1, 44
largiendo *Adel.* 5, 9, 28
largitate *Heaut.* 3, 1, 52
largitor *Adel.* 5, 8, 17
largius *Eun.* 5, 9, 48
laſcivia *Heaut.* 5, 1, 72
laſſam *Hec.* 2, 1, 41
laſſus *And.* 2, 1, 4 *Eun.* 2, 1, 15
latere *Heaut.* 4, 2, 5
laterem *Phor.* 1, 4, 9
Latinas *Eun. Prol.* 8, 34 *Heaut. Prol.* 18
Latini *Phor. Prol.* 26
laturum *Hec.* 2, 2, 19 | 3, 5, 47
laturus *Hec.* 4, 1, 52
latus *Heaut.* 5, 1, 30
laudabat *Phor.* 4, 2, 5
laudabis *Heaut.* 2, 3, 133
laudabit *Eun.* 3, 1, 52
laudant *Eun.* 3, 2, 23
laudare *And.* 1, 1, 70 *Adel.* 2, 4, 5
laudarier *Adel.* 4, 1, 19
laudas *Eun.* 5, 9, 23 *Heaut.* 3, 2, 26 *Adel.* 4, 2, 26
laudat *And.* 5, 2, 4 *Eun.* 3, 1, 48
laudem *And.* 1, 1, 39 *Eun.* 3, 5, 17 | 5, 4, 3 | 5, 9, 14 *Heaut.* 2, 3, 74 *Adel. Prol.* 18 | 2, 3, 3 *Hec.* 3, 5, 11
lauder *Adel.* 4, 3, 1
laudi *Adel.* 2, 2, 25 | 3, 3, 28, 64
laudine *Adel. Prol.* 5
laudo *And.* 2, 6, 12, 24 *Eun.* 1, 2, 74 | 2, 2, 20 *Heaut.* 2, 4, 1 | 3, 2, 27 | 5, 5, 21 *Adel.* 4, 2, 25 *Phor.* 1, 2, 90 | 1, 5, 55 *Hec.* 3, 5, 38
lauta *Heaut.* 4, 5, 50
laute *Eun.* 3, 4, 7 *Adel.* 5, 1, 2
lautum *Adel.* 3, 3, 71 *Phor.* 5, 9, 80
lavamur *Eun.* 3, 5, 47
lavato *Eun.* 3, 5, 48
lavatum *Eun.* 3, 5, 44, 52 *Heaut.* 4, 1, 42
lavem *Phor.* 1, 4, 9
laverimus *Eun.* 3, 5, 48
laverit *Heaut.* 4, 1, 5
lavet *Eun.* 3, 5, 34 *And.* 3, 2, 3
lavit *Eun.* 3, 5, 45
lecto *Eun.* 3, 5, 45 *Adel.* 4, 1, 4
lectos *Heaut.* 1, 1, 73
lectulos *Adel.* 4, 2, 46
lectum *Phor.* 1, 2, 3
lectus *Heaut.* 5, 1, 30
lege *And.* 1, 2, 29 | 4, 6, 4 *Eun.* 1, 2, 22 *Heaut.* 5, 5, 10 *Phor.* 1, 2, 66 | 3, 2, 48 | 5, 9, 91 *Hec.* 1, 2, 97
legem *And.* 5, 3, 9
leges *Heaut.* 5, 2, 45 *Adel.* 4, 5, 18
legibus *And.* 4, 5, 41 *Phor.* 2, 3, 15 | 4, 3, 21
legis *Phor.* 1, 5, 62
lego *Hec.* 2, 2, 17
legum *Phor.* 2, 1, 21
Lemni *Phor. Per.* 3 | 4, 3, 75 | 5, 7, 49 | 5, 8, 24
Lemno *Phor. Per.* 5 | 5, 6, 33 | 5, 8, 28
Lemnum *Phor.* 1, 2, 16 | 1, 5, 32 | 4, 1, 1
leni *Heaut.* 5, 1, 39 *Hec.* 2, 2, 28
leni ingenio *Heaut.* 1, 1, 99
lenibus *Phor.* 1, 2, 15
lenirent *Heaut.* 1, 1, 75
lenis *Heaut. Prol.* 45
lenitas *Adel.* 3, 3, 36 *And.* 1, 2, 4
lenius *Heaut.* 3, 1, 50
leno *Heaut. Prol.* 39, 42 *Adel.* 2, 1, 7, 30, 33, 34 *Phor.* 3, 2, 13
lenone *Adel.* 3, 2, 30 *Phor.* 1, 3, 19
lenonem 3, 2, 6 *Phor.* 5, 6, 7
lenoni *Adel. Per.* 7, 8 *Phor.* 1, 2, 33 | 5, 8, 20
lepidum *And.* 5, 4, 46
lepida *Hec.* 5, 1, 29
lepidam *Heaut.* 5, 5, 16
lepide *Eun.* 3, 1, 37
lepidis *Eun.* 4, 3, 9
lepidiſſime *Adel.* 5, 7, 13
lepido *Hec.* 5, 3, 39
lepidum *Eun.* 5, 7, 17

17 *Adel.* 5, 9, 9 *Phor.* 3, 3, 26
lepidus *Adel.* 5, 2, 13, 16
lepore *Adel. Per.* 4
lepus *Eun.* 3, 1, 36
Lesbia *And.* 3, 1, 8
Lesbiam *And.* 1, 4, 1
lavatum *Heaut.* 4, 4, 24
leve *Hec.* 5, 2, 15
leves *Heaut.* 3, 4, 19 *Hec.* 3, 4, 12
levi *Heaut.* 3, 1, 29 *Phor. Prol.* 5 *Hec.* 3, 1, 32
levia *Hec.* 3, 1, 12
levibus *Hec.* 3, 1, 30
leviorem *Hec.* 5, 1, 33
levius *Hec.* 1, 4, 53
lex *Phor.* 1, 2, 75 | 1, 5, 6, 8, 66 | 2, 2, 62, 67
libeat *Hec. Prol.* 56
libenter *Eun.* 5, 9, 44, 56 *Adel.* 4, 1, 19 *Hec.* 3, 5, 19
liber *Adel.* 2, 1, 28 | 5, 9, 13
libera *And.* 2, 2, 15 *Adel.* 2, 1, 40
liberæ *And.* 4, 5, 32
liberale *And.* 4, 5, 50
liberalem *Phor.* 1, 3, 16
liberali *And.* 1, 1, 96 *Eun.* 3, 2, 20 | 4, 4, 15 *Adel.* 2, 1, 40 *Hec.* 1, 2, 89
liberali conjugio *And.* 3, 3, 29
liberalia *Adel.* 3, 4, 18 *Phor.* 1, 5, 52 | 4, 3, 18 | 5, 7, 12
liberalitate *And.* 1, 1, 32
liberaliter *And.* 1, 1, 11
liberam *Eun.* 4, 7, 35 *Adel.* 5, 9, 16 *Phor.* 2, 2, 91
liberatus *And.* 2, 2, 33
libere *And.* 5, 4, 8 *Hec.* 2, 2, 18
liberi *And.* 5, 3, 20
liberis *Adel.* 1, 1, 52
liberius *And.* 1, 1, 25
libero *And.* 2, 2, 15 *Eun.* 3, 2, 40 | 4, 5, 6
liberos *Heaut.* 1, 1, 99 | 5, 1, 76 *Adel.* 1, 1, 32 *Hec.* 2, 1, 15 | 4, 4, 33
libertatem *Adel.* 2, 1, 29
libertam *Eun.* 3, 5, 60
libertus *And.* 1, 1, 10
liberum *Eun.* 3, 2, 24 *Adel.* 5, 3, 7, 42, 43 | 5, 9, 3
libido *And.* 3, 3, 25 *Heaut.* 5, 3, 12 *Phor.* 4, 5, 4
libidine *Heaut.* 2, 1, 4
libidinem *Heaut.* 1, 1, 26
libidini *Hec.* 2, 2, 3
libitum *Adel.* 5, 1, 4
libuit *Phor.* 4, 3, 38
liceat *Eun.* 3, 2, 13 *Heaut. Prol.* 36 | 4, 6, 15 | 5, 2, 28 *Phor.* 1, 3, 13 *Hec. Prol.* 3, 2, 1, 10
licebat *Hec.* 1, 2, 19
licebit *Eun.* 4, 2, 12
licentia *Heaut.* 3, 1, 74 *Adel.* 3, 4, 63
licere *Heaut. Prol.* 21 | 1, 1, 51 | 3, 2, 50 | 3, 4, 21 | 5, 5, 9 *Phor.* 1, 2, 66
liceret *Eun.* 2, 2, 31 *Adel.* 3, 2, 36
licet *And.* 4, 6, 10, 21 | 5, 3, 22 *Eun. Prol.* 35, 36 | 3, 5, 2 | 4, 2, 11 *Heaut.* 2, 3, 104 | 4, 1, 53 | 4, 2, 5 | 4, 5, 49 | 5, 2, 20 *Adel.* 1, 2, 28 | 2, 1, 23 | 5, 3, 38 *Phor.* 2, 1, 33 | 2, 2, 58 | 5, 3, 30 *Hec.* 3, 5, 14, 50 | 5, 4, 33, 34
licitum *And.* 2, 6, 12 *Hec. Prol.* 30 | 5, 3, 39
licuit *Heaut.* 5, 2, 12
liguriunt *Eun.* 5, 4, 14
limis *Eun.* 3, 5, 13
linea *Eun.* 4, 2, 12
lingua *Eun.* 5, 6, 7 *Hec.* 5, 1, 35
liquet *Eun.* 2, 3, 37
liquido *And.* 4, 4, 8
literis *Eun.* 3, 2, 23
lites *And* 4, 6, 16 *Eun.* 4, 5, 8 *Adel.* 5, 3, 6 *Phor.* 1, 2, 83 | 1, 4, 42 | 2, 2, 6 *Hec.* 1, 2, 105
litibus *Phor.* 4, 3, 29
litigant *And.* 4, 5, 6
litigas *Hec.* 3, 5, 57
litigat *And.* 5, 2, 12
litis *Adel.* 2, 2, 40
litium *Phor.* 4, 3, 18
locaret *Phor.* 4, 3, 41
locavi *Phor.* 5, 4, 25
loci *And.* 1, 3, 1 | 3, 4, 22 *Eun.* 1, 2, 46 | 2, 2, 4 | 3, 4, 7, 31 *Heaut.* 2, 3, 46 *Phor.* 5, 7, 86
locitas *Adel.* 5, 8, 26
loco *And.* 1, 5, 57 | 4, 3, 3 | 4, 5, 21 *Eun.* 2, 1, 10 | 3, 4, 4 | 4, 7, 12 *Heaut.* 1, 1, 52 | 3, 2, 26 | 4, 6, 22 *Adel.* 2, 2, 8 | 3, 2, 45 | 5, 3, 41 | 5, 9, 37 *Phor. Prol.* 32 | 2, 3, 6 | 3, 1, 9 *Hec.* 3, 1, 23
loco solo *And.* 2, 4, 3
locum *And.* 1, 4, 6 | 2, 1, 20 | 2, 2, 19 | 4, 1, 57 *Eun.* 5, 6, 3 *Heaut.* 2, 3, 118 | 3, 3, 26 *Adel. Prol.* 9, 10, 13 | 2, 4, 8 | 4, 2, 33 *Phor. Prol.* 33 | 1, 3, 23 | 3, 2, 37 | 3, 3, 15 *Hec. Prol.* 21, 42
locus *And.* 1, 1, 127 | 2, 2, 17 *Eun.* 3, 4, 3 | 5, 9, 29 *Heaut.* 2, 1, 6 | 3, 3, 26 *Phor.* 3, 3, 14
locus tutus *Phor.* 5, 3, 35
locuta *Hec.* 4, 1, 22
locuti *Heaut.* 2, 3, 23
locutus *And.* 1, 2, 31 *Phor.* 5, 3, 15
longe *Eun.* 2, 3, 41 | 3, 3, 13 | 4, 2, 5 *Adel.* 1, 1, 40
longinquitas *Hec.* 4, 2, 20
longitudinem *Heaut.* 5, 2, 10
longius *Eun.* 4, 3, 19 *Heaut.* 1, 2, 37 | 5, 2, 31 *Adel.* 4, 1, 8 | 5, 5, 1
longule *Heaut.* 2, 2, 10
longum *And.* 5, 6, 13 *Heaut.* 2, 3, 94 *Phor.* 3, 2, 10, 30 *Hec.* 4, 4, 62
loquar *Adel.* 2, 2, 7 *Phor.* 1, 4, 9 *Hec.* 4, 8, 52
loquatur *Phor.* 5, 2, 12
loquendo *Adel.* 5, 3, 61
loquere *And.* 3, 3, 5, *Heaut.* 1, 1, 4 | 3, 3, 50 | 4, 1, 9, 36 | 4, 3, 16 | 5, 2, 20 | 5, 3, 9 *Phor.* 3, 1, 9 | 3, 2, 3 | 3, 3, 24 *Hec.* 1, 2, 39
loqueris *Hec.* 3, 1, 37
loqui *And.* 1, 2, 24 | 1, 5, 30 | 2, 1, 8 | 5, 3, 2 *Eun.* 5, 1, 1 *Heaut.* 3, 2, 48 | 5, 1, 48 *Phor.* 2, 1, 48 | 2, 3, 25 | 4, 3, 34 | 5, 9, 22 *Hec.* 1, 2, 19 | 3, 5, 3
loquimini *Phor.* 3, 3, 16
loquimur *Eun.* 2, 2, 4
loqui *And.* 1, 2, 17 | 1, 5, 32 | 4, 5, 44 *Eun.* 1, 2, 6 | 2, 3, 6 *Heaut.* 1, 2, 3 | 3, 2, 6 | 4, 6, 24 | 5, 2, 30 *Adel.* 3, 2, 2 *Phor.* 5, 1, 10, 12
lori *Adel.* 2, 1, 28 *bis*
lubens *And.* 2, 1, 37 *Eun.* 3, 5, 42 *Heaut.* 4, 5, 15 *Adel.* 5, 5, 6
lubentem *Adel.* 4, 7, 38
lubenter *Phor.* 3, 2, 3
lubet *And.* 2, 1, 10 | 5, 2, 21 | 5, 5, 2 *Eun.* 3, 4, 10 *Heaut.* 3, 1, 55 | 3, 3, 25 | 4, 4, 16 | 4, 5, 37 | 5, 1, 61 *Adel.* 2, 2, 38 | 3, 3, 91 | 5, 6, 8 *Phor.* 2, 1, 33 | 5, 7, 88 *Hec.* 5, 2, 7
lubido *And* 2, 1, 8
lubidinem *And.* 1, 1, 51
lubitum *And.* 1, 3, 8 | 1, 5, 28 *Phor.* 5, 7, 77
lucem *Eun.* 2, 2, 47

Lucina *And.* 3, 1, 15 *Adel.* 3, 4, 41
luciſcit *Heaut.* 3, 1, 1
lucri *Heaut.* 4, 4, 28 *Adel.* 5, 3, 55 *Phor.* 1, 2, 11
lucro *Adel.* 5, 3, 31 *Phor.* 1, 5, 16, 21 *Hec.* 3, 1, 7
luctum *Heaut.* 3, 3, 48 *Adel.* 2, 2, 8
luctar *Hec.* 5, 3, 31
luctum *Hec.* 2, 1, 13
luculenta *Heaut.* 3, 2, 12
ludas *Eun.* 2, 3, 79 *Adel.* 4, 4, 7, 21 *Phor.* 2, 1, 33
ludere *And.* 4, 5, 48 *Eun.* 2, 2, 38 *Adel.* 3, 3, 23
ludibrio *Hec.* 1, 2, 74 | 4, 1, 11
ludificabere *Eun.* 4, 4, 49
ludificamini *Phor*, 5, 7, 55
ludificatus *Eun.* 4, 3, 3
ludis *Adel.* 4, 5, 63 *Heaut.* 4, 6, 20
luditur *Phor.* 2, 1, 18
ludo *Phor.* 1, 2, 38 *Hec.* 2, 1, 6, 7
ludos *And.* 3, 1, 21 *Eun.* 5, 7, 9 *Hec. Prol.* 45
ludos facit *Phor.* 5, 7, 52
ludum *Eun.* 3, 2, 7 | 3, 5, 38 *Phor.* 1, 2, 36
lugubri veſte *Heaut.* 2, 3, 45
lupo *Eun.* 5, 6, 16
lupum *Phor.* 3, 2, 21
luserat *Eun.* 3, 5, 11
luto *And.* 4, 5, 38 *Phor.* 5, 2, 15
luxu *Adel.* 4, 7, 42
luxuria *Heaut.* 5, 1, 72

M.

MAcellum *Eun* 2, 2, 24 *Adel.* 4, 2, 34
macerabo *Eun.* 1, 2, 107
macerare *And.* 4, 2, 2
macerentur *Adel.* 3, 3, 27
maceriam *Adel.* 5, 7, 10
macero *And.* 5, 3, 15
mactatum *Phor.* 5, 8, 19
maculam *Adel.* 5, 8, 31
magiſter *And.* 1, 1, 27
magiſtratus *Eun. Prol.* 22 *Phor.* 2, 2, 56
magiſtrum *And.* 1, 2, 21 *Phor.* 1, 2, 22
magna *Eun.* 5, 2, 35 *Heaut.* 2, 2, 8 *Adel.* 3, 3, 87 | 4, 2, 38 *Phor.* 2, 4, 18 *Hec.* 5, 1, 15
magiſtram *Hec.* 2, 1, 7
magnae *And.* 3, 3, 31
magna *Phor.* 1, 2, 6
magnam *Heaut.* 1, 2, 9 *Adel.* 4, 5, 76
magnarum *Heaut.* 3, 2, 28
magnas *Eun.* 3, 1, 1 *Heaut.* 4, 1, 8
magnas gratias *Phor.* 5, 7, 1
magne *Eun.* 4, 4, 41
magnifica *Eun.* 4, 6, 3 *Heaut*, 2, 1, 15
magnificare *Hec.* 2, 2, 18
magnifice *Heaut.* 3, 2, 45 | 4, 3, 31 *Adel.* 2, 3, 4
magnificentia *Phor.* 5, 5, 37
magni *Adel.* 5, 4, 25 *Phor.* 4, 5, 11 | 5, 3, 17 *Hec.* 3, 3, 20
magno *And.* 1, 2, 8 | 5, 3, 32 *Eun.* 3, 1, 9 | 4, 1, 8 *Heaut.* 3, 1, 39 | 4, 5, 5
magnum *And.* 1, 1, 65 *Eun.* 3, 3, 2 | 5, 5, 27 *Heaut.* 2, 3, 57, 73 | 3, 3, 48 *Adel.* 3, 4, 64 | 4, 5, 53 *Phor.* 1, 4, 16 | 4, 3, 39 *Hec.* 3, 1, 39, 55
magnum ſignum *And.* 2, 2, 29
magnus *Eun.* 4, 7, 15 *Adel.* 4, 6, 2 *Hec.* 3, 4, 26
majorem *Adel.* 1, 1, 22 *Phor.* 1, 2, 13
majoris *Heaut.* 1, 1, 12
major *Eun.* 3, 3, 21 | 3, 4, 6
majorum *Adel.* 3, 3, 57
majus *And.* 5, 4, 52 *Adel.* 5, 8, 18
majuſcula *Eun.* 3, 3, 21
mala *And.* 1, 1, 137 | 4, 1, 16 *Heaut.* 1, 2, 21, 33 | 2, 3, 48 *Adel.* 4, 2, 7 *Phor.* 1, 3, 17 | 1, 4, 2 | 4, 3, 17 *Hec.* 2, 1, 10
mala mater *Heaut.* 2, 2, 4
malam *Eun.* 3, 3, 30 *Phor.* 2, 2, 21 | 5, 7, 37
malas *Eun. Prol.* 37 *Hec.* 5, 3, 38
maledicas *Eun.* 5, 2, 29
maledicere *And. Prol.* 23
malediceret *Phor. Prol.* 25
maledicta *Adel.* 2, 3, 10 | 5, 3, 9
maledictis *And. Prol.* 7 *Heaut. Prol.* 34 *Phor. Prol.* 3
maledictum *Adel. Prol.* 17 *Hec.* 4, 2, 14
male *And.* 1, 3, 10 | 2, 2, 3 | 4, 5, 15 | 5, 3, 2 | 5, 4, 38 *Eun. Prol.* 7 | 3, 1, 47 | 4, 2, 6 | 4, 3, 12 | 4, 4, 2 *Heaut.* 4, 1, 3 | 5, 5, 1 *Adel.* 2, 1, 37 | 4, 5, 21 *Phor.* 2, 1, 17 | 2, 2, 12 | 3, 3, 23 | 4, 3, 73 | 4, 4, 16 | 5, 1, 24 *Hec.* 3, 2, 2 | 4, 2, 24, 30
male habet *And.* 2, 6, 5
malefacerem *Heaut.* 3, 2, 49
malefacta *And. Prol.* 23 *Adel.* 2, 1, 45
malefeceris *Adel.* 2, 1, 10
maleficio *Phor.* 2, 1, 22
malevoli *And. Prol.* 6 *Heaut. Prol.* 16 *Adel. Prol.* 15
malevolas *Heaut. Prol.* 22
mali *And.* 1, 1, 46, 89 | 3, 3, 15 | 4, 3, 5 | 5, 2, 2 | 5, 6, 3 *Eun.* 3, 4, 9 | 5, 6, 25, 29 | 5, 8, 9 *Heaut.* 1, 1, 30 | 2, 1, 17 | 2, 2, 7, 9 | 4, 5, 2 | 5, 3, 1, 10 *Adel.* 1, 1, 9 | 3, 3, 3, 89 | 4, 4, 1 *Phor.* 1, 2, 30 | 1, 3, 6 | 1, 4, 7 | 3, 3, 10 | 4, 4, 17 | 5, 1, 5 *Hec.* 3, 1, 53 | 3, 4, 4 | 5, 3, 16
maligna *Hec.* 1, 2, 84
malim *And.* 3, 2, 48 *Eun.* 1, 1, 21 *Heaut.* 2, 3, 27 *Adel.* 3, 2, 13 | 4, 7, 9 *Phor.* 4, 3, 53 *Hec.* 5, 2, 28
malis *And.* 4, 1, 3, 25 | 3, 3, 30 *Heaut.* 2, 3, 85 *Phor.* 4, 4, 7 *Hec.* 1, 2, 35 | 2, 3, 2 | 5, 5, 15
malitia *Heaut.* 4, 5, 48 *Phor.* 1, 5, 43 | 4, 3, 54
malitiæ *Phor.* 2, 2, 12
malitiam *Hec.* 2, 1, 6
mallem *And.* 5, 5, 7 *Adel.* 2, 2, 14
malle melius *And.* 2, 5, 16
malo *And.* 1, 2, 8 | 2, 1, 32 | 3, 5, 9 *Eun.* 3, 3, 9 | 4, 4, 46 | 4, 7, 4 | 5, 2, 35 *Heaut.* 1, 1, 83 | 4, 8, 17 *Adel.* 1, 1, 44 | 2, 1, 17 | 3, 2, 2, 21 *Phor.* 3, 2, 20 | 3, 3, 11
malo hoc *And.* 2, 5, 20
malo huic *And.* 3, 1, 10
malos *Phor.* 5, 2, 1
maluit *And.* 2, 5, 19
malum *And.* 1, 1, 116 | 2, 5, 2 | 3, 5, 5 | 4, 1, 48 | 4, 2, 5 | 4, 3, 43 | 5, 4, 18 *Eun.* 2, 2, 43 | 3, 3, 2 | 4, 7, 10 | 5, 4, 46 | 5, 5, 17, 27 *Heaut.* 2, 3, 77 | 4, 3, 38 *Adel.* 3, 4, 64 | 4, 2, 5, 13 *Phor.* 1, 4, 16 | 3, 2, 18 | 3, 3, 22 | 4, 3, 39 | 4, 5, 11 | 5, 6, 11 | 5, 7, 55, 83 | 5, 8, 19 *Hec.* 1, 2, 57, 58 | 3, 1, 39.

1, 39, 55 | 4, 1, 55
malum præſens *Phor.* 5, 2, 16
malus *And.* 1, 1, 137 *Adel.* 3, 4, 34
mammam *Adel.* 5, 9, 18
mancipia *Eun.* 2, 3, 70
mancupium *Eun.* 2, 2, 43
mandatum *Eun.* 2, 1, 2
mandes *Adel.* 3, 3, 18 *Phor.* 4, 4, 8
mando *And.* 1, 5, 61
mane *And.* 1, 1, 56 | 4, 1, 34, 58 | 4, 5, 21 *Eun.* 2, 2, 86 | 2, 3, 46 | 4, 6, 26 | 5, 2, 70 *Heaut.* 1, 1, 15 | 2, 3, 32 | 2, 2, 8 | 3, 3, 52 | 4, 4, 14 | 5, 1, 17 *Adel.* 2, 2, 45 | 2, 3, 11 | 3, 4, 21 *Phor.* 1, 4, 40 | 3, 2, 46 *Hec.* 3, 5, 45, 46 | 5, 1, 19 | 5, 4, 4
maneam *Eun.* 3, 5, 31
maneamne *Hec.* 3, 4, 28
maneas *Phor.* 3, 2, 4
maneat *Eun.* 3, 2, 49 *Heaut.* 4, 4, 15 *Phor.* 2, 1, 8 | 3, 2, 27 | 5, 3, 30 | 5, 7, 33
manebat *Phor.* 4, 1, 4
manebo *And.* 4, 4, 18 *Eun.* 2, 1, 10
manebit *Heaut.* 2, 3, 139
manendum'ſt *Eun.* 4, 2, 9
manent *Eun.* 3, 5, 33
maneo *And.* 2, 2, 26 *Eun.* 5, 2, 55 *Heaut.* 4, 4, 15 *Adel.* 2, 4, 15 *Phor.* 5, 1, 10 *Hec.* 5, 4, 5
manere *Adel.* 2, 2, 27 *Phor.* 5, 3, 32 | 5, 7, 33 *Hec.* 4, 4, 101
manerem *Eun.* 3, 3, 6
maneret *Hec.* 2, 1, 25
manes *Phor.* 5, 6, 9
manet *Phor.* 4, 5, 4
maneto *Hec.* 3, 4, 29
manibus *And.* 1, 1, 34 | 4, 1, 52 *Adel.* 4, 2, 24
manipulas *Eun.* 4, 7, 6
manſiones diutinæ *Phor.* 5, 8, 23
manſiſſet *Heaut.* 3, 29
manſit *Eun.* 1, 8
manſueti *And.* 1, 1, 87
manſum *Heaut.* 1, 2, 25
manſurus *Phor.* 3, 1, 16
manu *Adel.* 2, 1, 40 | 5, 9, 23 *Phor.* 5, 5, 2 *Hec.* 3, 5, 43 | 4, 4, 44
manum *And.* 1, 5, 62 *Heaut.* 3, 3, 24 *Adel.* 4, 2, 37 | 5, 2, 6 *Phor.* 4, 3, 29
manus *Eun.* 2, 2, 44 *Heaut.* 3, 3, 29 *Adel.* 4, 2, 26
mare *Hec.* 3, 4, 5
mari *Eun.* 3, 3, 13
maria *Adel.* 5, 3, 4
maritus *Adel.* 5, 8, 15
maſtigia *Adel.* 5, 2, 6
mater *Eun.* 1, 2, 27, 36 | 3, 3, 12 | 5, 2, 1 *Heaut.* 2, 2, 4 | 2, 3, 29 | 5, 4, 1 *Adel.* 3, 4, 32 | 4, 5, 23 | 4, 7, 29 | 5, 8, 6 *Phor. Per.* 5 | 1, 1, 15 | 1, 2, 80 | 4, 1, 3 *Hec. Per.* 6, 11 | 3, 2, 18, 20, 23 | 3, 3, 18 | 4, 1, 32 | 4, 2, 14 | 4, 4, 28
maternus *Heaut.* 4, 1, 24
matrem *Heaut.* 2, 3, 94 *Adel.* 3, 4, 25 | 4, 5, 7 | 5, 7, 12 *Phor.* 1, 2, 56 | 5, 1, 23 *Hec.* 1, 2, 109 | 3, 1, 19 | 4, 2, 26 | 4, 3, 7 | 4, 4, 56
matre *Adel.* 4, 5, 16 *Phor.* 5, 6, 33 *Hec.* 1, 2, 99 | 2, 8, 39 | 4, 4, 78
matres *Eun.* 2, 3, 20 *Heaut.* 5, 2, 38
matri *Eun.* 1, 2, 28 *Hec.* 3, 5, 27
matrimonium *Hec.* 4, 1, 33
matris *Eun.* 1, 2, 31 | 3, 1, 21 *Hec.* 3, 1, 38 | 3, 5, 31, 45
matronam nullam *And.* 2, 2, 27
matronas *Eun. Prol.* 37
matura *And.* 4, 2, 32 | 5, 9, 54 *Phor.* 4, 5, 4
mature *Eun.* 2, 1, 2 | 5, 4, 11
maturem *And.* 3, 3, 45
mavis *Heaut.* 5, 1, 63 *Adel.* 5, 2, 7
mavelo *Hec.* 4, 1, 25
maxima *Phor.* 5, 1, 34 *Hec.* 4, 2, 19
maximam *Heaut. Prol.* 8 *Adel. Prol.* 18
maxime *And.* 5, 1, 4, 16 | 5, 2, 27 *Heaut.* 2, 3, 98 | 3, 1, 19 | 3, 4, 28 *Adel.* 4, 7, 22 *Phor. Prol.* 28 | 1, 2, 11 | 1, 5, 65 *Hec.* 1, 2, 40 | 3, 1, 51 | 3, 2, 13 | 3, 3, 36
maxim' eſt *Heaut.* 2, 4, 13
maximo *Eun.* 3, 3, 26
maximum *Heaut.* 1, 1, 106 *Adel.* 2, 2, 8 | 3, 3, 23 | 5, 8, 18 *Hec. Prol.* 3, 5, 7
maxuma *Eun.* 4, 5, 8 *Hec.* 3, 1, 17
maxumam *Eun.* 5, 9, 61 *Adel.* 1, 2, 36
maxume *And.* 4, 6, 23 *Eun.* 1, 2, 109 | 2, 3, 40 | 5, 9, 14, 40 *Heaut. Prol.* 45 | 2, 3, 43 | 3, 1, 79 | 4, 5, 40 | 5, 2, 44 *Adel.* 3, 2, 41, 53 | 3, 4, 56, 58 | 4, 3, 18 | 5, 1, 10 | 5, 8, 3 *Phor.* 1, 4, 27 | 2, 2, 38 *Hec.* 2, 1, 31 | 3, 5, 24 | 4, 4, 86
maxumi *And.* 1, 5, 58 *Adel.* 5, 6, 4
maxumi feci *And.* 3, 3, 42
maxumo *Heaut. Prol.* 40 | 4, 1, 13 *Adel.* 5, 4, 21 *Phor.* 5, 1, 33
maxumos *Eun.* 4, 3, 22
maxumum *Heau. Prol.* 44 *Hec.* 1, 2, 37
maxumum'ſt *And.* 3, 2, 45 *Eun.* 5, 5, 17 *Adel.* 2, 2, 23
maxumus *Adel.* 5, 4, 27
mea cauſa *Heaut. Prol.* 41
mea injuſtitia *Heaut.* 1, 1, 82
meæ arti *Heaut. Prol.* 48
meapte *Heaut.* 4, 3, 8
mecaſtor *Hec.* 1, 2, 8
mederi *Phor.* 5, 4, 3
mediam *And.* 1, 1, 106 | 4, 1, 37
medicarer *And.* 5, 1, 12
medicari *And.* 5, 4, 42
medicum *Hec.* 3, 1, 43
meditari *Adel.* 2, 1, 41 *Phor.* 1, 5, 12
meditata *Phor.* 1, 5, 18
meditatus *And.* 2, 4, 3
meditor *Adel.* 5, 6, 8
mehercle *Eun.* 1, 1, 22 | 3, 1, 26
medio *Adel.* 3, 4, 33 *Hec.* 4, 3, 14 *Phor. Prol.* 16 | 5, 7, 74
mediocriter *And.* 1, 1, 32 *Heaut.* 2, 3, 45
mediocris *Adel.* 5, 9, 9
medium *Eun.* 4, 5, 4 *Adel.* 3, 2, 18
melior *Heaut.* 3, 2, 38
meliore *Phor.* 1, 4, 51
meliorem *Heaut.* 1, 1, 12 *Adel.* 3, 3, 78
meliores *Adel.* 5, 9, 11
melioribus *Phor.* 3, 2, 37
melius *And.* 3, 5, 12 | 4, 1, 56 *Eun.* 2, 3, 82 | 3, 1, 63 | 4, 6, 27 | 5, 9, 52 *Heaut.* 3, 1, 98 | 4, 1, 30 *Adel.* 2, 1, 26 | 2, 2, 7, 13 | 3, 2, 21 | 3, 5, 8 | 4, 2, 29 | 4, 5, 5 | 5, 4, 7 | 5, 7, 74 *Phor.* 2, 2, 79 | 4, 3, 35 | 5, 8, 16 *Hec.* 2, 1, 20
meliuſcula *Hec.* 3, 2, 19
membra *Adel.* 4, 4, 3
memento *Adel.* 3, 3, 72
memineris *Eun.* 4, 7, 31, 45

45 *Heaut.* 3, 2, 39 | 5, 4, 3
meminerit *Eun.* 2, 3, 46 *Heaut.* 5, 1, 78
memini *And.* 2, 5, 18 | 5, 6, 13 *Eun.* 2, 1, 10 *Heaut.* 4, 4, 10 *Phor.* 1, 2, 24 | 1, 4, 50
meminiſti *And.* 5, 4, 41 *Phor.* 2, 2, 40
meminiſtin' *Heaut.* 4, 1, 13 *Phor.* 1, 4, 47
memor *And.* 1, 5, 47, 48
memorabile *And.* 4, 1, 1
memorabile facinus *Heaut.* 2, 3, 73
memorare *Hec.* 3, 5, 21
memorem *Adel.* 2, 2, 43
memoria *And.* 1, 1, 13 *Eun.* 1, 2, 90
memoriam *And.* 5, 4, 41 | 5, 3, 19
memoriter *Eun.* 5, 3, 6 *Phor.* 2, 2, 47
men' *Heaut.* 2, 3, 5 *Adel.* 4, 2, 4
Menander *And. Prol.* 9
Menandri *Eun. Prol.* 9, 20, 30
mendicum *And.* 4, 6, 21
mene *And.* 5, 4, 5 *Heaut.* 3, 3, 3 *Phor.* 2, 3, 8 *Hec.* 4, 4, 70
Menedeme *Heau.* 1, 1, 107 | 3, 1, 18, 31, 55 | 4, 8, 20 | 5, 1, 10, 35, 48, 58 | 5, 2, 1
Menedemi *Heaut.* 4, 5, 1
Menedemo *Heaut.* 3, 3, 49 | 4, 5, 20
Menedemum *Heaut.* 1, 2, 5, 10 | 3, 3, 47 | 4, 4, 2, 17, 48
mens *Eun.* 4, 5, 3 *Heaut.* 3, 1, 23
menſibus *Eun.* 2, 3, 37 *Adel.* 3, 3, 42 *Hec.* 3, 3, 33
menſes *Eun.* 2, 2, 46 *Adel.* 4, 5, 57 *Phor.* 3, 2, 35 *Hec.* 5, 3, 24
menſis *Heaut.* 1, 1, 66 *Adel.* 3, 4, 29 *Hec.* 3, 3, 34
mentem *Eun.* 2, 2, 2 | 3, 1, 61 | 3, 2, 45 | 4, 3, 23 | 5, 3, 1, *Heaut.* 3, 1, 75 | 4, 5, 6 | 5, 1, 13, 16 | 5, 2, 33, 44 | 5, 3, 2 *Adel.* 4, 1, 12 *Phor.* 1, 2, 27 | 1, 3, 25 | 4, 3, 47 *Hec.* 3, 3, 45 | 4, 1, 21 | 5, 1, 8
mentiare *Heaut.* 4, 3, 23
mentionem *Eun.* 3, 1, 48
mentiri *Heaut.* 3, 2, 38 *Adel.* 1, 1, 30
mentita *Eun.* 5, 7, 16
mentitam *Eun.* 4, 4, 35
mentitum *And.* 5, 2, 22
meram *Phor.* 1, 2, 96
mercator *And.* 1, 3, 17 *Eun.* 1, 2, 29, 34
mercatum *Adel.* 2, 2, 23 *Phor.* 5, 5, 10
mercatus *Eun.* 2, 3, 63 | 3, 5, 21 *Heaut.* 1, 1, 2, 94
mercede *Heaut.* 1, 1, 93
mercedem *Phor.* 2, 3, 67
mercenarium *Adel.* 4, 2, 2
meretrice *Eun.* 5, 4, 5
meretricem *Eun.* 2, 3, 58 *Adel. Prol.* 9 | 1, 2, 69 *Phor.* 2, 2, 66 *Hec.* 4, 1, 24 | 4, 4, 67, 94
meretrices *Eun. Prol.* 37 *Hec.* 5, 2, 10 | 5, 3, 36
meretrici *Heaut.* 3, 3, 20
meretricia *Eun.* 5, 5, 18
meretriciæ artis *Heaut.* 2, 1, 14
meretriciam *Eun.* 2, 2, 8, 9
meretricibus *Hec.* 1, 1, 1
meretricios *And.* 5, 4, 10
meretriculæ *And. Per.* 1 *Heaut. Per.* 10 *Hec. Per.* 10
meretricum *Eun.* 1, 1, 3 | 5, 4, 10 | 5, 6, 25
meretrix *And.* 4, 5, 16 *Eun.* 5, 6, 16 *Heaut.* 3, 2, 11 | 3, 3, 39 *Adel.* 4, 7, 29
meridie *Adel.* 5, 3, 62
merita *Eun.* 4, 6, 1
meritam *Phor.* 5, 8, 25 *Hec.* 3, 5, 37
meritam eſſe *And.* 1, 5, 46
merito *And.* 3, 2, 50 | 3, 3, 42 *Eun.* 1, 2, 106 | 2, 2, 5, 94 *Heaut.* 2, 3, 119 | 5, 1, 42 *Adel.* 5, 8, 23 *Phor.* 5, 7, 1 | 5, 8, 42, 44 *Hec.* 2, 1, 43 | 3, 5, 20, 55 | 4, 2, 4 | 5, 3, 41
meritum'ſt *Heaut.* 1, 1, 40 *Phor.* 1, 5, 75
meritus *And.* 3, 5, 15 *Heaut.* 4, 6, 1 *Phor.* 1, 5, 42 *Hec.* 5, 1, 34
meruiſti *Heaut.* 1, 1, 31
metu *And.* 1, 2, 10 | 1, 5, 16 | 2, 2, 14 | 5, 4, 35 | 5, 5, 7 | *Heaut.* 1, 2, 24 | 2, 3, 87 *Adel.* 1, 1, 33, 50 | 4, 4, 3 *Phor.* 1, 2, 7 | 2, 2, 31 | 5, 4, 6 | 5, 6, 3
metuam *And.* 5, 4, 15
metuas *Eun.* 4, 7, 16 | 4, 8, 50 | 5, 3, 44
metuebant *Eun.* 3, 1, 42
metuebat *Phor.* 1, 2, 68
metuens *And.* 3, 4, 6
metuere *Phor.* 3, 3, 23
metui *And.* 1, 1, 79 | 3, 2, 14 *Eun.* 5, 2, 16 *Heaut.* 3, 3, 8 *Adel.* 3, 3, 49
metuis *Heaut.* 2, 3, 97 | 4, 3, 42 | 5, 4, 9 *Phor.* 5, 1, 16 *Hec.* 2, 2, 25
metuiſſe *Heaut.* 5, 3, 14
metuit *Eun.* 3, 1, 58 *Adel.* 1, 2, 5 *Phor.* 2, 2, 81
metum *And.* 2, 2, 2 *Heaut.* 2, 3, 96, 100 *Adel.* 4, 7, 16
metuo *And.* 5, 4, 11 *Eun.* 3, 5, 62 | 4, 6, 20 *Heaut.* 4, 3, 42 | 4, 6, 4 *Adel.* 4, 4, 18 *Phor.* 3, 2, 6 *Hec.* 3, 2, 2
metus *And.* 1, 1, 27 *Adel.* 2, 1, 39 *Phor.* 3, 1, 18
metuunt *Hec.* 5, 2, 6
meum ingenium *Heaut. Prol.* 47
mi *And.* 1, 3, 10
Micio *Adel.* 1, 1, 35 | 1, 2, 12, 16, 52 | 4, 3, 7 | 4, 7, 2, 19 | 5, 3, 14, 50 | 5, 7, 25 | 5, 8, 20, 29 | 5, 9, 22, 31
Micioni *Adel. Per.* 2
Micionem *Adel.* 3, 5, 2
Mida *Phor.* 5, 6, 23
migres *Hec.* 4, 1, 13
miles *Eun. Per.* 2 *Prol.* 31 | 1, 2, 45 | 2, 3, 59 | 4, 1, 9, 12 | 4, 3, 11 | 4, 5, 11 | 4, 6, 13 | 4, 7, 26 | 5, 9, 11, 33 *Heaut.* 4, 4, 11 *Phor.* 3, 2, 47
Mileſius *Adel.* 4, 5, 68
Mileti *Adel.* 4, 5, 20
Miletum *Adel.* 4, 5, 21
millies *And.* 5, 4, 44 *Eun.* 3, 1, 32 *Phor.* 3, 2, 2
militatum *Heaut.* 1, 1, 65 *Adel.* 3, 3, 31
milite *Eun.* 2, 2, 56 | 4, 5, 7 *Hec.* 1, 2, 10, 16
militem *Eun.* 3, 3, 32 | 4, 1, 4 | 4, 6, 17 | 5, 9, 45 *Heaut.* 2, 3, 24 *Hec.* 1, 2, 21
milites *Eun.* 4, 7, 45
militi *Eun.* 2, 2, 57
militiæ *Adel.* 3, 4, 49
militiam *Heaut. Per.* 1
militis *Eun. Prol.* 26 | 2, 1, 23
militum *Eun.* 4, 7, 8
mille *Heaut.* 3, 3, 40, 45
milvio *Phor.* 2, 1, 16
minabitur *Heaut.* 3, 1, 80
minam *Heaut.* 3, 1, 66
minæ *Eun.* 3, 2, 18 *Adel.* 2, 2, 15 | 3, 3, 16 | 4, 7, 20 *Phor.* 3, 3, 24

minare Eun. 5, 6, 19
minas And. 1, 3, 5 Eun. 1, 2, 89 Heaut. Per. 10 | 4, 4, 2 | 4, 7, 7 | 5, 7, 17 Adel 2, 2, 34 Phor. Per. 9 | 2, 2, 63 | 4, 3, 57, 62 | 5, 7, 4 | 5, 8, 49
minatur Eun. 5, 5, 15
Minervam Heaut. 5, 4, 13
minime Eun. Prol. 2 | 2, 3, 39 | 2, 7, 6 Heaut. 1, 1, 37 | 2, 3, 7 | 2, 4, 3 | 3, 1, 68 | 3, 2, 14 | 4, 1, 16 | 4, 4, 20 | 4, 5, 37 Adel. 2, 1, 29, 43 | 3, 2, 43 | 4, 3, 6 | 4, 4, 16 | 5, 4, 27 Hec. 1, 2, 10 | 2, 1, 23 | 2, 2, 25 | 3, 3, 49 | 4, 3, 3, 7 | 5, 1, 33 | 5, 3, 16
minime gentium Eun. 4, 1, 11 Phor. 5, 8, 45
minimo Eun. 1, 1, 30 Hec. 1, 1, 12
minimus Eun. 4, 7, 18
minis Eun. 5, 6, 14 Adel. 2, 1, 37
minitatur Phor. 5, 6, 11
minitemur Hec. 4, 4, 96
minor Heaut. 2, 3, 113 Adel. 4, 2, 41
minorum Eun. 2, 2, 58
minuam Hec. 4, 3, 10
minuatur Heaut. Prol. 42
minue Phor. 2, 2, 18
minuit Phor. 5, 8, 24
minueris And. 2, 3, 18
minus And. 1, 2, 26 | 4, 1, 31 Eun. 2, 1, 21 | 3, 1, 44 | 3, 3, 25 | 4, 5, 11 | 4, 6, 23 Heaut. 1, 1, 95 | 2, 3, 18 | 3, 3, 33 bis | 4, 1, 54 | 5, 1, 66 | 5, 2, 5 | 5, 3, 9 Adel. 4, 3, 14 | 5, 9, 56 Phor. Prol. 21 | 1, 2, 7 | 1, 4, 31 | 1, 5, 41 | 2, 2, 25 | 3, 3, 2, 21 | 4, 4, 9 | 5, 3, 41 | 5, 8, 33 Hec. 2, 2, 18 | 4, 2, 30 | 4, 4, 8, 25 | 5, 1, 4
minu' Eun. 4, 6, 23 bis Heaut. 1, 2, 18
mira Eun. 2, 2, 57 Heaut. 5, 1, 23
mirabar And. 1, 2, 4 Adel. 4, 5, 8 Phor. 3, 2, 5
mirabere Heaut. 2, 2, 33
mirabile'ſt Heaut. 2, 4, 7
mirandum Hec. 4, 5, 39
mirarier Eun. 3, 4, 9 Heaut. 5, 1, 70 Adel. 3, 3, 20 Hec. 5, 1, 6
mirare Phor. 1, 2, 42
mire Heaut. 2, 3, 62 | 5, 1, 25
mirificiſſimum Phor. 5, 6, 32
miris Hec. 1, 2, 104
miro Hec. 3, 5, 39
miror And. 4, 5, 11 Eun. 2, 2, 9 | 4, 5, 12 Heaut. 2, 4, 3 | 3, 2, 7, 14 | 3, 3, 51 | 5, 1, 24 | 5, 2, 48 | 5, 3, 1 Phor. 5, 3, 23
mirum And. 3, 4, 19 | 4, 5, 16 Eun. 2, 1, 24 | 3, 1, 13 | 4, 4, 44 | 5, 8, 53 Heaut. Prol. 1 | 2, 3, 4 Phor. 5, 6, 8 Hec. 1, 2, 85 | 2, 1, 23 bis | 4, 4, 87
mirum'ſt And. 4, 1, 27
miſceto Heaut. 4, 5, 35
miſer And. 4, 1, 25 | 4, 2, 19 | 5, 2, 16 Eun. 2, 2, 6, 29 | 3, 5, 32 | 5, 5, 21, 24 Heaut. 1, 2, 96 | 4, 6, 5 | 4, 8, 16 | 5, 2, 3 Adel. 2, 2, 35 Phor. 1, 1, 10 | 1, 3, 26 | 1, 4, 23 | 3, 3, 1 | 5, 4, 8 Hec. 1, 2, 58 | 3, 1, 13, 15, 20 | 3, 3, 13, 25 | 3, 4, 8 | 4, 4, 79
miſera And. 1, 5, 29, 33 | 4, 2, 10 | 4, 3, 4 Eun. 1, 2, 18, 99 | 4, 1, 1 | 4, 3, 1, 17 | 5, 1, 6, 11 | 5, 4, 23 | 5, 6, 7 Heaut. 3, 4, 24 Phor. 2, 2, 10 | 3, 3, 19 | 4, 1, 2 | 5, 1, 1 | 5, 8, 17, 32 Hec. 1, 2, 12 | 3, 2, 5 | 4, 1, 2
miſeræ And. 4, 5, 4 Eun. 3, 4, 23 Adel. 3, 2, 10 Phor. 3, 1, 6 | 5, 1, 20 Hec. 3, 3, 41
miſeram And. 1, 5, 5, 16, 36 | 4, 5, 22, 49 Eun. 1, 2, 117 Heaut. 3, 4, 21 | 5, 4, 6 Adel. 3, 1, 4 | 3, 2, 7, 32 | 3, 4, 40 | 4, 5, 5, 58, Phor. 1, 2, 46 | 3, 3, 31 | 5, 1, 22, 23 Hec. 1, 1, 17 | 2, 2, 29
miſeras And. 4, 5, 6, 8
miſere And. 3, 2, 39 Eun. 1, 5, 23 | 5, 1, 22 Heaut. 1, 2, 15 | 2, 3, 124 | 4, 1, 36 Adel. 4, 1, 6 | 4, 5, 33, 64
miſereat Hec. 1, 1, 7
miſereſcat Heaut. 5, 4, 3
miſeret And. 2, 2, 28 Eun. 4, 7, 32 | 5, 5, 3 Heaut. 1, 1, 116 | 2, 3, 19 | 4, 5, 2 Phor. 1, 4, 11 Hec. 3, 4, 32
miſeria Eun. 3, 2, 34 Adel. 4, 2, 16 | 4, 3, 11
miſeriam Eun. 3, 1, 16 Heaut. 1, 1, 75 Adel. 5, 4, 13, 22
miſeriarum Adel. 3, 1, 7
miſerias Heaut. 3, 1, 11 Hec. 3, 4, 6
miſericordia And. 1, 1, 99 | 1, 5, 26 Heaut. 4, 1, 24 Adel. 3, 2, 8 Phor. 3, 2, 13 Hec. 1, 2, 29
miſericordiam And. 3, 3, 27 Heaut. 5, 2, 42 Phor. 1, 5, 47
miſeriis Adel. 4, 2, 6 Hec. 4, 1, 55
miſerior Heaut. 2, 1, 12 | 2, 3, 22
miſeriorem Hec. 4, 1, 51
miſeris Eun. 5, 5, 13
miſeritum eſt Heaut. 3, 1, 54 Phor. 1, 2, 49 | 3, 2, 16 Hec. 2, 3, 29
miſerius Heaut. 1, 3, 14
miſero And. 2, 1, 2 Heaut. 2, 2, 5 | 2, 3, 9 | 5, 1, 44 Adel. 2, 1, 1, 19, 46 | 3, 2, 3 | 3, 3, 3, 29 | 4, 5, 32 Hec. 4, 2, 29
miſeros And. 4, 2, 6
miſerrimus Eun. 5, 2, 7
miſerum And. 1, 5, 8 | 2, 2, 14 | 3, 5, 11 | 4, 1, 22 | 5, 3, 11 Eun. 1, 5, 26 | 3, 1, 29 | 5, 7, 13 Heaut. 1, 1, 82 | 1, 2, 17 | 3, 1, 4 | 3, 2, 15 Adel. 3, 2, 12 | 4, 2, 19 Phor. 1, 2, 44 | 1, 4, 10 | 3, 3, 4 Hec. 3, 1, 5 | 4, 4, 80
miſiſſe Eun. 3, 5, 35
miſit Eun. 3, 2, 27 | 3, 3, 22 Heaut. 1, 2, 16 Hec. 5, 3, 2
miſſa And. 3, 2, 34 Eun. Per. 8 | 1, 2, 10, 11 | 5, 2, 25 Adel. 4, 4, 9 | 5, 7, 8 | 5, 9, 34 Hec. 5, 2, 14
miſſos And. 5, 1, 14
miſſum face And. 4, 1, 56
miſſum feci Hec. 3, 3, 48
miſſum te facimus Phor. 5, 7, 53
miſſus Phor. 5, 6, 41
mitis Adel. 2, 4, 11
mittam Eun. 5, 4, 4 Adel. 3, 1, 5 Phor. 3, 4, 43, 70 Hec. 3, 4, 6
mitta Heaut. 1, 2, 3
mitte And. 4, 5, 15 | 5, 3, 2 | 5, 4, 1 Heaut. 2, 3, 78 | 5, 1, 74 Adel. 2, 1, 31 | 3, 2, 36 | 5, 2, 5 | 5, 3, 52 Phor. 1, 5, 2 Hec. 4, 1, 41
mittenda Heaut. 2, 1, 84
mittis Heaut. 4, 4, 14

mittit

mittit *Phor.* 5, 6, 20
mittimus *Phor.* 5, 3, 29
mitto *Heaut.* 5, 1, 27 *Adel.* 4, 4, 17 | 5, 3, 9, 34 | 5, 4, 6, *Phor.* 1, 5, 63
miſtundi *Phor.* 1, 1, 6
moderantur *Heaut.* 2, 1, 4
modeſta *Adel.* 5, 8, 7 *Hec.* 1, 2, 90
modeſte *Eun.* 3, 5, 12 *Phor.* 1, 3, 18 *Hec.* 4, 1, 37
modeſtia *Hec.* 3, 5, 28 | 4, 2, 15
modeſto *And.* 1, 1, 93
modis *And.* 1, 5, 13 *Eun.* 2, 2, 2, 91 | 4, 4, 42 | 5, 4, 33 *Adel.* 2, 1, 12 | 3, 2, 17 *Hec.* 1, 2, 104 | 4, 4, 74
modo paſſim, *ſed nullo ſenſu peculiari*
modum *And.* 1, 1, 68 | 5, 6, 7 *Eun.* 1, 2, 12 *Heaut.* 4, 5, 7 *Adel.* 3, 3, 70 *Phor.* 1, 4, 34 *Hec.* 4, 4, 54
mœchis *Eun.* 5, 5, 15
mœcho *Eun.* 5, 5, 18 | 5, 6, 22
mœchum *And.* 2, 1, 16
mœrore'ſt *And.* 4, 2, 10
mœſtus *Heaut.* 1, 1, 70
molam *And.* 1, 2, 29
molendo *Adel.* 5, 3, 61
molendum *Phor.* 1, 5, 19
moleſta *Eun.* 3, 5, 23 *Adel.* 1, 2, 42, 62
moleſtæ nuptiæ *And.* 2, 6, 7
moleſtia *Eun.* 5, 4, 6
moleſtiæ *Eun.* 4, 2, 2
moleſtiam *Adel.* 5, 3, 33 *Hec.* 3, 2, 9
moleſtias *Eun.* 1, 1, 2
moleſtum *And.* 1, 1, 16 | 2, 2, 21 *Eun.* 3, 2, 31 *Heaut.* 3, 3, 21 *Adel.* 5, 3, 20
moleſtus 4, 1, 17 *Eun.* 3, 1, 24 *Heaut.* 3, 3, 7 *Adel.* 2, 1, 27 *Phor.* 4, 3, 30
molliri *Phor.* 3, 2, 13
mollirier *Phor.* 4, 3, 27
molliter *And.* 5, 1, 1
mollities *Eun.* 2, 1, 16
moliuntur *Heaut.* 2, 2, 11
memento *And.* 1, 5, 31
moneam *And.* 5, 4, 15 *Heaut.* 1, 1, 6
moneas *Eun.* 2, 1, 10
moneat *And.* 3, 3, 19 *Adel.* 5, 4, 3
monebat *Hec.* 3, 3, 15
moneo *And. Prol.* 22 *Adel.* 3, 3, 73, 75 *Hec.* 1, 1, 7 | 5, 1, 40
monere *Heaut.* 1, 1, 26, 117
mones *And.* 2, 2, 36 | 4, 2, 13 *Heaut.* 3, 3, 31 *Hec.* 4, 4, 97
monet *And.* 5, 4, 1
monitor *Heaut.* 5, 1, 2 *Phor.* 1, 5, 4
monſtra *Phor.* 4, 4, 24
monſtrabo *Adel.* 4, 2, 31
monſtratione *Adel.* 4, 6, 2
monſtri *And.* 1, 5, 15 *Eun.* 2, 3, 40 *Phor.* 5, 7, 61
monſtrum *Eun.* 4, 3, 13 | 4, 4, 29 | 5, 2, 21
montis *Phor.* 1, 2, 18
monui *Adel.* 5, 9, 6
monuimus *Phor.* 1, 4, 44
monuiſſe *Heaut.* 2, 3, 20
monumentum *Eun. Prol.* 13
mora *And.* 2, 5, 9 | 3, 1, 9 | 3, 4, 14 | 5, 6, 7 *Adel.* 2, 21, 17 | 3, 2, 55
moræ *And.* 1, 1, 139 *Adel.* 4, 5, 78 | 5, 7, 6
moram *And.* 3, 5, 9 *Eun.* 4, 7, 1 *Hec.* 2, 2, 52
moratam *Hec.* 4, 4, 28
morbi *Eun.* 2, 5, 4, 10 *Hec.* 3, 1, 43 | 3, 2, 22
morbo *Hec.* 3, 3, 61
morbum *And.* 1, 5, 6 *Phor.* 1, 5, 14 *Hec.* 3, 3, 13
morbus *Phor.* 4, 1, 8, 9 *Hec.* 3, 1, 30, 54 | 3, 2, 2 *bis.*
mordeat *Eun.* 3, 1, 54
mordere *Eun.* 3, 1, 21
mordet *Adel.* 5, 3, 21
more *And.* 1, 1, 125
morem *And.* 4, 1, 17 *Heaut.* 1, 2, 28 | 5, 1, 24 *Adel.* 2, 2, 26 | 3, 3, 77 | 4, 5, 74 *Hec.* 4, 2, 23 | 5, 4, 20
moremur *Heaut.* 4, 7, 6
moreretur *Heaut.* 4, 1, 30
mores *And.* 1, 2, 18 *Eun.* 5, 4, 10 | 5, 9, 59 *Heaut.* 2, 2, 10 | 2, 3, 19 | 4, 4, 5, *Adel.* 4, 7, 40 | 5, 9, 27 *Phor.* 1, 2, 5 *Hec.* 1, 2, 88 | 2, 1, 42 | 3, 5, 28 | 4, 2, 2 | 5, 1, 9
mores conſimiles *Heau.* 2, 4, 2
mori *Eun.* 1, 1, 21 | 4, 7, 2
moribus *And.* 2, 3, 21 *Heaut.* 4, 7, 11 | 5, 3, 16 *Hec.* 4, 4, 21
moriar *Phor.* 3, 1, 19
moriens *And.* 1, 5, 49 *Adel.* 3, 4, 11
morigera *And.* 1, 5, 19
morigeratus *Adel.* 2, 2, 10
moritur *And.* 1, 1, 78 *Phor. Per.* 6 *Hec.* 1, 2, 96
moror *And.* 1, 1, 87 *Eun.* 1, 2, 104 *Heaut.* 1, 1, 120 *Phor.* 4, 5, 6
mors *And.* 1, 5, 62 *Phor.* 5, 1, 23
morte *And.* 4, 6, 4 *Phor.* 1, 3, 14
mortem *And.* 1. 1, 84 | 1, 3, 18 *Heaut.* 2, 3, 30 | 4, 1, 23 *Adel.* 1, 2, 10 | 5, 4, 20 *Phor.* 1, 5, 14 | 5, 9, 30 *Hec.* 3, 4, 8 | 4, 2, 20
mortua'ſt *Eun.* 1, 2, 50 *Heaut.* 2, 3, 46 | 3, 3, 41
mortuam *Phor.* 1, 2, 46
mortui *Eun.* 3, 3, 12
mortuo verba fiunt *Phor.* 5, 8, 26
mortuum *Adel.* 3, 3, 47 *Hec.* 5, 4, 12, 35
mortuus *And.* 5, 5, 26
morum *Adel.* 2, 1, 6 *bis*
mos *Eun.* 1, 2, 108 *Heaut.* 2, 6, 17 *Adel.* 4, 1, 16 *Phor.* 2, 3, 14
motus *Phor. Prol.* 32
move *And.* 4, 4, 10 *Eun.* 5, 3, 3
moventur *And.* 3, 2, 36
moven *And.* 5, 4, 78 *Eun.* 5, 3, 4
movet *Heaut.* 5, 1, 66
mox *And.* 3, 2, 5, 27 *Eun.* 2, 1, 13 *Heaut. Per.* 40 *Adel. Per.* 10 | 2, 1, 50 | 5, 6, 1 *Phor.* 1, 3, 9 | 4, 3, 1
mulcabo *Eun.* 4, 7, 4
mulcavit *Adel.* 1, 2, 10
muliebri re *Heaut.* 2, 3, 48
mulier *And.* 1, 1, 42 | 1, 4, 2 | 2, 3, 7 | 4, 5, 7, 16 *Eun.* 4, 1, 13 | 5, 7, 50 *Heaut.* 2, 2, 2 | 2 3, 2, 64 | 3, 2, 10 | 5, 3, 3 *Phor.* 4, 5, 14 | 5, 3, 11 *Hec.* 2, 1, 17 | 4, 1, 10 | 4, 4, 39 | 3, 1, 10
mulier ſapiens *Phor.* 5, 8, 57
mulierculam *Heaut.* 3, 1, 35 *Phor.* 5, 8, 28
mulierem *And.* 1, 1, 106 | 1, 4, 3 *Eun.* 2. 3, 63 *Heaut.* 4, 5, 3 *Adel.* 1, 2, 10 | 2, 1, 18 | 4, 2, 27 | 5, 9, 17 *Phor.* 5, 5, 1 | 5, 7, 27 *Hec.* 1, 2, 113 | 4, 1, 51 | 4, 4, 4
mulieres *And.* 1, 1, 91

no *Eun.* 2, 3, 4 *Heaut.* 2, 3, 13 *Adel.* 2, 2, 21 | 4, 5, 13 *Hec.* 2, 1, 2 | 3, 1, 32 | 4, 4, 88 | 5, 1, 28 | 5, 2, 11
mulieri *And.* 3, 1, 2 *Eun.* 3, 5, 27, 40 *Heaut.* 2, 3, 40 *Adel.* 3, 4, 8 *Phor.* 4, 5, 14 *Hec.* 5, 1, 31
mulieris *Heaut.* 4, 1, 49 *Phor.* 1, 5, 77 *Hec.* 4, 4, 21
mulierum *Eun.* 4, 3, 22 | 4, 7, 42 *Heaut.* 2, 2, 10 | 5, 1, 80 *Hec.* 4, 2, 24
multimodis *And.* 5, 4, 37 *Heaut.* 2, 3, 79 *Phor.* 3, 1, 1 *Hec.* 2, 3, 7
multo maxumum *And.* 3, 2, 45
mundius *Eun.* 5, 4, 12
munerarier *Heaut.* 2, 3, 59
munere *Eun.* 2, 2, 38 | 5, 6, 22 *Phor.* 1, 1, 13 *Hec.* 5, 4, 13
munus *Eun.* 2, 1, 8 *Adel.* 5, 1, 2
muſica *Hec.* *Prol.* 23
muſicam *Hec.* *Prol.* 46 *Phor.* *Prol.* 17
muſicis *Eun.* 3, 2, 24
muſicum *Heaut.* *Prol.* 23
muſſitanda *Adel.* 2, 1, 53
muſtellino *Eun.* 4, 4, 22
muta *And.* 3, 1, 5 *Eun.* 5, 5, 61 *Phor.* 4, 3, 6
mutare *Adel.* 4, 7, 20
mutari *Hec.* 4, 1, 54
mutat *And.* 5, 4, 47
mutatio *Eun.* 4, 4, 4 *Hec.* 4, 4, 11
mutavit *And.* 1, 5, 7 *Adel.* 5, 9, 27
mutem *Eun.* 3, 5, 24, 62
mutes *Eun.* 3, 5, 64
mutet *And.* 2, 3, 19 *Phor.* 3, 2, 27 | 5, 2, 9, 10
muttire *And.* 3, 2, 25
muttito *Hec.* 5, 4, 26
mutuas *Phor.* 1, 5, 37
mutum *Heaut.* 4, 4, 26
mutus *Eun.* 3, 1, 27
mutuum *Heaut.* 3, 3, 40
Myconium *Hec.* 3, 4, 19 | 5, 3, 3
Myconius *Hec.* 5, 3, 5
Myrrhina *Hec.* *Per.* 11 | 3, 4, 31 | 4, 1, 8, 26, 45 | 4, 4, 10 | 5, 3, 32 | 5, 4, 30
Myrrhinam *Hec.* 5, 3, 13 | 5, 4, 5
Myſis *And.* 1, 3, 22 | 1, 5, 32, 47 | 4, 2, 3, 31 | 4, 3, 7 | 4, 4, 9 | 4, 5, 7

N.

Nacta *Hec.* 1, 1, 8
nactus *Eun.* 3, 4, 8 *Adel.* 3, 3, 67 *Phor.* 1, 3, 16 *Hec.* 1, 2, 95 | 4, 4, 59 | 5, 3, 27
nae *And.* 4, 5, 33
nævi *Eun.* *Prol.* 25
nævium *And.* *Prol.* 18
namque *Adel.* 2, 1, 39
narra *Eun.* 3, 1, 21 | 3, 5, 14 | *Phor.* 5, 8, 11
narrabat *Phor.* 2, 2, 19
narrabit *Hec.* 3, 2, 15
narrabo *And.* 2, 1, 12 *Adel.* 3, 5, 3 | 4, 3, 13
narrando *Phor.* 4, 4, 16
narrandi *And.* 2, 2, 17
narrandum *And.* 4, 2, 23 *Phor.* 5, 3, 35
narras *And.* 2, 2, 30 | 3, 1, 8 | 5, 6, 6 *Eun.* 3, 1, 18 | 4, 4, 5 | 5, 3, 7 *Heaut.* 3, 2, 9 | 4, 8, 10 | 5, 1, 23 *Adel.* 4, 2, 18, 20 *Phor.* 1, 2, 86 | 2, 2, 21, 54 | 4, 4, 4 | 5, 7, 42 *Hec.* 1, 2, 77 | 5, 2, 18
narrare *And.* 3, 2, 24 *Eun.* 5, 7, 9 *Heaut.* 2, 3, 78 *Hec.* 1, 2, 35
narraſti *And.* 3, 4, 12
narrat *And.* 2, 9, 3, *Eun.* 3, 2, 29 *Heaut.* 1, 2, 17 | 2, 1, 8 | 1, 3, 31 | 3, 3, 18 *Adel.* 5, 2, 2 *Phor.* 5, 6, 6 | 5, 8, 6 *Hec.* 1, 2, 70
narrationis *And.* 4, 2, 26
narrato *Eun.* 5, 5, 28 *Heaut.* 4, 3, 24
narravit *Eun.* 5, 9, 20 *Hec.* 1, 2, 22 | 4, 2, 6 | 4, 4, 89
narrem *And.* 5, 5, 6 *Heaut.* 2, 3, 95 *Phor.* 4, 4, 4
narremus *Adel.* 3, 2, 37
narres *And.* 3, 1, 19 | 4, 3, 19
narret *And.* *Prol.* 6 *Heaut.* 2, 1, 10 | 4, 3, 28, 38 | 5, 9, 12
narro *And.* 3, 4, 12 *Hec.* 5, 3, 33
naſci *Heaut.* 2, 1, 2
naſo adunco *Heaut.* 5, 5, 18
nata *Eun.* 3, 3, 20 *Adel.* 3, 1, 8 | 5, 3, 19 *Phor.* 4, 1, 10 *Hec.* 2, 3, 6
natalis *Phor.* 1, 1, 14
natam *Phor.* 1, 2, 14 | 5, 3, 9 *Hec.* 5, 2, 31
nata'ſt *Phor.* 5, 8, 29
nati *Adel.* 1, 1, 21
natum *And.* *Per.* 9 *Eun.* 2, 2, 7 *Adel.* 3, 1, 10 | 4, 5, 24 *Hec.* 3, 3, 39 | 5, 3, 34
natura *And.* 4, 5, 56 *Eun.* 2, 2, 23 *Heaut.* *Prol.* 24 *Adel.* 1, 1, 46 | 5, 7, 4
naturam *Heaut.* 3, 1, 97 *Adel.* 5, 5, 4
natu *Heaut.* 4, 1, 32 *Adel.* 5, 4, 27 | 5, 8, 7
natus *And.* 3, 2, 6 | 5, 1, 14 | 5, 6, 3 *Eun.* 4, 4, 26 *Heaut.* 1, 1, 10 | 3, 1, 12 | 5, 4, 13 *Adel.* 1, 1, 15 | 4, 7, 10 *Hec.* 2, 2, 28 | 4, 4, 17, 51 | 5, 1, 25
navem *And.* 1, 3, 17 *Adel.* 2, 2, 17 | 4, 5, 69
navi *And.* 5, 4, 21 *Heaut.* 1, 2, 7 *Hec.* 3, 4, 7
navigare *Hec.* 3, 4, 3
navigo in portu *And.* 3, 1, 22
naviter *Eun.* 1, 1, 6
Nauſiſtrata *Phor.* 5, 3, 1, 30 | 5, 7, 93, 94 | 1, 8, 25, 48, 57, 63
nebat *Heaut.* 2, 3, 52
nebulo *Eun.* 4, 4, 50 | 4, 7, 15
nebulonem *Eun.* 2, 2, 38
necem *And.* 1, 2, 28 *Adel.* 2, 1, 28 *Phor.* 2, 1, 3
neceſſario *And.* 4, 1, 8
neceſſe *And.* 2, 2, 35 *Eun.* 5, 4, 47 | 5, 9, 45 *Heaut.* 1, 2, 35 *Adel.* 3, 5, 26 *Phor.* 1, 5, 66
neceſſitas *Hec.* 3, 5, 42
neceſſus *Eun.* 5, 6, 28
nedum *Heaut.* 3, 1, 45
nega *And.* 2, 3, 10
negabant *Hec.* 5, 3, 7
negabas *Hec.* 4, 1, 23
negabis *Heaut.* 2, 3, 109
negabit *Adel.* 3, 4, 38
negabon' *And.* 3, 5, 6
negant *Eun.* 2, 2, 20 | 5, 1, 6 *Phor.* 2, 3, 19
negare *And.* 1, 1, 120 *Eun.* 4, 1, 5 *Hec.* 1, 2, 4
negas *And.* 5, 4, 6 *Phor.* 5, 1, 12
negat *And.* 2, 2, 21 *Eun.* *Prol.* 31 | 2, 2, 21 | 4, 4, 25, 46 *Heaut.* *Prol.* 18 *Adel.* 4, 2, 3 *Phor.* 1, 2, 63, 66 | 2, 2, 5, 6, 7, 9
negato *Eun.* 4, 4, 44
neges *And.* 2, 4, 2, *Heaut.* 4, 1, 9
neget *And.* 1, 1, 122
neglecta *Heaut.* 2, 3, 54, 116
negligentem *And.* 2, 3, 23
negligenter *And.* 1, 5, 18 *Heaut.* 2, 3, 50
negligentia *And.* 1, 1, 44 *Phor.* 5, 9, 27
negligentiam *And.* *Prol.* 20 *Phor.* 4, 1, 5
negligere *Adel.* 2, 2, 8 *Phor.* 2, 2, 19
neglexit *Hec.* 4, 4, 48
negligitur *Phor.* 2, 2, 11

negliguntur Heaut. 2, 3, 58
nego Eun. 2, 2, 21 Adel. 5. 3, 12 Phor. 2, 2, 36 | 3, 2, 39 | 5. 8. 25
negat And. Prol. 2 | 5, 4, 51 Eun. 3, 4, 6 Adel. 4, 5, 8, 73 Phor. 4, 4, 29 | 5, 3, 3 Hec. 1, 2, 22
negotii And. 5, 2, 8 Eun. 3, 1, 14 Heaut. 3, 1, 92
negotiis Heaut. 3, 1, 9
negotio Hec. Prol. 26 Adel. Prol. 20
neminem And. 2, 2, 26 27 | 3, 2, 26 | 4, 5, 11 Eun. 1, 2, 67 | 3, 5, 5 | 4, 4, 13 Adel. 3, 1, 7 Phor. 4, 2, 1 Hec. 1, 1, 9
nemini And. 1, 1, 37 | 1, 5, 15 Adel. 2, 3, 6 Phor. 5, 7, 60 Hec. 3, 1, 1 | 3, 3, 38
nemo And. 2, 3, 22 | 4, 2, 14 | 5, 6, 7 Eun. 1, 1, 7 | 2, 1, 20 | 3, 2, 34 | 3, 5, 13 | 4, 6 19 5, 9, 2, 48, 52 Heaut. 1, 1, 12, 13 | 2, 3, 22 | 3, 3 13 | 5 2. 22, Adel. 2, 1, 54 | 3, 2, 54 | 3. 3, 80 | 4, 1, 13 Phor. 1, 2, 101 | 2, 1, 24 | 5, 1, 38 | 5, 3, 25 Hec. 1, 1, 10 | 1, 2, 66, 112, 114 | 2, 1, 40 | 3, 1, 43, 49
nempe And. 1, 1, 3 | 1, 2, 24 | 2, 2, 24 | 2, 3, 13 | 3, 3, 35 | 3, 5, 12 | 5, 4, 48 Heaut. 4, 1, 26 Eun. 1. 2, 78 | 3. 5, 15 Adel. 4, 7, 24 Phor. 1, 5, 77, 80 Hec. 1, 2, 30
nepos Hec. 4, 4, 17
nepoti Adel. 5, 9, 17
Neptuni Adel. 5, 3, 4
nequam Adel. 4, 4, 17
nequeas Eun. 1, 1, 30
nequeam Phor. 1, 5, 10
nequeat Adel. 4, 1, 4 Hec. 4, 1, 60
nequeo Eun. 3, 4. 9 | 4, 2, 101 | 4, 3, 18 Adel. 3, 3, 20 | 4, 2, 5 Phor. 3, 2, 4, 27 | 5, 7, 40 Hec. 3, 3, 1, 25 | 4, 4, 23
nequicquam Heaut. 2, 3, 103
nequid Heaut. 2, 3, 120 | 3, 2, 44 | 4, 3, 12 Phor. 1, 5, 15
nequior Adel. 4, 1, 12
nequit Adel. 1, 1, 51
nequitiem Heaut. 3, 1, 27 Adel. 3, 3, 4
nervos Eun. 2, 3, 19
nervum Phor. 2, 1, 11 | 4, 4, 15
neſciam Eun. 4. 4, 23 | 5, 2, 42 Heaut. 3, 2, 18 Phor. 5, 7, 87
neſcias Heaut. 2, 3, 104 | 5 3, 5 Adel. 5, 4, 3 Hec. 4, 3, 12
neſciat Heaut. 5, 1. 73 |
neſciatis Eun. 5, 5, 19
neſciebam Eun. 1, 2, 75 | 4. 5. 10
neſcientem Heaut. 3, 1, 59
neſcimus Hec. 4, 1, 56
neſcio And. 2, 2, 3 | 3, 1, 19 | 4, 1, 38 | 4, 4, 13 | 4, 5, 7 | 5, 2, 14 Eun. 5, 2, 60 | 2, 3, 6, 12, 28 | 4, 3, 6, 14 | 4, 4, 43, 48 | 4, 2, 2, 10 | 5, 5, 11, 19 Heaut. 2, 2, 27 | 2, 3, 67 | 2, 4, 16 | 3, 1, 9 | 3, 2, 30 | 4, 1, 7, 12, 45, 47 | 4, 5, 11 | 5, 1, 24, 71 | 5, 2, 5 | 5, 3, 6 | 5, 4, 15 Adel. 1, 1, 54 | 2, 2, 3 | 4, 2, 32 | 4, 3, 14 | 4, 4, 26 | 4, 5, 25, 63 Phor. 1, 2, 87 | 1, 4, 16 | 3, 1, 10 | 4, 4, 2 | 5, 2, 10 | 5, 3. 24 | 5, 7, 59 Hec. 1, 2, 3 | 2, 1, 8 | 3, 1, 24, 39, 41 bis | 3, 2, 1 | 3, 3, 23 | 3, 4, 30 | 3, 5, 3, 29, 30 | 5, 4. 9, 35
neſcire Adel. 1, 1, 52 Phor. 1, 2, 67 Hec. 2, 1, 18 | 5, 3, 26
neſcis And. 4, 1, 25 | 4, 5, 25, 52 | 5, 6, 2 Eun. 4, 4, 24 | 4. 7, 29 | 5, 9, 32 Heaut. 4, 4. 26 | 5, 1, 61 Adel. 2, 2, 12 | 4, 7, 5 Phor. 1, 2. 7 Hec. 2, 1, 9 | 3. 4. 4
neſcit Adel. 4, 2, 9 Phor. 5, 8, 4
neu Phor. 1, 3, 6 Hec. 4, 2, 11
neve And. 1, 5, 56 Eun. 1, 2, 2 | 2, 2, 47 Adel. 5, 3 12
neuter And. 5, 1, 20
neutiquam And. 2, 1, 30 Heaut. 2, 3, 116 Hec. 1, 1, 50 | 2, 3, 43
neutra Hec. 4, 4, 45
nihili Adel. 3, 4, 6
nihilo Eun. 1, 1, 17 Phor. 3, 1, 8 | 3, 2, 45
nihilominus Phor. 4, 2, 7
nil Eun. 2, 2, 12 bis | 4, 4, 36 | 4. 5, 9 Heaut. 4, 1, 30, 54 Adel. 1, 2, 19 | 2, 1, 31 | 2, 3, 11 | 4, 2, 8 Phor. 4, 3, 39, 64
nimio Heaut. 3, 1, 100
nimio otio Heaut. 1, 1, 57
nimirum Eun. 2, 2, 37 | 3, 3, 2 | 4, 7, 14
nimis And. 1, 1, 34 Eun. 2, 1, 16 | 4, 2, 16 Heaut 3, 1, 31 | 3, 2, 8 | 5, 5, 1, 2, Adel. 1, 1, 38, | 4, 1, 6 | 5, 1, 1
nimium 2, 6, 24 Eun. 2, 2, 87 | 3, 5, 49 | 5, 6, 17 Heaut. 4, 5, 22 | 4, 8, 70 Adel. 1, 1, 38, 39 | 2, 1, 15 | 3, 3, 38 | 4, 5, 50 | 5, 3, 49 | 5, 8, 31 Phor. 4, 3, 38, 59 | 5, 2, 2 Hec. 5, 4, 13
nobilem Eun. 1, 2, 124 | 5, 5, 20 Heaut. 3, 3, 48
nobiles Adel. Prol. 15 | 3, 4, 57
nobilis Heaut. 2, 1, 15
nobilitas Eun. 5, 7, 20
nobilitatem Hec. 5, 2, 31
nocte Heaut. 3, 1, 82 Adel. 1, 1, 1 | 5, 3, 55 Hec. 1, 2, 61 | 5, 3, 24
noctem Heaut. 2, 3, 125
noctes And. 4, 1, 52 Eun. 1, 2, 113 | 5, 9, 19
noctu Eun. 2, 1, 15 Adel. 4 1, 16
nodo Eun 4, 6, 26
nodum And. 5, 4, 39
noli And. 2, 2, 11 | 4, 2, 2 Eun. 2, 2, 7 Adel. 5, 2, 6 Phor. 3, 3, 23 Hec. 1, 2, 34 | 3, 1, 36 | 3, 5, 17 | 4, 4, 32
nolim Adel. 4, 5, 61 Hec. 3, 1, 51
nolint Hec. 2, 1, 2
nolis Eun. 4, 7, 43
nolit And. 1, 1, 128 | 1, 2, 1 | 3, 2, 50 Adel. 4, 5, 77 | 5, 3, 67 Hec. 4, 1, 44
nolite Hec. Prol. 46
nolle Heaut. 3, 1, 31 | 4, 1, 14 Adel. 2, 1, 8
nollem Heaut. 1, 1, 30 Adel. 2, 1, 11 | 5, 1, 12 Phor. 5, 3, 13 Hec. 3, 5, 37
nolo And. 2, 3, 41 | 4, 5, 24 Eun. 5, 2, 67 Heaut 4, 3, 23 Adel. 1, 2, 66 | 2, 1, 38 | 3, 3, 25 Phor. 5, 7, 57 Hec. 3, 2, 13 | 4, 2, 13 | 4, 4, 54 | 5, 1, 32
nolueram Hec. 4, 4, 90
nolles Phor. 5, 3, 14, 30
nolui Heaut. 2, 3, 21 Eun. 4, 7, 43 Adel. 1, 2, 63 Heaut. 1, 2, 31 bis Phor. 2, 1, 21, 22 Hec. 5, 3, 36
nomen And. 2, 1, 59 | 5, 4, 26, 40 Eun. Prol. 3 | 1, 2, 31 Heaut. 4, 1, 49 Adel. 4, 2, 32 Phor. 2, 2, 38, 39 | 5, 1, 12 | 5, 3 21 | 5, 8, 59 Hec. Prol. 1 | 5, 1, 9
nominare Phor. 4, 4, 10
nominabit Eun. 3, 1, 49
nominas Heaut. 2, 3, 62

nominat *Adel.* 4, 5, 24 | 5, 2, 3 *Phor.* 1, 4, 16 | 5, 1, 12 | 5, 8, 1
nomine *Phor.* 2, 2, 45 | 5, 1, 15, 17
nominis *Eun.* 5, 1, 17
nondum *And.* 1, 2, 30 | 4, 1, 35 | 4, 5, 22 *Adel.* 3, 4, 21, *Phor.* 1, 2, 97 *Hec.* 1, 2, 117 | 5, 1, 19
nonne *And.* 1, 5, 3, 4 | 4, 1, 23 *Eun.* 1, 2, 85 | 4, 5, 10 *Heaut.* 3, 2, 34 | 5, 1, 49 *Adel.* 4, 5, 6 *Phor.* 5, 2, 3 *Hec.* 4, 1, 37
nonnihil *And.* 3, 4, 3
nonnullam *And.* 1, 2, 68
nonnunquam *And.* 1, 1, 82
noram *And.* 3, 2, 22 | 5, 4, 32 *Eun.* 3, 3, 5 *Phor.* 2, 2, 44 | 5, 7, 48
noras *Adel.* 3, 4, 19
noraſne *Eun.* 4, 4, 31
norat *Phor.* 2, 3, 15 | 5, 3, 21, 22
noris *And.* 5, 4, 11 *Eun.* 3, 5, 18 *Heaut.* 5, 4, 16 *Phor.* 1, 5, 35 | 2, 2, 41
norit *And. Prol.* 10 | 3, 2, 9 | 4, 4, 39 *Adel.* 2, 4, 7
noſtin' *Eun.* 2, 3, 55, 57 | 3, 1, 15 | 3, 5, 15 *Adel.* 4, 2, 34 | 5, 2, 5 *Phor.* 1, 2, 14
noſcere *And.* 1, 1, 26 *Eun.* 3, 3, 17 | 5, 4, 10 *Adel.* 3, 4, 8 | 4, 4, 58 *Phor.* 1, 5, 49
noſci *Hec.* 4, 1, 52, 58
noſtrum *Eun.* 2, 1, 8 *Heaut.* 3, 3, 17 | 5, 4, 11 *Adel.* 5, 3, 7 *Hec.* 4, 4, 48
noſcite *Hec. Prol.* 8
noſmet *Phor.* 1, 3, 20 | 1, 4, 45 | 5, 7, 68
noſſe *And.* 5, 4, 50 *Eun.* 5, 4, 18 *Adel.* 4, 5, 14
noſſem *Phor.* 1, 5, 48 | 2, 2, 35
noſſes *Phor.* 2, 2, 35
noſti *And.* 2, 6, 10
noſtran' *Phor.* 1, 5, 45
noſtrapte culpa *Phor.* 5, 2, 1
notitia *Heaut.* 1, 1, 1
notus *Eun.* 4, 6, 22 | 5, 2, 4 *Phor.* 1, 2, 48
nova *Adel.* 4, 7, 33 *Phor. Prol.* 9 | 4, 3, 6 *Hec. Prol.* 5, 37
nova res *Hec.* 3, 1, 18
novam *Heaut. Prol.* 7 *Adel. Prol.* 12 *Phor. Prol.* 24
novarum *Heaut. Prol.* 29
novas *Heaut. Prol.* 43 *Hec. Prol.* 12, 14, 19, 57
noveram *Eun.* 4, 7, 8
noveras *Heaut.* 1, 1, 101 *Phor.* 2, 2, 43
noverim *Adel* 4, 2, 34
noveris *Hec.* 3, 4, 25
noverit *And. Prol.* 10
noverunt *Heaut.* 2, 3, 7
novi *And.* 4, 5, 50 *Eun. Prol.* 43 | 2, 3, 56, 57 | 3, 5, 15 | 4, 7, 42 | 2, 9, 26 *Heaut.* 2, 3, 130 | 3, 3, 9 *Adel.* 2, 1, 11 | 2, 2, 15 | 4, 2, 38 | 4, 5, 40 *Phor.* 1, 4, 40 | 3, 1, 11 | 3, 2, 5 | 4, 4, 13 *Hec.* 2, 2, 22 | 3, 4, 25
noviciæ *Eun.* 3, 5, 34
noviſti *Eun.* 2, 3, 34 *Heaut.* 2, 3, 29
novit *Eun.* 2, 3, 80
novo modo *Phor.* 5, 7, 79
novum *Eun.* 2, 2, 16 *Hec. Prol.* 2 *Phor.* 1, 5, 15 | 5, 7, 8
novus *Adel.* 5, 8, 15 *Phor. Prol.* 14 | 5, 6, 51
nox *Adel.* 3, 4, 24 | 4, 1, 9 *Heaut.* 3, 1, 52 *Hec.* 1, 2, 62
noxa'ſt *Phor.* 1, 5, 36
noxam *Hec.* 2, 3, 3
noxiam *Eun.* 2, 2, 13 *Heaut.* 2, 3, 57 *Phor.* 1, 4, 48
noxiis *Hec.* 3, 1, 130
nubat *Heaut.* 5, 1, 62 *Phor.* 1, 2, 76
nubere *And.* 3, 2, 3 *Adel.* 4 5, 18
nudus *Phor.* 1, 2, 56
nugas *Heaut.* 4, 1, 8
nulla'ſt *Phor.* 1, 4, 24 *Hec.* 4, 4, 4
nulla re *And.* 2, 5, 14 *Heaut.* 1, 1, 57
nulli conſilii *And.* 3, 5, 2
nullus ſum *And.* 3, 4, 20 *Phor.* 5, 7, 49
numerabatur *Adel.* 3, 3, 52
numeraſti *Adel.* 2, 2, 28
numero *Adel.* 4, 3, 3
numerus *Phor.* 1, 2, 3
nummorum *Phor.* 1, 1, 4
nummum *And.* 3, 4, 12 *Eun.* 2, 2, 54 | 5, 4, 24 *Heaut.* 3, 2, 6 *Adel.* 3, 4, 42
nuncia *Heaut.* 4, 1, 5
nunquid *And.* 1, 4, 41 *Eun.* 1, 2, 3 | 2, 1, 7 | 2, 2, 41 | 2, 3, 69 | 3, 2, 22 | 5, 6, 24 | 5, 9, 13 *Adel.* 2, 2, 39 | 3, 3, 78 | 4, 5, 55 *Phor.* 1, 2, 3 | 2, 3, 18 | 3, 1, 10 | 3, 2, 24 | 3, 3, 31 *Hec.* 2, 2, 30 | 5, 4, 25
nuntiant *Hec.* 3, 5, 19
nuntiare *Hec.* 5, 4, 7
nuntias *Heaut.* 1, 2, 9 *Hec.* 4, 4, 20
nuntiaſti *Heaut.* 5, 1, 18
nuntiaſtin' *Heaut.* 5, 1, 11
nuntiatum *Phor.* 5, 7, 13
nunties *Eun.* 2, 3, 45 *Hec.* 5, 4, 4
nuntiet *Phor.* 1, 3, 26
nunccine *And.* 4, 1, 60
nuntio *Heaut.* 1, 2, 2 *Phor.* 1, 4, 16
nuntium *Heaut.* 3, 1, 18
nuper *Eun. Prol.* 9 | 1, 2, 51. *Heaut.* 3, 3, 37 *Adel.* 1, 2, 70 | 4, 5, 37 | 4, 7, 33 *Hec.* 4, 1, 19, 23 | 4, 4, 34
nupera *Heaut.* 1, 1, 1
nuptam *Phor.* 1, 5, 74 | 5, 3, 34
nuptiæ *And.* 1, 1, 20, 34, 76 | 2, 1, 28 | 2, 2, 11 | 3, 2, 36 | 3, 3, 10 | 3, 4, 8 | 4, 1, 32 *Heaut.* 4, 1, 22 *Adel.* 4, 7, 17 *Hec.* 1, 2, 26, 110 | 5, 1, 3
nuptiarum *And.* 1, 5, 26 | 5, 1, 17 *Heaut.* 4, 3, 35
nuptias *And. Per.* 6, 10 | 1, 1, 130, 141 | 1, 2, 2 | 2, 1, 32 | 2, 2, 4 | 2, 3, 4 | 3, 2, 34, 40, 48 | 3, 3, 45 | 3, 4, 10, 23 | 3, 5, 14 | 4, 1, 43 | 4, 2, 7, 28 | 4, 5, 1, 28 *Heaut.* 4, 5, 29 | 5, 1, 11, 12 | 5, 7, 1 *Phor.* 1, 5, 28 | 4, 3, 61 | 5, 1, 6 *Hec.* 1, 2, 72
nuptiis *And.* 1, 1, 76 | 1, 2, 25 | 1, 3, 2, 7, 65 | 2, 1, 13 | 2, 2, 29 | 2, 5, 2 | 5, 4, 10, 13 *Adel.* 4, 7, 38 *Phor.* 2, 3, 2 | 3, 3, 10 *Hec.* 1, 2, 51 | 4, 4, 92 | 5, 3, 37, 40
nuptiis veris *Phor.* 4, 4, 20
nuptum *And.* 2, 1, 1 | 3, 2, 47 *Phor.* 4, 5, 8 *Hec.* 4, 1, 13
nuſquam *And.* 4, 4, 4 *Eun.* 4, 3, 17 *Heaut.* 2, 3, 38 *Adel.* 2, 2, 19, 38 | 4, 2, 1 *Phor. Prol.* 6
nutricem *Eun.* 4, 7, 38 | 5, 2, 53 *Phor* 5, 1, 9 *Hec.* 4, 4, 104 | 5, 2, 4
nutrici *Eun.* 5, 3, 5
nutrix *Eun.* 5, 3, 4 *Heaut.* 4, 1, 4 *Adel.* 3, 1, 2

O.

Obdo *Eun.* 3, 5, 55
obdit *Heaut.* 2, 3, 37
obeſſe *Heaut.* 5, 2, 21
obfirma *Heaut.* 5, 5, 8
obfirmare *Eun.* 2, 1, 11 *Hec.* 3, 5, 4
obganniat *Phor.* 5, 8, 41
objectum *Phor.* 3, 2, 18 | 5, 2, 4
objectus *Hec.* 3, 1, 6
obfuit *Hec* 3, 5, 13
objici *Adel.* 4, 4, 1

objicerem *Heaut.* 1, 2, 11
obit *And.* 1, 3, 18 *Heaut* 2,3,30 *Phor.* 5, 8, 30
obitus *Hec.* 5, 4, 19
objurgabis *Phor.* 5, 8, 33
objurgandi *And.* 1, 1, 127, 131
objurgandum *And.* 1, 1, 111, 123
objurges *And.* 1, 1, 115
oblata *Hec.* 3, 1, 1
oblatum *Adel.* 3, 1, 9 *Hec.* 3, 3, 22
oblecta *Adel.* 2, 4, 20
oblectaſti *Hec.* 1, 2, 9
oblectat *Phor.* 2, 2, 88
oblectavi *Hec.* 1, 2, 10
oblectes *Eun.* 1, 2, 115
oblectit *Phor.* 2, 2, 87
oblecto *And.* 1, 1, 24
oblitus *And.* 5, 1, 22 *Eun.* 2,3,22 *Heaut.* 4, 8, 7
obmutui *And.* 1, 5, 22
obmutuit *And.* 2, 5, 10
obnixe *And.* 1, 1, 134
obnoxius *Hec.* 3, 1, 22
obnuntio *Adel.* 4, 2, 8
obolo *And.* 2, 2, 32
oborta *Heaut.* 4, 3, 2
obprimit *Eun.* 3,5,53
obſaturabere *Heaut.* 4, 8, 28
obſcuram *And. Prol.* 21
obſecra *And.* 3, 3, 11
obſecramus *Hec.* 3, 3, 27
obſecrans *Heaut.* 4, 4, 3 *Adel.* 2, 3, 26
obſecrare *Eun.* 2, 2, 30
obſecraturum *Adel.* 3, 2, 36
obſecravit *And.* 2, 3, 28
obſecret *Eun.* 1, 1, 4
obſecro *And.* 1, 4, 5 | 2, 1, 26 | 2, 2, 14 | 3, 1, 15 | 4, 3, 6 | 4, 4, 4 | 4. 5, 42, 46 | 4, 6, 5 | 5, 2, 20 | 5, 3. 28 | 5, 4, 53 *Eun.* 1, 2, 15 | 2, 3, 62, 68 | 3, 1, 3 | 3, 4, 38 | 3, 5, 14 | 4, 3, 13, 21 | 3, 4, 2, 9, 12, 18, 47 | 4, 6, 18 | 5, 1, 10, 18 | 5, 2, 48 57, 60, 66 | 5, 5, 21 | 5, 7, 5 | 5, 9, 19, 24, 58 *Heaut.* 2, 3, 26, 50, 61, 98 | 3, 1, 23 | 3, 4, 23 | 4, 1, 51 | 4, 3, 6 | 5, 3, 12 | 5, 4, 26 | 5, 5, 4, 5 *Adel.* 2, 1, 1, 3, 4, 17 | 3, 1, 1 | 3, 2, 11, 27 | 3, 4, 41 | 4, 2, 11 | 4, 5, 21, 27, 45, 63 *Phor.* 1, 2, 61 | 1, 4, 20, 32 | 2, 1, 5 | 3, 1, 9 | 3, 2, 1 | 3, 3. 20 | 5, 1, 14, 28 | 5, 3, 20 | 5, 7, 51 | 5, 8, 1, 7 *Hec.* 3, 1, 38 | 4, 1, 23, 48 | 4, 2, 24, 26 | 5, 3, 27
obſecundare *Adel.* 5, 9, 3
obſecundato loco *Heaut.* 4, 6, 23
obſecutus *Hec.* 4, 4, 66, 68
obſequare *Heaut.* 5, 4, 13
obſequatur *And.* 1, 1, 136
obſequendo *Adel.* 5, 4, 26
obſequens *Heaut.* 2, 3, 8 *Hec.* 3, 5, 9
obſequentem *Hec.* 2, 2, 5
obſequeretur *Hec.* 1, 2, 47
obſequi *And.* 1, 1, 32 | 5, 1, 7 *Heaut.* 3, 1, 10 | 3, 3, 27 *Phor.* 1, 2, 29 *Hec.* 3, 4, 34
obſequium *And.* 1, 1, 41
obſequor *And.* 5, 9, 5
obſera 4, 6, 25
obſervabam *And.* 1, 1, 56
obſervare *And.* 2, 5, 2
obſervari *Adel. Prol.* 2
obſerves *And.* 1, 1, 142
obſidere *Adel.* 4, 6, 6
obſiet *Hec.* 5, 1, 9
obſint *And.* 1, 1, 133
obſita *Heaut.* 2, 3, 52
obſitum *Eun.* 2, 2, 5
obſonare *Adel.* 5, 9, 7
obſonat *Adel.* 1, 2, 37
obſonatus eſt *And.* 2, 6, 20
obſoni *And.* 2, 2, 23
obſonio *Adel.* 2, 4, 22
obſtare *And.* 5, 4, 42
obſtat *And.* 1, 1, 76 *Eun.* 3,2,70 *Heaut.* 3, 1, 92
obſtet *Hec.* 4, 2, 11, 20
obſtetricem *And.* 1, 5, 64 | 3, 2, 35 *Adel.* 3, 2, 55 | 4. 4, 9, 11 | 5, 1, 5
obſto *Adel.* 1, 2, 57
obſtinate *And.* 1, 5, 9
obſtupui *And.* 1, 5, 22
obſtupuiſti *Phor.* 5, 4, 2
obtundas *Adel.* 1, 2, 33
obſtupuit *Adel.* 4, 4, 3
obſtupefecit *Phor.* 1, 5, 54
obtemperat *Heaut.* 3, 3, 3
obtemperant *Hec.* 3, 5, 62
obtemperaturos *Adel.* 4, 5, 71
obtemperet *Adel.* 3, 3, 80
obteſtor *And.* 1, 5, 56
obticet *Eun.* 5, 1, 4
obticuiſti *Heaut.* 5, 1, 85
obtigiſſe *Phor.* 5, 4, 1
obtine *Adel.* 5, 3, 26, 28
obtines *And.* 4, 5, 22 *Hec.* 5, 4, 18, 20
obtigerit *And.* 5, 6, 2 *Phor.* 4, 1, 10
obtigiſſe *And.* 3, 5, 2 *Heaut.* 4. 3, 5
obtigit *Phor.* 1, 5, 9
obtingant *Hec.* 4, 2, 3
obtrudi *And.* 1, 5, 15
obtrudit *Hec.* 3, 1, 26
obtulerat *Adel.* 3, 2, 10 *Hec.* 3, 3, 10
obtuli *Hec.* 5, 3, 18
obtuliſti *Adel.* 3, 2, 24
obtulit *Hec. Per.* 2 | 3, 3, 26
obtundat *Heaut.* 3, 5, 6
obtundere *Heaut.* 5, 1, 6
obturbat *And.* 5, 4, 24
obviam *And.* 3, 2, 52 *Eun.* 2, 2, 25 | 2, 3, 34 | 5, 2, 4 *Heaut.* 2, 3, 8, 99 *Adel.* 3, 2, 13, 24 *Phor.* 1, 2, 2 | 1, 4, 19 | 1. 5, 23 | 4, 1, 12 *Hec.* 3, 2, 24
obviam fit *And.* 3, 4, 11
occaſio *Heaut.* 2, 2, 4
occaſionem *Eun.* 3, 5, 56
occaſio'ſt eludendi ſumma *Phor.* 5, 6, 46
occeperat *Eun.* 1, 2, 45
occeperis *Adel.* 2, 1, 52
occeperit *Eun.* 2, 3, 7
occepi *Eun.* 4, 2, 8
occepit *Adel.* 3, 2, 29
occepta'ſt *Eun. Prol.* 22
occeptum'ſt *Heaut.* 4, 1, 36
occidi *And.* 3, 4, 14, 26 *Eun.* 2, 3, 1 | 4, 4, 39 | 5, 1, 11 | 5, 6, 23 *Heaut.* 5, 1, 35 *Adel.* 2, 4, 1 *Phor.* 1, 4, 21 | 4, 3, 36 *Hec.* 4, 4, 16
occidit *Adel.* 4, 2, 20 | 4, 7, 23
occidito *Eun.* 5, 2, 14 *And.* 5, 2, 22 *Phor.* 1, 2, 93
occidiſti *Phor.* 4, 3, 67
occidunt *Adel.* 5, 7, 1
occipio *Adel.* 4, 4, 24 *Phor.* 5, 6, 22
occipit *And.* 1, 1, 52 *Eun.* 4, 1, 8 *Heaut.* 2, 3, 78 *Hec.* 1, 2, 41
occipiunt *Adel.* 2, 1, 43 | 3, 1, 2
ocyſſime *Heaut.* 4, 8, 27
ocyus *And.* 4, 4, 3, 10 *Eun.* 3, 2, 17 | 3, 5, 61 | 5, 3, 3 *Heaut.* 4, 7, 4 | 4, 8, 27 *Phor.* 3, 3, 29
occludendis *Eun.* 4, 7, 14
occluſa'ſt *And.* 3, 3, 25

occepi *And.* 3, 2, 34
oculi *Eun.* 4, 6, 2 *Phor.* 5, 1, 8
oculis *And.* 3, 1, 11 *Eun.* 4, 4, 10 *Heaut.* 3, 1, 82 | 3, 3, 13 *Adel.* 2, 1, 16 | 3, 2, 31 | 4, 5, 35 *Phor.* 3, 3, 15 *Hec.* 3, 3, 3 | 5, 4, 23
oculos *Eun.* 4, 1, 9 | 4, 3, 5 | 4, 7, 24 *Heaut.* 5, 4, 18 | 2, 1, 16 | 3, 2, 20 | 4, 5, 67 | 5, 7, 5 *Phor.* 1, 2, 35
occulta *Heaut.* 3, 3, 14
occultari *Hec.* 5, 4, 29
occulte *Adel.* 3, 2, 30
occulto *Eun.* 4, 7, 17
oculum *Phor.* 5, 7, 96
oculus *Eun.* 1, 1, 23
occuparat *Hec. Prol.* 5
occupato *And.* 5, 1, 10
occupatus *Phor.* 3, 2, 17
occurrunt *And.* 3, 2, 31
oderit *Eun.* 5, 4, 11 *Hec.* 4, 1, 18
oderint *Adel.* 4, 5, 67
oderunt *Hec.* 2, 1, 4
odi *Adel.* 4, 1, 7
odio *Phor.* 5, 6, 9 | 5, 8, 27 *Hec.* 1, 2, 48, 59 | 3, 2, 8
odiosa *Eun.* 4, 6, 16 *Hec.* 4, 3, 13
odiose *Adel.* 4, 2, 48
odiosi *Phor.* 5, 9, 44
odiosum *Hec.* 3, 4, 10
odisse *Eun. Prol.* 40 *Hec.* 1, 2, 104 | 2, 1, 38
odisset *Hec.* 2, 1, 24
odium *And. Prol.* 41 | 5, 3, 39 *Eun.* 5, 6, 2 *Adel.* 5, 4, 17 *Hec.* 4, 2, 4
Oedipus *And.* 1, 2, 23
offendam *Hec.* 3, 1, 45
offendero *Eun.* 5, 9, 34
offendi *Phor.* 5, 1, 31 *Heaut.* 2, 3, 124
offendimus *Heaut.* 2, 3, 44
offendissem *Eun.* 4, 4, 6
offerant *Adel.* 5, 9, 2
offerre *Hec.* 5, 1, 14
offers *Hec.* 5, 3, 10 *And.* 4, 2, 3
officia *And.* 1, 1, 87 *Heaut.* 1, 1, 14 *Adel.* 5, 9, 9
officio *Adel.* 4, 3, 12 *Phor.* 4, 5, 10
officium *And.* 1, 5, 1 | 2, 1, 32 | *Eun.* 4, 5, 3 *Heaut.* 3, 3, 19 *Adel.* 1, 1, 44 | 3, 4, 18 | 3, 5, 4 | 4, 3, 2 | 5, 9, 23 *Phor.* 1, 7, 89 | 1, 5, 52 | 4, 5, 12
offirma *v.* obfirma
offirmare *v.* obfirmare
ofganiat *v.* obganiat
oh *And.* 3, 5, 12 *Eun.* 4, 4, 2 *Heaut.* 5, 3, 8 *Adel.* 3, 3, 55 | 5, 7, 6 *Phor.* 1, 2, 20 | 1, 5, 56 | 5, 6, 18 | 5, 7, 57
ohe *And.* 3, 5, 10 *Heau.* 5, 1, 6 *Adel.* 4, 7, 5 | 5, 4, 7 *Phor.* 3, 2, 30 | 5, 8, 17
oho *Adel.* 4, 7, 8
oi *Phor.* 4, 3, 59
olera *And.* 2, 2, 32
olfecissem *Adel.* 3, 3, 44
olet *Adel.* 1, 2, 37
omine *And.* 1, 7, 29
omissiones *Adel.* 5, 3, 45
omisso *Heaut.* 5, 2, 9
omittam *Heaut.* 3, 1, 48
omitte *Eun.* 4, 6, 27 | 5, 5, 19 *Adel.* 2, 4, 3 | 4, 7, 36 *Phor.* 3, 2, 1 | 5, 6, 21
omitto *Heaut.* 4, 1, 24 *Adel.* 1, 2, 7 | 2, 2, 24 | 2, 4, 4
omittis *Adel.* 5, 8, 19
ommutuit *v.* obmutuit
omne, &c. paſſim
omnino *And.* 3, 2, 43 *Adel.* 5, 9, 33 *Hec.* 2, 1, 17 | 4, 4, 92
Omphale *Eun.* 5, 8, 3
onera *Hec.* 3, 2, 24
onerare *And.* 5, 1, 8
oneraſtis *Phor.* 5, 6, 2
oneratas *Heaut.* 3, 1, 48
oneris *And.* 5, 3, 26 *Phor.* 3, 3, 28
onero *Phor.* 5, 6, 4
onus *Phor.* 1, 2, 44
ope *Phor.* 5, 6, 2
opem *Adel.* 3, 4, 41
opem fer *And.* 3, 1, 15
opera *And.* 2, 2, 33 | 4, 2, 6 | 4, 4, 17 *Eun.* 5, 2, 2 *Adel. Prol.* 20 | 2, 3, 88 | 4, 1, 14 | 4, 5, 60 *Phor. Per.* 8 *Prol.* 10 | 2, 2, 16, 18 | 3, 3, 30 | 4, 4, 4 | 5, 3, 3 *Hec.* 2, 1, 31 | 5, 2, 32 | 5, 3, 20
operæ *And.* 1, 3, 12 *Eun.* 2, 2, 60
operæ tuæ *Heaut.* 1, 1, 21
operam *And. Prol.* 5 | 1, 1, 130 | 1, 5, 8 | 2, 1, 127 *Eun. Prol.* 44 | 1, 1, 18 | 2, 3, 69 *Heaut.* 1, 1, 38 | 3, 1, 88, 95, 102 | 4, 3, 15 | 5, 1, 37 *Adel.* 1, 2, 15 | 4, 1, 26 | 5, 8, 10 *Phor. Prol.* 30 | 1, 2, 12, 37 | 1, 4, 32 | 5, 1, 33 *Hec. Prol.* 25 | 3, 3, 36, 48 | 4, 1, 38 | 5, 3, 1
operas *Phor.* 1, 5, 37
opere *Eun.* 3, 3, 27 *Heaut.* 4, 1, 13 *Phor.* 5, 1, 33
opere faciundo *Heaut.* 1, 1, 21
opere ruſtico *Heaut.* 1, 1, 90
operibere *Heaut.* 4, 7, 5
operibor *Heaut.* 4, 1, 6
operiere *Adel.* 2, 1, 28
operire *And.* 4, 2, 31 *Eun.* 3, 2, 41
operiri *Phor.* 1, 2, 40
operirier *Eun.* 5, 2, 51
operis *Heaut.* 1, 1, 20 *Adel.* 4, 1, 2
opertus *Phor.* 3, 2, 29
operuere *Heaut.* 5, 1, 33
operuit *Phor.* 5, 3, 33
opes *Adel.* 3, 2, 33 *Phor.* 3, 1, 6
opinantes *And.* 1, 2, 9
opinanti *Heaut.* 2, 2, 11 *Hec.* 3, 3, 2
opinionem *Hec.* 5, 1, 36
opinionem amotam *And.* 3, 2, 30
opiniones *Heaut.* 2, 2, 3
opinor *Adel.* 1, 2, 8 | 2, 2, 30 *bis* | 3, 3, 13 | 5, 4, 27 *Eun.* 3, 5, 15 | 5, 1, 13 | 5, 9, 14 *Heaut.* 2, 3, 46 | 4, 2, 11 *Adel.* 4, 5, 14 | 5, 7, 22 *Phor.* 2, 1, 6 | 2, 2, 8 | 3, 3, 22 | 4, 2, 13 | 4, 3, 10 *Hec.* 1, 2, 20 | 4, 2, 22 | 5, 2, 6 | 5, 4, 5
opis *Heaut.* 3, 3, 31 *Phor.* 3, 3, 20
opitulata *Phor.* 5, 3, 3
opitulor *And.* 1, 3, 5
oporteat *And.* 3, 3, 12 *Adel. Prol.* 5 *Hec.* 2, 2, 31
oportebat *Heaut.* 3, 2, 25
oportere *Adel.* 4, 6, 25
oportet *And.* 4, 5, 47 *Eun.* 1, 1, 35 *Heaut.* 1, 1, 117 | 3, 2, 35 | 3, 3, 1 *Adel.* 3, 4, 59 | 4, 7, 14 | 5, 8, 32 *Phor.* 1, 4, 45, 46 | 1, 5, 12 | 2, 2, 52 | 3, 2, 42 | 5, 6, 11 *Hec.* 3, 4, 35 | 5, 2, 9
oportuit *And.* 1, 5, 4, 5 *Eun.* 5, 7, 11 *Heaut.* 1, 2, 45 | 2, 3, 9 | 4, 1, 22 *Adel.* 2, 2, 6 | 4, 5, 38 *Phor.* 1, 2, 20
opperiamur *Eun.* 5, 2, 56
opperiar *And.* 1, 4, 8 *Adel.* 3, 3, 92
opperire *And.* 3, 2, 42
opperiri *Phor.* 4, 2, 9
oppido *And.* 2, 2, 5 | 2, 3, 8 | 4, 2, 2 *Heaut.* 4, 3, 26 | 4, 4, 12 *Phor.* 2, 1, 3 | 5, 1, 36 | 5, 7, 12 *Hec.* 2, 1, 41
oppidum *Adel.* 4, 6, 3
oppignerare *Heaut.* 4, 5, 46
opplet *Heaut.* 2, 3, 65
opportune *And.* 2, 2, 8 | 3, 4, 11 *Eun.* 5, 9,

9, 17 Heaut. 1, 2, 4 Adel. 1, 2, 1 | 3, 2, 24 Hec. 4, 4, 4 | 5, 3, 10, 74
opportunus Eun. 5, 9, 47
opprimat And. 1, 3, 22
opprime Phor. 5, 7, 93
oppreſſionem Adel. 2, 2, 20
oppreſſit Hec. Prol. 30 Adel. 2, 2, 21
oppreſſiſſet Adel. 4, 1, 9
opprimi And. 1, 2, 10
optabam Heaut. 4, 5, 10
optabimus Hec. 4, 4, 29
optabit Heaut. 5, 4, 8
optandaque Phor. 1, 3, 12
optande Phor. 3, 2, 30
optant Adel. 5, 4, 20
optare Hec. 3, 5, 14 Phor. 5, 1, 31
optata Heaut. 3, 3, 50 Adel. 5, 9, 21
optatam Eun. 3, 5, 57
optato advenis And. 3, 3, 1
optatum Eun. 5, 9, 27
optavit And. 4, 6, 2
optem And. 5, 5, 6
opticet v. obticet
opticuiſti v. obticuiſti
optigiſſe v obtigiſſe
optimam Phor. 1, 4, 49
optime Hec. 4, 2, 22
optines v. obtines
optuma And. 5, 4, 47 Adel. 2, 1, 7
optumæ adoleſcenti And. 3, 2, 8
optumam Heaut. 4, 2, 10 Adel. 5, 9, 17
optume And. 2, 1, 3 | 3, 4, 14 | 4, 5, 22 Eun. 1, 2, 21, 23 | 5, 2, 66 Heaut. 4, 2, 10 | 4, 3, 44 | 4, 5, 9 | 5, 5, 2 Adel. 5, 5, 3 | 5, 9, 26 Phor. 1, 3, 1 Hec. 2, 2, 4
optume offers And. 4, 2, 3
optume'ſt Adel. 3, 3, 48 Hec. 5, 4, 31
optumum And. 3, 1, 8 Phor. 2, 2, 20
opus And. 1, 1, 5, 72, 138 | 2, 1, 37 | 2, 5, 13 | 3, 2, 10 | 4, 1, 13, 14 | 4, 4, 1, 7, 17 | 4, 5, 1 Eun. 2, 1, 14, 17, 36 | 3, 2, 26 | 4, 6, 32 Heaut. 1, 1, 28, 119 | 1, 2, 12 | 3, 2, 47 | 3, 3, 17, 51, 52 | 4, 8, 14 | 5, 1, 20, 68 Adel. 2, 3, 1 | 3, 2, 37, 44, 56 | 4, 2, 35 | 4, 3, 10 | 4, 4, 16 | 4, 5, 72 | 4, 7, 22 | 5, 9, 39 Phor. 1, 4, 27, 50 | 1, 5, 20 | 2, 2, 93 | 3, 3, 5, 24, 26, 27, 30 | 4, 2, 3, 49, 61 | 4, 3, 61, 76 | 4, 5, 4 | 5, 1, 37 | 5, 7, 92 | 5, 8, 14 Hec. 1, 2, 29 | 3, 3, 9 | 3, 4, 17 | 4, 3, 2 | 4, 4, 43, 76 | 5, 2, 42 | 5, 4, 25
opus eſt And 2, 6, 15 | 3, 2, 42 | 4, 1, 13, 14, 58 | 4, 2, 21, 32
opu'ſt Eun. 4, 2, 4 | 4, 6, 20 | 5, 9, 53 Phor. 1, 2, 25, 50 | 4, 5, 3 | 5, 8, 14
ora Eun. 4, 4, 47
orabam Hec. 3, 5, 48
orabat Eun. 3, 3, 27
orabo And. 2, 1, 12 | 3, 2, 74
orandi And. 5, 1, 2
orando And. 2, 3, 12 Heaut. 2, 3, 89
orans Adel. 2, 3, 26
orante Eun. 5, 5, 14
orantem Heaut. 2, 3, 125
orare And. 1, 2, 41 | 3, 5, 22 | 4, 1, 73 | 4, 2, 4 | 5, 4, 1 Phor. Prol. 8 | 1, 5, 26 Hec. 5, 3, 11
orat Heaut. 3, 3, 44 Phor. 3, 2, 30 | 5, 9, 4, 6 Hec. 3, 3, 25 | 4, 1, 60
oras And. 2, 2, 36
oratio And. 1, 1, 114 | 1, 5, 16 Heaut. Prol. 5, 27 | 2, 4, 4 | 4, 1, 2 | 5, 3, 7 Adel. 5, 3, 19 Phor. 1, 4, 47 | 4, 3, 44
oratio impudentiſſima And. 4, 1, 10
oratio pura Heaut. Prol. 46
oratione And. Prol. 12 Phor. Prol. 5
orationem And. 2, 4, 4 Heaut. Prol. 15 Phor. 5, 2, 18 Hec. 3, 3, 21
orationi And. 4, 3, 21 Hec. 1, 2, 21
orator Hec. Prol. 9
oratorem Heaut. Prol. 11
oratos Heaut. Prol. 26
oravi Hec. 4, 4, 64
oravit Hec. 3, 4, 31
orbæ Phor. 1, 2, 75
orbam And. 1, 3, 19
orba'ſt Adel. 4, 5, 16
orco Hec. 5, 4, 12, 35
ordine Eun. 4, 5, 48 Adel. 3, 2, 52 | 3, 3, 11 | 3, 5, 3 Phor. 4, 1, 14
ordinis Eun. 2, 2, 3
ore And. 1, 1, 96 Heaut. 3, 3, 11 | 4, 3, 22 | 5, 5, 18 Adel. 1, 2, 13 Phor. 4, 3, 20 | 5, 7, 24 | 5, 8, 53
oremus Hec. 4, 4, 95
ores And. 5, 1, 7 Eun. 3, 2, 49
oret Adel. 5, 8, 18 Phor. 1, 2, 91
oris Eun. 2, 3, 24 Phor. 1, 5, 78
oritur Hec. 2, 1, 26
orna Eun. 2, 3, 83
ornamentis Heaut. 4, 7, 9
ornantur Heau. 2, 3, 47
ornarat Eun. 4, 4, 6
ornatam Heaut. 2, 3, 47
ornati And. 2, 2, 28 Eun. 2, 2, 6
ornatiſſime Phor. 5, 6, 13
ornato Eun. 2, 1, 8
ornatu Eun. Per. 9 Hec. Prol. 9
ornatus Adel. 2, 1, 22 Eun. 3, 4, 8
oro And. 1, 2, 19 | 1, 5, 54 | 3, 3, 6, 16, 24 | 3, 4, 13, 16 | 5, 1, 4, 15 Eun. 5, 2, 46 | 5, 9, 54 Heaut. 3, 1, 84 | 4, 1, 10 Adel. 2, 2, 46 Phor. 5, 8, 31 Hec. 3, 2, 3
orta Adel. 2, 1, 35 Hec. 3, 1, 18
ortum And. 3, 2, 9 Eun. 2, 2, 10 | 5, 5, 24 Adel. 3, 3, 89 | 4, 3, 2 | 5, 3, 11 Hec. 3, 2, 161
os Eun. 3, 5, 49 | 4, 4, 3 | 4, 7, 36 | 5, 1, 22 Heaut. 2, 3, 68 Adel. 2, 2, 7 | 2, 4, 5 | 5, 4, 10 Phor. 5, 8, 93
oſcitantes Adel. 1, 2, 10
oſculari Heaut. 5, 1, 27
oſtendam And. 5, 2, 26 Eun. 4, 7, 38 Adel. 1, 2, 44 | 3, 3, 10 Phor. 5, 6, 53
oſtende Eun. 4, 6, 29
oſtendent Adel. Prol. 24
oſtendere Eun. 5, 9, 3 Adel. 1, 2, 62
oſtenderem Adel. 5, 9, 29 Phor. 5, 3, 10
oſtenderet Hec. 5, 1, 31
oſtenderis Heaut. 3, 1, 29
oſtendes Eun. 2, 3, 14 Heaut. 5, 1, 60
oſtendi And. 1, 2, 27 Eun. 5, 9, 59 Heaut. Prol. 7
oſtendis Heaut. 4, 1, 21 Hec. 4, 4, 5
oſtenta Phor. 5, 4, 7
oſtendiſti Eun. 5, 3, 5 Heaut. 1, 1, 103 | 4, 1, 3 Hec. 4, 1, 29
oſtendit Heaut. 2, 1, 7 Phor. 4, 2, 7
oſtentatam Eun. 3, 5, 57
oſtentat Eun. 3, 2, 30
oſtium And. 3, 1, 16 | 3, 2, 27 | 4, 1, 58 Eun. 2, 2, 36 | 3, 5, 55 | 4, 6, 25 | 5, 2, 4, 56 | 5, 5, 5 Heaut. 2, 3, 30 | 3, 1, 1 | 5, 1, 73 Adel. 4, 4, 25 | 4, 5, 5 Phor. 5, 3, 33 | 5, 5, 12 | 5, 6, 36 Hec. 3, 4, 14 | 4, 1, 6 | 5, 4, 14
otii Heaut. 1, 1, 23
otio Adel. Prol. 20 | 5, 4, 9 Hec. Prol. 26
otio nimio Heaut. 1, 1, 57
otioſe Adel. 2, 1, 2

Heaut. 2, 3, 101
otioſi Phor. 1, 2, 37
otioſo And. 5, 2, 1
otioſum Phor. 2, 1, 26
otioſus And 2, 3, 24 Eun. 5, 3, 10 Heaut. 3, 1, 102 Adel. 2, 4, 15 | 4, 1, 17
otium Eun. 2, 2, 34 Adel. 1, 1, 47 | 3, 3, 65 Phor. Prol 7 | 5, 5, 3 Hec. Prol. 43
ovem Eun. 5, 1, 16 Adel. 4, 1, 18

P.

PAce Eun. 1, 5, 8
pacem Heaut. 5, 5, 2
pacto And. 5, 3, 13 Eun. 3, 1, 30 | 3, 2, 13 | 3, 4, 37 | 4, 4, 48 | 5, 4, 17 | 5, 9, 53 Heaut. 3, 1, 66 | 3, 2, 73 | 4, 3, 35 | 4, 4, 13 Adel. 3, 2, 43 | 3, 3, 2 | 4, 7, 14 | 5, 3, 58 Phor. 1, 5, 12, 17 | 3, 2, 22 | 4, 1, 3, 14 | 5, 3, 10, 35 | 5, 7, 59 Hec. 2, 1, 19 | 3, 4, 31 | 3, 5, 24, 29 | 4, 1, 31 | 4, 4, 6 | 5, 4, 35
pædagogus Phor. 1, 2, 94
pæne Adel. 2, 4, 8 Phor. 5, 3, 14 | 5, 6, 30 Hec. 5, 3, 20
pœnitet Heaut. 1, 1, 20
penuria Adel. 3, 3, 88
palam Heaut. 4, 1, 27 | 4, 3, 45 | 5, 2, 41 | Adel. 3, 2, 30, 40 | 4, 4, 15 Phor. 1, 3, 17 Hec. 1, 2, 30 | 4, 4, 91
palam'ſt Eun. 1, 2, 24
palæſtra Eun. 3, 2, 24 Phor. 3, 1, 20
pallio Phor. 5, 6, 4, 23
pallium Eun. 4, 6, 32
palma Heaut. 4, 3, 31
palmam Phor. Prol. 17
palmarium Eun. 5, 4, 8
Pamphila Adel. 4, 4, 10
Pamphilam Eun. 2, 1, 49 | 3, 1, 51 | 4, 1, 10 | 4, 6, 26 | 5, 1, 20 | 5, 9, 6 Phor. 1, 5, 80 | 3, 2, 25, 32
Pamphile And. 1, 5, 19, 32, 57 | 2, 1, 18, 21, 25 | 2, 2, 7 | 2, 3, 6 | 2, 4, 6 | 2, 5, 20 | 3, 2, 37 | 5, 2, 30 | 5, 3, 11 | 5, 4, 31 | 5, 6, 1 Hec. 3, 1, 10 | 3, 3, 22, 29, 35 | 3, 5, 6, 32, 34, 54 | 4, 2, 9, 26 | 4, 3, 7, 15 | 4, 4, 13, 2 , 42, 49 | 5, 1, 17 | 5, 3, 26 | 5, 4, 15, 22, 24
Pamphili And. 4, 5, 26 bis Hec. 1, 2, 77 | 3, 2, 6
Pamphilo And. Per. 12 | 1, 1, 139 | 2, 1, 1 | 2, 5, 18 | 3, 2, 6, 17 Hec. 1, 2, 50 | 2, 2, 27 | 5, 2, 8 | 5, 3, 18
Pamphilum And. 1, 1, 63, 118 | 1, 3, 4, 22 | 1, 4, 7 | 2, 1, 10 | 2, 2, 1 | 2, 5, 1 | 4, 2, 2 | 4, 3, 2 Hec. 1, 2, 98 | 3, 4, 14 | 4, 1, 60 | 5, 1, 26 | 5, 2, 30 | 5, 3, 6, 10
Pamphilus And. Per. 2, 8 | 1, 1, 61 | 3, 1, 4 | 5, 2, 10 | 5, 5, 1 Hec. Per. 1, 7, 12 | 1, 1, 3 | 1, 2, 40 | 3, 2, 11
panem Eun. 5, 4, 17
pannis Eun. 2, 1, 5
pannis obſita Heaut. 2, 3, 53
papæ Eun. 2, 2, 48 | 2, 3, 24 | 3, 1, 26
par Eun. 3, 1, 54 Adel. 1, 1, 48 Phor. 1, 3, 3 | 1, 4, 35 | 5, 7, 15 Hec. 1, 2, 95 | 4, 4, 46 | 5, 1, 13 | 5, 4, 27
para And. 1, 5, 19 | 3, 2, 42 Phor. 5, 7, 64 Hec. 4, 4, 104
parare And. 1, 1, 14 Phor. 5, 5, 2
pararet Eun. 3, 2, 35
parari Adel. 2, 4, 21
pararis Heaut. 5, 2, 23
paras Hec. 2, 1, 13
paraſitaſter Adel. 5, 2, 3
paraſiti Eun. 1, 2, 26 | 2, 2, 33 Phor. Per. 8
paraſito Phor. Per. 10
paraſitum Eun. Prol. 38
paraſitus Eun. Prol. 30 | 2, 1, 22 Heaut. Prol. 38 Phor. Prol. 28 | 1, 2, 72
paraſti Eun. 2, 2, 9
parat Phor. Prol. 3 | 1, 4, 14
parata And. 1, 1, 5 Eun. 3, 2, 47 Adel. 5, 3, 1
parata verba Heaut. 2, 3, 115
paratæ Adel. 5, 3, 6
paratas And. 2, 2, 4 Hec. 1, 2, 51
parate Phor. 1, 2, 83
paratum And. 2, 1, 16 | 4, 3, 4 Eun. 3, 5, 60 Heaut. 4, 4, 15 Phor. 5, 7, 14
paratus And. 5, 4, 6 Heaut. 3, 1, 85 Phor. 2, 2, 80
parati Eun. 3, 4, 4
parato And. 3, 2, 42
paravi And. 4, 5, 2
paravit Adel. 3, 4, 31
parce And. 1, 1, 47, 112 Adel. 1, 1, 20 | 5, 3, 27 Phor. 5, 3, 10
parcens Heaut. 1, 2, 87 Hec. 2, 1, 29
parcum Adel. 1, 2, 15
parcunt Heaut. Prol. 44
parcus Adel. 5, 4, 12
parem Eun. 4, 4, 51
parens Phor. 2, 2, 10 | 3, 2, 11
parente Hec. 3, 5, 32
parentem Heaut. 1, 2, 27
parentes And. 4, 6, 2 | 5, 6, 5 Heaut. 5, 4, 4, 16 Adel. 1, 1, 6
parenti Hec. 3, 4, 34
parentis Heaut. 1, 2, 19 | 5, 4, 12
parentum Heaut. 1, 2, 29
parentur Adel. 4, 5, 72
parere And. 3, 1, 14 | 4, 6, 2 Heaut. 5, 8, 8 Hec. 4, 1, 74
parerem Eun. 5, 2, 32 Heaut. 4, 1, 14
pareret Heaut. 5, 3, 19
pares And. 1, 1, 39
paret Heaut. 5, 1, 75 Hec. 1, 1, 11
pari Eun. 3, 1, 54 Phor. 1, 4, 35
parit Hec. 3, 3, 54
pariter Eun. 1, 2, 12 Heaut. 1, 1, 80 Adel. 5, 8, 34 | 5, 3, 3,
pariundi And. 1, 4, 6
pariundo And. 4, 5, 32
Parmeno Eun. Per. 9 | 1, 2, 3, 19 bis 29 | 2, 1, 15 | 2, 2, 8, 46, 55 | 2, 3, 14, 36, 57, 68, 75 | 3, 5, 22 | 4, 4, 32, 72 | 5, 4, 3 | 5, 5, 22 | 5, 6, 4 5 | 5, 9, 4, 20 | Adel. 2, 1, 4 Hec. 1, 2, 7, 8, 28, 34, 56, 58, 74 | 3, 1, 21, 34, 40 | 3, 2, 5, 24 | 3, 3, 49 | 3, 4, 2 | 5, 3, 16 | 5, 4, 1, 38, 39
Parmenone Eun. 4, 4, 31
Parmenonem Eun. 1, 1, 36, 39 | 2, 5, 2 | 3, 3, 9 | 5, 5, 2
Parmenonis 4, 4, 52
paro And. 1, 1, 5 Eun. 2, 2, 18, 22 Heaut. 5, 2, 49
pars Eun. 1, 2, 12 Heaut. Prol. 1, 43
parſi Hec. 3, 1, 2
parſimonia Heaut. 3, 1, 32
partam Eun. 3, 1, 9
parte Eun. 3, 5, 31 | 5, 9, 25
parte propinqua Heaut. 1, 1, 5
partem And. 1, 2, 22 Eun. 4, 3, 4 | 5, 2, 37 Heaut. Prol. 8 | 3, 1, 13 Adel. Prol. 23, 24 | 1, 2, 36, 50 | 2, 1, 20 Phor. 4, 3, 32
partem utramque Heaut. Prol. 47
partes Eun. 1, 2, 71
particeps Heaut. 1, 1, 98
parti And. 2, 5, 8
participem Heaut. 3, 1, 19
partim Hec. Prol. 15 | 1, 2, 92, 95 | 3, 3, 3 bis
partis Eun. 2, 3, 60 Phor. Prol 27 | 5, 5, 7 Hec. Prol. 18 | 4, 1, 39 | 5, 3, 38
partu And. 1, 4, 3
partum Phor. 1, 1, 12 Hec. Per. 8 | 3, 3, 29 |

29 | 3, 4, 32 | 4, 1, 19
parturire *Hec.* 3, 3, 52, 53
parturit *Adel.* 3, 4, 42
partus *Adel.* 3, 2, 9 | 4, 4, 10 *Hec.* 3, 3, 36
parva *And.* 5, 4, 22 *Eun.* 3, 5, 27 *bis* | 3, 3, 15
parvæ *And.* 1, 1, 83 | 5, 4, 40 *Eun.* 1, 2, 117 | 4, 6, 28
parvam fidem *Phor.* 5, 3, 27
parvi *Phor.* 4, 3, 41 *Hec.* 3, 5, 63 | 5, 3, 1
parvi pendo *And.* 3, 2, 45
parvi pendis *Heaut.* 4, 3, 37
parum *And.* 1, 3, 19 | 4, 1, 47, 55 *Eun.* 5, 2, 61 *Heaut.* 2, 3, 93 | 5, 1, 51 *Adel.* 3, 3, 71 | 5, 9, 36 *Phor.* 3, 3, 13 | 5, 1, 8 *Hec.* 4, 4, 81 | 5, 1, 16
parumper *And.* 4, 2, 31 *Phor.* 3, 2, 1
parvola *Eun.* 1, 2, 75
parvolis *Adel.* 3, 4, 48
parvulam *Eun.* 1, 2, 28 | 5, 2, 53 *Adel.* 4, 4, 10
parvulo *And.* 1, 1, 8 *Adel.* 1, 2, 10
parvum *Hec.* 3, 1, 26
paſcere *Phor.* 1, 2, 35
Paſibula *And.* 5, 4, 43
paſſa *Eun.* 4, 6, 8
paſſus *And.* 1, 2, 32 | 1, 2, 27 *Heaut.* 3, 2, 10 *Adel.* 3, 2, 26 *Phor* 1, 2, 56
paſſus capillus *Heaut.* 2, 3, 49
pateat *Eun.* 5, 9, 29
patefacta *Adel. Per.* 11
patefeceris *Heaut.* 3, 1, 72
patefecit *Hec.* 3, 1, 23
patefit *Phor.* 5, 4, 6
patent *Eun.* 1, 2, 9 | 2, 2, 51
pater *And. Per.* 2 | 1, 1, 112, 124 | 1, 3, 22 | 2, 2, 16 | 2, 3, 16 | 3, 3, 17 | 4, 2, 16 | 4, 4, 11 | 5, 3, 1, 18, 19, 22, 26 | 5, 4, 37, 45, 48, 53 | 5, 6, 6 *Eun.* 3, 3, 11 | 3, 5, 63 | 5, 2, 1, 50 | 5, 7, 15 *Heaut. Per.* 2 | 1, 2, 4 *bis* 6, 12, 23 | 3, 1, 30, 90 | 3, 3, 10 | 4, 3, 40 | 4, 6, 23 | 5, 2, 1 | 5, 5, 6, 7, 12, 15, 18, 22 *Adel.* 1, 2, 45, 46, 51 | 3, 4, 6 | 4, 1, 22 | 4, 5, 3, 9, 27, 29, 35, 40, 45, 47, 67, 69 | 5, 7, 3, 4, 13, 24 | 5, 8, 4, 12, 13, 33 | 5, 9, 25, 26, 38 *Phor. Per.* 9 | 1, 2, 69, 79, 83, 97 | 1, 4, 28 | 3, 1, 16 | 3, 3, 8 | 4, 2, 2 | 4, 4, 31 | 5, 1, 10, 35 | 5, 6, 32 *Hec. Per* 9 | 1, 2, 41, 46, 98 | 2, 2, 16 | 3, 1, 16 | 3, 5, 5, 36, 44 | 4, 1, 56 | 4, 2, 6 | 4, 4, 33, 48, 80
paterna *Heaut.* 5, 2, 39
paternum *Adel.* 3, 4, 4 *Phor.* 1, 2, 78
pateretur *Heaut.* 1, 2, 27 *Phor.* 3, 1, 5
pati *And.* 1, 1, 35 *Eun.* 1, 1, 7 | 2, 2, 13 *Heaut.* 3, 1, 56, 77 | 4, 5, 13 *Adel.* 1, 2, 63 *Phor.* 3, 2, 33 *Hec.* 1, 2, 108 | 2, 1, 28 | 4, 1, 23 | 4, 2, 27
patiar *And.* 2, 3, 6 | 5, 4, 41, 43 *Heaut.* 5, 4, 14 *Adel.* 4, 7, 8 *Phor.* 1, 5, 74 *Hec.* 5, 2, 2
patiare *Eun.* 2, 1, 6
patiatur *Heaut.* 5, 1, 40
patiemur *Phor.* 3, 3, 3
patinas *Adel.* 3, 3, 74
patinis *Eun.* 4, 7, 46
patior *Heaut.* 5, 2, 5
patitur *Adel.* 1, 2, 65
patre *And.* 1, 5, 17 | 4, 1, 29 | 5, 3, 20 *Heaut. Per.* 4 | 2, 2, 6 *Adel.* 4, 5, 16 | 5, 8, 28 *Phor.* 2, 2, 17 | 4, 3, 2 | 5, 6, 39 *Hec.* 4, 2, 10
patrem *And.* 1, 3, 19 | 1, 5, 69 | 2, 3, 13 | 2, 4, 7 | 5, 2, 27 | 5, 4, 15, 23, 46 *Heaut. Per.* 8 | 1, 1, 71 | 2, 3, 129, 136 | 3, 2, 15 | 3, 4, 22 | 5, 2, 7 | 4, 3, 27 | 5, 1, 56 *Adel.* 1, 1, 30 | 2, 4, 19 | 4, 1, 1 *Phor.* 1, 2, 68 | 1, 3, 2 | 1, 4, 22 | 1, 5, 32 | 2, 2, 7 | 4, 3, 3 | 5, 3, 21 | 5, 5, 7 | 5, 6, 34 *Hec.* 1, 2, 116 | 4, 1, 12 | 3, 4, 35
patres *Adel.* 1, 1, 28 *Phor.* 1, 2, 34
patri *And.* 1, 1, 85 | 2, 3, 20 | 4, 1, 36 | 5, 3, 32 *Eun.* 2, 2, 33 | 5, 7, 13 | 5, 9, 19 *Heaut.* 1, 1, 104 | 2, 3, 18 | 4, 3, 3 | 5, 4, 16 *Adel.* 4, 4, 20 *Phor.* 4, 4, 10 *Hec.* 1, 2, 79 | 3, 5, 2, | 5, 3, 22 | 5, 4, 25
patria *And.* 4, 6, 3 *Heaut.* 1, 1, 5 | 2, 4, 11 *Adel.* 5, 4, 17
patriam *Eun.* 1, 2, 32 *Heaut.* 2, 4, 18
patriam incolumem *Heaut.* 1, 2, 19
patrio *Hec.* 2, 2, 2
patris *And.* 5, 1, 17 | 5, 3, 9 *Eun.* 1, 2, 31 | 2, 3, 17 | 5, 9, 18 *Heaut.* 1, 2, 14 | 5, 2, 2 *Adel.* 3, 2, 35 | 3, 3, 37 *Phor.* 2, 1, 1 | 5, 3, 5, 21 | 5, 4, 9 *Hec.* 4, 1, 14
patriſſas *Adel.* 4, 2, 25
patrum *Adel.* 1, 1, 19
patronam *Eun.* 5, 2, 48
patrono *Eun.* 4, 6, 32
patronus *Adel.* 3, 4, 10
patrue *Phor.* 1, 5, 24, 33
patruum *Heau.* 1, 1, 49 *Hec.* 1, 2, 42 *Phor.* 1, 4, 22 | 3, 1, 16, 18 | 4, 3, 2
patruus *Phor.* 5, 6, 32, 38
pauca *And.* 5, 3, 12 *Phor.* 4, 3, 43 *Hec.* 1, 2, 60
paucæ *Eun.* 3, 5, 33
paucas *Heaut. Prol.* 18
paucis *And* 1, 1, 2, 77 | 3, 3, 4 *Heaut. Prol.* 10 *Adel.* 5, 3, 20 *Hec.* 3, 5, 60
paucula *Heaut.* 4, 6, 24
pauculis *Hec.* 1, 2, 68
paveo *Phor.* 1, 4, 10
pavitare *Hec.* 3, 1, 41
paulatim *Heaut.* 4, 8, 29 *Adel.* 4, 2, 52 | 5, 6, 10 *Hec.* 2, 2, 94
pauliſper *Heaut.* 2, 3, 137 *Adel.* 2, 2, 45
paulo *And.* 1, 5, 31 *Eun.* 2, 3, 22 *Heaut.* 1, 2, 30 | 2, 1, 8 *Adel.* 5, 3, 45 | 5, 4, 22
paululo *Eun.* 1, 1, 30 *Heaut.* 3, 1, 35
paululum *And.* 2, 2, 23 | 3, 5, 16 | 4, 1, 6 | 5, 3, 32 *Eun.* 2, 2, 50 | 4, 4, 5, 38, 39 | 5, 9, 38, 45 *Heaut.* 2, 3, 75 | 5, 1, 26 *Adel.* 2, 2, 9 | 5, 8, 26, 27 | 5, 9, 23 *Phor.* 4, 4, 21 | 5, 1, 14
paulum *And.* 4, 5, 55 *Eun* 4, 4, 18 | 5, 2, 17 *bis* 18 *Heaut.* 3, 1, 92 | 4, 4, 25 *Hec.* 3, 5, 56
pauper *And.* 4, 6, 3 *Adel.* 5, 8, 25 *Phor.* 2, 3, 16
pauperem *Phor.* 4, 3, 48
paupercula anus *Heaut.* 1, 1, 44
pauperculæ *Adel.* 4, 5, 13
pauperculam *Adel. Per.* 8
pauperi *Phor.* 1, 5, 47
pauperis *Eun.* 3, 2, 33
paupertatem *Adel.* 3, 4, 50
pauxillulum *Phor.* 1, 1, 3
pax *Eun.* 1, 1, 16 *Heaut.* 1, 3, 50 | 4, 3, 39
peccandi *And.* 1, 4, 6 *Phor. Prol.* 23
peccando *Hec.* 2, 1, 37
peccare *And.* 5, 3, 25 *Adel.* 1, 2, 44
peccaſſe *Hec.* 4, 1, 42
peccat *Adel.* 1, 2, 35, 36
peccata *Heaut.* 4, 1, 21
peccati *Heaut.* 2, 1, 6 | 4, 1, 12

peccatis *And.* 5, 3, 17 *Heaut Prol.* 23
peccato *And.* 5, 3, 32 *Heaut.* 5, 2, 39 *Adel.* 5, 1, 10, 20 *Hec.* 5, 1, 11
peccatum *Eun. Prol.* 27 bis *Heaut.* 1, 1, 106 | 5, 1, 25 | 5, 2, 37 *Adel.* 2, 3, 20 | 4, 3, 2 | 4, 5, 53 | 5, 2, 7 *Phor.* 1, 5, 14 | 5, 7, 65, 80 *Hec.* 2, 2, 11 | 4, 1, 46
peccatarum *Phor.* 5, 8, 13
peccavi *And.* 1, 1, 112 *Heaut.* 4, 1, 18, 31 | 5, 2, 21 *Adel.* 2, 4, 12
peccem *Heaut.* 5, 3, 5
pecces *Phor.* 5, 3, 20
pectore *Eun.* 2, 3, 21 *Adel.* 4, 4, 4
pecunia *Heaut.* 3, 1, 37 *Phor.* 1, 2, 10
pecuniæ *Phor.* 4, 3, 26 *Hec.* 3, 5, 56
pecuniam *Heaut.* 3, 1, 71 *Adel.* 2, 2, 8
pedem *And.* 4, 6, 13 *Adel.* 2, 2, 19
pedes *Eun.* 5, 2, 5 *Adel.* 3, 3, 32 *Phor.* 1, 4, 13
pedetentim *Phor.* 3, 3, 19
pedibus *And.* 1, 1, 134 | 4, 1, 52 *Adel.* 4, 2, 46
pediſſequas *And.* 1, 1, 96
pedum *Phor.* 2, 1, 12
pejore *Adel.* 3, 2, 45
pejorem *Eun.* 4, 2, 4 *Adel. Prol.* 3
pejus *Heaut.* 4, 1, 30
pellas *Eun.* 5, 9, 50
pellexit *Phor.* 1, 2, 18
pellitur *Eun.* 5, 9, 11
pellito *Eun.* 2, 1, 9
penateis *Phor.* 1, 5, 81
pendebis *Eun.* 5, 7, 20
pendebit *Heaut.* 4, 4, 5
pendens *Phor.* 1, 4, 43
pendere *Eun.* 3, 1, 21 *Hec.* 3, 1, 2 *Hec.* 3, 1, 2
penderem *Eun.* 1, 2, 14
penderes *Heaut.* 1, 1, 103
pendet *Adel.* 2, 2, 18
pendi *Adel.* 5, 4, 25
pendit *Adel.* 3, 4, 6
pendunt *Hec.* 3, 5, 63
pene *And.* 4, 5, 43
penes *Adel.* 3, 3, 34 *Hec.* 4, 1, 20
peniculo *Eun.* 4, 7, 7
penum *Eun.* 2, 3, 17
pepercit *Adel.* 4, 2, 23
pepereris *Adel.* 3, 1, 3
pepererit *Phor.* 1, 1, 13
peperiſſe *And.* 3, 2, 17, 26 *Hec.* 4, 1, 4 | 4, 4, 16
peperiſſet *And.* 1, 3, 14 | 3,
peperit *Hec.* 4, 1, 12, 16 | 5, 2, 15
pepuliſti *Adel.* 4, 5, 4
pepulit *Adel.* 5, 3, 2
per Deos oro *And.* 3, 3, 6
perbenigne *Adel.* 4, 5, 68
percara *Phor.* 3, 1, 25
percipit *Eun.* 5, 6, 2
percitus *Hec.* 3, 3, 17
percontari *Heaut.* 1, 1, 26
percontarier *Hec.* 1, 2, 29
percontatum *Phor.* 1, 3, 22 *Hec.* 1, 2, 2
perconter *And.* 4, 6, 5 *Eun.* 2, 3, 2
percontor *Hec.* 1, 2, 36
percontumax *Hec.* 3, 5, 54
perculeris *Eun.* 2, 2, 56
percunctari *Hec.* 5, 3, 12
percupio *Eun.* 5, 2, 57
percurre *Heaut.* 4, 4, 1
percurro *And.* 2, 2, 18
percuſſit *And.* 1, 1, 98
perdant *Eun.* 2, 3, 9 | 3, 1, 41 *Phor.* 4, 4, 7 *Hec.* 3, 5, 19
perdas *Adel.* 2, 2, 33
perdat *Heaut.* 3, 1, 56 *Adel.* 4, 6, 2
perdere *Heaut.* 3, 1, 65 | 5, 2, 11 *Adel.* 2, 2, 26
perdideris *Heaut.* 5, 1, 18
perdiderit *Adel.* 3, 3, 29
perdidi *And.* 4, 1, 18 *Eun.* 2, 2, 6 *Phor.* 1, 2, 26
perdidiſti *Eun.* 5, 5, 7
perdidit *And.* 3, 5, 1 | 4, 6, 8 *Heaut.* 4, 6, 10
perdis *Adel.* 1, 1, 36 | 3, 3, 57 *Phor.* 5, 3, 23
perdita *Eun.* 2, 2, 27
perditam rem *And.* 3, 5, 13
perditum *And.* 1, 1, 107 *Eun.* 3, 1, 28
perditus *Eun.* 3, 1, 41 | *Adel.* 4, 7, 32
perdocta *Heaut.* 2, 3, 120
perdoluit *Eun.* 1, 2, 74
perduint *Heaut.* 4, 6, 7 *Phor.* 1, 2, 73 *Hec.* 1, 2, 59 | 3, 4, 27
perdurare *Hec.* 2, 2, 27
perduxere *And.* 1, 1, 54
pereas *Eun.* 5, 5, 13
pereat *Adel.* 1, 2, 54
perecaſtor *And.* 3, 2, 6
peregre *Phor. Per.* 1 | 1, 5, 13 | 5, 7, 27
peregrina *And.* 3, 1, 11
peregrinam *And.* 1, 1, 119
peregrinus *Eun.* 4, 6, 21
pereo *And.* 1, 5, 9 | 2, 1, 11 *Eun.* 1, 28 | 2, 1, 5
perfeceris *Eun.* 1, 2, 100
perfecero *Phor.* 2, 2, 73
perfeci *Hec. Per.* 20
perfecit *Eun. Prol.* 21
perfector *Eun.* 5, 9, 5
perferre *And.* 1, 1, 35
perfice *Eun.* 5, 9, 24 *Heaut.* 4, 8, 21
perfici *And.* 4, 1, 7
perficio *Hec.* 5, 2, 9
perfluo *Eun.* 1, 2, 25
perfortiter *Adel.* 4, 2, 28
perfregerit *Adel.* 1, 1, 2
perfuncta *Hec.* 4, 2, 18
pergam *Eun.* 3, 5, 7 *Heaut.* 4, 2, 48 *Phor.* 1, 4, 17 | 5, 6, 7
perge *And.* 2, 2, 26 | 3, 2, 41 | 5, 4, 24 *Heaut.* 2, 3, 61, 106 *Adel.* 4, 5, 16 19 *Phor.* 4, 3, 36
pergere *Adel.* 4, 2, 47
perget *Eun. Prol.* 18
pergin' *Eun.* 2, 2, 88 | 5, 1, 1 *Heaut.* 2, 2, 8 *Phor.* 2, 2, 25 | 5, 8, 17
pergis *Heaut.* 3, 3, 21 *Adel.* 1, 2, 37 | 2, 1, 85 | 5, 1, 67 *Phor.* 5, 6, 9
pergit *And.* 5, 4, 17 *Eun.* 2, 1, 22 *Phor.* 1, 2, 62
pergitis *Phor.* 5, 5, 44
pergito *Adel.* 4, 2, 38
pergo *Heaut.* 5, 1, 57
pergravia *Hec.* 3, 1, 12
pergunt *Hec.* 3, 4, 36
perhiberi *Adel.* 3, 4, 59
peri *Eun.* 4, 6, 32
peribit *Eun.* 2, 1, 5
pericla *Phor.* 1, 5, 13
pericli *And.* 2, 2, 13 | 5, 1, 2 | 5, 2, 29 *Hec.* 5, 1, 10
pericli'ſt *Phor.* 5, 1, 36
periclo *And.* 1, 1, 104 | 3, 1, 22
periclum *And.* 3, 3, 34 *Phor.* 2, 1, 13 *Hec.* 5, 1, 41
periculi *Heaut.* 3, 1, 6
periculo *And.* 2, 3, 17 *Heaut.* 2, 3, 73, 98 | 3, 1, 68 *Phor.* 1, 2, 8
periculum *And.* 3, 3, 33 | *Eun.* 3, 2, 23 | 4, 1, 53 *Heaut.* 1, 2, 25 | 2, 1, 9 | 5, 2, 27 *Adel.* 2, 2, 32 *Phor.* 2, 2, 12 | 5, 7, 40 *Hec.* 3, 1, 46
periere *Adel.* 4, 7, 25
perierim *Eun.* 5, 9, 13 *Heaut.* 2, 3, 75 *Adel.* 2, 4, 21
perii *And.* 1, 3, 8 | 2, 7, 9 | 3, 5, 1 | 4, 2, 5 | 5, 3, 7 | 5, 4, 11, 27 *Eun.* 2, 3, 34, 86 | 3,

poſſe, poſſem, poſſim, &c. paſſim, *ſed nullo peculiari ſenſu.*
poſſedi *And.* 5, 4, 47
poſſidere *Heaut.* 5, 1, 16
poſſiderem *Adel.* 2, 1, 22
poſſides *Adel.* 2, 1, 21
poſſidet *And.* 4, 6, 15 *Heaut.* 1, 2, 20
poſſiem *Adel.* 5, 4, 23
poſſiet *And.* 5, 3, 3 *Heaut.* 4, 2, 8 *Phor.* 5, 2, 8
poſteriores *And.* 3, 2, 29 *Adel.* 5, 4, 26
poſterius *Adel.* 1, 2, 60 | 2, 1, 8
poſthabui *Phor.* 5, 7, 15
poſtmodum *Hec.* 2, 1, 11
poſtrema *Phor.* 4, 3, 44
poſtremo *And.* 3, 2, 40 *Eun.* 1, 2, 106 | 2, 2, 21 | 3, 3, 15 *Heaut.* 1, 1, 61 | 4, 8, 24 *Adel.* 1, 1, 26, 27 | 1, 2, 43, 70 | 3, 2, 49 | 3, 3, 74 | 3, 4, 38 *Adel.* 5, 8, 29 | 5, 9, 10, 20 *Phor.* 1, 5, 71 | 2, 2, 94 *Hec.* 3, 5, 61 | 4, 3, 14
poſtremum *And.* 2, 1, 22
poſtridie *And.* 1, 1, 117 *Phor.* 1, 2, 62
poſtputaſſe *Hec.* 3, 5, 32
poſtulabat *And.* 4, 1, 33
poſtulare *And.* 2, 1, 1
poſtulas *And.* 4, 1, 20
poſtules *Eun.* 1, 1, 16
poſtulat *And.* 1, 2, 18 | 5, 3, 30 *Eun.* 3, 2, 27 *Adel.* 2, 1, 45, 47
poſtulatio *Hec.* 1, 2, 105
poſtulem *And.* 3, 3, 19 *Heaut.* 4, 2, 4 *Hec.* 4, 1, 49
poſtulet *Heaut.* 4, 8, 31 *Adel.* 2, 2, 30
poſtulo *And.* 1, 1, 19 | 2, 5, 11 | 5, 1, 4 *Eun.* 5, 9, 28 *Adel.* 5, 4, 25
potandum *Phor.* 5, 5, 4
potare *Adel.* 1, 1, 8 | 1, 2, 22
potaſti *Adel.* 5, 1, 12
potat *Adel.* 1, 1, 37
potaturus *Phor.* 5, 5, 9
pote *Adel.* 2, 3, 11 *Phor.* 3, 3, 2
potens *Eun.* 2, 3, 62 | 4, 6, 23 *Heaut.* 2, 1, 15
potentes *Adel.* 3, 4, 57
poteſſe *Eun.* 4, 3, 24
poteſtas *And.* 1, 1, 25 *Heaut.* 2, 3, 105 | 4, 3, 42 *Hec. Prol.* 45 | 5, 3, 16
poteſtas ſumma *And.* 3, 3, 9
poteſtate *Hec.* 2, 2, 8
poteſtatem *Eun.* 5, 9, 2 *Heaut. Prol.* 35 | 4, 3, 32 *Phor.* 5, 6, 41
potetis *Adel.* 4, 2, 47
potiar *Eun.* 2, 3, 28, 70
potin' *And.* 2, 6, 6 *Eun.* 1, 2, 21 *Adel.* 4, 1, 23
potior *Phor.* 3, 2, 48
potiretur *Phor.* 5, 5, 2
potiri *Eun.* 3, 5, 66 *Heaut.* 2, 3, 81
potis *Eun.* 2, 2, 32 *Heaut.* 3, 2, 46 *Adel.* 3, 2, 46 | 4, 1, 5 | 4, 4, 16 *Hec.* 3, 3, 35
potiſſimum *And.* 2, 6, 23 | 5, 5, 6 *Adel.* 3, 1, 9 *Phor.* 2, 1, 29
potitur *Adel. Per.* 12 | 5, 4, 17, 22
potitus *Phor.* 1, 3, 7
potus *Hec.* 1, 2, 64
præbent *Heaut.* 1, 2, 33
præbes *Adel.* 5, 5, 5
præbet *Phor.* 2, 1, 31
præbueris *Eun.* 5, 7, 9
præbui *Adel.* 2, 2, 7
præbuit *Phor.* 3, 1, 12
præcavere *And.* 3, 5, 18
præcepi *Adel.* 5, 9, 6
præceptorum *Adel* 3, 3, 59
præcidam *Hec.* 4, 2, 22
præcipias *Adel.* 3, 3, 81
præcipio *Heaut.* 3, 3, 18 *Adel.* 3, 3, 71
præcipitato *Adel.* 4, 2, 36
præcipitem *And.* 1, 3, 9 | 3, 4, 27 *Adel.* 3, 2, 20 *Phor.* 4, 3, 20
præcipuam *Adel.* 2, 3, 5
præcurre *Eun.* 3, 2, 46
præcurrit *Hec.* 3, 3, 11
prædia *Phor.* 4, 3, 75
prædicant *And.* 5, 3, 4, 5
prædicas *Eun.* 2, 3, 62 | 5, 1, 12
prædicat *Hec.* 1, 2, 36
prædicem *Eun.* 3, 5, 17 | 4, 4, 54
prædiceres *And.* 4, 5, 54
prædicet *And.* 3, 1, 7 *Phor.* 4, 5, 13
prædico *And.* 1, 1, 19
prædictum *And.* 1, 2, 34
prædiis *Phor.* 5, 3, 6
præditum *And.* 1, 1, 71
prædixit *And.* 5, 1, 21
prædonibus *Eun.* 1, 2, 34
præfecerat *Eun.* 3, 1, 23
præfecimus *Eun.* 3, 4, 3
præfinito *Hec.* 1, 2, 19
prægnantem *Hec.* 4, 4, 19
prægnans *Hec.* 4, 4, 18
præ manu *Adel.* 5, 9, 23
præmium *Eun.* 5, 9, 27 *Phor.* 5, 2, 6 *Hec.* 4, 2, 8
præmonſtrator *Heaut.* 5, 1, 2
prænuntia *Phor.* 5, 2, 12
præoptares *Hec.* 4, 1, 17
præpediti *Heaut.* 3, 1, 100
præponens *And.* 1, 1, 38
præpoſitam *Hec.* 4, 2, 7
præpoſitum *Eun.* 1, 2, 59
præſagit *Heaut.* 2, 2, 7
præſciſſe *And.* 1, 5, 4
præſcripſiſti *And.* 1, 1, 124
præſens *Eun.* 1, 2, 112 *Adel.* 1, 1, 48 | 1, 3, 40 | 4, 5, 34 *Hec* 4, 4, 81
præſens malum *Phor.* 5, 2, 16
præſenſerat *And.* 5, 1, 20
præſente *Eun.* 5, 7, 29 *Heaut.* 5, 4, 19 *Hec.* 4, 4, 52, 90
præſentem *Phor.* 2, 1, 31
præſenti *Eun.* 4, 6, 32 *Adel.* 4, 5, 34 *Phor.* 5, 7, 64
præſenti animo ſit *Phor.* 5, 7, 64
præſentia *Heaut.* 3, 3, 12 *Adel.* 2, 2, 14 *Phor.* 5, 2, 14 *Hec. Prol.* 24 | 4, 2, 11
præſertim *Eun.* 5, 2, 24 *Adel.* 5, 2, 9 *Phor.* 1, 2, 5 *Hec.* 4, 1, 16 | 4, 4, 83
præſidi *Heaut.* 4, 1, 33
præſidio *And.* 5, 2, 2
præſidium *Heaut.* 5, 2, 14 *Hec.* 1, 2, 44
præſtabilius *Hec.* 3, 1, 4
præſtat *Eun.* 2, 2, 1 *Heaut.* 5, 1, 3 *Phor.* 5, 3, 7
præſtituta dies *Phor.* 3, 2, 39
præſto *And.* 2, 5, 4 *Eun.* 5, 9, 20 *Heaut.* 1, 1, 120 *Phor.* 1, 5, 37 | 3, 3, 28
præſtolare *Eun.* 5, 6, 5, 7
prætereat *Eun.* 2, 2, 52 *Hec.* 5, 4, 38
prætereo *Eun.* 4, 2, 13
prætererat *Phor.* 2, 2, 76
præteriens *And.* 1, 5, 18
præteriris *Adel.* 4, 2, 45
præterieris *Hec.* 3, 4, 5
præterii *Eun.* 4, 2, 5
preteriit *Eun.* 3, 4, 4 *Phor.* 3, 2, 40
præterito *Adel.* 4, 2, 35
preteritus *Adel. Prol* 14
prætermitto *Adel* 1, 1, 26 | 3, 3, 60

præterquam

præterquam *Heaut.* 1, 1, 8
prava *Heaut.* 4, 7, 11 *Adel.* 3, 3, 37
prave *Hec.* 3, 5, 34 | 4, 4, 24
pravom *Adel.* 5, 8, 21
pravumne *Heaut.* 3, 1, 76
precatio *Eun.* 2, 3, 26
precatorem *Heaut.* 5, 2, 23, 40 *Phor.* 1, 2, 90
preci *And.* 3, 4, 22 *Phor.* 3, 3, 14
precibus *Eun.* 5, 7, 25 *Phor.* 3, 2, 13 | 5, 8, 80
precio *Eun.* 5, 9, 25 *Adel.* 4, 7, 26 *Hec. Prol.* 57 | 1, 1, 12
precium *Hec. Prol.* 49
precor *Phor.* 1, 2, 92
prehendendus *Heaut.* 3, 1, 89
prehendit *And.* 2, 2, 16
premit *And.* 4, 1, 9
prendo *Phor.* 4, 3, 15
pretio *And.* 5, 2, 15 *Eun.* 4, 6, 10 *Heaut.* 1, 1, 12 *Adel.* 5, 6, 5 *Hec.* 5, 3, 1
pretio *Adel.* 2, 2, 11
pretium *And.* 1, 1, 12 49 | 1, 3, 12 *Eun.* 1, 2, 53 *Adel.* 3, 2, 51 *Heaut. Prol.* 48
pretium fero *And.* 3, 5, 4
pridem *Eun.* 3, 3, 11 *Heaut.* 2, 1, 17
prima *Heaut.* 5, 2, 10 *Adel. Prol.* 9 | 5, 4, 4 *Phor.* 2, 1, 32 *Hec.* 1, 2, 61 | 5, 3, 24
primam *Eun.* 3, 5, 19 *Adel.* 5, 9, 18, 19
primariæ fœminæ *Phor.* 5, 7, 78
primatum *Adel.* 2, 3, 6
primas *Phor. Prol.* 27
primos *Eun.* 2, 2, 17
primulum *Adel.* 3, 1, 2 | 5, 6, 10
primi *Adel. Prol.* 23
primus *Eun.* 1, 2, 10 | 2, 2, 16 *Heaut.* 1, 2, 11 *Adel.* 4, 2, 7, 8 *Phor.* 2, 1, 10
principia *Phor.* 2, 2, 82 | 3, 1, 15 *Eun.* 4, 7, 11
principio *And.* 1, 1, 21 | 2, 1, 27 | 3, 3, 38 | 4, 5, 46 *Eun.* 4, 7, 35 | 5, 2, 35 | 5, 9, 48 *Adel.* 5, 3, 21, *Phor.* 1, 5, 22 | 4, 3, 45 *Hec.* 3, 3, 21, 51
principium *Heaut.* 5, 4, 21 *Phor.* 1, 3, 6
prior *Eun. Prol.* 6 *Adel.* 4, 5, 32 *Phor. Prol.* 14 | 2, 1, 28 | 3, 2, 47, 48 *Hec.* 3, 3, 47
priorem *Adel.* 4, 5, 25
priores *Eun.* 1, 2, 7
priſtino *Heaut.* 3, 2, 19
priſtrinam *And.* 1, 1, 28 | 1, 3, 9 | 3, 4, 21
privari *Phor.* 3, 2, 32
privatas *Heaut.* 5, 2, 20
priuſquam *And.* 2, 3, 4 *Eun.* 4, 6, 13 *Adel.* 4, 2, 44 *Phor.* 4, 5, 7 | 5, 7, 4 | 5, 8, 47, 48, 56 *Hec.* 2, 2, 20 | 3, 1, 7, 14 | 5, 1, 18
probe *And.* 2, 5, 7 | 5, 2, 6 | 5, 4, 15 | 5, 6, 6 *Eun.* 4, 6, 31 | 4, 7, 3 *Heaut.* 1, 2, 5 | 2, 3, 120 | 4, 5, 22 | 5, 3, 18 *Adel.* 4, 7, 34 *bis* *Phor.* 1, 5, 38 | 2, 3, 18 | 5, 7, 90 | 5, 8, 58
probes *Eun.* 2, 3, 81
probiſſume *Adel.* 3, 3, 66
probos *Adel.* 3, 4, 59
probro *And.* 5, 3, 10 *Phor.* 4, 5, 6
probum *Phor.* 1, 5, 29
procax *Hec.* 1, 2, 84
procede *Eun.* 3, 2, 17
procedit *And.* 1, 1, 101 *Adel.* 5, 6, 9
proceſſit *And.* 4, 1, 47
proceſſiſti *Adel.* 5, 9, 22
proclive *And.* 1, 1, 51
proclivi *And.* 4, 2, 18
procul *Eun.* 4, 7, 17 *Adel.* 3, 2, 49 | 3, 3, 84
procurat *Phor. Per.* 7
prodat *And.* 2, 1, 13
prodeambulare *Adel.* 3, 1, 4
prodemus *Hec.* 4, 4, 50
prodeo *And.* 1, 1, 88 *Eun.* 5, 7, 4
prodeſſe *Adel.* 5, 9, 11
prodeſſet *Eun.* 3, 1, 55
prodeſt *Eun.* 5, 9, 41
prodi *Eun.* 4, 4, 2
prodidiſti *Adel.* 4, 5, 58
prodis *Heaut.* 4, 3, 29
prodit *Heaut.* 2, 3, 35 *Phor.* 1, 2, 102
prodita *Heaut.* 4, 1, 26
proditurum *Heaut.* 3, 1, 70
producam *And.* 3, 5, 9 *Adel.* 4, 2, 52
produceres *And.* 4, 1, 24
producit *Eun.* 1, 2, 54
produxe *Adel.* 4, 2, 22
produxi *Heaut.* 1, 1, 92 *Adel.* 3, 3, 48
produxit *Adel.* 3, 2, 16
profecta'ſt *And.* 4, 6, 19 *Hec.* 1, 2, 11
profecti *Phor.* 5, 6, 20
profecto *And.* 3, 3, 22 *Eun.* 1, 2, 104 | 2, 2, 88 | 3, 1, 6 | 3, 3, 1 | 3, 5, 3 | 4, 3, 6 *Heaut.* 3, 1, 11 | 4, 1, 1 | 4, 8, 15 | 5, 3, 1 *Adel.* 1, 1, 3 | 1, 2, 67 | 3, 4, 64 | 5, 6, 5 *Hec.* 3, 1, 40 | 3, 3, 19 | 5, 2, 15
profectam *Phor.* 4, 1, 6
profectus *Eun.* 1, 2, 46 *Heaut.* 1, 1, 66 *Phor.* 4, 1, 1 *Hec. Per.* 5
profecturus *Eun.* 2, 2, 49
profer *And.* 2, 1, 31 *Heaut.* 5, 2, 41 *Hec.* 2, 2, 2
proferam *Adel.* 3, 2, 44 *Hec.* 1, 2, 32
proferendum *Adel.* 3, 2, 38
proferens *Phor.* 2, 2, 48
proferentur *Eun. Prol.* 18
proferimus *Adel.* 3, 2, 40
proferre *Hec.* 1, 2, 78
proficiſcar *And.* 3, 4, 21
proficiſci *Heaut. Per.* 6 *Adel.* 2, 2, 16
proficiſcitur *And.* 5, 4, 33
proficiſcor *And.* 2, 1, 29
profitetur *Eun. Prol.* 3
profueram *Eun.* 2, 2, 27
profueris *Hec.* 5, 4, 36
profugiet *Adel.* 3, 3, 31
profugit *Heaut.* 3, 2, 17 *Hec.* 3, 5, 13
profundat *Adel.* 1, 2, 54
progeniem *Phor.* 2, 2, 48
prognatam *Phor.* 1, 2, 65
proh *And.* 1, 5, 11
prohibeant *And.* 1, 1, 27 | 3, 3, 36 *Heaut.* 5, 4, 15 *Adel.* 2, 4, 2 *Hec.* 2, 1, 10
prohibeas *Eun.* 4, 7, 38
prohibebo *Eun.* 4, 7, 36 *Phor.* 2, 2, 78
prohibet *Heaut.* 3, 3, 12, 15 *Hec.* 2, 2, 24
prohibui *And.* 1, 1, 113
proin *And.* 2, 4, 5 *Eun.* 1, 1, 2 | 1, 2, 26
proin *And.* 4, 2, 24 *Heaut.* 1, 1, 13 *Phor.* 2, 2, 35 | 4, 3, 63 *Hec.* 2, 1, 21
prolatu *Hec.* 1, 2, 29
prolixe *Adel.* 5, 8, 20
prolixius *Eun.* 5, 9, 52 *Heaut.* 2, 3, 49
prologi *Hec. Prol.* 9
prologis *And. Prol.* 5
prologum *Heaut. Prol.* 11 *Phor. Prol.* 24
proloqui *And.* 1, 5, 21 *Phor.* 5, 6, 21 *Hec.* 4, 4, 24
prolubium *Adel.* 5, 9, 28
promereat *And.* 2, 1, 33
promeritus *Phor.* 3, 2, 31
promeruit *Adel* 2, 1, 47
promiſi *Adel.* 5, 8, 7
promiſſa *And.* 4, 1, 7 *Eun.* 2, 3, 18 *Heaut.* 4, 4, 1
promiſſum *Eun.* 5, 9, 64 *Phor.* 3, 2, 28 | 3, 3, 3

promiſti *Adel.* 5, 8, 17
promitte *Adel.* 5, 8, 19
promittit *Heaut.* 4, 4, 7
promitto *Phor.* 5, 8, 55 *Hec.* 5, 2, 25
promoveo *And.* 4, 2, 28 *Hec.* 4, 4, 81
promeveris *And.* 4, 1, 16
promoves *Eun.* 5, 3, 4
propediem *Heaut.* 1, 1, 108 | 4, 8, 28
propemodum *And.* 3, 4, 7 *Eun.* 1, 2, 123 *Heaut.* 5, 5, 20 *Adel.* 1, 2, 51 *Phor.* 1, 4, 34
propera *And.* 1, 5, 6 | 4, 5, 20 | 5, 6, 15 *Heaut.* 2, 3, 9, 33 *Adel.* 3, 2, 54
properans *And.* 2, 2, 18 *Eun.* 2, 2, 60 | 5, 8, 6
properantem *Adel.* 3, 2, 7
properas *Phor.* 2, 2, 89
properat *Adel.* 2, 4, 14
propere *Heaut.* 4, 4, 22 *Adel.* 3, 2, 22 *Hec.* 3, 3, 11 | 5, 3, 10
properent *Eun.* 3, 5, 35
propero *And.* 5, 4, 49 *Phor.* 5, 6, 5
propino *Eun.* 5, 9, 57
propinqua *Heaut.* 1, 1, 5
propinquo *Eun.* 5, 6, 1
propius *Adel.* 3, 2, 2 | 4, 2, 41 *Hec.* 3, 1, 36
propria *Phor.* 5, 5, 2
propriæ *And.* 5, 5, 4
proprior *Heaut.* 5, 2, 35 *Phor.* 5, 3, 25
proprium *And.* 4, 3, 1
propulſabo *And.* 2, 3, 21
prorſum *Eun.* 2, 2, 23 | 2, 3, 13, 40 | 4, 5, 28 *Adel.* 5, 3, 58 *Phor.* 5, 7, 87 *Hec.* 3, 1, 35
prorſus *And.* 2, 6, 4 | 3, 2, 30 *Eun.* 5, 9, 52 *Heaut.* 1, 1, 88 *Adel.* 3, 2, 26 | 4, 2, 11 | 4, 7, 44 | 5, 9, 39 *Hec.* 3, 4, 30 | 4, 4, 51
proruunt *Eun.* 3, 5, 51
proſpectum *Heaut.* 2, 4, 11 | 4, 1, 25
proſpere *Phor.* 5, 7, 2
proſperi *Heaut.* 5, 2, 8
proſpexti *Adel.* 4, 5, 55
proſpice *Adel.* 3, 2, 36
proſpicere *Eun.* 4, 6, 24 *Adel.* 3, 3, 34 | 4, 1, 34
proſpici *Hec.* 4, 1, 46
proſpiciam *Adel.* 4, 2, 50 *Phor.* 5, 8, 47
proſpicis *Phor.* 5, 2, 17
proſpiciunt *Phor.* 5, 1, 8
proſim *And.* 4, 1, 53
proſis *Eun.* 5, 5, 23
proſit *Heaut.* 4, 1, 30 *Hec.* 5, 1, 16 | 5, 2, 29
proſum *Eun.* 2 2, 27 *Heaut.* 5, 1, 21
protelet *Phor.* 1, 4, 36
proterve *Heaut.* 4, 4, 1 *Hec.* 3, 5, 53
proterruiſti *Heaut.* 3, 1, 37
protervitas *Heaut.* 4, 6, 10
protervos *Heaut.* 3, 3, 16
protinus *Phor.* 1, 4, 13
providere *Heaut.* 1, 1, 64
providentur *And.* 1, 3, 3 *Phor.* 1, 4, 5
provideram *And.* 1, 2, 12
provincia *Heaut.* 3, 2, 5
provinciam *Phor.* 1, 2, 22
proviſo *And.* 5, 5, 1 *Eun.* 3, 1, 4 *Adel.* 5, 6, 1
proviſum *Phor.* 5, 2, 14
provocat *Adel.* 5, 4, 24
provocemus *Eun.* 3, 1, 52
provolvam *And.* 4, 5, 38
proxima *Phor.* 2, 2, 69
proximo *Heaut.* 1, 1, 2 *Phor.* 2, 2, 71 *Hec.* 3, 2, 6
proximos *Heaut.* 5, 2, 13
proximus *And.* 4, 1, 11 *Adel.* 4, 5, 17
proxumam *Heaut.* 4, 4, 10
proxumi *Phor.* 1, 2, 75 *Hec.* 1, 2, 49
proxumis *Eun.* 2, 3, 38
proxumum *Phor.* 5, 6, 52
proxumus *Adel.* 5, 8, 24
prudens *Eun.* 1, 1, 27
pſaltria *And.* 3, 3, 35, 52 | 3, 4, 5 | 4, 7, 6, 25, 41 | 5, 9, 10
pſaltriam *Adel.* 3, 4, 30 | 4, 2, 19 | 4, 3, 9 | 4, 4, 6 | 5, 3, 56
publice *Eun.* 2, 2, 59 *Adel.* 3, 3, 89
publicitus *Phor.* 5, 7, 85
publicum *Phor.* 2, 2, 65
pudebat *Adel.* 2, 4, 10 *Hec.* 5, 3, 8
pudens *Hec.* 1, 2, 90
pudent *Adel.* 4, 7, 36
pudere *Phor.* 5, 8, 53
pudet *And.* 4, 1, 13 *Eun.* 5, 2, 58 *Heaut.* 2, 3, 19 | 3, 3, 15, 20 | 5, 4 18, 21 *Adel.* 1, 2, 4 | 2, 2, 37 | 3, 4, 39 | 4, 5, 49 *Phor.* 3, 2, 40 | 4, 3, 39 *Hec.* 2, 1, 34 | 5, 2, 26
pudentis *Heaut.* 1, 1, 68
pudicitiam *And.* 1, 5, 54
pudicum *Hec.* 1, 2, 77
pudor *And.* 1, 5, 28, 45 | 4, 1, 6 *Adel.* 2, 4, 10
pudore *Adel.* 1, 1, 32
pudori *Hec.* 1, 2, 47
pudoris *And.* 5, 3, 7
puduit *Heaut.* 5, 4, 20 *Adel.* 4, 5, 56
puella *Heaut.* 4, 1, 38 *Hec.* 2. 1, 34
puellam *Eun.* 1, 2, 29 *Heaut.* 4, 2, 14
puellulam *Eun. Per.* 7 *Phor.* 1, 2, 31
puer *And.* 1, 1, 57 | 4, 5, 3, 9 | 5, 1, 14 *Eun.* 4, 1, 10 *Adel* 4. 7, 10 | 5, 8, 17 *Phor.* 1, 1, 16 | 1, 2, 102 | 5, 6, 23 *Hec.* 4, 4, 27, 59, 97 | 5, 2, 2
puer ſcitus *And.* 3, 2, 6
pueri *Hec.* 3, 1, 30, 32 | 4, 1, 2
puerile *And.* 2, 6, 18
puerili *Phor.* 5, 7, 56
pueris *Heaut.* 2, 1, 2, *Adel.* 3, 4, 48 | 5, 9, 5 *Hec.* 3, 2, 24 | 3, 3, 49
pueritia *Heaut.* 1, 2, 8
puero *And.* 5, 6, 8 *Adel.* 3, 3, 86 | 4, 1, 21 *Phor.* 1, 1, 14 *Hec.* 4, 4, 46, 104 | 5, 2, 3
puerperæ *And.* 3, 2, 10
puerperam *Adel.* 5, 7, 23
puerili *Phor.* 5, 7, 56
puerulum *And. Per.* 9
puerum *And.* 2, 2, 31 | 2, 3, 26 | 3, 2, 27, 35, 36 | 4, 3, 7 | 4, 5, 20, 24, 34, 37 *Eun. Prol.* 39 *Adel.* 3, 2, 35 | 4, 2, 24 | 4, 5, 24 *Hec.* 4, 1, 17, 48, 56, 61 | 4, 4, 16, 17 *bis* 77, 82, 86 | 5. 1, 7, 23
pugilem *Eun.* 2, 2, 22
pugilum *Hec. Prol.* 33
pugnam *Eun.* 5, 2, 60
pugnant *Hec. Prol.* 41
pugnare *Eun.* 4, 7, 2
pugnas *Eun.* 3, 2, 29
pugnaveris *Adel.* 5, 3, 57
pugnis *Adel.* 4, 2, 19
pugnos *Phor.* 5, 7, 95
pugnus *Adel.* 2, 1, 17
pulchra *Phor.* 1, 2, 54
pulchram *Eun.* 2, 3, 4
pulchre *Eun.* 2, 3, 82 | 3, 1, 26 | 4, 5, 2 *Heaut.* 2, 3, 92 | 3, 1, 41 *Adel.* 3, 3, 27 | 5, 9, 22 *Phor.* 3, 3, 5 | 5, 8, 58
pulcherimum facinus *Phor.* 5, 6, 29
pulchritudinem *Phor.* 1, 2, 55
pulpamentum *Eun.* 3, 1, 36.
pultare *Heaut.* 3, 1, 1 *Adel.* 4, 4, 23
pultat *Heaut.* 2, 3, 34
pultavit *Adel.* 4, 5, 3

pura oratio *Heaut. Prol.* 46
purga *Adel.* 3, 3, 22
purgando *Hec.* 2, 2, 12
purgare *Adel.* 4, 3, 17
purga *Phor.* 5, 8, 45 , *Hec. Per.* 10
pugitio *Heaut.* 4, 1, 12
purgatum *Hec.* 5, 4, 31
purgem *Adel.* 4, 4, 23 *Phor.* 1, 4, 9
purges *Adel.* 2, 1, 8
purgo *Eun.* 3, 1, 43
puta *And.* 1, 1, 2 , *Heaut.* 1, 1, 26
putabam *And.* 1, 1, 65, 86
putabas *Adel.* 5, 3, 24
putabit *Heaut.* 3, 1, 76
putant *Eun.* 5, 5, 23 *Heaut.* 4, 5, 50 *Adel.* 1, 1, 18 | 4, 3, 3
putare *And.* 5, 5, 2 *Eun.* 4, 1, 9
putaris *Adel.* 5, 4, 4
putas *And.* 1, 1, 114 | 4, 1, 47 *Eun.* 4, 7, 43 *Heaut.* 4, 4, 19 | 5, 1, 39 | 5, 2, 37 *Hec.* 2, 1, 17 | 4, 4, 60 | 5, 4, 13
putasti *Phor.* 4, 5, 6
putat *Heaut. Prol.* 21 | 5, 1, 29 *Adel.* 1, 2, 19 | 3, 3, 28 *Hec.* 3, 5, 49
putato *Adel.* 5, 3, 31 *Phor.* 2, 2, 77
putavi *And.* 4, 3, 2 *Heaut.* 3, 3, 46
putavit *Heaut.* 1, 1, 63 *Adel.* 2, 3, 9
putem *Phor.* 5, 8, 33
putemus *Adel* 5, 3, 10
putent *Eun.* 2, 2, 94 *Adel.* 5, 9, 29 *Hec.* 3, 3, 39
putes *Adel* 2, 2, 28
putet *And.* 5, 5, 1 *Phor. Prol.* 21
puto *And.* 2, 1, 30 *Eun.* 3, 2, 36 | 4, 2, 41 | 5, 4, 8 | 5, 9, 51 *Heaut.* 1, 1, 5, 25, 99 | 4, 3, 2 | 5, 1, 27 *Adel.* 2, 1, 54 *Phor.* 3, 3, 12 *Hec.* 3, 3, 9
pyreo *Eun.* 3, 4, 1
pyrus *Eun.* 4, 7, 13
Pythias *Eun.* 3, 2, 47 | 4, 2, 14 | 4, 3, 13 | 4, 4, 5 | 4, 5, 4 | 4, 6, 14 | 5, 2, 33, 62, 70 | 5, 5, 5, 19
pytiſſando *Heaut.* 3, 1, 48

Q.

QUA fiducia *And.* 3, 5, 7
quadrupedem *And.* 5, 2, 24
quæcumque *And.* 1, 5, 26
quædam *And.* 1, 1, 42 *Eun.* 3, 5, 10 *Heaut.* 2, 3, 35 | 3, 3, 39 *Adel.* 4, 5, 13 *Phor.* 1, 2, 39
quænam *Heaut.* 2, 3, 31
quæque *And.* 3, 2, 1 *Hec.* 3, 3, 26 | 4, 2, 27
quæram *And.* 2, 2, 6 *Eun.* 2, 3, 2 | 3, 4, 6 | 3, 5, 8 | 4, 3, 18 *Adel.* 3, 3, 5 *Phor.* 3, 4, 23 *Hec.* 5, 1, 34
quæras *Heaut.* 4, 1, 45 | 4, 4, 23
quæratur *Heaut.* 4, 1, 49 | 4, 3, 42
quære *Eun.* 4, 7, 40 *Heaut.* 5, 2, 21 *Adel.* 5, 4, 36 | 5, 3, 27 *Hec.* 5, 1, 20
quærebam *And.* 1, 1, 63 | 3, 3, 1 *Eun.* 5, 9, 35 *Heaut.* 4, 8, 3 *Adel.* 3, 4, 15 *Phor.* 3, 1, 8
quærebat *Eun.* 5, 6, 30 *Phor.* 4, 2, 5
quærendo *Heaut.* 4, 2, 1 *Adel.* 5, 4, 15
quærens *Heaut.* 1, 1, 87
quærere *And.* 2, 2, 5 *Eun.* 2, 2, 30 | 3, 3, 10 *Heaut.* 2, 1, 38 *Phor.* 1, 4, 15 *Hec.* 2, 1, 16
quæreret *Phor.* 1, 5, 65
quæret *And.* 2, 3, 24 *Phor.* 1, 2, 1, *Hec.* 1, 2, 1, 3, 4
quæris *And.* 3, 3, 4 | 5, 4, 39, 43 *Eun.* 5, 1, 36 | 4, 5, 7 *Heaut.* 1, 1, 10 | 5, 4, 16
quærit *Eun.* 3, 5, 10 | 5, 7, 5 *Adel.* 2, 4, 1 | 4, 2, 4
quæritans *And.* 1, 1, 48
quæritare *Adel.* 3, 3, 9
quæritet *Eun.* 3, 3, 17
quærito *Adel.* 2, 4, 2
quæro *And.* 2, 2, 8 | 4, 1, 60 | 4, 2, 19 | 5, 4, 41 *Heaut.* 3, 1, 83 | 4, 1, 9 *Adel.* 4, 2, 2 | 4, 7, 2 *Phor.* 3, 3, 22 | 5, 6, 13
quæſitum *Heaut.* 4, 3, 74 *Phor.* 5, 3, 28
quæſivi *Eun.* 1, 2, 64, 87
quæſo *frequentius quam ut ſit operæ pretium loca indicitare.*
quæſti *Hec.* 5, 1, 9 | 5, 3, 38
quæſtu *Hec.* 5, 1, 30
quæſtum *And.* 1, 1, 52 *Heaut.* 4, 1, 27 *Adel.* 2, 1, 52
quæſtum maximum *Heaut. Prol.* 43
quæſtus *Eun.* 2, 2, 22
quale *Heaut.* 2, 4, 4
qualem *Eun.* 4, 6, 20
qualis *And.* 3, 2, 23 *Phor.* 5, 9, 43 *Hec.* 5, 1, 40
quamdudum *And.* 5, 2, 9 *Eun.* 4, 4, 30
quamprimum *And.* 2, 2, 15 *Eun.* 5, 9, 13 *Adel.* 2, 4, 18 | 3, 5, 6 *Hec.* 3, 1, 44
quamquam *Heaut.* 1, 1, 1
quamvis *Adel.* 2, 4, 15 *Hec.* 4, 1, 25
quandam *And.* 1, 3, 15 *Eun.* 3, 5, 36 | 5, 5, 15 *Heaut.* 3, 3, 36 *Phor.* 1, 2, 31, 45 | 5, 7, 48
quandoquidem *And.* 3, 2, 7 | 3, 5, 2 *Eun.* 2, 3, 8 *Adel.* 4, 5, 6 | 5, 8, 33 *Phor* 2, 2, 58 *Hec.* 3, 5, 42
quanquam *Eun.* 1, 2, 92 *Heaut.* 1, 2, 1 | 2, 3, 15 *Adel* 2, 1, 51 *Hec.* 1, 2, 56
quanta *Heaut.* 2, 3, 49 *Phor.* 2, 3, 1 *Hec.* 5, 4, 36
quantaquanta hæc mea paupertas eſt *Phor.* 5, 7, 10
quantam *Eun.* 5, 4, 3 *Heaut.* 3, 1, 72 *Hec.* 5, 3, 18
quantas *And* 4, 1, 26 *Eun.* 4, 6, 17 *Heaut.* 5, 2, 17
quanti *Eun.* 1, 1, 30 | 4, 7, 21 | 5, 6, 14 *Heaut.* 1, 1, 103 *Adel.* 2, 2, 4 | 5, 9, 20
quantis *And.* 4, 1, 25 *Phor.* 5, 6, 1
quantivis *And.* 5, 2, 15
quanto *And.* 2, 1, 7 *Eun.* 3, 1, 63 | 3, 3, 1 | 4, 5, 3 *Heaut.* 3, 1, 15, 101 | 4, 1, 32 *Adel.* 3, 2, 23 *Phor.* 1, 1, 12 | 1, 2, 8
quantum *And.* 1, 3, 2 | 3, 2, 4 | 3, 3, 45 | 4, 2, 28 | 4, 5, 17 | 5, 2, 20 *Eun.* 1, 2, 67 | 2, 3, 84 | 4, 1, 1 | 5, 1, 20 | 5, 2, 5 *Heaut. Prol.* 14 | 1, 1, 10 | 3, 3, 31 | 4, 3, 4 | 4, 4, 25 | 4, 6, 6 | 5, 2, 31 | 5, 2, 10 *Adel.* 3, 2, 51 | 4, 5, 67 | 4, 7, 25 | 5, 7, 11 *Phor.* 1, 2, 3, | 1, 5, 17 | 3, 1, 18 | 3, 3, 24 | 4, 3, 38, 52, 69 | 4, 5, 10 | 5, 6, 13 | 5, 7, 31, 94
quantus *Adel.* 3, 3, 40 *bis*
quapiam *Eun.* 5, 2, 34
quapropter *And.* 1, 1, 136 | 4, 2, 32 *Heaut.* 1, 2, 14 | 2, 3, 116 *Adel.* 4, 3, 17 *Hec.* 3, 1, 31 | 5, 1, 7
quaque *And.* 1, 3, 9
quare *Eun. Prol.* 11, 42 | 2, 3, 75 *Heaut. Prol.* 26 *Adel.* 3, 2, 29 *Phor.* 3, 3, 20 *Hec.* 5, 3, 22
quaſi *And. Prol.* 7, 26 | 1, 1, 6, 20 *Eun.* 1, 1, 32, 38 | 2, 3, 20 | 4, 3, 10 *Heaut.* 2, 1, 3 | 4, 4, 2 | 4, 7, 8

7, 8 *Phor.* *Prol.* 4 | 5, 4, 3 | 5, 5, 7 *Hec.* *Prol.* 14
quatietur *Eun.* 2, 3, 66
queam *And.* 1, 5, 36 | 3, 3, 45 *Adel.* 4, 7, 19
queas *Adel.* 1, 5, 43 *Eun.* 1, 1, 29
queat *And.* 2, 3, 20 *Heaut.* 3, 1, 44 | 3, 2, 43 *Hec.* 1, 2, 52
quemmam *And.* 5, 2, 4
quemquam *And.* 1, 5, 21 *Eun.* 1, 2, 16 | 2, 3, 32 | 5, 5, 19 *Adel.* 1, 1, 13 *Phor.* 5, 7, 84
quemvis *Heaut.* 3, 1, 61 *Adel.* 1, 2, 43
quemque *Hec.* 1, 1, 8
quendam *And.* 2, 2, 19 *Eun.* 2, 2, 3 | 5, 6, 12 *Heaut.* 2, 3, 124 | 3, 2, 15
quenquam *Eun.* 1, 2, 121 *Heaut.* 5, 1, 39 *Hec.* 3, 2, 7 | 5, 3, 7
queo *Adel.* 3, 3, 69 | 4, 7, 20 *Phor.* 5, 3, 4 *Hec.* 3, 4, 29 | 4, 4, 51
queerar *Adel.* 5, 3, 3
quid ita *And.* 2, 1, 22
quidnam *And.* 1, 4, 7 | 2, 1, 21 | 4, 4, 3 *Eun.* 2, 2, 41 *Heaut.* 3, 10 | 3, 3, 38 *Adel.* 1, 2, 7 | 3, 2, 7 *Hec.* 2, 2, 25
quidni *Adel.* 4, 2, 34
quidquam *Eun.* 1, 2, 120
quidquid *Eun.* 2, 2, 20 3, 1, 8 | 5, 1, 3 | 5, 6, 10, 20 | 5, 9, 40 *Adel.* 1, 2, 73 *Phor.* 1, 5, 21 | 5, 5, 5 *Hec.* 3, 5, 13 | 4, 4, 47
quieſcant *And.* *Prol.* 22
quietas *And.* 3, 4, 19
quieſce *Heaut.* 4, 3, 12 *Phor.* 4 3, 65
quieſci *And.* 4, 2, 8
quieſſet *And.* 4, 1, 8
quietus *Phor.* 4, 5, 1
quimus *And.* 4, 6, 10
quindecim *Heaut.* 1, 1, 93 *Phor.* 5, 8, 28
quingentos *Adel.* 2, 1, 46
quinque *Phor.* 2, 2, 63
quippe *Heaut.* 3, 2, 27 *Phor.* 2, 2, 15
quippiam *And.* 2, 6, 7 *Hec.* 3, 2, 14
quiſnam *Eun.* 3, 4, 7 *Heaut.* 1, 1, 122 | 3, 2, 50 | 3, 4, 23 *Adel.* 5, 3, 2
quiſpiam *Eun.* 5, 2, 36
quiſquam *And.* 3, 2, 20 *Eun.* *Prol.* 2, 1, 21 | 2, 3, 8 | 3, 5, 30 | 4, 4, 11 | 5, 9, 2 *Heaut.* 2, 1, 12 *Adel.* 1, 1 2 | 1, 7 | 4, 2, 15 | 4, 6, 5 | 5, 4, 1 | 5, 8, 9 *Phor.* 1, 2, 49, 72 | 2, 2, 45 | 5, 1, 37 *Hec.* 1, 1, 10 | 3, 1, 13 | 5, 3, 37 | 5, 4, 21
quiſque *Heaut.* 1, 1, 74 | 2, 4, 3 *Adel.* *Prol.* 21 | 3, 3, 45 *Hec.* 2, 1, 19 | 5, 3, 4
quiſquis *Phor.* 1, 4, 19
quit *Adel.* 4. 4, 4 *Hec.* 1, 2, 108
quita eſt *Hec.* 4, 1, 57
quivis *Adel.* 2, 3, 1
quivit *And* 4, 1, 30
quoad *Phor.* 1, 2, 98 | 2, 3, 22
quocum *Phor.* 1, 3, 19 | 5, 1, 32
quocunque *Hec.* 5, 4, 19
quodcumque *Heaut.* 3, 1, 75
quoddam *Eun.* 5, 2, 6
quolibet *Hec.* 5, 2, 6
quomodo *Eun.* 4, 4, 49 | *Heaut.* 4, 6, 1 | 5, 3, 1 | 5, 4, 17 *Adel.* 4, 1, 18 | 4, 4, 5 | 5, 5, 2 | *Phor.* 1, 4, 3 *Hec.* 3, 1, 45
quonam *Adel.* 4, 2, 38
quondam *Eun.* 2, 2, 15 | 3, 5, 37 *Hec.* *Per.* 2
quoniam *And.* 2, 1, 6 | 3, 4, 10 *Eun.* 2, 2, 6
quoquam *And.* 4. 5, 21 *Adel.* 2, 1, 16 *Hec.* 4, 1, 50
quoque *Eun.* 3, 5, 6 | 5, 9, 53 *Adel.* 3, [illegible] 43 *Phor.* 3, 3, [illegible]
quorſum *And.* 1, 1, 100 | 1, 2, 5 | 1, 5, 30 *Eun.* 1, 2, 75 | 2, 3, 13 *Adel.* 1, 2, 20 *Hec.* 1, 2 118
quorſumnam *And.* 2, 2, 24
quorum *And.* *Prol.* 20 *Adel.* *Prol.* 20
quot *And.* 1, 5, 13 | 3, 3, 37 *Heaut.* 5, 1, 43, 59 *Adel.* 1, 2, 12 | 4, 2, 16 *Phor.* 2, 1, 13 | 2, 3, 14 | 4, 4, 24 *Hec.* 5, 3, 19 *bis*
quotidianos *Heaut.* 4, 5, 7
quoties *Hec.* 1, 1, 3
quovis *Heaut.* 1, 1, 83 | 3, 3, 28 | 4, 3, 9 | 5, 1, 55 *Adel.* 5, 3, 43

R.

RAbies *Eun.* 2, 3, 9
rape *And.* 5, 2, 20, 21 *Phor.* 5, 6, 42 | 5, 7, 92
rapere *Adel.* *Prol.* 3
raperem *Adel.* 3, 2, 21
raptione *Adel.* 3, 3, 2
rapui *Adel.* 4, 4, 18
raro *Hec.* 1, 2, 100
raſtros *Heaut.* 1, 1, 36 | 5, 1, 58
ratio *Eun.* 5, 5, 27 *Heaut.* 4, 2, 7 *Adel.* 1, 1, 43 *Phor.* 1, 5, 69
ratione *Eun.* 1, 1, 17 18 | 2, 3, 29 *Adel.* 4, 5, 36 | 5, 4, 1 *Phor.* 1, 5, 68 | 2, 1, 30
rationem *Heaut.* 5, 2, 6 11 *Adel*, 3, 3, 21 | 5, 3, 26 *Hec.* 3, 1, 26
rationes *Eun.* 5, 2, 30 *Adel.* 2, 1, 54 | 5, 3, 50
ratiuncula *Phor.* 1, 1, 2
ratum *Phor.* 5, 7, 58 *Hec.* 4, 1, 30
reipſa *Heaut.* 4, 1, 23 *Adel.* 5, 8, 32 *Hec.* 3, 4, 3
re muliebri *Heaut.* 2, 3, 48
rebar *Hec.* 4, 2, 5
rebus vilioribus multo *Phor.* 5, 3, 8
recens *Adel.* 3, 2, 14
recepiſſe *And.* 1, 3, 19
recepiſſem *Phor.* 5, 7, 9
recepiſti *And.* 4, 1, 57
recepit *And.* 5, 4, 25
receptas *Hec.* 5, 1, 15
receptes *Heaut.* 5, 2, 15
recidere ad paucos *Hec.* *Prol.* 47
recipe *Adel.* 3, 2, 26,
recipere *Eun.* 5, 2, 59 *Heaut.* 3, 3, 6 *Hec.* *Per.* 9 | 4, 4, 40 *Phor.* 2, 3, 24
reciperem *Phor* 5, 4, 7
recipiat *Phor.* 2, 3, 22 | 4, 3, 1
recipiatis *Eun.* 5, 9, 55
recipiendum *Eun.* 5, 9, 42, 43
recepimus *Eun.* 5, 9, 55
recipio *Heaut.* 5, 5, 12
recipis *Adel.* 5, 3, 13
recipit *Hec.* *Per.* 12 *Phor.* 5, 6, 39
recipitur *Eun.* 1, 2, 79 | 3, 2, 32
recta *And.* 2, 1, 11 *Eun.* 1, 2, 7 | 4, 3, 28 *Adel.* 3, 3, 29 | 4, 2, 35, 43 *Phor.* 1, 2, 62 | 1, 5, 80 | 5, 2, 6 | 5, 6, 19 *Hec.* 3, 3, 12
recta via *And.* 2, 6, 11 | 3, 4, 21
rectius *Adel.* 4, 1, 51 | 5, 7, 22
recurret *Adel.* 4, 1, 10
recuſare *Hec.* 3, 1, 16
recuſat *And.* *Per.* 11
rectum *Eun.* 4, 7, 14 *Heaut.* 1, 1, 27 | 2, 3, 86 | 3, 1, 76 *Adel.* 1, 2, 19
redactus *Eun.* 2, 2, 7 *Phor.* 5, 7, 86
reddam *And.* 4, 2, 20 | 5, 2, 23 *Eun.* 1, 2, 37, 67 | 2, 2, 46 | 5, 7, 18 *Adel.* 5, 3, 63 | 5, 9, 25 *Phor.* 3, 3, 26 *Hec.* 1, 2, 25
reddant *Phor.* 2, 2, 57
reddas *Hec.* 4, 4, 47
reddat *Eun.* 4, 7, 27 *Adel.* 2, 1, 48, 51 | 2, 4, 16
redde *Eun.* 4, 2, 26 *Hec.* 4, 1, 44
reddendum *Heaut.* 4, 5, 44
reddere *Phor.* 2, 1, 21 | 2, 2, 5

red-

redderes *And.* 3, 1, 21
reddes *And.* 2, 3, 15
reddet *Adel.* 5, 9, 24 | 2, 1, 6 | 4, 4, 23
reddetur *Adel.* 2, 4, 15
reddi *Hec.* 1, 2, 79
reddideram *Heaut.* 2, 3, 89
reddidi *Heaut.* 4, 5, 12
reddidiſti *And.* 2, 1, 33
reddidit *Hec.* 3, 3, 47 | 5, 1, 35
reddit *Phor.* 1, 2, 6
reddo *Heaut.* 4, 4, 10 *Adel.* 4, 1, 18 *Phor.* 5, 6, 16 *Hec.* 5, 3, 21
reddunt *Eun.* 2, 3, 24. *Phor.* 4, 3, 75
redeam *And.* 3, 5, 16 *Eun.* 1, 1, 4 | 2, 1, 12 *Adel.* 2, 1, 32 *Phor.* 4, 3, 43 *Hec.* 1, 2, 60 | 3, 4, 11
redeamus *Eun.* 4, 7, 41
redeas *Adel.* 5, 2, 1
redeat *And.* 1, 2, 19 *Eun.* 3, 2, 50 | 3, 3, 29 *Heaut.* 5, 3, 7 *Phor.* 5, 8, 40 *Hec.* 2, 2, 20 | 2, 3, 7 | 3, 5, 2 | 4, 2, 12 | 4, 4, 8 | 5, 2, 8
redeo *And.* 1, 1, 110 *Eun.* 4, 2, 6 *Heaut.* 4, 3, 41 *Adel.* 4, 2, 10 | 4, 7, 39
redeundi *Hec.* 1, 2, 16 | 3, 1, 3
redeundum *Hec.* 3, 4, 11
redeunt *Eun.* 1, 2, 78 *Phor.* 1, 4, 24
redeuntem *Eun.* 5, 5, 25
redeunti *And.* 2, 2, 23
redi *Heaut.* 2, 3, 78 108 *Adel.* 2, 1, 31, 36 | 4, 2, 40 | 5, 3, 8
redibo *Phor.* 5, 7, 24
redibat *Hec.* 1, 2, 97
rediam *Eun.* 1, 1, 4
rediens *Phor.* 1, 5, 13
redieris *Adel.* 2, 2, 19
redierit *Heaut.* 1, 1, 98 *Adel.* 4, 2, 10 | 4, 6, 6, *Phor.* 1, 5, 18 | 2, 3, 5
rediero *Adel.* 2, 2, 25 | 3, 3, 24
redierunt *And.* 4, 6, 4
redigam *Heaut.* 5, 1, 73 *Phor.* 5, 7, 77
redigat *Heaut.* 5, 1, 56
redige *Phor.* 2, 2, 36
redigis *Eun.* 4, 4, 23
redii *Adel.* 5, 3, 9
rediit *Eun.* 4, 3, 21 *Heaut.* 1, 1, 61 | 2, 3, 118 *Adel.* 1, 1, 10 *Phor.* 1, 2, 97 | 4, 4, 5 *Hec.* 3, 2, 12
redimas *Eun.* 1, 1, 29
redimat *Heaut.* 3, 3, 49
redire *Hec.* 2, 2, 23 | 3, 1, 5 | 3, 5, 44
redires *Eun.* 3, 3, 27
rediret *Hec.* 2, 2, 26
redis *Hec.* 1, 2, 38
rediſſe *Heaut.* 2, 3, 63 | 3, 1, 3, 24 | 5, 2, 27 *Adel.* 2, 4, 9 *Phor.* 1, 3, 1 | 2, 3, 20 *Hec.* 3, 4, 21
rediſſes *Hec.* 3, 1, 9
rediſſet *Phor.* 1, 2, 69
rediſti *Hec.* 3, 5, 54
redit *And.* 3, 3, 35 *Heaut.* 5, 1, 58 *Phor.* 1, 2, 5 | 2, 1, 3
reditio'ſt *Eun.* 4, 4, 4
redito *Adel.* 3, 4, 60
rediturum *Adel.* 2, 2, 29
reduc *Hec.* 4, 2, 29 | 4, 4, 32, 76
reducam *Hec.* 3, 5, 3 | 4, 3, 11 | 4, 4, 12, 38
reducas *Adel.* 5, 3, 44
reducem *Heaut.* 2, 4, 18 *Hec.* 5, 4, 12
reducenda *Hec.* 3, 3, 31, 43
reducere *Hec.* 3, 5, 51 | 4, 3, 9 *Phor.* 1, 2, 36
reductam *Hec.* 4, 4, 43
reducunt *And.* 3, 3, 27
reduxit *And.* 5, 4, 46
refellendo *Hec.* 2, 2, 12
refellas *Phor.* 1, 2, 82
referam *Eun.* 1, 2, 92 | 4, 4, 51 | 5, 3, 2 *Phor.* 5, 1, 1
referet *Hec.* 5, 2, 32
referetur *Eun.* 4, 6, 11
referire *Adel.* 4, 2, 28
refero *Hec. Prol.* 29, 38
referre *Heaut.* 3, 1, 58 *Adel.* 1, 1, 48 *Hec. Prol.* 7 | 4, 2, 8
referri *Phor.* 2, 1, 23
refert *Eun.* 2, 3, 27 *Adel.* 5, 4, 27 *Phor.* 1, 2, 24 | 4, 5, 11 *Hec.* 4, 3, 12 | 5, 3, 12
referto *Eun.* 3, 1, 54
reflexit *Adel.* 3, 2, 9
refrixerit *Adel.* 2, 2, 26
regem *Heaut.* 1, 1, 65 *Phor.* 1, 2, 20
regere *Eun.* 1, 1, 13
regi *Phor.* 2, 1, 24
reginæ *Eun.* 1, 2, 88
regionibus *Eun.* 5, 9, 32 *Heaut.* 1, 1, 11
regnas *Phor.* 2, 2, 58
regnum *Adel.* 2, 1, 22
reicere *Phor. Prol.* 19
reiciat *Phor.* 4, 5, 5
rejecit *And.* 1, 1, 109
rejectus *Heaut.* 2, 3, 50
relatum *Phor. Prol.* 22
relevabis *Adel.* 4, 3, 11
relevi *Heaut.* 3, 1, 51
relicta *Heaut.* 3, 3, 43 *Phor.* 2, 2, 10
relictæ *Heaut.* 2, 3, 2
relictam *Phor.* 2, 1, 2
relictas *Heaut.* 2, 3, 6
relictis *And.* 2, 5, 1 *Eun.* 1, 2, 86 *Heaut.* 4, 7, 12
relicto *Phor. Per.* 2
relictum *Heaut.* 5, 3, 18 *And.* 3, 4, 22
religio *Heaut.* 2, 1, 16
religione *And.* 5, 4, 39
religioſæ *Heaut.* 4, 1, 37
relinquam *Eun.* 1, 2, 61 *Adel.* 3, 4, 52
relinquas *Adel.* 5, 3, 28
relinquatur *Phor.* 3, 3, 14
relinquere *And.* 5, 4, 34
relinqui *Phor.* 1, 2, 24
relinquis *Heaut.* 4, 3, 18
relinquit *Hec.* 1, 2, 99
relinquo *And.* 1, 3, 5 *Heaut.* 1, 1, 88
relinquunt *Phor.* 1, 2, 22 *Hec.* 3, 5, 11
reliqui *Heaut.* 1, 2, 19 2, 3, 12
reliquias *Adel.* 3, 3, 91
reliquiſſet *Phor.* 2, 2, 46
reliquit *And.* 4, 5, 5 *Eun.* 1, 2, 40 *Heaut.* 3, 3, 42 *Adel. Prol.* 10 *Hec.* 3, 5, 13
reliquom *Eun.* 5, 5, 26 *Adel.* 3, 2, 48
reliqua *Eun.* 2, 2, 9 *Hec.* 4, 2, 11
reliquam *Hec.* 3, 5, 40
reliquum *And. Prol.* 25 *Phor.* 1, 1, 3 *Hec.* 4, 1, 55
rem impeditam & perditam 3, 5, 14
remedio *Eun.* 3, 1, 49 *Phor.* 5, 4, 5
remedium *And.* 3, 1, 10 *Heaut.* 3, 2, 28 *Adel.* 3, 1, 7 *Phor.* 1, 4, 8, 23 | 4, 3, 11, 12
reminiſcor *Hec.* 3, 3, 25
remiſerim *Phor.* 5, 7, 36
remiſit *Hec.* 1, 2, 112
remiſſam *Hec.* 4, 4, 43
remittas *And.* 5, 1, 8
remittent *Hec.* 3, 2, 14
remitteres *Hec.* 3, 5, 48
remittet *Hec.* 3, 5, 17
remittis *Heaut.* 1, 1, 18
remoratus *Eun.* 2, 3, 10
remoret *And.* 4, 4, 18
remotum *Hec. Prol.* 22
renumeret *Hec.* 3, 5, 52
renuntiabo *And.* 2, 5, 20
renuntiarit *Heaut.* 4, 4, 5
renuntiata *And.* 3, 2, 19
renuntiatum *And.* 3, 2, 21
renuntiavit *Heaut.* 4, 1, 48

renuntiem *Heaut.* 4, 8, 19
renuntiet *Phor.* 4, 3, 72 *Hec.* 3, 5, 58
renuntio *And.* 3, 2, 28 | 3, 4, 1
reperio *Heaut. Prol.* 23 *Adel.* 3, 2, 4 | 5, 9, 17 *Hec.* 3, 1, 21 | 3, 3, 8 | 4, 1, 3
repentino *And.* 5, 4, 36
reperi *And.* 4, 1, 57 *Phor.* 1, 5, 5
reperiam *Phor.* 1, 4, 15
reperias *Hec.* 1, 1, 1 | 2, 1, 3
reperiat *Phor.* 1, 5, 4
reperies *Hec.* 3, 1, 8 | 5, 4, 3
reperio *Adel.* 4, 3, 1
reperire *Phor.* 4, 5, 15 | 5, 1, 12
reperiret *Heaut.* 3, 2, 22
reperiri *Heaut.* 4, 1, 46
reperis *Phor.* 1, 4, 1
reperiſti *Heaut.* 3, 3, 36
reperitur *Heaut. Per.* 11
repertus *Eun. Per.* 11
repperi *Eun.* 1, 2, 88 *Heaut.* 1, 1, 60 | 2, 3, 98 *Adel.* 5, 4, 6 *Phor.* 3, 2, 37 | 5, 6, 50
repperiſſe *Eun.* 1, 2, 124 | 5, 4, 9
repperit *And.* 4, 6, 11 | 5, 6, 5 *Eun.* 3, 3, 6 | 5, 6, 31 *Phor.* 5, 4, 4
repetent *Phor.* 4, 4, 14
repeto *Eun.* 4, 6, 11
repeton' *Adel.* 1, 2, 56
repetor *And.* 1, 5, 15
repoſcere *Adel.* 1, 2, 52
reprehendere *Adel.* 5, 9, 37
reprehendi *Adel.* 4, 4, 14
reprehenſum *Adel. Prol.* 14
repreſſi *Adel.* 5, 3, 9
repreſſit *Adel.* 3, 2, 9
reprimam *Heaut.* 1, 2, 25 *Hec.* 5, 1, 39
reprime *Adel.* 5, 3, 8
repudies *Adel.* 5, 4, 4
repudio *And.* 4, 4, 12
repudium *Phor.* 4, 3, 72 | 5, 7, 35
repugnat *And. Per.* 8
reputavit *And.* 2, 6, 11
reputo *Eun.* 3, 5, 44
requieſcere *Eun.* 3, 1, 15
requiram *Adel.* 3, 4, 65
require *Phor.* 2, 1, 79
requirerem *Phor.* 5, 6, 42
res ſecundæ *Heaut.* 2, 2, 1
reſarcietur *Adel.* 1, 2, 41
reſcierit *Hec.* 2, 2, 20
reſcindi *Phor.* 2, 3, 16
reſciſcant *Phor.* 5, 3, 36
reſciſcat *And.* 2, 3, 26 *Heaut.* 4, 2, 3 *Phor.* 4, 1, 19 | 5, 1, 38
reſciſcent *Hec.* 5, 2, 23
reſciſcere *Hec.* 3, 1, 5 | 5, 4, 27
reſciſcerem *Adel.* 4, 5, 57
reſciſceres *And.* 5, 6, 4
reſciſceret *Phor.* 5, 1, 20
reſciſces *Hec.* 2, 1, 11
reſciſcet *Heaut.* 4, 3, 19
reſciſco *Adel.* 4, 2, 7
reſciſcunt *Hec.* 5, 4, 27, 28
reſciſſem *And.* 1, 5, 24
reſcitum *Adel.* 1, 1, 45 *Hec.* 3, 1, 7
reſciverim *And.* 3, 2, 14
reſciverit *Hec.* 4, 1, 4, 52
reſcivi *Heaut.* 1, 1, 47
reſcivit *And.* 2, 2, 3 *Adel.* 5, 3, 5 *Phor.* 5, 7, 59 *Hec.* 1, 2, 115
reſcribi *Phor.* 5, 7, 29
reſipiſco *And.* 4, 2, 15
reſipiſſe *Heaut.* 4, 8, 3
reſiſte *And.* 2, 2, 7
reſiſtis *Phor.* 5, 6, 11
reſpecta *Adel.* 2, 1, 3
reſpice *And.* 2, 5, 6 | 5, 6, 11 *Phor.* 2, 3, 87 | 5, 1, 14
reſpicere *Hec.* 5, 2, 5
reſpiciat *Adel.* 5, 8, 9
reſpicio *Phor.* 5, 6, 14
reſpicis *Heaut.* 1, 1, 18 | 5, 1, 46
reſpicit *Adel.* 3, 2, 55
reſpiciunt *And.* 4, 1, 18 *Phor.* 5, 3, 34
reſpira *Heaut.* 2, 2, 12
reſponde *Eun.* 4, 7, 22 *Adel.* 2, 1, 26 | 5, 3, 12 *Phor.* 1, 5, 25 | 2, 2, 28
reſpondeam *Eun.* 1, 2, 73 *Adel.* 3, 4, 39
reſpondeas *Phor.* 1, 4, 35 | 1, 5, 50 | 2, 2, 32
reſpondeat *And. Prol.* 7 *Eun.* 4, 4, 25 | 4, 7, 40 *Adel.* 3, 5, 6
reſpondebo *Hec.* 4, 1, 1 | 4, 4, 6
reſpondeo *Heaut.* 3, 3, 50 *Phor.* 5, 8, 55
reſpondere *Phor. Prol.* 20
reſpondens *And.* 5, 2, 8 *Eun.* 1, 2, 72 *Adel.* 3, 4, 53 | 4, 5, 7 *Phor.* 4, 4, 3 | 5, 8, 3, 43, 53 *Hec.* 4, 4, 84
reſponſum *And.* 4, 2, 15 *Eun. Prol.* 6 *Heaut.* 4, 8, 19 *Phor. Prol.* 17
reſtabat *Phor.* 1, 2, 35
reſtant *And.* 1, 2, 24
reſtare *Adel.* 3, 3, 92
reſtas *Heaut.* 5, 3, 6
reſtat *And.* 1, 1, 139 | 5, 4, 38, 45 *Heaut.* 5, 5, 22 *Adel.* 2, 1, 36 | 3, 3, 3 | 5, 8, 24 *Phor.* 4, 1, 21 | 5, 5, 3
reſtet *And.* 5, 6, 17 *Hec.* 3, 1, 20 | 4, 2, 11
reſtim *Adel.* 4, 7, 34
reſtinguas *Phor.* 5, 7, 82
reſtinguet *Eun.* 1, 1, 14
reſtiterim *Eun.* 2, 3, 11
reſtitiſſe *And.* 2, 6, 2
reſtitas *Eun.* 4, 4, 1
reſtiti *Eun.* 2, 3, 45
reſtituam *Eun.* 1, 2, 67
reſtituas *And.* 3, 5, 13
reſtitue *And.* 4, 1, 58
reſtituentur *Adel.* 1, 2, 40
reſtituere *Eun.* 4, 6, 8
reſtituerem *Heaut.* 3, 1, 83
reſtitueris *And.* 3, 3, 33
reſtitues *Hec.* 3, 1, 11
reſtitui *Phor.* 2, 3, 11 *Hec. Prol.* 13, 21
reſtituit *Phor. Prol.* 34
reſtituo *Hec.* 5, 3, 20
reſupinat *Phor.* 5, 6, 24
rete *Phor.* 2, 1, 16
retice *Heaut.* 1, 1, 33
reticere *Heaut.* 2, 3, 79
reticuit *Adel.* 3, 3, 52
retineam *Phor.* 3, 2, 22
retineat *Phor.* 5, 6, 25
retinendi *Eun.* 4, 1, 6 *Phor.* 1, 2, 24 *Hec.* 2, 2, 13
retinere *Adel.* 1, 1, 33 *Phor.* 1, 3, 23
retines *Heaut.* 2, 3, 135
retinet *Adel. Per.* 3 *Phor.* 1, 4, 11
retraham *Heaut.* 4, 2, 11
retrahere *Phor. Prol.* 2
retro *Heaut.* 5, 1, 29
retulit *Phor.* 4, 3, 41
rettulit *And.* 3, 2, 16
retundam *Heaut.* 5, 1, 73
revenit *Hec. Per.* 7
revereatur *Hec.* 4, 4, 8
revereri *Phor.* 1, 5, 3
reverſu'ſt *Heaut. Per.* 4
revertere *Eun.* 2, 1, 13
revertor *And.* 3, 2, 5 | 4, 4, 21
reverituras *Hec.* 3, 1, 10
reverſi *Phor. Per.* 9
reviſo *And.* 2, 4, 1 *Eun.* 5, 4, 1
reviviſcet *Hec.* 3, 5, 15
revocari *Phor.* 5, 6, 8
revocat *Eun.* 1, 1, 4

revo-

revocemus *Adel.* 3, 4, 22 *Phor.* 1, 4, 18
revortantur *Heaut.* 2, 3, 99
revorti *Adel.* 4, 1, 9
revortor *Heaut* 1, 1, 16, 70
rex *Eun.* 3, 1, 7, 11
Rhamnuſium *And.* 5, 4. 27
Rhodio *Eun.* 3, 2, 45
Rhodium *Eun.* 3, 1, 30
Rhodius *Eun.* 3, 1, 33
rideas *Phor.* 2, 1, 27
ridendo *Eun.* 5, 7, 7
rideo *Adel.* 4, 2, 9
rides *Eun.* 3, 2, 44 | 5, 7, 6, 16
ridicule *Hec.* 4, 4, 46 *Adel.* 4, 5, 42
ridiculo *Eun.* 5, 7, 3 *Heaut.* 5, 1, 79
ridiculum *And.* 3, 1, 16 | 4, 2, 29 *Heaut.* 2, 3, 112 *Phor.* 5, 7 8
ridiculum caput *And.* 2, 2, 34
ridiculus *Eun.* 2, 2, 13
rimarum *Eun.* 1, 2, 25
ringitur *Phor.* 2, 2, 27
riſiſti *Heaut.* 5, 1, 13
riſco *Eun.* 4, 6, 17
riſus *Heaut.* 2. 3, 132.
rivalem *Eun.* 5, 9, 42
rivalis *Eun.* 2, 2, 37 | 2, 3, 62
roga *Eun.* 4, 4, 25 *Hec.* 4, 1, 43
rogabis *Adel.* 4, 1, 23
rogabo *Phor.* 4, 5, 15
rogamus *Phor.* 1, 2, 43
rogare *Heaut.* 2, 3, 62 *Hec.* 4, 1, 12
rogas *And.* 1, 1, 136 | 5, 4, 6 *Eun.* 2, 3, 34 | 3, 1, 46 | 3, 5, 26 | 4, 3, 11 | 4, 4, 53 | 5, 1, 21 *Heaut.* 2, 3, 5 | 3, 1, 45 | 3, 2, 21 | 4, 5, 32 *Adel.* 1, 2, 2 | 3, 1, 1 | 4. 5, 31 *Phor.* 4, 1, 8 | 4, 4, 23 | 5, 7, 22 *Hec.* 4, 4, 46
rogaſſe *Heaut.* 5, 2, 25
rogat *Eun.* 4, 1, 4 *Adel.* 5, 2, 1 | 5, 5, 1 *Hec.* 3, 3, 30 | 5, 3. 33
rogavit *Phor* 5, 5, 8
rogem *And.* 4, 5, 10 | 5, 2, 9 *Phor.* 5, 4. 9
roges *And.* 4, 1, 13
roget *And.* 1, 5, 24 *Eun.* 3, 3, 5
rogitabam *And.* 1, 1, 57
rogitabit *Adel.* 4, 1, 11
rogitare *Eun.* 2, 2, 35
rogitas *And.* 5, 1, 9 *Eun.* 2, 3, 74 | 4, 4, 8 | 4, 7, 23 | 5, 2, 58 | 5, 5, 6 | 5, 7, 7 *Heaut.* 2, 3, 10 | 4, 1, 18 *Adel.* 4, 2, 19 *Phor.* 1, 3, 4 | 1, 5, 27 *Hec.* 4, 1, 11
rogitato *Heaut.* 5, 1, 90
rogitem *Heaut.* 5, 3, 5
rogites *And.* 4, 5, 10 *Eun.* 4, 3, 18
rogito *Adel.* 4, 4, 9
rogo *And.* 1, 1, 97 | 2, 2, 22 | 4, 5, 12, 14, 25 *Eun.* 2, 3, 49 *Heaut.* 5, 1, 62 *Phor.* 4, 4, 3 | 5, 6, 24 *Hec.* 1, 2, 31
ruas *Heaut.* 2, 3, 128
ruat *Heaut.* 4, 3, 41
rubicundus *Hec.* 3, 4, 26
ruerem *Adel.* 3, 2, 21
rufam *Heaut.* 5, 5, 17
rufus *Phor.* 1, 2, 1
rumor *And.* 1, 2, 14 *Hec. Prol.* 39
rumores *Heaut. Prol.* 16
rumperet *Hec.* 3, 4, 21
rure *Eun.* 3, 5, 63 | 5, 5, 25 | 5, 6, 1 *Hec.* 1, 2, 115
ruri *Adel.* 1, 2, 15 | 3, 3. 48 | 4, 2, 3 *Phor.* 1, 5, 20 | 2, 2, 16 *Hec.* 2, 1, 18
rurſum *Eun.* 1, 1, 16 | 2, 2, 20 | 4, 2, 6 | 4, 4, 40, 45 *Heaut.* 4, 3, 35 | 4, 5, 8 *Adel.* 1, 2, 55 | 4, 2, 40 *Phor.* 3, 3, 5 | 5, 5, 8 | 5, 7, 29, 57 *Hec.* 3, 1, 11, 35 | 4, 4, 67
ruſſus *Adel.* 1, 1, 46
rus *Eun. Per.* 5 | 1, 2, 107 | 2, 1, 10 | 3, 3, 13, 27 | 4, 2, 1, *Adel.* 3, 3, 48, 80, 83 | 4, 1, 17 | 4, 2, 21 | 5, 3, 54 *Hec.* 1, 2, 100 | 4, 2, 10, 13 | 4, 3, 4 | 4, 4, 7
ruſtico opere *Heaut.* 1, 1, 90

S.

SAcellum *Adel.* 4, 2, 37
ſacrificandi *Phor.* 4, 4, 21
ſacrilega *Eun.* 5, 1, 13 *Adel.* 3, 2, 6
ſacrilego *Eun.* 5, 3, 2
ſacrilegum *Eun.* 3, 1, 29 | 5. 3, 13
ſacrilegus *Adel.* 2, 4, 1
ſæculum *Adel.* 3, 2, 6
ſæpius *Adel* 1, 2, 33 *Hec.* 1, 2, 112
ſævam uxorem *Phor.* 5, 1, 18
ſævi *And.* 5, 2, 27
ſævidictis *Phor.* 1, 4, 36
ſævitiam *Eun.* 5, 2, 15
ſalem *Eun.* 3, 1, 10
ſalſamenta *Adel.* 3, 1, 27
ſalſum'ſt *Adel.* 3, 3, 72
ſaltabis *Adel.* 4, 7, 34
ſaltem *And.* 1, 5, 23 | 2, 1, 15, 30 | 3, 2, 14 *Eun.* 4. 2, 12 *Heaut.* 2, 3, 138 *Phor.* 1, 5, 3
ſalva *Eun.* 2, 2 27, 37 *Heaut.* 4, 1 50 *Adel.* 4, 5, 9
ſalvæ *Eun.* 5, 1, 18 | 5, 6, 8
ſalvam *Hec.* 2, 2, 17 | 4, 4, 21
ſalvan' *Hec.* 3, 2, 18
ſalvas *Phor.* 4, 1, 10
ſalve *And.* 1, 5, 33 *bis* 2, 1, 20 *bis* 4, 6, 7 | 5, 2, 5 *Eun.* 3, 5, 13 | 5, 2, 11 *Heaut.* 3, 1, 18 *Adel.* 3, 4, 15 | 5, 5, 2 *Phor.* 1, 5, 24 *bis* 56, 57 | 4, 3, 4 *Hec.* 1, 2, 7 *bis* 8 | 3, 2, 18 | 3, 5, 5, 6 | 5, 1, 5, 6 | 5, 4, 15
ſalvere *Adel.* 3, 4, 14
ſalvete *And.* 4, 6, 5 *Eun.* 5, 9, 31
ſalus *Eun.* 5, 4, 18 *Adel.* 4, 7, 43 *Hec.* 3, 2, 3
ſalutant *Eun.* 2, 2, 28
ſalutare *Heaut.* 2, 3, 138
ſalutatum *Phor.* 1, 5, 81
ſalute *Eun.* 2, 2, 39
ſalutem *And.* 2, 1, 21 | 3, 2, 2 | 4, 1, 48 *Adel.* 3, 2, 2
ſalvom *Adel.* 1, 1, 55 *Phor.* 1, 5, 25, 56 | 3, 1, 18 | 4, 3, 5 *Hec.* 3, 2. 28
ſalvos *And.* 4, 6, 7 | 5, 4, 3 *Heaut.* 1, 1, 98 *Adel.* 3, 3, 58 | 5, 6, 2 *Phor.* 3, 3, 28
ſalvum *Eun.* 5, 6, 6 *Heaut.* 1, 1, 108 *Hec.* 3, 5, 7, 14
ſalvus *And.* 5, 6, 9 *Adel.* 3, 1, 11 *Hec.* 3, 4, 20
Samia *Eun.* 1, 2, 27
ſanctas *Adel.* 5, 7, 1
ſancte *Hec.* 1, 1, 4 | 2, 2, 26
ſanctius *Hec.* 1, 1, 25
ſandalio *Eun.* 5, 8, 4
ſanga *Eun.* 4, 7, 6, 44
ſanguine *Eun.* 4, 7, 9
Sannio *Eun.* 4, 7, 10 *Adel.* 2, 2, 13, 33
ſanumne *Adel.* 4, 7, 30
ſanun' *And.* 5, 4, 9
ſanus *And.* 4, 5, 10 *Eun.* 3, 5, 8, 11 *Heaut.* 4 3, 29 *Adel.* 3, 2, 38 | 5, 8, 14 *Phor.* 5, 3, 19 *Hec.* 3, 5, 43
ſapere *Eun.* 4, 7, 12, 21 *Heaut.* 2, 3, 83 | 5, 1, 50 *Adel.* 3, 3, 33 | 5, 3 41, 64, *Hec.* 4, 3, 2
ſapiens *Phor.* 2, 2, 56 | 5, 8, 57
ſapientem *Eun.* 4, 7, 19
ſapienter *And.* 1, 1, 40 *Eun.* 3, 1, 26 *Adel.* 5, 8, 30
ſapienti *Phor.* 3, 3, 8

ſapientia Adel. 3, 3, 41, 74 | 5, 1, 7 Phor. 1, 5, 17
ſapias Heaut. 3, 3, 34
ſapies Heaut. 4, 4, 26
ſapiet Adel. 4, 2, 26
ſapimus Adel. 5, 3, 46
ſapis Eun. 1, 1, 31 | 4, 4, 54 | 5, 5, 27 Heaut. 2, 3, 72, 138 Adel. 4, 5, 72
ſapit Heaut. 3, 1, 101
ſapiunt Phor. 2, 1, 21
ſatagit Heaut. 2, 1, 13
ſati' And. 4, 2, 22 Eun. 4, 4, 36, 37 Heaut. 3, 1, 101 | 2, 3, 96 | 4, 4, 17 Adel. 3, 3, 49 | 5, 8, 14 Phor. 2, 1, 23, 24
ſatias Eun. 5, 6, 3 Hec. 4, 2, 18
ſatietas Eun. 3, 1, 13
ſatietatem Phor. 5, 5, 6
ſat commode And. 3, 1, 17
ſatin' And. 4, 5, 10 | 4, 6, 9 Eun. 2, 1, 2 | 3, 5, 55 | 4, 7, 40 | 5, 2, 12 Heaut. 4, 3, 29 | 5, 2, 33 Adel. 3, 2, 31 Phor. 1, 4, 33, 34 | 1, 5, 26 | 4, 3, 31 | 4, 4, 2 | 5, 3, 19 | 5, 6, 17 | 5, 7, 22 | 5, 8, 58
ſatiſne Eun. 3, 5, 11
ſati'ne Eun. 5, 6, 8
ſatius And. 2, 1, 8 Heaut. 3, 1, 66 | 5, 2, 16, 33 Adel. 1, 2, 1, 4 | 2, 2, 27 Phor. 5, 7, 63 Hec. 5, 1, 4
ſatis tutus locus Phor. 5, 3, 35
ſatrapes Heaut. 3, 1, 43
ſatur Adel. 5, 1, 3 Hec. 5, 2, 2
ſatura Hec. 5, 2, 3
ſaxum Eun. 5, 9, 55
ſcenicam Hec. Prol. 16
ſcænicos Hec. Prol. 45
ſcapulas Phor. 1, 2, 26
ſcelera And. 3, 3, 26 | 4, 5, 47 Adel. 2, 2, 21 | 3, 2, 6
ſceleratus And. 1, 1, 132
ſceleratum Adel. 4, 2, 14
ſceleris Eun. 2, 3, 34 Heaut. 5, 2, 3
ſceleſta Eun. 5, 1, 1, 16
ſceleſtam Eun. 1, 1, 26
ſceleſte And. 4, 5, 51 Eun. 4, 4, 1 Heaut. 2, 3, 71
ſceleſtum Eun. 4, 4, 42 | 5, 5, 2
ſceleſtus Heaut. 5, 2, 17 Adel. 2, 1, 5
ſcelu' Eun. 4, 3, 3
ſcelus And. 3, 5, 1 | 4, 1, 42 | 5, 2, 3 Eun. 5, 4, 19 | 5, 7, 17 Heaut. 2, 3, 74 | 4, 4, 18 | 5, 1, 14 Adel. 3, 2, 16 | 5, 1, 6, 12 Phor. 5, 7, 85 | 5, 8, 11
ſciam, ſcio, &c. cum paſſim occurrant, nec præter ſenſum vulgarem, omittenda duximus.
ſcirpo And. 5, 4, 39
Scirte Hec. 1, 2, 3
ſciſcere Hec. 5, 4, 27
ſciſcitari Eun. 3, 4, 10
ſcortari Heaut. 1, 2, 32 Adel. 1, 2, 22
ſcortum Eun. 3, 1, 34 Heaut. Per. 5 Adel. 5, 9, 8
ſcreatus Heaut. 2, 3, 132
ſcribam Phor. 1, 2, 77
ſcribat Phor. Prol. 3
ſcribendo Eun. Prol. 7
ſcribendum And. Prol. 1 Adel. Prol. 25
ſcribere Eun. Prol. 36 Adel. Prol. 16 Hec. Prol. 56
ſcriberet Hec. Prol. 27
ſcribis Hec. 4, 7, 35
ſcribito Phor. 4, 3, 63
ſcribundis And. Prol. 5
ſcribunt Heaut. Prol. 43
ſcripſerit Heaut. Prol. 7
ſcripſit Eun. Prol. 10 Phor. Prol. 6 Hec. Prol. 5
ſcripta And. 1, 5, 49
ſcriptam Phor 2, 1, 5,
ſcriptura Hec. Prol. 13
ſcripturam Adel. Prol. 1 Hec. Prol. 24
ſcrupulum Adel. 2, 2, 20 Phor. 5, 7, 61
ſcrupulus And. 5, 4, 38 Phor. 5, 8, 30
ſeclum Eun. 2, 2, 15
ſectari Phor. 1, 2, 36
ſecum And. 1, 1, 54 | 2, 6, 11 Eun. 2, 1, 23 | 3, 5, 33 | 4, 4, 27 | 4, 6, 18 Heaut. 2, 3, 5 | 3, 1, 42 | 3, 3, 44 | 4, 1, 41 | 4, 4, 23 | 4, 5, 21 Adel. 2, 2, 2 | 4, 5, 19, 20 Phor. 1, 5, 12
ſecundæ Heaut. 2, 2, 1 Phor. 1, 5, 11
ſecundis And. 5, 6, 11
ſecundum Eun. 5, 9, 60
ſectari Eun. 1, 2, 31 Phor. 1, 2, 36
ſecter Phor. 3, 2, 61
ſecus Phor. 2, 2, 91 Hec. 2, 3, 5
ſecutus Adel. 1, 1, 18
ſedabit Hec. Prol. 32
ſedatum Adel. 5, 1, 11
ſedecim Eun. 2, 3, 23 | 3, 3, 20 | 4, 4, 26
ſedemus Phor. 1, 2, 41
ſedeo Hec. 5, 3, 4
ſedere Adel. 4, 5, 38
ſedet Eun. 3, 5, 35
ſeditionem And. 5, 1, 11
ſeducit Hec. 1, 2, 69
ſedulo And. 3, 4, 18 | 3, 5, 8 | 4, 1, 55 Eun. 1, 2, 58 | 2, 3, 68 Heaut. 1, 1, 74 | 2, 4, 16 | 5, 4, 15 Adel. 1, 1, 25 | 1, 2, 64 | 2, 2, 44 | 3, 3, 60, 73 Phor. 1, 4, 51 | 2, 2, 81 | 2, 3, 13 | 4, 3, 10 | 5, 8, 12 Hec. 1, 1, 6 | 4, 2, 2
ſegnitiæ And. 1, 3, 1
ſegreganda Hec. 3, 5, 30
ſegregant Heaut. 2, 4, 6
ſegregata Hec. 5, 2, 23
ſegregatum Hec. 5, 1, 26
ſegregavit Hec. 5, 2, 29
ſemel Heaut. 1, 2, 34 | 2, 4, 12 | 3, 1, 69 Phor. 5, 7, 9
ſemotæ And. 1, 5, 50
ſempiternam And. 5, 6, 3
ſene And. 5, 3, 30 Heaut. Per. 30 | 2, 3, 14 | 4, 5, 11
ſenem And. 5, 3, 29 Eun. 2, 3, 6, 63 | 5, 4, 45 Heaut. 3, 1, 7 | 3, 2, 2, 24, 34 | 4, 3, 28 Adel. 4, 2, 23 Phor. 1, 2, 17, 97 | 1, 5, 55 | 2, 1, 2, 7 | 3, 1, 13 | 4, 2, 59 Hec. Prol. 10 | 1, 2, 43
ſeneƈta Adel. 5, 8, 31
ſeneƈtus Heaut. 3, 2, 10 Adel. 5, 3, 47 Phor. 4, 1, 9 | 5, 8, 34
ſeneƈtutem And. 5, 3, 16 Phor. 2, 2, 87
ſeneƈtuti Hec. 1, 2, 44
ſenes Heaut. 2, 1, 2 | 3, 1, 10 Adel. Prol. 23 Phor. 4, 4, 1 | 5, 6, 46 | 5, 8, 21
ſenex And. 1, 3, 16 | 4, 6, 24 | 5, 2, 14 Eun. 4, 4, 21 | 5, 6, 30 | 5, 7, 2 Heaut. Prol. 37 | 3, 4, 29 | 4, 2, 3 | 4, 3, 12, 19, 33 | 4, 4, 24 | 5, 2, 47 Adel. 3, 4, 11 | 4, 7, 43 | 5, 1, 6 Phor. 1, 4, 38 | 1, 5, 38 | 2, 1, 38 | 2, 2, 18 | 3, 3, 13 | 5, 8, 34 Hec. 1, 2, 1, 48, 96, 99, 114 | 4, 3, 15
ſenex importunus Heaut. 1, 2, 23
ſeni And. 1, 3, 4 | 2, 2, 32 Heaut. Prol. 1, 43 | 5, 2, 49 Adel. 3, 2, 15 | 3, 3, 10 | 5, 7, 8 Phor. 1, 2, 26
ſenibus Heaut. 3, 1, 10 Phor. 5, 5, 4, 9
ſenis And. 1, 3, 2 | 2, 2, 36 Phor. 1, 2, 13 | 1, 4, 12 | 2, 1, 9 | 5, 6, 25
ſenium Eun. 2, 3, 10
ſenſerim Heaut. 3, 2, 43

ſen-

ſenſero *And.* 1, 1, 137 | 1, 2, 25
ſenſerit *And.* 1, 3, 8 *Eun.* 1, 1, 20 *Adel.* 3, 3, 8 *Phor.* 1, 4, 28
ſenſi *And.* 1, 2, 2 | 3, 1, 12 *Eun.* 4, 2, 6 *Heaut.* 3, 1, 46 *Adel.* 4, 4, 14 | 5, 6, 6 *Hec.* 3, 3, 6, 9
ſenſiſti *And.* 5, 3, 11 *Eun.* 1, 2, 84 *Heaut.* 3, 1, 86 *Hec.* 3, 3, 29
ſenſiſtin' *Hec.* 3, 1, 36
ſenſiſſe *And.* 3, 1, 12 *Heaut.* 4, 8, 20
ſenſit *And.* 4, 2, 7 *Eun.* 1, 2, 57 *Adel.* *Prol.* 1 | 4, 2, 29 *Hec.* 4, 1, 7 | 4, 4, 16, 73
ſenſti *And.* 5, 3, 11 *Hec.* 4, 1, 45
ſenſum *Eun.* 2, 2, 5
ſententia *Eun.* 2, 1, 18 *Heaut.* 1, 1, 114 | 2, 1, 7 | 4, 3, 5 | 4, 5, 17 *Adel.* 1, 1, 40 | 3, 3, 17, 66 | 3, 5, 5 | 5, 9, 2 *Phor.* 1, 5, 26. | 2, 1, 21 | 5, 7, 56 *Hec.* 1, 1, 54 | 3, 1, 32 | 3, 5, 12 | 4, 1, 54 | 4, 4, 15 | 4, 5, 32
ſententiæ *Phor.* 2, 3, 4, 14
ſententiam *And.* 1, 3, 2 *Phor.* 3, 1, 19 | 4, 3, 14 | 5, 9, 54
ſentiam *Heaut.* 5, 4, 3 *Hec.* 4, 4, 36
ſentiant *Heaut.* 3, 1, 91 *Hec.* 3, 3, 37
ſentias *And.* 2, 1, 12 *Phor.* 1, 3, 19
ſentiat *And.* 2, 3, 29 *Heaut.* 3, 1, 59 | 4, 8, 29 | 5, 1, 52
ſentiet *Eun.* 1, 1, 21 *Heaut.* 3, 1, 79 | 4, 5, 4 *Adel.* 1, 2, 59
ſentio *And.* 2, 6, 5 *Eun.* 1, 1, 26 | 3, 1, 48 *Adel.* 3, 3, 77 | 4, 2, 7 | 5, 3, 67 *Phor.* 4, 3, 27 *Hec.* 3, 1, 35, 48
ſentit *And.* 2, 1, 26
ſeorſum *Adel.* 5, 9, 14
ſeptem *Eun.* 2, 3, 40
ſeptimus *Hec.* 3, 3, 34
ſepulchrum *And.* 1, 1, 101
ſepultus *Phor.* 5, 7, 50
ſequar *And.* 1, 1, 144 | 4, 6, 24 *And.* 2, 2, 41 | 3, 4, 54 *Phor.* 2, 3, 21
ſequatur *Eun.* 3, 5, 6
ſequere *And.* 3, 1, 9 *Eun.* 2, 3, 98 | 4, 4, 47 *Heaut.* 4, 1, 51 | 4, 4, 21 | 4, 7, 4 *Adel.* 2, 4, 16 | 4, 3, 18 *Phor.* 5, 1, 39 *Hec.* 5, 4, 39
ſequerere *Eun.* 4, 5, 9
ſequi *And.* 4, 5, 16 *Hec.* 3, 1, 47 | 3, 5, 31
ſequimini *Eun.* 3, 2, 53 | 4, 7, 2, 46 *Phor.* 2, 2, 8 *Hec.* 5, 2, 26
ſequimur *And.* 1, 1, 101
ſequitur *Eun.* 3, 5, 2 *Phor.* 5, 7, 95
ſequor *And.* 2, 5, 3 | 3, 1, 9 *Eun.* 2, 3, 34 | 5, 2, 69 *Adel.* 2, 4, 16 *Hec.* 5, 4, 39
ſeriam *Eun.* 3, 3, 7
ſerias *Heaut.* 3, 1, 51
ſerio *Eun.* 3, 1, 3 | 3, 3, 22 *Heaut.* 3, 2, 30 *Adel.* 5, 9, 18
ſermo *Hec.* 3, 5, 32 | 5, 4, 19
ſermonem *Eun.* 3, 3, 10 | 4, 1, 8 *Phor.* 5, 6, 30 *Hec.* 4, 3, 1
ſermones *Heaut.* 2, 3, 1
ſero *Heaut.* 2, 3, 103
ſerva *And.* 3, 1, 15 *Heaut.* 4, 8, 4 *Adel.* 2, 1, 18 | 3, 4, 41 *Phor.* 1, 4, 35
ſervabo *And.* 1, 5, 64
ſervandi *And.* 3, 3, 9
ſervandum *Eun.* 5, 2, 64 *Heaut.* 4, 1, 42
ſervare *Eun.* 5, 2, 65 *Adel.* 4, 7, 44 *Phor.* 3, 3, 6 *Hec.* 3, 3, 42
ſervato *Eun.* 5, 2, 64
ſervaret *Heaut.* 3, 2, 21
ſervas *Heaut.* 3, 3, 32
ſervat *And.* 1, 3, 7 *Eun.* 4, 7, 10
ſervatrix *Hec.* 5, 4, 16
ſervavi *And.* 1, 1, 114
ſervem *And.* 1, 5, 46
ſerves *Heaut.* 5, 4, 17 *Adel.* 5, 3, 59 *Hec.* 5, 2, 19
ſervesne *Adel.* 2, 2, 34
ſervet *Phor.* 5, 3, 24
ſervi *Heaut.* 1, 1, 72 | 5, 1, 13
ſerviat *Heaut.* *Prol.* 32
ſerviebas *And.* 1, 1, 11
ſerviebat *Phor.* 1, 2, 33
ſerviens *Heaut.* 1, 1, 87 *Hec.* 2, 1, 27
ſervire *Heaut.* *Prol.* 50 *Hec.* *Prol.* 51
ſervit *Adel.* 4, 1, 18
ſervitio *And.* 4, 1, 52
ſervitus *And.* 1, 1, 9.
ſervitutem *Phor.* 4, 3, 48
ſervivit *Eun.* 5, 8, 3
ſervo *And.* 1, 1, 10 *Heaut.* *Prol.* 31
ſervo futili *And.* 3, 5, 3
ſervolus *Heaut.* *Per.* 7
ſervolum *Heaut.* 1, 2, 27 | 3, 1, 62 *Adel.* 4, 2, 27
ſervorum *And.* 3, 4, 4 *Adel.* 3, 4, 34
ſervos *Heaut.* *Prol.* 37 | 1, 1, 13, 90 | 3, 2, 4 *Adel.* 5, 6, 5 *Phor.* 5, 4, 84
ſervulorum *Adel.* 1, 1, 2
ſervulos *And.* 1, 1, 56
ſervulum *Heaut.* 3, 2, 19
ſervum *Eun.* *Prol.* 36, 39 | 3, 2, 30, 33 | 2, 2, 37 | 5, 2, 24 *Adel.* 5, 5, 5
ſervus *Eun.* 3, 5, 33
ſeu *And.* 1, 5, 60
ſeveritas *And.* 5, 2, 16
ſeverus *Eun.* 2, 1, 21 *Heaut.* 5, 3, 20
ſex *Eun.* 2, 2, 46 | 2, 3, 38 *Adel* 3, 3, 42
ſexaginta *Heaut.* 1, 1, 10
ſiccine *And.* 4, 2, 6 *Eun.* 1, 2, 19 | 2, 3, 21 | 4, 7, 34 *Heaut.* 4, 3, 13, 18 *Adel.* 1, 2, 48.
ſicubi *Eun.* 3, 1, 13
ſigna *And.* 3, 2, 2 *Eun.* 1, 2, 32 | 4, 6, 29 | 4, 7, 38 | 5, 3, 5 *Adel.* 5, 3, 36
ſigni *Eun.* 4, 1, 12 *Hec.* 2, 1, 39
ſignum *And.* 2, 2, 29 | 5, 3, 7 *Eun.* 4, 7, 11 *Heaut.* 1, 1, 68 | 2, 3, 57
ſilentio *Eun.* *Prol.* 44
ſiletur *Phor.* 5, 2, 13
ſilicernium *Adel.* 4, 2, 48
ſileſcunt *Adel.* 5, 2, 10
ſilentium *Heaut.* *Prol.* 36 *Phor.* *Prol.* 31 *Hec.* *Prol.* 29, 43
Simalio *Eun.* 4, 7, 2, 5
ſimile *Eun.* 2, 3, 43 *Heaut.* 3, 2, 40 *Adel.* 1, 2, 16 *Phor.* 5, 7, 61
ſimili *Phor.* *Prol.* 31
ſimilia *Eun.* 3, 2, 15 *Phor.* 1, 5, 34
ſimilis *Eun.* 2, 3, 20 | 3, 2, 43 *Heaut.* 5, 3, 18 *Adel.* 3, 3, 57 *Phor.* 3, 2, 16 *Hec.* 2, 1, 5
Simo *And.* 1, 1, 14 | 3, 2, 23 | 4, 5, 52 | 5, 1, 1 | 5, 2, 5 | 5, 4, 11
ſimplici *Heaut.* *Prol.* 6
ſimulant *And.* 3, 1, 14 *Hec.* 1, 2, 113
ſimulare *Heaut.* 4, 1, 23 *Adel.* 4, 7, 16 *Hec.* 5, 1, 28
ſimulabar *Eun.* 3, 5, 58
ſimularet *Heaut.* 4, 5, 34
ſimulas *And.* 1, 1, 21
ſimulat *And.* *Per.* 6 | 2, 3, 1 *Hec.* 1, 2, 109
ſimulatio *Heaut.* 4, 5, 34
ſimulato *Heaut.* 5, 1, 70
ſimulavi *And.* 3, 4, 9
ſimuletur *Heaut.* 5, 1, 28
ſimulo *Adel.* 3, 2, 58

ſimultatem *Phor.* 1, 5, 2
ſimulum *Adel.* 3, 4, 19
ſinam *And.* 1, 5, 36, 39 *Heaut.* 2, 1, 39 | 2, 3, 137 *Adel.* 2, 1, 14 *Hec.* 4, 2, 14 | 5, 4, 13
ſinant *Hec.* 4, 1, 50
ſinas *Heaut.* 2, 3, 76 | 3, 1, 61
ſinat *And.* 2, 3, 22 *Eun.* 5, 5, 21
ſincere *Eun.* 1, 2, 97
ſinemus *Eun.* 5, 5, 7
ſinere *Hec. Prol.* 46
ſinerem *And.* 3, 3, 43
ſineres *Adel.* 1, 2, 28 | 3, 3, 42
ſines *Phor.* 3, 2, 32
ſingillatim *Phor.* 5, 8, 43
ſinis *Adel.* 1, 2, 17
ſiniſtram *Eun.* 5, 1, 19 *Adel.* 4, 2, 43
ſiniſtrum *Eun.* 4, 7, 5
ſinit *And.* 3, 5, 18 *Heaut.* 4, 1, 53
ſinite *He. Prol.* 10. 54
ſinito *Adel.* 3, 3, 23
ſino *And.* 5, 3, 24, 30 *Heaut.* 2, 3, 47 | 4, 1, 24 | 5, 1, 74 *Phor.* 1, 5, 64
ſinu *Adel.* 4, 5, 75
ſinum *Heaut.* 3, 3, 2
ſinunt *Heaut.* 2, 4, 8
ſiquidem *And.* 3, 1, 7 *Eun.* 4, 4, 50 | 5, 1, 22 | 5, 7, 18 *Heaut.* 2, 3, 83, 90 *Adel.* 5, 9, 19, 22 *Hec.* 4, 1, 45
ſiquis *And.* 1, 2, 27 | 2, 1, 12 | 3, 1, 9 | 4, 5, 36 | 4, 6, 7 | 5, 1, 6 | 5, 4, 3 *Eun.* 1, 2, 115, 116 | 2, 2, 42 | 2, 3, 18, 55 | 3, 5, 11 | 4, 7, 29 *Heaut.* 1, 1, 110 | 1, 2, 38 | 2, 3, 111, 118, 133 | 4, 1, 4 | 5, 2, 43 | 5, 4, 7, 12 | 5, 8, 11 *Adel.* 3, 5, 1 | 5, 1, 4 | 5, 2, 11 *Phor.* 1, 2, 9 | 2, 2, 66 | 5, 7, 64, 68 *Hec.* 1, 1, 8 | 4, 4, 99 | 5, 1, 33
ſit *Eun.* 4, 6, 17 *Adel.* 3, 4, 9 *Phor.* 1, 2, 47
ſitæ *Adel.* 3, 2, 33
ſitas *And.* 1, 1, 6
ſitis *Heaut. Prol.* 28
ſitum *And.* 1, 5, 42
ſitus *Heaut.* 5, 2, 44
ſive *And.* 1, 2, 19 | 1, 3, 11 | 1, 5, 59
ſivi *And.* 1, 2, 17
ſobriam *Eun.* 4, 4, 36
ſobrinum *Phor.* 2, 2, 37
ſobrinus *And.* 4, 6, 6
ſobrium *Adel.* 1, 2, 15
ſobrius *And.* 4, 5, 39 *Eun.* 3, 2, 26 | 4, 5, 2 *Heaut.* 4, 3, 29
ſoccos *Heaut.* 1, 1, 72
ſocer *And.* 4, 5, 53 *Hec.* 5, 2, 3
ſocium *Heaut.* 3, 1, 9
ſocordem *Adel.* 4, 5, 61
ſocordiæ *And.* 1, 3, 1
ſocrus *Hec. Per.* 6 | 2, 1, 4 | 2, 3, 4 | 4, 4, 83 | 5, 1, 22
ſodalis *Adel.* 4, 5, 74
ſodes *And.* 1, 1, 58 *Heaut.* 3, 1, 10 | 3, 3, 20 | 4, 4, 16 | 4, 5, 22 *Adel.* 4, 1, 1 | 4, 5, 9 *Phor.* 1, 2, 53 | 5, 1, 15 | 5, 3, 10 | 5, 7, 28 *Hec.* 3, 2, 23 | 5, 1, 27 | 5, 4, 1, 4
ſola *And.* 2, 3, 7 *Eun.* 1, 2, 67 | 3, 1, 49 *Heaut.* 2, 4, 18 | 5, 1, 33 *Adel.* 5, 8, 9 *Phor. Per.* 6 | 5, 1, 35 *Hec.* 2, 1, 16, 32 | 3, 2, 15
ſolæ *Eun.* 1, 2, 88 | 5, 4, 16 | 5, 7, 3 *Adel.* 3, 1, 4 *Phor.* 3, 3, 24
ſolam *And.* 4, 5, 8 *Phor.* 2, 1, 2 | 5, 1, 27 *Hec.* 5, 2, 10
ſolas terras *Phor.* 5, 7, 86
ſoleas *Heaut.* 2, 3, 130
ſoleat *Heaut.* 3, 2, 37
ſolebamus *Phor.* 1, 2, 39
ſolent *Heaut.* 5, 2, 40
ſoleo *Eun.* 2, 2, 48 *Adel.* 5, 7, 25 *Phor.* 5, 7, 47 *Hec.* 2, 1, 18
ſolertem *Eun.* 3, 2, 25
ſoles *Phor.* 5, 3, 1
ſolet *And.* 2, 5, 15 | 3, 4, 4 *Eun.* 5, 5, 15 *Heaut.* 2, 3, 122 | 3, 2, 9 *Adel.* 1, 1, 54
ſoli *And.* 1, 5, 50 *Eun.* 3, 2, 27 | 4, 2, 9 | 4, 7, 23 | 5, 1, 15 *Adel* 1, 1, 9 *Phor.* 2, 2, 58 | 4, 3, 28 *Hec.* 3, 2, 15 | 3, 3, 50
ſolicitudinem falſam *Heaut* 1, 2, 3
ſolidum *And* 4, 1, 23 *Eun* 2, 3, 26 | 5, 2, 32
ſolitudinem *And.* 1, 5, 56
ſolitudinis *Hec.* 1, 2, 55
ſolitudo *And.* 2, 2, 25 *Adel.* 3, 2, 5 *Hec* 3, 3, 46
ſollus *Heaut.* 1, 1, 77
ſollicita eſt *And.* 1, 5, 34
ſollicitando *And.* 5, 4, 9
ſollicitarier *And.* 4, 2, 6
ſollicitat *Eun.* 1, 2, 82 *Heaut.* 2, 3, 10
ſollicitatio *And.* 1, 5, 27
ſollicitere *Hec.* 4, 5, 54
ſolliciti *Heaut.* 1, 1, 77
ſollicito *And.* 5, 3, 16
ſollicitor *Adel.* 1, 1, 11
ſollicitos *Heaut.* 3, 1, 52
ſollicitudine *Phor.* 2, 3, 1 | 3, 2, 17
ſollicitudines *And.* 4, 1, 26
ſollicitudini *Phor.* 4, 1, 22
ſollicitudo *And.* 2, 6, 10
ſolo *And.* 1, 5, 42
ſolo loco *And.* 2, 4, 3
ſolves *Adel.* 2, 1, 10 *Phor.* 5, 2, 15
ſolvi *And.* 5, 4, 53 *Adel.* 4, 4, 18 *Hec.* 2, 1, 33
ſolviſti fidem *And.* 4, 1, 19
ſolum *And. Prol.* 2 | 1, 5, 59 | 5, 5, 8 *Eun.* 1, 2, 102 | 3, 1, 17 *Adel.* 1, 1, 24 | 3, 4, 10 | 4, 3, 47 *Phor.* 2, 2, 3 | 4, 3, 15 *Hec.* 1, 2, 69 | 4, 1, 42
ſolus *And.* 3, 4, 16, 17 | 5, 6, 9 *Eun.* 1, 2, 41, 82 | 3, 5, 31 | 4, 7, 10 *Heaut.* 1, 1, 78 | 5, 1, 32 | 5, 2, 34 *Adel.* 3, 1, 7 | 3, 4, 38 | 4, 2, 8, 9 *Phor.* 2, 2, 58 | 3, 3, 6, 29 | 4, 1, 21 | 5, 6, 15 | 5, 8, 90 *Hec.* 3, 2, 32 | 4, 1, 42
ſomnia *Phor.* 3, 2, 9
ſomnias *Adel.* 4, 7, 6
ſomniat *And.* 5, 6, 7
ſomnies *Eun* 1, 2, 114
ſomnis *And.* 2, 5, 19
ſomnium *Adel.* 2, 1, 50 . 3, 3, 42 *Adel.* 5, 6, 34
ſomnum *Heaut.* 3, 1, 82
ſomnus *Eun.* 3, 5, 53
Sophrona *Phor.* 5, 1, 13, 15 | 5, 6, 26
Sophronam *Eun.* 4, 7, 37
ſorbillans *Adel.* 4, 2, 52
ſordes *Eun.* 5, 4, 15
ſordidam *Heaut.* 2, 3, 56
ſordidatam *Heaut.* 2, 3, 56
ſorex *Eun.* 5, 7, 23
ſoror *And.* 1, 1, 102 | 4, 6, 14 *Eun.* 1, 2, 66, 77 | 3, 3, 15, 19 *Heaut. Per.* 11
ſorore *Eun.* 4, 1, 7
ſororem *And. Per.* 2 | 1, 1, 97 *Eun. Per.* 1 | 1, 2, 38 | 4, 6, 7, 29 | 4, 7, 36 *Heaut.* 5, 2, 26
ſors *Phor.* 1, 2, 88
ſorte *Adel.* 2, 2, 36
Soſia *And.* 1, 1, 1, 92 *Hec.* 3, 4, 13
Soſtrata *Heaut.* 4, 1, 34, 50 | 5, 3, 4 *Adel.* 3, 2, 11, 31, 45 | 3, 5, 1 | 4, 4, 6 | 4,

5.] 4, 5, 1 | 5, 3, 1 *Hec.* 2, 1, 26, 32 | 2, 2, 29 | 3, 2, 4
Soſtratæ *Hec.* 3, 1, 52
Soſtratam *Adel.* 3, 4, 61 *Hec.* 1, 2, 104 | 3, 1, 49 | 4, 4, 7
ſparſo *Heaut.* 5, 5, 18
ſpatio *Heaut.* 5, 2, 2 *Adel.* 5, 4, 6
ſpatium *And.* 1, 2, 11 | 3, 5, 17 *Phor.* 4, 4, 20 *Hec.* 1, 2, 55 | 3, 3, 14 | 4, 4, 62
ſpe *And.* 2, 1, 3 | 5, 4, 36 *Eun.* 5, 9, 1 *Heaut.* 2, 3, 9 | 4, 4, 5 | 5, 2, 44 *Adel.* 2, 2, 19 *Phor.* 4, 2, 13 *Hec. Prol.* 17
ſpe falſa *And.* 4, 1, 24
ſpecta *Heaut.* 5, 2, 38
ſpectandæ *And. Prol.* 27
ſpectandi *Heaut. Prol.* 29
ſpectare *Eun.* 3, 5, 37
ſpectarenter *Hec. Prol.* 10
ſpectari *Hec. Prol.* 3
ſpectata *And.* 5, 1, 1
ſpectate *And.* 1, 4, 4
ſpectator *Eun.* 3, 5, 18
ſpectatum *And.* 1, 1, 64
ſpectatus *Adel.* 5, 6, 5
ſpectavi *And.* 4, 1, 22
ſpectes *Eun.* 5, 6, 18
ſpecto *Eun.* 3, 5, 53
ſpeculum *Adel.* 3, 3, 61, 74
ſpei *And. Prol.* 25 *Eun.* 5, 9, 23 *Heaut.* 4, 1, 46 *Phor.* 3, 1, 10
ſpem *And.* 2, 1, 19 *Heaut.* 4, 1, 23, 51 | 4, 3, 35 *Adel.* 2, 2, 11 | 5, 3, 29 *Phor.* 1, 2, 96 | 1, 5, 9, 16, 21 | 5, 8, 59
ſperabam *Adel.* 1, 2, 72
ſperabit *Heaut.* 4, 4, 24
ſperans *Eun.* 1, 2, 53
ſperantis *And.* 1, 2, 10
ſperas *Heaut.* 1, 1, 51
ſperaſſe *Hec.* 1, 2, 72
ſperat *And.* 2, 4, 4 *Eun.* 3, 3, 14 *Adel.* 1, 1, 46
ſperem *And.* 3, 3, 21 *Heaut.* 4, 2, 4 *Phor.* 5, 8, 33, 36
ſperes *And.* 2, 3, 21 *Eun.* 1, 2, 115
ſpernere *Heaut.* 2, 3, 122
ſpernor *Eun.* 1, 2, 91
ſpero *And.* 1, 1, 140 | 1, 5, 63 | 2, 1, 14 | 3, 2, 41 | 3, 3, 28 | 3, 5, 12 | 5, 4, 29 *Eun.* 1, 2, 23 | 5, 2, 33 | 5, 3, 11 *Heaut.* 1, 1, 107 | 3, 2, 43 *Adel.* 2, 2, 18 | 3, 1, 2 | 3, 3, 87 *Hec.* 1, 2, 80 | 4, 3, 5 | 4, 4, 102 | 5, 4, 32
ſpes *And.* 2, 1, 4 | 2, 2, 37 *Eun.* 2, 2, 9 | 2, 3, 3 | 5, 9, 24 *Heaut.* 5, 2, 28 *Adel.* 3, 2, 33 | 3, 4, 9 *Phor.* 1, 2, 89 | 2, 1, 5 | 3, 1, 6 | 4, 4, 10 | 5, 4, 7
ſpolies *Hec.* 1, 1, 8
ſponſa *Phor.* 4, 3, 52
ſponſæ *And.* 4, 4, 11 *Heaut.* 5, 1, 20
ſponſam *And.* 2, 1, 24 *Eun.* 5, 9, 6
ſponte *And.* 4, 2, 9 *Adel.* 1, 2, 50
ſpretus *And.* 1, 5, 13
ſpreverit *Phor.* 4, 1, 18
ſpreviſſem *Hec. Prol.* 24
ſqualidum *Eun.* 2, 2, 5
ſtabas *Eun.* 1, 2, 7
ſtabilius *Adel.* 1, 1, 41
ſtamus *Eun.* 3, 2, 12
ſtans *Hec* 4, 3, 1
ſtare *And.* 3, 1, 17 *Hec.* 3, 4, 14 | 5, 4, 14
ſtares *Phor.* 1, 5, 39
ſtas *And.* 5, 6, 15 *Eun.* 2, 2, 55
ſtat *Eun.* 2, 1, 18
ſtatariam *Heaut. Prol.* 36
ſtatim *Phor.* 5, 3, 7
ſtatuerem *Adel.* 3, 2, 18
ſtatui *Heaut. Prol.* 48 *Hec. Prol.* 49
ſtatuiſſe *Hec.* 1, 2, 21
ſtatuite *Heaut. Prol.* 51
ſtatur *Eun.* 2, 2, 40
ſtatus *Eun.* 3, 5, 50
Stephanio *Adel.* 3, 3, 27
ſterclinium *Phor.* 3, 2, 41
ſternere *Heaut.* 1, 1, 73
ſterni *Adel.* 2, 4, 21
ſtertit *Eun.* 5, 9, 49
ſteti *Hec Prol.* 15
ſtetiſſe *And.* 4, 2, 17, 18 *Phor. Prol.* 10
ſtetit *Phor. Prol.* 9
ſtilo *And. Prol.* 12
Stilpho *Phor.* 2, 2, 42, 43 | 5, 1, 13
Stilphonem *Phor.* 2, 2, 9, 43
ſtimulant *Heaut.* 2, 1, 11
ſtimulum *Phor.* 1, 2, 28
ſtipes *Heaut.* 5, 1, 4
ſtipulam *Adel.* 5, 3, 62
ſto *Eun.* 3, 5, 46 | 5, 2, 4
ſtomachabar *Eun.* 2, 3, 30
ſtorax *Adel.* 1, 1, 1
ſtolidus *And* 3, 1, 12 *Heaut* 3, 2, 31
ſtrato *Eun* 3, 1, 24
ſtratus *Heaut.* 5, 1, 30
ſtrenuum *Phor.* 3, 1, 12
ſtrepitus *Hec. Prol.* 35
ſtruere *Heaut.* 2, 2, 3
ſtudeas *Heaut.* 2, 3, 62
ſtudeat *And.* 5, 3, 10
ſtudeant *Heaut. Prol.* 52 *Hec.* 2, 1, 2
ſtudebat *And.* 1, 1, 32
ſtudemus *Phor.* 5, 2, 2
ſtudent *Adel.* 2, 7, 2 | 2, 3, 20
ſtudeo *And.* 5, 1, 3 *Eun.* 4, 6, 7 *Adel.* 4, 7, 27 | 5, 4, 14 *Hec.* 2, 2, 20, 23
ſtudes *Eun.* 5, 5, 8
ſtudet *Eun. Prol.* 1 *Adel.* 1, 1, 48
ſtudiis *And.* 1, 1, 37
ſtudio *And.* 5, 1, 6 *Heaut.* 2, 3, 34 *Adel.* 1, 1, 16 | 3, 3, 28 *Phor. Prol.* 2, 19 *Hec. Prol.* 4 19, 23
ſtudiorum *Hec.* 4, 2, 19
ſtudioſe *Eun.* 1, 2, 36 *Heaut* 2, 3, 44 *Hec. Prol* 19
ſtudium *And.* 1, 1, 29 *Heaut. Prol.* 23 *Hec. Prol.* 33 | 2, 1, 5
ſtuduerit *Eun. Prol.* 28
ſtudui *Eun.* 5, 2, 31
ſtuduiſti *Heaut.* 2, 4, 2
ſtuduit *Phor. Prol.* 18
ſtulta *Eun.* 5, 1, 21 *Heaut.* 5, 3, 6
ſtultæ *Heaut.* 4, 1, 36
ſtultior *Hec* 4, 1, 49
ſtultis *Eun.* 2, 2, 23
ſtulte *Heaut* 2, 3, 8, 82 *Adel.* 4, 7, 6 *Hec.* 3, 2, 8
ſtultiſſime *Adel.* 2, 2, 11 *Phor* 5, 2, 7
ſtultitia *Heaut.* 5, 1, 5 *Adel.* 2, 4, 10 *Phor.* 2, 2, 55 | 4, 3, 54 *Hec.* 4, 2, 13
ſtultitiæ *Heaut.* 4, 1, 33 | 5, 2, 8, 14
ſtultitiam *And.* 3, 5, 4 *Adel.* 3, 3, 13
ſtultiorem *Eun.* 5, 7, 8
ſtulto *Eun.* 2, 2, 1 *Heaut.* 3, 3, 24
ſtultum *Eun.* 4, 6, 24 | 5, 7, 20 *Heaut.* 5, 1, 4
ſtupes *Heaut.* 3, 4, 24
ſtupet *And.* 2, 1, 4
ſtupidus *Hec. Prol.* 4
ſuadere *And.* 2, 3, 11 | 4, 1, 37 *Phor.* 1, 3, 5
ſuades *Eun.* 1, 1, 31 *Heaut.* 5, 2, 43 *Phor.* 3, 3, 9
ſuadet *And.* 3, 3, 45 *Eun. Prol.* 9 *Hec.* 3, 5, 31
ſuæ *And.* 1, 1, 68 *Heaut.* 1, 2, 14 *Hec.* 1, 2, 44 | 3, 4, 32 | 5, 3, 14
ſuam *And.* 1, 1, 73 | 1, 5, 7 | 2, 3, 19 | 4, 5, 35 | 5, 4, 39 *Eun. Prol.* 32 | 2, 2, 39 | 5, 9, 2 *Heaut.* 2, 1, 7 | 2, 3, 39, 117 | 5, 1, 40 *Adel. Prol.* 1 | 4, 3, 16 | 5, 4, 9 *Phor.*

4, 3, 41 Hec. 1, 1, 12 | 5, 1, 22
ſuarum Heaut. 2, 1, 12
ſus Eun. 3, 2, 29 Heaut. 5,2,45 Phor. 5, 5, 8
ſuaſit Hec. 4, 4, 38
ſuaſu And. Per. 8
ſuaſum Phor. 5, 1, 3
ſuave Heaut. 3, 1, 23 Phor. 1, 5, 75
ſuavis Phor. 2, 2, 64
ſuavium Eun. 2, 2, 3
ſub Heaut. 2,2,4 Adel. Per. 4 | 5, 8, 26
ſubagitare Heaut. 3,3, 6
ſubitum Heaut. 5, 3, 11 bis
ſubducere And. 4, 1, 20
ſubducet Eun. 4, 1, 14
ſubduxti Eun. 4, 7, 25
ſubjice Phor. 2, 2, 40
ſubita Adel. 5, 9, 28
ſubito Eun. 4, 2, 14 | 5, 7, 3 Phor. 1,4,2, 23 | 3, 3, 1 | 5, 6, 2
ſublati Hec. 3, 5, 57
ſublimem And. 5, 2, 20 Adel. 3, 7, 18
ſubſenſi Heaut. 3, 1, 62
ſuboleat Heaut. 5, 1, 26
ſubſervias And. 4, 4, 14
ſubſtitat And. 5,4, 11
ſubſterne And. 4, 4, 6
ſubtriſtis And. 2, 6, 16
ſubtemen Heaut. 2, 3, 52
ſubveni Phor. 2, 1, 6
ſubveniat Eun. 5, 5, 27 Phor. Prol. 8
ſubvenite Adel. 2, 1,2
ſubvortat Adel. 5, 3, 51
ſuccedit And. 4, 1, 55
ſucci Eun. 2, 3, 25
ſuccenſeam Phor. 1,5, 30 | 2, 2, 14
ſuccenſeas Phor. 1, 5, 33
ſuccenſeat And. 2, 3,2 Phor. 4, 5, 8
ſuccenſeo Heaut. 5, 1, 42 | 5, 2, 23
ſuccenſes Phor. 1, 5, 29
ſuccenſet And. 2,6,17 4, 1, 30 Phor. 3,3, 13
ſuccenturiatus Phor. 1, 4, 53
ſucceſſit And. 4, 1, 46 Adel. 2, 4, 23
ſuccurrendum Adel. 5, 3, 6
ſudabis Phor. 4, 3, 23
ſuffarcinatam And. 4, 5, 31
ſufferam And. 5,3,17
ſufferre Heaut. 3, 1, 44
ſuffero Heaut. 2, 4, 20
ſuggeris Adel. 1, 1, 37
ſumam And. 3, 5, 17 Phor. 4, 3, 76 | 5, 5, 4
ſumamus Adel. 2, 4, 23 | 5, 3, 68
ſumas Heaut. 1, 1, 22 Phor. 2, 1, 29
ſumat Heaut. 3, 1, 56
ſume And. 4, 4, 5
ſumere Adel. 3, 3, 62 Phor. 5, 5, 6 Hec. Prol. 25
ſumeret Phor. 1, 5, 69
ſumito Adel. 5, 9, 20
ſumma And. 1, 1, 74 | 3, 3, 9 Eun. 2, 3, 72 | 3, 5, 42 Heaut. 4,5, 48 Adel. 3, 4, 47 | 5, 3, 30 Phor. 2,1, 3 | 5, 7, 3
ſumma infamia Heaut. 2, 3, 18
ſummo And. 5, 3, 10 Heaut. Prol. 40
ſummovit Eun. 3, 5, 22
ſummum And. 1, 1, 12 | 4, 3, 2 Eun. 2, 2, 40 Heaut. 4, 5, 48 Phor. 2, 1, 73
ſummus And. 5, 6, 6 Adel. 3,2,53 Phor. 1, 1, 1
ſummus amicus Phor. 5, 8, 60
ſumpſit Adel. Prol. 10
ſumptibus Heaut. 5,1, 57
ſumptu Eun. 5, 4, 7 | 5, 9, 46 Adel. 5, 4, 22 Phor. 1, 3, 16 | 2, 1, 26 | 4, 3, 67
ſumptum And. 2, 6, 19 Heaut. 1, 1,91 | 1, 2, 32 | 4, 4, 24 Adel. Prol. 37 | 3, 3, 16 | 5, 3, 21 | 5, 4, 11 | 5, 7, 15
ſumptuoſa Heaut. 2,1, 15 Adel. 4, 7, 42
ſumptus Heaut. 1, 1, 78 | 3, 1, 44 | 3, 2, 33 | 4, 5, 6 Hec. 2, 1, 28
Sunio Eun. 1, 2, 35 Heaut. 4, 3, 15
ſuppellectile Phor. 4, 3, 61
ſuperat Eun. 2, 1, 25
ſuperbe Phor. 5, 7, 22
ſuperbia Adel. Prol. 21
ſuperbum Eun. 5, 9, 36 Hec. 1, 2, 80
ſupereſt Heaut. 4, 5, 23 Phor. 1, 3, 10
ſupererat Phor. 1, 2, 19
ſuperet Adel. 2, 3, 4
ſuperi Phor. 4, 4, 6
ſuperſtes And. 3, 2, 7 Heaut. 5, 4, 7
ſuppeditare Eun. 5, 9, 46 Heaut. 5, 1, 57
ſupplex Phor. 5, 6,48
ſupplicabo And. 2, 1, 14
ſupplicans Eun. 4, 7, 41
ſupplicaturum Hec. 3, 5, 50
ſupplicii And. 5, 3, 32 Adel. 3, 2, 15 Phor. 5, 8, 40
ſupplicium And. 3, 5, 17 | 5, 3, 17 Eun. 1, 1, 25 Heaut. 1,1, 86
ſupponi Eun. Prol. 39
ſuppoſuit Eun. 5, 3, 3
ſupra And. 1, 1, 93 Eun. 3, 1, 37 Adel. 2, 3, 11
ſupreme Adel. 4, 1, 42
ſurdas Heaut. 2, 3, 89
ſurdo Heaut. 2, 1, 10
ſurdus And. 3, 1, 5
ſurgere Adel. 4, 1, 4
ſurrexi Eun. 4, 5, 3
ſurſum Eun. 2, 2, 47 Adel. 4, 2, 35
ſuſcepiſſe Hec. 2, 1, 34
ſuſcepit Phor. 5,7,50 | 5, 8, 18
ſuſcepturum And. 2, 3, 27
ſuſcepta Phor. 5, 7, 74
ſuſpectam Hec. 4, 2, 1
ſuſpectans Eun. 3, 5, 36
ſuſpectas Hec. 5, 2, 10
ſuſpectum Hec. 3, 3, 38 | 5, 1, 32
ſuſpectus Hec. 5, 3, 22
ſuſpende And. 1, 5, 21
ſuſpicans And. 1, 1, 89 Hec. 3, 3, 5
ſuſpicare Heaut. 4, 1, 44
ſuſpicari Eun. Prol. 40 Adel. 4, 4, 13 Hec. 4, 1, 25
ſuſpicarier Heaut. 2, 3, 27 Hec. 5, 3, 29
ſuſpicata Eun. 3, 1, 45
ſuſpicatur Heaut. 5, 3, 11
ſuſpicio And. 2,2,22 | 3, 2, 21 Eun. 3, 3, 8 Heaut. 4, 5, 52 Adel. 4, 4, 6
ſuſpicione And. 2, 1, 17 Eun. 3, 1, 45 Hec. 4, 2, 23
ſuſpicionem Heaut. 5, 2, 41 Adel. 4, 3, 9
ſuſpiciones Eun. 1, 1, 15
ſuſpicioſa Adel. 4, 3, 15
ſuſpicor And. 1, 5, 15 Eun. 4,3,17 Hec. 2, 1, 2 | 5, 4, 34
ſuſtinueris Phor. 2, 1, 33
ſuſtuli Hec. Prol. 17
ſuſtuliſti Heaut. 4, 1, 15
ſuſurrari And. 4, 5, 40
ſycophanta And. 5, 4, 16
ſycophanta impudens Heaut. Prol. 38
ſycophantam And. 4, 6, 20
ſymbolam And. 1, 1, 61
ſymbolis Eun. 3,4,2 | 3, 5, 59
Synapothneſcontes Adel. Prol 6
Syra Hec. 1, 2, 8
Syre Heaut. 2, 3, 50, 69, 78, 102, 106, 107 ter. 109 | 3, 2, 6, 20 25, 32 | 3,3, 20, 29, 35, 38 | 4, 3, 2 | 4, 3, 6, 14, 21 | 4,

21 | 4, 5, 9 | 4, 6, 6, 21 | 5, 2, 27, 32, 40 *Adel.* 2, 2, 40, 42 | 2, 3, 7, 8 | 2, 4, 17 | 3, 3, 59 | 4, 1, 15, 22 | 4, 2, 4 | 4, 6, 1 | 5, 2, 1 | 5, 5, 2, 6 | 5, 7, 18 | 5, 9, 13, 22

Syri *Heaut. Per.* 9 | 4, 4, 1 | 5, 1, 13

Syriſce *Eun.* 4, 7, 2 *Adel.* 5, 1, 1

Syro *Heaut.* 2, 2, 12 | 5, 1, 9 | 5, 2, 46 | 5, 5, 22

Syrum *Heaut.* 1, 2, 17 | 4, 5, 9 *Adel.* 3, 2, 17 | 3, 3, 7 | 4, 2, 14 | 5, 9, 3

Syrus *Heaut.* 3, 1, 89 | 4, 4, 6, 21 | 5, 1, 23, 25

T.

Tabeſcit *Adel.* 4, 3, 12

tabulam *Eun.* 3, 5, 36

tace *And.* 2, 6, 24 *Eun.* 3, 2, 36 | 4, 4, 18 | 4, 7, 27 | 5, 1, 18 | 5, 2, 60 *Heaut.* 2, 3, 80 | 3, 3, 19 *Adel.* 2, 2, 1 | 2, 4, 16 | 5, 3, 51 *Phor.* 2, 2, 28 *Hec.* 3, 1, 34, 38

taceam *Phor.* 1, 4, 9 | 5, 7, 95 *Hec.* 3, 1, 15

taceamne *Eun.* 4, 4, 54

tacebit *Eun.* 1, 2, 49 *Phor.* 4, 1, 17

tacent *Eun.* 3, 2, 23

taceo *Eun.* 1, 2, 23

tacere *Eun.* 1, 2, 21 *Heaut.* 5, 3, 8 *Phor.* 1, 2, 9 *Hec.* 4, 4, 51

taceri *Eun.* 1, 2, 26, 28

taces *And.* 2, 3, 25 | 3, 2, 18 *Eun.* 1, 2, 8 | 3, 5, 12 | 4, 4, 28 | 5, 1, 5 *Adel.* 4, 2, 11 *Phor.* 2, 2, 38 | 5, 7, 94 | 5, 8, 15 *Hec.* 4, 1, 12

tacet *Adel.* 4, 5, 4

tacita *Hec.* 1, 2, 32 | 3, 3, 28

tacitum *Adel.* 3, 4, 23 *Phor.* 1, 5, 7

taciturnam *Hec.* 1, 2, 38

taciturnitate *And.* 1, 1, 7

tacitus *Eun.* 3, 5, 23

tædebat *Adel.* 1, 2, 71

tædet *Eun.* 3, 2, 11 *Phor.* 3, 2, 2

talem *And.* 5, 2, 29 *Eun.* 1, 2, 81 *Heaut.* 5, 3, 19 *Adel.* 3, 1, 10 *Hec.* 4, 2, 26

talenta *And.* 5, 4, 49 *Heaut.* 1, 1, 93 | 4, 7, 10 | 5, 1, 67 *Phor.* 5, 3, 8

talenta argenti bina *Phor.* 5, 3, 6

talentum *Heaut.* 3, 1, 66 *Phor.* 2, 2, 46

tali *And.* 1, 1, 71 *Adel.* 3, 1, 10 *Phor.* 5, 8, 39 *Hec.* 5, 1, 31

tametſi *And.* 2, 2, 11 *Eun.* 2, 1, 10 | 2, 3, 23 *Phor.* 2, 2, 81

tamdiu *Adel.* 2, 2, 27 *Phor.* 1, 3, 13 | 4, 1, 6 *Hec.* 1, 2, 9 | 4, 4, 23

tangam *Eun.* 2, 2, 32 | 4, 7, 28, 39

tangas *Eun.* 2, 3, 79 | 4, 7, 27

tange *Phor.* 5, 8, 5

tangere *Heaut.* 4, 6, 15 *Adel.* 4, 5, 52 *Phor.* 4, 4, 9

tangendi *Eun.* 4, 2, 10

tanget *Adel.* 2, 1, 3

tanquam *Adel.* 3, 3, 61, 74 *Phor.* 1, 2, 15

tanta *And.* 4, 1, 2 *Heaut.* 4, 3, 1 | 5, 2, 29 | 5, 3, 8 *Adel.* 3, 1, 10 | 4, 4, 6 | *Phor.* 1, 2, 19 | 1, 4, 2 | 5, 7, 84

tantas *Heaut.* 4, 3, 32

tantam *And.* 1, 5, 18 *Eun.* 3, 5, 57 *Heaut.* 4, 1, 17 | 4, 3, 32 *Phor.* 5, 6, 45

tantas *Eun.* 5, 9, 17

tanti *Adel.* 2, 1, 49

tantidem *Adel.* 2, 1, 46

tantillum *Adel.* 4, 4, 24

tantiſper *Heaut.* 1, 1, 54, 95 *Adel.* 1, 1, 45 | 3, 3, 24

tantò *Adel.* 4, 5, 35 | 5, 4, 36 *Eun.* 2, 2, 29 | 2, 3, 56 | 3, 5, 61 | 5, 9, 23 *Heaut.* 3, 1, 16 | 3, 2, 38 | 4, 8, 26 *Adel.* 1, 1, 31 | 4, 1, 12 *Phor.* 1, 4, 26 | 2, 1, 14

tantopere *And.* 5, 2, 27 *Heaut.* 4, 5, 38 *Adel.* 2, 3, 1 | 5, 8, 22 *Phor.* 5, 7, 16 *Hec.* 3, 1, 3 | 4, 1, 15

tantos *Heaut.* 1, 1, 79 | 4, 5, 6

tantum *And.* 5, 2, 29 *Eun.* 3, 5, 50 | 4, 7, 32 | 5, 5, 17 | 5, 6, 26 *Heaut. Prol.* 13 | 1, 1, 23, 31 | 3, 2, 8 | 4, 2, 6 | 4, 3, 40 | 4, 5, 2 | 5, 2, 3 *Adel.* 2, 1, 38 | 4, 4, 2 *Phor.* 4, 4, 2 | 5, 7, 62 *Hec.* 3, 4, 3 | 5, 3, 15

tantumne *Hec.* 5, 3, 15

tantummodo *Phor.* 1, 2, 59, 92

tantundem *Eun.* 2, 3, 28 *Heaut.* 4, 2, 9 *Phor.* 5, 6, 6 | 5, 7, 36

tardiuſculus *Heaut.* 3, 2, 4

tardus *Eun.* 5, 9, 49

tecto *Heaut.* 4, 2, 5

tegere *Hec.* 1, 2, 91

tegulas *Eun.* 3, 5, 40

telam *Heaut.* 2, 3, 44, 64

temeraria *And.* 1, 4, 2

temere *And.* 1, 2, 34 *Eun.* 2, 2, 60 *Phor.* 5, 3, 19 | 5, 9, 9 *Hec.* 5, 1, 12 | 5, 4, 38

temperans *Phor.* 1, 5, 41

temperantia *Heaut.* 3, 3, 19

tempeſtate *Hec.* 3, 4, 9

templa *Eun.* 3, 5, 41

templo *Phor.* 2, 2, 42

tempore *And.* 1, 1, 40 | 3, 2, 52 | 4, 5, 19 | 5, 6, 10 *Heaut.* 4, 3, 43 *And. Prol.* 21 *Phor.* 2, 3, 24 *Hec.* 4, 1, 16 | 4, 4, 5

temporibus *And.* 3, 1, 18

temporis *Phor.* 1, 4, 7

temptatum *v.* tentatum

tempus *And.* 1, 2, 17 | 3, 3, 24 | 3, 5, 18 | 4, 5, 44 *Eun.* 1, 1, 11 | 3, 1, 4 | 3, 4, 3 | 4, 1, 7 *Heaut.* 1, 1, 18, 38, 116 | 1, 2, 12, 37 | 4, 1, 54 | 5, 4, 1. *Adel.* 5, 3, 53 *Phor.* 4, 2, 6 | 5, 4, 9 | 5, 8, 37 *Hec. Prol.* 36, 44 | 3, 1, 7 | 4, 4, 65, 77 | 5, 1, 20 | 5, 4, 2

tempus vacivum *Heaut.* 1, 1, 38

temulenta *And.* 1, 4, 2 *Eun.* 4, 3, 12

tendere *Eun.* 4, 1, 12

tenditur *Phor.* 2, 1, 17

tenebris *Hec.* 4, 1, 57

teneo *And.* 3, 2, 18 *Heaut.* 3, 4, 27 *Phor.* 3, 2, 21

tenes *And.* 2, 2, 12 *Eun.* 5, 1, 16 *Phor.* 1, 4, 37

tenet *Hec.* 3, 3, 44 | 4, 2, 18

tentatum *Phor.* 2, 2, 41

tenui *Phor. Prol.* 5

tenuiter *Phor.* 1, 2, 95

terendo *Eun.* 1, 2, 23

tergo *Heaut.* 4, 4, 6

terra *Adel.* 5, 3, 4

terram *Eun.* 3, 5, 32

terras ſolas *Phor.* 5, 7, 86

territas *And.* 4, 5, 22

teſtem *Hec.* 4, 4, 72

teſtis *Phor.* 4, 5, 2

Thaide *Eun.* 3, 4, 7 | 5, 5, 14 | 5, 9, 28

Thaidem *Eun.* 2, 1, 25 | 2, 2, 35, 39 | 2, 3, 60, 67, 72 | 3, 5, 15 | 5, 9, 25, 45

Thaidi *Eun. Per.* 8 | 1, 2, 108 | 2, 2, 44 | 3, 1, 44 | 3, 5, 21 | 4, 1, 2 | 5, 4, 9 | 5, 5,

5, 5, 13 | 5, 7, 2
Thaidis *Eun. Per.* 1, 5 | 2, 2, 36
Thais *Eun.* 1, 2, 11 *bis* 110 | 3, 1, 1 | 3, 2, 2, 9 | 3, 3, 2, 21, 26 | 4, 1, 5 | 4, 5, 7 | 4, 6, 5, 12, 27 | 4, 7, 13, 37 | 5, 2, 9, 34, 43, 48 | 5, 5, 21 | 5, 9, 10
theſauro *Eun. Prol.* 10
theſaurus *Eun. Prol.* 12
Thraſo *Eun. Per.* 12 | 2, 3, 2, 61 | 3, 1, 63 | 3, 2, 22 | 5, 8, 1 | 5, 9, 31, 38, 58
Thraſoni *Eun. Per.* 6
tibicina *Adel.* 5, 7, 7
tibicinas *Adel.* 5, 7, 9
timeas *And.* 2, 2, 9
timent *And.* 4, 1, 9
timeo *And.* 1, 1, 100 | 1, 3, 5 | 1, 5, 30 | 2, 5, 8 *Eun.* 1, 2, 82 | 4, 1, 1 *Heaut.* 5, 1, 32 *Phor.* 1, 4, 21 | 4, 3, 3 | 5, 8, 10 *Hec.* 5, 4, 4
timere *And.* 1, 2, 2
timeret *Eun.* 5, 7, 3
times *Heaut.* 5, 1, 37 *Adel.* 3, 1, 3 *Phor.* 5, 8, 9
timet *And.* 1, 5, 35 *Heaut.* 3, 1, 25 *Adel.* 2, 2, 20
timida *Eun.* 4, 2, 14 *Hec.* 5, 1, 8
timidum *Adel.* 3, 2, 7 *Phor.* 1, 4, 28 | 1, 5, 54
timidus *Hec.* 3, 3, 5
timore *And.* 2, 1, 3, *Adel.* 4, 4, 3
timui *Heaut.* 1, 3, 68 | 3, 2, 20 | 4, 1, 51
timuit *Phor.* 1, 5, 64
tolerabas *Adel.* 5, 3, 23
tolerabilis homo *Heaut.* 1, 2, 31
tolerabimus *Phor.* 5, 3, 23
tolerate *Heaut.* 3, 2, 23 *Hec.* 1, 2, 72
tollam *Hec.* 4, 1, 56
tollendo *Heaut.* 4, 1, 52
tollere *And.* 1, 5, 14 | 4, 5, 20
tollet *Hec.* 4, 4, 82
tolli *And.* 3, 1, 6 *Heaut.* 4, 1, 14 *Hec.* 4, 1, 61
tollis *And.* 4, 5, 37
tonitru *Eun.* 3, 5, 41
tonſtrina *Phor.* 1, 2, 39
tot *And.* 1, 5, 25 *Eun.* 5, 9, 3, 17 *Heaut.* 1, 1, 78 | 4, 1, 21, *Adel.* 3, 2, 4 | 4, 4, 18 *Phor.* 2, 3, 14 *Hec.* 3, 1, 23 | 4, 1, 40 | 4, 4, 80 | 5, 3, 35
toto *And.* 2, 2, 5 *Adel.* 4, 1, 11
tota *Eun.* 1, 2, 115 | 2, 2, 114 | 5, 9, 10
totos *Eun.* 2, 2, 46
totiens *Adel.* 1, 2, 48
totam *Adel.* 3, 2, 13 *Hec.* 2, 1, 24
totum *Heaut.* 2, 3, 65 *Adel.* 2, 2, 33 *Hec.* 5, 3, 2, 17
totus *Eun.* 1, 2, 3. *Heaut.* 5, 4, 20 *Phor.* 5, 8, 5
tractabat *Heaut.* 2, 3, 125
tractant *Phor. Prol.* 17
tractare *Heaut.* 1, 1, 49 | 3, 2, 46
tractaret *Heaut.* 1, 1, 101
tractavit *Eun.* 5, 4, 2
tradas *Eun.* 2, 3, 27
tradere *Eun.* 5, 2, 31 *Phor.* 1, 5, 7
tradi *Eun. Per.* 4
tradidi *Phor.* 5, 5, 1
tradis *Eun.* 2, 2, 86
tradita'ſt *Heaut.* 3, 2, 5
traditus *Eun.* 3, 5, 27
traducatur *Heaut.* 4, 3, 44
traduce *Heaut.* 4, 4, 22 *Adel.* 5, 7, 12, 19
traducenda *Heaut.* 4, 4, 18
tradunt *Phor.* 1, 5, 37
trahunt *And.* 1, 5, 26
tranquilla *Phor.* 3, 1, 15
tranquilliſſima *And.* 3, 5, 14
tranſacta *Adel.* 2, 4, 22 *And.* 1, 5, 14
tranſcurro *Eun.* 4, 6, 26
tranſcurſo *Hec.* 3, 4, 17
tranſeas *Eun.* 3, 3, 31
tranſegi *Phor.* 5, 3, 16
tranſeundum *Heaut.* 4, 4, 17
tranſferebat *Adel. Per.* 6
tranſfer *Adel.* 5, 7, 11
tranſferet *And.* 2, 3, 5
tranſferetur *Adel.* 4, 7, 13
tranſferri *And.* 5, 4, 50
tranſfert *Hec. Per.* 7
tranſi *Phor.* 5, 7, 28
tranſigetur *And.* 5, 6, 17
tranſire *Hec.* 2, 2, 31
tranſito *Phor.* 4, 5, 7
tranſlata ſuſpicio *Heaut.* 4, 5, 53
tranſmovet *Eun.* 3, 1, 10
tranſtuliſſe *And. Prol.* 14 *Eun. Prol.* 32
tranſtulit *Adel.* 2, 3, 10 *Hec.* 1, 2, 49
treis *Heaut.* 1, 1, 66
tremo *Eun.* 1, 2, 4
tremulus *Eun.* 2, 3, 42
trepidari *Hec.* 3, 1, 35
trepidas *Adel.* 3, 2, 25 | 5, 5, 8
tres *And.* 1, 1, 60 *Eun.* 3, 2, 18
tria *Adel.* 5, 5, 3 *Phor.* 4, 3, 33
tribulis *Adel.* 3, 3, 86
tridui *And.* 2, 6, 9
triduo *Adel.* 4, 1, 4
triduum *Eun.* 2, 1, 12, 18 *Phor.* 3, 2, 4, 28 | 3, 3, 3
triennium *And.* 1, 1, 42
triginta *Phor. Per.* 10 | 3, 3, 24 | 5, 7, 41 | 5, 8, 49 *Hec.* 3, 4, 7
triſtem *And.* 2, 3, 29 *Eun.* 2, 2, 36 *Adel.* 1, 1, 54
triſti *Adel. Per.* 4
triſtis *And.* 1, 1, 81 | 2, 2, 29 | 5, 2, 16 *Eun.* 2, 2, 42 | 3, 5, 48 | 4, 1, 8 *Heaut.* 4, 1, 7 *Adel.* 1, 2, 8 | 5, 1, 6 | 5, 4, 12 *Hec.* 3, 2, 20 *Phor.* 1, 2, 7
triſtitiæ *And.* 1, 4, 8
triſtitiam *Adel.* 2, 4, 3
triumphat *Eun.* 3, 1, 4
triumpho *Heaut.* 4, 2, 5 *Phor.* 3, 3, 10
truculentus *Adel.* 5, 4, 12
trudit *And.* 4, 5, 40
tulero *Phor.* 4, 1, 13
tulerit *Eun.* 1, 2, 2
tuli *Phor.* 3, 2, 35 *Hec.* 1, 2, 12 | 4, 4, 63
tuliſſe *Hec.* 3, 1, 53
tulit *And.* 1, 2, 7, 17 | 2, 6, 12 *Phor.* 1, 2, 53 | 4, 1, 53 | 4, 2, 18
tumulti *And.* 2, 2, 28 *Hec.* 3, 2, 21
tumultuantur *Hec. Prol.* 41
tumultuari *Hec.* 3, 2, 1
tumultum *Phor. Prol.* 32
turba *And.* 1, 4, 8 *Eun.* 4, 4, 56 | 4, 6, 27 | 5, 5, 16 *Heaut.* 1, 2, 16 *Adel.* 4, 4, 5
turbæ *And.* 2, 3, 6 | 4, 5, 6 *Eun.* 4, 7, 30 *Heaut.* 2, 3, 13 *Adel.* 5, 2, 10
turbam *Eun.* 4, 1, 2 | 4, 6, 6 *Adel.* 5, 7, 14
turbas *Eun.* 4, 3, 11 *Heaut.* 5, 2, 17 *Adel.* 5, 7, 9
turbatum *Eun.* 4, 3, 6
turbent *Hec.* 4, 4, 12
turbis *Phor.* 5, 4, 5
turpe *Phor.* 2, 2, 68 | 2, 3, 16 | 5, 7, 20
turpis *Phor.* 1, 2, 57
turpiter *Eun.* 2, 1, 24 *Hec.* 4, 4, 2
tutatur *Phor.* 5, 3, 6
tute *And.* 3, 2, 20 | 3, 3, 47 | 4, 1, 56 | 4, 4, 6 | 4, 5, 13 *Eun.* 1, 1, 19 | 2, 3, 75 | 3, 1, 36, 62 | 5, 2, 54 *Heaut.* 1, 1, 14 | 1, 2, 25 *Adel.* 3, 1, 3 | 4, 3, 8 | 4, 5, 55 *Phor.* 1, 5, 50 | 2, 1, 4 | 5, 7, 21 *Hec.* 3, 1, 37

tute-

tutelam *Hec. Prol.* 32
tutemet *Heaut.* 2, 3, 133
tutiſſimum *Adel.* 4, 2, 13
tuto *Eun.* 3, 5, 20 *Heaut.* 4, 3, 11, 17, 30 | 5, 2, 20 *Adel.* 2, 4, 3 *Phor.* 5, 1, 7
tutor *Hec.* 5, 1, 9
tutorem *And.* 1, 5, 61
tutum *Heaut.* 2, 3, 86
tutus *Phor.* 5, 3, 35

V.

VAcuum *And.* 4, 2, 23
vacivom *Heaut.* 1, 1, 38
vado *And.* 5, 2, 4
væ *And.* 2, 3, 2 | 4, 5, 4 *Eun.* 4, 4, 42 *Heaut.* 2, 3, 9 | 5, 1, 44 *Adel.* 3, 2, 29
vagientis *Hec.* 4, 1, 2
vah *And.* 3, 4, 10 | 4, 2, 5 *Eun.* 4, 5, 3 *Heaut.* 2, 3, 12 | 3, 3, 27 | 4, 5, 28 | 4, 8, 16 | 5, 1, 28 *Adel.* 1, 1, 13 | 3, 2, 17, 29 | 3, 3, 51, 80, 91 | 4, 1, 16 | 4, 2, 39 | 4, 4, 4
vale *And.* 2, 2, 37 *Eun.* 1, 2, 110 *Heaut.* 1, 1, 111 *Phor.* 3, 2, 48 | 5, 6, 43 *Hec.* 1, 2, 122 *bis*
valeant *And.* 4, 2, 13
valeas *Adel.* 4, 4, 12
valent *And.* 5, 3, 18 *Eun.* 5, 2, 42
valebit *Heaut. Prol.* 26
valemus *And.* 2, 1, 9
valeo *Heaut.* 2, 3, 3
valere *Heaut.* 3, 1, 79
vales *Heaut.* 3, 4, 26
valet *Heaut.* 3, 1, 21 *Phor.* 1, 5, 26 | 5, 7, 94
valete *Eun.* 5, 9, 64 *Heaut.* 5, 5, 23 *Phor.* 5, 8, 66
validum *Hec.* 3, 5, 7
vanitatis *Phor.* 3, 2, 41
vanum *Eun.* 1, 2, 24
vapulabis *Phor.* 5, 6, 10
vapulabit *Eun.* 4, 6, 4
vapulando *Adel.* 2, 2, 5
vapulet *Adel.* 2, 1, 5
varia *Eun.* 4, 4, 16
vas *Heaut.* 1, 1, 89
ubicumque *Hec.* 1, 2, 55 | 4, 3, 2
uberrimus *Eun.* 2, 2, 22
ubinam *Phor.* 5, 4, 8
ubivis *And.* 1, 2, 32 *Hec.* 3, 1, 4
vecordia *And.* 4, 1, 2
vecti *Eun.* 4, 7, 4
vectu'ſt *Hec.* 3, 4, 19
vehemens *And.* 1, 1, 123 *Heaut.* 3, 1, 31 *Adel. Prol.* 17
vehementer *Eun.* 5, 9, 39 *Hec.* 3, 5, 38
veheres *Adel.* 2, 2, 18
velle *And.* 1, 2, 27 | 2, 3, 20 | 3, 3, 46 | 3, 5 6 *Eun.* 1, 2, 61, 87 | 3, 3, 18 | 3, 5, 9 *Heaut.* 2, 3, 83 | 4, 3, 25, 38 | 4, 8, 13 *Adel.* 1, 2, 71 | 3, 3, 10 | 5, 7, 21 *Phor.* 3, 1, 17 | 5, 5, 6 | 5, 7, 16 *Hec.* 1, 2, 44 | 4, 1, 43
vellem *And.* 2, 1, 28 *Eun.* 2, 3, 41 | 3, 5, 49 *Heaut.* 5, 2, 26 *Adel.* 4, 1, 16 *Phor.* 1, 5, 27 | 5, 3, 9 *Hec.* 3, 5, 14, 37
vellent *And.* 4, 1, 44 *Phor.* 1, 2, 29
vellet *Hec.* 4, 4, 33
velim *And.* 1, 1, 23 | 3, 3, 4 *Eun.* 1, 2, 3, 111 | 5, 5, 16 | 5, 6, 9 | 5, 9, 39 *Adel.* 4, 1, 3 | 4, 5, 47 *Phor. Prol.* 24 | 2, 2, 85 | 2, 3, 9 | 5, 6, 15 *bis Hec.* 3, 5, 21 | 5, 2, 19
velint *Hec.* 4, 4, 12
velis *And.* 1, 1, 7, 18 | 2, 1, 6 | 3, 3, 5 *Eun.* 4, 7, 43 *Heaut* 4 1, 9 | 4, 3, 43 | 5, 3, 14 *Adel.* 3, 3, 18 *Phor.* 1, 3, 22 | 4, 4, 8, 9 | 5, 7, 32
velit *And.* 2, 3, 20 *Eun. Prol.* 45 | 2, 3, 47 *Heaut.* 4, 1, 6 | *Phor.* 1, 2, 65 | 1, 3, 1 *Hec.* 4, 1, 43 | 4, 2, 14 | 5, 1, 2
venandum *And.* 1, 1, 30
vendere *Adel.* 2, 1, 38 | 4, 7, 27 *Hec. Prol* 7
vendidi *Heaut.* 1, 1, 92
vendidiſſe *Adel.* 2, 1, 50
vendidit *Phor.* 3, 2, 25 *ter* 26
vendit *Eun.* 1, 2, 54
vendundam *Adel.* 2, 1. 40
venefica *Eun.* 5, 1, 9
venefico *Eun.* 4, 3, 5
veneram *Adel.* 3, 3, 82 | 4, 5, 43
venerat *Eun.* 3, 1, 61 | 4, 3, 24 *Hec.* 5, 3, 4
venere *Heaut.* 5, 1, 13
veneris *Adel.* 4, 2, 35, 43
venerit *Heaut.* 3, 2, 46 | 4, 5, 16 *Adel.* 5, 6, 7
veni *And.* 4, 5, 19 | 4, 6, 23 *Eun* 3, 3, 6 | 4, 2, 7 *Heaut. Prol.* 31 | 2, 2, 8 | 3, 3, 23 *Hec.* 2, 2, 9
venia *Phor.* 2, 2, 31
veniam *And.* 4, 2, 30 *bis* | 5, 3, 30 *Eun.* 3, 3, 24 *Heaut.* 2, 3, 33 | 4, 4, 3, 6 | 5, 5, 8 *Adel.* 5, 8, 14 *Phor.* 1, 2, 69 | 5, 8, 47 *Hec.* 5, 2, 29
venias *And.* 4, 2, 4, 29 *Adel.* 2, 2, 32 | 4, 2, 44 *Phor.* 5, 7, 80
veniat *Eun.* 2, 2, 35 | 4, 6, 1 *Heaut.* 1, 1, 118 | 3, 2, 45 *Adel.* 3, 1, 7 *Phor.* 1, 3, 9 *Hec.* 5, 3, 11
veniemus *Phor.* 1, 2, 79
veniebat *Phor.* 4, 3, 47
venient *Adel. Prol.* 23
venientes *And.* 1, 1, 57
venies *Eun.* 1, 1, 8
veniet *Heaut.* 3, 2 42 | 4, 4, 3 *Adel.* 3, 2, 41 *Hec.* 3, 1, 55 | 3, 4, 28
venimus *And.* 1, 1, 101 *Phor.* 1, 2, 53
venio *Adel.* 2, 2, 24, 36 *Phor.* 4, 2, 2 | 5, 7, 13 *Hec. Prol.* 9
venire *And.* 4, 4, 14 *Eun.* 5, 3, 1 *Heaut.* 5, 3, 3 *Phor.* 2, 1, 25 | 3, 1, 18 | 4, 3, 5
venirem *Eun.* 3, 3, 22
veniret *And.* 5, 4, 14 *Heaut.* 2, 3, 64 | 4, 1, 27 *Adel.* 4, 5, 40
veniſſe *Eun.* 3, 5, 41 *Phor.* 4, 1, 9 *Hec.* 3, 1, 34 | 3, 2, 18 | 3, 3, 12 | 3, 5, 2
veniſſent *Heaut.* 2, 2, 2
veniſtin' *Eun.* 4, 4, 25
ventrem *Phor.* 5, 7, 95
ventulum *Eun* 3, 5, 47
ventum *Heaut.* 2, 3, 34 *Phor.* 1, 2, 85 | 1, 5, 53
venturam *Heaut.* 4, 4, 4, 13 *Phor.* 5, 1, 12
venturum *Eun.* 1, 2, 125
Venus *Eun.* 4, 5, 6
venuſtatem *Hec.* 5, 4, 18
venuſtatis *Hec.* 5, 4, 8
venuſte *Eun.* 2, 2, 4
venuſto *And.* 1, 1, 93
vera *And* 1, 1, 131 | 3, 1, 7 | 3, 2, 44 | 5, 4, 20 | 5, 6, 9 *Eun.* 1, 2, 23, 26 | 5, 1, 12 *Heaut.* 2, 3, 55, 95 | 4, 3, 33 | 5, 2, 36 | 5, 9, 30 *Phor.* 1, 5, 48 *Hec.* 1, 2, 36 | 5, 1, 10
veram *Hec.* 4, 1, 25
verba *And.* 1, 2, 93 | 1, 3, 6 | 3, 2, 25 | 3, 3, 43 *Eun.* 1, 1, 22 | 1, 2, 78 | 3, 5, 20 | 4, 5, 1 | 4, 6, 3, 4 | 5, 1, 17 | 5, 5, 8 *Heaut* 2, 3, 115 | 4, 3, 4 | 4, 4, 13 | 5, 1, 19, 45 *Adel.* 4, 4, 12 | 5, 1, 7 *Phor.* 1, 2, 11 | 3, 2, 32 | 4 3, 34
verba inverſa *Heaut.* 2, 3, 131

16 | 4, 1, 6 | 5, 3, 20 *Phor.* 2, 2, 21
videar *And.* 3, 2, 14
videat *And.* 4, 6, 24 *Eun.* 5, 2, 68 *Heaut.* 2, 2, 6
videatur *And.* 2, 3, 3 *Eun.* 4, 7, 15
videbar *Eun.* 4, 5, 2
videbat *Heaut.* 5, 1, 34
videbimus *Heaut.* 3, 2, 46
videbit *Eun.* 2, 3, 75 *Heaut.* 4, 5, 6 *Adel.* 4, 1, 20 | 4, 5, 35
videbitur *Heaut.* 4, 5, 53
videbo *Eun.* 5, 7, 8
videlicet *Heaut.* 2, 3, 22 | 3, 2, 3 *Adel.* 3, 4, 4
videmur *And.* 4, 5, 18 *Phor.* 1, 5, 54
viden' *And.* 3, 5, 10 *Eun.* 1, 1, 28 | 2, 2, 10, 34 | 4, 6, 16 | 4, 7, 13 *Heaut.* 2, 3, 11 | 4, 3, 11
videndi *Eun.* 4, 2, 11 *Hec.* 1, 2, 17 | 3, 3, 12
videndum *Heaut.* 4, 3, 16 *Hec.* 5, 1, 3
vident *Heaut.* 4, 1, 30
vidente *Heaut.* 5, 1, 40
videntur *And.* 2, 2, 29 *Adel.* 4, 5, 26 *Phor.* 5, 3, 9 *Hec.* 2, 1, 6
video *And.* 1, 4, 7 | 2, 1, 13, 20, 38 | 2, 2, 21, 27 | 2, 5, 4, 5 | 3, 2, 2 | 3, 3, 48 | 3, 4, 26 | 4, 5, 11 | 4, 6, 5, 6 | 5, 4, 3 | 5, 5, 7 *Eun.* 2, 2, 5, 36, 40, 58 | 3, 2, 11 | 3, 3, 3 | 3, 5, 9, 55 | 4, 7, 18 | 5, 1, 20 | 5, 2, 9 | 5, 3, 4, 10 | 5, 5, 25 | 5, 7, 5 *Heaut.* 1, 1, 26, 73 | 2, 3, 3, 15, 96 | 3, 1, 9, 17 | 4, 1, 46 | 4, 2, 3 | 4, 8, 28 | 5, 5, 3, 9 *Adel.* 1, 1, 54 | 2, 2, 44 | 2, 4, 21 | 3, 2, 7 | 3, 3, 7, 85, 92 | 4, 7, 31 | 5, 3, 40, 41 | 5, 7, 20 *Phor.* 1, 4, 38 | 1, 5, 23 | 4, 3, 2, | 5, 1, 9 | 5, 3, 12, 14 | 5, 7, 25, 26 *Hec.* 2, 2, 4, 8 | 3, 2, 17 | 3, 4, 14, 36 | 4, 1, 8 | 4, 2, 21 | 4, 3, 16 | 4, 4, 70 | 5, 2, 3 | 5, 3, 9, 28 | 5, 4, 14
videon' *Eun.* 4, 4, 57 *Heaut.* 3, 4, 25 *Phor.* 1, 1, 6 | 1, 3, 25 *Hec.* 1, 2, 6
videor *And.* 3, 2, 13 | 4, 2, 19 *Adel.* 3, 3, 31
videram *Eun.* 5, 7, 6 *Hec.* 5, 4, 23
videre *And.* 2, 5, 18 | 4, 2, 5 *Eun.* 3, 5, 13, 49 | 4, 4, 20 | 4, 5, 5 | 5, 2, 61 | 5, 4, 15 *Heaut.* 1, 1, 7 | 3, 1, 81, 88 | 4, 5, 11 *Adel.* 3, 3, 31, 34 | 5, 3, 64 *Phor. Prol.* 7 | 1, 3, 21 *Hec.* 1, 2, 108 | 3, 2, 20 | 4, 4, 29
viderem *Eun.* 3, 5, 26 | 5, 4, 23
viderent *Eun.* 5, 2, 3
videri *Hec.* 1, 2, 66
viderim *Phor.* 2, 2, 20
videris *Eun.* 3, 5, 19
viderit *And.* 4, 5, 34 *Adel.* 3, 3, 83
videro *Adel.* 4, 1, 22 | 5, 3, 59 *Hec.* 4, 4, 78
vides *And.* 1, 5, 17 | 2, 1, 24 | 2, 2, 36 | 4, 3, 23 *Eun.* 2, 2, 41 | 3, 2, 10 | 4, 4, 8 | 5, 1, 20 *Heaut.* 3, 2, 44 | 3, 4, 25 | 5, 3, 10 *Phor.* 4, 3, 16 | 5, 7, 65 *Hec.* 3, 3, 22 | 4, 4, 58
videt *And.* 1, 5, 7 | 3, 2, 34 *Eun.* 1, 2, 52 | 2, 2, 29 *Adel.* 1, 2, 14 *Phor.* 4, 1, 3 *Hec.* 1, 2, 51, 83
videte *Hec.* 4, 4, 42
videtis *And.* 5, 9, 36 *Phor.* 2, 3, 6
videtur *And.* 2, 1, 17 | 2, 6, 21 | 5, 2, 15 | *Eun.* 2, 2, 42 | 4, 4, 17 | 4, 7, 16 | 5, 1, 23 | 5, 2, 18 | 5, 4, 12 *Heaut.* 3, 3, 21, 38 | 4, 1, 3 *Adel.* 3, 2, 38 | 5, 8, 22 *Phor.* 2, 3, 8, 10, 15 | 5, 8, 44, 51 *Hec.* 2, 2, 30 | 4, 4, 24, 85
vidi *And.* 2, 5, 17 | 4, 5, 29, 30 | 5, 1, 19 | 5, 2, 3 *Eun.* 2, 3, 56, 82 | 4, 1, 1 | 5, 2, 5 | 5, 5, 16 | 5, 7, 8 *Heaut.* 4, 2, 22 | 3, 1, 82 | 5, 1, 44 | 5, 2, 9 *Adel.* 2, 2, 3 | 3, 2, 31 | 3, 3, 13 | 4, 1, 11 | 5, 4, 13 | 5, 7, 24 *Phor.* 1, 2, 45 | 4, 2, 1 | 5, 2, 32
vidin' *Heaut.* 3, 3, 2
vidiſſe *And.* 2, 2, 22 *Eun.* 2, 3, 38, 66 *Heaut.* 4, 5, 24 *Adel.* 4, 6, 5 *Phor.* 1, 4, 22 *Hec.* 4, 1, 35
vidiſſem *Phor.* 1, 4, 12
vidiſti *Eun.* 2, 3, 30 | 4, 4, 45 *Adel.* 3, 3, 46
vidiſtin' *Eun.* 2, 3, 58
vidit *And. Per.* 9 *Eun.* 4, 4, 11, 12 | 5, 5, 18 | 5, 7, 14
viduam *Phor.* 5, 7, 20
viduæ *Heaut.* 5, 1, 80
vietus *Eun.* 4, 4, 21
vigilabis *Eun.* 2, 1, 15
vigilans *And.* 5, 6, 8
vigilantiam *Adel.* 3, 3, 44
vigiles *Eun.* 2, 2, 47
vigilanti *Eun.* 1, 2, 103 | 5, 6, 14 *Adel.* 2, 1, 30 | 2, 2, 15 | 4, 7, 24 | 5, 7, 17
vilioribus *Phor.* 5, 3, 8
vilis *Phor.* 3, 3, 25
vilitas *Phor.* 5, 8, 24
vilius *Adel.* 5, 9, 24
villa *Adel.* 4, 2, 2
villam *Eun.* 4, 2, 5, 13 *Heaut.* 4, 4, 9 *Adel.* 4, 1 1
villi *Adel.* 5, 2, 11
vim *Eun.* 4, 1, 2, | 4, 6, 30 | 4, 7, 8, 33 | 5, 4, 4 *Heaut.* 4, 3, 32 *Adel.* 3, 2, 10 *Phor.* 5, 3, 24 *Hec. Per.* 3
vin' *Heaut.* 4, 1, 11 *Adel.* 5, 7, 8 | 5, 9, 12 *Phor.* 5, 3, 27, 28 | 5, 8, 63 *Hec.* 4, 4, 103
vincam *Phor.* 1, 2, 82
vinces *Phor.* 5, 6, 9,
vinci *Adel.* 3, 4, 36
vincimur *Phor.* 1, 2, 85
vincor *Heaut.* 4, 1, 31 *Phor.* 3, 2, 16
vincto *Eun.* 2, 3, 21
vinctum *And.* 5, 2, 24
vinctus *And.* 5, 4, 52
vinctu'ſt *And.* 5, 4, 53
vini *Heaut.* 3, 1, 49 *Hec.* 5, 3, 25
vino *Heaut.* 3, 3, 7 *Phor.* 1, 5, 73
vinolentus *Phor.* 5, 8, 28
vinum *Eun.* 4, 5, 1 *Adel.* 3, 4, 24
violenter *Phor.* 5, 1, 4
violentiſſimus *Eun.* 5, 5, 12.
vir *And.* 5, 2, 5 | 5, 4, 12 *Eun.* 1, 1, 21 | 1, 2, 74 | 2, 3, 14 | 3, 5, 30 | 4, 3, 17 | 4, 7, 15 | 5, 2, 11 *Heaut.* 4, 1, 9 | 5, 3, 3, 12 | 5, 5, 4 *Adel.* 3, 4, 30 | 4, 2, 17, 18 | 4, 5, 7 | 4, 7, 5 | 5, 9, 26 *Phor.* 4, 3, 33 | 5, 3, 7 | 5, 7, 48 | 5, 8, 2, 3 *Hec.* 2, 1, 38 | 1, 3, 3 | 4, 1, 9
virgine *Eun.* 4, 4, 53 | 5, 2, 29 *Adel.* 3, 2, 97 *Hec.* 1, 2, 63
virginem *And.* 2, 5, 17 *Eun. Per.* 10 | 1, 2, 52 | 2, 1, 23 | 2, 3, 48, 51 | 3, 2, 52 | 3, 5, 29, 53 | 4, 3, 3, 12, 24 | 4, 4, 36 | 4, 6, 28 | 4, 7, 3, 22 | 5, 2, 18 | 5, 5, 5, 29 *Heaut.* 5, 5, 17 *Adel.* 3, 4, 20 | 4, 5, 20, 39, 52 | 4, 7, 7, 16 | 5, 6, 1 *Phor.* 1, 2, 45, 70 | 5, 1, 26 *Hec.* 1, 2, 6
virgini *Eun.* 5, 3, 7 *Hec. Per.* 2 | 1, 2, 76 | 3, 3, 23 | 4, 1, 59

virgi-

verba mortuo fiunt Phor. 5, 8. 6
verbenas And. 4, 4, 5
verberando Adel. 2, 2, 5
verberare And. 4, 2, 23
verberavit Adel. 2, 1, 44
verberibus And. 1, 2, 28
verbero Phor. 4, 4, 3 | 5, 6, 10
verbis And. 1, 1, 72, 138 | 4, 4, 15 | 5, 1, 5 Eun. 2, 1, 8 | 3, 1, 10 | 4, 2. 4 Heaut. 2, 3, 23 Adel. 2, 1, 10 Phor. 1, 2, 25, 50 | 2, 1, 29 | 4, 3, 27 | 5, 1, 13 Hec. 3, 4, 2
verbo And. 1, 1, 18 Eun. 1, 2, 98 Adel. Prol. 11 Phor. 1, 4, 20, 35
verborum Eun. Prol. 24 | 2, 3, 89 | 4, 5, 1
verbum And. 1, 2, 7 | 1, 5, 9, 21, 65 | 2, 1, 8 | 2, 5, 15 | 4, 5, 13 | 5, 2, 19 | 5, 3, 14 Eun. 1, 2, 95 | 4, 5, 6 Heaut. 5, 4, 8 Adel. Prol. 21 | 1, 2, 55 | 5, 3, 17 | 5, 8, 29 Phor. 1, 4, 38 | 1, 5, 5 Hec. 3, 1, 32
verae And. 1, 1, 20 Adel. 1, 1, 76
veram Eun. 5, 4, 3
vere And. 5, 3, 14 Eun. 1, 2, 95 Heaut. 1, 1, 102 Adel. 1, 2, 45 Hec. 3, 5, 23 | 5, 2, 30
verear Phor. 5, 1, 11
vereare Heaut. 1, 2, 11 | 5, 1, 66
vereatur Phor. 5, 2, 18
verebamini Phor. 5, 7, 8
verebar And. 1, 2, 5
verentur And. 4, 1, 4
vereo Hec. 4, 1, 60
vereor And. 1, 1, 46 | 1, 4, 7 | 1, 5, 41 | 2. 1, 23 | 4, 2, 22 Eun. 1, 2, 1 | 4, 3, 2 Heaut. 1, 2, 23 | 2, 2, 2, Adel. 2, 5, 5 | 4, 5, 50 Phor. 2, 1, 11 | 3, 2, 6 | 4, 1, 19 | 5, 7, 72 Hec. 1, 2, 26 | 3, 3, 52
verere Heaut. 1, 1, 33 Phor. 1, 2, 11
vereri Eun. 1, 2, 62 Adel. 5, 3, 42
verecundos Phor. 5, 8, 34
veris Phor. 2, 1, 16
veris nuptiis And. 3, 1, 20
veriſimile And. 1, 3, 20 Heaut. 4, 5, 54 | 5, 2, 37 Hec. 3, 3, 39
veriſimilia Adel. 4, 4, 18
veriſſime Phor. 5, 2, 7
veritas And. 1, 1, 41 Adel. Per. 11
veritum Phor. 2, 1, 1
veritus And. 3, 2, 26 | 3, 4, 3 | 5, 4, 34 Eun. 5, 2, 15 Phor. 5, 7, 78
verum dicere And. 2, 6, 6
verum verbum And. 2, 5, 15
verus And. 2, 5, 12
veſperi And. 4, 5, 9 Heaut. 1, 1, 15
veſperum Hec. 3, 4, 28
veſte Eun. 5, 1, 4 | 5, 2, 68 Heaut. 2, 1, 43
veſte lugubri Heaut. 2, 3, 45
veſtem Eun. 2, 3, 76 | 3, 5, 24, 61 | 4, 3, 4 | 4, 4, 28, 39 | 5, 7, 14 Heaut. 2, 3, 7, 11 | 4, 5, 30 | 4, 8, 14 | 5, 1, 20 Adel. 1, 2, 41
veſter Heaut. 4, 3, 34 Adel. 3, 3, 46
veſtiant Heaut. 1, 1, 78
veſtimentis Heaut. 5, 1, 30
veſtimentum Heaut. 1, 1, 89
veſtiam Heaut 2, 3, 45
veſtitu Adel. 1, 1, 38
veſtitum Eun. 3, 5, 8
veſtra Heaut. Prol. 25 Phor. 5, 6, 2 | 5, 7, 56 Hec. Prol. 31, 47
veſtrae Phor. 5, 8, 60
veſtram Eun. 3, 1, 28 Phor. 2, 2, 48 Hec. Prol. 53 | 2, 2, 21
veſtri And. 4, 5, 26 Phor. 5, 7, 35
veſtro Heaut. 3, 1, 64 Hec. 2, 1, 45 bis
veſtrorum Hec. 2, 1, 19
veſtros Hec. 2, 1, 28
veſtrum Eun. 5, 7, 36, 54 Heaut. Prol. 1, 12, 25 | 4, 3, 28 Phor. 1, 2, 98 | 5, 7, 41 Hec. 5, 1, 18
vetas Phor, 2, 2, 70
veterator And. 2, 6, 26 Heaut. 5, 1, 16
veterem Eun. Prol. 25
veteres Eun. Prol. 43
veteris And. Prol. 7
veternoſus Eun, 4, 4, 21
vetitum Phor. 5, 6, 25
veto Heaut. 2, 3, 137
vetuit Phor. 4, 4, 28
vetus Eun. 3, 1, 38 | 4, 4, 21 Heaut. Prol. 22 Adel. 5, 3, 17 Phor. Prol. 113
vexerat Phor. 4, 1, 10
vi Eun. 4, 6, 15 | 4, 7, 20 Heaut. 1, 1, 49 | 3, 1, 27 Adel. 1, 1, 42 Phor. 1, 4, 37 Hec. 2, 2, 16 | 4, 1, 59 | 5, 3, 30
via And. 2, 6, 11 | 4, 1, 46 Eun. 2, 3, 29 | 3, 2, 42 | 5, 2, 67 Heaut. Prol. 31 | 2, 3, 88 | 3, 3, 22 | 4, 3, 28 | 4, 5, 41 | 4, 8, 9 Phor. 2, 1, 12 | 3, 3, 33 Hec. 1, 1, 16 | 5, 3, 30
via pervolgata Heaut. 1, 1, 49
via recta And. 3, 4, 21
viam And. 1, 2, 19 | 1, 5, 37 Eun. 2, 2, 16 | 2, 3, 2 Heaut. 2, 3, 7, 60 Adel. 3, 2, 19 | 5, 7, 23 Phor. 1, 4, 15 | 5, 7, 71 Hec. 3, 2, 25 | 3, 5, 4,
vias Eun. 4, 2, 1
vicem Heaut. 4, 5, 1
viceris And. 5, 3, 21
vicinae And. 1, 1, 78
vicinam Hec. 4, 4, 98 Eun. 2, 3, 65
vicini Heaut. 3, 1, 2, 93 Hec. 1, 2, 49
viciniae And. 1, 1, 43 Phor. 1, 2, 45
vicinitas Heaut 1, 2, 4
vicinum Heaut. 1, 1, 117 | 1, 2, 5 | 3, 2, 16
viciſſim Eun. 4, 7, 45 Heaut. 2, 3, 69 | 4, 3, 10 Phor. 5, 6, 7
viciſſitudo Eun. 2, 2, 45
victitas Eun. 5, 8, 44
vicit Eun. 4, 5, 1 Adel. 4, 2, 28 Phor. 1, 5, 45
victa Hec. 4, 2, 23
victo Heaut. 3, 1, 29
victum And. 1, 1, 48 Eun. 1, 1, 10 | 2, 2, 30 Phor. 4, 3, 25
victurum Adel. 3, 2, 34
victus Eun. 1, 2, 98 Heaut. 1, 1, 62 | 5, 2, 15 Hec. 1, 2, 93 | 2, 2, 2
vincibilem Phor. 1, 4, 49
vide And. 2, 2, 13 | 2, 3, 11, 25 | 4, 4, 15 | 5, 1, 6 Eun. 2, 1, 18 | 4, 4, 3 | 5, 1, 22 | 5, 3, 10 | 5, 5, 22 Heaut. 1, 2, 37 | 2, 3, 33, 74, 85, 103, 120 | 3, 1, 52 | 3, 3, 39 | 4, 8, 30 Adel. 2, 1, 41 | 2, 2, 21, 32 | 3, 2, 44 | 4, 2, 11, 20 Phor. 1, 2, 61 | 2, 1, 32 | 2, 2, 11 | 3, 3, 20 | 4, 4, 30 | 5, 3, 20 | 5, 5, 2 | 5, 7, 93 Hec. 2, 1, 26 | 3, 4, 6 | 3, 5, 34 | 4, 4, 92 | 5, 4, 1
videam And. 2, 1, 31 | 4, 6, 23 Eun. 4, 4, 9 | 5, 8, 4 Heaut. 1, 2, 36 | 3, 1, 4 Adel. 5, 9, 16
videamur Hec. 2, 3, 2
videant Heaut. 3, 1, 98 Phor. 5, 5, 11
videas And. 3, 2, 36 | 5, 2, 15 Heaut. 3, 3, 16 | 4,

virginis Eun. 2, 2, 122 | 4, 1, 3 | 4, 4, 54 | 5, 2, 22 Adel. 3, 4, 25, 32 | 4, 3, 7 Phor. 1, 2, 78 | 4, 1, 4
virgo Eun. 2, 3, 1, 21, 29 | 3, 5, 35, 44 | 4, 3, 17 | 5, 1, 4, 13 | 5, 2, 69 | Adel. 3, 4, 28, 33 | 4, 5, 16 bis | 4, 7, 20, 13 Phor. Per. 6 | 1, 2, 50, 54 Hec. 1, 2, 70
virginum Eun. 2, 3, 21
viri Adel. 3, 4, 18 Phor. 1, 2, 89 | 5, 4 Hec. 1, 2, 91 | 4, 4, 41
virili Phor. 5, 7, 64
viris Hec. 2, 1, 5 | 2, 3, 1
viro Eun. 4, 7, 29 Adel. 4, 5, 23 Heaut. 2, 4, 12 Phor. 5, 3, 7 | 5, 9, 64 Hec. 3, 5, 41 | 4, 1, 1 | 5, 2, 23
virtus Heaut. 1, 2, 4 Adel. 2, 3, 2 Phor. Prol. 33
virtute Adel. 3, 3, 88
virtutem Eun. 4, 7, 8 Heaut. 1, 2, 32
virtutes Eun. 5, 9, 60 Adel. 4, 1, 20
virum And. 1, 5, 61 Eun. 5, 3, 9 Heaut. 4, 1, 6 Adel. 4, 2, 25 Phor. 2, 3, 20 | 5, 3, 12 Hec. 2, 2, 25
virum fortem And. 2, 6, 14
virum male habet And. 2, 6, 5
vis *paſſim*
viſa Eun. 3, 2, 1 Heaut. 3, 2, 11 Phor. 2, 1, 12 | 5, 3, 32 Hec. 3, 1, 38 | 5, 4, 24
viſam Eun. 3, 4, 7 | 5, 9 12 Heaut. 1, 1, 118 Phor. Per. 7 Hec. 3, 2, 4, 6
viſas Hec. 3, 2, 7
viſe Eun. 4, 3, 21 Phor. 2, 3, 5
viſendi Hec. 3, 2, 7
viſentem Hec. 2, 1, 40
viſere Hec. 1, 2, 114
viſne Eun. 5, 2, 55
viſo And. 3, 3, 3 Adel. 4, 2, 10
viſum And. 1, 4, 23 Eun. 5, 7, 17 Phor. 3, 2, 55 | 4, 3, 14 Hec. 1, 2, 50 | 5, 4, 3
viſurum Hec. 3, 3, 6
viſus And. 2, 6, 16 | 3, 5, 10 Eun. 4, 4, 15 Hec. 4, 1, 2 | 4, 4, 10
vita And. 1, 1, 34 | 2, 2, 10 Eun. 3, 5, 4 Heaut. 2, 3, 24 | 5, 2, 19 | 5, 3, 3 Adel. 3, 2, 41 | 5, 8, 21 | 5, 9 30, 32 Phor. 1, 3, 12 | 1, 4, 25 | 2, 2, 16, 20 | 5, 1, 7 Hec. 3, 3, 45
vitæ And. 1, 1, 68, 115 Heaut. 4, 1, 23
vitæ quotidianæ Heau. 2, 3, 42
vitam And. 1, 1, 47 | 1, 2, 18 | 1, 5, 38 | 5, 5, 3 Heaut. 2, 4, 5 | 3, 1, 70 | 4, 3, 15 Adel. 1, 1, 17 | 3, 2, 33 | 3, 3, 56 | 4, 7, 40 | 5, 4, 1 | 5, 9, 15 Phor. 3, 2, 2 Hec. 2, 1, 19 | 3, 1, 2 | 3, 5, 40 | 4, 4, 69
vitas Adel. 3, 3, 62 Hec. 3, 1, 37
vitia Eun. 1, 1, 14
vitiare Eun. 5, 2, 19
vitiaſti Adel. 4, 2, 52
vitiat And. Per. 2 Eun. Per. 18
vitiatæ Hec. Per. 11
vitiatam Eun. Per. 12 | 4, 4, 36 Adel. Per. 12
vitiaverat Adel. Per. 7
vitiavit Eun. 4, 3, 12 | 5, 5, 11 Adel. 3, 4, 21
vitii Heaut 5, 3, 18 Hec. 1, 2, 79 | 2, 2, 28
vitiis Heaut. Prol. 30
vitio Adel. Prol. 5 | 3, 3, 65
vitium Adel. 3, 1, 9 | 3, 2, 10 | 5, 3, 47 | 5, 8, 30 Hec. Per. 2 Prol. 2 | 1, 2, 32 | 3, 3, 22 | 4, 1, 27
vituperandus Phor. 3, 1, 1
vituperant Adel. Prol. 15
viva Hec. 1, 1, 5 | 1, 2, 24
vivam Phor. 3, 1, 19
vivas Adel. 4, 7, 47 Hec 4, 4, 72
vivat And. 3, 5, 18 Eun. 4, 6, 19 Heaut. 4, 1, 28 | 5, 1, 78 Adel. 3, 4, 31 | 5, 4, 20 Phor. 5, 2, 51 | 5, 8, 41 Hec. 5, 4, 21
vivendi And. 1, 1, 25
vivendum And. 1 1, 125
vivere And. 1, 1, 126 | 4, 6, 3 Eun. 4, 4, 50 Heaut. 1, 2, 29 | 3, 1, 73 | 5, 2, 18, 28 Adel. 3, 3, 92 | 4, 5, 51
vivimus Heaut. 2, 4, 11
vivis Eun. 5, 9, 44
vivit Eun. 3, 1, 20 | 3, 3, 20 | 5, 9, 1 Heaut. 3, 1, 21 | 4, 1, 47 Phor. 5, 1, 22
vivitur Heaut. 1, 1, 102
vivo And. 5, 2, 25 Eun. 5, 6, 20 Heaut. 5, 1, 45, 77 Adel. 2, 3, 8
vivo patre Heaut. 1, 1, 51
vivum Heaut. 5, 5, 7 Hec. 3, 5, 14
vivunt Phor. 5, 1, 22 | 5, 6, 14
vivus Eun. 1, 1, 28
vix And. 2, 6, 20 | 3, 1, 12 | 3, 4, 13 | 5, 4, 35 Eun. 1, 1, 23 | 3, 2, 19 | 3, 5, 51 | 5, 2, 20 Heaut. 2, 3, 13 | 3, 3, 24 | 3, 4, 20 | 5, 1, 36 Adel. 1, 2, 65 | 3, 2, 12 | 5, 1, 11 Phor. 1, 1, 9 | 1, 5, 4 | 4, 2, 4 Hec. Prol. 15 | 3, 1, 17, 18 | 4, 3, 9 | 5, 2, 2
vixi Phor. 4, 2, 4
vixit Adel. 5, 4, 11 Hec. 3, 5, 10, 11 bis
ulciſcar Eun. 5, 4, 20 Adel 3, 2, 15 Phor. 5, 7, 96
ulciſci And. 3, 5, 18 Eun. 4, 6, 28 Phor. 5, 7, 70 Hec. 1, 1, 15
ulcus Phor. 4, 4, 9
ulla And. 5, 6, 7 Heaut 2, 4, 15, 97 Adel. 4, 6, 4 Hec. 3, 5, 20
ullæ Hec. 1, 2, 105
ullam And. 1, 5, 21 Eun. 4, 7, 37 Adel. 1, 2, 6 | 3, 2, 40 Hec. 1, 2, 52 | 2, 1, 3 | 4, 4, 40
ullo Hec. 2, 2, 24 | 3, 1, 23 | 4, 4, 102
ullum And. 1, 5, 22 | 3, 3, 41 Eun. 1, 1, 12 Hec. 3, 1, 46 | 3, 3, 1, 14
ullus Hec. 2, 1, 7
ulterior Phor. 4, 2, 10
ultima Phor. 1, 4, 38
ultimis Heaut. 5, 8, 29
ultro And. 1, 1, 73 Eun. 1, 1, 2, 8, 24, 25 | 2, 2, 19 | 4, 7, 43 | 5, 2, 21 Adel. 2, 3, 26 | 4, 3, 4, 5 Phor. 2, 2, 13 | 5, 2, 4
una And. 1, 1, 36, 54, 80, 81 | 5, 2, 10 | 5, 4, 1, 22 Eun. 1, 1, 5, 21, 22, 23 | 2, 3, 3, 33, 79 | 3, 1, 32 | 3, 2, 42 | 3, 3, 16 | 3, 5, 26, 46, 60 | 4, 4, 34 | 5, 9, 8 Heaut. 1, 2, 16 | 2, 2, 12 | 2, 3, 11, 52, 53, 93 | 3, 1, 52 | 3, 3, 22 | 4, 1, 38 | 4, 3, 46 | 5, 1, 34 Adel. Prol. 16 | 3, 3, 2 | 3, 4, 48, 49 | 4, 4, 7 | 4, 7, 35 | 5, 3, 57, 65 | 5, 9, 16 Phor. 3, 3, 23 | 5, 3, 26 | 5, 5, 3 | 5, 7, 90 Hec. 1, 2, 56, 63 | 2, 1, 10, 39 | 2, 2, 31 | 3, 1, 42 | 3, 4, 19 | 3, 5, 12 | 4, 2, 25 | 4, 4, 10
unam And. 1, 1, 91 Eun. 5, 2, 13 Adel. 2, 3, 5 | 4, 7, 11 | 5, 8, 3 Phor. 3, 1, 19 | 3, 5, 29 | 5, 1, 27 | 5, 4, 52 | 5, 5, 38

unciatim Phor. 1, 1, 9
unctum Phor. 2, 2, 25
unguenta Adel. 1, 2, 37
unguibus Eun. 4, 3, 5
uni And. 1, 5, 27
unicam And. 1, 1, 73 | 3, 3, 8 Phor. 4, 3, 41
unice Phor. Per. 4
unicum Heaut. 1, 1, 28, 41
unicus Heaut. 3, 2, 29
unis And. 4, 1, 51
univerſis Adel. Per. 19
univerſum Eun. 2, 1, 18 Phor. 1, 1, 11
uniuſmodi Heaut. 1, 2, 30
uno And. 1, 1, 18. 69, Eun. 1, 2, 39, 42, 98 | 2, 2, 53 | 4, 6, 2 Phor. 2, 2, 70 | 3, 1, 6 | 4, 2, 12 | 4, 3, 20 Hec. 2, 1, 4
unquam Eun. 5, 2, 14 | 5, 5, 18 | 5, 6, 2 | 5, 9, 34 Heaut. 2, 1, 5 | 2, 3, 20 | 3, 2, 48 | 5, 1, 22 | 5, 3, 3 | 5, 4, 1, 8 Adel. 2, 1, 5, 10 Phor. 2, 2, 1 | 3, 2, 20 | 4, 1, 23 | 5, 8, 29 Hec. 3, 1, 5 | 3, 3, 29 | 3, 4, 21 | 4, 1, 10 | 4, 4, 19 | 5, 4, 40
unum And. 1, 5, 47, 66 | 2, 4, 8 | 3, 2, 26 | 4, 5, 14 Eun. 5, 9, 17, 54 Heaut. 1, 1, 77 Adel. 1, 2, 55, 58 | 2, 2, 31 | 3, 1, 16 | 3, 2, 34 | 3, 3, 82 | 4, 2, 51 | 5, 3, 47 Phor. 1, 2, 87 | 1, 3, 18 | 5, 1, 35, 74 | 5, 7, 21 Hec. 4, 1, 55 | 5, 1, 40
unus And. 1, 1, 50 | 5, 4, 38 Eun. 3, 1, 22 Hec. 5, 4, 21
voca Phor. 5, 8, 64
vocabo And. 2, 6, 22
vocabula Eun. 2, 2, 21, 33
vocandi Phor. 4, 4, 21
vocent Eun. 2, 2, 28 Phor. Prol. 26
vocare Adel. 5, 6, 3
voca And. 1, 5, 49
voce Hec. 3, 3, 15 Phor. 5, 7, 92
vocem Eun. 2, 2, 1 Hec. 4, 1, 2
vocentur Eun. 2, 2, 33
voco Phor. 5, 8, 65
vocor Adel. 5, 7, 13
vola Hec. 3, 4, 24
volebam Eun. 2, 3, 46 Heaut. 2, 3, 15 Phor. 5, 1, 32
volebat Eun. 3, 1, 15
voles And. 5, 2, 7 | 5, 6, 12 Eun. 3, 2, 31 | 3, 5, 78 Heaut. 2, 3, 103 | 4, 3, 27 | 4, 8, 25, 32 Adel. 5, 1, 31 Phor. 5, 8, 54, 61 Hec. 5, 1, 37
volet Eun. 5, 2, 50 Heaut. 1, 1, 75 | 4, 1, 16 | 5, 9, 38
volgo Heaut. 3, 1, 12 | 5, 2, 4 v. vulgo
volgus And. 3, 4, 4 Heaut. 2, 4, 6
volnera Eun. 4, 7, 9
volo And. 1, 1, 2, 138 | 2, 1, 6 | 2, 2, 8 | 2, 3, 14 | 2, 5, 7 | 3, 2, 30 | 3, 3, 18 | 3, 5, 17 | 4, 2, 17 Eun. 1, 2, 44 | 3, 2, 39 | 3, 5, 66 | 4, 6, 26 | 5, 2, 37 Heaut. Prol. 26 | 1, 1, 54, 110 | 3, 1, 85 | 4, 1, 46 | 4, 5, 41 | 4, 8, 51 | 5, 2, 6 | 5, 4, 4 | 5, 5, 22 Adel. 1, 2, 59, 74 | 2, 1, 15, 18 | 4, 2, 16 | 5, 8, 23 Phor. 1, 5, 76 | 4, 5, 13 | 5, 3, 4, 26, 36 | 5, 7, 57 bis Hec. 3, 3, 36 | 4, 4, 14, 101 | 5, 1, 27
volt And. 1, 2, 13 | 2, 2, 26 | 2, 3, 1, 51 | 5, 3, 1 | 5, 4, 17 bis Eun. 3, 3, 23 Heaut. 1, 1, 112 | 3, 1, 88 | 4, 1, 2, 6, 53 | 4, 3, 3 | 4, 4, 21 | 4, 8, 6 | 5, 5, 14 Adel. 3, 3, 84 | 4, 2, 17 | 5, 8, 33 | 5, 9, 12 Phor. 4, 3, 51 | 5, 4, 1 | 5, 6, 3 Hec. 4, 1, 45
voltis Adel. 3, 4, 59 | 5, 8, 22 Phor. 5, 7, 74
voltiſne Phor. 1, 2, 52
voltu And. 1, 1, 92
voltum Phor. 1, 4, 33 Hec. 3, 3, 9
voltus Heaut. 5, 1, 14
voltuſque Phor. 5, 6, 51
volueram Heaut. 4, 8, 26
volueris Hec. 4, 1, 15, 31
voluerit Phor. 4, 5, 10
volui And. 5, 1, 22 Eun. 3, 2, 51 Heaut. 5, 3, 4 Phor. 1, 4, 19 | 4, 3, 46 Hec. 5, 1, 19
voluiſſem Hec. Prol. 25
voluiſſes Heaut. 4, 1, 22
voluiſti Eun. 1, 2, 100 Heaut. 4, 1, 25 Phor. 1, 3, 17 | 1, 5, 61
voluit And. 1, 1, 113 | 5, 6, 8 Eun. 4, 1, 10 | 5, 1, 36 Heaut. Prol. 11 Adel. 4, 5, 6 Phor. Prol. 19 Hec. 2, 1, 40 | 3, 1, 94 | 5, 1, 23
volumus And. 4, 5, 84 | 4, 6, 10 Eun. 3, 2, 14 Adel. 5, 3, 41 Phor. 4, 3, 36, 66
volunt And. 4, 2, 14 Eun. 2, 2, 17 | 4, 3, 12 Heaut. 1, 2, 4
voluntas Phor. Prol. 29
voluntate And. 4, 1, 34 Heaut. 5, 4, 2 Adel. 3, 4, 44 Phor. 4, 3, 2 | 4, 5, 13
voluntatem And. 5, 3, 9
volvo Eun. 5, 9, 55
volupe'ſt Phor. 4, 3, 5 Hec. 5, 4, 17
voluptates And. 5, 5, 4
voluptati And. 5, 4, 42 Heaut. 1, 1, 19 | 5, 4, 1 Hec. 3, 5, 9 | 5, 4, 13
voluptatis Hec. 4, 2, 17
voluptatum Eun. 5, 9, 4
vorent Eun. 5, 4, 17
vorſus Adel. 4, 2, 36
vortam Hec. 4, 1, 2
vortant Adel. 4, 7, 10 Phor. 3, 3, 19 Hec. 1, 2, 121
vortat Adel. 2, 1, 37 Heaut. 5, 1, 73 Phor. 4, 3, 73
voſmet Hec. 4, 4, 42
voſtra Phor. 1, 4, 47
voſtram And. 4, 4, 5 Eun. 4, 7, 20 | 5, 4, 2 | 5, 9, 19 Heaut. 3, 1, 96 Adel. 3, 3, 21, 28 | 3, 4, 43 Phor. 2, 2, 23 | 5, 1, 31 | 5, 3, 25 Hec. 2, 2, 7
voſtrarum Heaut. 2, 4, 6 Hec. 2, 1, 43
voſtris Heaut. [illegible] 50
voſtrum Heaut. 2, 4, 13
vox Hec. 3, 1, 38
urat Eun. 3, 1, 48
urbanam Adel. 1, 1, 17
urbe Adel. 5, 8, 26 Phor. 3, 2, 32
urbem Heaut. 1, 2, 16 Hec. 1, 2, 100
urbis Eun. 5, 6, 2
uro Eun. 2, 2, 43
uſi Phor. Prol. 32 Hec. 3, 4, 9
uſpiam Adel. 1, 1, 3, 12
uſquam And. 2, 5, 9 | 5, 3, 7 Eun. 2, 3, 1 | 5, 9, 62 Adel. 2, 1, 7 | 3, 2, 39 | 4, 4, 16 Hec. 3, 1, 13
uſu Eun. 5, 9, 47 Heaut. 2, 1, 9 Hec. 4, 1, 33 | 4, 6, 10
uſum And. Prol. 14
uſus And. 1, 2, 31 Heaut. 1, 1, 28, 29 | 3, 2, 42, 45, 46 Adel. 3, 3, 76 | 5, 4, 2 | 5, 6, 7 Phor. 1, 2, 23 | 3, 2, 20 Hec. Prol. 11 | 3, 1, 47 | 5, 4, 30
uſu'ſt Adel Prol. 21
utamur Phor. Prol. 31
utantur Adel. 5, 3, 29
utatur Adel. 5, 9, 24
utcunque And. 4, 4, 15 Heaut. 3, 3, 17
utenda Heaut. 1, 1, 82
utero Phor. 3, 2, 2 Hec. 3, 1, 37
uterque Eun. 5, 2, 11 | 5, 7, 21 Phor. 5, 3, 71 | 5, 6, 40
utetur Heaut. 2, 1, 5

uti-

utibile *Phor.* 4, 4, 9
utile *And.* 1, 1, 34 | 4, 6, 16 | 5, 1, 16 *Hec.* 1, 2, 76
utilitatem *Eun.* 2, 3, 17
utilius *Adel.* 5, 9, [illegible]
utin' *Heaut.* 1, 1, 9
utinam *And.* 3, 1, 5 | 3, 4, 27 | 4, 5, 12 | 5, 4, 29 *Eun.* 1, 2, 11, 95 | 2, 1, 3 | 4, 3, 12 | 5, 8, 4 *Heaut.* 1, 1, 109 | 3, 1, 21 *Adel.* 3, 4, 7 | 4, 1, 2 | 5, 8, 29 | 5, 9, 15 *Phor.* 1, 3, 5 *Hec.* 3, 2, 19 | 4, 1, 21
utitor *Heaut.* 5, 2, 19 *Hec.* 1, 2, 21
utræque *And.* 1, 5, 52
utram *Heaut.* 2, 3, 85
utramque *Heaut. Prol.* 47 | 3, 1, 31
utramvis *And. Prol.* 10
utramvis aurem *Heaut.* 2, 3, 101
utrique *And.* 3, 3, 16 *Heaut.* 2, 4, 14
utriſque *Heaut.* 2, 4, 15
utrum *Eun.* 4, 4, 54 *Heaut.* 5, 5, 14 *Adel.* 2, 1, 41 *Phor.* 4, 3, 54 *Hec.* 3, 5, 15 | 4, 3, [illegible]
utrumque *And.* 2, 5, 5 *Eun.* 1, 2, 41
utrumvis *Hec.* 4, 1, 10
utuntur *Eun.* 1, 2, 88
vulgo *And.* 2, 5, 15 *Heaut.* 3, 2, 38. *v.* volgo
vulgus *v.* volgus
vulnera *v.* volnera
vult *Adel.* 3, 3, 46 *v.* volt
uxor *And.* 1, 3, 11 | 1, 5, 19 | 5, 3, 20 *Heaut.* 4, 1, 9 | 5, 1, 6 *Adel.* 1, 1, 5, 7 | 4, 7, 41 *Phor.* 4, 1, 19 | 4, 4, 19 | 5, 1, 12, 20 *Hec.* 4, 1, 7 | 4, 3, 1 | 4, 4, 44, 73, 87 | 5, 2, 7, 12
uxore *And.* 1, 1, 119 | 1, 5, 39 | 5, 4, 47 *Heaut.* 1, 1, 46 *Phor.* 2, 2, 78 *Hec.* 4, 3, 8 | 4, 4, 10
uxore cecidit *And.* 2, 5, 12
uxorem *And. Per.* 3 | 1, 1, 74, 128 | 1, 2, 1, 6, 20 | 1, 5, 4, 8 | 2, 1, 23 | 2, 2, 16, 35 | 2, 3, 2, 14, 21 | 2, 5, 7 | 2, 6, 15, 21 | 3, 2, 39, 47 | 3, 3, 28 | 4, 1, 39 | 4, 5, 42 | 5, 3, 27 | 5, 6, 7 *Eun.* 5, 2, 49 *Heaut. Per.* 12 | 3, 3, 43 | 4, 3, 25 | 4, 5, 26 | 4, 8, 6 | 5, 1, 75 | 5, 2, 46 | 5, 5, 12 *Adel. Per.* 9 | 1, 1, 19 | 3, 2, 36 | 4, 5, 62, 65, 66 | 5, 3, 25 | 5, 4, 13 | 5, 7, 6 | 5, 9, 16 *Phor. Per.* 3, 8, 12 | 1, 1, 6 | 1, 2, 65 | 1, 3, 17 | 1, 5, 1 | 4, 3, 46, 53 | 4, 4, 10 | 4, 5, 7 | 5, 2, 11 | 5, 3, 14 | 5, 6, 21 | 5, 7, 14, 31, 43, 48, 66 | 5, 8, 16 *Hec. Per.* 1, 8, 12 | 1, 1, 51 | 1, 2, 25, 41, 60, 71, 99 | 2, 1, 44 | 3, 1, 14, 19, 40 | 3, 2, 6 | 3, 3, 6 | 3, 5, 51, 64 | 4, 1, 42 | 4, 2, 1, 26 | 4, 4, 22, 32, 56, 64, 76 | 5, 1, 18, 19, 26 | 5, 3, 21 | 5, 4, 22
uxorem ſævam *Phor.* 5, 1, 18
uxores *Phor.* 5, 1, 28 | 5, 8, 21, 57
uxori *Phor.* 4, 3, 60, 76 | 5, 6, 33 *Hec.* 3, 1, 22
uxoria *And.* 5, 1, 10
uxoris *Heaut.* 1, 1, 52 *Adel.* 5, 8, 6 *Phor.* 1, 5, 14 | 4, 3, 75 *Hec.* 1, 2, 92

FINIS.

Joh. Wesselhoeft

John Kennedy

HW 2388 F